STUDIĬ ŞI DOCUMENTE
CU PRIVIRE LA
ISTORIA ROMÎNILOR

VII.

CĂRŢĬ DOMNEŞTĬ, ZAPISE ŞI RĂVAŞE

Tipărite în întregime saŭ ca regeste şi întovărăşite de note explicative

— PARTEA III —

ISTORIA LITERATURIĬ RELIGIOASE A ROMÎNILOR PĂNĂ LA 1688

DE

N. IORGA
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTĬ

EDITURA MINISTERIULUĬ DE INSTRUCŢIE

BUCUREŞTĬ
Stabilimentul grafic I. V. SOCECŬ, Strada Berzeĭ, 59
1904

STUDIĬ ŞI DOCUMENTE

CU PRIVIRE LA ISTORIA ROMÎNILOR

VII

PREFAȚA

Acum patru anĭ tipăriam, cu cheltuiala d-luĭ Al. Callimachi, o *Istorie a literaturiĭ romîne in secolul al XVIII-lea,* saŭ maĭ bine de la 1688 pănă la 1821 [1].

Ea cerceta produse literare alcătuite într'o limbă, despre a căreĭ formație și dezvoltare n'aveam să mă ocup și se opria în momentul cînd se ivește literatura de imaginație și poesia.

M'am crezut dator să urmez cercetările mele și înnainte de 1688 și după 1821, pentru ca astfel întreaga noastră literatură să se înfățișeze în lucrări întipărite de aceleașĭ ideĭ stăpînitoare și țesute după acelașĭ sistem. Mi-am propus astfel să daŭ maĭ întăiŭ Istoria literară a veacurilor de la început, în care s'a înjghebat, prin muncitorĭ din toate Ținuturile Romînimiĭ, o limbă înțeleasă în toate și de care aproape două veacurĭ, până la rătăcirile de acum cincĭzecĭ de anĭ, nimenĭ n'a cutezat să se depărteze; să arăt formele, tot maĭ desăvîrșite, în care s'a strămutat pentru toată lumea acea literatură religioasă cu care încep toate popoarele creștine. Apoĭ era să duc înnainte firul, înnodat, dar nu rupt, de mine la data de oprire 1821, pentru ca să însemn cu toată nepărtenirea și în deplina cunoștință a motivelor, împrejurărilor contemporane și urmărilor, mersul, lupta între sine, biruința viitoare și încetarea curentelor în veacul al XIX-lea întreg.

Astăzĭ pot da cetitorilor, acelor cetitorĭ cari aŭ primit cu bucurie, ca un lucru folositor, saŭ une orĭ și cu iubire, ca un lucru frumos, *Istoria literaturiĭ în veacul al XVIII-lea,* un vo-

[1] Bucureștĭ, Minerva, 1901, 2 vol. și o broșură de tablă.

lum de proporţiĭ mult maĭ restrînse — după cum e, de alminterĭ, şi subiectul—, în care se înfăţişează începuturile literaturiĭ româneştĭ şi cărţile bisericeştĭ contemporane cu cronicile cele d'intăiŭ, de care cronicĭ am vorbit în Excursurile la publicaţia mea menţionată.

S'ar părea că aceste scrierĭ, păstrate astăzĭ în manuscripte de multe orĭ neîntregĭ şi stricate, în tipăriturĭ sfăşiate de vremĭ grele şi de vremĭ nepioase, n'ar avea interes decît pentru teologul care ar voi să-şĭ dea seamă de calitatea cărţilor sfinte ce se întrebuinţaŭ la noĭ în deosebitele timpurĭ, pentru filolog, care urmăreşte în ele forme de limbă dispărute, pe care le descopere cu plăcere şi le adună cu îngrijire, saŭ, în sfîrşit, pentru bibliograf, care vrea să ştie ce tipăriturĭ anume aŭ ieşit din teascurile muntene. destul de vechĭ — cînd priveşte cineva întinderea tiparuluĭ în Răsărit —, din cele ardelene, ceva maĭ nouă, saŭ din cele ce s'aŭ aşezat, maĭ tărziŭ, în Moldova. Ele ar putea sluji decĭ numaĭ la studiĭ de exegesă, la cercetărĭ lexicografice şi la investigaţiĭ bibliografice.

Căcĭ în ele nu e nimic original. Sînt numaĭ traducerĭ : din slavoneşte întăiŭ, din ungureşte, din nemţeşte chiar, apoĭ şi din greceşte. Partea de prelucrare, adausă pe lîngă traducere, e de tot mică. Întăia operă întru cîtva originală e Psaltirea în versurĭ a luĭ Dosofteĭ Mitropolitul Moldoveĭ, din al treilea sfert al veaculuĭ al XVII lea.

Poate exista un interes literar, un interes sufletesc, un interes naţional în asemenea împrejurărĭ?

După ce am străbătut materialul şi am cîştigat conclusiile, putem spune hotărît că acest interes există.

A urmări, în adevăr, aceste traducerĭ e a merge pe urma celor d'intăiŭ paşĭ pe cari poporul romîn îĭ face pe drumul greŭ al culturiĭ, în care individualitatea, originalitatea, libertatea apar numaĭ foarte tărziŭ la toate neamurile, şi maĭ ales la unul care a trăit în împrejurărĭ aşa de puţin priincioase ca al nostru. Vedem întăiŭ pe săteniĭ şi popiĭ Maramureşuluĭ, carĭ auzise pănă atuncĭ numaĭ mormăitul neînţeles al cărţilor slavone, încălzindu-se pentru legea creştină curată pe care o

răspîndia în pragul veacului al XV-lea Ioan Hus Cehul și care lumină ca un vesel răsărit de soare de pe rugul luĭ de suferințe și de moarte. Unul dintre aceștĭ popĭ cuteză, în mănăstirea maramureșeană din Perĭ saŭ aiurea, prin acele părțĭ, să dea pentru întăia oară o parte din Scriptură în romănește; acum întăiŭ slovele străine, chirilice, servesc pentru a însemna paginĭ întregĭ pe limba noastră. E aceasta numaĭ un fenomen filologic saŭ literar-bisericesc și nu vorbește el oare și — să zicem — inimiĭ noastre?

Trece un veac și jumătate. Ardealul e cucerit de Reforma calvinilor și a luteranilor. Patronĭ literarĭ de altă nație îndeamnă pe un cleric muntean fugar, Coresi, să tipărească vechile tălmăcirĭ husite. El face aceasta, și, în curînd saŭ tot-odată, se adaugă traducerĭ nouă. Publicațiile ardelene se răspîndesc maĭ mult saŭ maĭ puțin în toate părțile. Romînul de pretutindenĭ se deprinde a înțelege cartea romănească în forma traducerilor maramureșene și ardelene.

În acelașĭ timp, înrîurirĭ polone maĭ ales aduc întrebuințarea acesteĭ limbĭ a poporuluĭ în hîrtiile Domnilor și boierilor, în zapisele tîrgurilor și satelor. Cine cetește aceste răvașe și învoielĭ și urice, simțește numai o plăcere științifică străbătînd rîndurile duioaselor acte de de mult, care înseamnă o revoluție, o mare revoluție în folosul nostru?

Și iată că, în Moldova și în Țara-Romănească, Mihail Moxalie călugărul și călugărul Varlaam, care ajunse Mitropolit al Moldoveĭ, tălmăcesc maĭ departe și maĭ bine decît înnainteșiĭ; mirenĭ îĭ ajută intru aceasta, un logofăt Eustratie, un Udriște Năsturel. Iarășĭ se întemeiază tipografiĭ: în Iașĭ, în Govora, în Deal, în Cîmpulung, mănăstirile muntene, în Tîrgoviște chiar. Tălmăcirile vechĭ, ce se îngrămădesc, trec iarășĭ prin teascurĭ și se răspîndesc ducînd cu ele limba literară. Ardealul dă și el cele d'intăiŭ traducerĭ învățate.

O nouă oprire: răscoale, războaie și multă nenorocire. Dar acel care va fi Mitropolitul cel noŭ al Moldoveĭ, Dosofteĭ, lucrează în chilia sa, tălmăcind din noŭ, și maĭ bine, une orĭ, lucrurĭ nouă. Cînd se îngrămădesc cărțile gata, se face tipografia din mănăstirea Cetățuiĭ de lîngă Iașĭ, și iarășĭ circulă cărțĭ nouă.

Şi acum li se răspunde din Ţara-Românească. Şerban Cantacuzino e Domn, de la 1678. Fratele săŭ Constantin Stolnicul e cel maĭ învăţat boier al timpuluĭ săŭ. Domnul are un plan mare: el va da toată Biblia, nu Muntenilor, ci neamuluĭ românesc. Şi el dă acestuia «ale luĭ dintru ale luĭ», căcĭ Biblia de la 1688 cuprinde, unificînd, limpezind, curăţind, tot ceia ce se lucrase maĭ frumos până atuncĭ.

Apoĭ treĭ tipografiĭ muntene lucrează la cărţĭ de învăţătură, la cărţĭ de petrecere chiar. Ele încep a da rugăciunile de care aŭ nevoie preoţiĭ. Exemplul luĭ Dosofteĭ e urmat cu izbîndă. Cînd Brîncoveanu, urmaşul luĭ Şerban, se duce la moarte, în Constantinopol, preoţiĭ aveaŭ de pe ce face toată slujba şi toate cetirile în româneşte.

E puţin şi e indiferent aceasta?

Eŭ am crezut că nu, şi am scris această carte cu iubire pentru oameniĭ de a căror muncă şi de ale căror însuşirĭ e vorba aicĭ. Înţelegînd-o şi scriind-o astfel, nu o îndrept numaĭ către specialiştĭ, către profesorĭ şi către clericiĭ luminaţĭ, ci o daŭ întreguluĭ public cult al Romînilor, care, între atîtea altele, folositoare şi nefolositoare, trebuie să ştie de unde şi mulţămită cuĭ scrie limba pe care astăzĭ o înţelege tot neamul şi în care maĭ mult decît în orĭce el se simte *unul singur*.

ISTORIA LITERATURIĬ RELIGIOASE A ROMÎNILOR

PĂNĂ LA 1688.

CAPITOLUL I

LITERATURA RELIGIOASĂ ÎN VEACUL AL XV-lea. CĂRȚILE SFINTE ȘI MIȘCAREA HUSITĂ. SCRIERĬ BOGOMILICE.

---

1. GENERALITĂȚĬ.

Începutul literaturiĭ româneștĭ e noŭ, dar nu maĭ noŭ decît al literaturilor acelor popoare de care sîntem încunjurațĭ. Din potrivă, se întîmplă ca noĭ să avem unele cărțĭ maĭ răpede și maĭ deplin decît cutare din aceste popoare pe care maĭ pe urmă împrejurărĭ prielnice l-aŭ dus la o mare înflorire culturală și literară.

În multele veacurĭ de luptă, și roditoare și stearpă, care alcătuiesc evul mediu, — vremea de distrugere, creare și prefacere, — viața spirituluĭ omenesc are forme particulare. Se începe în toate părțile Europeĭ cu scrierĭ în acele limbĭ care puteaŭ fi întrebuințate singure pentru a îmbrăca gîndurĭ înnalte și simțirĭ deosebite: latina în Apus, iar, în Răsărit, greceasca. Poesiĭ, poeme, cronicĭ, tratate de știință, toate imită de o potrivă aceleașĭ genurĭ din moștenirea lăsată de anticitatea măreață și strălucită. Peste vre-o patru veacurĭ numaĭ, o altă limbă, o limbă *barbară*, cîștigă dreptul de a servi drept veșmînt al operelor literare: limba slavonă veche, mulțămită acelor înnoitorĭ îndrăznețĭ și fericițĭ, Chiril și Metodie cu școala lor, în cari Slaviĭ din toate ramurile și din toate țerile cinstesc pănă astăzĭ pe întemeietoriĭ comunitățiĭ literare slave.

În limba deosebitelor neamurĭ pe care le adusese vîntul cel mare al năvălirilor, ca și în limba latină decăzută, simplificată,

nesupravegheată, împestrițată și barbarisată se alcătuiesc numaĭ cîntece de războiŭ, cîntece de dor și cîntece de glumă pe care nu se gîndia să le scrie nimenĭ, fiindcă le știaŭ toțĭ aceia cari aveaŭ interes să le cunoască și găsiaŭ plăcere să le cînte. Ele veniaŭ fără pregătire în inima oamenilor și se pierdeaŭ după cîtva timp, fără părere de răŭ, fără nicĭ-o silință de a le cruța prin scris de peirea, neapărată altfel. Era astfel o literatură de consumație, din care tradiția nu păstra nimic. Ce se cuprindea într'însa ne putem închipui după sufletul, cunoscut prin alte mărturiĭ, mult maĭ nouă, al acelor popoare și după împrejurările în care ele trăiaŭ atuncĭ. Dar cunoașterea de-a dreptul, precisă și sigură, e pierdută pentru noĭ, cari putem afla orĭcînd prin cetire lucrurile, de sigur maĭ puțin vrednice de luare aminte, care s'aŭ turnat în bronzul greoiŭ al limbilor învățate. Avem în ierbariul literar plantele de seră, pe cînd podoaba de Maiŭ a cîmpiilor a perit cu acele primăverĭ îndepărtate care i-aŭ văzut înflorirea.

Scriindu-se numaĭ în limbile învățate, scriitorĭ aŭ rămas să fie numaĭ aceĭ cari le știaŭ. Eĭ eraŭ puținiĭ pe cari nevoia meșteșuguluĭ lor îĭ silise să învețe aceste limbĭ: preotul, teologul, care studiè maĭ tărziŭ la Universitățĭ. Literatura s'a dezvoltat decĭ după aplecările și gusturile acestora; afară de cronicĭ, ea înfățișează dezbaterĭ necontenite, pline de împrumuturĭ și de citațiĭ, asupra unor puncte de filosofie religioasă care saŭ nu se pot descurca saŭ n'aduc nicĭ-un folos cînd sînt lămurite. Spiritul viŭ, înnoitor, care înnalță și îmbogățește mintea și inima omuluĭ, nu sufla încă nicăirĭ.

În țerile Apusuluĭ începură a se scrie în veacul al XIII-lea abia, nouă veacurĭ după ce căzuse Roma, poeme în limbile vulgare, care cîntaŭ despre eroiĭ adevărațĭ saŭ închipuițĭ aĭ vechilor lupte cavalereștĭ: Artur din Britania, Carol-cel-Mare bătrînul Împărat și voiniciĭ acelor timpurĭ pierdute în zarea de aur a asfințituluĭ. Cîntărețĭ rătăcitorĭ purtaŭ aceste poveștĭ armonioase de la o poartă zăvorîtă de castel la alta; fiindcă mulțĭ găsiaŭ plăcere să se cufunde în raiul vitejiilor fără ca trubadurul saŭ truverul să fie la îndămînă cu lăuta și graiul

săŭ deprins și fiindcă tot maĭ mulțĭ din *lumea bună* a timpuluĭ știaŭ acum să cetească, s'aŭ pus în slove cîntecele de vitejie *(chansons de geste)*. Cutare cavaler simțitor și cu vorba înflorită, bun cîntăreț și amorez vorbareț, prinse pe acelașĭ timp a-șĭ spune și el bucuria și durerea, amintirea și dorul în limba pe care toțĭ o știaŭ fără să fi urmat la altă școală decît la dulcea școală a mameĭ. Așa se născu pentru acele popoare maĭ fericite o poesie lirică și o poesie epică. Prin ele limbile vulgare se desăvîrșiră așa de mult, încît în veacul următor ele putură fi întrebuințate în negociațiile politice, unde vorbele trebuie cîntărite și nuanțele cugetăriĭ bine păstrate, în poruncile regilor, în știafetele dregătorilor, în dezbaterile Adunărilor. Încă maĭ de mult cronica trecuse la maĭ multe popoare și în limba poporuluĭ, și până la 1400 ea dăduse la Francesĭ treĭ marĭ scriitorĭ: Villehardouin, Joinville și Froissart. Pe timpul cînd Joinville povestia la bătrîneță, în limbă naivă franțuzească, despre vitejia, bunătatea și marea credință în Dumnezeŭ a sfîntuluĭ rege Ludovic, Toscana dădea Italieĭ pe Dante și făcea din dialectul eĭ limba statornică a uneĭ marĭ literaturĭ glorioase, care e și cea maĭ veche și cea maĭ bogată din Europa.

Răsăritul a fost cu mult maĭ răŭ împărțit: și Răsăritul greco-slav și Răsăritul Ungurilor și Polonilor, de limbă literară și religioasă latină, și noĭ, cari ne aflam între uniĭ și alțiĭ, cari luam, în toate privințele, și de la uniĭ și de la alțiĭ, cari ne aplecam cînd către uniĭ, cînd către alțiĭ și cari n'am găsit decît pe la 1400 conștiința despre ce trebuie să fim și despre drumul care duce către țintele noastre deosebite.

Aicĭ nu sînt nicĭ cîntece de vitejie, nicĭ tînguirĭ și imnurĭ amoroase ale cavalerilor —, fiindcă nu era o cavalerie, fiindcă nu era o clasă nobilă strălucitoare, care să înceapă a se lumina. Aicĭ nu sînt cronicĭ decît: în latinește dincoace de Dunăre, iar dincolo în vechia limba grecească. Aicĭ limbile vechĭ păstrează toate drepturile evuluĭ mediu asupra corespondențiĭ oficiale.

În acest Răsărit, așa de rămas în urmă în ceia ce privește trecerea la viața modernă, se petrec însă schimbărĭ însem-

nate în secolul al XV-lea. Nu însă toate ţerile Europeĭ orientale se împărtăşesc de ele, şi ele nu aŭ pretutindenĭ aceleaşĭ urmărĭ.

Uimiţĭ de frumuseţa şi bogăţia unuĭ trecut literar fără păreche, Greciĭ din Bizanţ urmează fără şovăire tradiţia. Totul rămîne în elineşte: cărţile sfinte, tîlcuirea lor, dezbaterile filosofice, cronicile, imnurile. Poesia populară rămîne în întregime printre lucrurile pe care un cărturar nu se poate coborî să le scrie. Tradiţia, reţeta, tipicul — pentru a întrebuinţa însuşĭ sacrul cuvînt bizantin — domneşte, dar el se pierde tot maĭ mult în umbre nedesluşite. Un viitor cultural nu se poate prevesti aicĭ, în lumea sfintelor mumiĭ. După cîteva zecĭ de anĭ, Turciĭ vor îngropa rămăşiţele Sfîntuluĭ Imperiu al Romanilor din Răsărit: cultura bizantină va fi atuncĭ prea slabă pentru a plînge la mormîntul celuĭ din urmă Împărat al acesteĭ Rome Nouă, acum aşa de vechĭ; cînd ea se va deştepta din amorţeală, grija d'intăiŭ îĭ va fi să-şĭ caute tipicul, pe care-l va regăsi cu bucurie. Literatura neo-greacă nu va avea îndrăzneală să apară decît în veacul al XVIII-lea, în acest adăpost care a fost pentru aristocraţia grecească ţerile noastre.

Cam tot aşa de nouă e literatura vecinilor noştri de peste Dunăre. Supt Ţariĭ şi Craiĭ lor, ca şi după peirea prin Turcĭ a Ţaratuluĭ şi Crăieĭ, Bulgariĭ şi Sîrbiĭ aŭ fost legaţĭ strîns de faşele limbiĭ sfinte, ale aceleĭ vechĭ-slavone care se deosebeşte aşa de mult de limba poporuluĭ din deosebitele epoce. Cărţile sfinte rămîn în această formă de la început, comună tuturor Slavilor şi aproape neînţeleasă tuturora; actele publice. hrisoavele, sînt abia înrîurite de limba vie, care se preface necontenit, dar pe care nimenĭ n'o înseamnă pe hîrtie aşa cum se înfăţişează într'un anumit moment.

Altfel a fost cu Unguriĭ şi Poloniĭ şi cu noĭ, cari eram aşa de mult amestecaţĭ în viaţa lor în acele veacurĭ al XIV-lea şi al XV-lea, care duc la epoca modernă.

Înnainte de a vedea literatura nouă care se iveşte la toate treĭ popoarele în acelaşĭ timp şi supt aceiaşĭ influenţă, trebuie să se vadă în ce condiţiĭ culturale ea şi-a făcut apariţia.

Ungurii eraŭ supuşĭ sufleteşte Bisericiĭ romane, încă de pe la anul 1000; regiĭ lor eraŭ apostolicĭ, oarecum vasalĭ aĭ Sfîntuluĭ Scaun; limba cărţilor sfinte, a hrisoavelor, a cronicilor, era limba latină. Într'însa eĭ nu produseră pănă la sfîrşitul veaculuĭ al XIV-lea decît cîteva cronice, dintre care cea maĭ veche e din timpul luĭ Bela al IV-lea, adecă de la jumătatea veaculuĭ al XIII-lea. Poemele populare despre năvălirea şi cele d'intăiŭ cucerirĭ ale neamuluĭ, poeme pe care le întrebuinţează vechia cronică, n'aŭ fost puse în scris nicĭ-odată. Pănă la începutul veaculuĭ al XV-lea singurul monument de limbă ungurească e o predică foarte simplă, scrisă pe o foaie dintr'un manuscris latin din şfertul d'intăiŭ al veaculuĭ al XIII-lea: toţĭ şcolariĭ din Ungaria, aşa de însufleţită de spiritul patriotic, învaţă pe de rost acele cîteva rîndurĭ de prosă străbună, care cuprind 274 de cuvinte [1]. Sá se maĭ adauge 70 de cuvinte dintr'un cîntec în cinstea Maiceĭ Domnuluĭ, scrise de un condeiŭ din veacul următor [2].

Polonia, maĭ depărtată încă de vatra civilisaţieĭ medievale, care era Franţa, Germania franconiană şi Italia longobardă, n'are nicĭ măcar atîta. Cronicile sînt maĭ puţine şi maĭ puţin întinse. Textele în limba vulgară se reduc la cîteva glose din veacul al XIV-lea, pe care le-a adunat Nehring la 1886 [3].

Cum se vede, cînd vorbim de «barbaria» trecutuluĭ nostru, trebuie s'o îmblînzim prin comparaţia cu veciniĭ noştri, cu *toţĭ* veciniĭ noştri.

2. CULTURA SLAVONĂ LA ROMÎNĬ PĂNĂ LA 1500.

Romîniĭ aŭ avut în Biserică, de la o bucată de vreme — din veacul al X-lea, saŭ al XI-lea, cînd s'a alcătuit bine Biserica bulgărească —, ca limbă sfîntă limba pe care o aveaŭ veciniĭ noştri de peste Dunăre. Motivul se înţelege uşor: noĭ

[1] V. *Histoire de la littérature hongroise* de Horváth, A. Kardos şi A. Endrodi, prelucrată de J. Kont; Paris, 1900; Arpad Zigány, *Letteratura ungherese,* în Manualele Hoepli; Milan, 1892.

[2] Zigány, p. 10.

[3] *Altpolnische Sprachdenkmaler,* Berlin, 1887, in 8⁰.

n'aveam decît bisericuțe de lemn, cîteva chilii pentru călugări și pustnici, popi neînvățați, cari nu puteaŭ face o școală de cetit, de scris și de cîntări. Dincolo de munți eraŭ Ungurii catolici, de la cari nu puteam împrumuta nimic supt raportul religios. Peste Nistru eraŭ în adevăr Rușii, ca și în Nord, unde regatul Rusiei Mici, din Haliciŭ, s'a întins mai tîrziŭ departe în jos; dar aici populația era foarte rară, și chiar Biserica rusească era pe acea vreme abia la începuturile eĭ. În apropierea noastră era o singură puternică ierarchie religioasă, stăpînă pe oarecare cultură: cea bulgărească; malul drept al Dunării avea în Silistra, în Vidin episcopi a căror putere trebuia neapărat să treacă rîul. Cînd Vasile Bulgaroctonul a sfărîmat cel d'intăiŭ Imperiu bulgar și a grecisat Biserica, înrîurirea bulgărească asupra noastră a trebuit să scadă saŭ să dispară chiar mai cu totul. Popii noștri aŭ căpătat și acum hirotonisirea peste Dunăre, saŭ de la Vlădici de schit cari se sfințiseră la Vidin saŭ la Silistra; ca limbă a rugăciunilor și slujbelor, fiecare se va fi ajutat cum credea mai bine și cum îi era mai ușor: să fi întrebuințat limba romănească, n'aș crede, căci pentru aceasta ar fi trebuit două lucruri: un traducător și înlăturarea prejudecății că *limba vulgară,* din orice parte, nu e vrednică să îmbrace Cuvîntul lui Dumnezeŭ.

Cînd ciobanii aromînĭ din Pind aŭ întemeiat o nouă Împărăție bulgărească, episcopiile dunărene aŭ răspîndit iarăși cultura slavă, și răspîndirea n'a mai încetat nici-odată. Vlădicii din partea teritoriului romănesc care a format mai tîrziŭ principatul muntean, sînt arătați documentar de o scrisoare a Papei din 1234, redactată pe temeiul rapoartelor venite de la misionarii de propagandă: firește că li se zice păstori de rătăcire, *pseudo-episcopi* [1].

Mișcarea de călugărie la Bulgari datează din veacul al XIII-lea încă: pe atunci călugării unui popor răsăritean eraŭ și cărturarii lui, pe cînd în Apus învățătura și scrisul trecu-

[1] Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen,* I, Sibiiŭ, 1892, p. 60, nº 69: «quidam pseudoepiscopi Graecorum ritum tenentes».

seră în parte și în mîna laicilor. Lăcașurile monastice maĭ însemnate eraŭ Rylo și unele din mănăstirile de lîngă capitala Împărățieĭ, Tîrnova. Mănăstirile sîrbeștĭ, destul de vechĭ și ele, se găsiaŭ în părțile de jos ale regatuluĭ Nemanizilor saŭ către Marea Adriatică: mănăstirea Decianuluĭ a fost întemeiată abia după cel d'intăiŭ șfert al veacului al XIV-lea [1]. Malul dunărean, care stătea în fața barbarieĭ Cumanilor, apoĭ a Tatarilor, stăpînitoriĭ noștri din veacul al XIII-lea, n'avea clădirĭ sfinte, de unde să poată porni un îndemn către îndeletnicirile literare.

Cele d'intăiŭ mănăstirĭ româneștĭ aŭ de ctitor pe un călugăr sîrb, care stătuse multă vreme în acea minunată școală pentru tot felul de ucenicie religioasă, care era pe atuncĭ Atosul. Nicodim, popa Nicodim, cum i-aŭ zis Romîniĭ luĭ Vladislav-Vodă, luĭ Radu-Vodă, luĭ Dan I-iŭ și luĭ Mircea, veni și la noĭ, supt ocrotirea cneazuluĭ sîrbesc Lazăr: el dură mănăstirile Vodița și Tismana, poate încă prin aniĭ 1370 [2]. Ca un om învățat ce era, Nicodim înțelese să răspîndească învățătura prin aceste două fundațiĭ ale sale, pe care însușĭ le stăpînia și le călăuzia spre munca spornică. La Museul din Bucureștĭ se păstrează încă frumoasa Evanghelie, firește slavonă, pe care Nicodim a scris-o pe pergament în anul de la Facerea Lumiĭ 6913, adecă 1404 toamna saŭ 1405. Pe atuncĭ el era un pribeag, căcĭ fusese silit a părăsi Serbia, năpădită de Turciĭ biruitorĭ la Nicopol, încă din 1398 saŭ 1399; peste cîteva lunĭ el se stîngea, de sigur foarte bătrîn (26 Decembre 1406): rămășițele luĭ se odihnesc în biserica patriarhală din Ipec [3].

Tismana primi visita luĭ Mircea-Vodă, care mergea să întîlnească pe Craiul unguresc Sigismund, la 1406, pe cînd trăia încă Nicodim [4]. Pe atuncĭ o altă mănăstire se ridica în acestă țară a Banatuluĭ, pe care Nicodim o numește «ungu-

[1] Engel, *Geschichte von Serwien und Bosnien*, pp. 263-4.

[2] V. Al. Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, ed. a 2-a, Bucureștĭ, 1903.

[3] V. Ștefulescu, *l. c.*, după cunoscutul articol al archimandrituluĭ Ilarion Ruvarac, tipărit în *Archiv für slavische Philologie*, XI.

[4] *Arch. istorică*, I[1], p. 98.

rească», pentru că în teorie atîrna de regele din Ungaria, de la care se cerea, la întîmplare, și întărirea daniilor. Mănăstirea cea nouă venia de la evlavia luĭ Mircea însușĭ: e Cozia, unde se înmormîntă ctitorul. Cotmeana, altă fundație a luĭ Mircea, un mitoc al Cozieĭ, se ridică pe un plaiŭ vecin din Argeș. O întărire a aceluiașĭ Domn pomenește mănăstirea Strugalea, undeva lîngă Dunăre, poate în părțile Giurgiuluĭ, unde e scrisă dania[1]. Snagovul, înnălțat de un boier cu numele de Vintilă, arată prin architectura-ĭ modestă și armonioasă, prin frumoasele-ĭ liniĭ arcuite, ca și prin mărturiĭ scrise, că este tot din vremea luĭ Mircea. Puțin maĭ tărziŭ era o mănăstire la Bolintinul din Județul Dîmbovița[2].

Cea d'intăiŭ dintre mănăstirile Moldoveĭ, Neamțul, a fost locuită de călugărĭ, dintre cari cărturariĭ veniseră de la Munteni, unde lucra școala luĭ Nicodim. De aceia se găsesc între cărțile de la Neamț un manuscript al corespondențiĭ luĭ Nicodim cu vestitul patriarch Eftimie din Tîrnova și un Tîlc al Evangheliei de Teofilact, care a fost contemporan cu Nicodim[3]. Alexandru-cel-Bun dădu țeriĭ sale mănăstirile Moldavița, Bistrița, Pobrata. După dînsul, Ștefan-cel-Mare împodobi tot pămîntul Moldoveĭ cu clădirile de piatră și cărămidă, frumos lucrate și potrivite, ale lăcașurilor sale amintitoare de biruință.

În chiliile acestor lăcașurĭ de închinare aŭ stătut și închinătorĭ aĭ luĭ Dumnezeŭ cu condeiul, maiești caligrafĭ, de la cari a rămas o sumă de lucrărĭ frumoase, dintre care unele s'aŭ rătăcit prin locurĭ foarte depărtate, ca acel Evangheliar din Neamț, de pre vremea luĭ Ștefan-cel-Mare, care a trecut prin mînile luĭ Petru Moghilă ca să se găsească astăzĭ tocmaĭ în Biblioteca Regală Publică din München[4]. Foarte multe din cărțile ce s'aŭ copiat la noĭ, aŭ fost distruse în frămîn-

[1] *Arch. ist.*, I[1], pp. 97-8

[2] *Operele luĭ Constantin Cantacuzino Stolnicul*, tipărite de N. Iorga, Bucureștĭ, 1901, pp. 24-5.

[3] V. Melchisedek, *Catalogul manuscriptelor din Neamț*, în *Rev. p. ist., arch. și filologie*, II, pp. 130, 139; cf. catalogul Iațimirschi, din 1898.

[4] *Codices manuscripti Bibliothecae Regiae Monacensis*, composuit Georgius M. Thomas, Munchen, VII, 1858, p. 327.

tările vrăjmaşe ale vremilor de pănă ierĭ: ceia ce avem astăzĭ vine maĭ mult din mănăstirile Moldoveĭ, de la Neamţ înnainte de toate — cu deosebire din aniĭ 1430-40 — şi din lăcaşurile făcute în epoca luĭ Ştefan: Homor, Voroneţ şi Putna. Despre unele dintre ele ni se spune că sînt de o frumuseţă deosebită, care se vede şi din facsimilele, bune saŭ rele, ce ni staŭ la îndămînă[1]: pe foaia netedă a pergamentuluĭ se desfac lămurit literele, cam pătrate şi grămădite fără interstiţiĭ, iniţialele cu aur şi chinovar, chenarele şi frontispiciile cu împletiturĭ de liniĭ care amintesc cusăturile veşmintelor poporuluĭ saŭ dibacea podoabă de *ciubuce* de de-asupra uşilor de la bisericile veacului al XV-lea. Manuscriptul de Evangheliĭ din München are chipurile celor patru scriitorĭ aĭ Cuvîntuluĭ dumnezeiesc; pe acel de la Voroneţ se înfăţişează Ştefan, în genunchĭ, întinzînd cartea către icoana Maiciĭ Domnuluĭ: un om tînăr, cu faţa rotundă, pletele lungĭ blonde, mustaţa groasă şi ochiĭ blînzĭ albaştri supt masiva coroană de aur.

Cîteva nume de scriitorĭ s'aŭ păstrat: aşa cunoaştem pe călugărul Gavril, fiul luĭ Urie, care a scris, pentru «Cădia Laţco, pîrcălabul de Hotin», Tetravanghelul (Evangheliarul) din Neamţ, de la 1435-6, puţin timp după moartea luĭ Alexandru-cel-Bun[2], precum şi un sbornic (manuscript miscelaneŭ slavon) din 1440-1[3], un Mineiŭ în două tomurĭ, din 1444-7[4], un alt sbornic, fără an[5], un Mărgărit din 1442-3[6], un Scărariŭ din 1445-6[7], în sfîrşit, un sbornic din 1437-8[8].

La 1461-2 se afla la Neamţ un călugăr prescriitor de cărţĭ care iscăleşte «Atanasie tacha» (tachigraf)[9]. La Putna peste vre o

[1] *Revista pentru ist., arch. şi fil.*, I, planşele.

[2] Bianu, în *Columna luĭ Traian* pe 1882, pp. 107-8; Melchisedek, *Catalog mscr. Neamţ*, în *Rev. p. ist. şi fil.*, II, p. 141.

[3] Melchisedek, p. 131.

[4] *Ibid.*, p. 138.

[5] *Ibid.*, p. 139.

[6] *Ibid.*, pp. 139-140.

[7] *Ibid.*, p. 142.

[8] *Ibid.*, p. 143.

[9] Melchisedek, *l. c.*, p. 139, nº 84. Manuscriptele de la Neamţ sînt azĭ în parte la Academie

douăzecĭ de anĭ era «tach» călugărul Paladie[1]. Uniĭ dintre călugărĭ se pricepeaŭ și la legatul cărților și la săpatul în argint al chipurilor de sfințĭ care împodobiaŭ apoĭ coperțile grele de lemn acoperit cu catifea: se spune anume despre un manuscript al Învățăturilor Sfîntuluĭ Macarie că a fost legat de călugărul Siluan din Neamț [2].

Pe acest timp se așterneaŭ pe pergament, în Țara Românească și în Moldova, cărțĭ domneștĭ de danie și întărire, care aŭ, de obiceiŭ, o slovă grăunțată destul de elegantă. Ceĭ ce le scriaŭ, se chemaŭ în Moldova diacĭ. Ceĭ d'intăiŭ cari se întîmpină în această țară, par să fie Rutenĭ, precum ceĭ d'intăiŭ dintre pisariĭ muntenĭ vor fi fost aduşĭ de peste Dunăre, din Bulgaria, dar maĭ cu samă din Serbia, unde se făcuse de curînd o reformă a scrisoriĭ, supt Despotul Ștefan. Printre eĭ se găsesc însă și Romînĭ, ca Mihaĭ Oțel, Petru fiul luĭ Bîrlea, Oanță, Șandru, Vulpaș, Negrilaș, Șteful, Borcea, Șandru, fiul luĭ Cîrje. Unul e fiŭ de preot, Toader Popovicĭ: altul e «fratele luĭ Ion dascălul» [3], — dascăl de școală, credem, saŭ, cum se zicea pe atuncĭ, «dascăl de copiĭ». Ghedeon, care apare încă supt Alexandru-cel-Bun, pare însă a fi un călugăr. Copiatorul Evangheliaruluĭ de la München e numit în catalog «diaconus Theodorus Mrichescoula» saŭ «filius Mrischekuli», (Mrișescul?) și e vorba, firește, de un *diac* Teodor, orĭ care ar fi cellalt nume al luĭ.

Căcĭ călugăriĭ țineaŭ și școală: pentru diacĭ ca și pentru clericĭ. «Să se știe de cînd am învățat eŭ carte la Neamțu, atunce era un diiac domnesc și învăța la 7 glasurĭ», scrie un ucenic al acestuia, ajuns și el diac, la 1700-1 [4]. Copiĭ se aduceaŭ la mănăstire cu sila din toate părțile, eraŭ pușĭ aice, tot cu sila, la învățătură și ajungeaŭ apoĭ fruntașĭ aĭ Bisericiĭ; pe la jumătatea veaculuĭ al XVII-lea, călugăriĭ din Voroneț recunosc acest obiceiŭ, adăugind că așa se fac «oamenĭ de

[1] Acelașĭ, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 232-3.
[2] Acelașĭ, *Catalogul*, p. 134, nº 45.
[3] *Uricarul*, XVIII, pp. 527-8.
[4] Melchisedek, *l. c.*, p. 133, nº 39.

treabă: dintru aceia simt vlădicĭ şi egumenĭ şi preuţĭ şi diiaconĭ pre la svintele mănăstirĭ»[1].

Călugăriĭ din Bistriţa şi din Putna sînt aceia cărora li datorim scrierea acelor însemnărĭ despre faptele Domnilor, în care se cuprinde tot ce ştim despre împrejurările periodeĭ celeĭ maĭ glorioase din istoria Moldoveĭ. Despre aceste anale însă am vorbit în altă parte[2].

Se poate desluşi astăzĭ destul de bine în ce chip s'a păstrat tradiţia de cultură în mănăstirile Moldoveĭ. Iosif, cel d'intăiŭ Mitropolit, rudă de Domn, a dat la început îndemnul. A fost urmat el de silinţile aceluĭ cleric priceput în slavoneşte, fiindcă se născuse în Bulgaria, din părinţĭ bulgarĭ, care e Grigore Ţamblac? A fost acesta, — precum afirmă la începutul veaculuĭ al XVIII-lea episcopul de Roman Pahomie, amestecat mult în afacerile Neamţuluĭ şi călător în Rusia, — «dascăl întăiŭ d'inceput în Moldova şi egumen în Neamţu» [3]? Maĭ mult: a fost el Mitropolit al Moldoveĭ şi este el acelaşĭ cu Grigore din vremea sinoduluĭ din Florenţa pentru unirea Bisericiĭ Răsărituluĭ cu Roma[4]? A vorbit el ca predicator către Moldoveniĭ luĭ Alexandru-cel-Bun în Suceava? A întrebuinţat el chiar — pioasă ilusie! — limba romănească pentru a se face înţeles de dînşiĭ?

Amestecul luĭ Grigore «Ţanblac» în afacerile bisericeştĭ ale Moldoveĭ se reduce într'adevăr la mult maĭ puţin.

Pe cînd doĭ archiereĭ se luptaŭ pentru Scaunul archipăstoresc al Moldoveĭ, la sfîrşitul veaculuĭ al XIV-lea, Patriarchul din Constantinopol trimesese în această ţară pentru cercetare pe Grigore preotul de la Patriarchie. El pare să fi fost egumen al vestiteĭ mănăstirĭ a Pantocratoruluĭ din Constantinopol[5]. Grigore rămase un timp în ţară. Întrebuinţă această vreme ca să ţie predicĭ, potrivit cu meşteşugul săŭ de retor

[1] Iorga, *Documentele Bistriţeĭ*, I, pp. 45-6, nº LXXII.

[2] V. *Istoria literaturiĭ romîne în secolul al XVIII-lea*, II, Excursul I.

[3] Melchisedek, *Catalogul*, p. 143, nº 106.

[4] Acelaşĭ, în *Revista p. ist., arch. şi filologie*, II, p. 1 şi urm.

[5] Miklosich, *Acta patriarchatus*, II, pp. 223, 241, 243-4, 256-7, 278-81, 283, 359-61, 494-5, 519, 528-33.

bisericesc. Așa aŭ făcut mulțĭ prelațĭ grecĭ în Suceava, Iașĭ și Tîrgoviște maĭ tărziŭ. Maĭ pe urmă, Țamblac ajunse Mitropolit la Chiev, dar el nu va fi mers acolo din Moldova, ci după ce va maĭ fi stat un timp în Constantinopol. Sfîrșitul viețiĭ sale îl petrecu în Serbia, unde fu egumen la vestita mănăstire a Decianuluĭ. Moldoveniĭ se aleseră de la dînsul cu Panegiricul slavon al Sfîntuluĭ Ioan cel Noŭ, ale căruĭ moaște fură strămutate supt ochiĭ săĭ de la Cetatea-Albă la Suceava, în 1400-1[1]. Eĭ îl răsplătiră păstrîndu-ĭ amintirea cu sfințenie și țesînd legende în jurul luĭ. Mitropolitul Grigore care se înțelese cu Papa, nu poate fi Țamblac, care nu s'ar fi plecat până acolo, fiind un ortodox prea tare la cerbice. «Unchiul» luĭ Ștefan-cel-Mare, Ioan Țamblac («Zamblacho»), care merse la Veneția după înfrîngerea de la Valea-Albă spre a cere ajutor[2], nu poate fi rudă cu Grigore, fiindcă acesta din urmă era drept și curat Bulgar, născut în Tîrnova.

Dacă Grigore ar fi jucat în Moldova rolul ce i se atribuie, cultura de mănăstire s'ar fi dezvoltat maĭ răpede în această țară. Așa însă, trebui să vie în Scaunul din Suceava, cu cîtva timp înnainte de suirea pe tron a luĭ Ștefan-cel-Mare, Teoctist, despre care s'a zis că a fost și el un Slav, pentru ca studiile de slavonește să înflorească.

De la Teoctist pornește un șir neîntrerupt de cărturarĭ de slavonește, pe un timp cînd în Țara Românească necontenitele lupte pentru Domnie opriaŭ orice silințĭ spre lumină, spre artă. Puternica Domnie a luĭ Ștefan-cel-Mare dă răgazul și răsplata de nevoie pentru ca să ațîțe sîrguința călugărilor învățațĭ. Un ucenic al luĭ Teoctist, Visarion, merse până la Atos, unde lucră la prescrierea de manuscripte, în lavra Zografuluĭ; poate luĭ îĭ datoria biblioteca mănăstirii din Neamț o carte scrisă la Xenof, tot în Atos[3]. Bătrînul Mitropolit Iosif însușĭ se retrăsese la Neamț, în apropierea căreĭ mănăstirĭ i se arăta maĭ tărziŭ chilia[4]. Poate tot de la Neamț

[1] Melchisedek, *l. c.*, p. 163 și urm.

[2] Hurmuzaki, VIII, pp. 23-5, n° XXVII.

[3] Melchisedek, *Catalogul*, p. 131, n° 17; p. 133

[4] Acelașĭ, *Țamblac*, p. 42

venise şi Teoctist. Cînd el îşĭ încheiè viaţa, la 1477, urmaşul săŭ, Gheorghe, era un fost călugăr din Neamţ, căruia i s'a şi zis *Nemţanul*: şi el a lăsat ucenicĭ la Neamţ, între cari Ilarion ierodiaconul, copist[1]. Al doilea urmaş al luĭ Gheorghe, în sfîrşit, Teoctist al III-lea, era un fost egumen de Neamţ, care slujise la a doua sfinţire a bisericiĭ reînnoite de Ştefan, după biruinţa asupra Polonilor, la 1496[2]. La moartea sa, el dădu mănăstiriĭ satul Orţăştiĭ, pe rîul Moldova, pe care-l cumpărase cu 300 de zloţĭ tătăreştĭ de la Petrea Oarţă, pe vremea luĭ Alexandru-cel-Bun[3].

Aceasta e cultura pe care o puteaŭ da învăţaţiĭ din Moldova şi Ţara-Romănească: călugărĭ după asămănarea celor din Serbia, eĭ ţineaŭ cu îndărătnicie la singura carte legiuită şi plăcută luĭ Dumnezeŭ, cartea slavonească.

Literatura romănească nu putea porni de la dînşiĭ, cari cîntaŭ pe bulgăreşte pănă şi isprăvile luĭ Ştefan-cel-Mare.

3. MIŞCAREA HUSITĂ. RĂSPÎNDIREA EĬ ÎNTRE ROMÎNĬ.

Pe cînd cele d'intăiŭ mănăstirĭ se întemeiaŭ în Ţara-Romănească, depărtata Europă apuseană era zguduită de o mare mişcare de prefacere religioasă. În Anglia se ivise un preot învăţat, înzestrat cu darul de a vorbi mulţimilor, care propoveduia o lege nouă ce nu era decît legea veche, maĭ curată. El învăţa că maĭ presus de cuvîntul preotuluĭ şi al tîlcuitoruluĭ este Cuvîntul luĭ Dumnezeŭ, şi că în afară de Biblie nu sînt decît părerĭ şi orînduirĭ omeneştĭ, pe care fiecine e slobod să le primească saŭ să le răspingă.

Acest om se chema Wycliffe: el găsi sprijinitorĭ puternicĭ printre ceĭ marĭ, ascultătorĭ fanaticĭ printre ceĭ micĭ, a căror sărăcie, umilinţă şi apăsare nu maĭ putea răbda.

[1] Acelaşĭ, *Catalogul*, p. 137, n° 72.

[2] *Ibid.*, p. 140, n° 91; cf. Bogdan, *Vechile cronicĭ*, pp. 251-2. Pentru un al doilea Teoctist în 1491, Octombre, v. *Ist. lit. rom.*, II, p. 536, nota 1; p. 540, nota 1. Nu poate să fie o greşeală de dată în Ulianicki, care resumă actul în care el apare ca martur: a fost decĭ şi un Teoctist al II-lea în 1491 (1490?).

[3] Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, n[le] 1726, 1727, 1729.

Părerile luĭ Wycliffe se prinseră şi maĭ bine tocmaĭ în Boemia, pe atuncĭ un regat supt dinastia străină de Luxemburg. Un alt *magister*, Ioan din satul Husineţ, căruia pentru aceia i s'a spus Ioan Huss, răspîndi crezul cel noŭ, aşa de uşor, de înţeles şi de urmat, aşa de roditor în urmărĭ. El scrise, discută, suferi şi muri pe rug înnaintea Părinţilor Bisericiĭ adunaţĭ în sobor puternic şi sprijiniţĭ de sabia Împăratuluĭ.

Dar sufletul săŭ nu se risipi împreună cu cenuşa sa răspîndită în vînt. Pe cînd oraşele şi partea din nobilĭ carĭ eraŭ de sînge german ţineaŭ cu îndărătnicie la vechiul catolicism, nobiliĭ cehĭ aĭ ţeriĭ şi săteniĭ din toate unghiurile se ridicară în arme. Eĭ apăraŭ crezul Biblieĭ curate, al împărtăşenieĭ luate, nu în *hostia* sfîntă, numaĭ din pîne, ci din potir, în pîne şi vin, aşa cum Biserica romană îngăduia numaĭ clericilor; eĭ nu voiaŭ să recunoască drepturile episcopilor, ci socotiaŭ că li ajunge rugăciunea preoţilor de rînd; închinarea sfinţilor li se părea un abus. «Legea Evanghelieĭ», scriaŭ predicatoriĭ lor, «e prea îndestulătoare prin ea însăşĭ pentru cîrmuirea Bisericiĭ, fără de ceremoniile legiĭ vechĭ şi riturile adause maĭ pe urmă, care atacă, micşurează şi împiedecă această lege, şi care maĭ mult strică, decît folosesc pentru mîntuire [1].»

Ţeraniĭ şi nobiliĭ cehĭ se băteaŭ bine, şi nicĭ-o putere omenească nu fu în stare să-ĭ înfrîneze. În zădar duse în potriva lor o luptă înverşunată Împăratul Sigismund, acel care întări de patru orĭ privilegiile mănăstiriĭ muntene Tismana [2]; în zădar se străduiră «cruciaţĭ» veniţĭ din toate părţile. Nu numaĭ că Husiţiĭ nu putură fi zdrobiţĭ, dar eĭ cîştigară pentru credinţa lor Ţinuturĭ întregĭ din Ungaria şi Polonia. Pe de o parte, cetele lor pătrunseră răzbunătoare în regatul luĭ Sigismund, marele lor duşman: în 1432, oraşul Sîmbăta-Mare căzu în puterea Husiţilor, carĭ se înfăţişaseră ca nişte paşnicĭ negus-

[1] K. Höfler, *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Bohmen*, în *Fontes rerum austriacarum, Scriptores*; II, 1865, p. 479.

[2] Ştefulescu, *o. c.*, p. 156 şi urm.

torĭ ce veniaŭ la bîlciŭ [1], în 1433, eĭ se răpăd asupra Zipsuluĭ, în unghiul nord-ostic al Ungarieĭ [2]. Pe de altă parte, umiliĭ «predicanţĭ» *(praedicantes)*, carĭ ştiaŭ maĭ multe limbĭ, străbătură sat de sat, aducînd cu eĭ Evanghelia cea nouă. Foarte mulţĭ Ungurĭ îĭ ascultară, şi eĭ fură maĭ bucuroşĭ să-şĭ lase ţara, decît să se întoarcă la nişte datinĭ care primejduiaŭ sufletul. «În 1430», scriŭ nişte autorĭ maghiarĭ modernĭ, «tot Ţinutul de la Szakolcza pînă la Sîmbăta-Mare era husit, şi în 1436 Utraquiştiĭ (aşa li se zicea Husiţilor pentru că admiteaŭ împărtăşenia *sub utraque specie* şi pentru mirenĭ) cuceriseră Csanádul, Ţinutul Oradieĭ şi o bună parte din Ardeal. Eraŭ comune unde preoţiĭ conduceaŭ reforma [3].» În părţile Trotuşuluĭ, fugarĭ veniră să întărească vechiul element unguresc de dincoace de munţĭ [4]; de aicĭ, e reticiĭ se răspîndiră pănă la Prut, şi chiar dincolo de această apă, în Bugeac: eĭ se păstrară pînă în veacul al XVI-lea, dar nu putură de loc să clintească pe Romîniĭ moldovenĭ, bine supravegheaţĭ de Vlădiciĭ lor, de la legea ortodoxă [5]. Răscoala cea cumplită a ţeranilor din partea apuseană a Ardealuluĭ, întîmplată la 1437, trebuie pusă *neapărat* în legătură cu propaganda husită: în adevăr, se găseşte în ea ura împotriva domnilor de pămînt şi împotriva preoţilor catolicĭ nesăţioşĭ de dijme, care e unul din semnele deosebitoare ale direcţieĭ celeĭ maĭ exaltate din mişcarea husită [6]. Cu şese anĭ înnainte, Alexandru-cel-Bun era bănuit de Polonĭ că ar fi ţiind anume la dînsul pe un predicator husit ca să-ĭ reformeze ţara [7]. Un preot, Constantin, care se făcea a fi catolic, lucra în Moldova pentru eresie la 1438 [8]. Secuimea era prinsă astfel din două părţĭ. Numaĭ silinţile misionariuluĭ Iacob de Marchia şi ale tovară-

[1] Fessler-Klein, *Geschichte von Ungarn*, II, p. 384

[2] Palacky, *Geschichte Bohmens*, III³, p. 110.

[3] Horváth, Kardos şi Endrödi, *o. c.*, p. 41.

[4] V. maĭ departe.

[5] Aceste *Studiĭ şi documente*, I-II, p. XXXIX.

[6] V. actele privitoare la răscoală reproduse în Hurmuzaki, I².

[7] Lewicki, *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, în Monumenta Poloniae historica*, Cracovia, 1891, pp. 254-5, 267-8, 284-6 305-6.

[8] V. vol. I-II, p. XXXIV.

şuluĭ său Dionisie de Ujlák, precum şi ale Franciscanilor din Boemia, putură stîrpi, înnainte de 1450, buruiana rătăciriĭ [1].

Saşiĭ rămaseră neatinşĭ de husitism, întocmaĭ cum se întîmplase cu fraţiĭ lor Germaniĭ din oraşele boeme. Pentru Romînĭ era însă altfel: Husiţiĭ predicaŭ împărtăşenia aşa cum eraŭ deprinşĭ eĭ s'o primească, poftiaŭ pe mirenĭ la dezbaterea lucrurilor bisericeştĭ şi făceaŭ înţeleasă legea prefăcînd-o în limba poporuluĭ. Marĭ foloase! Pe lîngă care dispărea neajunsul puţineĭ cinstirĭ a sfinţilor, şi, cît despre deosebirile de dogmă, ele n'aveaŭ nicĭ-un preţ pentru ţeraniĭ, aş zice chiar pentru popiĭ noştri din Ardealul unde grija adevărateĭ credinţe nu era cine s'o aibă. Eĭ se făcură decĭ Husiţĭ pe un cap, fără a-şĭ da sama că aŭ părăsit cîtuşĭ de puţin drumul strămoşilor, pe care ţineaŭ şi eĭ să meargă [2].

Unguriĭ avură, mulţămită husitismuluĭ, încă din veacul al XV-lea cărţile sfinte pe limba lor: un mare eveniment. După o cronică minorită, întăia traducere se făcu de Toma Pécsy şi Valentin Újlaky din Kamancze, adăpostiţĭ în Trotuş, la 1416: opera lor fu prescrisă apoĭ la 1466 de Gheorghe Némethy. Copia coprinde numaĭ Evanghelia [3].

Pe acelaşĭ timp aproape, pe cînd Cehiĭ aveaŭ patru Psaltirĭ întregĭ din secolul al XIV-lea, Poloniĭ tălmăciră şi eĭ, supt înrîurirea husită, această parte a Biblieĭ; pe cînd Cehiĭ posedaŭ maĭ multe Bibliĭ întregĭ, Poloniĭ prefăcură pe limba lor la 1455 o parte din povestirile biblice [4].

Pentru Romînĭ propaganda husită trebuia să aibă acelaşĭ rod literar. El se născu neapărat acolo unde mişcarea era maĭ puţin stingherită, acolo unde curentul cel maĭ puternic îĭ atingea şi pe dînşiĭ. Cărţile sfinte nu fură traduse decĭ în

[1] *Ibid.*

[2] V. maĭ departe, despre rolul pregătitor pe care l-a avut bogomilismul pentru primirea credinţilor husite.

[3] Friedrich Keinz, *Zwei alte ungarische Texte aus einer Handschrift der k. bayer. Hof- und Staatsbibliothek,* Munchen, 1879, Horváth, Kardos şi Endrödi, *l. c.*.

[4] Nehring. în *Archiv fur slavische Philologie,* II, p. 409.

Principate, unde era pază bună şi multă învăţătură slavonă, ci într'un unghiŭ sălbatec din Maramureş saŭ din Ardealul vecin cu înnălţimile maramureşene. Psaltirea, Biblia, Evanghelia,— dar nu şi Tîlcul eĭ, — Faptele Apostolilor, pe lîngă rugăciunile obişnuite, se înfăţişară astfel în româneşte pentru întăia oară în acele vremĭ depărtate, şi anume prin munca unuĭ singur om, căcĭ în alegerea şi orînduirea împrumuturilor, în natura cuvintelor străine, în noţiunile de cultură ce se străvăd prin tălmăcire, se recunoaşte acest singur om: de bună samă, un preot de sat care va fi ştiut slavoneşte [1]. El traduse şi o lămurire a legiĭ, în care se opreşte mult şi stîngaciŭ asupra Treimiĭ şi face o mărturisire de credinţă catolică în ceia ce priveşte dogma, căcĭ spune că Duhul Sfînt e «diîn tatăl *şi fiiul* nezidit».

Cînd vorbim de husiţiĭ romînĭ, nu credem fireşte, că Romîniĭ cîştigaţĭ de *predicanţĭ* şi acel care ni vorbeşte pentru dînşiĭ prin manuscriptele religioase pe limba noastră din secolul al XV-lea înţelegeaŭ deplin şi păstraŭ desăvîrşit învăţătura legiĭ curate. Pe acel timp, dacă ierarchia se alcătuise bine în Moldova şi întru cîtva în Ţara-Românească, Ardealul n'avea episcopĭ ca paznicĭ aĭ ortodoxieĭ, ci numaĭ cîte un protopop saŭ egumen la o mănăstire săracă. Nicĭ-un popor nu era maĭ pregătit pentru a primi eresurile de la Apus şi cele de la Răsărit decît Romîniĭ, răpezĭ în înţelegere, aplecaţĭ spre orĭce prefacere, pentru multa suferinţă ce o înduraŭ, şi lipsiţĭ de orĭce cercetare duhovnicească vrednică de acest nume.

Prin Husiţĭ vor fi primit aĭ noştri legenda Duminiciĭ, care legendă ar fi căzut din cer într'o piatră minunată pentru mîntuirea oamenilor călcătorĭ de lege. Dar eĭ ştiaŭ înainte de aceasta despre isprăvile Sfinteĭ Vinerĭ şi despre toate poveştile naive şi straşnice pe care le răspîndiaŭ închinătoriĭ Sfîntuluĭ Pavel, temătoriĭ Sataneĭ, Bogomiliĭ saŭ Pavlichieniĭ bulgarĭ. Înrîurirea acestora a fost aşa de adîncă asupra noastră, aşa

[1] E vădit că traducerea nu s'a făcut după ungureşte: urmele ungureştĭ în sintaxă şi vocabular vin numaĭ din cunoaşterea limbiĭ maghiare de traducător.

de mult se știa în toate părțile că Romînii s'aŭ împărtășit de această rătăcire, destul de grosolană în ispitele ca și în amenințările eĭ, încît Sasul Reichersdorf, din vremea luĭ Petru Rareș, care ne judecă pe toțĭ după elementele româneștĭ din Ardeal, care-ĭ eraŭ maĭ bine cunoscute, nu stă pe gîndurĭ să spuie că «Moldoveniĭ recunosc pe Hristos și pe Sfințiĭ Apostolĭ și, după cît spun eĭ, aŭ păstrat din capul loculuĭ și pînă astăzĭ *legea Sfîntuluĭ Pavel,* cu multă venerație și evlavie»[1].

Bogomilismul, dușman al bogățieĭ, al puteriĭ, al trufieĭ popilor, al serbătorilor, în care vedea de o potrivă momelĭ ale draculuĭ, bogomilismul trist, chinuit, superstițios, lege a celor maĭ umilĭ și maĭ nenorocițĭ dintre oamenĭ, cari prin acest eres întunecat se simțiaŭ maĭ sus, maĭ aproape de Dumnezeŭ, a trebuit să cîștige maĭ ales pe aceĭ Romînĭ cari aveaŭ maĭ multe de îndurat. El n'a înrîurit asupra iviriĭ husitismuluĭ, care vine din Apus și de la teologĭ marĭ, de și supt presiunea populară ce se simția pretutindenĭ atuncĭ în Europa, dar el a ajutat răspîndirea acesteĭ învățăturĭ nouă. De la bogomilismul străbun la husitismul cel noŭ nu era decît o deosebire de dogmă, pe care Romîniĭ n'o prețuiaŭ fiindcă n'aveaŭ de unde o înțelege, și o schimbare binefăcătoare, care trebuia să-ĭ umple de bucurie: tălmăcirea Cuvîntuluĭ luĭ Dumnezeŭ. Și e vrednic să se însemne că din acest cuvînt dumnezeiesc lipsește maĭ tot Testamentul Vechiŭ, cu care, în adevărul cugetuluĭ lor, Bogomiliĭ nu voiaŭ să aibă a face[2], decît în forma deosebită pe care i-o daŭ eĭ în legendele lor despre vechiĭ patriarchĭ, proorocĭ și regĭ aĭ Iudeiĭ[3].

Traducerea husită a cărților sfinte în românește s'a răspîndit puțin. Mișcarea religioasă din care pornise, s'a potolit răpede și s'a stîns peste cîtva timp cu totul: pe vremea re-

[1] Papiu, *Tesauru de monumente istorice*, III, p. 137; Hasdeŭ, *Cuvente*, II, pp. 251-2.

[2] Jireček, *Geschichte der Bulgaren,* p. 214.

[3] Hasdeŭ, *Cuvente,* II, pp. 255-6.

geluĭ Matiaş nu se mai vorbia decît rare orĭ de Husiţĭ, din orĭce popor, în Ungaria.

Dacă însă aceste cărţĭ s'aŭ păstrat, aceasta se datoreşte caracteruluĭ lor neaşteptat, ciudat, întăiŭ, şi apoĭ şi faptuluĭ că ele destăinuiaŭ cetitorilor, într'o formă orĭcît de puţin desăvîrşită, înţelesul acelor mîntuitoare cuvinte slavoneştĭ pe care gura preotuluĭ drept-credincios le rostia în biserică, fără ca mintea luĭ chiar, în cele maĭ multe casurĭ, să le priceapă. Cine nu era bucuros să ştie cum a plîns David nenorocirile sale şi chinurile sufletuluĭ săŭ, cum a trăit în vechimea cea maĭ mare poporul ales de Dumnezeŭ, cum s'a desfăşurat pe pămînt viaţa aceluĭ ce a luat asupră-şĭ păcatele omenirii, cum aŭ vorbit către «neamurile» păgîne apostoliĭ luĭ Hristos, răspînditorĭ aĭ adevăruluĭ? Scriptura e astfel, încît fiecăruia i se poate părea că e vorba într'însa de îndoielile, de mustrările, de suferinţile şi căinţa luĭ însuşĭ, şi o bucurie fără păreche trebuia să cuprindă atîtea suflete simple, cînd pentru întăia oară îşĭ vedeaŭ simţirea şi gîndul îmbrăcate în cea maĭ strălucitoare formă a poesieĭ răsăritene.

Psaltirea, pe care Husiţiĭ o cîntaŭ, s'a păstrat în următoarele manuscripte:

1. Unul e o copie după o copie [1], scris pe o hîrtie care poartă un semn, o filigrană de la sfîrşitul veaculuĭ al XV-lea [2] şi e de origine silesiană. Literele sînt scurte şi groase; cuvintele se înşiră fără spaţiu, cînd nu e un semn de interpuncţie; cerneala e neagră-gălbuie: înfăţişarea e a scrisoriĭ ardelene; vechimea arată a fi de pe la 1550. Doĭ scriitorĭ s'aŭ urmat pentru a da această copie: eĭ sînt din aceiaşĭ vreme, din acelaşĭ loc şi aŭ întrebuinţat aceleaşĭ materiale. Amîndoĭ aŭ căutat să reproducă întocmaĭ cartea ce li stătea înnainte; li-aŭ scăpat însă o mulţime de îndreptărĭ în sens maĭ noŭ; ele se găsesc maĭ ales în partea din urmă. Manuscriptul a fost al luĭ Asachi, care se poate să-l fi adus din Ardeal, unde

[1] V. Ovidiu Densuşianu, *Din istoria amuţiriĭ luĭ «u» final,* în Analele Academieĭ Romîne, XXVI, 1904, p. 20.

[2] Sbĭera, *Codicele voroneţean,* Cernăuţĭ, 1885, p. 323.

se ştie că a făcut o călătorie[1]: apoĭ el trecu în biblioteca Sturdza de la Şcheia. Dăruit Academieĭ Romîne, unde formează astăzĭ n° 449, el a fost tipărit, în fototipie şi transcriere, de d. I. Bianu[2].

Cartea e întreagă: ea cuprinde Psalmiĭ toţĭ; apoĭ, după patru rîndurĭ în criptografie saŭ într'un alfabet oriental, vin deosebite cîntărĭ din Biblie, — Exod, XV, Deuteronom, XXXII, Regĭ, I, II, Avacum, III, Isaia, XXVI, Iona, II, Daniil, III, Luca, I. La urmă de tot, se dă o lămurire a legiĭ, tradusă după un text catolic: în ea se insistă maĭ mult asupra dogmeĭ că Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt sînt un singur Dumnezeŭ: «derept-aceà nu 3 tătărĭ, nič 3 fiĭ, nič 3 duhure întru acea S[văn]tă Troiţî: nič-unul nu este maĭ vechiiŭ şi nič maĭ poniŭ, nič maĭ mare, nič maĭ mic; ce aceale 3 [o]brazi de veacĭ sus uru şi [sea]merea».

2. O copie ceva maĭ tărzie decît cea d'intâiŭ, păstrată într'un manuscript ce se află astăzĭ la Academia Romînă supt n° 693 şi care a venit acolo de la mănăstirea Voroneţ din Bucovina, întemeiată la începutul Domnieĭ luĭ Ştefan-cel-Mare. Şi aceasta poate să fi venit din Ardeal, de şi aicĭ nu dovedeşte slova: va fi fost adusă de un călugăr ce era din părţile acelea; căcĭ pănă astăzĭ mănăstirile de la munte adăpostesc o mulţime de călugărĭ veniţĭ de dincolo. Originalul slavon a fost adaus în faţă, ceia ce dovedeşte o epocă maĭ tărzie. Deosebirile între acest text şi al Şcheianeĭ aŭ fost arătate de d. Ovidiu Densusianu, în *Studiĭ de filologie romînă*, I, Bucureştĭ, 1898.

3. O copie întocmaĭ ca acestea, pe care o tipări la Braşov diaconul Coresi în 1570, apoĭ în 1577, puindu-ĭ, data aceasta, în faţă textul slavon. Coresi modernisă ortografia şi înlocui unele cuvinte: dar el nu recurse la original, ci îndreptă după părerea sa. El lăsă la o parte mărturisirea de credinţă catolică, pe care nu o putea îngădui nicĭ într'un chip. D. B. P. Hasdeŭ a dat pentru Academie o reproducere a acesteĭ tipăriturĭ[3].

[1] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea,* II, pp. 519-20.

[2] *Psaltirea şcheiană, 1482,* Bucureştĭ, 1889.

[3] *Psaltirea publicată în romîneşte la 1577 de diaconulŭ Coresi;* Bucureştĭ, 1881.

Din *Vechiul Testament* nu s'a tradus nimic. Aceasta se poate crede maĭ curînd decît că vechiul manuscript husitic s'ar fi pierdut cu totul. Trebuie să se ţie samă şi de aceia că Husiţiĭ cari cîntaŭ Psaltirea şi se înflăcăraŭ cetind Testamentul Noŭ, n'aveaŭ aceiaşĭ iubire pentru Vechiul Testament. Cînd Coresi a început în a doua jumătate a veaculuĭ al XVI-lea tipărirea pe româneşte a cărţilor sfinte, el a fost silit să lase la o parte *Palia*: ea apăru abia maĭ tîrziŭ, şitrebui tradusă — atuncĭ pentru întăia oară — de-a-dreptul după originale.

Evanghelia s'a păstrat într'o copie pe care a reprodus-o Coresi în 1561. Dintr'însa s'ar părea că lipsiaŭ cîteva paginĭ pe care tipăritorul ar fi fost silit decĭ să le traducă din noŭ. Comparaţia între locurile ce par adause la 1561 şi textul primitiv păstrat într'un manuscript[1] ar arăta ce marĭ schimbărĭ suferise limba în decurs de un veac şi jumătate. Astfel, în vechea tălmăcire stătea: (Mateĭ 13.) «Să ochiul tăŭ dereptŭ săblăzneaşte-te, ia-lŭ şi-l leapădă de la tine: maĭ bine ţie să piară unŭ mădulariŭ al tăŭ, nu totŭ trupul aruncatŭ să fie în matca foculuĭ, şi, să te măna ta săblăznire dereptă, tae o şi o aruncă de la tine: maĭ bine ţie să piară un mădulariŭ al tăŭ, nu totŭ trupul [2]...»

Coresi dă în loc, în reproducerea din 1889, cu litere latine, următoarele rîndurĭ [3]:

«De te va smenti ocul cel direptu, scoate-l şi-l leapădă de la tine, că maĭ bine easte să piee on mădular al tăŭ, decît tot trupul tăŭ să fie aruncat în foc; iară, de te va străca mîna ta cea dereaptă, tae-o şi o leapădă de la tine, că maĭ bine easte să piae on mădular al tăŭ decît tot trupul tăŭ să fie aruncat în foc.»

Dar avem a face numaĭ cu o lipsă în exemplarul care a servit reproduceriĭ, lipsă întregită de unul din proprietariĭ luĭ. De fapt, toată Evanghelia luĭ Coresi are aceiaşĭ limbă.

[1] V. n-l următor.

[2] *Columna luĭ Traianu*, 1882, N. S., I,I, p. 79.

[3] *Tetravanghelul diaconuluĭ Coresi*, reimprimat după ediţia primă din 1560-61 de arhiereul dr. Gherasim Timuş Piteşteanu, cu o prefaţă de C. Erbiceanu; Bucureştı, Tip. Cărţilor Bisericeştĭ, 1889.

Aceiaşĭ Evanghelie romănească se păstrează într'un manuscript copiat între 3 Iunie şi 4 Iulie 1574 de pisarul «Radu Grămăticul fiul luĭ Drăghicĭ din Maniceştĭ, lîngă tîrgul Ruşĭ pe apa Vedeĭ». Radu părăsise Ţara-Romănească după moartea luĭ Pătraşcu-cel-Bun, pe lîngă care se găsia şi diaconul Coresi, tot un fel de grămătic[1]. Venind din noŭ în Domnie, straşnicul Mircea Ciobanul începu cu un mare măcel al boierilor şi popilor: atuncĭ cred că a fugit Coresi[2], şi tot atuncĭ grămăticul Radu. El se temu să se întoarcă atîta timp cît trăi Mircea şi, chiar după moartea acestuia, el duse aceiaşĭ frică faţă de fiul luĭ, Alexandru-Vodă. La urmă, Radu, care stătea într'un sat bulgăresc de pe Osma, unde scrise fel de fel de cărţĭ slavone, cîştigîndu-şĭ astfel hrana, se duse tocmaĭ la Rodos, unde auzise că se află Pătraşcu, fiul Domnuluĭ şi ocrotitoruluĭ săŭ de odinioară. Aicĭ acest Pătraşcu, care nu e altul decît viitorul Petru-Vodă Cercel[3], îĭ dădu sarcina de a scrie după un «izvod» — decĭ după un manuscript — Evanghelia pe romăneşte, ceia ce el făcu în cîteva săptămînĭ. Depărtat de multă vreme din ţară, Radu nu putea cunoaşte tipăritura din 1561 a luĭ Coresi, iar Pătraşcu, un şi maĭ vechiŭ fugar, încă maĭ puţin. De alminterĭ, e drept că tipăritura luĭ Coresi şi manuscriptul luĭ Radu sînt identice pănă în cele maĭ micĭ amănunte[4].

Faptele Apostolilor. Apostolul, cum zicea poporul, saŭ Praxiul, după numirea cărturarilor, cuprinzînd un îndemn către răspîndirea învăţăturiĭ adevărate a luĭ Dumnezeŭ şi lămurirĭ asupra cuprinsuluĭ Evangheliilor, a trebuit să fie prefacut de Husiţĭ în limba vulgară. Apostolul a fost tradus în întregime. El nu se păstrează însă astăzĭ decît în două forme, fragmentare: una manuscriptă, alta tipărită.

Manuscriptul e scris în Moldova, pe hîrtia cu semn silesian pe care e scrisă şi Psaltirea de la Şcheia: scrierea nu

[1] Nerva Hodoş, în *Prinos Sturza*, pp. 240-1.
[2] V. cartea mea *Sate şi preoţĭ din Ardeal*, Bucureştĭ, Carol Göbl, 1902, pp 21-2.
[3] V. *Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul*, în *Convorbirĭ literare* pe 1902, cap. I.
[4] V. şi Gaster, în *Archivio glottologico*, XII, p. 201 şi urm.

s'a făcut în mănăstirea Voronețuluĭ, unde a fost găsit de d. Crețu, cu prilejul serbărilor din 1871 pentru Ștefan-cel-Mare, ca și cum strămoșul ar fi răsplătit pietatea urmașilor prin acest dar; dar scrisoarea e vădit moldovenească, din vremea luĭ Petru Rareș saŭ a urmașilor săĭ. Cuvintele nu sînt deosebite și se păstrează vechia literă ꙅ = r pentru că transcriitorul a ținut să se depărteze foarte puțin de original, a căruĭ limbă a păstrat-o neatinsă, cum n'a făcut copistul după care s'a scris Psaltirea de la Șcheia.

La început paginile sînt smulse pe întinderea a șeptesprezece capitole din Apostol. Apoĭ vin Faptele Apostolilor propriu zise. În loc să urmeze după dînsele cărțile Sfîntuluĭ Pavel către Romanĭ, Corintenĭ, Colosenĭ, se trece deocamdată asupra lor, pentru a da întăiŭ «cărțile săborniceștĭ» ale altor apostolĭ. Din ele se înșiră cele două d'intăiŭ și parte din a treia: restul e rupt; Apocalipsul lipsia.

Din acest text a dat o ediție d. I. G. Sbĭera [1], în 1885.

La o dată care se fixează ca 1563 [2], Coresi a tipărit un Praxiu, din care s'a păstrat un singur exemplar, cu lipsurĭ, la început și la sfîrșit, care întrec jumătate din întinderea ce a avut volumul. Aŭ fost nimicite maĭ toate foile ce cuprindeaŭ Faptele Apostolilor și parte din «cărțile săborniceștĭ», și aŭ rămas aproape în întregime numaĭ Scrisorile Sfîntuluĭ Pavel. Astfel fiind, nu se poate face decît în mică parte comparația între așa numitul «codice voronețian» și partea corespunzătoare din publicația luĭ Coresi; dacă se va descoperi însă vre-odată — ceia ce e maĭ probabil decît descoperirea unuĭ manuscript complet — un volum întreg din Apostolul de la «1563», se va putea încredința orĭcine că *peste tot* diaconul n'a făcut decît să lucreze în slove de tipar un Praxiu întru cîtva ca acela de la Voroneț[3]. O dovadă despre aceasta e încă de acum

[1] *Codicele Voronețean*, Cernăuțĭ. Cf. Crețu, în *Rev. p. ist., arch. și filologie*, an. III, vol. II, p. 145 și urm.; I. Bogdan, în *Convorbirĭ literare*, pe 1886-7, p. 77 și urm.

[2] Bianu și Hodoș, *Bibliografia românească veche*, p. 52.

[3] V. Crețu, în *Revista pentru istorie, archeologie și filologie*, III, p. 29 și urm.

pomenirea în Biblia de la 1648 a «întorsureĭ celeĭ de mult» pentru o vorbă care se află tocmaĭ la acel loc și în manuscriptul de la Voroneț [1].

Odată cu Sfinta Scriptură s'aŭ tradus anumite rugăciunĭ, trebuincioase preotuluĭ în fiecare zi, precum și Tatăl nostru, Crezul. Tatăl Nostru era cuprins în Evangheliĭ; Crezul a trebuit să fie tălmăcit deosebit. Cînd, în 1564, Coresi dădu la lumină, împreună cu Tîlcul Evangheliilor, și un Molitvenic, el cuprinse într'însul un Crez care e de sigur din vremea celor d'intăiŭ traducerĭ, dar din care editorul scoase pe *filioque*. Cît despre rugăciunile din această carte, ele sînt vădit maĭ nouă, din a doua jumătate a veaculuĭ al XVI-lea [2].

Acelașĭ cleric maramureșean saŭ ardelean din preajma Maramureșuluĭ, același cunoscător de slavonește, care a dat limbiĭ noastre cărțile sfinte, a înzestrat pe cetitoriĭ din popor, adecă pe umiliĭ preoțĭ din sate, cu o literatură bogomilică. Firește că aceasta n'a fost niciodată tipărită, precum nu s'a tipărit nicĭ Povestea DuminecĭI saŭ a VineriĭI — cărțĭ iarășĭ apocrife —, nicĭ unele fragmente de Cazanie, ca predica asupra Tatăluĭ Nostru, saŭ anume cuvîntare a Sfîntuluĭ Ioan Crisostom, care se prefăcură și ele în românește tot supt neobositul luĭ condeiŭ de cărturar — saŭ, cum zicea el însușĭ, de «cărtulariŭ» — sîrguitor.

Ni le-a păstrat însă, fără alegere, amestecînd printre ele, cu o deplină neînțelegere, și Catechismul luĭ Luther, găsit de copist într'o broșurică românească tipărită la 1544, un preot de la Măhaciŭ, un sat de spre Mureș în Scaunul secuiesc apusean al Arieșuluĭ, — Grigore, care a trăit pe vremea luptelor luĭ Mihaĭ Viteazul, fără să se incălzească de loc de isprăvile luĭ și urmînd să dateze copiile sale după «Batăr Jicmon Craiŭ», precum și de cîțiva contimporanĭ aĭ săĭ, de prin aceleașĭ locurĭ.

[1] V. Sbĭera, *l. c.*, pp. 352-3; cf. Crețu, *l. c.*, pp. 155-6.
[2] V. Hodoș, în *Prinos Sturdza*, p. 235 și urm. Crezul Catechismuluĭ din 1544, păstrat într'o copie (Hasdeŭ, *Cuvente den bătrânĭ*, II, pp. 103-4; cf. Hodoș, *l. c.*, p. 236, nota 3), e maĭ noŭ.

Între aceste bucăţi, găsite deosebit prin fel de fel de còpiĭ maĭ vechĭ saŭ maĭ nouă, dintr'o parte saŭ din alta a Romînimiĭ de peste Carpaţĭ, fie ele îmbrăcate încă in haina ciudată a limbiĭ maramureşene cu *n* schimbat în *r* între două vocale saŭ desfăcute de dînsa şi înfăţişîndu-se în graiul obişnuit, — sînt vădite deosebirĭ. Unele trebuie să pară, decĭ, maĭ nouă, altele maĭ vechĭ. Legenda Duminecii şi predicile trec în ceia ce priveşte caracterul anticvat înnaintea tuturor celorlalte, şi maĭ ales înnaintea povestirilor bogomilice. Dar întrebuinţarea exclusivă a perfectuluĭ simplu, lipsa luĭ *pre* înaintea orĭcăruĭ nume de acusativ, anumite urme de rotacism — un *surà* pentru *sunà*, în legenda Sfinteĭ Vinerĭ—, anumite forme vechĭ, anumite cuvinte care vin din alt timp, anumite noţiunĭ culturale care fac parte din ciclul cunoştinţelor traducătoruluĭ maramureşean-ardelean din veacul al XV-lea[1], arată că şi la începutul acesteĭ scrisorĭ româneştĭ a fost acelaşĭ iniţiator al întrebuinţăriĭ graiuluĭ nostru în literatură, — fie şi în astfel de literatură.

Manuscriptul măhăcean reproduce apoĭ felul de a se scrie cuvintele fără despărţire care se întîmpină în textele cele maĭ vechĭ; el dă astfel icoana paleografică a acestora[2].

Limba în care sînt scrise cărţile sfinte saŭ povestirile de propagandă bogomilică din veacul al XV-lea, se deosebeşte uşor şi fără putinţă de înşelare de limba literară a epocelor

[1] Cf Hasdeŭ, *l. c.*, p. 342 (Călătoria Maiciĭ Domnuluĭ la Iad): «şi ğudecu şi episcupiĭ»; *ibid.*, p. 346: «fečurițe» pentru fete, «blămŭ» = haidem, p 350; «tazer», p. 350; «gint», *ibid.*, «voinicĭ» pentru ostaşĭ, p. 352; vocativul «Doamne despuiatoare» (şi ultimul cuvînt e, cum se va vedea îndată, particular limbiĭ vechiuluĭ traducător); «mişei meĭ», p. 356, «unde *su* prorocĭĭ», p. 358; «*gîu*deca-se-vor»; *ibid.*; «*sılele* ceruluĭ», p. 362; «deştinsă», p. 362; «luaiŭ *peliţă*» = trup, p. 364; «*e* voĭ în groapă mă *pusetu*», p. 364; «învişu», p. 364; «scuepescu», p. 416; «seţĭ», în loc de «sînteţĭ», p. 417, «dziş», p. 420; «plînşu», «perıţilor», p. 421, «ome» în «Cugetărĭ în oara morţiĭ», p. 451; «iuboste», *ibid.*; «cureĭ» = alergaiŭ, p. 452, «hitlianşugure», p. 452; «glasure de *cınpoĭ*», p. 452, «le aducu *de o lature*», p. 453; «voru bucina», p 454; «Scaunulu de ğudeţu», p. 455; «ceterĭ», p. 464; «beţiţiloru», p. 464. *Fericirile* sînt întru cîtva ca în Evanghelia veche; v. pp. 495-6.

[2] Manuscriptul a fost, cum se vede din cele spuse, tipărit de d Hasdeŭ, în *Cuvente den bătrănĭ*, II, 1870.

următoare. E sigur că ea a înrîurit simţitor felul de a scrie româneşte până departe în veacul al XVII[lea], că a impus întru cîtva un stil şi o ortografie.

Caracterele eĭ sînt următoarele:

În ceiá ce priveşte fonetica, aceste texte aveaŭ în forma lor de la început *n* între două vocale prefăcut în *r* — saŭ *nr*, ca în *binre, minre*. Aceasta e o particularitate de graiŭ care stăpîneşte până foarte tărziŭ în Maramureş, şi deci şi în părţile ardelene muntoase vecine cu această cetăţuie, în care şi limbă, şi datinĭ aŭ trebuit să se păstreze maĭ îndelung şi maĭ credincios. Dovadă următoarea scrisoare maramureşeană din vremea luĭ Mihaĭ Viteazul şi în care rotacismul e încă neatins, după aproape două veacurĭ de la traducerea husită a cărţilor sfinte:

«Cire iaste pan Pogan Jurjŭ, şpan ot Maramoreş, i pan «Toma, jurat ot tij, scriem închinăciure şi slujbî, pan Orban «birov i pan Simion părcălabŭ ot Bistriţă. Dup' acia, de cia'ţŭ «tremes omul vostru la noĭ, de rändul aceştiĭ oştŭ, cia aŭ «trecutu prim Maramureş, vă dăm a şti că aŭ fost a luĭ Cor-«neş o mie de omiirĭ năimiţĭ în ban[ĭ]; de altă latură, acmu «nu ştim, că aŭ fost doĭ omiirĭ a noştri în Ţara Leaşiască, «ce i-aŭ dzis că nu e acolo nece o veaste ria. De' icia înra-«inte, pe ce vrem şti şi ce vrem audzi, noĭ vă vrem da şti, «ca somsidzilor (ungureşte: szomszéd, vecin) noştri. Derept «acia şi acmu avem om acolo: de ne va aduce vr'o viaste, «vă vrem da a şti, şi iară vă rugăm, ce vreţŭ audzi din Mol-«dua, c'am înţeles că aveţŭ omearĭ în Moldua, ce viaste vă «vorŭ aduce, ne rugăm să ne daţŭ a şti, aŭ de răŭ, aŭ de bire[1]».

Aceiaşĭ schimbare se vede la Romîniĭ din «Munţiĭ Apusenĭ», la Moţĭ şi la Romîniĭ din Istria[2], însă dintre Moţĭ nu vorbesc astăzĭ toţĭ în acest chip, ci numaĭ aceĭ din comunele Albaculuĭ-Aradeĭ, Lăpuşuluĭ şi Scărişoareĭ, — aşa încît Horea, care era Nicolae Ursu din Albac, iese să fi vorbit în graiŭ rotacisant. Această rază restrînsă a rotacismuluĭ în

[1] *Documentele Bistriţeĭ*, I, pp. 1-2, nº II; cf. nº I şi p. 2, nº III; p. 24, nº XXXI · cu forme ca: «gice», «giuzĭ».

[2] V. Teofil Frîncu şi Gh. Candrea, *Rotacismul la Moţĭ şi Istrienĭ*, Bucureştĭ, 1886, p. 27 şi urm.

unghiul sud-vestic ardelean şi numărul foarte mic, probabil totdeauna mic, al Romînilor istrienĭ ar dovedi că rotacismul, în care uniĭ aŭ voit să vadă un fenomen general, a fost mărgenit la anumite regiunĭ apusene, *toate de munte*[1]. Satul Măhaciŭ, unde scria popa Grigore, nu e însă cu adevărat între Moţĭ, de şi n'avem nicĭ o altă dovadă că acest preot ar fi venit el însuşĭ din mijlocul Moţilor decît odată forma *ciri*=cine, într'o notiţă a luĭ. În cuprinsul vechiĭ Daciĭ, afară de cîteva forme şi focare răzleţe, rotacismul se ţine de Maramureş, unde el dăinuieşte ca stăpîn pănă foarte tărziŭ.

Traduse în Maramureş, cărţile din veacul al XV-lea se înfăţişează însă într'o formă foarte mult deosebită de aceia a răvaşuluĭ pe care, pentru putinţa uneĭ comparaţiĭ uşoare, l-am dat maĭ sus. În ceia ce priveşte tot sunetele deocamdată, sînt atîtea fenomene care pe la 1600 dispăruseră din vorba maramureşeană. *U* final se auzia încă foarte bine, şi în redacţia de la început el se găsia, de sigur, la sfîrşitul fiecăruĭ cuvînt. *E* înnainte de grupa *nt* nu trecuse în *i*, şi se zicea *cuvente, mormente*, cum se ceteşte numaĭ foarte rar, maĭ mult ca un archaism ortografic, în cele maĭ vechĭ documente din vremile următoare. Ca şi în unele nume păstrate prin documente slavone moldoveneştĭ din veacul al XV-lea — precum *Uriacle*[2], *l* muiat se păstrează încă: aşa se găsesc forme ca *golĭ* şi *ulta*, — verbul *a uita* fiind acela care păstrează maĭ totdeauna acest *l* disparent, şi care-l păstra, de sigur, fără escepţie, în originalele pierdute ale acestor vechĭ monumente de limbă. Din cuvinte ca *spuńiŭ, întănĭ, poniŭ*, — acesta pentru *apoĭ* — se descopere şi păstrarea, foarte rar ce e dreptul, a luĭ *n* muiat înnaintea luĭ *i*. *Lă, nă* se maĭ află pentru *le, ne*. *D* nu trece totdeauna în *z* la plural, ci se zice: *putredire*; am aflat un cas şi pentru *t* netrecut la plural în *ţ*.

În afară de aceste particularităţĭ, se pot înşira altele, păs-

[1] Evident că nu caut să pun în legătură pe Maramureşenĭ pe Istrienĭ, făcînd din aceştia din urmă o colonie a celor d'intăiŭ.

[2] Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, Leroux, 1901, pp. 394-5.

trate și maĭ tărziŭ, care arată că limba vechilor traducerĭ era cea maramureșană. Așa, în loc de *j*, se scrie ğ: *ğudecătorie, ğudec.* În multe dintre copiile ce avem, litera ꙅ pentru sunetul *dz*, caracteristic și astăzĭ pentru graiul moldovenesc, s'a pierdut, dar în izvodul cel vechiŭ stătea pretutindenĭ *dzi, dzic, dzeŭ.* Une orĭ, cum se vede și în scrisorĭ maramureșene tărziĭ, *dz* se confunda cu ğ: *gice* pentru *dzice.*

În morfologie — adecă în formele gramaticale —, cea maĭ mare bogăție de elemente vechĭ o daŭ verbele. Regula generală e că se întrebuințează numaĭ perefecte simple,—pe cînd la 1600 nu se întîmpină decît perfectul compus. Aceste perfecte simple oferă multe forme dispărute: *feciŭ, dzișu,* etc. Viitorul se alcătuiește cu auxiliarul *a voi* în forma de *a vrea.* Conjuncția condiționaluluĭ e totdeauna *să,* — lat. *si.* În propozițiile condiționale, figurează un imperfect al conjunctivuluĭ, care flexionează *re, ri re, rem, ret, re, să căutare,* d. ex., și așa maĭ departe. Participiul trecut slujește în cea maĭ largă măsură ca substantiv: așa *despusul* pentru *Ținutul,* — și acesta un substantiv verbal, ș. a. Unele participiĭ trecute care se află apoĭ numaĭ în situația substantivală aveaŭ încă pe atuncĭ tot rostul lor verbal: așa *fapt* pentru făcut. Formele încoative cu *esc* nu se află, așa încît cetim: *se-l rapă,* pentru «să-l răpească».

La substantive e să se observe vocativul singular nearticulat, cu *e*: *ome, Dzeae,* scurt și energic; vocativul plural egal cu nominativul: *frațĭ dragĭ,* în locul nouluĭ vocativ asemenea cu genetivul-dativ: *fraților.*

Se găsesc o sumă de cuvinte ce nu sînt cunoscute de aiurea, cîteva din izvor slavon[1], cele maĭ multe însă din vechea moștenire

[1] *A măhăi*=a face semn; *a săblăzni, săblaznă; iuboste* pentru *dragoste; govitoriŭ, oajde* pentru legăturĭ, curele, *upovăință, a upovăi, a gotovi; clevetnicĭ, priatnecĭ, nădăia*=nădăjduia, *ogoadă, a pesti, pesteală*=a zăbovi, zăbavă; *niteaște*=dobitocește; *clevete*=clevetirĭ, *pristaniște; tar*=povară, *a sufleta*= a fi cu sufletul; *corabnicĭ, a blagodari, trînd*=«vintre», în Biblia de la 1648; *miață,* frigurĭ; *a prilăsti, podnojie, a se înglodzi, zavistiu*=zavistnic; *zavist,* zavistie, *a milosti; a hlipi* = a se văieta; *straste,* chinurĭ; *clățănog*= violent; *podobnic, obrazire, mănicie*=desfătărĭ; *muiguire*=mustrare; *a se străgui;*

latină, cuvinte care sună frumos și sînt o adevărată podoabă pentru frasă, cuvinte clare, pline de înțeles, potrivite pentru a trezi icoana înnaintea ochilor. Cuvintele acestea, fie slavone, fie latine, apar în orice text din această vreme, de la acest scriitor, pe care-l credem unic, și numai aici. Așa putem însemna: *Dzeŭ* pentru: Dumnezeŭ; *Dumneadzae*=zeiță (*a preapări*, a amăgi e slavon); *bucă* pentru *gură*, *ziua Ciinzecilor* pentru Rusalii; *a cure*, pentru a alerga, cu participiul *curs*; *gintul* pentru *neam*; *necătură* pentru *zugrumare*; *miiaș* pentru căpitan peste o mie, ca *sutaș* pentru cel peste o sută; *giune* =*giure*, *giunel*=*giurelu*, pentru tînăr; *număra*—nominare— pentru a ceti: «număra ghiemonu cartia»; *despus*, *desputoriŭ*, pentru Ținut și căpetenie de Ținut, care se numește și *ținător* saŭ «ținpietor»; *a urdinra*—ordinare—a apropia; *vișiŭ* =vixi, trăiiŭ; *lucoare*, *lăsăciune*, *a nuta*=a vîsli, *a innota*; *margine*=țerm; *lature*=parte; *veatrile*=pînzele, *ventres*; *nasul* corabiei, *arira*, nisip, — dar și «năsipu»; *lînged* pentru bolnav; *opu*=nevoie: «ce era spre opu»; *scriptură*=orice scrisoare: «nece scriptură de tipre n'amu preimitu de la Iudei»; *spunere*=expunere; *a se încări*=a se încălzi: «înăreașteți-vă»; *agru*, ogor; *ascultămînt*, *strat*=pat; *a înpota*=imputare; *alămojna*=*eleemosina*; *meser*, *mesearătate*, *mesererie*, dar și *mișel*; *a se delunga*=a se depărta; *deșiderratul*, dorința; *lărgămînt*, *a deștinge*, a se coborî; *ceteri* =chitare; *fsat* pentru așternut, lăcaș; *veardze*=*viridia*, pentru orice verdețuri; *tristu*; *bucine*=buciume, *a tămpăna*= *tympanare*; *înveștire*, *premiedzare*, *a învolbi*, *tunul* pentru *tunet*, *înmăria* = mama — poate de la *înmăina*, *înmănia*,

a ricăi = a ricni; *a prămăndi*=a locui, *a priaădi*; *ciudesele*; *usnă*=gură; *a omrăzi*; *izeaclean*, *a străstui*=a chinui; *a zepreti*, *a ostămpi*, *a prosfeti*, *piște*, *zlac*; *a sledi*; *sloate*, *a poveli*, *blînzie*, *a ucloni*, *bogătate*, *zgarbură*, *năpiastă*, *a zăstămpi* — *zăstîmp* se zice încă, *zăpodie* — păstrat în toponimie, *mojdane*, *dostoinicie*, *gadine*, vietăți — se zice încă la Brașov; *a zăpreati*, *a hălăstui*, *povoleanie*, *a temeli* = a clădi, *podnojie*, *mîndroste*, *slatină*, *a ugodi*, *prișleț*, *nenăvidítori*, *a pogărzui*, *mășcoiŭ*, *steble* — de lemne; *hrănilnițe*, *drăghică*, *năemnic*, *mitar*, *mitarnic*, *pocerpeală*, *prilaz*, *hrîborie*, *cîrmițe*, *ugodnici*, *a trufului*, *vihorît*. Alte vorbe ca acestea, adunate din *Apostolul* lui Coresi de d. Gr Crețu, în *Rev. p. ist.. arch. și fil.*, III [1], p. 42.

aflîndu-se și *mumănia,* dar fără *n* schimbat în *r; neaoa* pentru zăpadă, *vipt=victus,* hrană; *auo=uva,* strugure; *seceräciune, lîngorì*=boale, *teamăt, botejune* pentru actul botezuluĭ, *aibînd,* de la *aib,* în loc de *avînd; cîinrescu,* orĭcine; *vărgure,* fete; *deşerție, suru,* sunet; *răposătoare,* moarte, etc.

Cu totul deosebitoare pentru stilul vechiuluĭ traducător sînt cîteva cuvinte, de întrebuințare maĭ deasă saŭ maĭ rară, care nu se află decît la dînsul, adecă în copiile de manuscripte maĭ vechĭ decît 1500 și în tipăriturile luĭ Coresi după astfel de còpiĭ. Așa *rutesu,* pentru *iarăşĭ, e* pentru *iar,* și același *e* repetat: *e, e,* pentru afirmația: *da, da* — și astăzĭ *e, ie* sună în loc de *da* în vorba Romînilor din Nordul Ardealuluĭ și din Maramureș —; *iuo* pentru *unde, ca* pentru *cînd* [1], *neşchit, neşchițel,* pentru «cîtva», «puțin», «nițel»; *acicia, acmù* (dar și *acumu).*

Unele cuvinte aŭ la dînsul un înțeles special: *greață* înseamnă greutate: «greața capuluĭ»; nu se zice *părintesc,* ci *tătînesc,* nicĭ *părințĭ,* ci *tătînĭ; martor* înseamnă martir, *rost* e gură, *a ucide* e pentru «a bate», cum și astăzĭ se zice în Moldova și în Ardeal; *ținut* e și «răbdare», *a se săruta, sărutare* e «a se saluta», «salutare»; *a ivi* se află pentru «a da la iveală», *drac* înseamnă dușman — după crezul bogomilic; *peliță* e trup, *pelițeștĭ,* trupeștĭ, *împelițat,* întrupat — și azĭ se zice «drac împelițat» —; *cărmujurĭ* — azĭ *cîrmoj,* în Moldova, bucată de pîne, — pentru pomene; *fericat* e fericit.

Supt influența originaluluĭ slav, de la care s'aŭ luat adiective în *eanin,* acusative în *a* și, icĭ și colo, nonsensurĭ, s'aŭ construit o sumă de cuvinte compuse, din care maĭ nicĭ unul n'a răzbătut și n'a rămas în limbă: *argintu-tăetor* pentru «argintariŭ», în Biblia ardeleană de la 1648 și «zlătariŭ» în aceia munteană de la 1688, *omu-iubire, fără-mentele,* cel fără-de-minte, *pămăntu-născuți,* născuțĭ din pămînt, *leagecălcătoriul, fără fundul,* abisul, *Desusul,* cel de sus, *moartepurtătoriŭ,* și cîte maĭ multe.

[1] D. ex. «și *ca* era mărgăndu și apropiindu-me cătră Damascu».

Nu lipsesc nicĭ ungurisme caracteristice, în cuvinte saŭ în sufixe: *hitlenşig* — hitlenség, a *băsădui*, a vorbi adecă, — de la beszéd, vorbă; *fuglu*, legat, — fogoly, — foarte dese orĭ în Codicele Voroneţean; *feleleat*, ung. felelet, răspuns. Unele vorbe româneştĭ chiar aŭ înfăţişarea lor din Ardeal: *painjina*, a *gheta*, pentru a găti, *alcamure*, pentru şireclicurĭ, *neamiş*, pentru ales, scump.

Scriitorul avea oarecare cunoştinţĭ de latineşte — ceia ce arată iarăşĭ că era Ungurean; odată el scrie pe margine nota: «*ad* est[e] lătiniaşte acestu cuvăntu» [1], notă pe care copiştiĭ aŭ introdus-o în textul sfînt ca o parte integrantă din acesta. El ştia însă ungureşte, şi de aceia s'aŭ putut culege o sumă de întorsăturĭ de frasă luate din limba maghiară [2], şi, cercetînd cu luare aminte, s'ar maĭ găsi şi altele.

În alegerea cuvintelor prin care se exprimă noţiunile de cultură şi de viaţă socială din Scriptură se vede cercul sătesc, ţerănesc, conservativ şi înnapoiat în care trăia traducătorul. El ştie de *satu*, saŭ de *fsatu* — maĭ zice *coafsă* pentru *coapsă* —, de *case*, ale căror stăpînĭ se zic *căsătorĭ* — în veacul al XVIII-lea orînduielile de bir numesc pe gospodar. în Moldova: «căsariŭ». El are *muiare* — mult maĭ rar *fomeaie*, iarăşĭ formă ardeleană; odată şi *boereasă*, formă ardeleană, luată de la Saşĭ, — *feciorĭ*, saŭ *feţĭ*, şi *feate*, şi rude, *semenţe*. Casa, al căreĭ păzitor la uşă se zice *uşariŭ*, cuprinde *stratul*, adecă patul, *scaune*, masa saŭ *tabla*. Ceĭ maĭ bogaţĭ aŭ în faţă un *comarnic* — în traducerile din 1648 şi 1688 ale Biblieĭ: «cerdac», «foişor» —, la care se suie, nu pe «scărĭ» saŭ «trepte», ci pe *spiţe*. Irod are la palatul săŭ *tinde*. Vinul se ţine în *celariŭ*. Se iea, de sigur, «prînz» şi *cină*; la prilejurĭ de *botejune* saŭ nuntă se daŭ *uspeţe*, de *uspetitoriul* bucuros de oaspeţĭ, saŭ rudele şi cunoscuţiĭ se adună la prăznuirea tristă a unuĭ *cumăndarĭ*, — cuvîntul e

[1] *Codicele Voroneţean*, p. 152, r. 1 de sus.

[2] Creţu, *l. c.* p. 45; d. Hasdeŭ observa în *Cuvente*, II, p. 77, că se aduc modificărĭ individuale la sintaxa slavonă.

întrebuințat și în înțelesul de jertfă adusă idolilor, la *cumetrii* și *fîrtăciunĭ*. Se cîntă din *bucire* — buciume, din *cetere*, dar maĭ ales din *cimpoaie*. *Agrul* — ogorul — se lucrează cu *plugul de boĭ*; *semănăturile* se coc spre *secerăciunea* răsplătitoare. Pămîntul moștenit se zice *ocină*; acel ce îl are e *moștean*. Uneltele caseĭ sînt: *conobea*, căldarea de *arame*, în care se va fi făcînd mămăligă de meiŭ, *sticlele*, *blidele*, *solnița*. *Veșmîntul* e alcătuit din *cămașă* maĭ mult; *brînele* sînt pline de *arămĭ*; în picioare se poartă *călțunĭ*, carĭ trebuie să fie opincĭ legate cu *oajde*, curele; numele de «căciulă» saŭ «pălărie» n'a găsit loc în traducere. Oameniĭ bogațĭ se îmbracă în *fire* și în *camhă* — «camocato», καμουχά, stofă orientală, — dar aceia nu staŭ prin *fsate*. Femeile lucrează din pînză și *mîreștergurĭ*, ștergare de șters pe mînĭ, la spălatul din toate zilele saŭ la o *lăutoare*. Moara se chiamă *rîșnița satuluĭ*. Săteniĭ aŭ *tocitoare*.

La *băsearecă* i se zice și *sfăntutoare*, vre-un neologism eretic —; *preutul*, *popa*, se numește și *sfentitor*, ceia ce maĭ înseamnă *fermecător*. *Vlădiciĭ* sînt numaĭ oamenĭ puternicĭ, dar se știe de *piscupĭ* și *episcupĭ*, carĭ s'nt catolicĭ — acesta e sensul cuvîntuluĭ *piscup* în Moldova — și cărora țăraniĭ sînt totușĭ silițĭ, înnainte și după răscoala de la 1437, a li da dijma. Dar, în afară de *Scriptură* și de *rugĭ*, *omul* aleargă și la *descîntătorĭ*, cum sînt și *vraciĭ*, mediciĭ. Adunarea sătenilor se chiamă *zbor*. La ea se fac *giudeațe*, de maĭ mariĭ satuluĭ carĭ sînt *giudeciĭ*[1] — de fapt, ceĭ maĭ vechĭ stăpînitorĭ din Romînime, pe carĭ viața organisată din Principate-ĭ găsește în decădere —; eĭ ascultă, la *dziua tocmită* în *giudecătoare* — Biblia de la 1648 are «scaunul giudecățiĭ», — ca *giudecătorĭ*, pe oameniĭ ce se *pîresc*, și-ĭ pun la gloabă saŭ în *verigĭ*, *în închisoare*, *în legătură*, «în prinsoare» se va zice maĭ pe urmă, *în temniță*. Aicĭ se maĭ află și *bătrîniĭ* și *maĭ mariĭ*. Pîrîtul stă *între feațe*, ca să i se vadă *vina*.

[1] V. d. ex.: «Gĭudeciĭ oamenilor adurară-se cu Dzeul lu Avraamu» (*Șcheiana*, p. 147). «Oaminilor și giudecilor.» «Împărațiĭ pămăntuluĭ și toțĭ oamini, ğudeci și toate ğudețele pămăntuluĭ» (p. 478). «Vlădiciĭ de Edom și giudeciĭ de Moavu» (pentru «domniĭ ... si boieriĭ»). Odată am găsit *boiarĭ*, de sigur o interpolație, altă dată: *giupănĭasă*. E și cuvîntul *jude*.

Judecata se zice : *leage*, iar cercetarea *întrebatul legiĭ*. Se poate şi *răzgiudeca* cineva, după o *pîră* nouă. Ca *despuietorĭ* — dispositores — maĭ micĭ, peste *despusurĭ*, se văd *pîrcălabiĭ de casă* şi *vătahiĭ*. Carte ştiŭ numaĭ *cărtulariĭ*, cari pot *număra scripturĭ* — nominare scripturas —, pentru că aŭ urmat *învăţăturĭ*: odată se găseşte şi *diacĭ*, poate un adaus maĭ tărziŭ.

Scriitorul cunoaşte *domnĭ*, cari aŭ pămîntul, *voevozĭ*, ca acel Voevod maramureşean, Bogdan, care a trecut prin pasurile munţilor şi a întemeiat, cu vre-o treĭ şferturĭ de veac în urmă, Moldova. La *războiŭ* se merge, nu supt *sutaşĭ* saŭ *miiaşĭ* — care sînt cuvinte fabricate pentru nevoile tîlculuĭ — precum *ghiemon* (ἡγεμὼν) e simpla reproducere a unuĭ cuvînt neînţeles de traducător —, ci supt aceştĭ *voevozĭ*: tabăra se chiamă *gloată* — celelalte Bibliĭ aŭ, una: «şireag», alta «polc» — ; sînt *călăraşĭ*, *săgetătorĭ* ; la un loc, toţĭ luptătoriĭ se chiamă *voinicĭ*. Păzeşte *straja*. Armă e şi *spata*.

Din loc în loc stă cîte o *cetate*, aĭ căreĭ locuitorĭ se chiamă *cetăţenĭ*, cîte un tîrg, unde staŭ *tîrgarĭ*, — nu «tîrgoveţĭ», cum s'a zis maĭ tărziŭ — ; cuvintele ungureştĭ «oraş», «orăşan» lipsesc. La tîrg şi cetate sînt oamenĭ bogaţĭ, *nărociţĭ* : eĭ aŭ avere şi daŭ banĭ cu *aslam*, camătă. Eĭ aŭ *şerbĭ*, cari-ĭ slujesc. Maĭ mare decît toţĭ e *Chesariul*, *Împăratul* — e vremea luĭ Sigismund, regele-împărat —, la *vistiariul* căruia se daŭ *baniĭ*, *florinţiĭ*, *florinciorиĭ*, *fileariĭ*, *argintul* în de obşte, ca *dajde*, căcĭ el *zeciuiaşte* după *obiciuite*. Numaĭ oameniĭ luĭ hotăresc cine e «dostoinic morţiĭ», vrednic de moarte.

Din lucrurile maĭ depărtate, tîlcuitorul ştie marea, *genunea*, unde *nută* cu *veantre curăbiile*, *luntrile*, îndreptate cu *cîrmuitoare*, cu *nasul* şi ţinute la înnălţimea potrivită cu *cătuşe*. Carele cu *tarul*, povara mărfilor, merg, pentru *negoţ*, în multe locurĭ, adecă în multe *laturĭ*, la multe *limbĭ striine*, oprindu-se acolo unde *cărmariul*, cîrciumarul, dă vin de *auă*, păstrat în *foale*, şi *vipt* pentru *cale*. Baniĭ şi-ĭ duc în *sumĭ*, sommi, «pungile» obişnuite în Răsărit[1]. Săraciĭ merg pe jos numaĭ cu *punga* şi *taistra*, adecă traista.

[1] V. ale mele *Notes et Extraits*, I, Socotelile oraşuluĭ Caffa, în Crimeia, p. 17 şi nota 2.

Lunile se zic în forma populară: *Priere, Brumar*. Serbătorile aŭ vechĭ nume latine: *Cinzecile* pentru *Rusaliĭ*.

Orînduirea cuvintelor nu e de sigur cea obişnuită, fie şi în cele maĭ vechĭ documente de limbă curentă a veaculuĭ al XVI lea. Ca să se vadă aceasta maĭ bine, voiŭ da unul după altul răvaşul muntean din 1521, cea maĭ veche scrisoare românească ce se cunoaşte, şi locurĭ maĭ alese şi maĭ frumoase din traducerile secoluluĭ al XV-lea.

«Мѹдромѹ и плємєнитомѹ и чиститомѹ [către Hanăş Beng-«ner]. Ипак daŭ ştire domnie tale за lucrul Turcilor cum amŭ «auzit eŭ că Împăratul aŭ eşit den Sofiia, şi aimintrea nu e, «şi se-aŭ dus în sus pre Dunăre; ипак să ştiĭ domniia ta «că aŭ venit un om de la Nicopoe şi mie me-aŭ spus că aŭ «văzut cu ochiĭ loĭ *(sic)* că aŭ trecut ceale corabiĭ ce ştiĭ şi «domniia ta pre Dunăre în sus; ипак să ştiĭ că bagă den «tote oraşele căte 50 de omin[ĭ], să fie în ajutor în corabiĭ; «ипак să ştiĭ cumu se-aŭ prinsŭ neşte meşter den Ţarigrad «cum vorŭ treace aceale corabiĭ la locul cela strimtul ce ştiĭ «şi domniia ta. Ипак spuĭ domnie tale de lucrul lu Mahametbeg, «cum amŭ auzit de boiari ce săntŭ megiiaş şi de genere-miŭ «Negre cumu i-aŭ dat Împăratul slobozie lu Mahametbeg, cum, «prè [şters; «cu»] io i va fi voia pren Ţeara-Rumănească, iară «elŭ să treacă. Ипак, să ştiĭ domniia ta că are frică mare şi «Băsărabŭ de acel lotru de Mahametbeg, maĭ vărtos de dom-«niele vostre. Ипак spuĭ domnietale ca maĭ marele miŭ, de ce-«amŭ înţeles şi eŭ, eŭ spuĭ domnie tale; iară domniia ta eştĭ «înţeleptŭ; şi aceaste cuvinte să ţiĭ domniia ta la tine, să nu «ştie umin[ĭ] mulţĭ. Şi domniele vostre să vă păziţĭ cum ştiţĭ maĭ bine.»

Iată acum locurĭ din vechile cărţĭ:

«O năpîrcă diîn căldură eşi şi mucĭcă mâ.ɥra luĭ. Decĭ deca văd zură varvariĭ spăndzurăndu şarpele de mă.ɥra luĭ, grăiia urulu cătră alaltu: totu ucigătoriu iaste omulu acesta, cela ce măntui noĭ de mare: osănda a viè nu lu lăsă. E elu scutură şarpele în focu, şi nu chinui nemică reŭ.»

«Rădică-se şi tremuratu fu pămîntul şi urziturile pădurilor

smentiră-se şi se rădicară, că mănie-se spre inse Dumnedzeŭ.»

«De mere glumia-se, şedzăndu în uşĭ, şi de mere cănta, bendu viru.»

Lămurirea deosebiriĭ, ce nu se poate tăgădui, e aceasta: întăiŭ că avem a face cu o traducere după un text greŭ. Această traducere e făcută într'o limbă cu totul nepregătită pentru a exprima lucrurĭ maĭ înnalte şi maĭ gingaşe. În sfîrşit, traducătorul nu ştia bine slavoneşte şi era aşa de grăbit, încît uită într'un loc să traducă pe на bulgărescul cu *la*. Construcţiĭ particulare slavone aŭ rămas, precum e complimentul drept pus în dativ.

Fără nicĭ-o pregătire deosebită însă şi fără nicĭ-o înştiinţare, orĭcine vede că această limbă se deosebeşte maĭ ales prin lipsa luĭ *pre* de la acusativ, chiar după *substantivele* verbale, prin punerea complimentuluĭ înnaintea verbuluĭ, ceia ce e cu totul neromănesc — d. e. «n'are unde capul închina», «a se toţĭ mîntui», — despărţindu se pentru aceasta până şi verbul de pronumele săŭ reflexiv; întrebuinţarea permanentă a luĭ *de*, şi în loc de *den*, *din* — cum se vede şi maĭ tîrziŭ —, şi în loc de *despre:* «nece scriptură de tinre n'am primitu de la Iudeĭ», adăugirea deasă a unuĭ *-şĭ* expletiv: *cineşĭ*, etc. şi, în sfîrşit, obiceiul de a pune complimentul pronominal în urma verbului: *ştiu-o, rădzi-ţĭ*, înnădind chiar maĭ multe din aceste complimente după verb.

Sistemul ortografic care se vede a fi fost urmat în vechile texte biblice — şi care se poate înţelege destul de bine după cele două copiĭ moldoveneştĭ din veacul al XVI-lea — e foarte puţin fixat şi consecvent. Aceasta şi era de aşteptat cînd se gîndeşte cineva că pînă atuncĭ limba românească nu fusese scrisă cu slove chirilice decît în cele cîteva cuvinte ce se găsesc presărate în slavona documentelor saŭ a cronicelor, — acestea din Moldova numaĭ.

În cuvintele de care e vorba, normele urmate în documentele moldoveneştĭ şi în cele muntene nu sînt tocmaĭ aceleaşĭ. *Ă* şi *ĭ*, sunetul închis şi cel maĭ închis, nu se deose-

besc prin caractere particulare. Și cînd se gîndește cineva la faptul că astăzĭ, după atîtea relațiĭ zilnice și atîtea influențe literare unificatoare, într'o parte a Romînimiĭ se pronunță *ă* acolo unde aiurea se aude *î* — *până, pînă, romănesc, romînesc* —, cînd ține seamă că sunetul întunecat de la sfîrșitul cuvintelor, care e *ă* pretutindenĭ aiurea, se apropie, dar nu se contopește, pentru Romîniĭ din Moldova de *î*, atuncĭ va înțelege lesne de ce s'a întărziat atîta vreme cu osebirea prin scris a acestor două sunete întunecate. *Ă* și *î* se exprimă în Țara-Românească prin ь și ѫ, fără nicĭ o normă alta decît aplecarea cutăruĭ pisar pentru una saŭ alta din aceste buchĭ destul de urîte; în Moldova până în a doua jumătate a veaculuĭ al XV-lea, ѫ e necunoscut, și pentru amîndouă vocalele umbrite se întrebuințează ь, dar un început de deslușire, un progres față de țara vecină stă într'aceia că, dacă ь *poate* sluji și pentru *î*, acesta-șĭ are caracterul deosebit, care nu poate să însemne și pe *ă*: anume ruteanul ы, care pentru Muntenĭ, ca și pentru veciniĭ lor de peste Dunăre, nu e alta decît *i*. Ce e dreptul însă, și la aceștia ь înnainte de două consoane, saŭ, în silaba finală, și înnaintea uneia singure, are valoarea statornică de *î*. Și într'una și în cealaltă din părțile libere ale Romînimiĭ ь înfățișează totdeauna pe *î* în grupele *îr*, *îl* între două consoane, cînd atuncĭ el se scrie, ca la Slaviĭ Dunăriĭ: рь, ль metatetic.

Pentru diftongul *ea-ĭa* — căcĭ deosebirea între *ea* și *ĭa* e și maĭ grea de perceput și de arătat decît deosebirea dintre *ă* șĭ *î* în anumite casurĭ —, Munteniĭ și Moldoveniĭ aŭ datinele lor propriĭ, care se datoresc aceluiașĭ fapt că: la ceĭ d'intăiŭ influența slavonă a venit numaĭ de peste Dunăre, pe cînd la ceĭlalțĭ ea pornește, și într'o măsură foarte mare, și de la Rutenĭ. Decĭ sunetul de *e* deschis, diftongat, care se scrie în Țara-Românească ѣ, apare în Moldova și în haina maĭ greoaie a luĭ ѧ și chiar — de și rare orĭ — a luĭ ꙗ.

În Moldova, se aud două felurĭ de *z*, după cum *z* vine din *d* latinul saŭ e luat împreună cu un cuvînt slavonesc: cel

d'intăiŭ sună *dz* şi se înseamnă cu ꙅ; în Ţara-Românească, lipsind sunetul, lipseşte şi litera [1].

Şi într'o ţara şi în alta, и serveşte pentru *i*, ï rămîind pentru anumite finale şi pentru casul de dublare a luĭ *i*; *o* e represintat prin ѻ, ѡ avînd rostul săŭ la începutul cuvintelor şi în unele monosilabe; forma ꙋ a luĭ *u* e preferată formeĭ оу, care se întîmpină numaĭ foarte rar. Pentru *iu* întreg saŭ scurtat în desinenţe: *iŭ*, slujeşte litera compusă ю.

Legăturile de slove, ca aceia care uneşte *t* cu *r* într'o elegantă literă lungăreaţă, nu sînt necunoscute.

Maramureşul dăduse la jumătatea secoluluĭ al XIV-lea pe cel d'intăiŭ Domn al Moldoveĭ neatîrnate: cancelaria nouluĭ stăpînitor va fi fost întăiŭ latină, ca şi moneda luĭ [2]; cînd principatul închegat în părţile de către Baia înnaintă spre Nordul şi Răsăritul străbătut încă de mult de influenţe ruseştĭ, actele de întărire şi de cîrmuire începură a se aşterne în slavoneşte, care rămase limba Statuluĭ, precum era limba Bisericiĭ. Pisariĭ fură luaţĭ de la Rutenĭ saŭ de la Romîniĭ din jos. După obiceiŭ şi după desfăşurarea firească a lucrurilor, un meşter la slove învăţă pe altul, şi astfel scriitoriĭ luĭ Vodă ajunseră a fi din neamul luĭ.

Însă pe la 1400 legăturile Moldoveĭ celeĭ nouă cu vechiul Maramureş trebuie să fi fost foarte dese: familiile maĭ eraŭ încă împărţite între o ţară şi cealaltă: pe la sfîrşitul veaculuĭ al XV-lea încă, Voevodul Ardealuluĭ, Maramureşeanul Bartolomeĭ Dragffy, din neamul luĭ Sas-Vodă, înnaintaşul şi duşmanul luĭ Bogdan cel d'intăiŭ [3], e numit de cronica oficială a ţeriĭ, *rudă*, *seminţie* — сватїа — cu Ştefan-

[1] Pînă aci, s'a întrebuinţat studiul d-luĭ I. Bogdan, *De la cine şi cînd aŭ împrumutat Romîniĭ alfabetul chirilic*, în *Prinos Sturdza*, p. 585 şi urm. Lucrările d-luĭ Ilie Bărbulescu: tesa sa din Agram, despre alfabetul cirilic şi publicaţia sa recentă: *Fonetica alfabetuluĭ cirilic în textele romîne*, Bucureştĭ, 1904, nu pot fi judecate destul de aspru în ceia ce priveşte desordinea expuneriĭ şi caracterul ciudat al unor conjecturĭ prin care autorul caută să apară ca un spirit original.

[2] V. în *Magnum Etymologicum*, art. Ban.

[3] V. *Sate şi preoţi*, p. 137 şi urm.

cel-Mare[1]. Felul de a se scrie în Moldova pătrunse şi în Maramureş, unde, iarăşĭ, Biserica era slavonă, fiindcă astfel era Biserica întregiĭ Romînimĭ încunjurătoare.

După grafia moldovenească, se scrie decĭ în textele husite *ă* şi *î* cu ъ, fără a recurge însă la combinaţia ruteană ы pentru *î*, în deosebĭ; pentru *ea-ĭa*, se găsesc de o potrivă cele treĭ semne ѣ, ѧ şi ю, — aceste două din urmă, speciale Moldoveĭ.

Însă scriitorul se foloseşte de două litere dintre care Moldova n'a cunoscut nicĭ-odată pe una, iar pe a doua nu se poate dovedi pănă acum că ar fi întrebuinţat-o. Pe lîngă ρ se maĭ întîlneşte pentru *r* semnul ծ; copistul din veacul al XVI-lea al *Codiceluĭ Voroneţean*, aceia aĭ *Psaltireĭ de la Şcheia* îl reproduc stîngaciŭ: s'ar putea ca în original să nu fi fost pentru *r* decît această notaţie ciudată: ea arată să nu fie alt ceva decît o viciare a luĭ *r* latin, aşa cum se scria în evul mediu. A doua literă e .ᛏ, care există şi peste Dunăre, ca o variantă a luĭ ѫ: de sigur că .ᛏ a fost ales pentru a represinta un sunet şovăitor, *n* gutural, pe care Romîniĭ din alte părţĭ îl pronunţă şi întreg, clar: cînd găsim bu.ᛏrul, oame.ᛏrilor, lă.ᛏgă, lă.ᛏgedzĭ, să.ᛏbăte, aceasta nu înseamnă că a fost vre-odată în Maramureş o pronunţie ca: lăîngă, lăîngedzĭ, săîmbăte, buînrul, oameînrilor, care e pe atît de ciudată, pe cît de neexplicabilă, ci numaĭ că în: lăngă, lăngedzĭ, sănbătă, bunrul, oamenrilor, *n* era foarte umbrit prin vocala întunecată ce preceda, saŭ prin *r* ce urmează, aşa încît pentru acest fel de *n* — fn franţuzeşte *bon, son* — .ᛏ se punea ca o notaţie consunantică. Dacă pe lîngă aceste exemple sînt şi altele ca .ᛏchiseră, .ᛏblaiŭ, motivul este slăbiciunea vocaleĭ întunecate la începutul cuvîntuluĭ, slăbiciune aşa de mare, încît vocala dispare cu totul atuncĭ cînd cuvîntul precedent se termină cu o vocală, saŭ se confundă cu vocala tot întunecată prin care s'ar mîntui acel cuvînt — *se 'ntinde, să 'ntindă*; scriitorul simţia decĭ la începutul unor cuvinte ca: *închiseră, înblaiŭ* numaĭ o nasală slăbită, şi o represinta şi aicĭ tot cu .ᛏ.

[1] Bogdan, *Cronice inedite*, Bucureştĭ, 1895, p. 45.

În vechile texte, celelalte litere se înfăţişează apoĭ ca în norma valabilă pentru amîndouă ţerile dunărene. O deosebire ar fi numaĭ aplecarea bătătoare la ochĭ pentru ѹ, care alternează cu ȣ. Această aplecare se păstrează de aicĭ înnainte în părţile ardelene, unde, pe un timp cînd *u* se scria cît maĭ expeditiv la noĭ, se ajungea şi pănă la оѹ pentru acest sunet!

CAPITOLUL II

LITERATURA RELIGIOASĂ DIN VEACUL AL XVI-lea.

1. CĂRȚILE ROMĂNEȘTĬ VECHĬ ȘI ÎNRÎURIREA LOR.

Cărțile sfinte în romănește aŭ trebuit să fie privite cu neîncredere, cu teamă de pedeapsa luĭ Dumnezeŭ, cu disprețul cărturaruluĭ din vremile maĭ vechĭ pentru orĭce umil product al poporuluĭ, de cetitoriĭ din Moldova și din Țara-Romănească. Natura còpiilor în care ele ni s'aŭ păstrat, arată foarte bine aceasta.

Una e scrisă destul de în grabă, pe o hîrtie ieftenă, fără nicĭ-o înfloritură, de un Moldovean, un diac saŭ un călugăr, care vedea în așa o carte o minune literară da, dar nu din acele minunĭ care se admiră: pe manuscript nu e nicĭ-o altă însemnare decît a cuiva din veacul al XVIII-lea, care hotăria că biata cărticică veche, cu literele nedezlipite și cu atîtea foĭ smulse, nu e bună de nimic.

A doua copie vine din Ardeal: hîrtia e tot așa de proastă, literele sînt disgrațioase, lătarețe, aruncate fără nicĭ-o îngrijire, tot într'un șirag neîntrerupt; pentru așa o lucrare, condeiul nu s'a muiat nicĭ odată în aurul, albastrul, chinovarul care împletiaŭ chenarurĭ și inițiale pe alte cărțĭ, a căror limbă era nobila, sfînta slavonă, de la Curtea luĭ Vodă, de la Vlădicĭ și de la egumenĭ.

Cea de-a treia nu stă și maĭ jos decît *Psaltirea de la Șcheia*. Dar și în *Psaltirea de la Voroneț* buchile sînt urîte, înfățișarea e negligiată. Amîndouă Psaltirile n'aŭ nicĭ o însemnare: ele

aŭ zăcut in uitare între altele și pentru că peste cîțîva anî cuprinsul lor a ieșit în slovă de tipar.

Radu Logofătul al luĭ Drăghicĭ din Mănicești, un copist care făcuse din acest meșteșug mijlocul săŭ de traiŭ, el care transcrisese atîtea «sfinte cărțĭ dumnezeeștĭ, anume: Tetravanghelul, și Psaltiriĭ Sfinte, și Pendecostare *(sic)*, și Minee, și Octoișe, și Triodure, și Metafraste (Simion Metafrastul), și Pravilĭ, și Tîlcurĭ, și Sfințiĭ Apostolĭ», nu s'ar fi gîndit, în mîndria luĭ de caligraf ales și de om învățat, să însemne cuvinte româneștĭ cu pana luĭ meșteră dacă nu i-ar fi cerut aceasta anume Petru Cercel: «și mi-a zis el să-ĭ scriŭ aceste dumnezeieștĭ cărțĭ anume Evanghelia»[1]. Cercel era un artist, un poet, un spirit original, un înnoitor de vocație: pe el trebuia să-l intereseze așa o lucrare rară. Pentru aceia Evanghelia făcută pentru dînsul e, printre toate copiile vechiuluĭ tîlc, singura care se desfășură pe o frumoasă hîrtie orientală lustruită, are inițiale, rîndurĭ scrise în colorĭ și chiar miniaturĭ[2].

Dar dovada că eraŭ și părțĭ din Romînime unde curiositatea nu îndemna singură pe scriitorĭ la reproducerea, transmiterea și răspîndirea Cuvîntuluĭ Dumnezeiesc în românește, o aduc două fapte. Întăiŭ, scoaterea, în întregime saŭ numaĭ în parte, a aceluĭ fenomen de limbă care îngreuia în vechile manuscripte înțelegerea de obște: rotacismul; în a doua parte a Psaltiriĭ Șcheiene, el scade mult; în Evanghelia luĭ Petru Cercel el nu maĭ există, și nu exista nicĭ în izvodul de care s'a folosit Logofătul Radu.

A doua dovadă, e păstrarea bună a acestor cărțĭ în Ardeal, unde ierarchia ortodoxă era foarte slabă, unde, până la Reformă, nu se întîlnește alt Vlădică decît Vlădica-egumen din Vad, lîngă Bistrița[3]. Coresi, dorind să dea la tipar cărțĭ româneștĭ, n'a avut decît să întindă mîna. Ce n'a crezut el

[1] *Columna luĭ Traian*, Ianuar 1882, pp. 54-5.

[2] *Ibid*, p. 49.

[3] V. cartea mea *Sate și preoțĭ*, Bucureștĭ, 1902; Bunea, *Vechile episcopiĭ româneștĭ*, Blaj, 1902; Teodor V. Păcățian, *Istoriografĭ vechĭ, istoriografĭ noĭ*, Sibiiŭ, 1904; răspunsul păr. Bunea, în *Unirea*, an. XIV, și al mieŭ în *Sămănătorul* pe 1904.

că trebuie să publice: apocrifele și legendele bogomilice, aŭ fost copiate maĭ departe, de umilĭ preoțĭ de sat, chiar cînd eĭ știaŭ slavonește, ca popa Grigore din Măhaciŭ.

O influență maĭ largă n'aŭ căpătat însă aceste cărțĭ decît tocmaĭ prin tipărirea lor de Coresi. Dar, până să ajungem acolo, trebuie să se vadă împrejurările de cultură, firește slavonă, ce se întîmpină în Principate până la 1544, data celeĭ d'intăiŭ publicațiĭ făcute în Ardeal pe românește.

2. CULTURA SLAVONĂ ÎN MOLDOVA.

Avîntul de cultură slavonă, pornit din marile mănăstirĭ ale veacurilor al XIV-lea și al XV-lea, ocrotit de Ștefan-cel-Mare, întărit prin starea de înflorire glorioasă a țeriĭ în Domnia luĭ, nu slăbește mult încă cincĭzecĭ de anĭ după moartea mareluĭ Voevod.

Dar mănăstirea Putna decade de la un timp încoace, analele Domnilor nu se maĭ scriŭ acolo, ci la Pobrata, pe care Petru Rareș o reînnoi, după îndemnul Mitropolituluĭ Grigore și unde, după acelașĭ îndemn, el alese locul de îngropare al săŭ și al familieĭ sale. După Mitropolitul David, mort la 1-iŭ April 1509[1], nu se maĭ întîlnește multă vreme un Mitropolit cu metania de la Putna[2]. Teoctist al II-lea e, cum am văzut, din Neamț. După moartea luĭ, în 1527 saŭ chiar 1528 — în Mitropolia din Suceava, fiind de față Dosofteĭ episcopul de Roman, Teofan al Rădăuților, Macarie egumen de Bistrița, Acachie egumenul de Putna «și alțĭ preoțĭ și călugărĭ»[3] — urmează Calistrat, care se întîmpină la 1528[4], dar nu era încă ales la 16 Ianuar, și apoĭ Teofan de Rădăuțĭ: eĭ poate să fi fost tot Nemțenĭ. Știm sigur că din Neamț, unde fusese și egumen, era Macarie, în cu-

[1] Ureche, p. 182.

[2] Că David venise de acolo, arată pomelnicul din Erbiceanu, *Ist. Mitr. Moldavieĭ*, p. LVI.

[3] Act din 16 Ianuar 7036 (1528). prin care «monahul Nechifor» dăruiește Neamțuluĭ satul Dolheștĭ pe Șomuz, inspirîndu-se de la o danie a luĭ Teoctist însușĭ; Arch. Statuluĭ, *Neamț*, nº 1726. Cf. Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 159.

[4] Bibl. Ac. Rom., mss. slave, nº 38: прн епископѣ митрополитъ кир калистрат

rînd episcop de Roman, în locul luĭ Dosofteĭ[1]. Alt Teofan, acesta de sigur din Neamț, ajunge Mitropolit în a doua jumătate a veaculuĭ al XVI-lea[2]. Pănă la dînsul și în mijlocul păstorieĭ luĭ, staŭ în Scaunul archieresc al Moldoveĭ: Grigore, care fusese douăzecĭ și treĭ de anĭ egumen la Pobrata, dar se retrase la bătrîneță în Neamț[3], și un Anastasie, în care aș vedea pe acela ce era egumen de Neamț la 1528[4]. Ctitoriile nouă ale Domnilor din acest veac al XVI-lea, Pobrata, Rîșca, Slatina, Galata, sînt, în adevăr, adăposturĭ ale letopisețuluĭ domnesc, ce se urmează înnainte, dar nu din ele pornesc mariĭ învățătorĭ aĭ Bisericiĭ moldovene și conducătorĭ aĭ eĭ.

Pe acest timp se înseamnă ca scriitor Macarie de Roman, care a lăudat pe bătrînul Rareș într'o lucrare retorică, al căreĭ stil e luat de-a dreptul din vestitul cronicar bizantin Manase, ce-ĭ fusese cunoscut prin traducerea slavonă, foarte veche; Eftimie, ucenic al acestuĭ Macarie, lăudător în același spirit și în aceiașĭ formă a cuiva care era maĭ puțin vrednic de alese complimente bizantine, Alexandru Lăpușneanu; Isaia episcop de Rădăuțĭ, sol în străinătate al luĭ Ioan-Vodă cel Cumplit și însemnat în istoria literară printr'o operă de compilare a vechilor anale[5]. Rostul acestor doĭ din urmă cade ceva maĭ tărziŭ și se cuvine a fi arătat maĭ departe.

Dar tradiția caligrafică slăbise, iubirea pentru cărțĭ, închinarea luĭ Dumnezeŭ prin copiarea lor nu maĭ era ca odinioară, cînd Ștefan înnălța bisericĭ și mănăstirĭ frumoase, pe care trebuia să le înzestreze cu cele trebuincioase pentru slujbă. Nu maĭ avem acum nicĭ-un harnic și meșter copist, ca Gavril din Neamț, cu vre-o sută de anĭ în urmă. Nu va trece mult și cultura slavonă ea însășĭ se va stînge: pe de

[1] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, p. 539 și urm.

[2] V. Hurmuzaki, XI, tabla.

[3] Cf. *Arch. ist.*, I[1], pp. 22-3 și documentele *Neamț*, XXXVII, 1-2 din Arch. Statuluĭ: la 28 Octombre 7088 (1579), Petru Șchiopul hotărește într'un proces pe care «Gligorie fost Mitropolit și tot soborul de la Sf. mănăstire Neamtul» îl aŭ, pentru satul Davidenĭ, cu diacul Drăgan Ciolpan.

[4] V. documentul luĭ Nechifor, citat maĭ sus. Cf. Hurmuzaki, XI, p. LIII, nota 4. După pomelnicul citat însă, el ar fi Putnean.

[5] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea,* excursul I.

o parte, din pricina nesiguranței și primejdieĭ timpurilor celor nouă de luptă, iar, pe de alta, pentru apropiarea învingătoare a uneĭ epoce de prefacere adîncă în tot rostul vieții romăneștĭ.

3. ȚARA-ROMĂNEASCĂ ȘI TIPARUL DE CĂRȚI SLAVONE.

În tot acest răstimp, împrejurările aŭ fost și maĭ puțin prielnice în Țara-Romănească și rodul învățăturiĭ a răsărit și maĭ slab.

E drept ca Radu cel cucernic, zis Radu-cel-Mare, pe lîngă sprijinul pe care l-a dat pretutindenĭ Bisericiĭ drept-credincioase, a organisat, prin acel înnalt cleric pribeag, ce stătea adăpostit la dînsul, patriarchul mazil Nifon, ierarchia bisericească a țeriĭ sale. Nifon era un Grec, și Gavriil Protul, care a scris la Atos viața luĭ Nifon și pentru a vesti în lumea răsăriteană meritele pentru lege ale Domnuluĭ muntean, era și el un Grec, care a întrebuințat deci limba grecească în această Viață a Sfîntuluĭ celuĭ noŭ [1]. Dar și în mijlocul țerilor slave, un curent grecesc nu se putea crea și păstra la Dunărea romănescă. Cultura slavonă a fost decĭ întărită la Muntenĭ în aceiașĭ vreme prin două întîmplărĭ.

Întîiŭ, cu zece anĭ înnainte de plecarea luĭ Nifon din țară [2], se întemeiè o mănăstire nouă, în acel Banat oltean, care adunase odinioară cel maĭ strălucit sobor de lăcașurĭ sfinte. Întemeietoriĭ mănăstiriĭ Bistrița sînt frațiĭ Pîrvuleștĭ, Craioveștĭ saŭ Băsărăbeștĭ, vestițĭ «șefĭ de partid» din acest timp. Ctitoria lor, foarte luxoasă, înzestrată cu moaște scumpe, era călăuzită, de sigur, de vre-un stareț adus din Serbia, unde frațiĭ aveaŭ multe legăturĭ. Între cărțile strînse aicĭ, se găsiaŭ unele de un foarte mare preț, precum Psaltirea cu tîlc din

[1] V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, p. 605.

[2] Viața luĭ — ed. Erbiceanu, Bucureștĭ, 1888, pp. 43-9 — pune plecarea în legătură cu căsătoria suroriĭ Domnuluĭ, Caplea, cu boierul Bogdan. Aceasta se făcu însă după moartea celuĭ dintăiŭ soț al Capleĭ, Staico, mort la 1507; Caplea însășĭ muri la 1511; Lăpědatu, *Vlad Călugărul*, Bucureștĭ, 1903, pp. 64-5.

[3] V. vol. IV, p. XLV; *Manuscripte din bibliotecĭ străine*, I, extras din *Analele Academieĭ Romîne*, XX; p. 50.

1346, un manuscript atonic din 1408, cîteva alte cărţĭ slavone din veacul al XV-lea, toate scrise cu mîna, rămăşiţe din comorile literare sîrbeştĭ pe care le spulberase cucerirea turcească [1].

La 1506, adecă nnmaĭ cu cîteva lunĭ înnainte de ieşirea luĭ Nifon din ţară, «un călugăr cu numele de Maximian, fiul luĭ Despot, Ţarul sîrbesc», făcea, la Rîmnicul-Sărat, pacea între Radu-cel-Mare şi Bogdan-Vodă al Moldoveĭ [2]. El ajunse Mitropolit al ţeriĭ, pe care o părăsi apoĭ prin 1509, poate pentru că aflase, în cursul solieĭ ce îndeplinia în Ungaria, uciderea boierilor de către Mihnea, urmaşul luĭ Radu. Soţia luĭ Neagoe, care ajunse îndată Basarab al IV[lea], era Miliţa, vara sa; o nepoată, Elena-Ecaterina, fu, mult maĭ tărziŭ, soţia luĭ Petru Rareş [3]. Maxim va fi fost şi el un «învăţător» al ţeriĭ, unde petrecu destul de multă vreme.

Din Bistriţa s'aŭ adus la Museul din Bucureştĭ, maĭ dăunăzĭ, nu maĭ puţin decît 131 de manuscripte slavone şi 30 slavo-romîne. Ele n'aŭ însă nicĭ-o însemnătate pentru cultura noastră, căcĭ cele maĭ multe ni-aŭ venit de-a gata, nu le-am făcut noĭ. Ar fi de pomenit doar o lucrare a pisaruluĭ Mardarie; un alt manuscript a fost copiat maĭ departe la Atos, după moartea scriitoruluĭ care-l începuse [4]. Dar cu cîţĭva anĭ înnainte, aceiaşĭ mănăstire dăduse cercetătorilor noştri un număr de vechĭ tipăriturĭ religioase. Acestea aŭ în adevăr o importanţă mare, pentru că ele aŭ fost «scrise cu tiparul» în Ţara-Românească şi cu sprijinul Domnilor eĭ. Ele sînt acele cărţĭ, care făcură aproape fără folos scrierea, pănă atuncĭ aşa de îmbielşugată, a manuscriptelor de Biserică slavone.

Tiparul de cărţĭ cu buchĭ nu puteá să fie, la început, decît o afacere de negustorĭ. De aceia curentul spre publicarea cărţilor sfinte slavone n'a pornit din Ungaria, unde «Tipografia Curţiĭ» luĭ Matiaş Corvin lucra încă de la 1473, cu un meşter

[1] Odobescu, în *Revista Romînă*, I.
[2] Bogdan, *Cronice inedite*, p. 63.
[3] V. vol. IV, p. XLV.
[4] ~~Odobescu, în *Revista Romînă*,~~ I.

neamț adus din Veneția[1], ci de la acest oraș chiar, care avea zilnice și foarte însemnate legăturĭ cu Răsăritul și care, pe lîngă aceasta, ținea supt ascultarea sa, pe malul din față al Adriaticeĭ un mare număr de Slavi ortodoxĭ. De sigur pentru Slaviĭ din colonia balcanică s'aŭ lucrat cele d'intăiŭ tipăriturĭ religioase cu cirilice[2].

Apoĭ tipografia slavonă lucrâ chiar în Balcanĭ. În tîrgușorul Cetinie, astăzĭ capitala Muntenegruluĭ, stăteaŭ, încă de la sfîrșitul veaculuĭ al XV[lea], niște stăpînitorĭ de mîna a treia, din familia Cernoievicĭ, carĭ-șĭ luaŭ titlul de Domnĭ aĭ Zenteĭ, unde încetase de multă vreme dominația creștină și sîrbească. Gheorghe Cernoievicĭ stătea supt ascultarea Veneției, cu care el era în comunicație prin portul Cattaro. În astfel de împrejurărĭ i se va fi îngăduit să-șĭ iea un meșter venețian, cu toată gelosia cu care se împiedeca pe acest timp înstrăinarea taineĭ roditoare a tiparuluĭ. Se crede că la Cetinie aŭ ieșit treĭ cărțĭ, dintre care una e Psaltirea, iar celelalte două cuprind rugăciunĭ și cîntărĭ[2]. Ele poartă numele călugăruluĭ tipograf Macarie, care și-a făcut, neapărat, ucenicia în Veneția. Amestecul Turcilor în afacerile muntenegrene aduse însă, între altele, și întreruperea lucruluĭ de tipar[3].

Tipărirea cărților slavone nu-șĭ putea găsi un adăpost în Balcanĭ, în acest sfîrșit al veaculuĭ al XV[lea], cînd ultimele rămășițĭ de stăpînire creștină se înnecaŭ în noianul turcesc. Meșteriĭ trebuiră să-șĭ caute un sprijin, un ocrotitor, dincoace de Dunăre, unde se păstraŭ vechile forme de Stat. Această îndreptare spre noĭ era cu atît maĭ impusă, cu cît Veneția nu maĭ voi să se ocupe cu lucrul tipografic pentru Slavĭ, și cu cît nicĭ-o altă țară prinsă în mișcarea tipografică nu se arăta dispusă să facă acest lucru. Astfel ieromonachul Macarie veni în Țara-Românească, aducînd cu el un săculeț de buchĭ frumos tăiate, de inițiale înflorite și de frontispiciĭ dibaciŭ împletite, în care se simte influența, originea venețiană[4].

[1] Fessler-Klein, *o. c.*, III, p. 213.

[2] Asupra lor v. Nerva Hodoș în *Almanachul tipografic «Minerva»* pe 1902, și în *Convorbirĭ literare* pe același an.

[3] V. Hodoș, *l. c.*

[4] V. probele date în Bianu și Hodoș, *Bibliografia romînă* și facsimilele după

La sosirea cucernicului meșter Macarie, care era fără îndoială un Sîrb, acel ce tipărise în Muntenegru, — el socoate anul *apusean* de la Ianuar, nu de la Septembre, — domnia în Tîrgoviște Radu-cel-Mare, și pe lîngă acesta se găsește de la o vreme călugărul, apoĭ Mitropolitul sîrb, de neam mare, Maxim. Între Maxim, între Macarie, între noua mănăstire de cultură slavonă, sîrbească, întemeiată de Craioveștĭ la 1497, Bistrița, e vădit că trebuie să fie o legătură. Cartea, învățătura sîrbească, gonită de Turcĭ, pentru cîtăva vreme, din peninsula balcanică se oploșia în cea maĭ apropiată din țerile româneștĭ.

Pentru Radu-Vodă începu Macarie tipăritura unuĭ liturghier, precum cu cărțĭ de slujbă se începuse tipăriturile din Cetinie; aceasta ar dovedi, că Radu doria să se urmeze la dînsul cu lucrările începute în Muntenegru. O astfel de carte se putea mîntui pe atuncĭ numaĭ cu greŭ — Coresi le lucra în nu maĭ puțin de treĭ, și chiar până la șese lunĭ — și evlaviosul Domn nu trăi să vadă opera isprăvită. Ea se mîntui abia în toamna anuluĭ 1508, pe cînd domnia acum Mihnea, care de sigur n'ar fi poruncit călugăruluĭ să se pregătească pentru o astfel de lucrare. Teascul de mînă al luĭ Macarie trebuie să fi stat, saŭ la mănăstirea Dealu, lîngă Tîrgoviște, pe care o înnălțase Radu din cele maĭ bune materiale și după planurĭ deplin armonioase, saŭ în cealaltă nouă ctitorie, în cealaltă mănăstire tînără, Bistrița, unde s'a găsit unul din cele două singure exemplare ce se cunosc. Această rară liturghie a luĭ Radu-Vodă e un frumos document tipografic, și el amintește îndemnul din care a pornit, prin stema Țeriĭ-Româneștĭ și prin coroana domnească cu treĭ ramurĭ ce figurează în frontispiciile eĭ[1].

tipăriturĭ greceștĭ făcute la Veneția pe acest timp, în Horatio F. Brown, *The venetian printing press*, Londra, 1891, la pp. 42 și 44.

[1] V. Hodoș, *l. c.*, pentru argumentele ce se pot aduce contra celor ce cred că Radu ar fi făcut un fel de comandă în străinătate, așa încît tipăritura nu s'ar fi îndeplinit la noĭ. Se poate admite oare că, atuncĭ cînd unul ca Cernoievicĭ avea ambiția ca tipograful să-ĭ lucreze supt ochĭ, Radu să se fi învoit la un lucru în depărtare? Și apoĭ cum s'ar putea crede că pe atuncĭ încă

Mihnea nu maĭ ceru nimic luĭ Macarie, între altele şi pentru că el era aplecat către «eresul huleĭ Duhuluĭ Sfînt» saŭ către dogma catolică şi era un mare duşman al călugărimiĭ; nu trebuie să se uite nicĭ aceia că el a bătut cu tunurile, ca pe o tabără de răscoală, frumoasa mănăstire a Bistriţeĭ[1]. Dar Domnia cruntuluĭ Voevod ţinu puţin şi, cînd Vlad cel tînăr, fratele luĭ Radu şi prietenul Craioveştilor, ajunse în Domnie, Macarie, care poate să fi pribegit şi el cîtva timp, urmează cu tiparul. Ca şi în şirul de publicaţiĭ de la Cetinie, apare acum ceia ce era maĭ de nevoie preotuluĭ după rugăciunile Liturghieĭ, cartea de cîntărĭ, *Octoichul*. El a ieşit de supt teasc în anul 1510, în care stăpîneşte chiar de la început noul Domn tînăr.

4. NEAGOE-VODĂ BASARAB.

Suirea în Scaun a luĭ Neagoe, care se întitulâ Basarab-Vodă, întrecu toate nădejdile preoţilor, călugărilor şi cărturarilor.

Macarie tipăreşte întăiŭ supt acest Domn, în chiar anul întronăriĭ luĭ, 1512, o Evanghelie întreagă, pe care o împodobeşte cu frontispiciĭ superioare ca bogăţie şi meşteşug celor vechĭ; şi lucrul fu maĭ răpede data aceasta; început în Mart, el se mîntuie în Iunie. De bună samă că avem astăzĭ exemplarul luĭ Neagoe chiar în acea carte tipărită, nu pe hîrtie, ci pe pergament şi colorată după normele ce se observaŭ în secolul al XV[lea] pentru manuscripte: ea a fost găsită la Bistriţa, care a dat şi exemplarul pe hîrtie al Evangheliei[2]. Din această vestită tipăritură s'a dat apoĭ, la 1552, o ediţie nouă,

stema şi coroana ţeriĭ înseamnă numaĭ că de la Domnul eĭ a venit cheltuiala? În sfîrşit cum se face că din această operă, dacă ea ar fi fost făcută aiurea, să se păstreze exemplare numaĭ la noĭ?

[1] Viaţa luĭ Nifon, ed. cit., pp. 65, 71; Tocilescu, în *Analele Academieĭ Romîne*, VIII, p. 191: inscripţia de la Bistriţa, din 1683, tot după Viaţa luĭ Nifon însă.

[2] Pentru descrierea aceste cărţĭ şi a celorlalte, v *Bibliografia Romînă* citată.

cu foarte micĭ schimbărĭ, păstrîndu se într'un loc și stema străină, în Belgradul sîrbesc[1].

Se poate să maĭ fi urmat și alte publicațiĭ, dar din ele nu s'a păstrat nicĭ-un exemplar. Îndată după capodopera sa din 1512, Macarie ajunse Mitropolit, căcĭ fără îndoială el e Macarie, Mitropolitul muntean, care a supraveghiat din Argeș înnălțarea măiestreĭ mănăstirĭ de acolo, care a primit în August pe Patriarchul Teolept al Constantinopoleĭ, pe patru Mitropolițĭ aĭ Răsărituluĭ, pe tot clerul înnalt al Atosuluĭ, cu starețul cel mare saŭ Protos-ul Gavriil în frunte, și a slujit cu dînșiĭ la sfințirea acestuĭ lăcaș, în sfîrșit acel care a pus în legătură Biserica sa cu Biserica-cea-Mare constantinopolitană și s'a strămutat cel d'intăiŭ în noua Capitală a țeriĭ, unde se ridicase o Mitropolie vrednică să-ĭ primească[2]. După acest triumf al săŭ, el nu trăi însă multă vreme și, cînd, după moartea luĭ Neagoe, în 1521, după prinderea de Turcĭ a copiluluĭ Teodosie, Doamna-văduvă, Sîrboaica Milița, apucâ drumul de pribegie în Ardeal, o întovărășia alt Mitropolit, Mitrofan[3].

Până la venirea unuĭ alt pribeag sîrb, cu alte buchĭ, nu se maĭ răspîndiră în lumea răsăriteană tipăriturĭ nouă făcute în Țara-Românească supt ochiĭ bucuroșĭ aĭ Domnilor ocrotitorĭ pentru ortodoxia nenorocită, fără adăpost și urmărită de prigonirĭ.

Înnainte de a se vorbi de noua serie de tipăriturĭ, cîteva cuvinte asupra opereĭ de *scriitor*, de scriitor slavon a luĭ Neagoe-Vodă.

Neagoe era fiul luĭ Basarab-cel-Tînăr, cu o femeie, Neaga, despre care cred că era din neamul Craioveștilor[4]. El a fost sprijinit și încunjurat de aceștia. În tinereță se alipește pe lîngă Nifon, organisatorul Bisericiĭ muntene: pe atuncĭ era

[1] *Ibid.*

[2] V. Viața luĭ Nifon, pp. 79, 115, 121; *Învățăturile luĭ Neagoe*, Bucureștĭ, 1843, p. 173 și urm.

[3] Cf. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țăriĭ-Rumîneștĭ cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, Bucureștĭ, 1902, p. 307, nº CLXXX și *Studiĭ și doc.*, III, p. LXXV, nº VIII.

[4] V. vol. III, p. XLIV.

un simplu boierinaș [1], căci obîrșia domnească nu i se vădi decît pe la sfîrșitul Domniei luĭ Vlad cel Tînăr, fiind Comis al acestuia [2], cînd boierii îl scăpară de moarte saŭ de sluțire zicînd că este «un adevărat fecior al nostru» [3]. El va fi cules învățătură și de pe buzele luĭ Maxim, ruda de Craiŭ, care ajunsese Mitropolit muntean. Soția sa era Sîrboaică. Fiiĭ săĭ poartă nume sîrbeștĭ saŭ bizantine, — Teodosie. Iubirea sa pentru artă era cunoscută. Luxul Curțiĭ luĭ trebuie să fi întrecut cu mult tot ceia ce se pomenise pănă atuncĭ. Pentru meșterĭ de clădirĭ și giuvaiergiĭ, el a trimes soliĭ în sus și în jos, în țerile cu tradiție artistică: la Venețienĭ ca și la Sașĭ [4].

Cărturăria luĭ Neagoe-Vodă n'a rămas fără folos; în sufletul acestuĭ pașnic Domn, cu atîta dor de frumuseță cum nu maĭ avuse altul înnainte de dînsul, se deșteptă dorința de a scrie sfaturĭ bune pentru fiul săŭ Teodosie, pe care-l încunjura cu atîta iubire, prevestind pare că moartea sa înnainte de a-l vedea «fecior de vrîstă»: «pentru că», scrie el, «de veĭ rămînea sărac de mine pentru păcatele mele, măcar cît de mititel, să nu te întristezĭ căcĭ aĭ rămas de mic sărac de mine, ci să știĭ, fătul mieŭ, că așa este rîndul și obiceiul lumiĭ aceștia». Tot de la el avem și un alt «cuvînt de învățătură» îndreptat către doĭ călugărĭ noĭ, «slugĭ credincioase ale sale

[1] «Vătah de vînătorĭ», în Viața luĭ Nifon, p 69, într'un loc unde e vorba de gonirea fiuluĭ luĭ Mihnea-Vodă — «Și zise cătră eĭ: cine aŭ făcut voao aceasta? Eĭ ziseră· Neagoe, vătahul de vănătorĭ» — nu înseamnă vre-o dregătorie, necunoscută, într'un fel de oaste, și el necunoscut,ci trebuie să corespundă originaluluĭ: «ὁ ἡγούμενος τῶν διωκούντων».

[2] *Studiĭ și doc.*, VI, p. 592.

[3] Viața luĭ Nifon, p. 75.

[4] Cf. [Tocilescu], *Curtea de Argeș*, publicație jubilară; Hasdeŭ, în *Revista Nouă*, I, p. 121 și urm.; Iorga, *Două documente din archivele ragusane*, în *Arch. soc. șt. și lit. din Iașĭ*, 1898; Socotelile Brașovuluĭ, în *Quellen der Stadt Kronstadt*, I; ale Sibiiuluĭ, extrase în Hurmuzaki, XI, scrisorile luĭ Neagoe, în Bogdan, *l. c.; Studiĭ și doc.*, III, p. LXXV. Mănăstirea a fost în adevăr clădită de un meșter din Răsărit, poate Sîrb, dar poate și Romîn, ucenic al celor ce zidiseră mănăstirea Dealuluĭ. Sasul Vitus, «sculptor și pictor», adus în Țara-Romănească, în Ianuar 1523, cînd domnia încă în pace, între două pribegiĭ, Radu de la Afumațĭ, n'avea alt scop decît a împodobi cu sfințĭ — *effigiare* — biserica, acum cu totul mîntuită; v. *Quellen*, I, p. 505.

și dragĭ, carele să lepădară de lume și să deaderă vieții călugăreștĭ» [1].

Călugăriĭ noĭ sînt Iosaf și Varlaam, cari vor fi fost până atuncĭ boierĭ de la Curte: în Iosaf s'ar putea vedea «Iosif», sfințit la 1517 ca întâiŭ egumen de Argeș — înnainte de această învățătură manuscriptul dă «Pisaniia mănăstiriĭ Argeșuluĭ», adecă sfaturĭ către egumenĭ [2] —, iar în Varlaam unul dintre Mitropoliţiĭ de maĭ tîrziŭ aĭ Țeriĭ-Româneștĭ [3]: amîndoĭ sînt numițĭ așa de Neagoe după povestirea răsăriteană despre Varlaam și Ioasaf, pe care o cuprinde în sfaturile sale părinteștĭ. Li se daŭ numaĭ îndrumărĭ care se întîlnesc în orĭce predică plutind de-asupra lucrurilor precise.

O altă parte din compilația luĭ Neagoe o alcătuiesc îndemnurĭ creștineștĭ ce se pot da orĭcuĭ, orĭcînd și în orĭce fel de împrejurărĭ și pentru dovedirea bunătățiĭ cărora el nu aduce întîmplărĭ din viața sa însășĭ, bogată în năprasnice schimbărĭ, ci evenimente din Biblie saŭ din viața luĭ Constantin-cel-Mare, pe care neapărat că domnescul scriitor le-a cules din literatura slavonă curentă a aceluĭ timp.

Cu mult maĭ însemnate sînt cele cîteva scrisorĭ de sfaturĭ către coconul domnesc Teodosie, nenorocitul «porfirogenet» al acestuĭ Domn cu apucăturĭ împărăteștĭ. Neagoe vrea să-șĭ învețe fiul «cum să cade Domnilor să șadă la masă și cum vor mînca și vor bea», și «cum și în ce chip vor cinsti pre boierĭ și pre slugele lor cari vor sluji cu dreptate», cum se cinstesc icoanele, cum se iubește Dumnezeŭ, cu frică de dînsul, căcĭ «stă toată lumea înnaintea luĭ Dumnezeŭ ca o picătură de ploaie în strașina caseĭ», cum se primesc soliĭ, cum se trimet alțiĭ în schimb, cum se daŭ războaiele, cum

[1] Cele d'intăiŭ în mică parte și în *Archiva istorică*, I[2], p. 111 și urm., p. 120 și urm.; în întregime, formînd un volum de 336 de paginĭ în 8°, apărute în Bucureștĭ, la 1843, supt titlul. *Învățăturile bunuluĭ și credinciosuluĭ Domn al Țăriĭ-Romîneștĭ, Neagoe, Basarab, Voevod, către fiul săŭ Teodosie Voevod;* cea din urmă, în Viața luĭ Nifon, ed. citată, p. 143 și urm. Pentru forma slavonă și greacă a *Cuvintelor*, v. Russo, în *Revista Romînă* a d-luĭ Rădulescu-Motru, III, p. 280.

[2] V. Viața luĭ Nifon, p. 119.

[3] Cf. Lesviodacs, *Istoria bisericească pe scurt*, 1845, p. 398.

se iartă de Domniĭ vrednicĭ răul ce li s'a făcut în tinereţă şi strîmtorare; cum să facă judecata cu conştiinţă şi blîndeţă, îndemnînd pe «fratele» săŭ ce se judecă a «spune pre drept, ca să-ţĭ putem lua seama şi noĭ să te judecăm pre dreptate». Cuviinţa la ospeţe, petrecerĭ, primirĭ şi alegerea sfetnicilor şi ajutătorilor îĭ par două temeiurĭ maĭ puternice ale uneĭ Domniĭ aşezate şi sigure: în legătură cu ele, filosoful bisericesc atinge maĭ toate cele ce pot privi pe un stăpînitor. E vrednic de luare aminte să se vadă în ce chip priveşte Măria Sa Basarab-Vodă o cîrmuire plăcută luĭ Dumnezeŭ, folositoare oamenilor şi menită să lase în urmă un nume bun.

Domnul vine de sus: el face boieriĭ, dar boieriĭ nu-l fac pe el; o mîndră mărturisire, pentru formularea căreia Neagoe a trebuit să uite toată istoria ţeriĭ sale de la Mircea cel d'intăiŭ încoace, o istorie de lupte, de uciderĭ, de sfăşierĭ sălbatece. Dar nu se poate opri să atingă «vorbele rele» ce se tot spun: «iată cum a fost cutare Domn, altul iată cutare cum şi-au pus Domnia, şi altul iată cum aŭ petrecut şi cum aŭ luat cinstea luĭ altul, şi alte multe încă maĭ rele decît acestea». Boieriĭ unuĭ Domn şi slugile sale de la Curte îĭ sînt şi siguranţa şi podoaba. «Să fie slugile îmbrăcate şi împodobite cum veţĭ şti maĭ frumos, — că aceia este lauda şi cinstea Domnuluĭ.» Sfătuitoriĭ trebuie aleşĭ cu îngrijire, fiindcă de la alegerea lor atîrnă atîtea: Domnul să nu se plece stăruinţilor şi să nu ridice în treptele dregătorilor oamenĭ fără însuşirĭ şi fără tărie de suflet, cari nu se pot recomanda decît prin aceia că aŭ părinţĭ vestiţĭ saŭ ştiŭ a se face plăcuţĭ, că pot face «glume şi veselie şi rîsurĭ» şi slujesc de «măscăricĭ» la o Curte uşuratecă şi fără înnalta conştiinţă a datoriilor eĭ. Odată numiţĭ, boieriĭ trebuie cinstiţĭ după cum li se cade: nicĭ locurile lor la masa stăpînuluĭ să nu fie schimbate, pentru că aceasta poate jigni pe ceĭ ce sînt maĭ simţitorĭ şi maĭ mîndri: «inima omuluĭ este ca sticla: deacă sticla, deacĭ, se sparge, cu ce o veĭ maĭ cîrpi?». Prin îngrijire, bună orînduială şi trăinicie, Sfatul şi Curtea să fie ca o frumoasă grădină, încunjurată de un zid tare: «Grădina mea şi creaşterile cele frumoase dintr'însa sînt boieriĭ meĭ ceĭ marĭ şi cins-

tițĭ». Fiindcă, «într'această vreme ce am ajuns noĭ» — așa s'a scris de cînd lumea — credința s'a împuținat și oameniĭ, maĭ legațĭ de pămînt decît altă dată, se cîștigă prin răsplătirĭ, — «omul este ca porumbul: unde află grăunțe maĭ multe, acolo fuge» — Domnul va lua din venitul săŭ, pe care însă îl va strînge și-l va păstra însușĭ, — «vaĭ de Domnul acela ce-șĭ dă cinstea altuia și vaĭ de țara aceia care o stăpînesc mulțĭ!» — o parte mare pe care o va da boierilor, în moșiĭ și în banĭ, de care nu se va maĭ atinge apoĭ. La cercetarea din fiecare an a oștilor, «căutarea oștilor voastre la anul, cum li-e obiceiul», să se facă destule darurĭ pentru ca ostașiĭ să iubească pe acel care e chemat să-ĭ călăuzească. Judecățile să se petreacă bine, și nu în căldura de după ospețe. Datoria cere, în adevăr, ca să se curățe, cu toată blîndeța care împodobește pe un cîrmuitor, «nuielele cele uscate, care nu fac rod», dar înlăturarea lor să se facă numaĭ «cu lege și cu judecată». Iar, înnainte de osîndă, să se fi făcut întăiŭ toate încercările de îndreptare, ca unuĭ arbore bolnav ce poate ajunge iarășĭ de folos gospodaruluĭ. Orĭcum, «sa nu fie adese orĭ paharul tăŭ plin de sînge de om», căcĭ «sîngele omuluĭ nu este ca sîngele vitelor saŭ al altor fiare, saŭ al păsărilor».

La mese, Domnul să fie de față, să se bucure de vorbă, de cîntec, de sunetele de «tobe, vioare, surle de veselie» și de jocurile vechĭ și nouă, să bea chiar, căcĭ nu e menit pustniciеĭ, dar nicĭ-odată să nu cadă în urîtul păcat al bețieĭ și în cele ce vin după dînsa. Dacă i s'a întîmplat să iubească în dreapta și în stînga — cum era pe atuncĭ datina; și Neagoe el însușĭ era dintre copiiĭ domneștĭ însemnațĭ în ascuns —, să nu-șĭ iubească maĭ mult «feciorіĭ cariĭ sînt din păcate», decît pe ceĭ din căsatorie, și să se pocăiască prin dajdea lacrimilor, care sînt «aripile pocăințiĭ». Domnul să fie strălucitor și darnic, dar ceĭ ce-l încunjură să nu se înfățișeze umilĭ pe lîngă bogăția luĭ de mătasă, aur și pietre scumpe, căcĭ, cum s'a văzut și maĭ sus: «să fie slugile îmbrăcate și împodobite cum vețĭ ști maĭ frumos, că aceia este lauda și cinstea Domnuluĭ».

Dacă Teodosie va fi așa, el va fi încunjurat de oamenĭ ce-l vor iubi pănă la jertfa vieții: «Cum cugetaŭ să-șĭ verse sîngele și să-șĭ puie capetele pentru mine, așa-șĭ vor vărsa sîngele și-șĭ vor pune capetele pentru tine, și nicĭ-odată nu vor da spatele vrăjmașilor».

Neagoe a fost milostiv și compătimitor, darnic pentru ceĭ ce aveaŭ nevoie de domneasca luĭ dărnicie. Așa trebuie să fie Domnul. Tot prisosul luĭ va merge la săracĭ și la mănăstirĭ. Căcĭ baniĭ rămașĭ în Vistierie nu sînt doar aĭ luĭ. «Iar de-țĭ va maĭ prisosi venit din venitul Domnieĭ, acel venit să nu gîndeștĭ că este cîștigat de tine, ci iar l-aĭ luat de la săracĭ și de la ceia ce sînt supt biruința ta, care i-a dat Dumnezeŭ supt mîna ta» Hrăpirea e cea maĭ mare rușine pentru un creștin și Domn: «răŭ este a ședea la răspîntiĭ și a cere? Dar maĭ răŭ este a se îmbogăți omul cu nedreptate».

Dar totușĭ avem a face cu un om de războiŭ care se înfioară în toată ființa luĭ cînd aude goarna năvalelor și încăierărilor. Între atîtea citațiĭ din Sfînta Scriptură, din Efrem Sirul, din Sf. Atanasie al Alexandrieĭ, din Aristotele chiar — luată din vre-un cronograf —, între atîtea comparațiĭ de împrumut, iată de două orĭ, în două forme deosebite, o icoană de lupte, în care se simte avîntul puternic al inimiĭ pentru ceia ce-ĭ place maĭ mult: «Mintea este steagul trupuluĭ, și, păn stă steagul la războiŭ, tot iaste războiul acela nebiruit și nepierdut, iar, deacă cade steagul, războiul iaste biruit și nu știe unul pe altul cum piere!». Și, în altă parte: «Mintea stă în trupul omuluĭ drept ca și cum stă steagul în mijlocul războiuluĭ și caută toată oastea la steag, și, păn stă steagul în războiŭ, nu se chiamă acel războiŭ biruit, măcar de are și năvală grea spre sine, ci tot caută steaguluĭ și se adună împrejurul luĭ, iar, deacă cade steagul, deacĭ toate oștile se răsipesc și nu se știe unul cu altul cum fac și încătrò merg»[1].

Pornirile acestea războinice ale raseĭ sale de luptătorĭ fără frică și de strașnicĭ Domnĭ, biruitorĭ și poruncitorĭ, se văd

[1] Să se observe și mîndria cu care Neagoe vorbește de Domnul de la care «și alțiĭ, dintr' alte țerĭ, poftesc să iea învățătură și sfat de la dînsul».

din minunatul capitol, de sigur cu desăvîrșire original, în care scriitorul înțelept începe cu socoteala cuminte a solilor și mîntuie, ca apărător al coroaneĭ și țeriĭ sale, prin strigătul de chemare la luptă pe viață și pe moarte!

Decĭ, cînd vine un sol mare, de la un principe credincios, să-l primească încă de la hotare prin boierĭ de cinste, ce vor ieși înnaintea luĭ; el va fi adus la Curte, hrănit după cuviință și ținut la o «gazdă bună», dar departe de locurile de sfat ale Domnuluĭ, două-treĭ zile. El va vedea pe Voevod în jilțul săŭ, sus de-asupra scaunelor în care se razimă sfetniciĭ bătrînĭ și ceĭ tinerĭ, dar nu trufaș, ci smerit, căcĭ și Dumnezeŭ e de față. La ospăț, care va străluci înnaintea ochilor străinuluĭ, «tocmițĭ Păharnicĭ, scoatețĭ păhare de argint frumoase și silițĭ să așezațĭ toate frumos, ca să se mire și solul de acea podoabă și rînduială bună... Așijderea și masă să gătițĭ frumoasă, și să facă multe felurĭ de bucate, și să aducă pe rînd unele după altele, și băuturĭ să scoțĭ de unde vețĭ avea maĭ bune și maĭ dulcĭ». Solul va fi poftit prin ostașĭ mîndri: «voinicĭ, oamenĭ frumoșĭ și de folos». I se vor da de toate, dar nu va fi grămădit cu păharele: «să nu-l sileștĭ cu vinul,—ca să-țĭ vază și el înțelepciunea», adauge el cu finețǎ.

Orĭ-ce ar spune solul, să nu i se ție în nume de răŭ, căcĭ nu vorbește de la sine. Din potrivă, să fie ascultat senin: tot senin să se ceară sfatul boierilor, să li se dea timp pentru cugetarea asupra hotărîriĭ ce trebuie luată, să se primească părerea cea maĭ bună și să se vorbească soluluĭ cu liniștea înțelepciuniĭ creștine. «Să fie toate răspunsurile tale maĭ bune, și să fie stăpînuluĭ soluluĭ ca niște săgețĭ dacă le va auzi.»

Altfel însă va fi purtarea cu soliĭ păgînĭ, aĭ Turcilor, de ochiĭ lacomĭ aĭ cărora trebuie să se ascundă bogăția și strălucirea: «să te facĭ înnaintea lor sărac și lipsit și nicĭ într'unele să nu te făleștĭ»:

«Iar care nu cred în Hristos, Dumnezeul nostru, nicĭ Prea-«curateĭ luĭ Maicĭ, aceia n'aŭ atîta minte nicĭ înțelepciune, «ci toată mintea și înțelepciunea lor este mîna cea întinsă, «și darul să li daĭ și să li umpli gurile tuturor de toate.

«Numaĭ atuncĭ veĭ avea pace cu dînșiĭ și odihnă. Încă înnaintea «acestora nimic din avuțiile voastre să nu arătațĭ, nicĭ scule, «nicĭ haine, nicĭ boieriĭ tăĭ să nu se împodobească înnaintea «lor, ci să te arățĭ și să te facĭ înnaintea lor sărac și lipsit, «și nicĭ într'unele să nu te fălești, și, cînd vor veni dela dînșiĭ «solĭ marĭ, și veĭ gîndi să trimițĭ înnaintea lor cinste, tu tri-«mite și le fă cinste, însă numaĭ cu bucate și cu băutură, «iar altă cinste saŭ avuție să nu arățĭ înnaintea lor, că, măcar «de vi s'ar făgădui cît de cu prietenie și cu dragoste, iar tot «să nu-ĭ crezĭ, nicĭ să li arățĭ avuția ta, ci încă maĭ vîrtos «să o ascunzĭ de dînșiĭ, și, până aĭ avere în mînile tale, tot «li dă, că toată ințelepciunea lor stă în dare.»

Sînt însă vremĭ cînd toată silința de a împăca, de a se răscumpăra rămîn zădarnice. Atuncĭ nu trebuie pribegie fricoasă, înfășurată în haina umilințiĭ, ci războiul în numele luĭ Dumnezeŭ:

«Decĭ, de vor veni asupra voastră vrăjmașiĭ voștri și vețĭ «vedea că sînt cu putere maĭ mare decît voĭ, iar prietniciĭ «voștri vă vor îndemna să mergețĭ asupra lor făr de vreme, «saŭ vă vor speria ca să ieșițĭ din țara voastră, să pribegițĭ, «să nu credețĭ pre aceĭ prietenĭ și îndemnătorĭ aĭ voștri; cre-«dețĭ că nu vă voiesc binele. Că eŭ am fost pribeag, și de «aceia vă spuiŭ că este traiŭ și hrană cu nevoie pribegia. «Pentru aceia să nu facĭ așa, că maĭ bună este moartea cu «cinste, decît viața cu amar și cu ocară. Nu firețĭ că pasărea «aceia ce să chiamă cuc, care își dă ouăle de le clocesc alte «pasărĭ și scot puiĭ, ci fițĭ ca șoimul ·și vă pățițĭ cuibul «vostru, că șoimul, fiiĭ meĭ, are altă pildă, și are inimă vitează «și bărbată întru sine, și multe pasărĭ oblăduiește și biruiește, «și nicĭ de una nu-ĭ este frică, nicĭ se teme, nicĭ vînează în «toată vremea.»

Domnul va chema pe boierĭ și-ĭ va îndemna să-l apere cinstit și credincios, *să li fie milă de capul său,* cum și luĭ îĭ este și i-a fost de al lor. «Iar tu să mergĭ drept față la față spre vrăjmașiĭ tăĭ, fără nicĭ-o frică. Iar, de vor fi eĭ mulțĭ, nimic să nu te înfricoșezĭ, nicĭ să te îndoieștĭ, că omul viteaz și războinic nu se sperie de oameniĭ ceĭ mulțĭ, ci, cum ră-

sipeşte un leŭ o cireadă de cerbĭ şi cum omoară un lup o turmă de oĭ, cît de mare, aşa şi omul viteaz şi bărbat şi hrăbor nu se înfricoşează de oamenĭ mulţĭ.» Rudele boierilor vor fi puse la adăpost, fiindcă, altfel, fiind prinse, fac pe boierĭ să trădeze, de durerea lor. Vor fi două străjĭ şi apoĭ «toiul cel mare» saŭ «tabăra» ; hărţuitoriĭ nu sînt de nevoie. Domnul nu va sta în frunte, ci la o parte, ferit de tunurĭ şi săgeţĭ, fiind acela de la viaţa căruia atîrnă toate ; el va fi ascuns «între a doua saŭ între a treia ceată de laturea oştilor».

Învins, el nu va lăsa ţara: «din ţara voastră să nu ieşiţĭ, ci să şădeţĭ cu boieriĭ în hotarăle voastre, în niscare locurĭ ascunse şi de taină». De aicĭ va aştepta neapărata plecare a Turcilor, cari vor lăsa «făr de oştĭ» pe «Domnul care-l vor fi adus eĭ» şi care se va spulbera în vînt. Ieşind răŭ războiul, Domnul e dator faţă de urmaşĭ a primi senin şi moartea, căcĭ, «măcar de ţi să va întîmpla şi moartea, iar numele tăŭ va rămînea pe urmă în cinste».

Alăturĭ de aceste paginĭ de înţelepciune şi de avînt războinic sînt altele de duioşie, în care el vorbeşte despre sfîrşitul vieţiĭ sale, «ca o scînteie cînd sare pre faţa apeĭ în adîncurile cele întunecate şi în valurile cele cumplite», de clipa în care va «apune soarele din ochiĭ noştri», de peirea care, «după 40 saŭ 50 de anĭ», va cuprinde pe toţĭ ceĭ ce-ĭ staŭ în jur.

Dar nicĭ într'un loc glasul săŭ nu se ridică maĭ tremurător de adevărată şi adîncă durere, pe care abia o poate îmblînzi datoria de supunere a creştinuluĭ, decît atuncĭ cînd el pomeneşte către Mitropolitul Macarie pe morţiĭ săĭ ce se strămută în biserica Maiceĭ Domnuluĭ înnălţată anume pentru dînşiĭ la Argeş.

El plînge întîiŭ pe maică-sa Neaga, vorbind «puţinèle cuvinte către oasele maiciĭ». Moartea i-a fost singuratecă şi el nu-şĭ iartă că n'a fost în acea clipă de despărţire lîngă dînsa. Cu atîta maĭ mult, cu cît «încă şi la moartea ta îţĭ rămase inima coprinsă de dorul şi de mila mea şi ochiĭ tăĭ nu se săturaŭ de vederea mea». Ea n'a hotărît nimic pentru grija sufletuluĭ eĭ, ştiind ce fiŭ lasă în urmă : «Fiindcă inima

mea nicĭ-odată nu s'a putut sătura de dragostea iubituluĭ mieŭ fiŭ, a luĭ Neagoe, de aceia și eŭ acum puiŭ toată nădejdea sufletuluĭ mieŭ și zic: «cum m'am nevoit și m'am ostenit eŭ pentru dînsul, așa doar să va osteni și el pentru sufletul mieŭ.» Aŭ adus-o decĭ, supt postavul venețian cu florĭ de aur, nepoții și nepoatele: Teodosie, Petru, Ioan, Stana, Ruxanda, Anghelina.

Mama a ales dintre dînșiĭ și a chemat lîngă ea pe ceĭ doĭ fiĭ maĭ micĭ și pe micuța Domniță Anghelina. Ioan și Anghelina s'aŭ dus maĭ de mult, luînd și eĭ un locușor supt lespezile nouă ale lăcașuluĭ de marmură; după dînșiĭ a plecat Petru-Vodă [1], și la pomenirea numeluĭ luĭ, sîngele țișnește iarăși, cald, din rana proaspătă a părinteluĭ fără mîngîiere:

«O fiul mieŭ Petre, iată că-țĭ trimit coroana, surguciul și «diademele, pentru că tu eraĭ stîlparea mea cea înflorită, «de care pururea să umbrea și să răcoria ochiĭ mieĭ, iar acum «stîlparea mea s'aŭ uscat, și florile s'aŭ veștejit și s'aŭ scu«turat, și ochiĭ mieĭ aŭ rămas arșĭ și pîrlițĭ de jalea înfloririĭ «tale. O iubitul mieŭ Petre! eŭ gîndiam și cugetam să fiĭ «Domn, și să veseleștĭ bătrînețele mele oarecînd cu tinerețele «tale, și să fiĭ biruitor pămîntuluĭ, iar acum, fiul mieŭ, te văz «zăcînd sub pămînt, ca un trup al fieștecăruia sărac. Într'o «vreme îmĭ eraĭ drag, iar acum te-am urît. Într'o vreme îmĭ «era milă de tine, iar acum nu-mĭ este milă. Într'o vreme «eraĭ bogat, iar acum eștĭ sărac. Într'o vreme, fătul mieŭ, te «vedeam pre pămînt, iar acum eŭ te văz supt pămînt. În pu«ținea vreme te arătașĭ ca o floare frumoasă înaintea ochilor «mieĭ, și numaĭ decît te puseșĭ supt pămînt. Eŭ poftiam să «mă vezĭ tu pre mine supt pămînt, dar te văzuiŭ eŭ pe tine «îngropat. O fătul mieŭ! căcĭ nu mă acoperi maĭ bine pe «mine pămîntul decît pre tine, și mă lăsașĭ la bătrînețele «mele. Cînd fu vremea să se odihnească de către tine, tu «atuncĭ n'aĭ nicĭ-o grijă de mine, ci m'aĭ lăsat să fie totdea«una inima mea arsă și aprinsă de jalea ta, și ochiĭ mieĭ să «fie la bătrînețele mele tot plinĭ de lacrămĭ ziua și noaptea

[1] V. [Tocilescu], *Curtea de Argeș*, pp. 41-3, 47.

«O fiul mieŭ, maĭ bucuros aş fi dat traiul şi zilele mele ca «să fiĭ tu viŭ. Eŭ îţĭ gătiam haine domneştĭ ca să te îm- «bracĭ cu dînsele şi să te împodobeştĭ, ca să veseleştĭ inima «mea, şi să usucĭ aceste lacrămĭ din ochiĭ mieĭ, iar acum tru- «pul tăŭ se dezbracă de hainele care i-am gătit, şi se îm- «bracă în pămînt, dintru care aŭ fost luat, după cum «zice Dumnezeŭ: *din pămînt eştĭ şi iar în pămînt te veĭ în- «toarce*, iar sufletul tăŭ vede alte vederĭ şi nu ştiŭ, dintr'acele «vederĭ ce va fi văzînd sufletul tăŭ, milostivi-se-va Dumnezeŭ «să-ţĭ îmbrace sufletul tăŭ cu mila sa? Ci mă tem ca să nu «fie sufletul tăŭ rămas cumva nesătul de faţa luĭ Dumnezeŭ «pentru păcatele mele. Însă după acestea toate iată că-ţĭ zic: «Scoală, fătul mieŭ, scoală, că aŭ venit şi oasele moaşă-ta la «tine, ca să se odihnească şi ele lîngă tine, pentru că şi ţie «îţĭ este mumă ca şi mie, şi împreună cu dînsele am trimis «şi podoabele tale, coroana şi surguciul tăŭ la Pandocrator, «ca să se împodobească cu dînsele, ca doar s'ar milostivi «Domnul Dumnezeŭ spre noĭ, şi v'ar dărui cununiile cele ce «nu vor trece nicĭ-odată. Iar diademele să se puie la veş- «mîntul Precisteĭ, ca să se milostivească spre noĭ, şi să vă aco- «pere supt veşmîntul eĭ la înfricoşata judecată şi să vă dea «viaţa cea de vecĭ, care nu va trece nicĭ-odată.»

Pe vremea luĭ Neagoe se scriaŭ scrisorĭ româneştĭ, şi avem una de la 1521 de la un boier către Judele Braşovuluĭ, care e foarte limpede şi lipsită cu totul de piedeca archaismelor. Dar, într'un timp cînd şi cărţile sfinte şi tîlcul lor şi rugăciu- nile se ţineaŭ dincoace de munţĭ în cătuşele slavone, e cu neputinţă de admis că s'ar fi tradus româneşte o carte care privia numaĭ pe Domnĭ şi boierimea care-ĭ încunjura, cum sînt aceste sfaturĭ ale luĭ Neagoe. Cum vom vedea, tradu- cerea nu s'a făcut decît maĭ tărziŭ, la sfîrşitul veacului, pen- tru un Domn care fusese cîştigat de curentul cărţiĭ româneştĭ şi care avea şi el un «porfirogenet» de îndreptat pe cărările anevoioase şi pline de lunecuşurĭ ale lumiĭ. Această tradu- cere pare să se fi pierdut: până astăzĭ ea n'a ieşit la iveală. Iar textul pe care l-am adus înnainte maĭ sus, vine dintr'o

a doua traducere care s'a făcut numaĭ la 1654, saŭ pe la această dată, în timpul luĭ Mateĭ Basarab.

5 AL DOILEA ȘIR DE TIPĂRITURĬ SLAVONE ÎN ȚARA-ROMÂNEASCĂ.

Pănă la Radu Paisie, al căruĭ nume de la început — pe care nu l a părăsit cu totul nicĭ-odată — era Petru, Țara-Românească a fost într'o veșnică frămîntare pentru impunerea și gonirea Domnilor. Cu aceasta însă saŭ fără aceasta, tot n'ar fi fost tipăriturĭ: ele porniseră întăia oară din venirea întîmplătoare a unuĭ meșter de tipar sîrb și, cînd începură iarăși, alt Sîrb, alt pribeag de peste Dunăre, e acela care pune la cale lucrul cărților de tipar [1].

Domnia luĭ Radu Paisie saŭ Petru-Vodă se apropia de sfîrșit [2], cînd Dimitrie Logofătul Liubavicĭ, «nepotul luĭ Bojidar [Vucovicĭ, din Veneția]», veni la Tîrgoviște aducînd cu dînsul un capital de slove maĭ nouă, dar ceva maĭ urîte, scurte, îndesate, decît acelea de care se slujiseră tipăritoriĭ muntenĭ de la începutul veaculuĭ. Pe atuncĭ era încă Mitropolit Varlaam, acela, credem, căruia Neagoe îĭ dăduse sfaturĭ la călugărirea luĭ: Varlaam îndemnă pe Dimitrie să-șĭ întrebuințeze slovele. Călugărul Moise, care ar fi învățat la Macarie, luă supt îngrijirea sa publicarea unuĭ Molitvenic slavonesc, care lipsia pănă atuncĭ. Lucrul se încheiè în Ianuar 1545, fiind acum Mitropolit Anania.

[1] Dr. Atanasiu Mironescu — actualul episcop al Rîmnicului Atanasie — pomenește în descrierea călătorieĭ sale la Atos, — *O călătorie în Orient*, Bucureștĭ, 1896, p. 130, nota — de un «octoich slavon cu data de 7043 (1535), tipărit în Ungro-Vlahia», pe care l-ar fi văzut la mănăstirea Lavra. Cred că trebuie să fie la mijloc o confusie: în 1535 a domnit la început un Vlad-Vodă, care nu era cărturar, iar pe urmă uciderea luĭ a stîrnit încurcăturĭ din care a ieșit numaĭ cu greŭ Domnia luĭ Radu Paisie. V. notița mea din *Convorbirĭ literare* pe 1904, n[r] de Mart. Observ și aceia că autorul menționează printre cărțile Lavreĭ o evanghelie scrisă de Mateĭ al Mirelor — cum se știe, un scriitor din întăia jumătate a veaculuĭ al XVII-lea — tot la «7043 (1535)»; *ibid.* Maĭ trebuie să se ție samă și de existența a încă două Octoișe: pe atuncĭ eraŭ destul de puține cărțĭ de tipar, pentru ca ele să nu se repete la distanțe prea scurte.

[2] Pentru acest nume îndoit, v. Hurmuzaki, XI, p. 1, nota 1 și notița d-luĭ Ilie Nicolescu, în ziarul *Conservatorul* din Mart 1904.

Peste două lunĭ, Radu era mazilit și dus în Egipt: Domnul cel noŭ fu Mircea-Vodă, zis Ciobanul. Om foarte răŭ și cumplit, Mircea făcu pe boierĭ să fugă cu grămada în Ardeal; Mitropolitul Anania nu pare a fi luat și el această cale de mîntuire. Dimitrie Logofătul, proprietarul slovelor, rămase și el în țară, și, luîndu-șĭ ca ucenicĭ pe doĭ Romînĭ, doĭ diacĭ de sigur, pe Oprea și Petrea, el prinse să lucreze însușĭ la un Praxiu saŭ Apostol, care lipsia iarășĭ. Tiparul începu încă de la 18 August 1546, și cartea era gata peste cele șese lunĭ obișnuite, la mijlocul luĭ Mart 1547. Și acum, ca și în 1545, se spune explicit că lucrul s'a făcut în «Cetatea de Scaun» a Tîrgoviștei[1].

Mircea Ciobanul nu ni se înfățișează tocmaĭ ușor de recunoscut în această însușire de patron literar. Dacă tiparul slavon a dat cărțĭ bisericeștĭ și supt stăpînirea luĭ, aceasta se datorește, cred, altuĭ fapt. Cea d'intăiŭ tipăritură cu buchea cea nouă pornise de la Varlaam, cleric crescut în tradițiile luĭ Neagoe; era decĭ un reflex depărtat al Domnieĭ cărturăreștĭ a acestuia. A doua tipăritură începe în August 1546, și în Iunie precedent Mircea se căsătorise cu fata, de vre-o 15-16 anĭ, a puterniculuĭ Domn moldovean Petru Rareș[2] și a principeseĭ sîrbeștĭ Elena, care era nepoată *Milițeĭ* luĭ Neagoe. De la tînăra Doamnă va fi pornit îndemnul, și în această privință e interesant că *Molitvenicul* a fost tipărit și pentru fratele Chiajneĭ, tînărul Iliașco, care urmâ în Domnie luĭ Petru în toamna anuluĭ 1546. Un număr de exemplare poartă pe ultima foaie numele acestuĭ tinerel Domn, care oficial îșĭ zicea Ilie, căruia țara îĭ spunea Iliaș și care era numaĭ pentru aĭ caseĭ Iliașco; la numele nevrîstniculuĭ Voevod se adauge și al mameĭ luĭ «Doamna Elena»[3].

Cu această carte tipăriturile se opresc pentru treĭzecĭ de anĭ. Ele nu vor începe în Țara-Românească chiar — căcĭ maĭ

[1] Descrierea cărților, în Bianu și Hodoș, *l. c*

[2] Hurmuzaki, XI, pp. IV-V.

[3] Bianu și Hodoș, *l. c.* Nu cred să se fi tipărit, în aceleașĭ condițiĭ, și o Evanghelie (*ibid.*, pp. 513-4, nº 6[1]): de această carte, aflătoare la un negustor din Ragusa, mi s'a vorbit și mie cînd eram acolo.

tărziŭ ele s'aŭ tipărit în numele Domnilor din această țară la Brașov, cetatea de graniță — decît peste aproape un veac [1].

6. TIPĂRITURILE ROMÂNEȘTĬ ȘI SLAVONE DIN ARDEAL.

La 1544 încep tipăriturile din Ardeal. Înnaintea tuturora e Catechismul de la Sibiiŭ, al căruĭ ființă, a căruĭ text chiar sînt astăzĭ afară de orĭce îndoială [2].

Ca Germanĭ ce eraŭ, Sașiĭ ardelenĭ se ținuseră de-o parte, dușmănește, față de marea mișcare husită; ca Germanĭ ce eraŭ, eĭ îmbrățișară cu o deosebită căldură reforma pe care

[1] După apariția *Molitvenicului* încep luptele în țară, cu pribegiĭ, și expedițiile în Ardeal. *Triodul-Penticostariŭ*, descris în Bianu-Hodoș, p. 31 și urm., pp. 516-7, nu poate fi din Țara-Romănescă, precum a crezut d. Hasdeŭ. El complectează în adevăr cărțile liturgice la noĭ și poartă într'un frontispiciu stema Țeriĭ-Romăneștĭ așa cum o vedem și în Evanghelia de la 1512. Însă nu se pomenește nimic despre Domnul ce ar fi comandat cartea, despre Mitropolitul țeriĭ, despre aceĭ ce aŭ lucrat la carte, și știm că acesta era un obiceiŭ general pe această vreme, — Domniĭ fălindu-se cu astfel de lucrărĭ în tot Răsăritul. Litera e o foarte urîtă literă măruntică, de tot usată: ea nu corespunde decît unor tipăriturĭ maĭ tărziĭ ale luĭ Coresi, precum e acea din 1568, — Bianu și Hodoș, p. 54. Rîndurile sînt strîmbe, cum nu se maĭ văd aiurea; întreg volumul lasă o impresie de nepricepere și neîngrijire. Frontispiciul cu stema munteană nu e decît o imitație proastă și stîngace a aceluĭ din Evanghelia de la 1512; în altul — *l. c.*, p. 33 — se vede, într'un chip maĭ rudimentar, crucea împletită și coroana cu treĭ ramurĭ din alte tipăriturĭ neagoiene. Inițialele, care sînt frumoase și neobișnuite în Răsărit, mase pătrate cu împleticirĭ de ramurĭ, spinĭ și frunze, nu sînt decît o *localisare* cirilică a maiusculelor inițiale latine. Planșele sînt și ele foarte frumoase, dar orĭcine poate vedea lesne că ele copie răŭ, în liniĭ nesigure și aspre, un original maĭ bun, care e un original apusean, cum se deslușește și din forma cruciĭ și din literele latine — pe R însă nu l-a înțeles copistul — de pe crucea răstignirii. Cred că avem a face cu un *mixtum-compositum* tipografic, care și-a luat elementele din toate părțile; el se va fi tipărit undeva în Turcia, și lipsa de însemnare a loculuĭ s'ar explica prin puțina dorință a tipăritoruluĭ de a i se afla sălașul. Se știe că pe la mijlocul veaculuĭ al XVI-lea s'aŭ tipărit cîteva cărțĭ într'o mănăstire sîrbească: v. Jireček, *Der Gross-Vezier Mehmed Sokolović und die serbischen Patriarchen Makarij und Antonij*; extras din *Archiv für slavische Philologie*, IX. Anul 1550 pentru tipăritură nu poate fi stabilit decît după aspectul tipografic; cartea poate fi de atuncĭ, dar și maĭ tărzie

[2] Textul, copiat de Grigore din Măhaciŭ, se află în Hasdeŭ, *Cuvente den bătrănĭ*, II, p. 99 și urm. Cf., pentru probe, Bianu și Hodoș, *l. c.*, pp. 21-3.

o predicase Martin Luther, dîndu-ĭ în acelaşĭ timp şi cărţile de căpetenie, Cuvîntul luĭ Dumnezeŭ în nemţeşte şi Catechismul cel noŭ. Acesta din urmă fu primit pretutindenĭ, şi la 1545 o adunare a oraşelor săseştĭ recunoscu în Confesia de la Augsburg îndreptariul credinţiĭ curate [1].

Cărţile pentru Saşĭ le tipăria Honterus, iniţiatorul mişcăriĭ, în tipografia sa din Braşov. Supt ascultarea judeluĭ din acest oraş, trăiaŭ o mulţime de sate româneştĭ, dar ele eraŭ prea apropiate de graniţa munteană, prea înrîurite de viaţa de dincoace pentru ca Reforma să găsească ascultătorĭ printre locuitoriĭ lor: Romîniĭ din Braşov — Şcheianiĭ — şi ceĭ din Ţara Bîrseĭ rămaseră neclintiţĭ în credinţa veche, tocmaĭ aşa cum făcură peste un veac şi jumătate, cînd cealaltă Romînime trecea, plină de nădejdĭ marĭ de îmbunătăţire, la dogma catolică, la Unirea cu Roma. Între Romîniĭ din jurul Sibiiuluĭ, supuşĭ aĭ Sfatuluĭ din acest oraş, propaganda reformată pătrunse maĭ lesne. Catechismul din 1544 se tipări decĭ pentru dînşiĭ.

Ştim cine a îngrijit tiparul: e un anume Filip Maler, un zugrav, care cunoştea bine pe Romîniĭ din Ţara-Românească, la cari fusese adese orĭ trimes în solie, ceia ce maĭ arată un lucru: că el ştia bine româneşte. Am crezut altă dată că el ar fi fost şi traducătorul Catechismuluĭ: astăzĭ sînt de altă părere [2].

Socotelile sibiiene pomenesc ceĭ doĭ florinĭ ce s'aŭ dat luĭ *magister Philippus* ca supraveghetor saŭ chiar ca lucrător la tiparul cărţulieĭ; de vre-o răsplată a luĭ — fireşte maĭ mare — pentru tălmăcire chiar, nu se spune nimic. Pe urmă, ce limbă românească va fi vorbit Maler, ni putem închipui după scrisorile româneştĭ ale Saşilor din Bistriţa [3]; de la vorbit până la scris, până la o ortografie, până la o sintaxă a stiluluĭ, maĭ e drum, şi Filip nu se consacrase aşa de mult afacerilor româneştĭ, încît să fi putut ajunge un bun scriitor în limba noastră.

[1] *Sate şi preoţĭ*, p. 20.
[2] Cf. volumul mieŭ *Sate şi preoţĭ*, p. 20 şi Hurmuzaki, XI, p. 865.
[3] *Doc. Bistriţeĭ*, II, pp. 73-4, nº CCXCIX.

Însă Catechismul din 1544 e scris într'o ortografie bună şi consecventă, care se deosebeşte de a scrisorii din 1521, în care *ă* e înfăţişat numai prin ь, dar ea samănă cu aceia în care sînt redate cuvintele româneşti în mijlocul documentelor slavone din Ţara-Românească: *u* se scrie totdeauna cu оу, ѕ lipseşte, ѫ se întîmpină deseori şi cu valoare de *ă*, mai ales la sfîrşitul cuvintelor; ·ꙁ îndeplineşte rolul de *în* şi de *n* gutural; pe lîngă ѣ pentru *ea*, se găseşte însă şi semnul moldovenesc ꙗ pentru diftongul, bine deosebit de cel d'intăiŭ, *ĭa*; la sfîrşitul cuvintelor nu se află vechiul *u*, ci noua însemnare a vocalei mute prin ь. Cea d'intîiŭ tipăritură românească se presintă deci cu un fel de a scrie simplu şi sistematic.

Cuvintele sînt astfel, încît Catechismul se putea înţelege de oricine, în orice parte a Romînimii. Orînduirea lor e foarte adeseori înrîurită de acea germană, căci Catechismul a fost tradus de-a dreptul din nemţeşte, cum şi era de aşteptat. Aşa găsim locuri ca acestea: «Pre cineş deade Dumnezeŭ evanghelia sa afară» *(herausgeben)*, «Cap mai apoi» («am letzten [Kapitel])», «că ne va pre noi asculta»=«wird uns erhören»[1].

În Catechism se cuprind neapărat Crezul, Tatăl Nostru şi chiar citaţii din Evanghelie. Crezul e tradus din noŭ după originalul german al cărticelei; Tatăl Nostru însă şi locul din Evanghelia lui Matei privitor la frîngerea pînei se găsesc aproape întocmai în Evanghelia veche[2].

Slovele Catechismului nu le cunoaştem: Cipariu e singurul care spune că ar fi văzut la Blaj un exemplar din această cărţulie in-12 şi că ea ar fi avut altă înfăţişare decît a cărţilor coresiene. E sigur, că materialul n'a fost turnat saŭ cumpărat anume, fiindcă atunci şi alte cărţi de luminare religioasă ar fi ieşit de supt teascul sibiian. Maler va fi cerut la Tîrgovişte de la Radu-Vodă, pe lîngă care a împlinit misiuni, litera ce-i trebuia pentru cele cîteva pagini ale Catechismului; deci această literă trebuie să fi fost a lui Liubavici.

Persoana traducătorului nu se va afla, probabil, nici-odată. El

[1] Cf. şi Sbiera, *Mişcări culturale*, Cernăuţi, 1897, pp. 99-103.

[2] Tipărită, cum s'a mai spus, de Coresi, peste vre-o douăzeci de ani, în 1561.

a trebuit să fie însă un Romîn, un Romîn care ştia despre cărţile vechĭ în limba noastră şi un Romîn care înţelegea bine nemţeşte: va fi fost preotul «valach» din Silişte, al căruĭ nume nu-l avem. Poate chiar el să-şĭ fi oferit lucrarea gata făcută şi Sfatul să se fi învoit numaĭ la tipărirea eĭ prin expertul în cele româneştĭ, care era maestrul Filip: în adevăr, o tragere de inimă deosebită pentru Romîniĭ din Scaunele lor nu arătaseră încă Saşiĭ.

Cît despre soarta broşuriĭ, ea n'a fost strălucită. În cărţile de propagandă şi de inovaţie ale luĭ Coresi, Catechismul nu se pomeneşte. E adevărat că un Sas spune peste doĭ anĭ că uniĭ din preoţĭ aŭ primit cartea ca bună[1], dar nimic nu întăreşte această aserţiune. Cît de puţin îşĭ dădea seamă popimea noastră de însemnătatea Catechismuluĭ luteran, arată popa Grigore din Măhaciŭ, care, transcriindu-l ca tot aşa de ortodox precum ar fi o poveste bogomilică, spune despre această *Întrebare creştinească* — acesta era titlul, fără loc de tipar, nicĭ altă însemnare, ca să se poată strecura maĭ uşor —: «scrisam eŭ carte: ciri să va întreba cu altul, să ştie răspunde»[2]; ar fi fost adecă un fel de joc de societate cu privire la cele sfinte!

Catechismul din Sibiiŭ a rămas decĭ isolat. Din potrivă, în Braşov s'a desfăşurat o întreagă mişcare. S'a crezut prea mult timp că ea a fost literară. Astăzĭ, ţiind samă de existenţa mult maĭ veche a traduceriĭ Cărţilor Sfinte, această mişcare apare întăiŭ numaĭ ca tipografică, — ceia ce, cum se va vedea, nu-ĭ scade însemnătatea culturală.

In 1558 Mircea Ciobanul se întoarse în Scaun, după moartea aceluĭ ce-l gonise, Petraşcu-cel-Bun. El veni însufleţit de patima răzbunăriĭ: din porunca luĭ periră fruntaşiĭ boierimiĭ, Mitropolitul Anania şi unul dintre ceĭ doĭ episcopĭ. Cellalt şi alţĭ boierĭ fugiră în Ardeal, luîndu-şĭ şi oameniĭ de casă şi ocrotiţiĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ se opriră, după datină, la Braşov[3].

[1] Bianu şi Hodoş, p. 22.
[2] Hasdeŭ, *Cuvente*, II, p. 107.
[3] Cf. Hodoş, în *Prinos Sturdza*, p. 238 şi urm.; Hurmuzaki, XI, p. 889,

Între eĭ se găsia diaconul Coresi. Coresi era aiurea un nume de familie, şi prin Galiţia umblaŭ negustorĭ grecĭ, din Chios, cu acest nume. Dar acest nume grecesc — Κοραῖσσι — se prefăcu la noĭ în nume de botez: se numia cineva Coresi, cum se numia Paisie sau Anastasie saŭ Protasie. Un scriitor de hrisoave Coresi — grămătic, diac, piseţ saŭ pisar, logofăt, cum îşĭ zice —, se întîmpină între 1527 şi 1538 saŭ 1544, la care dată fiinţă o biserică făcută de el, apoĭ în 1560 apare alt Coresi diacul, care se poate urmări pănă pe la 1581, cînd moare lăsînd un fiŭ, Bunea. Eĭ nu vor fi fost rude între eĭ. Tot deosebit de eĭ pare a fi Coresi diaconul, ceia ce înseamnă, cred, pentru acel timp un călugăr în *ordines minores*.

Acest Coresi, despre viaţa căruia nu se ştie nimic alta decît că a fost şi a rămas diacon, că se pricepea la tipar, ca ucenic al ultimilor tipografĭ muntenĭ, şi că a avut un fiŭ Şerban, se găsia la Braşov în 1560. Jude era acolo Hannes Benkner cel tînăr [1]: foarte dese orĭ în legăturĭ eu Ţara-Romănească, el era de aproape înrudit şi cu anume persoane duhovniceştĭ din Biserica nouă [2]. El ţinea să răspîndească printre Romînĭ cărţile sfinte pe limba lor, dar nu era acesta singurul sentiment care-l făcu să iea asupră-şĭ cheltuielile uneĭ tipărirĭ a vechiĭ *Evangheliĭ*.

Era şi nădejdea de cîştig, fără îndoială, căcĭ, abia mîntui Coresi cu Evanghelia romănească, şi Benkner îl puse să lucreze, în 1562, la o alta în slavoneşte, arătînd, de data aceasta, că a fost îndemnat «de dragostea Sfîntuluĭ Duh şi de iubirea sfintelor şi dumnezeieştilor bisericĭ». Dar Judeţul braşovean maĭ ştia un lucru: prin tipărirea de cărţĭ romăneştĭ el făcea plăcere Craiuluĭ însuşĭ, regeluĭ unguresc Ioan-Sigismund.

În adevăr, sfătuit de uniĭ dintre aceia ce-l încunjuraŭ, fiul catoliculuĭ Ioan Zápolya şi al Poloneĭ Isabela, ea însăşĭ fiica uneĭ Italience, trecuse la Reformă, fără a deosebi deocamdată

Studiĭ şi doc., VI, p. 597; VII. un *Cores* moldovean, Gaster, *Chrestomatie*. I, p. 92 (un *Corisi* muntean la 1641).

[1] Bogdan, *Regeste*, p. 278, nº CXI.

[2] *Ibid.*, p. 176, nº LXXI.

între luteranism și calvinism. În dorința luĭ de a cîștiga cît maĭ multe suflete pentru legea curată, i se aduse la cunoștință că unele sate româneștĭ, maĭ ales din acel unghiŭ nordostic, care primise cu dragoste și predica husită, apoĭ din părțile Bălgraduluĭ, Uniedoareĭ și Banatuluĭ, aŭ trecut la Reformă. Firește că trecerea aceasta n'o făceaŭ eĭ cu încredințarea că-șĭ părăsesc credința strămoșească: dacă atîtora dintre catoliciĭ luminațĭ li s'a putut strecura gîndul că prin Reformă nu se aduce nicĭ-o schimbare, ci se înlătură numaĭ o mulțime de obiceiurĭ rele [1], cu atît maĭ ușor vor fi cugetat așa popiĭ noștri simpli, și, unde, în lucrurile bisericeștĭ, zicea popa că e bine, satul zicea după dînsul. Oameniĭ se credeaŭ numaĭ *creștinĭ*, și domniĭ ceĭ marĭ îĭ numiaŭ, în înțelepciunea lor, luteranĭ saŭ calvinĭ. Romîniĭ aŭ deprins cuvintele pentru aceste ideĭ nouă: eĭ aŭ zis *calvin*, înțelegînd prin aceasta pe un Ungur răŭ și pe un spurcat eretic, și aŭ zis și *lotrean* pentru cineva care era de legea Sașilor [2], dar nicĭ o dată eĭ nu și-aŭ dat samă că ar fi trecut la «eresurile» acestora, precum nu-șĭ dăduseră samă nicĭ cînd primiseră ideĭ bogomilice saŭ ascultaseră de predicația husită.

Pănă atuncĭ Romîniĭ avuseră un singur episcopat-egumenie în Ardeal, la Vad, unde Ștefan-cel-Mare poate înnălțase o mănăstire în legătură cu stăpînirea sa la Ciceŭ [3]. Căpătînd și eĭ pămînturĭ în Ardeal, Domniĭ muntenĭ făcură, în cea d'intăiŭ jumătate a veaculuĭ al XVI-lea, același lucru; așa se ridicară mănăstirea din Gioagiul-de-jos și aceia din Silvaș, a Prislopuluĭ. Cea d'intăiŭ are de ctitor pe Radu de la Afumațĭ, care a stat ca pribeag în acel sat și avea nevoie de o biserică potrivită cu rangul săŭ; pe cealaltă a clădit-o Zamfira, fata luĭ Moise-Vodă, ceva maĭ tărziŭ. Stareții de la Gioagiŭ își ziceaŭ și Vlădică: cel din vremea regineĭ Isabela se chema Cristofor și, fiind arătat ca un cunoscător de carte grecească, el poate să fi fost chiar Grec [4]. Contempo-

[1] Fessler-Klein, III, p. 637.
[2] V. *An. Ac. Rom.*, XX, p. 458: «Grecĭ și Frăncĭ și Lotrenĭ».
[3] *Sate și preoțĭ*, pp. 16-7, 322.
[4] *Sate și preoțĭ*, pp. 17-8, 323 și urm.

ranul său în Vad era Vlădica Gheorghe, pus, ca de obiceiŭ, de Domnul de atuncĭ al Moldoveĭ.

Însă la 1567, «Craiul» mustră «pe păstoriĭ de bisericĭ romăneştĭ din acest regat al nostru al Ardealuluĭ, de pretutindeni», că nu ascultă, nu hrănesc cu dajdea lor, ci batjocuresc pe Gheorghe din Sîngiordz, «episcopul şi superintendentul bisericilor rumăneştĭ»; din această pricină, el nu poate ţinea după cuviinţă «sinoadele anuale, pentru profesiunea uneĭ doctrine evanghelice maĭ curate» [1].

«Vlădica romănesc» veni la Braşov, unde se afla, în Şcheĭ, o rară biserică de piatră, durată cu ajutorul luĭ Neagoe-Vodă, — în toamna anuluĭ 1560 încă [2]. În anul precedent, şi anume printr'o hotărîre din 12 Mart, Benkner «reformase biserica Romînilor» din oraşul său şi pusese pe popĭ să cetească înnaintea credincioşilor Catechismul luteran din 1544 [3]. Bătrînul popa Toma şi nepotu-său de soră, popa Dobre, trebuiră să se supuie poruncíĭ cinstituluĭ Sfat, cu toate că Toma era un ortodox cucernic, care peste puţin trecu la Munteni şi se călugări în mănăstirea Răncăciovuluĭ, cu toate că Dobre călcase de multe orĭ prin Ţara-Romănească, unde Saşiĭ îl trimeteaŭ ca sol şi, întîmplător, ca spion [4], şi cu toate că acelaşĭ Dobre trimesese pe fiul său Miha, «în Ţara Sîrbească, la învăţătură [5]».

Decĭ, pe de o parte, regele făcea pe Vlădica Gheorghe (poate acelaşĭ care fu numit la Vad de Ilie-Vodă Rareş, în 1550) episcop al tuturor Romînilor de supt ascultarea luĭ, decĭ din Ardeal şi din «comitatele exterioare» şi «superintendent», după moda calvină, al «bisericilor» trecute la Reformă, ca şi al celorlalte care, de voie saŭ de nevoie, trebuiaŭ să se unească şi ele cu mişcarea. El îĭ dădea ca reşedinţă, în

[1] *Doc. Bistriţeĭ,* II, p. XLI.

[2] Socotelile Braşovuluĭ, în Hurmuzaki, XI, p. 803.

[3] «1559, die 12 Martii, Iohannes Benknerus, index Coronensis, cum reliquis senatoribus, reformavit Valachorum ecclesiam et praecepta catecheseos discenda illis proposuit» ; *Quellen der Stadt Brassó,* IV, Braşov, 1903, p. 80.

[4] Sterie Stinghe, *Istoriĭa beséreceĭ Şcheilor Braşovuluĭ,* Braşov, 1899, pp. 2-3.

[5] *Ibid.*

locul mănăstirii în care se închisese atîta vreme vechea lege de întunerec, marele sat Singiordz, din acelașĭ Ținut al Bistrițeĭ. Iar, pe de altă parte, Brașovenii, înnainte-mergătoriĭ mișcăriĭ luterane, chemaŭ pe Vlădica-superintendent la dînșiĭ ca să-ĭ ajute la «purificarea» sufletească a Șcheienilor. Maĭ departe, «Craiul» porunciа să nu se ceteascâ Evanghelia decît în românește, și sinodul din 1567 al Vlădicăĭ Gheorghe lua hotărîrea solemnă de a se izgoni cu totul neînțeleasa limbă slavonă — latina acesteĭ părțĭ din Răsărit — din Biserică; dieta amenința cu scoaterea din parochie a popilor «orbĭ» cari vor păstra prejudecata limbiĭ sfinte; iar Brașoveniĭ țineaŭ pe cheltuiala lor încă din 1565 un predicator care vorbia în românește despre lucrurile sfinte. În sfîrșit, Brașoveniĭ puneaŭ pe pribeagul Coresi și pe alt fugar, diacul Tudor, să tipărească vechea Evanghelie husită. Lucrarea fu începută încă de la 3 Maiŭ 1560; ea nu apăru decît peste aproape nouă lunĭ, la 30 Ianuar al anuluĭ următor.

În text, cum s'a spus, nicĭ diaconul, nicĭ diacul nu avură nicĭ-o parte. În ortografie, nu se schimbă nimic față de ortografia Catechismuluĭ sibiian. Iar, ca înfățișare, literele sînt maĭ marĭ, dar maĭ urîte decît ale tipăriturilor anterioare, ceia ce arată că ele fusese turnate anume, după vechea slovă venețiană a luĭ Macarie și a luĭ Bojidar Vucovicĭ, dar cu maĭ puțină măiestrie. Teascul e maĭ neîndestulător și liniile se strîmbă. Frontispiciul mic e o imitație foarte bine izbutită — și făcută de sigur chiar la Brașov, de vre-un săpător saś, printre cari eraŭ cîțĭva vestițĭ, — a frontispiciuluĭ fără stemă din Evanghelia luĭ Neagoe, tipărită cu cincĭzecĭ de anĭ aproape în urmă, dar rămasă un veșnic model de execuție tipografică, — și nu numaĭ între Romînĭ

Evanghelia luĭ Coresi era o carte care nu putea *fi* îmbrățișată de-a dreptul și pretutindenĭ, cu toate că ea nu cuprindea nimic eretic decît forma eĭ românească. Și tipărirea eĭ la Brașov, în centrul propagandeĭ luterane săseștĭ, putea să dea de gîndit multora: de aceia, în epilog, «jupînul Haneș», adecă Benkner, se roagă de cetitorĭ să nu răspingă cartea

fără a o ceti: «după aceaia vă rugămŭ toțĭ sfenți părințĭ, oare vlădicĭ, oare ep[i]sc[o]pĭ, oare popĭ, în [a] cărora mînă va veni aceastea cărțĭ creştineştĭ, cum, mainte să cetească, necetindŭ să nu judece, neč să săduiască».

Chiar popiĭ din Ardeal o răspinseră, ceĭ maĭ mulțĭ dintre dînșiĭ. Vlădica Gheorghe muri îndată, dar Craiul nu se lăsă învins, ci puse în locul luĭ pe un alt apărător al Legiĭ nouă, pe Pavel «de Tordas» saŭ Tordaşi — Tordassy —, care arată să fi fost dintr'o familie de nemeşĭ din satul Turdaş. Al doilea «episcop» ales şi «superintendent» ținu şi el un sobor, la Aiud, unde iarăşĭ se luă măsura de izgonire împotriva popilor îndărătnicĭ. Pentru 1571, Ioan Sigismund chemă el însuşĭ pe «pastoriĭ» romînĭ şi pe aceia cari nu voiaŭ să fie decît tot popĭ de moda veche, într'un sinod «regal» la Cluj[1]. Dar încă în Mart, ultimul Zápolya se stîngea în reşedința sa din Bălgrad[2].

Pănă la această dată de 1571, cînd se încheie epoca soboarelor de prefacere şi RomîniÎ sînt lăsațĭ în liniştea rătăciriĭ lor ortodoxe şi superstițioase, iată cum se înfățişează activitatea tiparuluĭ pentru țerile noastre.

Evanghelia românească nu pătrunde nicĭ dincoace de Carpațĭ, cu toate că în Moldova domnià un Grec protestant, prieten cu socinianiĭ din Polonia, Ioan-Vodă Heraclidul, Despot de Paros şi Samos, care se afla la Braşov în 1558 şi-şĭ tipăria acolo genealogia fantastică prin care arăta că se coboară din eroiĭ anticitățiĭ[3]. S'ar crede că Doamna Chiajna, văduva luĭ Mircea Ciobanul şi epitroapa fiuluĭ eĭ, Petru Şchiopul, se va fi plîns de tipărirea uneĭ cărțĭ de rătăcire ca aceasta şi va fi cerut să se dea maĭ bine la tipar Evanghelia cea bună şi sfîntă, slavonă, de şi ea apăruse odată în Țara-Românească, la 1512. Însă această Evanghelie are forme sîrbeştĭ şi era menită maĭ mult şi pentru Ardeal[4]; cum se va vedea, pentru

[1] Cf. *Doc. Bistriței*, I, p. LXXII, II, p. XLII; *Sate și Preoțĭ*, pp. 22-3.

[2] Fessler-Klein, III, p. 608.

[3] Hurmuzaki, XI, p. 798; Legrand, *Deux vies de Jean Basilikos*, Paris, 1874, p. 59 şi urm.

[4] Gaster, I, *Chrestomatia*, p. XXIX.

Ţara-Romănească se dădu peste puţin altă Evanghelie slavonă, însă cu forme bulgare.

Noua Evanghelie e, ca şi cea de la Belgrad, o simplă retipărire a Evangheliei luĭ Neagoe-Vodă. Afară de unul singur, care dă vulturul muntean într'o cunună, frontispiciile reproduc stîngaciŭ pe acelea din model. Să se maĭ adauge litera maĭ urîtă, maĭ mică şi numărul ceva redus al rîndurilor pe fiecare pagină. Între acest produs al luĭ Coresi şi lucrarea din 1512 e tot atîta deosebire ca între burghesia italiană şi cea săsească, saŭ ca între Veneţia şi Braşov.

Pănă la moartea Craiuluĭ iniţiator al Reformeĭ printre Romînĭ, Coresi, rămas în curînd fără ajutorul săŭ, diacul Tudor, maĭ scoase de supt teascul săŭ o singură carte slavonă. La 1568, Domnul muntean fusese schimbat: în cele d'intăiŭ zile ale luĭ Iulie [1], Alexandru-Vodă, fiŭ din florĭ al luĭ Mircea Ciobanul, lua locul luĭ Petru Şchiopul. La 12 ale acesteĭ lunĭ Iulie 1568, diaconul începea să aşeze slovele pentru o culegere a slujbeĭ cîtorva serbătorĭ, publicaţie al căreĭ folos trebuie să fi fost foarte simţit. Volumul ieşi în ziua de Sf. Nicolae. El nu maĭ poartă numele luĭ Benkner, ci al Domnuluĭ muntean şi al Mitropolituluĭ Eftimie. Eftimie fusese numit de Mircea-Vodă, după uciderea, în 1558, a luĭ Anania[2], şi după răposarea celor d'intăiŭ urmaşĭ aĭ acestuia, Simion, Efrem, Mitrofan şi Daniil. Poate de la Eftimie saŭ de la Doamna luĭ Alexandru, Ecaterina, o Perotă, care ţinea mult la ortodoxie, să fi venit porunca de tipărire către Coresi [3].

În acest răstîmp însă, diaconul dădu la lumină o sumă de cărţĭ romăneştĭ: el alcătui un fel de ciclu al acestora. Ciclul tipăriturilor religioase romăneştĭ se deosebeşte însă de cel slavon prin aceia că grija de căpetenie nu e pentru forma tradiţională a rugăciunilor şi a cîntărilor, ci pentru acele cărţĭ care cuprind Cuvîntul luĭ Dumnezeŭ. Aceasta se explică,

[1] Hurmuzaki, XI, p. XIX.

[2] V. Hurmuzaki, XI, p. VIII, nota 5; *Studiĭ şi doc.*, V, p. 629, nota 1.

[3] *Contribuţiunĭ la istoria Munteniеĭ în sec. al XVI-lea*, în *Analele Academieĭ Romîne*, XVIII, p. 1 şi urm.

de altmintrelea, pe deplin prin norma protestantă — care era și vechea normă husită — de a pune în mîna oricăruĭ credincios cuprinsul Biblieĭ în limba poporuluĭ și de a lăsa la o parte cu desăvîrșire liturghiarele, molitvenicele, sbornicele, octoișele, trioadele și penticostarele, care fusese până atuncĭ privite ca maĭ folositoare decît orîce altă tipăritură.

Apostolul saŭ *Praxiul* luĭ Coresi ni s'a păstrat numaĭ într'o formă foarte necomplectă. Din cît avem, se vede însă că diaconul muntean n'a făcut alta decît să reproducă vechiul manuscript al traducerii husite. Neavînd prefața saŭ postfața, ci dispunînd numai de miezul cărțiĭ, nu putem ști, cînd și în ce împrejurărĭ s'a făcut ediția: data de 1563 care s'a propus, pare să fie, însă, cea adevărată[1].

După această tipăritură a venit editarea unuĭ Tîlc al Evangheliei, al uneĭ Cazanii saŭ Evanghelii învățătoare, pe lîngă care se adauge și un Molitvenic.

Molitvenicul nu poate trezi mult interes, cu toate că prin limba sa el arată că a fost anume pregătit pentru tiparul luĭ Coresi. El a fost în adevăr tălmăcit atuncĭ chiar, de un traducător slab, dar totușĭ de un Romîn, care cunoștea vechile manuscripte religioase. Originalul era unguresc, și forma d'intâiŭ a cărțiĭ se cunoaște încă prin cele maĭ neîngăduite neologisme de origine maghiară: *tăroasă*, *ocă* (pricină), *a otălmăsui*[2]. Mica lucrare nu cuprinde alt ceva decît Tatăl Nostru, Crezul și unele formule și rugăciunĭ. Acestea din urmă aŭ un caracter calvinesc, care bate la ochĭ îndată. Lămurirea stă într'aceia că diaconul nu maĭ slujia acum interesele religioase săseștĭ, ci pe acelea ale Vlădicăĭ Gheorghe, care era calvin, ca unul ce purta titlul de superintendent și cîrmuia prin sinoade anuale *pastorĭ* de *bisericĭ* româneștĭ. Gheorghe nu era un om bogat, și Benkner nu plătia pentru asemenea cărțĭ. Baniĭ aŭ venit de la alt cineva, o figură nouă în istoria tipăriturilor religioase româneștĭ: «jupînulu Foro Miclîușŭ».

Familia Forró e ardelană; din mijlocul acestor micĭ ne-

[1] Bianu și Hodoș, *o. c.*, p. 51.

[2] Hodoș, în *Prinos Sturdza*, pp. 245-6.

meşĭ s'a ridicat şi o personalitate literară, Pavel Forró, care, trăind la Curtea Domnilor Ardealuluĭ de la sfîrşitul veaculuĭ al XVI-lea şi începutul celuĭ următor, a compus versurĭ latineştĭ şi greceştĭ şi a publicat la Debreţin, în 1619, o Istorie a luĭ Alexandru-cel-Mare, după Quint-Curţiu[1]. Nicolae Forró de Haporton a fost amestecat în luptele politice, şi a fost odată şi osîndit la moarte pentru rebeliune, fără ca însă pedeapsa să se fi îndeplinit[2]. Ioan Forró, care se întîlneşte pe lîngă Sigismund Báthory ceva maĭ tărziŭ[3], poate să fie un fiú al luĭ Nicolae, care, de bună samă, nu maĭ era în viaţă la această dată.

Ceĭ ce făceaŭ legea înţeleasă, trebuiaŭ să se îngrijească şi de lămurirea eĭ cît maĭ deplină. Cazaniĭ eraŭ multe prin creştinătate şi chiar prin creştinătatea răsăriteană, — între cele maĭ vestite fiind Cazania luĭ Calist, patriarchul de Constantinopol, care scrisese în greceşte, dar a căruĭ operă va fi trecut răpede şi în slavoneşte. Dar o tîlcuire a cuvîntuluĭ Evangheliilor nu se adause încă de la începutul cărţilor sfinte în şiragul scump de vechĭ mărgăritare de limbă, al veaculuĭ al XV-lea. O cazanie românească ajunse însă în mînile luĭ Coresi, care o tipări, la 1564, probabil. Coresi mărturiseşte limpede că n'a făcut alta decît să răspîndească munca altuia, a unuĭ necunoscut, dintr'o carte *găsită*. «Aşa amŭ aflatŭ aceaste tălcure ale ev[anghe]liilor, pre Duminecĭ prespre anŭ, scoase de în Scriptura prorocilor şi ap[osto]lilor şi celor sf[i]nţĭ părinţĭ, şi, deac'amŭ cetitŭ, bine amŭ ispititŭ şi socotitŭ, şi amŭ aflatŭ că toate tălcuescŭ, adevereazî şi întărescŭ cu Scriptura Sf[ă]ntî, şi mie tare plăcurî, şi amŭ scrisŭ cu tipariul voao, fraţilor».

Limba din această Cazanie e vădit alta decît aceia din cele maĭ vechĭ texte româneştĭ: nu toate caracterele graiuluĭ celuĭ d'intăiŭ traducător — vezi-le maĭ sus — se întîlnesc şi în *Tîlcul Evangheliilor*. Dar că e vorba de o lucrare nouă, arată multele atacurĭ împotriva vechiĭ ierarchiĭ a cleruluĭ, pe care o combăteaŭ cu învierşunare Luteraniĭ şi Reformaţiĭ. În adevăr, ce e maĭ inte-

[1] Szinnyei, *Magyar írók*, la acest nume.
[2] Sbiera, *Mişcărĭ culturale*, p. 58
[3] *Quellen der Stadt Brassó*, IV, p. 157.

resant ca stil în toată scrierea sînt mustrările aduse «oamenilorŭ de beseareсă, cumŭ săntŭ popiĭ, patriarșiĭ, vlădiciĭ, episcopiĭ și totŭ fealiulŭ de preuțĭ»[1]. Coresi, care se scusă la sfîrșit pentru ele, a trebuit să le primească ca să facă plăcere aceluĭ ce-ĭ plătia tiparul.

Căcĭ Forró nu putea să-șĭ dea «florințiĭ» pentru o lucrare în sensul legiĭ vechĭ. Decĭ acest Tîlc al Evangheliilor care se află înnaintea Molitveniculuĭ, e o carte de propagandă calvină, foarte bogată în mustrărĭ și în îndemnurĭ. E greŭ să se creadă că ea ar fi o lucrare cu totul originală: nu doar că nicĭ-un preot romîn din Ardealul veaculuĭ al XVI-lea n'ar fi fost în stare să întrebuințeze cu oarecare știință Sfînta Scriptură, scoțînd dintr'însa lămurirĭ la textul evangelic și sfaturĭ pentru viață. Din potrivă, cetind cîteva sfaturĭ din această Cazanie d'intăiŭ și după dînsele Prefața aceleĭ părțĭ din Vechiul Testament *(Palia)*, care a ieșit peste paĭsprezece anĭ la Orăștie, orĭcine va vedea lesne o mare asămănare în ceia ce privește felul de orînduire și de expunere; asămănarea se păstrează și maĭ departe între cuvintele și stilul *Palieĭ* și acela al Cazanieĭ. E aceiașĭ limbă bogată în cuvinte vechĭ pe care scriitorul le-a luat din deprinderea cu textele veaculuĭ al XV-lea — astfel: *săblaznă, a săblăzni, hazпă*[2], — e aceiașĭ deplină ușurință, aceiașĭ mare mlădiere și vădită frumuseță a formeĭ. Se poate foarte bine ca vre unul dintre lucrătoriĭ romînĭ la *Palie*, saŭ acela singur dintre Romînĭ care pare să se fi ostenit la dînsa, predicatorul din Lugoș[3], să fi alcătuit această carte.

Alcătuirea aceasta trebuie să se înțeleagă însă, orĭcum, mult maĭ mult ca o tălmăcire și compilare, decît ca o operă originală. De sigur că scriitorul n'a avut înnaintea sa un text

[1] Citat și în Hodoș, *Prinos Sturdza*, p. 244.

[2] Că diaconul tipograf și uceniciĭ săĭ nu înțelegeaŭ adese orĭ ce tipăresc, se vede din aceia că eĭ nu pot deosebi cuvintele în anumite locurĭ din manuscriptul fără interstițiĭ, și le tipăresc astfel în bloc. Așa se găsesc în *Apostol* exemple ca acestea: «săcăntaretŭ» («să căntăretŭ»), «săfrumosul» («să frumosul»), «muerescŭavie» (muerescŭ a viè), «maĭ nemeri[t]vremŭ», «esarî» («e s'arî»), «saŭ careĭ făcătorĭ» («saŭ ca reĭ-făcătorĭ»), «ioîssă se și ivească» («iò să se», etc.), «sănearî» («să ne-arî», «să ne-arŭ»).

[3] V. maĭ departe.

ungurescc calvin care să corespundă întru toate textuluĭ românesc calvin, care e întîia Cazanie a luĭ Coresi. Dacă într'un loc, vorbindu-se de zădărnicia semnelor de recunoaştere exterioară pentru acel ce este chemat a răspîndi cuvîntul dumnezeiesc, se spune că e tot una dacă el va fi «rasŭ în capŭ aŭ ba» — ceia ce e, fireşte, o alusie la tonsura preoţilor catolicĭ —, dacă pretutindenĭ atacurile împotriva vechiĭ ierarchiĭ, vechiĭ credinţe, vechilor apucăturĭ ating întăiŭ pe Papĭ, dacă, undeva, «papiştaşiĭ» preced pe «patriercaşĭ», sînt anumite locurĭ care par să privească aşa de direct pe Romînĭ şi «rătăcirile», adecă datinile lor, încît ele ar arăta că aŭ fost scrise de la început de-a dreptul pentru dînşiĭ.

Cartea fiind păstrată într'un singur exemplar, daŭ aicĭ cîteva fragmente, dintre care unele privesc orĭce fel de neajunsurĭ ale textuluĭ religios, iar altele sînt cu acel caracter local, de care am pomenit maĭ sus:

«Dereptŭ aceia nu vă mirareţĭ, fraţiĭ mieĭ, şi acmu deacą «patriarhulŭ şi vlădiciĭ, egumeniĭ, călugăriĭ, popiĭ nu spunŭ «Cuvăntulŭ luĭ Dumnezeŭ dereptŭ măriia ceştiĭ lumĭ, ce maĭ «tare ţinŭ tocmealele oamenilor decîtŭ a luĭ Hristos; ce noĭ «propoveduim că în toată vreamea eĭ aŭ fostŭ aleaneşĭ şi vrăj-«maşĭ dereptăţieĭ (?) ca şi în zilele prorocilor şi căndŭ îmbla «Isus Hristos pre ceastă lume...

«Acmu încă vedeţĭ că popiĭ dereptŭ venitul lor ce lucru «facŭ pre noĭ..! Pănă acmu socotiţĭ ce-aţĭ învăţatŭ: maĭ ne-«mică, că nu ştiţĭ nemica; derep ce, că n'aţĭ înţelesŭ, — că «popiĭ aŭ boscoroditŭ în beseareca[1].

«Nu ziceţĭ ce zicŭ uniĭ: aŭ nu ştiţĭ ce-amŭ pomenitŭ? aceaia «nu vămŭ lăsa pănă la moarte: în ce aŭ visŭ noao p[ă]rinţiĭ «noştriĭ şi moşiĭ şi strămoşiĭ, noĭ nu vămŭ lăsa. Ce aimintrea «grăiaşte Scriptura...

«Aceia nu credŭ careĭ se roagă sfinţilor morţĭ: lu Sf[ă]ntŭ-«Pătru şi lu Sf[ă]ntŭ-Pavelŭ saŭ Sf[ă]ntuluĭ Nicolae saŭ Sf[i]nteĭ «Marieĭ, că numaĭ unulŭ Isus Hristos iaste îmblătoriulŭ dereptŭ

[1] Cf. în *Moltvenic*· «nu boscorodiţĭ, că va bate voĭ Domnulŭ», Hodoş, în *Prinos Sturdza*, p. 251.

«noĭ şi rugătoriulŭ: nimea altŭ, nicĭ în cerĭ, nicĭ pre pămîntŭ. «Că sf[i]nţi morţĭ nu audŭ rugăciunea noastră.

«Aĉasta nu credŭ careĭ zicŭ cum că poate omulŭ afla ispă-«senie sufletuluĭ şi ertăciune păcatelor preîn faptele lorŭ saŭ «cu călugăriia saŭ cu postulŭ saŭ cu alte lucrure, care ce-aŭ «tocmitŭ saŭ aŭ scornitŭ oameniĭ, şi aceştea toţĭ nu mărturi-«sescŭ dereptŭ pre Hristos.»

Apoĭ verva scriitoruluĭ, care caută să înlocuiască prin legea unuĭ singur Dumnezeŭ legea sfinţilor celor mulţĭ, se îndreaptă pe rînd în potriva celor «careĭ zicŭ că Sf[ă]nta Mariia iaste cale spre mîntuire», «careĭ maĭ credŭ pravilelorŭ şi ce-aŭ scrisŭ ot[e]ţiĭ» — adecă Părinţiĭ Bisericiĭ — «după apostolĭ».

El ţine de răŭ pe clericiĭ prea mult amestecaţĭ în afacerile lumiĭ, prea mult legaţı de casa, masa, plata şi răsplata principilor şi cari pentru aceia nu pot fi apărătoriĭ dreptăţiĭ şi aĭ săracilor, aĭ «mişeilor»:

«Caută pre patriarşĭ şi pre vlădicĭ şi pre Mitropoliţĭ şi pre episcopĭ şi pre călugîrĭ şi pre popĭ cum eĭ săntŭ şi Domnĭ şi sfeatnicĭ Domnilor, căcĭ că tacŭ şi nu mărturisescŭ dreptŭ pre Hristos, ce găsescŭ după voia oamenilor, să fie în cinste înnaintea lor.»

Şi, peste multe paginĭ, aceiaşĭ înfruntare:

«Săntŭ mulţĭ episcopĭ, călugărĭ, egumenĭ, popĭ, careĭ vădŭ «destule strîmbîtîţĭ în viaţa lor în ce-aŭ pomenitŭ: săntŭ uniĭ «carei grăescŭ ce vădŭ că placŭ Domnilor, boiarilor, că se temŭ «de Voivodî, că-ĭ va ruşina şi-ĭ va scoate deîn cinste, căce că «şedŭ la masă, — că se vorŭ măniia şi vorŭ lua de la eĭ epis-«copiia aŭ vlădiciia.»

Astfel de înprejurărĭ nu se vor fi întîmpinat aşa de adesea la înnalţiĭ clericĭ catolicĭ, cari eraŭ maĭ la adăpost de toanele stăpînitorilor, marĭ şi micĭ.

Scriitorul socoate că datoria cleruluĭ e să răspîndească în graiŭ înţeles cuprinsul cărţilor sfinte şi să aibă cunoştinţile ce trebuie pentru a-l lămuri:

«Ce folosu e loru, deaca popa grăiaşte în limbă străină Ru-«mînilor, sărbeaşte, de nu înţelegŭ, saŭ pre altă limbă ce nu vor «înţeleage ascultătoriĭ?!... Popa să fie ştiitoriŭ cărţilor: aşa va «putea învăţa pre mişelamea...

«Greșescŭ și aceia careĭ strică mănîstirile: întru o vremia «aŭ fostŭ bune, nu ca acmu; că în iale aŭ fostŭ de dăscălie «și învățăturĭ; de în mănăstirĭ aŭ eșitŭ cărtularĭ marĭ, epis-«copĭ și popĭ, în orașe și în sate; ce acmu nu e de dăscălie «în iale, și săntŭ oamenĭ leaneșĭ, cărora e urîtŭ a săpa și «a-șŭ hrăni fămeaia și casa sa, și săntŭ bunĭ numaĭ de cea-«rerea mili în țară de la mișelame[1]... Nu strica dereptŭ aceaia, «creștine, beseareca, cumŭ și acestu sutașŭ[2] n'aŭ stricatŭ; ce «zidește și ține u.ʌ popă bunŭ într'însă, să fie învățîtoriulŭ «creștinilor...»

Să se îndrepte decĭ preoțiĭ cari se pot îndrepta: ceĭalțĭ, orĭcît de mulțĭ vor fi și de învierșunațĭ, nu pot învinge.

«Cum și acmu, unde vădŭ uniĭ aleaneșiĭ dereptățieĭ că lumea «și mișelamea proastă cu mare jelanie poftească și iubeaște a «înțeleage și a învăța Cuvîntul lu Dumnezeŭ, vor să moară «de ciudă; ce Domnul va domni iar, și dereptatea luĭ va veni «la lumină; ceaia ce ne dă noua, Doamne, aminŭ.»

Pentru credincios ca și pentru preot, temeiul tuturor lucrurilor se cade a fi Scriptura:

«Lăsat-aŭ noao Sf[î]nta Scriptură: tetroev[an]gh[e]lie» — cea tipărită de Coresi — «Praxiul» — apărut prin îngrijirea aceluiașĭ, cu vre-un an în urmă, — «Psaltirea lu Davidŭ Prorocŭ» — a căreĭ apariție stătea în perspectivă — ; «din acealea «să întrebămŭ, că noao nu vine leagea nece din Ier[u]s[a]limŭ, «nicĭ de la Roma, nicĭ deîn Țara Grecească, nece Nemțească, «nece Rumînească; nu e de la Leșască, nicĭ de la Moschi-«cească, ce e lăsată și tocmită de la Isus Hristos.»

Credința singură folosește, și toate vechile eresurĭ n'aŭ nicĭ-un preț. Pe rînd predicatorul le înșiră:

«Dară, creștine, iaste minciunĭ careĭ aŭ învățatŭ să păzească omul mortulŭ săŭ după noae zile și la doaozecĭ de zile și la patruzecĭ și la anulŭ! Minciună e și aceaia careĭ zicŭ că potŭ folosi după moarte sufletelor,— că nu se schimbă loculŭ după ceastă viață, ce iaste scornită pentru lăcomiia cărtularilor.»

[1] Alusie la Ordinele Cerșetoare din Apus?

[2] Din Evanghelie.

Să se lese descîntecele, farmecele și oblojelile, mormăielile babelor:

«Noi nebuniĭ, deaca ne bolnîvimŭ, meargemŭ la nescare «muerĭ carele pre noĭ descăntă: deaca una nu poate folosi, noĭ is«pitimŭ și la zeace saŭ la doaozecĭ, că nu găndimŭ, cu iale «nemica nu putemŭ folosi, cu fărmîcătura saŭ cu altă drîcie,— «numaĭ să ne noao ajute[1], că toată descîntare nu e altă bunî«tate nemecă, ce numaĭ drîcie. Săntŭ neşti erbĭ bune și lea«[cur]e: acealea-sŭ bune și lăsate de... Dumnezeŭ; ce nu «potŭ noao folosi fără ajutoriulŭ Domnuluĭ.»

Duminecile trebuie să fie altceva decît zile de beție și de ceartă:

«Nu numaĭ cu șederea și cu lăsarea lucruluĭ, să ne îmbrăcămŭ în ceale veșminte maĭ bune, să ședemŭ suptŭ părețĭ saŭ suptŭ umbre; să ne părîmŭ saŭ să ne sfădimŭ, saŭ să clevetimŭ, saŭ în zi de serbătoare să meargemŭ la crăcime și să ne îmbătămŭ ca niște porcĭ.»

Merită să se maĭ ție în samă și amintirea, ce se află în două locurĭ, a cuceririĭ de către Turciĭ păgînĭ a Răsărituluĭ înpovărat de păcate:

«Acmu încă, harŭ Domnuluĭ că se iveaște cuvîntul luĭ Dumnezeŭ, lucește; ce oameniĭ maĭ iubescŭ untuneareculŭ, rădŭ și-șŭ batŭ jocŭ de elŭ: maĭ tare ceĭ maĭ marĭ, vlădiciĭ și judecătoriĭ; dereptŭ aceaia mă tem că vămŭ și noĭ peri, răŭ călcațĭ de limba pîgînă, să nu vămŭ priimi și să nu vămŭ asculta.»

Tălmăcitorul scrie pe înțelesul orĭcuĭ, și cartea luĭ era potrivită pentru a se răspîndi lesne. La ieșirea eĭ. ea va fi fost întrebuințată de acel predicator saŭ, cum ziceaŭ Romîniĭ de atuncĭ, «propoveduitoriŭ al Evangheliei luĭ Hristos»[2], care, cum știm, vorbia, la serbătorĭ și Dumineca, românește Romînilor din Șcheĭ încă de la 1565, adecă aproape de la publicarea Cazanieĭ[3]. Maĭ tărziŭ ceva, un astfel de predicator

[1] Ungurism sintactic.

[2] Bianu și Hodoș, p. 95.

[3] *Doc. Bistrițeĭ*, I, p. XLIX.

lumina asupra credinții pe Romînii din Lugoș [1]. Cazania ar fi fost îmbrățișată și în alte părți, dacă Reforma între Romînĭ s'ar fi răzimat și maĭ departe pe brațul puternic al Cîrmuiriĭ. E adevărat că după moartea luĭ Vlădica Gheorghe «pastoriĭ valachĭ» căpătară un noŭ călăuz, pe Pavel Tordași, care se va fi oprit maĭ mult tot în colțul nord-ostic al țeriĭ: el vine însă și până la Brașov în 1570, după vre-un an de la numirea sa. Pavel era tot la Brașov în Septembre, cînd Sașiĭ trimeteaŭ Craiuluĭ o «cărțulie», un «Büchlein» al luĭ [2]. «Cărțulia» ar putea fi însăși *Psaltirea,* care ieși în acest an, la Brașov.

Coresi începuse cu cărțile sfinte, cu Cuvîntul luĭ Dumnezeŭ, și gîndul săŭ trebuia să fie întâiŭ acela de a le da în întregime. Se vorbește de o Psaltire românească, pe care dînsul ar fi publicat-o încă din anul 1568 [3]: nu există nicĭ-un exemplar din această carte, și e foarte puțin de crezut că, dacă Psaltirea românească ar fi ieșit în acest an, ar fi fost de nevoie să se dea o nouă ediție peste scurtul termin de doĭ anĭ. Căcĭ avem astăzĭ un exemplar din Psaltirea luĭ Coresi, dată la lumină în 1570, pentru acelașĭ cuvînt pentru care se tipăriseră și alte părțĭ din Scriptură: pentru că «maĭ toate limbile aŭ Cuvîntulŭ luĭ Dumnezeŭ în limba lor, numaĭ noĭ Romîniĭ n'avămŭ». Diaconul lucră tot la Brașov și această carte, începînd cu Februar și încheind la sfîrșitul luĭ Maiŭ. El nu întrebuință litera, maĭ mică și maĭ urîtă, care se întîmpină întâiașĭ dată în tipăritura slavonă din 1568, ci tot vechea slovă înnaltă și cu liniile relativ supțirĭ, care caută să se apropie de caracterele așa de frumoase ale publicațiilor-model lăsate de Macarie. Pentru ca volumul să fie însă maĭ plin, se dădură maĭ puține rîndurĭ pe paginĭ, numaĭ optsprezece.

[1] Bianu și Hodoș, *l. c.*

[2] Socotelile Brașovuluĭ, în Hurmuzaki, XI, pp. 806-7.

[3] Un glosariŭ pentru dînsa, făcut de G. Săulescu, care a fost și un vestit falsificator de texte, s'a tipărit în *Buciumul romîn* al luĭ Teodor Codrescu, 1875, p. 289 și urm. Lăsînd la o parte latinismele născocite de Săulescu, cellalt material lexic se află tot în Psaltirea de la 1570. Cf. I A. Candrea, în *Revista Romînă*, n[le] de 15 Iunie și 1-15 Iulie 1901.

Ca și în Tîlc, Coresi vorbește în numele săŭ, recomandînd cartea cea nouă, pe cînd în toate tipăriturile din 1561—3, decĭ și în Apostol, trebuie să fi fost în rîndul întăiŭ numele «jupînuluĭ Haneș».

Cît despre text, el e tocmaĭ vechiul text husit, cu modernisărĭ neînsemnate.

Ar maĭ fi rămas pentru desăvîrșirea mareĭ opere de romînisare a cărților de biserică și de învățătura bisericească, să se dea o nouă ediție din Catechism. Știm că acela din 1544 n'a prins, și am văzut că în *Molitvenic*, unde ar fi putut s'o facă, diaconul-tipograf n'a întrebuințat de loc această veche tipăritură. Pe cînd ciudatul Domn Despot stăpînia în Moldova, unde adusese un episcop socinian — decí tot, oarecum, reformat — din Polonia și făcuse o școală de latinește, cunoscutul calvin editor de cărțĭ slavone de propagandă, baronul Ungnad, care-șĭ avea teascul la Urach, trimese pe un Neamț din Fünfkirchen saŭ Pécs, ca să ofere Mărieĭ Sale Voevodul luteran slovele de nevoie ca să se dea un catechism. Dar Despot, care juca adesea numaĭ rolurĭ, răspunse la această bunăvoință, expediînd fără zăbavă la Constantinopol, în cele d'întăiŭ zile ale anuluĭ 1563, pe bietul om, care se aștepta de sigur la orĭce alta decît la acest tragic fel de a fi primit [1]. Dar fapta luĭ Despot îșĭ găsia îndreptățirea în apucăturile neobișnuite ale luĭ Wolfgang, care se înfățișa ca un mare Trimes împărătesc, intra la Curte ca la dînsul acasă, îșĭ pusese în minte să însoare pe Domn cu o principesă din Apus, și, maĭ ales, se găsi că are la el o cifră de înțelegere ascunsă cu Cancelariul din Ardeal, care era pe atuncĭ o țară dușmană luĭ Despot. Astfel, Trimesul luĭ Ungnad luă drumul de robie al Constantinopoleĭ, iar stăpînitorul moldovean, care asigura că, dacă ar voi să tipărească, poate găsi lesne «negustorĭ și librarĭ» pentru aceasta, nu dădu supușilor săĭ Catechismul cel noŭ al legiĭ îndreptate.

[1] Hurmuzaki, II[1], pp. 445-7, 451-2, 453-4, 459-60, Hurmuzaki XI, p. 876; Picot, *Coup d'œil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains au XVI-e siècle*, Paris, 1895, p. 24, nota 3.

Moartea luĭ Ioan-Sigismund aruncâ Biserică românească din Ardeal în dihonie şi umilinţă. Ştefan Báthory n'avea grija îndreptăriĭ legiĭ până şi printre Romîniĭ oropsiţĭ. El nu stătea la îndoială să facă episcop pe orĭ cine-ĭ era înfăţişat de vre-un om cu trecere. Popa Eftimie, care fusese egumen în Moldova, la Neamţ, unde scrisese laudele Domnilor, înnainte de a-ĭ trăda şi de a se da de partea Domnişorilor, pribeagul Eftimie merse la Ipek, marea Biserică patriarchală sîrbească, sprijinită pe atuncĭ de Marele-Vizir Mehmed Socolovicĭ saŭ Socoli[1], se hirotonisi acolo Vlădică ardelean şi la întoarcere fu recunoscut de «Craiŭ», de şi Pavel Tordaşi se maĭ afla în viaţă. Îndată după aceasta, Eftimie ducîndu-se din Scaun — el s'a întors, cum se va vedea, în Moldova —, Báthory numeşte pe un Cristofor, pe care-l cred deosebit de acela ce fusese cu vre-o douăzecĭ de anĭ în urmă episcop-egumen la Gioagiŭ[2]. Luĭ Eftimie i se maĭ vorbise, după obiceiul cel noŭ, de datoria ce are de a lucra la întemeiarea Reformeĭ între Romînĭ; Cristofor fu slobod să cîrmuiască aşa cum înţelegea el[3].

O rudă, probabil un frate al ultimuluĭ superintendent, anume Mihail Tordaşi, fu cerut ca episcop, în 1577, de la dietă de popiĭ romînĭ trecuţĭ la calvinism. Cu un an maĭ înnainte, Ştefan Báthory trecuse ca rege în Polonia, şi cererea pastorilor de neamul nostru capătă învoirea trebuitoare: nicĭ Mihail n'a stat prin părţile răsăritene şi muntoase ale Bistriţeĭ, ci în apropierea residenţiĭ princiare. Din partea lor, Romîniĭ cari rămăseseră credincioşĭ legiĭ vechĭ îşĭ căpătară ca Vlădică pe un Ghenadie, care va fi stat în vre-o mănăstire — poate în cea maĭ bună ce era pe atuncĭ în Ardeal, în Prislopul Silvaşuluĭ[4].

Până la 1581, teascul luĭ Coresi nu maĭ lucrează decĭ pentru cărţĭ româneştĭ. Cele maĭ folositoare părţĭ ale Scripturiĭ ieşiseră în lume, într'o slovă de tipar cam grosolană şi şonţită, cu multe greşelĭ de tipar, ce e drept. Dar ele aŭ adus totuşĭ

[1] V. articolul d-luĭ Jireček, în *Arch. f. slav. Phil.*, IX.

[2] *Sate şi preoţĭ*, pp. 25-7.

[3] *Ibid.*, pp. 327-9.

[4] Bunea, *Vechile episcopiĭ*, p. 59, şi maĭ departe; N. Dobrescu, în *Luceafărul*, III, pp. 197-9.

un mare folos: gîndul că pot fi cărţĭ romăneştĭ se răspîndise acum pretutindenĭ, — odată cu volumele diaconuluĭ din Braşov. Cetitoriĭ lor se deprinseră a deosebi cuvintele unele de altele şi căpătară norme ortografice. Înlocuirea luĭ *u* întreg prin ь la sfîrşitul cuvintelor — afară de casul cînd e precedat de două consoane saŭ în cuvintele monosilabice [1] —, scrierea luĭ *ă* la sfîrşitul cuvintelor cu ѫ, întrebuinţarea luĭ ѫ pentru al doilea *ă* din acelaşĭ cuvînt, pentru un *ă* urmat de un *n*, pentru un *ă* în silaba din urmă, une orĭ, ajunseră tradiţie pentru orĭce scrisoare, din orĭce parte a Romînimiĭ. Marele merit al acestor cărţĭ e poate acesta că, trecînd hotarele, aŭ adunat sufleteşte, prin viaţa culturală, pe toţiĭ Romîniĭ laolaltă. Prin ele maĭ mult decît prin vechile manuscrise care circulaŭ greŭ şi se copiaŭ puţin, nedesăvîrşit, s'a întemeiat o viaţă literară comună a tuturor Romînilor. Prin ele, aceste cărţuliĭ urîte, păstrate astăzĭ în puţine exemplare ferfeniţoase, prin găurile cărora se primblă cariul, s'a întemeiat ceva nepreţuit pentru orĭce popor, căcĭ cuprinde în sine ceia ce va da formă gînduluĭ şi simţiriĭ generaţiilor care se vor urma: *limba literară.*

Dar Coresi nu făcuse alta decît să tipărească cu schimbărĭ de tot micĭ textele husite care-şĭ pierduseră — saŭ poate unele-şĭ pierdură atuncĭ, la tipar, — rotacismele: pe *u* întreg de la sfîrşit, pe *dz* şi cîteva archaisme maĭ puţin însemnate. Din ele rămăsese însă, ca sunete, claritatea finalelor: *e, ă*, care se schimbară saŭ se întunecară aiurea, puritatea labialelor şi a consoanelor *f* şi *v* innainte de *i*, mulţimea cuvintelor latine pline de frumuseţă şi de expresie, mlădierea ţerănească a fraseĭ, care, dincoace, unde era atîta ştiinţă de slavoneşte, putea înţepeni in false forme străine. Orĭce nouă mişcare literară a trebuit să pornească de acum înnainte de la resultatele mişcăriĭ literare husite din veacul al XV-lea. Ardealul de Nord saŭ Maramureşul ni dădură astfel odată cu cele d'intăiŭ cărţĭ limba lor. Toscana noastră aŭ fost acele sate de plugarĭ şi păstorĭ din muntele de miază-noapte al largeĭ Ţerĭ a Romînilor.

[1] V. Densuşianu, *U final*, *l c.*

7 CĂRȚĬ SLAVONE ȘI SLAVO-ROMÎNE TIPĂRITE ÎN ARDEAL.

Deocamdată Coresi se făcu tipograful luĭ Alexandru-Vodă al Țeriĭ-Româneștĭ, care avea *nevoie de cărțĭ slavone,* și numaĭ de astfel de cărțĭ, *pentru preoțiĭ săĭ.*

Diaconul stătea pe atuncĭ pe lîngă noul Vlădică ardelean Eftimie, era, adecă, după spusa socotelilor Brașovuluĭ: «des Wladica diaconus». Eftimie a fost numit la 3 August 1572 [1]: el s'a dus, cum am arătat, pentru întărire în Serbia; numirea luĭ era făcută pentru scopurĭ calvine, măcar în formă [2]. Legăturile luĭ cu ierarchia românească de dincoace de munțĭ eraŭ totușĭ așa de strînse și el era privit ca un așa de sigur ortodox, încît, atuncĭ cînd Ioan-Vodă cel Cumplit se hotărî să scoată din Scaun pe episcopul Gheorghe de Roman, «dîndu-ĭ vină de sodomie, auzind că are avuție» [3], el chemă pe Vlădica ardelean [4] ca să-l caterisească [5]. Eftimie caterisi decĭ, dar nu pentru un altul, ci pentru sine, căcĭ el rămase episcop de Roman în locul luĭ Gheorghe [6]. Dar nu se bucură mult de o cinste căpătată prin osînda și trimeterea la rug a altuia, căcĭ peste cîteva lunĭ înfrîngerea și moartea luĭ Ioan-Vodă-ĭ încheia păstoria; Petru-Vodă Șchiopul, noul Domn moldovean, puse la Roman pe Eustatie [7]. Cred că Eftimie s'a întors în Ardeal, păstorind până la moarte în Ținuturile de Nord-Est [8].

S'ar părea că Eftimie avea de gînd să tipărească ceva pentru Biserica luĭ ardeleană: în toamna anuluĭ 1573 el vine la Brașov [9],

[1] *Doc. Bistrițeĭ,* I, p. XLIII.

[2] V. maĭ sus, p. LXXXIII.

[3] Ureche, pp. 224-5.

[4] Februar 1574.

[5] Pe Mitropolitul Moldoveĭ, Teofan, nu-l putea întrebuința, căcĭ el fugise — Ureche, *l. c.*; *Doc. Bistrițeĭ,* II, p. 115, n° XVII; Isaia de Rădăuțĭ era plecat în solie, la prelațĭ muntenĭ el nu voia să se adreseze, fiind dușman cu Alexandru-Vodă al Țeriĭ-Româneștĭ.

[6] Cf. cu întăiul Excurs din *Ist. lit. rom. în secolul al XVIII-lea,* Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ,* I, pp. 209-10. Eftimie de Rădăuțĭ e altul: el fu înlocuit înainte de aceasta, cu un Dimitrie; v. Hurmuzaki, XI, p. 589 și nota 5.

[7] Melchisedek, *l. c.*

[8] *Sate și preoțĭ,* p. 39; cf. Bunea, în *Unirea* din Blaj, XIV, n° 25.

[9] Hurmuzaki, XI, p. 810.

și în Decembre sosește acolo și Coresi cu ceĭ patru ucenicĭ aĭ săĭ pentru a se apuca de lucru, dar nu stă maĭ mult decît cincĭ zile, fiind ținut de Sașĭ cu pește sărat, mazăre și ciupercĭ, ca în postul Crăciunuluĭ [1]. Poate că o înțelegere se încheiase în privința tipărituriĭ ce era de făcut, cu Domnul muntean, căci, cu cîteva lunĭ înnainte, acesta trimesese pe un «popă» «pentru tipar» [2].

Acest plan trebui să fie însă întrerupt, și abia în Maiŭ 1574 începea Coresi, fără a maĭ întreba pe noul Vlădică Cristofor, întărit la 6 Iunie următor, lucrul pentru un Octoich slavon, menit să înlocuiască pe cel de la 1510 [3]. Cartea trebuie să fie numaĭ o reproducere a vechiĭ tipăriturĭ, de la care se va fi luat și marele frontispiciu cu stema țeriĭ, care se află și în Evanghelia de la 1512. Dar litera e nouă: tot așa de urîtă ca și cea din Sbornicul de la 1568, ea e simțitor maĭ mare. Și aicĭ ca și la acel Sbornic epilogul e scris în numele Domnuluĭ muntean, care plătise, și în al fiuluĭ la care acesta ținea așa de mult, tînărul Voevod Mihnea. Volumul al II-lea al cărțiĭ ținu prins teascul luĭ Coresi în anul următor, 1575.

O psaltire slavonă văzu lumina la 1577: Coresi o tipări, — firește tot la Brașov, de unde, să tot fi vrut el, și nu l-ar fi lăsat Sașiĭ să se ducă, — în numele luĭ Alexandru și al luĭ Mihnea, adăugind și pomenirea nouluĭ Mitropolit din Țara-Românească, Serafim, căcĭ cel vechiŭ, Eftimie, murise saŭ părăsise Scaunul la 1575-7 [4]. Iarășĭ el întrebuință o literă nouă care alternează cu litera sbornicului [5].

Coresi se gîndi însă a cîștiga maĭ mult, pe o altă cale, din asemenea publicațiĭ. Că lucrările luĭ româneștĭ nu se desfac, pentru că sînt privite în cele maĭ multe locurĭ ca eretice,

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] V. maĭ sus, p. L.

[4] El e pomenit încă în Octoich, partea $1^{iŭ}$.

[5] Această literă a servit și la tipărirea alteĭ Psaltirĭ slavone, a căreĭ dată și al căreĭ loc de tipărire nu se pot hotărî. V. Bianu și Hodoș, p. 529, nº 18^1. Nº 26 din *Bibliografie* e, de sigur, tipărit aiurea.

aceasta putuse s'o vadă în destul: doar de aceia lăsase «jupînul Haneş», care era un cucernic luteran, dar şi un bun negustor, grija sufletelor romăneştĭ. Cînd însă s'ar fi dat textul slavon şi numaĭ în faţă cu acesta, decĭ pe lîngă acesta, traducerea romănească, duşmaniĭ nu maĭ puteaŭ zice nimic. Obiceiul gloselor se răspîndise foarte mult, şi ele se însemnaŭ şi în mănăstirĭ, ca o îndeletnicire plăcută de om cărturar, pe margenea manuscriptelor slavone; aşa avem de pe acest timp o Pravilă de ale luĭ Vlastaris cu astfel de note lămuritoare[1]; cuvinte ca «adurătură» «dezmirdăciurea», ar arăta o obîrşie nordică, poate ardeleană-maramureşeană. Decĭ diaconul întrebuinţă în parte zaţul de la publicaţia sa slavonă şi dădu o voluminoasă Psaltire «slavo-romînă», cu înfăţişarea destul de urîtă: el se feri, neapărat, de a amesteca numele Domnuluĭ în această tipăritură de îndrăzneală şi risc; epilogul vorbeşte numaĭ în numele tipăritoruluĭ, care, om naiv cum era, socoate că trebuie să preceadă numele săŭ smerit, «diaconŭ Coresi» de titulatura luĭ Alexandru-Vodă, de împărătescul *incipit*: «cu mila lu Dumnezeŭ». Altfel, el spune aceleaşĭ cuvinte ca şi în Psaltirea sa numaĭ romănească, dar nu caută a vorbi de această carte pe care o va fi privit ca pierdută saŭ prin amintirea căreia nu voià să-şĭ supere sprijinitorul de acum; maĭ mult: el se face, data aceasta, că a tradus însuşĭ cartea din slavoneşte, căcĭ lămureşte «fraţilor săĭ preuţĭ» că «li-a scris aceaste Psăltirĭ cu otveatŭ, *de-a scos* de în Psaltirea sîrbească pre limbă rumînească, să fie de înţelegătură şi grămăticilor»; dacă vor ceti, precum îĭ pofteşte, eĭ vor vedea «că e cu adevăru», decĭ că traducerea se potriveşte cu originalul slavon şi nu e, cum se va fi spus de mulţĭ, cînd ea apăruse singură, o născocitură eretică, o nadă calvină.

După un Triod slavon din 1578 — început şi sfîrşit după moartea luĭ Alexandru, de şi numele acestuĭ Domn[2] se vede lîngă al fiuluĭ şi urmaşuluĭ săŭ Mihnea[3] — după această

[1] I. Bogdan, în *Convorbirĭ literare*, XXIV, p. 727 şi urm.

[2] † 25 Iulie 1577.

[3] Cf. Bianu şi Hodoş, pp. 68-9, Hurmuzaki, XI, p. XXXII.

carte de cîntări, Coresi dă la lumină un noŭ Evangheliar, care reproduce pe acel din 1562, cu deosebirea limbiĭ, care ar avea o nuanță bulgărească [1]. Numele Domnuluĭ muntean lipsește: în urma luĭ Alexandru-Vodă soția sa Ecaterina, epitroapa luĭ Mihnea copilul, nu maĭ urmà tradițiile cărturăreștĭ ale trecutuluĭ.

Coresi îșĭ căpătase acum un ajutor, care era vrednic să fie numit și în epilogul tipăriturilor: numele luĭ de Mănăilă (Emanuil) se află în Evangheliarul de la 1578-9. Saŭ poate el era unul dintre ceĭ cincĭ ucenicĭ, rămas credincios maiestruluĭ, pe cînd un altul, diacul Lorinț, se strămutase la Bălgrad chiar, în reședința luĭ Cristofor Báthory: el dădu unuĭ meșter să-ĭ facă unele frontispiciĭ nouă, originale și delicate, în care puse vulturul muntean și coroana brașoveană ca o recomandație, și cu slova cea veche, mare a luĭ Coresi, pe care o strîngea însă în teasc mult maĭ răŭ decît dînsul [2], el publicâ în anul 7086, decĭ 1577-8, apoĭ în 1579, un Octoich mic [3] și o Evanghelie slavonă. Lorinț, un Ungur care fusese prin țerile noastre ca scriitor latinesc și unguresc [4], și căpătase cu acest prilej nu numaĭ cunoștință de limba țeriĭ, ci și de buchile în care ea se scria, ávuse grija să ceară de la principele Ardealuluĭ un privilegiŭ exclusiv pe timp de treĭzecĭ de anĭ, și el nu uită să-l pomenească la sfîrșitul Evangheliеĭ. Lucrarea de același fel a luĭ Coresi păstra înfățișarea veche pentru a nu bate la ochĭ și punea la urmă, nu luna și ziua, ci numaĭ anul, care putea fi și 157*8* și 157*9*—7087 de la Facerea Lumiĭ —, ca să împiedece orĭce urmărirĭ.

S'ar crede că, în același timp, el urmà planul săŭ de a cîștiga prin cărțĭ în două limbĭ, — și ortodoxe și deschise pentru înțelegerea orĭcuĭ. De sigur că pe aceiașĭ vreme cu noul Evangheliar slavon a ieșit de supt teascurĭ ardelene, pe o grosolană hîrtie cenușie, fără nicĭ-o invocație de stă-

[1] V. maĭ sus, p. LXXIV, cf. Bianu și Hodoș, p. 73 și urm.

[2] El întroduse însă și vre-o cîteva litere nouă, compuse, saŭ pentru a se arunca de-asupra rîndurilor.

[3] N° 27 din *Bibliografie* va fi fost tipărit aiurea.

[4] Și Petru Cercel ceru în 1584 un diac pentru aceste două limbĭ; *Történelmi Tár*, 1892, p 694.

pînitor, un Evangheliar slavo-romîn, din care s'a păstrat numaĭ un trunchiŭ, fără început şi sfîrşit.

Dar şi această publicaţie era o carte de concurenţă a luĭ Lorinţ, diacul fugar. Aceasta o dovedeşte limba. Pe cînd Coresi ar fi reprodus în faţa textuluĭ latin vechiul săŭ Evangheliar românesc—precum a făcut în casul Psaltiriĭ—, tipăritorul Evangheliaruluĭ slavo romîn a luat numaĭ ca basă forma coresiană; el a dat-o cuiva s'o îndrepte şi s'o schimbe, ceia ce s'a făcut, cu un folos foarte îndoielnic însă [1]. Cînd a venit lucrul la tipar, Lorinţ a cules în limba românească aşa cum o vorbia: diftongiĭ şi vocalele noastre întunecate aŭ avut să sufere foarte mult pe urma luĭ: *oa* se preface în *o*, ca în *piciorıle*, *porta*; în loc de *ă* se află adese orĭ *e*—*greind, reul* — saŭ *a* curat, ca în: *Înparaţıa, paşăşte, masură, cazură;* între *u* şi *a* se furişează *v*: *luvară*, *dzuva*. Lorinţ cată să fi stat maĭ mult în Moldova, căcĭ nu sînt rare forme moldoveneştĭ, ca: *şî* pentru *şi, mè* pentru *mea*, *cruce* pentru *crucea*, *păşăşte* pentru *păşeşte, pohti* pentru *poftı* [2].

8. NOUĂLE LUCRĂRĬ ROMĂNEŞTI TIPĂRITE ÎN ARDEAL.

De curînd Ardealul avea un Vlădică românesc noŭ de lege pravoslavnică, pe lîngă superintendentul din familia Tordaşi. Ghenadie luă obiceiul, noŭ şi bogat în urmărĭ, de a se sfinţi în Ţara-Românească; el se întorcea la Braşov ca hirotonisit al Mitropolituluĭ Serafim la 23 Decembre 1578 [3]. Începutul anuluĭ următor îl făcu în cetatea de lîngă graniţă.

Aicĭ el cunoscu pe Coresi, şi-l luă cu dînsul, căcĭ Ghenadie avea de gînd iarăşĭ să răspîndească tipăriturĭ printre credincioşiĭ săĭ. Nu ştim însă hotărît pentru ce, diaconul trebui să se strămute din Braşov, unde petrecuse douăzecĭ de anĭ încheiaţĭ din viaţa sa, şi să meargă în orăşelul Sas-Sebeş, aşezat în un-

[1] Găsim cuvinte ca *ujură* = usura, pronunţat ungureşte. *Voinic* = soldat, are înţelesul de «hoţ». Se face confusie de genurĭ. Pentru *decît* se găseşte *necît*

[2] V. Bogdan, în *Convorbirĭ literare,* XXV, p. 33 şi urm. Cf. Bianu şi Hodoş, pp. 80-1.

[3] Hurmuzaki, XI, p. 819

ghiul sud-vestic al Ardealuluĭ, în aceiaşı regiune cu Prislopul, unde credem că stătea Vlădica: în marele sat romănesc vecin Lancrăm se adăpostia odată, cu zece anĭ în urmă, Pavel Tordaşi [1]. Turdaşul însuşĭ e maĭ încolo, spre Apus, către Orăştie [2]. Şi principele ardelean, pe atuncĭ Cristofor Báthory, ţinu reşedinţă pe atuncĭ în Sas-Sebeş [3].

Supt scutul Vlădicăĭ, care era pe atuncĭ bine privit de «Craiŭ», Coresi putu să-şĭ înceapă din noŭ lucrările de tipar. Odinioară el publicase un Sbornic cu slujba serbătorilor; acum el îl întregi, dînd alte slujbe. Cartea nu e alt ceva decît simpla reproducere a uneĭ vechĭ tipăriturĭ veneţiene, date de vestitul Bojidar, ceia ce nu împiedecă pe Ghenadie, care se întitulează mîndru — ca nicĭ-unul înnainte de dînsul —: «Mitropolit al Ardealuluĭ» şi pomeneşte pe lîngă sine numaĭ pe patriarchiĭ Răsărituluĭ grecesc, să vorbească de osteneala ce ar fi cheltuit cu această lucrare, fără a maĭ socoti necruţarea «averiĭ dată mie de Dumnezeŭ»; la care laudă Coresi adauge una, potrivită cu dînsa, pentru sine însuşĭ. Litera samănă cu aceia din partea apărută maĭ de mult a culegeriĭ, decît e maĭ grosolană şi maĭ strîmb grămădită; abia sînt cîteva săpăturĭ în lemn, de aceiaşĭ frumuseţă. În epilog se află un frontispiciu, ca acelea care înfăţişaŭ odinioară stema Domnilor, dar el e potrivit cu împrejurările nouă: se văd dinţiĭ de lup aĭ Báthoreştilor supt bereta de duce, şi *Is. Hr.* ale numele luĭ Hristos nu se află de-o parte şi de alta a cruciĭ, ci despărtite printr'un semn oarecare, în care se pot descoperi doĭ B latinĭ [4].

Dar luĭ Coresi îĭ era sortit să mîntuie acolo unde începuse, în cetatea Saşilor braşovenĭ, în adăpostul pribegilor dintre cari şi el făcea parte, în vecinătatea Romînilor săĭ din Şcheĭ. Acolo apare la 1581 — terminată în şese lunĭ — «Evanghelia cu învăţitură de în tuspatru Evangh[e]liştĭ aleasă şi deîn

[1] *Doc. Bistriţeĭ*, I, p. LXXII. Pentru sat, v. Silvestru Moldovan, *Ţara nóstră*, Sibiiŭ, 1894, p. 392.

[2] Moldovan, *o. c.*, p. 395.

[3] V. Hurmuzaki, XI, socotelile Braşovuluĭ.

[4] V. Bianu şi Hodoş, pp. 81-5.

multe dumnezeeştĭ scripturĭ, şi dată Besearicei lui Dumnezeŭ, în toate Duminecĭ a se ceti», etc. Litera e aceiaşĭ ca şi în Sbornic, dar frontispiciile, foarte frumoase şi cu totul apusene, şi proporţiile fac din această ultimă carte şi cea maĭ impunătoare din lucrările luĭ Coresi.

Acel ce cheltuise, era acuma iarăşĭ un noŭ jude braşovean, Lucas Hirschel. Dar Cazania aceasta, care s'a răspîndit în toate părtile româneştĭ [1], nu fu datorită numaĭ socotelilor de negustor ale «jupănuluĭ Lucacĭ Hrăjilŭ» — saŭ «Hîrjilŭ» —, ci şi altor împrejurărĭ.

Originalul Cazanieĭ a doua nu maĭ era unguresc şi calvin ca al celeĭ pentru folosul popilor ardelenĭ trecuţĭ la credinţa nouă; el era slavon şi ortodox, — poate chiar vestitul Tîlc al luĭ Calist. Hirschel îl ceruse de la însuşĭ Mitropolitul muntean Serafim, şi pentru întăia oară căpetenia Bisericiĭ din Ţara-Românească era întrebat pentru o tipăritură ardeleană pe limba luĭ. Aceasta se datorià de sigur şi legăturilor dintre Serafim şi Ghenadie, căruia i se zice în Prefaţa de aicĭ [2] «archiepiscop», poate cu un gînd la Eftimie, la Mihaĭ Tordaşi, cari eraŭ episcopĭ în alte părţĭ şi ascultaŭ de Ghenadie; şi în Novembre 1582 acesta se întorcea de dincoace de munţĭ [3]. Decĭ Mihnea-Vodă Munteanul primi cu bucurie planul uneĭ tălmăcirĭ şi tipărirĭ a Cazanieĭ fără eresurĭ. Coresi, «ce era meşterŭ învăţatŭ într'acestŭ lucru», trece drept tălmăcitor. Dar şi aicĭ el nu e adevăratul lucrător literar.

Ştim în adevăr ce preţ aŭ aceste afirmaţii ale luĭ Coresi: toate tipăriturile sale nu fac decît să schimbe icĭ şi colo cîte un cuvînt din texte vechĭ, şi încă după înţeles numaĭ, fără să alerge la originalul slavon pe care, ca diacon şi editor de atîtea cărţĭ slavone, nu rămîne nicĭ-o îndoială că-l înţelegea. Psaltirea slavo-romînă din 1577 e anunţată ca o traducere nouă, pe cînd de fapt ea nu dă în partea românească decît textul vechiĭ Psaltirĭ de la 1570, şi, în loc să se folosească de noul

[1] Hurmuzaki, XI, p. 656, nº XCVI.
[2] Prefaţa e pusă după obiceiul apusean.
[3] Hurmuzaki, XI, p. 824.

prilej ca să îndrepte, în loc să compare necontenit cu originalul slavon, care stătea acum în față, pagină de pagină, el s'a mulțămit a înlocui iarăși cîte un cuvînt și a mai creat apoi, fără voie, un element de deosebire, trecînd cu vederea un număr foarte mare de greșeli de tipar.

Deci nu putem crede că însuși Coresi, îngreuiat acum și de bătrîneță, a avut partea de căpetenie în tălmăcirea Cazaniei ortodoxe trimese de Mitropolitul muntean. Ca ajutători ai lui în această lucrare a tălmăcirii se pomenesc «preuții de la besereca Șcheailorŭ, de lăngă cetatea Brașovului, anume popa Iane și popa Mihai». Între aceștia trebuie de căutat cărturarul care a *întors* din slavonește în romănește Cazania, dînd contemporanilor o carte folositoare și lăsînd urmașilor un însemnat monument de limbă.

Popa Iane, de bună samă un Grec, era protopop în Șchei: popa Voicul îl «adusese», de unde putea să fie mai lesne adus, din Țara-Romănească [1]. Însemnările vechi asupra bisericii Sf. Nicolae din Șchei, care aŭ fost cuprinse într'o cronică de parochie în veacul al XVIII-lea, nu vorbesc despre vre-o învățătură deosebită a lui Iane. Din potrivă, se știe că Mihai, «Miha», fiul popei Dobre, fusese trimes de tatăl săŭ la Sîrbi ca să învețe carte bisericească; întors din țara lor, împodobit astfel cu faima unor cunoștinți deosebite, Miha fu întăiŭ preot în Rîșnov, fiind cerut de «Șcheaii» de acolo; cu cheltuiala lor, el merse în Țara-Romănească și fu hirotonisit acolo la 1576. La moartea lui Voicul, care era și «la cetate scriitori», care alcătuia deci pentru Sfat scrisori romănești saŭ slavone, Iane-i luă locul în amîndouă slujbele sale, iar Miha întră în preoție la Brașov la 26 Ianuar 1578 [2]. El stătu pe lîngă biserică, unde slujise și tatăl săŭ, vre-o treizeci de ani, ceru și căpătă danii de la Domnii din Țara-Romănească și din Moldova, un Petru Cercel, un Aron-Vodă, îngriji de «ridicarea tindei bisericii de piatră», de împodo-

[1] «Iwan Popi», pomenit adese ori în Socotelile Brașovului — Hurmuzaki, XI, pp. 801, 807, etc. —, nu e popa Ioan, ci un Ivan al Popei.

[2] Stinghe, *Ist. besérecei Șchéilor*, pp. 3-4.

birea clădiriĭ pe dinăuntru şi de acoperirea zidurilor cu sfinţĭ, cu cheltuiala luĭ Cercel, primi pe Mihaĭ Viteazul la întrarea luĭ Ardeal şi merse în solie la urmaşul luĭ, Radu Şerban, şi muri la 25 Iulie 1605, «maĭ nainte de răsăritul soareluĭ», lăsînd doĭ fiĭ, Constantin şi Vasile, carĭ aŭ fost şi eĭ pe rînd protopopĭ în Şcheiĭ Braşovuluĭ [1].

Cărturarul era decĭ popa Mihaĭ, fiul luĭ Dobre. Luĭ i se datoreşte prin urmare — afară de micĭ îndreptărĭ saŭ sfaturĭ ale celorlalţĭ doĭ — traducerea Cazanieĭ din 1581. Aceasta o dovedeşte şi limba, care e o frumoasă limbă cu un caracter romănesc general, aşa cum se putea aştepta de la un Braşovean de baştină, care avuse atîtea legăturĭ cu Ţara-Romănească şi trăise viaţa luĭ întreagă în preajma pribegilor, care în sfîrşit se putuse pătrunde prin cărţile romăneştĭ tipărite în ultimiĭ anĭ de vechea limbă energică a traducerilor husite. Ardelenismele nu lipsesc —*florinčor, ciudese, alcămure* —, archaismele se întîmpină adesea — cîte un *e*, în partea din urmă, pentru: «iară», părtenirea perfectuluĭ simplu faţă de cel compus, care cîştiga tot maĭ multă întrebuinţare —, dar întipărirea pe care o lasă cetirea e a unuĭ stil simplu, destul de mlădios, liber şi noŭ. Cîteva rîndurĭ pot sluji drept dovadă:

«Iată amù acela de patruzecĭ de zile postŭ, previre că «se deşchide noao fraţilor, iată amù că cătră uşa postuluĭ «ajunsemŭ şi nevoinţa sufletească înnainte zace; acmù «(amu) spăseniĭa noastră apropie-se, nu ca căndu ne săturamŭ «şi ne îndulciiamŭ şi prea-mă.ʎcamŭ, iară, deaca se apropie «lumina spăsenieĭ noastre, iară noĭ cu bucurie şi cu inimă «bună şi veaselĭ să întrămŭ întru întăia deşchidere a ţineri eĭ, «că iată amù că scăpămŭ de cea bură rea şi iute şi de cearte «şi ajunsem la cea adăpostitură bună şi fără voroavă, la adă«postŭ şi la linŭ şi la fără-scărbă, şi, adevărŭ, la spăsenie, şi «scăpămŭ de nuorulŭ nesaţiuluĭ şi de bură şi de cufundarea fără «de măsură, scăpămŭ amù de turbureala lumieĭ şi de valurile «cealea silnicile şi de văntulŭ cela neopritulŭ şi greulŭ, şi «ne dezlegămŭ de dulceaţa trupuluĭ şi de grija pămîntuluĭ şi

[1] *Ibid.*, 4-7.

«de voroave, și de întuneareculŭ neștiințeĭ slobozimu-ne și «la limpeziia ce e de folosu sufletuluĭ ținearea ajunsem. Dereptŭ «aceaia aĉastă înfrămsețată și luminată zi cu dragoste și cu «veselie să o priimim, și păcla și întunecatulŭ, vătămătoriulŭ «sufletelor noastre lucrulŭ păcatuluĭ să-lŭ lepădămŭ. Carele «amŭ săntŭ acealea lucrure? Curviia, necurățiia, chinulŭ răv-«nirei ceaia reaoa și asupriciunea, camăta și și alalte. Și să ne «îmbrăcămŭ întru arma ceaia luminata, că, de vom vrea noĭ, «noĭ avem puteare a depărta și a dezbrăca lucrulŭ cela în-«tunecatulŭ și păcatele ca o cămașă și să ne îmbrăcămŭ întru «îmbrăcămîntulŭ cela luminatulŭ și alŭ curățieĭ și de sf[i]nție, «ce săntŭ armele sufletuluĭ, și ca întru zioa ceaia cinstita să «îmblămŭ, că fără de cinsteĭ și a rușineĭ vina-ĭ iaste păcatulŭ, «iară cinstea și omeniia elu o chiștigă *(sic)* lucrulŭ cela bunulŭ. «Să nu prea-mă.ncărieĭ și bețieĭ să ne bucurămŭ, să nu aș-«ternuturilor și spurcăciunilor să lucrămŭ și clevetelor și urî-«ciunieĭ să ne topim, că de în ocărîre șide în căntecele be-«țieĭ, de într'acealea întru toate necurățiile cădem; ce să ne «îmbrăcămŭ în Domnulŭ Isus Hristos, că cine se îmbracă în «Hristos, toate bunătățile are[1]».

Partea luĭ Coresi stă într'aceia că se reproduc Evangheliile după Evangheliarul luĭ. Ortografia coresiană rămîne neschimbată, precum n'o schimbase în tipăritura luĭ niciĭ diacul Lorinț. E interesant a se aminti că Tatăl Nostru și Crezul, care se daŭ la sfîrșit, nu sînt acele din Molitvenicul luĭ Coresi, ci sînt luate, făcîndu-se oarecare îndreptărĭ micĭ, din Catechismul luteran — ceia ce nu vor fi știut Domniĭ și prelațiĭ ortodoxĭ cari primiră această carte în stăpînirile și eparchiile lor. Același lucru se poate spune despre cele zece poruncĭ, date și ele pe pagina ultimă a cărțiĭ. Originea brașoveană a publicațieĭ și patronagiul luĭ Hirschel se vădiaŭ astfel.

Aceasta fu ultima tipăritură a luĭ Coresi. E drept că la mănăstirea Hilandar din Sfîntul Munte se păstrează o Evanghelie slavonă, lucrată de el și Mănăilă, în cel d'intăiŭ

[1] F° 47-8. Reproducere și în Gaster, *Chrestomatia*, I, pp. 29—30.

an al Domnieĭ luĭ Petru Cercel, care a înfrumuseţat şi mărit biserica din Şcheĭ,—la «7091» saŭ 1583 [1]. N'aş crede însă că în acest an s'a dat în adevăr o ediţie nouă dintr'o carte care apăruse abia în 1579, şi încă în două forme, dintre care una era şi apărată printr'un privilegiu ardelean, pe treĭzecĭ de anĭ. De bună samă, Petru-Vodă, care avea legăturĭ strînse cu Braşovul, va fi pus să se adauge un falş epilog, cuprinzînd numele săŭ, la Evanghelia slavonă coresiană din 1579. La 1583, Coresi nu maĭ era în viaţă, căcĭ încă din 1582, cum vom vedea, fiul săŭ lucrează deosebĭ la Orăştie; Mănăilă nu maĭ apare nicĭ în Cazania de la Braşov, în 1581 [2].

După îndemnul luĭ Mihnea-Vodă al Ţeriĭ-Româneştĭ, care n'a pus el însuşĭ să se tipărească nimic alta, saŭ după îndemnul, destul de puternic, al exempluluĭ părintesc şi al intereselor sale, Şerban fiul luĭ Coresi a lucrat în Braşov şi o carte slavonă, acel Liturghieriul din 1588 pe care şi Cipariŭ îl văzuse [3]. Numele luĭ şi al tovarăşuluĭ săŭ Marien diacul—Marien, Şerban, Mănăilă, Lorenţ, fac patru din ceĭ cincĭ ucenicĭ pe cari-ĭ pomeneşte maiestrul — sînt legate însă şi de altă lucrare: *Palia* din Orăştia. Cu această carte, apărută în Iulie 1582, se mîntuie era, aşa de roditoare şi plină de binefacerĭ culturale, a tipăriturilor ardelene pentru Romînĭ.

Palia, cuprinzînd cele d'intăiŭ cărţĭ ale luĭ Moise: Facerea şi Exodul, saŭ, cum spun traducătoriĭ, cu cuvintele slavone: Bitia şi Ishodul, apăru, într'un tipar nu tocmaĭ strălucit, care samănă cu al Psaltiriĭ slavo-române din 1577: literele sînt

[1] Petru Cercel începu Domnia sa în Septembre; *Contribuţiunĭ la istoria Munteniei*, în *An. Ac. Rom*, XVIII, p. 40.

[2] V. Bianu şi Hodoş, p. 99, n° 31. Nu-mĭ pot explica decît prin vre-o ediţie specială saŭ *de probă* paginile, deosebite de ale altora, ale uneĭ Evangheliĭ slavone braşovene din veacul al XVI-lea, semnalate în Bianu-Hodoş, p. 529, n° 34. Dar maĭ probabil e că avem a face cu o publicaţie străină care imită pe cele româneştĭ şi întrebuinţează hîrtia ieftenă a fabriciĭ de la Braşov. Trebuie să se ţie în samă şi caracterul foarte urît al sloveĭ. — Pentru Coresi, v. pe lîngă bibliografia citată aicĭ şi în *Sate şi preoţĭ*, N. Sulică, *Un capitol din activitatea diaconuluĭ Coresi*, Braşov, 1902.

[3] *Analecte,* p. XVIII. Cf. Bianu şi Hodoş, pp. 99-100. Popa Miha lucră de fapt la această carte.

coresiene și frontispiciul cu armele báthorești e acela pe care-l întrebuințase Coresi în cel din urmă dintre volumele Sborniculuĭ săŭ slavon.

Locul de apariție e Orăștia, mic oraș din partea sud-vestică a Ardealuluĭ, unde în veacul al XVI-lea Romînii jucaseră un rol maĭ mare decît aiurea, — vestitul Nicolaus Olahus, umanistul și episcopul de Erlau, fiind un Romîn din Orăștia, unde-șĭ vor fi adus aminte de aceasta [1]. Cheltuiala o purtă, un magnat ardelean, care se luă după urmele luĭ Forró, fără să aducă prin dărnicia sa foloase așa de marĭ credințiĭ sale calvine, căcĭ Biblia era aceiașĭ pentru toate formele de credință creștină. Pe acest Mecenate, Francisc Geszty, tipăritoriĭ îl numesc «domnŭ de steagŭ *(chevalier banneret)* și vestit veteadzŭ, alesu hotnogiŭ Ardeluluĭ și Țărîeĭ Ungureștĭ, lăcuitoriŭ în Deva». El e foarte bine cunoscut, și a îndeplinit în viața sa misiunĭ importante. Cînd Sigismund Báthory, fiul și urmașul, în 1581, al luĭ Cristofor, începu războiul cu Turciĭ, Geszty avu o bucată de vreme comanda oștilor din Banat; apoĭ merse să ajute pe Aron-Vodă din Moldova: încetineala înnaintăriĭ creștinilor în această țară aduse scoaterea «hotnogiuluĭ» și maĭ tărziŭ prinderea luĭ Aron-Vodă însușĭ; acesta peri în temniță la Vinț, iar Geszty căzu trăsnit pe cînd trecea prin Sighișoara și fu îngropat la Deva, care era orașul săŭ [2], — moarte năprasnică în care mulțĭ văzură urmările otrăviĭ [3].

Lucrarea e înfățișată ca un fragment; traducerea întreagă ar fi cuprins și celelalte două cărțĭ ale luĭ Moise: Leviticul și Numerele, apoĭ Cartea Regilor «și alțĭ pr[o]rocĭ cătva». Dăunăzĭ s'a găsit lîngă Oradea un manuscript din veacul următor, care dă și această urmare [4]. Încă maĭ de mult, d. Hasdeŭ tipărise, în *Cuvente den Bătrănĭ* [5], o bucată din Levitic, păstrată pe două foĭ de pergament cu scrisoare din veacul al XVI-lea în Biblioteca din Belgrad.

[1] *Sate și preoțĭ*, pp. 113-4.
[2] Hurmuzaki, XI, p. 1052, nº 1516 Iorga.
[3] *Acte și fragmente*, I, p. 143. Cf. Iorga, *Istoria luĭ Mihaĭ-Viteazul;* supt presă.
[4] V. Mangra, *Cercetărĭ literare-istorice*, Bucureștĭ, Carol Göbl, 1896; pp 13-4.
[5] I, p. 6 și urm.

Se spune că tălmăcirea s'ar fi făcut «cu mare mu.ncă şi den limbă jidovească şi grečască şi sărbească pre limba românească». Că s'a întrebuinţat textul biblic în maĭ multe limbĭ, va crede orĭcine va ţinea samă de precisia şi înţelesul deplin şi limpede al acesteĭ traducerĭ-model, care trebuie pusă maĭ presus decît orĭcare alta făcută de Romînĭ: pe atuncĭ era în Ungurime o mare rîvnă pentru traducerea cărţilor sfinte; nu maĭ puţin de şepte tălmăcirĭ parţiale fură făcute la sfîrşitul veaculuĭ al XVI-lea, aşa încît se putu da la 1591 o Biblie maghiară întreagă, care a rămas clasică [1].

Ca traducătorĭ se înşiră episcopul reformat — nu «archiepiscop», nicĭ Mitropolit, ca Ghenadie, care trăia încă, dar de care nu se vorbeşte nimic în această carte — Mihail Tordaşi, Ştefan Herce, predicatorul din Caransebeş, Efrem Zacan, «dascalul de dăscălie» din acelaşĭ «Şebeş», adecă, fireşte «Căvăran-Şebeş», Moisi Peştişel predicatorul din Lugoş şi Achirie protopopul Huniedoareĭ. Dintre aceste persoane, episcopul figurà cu tot atîta drept ca şi Ghenadie în Cazania de la Braşov. Venind acum la ceĭalţĭ, cunoscătorul de greceşte trebuie să fi fost Achirie, cel de sîrbeşte dascălul Zacan; cărturarul cu ştiinţă de evreieşte a putut fi cu greŭ un Romîn, şi Herce era poate Ungur (Hercse). Eĭ vor fi fost întrebaţĭ numaĭ, iar traducerea — după un text slavon — arată s'o fi făcut Peştişel, — incontestabil un Romîn. Un text latin n'a fost întrebuinţat, cu toate că întîlnim în traducere cuvîntul «prima» = întăia, destul de neaşteptat.

Forma lucrăriĭ e, cum am spus, foarte desluşită; pe lîngă aceasta, frasa scurtă, energică, perfect turnată; nimic dintre traducerile de pănă atuncĭ nu se poate pune alăturĭ cu *Palia*. Ungurisme nu se află, nicĭ construcţiĭ luate stîngaciŭ — ca în *Cazanie* chiar — după slavoneşte. Archaismele sînt puţine: *e,* pentru iară, *să,* pentru dacă, întrebuinţat pretutindenĭ, *întăniŭ,* pentru *întăiŭ, săblaznă, a săblăzni,* pentru supărare, a supăra, *sem,* pentru sîntem. Icĭ şi colo se prinde cîte un moldovenism: *pintru,* în loc de *pentru; dz* îşĭ are aicĭ locul

[1] Kont, p. 87.

pe lîngă *z* şi se toarnă litera anume; scriitorul are aplecarea de a înlocui diftongul *oa* prin *o* simplu, ca în *scose, întorse*, etc. Traducătorul învăţat, care ştia de Romanĭ şi, cunoscînd şi limba latină, va fi judecat însuşĭ că ea samănă cu a noastră, zice neamuluĭ său — pentru întăia oară —: *Romînĭ*, nu «Rumînĭ».

Pentru a se judeca însuşirile acesteĭ traducerĭ, lăsăm să urmeze cîteva rîndurĭ dintr'însa:

«[La] începutŭ făcu Domnedzeŭ ceriulŭ şi pămîntul; e pămîntulŭ era pustiiŭ şi îndeşertŭ; şi întunearecŭ era spre adîncŭ şi d[u]hul Domnuluĭ se purta spre apă. Şi zise Domnedzeŭ: fie lumină, şi fu lumină. Şi văzu Domnedzeŭ c'arŭ fi bună lumina şi despărţi Domnedzeŭ lumina de la întunearecŭ şi chemă lumina dzio şi întunereculŭ noapte, şi fu de întru seară şi de întru demîneaţă zua de 'ntăniŭ. Şi dzise Dumnedzeŭ: fie tărie în mijloculŭ apelorŭ, să desparţă apele de la ape: şi feace Domnedzeŭ tărie şi despărţi apele ce era de suptŭ tărie de la cealia ce era de supra tărieĭ, şi fu aşa. Şi chemă Domnedzeŭ ča tărie: ceriulŭ, şi fu seară şi demăneaţă zua a doa. Şi zise Dumnezeŭ: stringă-se apele de suptŭ ceriŭ într'unŭ locŭ, să se vadză uscatulŭ, şi fu aşa. Şi chemă Domnedzeŭ uscatulŭ pămîntŭ şi strinsulŭ apelorŭ chemă mare. Şi vădzu Dumnezeŭ că fu bine. Şi zise Dumnezeŭ: rodească pămîntulŭ iarbă vearde, făcăndŭ sămînţă, şi pomĭ făcîndŭ rodulŭ săŭ, după fealulŭ săŭ, care sămînţă fie întru sine spre pămăntŭ, şi fu aşa[1].»

În curînd flacările unuĭ lung războiŭ storcător de puterĭ cuprindeaŭ Ardealul, pentru stăpînirea căruia se luptaŭ principiĭ din Alba-Iulia, Turciĭ, Domniĭ Muntenĭ: marele Mihaĭ şi vrednicul săŭ urmaş Radu Şerban, Germaniĭ, magnaţiĭ Ungarieĭ de sus. Între alte lucrurĭ care se nimiciră în aceste prefacerĭ, fu şi avîntul tiparuluĭ romănesc. In zădar se suiră în Scaunele episcopale din Nord şi din Sud şi fură întăriţĭ în acelaşĭ an 1585 Spiridon şi Ioan din Prislop; în zădar păstră acesta din urmă legăturile cu Ţara-Romănească, unde merse să se sfinţească, în zădar îĭ clădi Mihaĭ Viteazul o mănăstire

[1] Reprodusă şi în Gaster, *Chrestomatia*, I, pp. 33-5.

pe dealul de lîngă Bălgrad, capitala principilor Ardealuluĭ, în zădar îl făcu, după cucerirea sa din 1599 a provincieĭ, întăiŭ Mitropolit al Romînilor din Ardeal, în zădar aduse el în Maramureş, în locul luĭ Spiridon calvinul, ca noŭ episcop de lege ortodoxă, pe Sîrghie, fost egumen al Tismaneĭ[1]. Aicĭ pe multă vreme cultura nu maĭ putea înflori, după ce se culesese atîta roadă de carte slavonă, prin potrivirea împrejurărilor, prin acel amestec al spirituluĭ romănesc şi al curentelor apusene care a făcut totdeauna originalitatea culturală a Ardealuluĭ şi marele luĭ folos, pănă dăunăzĭ, cînd înrîuririle Europeĭ aŭ venit pe alte căĭ de-a dreptul în valea Dunăriĭ.

9. DECĂDEREA CULTURIĬ SLAVONE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUĬ AL XVI-LEA.

Limba slavonă rămăsese în Moldova şi Ţara-Romănească limba Bisericiĭ, şi de aceia se cereaŭ necontenit de dincolo de munţĭ cărţĭ slavone pentru preoţĭ, de aceia cărţile romăneştĭ eraŭ oropsite dincoace, de aceia publicaţiile în două limbĭ dădeaŭ o formă romănească a Cărţilor Sfinte numaĭ pentru plăcerea cetitoruluĭ saŭ pentru dorinţa de a înţelege a preotuluĭ.

De asemenea limba slavonă rămăsese limba de Stat: din cancelaria domnească, de supt mînile diacilor luĭ Vodă nu ieşiaŭ decît documente slavone pentru danie şi întărire.

Dar în cunoaşterea, răspîndirea şi întrebuinţarea acesteĭ limbĭ moarte se vedea de la o bucată de vreme o necontenită slăbire şi decădere.

În Moldova, ceĭ din urmă bunĭ cărturarĭ de slavoneşte se întîlnesc numaĭ în cea d'intăiŭ parte a acesteĭ perioade. Eĭ sînt uceniciĭ luĭ Macarie, episcopul de Roman şi cronicarul: Teofan Mitropolitul, Eftimie, despre ale căruĭ întîmplărĭ a maĭ fost vorba maĭ sus —, şi Isaia de Rădăuţĭ.

Teofan e numit de Cronica ţeriĭ «ucenicul luĭ Macarie», şi ea adauge că el fusese «den tinereţe episcop»[2]; dar aicĭ avem

[1] *Sate şi preoţĭ*, p. 35 şi urm., p. 193, nota 1; cf. Arch. Statuluĭ, *Tismana, netrebnice*, pach. VII, no 6; Ghenadie Enăceanu, *Din istoria bisericească a Romînilor*, Bucureştĭ, 1883, p. 144 şi urm.

[2] Ureche, p. 221.

a face cu o traducere greșită: nu Teofan fusese «den tinerețe episcop», ci Macarie, al căruĭ ucenic se zicea el, «fusese maĭ de mult episcop». Teofan trecu de-a dreptul de la vre-o egumenie la înnalta treaptă a Mitropolieĭ moldoveneștĭ. El îngriji poate să se urmeze scrierea Croniciĭ[1], care e de altmintrelea tot maĭ slabă, maĭ seacă. Venise după Mitropolitul Grigore, care fusese silit să plece, la 22 Septembre 1564, pentru că făcuse greșeala de a încorona pe Ioan-Vodă Despot, usurpatorul[2]; la rîndul său, și acest Mitropolit făcu politică. După moartea luĭ Alexandru Lăpușneanu, după plecarea în Polonia a fiuluĭ acestuia, Bogdan-Vodă, Teofan văzu pe un noŭ Ioan-Vodă, cel Cumplit, așezîndu-se ca Domn moldovenesc: de frica luĭ, el fugi în Ardeal[3].

Ioan alese în locul fugaruluĭ pe Anastasie, episcop de Roman încă din anul 1557 și urmaș de-a dreptul al luĭ Macarie, urmaș «destoinic a primire slujba păstorieĭ sale[4]»: Anastasie pare a fi stat la Roman numaĭ până în 1571, cînd fu numit Gheorghe care peri ars pe vremea luĭ Ioan-Vodă[5]. Păstoria nouluĭ Mitropolit ținu maĭ mult decît Domnia luĭ Ioan: el nu fu scos de Petru-Vodă Șchiopul decît în 1578, după înfrîngerea luĭ Ioan Potcoavă[6]. Teofan fu credincios luĭ Petru, dar tocmaĭ de aceia el nu putu să se împace cu urmașul acestuia, Iancu Sasul: în 1581 el pribegi împreună cu Gheorghe Movilă, episcop de Rădăuțĭ, și cu Movileștiĭ ceĭlalțĭ, fiind poate rudă cu această familie de mare viitor. Iancu-Vodă îl scoase din Scaun, iĭ zise în acte «fost Mitropolit», dar nu cuteză a-l înlocui[7], cu toate că Anastasie, care intră maĭ pe

[1] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, p. 542.

[2] Cf. Ureche, pp. 211, 221.

[3] *Ibid.*, p. 225.

[4] *Ibid*, p. 210. El ar fi fost Putnean V. Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 194.

[5] Pe niște icoane numele luĭ Anastasie ca episcop de Roman apare la 18 Februar 1570, la 1-iŭ Ianuar 1568; Melchisedek, în *An Ac. Rom.*, VII, p. 237. Tot așa la 12 Iulie 1558; *ibid.*, p. 238. Toate se află la Putna.

[6] Ureche, p. 232.

[7] Hurmuzaki, XI, p. L

urmă în înțelegere și cu Papa[1], nu doria nimic maĭ mult decît aceasta. În 1582, Teofan se întoarce odată cu Domnia cea nouă a luĭ Petru Șchiopul; el nu părăsi de acum cîrja archipăstorească pănă la moarte, prin 1586-7[2].

Isaia de Rădăuțĭ a început ca egumen la Slatina, și s'aŭ păstrat niște cronicĭ scrise de el într'un sbornic slavon din această mănăstire[3]; una din ele e o compilație proprie a vechilor anale moldoveneștĭ. După cîtva timp, el înnaintă ca episcop de Rădăuțĭ, în locul luĭ Dimitrie, ucis la 1565, într'o luptă pe care o dădea în Ardeal un pretendent, pe lîngă care se găsia[4]. El venise după Eftimie, care fusese de față la încoronarea luĭ Despot și plătise poate această greșeală cu caterisirea[5]. Vlădica Isaia va fi știut și latinește: Ioan-Vodă, care-l privia ca pe un om de încredere, îl trimese în Ardeal, în Polonia și în Rusia, de unde trebuia să aducă pe Doamna și pe fiul luĭ Petru, cari muriseră însă de mult[6]. Cînd se întoarse el din această ultimă solie, Domnul săŭ nu maĭ era pe lume și Petru Șchiopul stăpînia Moldova. El pierdu decĭ episcopia, maĭ curînd saŭ maĭ tîrziŭ, și încă din 1580-1 el era, nu numaĭ fost episcop, ci și fost el însușĭ, căcĭ trecuse în schimnicie, luîndu-șĭ și alt nume[7]. Isaia se adăposti la mănăstirea Agapia, aproape de Neamț, și se stînse abia în 1593, la 4 Ianuar[8].

Ceĭlalțĭ ierarchĭ moldovenĭ de pe acest timp arată să fi fost niște simpli călugărĭ fără cunoștințe saŭ însușirĭ deosebite. Pănă și fratele luĭ Ieremia și luĭ Simion Movilă, Vlădica Gheorghe, care trecu în 1587 de la Rădăuțĭ la Mitropolia Moldoveĭ, era un om foarte necărturar și grosolan, pe care Tirolesiĭ, cari-l cunoscură cînd el stătu, cu fugarul Petru Șchio-

[1] *Pretendențĭ domneștĭ*, în *An. Ac. Rom.*, XIX, p. 242.
[2] Hurmuzaki, XI, p. VIII.
[3] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, p. 544-5.
[4] Hurmuzaki, XI, p. 72, n° CIX.
[5] V. Ureche, p. 212.
[6] V. Hurmuzaki, XI, p. 809; *Pretendențĭ domneștĭ*, pp. 248-9 = 56-7.
[7] Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 211.
[8] Wickenhauser, *Radautz*, Cernăuțĭ, 1890, p. 16.

pul, în mijlocul lor, îl judecaŭ, cu oarecare bădărănie, că e «un bivol» *(ein Piffel)* saŭ, cum s'ar zice la noĭ: «un boŭ»[1].

Pănă la înnălțarea mănăstiriĭ Sucevița, de această familie a Movileștilor, nicĭ nu se scriŭ manuscripte frumoase, popiĭ și călugăriĭ avînd acum la îndămînă din bielșug ieftenele tipăriturĭ muntene, sîrbeștĭ, ruseștĭ și ardelene. Ieremia-Vodă dărui ctitorieĭ sale cîteva cărțĭ bine scrise, dar unele eraŭ cumpărate de pe aiurea: astfel găsim o Evanghelie a luĭ Neagoe-Vodă și alta a luĭ Alexandru Mircea[2]. Pe două manuscripte se iscălește copistul, călugărul Prohor din Moldova[3]. Dar un altul, dăruit pe acest timp mănăstiriĭ Putna, fusese copiat tocmaĭ la Rohatyn în Polonia[4].

Se mîntuise vremea cînd frumoase manuscripte făcute în Moldova se trimeteaŭ de Ștefan-cel-Mare și Petru Rareș pănă la Atos[5]!

Scrisul documentelor sufere și el o prefacere, dar aicĭ nu se poate vorbi de decădere. Deosebirile ce se întîmpină tot maĭ multe de pe la 1560 70 înnainte se asamănă cu acelea ce se constată în cancelariile Apusuluĭ la trecerea din evul mediu în epoca modernă. Pergamentul începe să se întrebuințeze maĭ rar; forma solemnă a vechilor acte e jertfită adesea pentru o alta maĭ puțin frumoasă, dar maĭ lesne de alcătuit. Încă de la Ștefan Rareș avem hotărîrĭ domneștĭ însemnate scurt pe un petec de hîrtie obișnuită, pecetluită cu o pecete mică. Ele se puteaŭ redacta așa de ușor de orĭșicine, încît, poate și de aceasta, Domniĭ trebuiră să adauge o chezășie de autenticitate, iscălind în josul lor[6]. Scrisoarea

[1] Hurmuzaki, XI, tabla.

[2] Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 255-7.

[3] *Ibid.*, pp. 256, 261.

[4] *Ibid.*, p. 234.

[5] I. Bogdan, în *An. Ac. Rom.*, XI, pp. 5-12, 18-9.

[6] Foarte mulțĭ dintre vechiĭ Domnĭ, maĭ ales dintre «porfirogenețĭ», cari primiaŭ o educație oarecare, vor fi știut să-șĭ scrie numele. Întîmplător se află și iscălitura unuĭ Domn muntean din întăia jumătate a veaculuĭ al XVI-lea (comunicație a d-luĭ I. Bogdan). În Moldova începe a iscăli Ioan-Vodă cel Cumplit, iar în Țara-Românească Mihnea Turcitul.

nu maĭ e aceiașĭ ca în manuscripte: groasă și îndesată, cu totul dreaptă; după norme apusene, cunoscute prin mijlocirea Ardealuluĭ, dar cu mult maĭ mult prin a Polonieĭ, ea se apleacă, se desfășură în liniĭ fine, se face lunguiață, se prinde în curînd chiar în legăturĭ, care lipsiaŭ cu desăvîrșire vechiuluĭ sistem de a scrie. Pe vremea luĭ Petru Șchiopul saŭ a Movileștilor adevărațĭ meșterĭ aĭ nouăĭ caligrafiĭ documentare se ivesc, și de la dînșiĭ ni-aŭ rămas în număr maĭ mare acte așa de elegante, încît ochiul le caută cu plăcere între celelalte hîrtiĭ și pergamente: scrisoarea cirilică din Rusia polonă, influențată și ea de caligrafia latină, pare grosolană și stîngace pe lîngă aceste minunate șerpuiturĭ ale unor pene călăuzite de mînĭ iscusite. Un Cristea Mihăilescul, un Ieremia Băseanu sînt vrednicĭ a fi pomenițĭ în analele arteĭ româneștĭ, căcĭ eĭ represintă, în ceia ce privește meșteșugul scrisuluĭ, o fasă dintr'însa.

Cărturariĭ aŭ lipsit printre Domniĭ din a doua jumătate a veaculuĭ al XVI-lea. Alexandru Lăpușneanu dădu însă o creștere bună fiilor săĭ: pe atuncĭ nu era încă departe Domnia luĭ Petru Rareș, tatăl Doamneĭ luĭ Alexandru-Vodă, Ruxanda, și Petru sprijinise mult cartea slavonă, aducînd și scrierea Croniciĭ luĭ Macarie de Roman. Ce va fi știut tînărul Bogdan Lăpușneanu, nu se poate afla, dar un copil din florĭ al bătrînuluĭ Lăpușnean, Iliaș, care n'a avut norocul să domnească, de și s'a zbuciumat destul pentru aceasta, avea destulă învățătură ca să poată copia direct și cuviincios o carte slavonă: în Biblioteca Imperială din Viena se păstrează o Psaltire pe care a scris-o el în Stiria, după anul 1590 [1]. Fiul Chiajneĭ, sora Ruxandeĭ, Petru Șchiopul, primi și el oarecare lecțiĭ, de la vre-un preot adus pentru aceasta anume la Curtea din Bucureștĭ: el vorbia și cetia grecește [2],

[1] V. *Pretendențĭ domneștĭ*, p. 52, nota 4, după notița luĭ I. Bogdan, în *An. Ac. Rom.*, XI, pp. 12-7.

[2] V. spusele luĭ Ieroteiŭ de Monembasia, Βιβλίον ἱστορικόν, și scrisorile greceștĭ primite de el în exiliul săŭ; dar poate că i le cetia și i le tălmăcia ginerele săŭ Zotu, un Grec, saŭ popa grec Adam din Cipru, cari se aflaŭ pe lîngă dînsul.

scria cu litere cirilice, dar cum nu se poate maĭ urît şi se zice că avea aplecărĭ pentru musică, adecă, fireşte, pentru cîntările bisericeştĭ[1]. De creşterea fiuluĭ iubit pe care-l avu la bătrîneţă, Ştefan-Vodă, el se îngriji cu deosebire şi tocmi pentru a-ĭ fi învăţător pe călugărul, ieromonachul Tudose Barbovschi, dintr'un neam care dăduse Moldoveĭ, pe vremea luĭ Petru Rareş, un Hatman[2]; ni s'a păstrat o lecţie de cronologie a luĭ, însemnată pe o foaie de hîrtie şi arătînd, după cronografe, cîţĭ anĭ s'aŭ strecurat între întîmplările de căpetenie ale trecutuluĭ şi data de 1588, pe cînd bietul copil de patru-cincĭ anĭ trebuia să-şĭ încarce mintea cu astfel de ştiinţă[3]. Nicĭ în diata saŭ testamentul săŭ Petru-Vodă nu uită a pomeni pe «dascal», puindu-l alăturĭ cu tovarăşul luĭ de pribegie, Mitropolitul Movilă[4]; ştim şi cu cît era plătit pe lună acest «preceptor»: cu însemnata sumă de treĭ galbenĭ, afară de toată întreţinerea[5]. După moartea luĭ Petru-Vodă, el plecă luînd cu sine răsplata de 30 de galbenĭ şi un caftan preţuit cincĭ galbenĭ[6]. El trecu prin Polonia, ca să ajungă pe urmă, cum se va vedea, Mitropolit al Moldoveĭ[7]. Din Tirol, el fu petrecut cu calificativul, de care se împărtăşia şi Mitropolitul, de: «ungelerter Össel», «măgar fără învăţătură»[8].

Pe acest timp, Domnĭ în Ţara-Romănească aŭ fost maĭ mult Mihnea-Vodă, fiul luĭ Alexandru, de care a fost vorbă la tipăriturile ardelene, şi Petru Cercel. Acesta din urmă, o minune a timpuluĭ şi neamuluĭ săŭ, frumos, îndrăzneţ, vorbareţ, înzestrat cu un spirit poetic şi cunoscător de maĭ multe limbĭ, nu înseamnă nimic pentru noĭ; înnălţătorul săŭ

[1] V. scrisorĭ romăneştĭ de ale luĭ, în Hurmuzaki, XI; altele, în ale mele *Documente nouă, în mare parte romăneştĭ, relative la Petru Şchiopul şi Mihaĭ Viteazul*, în *An. Ac. Rom.*, XX, p. 435 şi urm.

[2] *Doc. Bistriţeĭ*, II, p. VII, nota 3.

[3] Hurmuzaki, XI, p. 197, nº CCCXXV.

[4] *Ibid.*. p. 443, nº DLXXXIII.

[5] *Ibid.*, p. 452.

[6] *Ibid.*, p 496, nº DCXX.

[7] *Ibid.*, p. 521, nº DCLII.

[8] *Ibid.*, p 526.

imn către Dumnezeŭ e scris în Apus, la Curtea Francieĭ, în limba ce se preţuia maĭ mult acolo: limba italiană[1]. Mihnea, fiul uneĭ Perote, vorbia greceşte şi era maĭ mult Grec decît orĭce alta, — căcĭ şi tatăl săŭ îşĭ petrecuse maĭ toată viaţa între Levantiniĭ şi Greciĭ din Pera: de la el, de la maică-sa Ecaterina, s'a păstrat o întreagă corespondenţă grecească, către o sora a Ecaterineĭ, Mărioara, care era călugăriţă în ostrovul Murano de lîngă Veneţia[2]. Nicĭ în această ţară decĭ nu maĭ putea să se păstreze cultura slavonă, care fusese aşa de puternic înrădăcinată, totuşĭ, cu cîteva zecĭ de anĭ în urmă.

Cărturariĭ de «slovenie» eraŭ aicĭ şi maĭ puţinĭ decît în Moldova. Mitropolitul Serafim pare să fi fost unul dintre aceştia: l-am văzut trimeţînd o Cazanie slavonă la Braşov pentru ca să fie tălmăcită şi tipărită în acest oraş. Supt înnaintaşul săŭ Anania se scrise o destul de frumoasă Evanghelie, care e păstrată astăzĭ la Biblioteca Imperială din Viena[3]. Din vremea luĭ Serafim trebuie să fie altă Evanghelie slavonă, astăzĭ la Suceviţa, şi care dă icoane de sfinţĭ şi chipurile luĭ Alexandru-Vodă şi ale luĭ Mihnea, acesta din urmă reprodus de maĭ multe orĭ[4]. Urmaşul săŭ[5] Eftimie, pare să fi fost Grec: ales pe timpul războiuluĭ luĭ Mihaĭ Viteazul cu Turciĭ, el intrâ răpede în legătura cu Patriarchia din Constantinopol, care nu uită să amintească atuncĭ drepturile eĭ, datînd, în forma cea maĭ nouă, de la Nifon, asupra Scaunuluĭ muntean. El ceru luĭ Meletie Pigas, vicariul patriarchal şi cunoscutul cărturar, o Evanghelie grecească şi un Nomocanon cu hotărîrile soboarelor; cea d'intăiŭ se şi trimese, iar, pentru a

[1] *Contribuţiunĭ la istoria Munteniĭ*, în *An. Ac. Rom.*, XVIII, p. 87

[2] Memoriul citat în *An. Ac. Rom.*

[3] Bogdan, în *An. Ac. Rom.*, XI, pp 19-21.

[4] Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 255-6.

[5] Serafim muri la 7098 (1589-90) (Odobescu, *Scrierĭ*, I, p. 430: epitaful luĭ la mănăstirea Snagov), încă pe vremea luĭ Mihnea, care nu părăsi Domnia decît în 1591. De oare ce luptele luĭ Mihaĭ cu Turciĭ încep abia în 1594, urmează că a fost măcar încă un Mitropolit la mijloc. Aceasta se dovedeşte şi prin pomenirea la 17 August 1595 a Mitropolituluĭ Mihail [al II[lea]] (Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, III, p. 28). Pomelnicul maĭ însemnă în acest interval pe Mitropoliţiĭ Mihail I-iŭ şi Nichifor (*Studiĭ şi doc.*, V, p 629, nota 1).

doua, se făgădui în cel mai scurt timp o copie[1]. Eftimie iscăleşte, în fruntea celorlalţi marturi, pe tratatul încheiat la 1598 de Mihai cu Împăratul[2]; îl găsim la 26 Iunie 1599 dînd mărturie pentru tratatul dintre Mihai şi Andrei Báthory, principele Ardealului[3]. El negociase şi tratatul din 1595 al lui Mihai cu cellalt Báthory, Sigismund[4]. Eftimie nu se despărţi nici-odată de stăpînul său, dar după uciderea lui Mihai el nu se împăcă mult cu urmaşul lui, Radu Şerban, şi-şi petrecu anii din urmă în pribegie şi uneltiri[5]. Grec poate, urmat de un Grec neîndoielnic, Eftimie pare a deschide calea unei influenţe nouă, care va fi cercetată în curînd.

Ţara-Românească n'are măcar şcoala de caligrafie cu care se poate mîndri Moldova. Pe material mai ieften şi într'o formă mai uşoară, pisarii întrebuinţează acelaşi fel de slovă ca şi înnaintaşii lor. Inferioritatea ei în cultură se păstrează în decadenţă, după ce ea se vădise în strălucire.

10. ÎNCEPUTURI DE SCRIERE ROMĂNEASCĂ ÎN PRINCIPATE.

Dar în dărîmăturile vechii culturi încolţeşte şi pe acest pămînt al Domnilor, ca şi în Ardeal, cartea nouă românească. Se văd mici înnoiri şi îndrăzneli, începuturi pe care le aduce întăiu numai nevoia, pipăieli stîngace în direcţia drumului nou, pe care se va merge apoi în lumina deplină; încercări care nu izbutesc, dar vor fi urmate de altele învingătoare.

În ceia ce priveşte întăiu cărţile, e drept că tipăriturile româneşti ale lui Coresi s'au găsit în Ardeal sau în părţile ungureşti, iar dincoace numai la cîte o mănăstire de lîngă graniţă, cum e Ciolanul, unde ele au putut fi aduse de un călugăr venit de dincolo. Dar ele nu erau oprite cu desă-

[1] Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, III, pp 42-3, după Malişevschi, *Meletie Pigas* (ruseşte).

[2] Hurmuzaki, III[1], pp. 287-8, n[o] CCXXII: numele episcopilor de Rîmnic şi Buzău lipsesc. Cf. vol XI, p. 359, n[o] DLXIX. Cel d'intăiu va fi fost încă Efrem. V. *Studii şi doc.*, V, p. 433, nota 1.

[3] Hurmuzaki, III[1], p. 330. Iar lipsesc episcopii.

[4] Hurmuzaki, XI, p. 205. Cf. *ibid.*, p. 50, n[o] CVIII; pp. 52-3, n[o] CXI.

[5] *Studii şi doc.*, IV, tabla.

vîrşire. Pănă şi un Domn ca Petru Şchiopul, care nu înțelegea slavoneşte şi totuşĭ voià să ştie şi el ce scrie în cărțile sfinte, se lăsă adus să cumpere Psaltirea—şi cea din 1570 şi cea din 1577— şi Praxiul. După moartea luĭ, la Bozen, în Tirol (1594), se găsiră, între atîtea şi atîtea lucrurĭ de podoabă răsăriteană, şi nişte cărțĭ, pe care archiducele Maximilian le ceru pentru dînsul ca pe nişte lucrurĭ ciudate; între ele se înseamnă: «o carte in folio, acoperită de aclaz roşu, Psaltirea luĭ David, întoarsă din slavoneşte în româneşte; o carte in 4to, acoperită cu aclaz cu florĭ: Faptele Apostolilor; o carte in 4°, legată în piele albastră: Psaltirea luĭ David»[1].

Lista cărților româneştĭ din moştenirea luĭ Petru-Vodă maĭ cuprinde însă două numere: «o carte in 4to, legată în taftă albastră: Rugăciunile Maicii Domnuluĭ, şi o carte in 4to, legată cu piele galbenă: «Chipul cum trebuie să se poarte cineva cu domniĭ marĭ»»[2].

Decĭ se vede că, pentru folosul luĭ Ştefan-Vodă copilul, cineva, poate chiar «dascălul» Teodosie, a primit sarcina de a preface pe româneşte Sfaturile luĭ Neagoe-Vodă către fiul său: titlul va fi fiind acela al capitoluluĭ «învățătura luĭ Neagoie Voevod către iubitul său cocon şi către alțĭ Domnĭ *cum şi în ce chip vor cinsti pre boierĭ*». Cît priveşte cealaltă carte, ea trebuie să fie iarăşĭ un manuscript, asemenea cu acela pe care popa Grigore din Măhaciŭ l-a copiat în: «Cuvănt de îmblare pre la muncĭ: Sf[ă]nta Maria vria să vadză cum se muncescu rodulŭ creştinescu» în Iad[3].

Pe acelaşĭ timp se făgăduiseră literaturiĭ româneştĭ lucrărĭ care nu i s'aŭ maĭ dat. Sfătuit de Postelnicul său Bartolomeiŭ Bruti, Petru Şchiopul cutezase a intra în legătură cu Iesuițiĭ cari lucraŭ pentru credința catolică, din Galiția, unde

[1] Hurmuzaki, XI, p. 555; cf. p. 557. Într'adevăr, cea d'intăiŭ *Psaltire* e maĭ mare decît a doua.

[2] *Ibid.* «Gebet unser lieben Frauen» şi «Maniera, wie man mit grossen Potentaten tractieren soll».

[3] Hasdeŭ, *Cuvente den bătrânĭ*, II, p. 312 şi urm.

aveaŭ la Lemberg un colegiu; se merse atît de departe, încît Domnul și Mitropolitul săŭ, Gheorghe Movilă, aĭ căruia frațĭ aveaŭ cele maĭ marĭ simpatiĭ pentru Polonĭ, scriseră la Roma, închinînd țara către Papa; și unul și altul plănuiseră o călătorie la «pragul Apostolilor»[1]. Dușmaniĭ luĭ Vlădica Gheorghe, fostul Mitropolit Anastase și un fost episcop de Roman, nu uitară să scrie și eĭ apărătoruluĭ firesc al Creștinătățiĭ copleșite de Turcĭ[2]. Doritoriĭ de Domnie, cari rătăciaŭ asa de mult prin Europa, se îndreptaŭ la rîndul lor către Sfîntul Părinte[3].

Atuncĭ nunciul din Polonia făcu, în 1589, planul de a da Romînilor cărțĭ prin care s'ar introduce calendarul cel noŭ, care fusese abia hotărît de Papa Grigore al XIII-lea: «Ar fi bine și aceia, să se tipărească niște calendare și mineie în romănește după calendariul îndreptat, și să se răspîndească în popor[4]». Tiparul era să se facă, fără îndoială, în Polonia. Dar acest gînd, care ar fi adus pentru noĭ încă un cîștig literar, nu fu îndeplinit nicĭ-odată. Și totușĭ, dacă ar fi răzbătut în adevăr catolicismul printre Romînĭ, el nu s'ar fi putut sluji decît într'o mică măsură de limba latină, neînțeleasă, ci ar fi trebuit să facă un loc larg limbiĭ poporuluĭ. Nu trebuie să se uite că, în Ungaria chiar, se răspunse din partea catolicilor la Bibliile calvine prin marea Biblie catolică, apărută la începutul veaculuĭ al XVII-lea[5].

[1] Hurmuzaki, XI, pp. LXII-VI.

[2] *Pretendențĭ domneștĭ*, p. 242. — Grigore poartă titlul de «episcopus episcopatus Romanchae». Apoĭ vin cuvintele: «et in omnibus praepositus omnium monasteriorum et totius Consilii terrarum Moldaviae», Hurmuzaki, III[1], p. 125. Acest titlu nu trebuia pus în legătură cu acele ale cutăruĭ Vlădică ardelean, fost și pe la noĭ — Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 224 De fapt, nicĭ nu e un titlu. Scrisoarea e tradusă, și răŭ tradusă din romănește, și aicĭ era de sigur, după numele pretendentuluĭ și al celor doĭ prelațĭ: «și toțĭ egumeniĭ mănăstirilor și tot Sfatul țeriĭ Moldoveĭ». — Grigore trebuie să fi păstorit după Eustatie și înainte de Agafton, între 1579 și 1584, decĭ; cf. regestele de la sfîrșitul vol. XI din Hurmuzaki.

[3] *Ibid., passim.*

[4] Hurmuzaki, XI, p. LXIV.

[5] Kont, *l. c.*, p. 87.

Limba românească începu să pătrundă pe acest timp și în scrierea documentelor.

Înnainte de ieșirea tipăriturilor ardelene, sînt rare casurile cînd ea se întrebuințează. Așa, se pare că în românește s'ar fi făcut ciorna unuĭ jurămînt al luĭ Ștefan-cel-Mare către Polonĭ [1]. Pe dosul unuĭ act al luĭ Neagoe Basarab, datat 9 Maiŭ 1519, o mînă contemporană a însemnat« Ghimpeaniĭ, această carte», adecă «această carte privește satul Ghimpenĭ [2]». Peste doĭ anĭ s'a scris răvașul de boier muntean pe care l-am reprodus maĭ înnainte [3]. Glose româneștĭ, iarășĭ contemporane, sînt adause la un document al luĭ Mircea Ciobanul [4].

Se vor maĭ fi făcut și alte glose, alte însemnărĭ pe dosul documentelor: se va fi trimes și altă dată cîte o scrisoare românească unuĭ străin, din partea cuiva care nu-ĭ cunoștea limba și nu voià să scrie slavonește pentru ca un al treilea să nu afle știrile foarte tainice pe care le trimetea; multe acte politice vor fi fost așternute întăiŭ în românește și prefăcute numaĭ după acest izvod în slavonește saŭ latinește. Scrisorile luĭ Petru Rareș către regele Polonieĭ poartă întipărit în sintaxa lor caracterul românesc și, dacă se poate ca ele să fi fost dictate pisaruluĭ, se poate iarășĭ să i se fi dat acestuia însemnărĭ scrise din partea stăpînuluĭ săŭ [5].

Greutatea cea mare pănă la jumătatea veacululuĭ al XVI-lea era lipsa uneĭ ortografiĭ, uneĭ științe a despărțiriĭ și scrieriĭ cuvintelor. Publicațiile luĭ Coresi dădură această ortografie, răspîndiră normele trebuitoare pentru a scrie românește bine și înțeles. Îndată decĭ scrisoarea în limba noastră luă un maĭ puternic avînt.

[1] «Hec inscripcio», se spune pe V[ul] actuluĭ latin, «ex *valachico* in *latinum* versa est, sed rex *ruthenica* lingua scriptam accepit»; Lewicki, *l. c.*, II, p. 337; cf. broșura mea *Două conferințĭ*, Socec, 1898, pp. 107-8.

[2] *Istoriile Domnilor Țăriĭ-Româneștĭ* de Constantin Căpitanul Filipescul ed. Iorga, Bucureștĭ, Socec, 1900, p. 49, nota 4.

[3] V. p. XXXVI.

[4] *Convorbirĭ literare* pe 1900, p. 332.

[5] V. Hurmuzaki, II[1] și *Supl.* II, vol. I.

Cancelariile domneştĭ păstrează încă, pănă la 1600, cu un fel de respect religios, vechea datină a limbiĭ de Stat slavone. Dar romăneasca apare în maĭ multe felurĭ de hîrtiĭ, care nu întăriaŭ pămînturĭ, *care nu eraŭ menite să ţie multă vreme,* dar dintre care unele primiaŭ şi pecetea domnească, măcar pe cea de inel, dacă nu pecetea mare saŭ cea mică a ţeriĭ.

Întăiŭ, atîţia oamenĭ din sate, cu maĭ puţină ştiinţă de carte, fură foarte bucuroşĭ că pot să-şĭ însemne învoielile pe vre-un petec de hîrtie proastă, cu o cerneală ştearsă, îndoită cu apă, fără să meargă la cel maĭ apropiat tîrg saŭ oraş în căutarea unuĭ diac de slavoneşte; acum popa, feciorul popeĭ puteaŭ să scrie şi eĭ după spusa părţilor ce se înţelegeaŭ între ele şi care de multe orĭ vor fi fost deosebit de bucuroase că pricep şi ele ce a pus în slove logofătul. Avem astfel zapise ţărăneştĭ, adecă zapise făcute la ţară, fie şi pentru boierinaşĭ, din Moldova de jos — Ţinuturile Tecuciŭ, Roman, Bacăŭ —, din judeţele de munte, vecine cu Ardealul, ale Ţeriĭ-Romăneştĭ; astfel, din Dîmboviţa, Muscel, Prahova, din Vîlcea[1]. Cele maĭ vechĭ sînt dintre aniĭ 1570 şi 1580. Scriitoriĭ se feresc de obiceiŭ să-şĭ însemne numele pe acte care nu puteaŭ sluji pentru lauda lor.

Se întîmpla iarăşĭ că uniĭ dregătorĭ, cari aveaŭ puterea de a da mărturie pentru a se face pe urmă hrisov domnesc pe temeiul adeverinţiĭ lor, n'aveaŭ la îndămînă scriitorĭ învăţaţĭ. Eĭ mărturisiaŭ atuncĭ, cu umilinţă şi fără voie, pe romăneşte. Aşa se întîmplă cu pîrcălabul de Tîrgu Jiŭ — Tîrgu-Jiul sat trăind pe lîngă «tîrgul» cel adevărat, — cu însuşĭ Vornicul-cel-Mare al Ţeriĭ-de-jos din Moldova, Bucium[2]. În unele tîrgurĭ maĭ micĭ s'a simţit îndată nevoia de a se părăsi limba slavonă pentru mărturiĭ: aşa s'a întîmplat cu Agiudul[3]; alt tîrg din acest Ţinut locuit în parte de Ungurĭ, Trotuşul, îĭ mersese înnainte în această privinţă, căcĭ avem

[1] Hasdeŭ, *Cuvente den bătrănĭ,* I, pp. 25-6, 28-9, 62-4, 66-7, 71-2, 80, 100-1; Hurmuzaki, XI, p. 197, nota 5.

[2] *Cuvente den bătrănĭ,* I, pp. 51, 56-8.

[3] V. *Studiĭ şi doc.*, V, p. 7 şi urm.

un act de mărturie trotuşean, datat încă din 1591 [1]. Boierĭ însărcinaţĭ de Domn, în Ţara-Românească, să *aleagă* moşiĭ disputate, — asemenea boierĭ se chemaŭ *adeveritorĭ* —, saŭ *jurătorĭ,* cari eraŭ aduşĭ de una din părţile ce se aflaŭ în judecată, înseamnă hotarele adevărate saŭ arată ceia ce ştiŭ, tot în româneşte [2].

Cît de puternic era valul curentuluĭ românesc care venia să umple golul lăsat de peirea limbiĭ slavone, arată faptul că şi în anumite mănăstirĭ muntene se fac zapise pe limba ţeriĭ. Egumenul Eftimie din Bistriţa olteană, care fusese odată o şcoală de slavoneşte, scrie în graiul poporuluĭ un zapis, în care mărturiseşte pentru nişte ostenelĭ ale sale, la 1573, «în zilele luĭ Alexandru-Vodă» ; o mărturie hotarnică privitoare şi la mănăstirea Vieroş e scrisă tot româneşte; o danie către aceiaşĭ mănăstire Bistriţa, danie venind, în 1599, de la nişte boierinaşĭ, are acelaşĭ caracter ; în sfîrşit, un Sucevean care dă un Ţigan episcopuluĭ de Roman Agafton, la 1597, crede că nu trebuie să se maĭ îndrepte la un om învăţat, atuncĭ cînd însuşĭ e în stare să arăte româneşte ce a hotărît [3].

Petru Şchiopul, care era un bătrîn foarte îngrijit de banul săŭ, cu pază mare la cheltuiala luĭ, căcĭ nu-ĭ plăcea să stoarcă prea mult ţara, îşĭ face în româneşte — o românească de toată ciudăţenia, cu cîte-o vocală, un *i,* un *u,* furişată adesea între două consoane care în graiul obişnuit se ating: *sichiris* pentru scris, *Peturu* în loc de Petru —, îşĭ face decĭ în româneşte toate socotelile cu gelepiĭ şi boieriĭ ; el pune să i se înfăţişeze în singura limbă pe care o înţelegea şi el, un «catastih de cisle», adecă de veniturĭ ale Vistieriei [4]. El alcătuieşte tot astfel însemnarea averiĭ pe care o strînsese mănăstiriĭ sale Galata: «catastih de la manastire de la Galata, să se ştie de veşmintele besereceĭ», etc. [5]. Actul de căsătorie

[1] *Arch. istorică,* I[1], p. 105.

[2] *Cuvente den bătrănĭ,* I, p. 38, *Studiĭ şi doc.,* V, pp. 291-2, n° 13.

[3] *Cuvente den bătrănĭ,* I, pp. 22-3, 38, 76-7, 89.

[4] Hurmuzaki, XI, pp. 219-20, 232-3; *Documente în mare parte româneştĭ.* etc, în *An. Ac. Rom.,* XX, p. 455.

[5] *Cuvente den bătrănĭ,* I, p. 192 şi urm.

tăinuită cu roaba Irina, mama fiuluĭ săŭ Ștefan-Vodă, această neobișnuită mărturie, se înfățișează tot în românește, și scriitorul, nedibaciul scriitor e iarășĭ Voevodul însușĭ [1].

Cînd Petru părăsi Moldova unde nu maĭ voià să crească birul pentru a mulțămi nestinsa sete de argint a Turcilor, el urmâ obiceiul săŭ de a-șĭ scrie însemnările, de a-șĭ concepe actele în limba neamuluĭ săŭ. Avem astfel dela dînsul, păstrate printr'o întîmplare fericită, lista locurilor pe unde a trecut în drumul săŭ de pribegie fără întors [2], nota despre cheltuielile ce a făcut cu un drum de la Bozen la Innsbruck pentru un proces cu niște Ragusanĭ ce-ĭ fusese vrăjmașĭ [3]; avem apoĭ conceptul uneĭ plîngerĭ către archiducele Ferdinand, guvernator al Tiroluluĭ [4], o procură dată luĭ Anton Bruni, în procesul pomenit [5], un inventariŭ al averiĭ fiuluĭ săŭ Ștefan [6] și țidule din testamentul săŭ din urmă, redactat în 1594 [7].

Pe lîngă multe scrisorĭ greceștĭ — *nicĭ-una însă slavonă* — Petru primi în surgunul săŭ, în care se prinsese de bună voie, scrisorĭ româneștĭ cu știrĭ despre mersul la Poartă al afacerilor sale, — scrisorĭ dintre care ni s'a păstrat una scrisă limpede, în caractere frumoase și cu o bună ortografie [8]. Tot în românește îĭ veniră, ales caligrafiate, «izvoadele mărturiilor» în procesul săŭ cu Ragusaniĭ; ele eraŭ date în numele luĭ Luca Stroicĭ, ale luĭ Ieremia și Simion Movilă, a treĭ Grecĭ și al Polonuluĭ Dzierzek, vechiŭ oaspe și bună cunoștință a țerilor noastre; scriitorul, care dă un model de litere cirilice fine, înnainte de scrierea polonă, e Luca Stroicĭ însușĭ [9].

[1] Hurmuzaki, XI, p. 218, nº CCCLI.

[2] *Ibid.*, pp. 219-20.

[3] *Documentele* citate, pp. 441-2, 447.

[4] *Ibid.*, pp. 443-5. O scrisoare către acelașĭ ni s'a păstrat numaĭ într'o traducere latină cu totul strävezie, prin barbaria eĭ desăvîrșită, în ceia ce privește sintaxa românească primitivă; Hurmuzaki, XI, p. 278 și urm.

[5] Hurmuzaki, XI, pp. 342-3, nº CCCCXLI.

[6] *Ibid.*, p. 395 și urm.

[7] *Ibid.*, p. 443, nº DLXXXIII și *Documentele* citate, p. 446.

[8] Hurmuzaki, XI, pp. 349-50, nº CCCCLXXXIII.

[9] *Ibid.*, p. 317 și urm. Cf. cu facsimilele uneĭ scrisorĭ slavone a luĭ Luca, în Hurmuzaki, *Supl.* II, vol. I, p. 459.

Numele adevărat al luĭ Luca Stroicĭ era Lupu; familia sa e, de sigur, aceiaşĭ cu a boierilor Stravicĭ din veacul al XV-lea. Lupu era pe la începutul anuluĭ 1580, supt Iancu-Vodă Sasul, numaĭ Sulger, iar fratele său Simion îmbrăca numaĭ caftanul, tot aşa de modest, de Căminar[1]; îndată, Iancu făcu din Luca Marele-Logofăt al Moldoveĭ[2]. El învăţase carte polonă şi-şĭ prefăcuse şi numele în acela, maĭ creştinesc, de Luca; de la dascăliĭ săĭ din Polonia învăţase el a scrie romăneşte cu litere latine, precum a făcut în *Tatăl nostru* pe care l-a trimes unuĭ cunoscut din acea ţară[3]; de la dînşiĭ deprinsese meşteşugul de a se iscăli printr'o artistică îngrămădire şi împleticire de slove, care punea în mierare pe oameniĭ din vremea sa şi-ĭ îndemna să se iea după dînsul[4]. Avem dovezĭ că pe atuncĭ şi alţiĭ decît copiiĭ de boierĭ mergeaŭ să înveţe în oraşele polone vecine — Lembergul, de pildă[5]. Dintre fruntaşiĭ Moldoveĭ de pe acest timp, par a se fi adăpat de la acelaşĭ izvor de ştiinţă — şcoala Stavropighieĭ ortodoxe din Lemberg — fraţiĭ Movileştĭ, Ieremia şi Simion, carĭ aŭ avut totdeauna o mare aplecare către veciniĭ lor de peste Nistru şi-şĭ iscălesc scrisorile în litere vădit înrîurite de cele polone. Maĭ tînăr decît Luca, Grigore, fiul bătrînuluĭ Nistor Ureche, care, el, nu pare să fi ştiut decît romăneşte[6], stătea pe atuncĭ încă

[1] Regestele la vol. XI din colecţia Hurmuzaki, p. 897

[2] Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 39. Broşura d-luĭ Hasdeŭ despre Luca Stroicĭ — Bucureştĭ, 1864, in 16 —, unde s'a reprodus acest interesant monument ortografic, după o culegere de legĭ polone, nu maĭ e, aproape, în întrebuinţare. Acest *Tatăl nostru* samănă foarte bine în partea sa d'întăiŭ cu acela din tipăriturile luĭ Coresi, pe care, decĭ, Stroicĭ le cunoştea şi le avea la îndămână. El are alte asămânărĭ cu un altul care s'a tipărit cu cincĭ anĭ înnainte într'o colecţie germană; v. Şăineanu, *Istoria filologieĭ romîne*, ed. a 2-a, Bucureştĭ, 1898, p. 14.

[3] Hurmuzaki, XI, p. XLIV.

[4] Aşa aŭ făcut Nestor Ureche şi Anastasie Crimca Mitropolitul: pentru cel d'intăiŭ, v. Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, IV, 300, pentru cellalt, I. Bogdan, în *An. Ac. Rom.*, XI, p. 22.

[5] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII*[lea], I, cap. I.

[6] O lămurire a luĭ în această limbă, în Hurmuzaki, XI, p. 233, n°. CCCLVIII.

înnaintea dascălilor polonĭ. Melentie Balica, un cumnat al Movileştilor, pe a cărora soră Şcheauca o ţinea în căsătorie, era şi el printre cunoscătoriĭ şi preţuitoriĭ Regatuluĭ vecin, unde merge odată în solie împreună cu Stroicĭ.

Prin aceştĭ oamenĭ *cartea* polonă, decĭ *cartea* latină, a pătruns în Moldova, după ce de mult încă, supt Lăpuşnenĭ, pătrunsese moda polonă, iar supt Ioan-Vodă cel Cumplit veniseră Cazaciĭ prădalnicĭ aĭ Polonieĭ, cu cari se frămîntă, în toată Domnia luĭ, Petru Şchiopul. Dar între direcţiile culturiĭ polone de la sfîrşitul veaculuĭ al XVI-lea era şi aceia care ducea la o largă împărtăşire a limbiĭ poporuluĭ în viaţa de Stat, şi Unguriĭ din Ardeal se supuneaŭ de altminterĭ şi eĭ aceluiaşĭ impuls. Astfel, din imitaţia vecinilor, din nevoile pribegieĭ, în care lipsesc, fireşte, diaciĭ de slavoneşte, şi adesea orĭ şi tălmaciĭ, se răspîndi în lumea dregătorilor şi boierilor Moldoveĭ obiceiul fericit de a scrie româneşte. Pentru dînşiĭ, deocamdată, apoĭ şi pentru cancelaria Voevoduluĭ.

Ţara-Românească, rămasă în urmă şi în ceia ce priveşte cultura, urmă de departe, şi maĭ mult din motivul neştiinţiĭ de slavoneşte, această mişcare.

Supt aceste semne ale viitoruluĭ se închide veacul al XVI-lea.

CAPITOLUL III

LITERATURA RELIGIOASĂ ÎN VEACUL AL XVII-lea.

1. CULTURA SLAVONĂ LA ÎNCEPUTUL VEACULUÏ AL XVII-LEA.

După 1600, anul care a văzut pe Mihaï Viteazul în Țara-Romănească, în Ardeal și în Moldova, urmează peste treïzecï de anï de frămîntărï politice sterpe; Domnï vin de la Polonï, de la Turcï, de la Ardeleniï ungurï chiar; eï se luptă unul împotriva altuia, se sapă unul pe altul, se înlocuiesc unul pe altul. Dintre dînșiï aŭ maï multă statornicie: Radu Șerban, Ieremia Movilă, Constantin Movilă, fiul luï Ieremia, și Radu Mihnea.

Mihaï însușï trebuie să fi vorbit grecește, și el știa și ceva turcește; slavona și limbile Apusuluï i-aŭ rămas însă totdeauna necunoscute. Ca Domn, el are pisarï bunï și dă frumoase hrisoave în vechea limbă de Stat, dar însemnările pe care le face, sînt în romănește, ca și ale luï Petru Șchiopul; mîna cuceritoruluï așterne liniï supțirï, care se desfășură ascuțit, colțurat, nervos[1]; cît despre limbă, ea e reprodusă stîngaciŭ, și în așa chip, încît se vede bine că Mihaï-Vodă n'avea știință despre lucrările popeï Coresi și ale tovarășilor luï[2]. Catastifele ce se scriŭ pentru dînsul, însemnînd

[1] *Rev. p. ist., arch. și filologie*, IV, p. 543.

[2] Însemnarea citată a luï Mihaï a fost răŭ cetită de toțï; ea trebuie să se înțeleagă ast-fel: «Io Mihail Voevoda datămu eŭ cărțil[e] al[e] loru dă moșiia și al[e] mele dă s'a dăscu[m]paratŭ dă la min[e] satul Sularıu, și m'a datŭ as. 80.000 înŭ Bălgradu; blastămatu și procletŭ să fie dă 318 ot[e]țŭ și de min[e] ceana va sparcea pomana; amin»; alte asemenea note, în *Studiĭ și doc.*, IV, p. 1 și urm.

venituri saŭ danii în ţara, luată cu sabia, a Ardealului, se alcătuiesc în românește[1]. Corespondenţa sa secretă: «învăţături» saŭ instrucţii către solii săi la Împărat, la regele Poloniei, scrisorile către aceşti soli — toate acte care nu trebuiaŭ să treacă supt alţi ochi decît ai Trimeşilor —, planurile de «răspunsuri» către suveranii străini[2] sînt în aceiaşi limbă; în româneşte se scrie, de chiar mîna lui Mihai, care face aici silinţi spre caligrafie, o creditivă pentru solul trimes în 1598 la Imperiali[3]. Dregătorii săi din Ardeal şi din Moldova, pîrcălabii de cetăţi, şi între ei însuşi Hatmanul Udrea, pîrcălab la Suceava, daŭ Saşilor chitanţe româneşti, al căror cuprins îl înţelegeaŭ astfel şi aceştia[4]. Dregătorii din Maramureş din familia Pogan, vechiŭ neam din partea locului, fac răvaşe româneşti către cetatea săsească vecină a Bistriţei încă de pe timpul cînd Ungurii stăpîniaŭ ţara, — încă din 1594[5]. Mari boieri păstrează obiceiul de a scrie în limba lor; astfel Barnovschi Păharnicul, Hatmanul Dima[6]; Vornicul Orăş obişnuieşte a da şi porunci în această limbă[7]. Dregătorii din Cîmpulungul moldovenesc scriŭ către Saşii din Bistriţa româneşte încă din vremea lui Ştefan Răzvan (1595)[8]. În sfîrşit, avem şi o tînguire de rob moldovean căzut în închisoarea ardeleană[9]: ea nu poate fi decît din anul 1600.

Nu trebuie să uităm nici aceia că atît fraţii Buzeşti, cît şi Mihai însuşi aŭ pus să li se însemne în româneşte povestirea

[1] *Documente în mare parte româneşti*, pp. 464-9; *Studii şi doc.*, IV, pp. 2-3.

[2] *Documente*, II, *passim*.

[3] D. A. Sturdza, în *An. Ac. Rom.*, VIII, anexă: «Rogu Măriei Tale să crezi pre omul nostru, pre Gligorie Postealnicul, de ce va grăi».

[4] Chitanţa pîrcălabilor de Făgăraş, în *Doc. Bistriţei*, I, pp. 3-4, nº VI, a lui Udrea, *ibid.*, pp. 4-5, nº VIII; a celui din Sighişoara, în *Studii şi doc.*, IV, p. 6, nº VIII; tot aşa face Vistierul Bărcan; *Doc. în mare parte rom.*, p. 491.

[5] *Doc. Bistriţei*, I, pp. 1-2, nº II; p. 2, nº III; p. 24, nº XXXI.

[6] *Ibid.*, pp. 5-6, nº X; pp. 11-2, nº XIV.

[7] *Doc. în mare parte rom.*, p. 492.

[8] *Doc. Bistriţei*, I, p. 2 şi urm.

[9] *Ibid.*, pp. 6-7, nº XI.

vitejiilor săvîrşite [1]: un fragment din Cronica luĭ Mihaĭ pentru aniĭ 1599-600 s'a păstrat în ruseşte [2]; partea până la 1597 se înfăţişează într'o prelucrare latină contemporană [3].

Radu Şerban era un simplu boier de ţară, care învăţase numaĭ a-şĭ scrie numele cu o frumuseţă deosebită, în micĭ litere fine; altă limbă decît româneşte nu ştia, şi testamentul săŭ, scris în Viena, pe cînd era pribeag, la 28 Februar 1620[4], e alcătuit în această limbă, fiind astfel al doilea testament românesc al unuĭ Domn romîn. Dacă hîrtiile sale ar fi fost oprite, ca ale luĭ Petru Şchiopul, de Cîrmuirea austriacă, în loc să treacă în mînile fetelor luĭ, am putea pomeni încă un număr de răvaşe şi însemnărĭ româneştĭ la începutul veaculuĭ al XVII-lea. O lungă scrisoare pe care o îndreaptă către dînsul boieriĭ muntenĭ nemulţămiţĭ cu stăpînirea urmaşuluĭ săŭ Radu Mihnea, a ajuns însă până la noĭ, şi prin duioşia şi puterea de care e întipărită, ea se cuvine a fi pomenită printre cele maĭ frumoase paginĭ ce s'aŭ scris în româneşte[5]. O altă scrisoare, îndreptată împotriva luĭ Radu de boieriĭ din partida turcească, a scăpat şi ea de nimicire[6], pe cînd o a treia ni se înfăţişează numaĭ în tălmăcire nemţească[7]. Pe cea de-a doua se află şi iscălitura Mitropolituluĭ Eftimie.

De la Movileştĭ în Moldova n'avem nicĭ un rînd scris româneşte, afară de cuvintele: «aşea să fie», pe care tînărul Constantin-Vodă le înseamnă pe un document slavon[8]. Eĭ şi-aŭ dat toate silinţile să păstreze tradiţiile cărturăreştĭ ale trecutuluĭ.

În sfîrşit, Radu Mihnea, fiul luĭ Mihnea-Vodă, era un fost şcolar al dascălilor din Veneţia, avea cunoştinţĭ de latineşte şi de greceşte, şi trebuia să apară contemporanilor săĭ din Moldova şi din Ţara-Românească, unde a domnit pe rînd,

[1] V. *Ist. lit rom. în sec. al XVIII-lea,* II, Excursul II.

[2] Ghenadie Enăceanu, *Din istoria bisericească a Romînilor,* Bucureştĭ, 1883, p. 144 şi urm.

[3] De Baltazar Walter; Papiu, *Tesaur,* I, nº 1.

[4] *Socotelile Sibiiuluĭ,* în *An. Ac. Rom.*, XXI, pp. 290-1.

[5] *Conv. literare* pe 1900, p. 270 şi urm.

[6] V. Hurmuzaki, IV[1], pp. 405-6, nº CCCXLVIII.

[7] *Ibid.*, pp. 347-8, nº CCXCIV.

[8] *Studiĭ şi doc.*, V, p. 11, nº 53.

și destul de multă vreme, ca un mare învățat [1]; știa până și turcește, și pricepea limba literară a Turcilor, a căreĭ basă e, precum se știe, araba [2]. El ținu la Curtea sa pe un Mateĭ, Mitropolitul Mirelor, poet și cronicar, pe un Ieroteiŭ Mitropolit de Monembasia, care a compilat un cronograf în care vorbia cu laude și de neamul luĭ Radu-Vodă. El va fi schimbat scrisorĭ cu Meletie Pigas [3], a poftit pe Chiril Lukaris, Patriarchul Alexandrieĭ, să vie la Tîrgoviște spre a predicà boierilor muntenĭ [4]. Căsătorit cu o Greacă, Arghira, bun prieten al Grecilor din Constantinopol, în lumea cărora a căutat și o soție fiuluĭ săŭ Alexandru Coconul [5], părinte al unuĭ al doilea fiŭ cu numele de Nicolachi și al unuĭ al treilea care fu privit, cu dreptate, ca Grec: Mihnea al III-lea, avînd lîngă el ca sfătuitor pe Grecul Vevelli din Creta [6] și pe cumnatul săŭ Levantinul Bartolomeiŭ Minetti [7], el pare că întrupează în sine un noŭ curent de cărturărie străină neamuluĭ nostru: curentul grecesc. În acelașĭ timp cu dînsul și cu fiul săŭ grecisat Alexandru-Vodă, stăpînește apoĭ Alexandru Iliaș, care fusese crescut în Răsărit, unde trăise o mare parte din viața sa tatăl săŭ, Ilie Lăpușneanu [8]: mamă-sa trebuie să fi fost o Greacă, soția sa, Elena, era fata luĭ Ioan Catargiu Banul, alt Grec; în Moldova și în Țara-Românească el veni încunjurat de Grecĭ, în potriva cărora Munteniĭ făcură o răscoală [9].

Unele încercărĭ de a grecisa Biserica se observă pe acest timp: la plecarea luĭ Eftimie locul de Mitropolit îl iea Luca

[1] V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 28.

[2] *Ibid.*

[3] V. scrisoarea acestuia către Mihnea-Vodă, tatăl luĭ Radu, tipărită de Legrand în colecția scrisorilor luĭ Pigas, 1902, pp. 106-7.

[4] *Ibid.*, pp. 28-9.

[5] Acesta luă pe fata gealepuluĭ Scarlati; v. *Socotelile Brașovuluĭ*, în *An. Ac. Rom.*, XXI, p. 168.

[6] V. *Studiĭ și doc.*, IV, Prefața.

[7] *Soc. Brașovuluĭ, l. c.*, p. 161.

[8] V. maĭ sus.

[9] V. *Studiĭ și doc.*, IV, tabla.

de Buzăŭ, un Cipriot învăţat [1]; Mateĭ al Mirelor căpătă egumenia la Dealul. Mănăstirea Sf. Sava din Iaşĭ, care avea la 1625, supt Radu Mihnea, cînd fu reînnoită de Ioan Postelnicul, nepotul luĭ Scarlati, un egumen grec, din Cipru [2], era închinată încă de Petru Şchiopul uneĭ mănăstirĭ răsăritene, care-şĭ clădise mitocul pe un loc dăruit de acest Domn [3]. Aicĭ închinarea venia de la sine: clădirea cea nouă era a mănăstiriĭ răsăritene, precum orĭce ctitor avea drepturile sale asupra ctitorieĭ ce înnălţase. Îndată se vede însă o mănăstire nouă a căreĭ desvoltare e asigurată de la început de către ctitor prin supunerea, închinarea eĭ la un Loc Sfînt din Răsărit: Nestor Ureche şi soţia sa Mitrofana [4] făcură să se zidească, în apropierea mănăstiriĭ vechĭ a Neamţuluĭ, lîngă un rîŭ secat, un noŭ lăcaş de viaţă călugărească; el era gata la 1ⁱᵘ Octombre 1604, cînd Nestor, Mitrofana şi copiiĭ lor Vasile, Grigore, Nastasia şi Maria îĭ dăruiesc moşiile Tărpeştiĭ, Giurgeştiĭ şi Giuleştiĭ, aceasta din urmă fiind dată şi de Ioan Mogîldea Vornicul de Poartă; la 15 April următor, Domnul de atuncĭ, Ieremia Movilă, întăreşte stăpînirea peste aceste sate, precum şi peste Unghenĭ, Drăguşanĭ, Negrileştĭ, Topoliţa, Poiana luĭ Giolicĭ, Petricaniĭ şi Scociuhaniĭ, venite de la evlavia aceluiaşĭ întemeietor [5]. Mănăstirea luĭ Nistor

[1] V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*. I, p. 28; cf. şi *Studiĭ şi doc*, VI, p. 465, nº 58.

[2] Melchisedek, *Notiţe istorice şi archeologice*, p 244.

[3] *Arch. istorică*, I¹, p. 127.

[4] Fata luĭ Ioan şi a Marieĭ — Melchisedek, *Notiţe ist. şi arch*, p. 14, nota 2: să nu fie aceştia Ioan şi Maria Movilă, părinţiĭ Movileştilor? Aşa s'ar lămuri lesne legăturile strînse dintre Nestor Ureche şi acest neam de boierĭ, care ajunse de la 1595 o dinastie. Cf. Ştefan Orăşanu, *Cronicariĭ moldovenĭ din sec. al XVII-lea*, Bucureştĭ, 1899, pp. 50-1.

[5] Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, IV, 300 şi *Neamţ*, nº 1257, donaţiile luĭ Ureche: cea d'intăiŭ e tipărită în *Arch. ist.*, I¹, pp. 46-7, cu data falşă de 7108, în loc de 7113, *ibid.*, *Neamţ*, IV, 301: întărirea luĭ Ieremia-Vodă; *ibid.*, VI, 2: acelaşĭ Domn întăreşte, la 3 Iulie 1604, schimbul făcut de Ureche cu mănăstirea Galata, pentru a căpăta satul Petricaniĭ; *ibid.*, *Neamţ*, nº 1131. Ieremia dă mănăstiriĭ două селове угарскиѫ: «două sate ungureştĭ», la 13 April 1606, *ibid.*, *Neamţ*, IV, 4: nouă cumpărătură a luĭ Ureche, la 28 Iunie 1610. — Cf. Orăşanu, *l. c.*, pp. 50-4.

Ureche nu primi un nume românesc, ci pe acel grecesc de Xiropotamul, care era și al uneĭ lavre din Atos; Vornicul moldovean însușĭ va fi fost acela care închinâ clădirea sa mănăstiriĭ răsăritene, al căreĭ nume îl purta.

Peste doĭ anĭ de la sfințirea mănăstiriĭ Secul — căcĭ așa-ĭ ziceaŭ toțĭ «Xeropotamuluĭ» moldovenesc —, soția Logofătuluĭ Ioan Gole închina mănăstirea înnălțată de acesta la Iașĭ, Golea, — pe care maĭ tărziŭ o refăcu numaĭ Vasile Lupu, — către altă lavră a Munteluĭ Sfînt, Vatopedul [1].

Dar marele închinător de mănăstirĭ româneștĭ a fost Radu-Vodă Grecitul, fiul Turcituluĭ Mihnea. În Moldova, el a alipit fundația «unchiuluĭ» săŭ Petru Șchiopul, Galata — numită după o mahala țarigrădeană —, Sfîntuluĭ Mormînt din Ierusalim, de care atîrna și biserica Sfîntuluĭ Sava din Iașĭ[2]. Cînd Radu drese și împodobi mănăstirea bucureșteană care-ĭ poartă numele: *Radu-Vodă*, el socoti că o asigură închinînd-o la Atos, mănăstiriĭ Iviruluĭ, unde se spune că el ar fi petrecut în copilărie ca să învețe bine carte grecească[3]. Mănăstirea Stăneștĭ, a Buzeștilor, fu închinată pe aceiașĭ vreme, de Gavril Movilă, Scaunuluĭ patriarchal din Alexandria, spre a face plăcere oaspeteluĭ prețuit care era patriarchul Chiril[4]. Cu acest act al luĭ Gavril-Vodă începe închinarea la Locurile Sfinte a unor lăcașurĭ, asupra cărora Domnul închinător n'avea nicĭ-un drept, între altele și fiindcă trăiaŭ urmașiĭ ctitorilor.

Dar toate aceste străduințe, care se înțeleg foarte bine cînd se gîndește cineva la legătura tot maĭ strînsă ce era între țerile noastre și Constantinopolul Sultanilor, nu duseră la o mare izbîndă a direcțieĭ nouă. Slavona decăzu necontenit, dar greceasca nu se arătă în stare să-ĭ iea locul, și astfel curentul românesc putu să se împuternicească, măcar atîta vreme cît cartea înnaltă era lăsată în părăsire, supt apăsarea unor împrejurărĭ grele.

Nimenĭ nu s'a gîndit vre-odată, cum îșĭ inchipuie atîția

[1] Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 237.

[2] Melchisedek, *Notițe*, pp. 280-1; cf. Hurmuzaki, XI, p. LXX, nota 5.

[3] Constantin Căpitanul, ed. Iorga, p. 107.

[4] *Studiĭ și doc.*, V, p. 437, nota 1.

bunĭ patrioţĭ, a căror cultură şi judecată nu stă la acelaşĭ nivel cu sentimentele pe care le profesează, — nimenĭ nu s'a gîndit decĭ să facă din elineasca luĭ Radu Mihnea şi luĭ Alexandru Iliaş, luĭ Chiril Lukaris şi luĭ Mateĭ al Mirelor, a Catargieştilor şi a Scarlaţilor, limba Statuluĭ. În Biserică, această limbă n'a pătruns decît în acele părţĭ unde, în urma actuluĭ de închinare, egumenul şi o parte din călugărĭ ajunseră a fi Grecĭ, dar aceasta nu se întîmplâ decît simţitor maĭ tărziŭ şi în foarte puţine locurĭ.

Dimpotrivă, şi în viaţa de Stat, şi în cartea bisericească, şi în puţina carte mireană care se înjgheba pe lîngă aceasta, limba ţeriĭ căpătă un loc care e destul de mare în anumite timpurĭ.

2. PĂTRUNDEREA LIMBIĬ ROMÂNEŞTĬ ÎN VIAŢA DE STAT ŞI ÎN BISERICĂ.

În Moldova nu s'a văzut nicĭ-un act domnesc de danie saŭ judecată scris în româneşte pînă pe vremea luĭ Ştefan Tomşa, adecă în al doilea deceniu al veacului al XVII[lea]. În Ţara-Românească, maĭ puţin *aşezată* şi maĭ puţin cultă decît Principatul vecin, se găsesc un număr de hrisoave de întărire pe care Simion Movilă le dă sprijinitorilor şi slugilor sale în aniĭ 1601 şi 1602: ele sînt scrise de diacĭ moldovenĭ saŭ muntenĭ, într'o limbă desluşită şi frumoasă. Fără îndoială că noul Voevod Simion, care înlocuise din 1600 încă pe Mihaĭ Viteazul învins şi înţelegea să-ĭ păstreze moştenirea, după omorul din Cîmpul Turdeĭ, n'avea o slăbiciune deosebită pentru limba poporuluĭ săŭ şi nu căuta să facă o înnoire în scrierea documentelor; dacă totuşĭ el nu vorbeşte slavoneşte supuşilor Domnieĭ sale, aceasta e să se atribuie nesiguranţeĭ în care trăia, veşniceĭ luĭ rătăcirĭ printre răsculaţĭ saŭ isolăriĭ luĭ într'o ţară care nu voia să ştie de dînsul. Păcătoşia şi netrăinicia stăpîniriĭ luĭ Simion se văd decĭ şi în aceste scumpe rîndurĭ în limba noastră.

Dacă Pătraşcu, fiul luĭ Mihaĭ Viteazul, face tot în româneşte o întărire către un credincios al săŭ, alegerea graiuluĭ ţeriĭ n'are altă explicare decît strîmtorarea tînăruluĭ Domn gonit, care

nu găsia lesne la Braşov, unde era, un cuviincios diac de slavoneşte[1]. Actul e o danie către biserica Sf. Nicolae din Şcheĭ, şi între marturĭ se află şi popa Mihaĭ, tălmăcitorul Cazanieĭ, şi un popă de Cernavoda, şi popa din Zerneştĭ şi un grămătic, şi un duhovnic al familieĭ, Timoteiŭ, şi doĭ «dascălĭ», Sava şi Vasile; dar scriitorul e noul popă din Braşov, Neagoslav, care era de loc de la Tîrgul-de-Flocĭ, la gura Ialomiţeĭ, şi fusese chemat de Şcheĭ încă de pe la 1591[2].

La începutul Domnieĭ sale, şi Radu Şerban dă unele acte în româneşte[3], din acelaşĭ motiv ca şi înnaintaşul săŭ. Cînd însă el ajunge să fie sigur de Domnie, Radu se întoarce la datina slavonă, pe care n'o părăsise de bună voie. Neapărat că Radu-Vodă Mihnea, ca un om învăţat ce era, a căutat să dea hotărîrilor sale cea maĭ corectă înfăţişare slavonă ce se putea. Dar de la dînsul, şi din Ţara-Românească şi din Moldova, avem destul de multe documente româneştĭ. Acte de acelaşĭ fel pornesc de la toţĭ urmaşiĭ lor.

Ele nu sînt însă alta decît poruncĭ, în care nu poate fi nimic solemn: poruncĭ către vătavĭ, către pîrcălabĭ, către deşugubinarĭ şi către oraşe: scopul ce se întîmpină maĭ des e vestirea unor scutirĭ de avere mănăstirească saŭ episcopală. Până la restaurarea slavonismuluĭ supt Vasile Lupu şi Mateĭ Basarab se păstră deprinderea de a se scrie răpede, româneşte, pe o bucăţică de hîrtie obişnuită, întărită cu pecetea cea mică, astfel de înştiinţărĭ către dregătoriĭ maĭ micĭ, cari nicĭ nu ştiaŭ slavoneşte.

Orînduielile Domnilor, măsurile lor de reformă, trebuind să fie înţelese pe deplin şi de cercurĭ foarte largĭ, nu se pot îmbrăca în haina tainică a vechiĭ limbĭ deStat. Astfel prin cuvinte româneştĭ se află hotărîrile de îndreptare luate de Miron Barnovschi pentru viaţa mănăstirească şi împrejurările de viaţă la sate[4].

[1] Papiu, *Tesaur*, I, pp. 385-7.

[2] V. Stinghe, *o. c.*, p. 4. De la Pătraşcu maĭ avem însemnărĭ româneştĭ făcute în locul pribegieĭ sale din Germania; Hurmuzaki, VIII, p. 400.

[3] *Studiĭ şi doc.*, VI, p. 460, n° 31.

[4] V. A. Urechiă, în *An. Ac. Rom.*, X, p. 251 şi urm.; *Arch. ist.*, I[1], pp. 175-6, n° 259.

Alăturĭ de asemenea acte româneștĭ, care pornesc din cancelaria domnească, sînt actele, maĭ întinse, maĭ interesante și maĭ folositoare, care se primesc acolo. Acestea sînt rapoartele *ispravnicilor* luĭ Vodă, cari merg să hotărnicească și să aleagă, în urma uneĭ pîrĭ, în toate colțurile țeriĭ. S'aŭ publicat două acte de acest fel, supt care e de o potrivă iscălit Cămărașul Seachil, dintr'o familie ungurească, dar căruia se vede că-ĭ făcea plăcere să-șĭ scrie mărturiile de cercetare în românește [1].

Obiceiul de a se face testamentele în românește se păstrează. A fost vorba de al luĭ Radu Șerban, redactat la Viena. Mama luĭ Mihaĭ Viteazul, Teodora, în călugărie Teofana, puse, la 1602, pe «călugărașul Gavriil logofăt, de la schitul» Cozieĭ să-ĭ scrie românește voința cea de pe urmă, și el a îndeplinit această sarcină, lăsîndu-ni una din cele maĭ duioase paginĭ din scrisul nostru cel vechiŭ [2].

Și inscripțiile de pe morminte se sapă în românește. Astfel se înfățișează pisaniile luĭ Radu și Stroe Buzescu. Cîte-va cuvinte româneștĭ se cetesc, la mănăstirea Dealul, pe piatra care a acoperit multă vreme capul despărțit de trunchiŭ al luĭ Mihaĭ Viteazul, și tot în românește făcură nepoțiĭ pomenirea mameĭ luĭ Mihaĭ pe lespedea ce se vede încă la Cozia [3].

«Învățăturile» solilor vor fi fost scrise tot în limba țeriĭ. Maĭ vrednic de luare aminte e faptul că tratate chiar se încheie în românește cu vecinĭ cari nu înțelegeaŭ lesne limba slavonă. Astfel tratatul luĭ Radu Mihnea cu Brașoveniĭ, care poartă data de 12 Septembre 1612 [4].

Iar mărturiile orășeneștĭ, zapisele de la țară nu vorbesc în curînd altă limbă [5].

[1] Hurmuzaki, XI, pp. 906-7; *Arch. ist.*, I[1], p. 22. Cf. raportul făcut la 18 April 1612 de Mitropolitul Anastasie, de Mitrofan episcopul de Roman și de Marele-Logofăt Voico; în Arch. Statuluĭ, *Neamț*, n° 1259; cf. n° 1258; Melchisedek, *Chron. Rom.*, I, pp. 240-1. V. și *Cuvente den bătrănĭ*, I, pp. 159-60.

[2] Papiu, *Tesaur*, I, pp. 389-90; Aricescu, *Revista istorică a archivelor*. II, pp. 101-3; D. Onciul, în *Convorbirĭ literare* pe 1901.

[3] *An. Ac. Rom.*, seria I, X, p. 305; *Studiĭ și doc.*, IV, p. XX, nota 1; Gaster, *Chrestomatie*, I, p. 44, n° XV.

[4] *An. Ac. Rom.*, XXI, p. 170.

[5] V. și *Cuvente den bătrănĭ*, I, pp. 130-1; cf. *Studiĭ și doc.*, VI, pp. 13-4, n° XII.

Chiar în Biserică, pe lîngă destulă slavonă, se întîlneşte şi multă românească.

Începînd întăiŭ cu Moldova, Agafton de Roman, retras după 1606 [1] la mănăstirea Moldaviţa, scrie româneşte, din acest adăpost al bătrîneţelor sale, Saşilor din Bistriţa [2]. Teodosie Barbovschi, episcopul de Rădăuţĭ de pe această vreme, era, cum ştim, un cleric ale căruĭ cunoştinţĭ se alcătuiaŭ maĭ ales din buna cetire şi scriere în româneşte: numit în locul luĭ Mardarie, care fusese făcut Mitropolit în 1595 [3], şi al luĭ Amfilohie, mort în 1598-9 [4], el urmă ca Mitropolit, între 1604 şi 1606 [5], luĭ Gheorghe Movilă, care muri tot aşa de neînvăţat cum trăise, pe rînd prieten al catolicilor şi sprijinitor al ortodoxieĭ străbune [6].

De la Teodosie n'a rămas nimic decît amintirea creşteriĭ pe care a dat-o luĭ Ştefan fiul luĭ Petru Şchiopul [7]. El a fost silit să părăsească Scaunul săŭ de archipăstor, fiind învinuit că a voit să otrăvească în împărtăşenie într'o zi de Paştĭ pe

[1] Melchisedek, *Chron Romanuluĭ*, I, pp. 228-30

[2] *Doc. Bistriţeĭ*, I, p. 3, nº V; pp. 12-3, nº XV.

[3] După Nicanor — cf. Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, pp 216-8 şi *Studiĭ şi doc.*, III, pp. 38-9 şi nota 1 — şi Mitrofan, ambiĭ Mitropoliţĭ aĭ luĭ Aron-Vodă. Cf. *Relaţiile cu Lembergul*, I, pp. 111-3, Hurmuzaki, XI, p. 40 nº LXXXIX. E însă ciudat că Mardarie se maĭ iveşte odată în 1595, — Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, III, p. 28. Gheorghe Movilă, Mitropolitul de drept, era atuncĭ pribeag.

[4] *Studiĭ şi doc*, VI, pp. 609-10.

[5] La 21 August 1604, el era încă la Rădăuţĭ (Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 232); în Octombre din acelaşĭ an, Gheorghe e Mitropolit (aceleaşĭ *Notiţe*, pp. 12-5); încă de la 20 Ianuar 1606, găsim pe Teodosie ca Mitropolit (acelaşĭ, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 237). El era Mitropolit la moartea luĭ Ieremia Movilă, în ziua de 10 Iulie st. n. 1606 (Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, p. 260).

[6] Melchisedek, în *An. Ac. Rom*, III, p. 28 şi urm. Dacă Melchisedek (*An. Ac. Rom.*, VII, p. 258) a cetit bine data de 7107 pe o icoană de la Suceviţa, Gheorghe Movilă s'ar fi retras la această mănăstire, unde el ar fi fost decĭ prin 1608-9.

[7] V. maĭ sus, p. CIV; pentru un manuscript ce a dăruit el Suceviţeĭ, ctitoria Movileştilor, v. Melchisedek, în *An. Ac Rom.*, VII, p. 261, nº 11; cf şi nº 12.

Domnul său, Constantin-Vodă Movilă; această ştire o avem printr'un raport veneţian din 1610, dar se pare că mazilirea şi supunerea la chinurĭ a luĭ Teodosie s'aŭ întîmplat înnainte de aceasta, căcĭ încă de la 5 Februar 1609 o mărturie e dată de «chir archiepiscop Anastasie Crimcovič, Mitropolit de Suceava şi a toată ţara Moldoveĭ [1]».

Anastasie Crimcovicĭ saŭ, cum îĭ zicea toată lumea, «Vlădica Crimca [2]», e cel d'intăiŭ cărturar care de la moartea luĭ Teofan încoace păstoreşte Biserica Moldoveĭ. Era un fecior de boier: tatăl său se chema Ioan Crimca, iar mamă-sa Cristina [3]. El pare să fi fost rudă cu Stroiceştiĭ, căcĭ împreună cu Lupu Stroicĭ şi cu fiul acestuia Ionaşco înnălţă el frumoasa clădire a mănăstiriĭ Dragomirna, care rivalisa oarecum cu cealaltă mănăstire nouă din Moldova, Suceviţa Movileştilor, şi maĭ ales a înnaintaşuluĭ său Vlădica Gheorghe [4], şi o întrecea prin aleasa eĭ frumuseţă. La moartea, în 1608 saŭ 1609, a luĭ Lupu Stroicĭ, Anastasie era de faţă, împreună cu Simion Visternicul, fratele bolnavuluĭ, cu Spătarul-cel-Mare Gheanghea, cu Vasile fiul luĭ Lupu şi cu Toader Boul care avea o datorie la Stroicĭ şi rugâ pe Mitropolit să o amintească celuĭ ce avea atuncĭ alte gîndurĭ decît al averilor de pe pămînt [5].

Anastase iscăleşte cu aceleaşĭ adusăturĭ din condeiŭ ca şi cochetul caligraf Lupu saŭ Luca Stroicĭ. Caligraf era şi el, Vlădica, şi în manuscriptele pe care le avem de la el — daniĭ către mănăstirea sa a Dragomirneĭ — dacă n'a scris textul chiar, el a adaos frumoase ilustraţiĭ, înfăţişîndu-l pe el însuşĭ, pe Ştefan-Vodă Tomşa, maĭ multe chipurĭ de sfinţĭ şi de în-

[1] Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, XXXVII, 7. Tot în 1609, în Septembre, el apare ca Mitropolit în notiţa unuĭ manuscript (Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 285-7).

[2] Aşa stă pe V[ul] actuluĭ citat

[3] Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 385-6; cf. *Studiĭ şi doc.*, VI, p. 609, nota 1.

[4] Melchisedek, *l. c.*, pp. 289-91.

[5] Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, XXXVII, 7.

gerĭ, şi a pus însemnărĭ, frumos scrise, la sfîrşit, ca să se ştie din rîvna cuĭ aŭ venit ele la mănăstire [1].

S'ar putea ca Anastasie să fi fost cel d'intăiŭ egumen de Galata[2]. Credincios faţă de Domnul săŭ, Petru-Vodă, el l-a întovărăşit în pribegia luĭ prin Apus, după ce de faţă şi cu dînsul s'a făcut căsătoria tainică a luĭ Petru cu Doamna Irina[3]. La Tulln, în Austria, Anastasie e martur în cea d'intăiŭ diată a fugaruluĭ[4]. Dar el nu se maĭ găseşte în alaiul pribeaguluĭ, şi, pe de altă parte, Petru se plînge în 1594 că i-a murit «un popă grec bătrîn, cel maĭ de cinste[5]».

E maĭ de crezut însă că aŭ fost doĭ Atanasie şi că acel care a mers cu Vodă în Germania şi a murit acolo, era un Grec.

Cellalt Atanasie, Moldoveanul, înlocui la Roman pe Teodosie Barbovschi, trecut la Mitropolia din Suceava; apoĭ peste doĭ anĭ îl înlocui şi în Scaunul de Mitropolit, Domn fiind pe atuncĭ Constantin Movilă. Anastasie, prin originea situaţieĭ sale de ierarch, ca şi prin legăturile sale cu Stroiceştiĭ, trebuia să fie un părtenitor al dinastieĭ Movilă. Totuşĭ el se împăcă bine şi cu urmaşul luĭ Constantin-Vodă, Ştefan Tomşa, pe care-l zugrăvi în manuscriptele sale şi la sfinţirea mănăstiriĭ căruia, Solca — iarăşĭ o mănăstire nouă —, el sluji în fruntea cleruluĭ moldovean, lîngă Mitrofan de Roman, fostul egumen al Moldaviţeĭ[6], Iosif poate, episcopul dioceseĭ nouă, întemeiată la 1598-9[7], a Huşilor, şi Efrem de Rădăuţĭ, fost episcop al Huşilor[8].

[1] Melchisedek. *l. c.;* I. Bogdan, în aceleaşĭ *An. Ac. Rom.*, XI, p. 21 şi urm.

[2] *Cuvente den bătrănĭ,* I, p. 192.

[3] Hurmuzaki, XI, p. 218, nº CCCLI.

[4] *Ibid.,* p 251; p. 519, nº DCLIX.

[5] *Ibid.*, p. 417, nº DLV; v. şi p. 465.

[6] *Doc. Bistriţeĭ,* I, pp. 12-3, nº XV; pp. 80, 99-100.

[7] *Studiĭ şi doc.,* VI, p. 610; cf. Melchisedek, în *An Ac. Rom.,* III, p. 41. Crearea dioceseĭ nouă se datori sfaturilor luĭ Nichifor, vicariul patriarchal, care străbătu pe atuncĭ Moldova. V. tablele volumelor XI şi XII din Hurmuzaki.

[8] Wickenhauser, *Radautz*, pp. 21-2. Că şi Anastasie ar fi fost episcop de

La sfîrşitul anului 1615 însă, Doamna lui Ieremia-Vodă năvăli în ţară cu ceĭ doĭ coconĭ maĭ micĭ aĭ eĭ, dintre cari făcu pe Alexandru Domn al Moldoveĭ pe cîteva lunĭ de zile: Anastasie se grăbi să încunune pe noul stăpînitor. Turciĭ se adunară îndată împotriva luĭ şi-l înlocuiră, nu cu Tomşa cel gonit, ci cu Domnul muntean, Radu Mihnea, un om de incredere[1].

Radu schimbâ pe Mitropolitul trădător şi puse în locul luĭ pe un Teofan, al căruĭ loc de pornire nu-l cunoaştem; un noŭ episcop, Mitrofan, apare la Huşĭ, iar în locul luĭ Pavel din Roman se numi un Atanasie, călugăr moldaviţean[2].

Noiĭ episcopĭ nu avură aceiaşĭ soartă; cel de Roman şi cel de Huşĭ rămaseră în eparchiile lor şi după plecarea luĭ Radu-Vodă, pe cînd Mitropolitul Teofan trebui să părăsească ţara odată cu dînsul, în 1619. Anastase Crimca luă iarăşĭ cîrja archipăstorească, pe care o păstră pănă la moarte, pe cînd Teofan trebui să-şĭ caute un adăpost în mănăstirea munteană a Bistriţeĭ, unde el se afla la 1623, întitulîndu-se «fost Mitropolit al Suceveĭ» [3]; ceva maĭ tărziŭ el stă la mănăstirea Slatineĭ, unde era egumen Partenie [4]. Întoarcerea luĭ ar putea fi în legătură cu noua Domnie moldovenească, sfîrşită prin moarte, în 1626, a luĭ Radu.

La 1628 Anastasie era încă în viaţă, dar peste treĭ anĭ Atanasie de Roman îĭ urmase[5]. În 1632 şi el făcea loc luĭ Varlaam, încă înnainte ca strălucitul Domn Vasile Lupu să fi luat în stăpînire Scaunul Moldoveĭ[6]. Noul ierarch fu hiro-

Radăuţĭ, n'aş admite numaĭ pe temeiul uneĭ inscripţiĭ raportate de Wickenhauser. — Pentru alt Efrem de Rădăuţĭ, mort în 1616, care a scris o Psaltire slavonă Moldaviţeĭ, unde şi-a încheiat viaţa, v. Wickenhauser, *l. c.*, pp. 23-4 şi Marian, *Inscripţiunĭ de pe manuscripte şi cărţĭ vechĭ din Bucovina*, Suceava, 1900. Cf., de acelaşĭ, *Condica mănăstiriĭ Solca, ibid.*, 1901.

[1] V. vol. IV, Prefaţa

[2] Actul de închinare al mănăstiriĭ Galata, 1617; v. Hurmuzaki, XI, p. LXX, nota 1.

[3] Tocilescu, în *An. Ac. Rom.*, VIII, p. 196.

[4] *Doc. Bistriţeĭ*, I, pp. 35-6, nº XLVII; p. 42, nº LVI.

[5] Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, pp. 254-5. Pentru Atanasie, v. şi legenda raportată de Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, p. 161 şi urm., 181 şi urm.

[6] V. Melchisedek, *o. c.*, p. 255

tonisit la 23 Septembre 1632, şi cuvîntul de îndemn îl rosti marele teolog al Răsăritului grecesc, Meletie Sirigul [1].

În toată această vreme, Biserica moldovenească nu produce nimic decît lucrările de caligrafie ale luĭ Crimca. De vre-o mişcare literară în româneşte, nu poate fi nicĭ vorbă.

Mitropolitul muntean Luca, foarte lăudat pentru învăţătura sa, n'a lăsat în urmă-ĭ nimic decît nişte manuscripte slavone date mănăstiriĭ sale, Izvoranu, din judeţul Buzăŭ [2].

Maĭ folositor a fost culturiĭ româneştĭ contemporanul săŭ Teofil, episcopul de Rîmnic, care era de sigur Romîn. Acest prelat, care a ajuns pe urmă şi Mitropolit şi a fost întrebuinţat de Leon-Vodă şi în soliĭ prin Ardeal, la pribegĭ [3], a sprijinit pe scriitoriĭ de slove frumoase, şi pe vremea luĭ lucrează în mănăstirea Bistriţeĭ, egumen fiind Anania, la 1627, un caligraf călugăresc cu numele de Mardarie [4]. Din Bistriţa, din schimnicia eĭ, unde fusese stareţ, venise însuşĭ Teofil, care se afla acolo, adăpostind, între alţĭ fugarĭ înnaintea Ungurilor, şi pe Mitropolitul grec Mateĭ al Mirelor, în 1611 [5].

Acelaşĭ Teofil a pus pe un călugăr care stătea de sigur la Bistriţa şi care ştia bine slavoneşte, Mihail Moxalie, să traducă un Cronograf. Pentru întăia oară se dădea astfel Romînilor acea povestire a întîmplărilor biblice şi a vieţilor Împăraţilor ţarigrădenĭ, care era o carte de cetire foarte plăcută şi răspîndită în Răsăritul grecesc şi slavon.

Mihail Moxalie—«Moxa» e o scurtare saŭ o greşală de copie în Cronograf — un Romîn, fiindcă lucrarea sa românească e făcută «pre limba noastră», un Romîn oltean cu oare care carte sîrbească — el zice Vidinuluĭ *Diiŭ* —, nu e numaĭ un traducător. Înnaintea luĭ n'a stat un singur izvod pe care să-l fi tălmăcit aşa cum era; ci din maĭ multe scrierĭ slavone el a pregătit, prescurtînd, cronograful pe care i-l ceruse Vlădica

[1] Bianu, în *Columna luĭ Traian*, 1882, p. 212.
[2] Bibl. Ac. Rom., mss. slavone 105, 109.
[3] *Studiĭ şi doc.*, IV, tabla.
[4] Mss slavone ale Ac Rom. V. Odobescu, în *Revista Romînă*, I.
[5] *Manuscripte din bibliotecĭ străine*, I; în *An. Ac. Rom*, XX, p. 243.

Teofil. Icĭ şi colo el adaoge de la dînsul cîte o lămurire, precum aceia că între năvălitoriĭ slavĭ dintr'o vreme îndepărtată s'ar fi aflat şi «Rumînĭ», spuind apoĭ anume: «Rumînĭ muntenĭ»[1]; el dă, poate de la dînsul, şi data întemeieriĭ Principatuluĭ moldovenesc, aşa cum ea se găseşte în vechile cronicĭ slavone ale acesteĭ ţerĭ[2].

Întăiŭ, Moxalie se oprise în mijlocul istorieĭ bizantine din veacul al XII-lea, după ce alesese din cronografele sale maĭ mult zugrăvirea feţelor împărăteştĭ şi anecdotele. El pusese capăt lucrăriĭ sale prin cîteva frase retorice, arătînd şi data cînd i s'a oprit condeiul, Septembre 1620. Găsind însă «alte izvoade», el fu îndemnat, saŭ se îndemnă singur, a merge maĭ departe, oprindu-se numaĭ la hotarele nouluĭ letopiseţ. Căcĭ acesta nu maĭ era un cronograf, ci o cronică a «Şcheilor» de peste Dunăre, nişte anale bulgaro-sîrbeştĭ care se întindeaŭ până în veacul al XV-lea[3]: cîteva rîndurĭ de cronologie făcură legătura între partea întăiŭ şi a doua a povestiriĭ româneştĭ despre viaţa Împăraţilor din toate neamurile. Cronica bulgărească e urmată până la 1413, iar de aci înnainte vin la rînd analele sîrbeştĭ. Moxa însuşĭ a dat poate o urmare acestor din urmă, povestind tot aşa de pe scurt întîmplările din ţara sa[4].

Felul de a prescurta al luĭ Moxa se vede lesne cînd se alătură această parte din urmă a lucrăriĭ sale cu originalul, care s'a păstrat. Singurul luĭ scop e să fie maĭ scurt decît izvodul, dar el nu va jertfi expunerea acestuia de cîte orĭ e o descriere ceva maĭ împodobită cu tradiţionale frase retorice.

Traducerea e bunişoară, dar i se întîmplă luĭ Moxa să lase în slavoneşte cuvinte al căror înţeles nu-l poate desluşi. Limba n'are nicĭ-un caracter regional, ci e vădit adaptată după aceia din cărţile bisericeştĭ: nu arare orĭ se întîlnesc şi archaismele din acestea, precum şi condiţionalul cu *să,* între-

[1] Hasdeŭ, *Cuvente den bătrânĭ,* I, p. 377. În altă parte el zice: «Rumănĭ» Romanilor.

[2] *Ibid.,* p. 405.

[3] Cf. *Studiĭ şi doc.,* III, p. 1 şi urm. şi I. Bogdan, în *Archiv für slavische Philologie,* XIII.

[4] V. *Studiĭ şi doc.,* III, p. 1 şi urm.

buințarea unor perfecte simple învechite, că *feaciŭ,* și a unor cuvinte anticvate, precum sînt *mesereare, 'cărtulariŭ,* ș. a.

De altminterea, lucrarea luĭ Moxa, care s'a păstrat într'un singur manuscript — care e însă, de sigur, o copie — n'a prins în lumea puținilor cărturarĭ aĭ timpuluĭ, — în parte și din causa nouluĭ curent slavon care izvorî peste puțin dintr'o stare de lucrurĭ maĭ liniștită; ceĭ ce alcătuiră peste vre-o cîțĭ-va anĭ cronografe româneștĭ n'aveaŭ nicĭ-o cunoștință despre acest înnaintaș al lor [1].

3. PETRU MOVILĂ ȘI ÎNRÎURIREA SA.

La 1631 ajunge Domn muntean prin luptă și se păstrează ca Domn prin înțelepciunea sa și prin iubirea ce aŭ avut-o, timp de peste douăzecĭ de anĭ, cît a stăpînit, toțĭ pentru dînsul, — Mateĭ Basarab. El nu venia în Scaun numaĭ pentru a se trufi cu purtarea semnelor domneștĭ, pentru a strînge banĭ și a lăsa un nume răsunător în amintirea urmașilor; coborîtor al Domnilor de demult, coborîtor romîn al Domnilor romînĭ, viteaz din sîngele vitejilor, el avea scopurile sale scrise pe steagul pe care-l desfășurase, chemînd țara în jurul luĭ; el voià să aducă înnapoĭ trecutul, trecutul de bogăție, de cinste, de putere, de mîndrie și de învățătură. Privind în urma vremilor, el zăria la depărtare de un veac un chip de sfînt purtător de cunună lumească, împăciuitor de țară, înfrățitor de boierĭ, înnălțător de bisericĭ, sprijinitor al meșteșugurilor și al științiĭ celeĭ bune de carte: cellalt Basarab era Neagoe. Mateĭ Basarab voi să samene luĭ Neagoe Basarab. Din moștenirea acestuia făcea parte însă și cartea slavonă. Toțĭ o uitaseră aproape, precum uitaseră și datinele și rînduielile bune: ca și pe dînsele, el voi s'o învie pe dînsa, socotind — aceasta era greșeala luĭ — că sînt de o potrivă de folositoare pentru înnaintarea neamuluĭ. Neagoe văzuse cum se tipăresc supt ochiĭ săĭ cărțĭ ce eraŭ să bucure ortodoxia întreagă; și Mateĭ voi să-șĭ aibă tiparniciĭ săĭ pentru cărțile sfinte.

[1] Cf. și *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea,* tabla, la numele luĭ Moxalie. Pentru amestecul luĭ în alte lucrărĭ literare, v. maĭ departe.

Mateĭ însuşĭ, Agă pănă la suirea sa în Scaun, luptător al luĭ Mihaĭ Viteazul în tinereţele pe care le lăsase departe în urmă-ĭ [1], nu era un om învăţat: fără îndoială că el nu atinsese acea înnălţime a învăţăturiĭ care era ştiinţa de slavoneşte, şi la cărţile ce aŭ ieşit pe socoteala luĭ el nu se putea uita decît ca la lucrărĭ frumoase pe din afară: e vrednic de luare aminte şi faptul că Viaţa luĭ Nifon, în care se cuprindea şi atîta din viaţa luĭ Neagoe însuşĭ, că Învăţăturile aceluiaşĭ Neagoe s'aŭ tradus pe vremea luĭ, poate ca să slujească Domnuluĭ însuşĭ [2]. Mitropolitul săŭ Teofil, pe care-l punea în fruntea soliilor [3] şi-l aşeza lîngă el maĭ presus de toţĭ ceĭlalţĭ sfetnicĭ, bătrînul Vlădică Teofil, era dintre aceĭ doritorĭ de cetire cari aveaŭ nevoie de mijlocirea tălmacilor de slavoneşte. Urmaşul săŭ la Rîmnic şi maĭ tărziŭ şi la Mitropolie, Ignatie, era un popă din Nicopol, pe care-l înnălţase ajutorul dat luĭ Mateĭ-Vodă în timpurĭ grele [4]; el ştia atîta slavoneşte cît trebuia să ştie un cleric bulgar. Nu ştim ce însuşirĭ va fi avut în această privinţă episcopul de Buzăŭ din acea vreme, Efrem. Nicĭ Ştefan Mitropolitul, care înlocui la 1648 pe necunoscutul Dionisie, urmaşul la 1642 al luĭ Teofil [5], n'a lăsat altă dovadă de învăţătură decît că a făcut cîteva tălmăcirĭ uşoare şi că i s'a însemnat şi luĭ numele pe tipăriturile plătite de Domnul săŭ.

Învăţatul în slavoneşte a fost pe vremile luĭ Mateĭ cumnatul săŭ Udrişte Năsturel din Fiereştĭ, fratele Doamneĭ Elena. Dar rostul luĭ cărturăresc şi politic începe numaĭ ceva maĭ tărziŭ. Tipografia Domnească lucra de cîţĭva anĭ de zile, cînd cărţĭ de-ale luĭ Udrişte intrară sub teascurile eĭ.

Întemeiarea acesteĭ tipografiĭ porneşte din altă parte, de la acel fiŭ înstrăinat al ţeriĭ, de la acea vlăstare domnească luată departe de vîntul pribegieĭ, care a fost Petru Movilă [6],

[1] V. *Studiĭ şi doc.*, V, pp. 640-1.
[2] V. maĭ sus, p. LIII, nota 1.
[3] *Studiĭ şi doc.*, IV, pp. CCI, 215, 218, 221.
[4] *Magazin istoric*, IV — Cronica luĭ Stoica Ludescu —, p. 314: «popa Ignatie Sîrbul den Necopole». Cf. *Studiĭ şi doc.*, V, p. 629.
[5] Pomelnicul din Tîrgovişte, în *Studiĭ şi doc.*, V, p. 629, nota 1.
[6] Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, p. 138: notiţele luĭ Petru Movilă.

Petru-Vodă Moldoveanul, stareţul şi Mitropolitul Chievuluĭ rusesc. Dacă a fost o înrîurire rusească asupra culturiĭ romăneştĭ de atuncĭ, trebuie să nu se uite că ea venia din Rusia polonă, şi nu din Rusia Ţaruluĭ, care era cufundată încă în adînc întunerec, şi de la o Mitropolie rusească, unde un Romîn ajunsese cea d'intăiŭ lumină a conştiinţiĭ, a învăţăturiĭ, a lucruluĭ cu mintea. Să n'o uităm nicĭ noĭ, şi să n'o uite nicĭ alţiĭ.

Petraşcu s'a născut la 21 Decembre 1596, pe cînd tatăl săŭ Simion Movilă era numaĭ Hatman al Moldoveĭ. N'avea încă patru anĭ, cînd Simion începu lupta sa zădarnică pentru Domnia munteană; Doamna Marghita şi cu fiiĭ eĭ rămaseră neapărat în Moldova. Simion se întoarse şi el aicĭ, bătut, dar după cîtva timp el ajunse stăpînitorul acesteĭ ţerĭ, după moartea frateluĭ săŭ Ieremia, în Iulie 1606. Petraşcu avea atuncĭ maĭ puţin de zece anĭ, şi el văzu peste cîteva lunĭ de zile pe tatăl săŭ mort, poate prin otrava dată de cumnata luĭ, Doamna Elisabeta a luĭ Ieremia. Marghita voi să aşeze într'un Scaun prea mare pentru el pe fratele cel mare al luĭ Petraşcu, pe Mihăilaş, şi se iscâ supt ochiĭ plăpînduluĭ copil un crîncen războiŭ care se mîntui prin fuga Marghiteĭ, învinsă de Constantin Movilă.

Totuşĭ Petraşcu se întoarse în Moldova stăpînită de vărul săŭ duşman, Constantin-Vodă: la 15 Septembre 1610, el se găsia la mănăstirea familieĭ sale, Suceviţa, unde vorbia cu un casnic al Movileştilor, pe care rîvna pentru Dumnezeŭ îl făcuse să se îmbrace în rasa călugăruluĭ.

Aceste împrejurărĭ de morţĭ năprasnice şi bănuite, de războaie învierşunate, de nestinsă ură între oamenĭ ce făceaŭ parte din aceiaşĭ seminţie, vor fi lăsat o neştearsă întipărire de groază asupra luĭ Petraşcu. Marghita, tot aşa de iubitoare de putere ca şi Elisabeta, lupta înnainte pentru Domnia odraslelor sale. Mihăilaş murise; Gavril venia la rînd, în această cheltuire ambiţioasă a copiilor. În 1616, după multe silinţĭ, el fu numit, dar nu în Moldova, ci în Ţara-Romănească, şi, de oare ce Sultanul nu voi să-l primească, el se întoarse îndărăt în Polonia, unde maĭ stătu, aşteptînd norocul, sin-

gurul noroc pe care era învăţat să-l înţeleagă, până la 1619[1].

Petraşcu veni şi el la Tîrgovişte şi se împărtăşi de strălucirea Domnieĭ, care ţinu însă abia doĭ anĭ de zile[2].

Dar Gavrilaş, căpătînd siguranţa că va fi mazilit, fugi în Ardeal la 28 Iunie 1620[3]; el luă cu dînsul în această ţară, unde se însură cu o Unguroaică, şi pe fratele său Ioan, care nu maĭ părăsi nicĭ el Ardealul[4]. Doamna Marghita şi cu fiiĭ ceĭlalţĭ, Petraşcu şi Moise, trecu iarăşĭ în Polonia[5]. În 1621, cînd Turciĭ şi Poloniĭ se băteaŭ la Nistru, ea nădăjdui să vadă pe Petraşcu Domn în Moldova, dar pacea de la Hotin îĭ zădărnici această ultimă dorinţă de a stăpîni[6].

Nenorocirea-ĭ răpise moştenirea de Domnie a tatăluĭ său, dar ea îĭ dădu răgaz să înveţe. Tînărul de 25 de anĭ, care încheia la 1621 cariera sa de pretendent, era în adevăr un om cu neobişnuite cunoştinţĭ. Pe lîngă limba sa, el ştia latineşte, ruseşte, poloneşte, greceşte, elineşte şi vechia slavonă. Aceasta mulţămită creşteriĭ sale în şcolile polone, şi anume la Lemberg, de unde-ĭ venise şi cel d'intăiŭ dascăl, pe care Simion Movilă îl ţinea în casa sa, împreună cu cîţĭva clericĭ de la Stavropighie[7], pe cînd diacĭ din Lemberg eraŭ întrebuinţaţĭ de Ieremia-Vodă pentru corespondenţa sa polonă[8]. La Lemberg, Petraşcu va fi fost colegul Moldovenilor Toma şi Gavril, de creşterea cărora se îngrijia cu deosebire Luca Stroicĭ[9]; şi chiar al luĭ Grigore Ureche, care învăţa în 1616 —

[1] V. *Socotelile Braşovuluĭ*, în *An. Ac. Rom.*, XXI şi *Studiĭ şi doc.*, IV.

[2] *Arch. ist.*, I[2], p. 190; actul nu poate fi din Februar 1618, ci fireşte din Februar 1619.

[3] *Soc. Braşovuluĭ*, p. 153.

[4] *Ibid.*, p. 153 şi *Studiĭ şi doc.*, IV, tabla.

[5] Scrisoarea ciĭ din 30 Iunie 1621, tipărită de d. Hasdeŭ, în *Cuvente den bătrânĭ*, I, p. 225 şi urm., nu poate fi decît din 1620. V. şi ale mele *Note critice asupra culegerilor de documente interne româneştĭ*, Bucureştĭ, 190., p. 24, nota 1.

[6] *Studiĭ şi doc.*, IV, p. CXLVIII.

[7] Ghenadie Enăceanu, p. 165.

[8] *Ibid.*

[9] *Ibid.*, p. 168.

atuncĭ Petrașcu avea 20 de anĭ — la școala acelеĭ Stavropighiĭ ortodoxe, cu care Domniĭ Moldoveĭ și boieriĭ lor stăteaŭ în legăturĭ de toate zilele[1].

Acum ce era să facă? Să aștepte ceasul fratelui săŭ Moise, care ajunse la 1630 Domn al Moldoveĭ, pentru a se coborî de două orĭ din Scaun și a muri apoĭ peste granița Nistruluĭ, în părerĭ de răŭ și în întunerec? Cîțĭva anĭ el duse încă această viață de om mare fără rost: stătu maĭ mult pe lîngă Hatmanul polon Chodkiewicz. Mitropolitul Chievuluĭ, Iov, îl îndemnă însă, la 1627, să se facă monach la vestita mănăstire Pecersca din reședința luĭ. Petrașcu primi: el ajunse la 31 de anĭ călugărul Petru și starețul chinovieĭ din peșteră, mare-archimandrit al acesteĭ Stavropighiĭ, și, peste șese anĭ după moartea luĭ Iov și plecarea unuĭ usurpator, Isaia, — Mitropolit al Chievuluĭ. Încă de la 1628 el începu a tipări, dînd în acest an o traducere a Sfaturilor luĭ Agapet. Ajuns Mitropolit, el îmbunătăți tipografia, lucră înnainte pentru dînsa și întemeiè întâiŭ la Pecersca, a căreĭ stareție o păstră toată viața, apoĭ la «mănăstirea fraților» saŭ Brațca, o școală vestită, care întrecu îndată și cu mult pe a Stavropighieĭ, după care fusese alcătuită. Ea se numia Gimnasiu — maĭ tărziŭ i s'a dat titlul de «Academie» —, și școlariĭ se intitulaŭ, după grecește, *spudeĭ*. Limbile de propunere eraŭ: întâiŭ slavona, limba Bisericiĭ, a căreĭ curăție a apărat-o totdeauna, cu știința și energia sa, Petru Movilă, apoĭ latina, limba Statuluĭ, a aceluĭ Regat polon, în care Movileștiĭ jucaŭ un rol mare, și, pe urmă, greceasca, limba Bisericiĭ celeĭ Marĭ din Constantinopol, de la care Pecersca dobîndise dreptul de Stavropighie, adecă de orînduire nemijlocită supt Patriarchie, și cu care Petru pusese de la început în legăturĭ Biserica luĭ. Se predaŭ, cu toată împotrivirea catolicilor, și a Regeluĭ chiar, atîtea științe cîte se aflaŭ în programul orĭcăreĭ școlĭ înnalte latine: gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, musica, geometria, astronomia și acea cunună a orĭcăror cunoștințĭ: teologia[2]. Ceĭ maĭ mulțĭ dascălĭ vor fi venit de la Lemberg, pe alțiĭ Petru i-a pregătit

[1] Barwiński, *Știrĭ asupra familieĭ Ureche;* în *Prinos Sturdza*, p. 203.
[2] Ghenadie Enăceanu, pp. 207-8.

însuşĭ, trimeţîndu-ĭ şi în străinătate. În tot Răsăritul slavon nu era pe acel timp nicĭ o astfel de şcoală, nicĭ o astfel de tipografie şi nicĭ un Mitropolit ca acesta.

Pentru cultura bisericească în Rusia, Petru Movilă are o covîrşitoare însemnătate. Oamenii cărturarĭ şi harnicĭ eraŭ foarte rarĭ în provinciile ruseştĭ ale Polonieĭ, şi maĭ rarĭ în Moscovia: călugărĭ de rînd, eĭ nu făcuseră nicĭ-o şcoală deosebită şi veniaŭ în Scaunele ierarchice fără altă pregătire decît sfinţenia lor, cînd era, şi meşteşugul lor de a-şĭ apăra situaţia împotriva acelor ce ar fi dorit-o pentru dînşiĭ. Vlădică şi om învăţat nu eraŭ noţiunĭ care să fi trebuit neapărat să se lege între ele. Acum Petru Movilă făcea din Mitropolia şi din chinoviile de la Chiev nişte purtătoare de lumină, nu numaĭ pentru cler, ci pentru orĭcine voia să se instruiască fără a părăsi saŭ a primejdui legea sa pravoslavnică.

Pentru soarta ortodoxieĭ în părţile ruseştĭ supuse regeluĭ polon, venirea sa în tronul archiepiscopal a fost o întîmplare minunată şi mîntuitoare. Înnainte de a-şĭ începe el opera, catolicii, Iesuiţiĭ, cari lucraŭ de cel puţin cincĭzecĭ de anĭ — de pe vremea luĭ Ştefan Báthory — pentru înghiţirea legiĭ «greceştĭ» din aceste Ţinuturĭ, păreaŭ că se apropie de scopul lor. Unirea cu Roma se dezvolta puternică, şi ierarchul unit din Lemberg se privia ca adevărata căpetenie religioasă a Ruşilor din ţara regeluĭ Sigismund; bietul Iov Boreţchi din Chiev saŭ urmaşul luĭ, nerecunoscut de Rege, Isaia, apăreaŭ pe lîngă rivalul lor din Lemberg ca nişte rămăşiţe ale unuĭ trecut sfărîmat. Catedrala Sfinteĭ Sofiĭ, această fiică a bisericiĭ luĭ Iustinian din Constantinopol, Mitropolia vechiuluĭ oraş sfînt al ortodoxieĭ ruseştĭ, era în ruine. Fricoşĭ faţă de Papĭ, Mitropoliţiĭ din Chiev nu se gîndiseră a se îndrepta către Patriarchul din Constantinopol. Petru Movilă a stat de la început în relaţiĭ cu acesta; el a căpătat numirea solemnă din partea Cîrmuiriĭ polone, pe lîngă care putea să aibă destuĭ stăruitorĭ; ca să arăte maĭ bine că el e stăpînul Bisericiĭ ortodoxe din Polonia, Petru se sfinţi ca Mitropolit în Lemberg chiar, şi pofti la această ceremonie prelaţĭ din toate unghiurile, cari, venind şi stînd de faţă, îl recunoscură. De acum

înnainte, vechea organisare pravoslavnică era iarășĭ în picioare, gata de luptă.

Pentru Biserica ortodoxă de pretutindenĭ, Petru Movilă a fost de mare ajutor. Dacă el a putut fi învinuit, pentru cuminţenia sa și pentru legăturile de înrudire și prietenie ce avea cu ceĭ maĭ marĭ oamenĭ din Polonia, că e prea blînd faţă de încercările de cucerire catolică, noul Mitropolit al Chievuluĭ se arătă cel maĭ mare protivnic al «eresieĭ» calvine. Prieten al ambasadoruluĭ olandes la Constantinopol [1], în strînse legăturĭ și cu agentul ardelean în acelașĭ oraș, sprijinit călduros de unul și de cellalt, Chiril Lukaris, fostul patriarch de Alexandria, ajuns apoĭ ecumenic, făcuse însemnate concesiĭ Reformeĭ luĭ Calvin. Supt numele luĭ apăru la 1632, în Apus, un Catechism, redactat încă de la 1621 [2], al căruĭ cuprins nu se potrivia cu tradiţia ortodoxă. El putea pătrunde lesne în unele părţĭ asupra cărora, ca în Ardeal, se exercita și o presiune oficială pentru a le face să treacă la calvinism. Petru Movilă începu o luptă neprecurmată împotriva eresurilor ce se strecuraŭ supt numele impunător al Patriarchuluĭ. Prin sinodul ce strînse în Rusia, prin acela care, supt înrîurirea luĭ, se adună în Moldova, prin alcătuirea și răspîndirea nouluĭ săŭ Catechism — vestita «Mărturisire ortodoxă» —, el dădu Răsăritenilor și conștiinţa despre credinţa lor și înţelegerea trebuitoare pentru a înfrunta și răspinge pe dușmanul viclean.

Pentru noĭ, Petru Movilă e, fără îndoială, un pierdut, un înstrăinat, care, de cum s'a așezat în egumenia sa la Pecersca, n'a maĭ scris românește și care în testamentul săŭ n'a găsit să pomenească pe nicĭ-un alt Romîn decît pe fratele săŭ Moise-Vodă [3]. Însă, cît despre aceasta, el a stat necontenit în atingere, nu numaĭ cu multele sale rude din Moldova, cu aceĭ cari aveaŭ interese faţă de dînsul — în 1645 încă, el dă o măr-

[1] V. *Studiĭ și doc.*, IV, tabla.

[2] Melchisedek, *Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul*, în *Analele Academieĭ Romîne*, XII, pp. 2-9.

[3] Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, p 319.

turie luĭ Pătraşcu Ciogole pentru stăpînirea moşieĭ Oşihilibĭ[1] —, ci cu ierarchia eĭ bisericească şi cu Domniĭ eĭ.

Astfel, pe la 1627, el primia de la Hrizea, Marele-Logofăt al luĭ Alexandru-Vodă Iliaş, din Ţara-Românească, şi de la Dragomir Marele-Pitar, un viitor Vornic, un extras din cronica luĭ Mihaĭ Viteazul saŭ numaĭ o mărturie, cu privire la minunile ce s'aŭ întîmplat la Alba-Iulia cînd s'a întemeiat acolo Mitropolia românească[2]: pe amîndoĭ aceştĭ boierĭ el îĭ cunoştea, de sigur, de pe cînd stătea la Tîrgovişte lîngă fratele săŭ Gavrilaş-Vodă[3].

Pe acest timp Domnia în Moldova o avea o rudă a luĭ Petru, Miron Barnovschi, care-şĭ adăugia cu mîndrie numele de Movilă. Miron-Vodă nu-şĭ uită ruda înstrăinată: el îĭ trimete un manuscript din Neamţ, care servi la tipărirea, în 1630, la Lavra Pecersca, a *Octoichuluĭ* slavon[4]: o parte din exemplare numaĭ poartă stema Mitropolituluĭ; sînt altele care aŭ semnul domnesc al Voevoduluĭ Moldoveĭ[5]. În acelaşĭ an, patriarchul de Constantinopol Teofan, rătăcitor ca atîţia dintre fruntaşiĭ Bisericiĭ răsăritene din Împărăţia turcească, se opri cîtva timp la Iaşĭ, şi aicĭ veni un Trimes al luĭ Petru Movilă ca să afle de la dînsul dacă în adevăr tipăritura calvină de la Geneva e a patriarchuluĭ Chiril Lukaris, pe atuncı mazil[6]. Că lucrarea era în adevăr a luĭ, dovedeşte declaraţia pe care o face luĭ Cornelis Haga, ambasadorul olandes, la alegerea luĭ ca patriarch, în 1622[7].

Prin 1635, veni la Mateĭ Basarab un călugăr din Grecia, Meletie, care-şĭ zice Macedoneanul, după Ţinutul unde se născuse. El ştia să «scrie cu tiparul», şi putem spune anume unde a învăţat acest meşteşug, căcĭ, dacă el venia din «părţile Rusieĭ», iubirea pentru meşteşugul tiparuluĭ spune în-

[1] *Studiĭ şi doc.*, VII, p. 211, no 14.
[2] Ghenadie Enăceanu, pp. 144-53.
[3] V. maĭ sus, p. CXXXIII.
[4] Picot, *Pierre Moghila*, în Legrand, *Bibliographie hellénique*, IV.
[5] *Ibid.*
[6] Ghenadie Enăceanu, *l. c.*, p. 285.
[7] *Studiĭ şi doc.*, IV, p. 182, nota 1.

suşĭ că l-a cuprins încă de cînd luase schima monachicească la Atos, în mănăstirea Zografuluĭ[1]. Dar în această provincie polonă nu se lucraŭ cărţĭ de tipar nicăirĭ aiurea decît la Vlădica Petru, în mănăstirea luĭ, Pecersca. Aicĭ, de la 1627 înnainte, adecă îndată după aşezarea luĭ ca egumen, meşteriĭ zeţuiaŭ necontenit; eĭ eraŭ la început ceĭ doĭ Berînda, Ştefan şi Pamva, şi Rusul Taras Zemca[2]: Pamva a publicat în 1627 un dicţionar slavon-rusesc, care a avut o mare răspîndire, fiindcă răspundea uneĭ nevoĭ esenţiale a cărturarilor din acea vreme. «Architipograf», adecă «şef de ateliere» al Mitropolituluĭ, protosinghel în rangurile bisericeştĭ, el venise din Galiţia, unde lucrase la tipografia din Sniatyn -- foarte puţin cunoscută şi roditoare — a episcopuluĭ liovean unit Ghedeon Balaban; sosirea luĭ se făcu odată cu aducerea literilor saŭ, cum se zicea în partea loculuĭ, «şriftuluĭ». Că ar fi fost Romîn din Moldova, s'a spus, dar nu s'a dovedit încă[3].

Tipografia luĭ Movilă dăduse pănă atuncĭ, pe lîngă două traducerĭ din greceşte ale Mitropolituluĭ, Agapit şi Dorofteĭ (1628), un şir de cărţĭ bisericeştĭ şi sfinte, ce trebuiaŭ să înlocuiască pe cele întrebuinţate pănă atuncĭ, care, de altfel, se găsiaŭ, de sigur, în număr neîndestulător. Astfel, tot în 1629, apar un Liturghiar, un Acaftist, o Psaltire, în 1630 un Menologhiu şi Octoichul de care a maĭ fost vorba; în 1631, un Triod, în 1632 un Evharistiriu, în 1636 era să iasă la lumină un Antologhiu. Pe lîngă aceste cărţĭ, se daŭ şi altele, care aŭ un cuprins religios fără să fie de nevoie pentru slujbă: astfel, la 1629, Petru Movilă dă a treia ediţie dintr'un *Nomocanon*, care maĭ fusese tipărit, la 1620, de Pamva Berînda, şi la 1624; la 1632 el publică o lucrare proprie: *Crucea luĭ Hristos;* în 1633, apare o *Evfonie,* în 1634 «Paramitia» şi Macarie Egipteanul. Chiar şi opere polone şi latine iese de supt teascurile metropolitane: în 1633 «Mnemozyne stawy» şi «Felix cometa» — cărticèle care cuprind laude aduse de

[1] Bianu şi Hodoş, p. 106, nº 36.

[2] Picot, *o. c.*: lista bibliografică

[3] V. Gr. Creţu, *Lexicon slavo-romîn* de Mardarie Cozianul, Bucureştĭ, 1900, p. 14 şi urm.

şcolariĭ de la Lavră, cînd el se întoarse în sfîrşit în reşedinţa sa de la Chiev—, în 1635, un Pateric polon. Niciodată într'un centru bisericesc nu lucraseră cărturarĭ şi meşteri maĭ harnicĭ supt o priveghere şi o îngrijire maĭ bună. Răpeziciunea cu care publicaţiile vin una după alta, e în adevăr uimitoare şi face de o potrivă cinste «architipografuluĭ» şi Domnesculuĭ Mitropolit.

Faima tipografieĭ de la Pecersca o cunoştea Mateĭ şi fără spusele luĭ Meletie; cînd acesta-l sfătui să aducă şi el «şrift» pentru ca să poată înzestra după cuviinţă mănăstirile pe care le repara şi acelea pe care le clădia din noŭ şi, nu maĭ puţin, pentru a-şĭ face un nume în analele culturiĭ bisericeştĭ a Răsăritului, Domnul muntean se grăbi a trimete pe călugărul Nectarie din Pelagonia, prietenul luĭ Meletie, la Chiev, cu o scrisoare de cerere către Petru Movilă. Mitropolitul dădu slovele cerute: buchĭ de un caracter vădit rusesc, urîte, micĭ, strîmbe, aplecate şi, împreună cu ele, si pe tipograful care era să lucreze supt călăuzirea Macedoneanuluĭ: el se numia Timoteiŭ Alexandrovicĭ şi era întovărăşit de Ivan Glebcovicĭ. I se dădu o locuinţă la Cìmpulung, făcîndu-i-se şi un tain din dajdea acestuĭ oraş. Prin ostenelile celor doĭ Ruşĭ apăru la 30 Iulie 1636 un *Trebnic* slavon [1]. Această carte fu aleasă pentru că ea n'ajunsese a se tipări la Chiev.

În acelaşĭ an 1636 începu a lucra, fără voia, şi une orĭ pare că în ciuda luĭ Movilă, o a doua tipografie slavonă din Polonia; ea fu alipită pe lîngă mănăstirea şi şcoala Stavropighieĭ din Lemberg: cea d'intăiŭ operă a eĭ a fost Evanghelia ieşită în acest an, iar a doua un *Antologhiu,* din 1638. În 1637 un *Varlaam şi Ioasaf,* carte foarte iubită în Răsărit şi pentru povestirea ce coprinde şi pentru morala de care e întovărăşită, se tipăria în altă tipografie nouă, a călugărilor de la Kuteinskij. Tot atuncĭ o «slugă» a luĭ Petru

[1] Cf. Bianu şi Hodoş, pp. 103-4, 592-32 şi *Arch. soc. şt. şi lit. din Iaşĭ,* IV, p. 324 şi urm.

Movilă făcea să apară la moşia acestuia, Mogilew [1], o *Psaltire* [2].

Nicĭ tipografia munteană, contemporană cu acestea, nu pierde timpul. Cel de al doilea produs al teascurilor eĭ e o Psaltire, în care se pomeneşte acum ca «architipograf» în partea loculuĭ, Meletie [3]. Cîtă înţelegere era, într'o privinţă, pe aicĭ pentru rostul Romînilor între vecinii lor, arată stîngacea Predoslovie, în care Mateĭ-Vodă se roagă creştinilor cari vor întrebuinţa această carte să-l pomenească pe dînsul şi pe Doamnă-sa Elena: el se îndreaptă în de obşte către toate neamurile de aceiaşĭ lege şi care aŭ «acelaşĭ vestit dialect slovenesc ca limbă», iar maĭ ales celor ce n'aŭ de unde lua cu înlesnire cărţile lor de credinţă, cetire şi slujbă: «Bulgarilor, Sîrbilor, Ungrovlachilor, Moldovlachilor, şi altora». Fireşte însă că Domnul muntean n'a poruncit luĭ Meletie ce trebuie să scrie, şi poate că nicĭ n'a ştiut ce a scris acesta după înţelegerea luĭ puţină.

Pe cînd însă tipografia-mamă din Chiev dădea în 1637 o Cazanie a luĭ Calist patriarchul, în 1638 un *Slujebnic* şi două lucrărĭ polone, în 1639 a treia ediţie din Liturghier, un Apostol, un Octoich; în 1640, o nouă Psaltire şi un Triod, pe cînd meşterii de la Lemberg răspundeaŭ prin Octoichul din 1640 şi Triodul din 1642, — tipografia munteană avea o soartă foarte schimbăcioasă şi părea că e menită să se risipească.

Ce e dreptul, la 1638, în April, se începu, de bună samă tot la Cîmpulung, o nouă Psaltire, care fu mîntuită în două lunĭ. Tipăritoriĭ voiră să-ĭ adauge şi un Sinaxariŭ, dar cartea rămase neisprăvită multă vreme, şi ea nu ieşi decît în 1641, prin munca altuĭ tipograf şi în alte împrejurărĭ. Grija tuturora era în acest timp războiul cu Moldova, care, început în 1637, fusese pornit din noŭ din partea vecinuluĭ răpareţ care era Vasile Lupu, «Grecul» din Iaşĭ, la 1639.

În 1640, la început, Meletie Macedoneanul era însă egu-

[1] Mohilăŭ, la Nistru?

[2] Picot, lista bibliografică citată.

[3] Bianu şi Hodoş, pp. 105-6, 532.

men la Govora, lîngă Olt, mănăstire pe care Mateĭ o reparase de curînd. El strămutase aicĭ şi tipografia. Încercarea făcută până atuncĭ va fi încredinţat pe Domnul muntean că faţă de tipăriturile necontenite ce se răspîndiaŭ din Rusia şi Galiţia polonă, cele muntene s'ar putea trece numai cu greŭ. Astfel se părăsi gîndul de a se lucra maĭ departe cărţĭ slavone, şi colile trase din Psaltire maĭ aşteptară încă momentul apariţieĭ. Pentru a da dovadă de rîvnă faţă de cele sfinte şi de hărnicie cărturărească, Vlădica Teofil, Mitropolitul ţeriĭ, scoase atuncĭ la iveală un Nomocanon, pe care apucase a-l traduce maĭ de mult Moxalie. Domnul îngădui ca manuscriptul să se tipărească. I se alese titlul de: «Pravilă: acesta iaste direptătoriŭ de leage, tocmelea Sf[i]nţilor Ap[o]s[t]olĭ, tocmite de 7 săboară: către ačasta şi a preacuvioşilor părinţĭ învăţătorilor lumie[ĭ]». Titlul arată destul de bine cuprinsul acesteĭ cărţĭ destul de voluminoase.

Pravileĭ din 1640 i s'a acordat o însemnătate foarte mare de către tipăritoriĭ eĭ. Se săpă anume pentru dînsa o stemă a ţeriĭ, şi Uriil saŭ Udrişte Năsturel, care era pe atuncĭ numaĭ Cămăraş, cred [1], făcu versurĭ slavone întru cinstea cumnatuluĭ săŭ, Domnul. Preoţiĭ fură îndemnaţĭ să dea 21 de «constandę de argint» şi să cumpere o scriere care-ĭ va deprinde să ţie posturile după cuviinţă şi-ĭ va înfăţişa ca pe nişte adevăraţĭ cărturarĭ.

Vlădica Ghenadie din Ardeal se învoi să se scoată o ediţie pentru el, supt învocarea numeluĭ săŭ. Plecînd Meletie din ţară, în cursul tiparuluĭ, urmaşul săŭ Ştefan de la Ohrida nu uită să amintească şi meritele sale.

De fapt, lucrarea, care se împărtăşeşte de însuşirile cunoscute ale stiluluĭ luĭ Moxalie, n'a putut aduce nicĭ-un folos. «Pravila» era pentru judecată, pentru judecata preoţilor maĭ ales, şi ea nu putea fi întrebuinţată altfel decît de ierarchĭ, cărora în cele maĭ multe casurĭ textul slavon nu li era neînţeles. Ea rămîne decĭ maĭ mult ca o lucrare făcută pentru faimă şi ca o curiositate literară.

[1] V. *Studiĭ şi doc.*, IV, p. CLXXXIV.

Se tradusese şi Cazania, din ruseşte, şi cartea era gata de tipar încă din 1638-9, cînd Meletie se înseamnă şi pe el ca «ispravnicŭ de pre izvoduluĭ scripturĭ şi cuvintele-toc-mitorĭ», dar cartea nu văzu lumina decît ceva maĭ tărziŭ[1].

4. CATECHISMUL ARDELEAN DIN 1640.

Deocamdată de aiurea veni o carte pentru Romînĭ: din Bălgradul Ardealuluĭ.

Domnia luĭ Mateĭ-Vodă fusese precedată de luarea puteriĭ în Ardeal de către destoinicul Gheorghe Rákóczy, a căruĭ înrîurire a fost foarte puternică şi asupra Principatelor româneştĭ vecine.

«Craiul» ardelean ştia să se lupte şi să-şĭ păstreze saŭ să şĭ întindă puterea şi fără luptă. Om cuminte şi prevăzător, el ţinea cu statornicie şi căldură la legea luĭ calvină şi, ca odinioară Ioan-Sigismund, el voià s'o răspîndească şi printre Romîniĭ săĭ din Ardeal.

Aceştia avuseră în Ioan din Prislop, Mitropolitul pus de Mihaĭ Viteazul, un păstor drept-credincios, precum fusese şi Sîrghie de la Tismana în Maramureş[2]. După scoaterea din stăpînire a Voevoduluĭ cuceritor, urmâ şi în cercul umil al Vlădicieĭ româneştĭ o vreme de schimbărĭ răpezĭ şi de lupte. Teoctist păstori cam în aceleaşĭ împrejurărĭ ca şi Ioan; el dădu ascultarea cuvenită învăţatuluĭ Mitropolit muntean Luca. Apoĭ veni din Moldova Dosofteĭ, care fusese pe lîngă Ştefan Tomşa şi stătuse la mănăstirea Bisericanilor. El fu bine văzut de Gabriel Bethlen, principele Ardealuluĭ, şi, cînd muri Spiridon de Maramureş, nu se maĭ dădu un urmaş acestuia, aşa încît Dosofteĭ putu să iea titlul resunător de «Mitropolit Bălgraduluĭ, al toată Ţara Ardelenească şi

[1] Bianu şi Hodoş, pp. 122, 146.

[2] Ioan Cernai, care se întîmpină la 1599 în mănăstirea Vaduluĭ ca «episcop sîrb al unor bisericĭ romîne», era concurentul în aceste părţĭ nord-ostice al calvinuluĭ Spiridon. Sîrghie veni în locul luĭ. V. Bunea, în *Unirea,* 1904, nº 25, p. 236.

Ungurească, și celelalte», pe care-l poartă într'o scrisoare trimeasă în Moldova. Ghenadie, care veni după dînsul, fu lăsat și el să păstreze neatinsă în aparență ortodoxia trecutuluĭ.

Ghenadie, Mitropolit romîn bine întemeiat, stînd supt aripile unuĭ principe puternic, se gîndi la tipăriturĭ. Pe atuncĭ lipsiaŭ în Ardeal și materialul și meșteriĭ, spulberațĭ de o potrivă de strașnicele împrejurărĭ din ceĭ treĭzecĭ de anĭ din urmă. Precum Mateĭ-Vodă ceruse slova, și pe ceĭ deprinșĭ a umbla cu dînsa, de la Petru Movilă, astfel Ghenadie al Ardealuluĭ se îndreptă pentru aceasta la Mitropolitul Teofil, care veni în curînd el însușĭ, dincolo de munțĭ, în solia cea mare din Maiŭ 1640 [1]. Se trimese de la Muntenĭ popa Dobre, care «aŭ făcut tipare aice în Ardel», și căpătă de la Gheorghe Rákóczy privilegiul tiparuluĭ chirilic pentru Romînĭ [2]. «Dascalul» — așa-ĭ zicea Ghenadie însușĭ — începu cu o nouă ediție a *Cazanieĭ* brașovene, pe care Vlădica o credea foarte de folos și doria s'o răspîndească iarășĭ printre credincioșiĭ săĭ. Lucrarea se trăgăni însă, așa încît cartea nu văzu lumina decît după moartea luĭ Ghenadie, întîmplată la începutul luĭ Septembre din același an [3].

Pănă atuncĭ însă tipografia fusese întrebuințată și pentru alte scopurĭ care nu eraŭ ale luĭ Ghenadie. Rákóczy Calvinul avea pe lîngă el ca superintendent pe vestitul Ștefan Geley, om învățat și cu foarte multă rîvnă pentru școlĭ, pentru tipăriturĭ, pentru legea luĭ reformată. Geley voià să calvinească în cel maĭ scurt timp și pe Valachiĭ proștĭ, aĭ căror popĭ tot maĭ credeaŭ în superstițiile lor «băbeștĭ» privitoare la posturĭ, rugăciunĭ, sfințĭ și ierarchie [4]. El doria o tipografie românească slujind scopurilor calvine, o școală de «latinește, grecește și românește» în preajma Vlădicăĭ saŭ în alt loc potrivit, predicatorĭ romînĭ, cari să rupă cu trecutul, răspîndirea Catechismuluĭ reformat și a cîntărilor, care, traduse în românește,

[1] *Studiĭ și doc.*, IV, p. CCI.
[2] Bianu și Hodoș, p. 115.
[3] *Sate și preoțĭ*, p. 51.
[4] Bunea, *Vechile episcopiĭ*, p. 88.

de un Bănățean, se întrebuințaŭ în orașele rămase credincioase calvinismuluĭ: Lugoșul și Caransebeșul[1].

Cîntările acestea, care nu sînt altceva decît Psalmiĭ pușĭ în versurĭ, *foarte prost,* de un urmaș al luĭ Moise Peștișel și Ștefan Herce, anume Ștefan din Făgăraș — pe ungurește Fogarási, precum Tordassy de la localitatea Tordaș, — aŭ rămas în manuscript, și le cunoaștem numaĭ prin copiarea lor, cu ortografia foarte ciudată a originaluluĭ, în toate asemenea cu cea ungurească, de Ioan Viski, predicatorul calvin din Sîntă-Măria (Boldogfalva), în Țara Hațeguluĭ, de mult cucerită pentru Reformă, și din străvechiul Scaun episcopal al Gioagiuluĭ-de-jos[2].

Fogarási maĭ făcuse o traducere mîntuitoare de suflet pentru Romîniĭ săĭ[3]: anume Catechismul din Alba-Iulia saŭ «Biblia Mică», redactată anume pentru folosul școlilor, pentru pregătirea uneĭ generațiĭ de Calvinĭ conștiențĭ, de profesorul Alstedius de la școala înfloritoare din acest oraș[4]. Traducerea era scrisă însă cu litere latine, și luĭ Geley i se va fi părut că o astfel de lucrare, bună pentru școlile bănățene, care eraŭ înființate spre folosul Romînilor ca și spre al Ungurilor, nu e potrivită ca să se împartă popilor și țeranilor spre a-ĭ cîștiga pentru calvinism. El știa despre «cîntările» luĭ Fogarási, deci tot așa-ĭ va fi ajuns la cunoștință și Catechismul tălmăcit de acesta; însă el nu se opri asupra luĭ ca mijloc de propagandă.

Astfel opera predicatoruluĭ din Lugoș rămase în manuscript până la 1648, cînd ea apăru pe socoteala Banuluĭ Acațiu Barcsai, viitorul principe al Ardealuluĭ, care Ban al părților timișene, trimes adese orĭ în solie pe la noĭ, pare să fi fost un cunoscător al limbiĭ noastre[5]. Numaĭ atuncĭ ea se tipări la Alba-Iulia, într'o broșură cu titlul unguresc, care

[1] Bunea, *l. c.,* p. 89; tălmăcitoriĭ nu pot fi aceiașĭ oamenĭ carĭ aŭ dat Romînilor *Palia* · limba lor e alta.

[2] Silași, în *Transilvania* pe 1875, n^le^ 12-4.

[3] Că era Romîn, dovedește intitularea comunitățiĭ din Lugoș, asupra căreia avea supravegherea în cele duhovniceștĭ, ca: «valaho-maghiara Eclesie»; Prefața Catechismuluĭ cu litere latine din 1648; în Bianu și Hodoș, pp. 160-1.

[4] Cf. și *Studiĭ și doc.,* IV, pp. 269-70.

[5] Bianu și Hodoș, p. 160 și urm.; *Studiĭ și doc.,* IV, tabla.

a avut maĭ ales urmarea de a răspîndi printre Bănățenĭ întrebuințarea alfabetuluĭ latin, în versurĭ de ocasie, ca ale luĭ Mihail Haliciŭ [1], student în Basel, la 1674, saŭ în anumite dicționare romîno-latine de maĭ tărziŭ [2].

Catechismul pe care Geley îl dădu Romînilor, cu cheltuiala predicatoruluĭ Curțiĭ, Gheorghe Csulay, pare să fi fost tot al luĭ Alstedius. Traducerea se făcu din latinește, dar, pentru ca să sune maĭ bine și ca să se prindă maĭ ușor preoțiĭ, nu se vorbește în titlu numaĭ de latinește, saŭ «diecește» — limba diacilor, a cărturarilor —, ci se adauge și mențiunea unuĭ original *slavon*. Lucrul de tipar nu se făcu la Alba-Iulia, unde scrisese numaĭ tălmăcitorul, ci în satul Prisac, de lîngă această capitală, prin mînile popeĭ Dobrea, care întrebuință douăzecĭ de zile, de la 5 la 25 Iulie 1640. Popa fu, poate, chemat pentru acest scop din Alba-Iulia, fără știința Vlădicăĭ, al căruĭ nume nu se află pe tipăritură [3].

5. MIȘCAREA CULTURALĂ DIN MOLDOVA.

Răspunsul la acest Catechism veni din Moldova.

Mitropolitul de acolo, Varlaam, era un fiŭ de țeran din părțile Putneĭ, care dădură peste puțin timp și doĭ Domnĭ: pe Gheorghe Ștefan și pe Istrati Dabija.

Un frate al luĭ avu un fiŭ, Andreĭ, care se întîlnește ca răzăș în părțile Botoșanilor, și o fată, Marița, care se mărită cu popa domnesc Ursul Cergar, din satul Stoieștĭ Focșanĭ [4]; și maĭ găsim în 1677 pe «preutul Ursul și Todărașco, fečoriĭ luĭ Ștefan č-aŭ

[1] Hasdeŭ, în *Col. luĭ Traian*, 1884, pp. 413-4, Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 216.

[2] Acelașĭ, în *Col. luĭ Traian*, 1884, p. 406 și urm.; Crețu, în *Tinerimea Romînă* pe 1898.

[3] Despre cuprinsul Catechismuluĭ se poate lămuri cineva prin cărticica de polemică a Mitropolituluĭ Moldoveĭ Varlaam. Un exemplar din aceasta din urmă a fost găsit dăunăzĭ; ea se reproduce în *An. Ac. Rom.*, de d. I. Bianu, care a avut bunătatea să-mĭ comunice foile în corecturĭ. Cf. *Sate și preoțĭ*, p. 52 și urm. — Pentru micul catechism catolic cu litere latine tipărit la Roma în 1677, de Vito Piluzio, archiepiscop de Marcianopol și șeful Misiunilor din Moldova, v. Papiu, *Tesauru*, I, p. 105 și urm.; Bianu, în *Col. luĭ Traian*, 1883, p. 142 și urm.; *Studiĭ și doc.*, I-II.

[4] *Arch. ist.*, I^1, p. 80; V. A. Urechiă, în *An Ac. Rom.*, X, p. 348, *Studiĭ și doc.*, VII, p. 322, nº 26 și Note explicative la documente.

fost frate Mitropolitului Varlaam»[1]. Varlaam însuşĭ îşĭ cumpără viĭ şi făcu morĭ pe «gîrlele» de hotar ale ţeriĭ, păzite de «vătavĭ» şi «meşterĭ», la Cofeştĭ, şi le lăsă parte nepoţilor, parte mănăstiriĭ Secul[2].

Prin aceste părţĭ eraŭ pe atuncĭ «dascălĭ de copiĭ[3]», şi, la 15 Maiŭ 1634, între răzeşiĭ ce daŭ o mărturie tocmaĭ pentru nişte pămînturĭ la Cofeştĭ se află şi «Vicol dascal de Focşanĭ[4]». Dar Varlaam îşĭ va fi căpătat toată învăţătura şi dorinţa-ĭ deosebită de a ceti şi scrie, toată priceperea-ĭ caligrafică de la mănăstirea Secul, ctitoria luĭ Nistor Ureche, unde intră încă din tinereţă, poate chiar de la întemeiarea acestuĭ lăcaş. El ajunse egumen la Secul pe la 1610, şi avem o hotărîre luată de dînsul împreună cu Mitrofan, fostul episcop de Roman şi unul din călugăriĭ mănăstiriĭ, pentru a curma o pricină de moşiĭ[5]. Numaĭ după vre-o douăzecĭ de anĭ de egumenie, şi fără să fi fost episcop undeva, ajunge Varlaam, ca om de cincĭzecĭ-şeĭzecĭ de anĭ, la treapta cea maĭ înnaltă din ierarchia Moldoveĭ[6].

Înnainte de aceasta el avu prilej să cunoască pe îndreptătorul ortodoxieĭ ruso-româneştĭ, pe învăţatul Petru Movilă. În notele luĭ slavone, acesta aminteşte o minune ce i-a fost povestită de «Varlaam ieromonachul», venit la el în Lavră, la 3 August 1629, din partea luĭ Miron Barnovschi: e vorba de îngreuiarea racleĭ luĭ Sfîntul Ioan cel Noŭ de la Suceava cînd Mitropolitul Crimca se gîndia, în 1621, să fugă cu moaştele de'nnaintea Cazacilor prădalnicĭ[7]. Varlaam venise, de sigur, ca să aducă luĭ Petru manuscriptul *Octoichuluĭ*, care,

[1] Par a fi fost decĭ doĭ popĭ Ursul, unul nepot adevărat al luĭ Varlaam, cellalt, soţul nepoateĭ luĭ.—Arch Statuluĭ, *Neamţ*, n[le] 2521, 2522, 2523, 2576. Cf. n° 2514.

[2] O plîngere a luĭ din 1634 cu privire la aceste morĭ, în Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, n° 2494. V. regestul acestuĭ act şi al altoia privitoare la Varlaam, în notele explicative citate. p. 339. V. şi n° 2508; *Studiĭ şi doc.*, VII, p. 333, n° 75.

[3] V. *Studiĭ şi doc.*, VII, cf. n° 14 un dascăl din Focşanĭ, la 1715.

[4] Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, n° 2493.

[5] Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, pp 247-8

[6] V. maĭ sus, p. CXXVIII.

[7] Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, pp. 181-4.

cum am spus, apăru şi cu armele Domnuluĭ moldovenesc, în 1630[1].

El putu să vadă la Chiev şcoala şi tipografia, şi de sigur că atuncĭ i se alcătui în minte planul de a strămuta şi în ţara sa aceste unelte de cultură. Înnălţarea sa la Mitropolie, sprijinul bogatuluĭ Vasile Lupu, căruia îĭ plăcea strălucirea şi care nu voia să fie întrecut întru nimic de vecinul muntean, pe care-l uria, îĭ dădură mijloacele de nevoie pentru aceasta.

Nu se poate hotărî precis data cînd Varlaam şi Domnul săŭ aduseră la îndeplinire întemeiarea şcoliĭ. O putem mărgeni însă destul de apropiat.

Încă la 1639 mănăstirea cea nouă a Treĭ Ierarchilor, înnălţată din piatră cioplită şi aurită, era în lucru: turnul de la poartă era gata din 1638, dar întreaga biserică n'a putut fi mîntuită decît în primăvara anuluĭ următor, sfinţirea făcîndu-se de Mitropolitul Varlaam în ziua de 6 Maiŭ[2]. Manuscripte frumoase, cum nu se maĭ scriaŭ de mult, fură dăruite ctitorieĭ domneştĭ celeĭ maĭ nouă; supt Varlaam, în adevăr, caligrafia mănăstirească luase un noŭ avînt, şi Liturghia pe pergament, împodobită cu aur şi cu miniaturĭ, pe care o scrise Ivanco la Rădăuţĭ, pe vremea episcopuluĭ Anastasie de Moldaviţa, şi care trecu, în Maiŭ 1643, din mînile Mareluĭ-Logofăt Teodor Ianovicĭ în ale luĭ Varlaam, nu-şĭ maĭ află părechea în tot ce s'a scris maĭ ales, maĭ simplu şi maĭ artistic în ţerile noastre[3]. Moaştele Sfinteĭ Paraschiva, care trebuiaŭ să crească şi maĭ mult faima frumoaseĭ clădirĭ a luĭ Ienachi, meşterul armean din Constantinopol, fură aduse, în schimbul uneĭ răsplătirĭ îmbielşugate, în 1641, de treĭ Mitropolițĭ grecĭ: Ioanichie de Heraclea, Partenie de Adrianopol şi Ştefan al Vechiuluĭ-Patras; la Ismail se aflaŭ spre întîmpinare «toţ Vlădiciĭ» — Varlaam, Evloghie de Roman,

[1] În 1637, scrisoare de la Varlaam, în *Doc. Bistriţeĭ*, I, pp. 59-61, n° LXXXI.

[2] Melchisedek, *Notiţe*, pp. 169-71.

[3] Ms., a căruĭ legătură, cu aplicaţiĭ metalice pe catifea, e vrednică de cuprins, se află astăzĭ în Bibl. Ac. Rom.: o notiţă asupra luĭ, de I. Bogdan, în *An. Ac. Rom.* pe 1903, partea administrativă. V. şi Melchisedek, *Notiţe*, p. 18.

Anastase de Rădăuţĭ şi Gheorghe de Huşĭ — «şi egumeniĭ». Domnul însuşĭ ieşi înnaintea Sfinteĭ, şi strălucitul alaiŭ îşĭ făcea intrarea în reşedinţa domnească la 13 Iunie [1].

Ceĭ d'intăiŭ călugărĭ vor fi fost luaţĭ într'ales din deosebite mănăstirĭ maĭ vechĭ, dar egumenul d'intăiŭ a fost însuşĭ rectorul de până atuncĭ al şcoliĭ luĭ Petru Movilă, Rusul Sofronie Pocĭaţchi, care avea pe lîngă el ajutoare tot dintre călugăriĭ învăţaţĭ, dintre dascăliĭ de la Chiev. La 1641, în ziua de 15 April, Domnul cumpăra de la fostul Mare-Comis Mihail Furtună, cu preţul însemnat de 200 de leĭ bătuţĭ, o casă de piatră, pe Uliţa Ciobotărească, lîngă «hăleşteul Bahluiuluĭ» ; aicĭ se aşeză şcoala, iar lîngă dînsa se zidi peste cîtva timp un mare «feredeŭ», o baie cu plată. Vasile Lupu dăduse pentru întreţinerea Colegiuluĭ săŭ treĭ moşiĭ, Răchiteniĭ, Tămăşeniĭ şi Juganiĭ, precum şi veniturile băiĭ [2]. Scriind în 1641 Ţaruluĭ, căruia îĭ supuse proiectul de a creşte pe fiiĭ boierilor şi aĭ celor de rînd prin călugăriĭ săĭ din Braţca, Petru Movilă îĭ spuse că în Moldova s'aŭ şi trimes învăţătorĭ dintre aceştia [3]. În acelaşĭ an 1641, Vasile-Vodă ceru slove de tipar de la Petru Movilă şi complectă instalarea tipografieĭ de la Treĭ Ierarchĭ prin lucrurĭ aduse, nu fără oarecare greutate, de la Stavropighia din Lemberg, care ar fi vrut bucuros să aibă monopolul cărţilor de tipar în părţile noastre ; încă la 12 Ianuar, el putea să mulţămească «fraţilor» pentru învoirea ce căpătase de la dînşiĭ. Sofronie Pocĭaţchi merse însuşĭ la Lemberg ca să aducă cele de nevoie; el fu primit răŭ, ca unul ce făcea parte dintre concurenţiĭ pe toate terenurile aĭ centruluĭ ortodox liovean, dar totuşĭ dorinţa luĭ Vasile trebui să fie îndeplinită [4].

[1] Melchisedek, *Notiţe*, pp. 173-4; *Doc. Bistriţeĭ*, I, n-le LXXIX, XCV; Miron Costin, p. 310, cu data greşită de 7148, în loc de 7149, *Studiĭ şi doc.*, IV, p. 343.

[2] *Uricariul*, III, p. 283 şi urm. Cf. Iorga, *Documentele Callimachi*, I, p. 450, nota 1.

[3] Ghenadie Enăceanu, *o c.*, p. 276.

[4] Scrisoarea Domnuluĭ însuşĭ, în Hurmuzaki-Bogdan, *Supl.* II, vol. III, pp. 1-2, n° 1; *Arch. soc. şt. şi lit. din Iaşĭ*, II, p. 326: scrisoarea luĭ Pocĭaţchi din 17 Februar 1642. Cf. scrisoarea către Pocĭaţchi a vestituluĭ învăţat grec

Astfel putea să fie mulțămit Varlaam, care se tînguise încă la 1643 pentru «lipsa dascalilor și a învățătureĭ: cătŭ aŭ fostŭ învățăndŭ maĭ de multă vreame, acmu nice atătă nime nu învațî»[1]. Din această școală aveaŭ sa iasă atîția diacĭ de slavonește, cari eraŭ să întrebuințeze această limbă cu deplină pricepere, fără să alerge la formularele[2] saŭ la dicționarele care se alcătuiesc în Țara-Romănească pentru ajutorul unor cărturarĭ mult maĭ slabĭ și lipsițĭ de pregătirea școliĭ[3]; de aicĭ eraŭ să pornească atîția cunoscătorĭ de grecește pentru ajutorul capuchehaieleĭ de la Constantinopol; aicĭ era să se formeze un așa de harnic și de destoinic traducător și scriitor cum a fost Nicolae Milescu[4]. Nu se poate zice că școala de la Treĭ Ierarchĭ a fost un semn de trufie zădarnică din partea Greculuĭ doritor de laude care stătea în Scaunul domnesc al țeriĭ: ea a adus foloase adevărate, potrivite, firește, cu spiritul timpuluĭ, și ar fi adus și maĭ multe dacă siguranța pașnică a DomnieĬ luĭ Vasile Lupu ar fi ținut maĭ îndelung și dacă ea nu s'ar fi închis în vălmășagul luptelor pentru Domnie din anul 1653.

6. SINODUL DE LA IAȘĬ ȘI LUPTA CU CALVINIĬ.

Prin tipografia alipită la mănăstire se putea face o concurență, totdeauna plăcută, luĭ Mateĭ-Vodă Munteanul. Deocamdată ea sluji unuĭ scop maĭ mare. Petru Movilă luase măsurĭ pentru a lupta împotriva Calvinismuluĭ, nu întru atîta pentru că el ar fi amenințat într'adevăr ortodoxia din Ținuturile ruseștĭ supuse PolonieĬ saŭ pentru că Movilă ar fi cunoscut bine silințile ce se fac în Ardeal pentru a calvinisa pe Romînĭ, cît pentru că el se privia tot maĭ mult ca represintantul

Teofil Korydalleus, în *Revista teologică* din Iașĭ, II, p. 345 și urm., p. 359 și urm. Cf. Xenopol, *Ist. Romînilor*, IV, p. 81, nota 22.

[1] Bianu și Hodoș, p. 140: Prefața la *Cartea de învățătură*.

[2] V. I. Bogdan, *Cnezĭĭ romînĭ*, în *An. Ac. Rom.* pe 1903, p. 25 nota 1.

[3] V. Lexiconul citat al luĭ Mardarie Cozianul, tipărit pentru Academia Romînă de d. Gr. Crețu; în Prefață se daŭ bogate lămurirĭ asupra altor *Lexicoane* de acest fel, maĭ nouă decît cel de la 1649.

[4] V. maĭ departe.

drepteĭ-credinţĭ răsăritene, ca luptătorul chemat pentru mîntuirea eĭ de orĭce primejdie.

Petru scrisese întăiŭ un Catechism ortodox, destul de întins, pentru a răspunde «cărţilor leşeştĭ, .uşoare la înţeles», care se înfăţişaŭ ca pravoslavnice şi ispitiaŭ pe mulţĭ a primi părerĭ catolice ca ale Uniţilor. Catechismul fu supus încă din 1640 unuĭ sobor provincial[1]. Movilă voia să facă din el un îndreptariŭ, un normativ al ortodoxilor de pretutindenĭ: pentru aceasta ar fi trebuit, saŭ o primire din partea patriarchuluĭ ecumenic, pe atuncĭ Partenie, pe care el nu voià s'o ceară, saŭ un mare sinod al Răsărituluĭ. I se păru maĭ lesne să adune un sinod la Iaşĭ, la care ar lua parte Trimeşĭ aĭ Bisericiĭ din Chiev, aducînd cu dînşii Catechismul, prelaţĭ moldovenĭ, muntenĭ şi poate ardelenĭ, iar din partea Patriarchieĭ constantinopolitane nişte delegaţĭ cu putere de a primi saŭ a răspinge lucrarea. Iaşiĭ eraŭ în adevăr foarte potriviţĭ pentru o astfel de Adunare: în Chiev era puterea regeluĭ eterodox al Polonieĭ, în Constantinopol puterea Sultanuluĭ păgîn al Turcilor, pe cînd Vasile-Vodă, deplin stăpîn al ţeriĭ sale, era un apărător firesc al credinţiĭ celeĭ vechĭ şi bune.

Încă din 1641 se ştia că se strînge un sinod la Iaşĭ. La începutul anuluĭ următor, Pocĭaţchi cere la Lemberg literele greceştĭ de nevoie pentru a se tipări ce hotărîrĭ s'ar crede că trebuie[2]. În vară abia se strînseră părinţiĭ străinĭ: din Rusia veniseră treĭ, dintre cari cel maĭ însemnat, Isaia Trofimovicĭ, era doctor în teologie[3] şi, de la 1640, preşedintele Sfatuluĭ duhovnicesc de pe lîngă Mitropolit; din Constantinopol, eraŭ de faţă episcopul de Niceia, Porfirie, un bătrîn care fu primit de Vasile-Vodă cu multă cinste, şi vestitul teolog Meletie Sirigul, pentru care Vasile întemeiè îndată episcopia cea nouă a «Proilavuluĭ» saŭ a Brăileĭ[4]. Munteniĭ

[1] Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, p. 280, 291 şi urm.

[2] *Archiva soc. ştiinţ. şi lit.*, *l. c.*

[3] Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, pp. 293. Un al doilea era rector la Colegiu; al treilea, predicatorul de la Chiev.

[4] *Ibid.*, p. 298 şi urm.; Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, XII, p. 36 şi urm.;

lipsiră, din causa dușmănieĭ dintre Voevoziĭ Vasile și Mateĭ [1].

Sinodul ţinu treĭ lunĭ de zile și maĭ bine, fără să fi fost dezbaterĭ în public. Moldoveniĭ eraŭ prea puţin învăţaţĭ ca să se amestece. Rușiĭ și Greciĭ, Chieviţiĭ și Constantinopolitaniĭ, nu se înteleseră de la început, și urmară astfel până la plecarea celor din urmă. Pentru Grecĭ, lucrul de căpetenie era osîndirea solemnă a luĭ Chiril Lukaris, pe care eĭ îl recunoșteaŭ ca adevărat autor al capitolelor calvine incriminate; Sirigul, un om al Patriarchuluĭ Partenie, aducea poate cu dînsul lucrarea sa «Κατὰ καλβινικῶν κεφαλαίων», care s'a tipărit maĭ pe urmă tot la noĭ; Patriarchul însușĭ dăduse represintanţilor săĭ o gramată prin care se osîndiaŭ aceste capitole, afară de unul singur[2] Pentru Rușĭ, era vorba înnainte de toate să se întărească lucrarea Mitropolituluĭ lor, în care Greciĭ vedeaŭ neajunsurĭ și greșelĭ în ceia ce privește admiterea credinţiĭ că păcatele se pot ierta și după moarte și că în Împărtășenie e însușĭ trupul luĭ Isus Hristos[3]: eĭ n'aveaŭ nicĭ-o răzbunare de îndeplinit faţă de Patriarchul Chiril și ţineaŭ ca scandaloasele capitole calvine să fie înfăţișate ca o lucrare apocrifă, ca o plăsmuire care nu atinge întru nimic Biserica Răsăriteană.

Resultatul fu acesta: Sirigul și tovarășul săŭ plecară la Constantinopol, ducînd Catechismul luĭ Movilă într'o formă grecească și în alta latină. Moldoveniĭ iscăliră osînda pronunţată de Patriarch, și, ceva maĭ tărziŭ, Biserica rusească din Polonia adause iscăliturile membrilor eĭ episcopalĭ. Iar de supt teascul de la Treĭ Ierarchĭ apăru în grecește gramata luĭ Partenie, cu data de tipărire 20 Decembre 1642[4]. Înnainte

scrisoarea din 6 Novembre 1642 a luĭ Scogard, medicul danes al Domnuluĭ, în Hurmuzaki, IV[1], p. 668. Pentru calitatea de episcop brăilean a luĭ Meletie, v. Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, pp. 298-300, 302. Pentru episcopiĭ de Brăila, Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, pp. 234-5.

[1] *Studiĭ și doc.*, V, p. CCV.

[2] V. Melchisedek, *l. c.* Cf. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 43

[3] Scrisoarea doctoruluĭ Scogard, citată.

[4] Bianu și Hodoș, pp. 119, 135-6 (nº 41).

de plecare, Părinţiĭ mulţămiseră împreună domnesculuĭ lor găzduitor[1].

Se ştie că în 1643 Patriarchul întări gramata sa din anul trecut, adăugîndu-ĭ iscăliturile cîştigate; tot în 1643, el aprobă cartea luĭ Movilă, pe care Meletie Sirigul o dresese la Sinod, dîndu-ĭ titlul de «Mărturisirea Ortodoxă» —'Ορθόδοξος ὁμολογία Dar ea nu se tipări, cum fusese planul de sigur, în deosebitele limbĭ ale popoarelor drept-credincioase, căcĭ un al doilea Patriarch Partenie strică tot ce făcuse cel d'intăiŭ: Meletie Sirigul fugi în Moldova, unde Vasile Lupu, dîndu-ĭ Scaunul Brăileĭ, îl îndemnă să ĭ traducă din greceasca veche, pe care se vede că n'o prea ştia, în greceasca nouă, care era adevărata luĭ limbă[2]. Iar Petru Movilă tipări Catechismul săŭ numaĭ pe scurt, în ruseşte, — la Chiev, în 1645, supt titlul «Corp de învăţătură pe scurt»: cărticica fu foarte bine primită, şi alte ediţiĭ, tot ruseştĭ, apărură la Moscova (1646) şi la Lemberg, în noua tipografie de la Mitropolia Sfîntuluĭ Gheorghe[3].

Ea n'a fost tălmăcită însă în greceşte, unde şi prelucrarea luĭ Meletie aşteptă mult până ieşi la iveală, cu baniĭ Mareluĭ-Dragoman Panaioti Nikussios, în acea Olandă tocmaĭ de unde veniseră pentru Chiril sfaturile rătăcitoare[4]. O *Pravoslavnică Mărturisire,* care e cea ieşită de supt îndreptarea Siriguluĭ, face parte dintre tipăriturile muntene ale luĭ Antim Ivireanul, la sfîrşitul veaculuĭ al XVII-lea[5].

Dar tot din învăţătura luĭ Petru Movilă, din dezbaterile sinoduluĭ din Iaşĭ, porneşte o cărticică a luĭ Varlaam, care a ieşit la iveală numaĭ dăunăzĭ. În 1644, Vasile şi Mateĭ, Domnĭ duşmanĭ aĭ aceluiaşĭ popor, se împăcară în sfîrşit: Varlaam făcu parte din solia moldovenească prin care se întemeiè frăţia[6]. Învăţaţiĭ din cele două ţerĭ, Mitropolitul Moldoveĭ

[1] Melchisedek, *l. c.*, pp. 50-1.

[2] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea.* I, p. 53.

[3] Picot, lista bibliografică citată.

[4] Legrand, *Bibliographie hellénique du XVII*[e] *siècle,* II, p 202.

[5] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea,* I, pp. 45, 418.

[6] Sîrbu, *Mateĭ-Vodă Băsărabăs auswärtige Beziehungen,* Leipzig, 1899, p. 225; *Studiĭ şi doc.,* IV, p. CCXI.

şi cumnatul Domnuluĭ muntean, se văzură, în sfîrşit, şi Varlaam găsi cu bucurie la Udrişte Năsturel o sumă de «cărţĭ nouă», şi, între altele, «cărţulia mică» a Catechismuluĭ eretic din Bălgrad.

El ceru cărticica de la Udrişte, acest «boiarin cinstit şi slovesnicu, şi cu toată destoiniciia şi înţeleagerea harnic, şi drept pravoslavnic creştin, al doile Logofăt, şi frate Doamneĭ», şi se hotărî a răspunde pe scurt îndemnuluĭ scurt al Calvinilor. Pentru aceasta-şĭ aduse aminte de vechile discuţiĭ din 1642 şi se uitâ de sigur, nu prin Catechismul cel mare al luĭ Movilă, din care un exemplar pe ruseşte iĭ va fi stat la îndămînă, ci în resumatul care ieşise tocmaĭ în acel timp la Chiev. Cele cîteva paginĭ de polemică împotriva Calvinilor, cari «pănă în şeapte muerĭ iaŭ şi-s tot popĭ», cari sînt maĭ răĭ decît «păgîniĭ, Turciĭ, Tătariĭ», lovesc în părerile duşmanuluĭ cu privire la icoane, — care nu sînt idolĭ saŭ «bozĭ», strigă Varlaam —, cu privire la puterea credinţiĭ pentru a mîntui, la fiinţa maĭ multor Bisericĭ şi la rostul maslului. Erudiţia e de împrumut, iar stilul foarte greŭ şi încîlcit. Astfel încît cartea luĭ Varlaam — «Răspunsurile» luĭ, despre care mulţĭ îşĭ făceaŭ marĭ ilusiĭ — a trecut fără nicĭ-o înrîurire în viaţa noastră religioasă şi culturală [1].

Pănă la 1645 însă, teascurile muntene şi moldovene dăduseră alte lucrărĭ, acelea în adevăr de folos, şi la ele venim acum.

7. TIPĂRITURĬ MUNTENE ŞI MOLDOVENE PĂNĂ LA 1653.

Pe cînd tipografia moldovenească se pregăt a numaĭ pentru lucrările eĭ viitoare, teascul muntean din mănăstirea Govora încheia în 1641, supt egumenul Silivestru «taha» (tachigraful), Psaltirea, care stàtea de maĭ multă vreme în părăsire [2]. În anul următor, meşterul Preda dădea într'un in-folio de «peste 600 de paginĭ», o nouă *Cazanie*, pe care, supt controlul luĭ Udrişte Năsturel, o tălmăcise, saŭ, ca să zicem ca dînsul, o

[1] V. maĭ sus, p. CXLV. Cf. Bianu şi Hodoş, pp. 150-1, nº 48.

[2] Bianu şi Hodoş, pp. 106-7.

«scosese şi primenise» din ruseşte, încă de la 1638 (7147), un ieromonah Silivestru, care e egumenul însuşĭ.

Originalul eĭ nu poate fi decît Cazania luĭ Petru Movilă, din 1637, care e alcătuită după Omiliile luĭ Calist. Cînd Silivestru s'a apucat de lucru, Cazania ardeleană nu ieşise încă, aşa încît cuvintele din Predoslovia luĭ Năsturel despre cărţile ce momesc şi ucid sufletul nu se pot raporta la această carte, E îndoielnic dacă Năsturel a avut vre-o-dată în mînă Cazania. destul de rară, de la 1580-1 — care n'avea nimic eretic în ea — saŭ cea, foarte rară, din 1564, unde de sigur se cuprindeaŭ lucrurĭ ce trebuiaŭ să pară otrăvitoare Logofătuluĭ muntean, care ştia aşa de bine ruseşte, care dată documentele scrise de el după computul moscovit de 1-iŭ Mart [1] şi care va fi petrecut vre-un an-doĭ la Colegiul luĭ Petru Movilă, căcĭ prin 1635-40 el era încă un om foarte tînăr. Acest atac împotriva cărţilor ortodoxe e însă, probabil, aruncat în treacăt, fără să aibă în vedere o ţintă anumită.

Lucrarea fu complectată cu alte vre-o sută de foĭ, dreasă în unele paginĭ, schimbată pe 200 din ele, după o lungă zăbavă, tot la Govora, fără să se spuie cine a prefăcut şi adaos, saŭ, dacă acel cineva e tot Silivestru, ce l-a îndemnat să jertfească o aşa de mare parte din lucrul săŭ maĭ vechiŭ. Lămurirea e însă, se pare, destul de uşoară şi destul de puţin cinstită Între 1642 şi 1644 ieşise *Cazania* luĭ Varlaam, şi această carte e reprodusă în noua tipăritură munteană [2], şi anume întreagă, afară de Viaţa sfîntuluĭ moldovenesc Ioan cel Noŭ. Acest sistem se vede, de altmintrelea, şi cu un alt prilej: războiul cu armele încetase între ceĭ doĭ Domnĭ, dar începuse un războiŭ, bogat în pradă, cu tipăriturile! Tipograful e iarăşĭ Meletie Macedoneanul, care dispăruse, cum s'a spus, încă din 1640. De atuncĭ el mersese în Ardeal, lucrase la Cazania din acel an şi, după moartea luĭ Ghenadie, rîvnise Vlădicia din Bălgrad. Superintendentul Geley îl chemase la cercetare duhovnicească, nu fusese mulţămit de răspunsurile luĭ, dar căpătase asigurarea că lucrurile ce nu le ştie încă, le va învăţa.

[1] *Studiĭ şi doc.*, IV, p. 651.

[2] Gaster, *Chrestomatia*, I, p XXXIX.

Totuşĭ Mateĭ Basarab, bunul prieten al «Craiuluĭ» de peste munţĭ, izbuti să înlăture pe Meletie, a căruĭ fugă îĭ stinghe-rise tiparul, şi să facă a se alege bietul Ilie Iorest, care trecu peste vre-o treĭ anĭ de la demnitatea sa archierească la temniţă şi la chinurĭ [1]. Nicĭ cu acest prilej nu izbuti Meletie, căcĭ cîrja se dădu luĭ Simion, ce-şĭ zise Vlădica Ştefan. Atuncĭ el se întoarse la Mateĭ-Vodă, se uni cu un tipograf rus, cu un Sîrb, cu un croitor din Ocnele-Marĭ şi cu un al patrulea meşter, şi, în mănăstirea Dealul, unde era acum egumen Var-laam Arapul, el dădu forma cea nouă a *Cazanieĭ* luĭ Silivestru [2]. Apoĭ nu se maĭ aude de dînsul.

Cazania luĭ Silivestru n'are decît o foarte slabă însemnă-tate literară. Limba din ea nu e maĭ bună decît aceia din *Cazania* pe care de puţin timp o tipăriseră din noŭ Arde-lenii şi pe care aceasta avea vădit ţinta s'o înlocuiască. E o traducere cuvînt după cuvînt, grea de urmărit, fără ritm, fără mişcare şi mlădiere, lucrarea unuĭ om care socotia că pentru a traduce din ruseşte în româneşte nu se cere decît să ştie cineva ruseşte şi româneşte. La întrebuinţarea textuluĭ Evangelieĭ nu se vede nicĭ-odată înrîurirea tălmăciriĭ stră-vechĭ. Ortografia însă rămîne acea care se impusese încă din veacul trecut.

În Septembre 1642 se tipăria o Cazanie pe scurt, o cule-gere de «Învăţăturĭ preste toate zilele». Limba e maĭ vioaie decît acea din Cazanie, cu toate că se întîlnesc în ea cîteva forme care sună străin. Acel care se dă drept tălmăcitor e Melchisedec egumenul de la mănăstirea Uspenieĭ saŭ Ador-miriĭ Maiciĭ Domnuluĭ din Cîmpulung: el iscăleşte prefaţa, în care cetitoriĭ sînt poftiţĭ să se îngrămădească pentru a răsplăti mănăstiriĭ cheltuielile făcute cu tipărirea acestor 60 de foĭ: «Căcĭ că, cum ar fi un negoţătoriŭ care ar fi do-bândit o piatră de mult preţ, carea să plătească o mie de galbenĭ, şi apoĭ să se vînză numaĭ drept 10 galbenĭ, decĭ apoĭ, de n'arŭ fi cumpărănd piatra aceaia fieşcare înţelept, ar

[1] Bunea, *Vechile episcopiĭ*, pp. 86-94; *Sate şi preoţĭ*, pp. 50 şi urm., 337.
[2] Bianu şi Hodoş, pp. 144-7.

fi înşălându-se negoţătoriul acela, şi luĭ singur foarte i-arŭ parea răŭ maĭ pe urmă, aşijderea va să paţă şi cela ce, deaca va afla cartea ačasta, şi nu o va cumpăra, căriia cinstea-ĭ iaste mică, iară dăstoinicia-ĭ iaste foarte multă şi mare». Melchisedek a scris două scrisorĭ de afacerĭ, care se păstrează şi astăzĭ în Archivele Braşovuluĭ[1]: amîndouă sînt greceştĭ, cu toate că Braşoveniĭ ar fi înţeles maĭ bine ce e cu Ţiganiĭ mănăstiriĭ cîmpulungene, dacă părintele ar fi scris româneşte. Decĭ ar fi aplecat cineva să creadă că Melchisedek se laudă numaĭ cu o carte pe care n'a făcut-o, dar o precupeţeşte; însă unele grecisme din lucrare îl adeveresc autor, şi, chiar în locul ce am adus înnainte, întrebuinţarea cuvîntuluĭ *cinste* în înţelesul de *preţ*, ca în greceşte τιμή, lămureşte asupra neamuluĭ din care făcea parte scriitorul. Melchisedek era, în adevăr, un Peloponesian saŭ un Moreot.

Poate că publicul cărţilor religioase din Ţara-Românească n'a voit să-ĭ dea «cinstea» de costande pe care o cerea, pentru că Melchisedek părăsi cu aceasta cultivarea limbiĭ noastre. Tipografia de la Cîmpulung, care nu e de loc maĭ rea decît acea de la Govora, strămutată apoĭ la mănăstirea Dealuluĭ, lucrează de acum cărţĭ slavone, pe care i le cerea şi Domnul, care dăduse, se pare, şi slovele şi ilustraţiile, destul de bune, făcute la Chiev poate. Ca să se vadă dacă nu e vorba de o simplă retipărire, publicaţia aceasta de a doua a luĭ Melchisedek ar trebui alăturată cu *Antologhiul* chievian din 1637 şi cu acel liovean apărut în anul următor. În apelul către cumpărătorĭ — «maĭ departe să ştiţĭ şi să ne credeţĭ că cu multă cheltuială am făcut această carte, fără împotrivire să blagosloviţĭ, nu fără cheltuială, ci cu preţ destoinic să vă cumpăraţĭ această carte şi, înveselindu-vă, să vă pară că aţĭ căpătat-o în dar» — recunoaştem pe părintele Melchisedek; însă slavoneasca aceleĭ Prefeţe e a luĭ Udrişte, care va fi făcut în satul săŭ Fiereştiĭ şi corectura. De altfel, tipografiĭ eraŭ Slavĭ, un Sîrb şi un Rus, care, acesta din urmă, lucrează apoĭ şi cu Meletie Macedoneanul.

[1] *Socotelile Braşovuluĭ*, in *Analele Academieĭ Romîne*, XXI, pp. 204, 264.

8. LUCRĂRILE MITROPOLITULUĬ VARLAAM ȘI ÎNRÎURIREA LOR.

În Moldova eraŭ maĭ multe manuscripte gata de tipar decît în țara luĭ Mateĭ Basarab. Traducerile din cărțĭ bisericeștĭ slavone se îngrămădiseră. Ele se deosebesc printr'o limbă mult maĭ puternică, maĭ sunătoare și maĭ plină de viață, — însușirĭ care vor rămînea pănă acum vre-o douăzecĭ-treĭzecĭ de anĭ caracteristice pentru lucrările literare moldovene. Astfel, *Cuvîntul pentru curățire, Molitvelnicul* din întăia jumătate a veaculuĭ al XVII-lea, din care s'aŭ dat unele extrase [1], înving orĭce altă operă de acest fel din Țara-Romănească saŭ din Ardeal.

Printre tălmăcitoriĭ din Moldova, doĭ ni sînt cunoscuțĭ anume. Unul a fost un Logofăt, dar nu un Logofăt-Mare, nicĭ măcar un Logofăt al doilea, ci un treti Logofăt, saŭ al treilea Logofăt, care avea decĭ acea dregătorie puțin strălucitoare, dar grea de îndeplinit, în care se cerea buna cunoștință a două saŭ maĭ multe limbĭ [2]. Eustratie știa slavonește și grecește, fără să putem ști în ce chip îșĭ însușise aceste două limbĭ, căcĭ viața luĭ e aproape cu totul necunoscută. Cu cîtva timp înnainte de venirea ca Domn a luĭ Vasile Lupu, el petrece la botezul fiuluĭ luĭ Lupul Hăbășescul, Ioan, împreună cu nașul, Vasile Banul Vornic, Ștefan Moimăscul și alțĭ cîțĭva [3]. La 1639, el părăsise slujba, fiind numaĭ un pașnic biv Logofăt între cărțile sale; ce s'a întîmplat pe urmă cu dînsul, nu se maĭ știe: a trăit însă destulă vreme ca să însemne cîteva observațiĭ pe un manuscript al croniciĭ luĭ Grigore Ureche, scrisă în 1647-8. Miron Costin, care se luptă împotriva părerilor luĭ istorice, nu l-a maĭ apucat [4].

Eustratie a făcut întăiŭ, fără scop practic, fără îndemn domnesc, și numaĭ pentru plăcerea sa, o «Pravilă aleasă», scoasă din Zonaras, din Vlastaris și din Harmenopulo și tradusă de

[1] Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 45 și urm., 80 și urm.
[2] Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, pp. 81-2.
[3] *Studiĭ și Doc.*, VI, pp. 77-8, nº 23.
[4] Orășanu, *Cron. moldovenĭ*, pp. 98-9.

el de-a dreptul din «limba cia maĭ supţire şi maĭ ascuţită de toate limbile, — ce să dzice elenească, cu carea aŭ tocmitŭ D[u]mnedzăŭ, de-aŭ cunoscutŭ aceştia întăĭ lumina Dumnedzăireĭ, carea nu o potu să o înţeleagă fiecine, de nu vorŭ fi prea iscusiţ şi deprinşŭ cu dănsa»[1]. Cu acelaşĭ gînd de a da în romăneşte poveţe luate din hotărîrile soboarelor, traduse Eustratie, de sigur pe atuncĭ, *Şzapte taine a Besearecìì*, care cuprind lămurirĭ privitoare la deosebite întrebărĭ de natură religioasă.

Eustratie arată să fi fost prietenul luĭ Varlaam, a căruĭ hirotonisire ca Mitropolit o înseamnă el la sfîrşitul manuscriptuluĭ săŭ de Pravilă din 1632. Varlaam el însuşĭ n'avea cunoştinţele unuĭ treti Logofăt cum trebuie; era însă un bun cărturar de slavoneşte, limbă pe care o va fi învăţat la Secul. Încă fiind acolo, de sigur, el traduse *Cazania*.

Această traducere are o îndoită însemnătate. Întăiŭ, ea nu e făcută după un singur original, ci, ca şi traducerea luì Eustratie, culege materialul din maĭ multe cărţĭ, îl potriveşte şi-l adună în forma care i se părea maĭ potrivită pentru cetitoriĭ săĭ: e decĭ, cum spune însuşĭ, «adunată din toţĭ tălcovniciĭ Evanghelii, dascalĭ Beseariciĭ noastre». Apoĭ forma are o lărgime şi un avînt cum nu se maĭ întîmpină până atuncĭ în literatura noastră religioasă, şi cum nu se va întîmpina multă vreme, pănă la tălmăcitorul muntean, necunoscut, al Învăţăturilor luĭ Neagoe-Vodă.

Iată un loc din această carte măiastră:

«Însă plănsulŭ acestora să va întoarce întru bucurie, că va sosi binele şi cinstea lorŭ, şi mărirea cia netrecută: atunŭce să va arăta Domnul Isus Hristos pre nuărĭ,— nu pre-aceştea nuărĭ ce ploaă şi întunecă soarele, ce pre-aceĭ de aurŭ, în toate fealiurile de văpseale podobiţĭ, şi frumoşĭ, cu oştĭ de îngerĭ nenumăraţĭ, şi înnaintea luĭ să vorŭ aduna toate limbile, şi-ĭ va ğudeca cumŭ spune Svănŭta Evanghelie...

Cumu-ĭ apa cea de ploae, ce să pogoară diîn nuărĭ pre pămăntŭ, în multe chipurĭ lucreadză, pre căînpĭ şi pre codri, în

[1] Bianu, în *Col. luĭ Traian* pe 1882, p. 216.

florĭ şi în pomeţi, de le creaşte şi le înfrămşadză, albeaşte şi le ruşeaşte, gălbeneaşte şi mohorîţeaşte, unele verdzĭ, altele albastre,—săvaĭ că iaste apa numaĭ într'unŭ fealiŭ, iară în multe fealiurĭ lucriadză, îndulceaşte şi amăraşte, — aşia şi D[u]-h[u]lŭ Svăntŭ în multe chipurĭ lucreadză, ca apa spală şi curăţeaşte, spală şi întăreaşte» [1].

Socotind bine, aceasta nu e alta decît limba de la ţară, pe care n'o puteaŭ stăpîni străiniĭ şi Curteniĭ din Ţara-Românească, dar care era singura limbă pe care o întrebuinţa, cu particularităţile eĭ dialectale moldoveneştĭ — *h* pentru *f* —, acest fiŭ de ţeran care-şĭ trăise pînă la bătrîneţă viaţa în mijlocul unuĭ Ţinut de ţerănime mîndră şi vitează. Cugetarea carţilor de învăţătură bisericească slavone trecuse data aceasta prin însuşĭ sufletul poporuluĭ romănesc; ea se născuse astfel din noŭ în graiul, scris aşa cum se vorbeşte, al stareţuluĭ Varlaam de la Secul.

«Tipariul cel domnesc» de la Treĭ Ierarchĭ fu consacrat de Vasile Lupu, după sfatul luĭ Varlaam, pentru răspîndirea acestor treĭ cărţĭ. Ele eşiră la lumină pe rînd: întăiŭ, la 1643 [2], traducerea luĭ Varlaam, supt titlul de: «Carte romănească de învăţătură dumenecele preste an, şi la praznice împărăteştĭ, şi la svinţĭ marĭ», apoĭ, în 1644, cele *Şeapte Taine,* în sfîrşit, la 1646, «Cartea romănească de învăţătură de la pravilele împărăteştĭ şi de la alte ğudeaţe», care e o prescurtare după manuscriptul de Nomocanon al luĭ Eustratie. Pentru aceste tipăriturĭ se întrebuinţă o frumoasă slovă grăunţată, se lucrară, la Chiev saŭ la Lemberg, săpăturĭ în lemn limpezĭ şi bogate, înfăţişînd pe ocrotitoarea Moldoveĭ, Sfînta Paraschiva, pe Domnul, stema ţeriĭ şi deosebite scene din istoria sfîntă.

E vrednic de luare aminte scopul pe care Varlaam arată să-l fi avut cu aceste lucrărĭ. Maĭ întăiŭ, trebuie să se ţie în seamă că la Iaşĭ nu s'aŭ lucrat — afară de decretul gre-

[1] F° 27, 157. Reproduse şi în Gaster, *Chrestomatia,* I, p. 103 şi urm

[2] Tiparul începu însă din 1641: sînt exemplare cu această dată; Bianu şi Hodoş, pp. 536-7.

cesc al Patriarchuluĭ Partenie — decît opere româneştĭ, dintre care două poartă în slovele roşiĭ ale titluluĭ chiar această însemnare, înnainte de toate, că ele sînt pe limba ţeriĭ. Nicĭ-o carte slavonă n'a ieşit de supt teascul de la Treĭ Ierarchĭ. Pe de o parte, ca un om cuminte, Mitropolitul Moldoveĭ văzuse bine că nu poate face concurenţă volumelor slavone care se publicaŭ la Chiev şi la Lemberg în condiţiĭ maĭ bune şi se puteaŭ şi vinde maĭ ieften. Pe de alta, cunoscînd scopul Calvinilor ardelenĭ, din vremea sa şi din veacul trecut, de a predicà prin Cuvîntul luĭ Dumnezeŭ pe româneşte o schimbare de lege, fiind unul dintre aceĭ ortodoxĭ stricţĭ cari credeaŭ în neapărata nevoie a limbilor sfinte, ţiind ca slavona să stăpînească singură în toată slujba, el era mulţămit că se pot căpăta de la prieteniĭ de peste graniţă cărţĭ nouă în slavoneşte.

Dar el vedea foarte bine că vechea limbă bisericească se uită, cu toată şcoala întemeiată de Domnul săŭ, el vedea că toate popoarele Răsărituluĭ încep a *pogorî* Scriptura «pre înţelesul oamenilor, păn aŭ început a scoate aşeaşĭ ceneşĭ pe limba sa, pentru ca să înţeleagă fiecine şi să înveaţe şi să mărturisească minunate lucrurile luĭ Dumnezeŭ [1]». El făcu decĭ o deosebire între cartea preotuluĭ şi a mireanuluĭ. Celuĭ d'intăiŭ îĭ dădu în slavoneşte, prin cumpărăturĭ de la Ruşĭ, toată Scriptura, toate rugăciunile, toată slujba şi tîlcul; acestuĭlalt îĭ întinse, spre a-ĭ lumina întunerecul minţiĭ, spre a-ĭ stîmpăra setea de a şti şi de a pricepe întrebările cele maĭ marĭ, — «cartea românească de învăţăturĭ», în care-ĭ dădea, nu numaĭ Cazania propriu zisă, ci, în parte, o nouă şi strălucitoare tălmăcire a Evangheliei şi o sumă de Vieţe de sfinţĭ, dintre care ale sfinţilor ce ocrotiaŭ pe pămînt românesc credincioşĭ de limbă românească eraŭ atît de personal prelucrate, încît pot fi socotite ca adevărate lucrărĭ ale luĭ Varlaam însuşĭ. «Cartea de învăţătură» era astfel cartea de cetire religioasă a mireanuluĭ, Antologia luĭ bisericească.

Cît priveşte traducerile luĭ Eustratie, cu ele se urmăria altă ţintă. Până atuncĭ judecata se făcuse după bunul simţ, după

[1] Prefaţa din 1643

cuminţia judecătoruluï, răzimată de datină, pe «obiceiul pămîntuluï», nescris. Acum însă locuitoriï ţeriï se înmulţesc, bogăţia lor era maï mare. Străiniï din multe părţĭ eraŭ aduşĭ de interesele lor şi aduceaŭ pîrĭ, une orĭ foarte încurcate, înaintea «judeţelor» moldoveneştĭ; viaţa socială nu maï înfăţişa decĭ simplicitatea patriarchală de odinioară: ea cerea dezlegărĭ pentru care n'ajungea tradiţia trecutuluï şi înţelepciunea Domnilor şi a boierilor. Cînd şi cînd, cîte un judecător va fi căutat în Nomocanoane, în Pravile, dintre care se păstrează unele manuscripte şi la noĭ. Un Domn ca Radu Mihnea va fi deschis chiar adese orĭ pe Vlastaris, Harmenopulo şi Zonaras. Lucrarea de compilaţie şi traducere a Logofătuluï era în adevăr folositoare, căcĭ nu dădea, ca Pravila de la Govora, numaï prescripţiï de canoane pentru clericĭ; ea trebuia să întregească ştiinţa şi pătrunderea celor chemaţĭ a descurca şi hotărî pricinile.

În preţuirea lucrărilor apărute la Iaşĭ maï trebuie să se ţie samă de ceva. Ele nu sînt scrierĭ moldoveneştĭ, care să privească pe Moldovenĭ. Ca şi cărţile de propagandă din Ardeal, ele se îndreaptă către tot neamul. Li se zice «carte romănească», nu «rumănească» — Varlaam va fi cetit *Palıa* din Orăştia, va fi aflat cîte ceva despre Romînĭ din cronografe şi din convorbirile cu Logofătul-cel-Mare Toader Ianovicĭ, prietenul săŭ, care cita pe Cicerone în scrisorile sale latineştĭ adresate Bistriţenilor din Ardeal [1]; în sfîrşit el va fi fost înrîurit poate de Ῥωμαῖοι, «Romanĭ», apoĭ «Grecĭ bizantinĭ», în limba grecească a evuluï mediu. În Prefaţa de la 1643, se spune că Învăţăturile se îndreaptă către «toată seminţiia *romănească* pretutindene, ce să află pravoslavnică, într'această limbă»; publicaţia e oferită cu mînĭ larg întinse, ca «un darŭ limbiĭ romăneştĭ».

Aşa eraŭ menite aceste cărţĭ şi aşa aŭ fost în adevăr, căcĭ vom vedea că Munteniĭ le-aŭ adoptat, reproducîndu-le fără a o spune.

Dar aceste tipăriturĭ moldoveneştĭ sînt foarte puţine. De

[1] *Doc. Bıstrıţeĭ*, I, p XCIX.

la 1646 nu maĭ iese nimic la iveală. Totușĭ pe atuncĭ țara stătea cu totul în pace și Domnia luĭ Vasile Lupu era în cea maĭ mare înflorire a eĭ. În 1645 se serbă cu o pompă împărătească nunta Domniței Maria, fata luĭ Vasile, și a Tudosieĭ Bucioc, întîia luĭ Doamnă, cu cneazul litvan Ianus Radziwill. Petru Movilă, care veni însușĭ, cu toțĭ frațiĭ săi[1], sluji la Treĭ-Ierarchĭ și puse ca naș cununiile pe fruntea soților[2]; el tipări la Chiev și un «Cuvînt duhovnicesc pentru căsătoria luĭ Ianus Radziwill cu Maria, fata Hospodaruluĭ Vasile»[3].

Tot pe atuncĭ, în 1646-7, Grigore Ureche, care părăsise Vornicia-cea-Mare și, ca Eustratie înnainte de dînsul, își trecea vremea cu cetitul cărților și izvoditul după dînsele, prefăcu în românește vechile cronicĭ slavone ale țeriĭ și le adăugi cu știrĭ culese din izvoare străine[4].

Vasile plătia pe atuncĭ datoriile Patriarchilor[5]; Patriarchul de Constantinopol mazil Atanasie Patelarie se găsia în Iașĭ la 1645, și-șĭ lăuda către Țar Domnescul oaspete în aceste cuvinte: «El este ajutătorul tuturor celor cari cer: Vistieria luĭ este deschisă și mila-ĭ se revarsă îmbielșugată asupra tuturor săracilor»[6]. Patriarch de Ierusalim fu pus Paisie, care fusese până atuncĭ egumen la Galata și exarchul pentru administrarea moșiilor pe care Patriarchia le avea în Moldova; hirotonisirea luĭ se făcu chiar la Iașĭ, de către Varlaam, ajutat de Atanasie al Romanuluĭ și de episcopul grec al Kassandrieĭ[7]. Obiceiul închinărilor se întinsese foarte mult, și mănăstirea luĭ Aron-Vodă lîngă Iașĭ se ținea acum de aceia din Chalke, de lîngă Constantinopol[8]. Meletie Sirigul, așezat în Capitala Moldoveĭ, episcop al Brăileĭ, era sfetnicul cel ascultat în cele bisericeștĭ. Grec de neam, vorbind grecește cu

[1] V. Șincaĭ, *Chronica Romînilor*, la anul 1644.

[2] *Studiĭ și doc.*, IV, p. CCX.

[3] Picot, *l. c.* Invitația la nuntă din partea luĭ Ianus, în ale mele *Acte și fragmente*, I, pp. 196-7.

[4] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, Excursul I.

[5] Melchisedek, *Notițe*, pp. 206-8.

[6] *Ibid.*, p. 208.

[7] *Ibid.*, pp. 209-10.

[8] *Studiĭ și doc.*, IV, p. 31, nota 1.

aĭ săĭ — amîndouă fetele, Maria şi Ruxanda, scriŭ numaĭ greceşte [1] — , el părea Grecilor din Răsărit ca un urmaş al Împăraţilor de odinioară [2]. Un fost episcop de Ohrida, Meletie, îl pîri, tot în 1645, că el «ar fi voind ca, atuncĭ cînd Sultanul se va duce cu războiŭ asupra ostroavelor Creteĭ şi Malteĭ, să strîngă ostaşĭ *şi să se ducă la Constantinopol în locul Sultanuluĭ*» [3], şi ambasadorul veneţian de pe lîngă Poartă povesteşte şi el, la 15 April, de această pîră «că o coroană de aur, ca a Patriarchilor, trebuia să fie trimeasă în Moldova ca să încunune pe Domnul de acolo şi că, la ieşirea floteĭ turceştĭ în Marea Mediterană, toţĭ Mitropoliţiĭ se îndatoriseră a strînge oaste pentru a-l chema la această Împărăţie» [4].

Însă tocmaĭ acest curent grecesc, care se revarsă din noŭ asupra Moldoveĭ, era menit să distrugă pentru cîtva timp şi cartea slavonă veche şi începătoarea carte românească. Pocĭaţchi şi călugăriĭ săĭ ruşĭ părăsiră peste cîtva timp şcoala de la Treĭ-Ierarchĭ, şi în mănăstire intrară călugărĭ grecĭ, cari nu ţinură nicĭ-un fel de şcoală [5]. Varlaam, care merse peste puţin timp în solie la Cazacĭ, cari voiaŭ şi prada ţeriĭ şi o altă pradă, pe Domniţa Ruxanda, pentru Timuş, fiul Hatmanuluĭ lor [6], era bătrîn şi nu maĭ avea gustul tălmăciriĭ cărţilor. Eustratie maĭ trăi, se pare, atîta cît să facă însemnărĭ pe margenea letopiseţuluĭ celuĭ noŭ al luĭ Ureche, mort în cursul lucrăriĭ luĭ [7]. Alţĭ cărturarĭ nu-ĭ avea Mol-

[1] V. *Studiĭ şi doc.*, VII, note explicative. Doamna Maria care iscăleşte în zapisul grecesc din 1644, e însă fata luĭ Ieremia-Vodă. Iscălitura eĭ trebuie să se ceatească: «Maria Firleiowa W. S.». Cf. Papiu, *Tesaur*, I, p. 140. «W. S.» înseamnă: «Voevodeasă de Sandomir».

[2] V şi *Călătoriile patriarchuluĭ Macarie de Antiochia*, traduse de d-ra Emilia Cioran, Bucureştĭ, 1899.

[3] Melchisedek, *Notiţe*, p. 209.

[4] Hurmuzaki, IV[2], p. 535, n° DCXXVIII. În genere, pentru Varlaam, v. şi monografia d-luĭ Şt. Dinulescu, extras din *Candela* pe 1886.

[5] *Uricarul*, III, p. 285.

[6] *Studiĭ şi doc.*, IV, p. CCXXXV.

[7] V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, Excursul I; *Studiĭ şi doc.*, III, pp. 9-11. Manuscriptul, de unde s'a luat această Prefaţă, poartă azĭ n[1] 1445. în Bibl. Ac. Rom. Pentru Ureche, v. unele ştirĭ în notele explicative la documentele volumuluĭ VII.

dova de pe acest timp, şi astfel tiparul se opri, ne maĭ avînd nicĭ-o menire; el se opri aproape în acelaşĭ timp cînd încetează şi tipăriturile luĭ Petru Movilă.

Mitropolitul Chievuluĭ trăi pănă în 1646. Varlaam avu o viaţă maĭ lungă. Dar cînd Gheorghe Ştefan, Logofătul-cel-Mare, se ridică împotriva luĭ Vasile-Vodă, Varlaam se retrase «la munte», şi biruitorul fu încoronat numaĭ de episcopul de Huşĭ[1]. Acesta se numia Ghedeon şi păstorià încă din 1645; s'ar părea că Vasile-l făcuse învăţătorul fiuluĭ săŭ Ştefăniţă, care domni maĭ tărziŭ în Moldova, dar formula slavonă de «părinte şi învăţător al nostru», pe care Ştefăniţă o alipeşte odată de numele luĭ Ghedeon[2], e stereotipă şi poate nu înseamnă şi în acest cas decît respectul tînăruluĭ Domn pentru bătrînul Mitropolit retras la mănăstire. Ghedeon era şi el de la Secul, unde a făcut şi daniĭ şi unde a fost îngropat[3].

Schimbarea luĭ Varlaam cu Ghedeon se făcu îndată după aşezarea luĭ Gheorghe Ştefan: în primăvara anuluĭ 1655, «robul luĭ Dumnedzăŭ Varlaam Mitropolit biv Sučavschii» face o învoială cu călugăriĭ de la mănăstirea Neamţuluĭ[4]. Şi în 1657 îl maĭ vedem la Secul, avînd numaĭ grija moşiilor şi viilor sale pe care le lăsă mănăstiriĭ de unde plecase şi unde se întorcea, pentru a se pregăti de moartea apropiată. La 18 August el îşĭ făcu diata din urmă[5]. El avea lîngă dînsul la 11 Maiŭ pe episcopul de Rădăuţĭ Sava, care ajunse în 1658 la Roman şi poate chiar în cursul aceluiaşĭ an Mitropolit[6]. Sava era şi el un fost călugăr de la Secul[7], unde era decĭ maĭ multă învăţătură şi maĭ multă viaţă printre mănăstirile timpuluĭ; el trebuie să fi fost unul dintre uceniciĭ luĭ

[1] *Studiĭ şi doc.*, IV, p. CCXLV.

[2] Document din 8 Iulie 1661, în Arch Statuluĭ, *Neamţ*, nº 2517. ѡцѕ и ѹчтлю нше. Cf. pentru Ghedeon şi «Index zolkieviensis», în *Candela* pe 1884, p. 753.

[3] Melchisedek, *Notiţe*, p. 23.

[4] *Neamţ*, nº 2507; *Studiĭ şi doc.*, VII, Note explicative; Urechiă, în *An. Ac. Rom.*, X, p. 344.

[5] Urechiă, *ibid.*, pp. 345-6.

[6] Melchisedek, *Chron. Huşuluĭ*, I, p. 222; *Chron. Romanuluĭ*, I, pp. 277-8. V. *Studiĭ şi doc.*, VII, Note explicative.

[7] Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, p. LVIII.

Varlaam. Lîngă eĭ doĭ se maĭ întîmpină la acea dată şi Nistor Batişte saŭ «Baptista», fiŭ, credem, al vestituluĭ Batişte Vevelli, sfetnicul luĭ Radu-Vodă Mihnea, şi al uneĭ fete a luĭ Nistor Ureche[1]. Încă din 1658, Varlaam nu maĭ era în viaţă; mănăstirea Secul se judecă, la 16 April din acest an, cu nepoţiĭ răposatuluĭ[2]. El se dusese în sfîrşit «în casa cea de lut a moşilor săĭ[3]», şi oasele sale zac supt piatra pe care şi-o gătise, puind-o lîngă zidul bisericiĭ încă din 1642[4].

La 1658 însă Dosofteĭ era episcop de Huşĭ[5], acel Dosofteĭ care era să pornească o nouă mişcare de literatură religioasă. Aceasta nu începu însă supt Gheorghe Ştefan. Pe vremea luĭ, se pot însemna ca oamenĭ cu o învăţătură deosebită numaĭ doĭ scriitorĭ.

Unul e mirean. La 1655, urmaşul luĭ Vasile Lupu chemase înnapoĭ pe dascăliĭ de la Chiev şi întărise şcoala de la Treĭ-Ierarchĭ[6]: ca unul ce avea multe şi strînse legăturĭ cu Ardealul, el va fi fost acela care a adus de acolo pentru latineşte pe dascălul Simion, de la care a rămas o prelucrare a CroniciĭT luĭ Grigore Ureche; că Simion era «Ungurean» se vede din povestirile de origine ungurească pe care le adauge letopiseţul pe care-l prelucra, iar că scria după încetarea Domnieĭ luĭ Vasile Lupu, se înţelege din felul cum îl aminteşte în Predoslovia sa, care s'a găsit dăunăzĭ[7].

Clericul e Antonie din Moldaviţa. El ştia latineşte şi sla voneşte, şi era credinciosul luĭ Gheorghe Ştefan, printre tovarăşiĭ de fugă aĭ căruia, prin Germania, Suedia şi Livonia, el se găsi, dar care nu-l părăsi, ca alţiĭ, niciĭ pănă la moarte, în Ianuar 1668. Domnul pribeag voià să cetească, în singurătatea luĭ, carte pe limba ţeriĭ luĭ depărtate, şi, pentru a-ĭ

[1] V. *Studiĭ şi doc.*, V, p. 278.

[2] Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, nº 2510.

[3] Prefaţa la Cazanie.

[4] Melchisedek, *Notiţe*, p. 21. Şi Sava a fost îngropat tot acolo; v. *Notiţe*, p. 22.

[5] Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, pp. 277-8.

[6] *Uricarul*, III, pp. 283-5.

[7] *Studiĭ şi doc.*, III, p. 10: «însămnănd pănă la Domniia luĭ Vasilie-Vodă».

mîngîia dorul, a scris Antonie, într'o slovă frumoasă, «Răspunsurile» luĭ Varlaam, la care adause o nouă traducere romănească a Psaltiriĭ, al căreĭ autor poate să fi fost tot el [1].

Peste doĭ-treĭ anĭ eraŭ să înceapă tipăriturile luĭ Dosofteĭ, adevăratul urmaș al luĭ Varlaam. Activitatea luĭ literară dăduse însă și până acum unele din roadele eĭ.

9. NOUĂLE TIPĂRITURĬ MUNTENE DE SUPT MATEI BASARAB.

În anul 1646, cînd se încheie publicațiile *romănești* ale Moldovenilor, mănăstirea munteană a Dealuluĭ, unde era egumen Ioan din Gomionița, mănăstire din Bosnia, de unde trecuse la Atos, dădea, din porunca Mitropolituluĭ Teofil, un *Liturghiar*, foarte împodobit cu chipurĭ: ale Domnuluĭ, Doamneĭ și unor sfințĭ; se dovedia astfel că Mateĭ-Vodă poate patronà cărțĭ tot așa de frumoase ca și rivalul săŭ de peste Milcov. Un *Slujebnic* urmâ în acelașĭ an [2]. După aceste cărțĭ slavone se întîlnește ceva în adevăr neașteptat: Udriște Năsturel, care, pe lîngă numele săŭ biblic de Uriil, îșĭ dă cu acest prilej pe acel greco-latin de Oreste — el era decĭ un slavonisant de modă, precum sînt astăzĭ francisanțiĭ de modă cari-șĭ trec vremea cu versurĭ simboliste cu pecete parisiană —, traduce din latinește în ... slavonește vestita carte a *Imitațieĭ luĭ Hristos*, și o tipărește la Dealul, în «tipografia Domnească» — titlul era luat de la Moldovenĭ —, la 1647, primăvara [3].

Acelașĭ Udriște tălmăci din slavonește în romănește, la 1648-9, tot pe vremea cînd era al doilea Logofăt, vestita poveste a luĭ Varlaam și Ioasaf a luĭ Ioan Damaschin, de sigur după tipăritura rusească, a luĭ Petru Movilă. Dar lucrarea rămase în manuscript, și învățatul boier nu se coborî până acolo, încît s'o așeze în rînd cu publicațiile însemnate cu stema munteană a cumnatuluĭ săŭ [4]. A publica astfel de lucrurĭ profane ar fi fost acelașĭ

[1] Manuscriptul se păstrează la Blaj, în mînile păr. canonic I. Moldovanu, căruia i-a fost încredințat spre publicare de Exc. Sa Mitropolitul Victor.

[2] Bianu și Hodoș, n[le] 49 și 51. Un *Slujebnic* slavo-romănesc s'a scris peste puțin, supt Mitropolitul Ștefan, într'un splendid manuscript (Bibl Ac. Rom., n° 1790).

[3] *Ibid.*, pp. 158-9.

[4] Odobescu începuse a tipări opusculul, dar s'a oprit. Extrase în Gaster,

lucru ca și cum s'ar fi dat în tipar acele Alexandrii și Rojdanice și Albine și Florĭ ale Darurilor, acele minunate povești și frumoase anecdote și interesante lămurirĭ de semne în trupul omuluĭ, în visurĭ și în largul naturiĭ, pe care le copiaŭ pe întrecutele popĭ de sate și diacĭ din ceĭ mărunțĭ, și pe care cetitoriĭ le sorbiaŭ, cu toate sfaturile de înfrînare ce li se dădeaŭ de cărturariĭ ceĭ marĭ și plicticoșĭ[1].

În 1648-9 publicațiile slavone se continuă prin *Triodul*, care fu scos cu cheltuiala Doamneĭ Elena, sora luĭ Năsturel[2]: ea oferi cartea luĭ Damaschin, Protos-ul de la Atos, care va fi venit pe acel timp prin țară. Tipăritorul e tot călugărul Ioan, care nu maĭ avea însă egumenia Dealuluĭ, ci lucra jos, în cetatea de Scaun, în Tîrgoviște. Mitropolit era încă de la începutul lucrăriĭ Ștefan, fostul episcop de Buzăŭ, și el arătă o mare dorință de a se însemna prin tipăriturĭ, de a întrece în această privință pe înnaintașul săŭ Teofil. Îl îndemna cu atît maĭ mult la editarea de cărțĭ slavone încetarea publicațiilor ruseștĭ din Chiev și Lemberg. El face să apară decĭ un *Triod* pentru post în 1649, o *Psaltire*, cu lucrul căreia se însărcină Grecul Melchisedek de la Cîmpulung, în 1650.

În același timp însă, Ștefan, înrîurit de nouăle tipăriturĭ ardelene, începute la 1648, făcu să se dea și cărțĭ româneștĭ. E însă firesc lucru că ele nu eraŭ, ca în Ardeal, traducerĭ ale Cuvîntuluĭ luĭ Dumnezeŭ, care nu putea părăsi vechiul săŭ sicriŭ greoiŭ, al limbiĭ slavone, ci, saŭ lucrărĭ literare, saŭ — ceia ce e în adevăr noŭ în mișcarea de romanisare a Bisericiĭ — cărțĭ de slujbă. Frumoasa literă, frumoasele frontispiciĭ nouă ale meșterilor muntenĭ se întrebuințară de acum înnainte și pentru astfel de opere în «limba vulgară».

Chrestomatie, I, p. 129 și urm. Pentru alt ms., v. Iorga, *Manuscriptele mănăstiriĭ Cernica*, în *Bis. ortodoxă* pe 1902; nº 52. V. și manuscrisele 2458, 2470 ale Ac. Rom.

[1] O cărticică avînd acest cuprins, copiată la 1620 în satul Sîmpietru de lîngă Brașov, e analisată, dîndu-se și extrase, de d I. Bianu, în *Col. luĭ Traian* pe 1883, p. 323 și urm., p. 445 și urm.

[2] O soră a eĭ avea o foarte frumoasă casă la Văraștĭ (Ilfov). V. *Călătoriile luĭ Macarie de Antiochia*, p. 211.

Începutul îl făcu un simplu diacon, cu numele de Mihail, care se îngrijia mult de felul cum i se va face slujba la moarte, căcĭ văzuse că uniĭ cetesc unele lucrurĭ, alţiĭ altele. El cumpără decĭ un text slavon şi unul grecesc, chemă pe lîngă dînsul «oamenĭ cărturarí bunĭ şi înţelepţĭ», se ajută cu eĭ, şi duse la bun capăt lucrarea. Apoĭ o tipări într'o broşură de vre-o cincĭzecĭ de paginĭ şi-ĭ adause o scurtă Prefaţă, în care sînt pomenite şi rudele luĭ, pentru ca evlaviosul cetitor să se roage pentru dînsele. Aceasta e «Cartea ce să cheamă Pogribania preoţilor mireanĭ şi a diaconilor».

Cheltuitorul pentru cartea următoare, tipărită la 1651, e Mitropolitul însuşĭ, care pune chiar, în locul obişnuiteĭ steme domneştĭ, «semnulŭ carele iaste dat de la Dumnezăŭ preasfinţilor Mitropoliţĭ a Ţărăĭ Ugrovlahieĭ». Nu numaĭ atît, dar Ştefan e şi traducătorul cărţiĭ, intitulată: *Mistirio saŭ Sacrament,* ale căreĭ elemente le-a scos din molitvenice greceştĭ şi slavone. El arată că a voit prin aceasta să lămurească pe preoţiĭ săĭ asupra tainelor, ca să nu li se maĭ aducă ocara că, din «grosime şi grubie», nu li înţeleg rostul. Deocamdată dă tainele de căpetenie: botezul şi mirul. Vor veni apoĭ, cu alt prilej, şi celelalte cincĭ taine [1].

Legătura între această operă şi cele «Şeapte Taine» ale Logofătuluĭ Eustratie e vădită. Ştefan s'a inspirat de la treti Logofătul moldovean. De alminterea, un scriitor care, ca dînsul, zice: Biserică Muntenească şi Ţară Muntenească — în loc de Biserică şi Ţară-Rumănească — s'ar părea a fi din Moldova. Aceasta ar dovedi-o şi rîvna luĭ de a da cleruluĭ ce-ĭ era supus cărţĭ pe limba luĭ: «nu cum aŭ fostŭ până acum slavoneaşte tipicurile, carele nu le pot şti cinstiţiĭ şi cuceriţiĭ preoţĭ, pentru nesebuiala lor, ce tot rumăneaşte toate pre rândŭ». Stilul are toate însuşirile puterniculuĭ stil moldovenesc din acest timp, şi aceasta ar maĭ fi încă o dovadă. Însă, în Prefaţa de la «Îndreptarea legiĭ» din 1652, tălmăcitorul, îndreptîndu-se către Ştefan ca să-ĭ mulţămească, lămureşte că acesta era «deîntr'unŭ locŭ ca acela şi satŭ de

[1] V. Bianu şi Hodoş, pp. 178-94. O a doua parte din *Mistirio* am găsit-o copiată elegant într'un manuscript de la mănăstirea Cernica. Astăzĭ ea se

josŭ alŭ Ungro-Vlahieĭ»[1]: aş crede că acest Muntean trecuse prin vre-o mănăstire moldovenească, unde va fi primit şcoala cea nouă şi bună a luĭ Varlaam.

Precum «Mistirio» atîrnă de cele «Şeapte Taine», astfel şi marea lucrare tîrgoviştească a «Îndreptăriĭ legiĭ» porneşte de la tipăritura moldovenească a luĭ Eustratie asupra Canoanelor şi legilor împărăteştĭ.

Ştefan voià să se dea judecătorilor şi cetitorilor muntenĭ o culegere completă a hotărîrilor de sinoade şi de Împăraţĭ. El căpătă textul, pe care-l căutase în zădar la Constantinopol, de la Vistierul al doilea Gheorghe Carida din Trikke, pe care-l aşteptă, în 1655, o moarte grozavă din partea Seimenilor răsculaţĭ[2]; volumul cuprindea «judecata toată arhierească şi, lăngă dinsa, şi înpărătească, cu toate canoanele ale Sfintelorŭ Săboară şi Apostolĭ, şi a Mareluĭ Vasilie, şi a altorŭ dumnezeeştĭ şi sfinţĭ Părinţĭ, înpreună cu theolog *(sic)* dumnezăeştilorŭ bogoslovĭ, — scoasă şi tocmită cu porunca şi învăţătura blagocestivuluĭ Înpărat chir Ioannŭ Comninulŭ, cu mare şi multă socotinţă, de pravoslavniculŭ întru dascalĭ diacon şi păzitoriulŭ de toată pravila şi canoanele Mariĭ-Besearicĭ, chir Alexie Rodinu[l]». Pentru a face traducerea «dă pre ellineaşte pre cuvinte proaste rumăneaşte», Ştefan alese pe un călugăr din Ardeal, pe un «Panonian», cu numele de Daniil «Andrean» saŭ Andrian, Adrian, şcolar al luĭ Ignatie Petritzi şi al luĭ Panteleimon Ligaridis, acesta din urmă «teologul» luĭ Mateĭ-Vodă, precum Sirigul era «teologul» luĭ Vasile Lupu[3]. Acesta înfăţişă lucrarea, întovărăşită de o Pre-

află în Bibl Ac. Rom. D. Bianu a tipărit-o în Apendicele la Discursul săŭ de intrare în Academia Romînă: *Despre introducerea limbiĭ româneştĭ în Biserica Românilor,* Bucureştĭ, 1904. Nunta de care e vorba, pare să fie a feteĭ celeĭ maĭ marĭ a Ducăĭ-Vodă cu fiul luĭ Radu-Vodă Leon (v. Constantin Căpitanul Filipescul, ed. Iorga, pp. 158-9). Atuncĭ era încă Mitropolit Ştefan. căcĭ Teodosie-ĭ luă locul abia la 21 Maiŭ 1668 *(Studiĭ şi doc.,* V, p. 629, nota 1).

[1] *Ibid.,* p. 192.

[2] V. *Studiĭ şi doc.,* IV, p. CCLXII; Constantin Căpitanul, p. 133, nota 1.

[3] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea,* I, p. 30.

faţă foarte umilită, în care se califică însuşĭ de nevrednic, de «maĭ miculŭ, prostulŭ şi plecatul prah de suptŭ picioarele cinstite ale Sfinţieĭ Sale». Luĭ Ştefan îĭ plăcu opera luĭ Daniil, şi el scrise pentru dînsa o lungă întroducere, în care vorbeşte de felul cum s'aŭ alcătuit legile împărăteştĭ, cu amănunte şi nume stîlcite care trebuiaŭ să umple de mirare pe oamenii din vremea sa. El comandă apoĭ ilustraţiĭ aşa de frumoase, sfinţĭ, soboare împărăteştĭ, cum nu se maĭ văzuseră pănă atuncĭ la noĭ, şi dădu totul meşterilor tiparnicĭ, cari-ĭ aduseră la 1652 un splendid volum de aproape 800 de paginĭ [1].

Daniil, care s'a învrednicit a fi maĭ tărziŭ Mitropolit în Ardeal, de la 1654 înnainte [2], a dat fără îndoială o traducere bună. Dar, om fără o învăţătură maĭ deosebită, el nu s'a priceput să schimbe în compilaţia, cu totul fără formă, pe care i-o dăduse Mitropolitul. Pe lîngă aceasta, avînd la îndămînă *Cartea de învăţătură* a luĭ Eustratie, el n'a tradus din noŭ, ci a îndreptat numaĭ — şi nu răŭ — traducerea pe care o dăduse acesta, cuprinzînd astfel în noua Pravilă munteană, de şi în altă orînduire, tot Nomocanonul moldovenesc. Pe cînd însă opera luĭ Eustratie, bine împărţită [3], a putut fi întrebuinţată în judecăţĭ, amestecul greoiŭ şi fără nicĭ-o socoteală pe care-l tălmăcise întocmaĭ Daniil, n'a avut alt rost decît acela de a fi cetit, şi maĭ ales privit cu acea admiraţie pe care o inspiră cărţile voluminoase celor foarte mulţĭ cari n'aŭ nicĭ chemarea, nicĭ aplecarea să le deschidă.

Tot în 1652, o traducere a *Tîrnosanieĭ,* făcută după greceşte şi slavoneşte tot de Mitropolitul Ştefan, închidea şirul tipăriturilor muntene. În 1653, începea războiul pentru scoaterea luĭ Vasile Lupu; urmaŭ tulburările Seimenilor. În 1654

[1] Retipărit de Misail şi Blaremberg în 1871 şi de Bujoreanu, în *Collecţiune de legiuirĭ,* III. Cf. Pič, *Die rumanischen Gesetze und ihr Nexus mit dem byzanti[ni]schen und slavischen Recht,* Praga, 1886 (o dare de samă).—Ms. Pravileĭ întăia, de la Govora, iscălit de «Moxalie Mihail», e astăzĭ n[1] 2471 din Bibl. Ac. Rom.

[2] Bunea, *Vechile episcopiĭ,* p. 110 şi urm. Apoĭ el se întoarse în Ţara-Romănească, unde apare cîtva timp ca episcop de Strehaia, titlu noŭ, creat numaĭ pentru el. V. Bianu, *Episcopia Strehaieĭ,* în *An. Ac. Rom.* pe 1904.

[3] V. Xenopol, *Ist. Romînilor,* IV, p. 163 şi urm. şi maĭ ales C Popovicĭ, în *Candela,* an V.

Mateĭ-Vodă se stîngea, luînd cu dînsul pacea, bogăţia şi grija de carte şi învăţătură.

10. TIPĂRITURILE ARDELENE.

Pe cînd Moldova tipăreşte cărţĭ de cetire, iar Ţara-Românească opere slavone saŭ slujbe pe româneşte, împreună cu lucrărĭ de «concurenţă» faţă cu acelea apărute în Iaşĭ, Ardealul începe a da un al doilea şir de cărţĭ sfinte, pe care, ce e dreptul, n'avu răgazul să-l ducă la sfîrşit.

Aceste tipăriturĭ sînt însă — ceia ce nu fusese toate publicaţiile din veacul al XVI-lea — traducerĭ nouă, făcute anume pentru cetitoriĭ din acest timp. Cetitoriĭ aceştia sînt înţeleşĭ într'un chip tot aşa de larg, cum înţelesese Coresi şi urmaşiĭ săĭ pe cetitoriĭ lor. Nu e vorba numaĭ de Romîniĭ dintr'o ţară, ci de Romîniĭ de pretutindenĭ, — decĭ de întregimea neamuluĭ. Şi Varlaam spusese că vrea să vorbească tuturor celor ce aŭ graiul săŭ, dar acest gînd înnalt se exprimă mult maĭ deplin, maĭ puternic şi maĭ frumos în aceste cuvinte ale Prefeţeĭ puse de Mitropolitul ardelean Simion Ştefan înnaintea *Nouluĭ Testament* din Bălgrad (1648): «Acĕasta încă vă rugămŭ să luaţĭ aminte că Rumîniĭ nu grăescu în toate ţărăle într'un chip, încă necĭ o ţară toţĭ într'un chipŭ; pentr'aceaia cu nevoe poate să scrie cineva să înţeleagă toţĭ, grăindŭ un lucru uniĭ într'unŭ chipŭ, alţiĭ într'altŭ chipŭ: aŭ veşmănt, aŭ vase, aŭ altele multe nu le numescu într'un chipŭ. Bine ştimŭ că cuvintele trebue să fie ca baniĭ, că baniĭ aceia sănt bunĭ cariĭ îmblă în toate ţărăle, aşia şi cuvintele acealea săntŭ bune carele le înţelegŭ toţĭ. Noĭ, dereptŭ aceaia, ne-amŭ silit, de în căt am putut, să izvodim aşia cum să înţeleagă toţĭ; iară, să nu vorŭ înţeleage toţĭ, nu-ĭ de vina noastră, ce-ĭ de vina celuia ce-aŭ răsfirat Rumăniĭ priîntr'alte ţărĭ, de ş'aŭ mestecat cuvintele cu alte limbĭ, de nu grăescu toţĭ într'unŭ chipŭ.» Programul şi nevoia uneĭ limbĭ literare unice pentru toţĭ Romîniĭ nu se puteaŭ arăta maĭ bine decît în aceste rîndurĭ ale Mitropolituluĭ bălgrădean.

Gheorghe Rákóczy I-iŭ, prietenul luĭ Mateĭ-Vodă, se apropia de sfîrşitul stăpîniriĭ sale, cînd el îndemnă pe Simion Ştefan

să dea credincioşilor săĭ un Noŭ Testament pe românește. Mitropolitul însuşĭ nu era un cărturar, cu toate că știa să scrie foarte limpede limba sa; fost călugăr în mănăstirea de lîngă Mitropolie, el n'avuse unde să capete știința de slavonește și grecește pe care de o bucată de vreme o aveaŭ aceia dintre prelațiĭ romînĭ ce se socotiaŭ învățațĭ. El dădu sarcina traduceriĭ celeĭ nouă călugăruluĭ Silivestru, venit din Țara-Românească, unde făcuse acele traducerĭ din slavonește, slabe, luate cuvînt după cuvînt, pe care le cunoaștem.

Simion Ștefan se laudă că, nemulțămit cu lucrarea luĭ Silivestru, s'a apucat însuşĭ «a posledui, și, unde n'aŭ fost bine, amŭ isprăvitŭ și amŭ înplutŭ și amŭ tocmitŭ din câtŭ amŭ pututŭ»: el ar fi întrebuințat traducerea slavonă din Moscova și traducerea luĭ Ieronim, dar s'a ținut maĭ mult de textul grecesc. El a maĭ pus și resumatul, «șuma», care va ajuta pe ceĭ ce caută. Sigur de lucrul săŭ, el poftește pe cetitorĭ să compare cu «izvoadele», căcĭ numaĭ atuncĭ «vețĭ afla pe ce cale amŭ îmblatŭ».

E aproape sigur că Mitropolitul a făcut o parte din aceste lucrurĭ prin alțiĭ. Dar că a fost o prefacere a scrisuluĭ luĭ Silivestru nu rămîne îndoială. Stilul *Nouluĭ Testament* din Bălgrad nu e acela al *Cazanieĭ* muntene: scurt și cuprinzător, energic și bine rostit, el samănă cu al *Palieĭ* din 1582. Mlădierea moldovenească lipsește, dar, așa cum este, aceasta era cea maĭ bună formă românească pe care până atuncĭ o primise vre-o parte din Scriptură. Litera măruntă, fină, elegantă, podoabele cumpătate, săpate după gustul apusean, eraŭ și ele vrednice de această minunată carte, care putea, astfel, să apară ca produs al uneĭ tipografiĭ princiare.

În ceia ce privește limba, nu e nicĭ-o deosebire între *Noul Testament* din 1648 și *Psaltirea* care ieși în aceleașĭ condițiĭ la 1651. Dar aceasta e și maĭ precisă și maĭ exactă, ca una ce e tălmăcită de-a dreptul după «limba jidovască». Ceĭ ce aŭ îndeplinit această sarcină de învățat, nu și-aŭ scris numele, dar pe lîngă dînșiĭ Mitropolitul, același Simion Ștefan, a avut numaĭ rostul de sfătuitor, și nicĭ Predoslovia nu e făcută în numele luĭ, ci în al tălmăcitorilor necunoscuțĭ.

Pe cînd cîrmuia însă în Ardeal Gheorghe Rákóczy al II[lea], tiparul din Bălgrad dădu, la 1656, un Răspuns la cărticica războinică a luĭ Varlaam, supt titlul de «Scutulŭ catichizmușuluĭ cu răspunsu den Scrăptura Sv[ăn]tă înpotriva răspunsuluĭ a doao țărĭ fără Scriptură Sv[ăn]tă». Pe atuncĭ starea Mitropolieĭ ardelene era cu totul neorînduită, și nu s'ar putea spune că acest noŭ strigăt de luptă a pornit de la Daniil, care se pare că păstorià pe atuncĭ: o dovadă că autorul e altul, se află și în marea învățătură în ale Scripturiĭ de care el dă dovadă, pe cînd se știe că Daniil, călugărul Daniil Andrean Panonianul din Tîrgoviște avea abia slabele puterĭ ale unuĭ traducător mijlociŭ. Însă la 1656 era superintendent calvin acel Gheorghe Csulay, care, ca pastor al Curțiĭ, cheltuise pentru tipărirea «Catechizmușuluĭ» atacat de Varlaam; ajungîndu-ĭ la cunoștință, cam tărziŭ, ce e dreptul, combaterea acestuia, el alcătui de bună samă însușĭ învățatul răspuns, pe care-l tălmăci pe romănește, destul de stîngaciŭ, un preot oarecare, dintre ceĭ foarte mulțĭ cari nu se deosebiaŭ supt raportul religios de calviniĭ cuceritorĭ [1]. La răspingerea argumentelor luĭ Varlaam se adause și întreg Catechismul, așa cum el fusese tipărit întăia oară, la 1640 [2].

Îndată începea lupta luĭ Gheorghe Rákóczy al II[lea] cu Turciĭ, frămîntările pentru Coroana Ardealuluĭ. În acest vălmășag, activitatea literară încetă și aicĭ, cam în acelașĭ timp cînd ea se opria în Țara-Romănească.

II. SCRIITORI NOI MOLDOVENEȘTI: NICOLAE MILESCU.

Pe vremea luĭ Gheorghe Ștefan încă apar în Moldova doĭ cărturarĭ: un cleric și un mirean.

[1] O ediție nouă a cărțiĭ a dat-o G. Barițiŭ, supt titlul: «Catechismulu calvinescu, impusu clerului si poporului romanescu sub Domni'a principiloru Georgiu Rákoczy I. si II.; Sibiiŭ, Krafft, 1879; cf. Bianu și Hodoș, p. 537, nº 64.

[2] «Cor. Gheor. Mol.» de la sfîrșit înseamnă «Correxit Gheor[ghe] Mol[nár?]. — Și catoliciĭ tipăriră un Catechism pentru Romînĭ, la Pressburg: traducerea se făcu după lucrarea luĭ Paul Canisius, — vestitul Iesuit, a căruĭ amintire s'a serbat dăunăzĭ, — de un cleric din Caransebeș, în 1636. V. *Socotelile Brașovuluĭ*, p. 187, nota 2, după *Archiv f. siebenbürgische Landeskunde*, N. F., XIX, p. 629. — V. și maĭ departe, *Epilogul*.

Mireanul, fost ucenic al şcoliĭ luĭ Vasile Lupul, era cel maĭ învăţat din doĭ. Ştia bine latineşte, greceşte şi slavoneşte, ceia ce pe atuncĭ formà pe un *doctus trium linguarum* în Răsăritul slavo-romîn. Era foarte harnic, potrivit pentru misiunĭ diplomatice grele şi pentru obositoare călătoriĭ de cercetărĭ, pentru tălmăcirĭ răpezĭ, trebuincioase uneĭ Cancelariĭ de Stat. Pe lîngă aceasta, de şi menit să fie numaĭ compilator în toată viaţa sa, el dă, prin alegerea pe care o face, un caracter personal compilaţiilor sale. Îĭ plac subiectele ciudate, tainele, prooorociile şi superstiţiile, în care crede din toată inima şi pe care caută să le răspîndească. El poate fi foarte credincios stăpînilor săĭ, dar pentru Moldova însăşĭ, pentru ţară, viaţă şi limbă, n'are nicĭ-o aplecare deosebită. Astfel, el ajunse a culege ştirĭ prin China pentru Ţarul rusesc, după ce-şĭ petrecuse toată copilăria şi tinereţa între Romînĭ. Acesta e Nicolae Milescu Spătarul, a căruĭ soartă şi muncă s'ar învrednici de un maĭ mare loc aicĭ, dacă, fie şi în cea maĭ mică măsură, condeiul luĭ neobosit ni-ar fi folosit şi nouă.

Marele povestitor Neculce, care a trăit şi el în Rusia din pomana Împăratuluĭ creştin de acolo, dar care n'a maĭ apucat pe Spătar, mărturiseşte că Nicolae era un boier din Ţinutul Vasluiuluĭ[1]. Lămurirea e adevărată: în 1693 se iscăleşte într'o mărturie privitoare la satul Jigorenĭ din părţile vasluiene un Spătar Ştefan Milescul, care e de sigur o rudă a scriitoruluĭ[2]. Fratele luĭ Nicolae se chema Postolachi şi era Uricar: în adevăr, un Apostol Uricariul scrie supt Gheorghe-Vodă Ghica acte în 1658[3]; în 1661 găsim pe un «Postolachi vtori Spătar»[4]; cred că acelaşĭ boier ajunse la 1668 Mare-Păharnic[5].

Nicolae Milescu va fi fost întrebuinţat întâiŭ la capuchehaielîcul moldovenesc din Constantinopol. Întors în ţară, el văzu sfărîmarea Domnieĭ luĭ Gheorghe Ştefan, dar nu întovărăşi

[1] *Letopiseţe*, II, p. 190.

[2] *Studiĭ şi doc.*, VI, p. 95, nº 109.

[3] Bibl. Ac. Rom., doc. 73/LXI, 78/LXI, 111/LXXXIII. Cf Sbornicul Mitropolituluĭ Gheorghe, reprodus şi în *Uricarul*, I, p. 402.

[4] *Ibid.*, doc. 27/LVI.

[5] *Studiĭ şi doc.*, VI, p. 87, nº 59.

în străinătate pe bietul pribeag, şi acesta nu se folosi deocamdată de ştiinţa luĭ de limbì, în deosebitele sale soliĭ, în care eraŭ cererĭ de intervenţiĭ în folosul său pe lîngă Poartă şi, pe lîngă ele, destulă cerşetorie. Supt Gheorghe Ghica, el purta titlul de Spătar, dar Spătăria luĭ nu era cea Mare, ci a doua saŭ a treia[1]. Odată Ghica-l trimese în Ardeal la Acaţiu Barcsai, care se lupta pentru stăpînire cu Gheorghe Rákóczy al II-lea; el avea cu dînsul o mie de oştenĭ[2].

Cum se împăcase cu Ghica, aşa se împăcă Nicolae Spătarul şi cu urmaşul acestuia, Ştefăniţă fiul luĭ Vasile Lupu. Acesta-ĭ arătă mare dragoste: îl lua cu dînsul în trăsură, îl ţinea lîngă dînsul la masă, şi chiar «giuca cărţĭ cu dînsul» [3]. Se zice că Nicolae, sătul de atîta bine, s'ar fi înţeles cu pribeagul muntean Constantin-Vodă, care se afla în Polonia, de unde rîvnia, fără nicĭ-un drept, Scaunul moldovenesc. În Ianuar st. v. 1661, «Costantin Şerban, cu mila luĭ Dumnezeŭ Domn al Moldoveĭ», dădea din Iaşĭ poruncĭ către dregătoriĭ săĭ, înnainte de a lua înnapoĭ drumul hotaruluĭ[4], dar Milesculuĭ nu-ĭ era dat să se bucure în pace de trădarea luĭ: glumind poate, în acest chip sîngeros, asupra porecleĭ de Cîrnul ce se dădea luĭ Constantin-Vodă, însemnat la nas pentru că vînase Domnia, Ştefăniţă făcu şi din Nicolae un Cîrn; hangerul chiar al Domnuluĭ sluji pentru această sluţire[5]. Nenorocitul fugi în lume, ca să-şĭ dreagă nasul şi norocul: el întîlni în rătăcirile sale pe Gheorghe Ştefan, şi în 1667 era primit la Stockholm, ca Trimes al fostuluĭ Domn, «Nicolaus Spadarius, baro ac olim Generalis Walachiae»; aicĭ el dădea ambasadoruluĭ frances, un jansenist, o mărturie despre credinţa Bisericiĭ Răsărituluĭ în ceia ce priveşte «transsubstanţiaţia şi alte cîteva puncte controversate», întitulînd scurta sa lămurire, scrisă întăiŭ greceşte: «Enchiridion sive stella orientalis occi-

[1] Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, pp. 82-3.

[2] Miron Costin, p. 361.

[3] Neculce, *l. c.*

[4] *Studiĭ şi doc.*, IV, p. CCCIX, nota 1.

[5] Neculce, *l. c.* Mitropolitul Gheorghe pretinde că Nicolae ar fi trecut la Grigore Ghica şi că acesta ar fi făcut din el capuchehaiaua sa *(Uricariul, l. c.)*.

dentali splendens», «Manual saŭ stea răsăriteană strălucind în Apus»[1]. În Iulie, Ludovic al XIV-lea răspundea luĭ Gheorghe Ștefan pentru scrisorile aduse de «le Baron Spatarius, cy-devant vostre Général»[2]. În Ianuar 1668, Gheorghe-Vodă muria la Stettin, și «Baronul Spatarius» era liber.

Neculce crede că el s'ar fi întors în Moldova pe vremea luĭ Iliaș Alexandru-Vodă. Apoĭ ar fi plecat de «rușine». E mult maĭ de crezut că el n'a maĭ întîlnit prieteniile și împrejurările prielnice de odinioară. Acum, în noua sa pribegie, Nicolae nu maĭ apucă spre Apusul care avea destuĭ oamenĭ învățațĭ mult maĭ bunĭ decît dînsul, ci se duse în Rusia, unde învățătura era încă un lucru de tot rar.

Aicĭ el se adăposti pe lîngă puternicul boier Artimon Matveiev, și acesta-ĭ găsi destule ocupațiĭ în slujba Țaruluĭ Alexie. I se dădu o dregătorie pe lîngă biuroul ambasadorilor: astfel, el traduce în Septembre 1674 un discurs al ambasadoruluĭ polon. În același timp, i se cereaŭ de la Curte felurite traducerĭ din grecește, pe care în Moldova nu se gîndise a le face pe romănește, fiindcă nimenĭ nu-ĭ ceruse aceasta; literatura rusească începătoare căpătă astfel de la dînsul un dicționariŭ grec-latin-rusesc, o carte de aritmetică, întitulată *Aritmologhion*, o carte despre tîlcuirea proorociilor[3], o culegere de «cărțĭ ale Domnilor», un cronograf, pe care-l numește, cu iubirea luĭ pentru titlurile întortochiate: «Vasiliologhiu», un tratat despre Muse și artele liberale, o «carte despre Sibile», o descriere a Sfinteĭ Sofiĭ din Constantinopol, o lămurire a ieroglifelor, o lucrare a patriarchuluĭ Macarie de Antiochia.

În 1675, primăvara, Milescu porni apoĭ într'o mare solie la Împăratul Chineĭ, în țara căruia, de sigur, nu maĭ călcase Moldovean până la acesta. La 2 Maiŭ el era în Tobolscul Sibérieĭ. El îșĭ îndeplini cu bine misiunea, și din notele ce strînse în cursul eĭ, alcătui apoĭ treĭ lucrărĭ: una cuprindea

[1] Reprodusă în «La perpetuité de la foy de l'église catholique touchant l'Eucharistie», Paris, 1669, II, p. 50 și urm.

[2] Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 254, n[le] CCCLXXIV-V.

[3] Un manuscript despre aceasta fu găsit de patriarchul Macarie de Antiochia în Țara-Romănească. V. *Călătoriile* luĭ, trad. d-reĭ Cioran, pp. 167-8.

pe scurt calea pănă la Peching, cealaltă întorsul; iar cea de-a treia era o descriere bogată a Chineï, în care se întrebuinţaŭ şi lucrărî maï vechĭ, de la a luï Marco Polo, Veneţianul din veacul al XIII-lea, pănă la călătoriile maï nouă [1]. «Nimenĭ», scrie cu mîndrie, Cîrnul, «nimenĭ pănă la mine n'a văzut cu îngrijire şi n'a descris locurile dintre rîul Obi şi însăşĭ China». Cercetarea luï a provocat un şir de măsurĭ pentru deschiderea şi asigurarea drumurilor în aceste regiunĭ pănă atuncĭ necunoscute.

Toate trele descrierile eraŭ însă rapoarte oficiale, şi ele n'aŭ văzut lumina. Dar în 1689, Patriarchul Dosofteĭ din Ierusalim, aşezat în ţerile noastre, trimetea Spătaruluĭ o scrisoare prin care se cerea de la dînsul pentru «patrie» — în sensul Patriarchuluĭ — o povestire despre China în felul povestirilor luĭ Pausanias şi Tucidide. Cînd însă Hrisant Notaras, nepotul luĭ Dosofteĭ, trimes la Moscova pentru ca să cumpere slovă tipografieĭ luĭ Antim Ivireanul, se întoarse în ţară în 1694, el aducea cu sine numaĭ o traducere parţială pe care însuşĭ o făcuse, întregind-o cu ştirĭ din raportul de misiune al luĭ Teodor Baicov (1653) şi din experienţa unor persoane cunoscătoare pe care le aflase la Moscova; ea fusese revăzută şi îndreptată de autor. Această Κιταία δουλεύουσα, *China supusă*, şi notele asupra drumuluĭ pănă la Peching aŭ ajuns cunoscute în manuscript pe această cale; ele nu s'aŭ tipărit decît în timpul din urmă, şi aceiaşĭ a fost soarta părţiĭ pe care n'o tălmăcise Hrisant [2].

În 1694 Spatarul era la sfîrşitul zbuciumateĭ sale cariere.

[1] V. cartea mea *Războiul din Extremul Orient China, Iaponia, Rusia Asiatică*, Bucureştĭ, Socecŭ, 1904, partea a III-a

[2] Gh. Sion a dat, după însărcinarea Academieĭ Romîne, în *Analele* eĭ, X, o traducere românească după greceşte — manuscriptul întrebuinţat e al Bibliotecii Centrale din Iaşĭ — a călătorieĭ la Peching. Un alt ms., în posesia d-luĭ Sofocle Economos, din Atena, e citat de Legrand, în *Bibliothèque grecque vulgaire*, III, 1881, pp. XXXIII-IV. Un al treilea se află în Biblioteca mitoculuĭ Sfîntuluĭ Mormînt la Constantinopol, acelaşĭ, *ibid.*, p. XXXIV Arseniev a tipărit în 1882 aceleaşĭ note de drum în ruseşte, extras din Memoriile societăţiĭ imperiale geografice ruseştĭ, secţia de etnografie, IX, fascicula 1-iŭ. Tot Arseniev dădu, în 1896, notele celelalte, complectînd astfel cunoaşterea călătorieĭ, extras din Memoriile secţieĭ Orenburg a societăţiĭ imperiale geografice ruseştĭ. Κιταία

Fusese disgrațiat odată cu Matveiev, sprijinitorul său, dar pe urmă își căpătase iarăși trecerea de la început. În 1689 el primia pe călătorii străini și li slujia drept călăuză, după obiceiŭ. Credem pe Neculce că Milescu se însurase cu o «Moscalcă» și-și adusese și rudele pe lîngă dînsul. Dacă surgunirea luĭ in Siberia e îndoielnică, e foarte cu putință ca traducerile ce făcuse prin 1672-5 să fi fost date în mîna luĭ Petru, tînărul fiŭ al luĭ Alexe, și Petru-cel-Mare de maĭ tărziŭ. În această a doua perioadă a vieții sale, Nicolae traduce numaĭ pe Simion de Tesalonic, după ediția textuluĭ grecesc, dată în Iașĭ la 1683, precum și, cînd și cînd, cîte-o informație politică. Neculce pune moartea luĭ Milescu în a doua Domnie a luĭ Mihaĭ Racoviță, deci în 1707-9 [1].

12 MITROPOLITUL DOSOFTEI ȘI LUCRĂRILE LUĬ.

Dosofteĭ s'a născut pe la 1624. Într'o însemnare pe dosul unuĭ document ca și într'un exemplar al *Liturghieĭ* ce i-a trecut prin mînă, el dă numele tatăluĭ său, Leontari, numele buniculuĭ, Barila și al mameĭ, Misira [2]. Încă de pe cînd era călugăr la Pobrata, el știa și slavonește, și grecește, și latinește, și polonește: cele două limbĭ din urmă măcar nu se puteaŭ învăța însă la mănăstire în Moldova. Cu toate că o mătușă a luĭ Dosofteĭ poartă numele romănesc de Stanca și că o soră a luĭ ținea pe un Șerbul [3], aceste cunoștințĭ ne-

δουλεύουσα a fost tipărită de Legrand, în *Bibliothèque grecque vulgaire*, III, p. 337 și urm. Asupra altuĭ ms, v. C. Erbiceanu, în *An. Ac. Rom.* pe 1901. — Corespondența dintre Patriarch și Spatar, în Sathas, *Bibliotheca graeca medii aevi*, III, p. 92, în Legrand, *l. c.*, p XXXV și urm. și Erbiceanu, *Cron. grecĭ carĭ aŭ scris despre Romînĭ*, p. 104 și urm. Cf. și *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p 46.

[1] Cf. Picot, *Nicolas Spathar Milescu*, în *Mélanges orientaux, publiés par l'école des langues orientales vivantes*, Paris, 1883, și în Legrand, *Bibliographie hellénique*, IV. Studiul d-luĭ Hasdeŭ în *Traian* pe 1870 e plin de presupunerĭ ingenioase, dar neîntemeiate. Maĭ v. Urechiă, în ziarul *Lupta* pe 1894 și G. Bogdan-Duică, în *Conv. literare*, XXXV, pp. 243-6.

[2] *Arch. ist.*, I[1], p. 118. Originalul nu l-am putut găsi însă în actele Pobrateĭ, în Arch. Statuluĭ, de unde l-a întrebuințat d. Hasdeŭ.

[3] G. Popovicĭ, «Index Zolkieviensis», în *Candela* din Cernăuțĭ, an. 1884, pp. 750-1; Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 279.

obişnuite şi numele acelea vădit neromâneştĭ de Leontari, Barila şi Misira ar face să se creadă că Dosofteĭ venise din Galiţia, unde o sumă de Grecĭ trăiaŭ, învîrtind afacerĭ, la Lemberg maĭ ales. Un adnotator de cronicĭ îĭ zice «fecior de neguţitoriŭ», iar însemnarea «neam de mazil» din Neculce [1] nu dovedeşte că Dosofteĭ era Romîn, ci numaĭ că părintele săŭ era la bir printre mazilĭ. Simpatiile statornice ale luĭ Dosofteĭ pentru Polonĭ, ultima luĭ fugă la dînşiĭ, după care a rămas în oraşul Žolkiew, ar fi iarăşĭ indicaţiĭ ale uneĭ obîrşiĭ străine.

Poate că Dosofteĭ a fost egumen la Pobrata — el era încă acolo la 1649 —, dar despre aceasta n'avem nicĭ-o dovadă. E sigur însă — din causa dateĭ — că «smeritul popa Dosofteiŭ igumenul» de la Neamţ, care face mărturie pentru nişte viĭ la Cotnarĭ ale mănăstirii Pobrata, unde «noĭ am bătrănit şi ne-am pomenit din dzilele Raduluĭ-Vodă, din Domniia d'intăĭ, şi tot le am pomenit că sint a sv[i]nteĭ mănăstirĭ a Pobrateĭ» [2], nu e viitorul Mitropolit. Acest al doilea Dosofteĭ, fost la Pobrata şi apoĭ egumen de Neamţ, a fost până la sfîrşit duhovnicul luĭ Varlaam [3]. La 10 Maiŭ 1658, Dosofteĭ, viitorul Mitropolit, în vrîstă abia de 34 de anĭ, era acum unul dintre ierarchiĭ Moldoveĭ, ca episcop la Huşĭ [4]. El urmă apoĭ luĭ Sava, ajuns Mitropolit în 1659, la Roman. Dosofteĭ venia şi pe la Iaşĭ, stînd la masa Domnuluĭ, a luĭ Dabija-Vodă, vorbind cu puternicul Iordachi Cantacuzino, căpătînd lămurirĭ de la archidiaconul Dosofteĭ, viitorul Patriarch de Ierusalim, venit în Moldova cu Patriarchul de pe atuncĭ, Nectarie [5]. El drese pe acest timp mănăstirea sa, Pobrata, asupra căreia trecuseră multe nevoĭ, ruinînd-o în parte [6].

Ca Mitropolit maĭ ales — el primi această dregătorie supt

[1] P. 233.

[2] Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, XIV, 27. Data, 7215, e adaosă de alt condeiŭ, şi falşă.

[3] Urechiă, în *An. Ac. Rom.*, X, pp. 347-8.

[4] Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, pp. 277-8; cf acelaşĭ, *Chron. Huşuluĭ*, pp. 125-6.

[5] Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, pp. 280-1.

[6] Acelaşĭ, *Notiţe*, p. 162 şi urm.

Duca-Vodă, la 1671 [1] — Dosofteĭ făcu politică. În războiul deschis între Turcĭ şi Polonĭ, războiŭ care părea că se va mîntui prin biruinţa hotărîtoare a acestor din urmă, privițĭ de ceĭ maĭ luminațĭ dintre boierĭ ca viitoriĭ stăpînĭ aĭ Moldoveĭ, dacă nu şi aĭ Țeriĭ-Româneştĭ, Dosofteĭ, de loc el însuşĭ din Polonia, cetitor al scrierilor polone, duşman al păgînilor prin care Dumnezeŭ pedepsise o bucată de vreme pe Romînĭ, ajută din toate puterile luĭ pe creştinĭ. Cînd, în toamna anuluĭ 1673, Ştefan-Vodă Petriceicu, înlocuitorul luĭ Duca, fugi la Polonĭ, Dosofteĭ, care se afla încă din Iunie în tabăra de la Hotin [2], urmă pe stăpînul săŭ între străinĭ, cari nu eraŭ însă aşa de străinĭ pentru dînsul. El credea că Poloniĭ, cari pătrunseră cucerind în ţară, vor aduce iarăşĭ în Scaun pe Ştefan-Vodă, dar această nădejde iĭ fu înşelată. Supt Dumitraşcu-Vodă Cantacuzino, Domnul pus de Turcĭ şi adus de Tatarĭ, Mitropolitul, care preţuieşte totuşĭ însuşirile acestuia — «certă pre viclianiĭ de li diade frică [3]» —, nu se va fi întors în ţară îndată, şi el stătu închis întăiŭ în mănăstirea Sf. Sava din Iaşĭ [4], dar Duca-Vodă, ocrotitorul luĭ cel statornic, nu-l lăsă în părerile de răŭ ale pribegieĭ. Teodosie, fostul episcop de Roman şi Mitropolitul de vre-o doĭ anĭ al luĭ Dumitraşcu, trebui să plece, alegîndu-şĭ ca adăpost al anilor din urmă vre-o mănăstire din părţile Putneĭ, unde îl vedem făcînd cumpărăturĭ la 1686, cu un «archiepis op Daniil» (de Ardeal?) [5]. Dosofteĭ stătu în fruntea Bisericiĭ moldoveneştĭ şi supt Duca, în această Domnie a treia, şi supt Dumitraşcu Cantacuzino, care înnainte de această nouă cîrmuire căpătase laudele luĭ Dosofteĭ (Mitropolitul, din partea luĭ, nu sprijini, data aceasta, încercarea Polonilor, cari veniseră cu Petriceicu, prinzînd pe Duca-Vodă

[1] Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 282.

[2] Mărturie dată, la 20 ale luniĭ, de el, de episcopiĭ Teodosie de Roman, «Sîrafim» de Rădăuţĭ şi Ioan de Huşĭ, precum şi de boieriĭ în dregătoriĭ şi de ceĭ mazilĭ, Arch Statuluĭ, *Neamţ*, nº 1277; cf nº 1278.

[3] Versurile din *Liturghie* şi din Parimiile de la 1683.

[4] N. Costin, pp. 12-3.

[5] *Studiĭ şi doc.*, VII, pp. 321-2, nº 23. El e pomenit până la 1697. V. şi *ibid*, p. 323, nº 30, şi nota 3.

în satul Domneştĭ din Ţinutul Putna); el îşĭ păstră locul — acum însă el era aproape de 60 de anĭ — şi supt acel moşneag, bun cînd nu bea prea mult vin, care a fost Constantin-Vodă Cantemir. Dar, pe cînd mînile slăbite ale acestuia ţineaŭ frînele boierimiĭ, Dosofteĭ fu ispitit încă odată de dragostea luĭ de tinereţă pentru Polonĭ. Biruitorul de la Hotin, Ian Sobieski, era acum regele Ioan al III-lea, şi se putea crede că acel ce despresurase Viena va fi în stare să smulgă Turcilor Moldova. Dosofteĭ va fi primit decì cu multă bucurie în acest an 1686 pe Craiul liberăriĭ, dar în curînd Sobieski trebui să părăsească Iaşiĭ. Dosofteĭ nu crezu că poate să rămîie în siguranţă: luînd moaştele Sfîntuluĭ Ioan cel Noŭ, vechiul ocrotitor al Moldoveĭ, precum şi odăjdiile şi hrisoavele Mitropolieĭ, el plecă împreună cu oastea creştină. Dimitrie Cantemir [1] spune că Mitropolitul ar fi fost dus cu de-a sila şi că s'ar fi rugat întăiŭ din destul ca Moldova să nu fie despoiată de moaştele şi podoabele eĭ archiereştĭ. Însă Constantin-Vodă, tatăl luĭ Dimitrie, care, orĭcum, trebuia să ştie lucrurile maĭ bine, dă dreptate prin purtarea sa cronicarilor acestuĭ timp, Nicolae Costin şi Neculce [2]. După ce chemă în zădar pe Dosofteĭ, el ceru de la Patriarchiĭ Răsărituluĭ — înnaintea tuturora, de sigur, de la Dosofteĭ de Ierusalim, supraveghetorul Bisericiĭ Romînilor — afurisenia împotriva fugaruluĭ şi tăinuitoruluĭ de lucrurĭ sfinte. Dar aceste blesteme pornite pe urma luĭ nu tulburară pe Dosofteĭ, care ajunsese din mila regeluĭ Mitropolit leşesc la Żolkiew, unde tălmăcia în linişte cărţĭ greceştĭ în slavoneşte [3]. Nu-şĭ va fi uitat ţara, dar el putea să maĭ păstreze credinţa că o va vedea, căcĭ Poloniĭ aveaŭ de gînd să ceară la pacea cu Turciĭ Moldova, unde făcură o mare năvălire şi în 1691. Pănă la 1699 nu se va fi crezut sigur Sava, fost episcop de Roman, pe care Cantemir-Vodă-l înnaintă la Mitropolie. Dar în acest an se făcu pacea, aşa de multă vreme

[1] *Vita Constantini Cantemyrii*, în *Opere*, VII, p. 44.

[2] *Letopisiţe*, II, pp. 36, 233; *Index Żolkieviensis*, în *Candela* pe 1885, p. 98.

[3] Bianu, *Psaltirea în versurĭ întocmită de Dosofteĭ, Mitropolitul Moldoveĭ*, Bucureştĭ, 1887, p. X, nota. Pentru documentele luate de Dosofteĭ, v. G. Popovicĭ, *Index Zolkievensis*, în *Candela, a. c.*

aşteptată, şi Moldova rămase supt ocrotirea Turcilor. Poate că Dosofteĭ nu maĭ trăi să vadă această zi.

Neculce zugrăveşte astfel pe Dosofteĭ: «Multe limbĭ ştia: elineşte, latineşte, slavoneşte, şi alte. Adînc din cărţĭ ştia; şi deplin călugăr, şi cucernic şi blînd ca un miel: în ţara noastră pre aceste vremĭ nu se află om ca acela [1]». Acest chip samănă cu acel ce se desface din felul de a scrie al luĭ Dosofteĭ, din unele ştirĭ asupra luĭ ce se întîlnesc icĭ şi colo în tîlcuirile ce a lăsat după dînsul. Nu era un om lacom de banĭ saŭ lacom de cinste acel care atinge odată în batjocură obiceiul ce l căpătase uniĭ de a se împăuna — cum făcuseră Movileştiĭ, Stroiceştiĭ, Urecheştiĭ, cum aŭ făcut pe urmă Catargieştiĭ, iar dincolo, în Ţara-Romănească, Bălăceniĭ şi Cantacuziniĭ — cu titlurĭ străine: «Vedem şi în zilele noastre că mulţĭ să nevoescŭ, uniĭ şi cu plată, să-şĭ facă nume de şleahtă, pentru cinstea şi slava aceştiĭ lumĭ trecătoare, — că uniĭ silescŭ să să răspundză după Coruna Leşască, alţăĭ dinŭ Ţarigrad, alţăĭ dintr' Antiochiia şi din Rămŭ [2]». Cea maĭ fericită parte din viaţa luĭ aŭ trebuit să fie aceĭ anĭ, aceĭ mulţĭ anĭ de zile, din tinereţă, din bărbăţie, din bătrîneţă, pe cari i-a petrecut în liniştea munţilor şi pădurilor, scăldaţĭ în aier limpede, la Pobrata, la Neamţul, mănăstirile de la poalele Carpaţilor. Aicĭ a scris, fără îndoială, tot ce a tipărit pe urmă, cînd Domniĭ ţeriĭ stăteaŭ gata să-l ajute. Şi ce n'a isprăvit aicĭ, a desăvîrşit pe timpul, maĭ tot aşa de paşnic şi priincios, cînd a fost episcop la Roman.

Înnaintea luĭ Dosofteĭ a stat de la început ca un model Mitropolitul Varlaam, răspînditorul de carte romănească. Luîndu-se după acesta, Dosofteĭ traduse Vieţile Sfinţilor. Dar el nu alese ca Varlaam, dînd într'o singură carte cu slovele destul de marĭ ceia ce socotia maĭ frumos în povestirile despre minunile acelora cari, crezînd maĭ mult decît ceĭlalţĭ oamenĭ, aŭ cîştigat şi puterĭ maĭ marĭ decît ale lor. El voia să dea Romînilor întreagă povestea Sfinţilor, şi, dacă n'a luat în adevăr tot din originalele greceştĭ şi «sîrbeştĭ» pe care le adunase, nu

[1] *Letopisiţe*, II, p. 233.
[2] Notele la Psaltirea în versurĭ.

fără oarecare osteneală, el a strîns de sigur partea cea maï însemnată din cele douăsprezece Mineie, saŭ cetirĭ despre sfințĭ din zilele saŭ «praznicele» fiecăreĭ lunĭ. Pe rînd, de la Gheorghe Ghica (1657) încoace, toțĭ Domniĭ îl îndemnară să lucreze cu stăruință la această mare și grea operă. Căutînd harnic prin «lexicoane de-ağunsŭ», alegînd cu mult simț de limbă cuvintele potrivite, el mîntui abia după întoarcerea sa din Polonia ceia ce începuse cu multă vreme în urmă; în «aceștĭ viacĭ greĭ a țărîĭ», de care se plînge, el găsise totușĭ destul timp și destulă odihnă de minte pentru a da neamuluĭ săŭ o astfel de lucrare, cum n'o aveaŭ nicĭ vecinii pe limba lor. Dar «Viața și petriaceria Svinților» așteptă cîțiva anĭ până ce ajunse la tipar.

Dosofteĭ credea că limba poporuluĭ poate fi primită în Biserică și odată, răspunzînd cărturarilor muntenĭ, carĭ eraŭ de altă părere în ceia ce privește slujba, el pomenește cuvintele luĭ Marcu de Alexandria în favoarea limbiĭ înțelese [1]. Altă dată, el recomandase cetirea Psaltiriĭ româneștĭ, aducînd înnainte acea autoritate a Sfîntuluĭ Pavel care se află așa de adese orĭ citată în prefața publicațiilor luterane și calvine din Ardeal, în veacul al XVI-lea.

Dar din Sfînta Scriptură însășĭ el nu făcu o traducere completă, precum se făcuse în Ardeal cu un veac înnainte și cum se făcu din noŭ, poate de Varlaam, la începutul veacului al XVII-lea [2]. Gîndul luĭ Dosofteĭ nu era întru atîta îndreptat la mireniĭ carĭ ar putea ceti, cît la preoțĭ, carĭ vor trebui să folosească lucrările sale. Astfel, în loc să dea un Testament Vechiŭ și un Testament Noŭ, saŭ acesta din urmă întreg și cellalt în bucățĭ răzlețe, el adună numaĭ, în «Parimiile de peste an», acele bucățĭ de Scriptură care se cetesc în biserică, maĭ ales în zilele postuluĭ celuĭ mare. Traducerea luĭ e cu totul nouă și de o frumuseță deosebită, de și precisia și cunoștința originalelor nu sînt în aceiașĭ măsură ca în vechea *Palie* de la 1582 [3].

[1] Prefața edițieĭ a doua din *Liturghie*; Bianu și Hodoș, pp. 262-3, n° 77.

[2] Ms. 296 al Ac. Rom. Pe el e scris și «Theofil iaste tutor». Scrisul e databil 1620-30. Forma e foarte asemenea cu aceia din fragmentele evangelice date în *Cazania* luĭ Varlaam.

[3] Cf. locul din aceasta reprodus maĭ înnainte și această tălmăcire a luĭ Dosofteĭ: «La 'nceputŭ fiace D[u]mn[e]dzăŭ cerulŭ și pămîntulŭ. Iară pămîntulŭ

Dar el îşĭ îndreptă luarea aminte cu deosebire asupra aceleĭ părţĭ din Scriptura Veche care e Psaltirea.

Alegerea luĭ venia întăiŭ din obiceiul, destul de răspîndit la toate popoarele, de cînd cu Reforma, de a se da Psalmiĭ pe înţelesul tuturor: în Polonia, poetul Kochanowski prelucrase această parte a Biblieĭ în nişte versurĭ vestite, care se tipăriră adese orĭ şi vor fi fost cetite multă vreme cu plăcere, nu numaĭ de Dosofteĭ, ci de toată boierimea cŭ ştiinţă de carte care învăţase peste Nistru. Pe urmă, din tot cuprinsul aşa de felurit al Vechiuluĭ Testament, nu e nicĭ-o carte care să se poată maĭ mult potrivi pentru nevoile, pentru durerile şi nădejdile fiecăruia ca Psalmiĭ; nicĭ-una nu poate sluji maĭ bine, cu toată împărăteasca-ĭ strălucire, ca veşmînt pentru orĭ-ce simţire umilă care nu e în stare să-şĭ găsească însăşĭ vorbele. În cele o sută cincĭzecĭ de mărturisirĭ, de rugăciunĭ, de imnurĭ, de tînguirĭ se află tot sufletul omenesc în întoarcerea luĭ asupra sa însuşĭ şi în avîntul plin de sfială şi de temere către puterĭ maĭ marĭ decît dînsul.

Decĭ Dosofteĭ traduse Psaltirea. «Cu lungă osteneală, în mulţĭ anĭ», el căută, ajutîndu-se de multe tîlcurĭ, să-ĭ înţeleagă bine cuprinsul, învăluit adesea de alusiĭ al căror înţeles, aşa de vechiŭ, s'a pierdut de mult. Astfel, el ajunse a da acel text în prosă care fu împărtăşit apoĭ cetitorilor în Psaltirea slavo-romînă din 1680. Apoĭ el începu altă muncă, aceasta cu mult maĭ grea. El voi să dea Psaltiriĭ forma nouă a viersuluĭ, a «verşuluĭ», zicea el, romănesc.

În această nouă osteneală, el întîlni o mulţime de piedecĭ, pe care le învinse numaĭ după o sîrguinţă de cincĭ anĭ (1666-71). Scurţimea stiluluĭ Psaltiriĭ face cu neputinţă o prefacere a eĭ în poesie fără adausurĭ şi schimbărĭ: o Psaltire versificată *exactă* ar fi adese orĭ neînţeleasă; ea n'ar vorbi inimiĭ maĭ nicĭ-odată. Trebuia, prin urmare, o prelucrare.

era nevădzutŭ şi netocmitŭ, şi 'ntunearecŭ dzăcia de-asupra prăpăstiĭ şi d[u]h[u]lŭ luĭ D[u]mn[e]dzăŭ să purta de-asupra apeĭ Şi dzîsă D[u]mn[e]dzăŭ: fă-te lumină, şi să fiace lumină Şi vădzu D[u]mn[e]dzăŭ lumina că-ĭ bună, şi despărţî D[u]mn[e]dzăŭ între mijlocŭ de lumină şi 'ntre mijloc de 'ntuniarecŭ, şi numi D[u]mn[e]dzăŭ lumina dzuă şi 'ntunareculŭ chemă noapte», etc.

In ceia ce priveşte forma, nu era maĭ uşor. În româneşte se făcuse pînă atuncĭ numaĭ foarte puţine versurĭ cărturăreştĭ. Scrierea lor fusese provocată de nevoia de a lăuda pe un Domn tiparitor de cărţĭ în fruntea paginilor a căror cheltuială el o purtase. Varlaam, Udrişte Năsturel aŭ fost astfel poeţĭ o clipă pentru a face o plăcere luĭ Vasile-Vodă saŭ luĭ Vodă Mateĭ. Eĭ aveaŭ înnaintea lor modèle slavone şi greceştĭ, în care se ţine samă numaĭ de cantitate, şi bucăţĭ maĭ nouă, în aceleaşĭ limbĭ, la care se adausese şi rima. Bieţiĭ tălmăcitorĭ se căzniră a scrie rîndurĭ de aceiaşĭ mărime, care să sune la sfîrşit cam tot aşa.

Cel care începu a fost Udrişte, în versurile originale slavone puse în dreptul stemeĭ ţeriĭ sale la *Pravila* din 1640. Varlaam vorbi apoĭ la 1643 în stihurĭ româneştĭ ca acestea:

De şi vedzĭ cândva sămnŭ groznicŭ,
Să nu te mirĭ cândŭ să arată putearnicŭ,
Că putearniculŭ puteaпa-lŭ închipuiaşte,
Şi slăvitulŭ podoaba-lŭ schizmeaşte.

Norma luĭ era, cum se vede, nu să puie tot atîtea silabe în fiecare vers, ci să potrivească după ureche acelaşĭ număr de accente tonice şi să aşeze la sfîrşit o silabă asemenea.

Răspunsul Muntenilor nu zăbovi. El se află în *Evanghelia învăţătoare* din 1644, şi n'are nicĭ-un rost, ca accent, cantitate saŭ rimă:

Cĭastă ţeară corbu şĭ poartă întru peceatia eĭ.
Fericitu acum se-aŭ dat adaos peceţiĭ
Scutŭ la pieptul corbuluĭ, cu un semn ca acela,
Om den jeţiŭ şezându-ş, toiag laudă acela.

Iarăşĭ se aude apoĭ din Moldova glasul părinteluĭ Varlaam, cîntînd în versurĭ scurte, la *Şiapte Taine* din 1644:

Cap de buăr, fiindŭ tare,
Arată putearia celuĭ maĭ mare.

Apoĭ din amîndouă părţile «poeţiĭ» se învoiesc să tacă. Nu maĭ sînt de acum decît dedicaţiĭ versificate în slavoneşte.

Însă şi pe vremea luĭ Dosofteĭ «verş» însemna acelaşĭ lucru ca maĭ de demult. Învăţatul Vornic Miron Costin, priceput în

poesia polonă [1], nu-şĭ clădia altfel silabele, şi el înnălţa în acest chip începuturile neamuluĭ nostru:

Niamulŭ ţărîĭ Moldoveĭ de unde dăradzĭ:
Din ţara Italieĭ totŭ omulŭ să creadză.
Flıah întăĭ, apoĭ Traianŭ aŭ adus pre-acice
Pre strămoşiĭ cestorŭ ţărĭ, de neamŭ cu ferice.

Şi toate laudele îndreptate către Domnul muntean Şerban Cantacuzino aŭ acelaşĭ stil:

Stema ačasta vrednıc s'alcătuıaşte
Acestuia stăpăn ce pe dănsa domneaşte [2],

saŭ:

Soarele, luna, gripsorulŭ şı corbulŭ înpreună,
Încă şi spata cu buzduganulŭ, spre laudă să adună [3].

Dosofteĭ avu îndrăzneala să caute poesia aiurea, acolo unde floarea eĭ se înnălţa de veacurĭ, bucurînd un şir de oamenĭ după altul, îmbălsămînd viaţa grea a bietuluĭ om de la ţară. El nu se coborî în grădina îngustă a cărturarilor, ci, călugăr cu mintea deschisă pentru frumuseţa ce nu stă în cărţĭ, el luă drumul deschis prin mijlocul ogoarelor. Ce spuneaŭ lăutariĭ şi flăcăiĭ la horă şi la şezătoare, nu era întru toate pe înţelesul luĭ, dar el prinse ceva din această frumuseţă nesilită, care nu sufere nicĭ-o piedecă, ci se desfăşură limpede şi cutezător. Astfel, Psaltirea luĭ în versurĭ se desface în două părţĭ: una, în care scriitorul nu vrea să se coboare, ci-şĭ înşiră solemn silabele după datina celor învăţaţĭ, şi alta, partea cea maĭ întinsă, în care el uită mîndria volumelor răsfoite şi se lasă furat de ritmul uşor, săltăreţ, vioiŭ al cînteculuĭ popular. De multe orĭ, el a nemerit tonul aşa de bine, încît de aicĭ înnainte băieţiĭ ce străbat stradele încremenite de ger purtînd steaua solieĭ vesele a naşteriĭ luĭ Hristos aŭ făcut să zboare în recele aier de noapte cîntărĭ de psalmĭ pe care nu le ştiaŭ, săraciĭ, din ce sfîntă gură de om învăţat şi de cucernic Mitropolit aŭ izvorît într'un ceas fericit!

[1] V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII lea*, II, Excurs 1.
[2] *Liturghia* din 1680.
[3] *Biblia* din 1688.

Cine apropie versurile luĭ Dosofteĭ de traducerea în prosă a Psaltiriĭ, care de la el a fost primită, cu schimbărĭ, în marea Biblie de la 1688, iar de acolo a răzbătut şi aiurea, până la Biblia de la Petersburg, din 1819, va vedea uşor cît de liber se poartă Dosofteĭ faţă de originalul său. De la acesta el iea adesea numaĭ inspiraţia, motivul dominant; de la el însuşĭ, vine ceia ce se poate numi amplificare, dar trebuie să se judece şi după valoarea proprie pe care o are. Şi în această amplificare se află o sumă de note de viaţă locală, care pot fi cu adevărat de folos istoriculuĭ cultural [1], şi, pe lîngă ele, descrierĭ puternice şi nouă, iar, icĭ şi colo, chiar cîte o glumă, floare sălbatecă adusă de vînt şi pe care ţi-ĭ milă s'o aruncĭ de pe straturile îngrijite ale grădiniĭ.

În zădar aĭ căuta în severitatea măreaţă, de vîrf de munte, a psalmilor originalĭ ceva care să răspundă versurilor:

Ni-aĭ suit păgîniĭ în ceafă
Cu rău ce ne fac şi ni cer leafă [2],

unde e vădit că Dosofteĭ are înnaintea ochilor pe aceĭ nesăţioşĭ Turcĭ de cari se plîngea şi bătrînul Neagoe şi de cari Mitropolitul ar fi voit să-şĭ scape ţara închinînd-o la Polonĭ

Evreiĭ, primind mana,

. . . Nu căuta că li-ĭ gura plină,
Ce poftia pepenĭ şi slănină [3].

Nicĭ-odată cîntăreţul Psaltiriĭ ebraice n'a dat sfatul:

Să vă părăsiţĭ colaciĭ
Şi să judecaţĭ săraciĭ [4].

Cînd originalul pomeneşte numaĭ ca luptătorĭ pe Moab, Agar, etc., Dosofteĭ îĭ descrie pe fiecare, cum vine cu armele sale deosebite:

[1] Aşa se vorbeşte de «moşiile fără trăsură» (necontestate) ale luĭ Sihem, de «boieria» luĭ Iuda, care i s'a luat pentru trădare, de caftane, de darea «cu uric» a uneĭ ţerĭ.

[2] Ps. 65. Dăm ortografia actuală.

[3] Ps. 77.

[4] Ps. 81. Biblia de la Petersburg: «judecaţi smerituluĭ şi săracului».

Moav și Agar la săhăidace,
Gheval și Amon gătează lance,
Amalchițiĭ fearecă pușce,
Filistineaniĭ praștiĭ s'arunce.
Tirul cu oaste stă și el gata ;
Asur cu dînșiĭ . . .

«Rădicațĭ jertfe și intrațĭ în curțile luĭ» e, pentru acest traducător care îmbogățește:

Aduceți colacĭ grămadă
În cinstita luĭ ogradă
Și să vă 'nchinațĭ tot omul,
În curtea ce șade Domnul . .

Pentru frasa: «Cîntațĭ Domnuluĭ cu alăută, cu alăută și glas de psalmĭ, cu trîmbițe ferecate și cu glas de trîmbiță de corn», avem această melodioasă chemare a melodieĭ:

Cîntațĭ Domnuluĭ în strune,
În cobuz de viersurĭ bune,
Și din ferecate surle ;
Viersul de psálomĭ să urle,
Cu bucin de corn de buor,—
Să răsune până 'n nuor [1].

«Ca o pasăre ce iaste osebită pe casă» se preface în acestă figură drăgălașă:

Ca o vrabie rămasă
În supt streașina de casă.

«Că cenușă cu pîine am mîncat și băutura mea cu plîngere am amestecat» e turnat în aceste două versurĭ plastice :

Am mîncat pîine de zgură
Și lacrămĭ în băutură.

De la tălmăcitor singur vine această parentesă drăgălașă :

Tu strîngĭ pasările'n hvorbă,
La părăŭ ce vin să soarbă.

«Acolo corăbiile umblă» se înfățișează astfel:

Preste luciu de genune
Trec corăbiĭ cu minune.

[1] Ps. 97.

Comparația: «Ca o păzitoare de poame», devine:

Ca o cramă cînd i să ıà vinul [1].

Din cîteva cuvinte ale Psalmilor, Dosofteĭ face:

O scurmară [grădina] vieriĭ ceĭ groșĭ de la luncă,
Și zimbriĭ o pasc și'n coarne-o aruncă.

Cîteva descrierĭ și comparațiĭ, amplificate spre maĭ marea cinste a luĭ Dosofteĭ, se cuvine a fi reproduse pentru a se putea vedea ce puternic a fost de la început, în forma populară potrivită cu dînsa, zborul poesieĭ româneștĭ:

1. Minunată-ĭ unda măriĭ;
Ce-ĭ maĭ mare Craiul țăriĭ,—
Că pe toțĭ Craiul potoale,
Ca spuma măriĭ cea moale [2].

2. Iară Domnul i să știe,
Că-ĭ Dumnezeŭ în vecie:
Ceriurile cu cuvîntul
Le-aŭ făcut, și tot pămîntul.
De'nnaintea luĭ cu teamă
Dvoresc îngerĭ fără seamă,
De-l mărturisesc și-l cîntă
În frumseța luĭ cea sfîntă [3].

3. Fulgerele luĭ cu pară
Ard, de se văd preste țară.
Pămîntul se 'mplù de frică,
Munțiĭ se topesc, de pică
Și cură ca nește ceară,
Văzînd pre Domnul în țară [4].

4. Nuoriĭ ți-aĭ pusu-țĭ scară
Cînd vreĭ să coborĭ în țară.
Caiĭ ițĭ sînt iuțĭ ca vîntul,
De mărg unde ți-ĭ cuvîntul,

[1] Ps. 78.

[2] Corespunde la: «Minunate-s înnalțările măriĭ, minunat este întru cele înnalte Domnul».

[3] Ps. 95: «Iară Dumnezeŭ cerurile aŭ făcut. Mărturisire și frumuseță este înnaintea luĭ, sfințenie și mare cuvıință întru sfințirea luĭ».

[4] Ps. 96: «Strălucit-aŭ fulgerele luĭ lumiĭ, căzut-aŭ și s'aŭ clătit pămîntul, munțiĭ ca ceara s'aŭ topit de fața Domnuluĭ».

Și ca gîndul mărg de tare
Îngerii tăĭ ceĭ calare.
Și pedestrimea ca focul
Merge strălucind cu totul[1]

Odată, în vechea plîngere a neamuluĭ luĭ Israel, străbate ca un adaos de durere, ca strigătul uneĭ suferințĭ maĭ nouă, a Moldoveĭ fără apărare călcată în picioare de toate neamurile, a căreĭ soartă înduioșează în scrisele lor și pe Dosofteĭ și pe Miron Costin:

Ce ne lașĭ către pedeapsă 'n vreme lungă.
Ne-aĭ brănitu-ne cu pîne de plînsură
Și ne-aĭ adăpat în lacrămĭ cu măsură;
Lașĭ de sîntem megiașilor de pradă
Și pizmașilor de price și de sfadă[2].

În acest ton de jale deosebită, ce se lămurește prin cele îndurate într'adevăr și de curînd, sînt scrișĭ doĭ psalmĭ pe cari-ĭ dăm în întregime, adăugind, iarășĭ, în notă și textul traduceriĭ exacte, în prosă:

Psalmul 43·
Doamne, auzit-am din părințĭ poveste,
Ce-aĭ lucrat cu dînșiĭ, de tot ni-ĭ la veste,
C'aĭ pierdut păgîniĭ din sfînta ta țară.
Să nu maĭ jertfească idolilor șfară

Si moșilor noștri li-aĭ dat să petreacă
În sfînta ta țară și zisa să-țĭ facă
Că eĭ, moșiĭ nostri, n'aŭ mers cu săgeata
Cînd aŭ luat țara, îngrozind cu spata,

Și 'mpungînd pizmașiĭ cu sulița 'n mațe,
Să facă izbîndă cu a sale brațe;
Ce tu, Doamne sfinte, cu brațele tale
Li-aĭ făcut izbîndă și li-aĭ deschis cale.

Și sfînta-țĭ direaptă le făcea lumină,
Din sfînta ta față 'n lucrare senină.
Alt împărat n'avea, Doamne, fără tine,
Tu purtaĭ războiul oștiĭ cumu vine.

[1] Ps. 103: «Cel ce puĭ noriĭ suirea ta, cel ce umbli peste aripile vînturilor, cel ce facĭ îngeriĭ tăĭ duhurĭ și slugile tale pară de foc».

[2] Ps. 79: «Pusu-ne-aĭ pre noĭ întru prigonire vecinilor noștri, și vrăjmașiĭ noștri ne-aŭ batjocorit pre noĭ».

Cu tine da chiot și rădica 'n coarne,
Nu putea pizmașiĭ să nu se răstoarne.
Și eĭ, moșiĭ noștri, nu se 'ncredea 'ntr'arce,
Nicĭ căuta s'aibă izbîndă din lance.

Ce tu, Doamne, singur li-aĭ dat mîntuință,
Căcĭ avea tare spre tine credință.
Și tu i-aĭ scos singur de la greutate,
Și li-aĭ dat cu sațiŭ dar cu bunătate,

Iară pre pizmașiĭ i-aĭ scosu-ĭ din țară
Si i-aĭ dat să fie lumiĭ de ocară.
Pentru-aceia, Doamne, slava ți s'aude
Și sfîntul tăŭ nume pre noĭ să răspunde

Dar acum, căcĭ ne urneștĭ departe,
Ne lașĭ la sminteală și nu ne țiĭ parte
Și'n oștile noastre nu viĭ să-țĭ tinzĭ cortul,
Ci lașĭ pre pizmașiĭ de ne ieaŭ cu totul?

Cît li prisosește de nu ne mănîncă,
Ne mînă ca turma 'n lature adîncă.
Oamenii tăĭ, Doamne, dedeșĭ pe vînzare,
Și'n schimbarea noastră n'aĭ pus prețul mare.

La sfînta ta casă aĭ ceată puțină
'N straja ce se schimbă de pe săptămînă;
Pusu-ne-aĭ de sîntem în vecinĭ ocară,
Limbilor de-aproape, ce ni-s prejur țară.

Cînd vor să se mustre, pe noĭ ne pun pildă
Și clătesc cu capul de-a noastră osîndă.
Obrazul ni-ĭ negru de-atîta ocară,
Ce ne bate 'n față din zi pănă 'n seară.

Ponoslu ne-ajunge cînd li vine toană
Pizmașilor noștri, de ne ieaŭ în goană.
De-acestea de toate ce ne vin în spate
Nu ți-am uitat, Doamne, a ta bunătate.

Și, ce ni-aĭ dat lege, ne stăm pe tocmeală
Cu inimă 'ntreagă, fără de sfială;
Săvaĭ că ni este și cărarea 'nchisă,
Cătră tine Doamne ni-ĭ inima tinsă,

Și, săvaĭ că sîntem răuluĭ în soarte,
De ne împresoară cu umbră de moarte,
Nu ne-am lăsat, Doamne, de sfîntul tăŭ nume,
Nicĭ ne-am tins mîna cătr'alt domn în lume.

De-aceastia de toate veĭ face căŭtare,
Că inima noastră știĭ fără 'ntrebare.
Că noĭ, Doamne sfinte, sîntem ziua toată
Ucișĭ pentru tine și cu viața moartă.

Pe slugile tale ne junghe prin oaste
Pizmașiĭ tăĭ, Doamne, ca neşte oĭ proaste.
Ce te scoală, Doamne, de-țĭ stîrnește somnul.
Scoală să te vază din față tot omul.

A! ce, Doamne sfinte, țĭ-ascunzĭ sfînta față
De noĭ ticăloșiĭ cu atîta greață,
Cît sufletul nostru în praf se sgîrcește
Și vintrele nostru în pămînt se lipește.

Ce te scoală, Doamne, și vin' de ne-ajută
Cu sfîntul tăŭ nume, cu mila cea multă!

Psalmul 78:
Doamne sfinte, păgîniĭ veniră
În țara ta de o răsipiră,
Și sfînta ta casă o spurcară,
Ce da cuviință peste țară,

Și feaceră Ierusalimul
Ca o cramă cînd i se iea vinul:
Trupurile zac pe jos căzute
A slugilor tale ce-s crezute,

Și carnea lor o mănîncă hiara
Și pasările din toată țara
Sîngele li stă vărsat ca apa,
Și nu-ĭ nime să meargă cu sapa

Să le astruce și să le îngroape;
N'aŭ cu milă nime de pe-aproape,
Ci zac prin oraș și din afară,
De sîntem vecinilor ocară.

Și toțĭ megiașiĭ ni se strîmbă.
Și ne'ngînă, văzîndu-ne în scîrbă.
Dară pănă cînd, Dumnezeŭ sfinte,
'Țĭ veĭ porni mînia cea ferbinte,

Cu urgia cea neastîmpărată,
Ce-ĭ ca focul peste noĭ vărsată?
Mută-țĭ. Doamne, pe păgînĭ mînia
Și peste dînșiĭ îțĭ varsă urgia,

Cariĭ nu vor de tine să știe,
De numele cel sfînt în vecie,
Și peste Crăiĭ să-țĭ lățeștĭ ura,
Ce n'or să-țĭ asculte 'nvățătura,

Că mîncară pe Iácov cu totul,
Și l-aŭ pustiit peste tot locul.
Și nu pomeni, Dumnezeŭ sfinte,
De a noastre greșale de'nnainte,

Ce de sîrg să ne viĭ cu blîndeță,
Să ne 'ntîmpinĭ, și cu ieftinețe.
La a noastră grea mișelătate
Să ne ajutoreștĭ cu bunătate.

Că tu ne eștĭ Domn de mîntuință,
Și te rugăm, Doamne, cu credință,
Pentru slava sfîntuluĭ tăŭ nume,
Să ne trimițĭ izbăvință 'n lume.

Și ne de greșeale curățește
Cu numele tăŭ ce ne slăvește,
Să nu ne păgîniĭ pîscîiască:
«Unde-ĭ Domnul să vă folosească?»,

Ce să prinză și păgîniĭ limbă,
Că tu, Doamne, nu eștĭ cu scîrbă,
Și le veĭ da pizmașilor plată,
Între ochiĭ noștri 'n zi curată,

Pentru sîngele sfînt ce vărsară
A slugilor tale de prin țară;
Suspinele celor din obede
Naintea ta, Doamne, se vor crede.

Cu mărirea sfinteloru-țĭ brațe
Cruță fiiĭ celor prinșĭ în lațe,
De ĭ-aŭ omorîtu-ĭ fără vină,
Și-ĭ apleacă cu sfînta ta mînă.

Vecinilor să le daĭ simbrie,
De șeapte orĭ în sîn cu urgie,
Și să li se'ntoarcă cu ocară,
Să li meargă vestea peste țară.

Să-ĭ cuprinză de toate părțĭ scîrbă
Pentru căce staŭ de ți se strîmbă.
Iară noĭ, ce-țĭ sîntem turm'aleasă
Și poporanĭ de sfînta ta casă,

Ne vom ruga ţie, Doamne sfinte,
Şi peste vecĭ îţĭ vom ţinea minte,
Şi vom spune peste rod de rudă
Lauda ta în vecĭ fără trudă[1].

[1] Iată textul Bibliei de la Petersburg pentru aceştĭ doĭ psalmĭ

«Dumnezeule, cu urechile noastre am auzit şi părinţiĭ noştri ni-aŭ spus nouă lucrurĭ, care aŭ lucrat în zilele lor, în zilele cele de demult. Mînia ta neamurĭ aŭ pierdut, şi i-aŭ sădit pre dînşiĭ: chinuit-aĭ noroade, şi le-aĭ gonit pe ele. Că nu cu sabia lor aŭ moştenit pămîntul, şi braţul lor nu i-aŭ mîntuit pe eĭ, ci dreapta ta, şi braţul tăŭ, şi luminarea feţiĭ tale, că bine aĭ voit întru dînşiĭ. Tu eştĭ însuţĭ împăratul mieŭ şi Dumnezeul mieŭ, cel ce porunceştĭ mîntuirile luĭ Iacov. Întru tine pe vrăjmaşiĭ noştri cu cornul vom împunge, şi întru numele tăŭ de nimica vom face pe ceĭ ce se scoală asupra noastră. Pentru că nu spre arcul mieŭ voiŭ nădăjdui, şi sabia mea nu mă va mîntui. Că ne-aĭ mîntuit pe noĭ de ceĭ ce ne năcăjesc pe noĭ, şi pe ceĭ ce ne urăsc, i-aĭ ruşinat.

Întru Dumnezeŭ ne vom lăuda toată ziua, şi întru numele tăŭ ne vom mărturisi în veac.

Iară acum ne-aĭ lepădat, şi ne-aĭ ruşinat pe noĭ, ci nu veĭ ieşi, Dumnezeule, întru puterile noastre. Întorsu-ne-aĭ pe noĭ înnapoĭ înnaintea vrăjmaşilor noştri, şi ceĭ ce ne urîa pe noĭ ne-aĭ jefuit loruşĭ. Datu-ne-aŭ pe noĭ ca oile de mincare, şi în neamurĭ ne-aŭ răsipit. Vîndut-aĭ pe norodul tăŭ fără preţ, şi nu era mulţime întru strigările noastre. Pusu-ne-aĭ pe noĭ ocară vecinilor noştri, batjocură şi rîs celor din prejurul nostru. Pusu-ne-aĭ pe noĭ spre pildă întru neamurĭ, clătire de cap întru noroade. Toată ziua înfruntarea mea înnaintea mea este, şi ruşinea obrazuluĭ mieŭ m'aŭ acoperit, de către glasul celuĭ ce ocăreşte şi cleveteşte, de către faţa vrăjmaşuluĭ, şi a celuĭ ce goneşte. Acestea toate aŭ venit peste noĭ, şi nu te-am uitat pe tine, şi nu am făcut nedreptate întru aşezămîntul de lege al tăŭ, şi nu s'aŭ depărtat înnapoĭ inimile noastre, şi aĭ abătut cărările noastre de la calea ta. Că ne-aĭ smerit pe noĭ în locul dosădiriĭ, şi ne-aŭ acoperit pe noĭ umbra morţiĭ. De am uitat numele Dumnezeuluĭ nostru, si de am întins mîinile noastre către Dumnezeŭ străin, aŭ nu Dumnezeŭ va căuta aceasta, că el ştie ascunsurile inimiĭ? Că pentru tine ne omorîm toataziua, socotitu-ne-am ca nişte oĭ de junghiare. Deşteaptă-te: pentru ce dormĭ, Doamne? Scoală-te, să nu ne lepezi până în sfîrşit. Pentru ce faţa ta întorcĭ? Uiţĭ sărăcia noastră şi năcazul nostru; că s'aŭ plecat în ţărînă sufletul nostru, lipitu-s'aŭ de pămînt pîntecele nostru.

Scoală-te, Doamne, ajută nouă, şi ne izbăveşte pe noĭ pentru numele tăŭ.»

«Dumnezeule, venit-aŭ neamurile întru moştenirea ta, spurcat-aŭ sfîntă biserica ta, pus-aŭ Ierusalimul ca o păzitoare de poame, pus-aŭ stîrvurile robilor tăĭ mîncare pasărilor ceruluĭ, trupurile celor cuvioşĭ aĭ tăĭ fiarălor pămîntuluĭ. Vărsat-aŭ sîngele lor ca apa împrejurul Ierusalimuluĭ, şi nu era cine să îngroape. Făcutu-ne-am ocară vecinilor noştri, batjocură şi rîs celor dimprejurul nostru.

Dosofteĭ avea însă gîndul de a da Bisericiĭ moldoveneştĭ cărţĭ de slujbă, ca unul ce ştia, cum şi spune, că vechea «sîrbie» s'a uitat cu totul. El traduse astfel din greceşte *Liturghia* şi *Molitvelnicul*, pe care nu le dăduse în româneşte nimenĭ până la dînsul într'o formă atît de deplină şi bună [1]. Un *Acaftist* al Maiciĭ Domnuluĭ fu iarăşĭ tradus de dînsul în acest timp de muncă literară. În sfîrşit vom vedea că el a lucrat şi la o *Cazanie*.

Dacă Dosofteĭ n'ar fi ajuns episcop şi apoĭ Mitropolit al Moldoveĭ, de sigur că aceste cărţĭ ar fi rămas în manuscript, ca şi traducerile, care nu sînt rele, ale luĭ Stoica Logofătul, ale luĭ Rafail călugărul şi ale atîtor necunoscuţĭ. Intrarea luĭ însă în rîndurile ierarchilor ţeriĭ îl ajută să răspîndească rodul ostenelilor sale literare trecute.

Încă de la 26 Ianuar 1671, Duca-Vodă, a căruĭ figură de prigonitor, judecător nedrept şi vînător de averĭ străine se îmblînzeşte întru cîtva prin sprijinul mărinimos ce a dat tiparuluĭ de cărţĭ, Duca-Vodă, atuncĭ Domn pentru a doua oară în Moldova, scrie Stavropighieĭ din Lemberg, pentru tipărirea a două cărţĭ «româneştĭ» saŭ «moldoveneştĭ» — Dosofteĭ, din parte-ĭ zicea: «româneştĭ», nu «rumăneştĭ» —: o

Pănă cînd, Doamne, te veĭ mînia pănă în sfîrşit, se va aprinde ca focul rîvna ta? Varsă mînia ta peste neamurile care nu te cunosc şi peste împărăţiile care numele tăŭ n'aŭ chiemat; că aŭ mîncat pe Iacov şi locul luĭ l-aŭ pustiit. Să nu pomeneştĭ fără-de-legile noastre cele de demult. De grabă să ne întîmpine pe noĭ îndurările tale, Doamne, că am sărăcit foarte. Ajută nouă, Dumnezeule mîntuitorul nostru, pentru mărirea numeluĭ tăŭ. Doamne, izbăveşte-ne pre noĭ, şi curăţeşte păcatele noastre, pentru numele tăŭ, ca nu cîndva să zică neamurile: unde este Dumnezeul lor; şi să se cunoască întru neamurĭ, înnaintea ochilor noştri izbînda sîngeluĭ robilor tăĭ ce l-aŭ vărsat. Să între înnaintea ta suspinul celor ferecaţĭ. După mărirea braţuluĭ tăŭ, păzeşte pe fiiĭ celor omorîţĭ. Răsplăteşte vecinilor noştri de şepte orĭ în sînul lor ocara lor, cu care te-aŭ ocărît pe tine, Doamne. Iară noĭ norodul tăŭ, şi oile păşuniĭ tale mărturisi-ne-vom ţie, Dumnezeule, în veac; în neam şi în neam vom vesti lauda ta».

[1] Pentru o traducere a Molitvelniculuĭ din c. 1633, v. Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 80 şi urm.; pentru traducerea din 1669 a luĭ Stoica — tălmăcitor şi al uneĭ cărţĭ de polemică împotriva eterodocşilor, v. Melchisedek. *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 33—v. *ibid.*, p. 183 şi urm. Un călugăr Rafail din Dragomirna a tradus un Paraclis, la 1661; *ibid.*, p. 178 şi urm.

Psaltire și o Cazanie, cerînd să i se arăte prețul. Manuscriptul Psaltiriĭ, care e, de sigur, Psaltirea versificată a luĭ Dosofteĭ, îl și trimese; ea trebuia să se scoată în patru sute de exemplare. Cazania era socotită pentru două sute de exemplare, și, în momentul din urmă, Domnul opri manuscriptul pentru ca el să maĭ fie revăzut odată. Amăndouă lucrările eraŭ menite, scrie Duca, «poporuluĭ, care nu știe slavonește»[1].

Se poate crede că Duca nu s'a învoit cu «frațiĭ» mănăstiriĭ din Lemberg în ceia ce privește prețul. Dosofteĭ, pe care lucrul îl privia așa de aproape, găsi însă tipăritorĭ maĭ ieftenĭ, la mănăstirea Uniev din Podolia. Eĭ făcură să apară Psaltirea în versurĭ abia în 1673, așa încît *cheltuitorul* nu maĭ este Duca, ci urmașul acestuia Ștefan Petriceicu. Lucrarea ieși înnainte de fuga acestuia la Hotin; ea poartă o stemă a Moldoveĭ, care e imitată după aceia ce se găsește în cărțile de pe vremea luĭ Vasile Lupu. Tot în acest an, aceiașĭ călugărĭ trimeteaŭ luĭ Dosofteĭ și exemplarele *Acaftistuluĭ*[2].

Apoĭ manuscriptele rămase așteptară încă nu maĭ puțin de șese anĭ. Pe Scaunul domnesc al Moldoveĭ se strecurâ Dumitrașcu Cantacuzino, pe care-l înlocui Duca. Data aceasta el avu o Domnie neobișnuit de lungă, care se întinse de la 1675 la 1683, și s'ar fi prelungit și maĭ mult dacă războiul n'ar fi adus pe Polonĭ în țară și nu li-ar fi dat pe Domn în mînă.

Această din urmă stăpînire a Greculuĭ din Rumelia pe care norocul îl înnălțase așa de sus, e zugrăvită în chipul cel maĭ negru de Costineștĭ, și nicĭ Neculce nu-ĭ este maĭ blînd. Dar tot în acest răstimp apărură cărțĭ româneștĭ, pe care preoțiĭ satelor le vor fi primit cu recunoștință, și cîteva cărțĭ greceștĭ, care atraseră luĭ Duca multe laude pe elinește și-ĭ duseră departe faima și în Creștinătatea răsăriteană.

Tipografia românească a început cea d'intăiŭ, și închegarea eĭ se datorește răspînditoruluĭ de carte pe limba țeriĭ, pe «limba proastă», luĭ Dosofteĭ.

El ceru slovele, nu de la Mitropolitul din Chiev, saŭ de la

[1] Hurmuzaki-Bogdan, *Supl.* II, III, pp. 84-5, nº LI.

[2] O a doua ediție, in-12, ieși maĭ tărziŭ la Iașĭ. Patru paginĭ din ea sînt lipite pe exemplarul adus de la Museŭ la Academie al *Molitvelnicului*.

călugăriĭ din Uniev saŭ Lemberg, ci de la un prelat din locurĭ maĭ depărtate. Înrîurirea binefăcătoare a luĭ Petru Movilă, care schimbase atîtea lucrurĭ în ţerile româneştĭ, pătrunsese şi la Moscova, şi astfel supt Patriarchul Ioachim se întemeiè aicĭ o tipografie foarte bine înzestrată. Dosofteĭ ceru mijloacele de lumină de la Ioachim, precum Varlaam le ceruse de la Petru Movilă. El putea să aibă un stăruitor în apropierea mareluĭ prelat, pe Nicolae Milescu, care făcea pe atuncĭ la Moscova cele d'intăiŭ traducerĭ ale sale. Slovele sosiră, şi pentru ele Dosofteĭ nu se oboseşte să mulţumească ajutătoruluĭ şi sprijinitoruluĭ săŭ. Aducătorul fu diacul Ionaşco Bilevicĭ, fiul luĭ Bilăĭ [1].

Cu litera rusească, rotundă, mică, foarte frumoasă, se tipări decĭ la 1679 în Iaşĭ «Dumnedzăiasca Liturghie», în Prefaţa căreia recunoscătorul Dosofteĭ asamănă pe Duca-Vodă cu David, Constantin-cel-Mare şi cu Împăratul Teodosiu.

La început, meşterul de căpetenie, «architipograful» era un Muscal, Vasile Stavniţchii, iar săpăturile în lemn le făcea un Stancul Faurul. În 1680, cînd iese Psaltirea slavo-romînă — cu o Predoslovie în care se citează Ptolomeŭ —, cel ce face «pecetea» e Mitrofan călugărul din Bisericanĭ. Bisericaniĭ, de unde porni peste cîtva timp un călugăr, Pahomie, care ajunse Mitropolit la Voronej în Rusia, era, se pare, o mănăstire de cărturarĭ [2]. Iar Mitrofan rămase «meşter tiparelor» — un noŭ Coresi, — maĭ departe, ajutîndu-se cu uceniciĭ săĭ, Ursul, Nicolae şi Andreĭ. Şi Vieţile Sfinţilor apărură în aceleaşĭ condiţiĭ: publicarea lor se urmâ până în 1686, decĭ şi în Domnia cea nouă a luĭ Constantin Cantemir [3]. Fuga luĭ Dosofteĭ în Polonia opri poate alte lucrărĭ.

Din aceştĭ anĭ din urmă, petrecuţĭ în Polonia, aĭ pribeaguluĭ

[1] V. Prefaţa Molitvelniculuĭ din 1681 şi Dinulescu, *Mitropolitul Dosofteĭ*, extras din *Candela* pe 1885, pp. 138-9. Un diac Gheorghe Bilevicĭ se întîmpină în anul 7183; *Uricariul*, XVIII, p. 529.

[2] Melchisedek, *Notiţe*, p. 76 şi urm.

[3] Pentru altă traducere a lor, contemporană, v. Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 221 şi urm. — Pentru o a doua ediţie a *Liturghieĭ* şi un *Octoich*, v. Bianu şi Hodoş, pp. 262-3.

Mitropolit ni-a venit o carte saŭ maĭ bine, două cărțĭ cuprinse în aceiașĭ legătură [1]. Ele ne lasă să vedem și cunoștințile și aplecările și grijile literare ale luĭ Dosofteĭ.

Cea d'intăiŭ e un cronograf grecesc pe scurt: Νέα σύνοψις διαφόρων ἱστοριῶν, alcătuit de Cipriotul Mateĭ Cigala și tipărit la Veneția în 1650. În el, Dosofteĭ face crucĭ și semne pe margene, zugrăvește cu pana mitre archiereștĭ în dreptul locurilor unde se arată schimbarea unuĭ patriarch constantinopolitan, înseamnă botezarea stăpînitorilor păgînĭ, socoate aniĭ. Odată el lămurește, la pomenirea unuĭ dinast de peste Dunăre: «Șișman Craĭ [2]», aiŭrea el citează o cronică polonă, «Kronik polska»; la povestirea luăriĭ Constantinopoleĭ el adauge: «adevăr». La numele celuĭ din urmă dintre Sultaniĭ Țarigraduluĭ păgîn el blastămă numele luĭ: «1686, Fev. 10. Și la 1688 pus[e]ră pre altul: împlut-aŭ 40 de aĭ păgînul și tiranul». Gîndul la istoria țeriĭ luĭ îl îndeamnă necontenit să o puie în legătură cu întîmplările cele marĭ ale lumiĭ, date de cronograf; odată el scrie: «1392, era Roman-Vod[ă] în Moldova; 6900, tocmaĭ așa leatul atunce» [3]; aiurea: «În dzîlele luĭ Roman-Vodî, tatăl luĭ Alexandru-Vodî ĉ-aŭ adus S[vă]ntulŭ Ioan în Moldova ș'aŭ adus pravila Credințiĭ de la Ț[a]rigrad»; iar la anul 1492: «Tocma 33 mainte făcutî Moldova: era Roman-Vodă în Moldova».

A doua carte e o culegere de Viețe de Sfințĭ: Βιβλίον καλούμενον ἐκλόγιον, τοῦτ' ἐστὶν οἱ ὡραιότεροι βίοι τῶν ἁγίων, scoasă din opera cea mare a luĭ Simion Metafrast și tipărită, tot la Veneția, în 1663. Și aicĭ Dosofteĭ face însemnărĭ; la viața unuĭ Sfînt ale căruĭ moaște se păstrează în Pecersca din Chiev, el îșĭ aduce aminte că a fost și el acolo, cînd cu fuga d'intăiŭ, cu Petriceicu: «7192 [1684], în luna luĭ Mart, în solie cînd am fost, sărutatu-i-am s[vi]ntele moștiĭ în Chiov, în Pecersca, de spre miadzănopte, lăngă oltariŭ: iaste adusî den Ț[a]rigrad de o 'mpărăteasî, cînd s'aŭ botedzat Rusiĭ [4]». El scrie la sfîrșit,

[1] Bibl. Ac. Rom., ms. 1828.
[2] P. 439.
[3] P. 189.
[4] P. 119

în foarte frumoasă literă grecească, decretul luĭ Antonie Patriarchul Constantinopoleĭ pentru mănăstirea maramureşeană a luĭ Dragoş, în care Dosofteĭ vede pe Voevodul Cronicilor, el maĭ pune, întorcîndu-se iarăşĭ la specialitatea sa istorică, hrisovul luĭ Roman, pe care de la dînsul l-aŭ cunoscut Costineştiĭ [1], dar care nu se află şi astăzĭ în mînile istoricilor: «La anul după văliatul cestuĭ uricu iaste uricu de la Roman-Vodî, aşia începînd . . ., şi la fărşit iaste 6900 tocmaĭ». Dosofteĭ maĭ dă, apoĭ, versurĭ latine privitoare la Constantin-cel-Mare: caligrafiindu-le cu o mînă deprinsă, el lămureşte că «sînt scrise pre tablă de aurŭ pre pavăţa ce s'aŭ aflat în Vistiariul pria-luminatuluĭ Craĭ Ioan 3» (Sobieski).

Şi în cronograf, traducătorul Vieţelor de Sfinţĭ alesese una ca s'o tălmăcească. La cartea aceastălaltă el împarte bucăţile în tipărite: «s'aŭ tipărit», nefolositoare şi în acele care trebuie adaose la cartea sa, la «Prologariŭ», cum singur îĭ zice: «să o scriem», notează el odată, «că-ĭ pe scurtŭ tipărită în Prologariŭ».

Tot ca astfel de note trebuie să se privească acele pe care el le adauge, tipărindu-le, la Vieţile Sfinţilor. Cea maĭ interesantă, de sigur, e aceia în care vorbeşte de dusul săŭ la 1684 la Chiev, unde a văzut în Lavra Pecersca, în care zăceaŭ atîţia Părinţĭ cucernicĭ, «trupurile lorŭ întregĭ, cu totî carnia şi peliţa, cum ar hi de vr'o lună adormiţŭ, şi zvîntaţŭ, palmele, unghile, urechile, nasulŭ cu totulu-ĭ întregĭ, neprăbuşiţŭ, şi hainele, rase, mantiĭ, cămeşŭ, brăŭ, năfrămiora, uniĭ desculţŭ, unghile întregĭ. M'amŭ miratŭ», adauge el, «de minune mare», precum şi de mirosul trupurilor: «cumu-ĭ bosioculŭ, minta, trandafirulŭ, carofilulŭ, lăcrămiialele *(sic)*, toporaşele *(sic)*, de nu-şĭ samănă, şi căriaşŭ de caria să 'ntriace cu mirosulŭ». «Eramŭ bolnavŭ stricatŭ», mîntuie el, «şi amŭ eşitŭ atîtŭ sănătosŭ, cîtŭ am venitŭ pre ğosŭ naintia cailorŭ, în treapădŭ sărindŭ, de să mira toţŭ, ş'amŭ mărsŭ cătŭ ar hi a patra parte de milă totŭ cu sărite, şi n'amŭ maĭ ostenitŭ, şi a douadzî ca maĭ sănătosŭ, — fiindu-mĭ omŭ de 60 de anĭ» [2].

[1] *Letopisiţe*, I, p. 134, nota 2.

[2] Viaţa de Sfînt de la 9 Iunie (p. 152). Cf. Erbiceanu, în *Biserica Ortodoxă*, XI, pp. 821-2.

El trăia deci la 1688 şi se gîndia la o urmare a Proloagelor, iar gîndul lui nu se despărţise încă de ţară, de trecutul şi de limba ei.

«Tiparniţa sfintei Mitropolii», «tiparniţa ţării» pare să fi fost, nu la Mitropolie chiar, ci în noua mănăstire domnească, ridicată de Duca-Vodă în 1672 [1]. Sfătuitorul său la această operă cucernică fu Patriarchul de Ierusalim Dosoftei, care cunoştea Moldova încă de pe cînd era archidiacon al altui Patriarch şi care juca acum rolul de îndreptător al legii în aceste părţi, unde-şi avea aproape statornic reşedinţa [2]. Dosoftei Patriarchul văzu lucrîndu-se cărţile româneşti ale lui Dosoftei Mitropolitul, şi el nu voi să se lase mai pe jos: cu cheltuiala lui, Mitrofan aduse literă grecească, probabil de la Veneţia, şi cu această frumoasă literă fină se publicară, la 1682 şi 1683, o carte de polemică împotriva Papei şi vestita combatere a eresiilor de Simion de Tesalonic. De şi ajunsese episcop de Huşi, Mitrofan lucră şi la aceste cărţi, care aveau scopul de a împiedeca întinderea printre Greci a propagandei catolice; dar Patriarchul îşi adusese un corector grec, de loc din Heraclea [3].

13. TIPĂRITURILE MUNTENE.

Tipografia ardeleană se oprise de mult, dar, cînd pacea fu iarăşi statornicită în Ardeal, supt slabul şi bunul sceptru de vasalitate al lui Mihai Apaffy, vechea tipografie începu iarăşi a lucra cărticele împodobite cu stema, prost cioplită, a principelui nou. Dar acum nu mai erau Vlădicii în fruntea mişcării, — numai odată se pomeneşte episcopul Varlaam — şi nu se mai dădeau opere însemnate. Acestea ieşiau peste munţi, în Principate. De fapt, ceia ce s'a publicat mai tîrziu la Bălgrad, sînt numai traduceri slabe din slavoneşte sau ruseşte, făcute de un popă cevam ai cărturar de cît ceilalţi, Ioan «Zoba» din Vinţ,

[1] Nicolae Costin, în *Letopisiţe*, II, p 7 şi notele explicative la vol. VII din *Studii şi documente*.

[2] V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, cap. I.

[3] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, cap. I şi Bianu şi Hodoş, *Bibliografia romînă*.

pe Mureş, lîngă capitala luĭ Apaffy, foastă închisoare a luĭ Aron-Vodă, — preot care n'a fost nicĭ o dată Vlădică, dar e amestecat în pîrile şi judecăţile Vlădicilor. El a dat pe rînd *Sicriul de aur* din 1685, — o culegere de predicĭ, *Cărarea pe scurt spre fapte bune îndreptătoare* din 1683, *Ciaslovul* din 1687, *Rînduiala diaconstvelor* saŭ *diaconariul* din acelaşĭ an şi *Molitvenicul* din 1689, ieşit în acelaşĭ timp cu *Povestea la 40 de Mucenicĭ*. Singurul interes pe care-l aŭ aceste tipăriturĭ, cu Prefeţele scurte şi neînsemnate şi răspîndirea puţină, e partea maĭ mare făcută limbiĭ româneştĭ în acest Ardeal românesc unde Calvinismul, năpădind dogma şi datinele, făcuse măcar acest bine. Şi tipăritorul e adus de dincoace: el e Chiriac Moldoveanul, de sigur unul dintre uceniciĭ luĭ Mitrofan[1].

La 1689 Dosofteĭ de Ierusalim era la Bucureştĭ[2]. Încă de la 1679, o puternică viaţă culturală pornise şi în Ţara-Românească, şi prin roadele ce a adus, prin disciplina lucruluĭ, ea trebuie pusă chiar maĭ presus de activitatea bogată a luĭ Dosofteĭ.

În cursul luptelor dintre boierimea grecească şi familia puternică a Cantacuzinilor, care primise, în sînge şi în avere, şi moştenirea Basarabilor, blîndul Mitropolit Teodosie fusese silit încă de la 1674 a părăsi Scaunul şi a se adăposti la Tismana[3].

Înlocuitorul luĭ Teodosie fu un anume Varlaam, despre care nu se ştie nimic decît aniĭ păstorieĭ sale. Ni e îngăduit să credem că el nu era un mare cărturar. Însă iată că în cele din urmă timpurĭ ale luĭ Varlaam, se lucrează la «Mitropolia Bucureştĭ», unde se chemase decĭ la o viaţă nouă vechea tipografie a luĭ Mateĭ-Vodă, o lămurire a unor taine şi rînduielĭ bisericeştĭ, pe care autorul originaluluĭ rus, Ioanichie Galetovschi, archimandrit de Cernigov, o intitulase «Cheia înţelesuluĭ». Cartea luĭ Ioanichie, tipărită la Lemberg, ajunse în mîna Mitropolituluĭ, care, neputînd traduce însuşĭ, dădu

[1] Cf. *Sate şi preoţĭ*, pp. 84-6.
[2] V. maĭ sus, p. CLXXVII.
[3] V. *Studiĭ şi doc.*, V, p. 487. n[le] 25-6.

această sarcină la «dascalĭ învățațĭ», cari cerură o plată potrivită cu învățătura lor. Varlaam se maĭ laudă că ar fi adus și noĭ «dascalĭ de tipografie», și vom înțelege de unde, gîndindu-ne că pe unul din eĭ îl chema Ivan Bacov.

«Cheia înțelesuluĭ» a fost tipărită supt Duca-Vodă, căruia poate că i se cuvine o parte din merit. Dar întîmplarea făcu ca ea să apară în acele cîteva săptămînĭ din anul 1678 în care cuca munteană stătu pe fruntea luĭ Șerban-Vodă Cantacuzino, înlocuitorul luĭ Duca.

Șerban înseamnă mult între Domniĭ de înnaintea și din urma luĭ. Hotărît, îndrăzneț, dar totușĭ cuminte și chiar șiret, el îndrăznește a face în Țara-Românească o politică în sens mare. Aceasta e maĭ bine cunoscută decît rolul săŭ în dezvoltarea culturiĭ romîne.

Totușĭ acest rol e covîrșitor. De la voința, de la nevoia de lumină a luĭ Șerban pornesc cele d'intăiŭ cronicĭ muntene: una cerută de dînsul luĭ Stoica Ludescu, bătrînul Logofăt al familieĭ sale, cealaltă răspunsul pătimaș al luĭ Constantin Filipescu Căpitanul la provocarea croniciĭ oficiale. El e acel care a înființat întăiŭ în Bucureștĭ o școală de grecește și de slavonește, care trebuie să fi corespuns școliĭ, acum închise, de la Treĭ-Ierarchĭ din Iașĭ [1].

Dar luĭ i se datorește maĭ multă recunoștință pentru cărțĭ bisericeștĭ și pentru alcătuirea supt auspiciile luĭ a celeĭ d'intăiŭ Bibliĭ întregĭ în românește. Dacă în sprijinirea pribegilor clericĭ și «dascalĭ» grecĭ, în clădirea Cotrocenilor pentru călugăriĭ grecĭ, a căror chinovie era închinată la Atos [2], el arătă că urmează «strămoșălor noștri de spre tată, marilor Cantacuzineștĭ, cariĭ cu mare facere de bine s'aŭ arătat neamuluĭ creștinescŭ», — prin patronarea prefaceriĭ Cuvîntuluĭ Dumnezeiesc în limba, desăvîrșită acum, a veacululĭ al XVII^lea el urmă «celor ce marĭ și vechĭ s'i pomenescu Băsărăbeștĭ», dintre

[1] V. *Ist. lit rom. în sec. al XVIII^lea*, I, cap. 1, p. 43 și II, Excursul II, și compilația luĭ Mihaĭ Cantacuzino, tipărită în grecește de frațiĭ Tunusliĭ, — Ἱστορία τῆς Βλαχίας, — Viena, 1806.

[2] *Doc. Cantacuzinilor*, p. 113 și urm.

cari era mamă-sa Elena, fiica luĭ Radu-Vodă Şerban. «Măcarŭ că», se scrie în numele săŭ, «nu aseamenea puternic acelora fiindŭ noĭ, iară cu pohta de bune fapte lorŭ nu ne depărtămŭ»[1].

E greŭ să se hotărască cine a lucrat la traducerile ce apar de la un capăt al Domnieĭ luĭ, 1678, pănă la cellalt, 1688. Îndată după sosirea sa în Bucureştĭ, Şerban dădu iarăşĭ, la 26 April 1679, Scaunul archiereuluĭ Teodosie[2]. Prefeţele se fac de cele maĭ multe orĭ în numele acestuĭ prelat, dar ar fi o greşală să i se atribuie vre-un rol literar, — bunul bătrîn fiind înnainte de toate un om cucernic şi un credincios al Domnilor din neam cantacuzinesc pe lîngă cari a stat[3]. În Prefaţa Biblieĭ se spune că la început a fost osteneala «preaînţeleptuluĭ celuĭ dentru dascalĭ alesŭ» Gherman de Nissa (Niş), dar acesta muri peste puţin timp[4]. Odată Şerban laudă pe fratele săŭ Iordachi în cuvinte care ar face să se creadă că el a tradus din greceşte *Evanghelia* din 1682, dar Şerban a vrut să zică că a prefăcut această carte sfîntă din orînduirea pe capitole, cum era «la slovenie», în aceia pe «zaceale», cum se zicea, pe cetirĭ, aşa cum îĭ trebuie preotuluĭ în şirul Duminicelor şi serbătorilor; «o aŭ îndereptatŭ şi o aŭ aşăzatŭ precumŭ umblă cea ellinească şi întru toate aseamene, după orănduiala Beseareciĭ Răsărituluĭ»; de altminterĭ, această carte nicĭ n'a fost tradusă din noŭ, ci e îndreptată numaĭ după *Noul Testament* din Belgrad[5].

În Biblia cea mare iscălesc la sfîrşitul Prefeţiĭ fraţiĭ Şer-

[1] Prefaţa *Apostoluluĭ* din 1683.

[2] Stoica Ludescu, în *Magazinul istoric*, V, pp. 17-8; Cipariu, *Acte şi fragmente*, p. 226.

[3] V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, cartea I, literatura religioasă. p. 417.

[4] Şi urmaşul săŭ Mitrofan stătu la Curtea munteană; v. şi *Ist. lit. rom.* citată, I, p. 34.— Că ar fi luat parte la această muncă literară, şi încă de supt Grigore-Vodă Ghica, pribeagul moldovean Nicolae Milescu (v. *Uricariul*, I, p. 402), nu se poate admite.

[5] Cf. Gaster, *Geschichte der rumanischen Litteratur*, I, p. 269

ban şi Radu Greceanu, fiĭ aĭ luĭ Tudor Şătrarul [1]: eĭ zic că «aŭ desluşit maĭ mult pre limba rumănească», aşa încît s'ar putea socoti, cum s'a şi făcut de toţĭ, că lor li revine cinstea, marea cinste a tălmăciriĭ. Acuma, e drept că Şerban a tradus în greceşte leatopiseţul luĭ Stoica Ludescu [2], că Radu Greceanu a scris, destul de frumos, Cronica Domnieĭ luĭ Constantin Brîncoveanu, că fraţiĭ, lucrînd tot împreună, aŭ avut pe mînĭ, cum spun şi singurĭ, publicaţiile de maĭ tîrziŭ, traduse din greceşte, dar, uitîndu-se cineva maĭ de aproape la înţelesul acelor cuvinte, se va încredinţa că Greceniĭ n'aŭ avut decît să facă ultima corectură la un manuscript pe care-l pregătiseră alţiĭ, maĭ mulţĭ.

De aceştia se vorbeşte fără a-ĭ deosebi prin nume: eĭ sînt numaĭ «alţiĭ care s'aŭ întîmplatŭ..., şi aĭ noştri oamenĭ aĭ loculuĭ, nu numaĭ pedepsiţĭ întru a noastră limbă, ce şi de limba elinească avînd ştiinţă ca să o tălmăcească», saŭ «aceĭ ce s'aŭ întîmplatŭ dascalĭ».

Cine să fie eĭ?

Neapărat că a fost, ca un călăuz şi sfătuitor, Dosofteĭ de Ierusalim, care şi face la Biblie o Prefaţă întinsă, în care pomeneşte de Ulfila, Zlataust, Strabon, «scriitoriul de pămînt, vredniciia şi mărirea Rumînilor scriindŭ», de Ptolemeŭ şi Eusebiu. Tot luĭ Dosofteĭ i-ar reveni partea din Prefaţa de la *Liturghia* din 1680, care arată cartea ca o lucrare cu totul nouă, fără legătură cu a luĭ Dosofteĭ al Moldoveĭ, apărută în 1679 — «caria într'acesta chipŭ găndim că acuma întăĭ s'aŭ datŭ la lumină, întru folosulŭ tuturorŭ preoţilor şi diaconilor», şi care osîndeşte întrebuinţarea limbiĭ româneştĭ în acele părţĭ ale Liturghieĭ unde fusese introdusă de acelaşĭ Mitropolit moldovean: «iară liturghiia toată a o prepune pre limba noastră şi a o muta, nice am vrutŭ, nice am cutezat..., şi pentru scurtă limba noastră ce iaste..., şi pentru lipsa dăscăliilorŭ... ce nu săntŭ întru ticălos rodul nostru, şi pentru neînţelegerea nároadelor, tainile ce săntŭ şi ce în-

[1] V. şi Ştefan D. Grecianu, *Scrierile luĭ Radu Logofătul cronicarul*, Bucureştĭ, Carol Göbl, 1904.

[2] *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, pp. 35, 283.

semnează, și și pentru neobičaiul beseareciĭ noastre ce pănă astăzĭ n'aŭ ținut» [1].

Dar în aceiașĭ Prefață se află rîndurĭ duioase cu privire la căderea adîncă a neamuluĭ romănesc, la rușinarea luĭ prin slăbiciune și neînvățătură înnaintea tuturor celorlalte. «Și maĭ vărtos ačasta și den neînvățătură și den neînțeleagerea limbiĭ pogoară, care noao jalnic și plănguros lucru iaste într'atăta micșorare și călcare roduluĭ nostru cestuĭ rumănesc, carele odată și elŭ numărat între putearnicile neamurĭ și între tariĭ oamenĭ să număra, iară acumŭ atăta de supusŭ și de ocărătŭ iaste, căt nice învățătură, nice știință, nice armă, nice legĭ, nicĭ nice un običaiŭ întru 'totŭ rodulŭ ce să pomeneaște astăzĭ Rumăn — între Rumănĭ ce zicem cuprindem și pe Moldoveanĭ, că tot dintr'o făntănă cură — nu iaste, ca niște nemearnicĭ și orbĭ într'un obor învărtindu-se și înfășurăndu-se, de la streinĭ și de la varvarĭ, doară și de la vrăjmașiĭ roduluĭ nostru cer și să împrumutează și de carte și de limbă și de învățătură. O grea și duroasă întămplare! Însă darŭ ca de tot în prafŭ și în cenușă lucrurile noastre să nu să ducă, drept că, căt neștine va putea, pentru ca să ajute rodulŭ și fealiulŭ luĭ, datoriŭ iaste, și măcarŭ o scănteae cătră atătea miĭ ale altora la focurĭ marĭ ce să vădŭ zgăndărăndŭ, de a lumina dentr'un tăčunașĭ cătŭ de micŭ, încă neștine a o lăsa și a să lenevi de a nu o mișca nu trebue... Pămăntul și rodul nostru, care maĭ călcat și maĭ zmultŭ decăt toate pămănturile că iaste vedemŭ și simțimŭ tiranica puteare păgănească într'ănsul hrănindu-se și răsfirăndu-se».

Cine a cetit literatura profană din acest timp, îșĭ aduce aminte la străbaterea acestor frumoase rîndurĭ de un scriitor foarte învățat pentru timpul săŭ, umblat prin străinătate, petrecut pe la dascăliĭ grecĭ din Constantinopol — Gherasim Cretanul și Daniil [2] —, și pe la ceĭ *frîncĭ* din Veneția și Padova, de un scriitor cu forma plină, bogată în deprinderĭ retorice, de un cugetător puternic și original, care vede nea-

[1] Cf. instrucțiile, foarte priincioase limbiĭ slavone, pe care Dosofteĭ le-a dat Mitropolituluĭ ardelean Atanasie, Cipariu, *Acte și fragmente*, pp. 243-4.

[2] *Operele luĭ Constantin Cantacuzino*, Bucureștĭ, 1901, pp. 11-2.

mul romănesc ca o unitate — mult maĭ mult decît Miron Costin, marele cronicar moldovean —, care sufere adînc de umilința alor săĭ, dar nu găsește altă mîngîiere decît munca, greaua muncă a scriitoruluĭ pentru a scoate în vileag trecutul maĭ bun, a-l spăla de necunoștința celor de țară și de clevetirile străinilor și a face astfel ca viitorul să se coboare maĭ fericit. Acest om într'adevăr rar e Constantin Stolnicul Cantacuzino, fratele maĭ mic al luĭ Șerban-Vodă [1].

În tipăriturĭ din vremea luĭ Brîncoveanu, el e pomenit ca îndreptător. Așa a trebuit să fie și aicĭ [2]. Dar numele nu și l-a pus, socotind că nu se cuvine ca un mirean să mărturisească partea ce ar fi avut-o la alcătuirea de cărțĭ bisericeștĭ.

Poate că nu trebuie uitat în această împărțire a munciĭ fiecăruia și Sevastos Kymenites din Trapezunt, directorul Academieĭ greceștĭ din Bucureștĭ.

Comisiunea de «dascălĭ» nenumițĭ a luĭ Șerban-Vodă începuse cu *Liturghia,* luptînd, ca pe vremea luĭ Mateĭ Basarab, cu o tipăritură moldovenească, pe care căuta s'o întreacă. După Liturghie se urmà cu cărțile sfinte, dîndu-se *Evanghelia,* îndreptată după cea din Bălgrad, de la 1648, și la 1683 un foarte frumos *Apostol,* cu minunate ilustrațiĭ datorite săpătoruluĭ în lemn, ieromonachul Damaschin Gherbest [3], și

[1] Cf. cu tînguirile luĭ Cantacuzino în marea sa Istorie a Romînilor:

«Această dară scădere mare și jale doar într'acest norod, a neștiințeĭ și a nevreriĭ să învețe, fiind, este pricină de este astăzĭ, nu numaĭ de răsul altora și de ocară, ci și orbĭ, muțĭ, surzĭ săntem», etc. *Operele luĭ C. Cantacuzino,* pp. 63-4.— «Atătea *rodurĭ* de oamenĭ străinĭ și *varvarĭ* preste dînșiĭ aŭ dat», *ibid.,* p. 162.— «În ștepenea ce astăzĭ să află [Romîniĭ], în care ticăloasă și jalnică este, cine cum ĭĭ este voia poate și zice și scrie»; p. 69. — «Însă Rumănĭ să înțăleg, nu numaĭ ceștia de aicĭ, ci și ceĭ din Ardeal, cari încă și maĭ neaoșĭ sănt, și Moldoveniĭ, și toțĭ cățĭ și într'altă parte să află, și aŭ această limbă»; *ibid.,* p. 136. Acest din urmă loc maĭ ales ni se pare hotărîtor.

[2] Prefața *Mărgăritarelor,* 1691: «La a cărora nevoințe avut-am îndireptătoriŭ pe cinstitul, etc dumnealuĭ Costandin Cantacozinò», Prefața *Pravoslavniceĭ Mărturisirĭ,* din același an: «Maĭ vîrtos ajutoriŭ și îndireptătoriŭ maĭ grealelor cuvinte și noime am avut pe dumnealuĭ Costandin Cantacozinò».

[3] Гχєрвєст = Herbest?

Epistolele Sfîntuluĭ Pavel, tălmăcite tot de ştiuţiĭ «dascălĭ», saŭ prelucrate de dînşiĭ după vre-un manuscript. Şi una şi alta din publicaţiile bucureştene avea altă orînduială decît cea din Biblie: ele eraŭ menite cetiriĭ, întrebuinţăriĭ în biserică.

Nu se maĭ urmâ însă maĭ departe cu această publicare separată a părţilor Bibliei, căcĭ nevoile slujbeĭ eraŭ astfel îndeplinite, ci ea apăru întreagă la 1688, într'un mare volum cu slova mică, foarte elegantă, avînd aproape 60 de rîndurĭ pe pagină, o desime neobişnuită.

Cincĭ anĭ pentru o astfel de lucrare sînt un timp scurt. N'avem a face însă în «Biblia luĭ Şerban-Vodă», care a servit de acum înnainte de basă pentru toate ediţiile româneştĭ ale Bibliei, cu o traducere *nouă* de la un capăt pănă la altul. Din potrivă, ea întrebuinţează tot ce ieşise pănă atuncĭ: Noul Testament şi Psaltirea din Ardeal întru cîtva, iar într'o măsură maĭ mare Psaltirea în prosă a luĭ Dosofteiŭ, Parimiile acestuia, pentru Vechiul Testament, precum şi atîtea manuscrise maĭ vechĭ care n'aŭ văzut tiparul. Menită tuturor Romînilor, — «pentru cea de obşte priinţă dăruită neamuluĭ rumînescŭ» —, ea îşĭ luase elementele din lucrărĭ alcătuite în toate părţile locuite de Romînĭ.

Îndreptarea limbiĭ stă pentru textele moldovene în schimbarea cuvintelor dialectale, de origine slavonă maĭ mult, în înlăturarea perfectuluĭ simplu şi a inversiunilor, atît de obişnuite la Dosofteĭ. Pentru traducerile ardelene, se observă aceleaşĭ norme, şi se părăsesc cuvintele învăţate, precum: *Ponţan,* în loc de: «din Pont». Legăturĭ se pun pretutindenĭ unde ele lipsiaŭ. Pănă şi tălmăcirile muntene, chiar acele din urmă, din vremea luĭ Şerban-Vodă, sufăr în unele părţĭ o revisie serioasă, îngrijită, care face cea maĭ mare cinste alcătuitorilor Bibliei.

Eĭ n'aŭ fost în stare să dea la o parte o sumă de confusiĭ şi de greşelĭ. Prin atîta rotunzire, netezire, pieptănare, limba a pierdut de sigur mult din energia eĭ cam sălbatecă şi smuncită, dar foarte potrivită pentru a îmbrăca adevărul dumnezeiesc, care se făcuse cunoscut oamenilor cu două miĭ

de anĭ în urmă. Însă limba aceasta fără frumusețĭ ascunse, îndrăznelĭ și naivitățĭ, avea o însușire care-ĭ răscumpăra toate slăbiciunile și neajunsurile: limpede cu desăvîrșire, ea putea fi înțeleasă în orĭce Ținut romănesc, de orĭcine ar fi făcut parte din neamul nostru.

Și limba aceasta, îndreptată cu multă pricepere, modernisată, *limpezită*, formà cea maĭ înnaltă expresie a limbiĭ literare a timpuluĭ. Urmașiĭ eraŭ să se folosească de dînsa pentru a da opere originale, pentru a îmbrăca în ea gîndurile nouă și simțirile adevărate care nu fusese încă spuse pe romănește.

14. EPILOG.

Tipărirea la Bucureștĭ a străluciteĭ Bibliĭ din 1688 a adus o schimbare hotărîtoare în ceia ce privește rolul pe care-l aŭ de-acum înnainte în literatura bisericească cele treĭ țerĭ romăneștĭ, a căror muncă pe terenul acesta se lega într'un singur mănunchiŭ în marea publicație a luĭ Șerban-Vodă.

Moldova decade, și pentru multă vreme, după ce ea stăpînise, prin calitatea lucrărilor eĭ, pe vremea luĭ Varlaam, prin cantitate și prin calitate, pe vremea luĭ Dosofteĭ. Plecarea din țară a acestuia, însușirile slabe ale Mitropoliților ce urmară — cel de-al doilea Sava, Misail, poate comentatorul luĭ Ureche[1], amîndoĭ foștĭ episcopĭ de Roman, și Ghedeon, venirea în Domnie a unuĭ om necărturar ca bătrînul Cantemir și, maĭ mult decît toate, starea foarte nenorocită a țeriĭ, împărțită între două stăpînirĭ, cea turcească și cea polonă, până la pacea din 1699, lămuresc această părăsire a tradițiilor unuĭ trecut maĭ frumos. Singurul om în adevăr iubitor de carte din clerul moldovenesc de până pe la 1730 e Pahomie, episcopul de Roman, care pornise din mănăstirea Neamțuluĭ, unde maĭ tărziŭ era să înceapă, prin Paisie Rusul, o nouă viață. Pahomie intrâ în schima monachicească abia în 1697, dar el fu numaĭ cu numele de călugăr nemțean, căcĭ Poloniĭ, carĭ cucerĭră Cetatea Neamțuluĭ, cu mănăstirea Sfîntuluĭ Ni-

[1] V. Orășanu, *l. c.*, pp. 103-4.

colae [1], stăteaŭ şi în mănăstirea cea veche a Neamţuluĭ Abia pacea din 1699 îĭ scoase de acolo [2], aşa încît soborul călugărilor vechĭ şi al celor noĭ putu să iea în stăpînire biserica şi chiliile [3]. Pahomie fu eclisiarch, apoĭ egumen, până în 1703-4 [4], scormonind în această vreme prin comorile de vechĭ manuscripte ce se păstraŭ încă la Neamţ. Faima cea mare a Mitropolituluĭ de Rostov, Dimitrie, căruia i se dădu numele «de al doilea Hrisostom», îl chemă însă în Rusia, unde stătu un an, până-l poftiră să fie Vlădică la Roman, supt Mihaĭ Racoviţă, la 18 Decembre 1706 [5]; la 18 Ianuar următor, el îşĭ lua Scaunul în stăpînire [6]. El stătu în Episcopie nu maĭ puţin de nouă anĭ şi părăsi locul săŭ numaĭ la înlocuirea luĭ Nicolae Mavrocordat, Domn a doua oară, cu Mihaĭ Racoviţă, binefăcătorul şi patronul de odinioară. Dar el nu-şĭ adăposti bătrîneţele în schitul Pocrovuluĭ, pe care el îl zidise, ci porni înnapoĭ în Rusia Muscalilor, unde-l primi pentru zilele ce-ĭ maĭ rămăsese a trăi, Lavra Pecersca, mănăstirea din peşteră a luĭ Petru Movilă.

La 1724, el trimetea de acolo sihăstrieĭ sale din munţiĭ Neamţuluĭ un număr de cărţĭ. Între ele nu se află produse nouă ale teascurilor moldoveneştĭ, care nu dădură decît întîmplător *Tîlcul Liturghieĭ*, tradus de Ieremia Cacavela, dascălul beizadeleĭ Dimitrie Cantemir (1697), şi opera de compilaţie filosofică a luĭ Dimitrie însuşĭ, tinerelul învăţat: *Divanul saŭ Gîlceava înţeleptuluĭ cu lumea* (1698). «Cărţile tiparnice de biserică» vin din Rusia Muscalilor, de care se îndrăgostise aşa de mult Pahomie: Triodul de post, Antologhiul slavon, Psaltirea, «Pravila mare», «Bogorodnicĭnicul». Dar, pe lîngă aceste frumoase publicaţiĭ neînţelese, maĭ pentru toată lumea, Pahomie dăruieşte şi lucrărĭ în limba sa, pe care le dăduseră în aniĭ din urmă alte tipografiĭ româneştĭ decît cea din Iaşĭ, care

[1] V. şi N. Costin, p. 44

[2] Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, p. 325.

[3] *Ibid.*, pp. 324-5.

[4] Urechiă, în *An. Ac. Rom*, XI, p. 113 şi urm.

[5] *Ibid.*, p. 325, nota 2.

[6] *Ibid.*, p 328.

zăcea în odihnă saŭ în risipă: «un Mărgărint, poucenie rumănească», «o Biblie rumănească care mi-aŭ datŭ Savinŭ Banulŭ [Zmucilă], fiindu-ĭ duhovnicŭ și fiindu-mĭ datoriŭ cu cățva banĭ»—Savin era pribeag în Rusia și el—, «unŭ Mineiŭ mare, bunŭ, dinŭ Țara-Muntenească, care l-amŭ cumpăratŭ eŭ cu al miĭ banĭ și l-amŭ datŭ mănăstiriĭ meale Neamțuluĭ» —unde maĭ era unul de același fel—, «12 Meneia dinŭ Țara-Muntenească, carele le-aŭ datŭ Măriia Sa Nicolae Voevod [Mavrocordat] mănăstiriĭ Neamțuluĭ, care eŭ am scrisŭ la Măriia Sa și cu a mea poruncă și cheltuială și rugăminte amŭ trimisŭ pe Mihailŭ de le-aŭ adusŭ[1]».

Cum se vede, cărțile româneștĭ vin toate din Țara-Românească, unde se tipărise Biblia luĭ Șerban-Vodă.

Căcĭ în Ardeal slăbirea mișcăriĭ literare și tipografice e cam tot așa de mare ca și în Moldova. Propaganda catolică biruitoare, care aduse încă de la 1697 încheiarea Uniriĭ între biata Biserică a Romînilor ardelenĭ și strălucitorul Scaun al Romeĭ, nu fu așa de roditoare ca vechea propagandă calvină, care stăruia să se întrebuințeze în Biserică limba fiecăruĭ popor. Până la suirea în Scaunul din Bălgrad, în 1692, a luĭ Atanasie, care era să ducă la capăt schimbarea de credință, nu se întîmpină nimic, timp de treĭ anĭ de zile, după încetarea activitățiĭ popiĭ Ioan din Vinț. Afară de un Catechism tipărit în Sîmbăta-Mare, un fel de Chiev al catolicilor din aceste părțĭ, în ceia ce privește școala[2], nu maĭ găsim decît un *Ceaslov*, scos la Sibiiŭ, în numele luĭ Anastase, tot de vechiul tipăritor Chiriac Moldoveanul, din Cetățuia. După această simplă carte de slujbă, care nu e, de altmintrelea, decît reproducerea *Ceaslovuluĭ* din Bălgrad, de la 1685, avem două cărțĭ în 1699. Una, cu tot titlul eĭ noŭ, sunînd ambițios grecește: *Chiriacodromion*, nu e alta decît o veche «Evanghelie cu învățătură», în care s'aŭ schimbat

[1] Arch. Statuluĭ, *Neamț*, nº 1905. Cf. Melchisedek, *Chron. Romanuluĭ*, I, pp. 340-1.

[2] Bianu și Hodoș, p. 339, nº 100.

la «izvodul celŭ vechiŭ» numaĭ unele cuvinte şi forme: «aŭ faţa cuvîntuluĭ, aŭ a vremiĭ», pentru înţelegere maĭ lesnicioasă: îndreptătorul e acelaşĭ ca şi tipograful, trimes anume de Brîncoveanu, Ardeleanul Mihaĭ fiul luĭ Iştvan, saŭ «Iştvanovicĭ», şi el a aplicat decĭ *Cazanieĭ* de la 1641, o retipărire ea însăşĭ, după cea din 1580-1, procedarea obişnuită în nouăle ediţiĭ muntene ale cărţilor religioase. «Bucoavna» din acelaşĭ an, apărută şi ea tot în Bălgrad, trebuie să fi avut menirea de a strecura în mintea copiilor dogma cea nouă, cu toate că ea pomenia chiar în titlu «tainele Beserecii Răsărituluĭ»[1]. Apoĭ această tipografie se opreşte pentru cincĭzecĭ de anĭ de zile, arătînd cît de sterp era deocamdată supt raportul culturiĭ pur bisericeştĭ catolicismul primit acum de Romînĭ. Catechismul catolic din Cluj, cu data de 1703, nu are a face cu Biserica românească unită, ci e un dar al Iesuiţilor, tipărit cu litere latine, într'o ortografie, care se adoptase de aĭ noştri în părţile bănăţene; nicĭ nu era măcar o lucrare nouă, ci numaĭ o retipărire a Catechismuluĭ luĭ Canisius[2], tradus de Gheorghe Buitul din Banat *Pînea Pruncilor* de Iesuitul Baranyai, care puse la cale Unirea, apăru în traducere romă-

[1] Bianu şi Hodoş, pp. 369-70, nº 113.

[2] V. maĭ sus, p. CLXXIII, nota, şi următoarea scrisoare, păstrată la Roma, în Biblioteca Borghese, iar în copie la Alba-Iulia, în Bibl. Batthyányi, ms. K[3], IV[2], p. 476, prin care se recomandă de Ştefan Csáky, episcop-ales al Ardealuluĭ, către conducătorul Colegiuluĭ Propagandeĭ, din Roma, acest cleric: «Praesentium latorem Georgium Buitul, Caransebesensem, Transylvanum, quem ab incunabulis fere et enutrivi et artibus liberalibus disciplina institui». Se roagă a fi primit «in collegium germanicum et hungaricum... Praefatus iuvenis, studiis, cogente illum summa corporis infirmitate, interruptis, cum Vienna ad me in Transylvaniam profectus esset, ingentes perfidia haereticorum et capitali in catholicos odio Gabrielis Bathorii, principis Transylvaniae, tumultus exorti, persecutio non paucis verbis explicanda catholicos omnes invasit, cumque ego cum nonnullis aliis fuga vitam salvassem, in manus hostium incidit, omnibus suis spoliatus aliisque ignominiis affectus, vix manibus eorum ereptus est atque delituit quamdiu species aliqua tranquillitatis catholicis redderetur. Tumultu sedato, nihil ipsi magis fuit, quam ut catholicis fere omnibus sacerdotibus privatis in divinis ac aliis piis christianae religionis exercitiis subveniret, quod aliquot in locis summa industria ac labore magno suae patriae

nească la 1702: tălmăcitorul era un Romîn din Borbanţ, Duma, care se înfăţişează ca «Ianăş»[1].

În acest timp, supt Domnia bogatuluĭ, darniculuĭ, luminatuluĭ şi ambiţiosuluĭ Constantin Brîncoveanu munca tipăririĭ — cu saŭ fără o activitate literară adausă pe lîngă dînsa — lua un mare avînt, şi între aniĭ 1688 şi 1716, cînd peri şi urmaşul Brîncoveanuluĭ, Ştefan Cantacuzino, tot din porunca osînditoare a Turcilor, nu maĭ puţin de 80-90 de cărţĭ nouă aŭ văzut lumina.

Brîncoveanu punea maĭ mare temeiŭ pe publicaţiile greceştĭ, menite să fie în mînile multor preoţĭ, cari eraŭ să-ĭ pomenească numele. Dosofteĭ de Ierusalim, îndreptătorul Bisericiĭ muntene, ca şi al celeĭ moldovene, se aşezase acum la Curtea luĭ Constantin-Vodă acesta, lăsînd pe cellalt Voevod Constantin, care nu ştia carte şi nu simţia nevoia de a fi lăudat de cărturariĭ Răsărituluĭ: învăţatul Patriarch va fi îndemnat pe Brîncoveanu să îmbogăţească şi maĭ departe Biserica grecească cu cărţĭ folositoare.

Astfel, ieşiră, pe de o parte, *cărţĭ sfinte* saŭ *bisericeştĭ* în greceşte: *Antologhiul* din Snagov, la 1697, *Psaltirea* din 1700, *Liturghia* greco-arabă din 1701, *Ceaslovul* greco-arab din 1702, darurĭ creştinilor din Siria, *Sfinţirea bisericiĭ* din 1703, *Acaftistul Sfinteĭ Ecaterina* din 1710, *Slujba bisericească* (Βίβλος ἐνιαύσιος) din 1709, *Slujba Sfîntuluĭ Visarion* din 1705. Se ştie că Brîncoveanu a făcut cu putinţă şi tipărirea a două cărţĭ numaĭ în limbĭ răsăritene: *Psaltirea* arabă din Alep, cu data de 1706 şi *Liturghia* georgiană din 1710. Odată, un Grec din Chios plăti ca să se tipărească o *Slujbă* a martireĭ Chiopoliteĭ.

commodo praestitit; novissime duobus et amplius annis Albae-Iuliae, in metropoli Transylvaniae, non solum iuventutem regni illius liberalibus disciplinis erudivit, sed etiam, absente Reverendo patre Stephano Szini, S. I. sacerdote, sacris concionibus populum in publico instituit. Cuius rei amplissimi testes sunt proceres ac barones catholici Transylvaniae, qui saepenumero concionibus eius interfuerunt... Datum Iaurini, 15 septembris, anno 1619».

[1] Bianu şi Hodoş, la această dată.

Alte publicaţiĭ aŭ scopul de a combate pe eterodocşĭ, pe Calvinĭ, cu cari însă lupta se cam încheiase de o bucată de vreme, şi pe catolicĭ, cari, răzimaţĭ pe Casa de Austria învingătoare, pusese mîna pe Ardealul românesc şi ameninţaŭ alte Ţinuturĭ ale pravoslavieĭ greco-slave. Prin Dosofteĭ, Biserica Răsărituluĭ începu să lumineze pe credincioşiĭ eĭ asupra deosebirilor de credinţă între ea şi protivnicele eı şi asupra motivelor şi temeiurilor acestor deosebirĭ. Cu baniĭ luĭ Brîncoveanu se duse astfel un războiŭ teologic învierşunat cu arme greceştĭ masive.

Atîta teologie greoaie nu pornise nicĭ-odată din ţerile noastre, ca să zdrobească întăriturile celor de altă lege!

În 1690, avem cartea luĭ Maxim din Pelopones despre «Schisma Papistaşilor», şi tot în acest an lucrarea Siriguluĭ împotriva Calvinilor, — îndoită pavăză întinsă ereticilor. Puţină odihnă, apoĭ, în 1694, Dosofteĭ publică opusculul săŭ împotriva rătăcirilor dogmatice ale luĭ Ioan Cariofil, care era compromis cu Calviniĭ[1]. Încă de la 1692 se lucra în Iaşĭ la marele conglomerat de polemică al luĭ Dosofteĭ, intitulat Τόμος καταλλαγῆς, saŭ *Cartea schimbuluĭ,* în care şepte scriitorĭ sînt întrebuinţaţĭ pentru a răzbi pe «papistaşĭ»: Cantemir bătrînul nu ajutase întru nimic această operă, şi tipografia din Cetăţuia, strămutată poate la Sf. Sava, se numia acum Tipografia ieşană a Sfîntuluĭ Mormînt, al căruĭ patriarch e însuşĭ Dosofteĭ. După ce Cariofil fusese mustrat, se dă în Ţara-Românească, la 1697, un «Manual» al săŭ, cuprinzînd lămurirĭ la unele întrebărĭ ale luĭ Constantin Cantacuzino Stolnicul, a căruĭ ortodoxie căuta să fie deplin luminată[2]. Apoĭ iarăşĭ la Iaşĭ, în 1698, se iveşte un Τόμος ἀγάπης al luĭ Dosofteĭ: «Carte de iubire», dar «împotriva Latinilor», — iarăşĭ o compilaţie războinică. În 1699, Greciĭ capătă o ediţie nouă, după cea din Olanda, a *Mărturisiriĭ* luĭ Petru Movilă. O «Învăţătură dogmatică» (Δογματικὴ διδασκαλία), de Sevastos Chimenitul, directorul şcoliĭ greceştĭ din Bucureştĭ, cuprinde o sumă de dezlegărĭ la întrebărĭ încurcate. La 1705, Antim

[1] Pentru el şi ceĭlalţĭ scriitorĭ, v. *Ist lit. rom. în sec. XVIII-lea,* tabla.
[2] V. *An. Ac. Rom.,* XXI, pp. 106-7.

Ivireanul, acum episcop de Rîmnic, dă în tipografia reşedinţiĭ sale un al treilea Τόμος al luĭ Dosofteĭ, Τόμος χαρᾶς, «Carte de bucurie», cu alte argumente împotriva duşmanilor luĭ, «Latiniĭ». În sfîrşit, *Panoplia dogmatică* din 1710 e o culegere bizantină, bună de întrebuinţat contra oricăror necredincioşĭ, iar «Expunerea credinţiĭ ortodoxe» de Ioan Damaschin (Iaşĭ, 1715), o veche carte de teorie, potrivită tocmaĭ pentru aceste timpurĭ de luptă.

O a treia categorie de cărţĭ greceştĭ e instructivă, fără să fie polemică. Aşa este *Eortologiul* luĭ Sevastos Chimenitul (1701), o lămurire a rostuluĭ tuturor serbătorilor, de unde-ĭ vine şi titlul; apoĭ *Descrierea* (Προσκυνητάριον) *Munteluĭ Sfînt*, de medicul Ioan Comnen, care ajunse Ieroteiŭ episcop de Silistra; cartea despre preoţie a luĭ Chrisant Notara, nepotul Patriarchuluĭ de Ierusalim (1702), «Îndemnurile creştine şi politice» (Νουθεσίαι χριστιάνικο-πολιτικαί), ale aceluiaşĭ, care moştenise şi rolul îndreptător de lege al unchiuluĭ săŭ de pe mamă, şi *Istoria Patriarchilor de Ierusalim*, marea lucrare a luĭ Dosofteĭ despre înnaintaşiĭ săĭ.

În sfîrşit, în al patrulea rînd vin tipăriturĭ care sînt în legătură cu ţara saŭ cu familia domnitoare în Bucureştĭ. Astfel, Învăţăturile luĭ Vasile Macedoneanul către împărătescul săŭ fiŭ (1691) fură tipărite pentru a sluji la creşterea fiilor luĭ Brîncoveanu — o traducere romănească se păstrează într'un frumos manuscris cu stema Cantacuzinilor [1] —; Slujbele Sfinteĭ Paraschiva şi Sfîntuluĭ Grigore Decapolitul se explică prin aceia că moaştele uneia se păstrează în Iaşĭ, iar ale celuĭlalt în Bistriţa olteană; Slujba Sfîntuluĭ Constantin (1696) era a patronuluĭ luĭ Vodă; tot de aceia s'a tipărit Panegiricul luĭ Constantin-cel-Mare (1697), al căruĭ autor e Gherasim, Patriarchul Alexandrieĭ, adăpostit de Domn, — panegiricul fu strămutat şi în romăneşte, şi un splendid manuscript dă împreună cu textul grecesc şi această traducere [2]. S'aŭ

[1] Bibl. Ac. Rom., nº 1505; frontispiciul e reprodus pe coperta publicaţiunilor mele din 1901 despre Cantacuzinĭ.

[2] Bibl. Ac. Rom., ms. 766; cf. *An. Ac. Rom.*, XII, secţ. lit., p. 163 şi urm.

publicat încercările literare, cuvîntările festive ale fiilor Domnuluĭ, Ștefan și Radu, și ale dascălului lor de casă, Gheorghe Maiota (1701-7), și tot așa o traducere a «Paralelelor» luĭ Plutarc în greceasca nouă, de Constantin, fiul cel mare al Domnuluĭ (1704). Urmînd acest exemplu, Nicolae Mavrocordat, al doilea urmaș al luĭ Brîncoveanu, dădu la lumină, la 1716, una din cărțile tatăluĭ săŭ, Alexandru Exaporitul: Ἰουδαϊκά.

Mult maĭ puține sînt cărțile româneștĭ, dar însemnătatea lor, folosul lor adevărat și trainic sînt covîrșitoare.

Unele dintre ele urmează obiceiul de a se da preoților cărțile sfinte în forma ce se potrivește pentru slujbă. Astfel se dă la 1693 o *Evanghelie* greco-romînă, cu îndreptățirea că astfel, la orice nedumerire, se va putea vedea care e textul original al Nouluĭ Testament: partea românească nu e luată după Biblia de la 1688, ci după *Evanghelia* din 1682. Aceluiașĭ scop îĭ corespunde *Psaltirea* din 1694 — cu textul din 1688 —, în care Psalmiĭ sînt întovărășițĭ pentru întăia oară de «cathizmele cu tropare și cu molitve de rugăciune». *Evanghelia* românească din Snagov, 1697, dă aproape același text în aceiașĭ orînduială ca în 1682. *Psaltirea* din tipografia rivală a Buzăuluĭ, apărută la 1701 și retipărită la 1703[1], nu e aceiașĭ cu Psaltirea din 1694, decît care cuprinde maĭ mult cîteva adaosurĭ: «cărțile luĭ Moise», Paraclisul Maiceĭ Domnuluĭ și Pascaliile; psalmiĭ sînt aicĭ în slavonește. Noul Testament din 1703 singur se înfățișează ca «acumŭ întăĭ tipăritŭ *într'acesta chipŭ*», fiindcă el nu e decît forma deosebită din Biblia cea mare. *Apostolul* din Buzăŭ (1704) nu orînduiește pentru slujbă textul Apostoluluĭ din Biblia de la 1688, ci reproduce, îndreptînd, *Apostolul* din 1683[2].

În același timp se lucraŭ la Buzăŭ cărțile de slujbă, care fusese răspîndite pe românește numaĭ în Ardeal și, întru cîtva, în Moldova. Acela care îndeplini această sarcină folositoare și deschise graiuluĭ nostru ușile altaruluĭ, e un ucenic al luĭ

[1] Bianu și Hodoș, pp. 540-1.

[2] Un Apostol moldovenesc scris la Bisericanĭ, în 1652, de călugărul Misail (ms 69, cf. ms. 85 al Ac. Rom.), nu s'a tipărit niciodată.

Dosofteĭ, fostul Vlădică de Huşĭ şi tipăritor Mitrofan. El fugise din Moldova după aceiaşĭ expediţie a luĭ Sobieski (1686), care aduse fuga în Polonia a luĭ Dosofteĭ însuşĭ. Cînd Scaunul Buzăuluĭ ajunse liber, Brîncoveanu îl dădu acestuĭ oaspe preţuit, din care făcu şi solul său în străinătate [1].

El începu îndată a tipări, ceia ce era meşteşugul, chemarea şi bucuria luĭ. *Triodul* săŭ din 1697 e îndoielnic. La 1698 încă, el începea o culegere de *Vieţile Sfinţilor,* pe care le intitulează greceşte Mineie [2], şi care cuprindeaŭ şi rugăciunile, în slavoneşte; textul românesc e o adaptare după al luĭ Dosofteĭ din *Proloage,* cu întrebuinţarea, poate, a acelor Vieţĭ care «scrisu-s'aŭ pre rumănie cu învăţătura părinteluĭ Ananieĭ egumenul sf[in]teĭ lavre Cozieĭ, şi se-aŭ scris în zilele creştinuluĭ Domn Ducăĭ-Vod[ă], în cursul anilor 7183 [1675]» [3]. În 1699 se dă *Molitvenicul,* repetat în 1701, însă fără prefacerea şi a tipiculuı în româneşte [4]. *Octoichul* e din anul următor (1700), ca şi *Triodul,* saŭ slujba Postuluĭ Mare. Cu *Penticostariul* din 1701, cu broşura saŭ «tratajiĭ» *Molitvelor Vecernieĭ* din 1702 [5] şi cu *Liturghia* din 1701, care nu urmează pe a luĭ Dosofteĭ, ci pe a luĭ Teodosie, încă aşa de încărcată cu slavoneşte, se încheie şirul cărţilor de slujbă.

Rugăciunile aşteptaŭ încă vremea traduceriĭ lor în româneşte. Mitrofan nu fu acela care desăvîrşi astfel opera dusă aproape până la capăt de dînsul [6] Mitropolia privise, de sigur, cu oarecare neplăcere lucrările româneştĭ ieşite de supt teascul buzoian; încă la 1703, ea, urmînd vechile datine şi sfaturile Patriarchuluĭ ocrotitor, dădea *Ceaslovul* în slavoneşte [7].

[1] V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea,* tabla, la numele săŭ.

[2] Μηναῖοι, adecă «Vieţile sfinţilor pe fiecare zi, aşezate pe lunĭ».

[3] Bibl. Acad. Rom., ms 2602.

[4] «Ceale maĭ denainte tipărite nu săntŭ cu tipiculŭ rumănescŭ; dreptŭ aceia m'am îndemnatŭ de o amŭ tipăritŭ cu toate învăţăturile rumăneştĭ, pentru înţelegerea tuturorŭ»; Prefaţa ediţieĭ a 2-a

[5] Bianu şi Hodoş, p. 539, n° 132[1].

[6] V. Bianu, Discursul citat, p. 22.

[7] Numărul Ceasloavelor manuscrise din veacul al XVII[lea] e foarte mare. În Bibl. Ac. Rom. ele formează n[le] 206, 706. Molitvenice se daŭ în mssle

Dar iată că Antim tipograful, egumenul snagovean, trecu ca episcop la Rîmnic. Aicĭ el găsi amintirea episcopuluĭ Ilarion, un sprijinitor al cărţiĭ româneştĭ, din a căruĭ bibliotecă s'a păstrat un *Varlaam şi Ioasaf* în traducerea luĭ Năsturel[1], şi o *Leastviţă,* scrisă de Vlad Gramaticul[2], o *Psaltire* cu tîlc, slavo-romînă, tradusă de Alexandru Dascălul[3] şi «rănduiala sfinţireĭ apeĭ[4]». El dădu decĭ în româneşte, ajutat de Mihaĭ Iştvanovicĭ, care trecu peste cîtva timp tocmaĭ în Georgia, Vieţile Sfinţilor pentru sărbătorĭ, *Antologhiul* din 1705 saŭ «Floarea cuvintelor» şi un *Molitvenic* în 1706[5]. O *Slujbă a Maiceĭ Domnuluĭ* românească e dată de el în anul acesta, împreună cu un *Octoich.*

În 1708 însă muria bătrînul Mitropolit Teodosie, şi peste patru şi cincĭ anĭ, în 1712 şi 1713, Antim, urmaşul săŭ, publică în tipografia din Tîrgovişte *Octoichul, Evhologhiul,* — după greceşte — şi *Liturghia,* româneşte de la un capăt până la altul, cu *Diaconariul* din 1687 ca adaus. De şi se maĭ întîmpină o *Liturghie* slavo-românească, care apare la Iaşĭ în 1715, — slavona era gonită din ultimul eĭ adăpost, şi graiul românesc se ridica liber către Dumnezeŭ.

Al treilea rînd de cărţĭ româneştĭ sînt cele de polemică, de învăţătură şi chiar de distracţie, — un gen cu totul noŭ în tipăriturile noastre. Fraţiĭ Grecenĭ tălmăciră o Cazanie grecească-modernă, după Zlataust şi alţĭ omileţĭ; ea ieşi la lumină în 1691, supt titlul de «Mărgăritare», pe care l maĭ purtase şi alte Cazaniĭ. Tot în acest an, Mitrofan de Buzăŭ împărţia «Pravoslavnica Mărturisire». Cartea contra catolicilor a luĭ Maxim Peloponesianul apăru în 1699 supt titlul «Carte

2463, 2522. Cf. Gaster, *Chrestomatia,* I, p. 315 şi urm. O *Polunoştinţă* cu rugăciunĭ a fost scrisă la 1695 de «Vasilie dascalul Mold[o]vanul» (Sturdzea), la mănăstirea Plosca în Ţinutul Huniedoareĭ din Ardeal (ms. 1838 al Ac. Rom. V. şi Mangra, *l. c.).*

[1] Bibl. Ac. Rom., ms. 2470

[2] *Ibid.,* ms. 2512: e copiat la 6 Decembre 1693. Cf. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea,* I, p 434.

[3] V Bianu, în *Col. l. Traian,* 1882, p. 599 şi urm.

[4] Ms. 2465 al Ac. Rom.

[5] Bianu şi Hodoş, pp. 541-2, nº 150[1].

saŭ lumină cu dreapte dovedirĭ din dogmele Besearicii Răsărituluĭ asupra dejghinării Papistașilor». «Învățăturile creștineștĭ» — în felul celor de la Cîmpulung — sînt din 1700; ele eraŭ scoase din grecește de Filofteĭ, călugăr învățat, care fusese și la Atos. O «Floare a darurilor», ca aceia pe care o copià la începutul veaculuĭ al XVII^lea popa Ioan de la Sìmpietru, e din acelașĭ an. *Învățătura de șapte taine* — care nu e o prefacere a celor *Șiapte Taine* traduse de Eustratie, Logofătul moldovean —, iese la Buzăŭ în 1702, — în ediție separată și pentru Mitropolitul moldovean Antonie[1]. «Pildele filosofeștĭ» apar în 1713 românește odată cu *Maximele filosofice* în grecește. Iar în 1710 și 1714 Antim trimete preoților săĭ învățăturĭ în românește, — se știe că el și predicà în această limbă, ba încă foarte frumos, cu toată originea luĭ străină, caucasiană[2]. Până și desprețuita Alexandrie a celor simpli și necărturarĭ se învrednici de cinstea tiparuluĭ domnesc la 1713.

Totușĭ rămăsese o sumă de lucrărĭ care nu se putură împărtăși de lumina tiparuluĭ. Literatura netipărită e cu mult maĭ întinsă decît cealaltă, și necontenit se descopăr elemente nouă dintr'însa.

Dintre cărțile de slujbă se păstră astfel numaĭ în manuscript *Slujebnicul*[3]. Dintre povestirile religioase se întrebuințară numaĭ așa unele Viețe de Sfințĭ, de o întindere mare, precum e Viața Sfîntuluĭ Nifon din «Costandia» Ciliciеĭ, tradusă din grecește[4], și a Sf. Vasile cel Noŭ, a Sf. Sava, a luĭ Efrem Sirul; Patericele săŭ Leastvițele[5], cuprinzînd viețile Sfinților Părințĭ[6], și din care o traducere a fost dată, în

[1] Bianu și Hodoș, p. 539, n° 131.

[2] O predică românească, ținută de la dascălul de Calafendeștĭ, la 1639, e păstrată în Bibl. Ac. Rom., ms 167.

[3] Bibl. Ac Rom., mss. 1790, 1838. Cel d'întăiŭ, numaĭ în mică parte românesc, e din vremea Mitropolituluĭ muntean Ștefan.

[4] *Ibid.*, ms. 2670; Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 287 și urm., 354-5. D. Gaster atribuie maĭ multe traducerĭ unuĭ anume Cozma.

[5] Iorga, *Două bibliotecĭ de mănăstirĭ*, p. 23, n° 2.

[6] Un ms. de la Pocrov, foarte frumos scris, în Bibl. Ac. Rom. no 287; Gaster, *o. c.*, p 304 și urm.

Rîmnic, la 1699-1700, şi de dascălul Romînilor din Şcheiĭ Braşovuluĭ, Alexandru, un Polon de origine, care a făcut şi alte traducerĭ [1]. Teascurile muntene nu dădură decît o Cazanie *(Mărgăritarul)* pe cînd cunoaştem din acest timp un *Chiriacodromion*, deosebit de cel ce s'a tipărit în Ardeal [2] şi o *Cazanie* întreagă, scrisă înnainte de 1688 de Ştefan ieromonachul din Cozia [3]. Un *Tîlc al Apocalipsuluĭ*, tradus din slavoneşte, se păstrează într'un manuscript din 1704 [4].

Afară de cărţĭ bisericeştĭ ca acestea, s'aŭ tălmăcit acea combatere a Latinilor şi Armenilor de care a fost vorba şi aiurea [5], apoĭ *Mîntuirea Păcătoşilor*, după Ἁμαρτολῶν σωτηρία [6]; deosebite anecdote morale şi «învăţăturĭ creştine» [7], «Sv[ăn]ta darovanie şi carte aleasă din toate cărţile, dulce învăţătură omuluĭ», tălmăcire moldovenească [8], Isopiĭ saŭ Fabulele luĭ Isop [9], *Minunile Maiceĭ Domnuluĭ* [10] şi, în sfîrşit, cartea morală, foarte răspîndită, care se intitulează *Dioptra saŭ Oglinda* [11]: tălmăcitorul eĭ e tot dascălul Staico, despre care s'a maĭ vorbit. Între traducătoriĭ aceştia de cărţuliĭ învăţătoare se aflaŭ şi înnalţĭ clericĭ: astfel o «Albină» saŭ «Pceală» a fost începută de Mitrofan al Huşilor şi apoĭ al Buzăuluĭ, înnainte de a fi urmată de dascălul moldovean Atanasie [12].

Astfel limba românească, împuternicită, limpezită, mlădiată

[1] Ms. 2452 al Ac. Rom. Traducerea s'a făcut la Rîmnic, în episcopie, cu cheltuiala luĭ Ioan egumenul de Hurez. Cf. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 434; Bianu, în *Col. l. Traian*, 1882, p. 599 şi urm. Ms. acesta poartă însemnarea: «Hunc librum scripsi ego servus domini Alexandrus Preceptor Polonus, anno Domini 1699, mese fe. 21».

[2] Bibl. Ac. Rom., ms. 2319.

[3] *Ibid.*, ms. 2672.

[4] *Ibid.*, ms 2649.

[5] *Ibid.*, ms. 1917; Iorga, *Două bibliotecĭ de mănăstirĭ*, p. 23, nº 2.

[6] Bibl. Ac. Rom. ms. 2517. Cf. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, *l. c.*

[7] Bibl. Ac. Rom., mss. 1429, 1570.

[8] *Ibid.*, ms. 1436.

[9] *Ibid.*, ms. 2456; Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 350 şi urm.

[10] Gaster, *l. c.*, pp. 299-300.

[11] V. Iorga, *Două bibliotecĭ de mănăstirĭ*, pp. 22-3.

[12] Ghenadie al Rîmniculuĭ, în *An. Ac. Rom.*, XII, secţ. lit., p. 139 şi urm

prin lucrul de treĭ veacurĭ al scriitorilor ardelenĭ, moldovenĭ şi muntenĭ fără deosebire, puse stăpînire pe Stat şi Biserică, într'un timp cînd, din sentimentul de partid, de familie, din sentimentul neamuluĭ răscolit de nenorocirĭ, izvorià valul puternic, de acum înnainte neîntrerupt, al Croniciĭ romă-neştĭ, în care trăieşte, împreună cu viaţa străbunilor, — *sufletul* lor.

TABLA NUMELOR

TABLA NUMELOR DIN ISTORIA LITERATURIĬ

Numerele paginelor s'aŭ pus, pentru uşurinţă, cu arabice.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

N

O

P

R

S

T

U

V

W

Z

ÎNDREPTĂRĬ ŞI ADAUSURĬ

P. XI, r. 14 de sus. În loc de Voroneț: Humor.

P. XXXI, r. 16 de sus: *veatrile* e slavon, de la вѣтрило, dar la primire acestuĭ cuvînt de traducătorul maramureșean poate să fi înrîurit cuvîntul *vîntrele* pentru pînze.

P. XLIV, r. 8 de jos, cetește: «Teoctist al III-lea», în loc de: «Teoctist al II-lea».

P. LXIX, r. 8 de jos. p. CXLIV, r. 11 de jos. Radu-Vodă a stat în Gioagiul-de-sus, dar mănăstirea era în Gioagiul-de-jos. Asupra episcopilor de acolo, v. și cartea mea *Ștefan-cel-Mare și Mihaĭ Viteazul ca întemeietorĭ aĭ Mitropolieĭ din Ardeal* (extras din «Analele Academieĭ Romîne», și separat).

P. CXXVII. Mitropolitul Teofil dă la 17 Iunie 7126-7127 (=1619), din Bistrița olteană, supt Radu Mihnea, o Pravilă slavonă acesteĭ mănăstirĭ (ms. 2508 al Ac. Rom.; v. f° 199). În manuscript, cu aceiașĭ scrisoare ca și celelalte foĭ, e și cuvîntul *pentru curăție* în românește (f° 201 și urm.), care rămîne astfel să fie foarte vechiŭ, — data aproximativă ce i se dă în Gaster, *Chrestomatia*, I, fiind decĭ îndreptățită.

P. CLXV. Ipotesa asupra descendenților luĭ Nistor Batiște, se întărește printr'un act aflător în Arch. Statuluĭ, *Neamț*, n° 2006, cu acest cuprins:

Iașĭ, 20 Ianuar 7173 (1665) «Nistor fičorul luĭ Costantin Batiște, nepot de fatĭ luĭ Nistor Ureache Mar[e]le-Dvornic, și de călugărie monah Nicodim» dă Săculuĭ Brăteștiĭ (Ț. Roman), «pentru sufletul maiciĭ meale Mărecuțiĭ, căč aŭ fostu dzeastrele eĭ . . ., căč că și moșu-mieŭ Nistor Ureache și maica mea dzac acolo în svănta mănăstire». Între marturĭ: «denaintea dumisal[e] văru-mieŭ luĭ Vasilașco Ureache și a surori-sa Alexandra, fata luĭ Ureache, și a nepoatĭ-mea Alexandra, fata luĭ Neculaĭ Ureache, și denaintea dumisal[e] luĭ Andonie Portariul de Sučav[a] și denaintea dumisal[e] luĭ Mihălachi neguțătoriul de Iașĭ». Nykodym Batista (sus: Batiște). — Cf. și n° 2007.

La p. CXXVIII. De la Mitropolitul Grec Luca avem acest act romănesc:

«† Milostiiŭ bojiiu preaoștinom Mitropolitu chir Luca văsoi zemle vlașcoe.

† Scris-am Vl[ă]d[i]cia Mea aceasta carte egumenuluĭ Vasilie de la Sti. Ghiorghie și acestor megiiaș anume Negulea și Mușat de în Căndeșt[ĭ]», pentru o danie făcută de un călugăr» la măn[ă]stirea lu Ciolan, unde-ĭ zac osele». Între *vecinĭ*, un Buhniț[ă]. Martur la judecată și «frate-miŭ Epi[sco]pul de Buzăŭ și Vl[ă]dica Nichifor și mulțĭ egumenĭ... Pis msța Maĭ 31: la sorocul dup[ă] Sti Petrea Sănbăt[ă], și să meargă naintea frateluĭ Ipis[co]pul, în tărgu Buz[e]ŭ. Ταπεινὸς μ[ητ]ροπολίτης Οὐκροβλαχίας Λούκας. Pecete verde, ruptă. — Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate (?).

La capitolul penultim. Acte privitoare la Cetățuia în acest timp găsesc aceste două:

Arch. St., *Sf. Sava*, XXXIII, 39:

Iașĭ, 2 April 7188 (1680).

«Contîș ce am fost Stolnic-Mare și cu fămeaia mia Irina, fata luĭ Istratie Logofatul», vînd Cetățuiĭ un loc de cramă și pivniță la Cotnarĭ. Iscălesc și Miron Vel. Log., Tudos[e] Dubăŭ Vel Spătar, Ionașco Balș biv Vel Vornic.

Arch. St, *Sf. Sava*, XXXIII, 39:

Iașĭ, 10 Maiŭ 7185 (1677). «Eŭ Nacul Stolnic și Nastasiia Stolniceas[a] și fečori meĭ Dumitrașco Pitar și Ionnașco Armaș și Costantin Sărdar și Toderașco Medelnicerul» arată că Duca-Vodă-ĭ făcuse un împrumut pentru a se plăti de la niște Turcĭ. Acum Duca-ĭ cere prin Macarie egumenul mănăstiriĭ sale, Cetățue. Dă viile de la Cotnarĭ. «Să aibă a le scrii la catastivul Cotnaruluĭ.» Întărește Mitropolitul Dosofteĭ.

Acesta e al treilea volum de documente interne ce public pentru aceĭ ce pot să-ĭ înțeleagă folosul. Cu el încheiŭ culegerea mea.

Volumul VIII va da istoria culturiĭ româneștĭ saŭ maĭ bine *tabloul istoric* al acesteĭ culturĭ: pentru alcătuirea luĭ voiŭ întrebuința și materialele mele și toate cele tipărite până acum.

Dar nu voiŭ lăsa fără întrebuințare nicĭ de acum documentele interne ce-mĭ vor veni în mînă. Dar, în loc să le tipăresc ca până acum, voiŭ da din ele tot ce va fi informație nouă, supt rubricĭ care vor corespunde capitolelor *Istorieĭ culturiĭ*.

O tablă a volumelor V, VI, VII, cuprinzînd numele de familiĭ și numele istorice, se va da în curînd. Tabla numelor de sate, numelor de botez, noțiunilor culturale, va face parte din expunerea volumuluĭ VIII.

I.

DOCUMENTE DIVERSE.

I. Din Mehedinţĭ.

1. Bucureştĭ, 5 Iulie 7190 (1582)[1]. Mihnea-Vodă, pentru Filip si fraţiĭ şi fiiĭ luĭ, dîndu-li moşie în Măgurcenĭ. «Deč Domnia Sa aŭ căutatŭ şi am judecatŭ pe dreptate şi pe lege şi am dat ... leğa 6 oamen[ĭ] bunĭ şi dreptĭ, să jure cum că aŭ avut a împărţi.» Martorĭ: Ivaşco Vornicul, Lăpădat Logofătul, Dumitru Spătarul, Costandin Vistierul, Radul Comisul, Danciul Stolnicul, Gonţea Păharnicul, Manea Postelnicul. — Traducere de pe la 1750 [1].

2. Tîrgovişte, 16 Iunie 7114 (1606). Simion Movilă, luĭ «Gĭurcă Ergheviceanu, Iancului sin Gĭurcă şi luĭ Nicola», cărora li s'aŭ orînduit doĭ judecătorĭ, «Gherghină Stolnicul, Dumitrache Vel Postelnic», ca să li hotărească Erghevița. «Şi aŭ hotărît acea moşie în treĭ locurĭ, după obiceĭ, pă lîngă Dunărea şi, din drumul cel veichĭ, din piiatră luĭ Băran, sus în gălmeiŭ, la Piatră; din piatră luĭ Băran, din jos, drept prin crîng; şi scurgere apiĭ, — şi loveşte în drumul veichĭ, şi trece la stejar şi dă în pîrul *(sic)* la piatră, şi apucă scurgerea apiĭ sus şi loveşte în drumul veichĭ, şi taea părîulŭ Muntele şi coboară jos în Fereğu, din Fereğu drept în poiana, la piatră, din piatră în vălčao, la scurgerea apiĭ, iar în piatră, din piatră în vălčao apiĭ iarăşĭ în piatră, din piatră drept în Comăreştĭ, din Comoreştĭ la drum în jos, la scurgerea apiĭ, în gîrniţa la piatră; din piatră drept la gîrniţa luĭ Istodor, şi din gîrniţă drept în vălčao, la Socişĭ, şi din Socişĭ drept la piatră luĭ Băran, din Băranu în scurgerea apiĭ în sus, pănă în drumul veichĭ şi piatră, şi din piatră drept în sus, d'asupra scurgeri apeĭ... sus la gălmeiŭ ... iarăşĭ la piatră ... Şi aŭ arătat Iancul înnaintea Domnii Mele o diiata de la unul Mărin, aceĭ moşiĭ stăpîn, ce aŭ dat-o de suflet Ianculuĭ.»

[1] Cf. vol. XI din col. Hurmuzaki, p. 898.

Marturĭ: Dan Vel Vornic, Theodosie Vel Logofăt, Pana Vel Vistier, Enachi Vel Spătar, Ştefan Vel Comis, Gherghină Stolnic, Dumitrache Vel Postelnic. Scrie «Pătru Vica». — Tradus în 1839, «după hrisovul cel adevărat slovenesc, precît s'aŭ putut alege, fiind rìŭ păstrat şi prăpădit»[1].

3. Bucureştĭ, 25 Ianuar 7137 (1629). Alexandru Iliaş, luĭ Novac şi luĭ Curăia din Ergheaviţă şi fiilor lor, pentru această moşie din judeţul Mehedinţĭ, partea luĭ Mihart Postelnicul, cu «veciniĭ»: Tatomir fiul luĭ Toader şi fiiĭ luĭ Opre Ţigănaşul. Eĭ o cumpărase (Novac şi Curăia) de la Mihart, din Şitoaia, pentru 10.000 de aspri gata, cu marturĭ «oamenĭ bunĭ», «anume din Cerneţu: popa Vlăsan şi Grozav, şi din Ergheaviţă Lupul şi Dragul». Din acelaşĭ sat li se confirmă părţile luĭ Părvul şi Oance, fiiĭ luĭ Dragul, nepoţiĭ «preazviteriţiĭ» luĭ Popa Stan din Ergheaviţă: pe această parte se dase 8.000 de aspri gata, cu mărturie de «oamenĭ bunĭ», «anume din Cerneţu popa Vlăsan şi Ion nepotul de fiŭ al luĭ Lepădat şi Avram şi Grozav şi Vlăcomir şi Vlăsan şi Lala, şi din Gălmăjoaia Dragomir şi Gripsor şi Prăvul, şi din Ergheaviţă Lupul şi Dra... *[rupt]*, şi din Ţărovăţu Nicşa şi Radoslavu vătah, şi din Bistreţu Nicolicea şi Lupul şi Pătru şi Dumitru». Marturĭ: Hriza Vel Vornic, Vladu Vel Logofăt, Trufanda Vel Vistier, Miho Vel Spatar, Dumitrachi Vel Stolnic, — Vel Comis, Costandin Vel Păharnic, Condilò Vel Postelnic. Ispravnic: Vladul Vel Logofăt. Scrie Lepădat Logofătul. Monogramă cu roş şi pecete. Pergament[2].

4. 12 — [1628]. Alexandru-Vodă, luĭ «Staico Postelnic din...

[1] Acest hrisov există, dar după înfăţişare se vede uşor că e falş. Şi data e falşă, căcĭ Simion Movilă a fost Domn muntean numaĭ în 1601-2. Comparat cu documentul din 6 April 1602 (vol. V, p. 177, nº 16), se vede însă că acesta de aicĭ a urmat un model bun. Apoĭ toponimia-şĭ păstrează toată însemnătatea.

[2] Pentru Mihart, v. vol. V, p. 298, nº 21. Divanul e acelaşĭ în Maiŭ (*ibid.*, p. 439, nº 8): ultimul din ultima Domnie munteană a luĭ Alexandru Iliaş chiar. Luĭ Trufandă (asupra căruia v. vol. V, pp. 480-1, nº 11; p. 483, nº 17) iĭ întăresc satul Rusineştĭ din Romanaţĭ întăiŭ Alexandru Coconul, la 31 Maiŭ 7132 (1624, Tîrgovişte), apoĭ Alexandru Iliaş, la 10 Mart 7136 (1628; Bucureştĭ) (Documentele familieĭ Golescu, depuse la Ac. Rom.). Cu privire la el avem *(ibid)* şi următorul interesant zapis:

imeale», «de să-ĭ fie 1 Rumăn anume Pătru de în Borăscul, cu f[eciorii],... şi părinţiĭ luĭ, şi apucat şi de leg[ă]tura luĭ Mihail Voevod[1]... Iară după aceaia, căndu aŭ fost ac... [Ţara-R]umă-nească, iar Pătru de Borăscul el aŭ rădicat pără şi aŭ v[enit] faţ[ă] în Divanul cel Mare cu Staico Postealnicul, şi aşa pără... nič l-aŭ apucat legătura a lu Mihail Voevod în Borăscul... Domnia Mea am căutat şi am judecat pre derept şi pre leage... Şi am dat Domnia Mea lu Staico Postelnic leage de în Divan 3 boiar[ĭ]: Stoica Postelnic i ot Drăgoianĭ Brăilă i ot Rogojina Diicul... aŭ fost Pătru Rumăn de în sat de în Borăscul de moşie şi cum l-a... [B]orăscul şi cum iaste şi acum lăcuitoriŭ tot în Bo[răscul]... Staico Postelnicul el ş'aŭ adus leage deplin în Divan şi aŭ jurat...Deč aŭ rămas Pătru de leage şi de judecată... Răvaşele domneştĭ la măna luĭ Staico Postelnicul.» Monogramă.

5. 14 Maiŭ 7144 (1636). «Zde Cletovţiĭ aĭ lu Pătru de Larga, po im: ot Străhaia Drumenţa i ot Turceanĭ Duliman i ot Strămba Judeţul i ot Ciuturĭ Drăgoiŭ i ot Strămtel[e] Severin i ot Slăvileşt[ĭ] Roman, să jure de cătră Mihaiŭ den Borăscul, cum nu iaste Pătru Rumănu de în Borăscul de moşie, nič l-aŭ apucat legătura luĭ Mihaiŭ Voevod în Borăscul. Însă cum vor afla cu sufletele lor, şi zăoa la Sti. Petră. I is. Cernica Postelnicul, şi să jure în Scaun la Craiova. Pis Lep[ă]dat u Bucureşt[ĭ], msţa Maiŭ 14 dni, lt 7144 [1636].» Monograma domnească şi pecete cu chinovar (pe o foaie de hîrtie mică).

Alta analogă (8 Maiŭ 7136=1628), luĭ «Staico Postelnicul din Ohabă..., Stoica Postelnic, Brăilă din Drăgoianĭ, Diicul din Rogojina» ca să cerceteze «cum l-aŭ apucat leg[ă]tura lu Mihail Voevod tot în sat».

6. 7156 (1647-8). «Să să ştiia cum aŭ cu[m]păratŭ Preada alŭ lu Bidigae» o ocină.

7. 6 Septembre 7205 (1696). Doĭsprezece «boierĭ, ce săntem

«Scris-am eŭ Pătre Sulger al mieŭ zapis, să fie la mănă jupănuluĭ Trufa n]dă biv Vel Vistiar, cum să să ştie că nu-m trebuie să cumpăr satul Crusuvul, ci să-l cumpere dumnealuĭ: aşea mărturisă[s]c. Pis mţa Maĭ 24, vel[e]t 7135.»

[1] V. I. Bogdan, în *Prinosul Sturdza*, p. 152 şi urm.

luațĭ cu porunca Mărie Sal[e] Domnu nostru Io Costandin Bås[ă]rab Voevod, cu răvaș[e] domnești[i], după obiceĭ, de părintel[e] Atanasie arhimandritul, egumenul ot sfănta măn[ă]stirea Tesmana, și de alțĭ moșneanĭ de la Erghevit[a] ot sud. Mehd.», pentru a hotărnici la Ergheviţa. Se adună la soroc, «la mijlocul loculuĭ, fiind ispravnic credinčosul boerinul Domnuluĭ nostru, dumnealuĭ Mateĭ Sacazlăul Marele-Portar... Lea am tras moșiia pe treĭ locurĭ... Sănt 8 părțĭ marĭ; cum s'are zice: opt funiĭ», dintre care două le vor ținea «migiiaș[i] din Erghevit[a]», «păn[ă] în hotarul Cernețuluĭ și al Dedovițăĭ». Între răzășĭ, «Gheorghe snă Necoleĭ», «Anastasie fečorul Grui, nepotul Balicăĭ». Iscălesc: «Μαθέος Σακηζλῆ, Μέγας Πορτάρης. Az Papa Otetelișan Vel Căpitan za lef[e]ciĭ, Vasile Vel Căpitan za Cernețĭ, Dumitrașco Căpitan Bagdan, ot Slam Rămn[ic], Stănislav Logofăt Măreșăscul, Iancul iuzbaș[a] ot Jidoștiț[ă], Giuca Zanescul, Gĭurca Purecel ot Izvor, Dumitrașco iuzbaș[a] ot Baltă, Plăvăț Căpitan (?) za dorbanțŭ ot Izveta (?)».

8. «Noĭ 3 boiarĭ și megiiașĭ ce săntem rănduițŭ de dumnealuĭ Iordachie biv Vel Sărdar, is. ot sud. M[h], de am îndreptat hotarul Beliĭ-de-sus de către hotarul Rudeniĭ. Dečŭ, scoțind înnaintea noastră și Ștefan Sărbul un zapis al Anuțiĭ fata lu Dumitru iuzbașa Bobilă den Gor-Bala, scriindŭ cum că aŭ văndutŭ partea eĭ den Bala-de-sus toat[ă] căt[ă] să va găsi, al treilea den teiul boolescŭ și dentr' al(t) Gurguluĭ, în rupt, dereptŭ banĭ gata t[l] 13, din seliște de cas[ă], den cămpŭ, den pădure și dupeste tot hotarulŭ; car[e] zapis l-am văzut și noĭ scrisŭ de la leat 7229 [1720-1], întărit cu multe mărturiĭ, moștenĭ dentr'acest hotarŭ, care și de față aŭ fost înnaintea noastră și aŭ spus că iaste zapisul bun și dreptŭ, — dreptŭ aceaia și noĭ i-am dat ačastă carte, ca să stăpănească acea parte cu bun[ă] pace de către alțĭ moștenĭ de Bala, precum scrie zapisul ačasta. Octomvrie 14 dni, l[t] 7254 [1745].

Vintil[ă] v[t] Postelnic. M[d]. C. Cernătenul.

Lupul Gozobă ot Rudină. Eŭ Pătru Glivanŭ ot Dol-Bala.

Eŭ Dobre ot Studina.

† Și, căndŭ s'aŭ făcotŭ ačaste, vinie dinŭ Vezurinĭ, cu nime n'am avotŭ nicĭ o pricină. Lat 7274 [1766].

[Adaus :] Sud. Mehdţ.

Peste ačast[ă] hotărnicie un Pătraşco Cărşod i Mihăil[ă] Puşcariul ot Bala-dă-sus, tocmaĭ acum s'aŭ sculat cu judecat[ă] ca să scoţă pă Milco şi Zova dintr'ačast[ă] moşie, puind temeĭ de cuvănt: întăĭ, că ar fi zapisul vănzăriĭ iconimicos[1], a doao cu protimisis, că li s'ar cădea, fiind rudă cu vănzătoriul ş[i] răzaşĭ; care, cunoscănd că amăndoaoă cererile le sănt deşarte; întăĭ că zapisul iaste bun precum îl văzuĭ ş[i] eŭ, după cum arat[ă] într' ačast[ă] hotărnicie ce iaste făcută din porunca dml. Iordachie biv Vel Sărdarĭ, şi dă la vănzarea moşii păn la hotărnicie sănt anĭ 25, şi dă la hotărnicie păn acum sănt anĭ 29, ce vine stăpănirea numiţilor cumpărătorĭ dă anĭ 54, răŭ caut[ă] jăluitori a ispiti jud[e]cata; ce am hotărăt şi am întărit şi eŭ cu iscălitura să stăpănească[ă] cu bună pace dă cătră'şiĭ, întocmaĭ după cuprinderea zapisuluĭ ş[i] aceşti hotărniciĭ, — puind pe părăţĭ de aŭ datŭ şi :reapăd ačastă; 1785, Maĭ 29.» Iscălitura.

9. 3 Mart 1784. «Dumneavoastră ispravniciloru, aducănd pe Poenaru de faţă, să cereţĭ ca să vedeţĭ maĭ întăiŭ hotărărea Domnii Mele ce s'aŭ făcut cu Divan spre a-ş stăpăni Poenariul moşiia Colareţul dupe semnele şi hotarăle ce s'aŭ făcut la faţa loculuĭ.» Să caute şi nişte acte «care la theoriia Divanuluĭ nostru n'aŭ întrat». Pecete octogonală. Iscăleştejos: Vel Logofăt.

10. «Perilipsis de toată cheltuiala moriĭ din Cloşanĭ, când am făcut-o întăĭ; 1820, Săptemvrie 27.

tal. par.

1.057. Pentru zile de lucru 2.114, căte par. 20 zioa, care s'aŭ lucrat numaĭ la săpatul şi ziditul erugiĭ.

100. Chiriia boilor ce aŭ cărat la piiatră de zidit.

150. Chiriia căratuluĭ tuturor lemnilor moriĭ.

190. Făcutul casăĭ, moriĭ cu podul apeĭ şi cu tot căt aŭ trebuit pănă cănd s'aŭ dat pe făină.

120. 2 perechĭ de pietri de la Vaĭ-de-eĭ, în loc.

40. Chiriia adusuluĭ pietrilor de morĭ.

70 fierul ş[i] lucru ţiganilor.

[1] Adecă : cu înţelegere tăinuită. Cf. *Documentele Callimachi*, II, p 64, nº 139.

14, 24 la osăbiţĭ oamenĭ cariĭ aŭ împuşcat ş'aŭ spart la piiatră pe erugă.

8 ş[i] 2 ocaĭ rachiŭ, făcutul čuturilor.

8 sicuitul pietrilor moriĭ.

65, 30 vedre vin.

25, 10 vedre raichiŭ.

75, pentr[u] o mie ocă făină de porumbĭ, cât[e] par. 3, s'aŭ mă[n]cat la lucru.

25, pentr[u] 100 ocă brănză la lucrătorĭ.

25, iarba de puşcă cu care s'aŭ spart piiatră supt moră şi pe erugă.

10, 2 mie şindrilă.

1.982, 24, adecă: una mie noaă sute optzăcĭ şi doĭ, par. doaăzăcĭ ş[i] patru, afar[ă] de cheltuiala.

1.982, 24, ce este să să maĭ facă cănd să va pune pămănt pe lăngă zidul erugiĭ ş[i] afară de stavila care trebue să să facă la intratul apeĭ pe erugă, ş[i] altele căte maĭ trebuesc.

Theodor Vladimirescu [1].»

II. Acte păstrate în Archiva Episcopieĭ de Rîmnic.

1. «Să s[ă] ştie baniĭ ce am dat... *[rupt]* Frătoşticeancăĭ, cum semneaz[ă] maĭ jos anume; Sept. 19, l^{t} 7222 [1713].

10. t^{l} i-am dat la Buc[u]reştĭ, cănd aŭ mersŭ cu Vasilie Logf. Poenaru.

p^{l} 22 dat iar la Bucureştĭ de aŭ cumpărat o păreache de călţunĭ Marieĭ...

4 p^{l} t^{l} i-am dat la o ghiordie ce aŭ făcut Marieĭ: blănit[ă] cŭ săngeape.

3 t^{l} i-aŭ dat neaica Costandin.

2 p^{l} 10 t^{l} ipac maĭ dat la Craiova, de aŭ cumpărat un brăŭ mocadin Marieĭ.

7 t^{l} am dat de am făcut o rochie de dimie roşie Marieĭ, cu zisa lealeĭ Frujăneĭ.

[1] Acest document se află în colecţia Liceuluĭ din Severin; celelalte, la persoane particulare.

3 t^1 am dat de am făcut lealeĭ Frujăneĭ o rochie măslinie.
p^1 22 t^1 pac maĭ dat de i-am făcut o pàreche de călţunĭ negri.
p^1 t^1 pac maĭ dat la o păreache de papucĭ negri
— t^1 am dat de i-am maĭ făcut un zăbun de atlaz albastru.
— t^1 am dat de am făcut o rochie Marieĭ, de alageà.
2 t^1 am dat la 3 părechĭ de călţunĭ, Marieĭ.
p^1 t^1 am dat la o păreche de papucĭ, Marieĭ.
60 t^1 pac maĭ dat la un brăŭ şam, Marieĭ.
p^1 22 t^1 la o păreache cizme, Marieĭ.
p^1 22 t^1 la o păreache cizme mameĭ Frujăneĭ.
1, 40 t^1 dat mameĭ Frujăneĭ, cănd mergea la bălciŭ.
+ 2 t^1 am dat la porumbu, la catane.
60 t^1 am trimis de la Bucureştĭ, să cosască făn.
2 t^1 aŭ dat neaica Costandin iar pentru făn.
4 t^1 s'aŭ cumpărat vin de la munte.

[Pe V°:]

Maĭ, 20 dn. 7224 [1715] dat-am Opriĭ t^1 1,44, să cosască făn.
1,44 am dat luĭ Sofronie.
[Tot aşa luĭ Lăpădat, «Arcăĭ», luĭ Vasile Miereanul, 120 banĭ.]
121 banĭ, am dat de-am învelit casa cu trestie *[şters]*.
[Plată unuĭ «chelariŭ».]

2. 1-iŭ Iunie 7256 (1748). Zapis, «dumnealuĭ finuluĭ Andreĭ Capt. ot Tărgovişte»: se pun zălog pentru o datorie nişte părţĭ de moşie «la Cănpiĭ Stăneştilor». «Şi am scris eŭ Costandin Logf. sin Ianache Capt. cu zisa luĭ.»

3. 22 Novembre 1791. Hotărîre pentru jalba «dumnei Lucsandra Cojasca..., pentru dumnealuĭ Drăgoiŭ Ceauş Spătăresc, arătănd că, avăndu un loc, pe care are şi casă, ce să vecineşte pă de o parte cu locul bisericiĭ Săseştĭ»[1], etc. Se făcuse un «îngrădiş», care aduce procesul. Pomenit «popa Ioan, ot biserica Stejaruluĭ». Se arată două acte scrise de «tot un condeiŭ». Se aduce martur un «lăcuitor din altă mah[a]la». «Acea biserică unde plăteşte chiriia Ceauşul... Şi, văzăndu pricina atăta de întunecată, am făcut prelungire şi am pus să

[1] Din Rîmnic. V. vol. I-II, p. 448 şi urm.

sape ca să găsească rădăcinĭ de parĭ de grad saŭ de uluce... Şi, din săpătura ce cu cercare s'aŭ făcut, s'aŭ găsit rădăcinĭ de parĭ de gard maĭ năuntru loculuĭ jăluitoariĭ.» Se caută a se adeveri «prin putere de blestem».

4. «Preoţiĭ ce li s'aŭ dat pečt. de scuteală» (1793). Uniĭ aĭ Vel Vorniculuĭ Brîncoveanu, — «iar ploc[onul] să-l plătească», — alţiĭ «aĭ dumn. Spatar Gĭanoglu» (popiĭ Băloiŭ şi Diţă), şi de la «biserica domnească din Cerneţĭ».

5. Κατάστιχον τῆς περιλαβῆς τῶν κινιτῶν καὶ ἀκινίτων πραμμάτων τῆς ἁγιοτάτης ἐπισκοπῆς Ῥιμνικίου, κατὰ τὸ αως' ἔτος, Ἰανουαρίου α'. («Catastih al cuprinderiĭ lucrărilor mişcătoare şi nemişcătoare din prea-sfînta Episcopie a Rîmniculuĭ, în anul 1806, 1-iŭ Ianuar»). Al doilea titlu, în interior: Κατάστιχα ἐσόδωντε καὶ ἐξόδων τῆς ἁγίας ἐπισκοπῆς ἀπὸ Ῥιμνίκου Βούλτζας, ἐν ὅσῳ ἐστάθην οἰκονόμος, ἀπὸ ἔτους 1796 μέχρι τοῦ ἔτους 1805-του. («Catastih al veniturilor şi cheltuielilor sfinteĭ Episcopiĭ de la Rîmnicul Vîlciĭ, cît am fost econom, de la anul 1796 până la anul 1805»).

1. Cele de mîncare.

Cheltuielĭ (1796): 4 leĭ oca de zahăr, 5 oca de cafea (καϊβέν), 1 leŭ «pentru patru gărăfĭ» (γαράφας), 1,20 «rachiŭ anison», 4 leĭ oca de dulceaţă (γλυκόν), darurĭ către protopop şi diacon, «2 τῷ καταραντζῇ ὁποῦ ἐζύγησε τὸ ἅλας» («cantaragiuluĭ care a cîntărit sarea»), cheltuială cu camfură (κάμφουρα), strafide, cheltuială cu «marele bucătar»; 1 leŭ oca de orz, 10,10 la ziafetul ispravnicilor», 6 la «farfuriĭ pentru casă», «3,20 la 3 ocă de săpun», «8 εἰς ἔξοδα ὅταν ἦλθεν ὁ Στρεπέης διὰ τὸ Σιπίη» («8 cheltuielile făcute cînd a venit Ştirbeĭ ca să treacă la Sibiiŭ»), 15, εἰς ἔξοδον ὅταν ἐκάθησεν ὁ Πραϊλόης εἰς τὴν ἐπισκοπήν («la cheltuiala făcută cînd a stat Brăiloiul la Episcopie») (Ianuar). — 62,20, εἰς 40 ὀκάδ. λάδι, ὅταν ἦλθεν ἡ καιμμακαμέσα τοῦ Δ. Χαντζερῆ («62, 20, pentru 40 de ocă de untdelemn, cînd a venit Căimăcămeasa luĭ D. Hangerì») (şi alte cheltuielĭ cu dînsa; Februar). — Şi în Mart cheltuielĭ cu «Ştirbeĭ». — April: «cheltuielĭ cu Păharnicul Gheorghe, cît a stat la Episcopie». — Septembre, cheltuielĭ cu μαχαιροπήρουνα şi κουλιάρια («lingurì şi serviciĭ»). — Octombre: «2,10, fidea pentru Căimăcămeasă», şi alte lucrurĭ.

1799. 3 leĭ, 5 care de lemne Cheltuielĭ cu Căimăcămeasa. Bacşiş ispravnicilor pentru «scutelnicii din Drăgăşanĭ». 2,20, halvà.

1800, Octombre. Διὰ τὸν σερπετὴν τοῦ Μουρούζη, ὁποῦ ἐκάθησεν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν μαζὴ μὲ τοὺς 'Αλβανίτας του («Pentru şerbetul luĭ Moruzi, cînd a stat la Episcopie cu Arnăuţiĭ luĭ»).

1801. 18,20, ἔξοδα διὰ τοὺς Τούρκους ὁποῦ κάθησαν εἰς τὴν ἐπισκοπήν. 3,20 ὅταν ἀπέρασεν ὁ ἀρχ. Ἄνθιμος («18, 20 cheltuielĭ cu Turciĭ, cînd aŭ stat la Episcopie»; «343, 20, cînd a plecat archimandritul Antim»).

1802. «2 leĭ, o căprioară pentru ispravnicĭ. 3 leĭ ..., ὅταν ἦλθεν ὁ Σερδάρης καὶ Στόλνικος Δίνκας διὰ τοὺς πρωτοπαπάδες ... Εἰς ἐξόδια τοῦ 'Ιωαννίτζα Λεονταρῆ, ἐν ὅσῳ ἐκάθησαν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν πρὸς φύλάξιν («cînd a venit Serdarul şi Stolnicul Dincă după protopopĭ... În cheltuielile luĭ Ioniţă Leondari, cît timp a stat la Episcopie, de pază»[1]. — Iunie. Διαφαγὴ εἰς τὸ λαζαρέτον («hrană la lazaret») (60 de leĭ). — 1-iŭ August. 10 εἰς ἔξοδα τῶν ἰσπραυνικῶν εἰς τὴν φυγήν («10, la cheltuielile ispravnicilor, cînd cu fuga»).

1803. Februar-Mart. «La ziafetul ispravnicilor.» Septembre-Octombre, ὅταν ἦλθεν ἡ Πανιερότης της» («cînd a venit Preasfinţia Sa [episcopul]»). «Pentru via Ţiganilor.»

1804. 3 εἴς ἕνα πακλαβᾶν. 5 εἰς γαράφαις καὶ ποτήρια ὁποῦ ἐτζάκησαν πίνοντες («3 la o paclavà. 5 pentru gărăfĭ şi pahare cînd s'aŭ bătut(?) beţiviĭ»).

1805. 2,20 «εἰς διακόσιαις σαρδέλαις» («pentru 200 de sardele»).

2. Haine.

Pentru călugărĭ, jimblarĭ, chelarĭ, cioban, purcar, viziteĭ, pentru portar, vier, boar, chelar, fesurĭ, anterie, dulame, şalvarĭ, şube, căciulĭ, papucĭ, ciacşirĭ, ὑποκάμισα (cămăşĭ), alageà, calpac. «profilurĭ» de blănĭ (προφύλλια)).

3. Cheltuielĭ felurite.

1796. Τῷ ἰατρῷ 'Αδάμ (mediculuĭ Adam); 9,20 εἰς 20 καπριόραι διὰ τὴν σκέπην τοῦ μάρους *(sic)* τῆς τυπογραφίας ἐλεῖς-

[1] Din causa năvăliriĭ Cîrjaliilor. V. Dionisie Eclisiarhul, în *Tesaur*, II, p. 201 şi urm.

θησαν ἀπὸ τὸ Φεδελεσιόϊ, εἰς διόρθωμα καρέτας καὶ καρούτζας («9,20, la 2 căpriorî pentru acoperemîntul părţiĭ unde e tipografia; s'aŭ dat de pomană de la Fedeleşoiŭ[1]; pentru dresul careteĭ şi căruţiĭ»).

1797. Vin dus la Bucureştĭ cu un scutelnic.

1798. 2,25, εἰς τὴν πόρταν τοῦ βλαχικοῦ σχολείου, διὰ σίδηρον, 12 τῷ ἰσπάσῃ, ὅταν ἦλθε νὰ πάρῃ 6 ἄλογα μὲ προσταγὴν τοῦ καιμμακάμη, διὰ τὸν Καπεδᾶν-Πασά («2,25, la poarta şcoliĭ româneştĭ, pentru fier; 12 iuzbaşeĭ, cînd a venit să iea şese caĭ, cu poruncă de la Caimacam, pentru Capudan-Paşa»)[2].

1799. 12 εἰς φουμαρίτον. 12 τῷ τυπογράφῳ διὰ τὰ γράμματα τῆς τυπογραφίας. 25, ἔξοδα εἰς τὸ ὀμπόρι τοῦ Ῥεουρένι («12 la fumărit; 12 tipografuluĭ pentru slovele tipografice; 25, cheltuielĭ pentru bîlciul de la Rîurenĭ»).

1800. 20 εἰς οἐρίτον («la oierit»). Ţigan fugar la Cîmpulung.

1801. Popă trimes la Bucureştĭ «cu scrisorĭ de răspunderea poclonuluĭ» (τῆς ἀποκρίσεως πλοκονίου). 2,20 εἰς τὰ τζάμια τοῦ καφασίου ὁποῦ ἐτζάκησαν οἱ Τοῦρκοι («2,20, la geamurile cafasuluĭ unde s'aŭ bătut Turciĭ»).

4. Lefile.

1796. τῷ δδ. ἕλληνι («dascăluluĭ grecesc») (20 l.), doftoruluĭ Adam (20 l.), τῷ ψάλτῃ τυπογράφῳ («psaltuluĭ tipograf») (10 leĭ pe lună).

Veniturĭ.

De la moşiile: Modoaia, Mihăieştĭ, Rîurenĭ, Copăcelu şi Bîrseştĭ, Dos, Muiereasca (Μουγεράσηα), Lespezĭ, avaetul unuĭ loc în Rîmnic, vin vîndut la crîşme, rachiŭ tot aşa, suhatul munţilor, dajdea (δόσιμον) ţiganilor birnicĭ, 30 de oĭ. Venitul anual e de 3.782 de leĭ în 1796. Apoĭ, în aniĭ ce urmează, de 3.728, 4.768, 4.129, 3.358 (1800), 3.767, 3.886, 5.126,26 (1803), 5.056,26 (1804), 2.136,26 (1805). Se notează: porumb, podurĭ, podişte, fîn (χόρτος), vite vîndute, ca izvoare de venit. Socotelile se încheie la 16 Februar ale fiecăruĭ an.

[1] Care venise la Dunăre contra luĭ Pasvantoglu (Dionisie Eclisiarhul, în *Tesaur*, II, p. 198 şi urm.). Cf Iorga, *Docum. Callimachi*, I, p 116 şi urm.

[2] Mănăstire pentru care v. vol. V, p 484 şi urm, n° 241.

La sfîrșit, cheltuielile extraordinare: maĭ mult sume trimese episcopuluĭ.

Averea în anul 1806 a episcopieĭ de Rîmnic. Între cărțĭ, 239 βιβλία πατερικὰ τοῦ Κεσαρίου Δαπόντε, 2 τόμοι τοῦ Ῥολήν[1]. Între cele româneștĭ: 1 χρονόγραφος χειρόγραφος, 2 χειρόγραφα βιβλία βλαχικά, 132 σώματα βιβλία σίρπικα μεγάλα καὶ μικρά, 25 σώματα βιβλία φραντζέζικα, 3 σώματα νέμτζικα, 1 ἰταλικός.

Τὰ τῆς τυπογραφίας: 42 τόπια χαρτὴ τῆς τυπογραφίας, εἰς δύο σενδούκια παλαιὰ μέσα βαλμένον.

4 τάσκουρα μὲ τὰ μεγάλα της ἀναγκαῖα σίδηρα, σκουριασμένα· ἀπὸ τὰ μικρά· ὅμως σουρούπια, καρφὴ καὶ ἄλλα σίδηρα ἀναγκαῖα λείπουν μερικά.

2 τούντζινα φουνταμέντα.

337 ὀκάδες μολίβι δουλευμένον εἰς ψηφία.

2 πλίτουρα διὰ τὴν μελάνην.

3 καμπάνες.

1 ἔτι μικρούτζικα διὰ τοὺς πατέρας[2].

6. Φύλον διὰ τὰ ὅσα ἄχρι τοῦδε ἐξοδεύθησαν εἰς τὴν τυπογραφίαν.

γρόσια παράδες.	
147	εἰς 98 ὀκάδες μολίβι, πρὸς παράδες 60 τὴν ὄκαν.
1	εἰς ἓν ἀρμάρι.
— 36	... (?) ποτιάδες, πρὸς 6.
23,10	εἰς 31 ὀκὰ σίδηρον, πρὸς 30.
9	εἰς μίαν ἰμισὴ ὀκὰ καλόϊ.

[1] V. *Ist. lit. rom.*, I, pp. 446-7; II, p. 29.

[2] «239 de cărțĭ, Paterice ale luĭ Chesarie Daponte, 2 volume din Rollin . . 1 letopiseț scris cu mîna, 2 cărțĭ româneștĭ scrise cu mîna, 132 de volume, de cărțĭ sîrbeștĭ, marĭ și micĭ, 25 de volume de cărțĭ franțuzeștĭ, 3 volume nemțeștĭ, 1 volum italienesc.

Averea tipografieĭ: 42 de topurĭ de hîrtie ale tipografieĭ, puse în două si pete vechĭ.

4 teascurĭ cu uneltele cele marĭ ale tipografieĭ, ruginite; și, din cele micĭ, șurupurĭ, cuie și alte unelte de fier maĭ sînt cîteva.

2 *fundamente* de tuciŭ.

337 de ocă de plumb, întrebuințat la slove.

2 blide pentru cerneală.

3 clopote.

Încă 1, mărunțel, pentru Părințĭ.»

14,14 εἰς 41 πήχη πανὶ πρασοβάνικον.
22,20 εἰς 12 ὀκάδες οὐλέϊ, πρὸς 75.
5 εἰς 100 δραμ. σφογγάρι.
2,20 εἰς 4 γίνκες ἤτοι κολάνια.
1,10 εἰς 2 πετζιὰν κατζηκίσια..
2,30 εἰς 11 τεστέδες μακαζά, πρὸς 10.
24 εἰς 6 σφόρες, πρὸς 4.
25 εἰς ἓν σχοινὶ χοντρόν.
1,25 εἰς 5 τεστέδες χαρτὶ διὰ τὰ σαράθαρα.
1,35 εἰς μιά'μίση πήχη ἀπᾶ.
5 εἰς δύο ὀκάδες λάδη.

239,09.

Οἱ μισθοὶ τοῦ τυπογραφείου καὶ μαθητῶν.

150 εἰς δύο βαρσατόρους, μήνας πέντε, πρὸς 15 γρ. τὸν μήνα ὁ καθείς.
30 εἰς ἕναν πιλιτόρον, μήνας τρίς, πρὸς 10.
15 ἔτι εἰς ἕναν πιλιτόρον, εἰς ἕναν μήνα ἰμισύν.
300 τοῦ τυπογραφείου, ἐξ ὧν τοῦ ἐδόθησαν (?).

734, διακόσια ἄχρι τοῦδε. 1808, Δικεβρίου 14. — Νεόφυτος Σύγγελος [1].

7. 5 Februar 1805. Alexandru Paladi Vel Ceașnic dă zapis luĭ Costandin Filipescu biv Vel Vistier [2], pentru «o pereche de case în mah[a]laoa Stejariuluĭ, cu pămăntul lor moștenescu, care case îmĭ sănt rămase și mie de la răpt. frate-miŭ Theodosie Palade, biv 3-ti Log[o]f[at]». E în hotar și cu «biserica Sașilor».

[1] «Izvod pentru cîte păňă acum s'aŭ cheltuit la tipografie.

leĭ parale	
147	pentru 98 de ocă de plumb, cîte 60 de parale oca.
1	pentru un dulap.
— 36	... boiele, cîte 6 parale.
23,10	pentru 31 oca . . ., cîte 30.
9	pentru o ocă și jumătate de mălaiŭ (?).
14,14	pentru 41 de coțĭ de postav brașovenesc.
22,20	pentru 12 ocă de uleiŭ, cîte 75.
5	pentru 100 de dramurĭ de burete.

[2] V. ediția mea a Cronicіĭ luĭ Constantin Căpitanul Filipescu, Prefața, p. XXXII.

8. Socotelile cheltuielilor episcopieĭ Rîmniculuĭ pe anul 1809. «5 leĭ pe o psaltire romănească.» E redactat, şi acesta în greceşte, fără împărţirĭ şi în mare desordine.

9. Înnainte de 1816. Foaie de zestre: «un beniş de atlaz cu florĭ fără blană, 25 tal[erĭ] ... noo cuţite de masă, 12 furculiţe 16; dintr'un bohčal[î]c de ginere să afl[ă] izmen[e]l[e], brăn[i]şor, o batist[a], 40; ... o saltea de carton bună, umplută cu lînă, 12; ... o plap[o]mă de ghermesut ..., o rochie de croazè, o rochie de tulpan, o rochie de şaliŭ, o rochie de erbechir, doo fuste ghermesut şi maldez, o scurteică croazè îmblănită cu norcă, o scurteică de plisă cu cacom bun ..., un bohčalîc de naş ..., 12 lingurĭ de cositor ..., o păr[e]che suiel[e] (?) de argint; darul gin[e]reluĭ dinnainte nunţiĭ: un tacîm de cal de čale bune, însă şaoa turčască, scărĭ turceştĭ, frîŭ de ibrişim cu harşale, maraşurĭ; o sabie, un mintean de postav de cel bun şi cu čapraz de argint ... un inel de aur cu antică albastră, treĭ cărţ rumîneştĭ ..., un raft de ibrişim cu alămurĭ, o părech[e] călimară ..., un chiurt îmblănit cu nefea cu vărğ spin[a]r[e] vulpe, o păr[eche] şalvar[i] postav bun, găitan de mătase, o păr[eche] potur[ĭ] de postav asemen[e], o dulam[ă] de postav asemene, o păr[eche] cizme cu călţuniĭ lor, doo cămăşĭ, din car[e] cu una s'aŭ îngropat, o epîngia roşie, un iğalîc, un şal galben, doo păr[echĭ] dăsagĭ: un[a] de

2,20 pentru 4 .. (?) saŭ colane.
1,10 pentru 2 bucăţĭ de —.
2,30 pentru 11 testele de *macază* (?), cîte 10.
24 pentru 6 sforĭ, cîte 4.
25 pentru o funie groasă.
1,25 pentru 5 testele de hîrtie, la sărindare.
1,35 pentru 1 cot şi jumătate de abà.
5 pentru două ocă de untdelemn.

239,09.

Lefile tipografieĭ şi ale ucenicilor.

150 pentru doĭ vărsătorĭ, pe cincĭ lunĭ, cîte 15 leĭ pe lună fiecare.
30 pentru un pilitor, pe treĭ lunĭ, cîte 10.
15 iar pentru un pilitor, pe o lună şi jumătate.
300 ale tipografieĭ, din cîte i s'aŭ dat.

734 şi 200 [de parale?], pănă acum, 1808, Decembre 14. — Neofit Singhelul.»

piele, un[a] de păr; doo păr[echĭ] pistoale: una de cal, cu cobur, una de brîŭ, cu sileafurĭ.»

10. Procese de despărțenie din 1816. Plîngere de «tiränită viață..., slutind-o și la mînĭ... Purtîndu-o catanel[e] și za[p]cii din sat băgat[ă] în fiară totdeauna dup[ă] urma luĭ, aŭ jeluit la protopop[ul] plășiĭ în treĭ rändurĭ... Aŭ prins-o și aŭ luat săcurea și aŭ bătut-o de moarte, făcîndu-o tot sänge... Spuind că bărbatu-săŭ trece la Craiova, s'aŭ luat eștametul dup[ă] el...» Pomenită o «maziloică» — Plîngere de bătăĭ: «sugrumîndu-o de gît și spînzurîndu-o de pičoare... Aú și fost silită în vreme de iarnă a mînea prin cocenĭ și prin crîngurĭ, încît i-aŭ degerat Pičoarele... La sfintele Paștĭ de iestimp, rîdicîndu-ș pîrîtul bucatel[e] de prînz și tacîmul meseĭ, s'aŭ dus singur la Predeștĭ și aŭ petrecut acolò cu veselie, toată săptămäna luminată» El spune că ea i-ar fi dat cu un «mosoru în cap» «și, cînd o chiamă la masă ca să mänînce împreună cu el, nu voește...Un copilaș ce îl aŭ, l-aŭ băgat în izină și în epilepsie...Ia să află în casa sa ca o nemernic[ă] și călătoare, făr a avea voe slobodă a pune mîna la ceva de ale casiĭ, nič era volnică de a-ș fač[e] de mîncar[e] din strînsul lor, ci trăia cu cerșitul prin odăĭ. Știut este tuturor oamenilor casnič că fieștecare fămee în casa sa este stăpînă pe strînsura casiĭ și, de v[a] da la niscai fămeĭ lucrătoar[e] o leg[ătură] de făină saŭ un mert[ic] de mălaĭ saŭ puțun[e] legum[e] saŭ în pah[ar] de rachiŭ, nu dă de ğaba, ce, orĭ pentru torturĭ, pentru țesut orĭ pentru înnălbit, orĭ pentru alte ajutorințe ale casiĭ» Ar fi spus el slugilor să n'o asculte, ci «să o înjure cum va fi maĭ răŭ». Nu-ĭ face haine. «Răspunsul, pîrîtul că: i-aŭ făcut și el o rochie de croazè și o ğubea îmblănită cu samur.» — Alt cas. «A doazi de nunt[ă], fiind adunațĭ la masă ieĭ cu rudeniile și cu nașu-săŭ, Nicolae în multe rîndurĭ i-ar fi zis socru-săŭ pentru fie-sa: «bătae, bătae»; car[e] cuvînt auzindu-l nașu săŭ, i-aŭ zis, de va ajunge a să ținea casa cu bătaia, nu iaste nič un lucru cu cuviință, și cum că de atunč de cîte orĭ s'aŭ alăturat ca pre lîngă o soție a o cerca de are dragoste asupră-ĭ, numaĭ de cît să scula de lîngă iel și ieșia afar[ă] din casă, rîzînd și bătîndu-ș joc și vorbind cu alțiĭ cum că-ĭ ieste urît, nič în ochĭ să-l vază...

N'aŭ cunoscut la iel vre o meteahnă de scîrbĭčune, dup[ă] cum să întîmplă la alţiĭ... Iar, maĭ trecînd vreme, aŭ început a să dumestnici şi a-l iubi... Maĭ arată jăluitorul că, mergînd pre calea primare la socri, şi întrebat hiind de dînşiĭ cum le iaste petrecerea, le-aŭ povestit făr de sfiială urîčunea ce are fiica lor asupră-ĭ, iar ieĭ, luînd-o de mînă, aŭ pus-o lîngă dînsul. Însă ia îndată, sculîndu-să, aŭ fugit cu plîngere. Atuncĭ părinţiĭ ieĭ, văzînd acest felĭ, aŭ început să plîngă amîndoĭ şi să o întrebe ce vină îĭ găseşte de-ĭ iaste urît. Iar pîrîta nu aŭ dat nicĭ-un răspuns; care văzînd tată-săŭ şi mumă-sa, l-aŭ mîngîiat cu vorba, că să fie îngăduitorĭ, pănă să va maĭ deprinde şi ia, şi aşa aŭ plecat amîndoĭ de aŭ venit acasă.» O «vedea... glumind cu un Ţigan ce-l avea de zestre şi trăgîndu-se cu iel prin casă; carele şi, răzgîindu-o, îĭ ziča: «Catincuţa neicăĭ»... Aŭ căzut cu mare melanholie cum că cu un Ţigan să glumească soţia luĭ, iar pă dînsul să-l urască. Întrebîndu-se pîrîta ce are ea să răspunză la ačasta, zise că, fiind Ţiganĭ crescuţ în casel[e] stăpînilor săĭ, aŭ ačastă îndrăzneală a să obrăznici.» Întrebată de ce-l ureşte, de către aĭ eĭ, «iar ia, tăcînd, n'aŭ dat nič-un răspuns, şi atunce, întrebînd pe o Ţigancă bătrînă care era trimisă de socru-săŭ pentru buna povăţuirea ieĭ, cine iaste pricina, jeluitoriul saŭ pîrîta, aŭ răspuns cu frica luĭ Dumnezeŭ cum că pîrîta iaste pricina.» În lipsa luĭ, care e negustor, ea glumeşte cu o calfă şi arata «că acele glume şi rîsurĭ era semne ale iubeştilor... După venirea luĭ de l[a] Bucureştĭ, întrînd în toropeala ačasta, aŭ început a cerceta prin lăzĭ, şi aŭ găsit o leg[ă]tur[ă] cu farmece şi cu şorecie şi cu multe fleacurĭ carele arătă de să văzură înnaintea judecăţiĭ, şi încă aŭ maĭ găsit şi un inel al maĭ sus numituluĭ Nicolă Calfa, iar 27 rubinèl[e] îĭ lipsesc. Iar, pentru aceste boldoaşe de farmece şi de şorecie, cu alte fleacurĭ, făcu pîrîta tăcere... Inelu îl luase pîrîta schimb pe neşte metaniĭ ce le-aŭ avut iel în oglinda casiĭ.» Fusese trimeasă la pază, în casa Cucerniciеĭ Sale «protopopuluĭ». Aicĭ are întîlnirĭ «în casa ča mare».

10. Foaie de zestre: «144 leĭ în galben[ĭ] la gît..., 4, 1 batist[ă] de oraţie... Mirazur[i]l[e] čale ce i-aŭ lăsat soru-sa, răposata Băluţa...; 1 basmà, 4 batiste..., 2 castroane, 1 soln[i]ţă de cos[itoriŭ].»

11. Pentru epitropul bisericiĭ Sf. Nicolae din «mahalao Ungurenilor». Se cumpără un clopot de la un Brașovean. «Banĭ străinĭ, care s'aŭ dat cu embatichiŭ pentru folosu sfinteĭ bisăricĭ.»

12. 1818. Foaie de zestre: «binișŭ de poală, îmblănit cu cacom, o roichie asămene, 1 tătarcă de atlaz, vărgată cu fir, cu șiretur[ĭ], 1 rochie de atlaz, vărgată cu fir, cu antereu eĭ, 1 fuștă de maldef, 1 rochie ghermesit sadea... 1 gherdan de găt... cămăș de fludă, fămeeștĭ, cămăș fămeeștĭ de pănză supțire, čarșaf cusut cu 7 răndur[ĭ], greŭ, cu fir; 4 perine micĭ, curățate și cu fir..., șe[r]vete cusute... șe[r]vete vărgate..., paplomă pe cutnie, saltea de cutnie..., sfeșnic de alamă».

13. 27 Ianuar 1820. Alexandru Suțu, «pentru 2 pod[u]r[ĭ] marĭ ce sănt și la acel oraș al Craioveĭ, întocmindu-se osebit venit». Se crează un venit de 5.514 talerĭ pe an. «Doaă parale la leŭ, de la toate lefele Craioveĭ, și încă din potrivirea de cîte doaă parale la leŭ de la simbriile ispravnicilor și a sameșiloru de la cincĭ județă ot preste Olt», depuindu-se la Casa Lefilor și la Vistierie. Comisia de administrație se va compune din episcop, Caimacamĭ și Divaniți, iar, «casieru» Hagi-Enuș. Va lua banĭ «și de la iratul măn[ăs]tiriĭ Obedeanul». Se vor da «cheltuielile școaleĭ»: baniĭ mănăstiriĭ «și căte t[l] 289, la o diminie, din baniĭ lefilor» (26 Ianuar; e iscălit Barbul Văcărescu Vel Ban). Lista banilor. — Urmează măsurĭ «pentru așezarea și îndreptarea făntănarilor orașuluĭ Craioveĭ» (19 Februar 1820).

14. 1823. Foaie de zestre. «Un bohcealăc de naș, un bohcealăc de socru, un bohcealăc de soacră, un bohgealăcŭ de ginere, dooă saltele de cit..., o cadrilion, dooă semizeturĭ... 360 leĭ, în 24 galbenĭ chisaricеștĭ, căte tal. 15, al sălbiĭ.»

15. 26 Maiŭ 1823. Măsurĭ domneștĭ pentru «havaetul cununiilor, din t[l] doĭ orĭ treĭ ce să luoa din vechime de la fieșcare nuntă».

16. 1827. Plîngerea «contracciuluĭ moșiilor sfintiĭ mănăstirĭ Sadova și tovarăș[ĭ]». Clăcașiĭ de acolo aŭ tăiat «o sumă de pădure, cu cuvănt că face curătură de livezĭ... Nu numaĭ

că aŭ livez de fac fânețe îndestul pentru dobitoacele lor, ce încă le prisosește, de vând cușările pe la Ungurenĭ.»

17. C. 1830. Plîngere către episcopul de Rîmnic «și otcîrmuire sfinteĭ Mitropoliĭ», din partea «robilor sfinteĭ mănăstirĭ Tizmana», «la satul Ceaurul». «Din copilăriia noastră, de la moși, strămoși noștriĭ am avut rîndî cu săptămîna la alțĭ arendașĭ, și ne da și mertic de mîncare și pă săptămîna care eram acase la noĭ. Iară acum, de sint anĭ patru la Sfîntul Gheorghe viit[o]rĭ, de cînd aŭ luat dumnealuĭ Dumitru Dudoroiŭ moșiia Ceaurul în arendă, nu ne-aŭ maĭ lăsat rîndî vara, în vremea lucruluĭ, ci, cîțĭ sîntemŭ în casă, pe toțĭ ne ià în lucru, și de mîncare nu ne dă macar un dram de mălaĭ saŭ alt ceva, încât am ajuns murind de fome, cu Țigance, cu copiĭ cu tot, și goĭ în piele gole, — că noptea facemî strajă la Curtea d-luĭ și zio lucrăm morțĭ dă foame, cu micŭ cu mare: și, pă lîngă aceștea, ne-aŭ spăriiatî cu bătaia în v[r]eam[e] că nu sintem volnicĭ să ne ducem la altă parte să lucrăm pă mălaĭ saŭ pă o pîine; ci încă, ce vede pă la noĭ, vite saŭ prune, ne-aŭ luot tot, — că numitul arendașĭ aŭ făcut șaptezăcĭ de cară de porumbĭ, lucrat de noĭ, iar noĭ, toată Țigăniia, n'am făcut nicĭ doo-treĭ cară de porumbĭ; și maĭ ales noo, luĭ Marin și Dumitru, ne-aŭ luot și fînu, an și estimpî, plata *(sic)* 28 și treĭ cară de prune. Și nu maĭ știm ce să ne facem, că nu putem să ne facem morte.» Cer a fi scăpațĭ de «acest groznic arendașĭ, și vom da și noĭ birî ca ceilanț robĭ aĭ sfinteĭ mănăstirĭ». Iscălesc: Julea, Becoĭ, Duțe, Bunoiŭ, Porom.

18 Pe la 1830. Plîngere contra unuĭ zapciŭ. «Ne ajunde *(sic)* de totŭ am cheltuială cîte t[1] 5 conacu și, dacă n'avem căte un puĭ de gaină, chelcăm *(sic)* o jum[ă]tate de sfanțĭ.» Iscălesc și: Iovan Pobirce, Nicolae Gogan și Gheorghe Boldan.

19. C. 1833. Plîngere a unuĭ Sava Bulucbașa. «Dar atuncĭ, peste puțină vreme, sosind armiia rusească aicĭ, în pământul Țăriĭ-Rumăneștĭ, și deșchizăndu-se în partea loc[u]luĭ fricĭ, maĭ vărtos fiind și pria (?) cu apropiere de Dunăre, știindu-se de primejdiie, și neîndrăznind a merge acolo în fața loculuĭ, n'aŭ apucat acel protopop să facă nicĭ o cercetare.»

20. C. 1835. Plîngere a robilor Tismeneí. «Noĭ până acum plăteam birul, adecă dajdia nostră, la Preosfinția Sa părintele Partenie, egumenu sfinteĭ mănăstirĭ: cel maĭ de frunte căte t[1] 15-20 la un sfert, și mijlocu căte t[1] 8, și ceĭ maĭ de jos căte t[1] 6 la un sfert, făcănd cislă, careșĭ după puterea luĭ, și tot ne venea cu greŭ, după scăpăciunea nostră și mare sărăcie ce săntem împresuraț. Și acum, unde așteptam bucurăndu-ne și slăvind pe Dumnezăŭ că am ajuns supt măna unuĭ prea-milostiv stăpăn și de tatăl ceresc încorunat cu toate cele desăvărșăt, așteptănd oreșĭce îndurare, vedem că acum maĭ mare jac și amar aŭ căzut pe capetele nostre; că ipistatu cel din cinstită poruncă oră̆nduit, împreună cu zapcii, s'aŭ pornit cu o ră socoteală asupra nostră, de ne-aŭ apucat acum de l'am plătit bani sfertuluĭ ce urmează, a luĭ Sfăntul Gheorghe, de fieșĭcare, și bun și răŭ, căte t[i] 20 de una familie, și flăcăi nevărsnicĭ, necăsătoriț, cum și nevolnici ce era ertațĭ, iar acum întocmaĭ ca ș[i] pe ceĭ bunĭ.» Iscălesc și: Zlătăroiŭ, Minčună, Zambu.

21. 1835. Plîngere a «Floricăĭ sin Pan Zbaroi, roba sfinteĭ mănăstirĭ Tizmana». «Mă aflu numaĭ cu copilași și capul mieŭ; altă nicĭ pičorŭ de vită nu am, și mă vaitŭ că nu oĭ să pocĭ să-ĭ scotŭ din fomete, și dătore sintŭ leĭ patruzăcĭ la părintele potropopu Andreĭ ot Tărgu[-Jiŭ] și la Dumitrașco Tobă ot Tămășăștĭ, iară zăce toată în birŭ. Și acu, de să vor strănge toțĭ datornici, pote să daŭ un copilŭ ca să mă plătescŭ, și nicĭ opincă în pičorile nostre pe iarna ačasta n'am încălțatŭ, și am earnatŭ într'o čoercă de tufă, că n'am fostŭ vrenicĭ să ne facem bordeĭ... Să mă earțĭ de birŭ, că nu maĭ sintŭ vrenică a da birŭ, și, nu numaĭ a da birŭ, ci nicĭ copii a-ĭ crește, că numaĭ furca, atătă-ĭ hŭrana mè a crește copii; și nicĭ lucru de furcă nu maĭ găsăscŭ pe la muearĭ, nu maĭ găsăscŭ să-ĭ hrănescŭ. Și cum va fi mila Priasfinții Sale asupra ticăloșii mele.» — E iertată de bir la 25 Februar.

22. 1835. Cerere de a fi numit slujbaș la episcopia Rîmniculuĭ. Se trimete de episcop la archimandrit. Pecete cu coroana, și inițialele: «Ne[o]f[i]t, ep. Rmnc.; 1824».

III. Alte documente rîmnicene.

1. 10 Ianuar 1783. Săteniĭ din Brezoaia și Călineștĭ se învoiesc la «păciuire» a-șĭ împărți cheltuielile făcute la cearta lor. — Și aiurea se pomenește «cartea de pace». — Copie modernă de d. avocat N. Iepure din R.-Vîlciĭ.

2. 10 Iunie 1783. Zapis între «moșteniĭ din satul Brezoaia» și ceĭ din satul Robeștĭ, pentru hotarele lor. «Gruiul luĭ Dom[n]... Fîntîna izvoruluĭ... În valea Călineștilor, în furcitură... Un picior de munte al Robuluĭ, ce-ĭ zic Gligomanu, poala munteluĭ din obîrșia izvoruluĭ frumos... Și multă gîlceavă și prigonire avînd între noĭ pentru acest codru poală de munte, al Robuluĭ, care în anul trecut făcîndu-se și bătae acolo în munte, de amîndouă părțile, s'aŭ întîmplat de s'aŭ făcut și moarte.» Se adună acum la Piteștĭ, și se înțeleg. «Ne-am socotit amîndoauă pàrțile ca să nu ne maĭ sărăcim cu cheltuiala judecăților și cu atîta frămîntătură de oamenĭ și cu mărturisanie, și, pentru ca să lipsească toată pizma și vrăjmășia între noĭ, amîndouă părțile cu o dragoste ne am învoit și ne-am împăcat», etc. — Copie modernă, de d. avocat N. Iepure din Rîmnicul-Vîlciĭ.

3. 1-iŭ Iulie 7291 (1783). Moșnenĭ din Robeștĭ, Călineștĭ, Brezoaia vînd «iarba munteluĭ Gligomanuluĭ dumnealuĭ Vătafuluĭ Dinuluĭ, să o pască vitele în anĭ 22...», pe an cîte talere 14». Iscălesc doĭ Lăzurenĭ, Ion Tilică, Mihăilă Lupu și alțiĭ. Scrie un popă. — Copie modernă, de d. avocat N. Iepure din R.-Vîlciĭ.

IV. Documente din colecția d-luĭ profesor Șapcaliu din Cîmpulung.

1. Ȣ град Бȣкȣрещи, 12 Iunie 6980 (1472). Radu-Vodă, «fiul luĭ Vlad marele Voevod», pentru un Baico și alțiĭ, ce aŭ ocină la Dușeștĭ. Tudor (?) Neagu Vel Vornic, Dragomir Manev, Cazan Sahacov, [Neagoe] Borcev, Nan... Mal (?)-Vornic, Stan Țepev Stolnic, Vălcul Vistier, Vintilă Păharnic, Vladulŭ Comis,

Drăghicĭ, Jitiian, Stratornicĭ. Monogramă cu roșu. Pecete mică, roșie, ruptă. Pergament [1].

2. 8 Ianuar (fără an = 1578-82). Mihnea-Vodă, feteĭ luĭ Vlaicul Logofăt, din Coteștĭ, Dobra, întărindu-ĭ ocina la Bughe, care-ĭ era de zestre. Pomenit Văsiiŭ. Se daŭ și кечин[и]. Ea era soția luĭ Miriță. Fără boierĭ. Ispravnic Mitrea Vel Vornic. Scrie Brătil[ă]. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cu șnur verde.

3. Gherghița, [data e ruptă, lipsind jumătatea în lung a documentuluĭ [2]]. Mihaĭ-Vodă, luĭ Radu Vel Comis (Buzescu) și fiilor luĭ, pentru o ocină cumpărată de el. Marturĭ: Ioan Vel Vornic, — Stroe Stolnic, Șerban [Păharnic]. Monogram cu roșu. Iscălitura Domnuluĭ.

4. Tîrgoviște, 19 April 7118 (1610). Radu-Vodă, pentru jupanița Stanca Clucereasa și fiiĭ eĭ, întărindu-li doĭ vecinĭ din sat din Nămăeștĭ, Dragomir și Stanca, și fiiĭ lor, Stoica și Ducul; «pe cari maĭ sus scrișiĭ vecinĭ i-a cumpărat jupanița Stanca Clucereasa după moartea jupanuluĭ Radul biv Vel Clucer Florescul [3] de la Bran din Bogăteștĭ, drept 3.800 aspri gata». Marturĭ. Cernica Vel Vornic, Lupul Vel Logofăt, Nica Vel Vistier, Mărzea Vel Spătar, Gligorie Vel Comis, Bărcan Vel Stolnic, Stanciul Vel Păharnic, Leca Vel Postelnic. Scrie Nestor Logofăt. Monogramă cu roș. Pecete ruptă. Iscălitura Domnuluĭ. Slavon.

5. 8 Iulie 7122 (1614). Sătenĭ din Geamenile daŭ zapis «Log[o]fătuluĭ Vintil[ă]», «cum i-am dat noĭ un Rumănu anume Stroe..., ca să fie Log[o]fătuluĭ de moșie..., pentru o tocmeal[ă] ce-aŭ fost fapt cu cumnatul Bălča, că i-aŭ fost văndut cumnatul Bălčo un Rumăn, anume Stroe; deč acel Rumăn nu i-aŭ fost stătătorĭ, ce i-am dat pre cestalalt Stroe, să-ĭ fie Rumăn pentru Rumăn.» Marturĭ: «Paraschiva Log[o]-fătul și Stamațco și Pătru iuzbaș[a] și Nan Logofătul de Măgu-

[1] Cf. ediția mea din Constantin Căpitanul Filipescu, p. 24, nota 2, și Lăpĕdatu, în *Transilvania* pe 1902.

[2] Trebuie să fie din 1596. V. vol. V, p. 290, nº 9. În acest an, pe vremea năvălirii Tatarilor, Mihaĭ-Vodă stătu la Gherghița (Walter, în Papiu, I, p. 42).

[3] V., pentru Florescul, vol. V, p. 682 (cf. *ibid.*, p. 296, nº 16).

reanĭ». Scrie «Stoi Catărgan». Două iscăliturĭ și o pecete cu negru.

6. Tîrgoviște, 8 Februar 7133 (1625). Alexandru-Vodă, fiul luĭ Radu, pentru satul Dragoslavele, scutindu-l за кьбла сьс сѣном, и за мед, и за косѡк, и за вол и за кон гсдскии, и за сȣха ѡвца и за ѡпкчнаш и за бани ѡт сȣдство и за кышерїе и за горщїна за ѡвцї и за свіні и за сваке слȣжбове («de cîble și cu fîn(?), și de mied, și de ceară, și de boĭ, și de caĭ domneștĭ, și de oaia seacă, și de opcinașĭ, și de banĭĭ pe județ, și de cășerie, și de gorștina de oĭ, și de porcĭ, și de toate slujbele»), etc. dar vor da вь единȣ мсцȣ по десѣт желти, ниж да ѡскьдѣет ниж да прїлагает, и вь врѣм ѡвечнаго горщінȣ да дадȣт гсдкми по .сн ѡвцї вь едїно лѣто. а дрȣг нечтож, ниж да се ȣзимает поклон нич за ѡвцȣ банї ино ничтож развѣ сіе чісло за овец вишеречное, да дадȣт ката годінȣ на врѣме гощінȣ, и тін десѣти жілти ката мсцȣ («pe fiecare lună cîte zece galbenĭ: nicĭ să scadă, nicĭ să crească, și la vremea goștiniĭ oilor să dea Domnieĭ Mele cîte 208 oĭ pe un an, și alta nimic; nicĭ să dea poclon, nicĭ banĭ de oaie, nimic, afară de cisla pe oĭ ce zice maĭ sus, să dea în orĭ-ce an pe vremea goștineĭ, și aceștĭ zece galbenĭ pe lună») [1]. Aveaŭ privilegiu de la tatăl săŭ, Radu. Marturĭ: Papa Vel Vornic, Fiera Vel Logofăt, Vladul Vel Vistier, Mihu (?) Spătar, Vartolomeĭ Vel Stolnic, Bratul Vel Comis, Gherghe, Vel Păharnic, Dumitrachi Vel Postelnic. Ispravnic Fera Vel Logofăt. Scrie Udriște[1]. Monogramă cu roș. Pecete ruptă. Pergament slavon.

[1] Cf. cu documentul din vol. V, p. 438, nº 6, saŭ cu cel de pe pp. 481-2, nº 11, *ibid.* Să se compare și cu actul din Tîrgoviște, 27 Ianuar 7122 (1614) al luĭ Radul Voevod (în titlu și feudele Almașuluĭ și Făgarașuluĭ), pentru Mihail și Nasta și Negul Corneĭ (Корнек), Lazar, Drăghicĭ, Stănilă, Stoica, învoindu-li să fie scutită за бир и за кжбла и за сен и за ѡвци и за сȣх ѡвцȣ и за днжмȣ за нчели и за горщин[а] за свини, и радї мед, и радї кони за ѡлак и за работ гпскȣ и радї вин[ь]рич и радї бани ѡт сȣдствѡ да не оулезнті ȣ села им и радї вьсех слȣжбове и дажбе елика соут през лѣто ȣ земле гсдвми («de bir și de cîble și de fîn și de oĭ și de oaie sacă și de dijmă și de albine și de gorștina de porcĭ și de mied și de caĭ de olac și de robotă domnească si de vinăriciŭ și de banĭ de județ, și să nu între în satul lor, și de toate slujbele și dăjdile ce sînt preste an, în țara Domnieĭ Mele») (Hîrtiĭ Golescu, depuse la Academia Romînă).

7. 18 April 7144 (1636). Maĭ mulțĭ sătenĭ daŭ un zapis «la măna Stoică Popeĭ ot Nămăiaşt[ĭ], ca să fie în pač[e] şi slobod de acum nainte, şi de niminilea val să n'aibă; pentru căce ne'ŭ fostu noaî Rumăn de moşie, şi, căndu am văndut muşie de în Nemuiaşt[ĭ], de în sat, iar pre acestu om, anume Stoica Popa, nu l-am văndut, căce aŭ fostu numaĭ cu capul, ce l am lăsat să fie slobod. Iar, căndu aŭ fostu acum în zilele Domnulu[ĭ] nostru Mateiŭ Voivod, noĭ l-am iartat să fie în pace du rumănie... Şi cine se vah [1] scorni a sparge acesta a noastră tocmală, să fie proclet», etc. Între marturĭ: «Radul Jumăra i Ba[dea] i Neguț». O iscălitură şi treĭ pecețĭ.

8. Tîrgovişte, 3 Iunie 7150 (1642). Mateiŭ-Vodă, unor sătenĭ din Găneştĭ. Nume: Prodana, Stoiana. Intre marturiĭ zapisuluĭ de vînzare, şi un Stan Stolnicul din Piteştĭ. Mărturia boierilor. Monogramă cu roş. Pecete ruptă. Iscălitura domnească. Pergament. Slavon.

9. 17 Mart 7156 (1648). Mateiŭ-Vodă, luĭ «Stroe părcălabul din sat din Nămăeştĭ», pentru a *apăra* acest sat şi satul Danul (ambele în Muşcel), «care săntu ale coconuluĭ ale lu Mateiaş, de către toțĭ oameniĭ: nimenilea să nu umble cu vite pre aceaste moşiĭ. Iar pre cine va prinde părcălabul oamenĭ de laturĭ dintr' altă parte umblăndu cu vită pre aceaste moşiĭ, să fie volnic cu ačastă carte a Domnii Meal[e] să-ĭ bat[ă] mult şi să-ĭ gonească afară de pre moşie, păn i va scoate de p[e] hotarul acestor sate ce scriŭ maĭ sus, şi de nimenelea opreal[ă] să n'aibă naintea cărțiĭ Domnii Meal[e], — că aşa iaste învă[ț]ătura Domnii Meal[e].» Monogramă cu roş. Pecete octogonală cu chinovaı. Iscălitura domnească.

10. 26 Mart 7163 (1655). Costandin Şărban, luĭ «Lunea Roşul din Nămăeştĭ ot sud Muşcel..., ca s[ă] fie volnic cu ačastă carte a Domnii Meal[e] de să opreaască pre Radul lu Drăgan de pre dealnița luĭ, carie iaste Luneĭ dat[ă] zeastre de la socru-său Gherghe Pit. den Lazure, car[e] aŭ fost den partea luĭ, den partea Părvulească». Monogramă cu roş. Pecete mică cu chinovar. Iscălitura Domnuluĭ.

[1] Pentru asemenea forme, v. vol. VI, p. 468 şi n. 1.

11. 27 Octombre 7164 (1655). Costandin Șărban, pentru Vintil[ă] Cluč. i Dumitrașco Post., fiiĭ luĭ Negoe Log[ofătul], nepoțiĭ luĭ Vintilă Vornicul, «de să aibă a-ș ținearea satul Năm[ă]eștiĭ, cu tot hotariul și cu toț Rum[ă]niĭ, căț se vor aleage, cum aŭ ținut și moșă-sa Stanca, jup[ă]neasa lu Vintil[ă] Vornic». Monogramă cu roș. Pecete mică, rotundă, cu chinovar. Iscălitura domnească.

12. Tîrgoviște, 20 Decembre 7166 (1657). «Eŭ jupan Panno Filipescul Vel Spat.[1], i Chirca Banul i Ventil[ă] Log., cu fratemieŭ Dumitrașco, feč[o]riĭ luĭ Neghiț[ă] Log., și noĭ fečoriĭ lu Drăghič Sluj.: Papa Čauș, Ventilă Post., Mihaiŭ Spat., nepoțiĭ Ventilăv Vor[ni]cu», daŭ zapis satuluĭ «Dragoslavele de la scală, unde iaste chiia ot sudstvo Muș. i Pad. *(sic)*, ca să s[ă] știe cum aŭ fost un sat al nostru maĭ de nainte vream[e], iar, când aŭ fost în zilel[e] răposa[tu]luĭ Mateiŭ-Vodă, părințiĭ noștri eĭ aŭ avut mult[ă] pără și gălčavă cu dinșiĭ pentru rum[ă]niia, și aŭ luaat Dragoslăveaniĭ și leage de-aŭ jurat de către eĭ cu 12 megiaș, cum că nu le-aŭ fost Rum[ă]nĭ, iar, după aceaia, și părinților noștri căzându-li-s[ă] a luarea leage preste leage preste dînșiĭ, 24 de boiarĭ, răposatul Mateĭ-Vod[ă] și toț boiariĭ Divan[u]luĭ aŭ socotit pentru dinșiĭ, decât să maĭ poarte părințiĭ noștri pără și legĭ, maĭ bine să fie o tocmeal[ă] și o pač[e] întru dinșiĭ; fiind și Dragoslăveaniĭ un sat de marginaa țărăĭ, la hotar, și purtând atâtea slujbe împărăteșt[ĭ] și crăeștĭ, domneșt[ĭ] și multe ol[ă]cărie cu soliĭ și cu toate trebel[e] Domnii și ale țărăĭ, intrat-aŭ singur reposatul Mateiŭ-Vod[ă] și toțĭ boiariĭ la miljlocul lor, ca să fie o tocmeal[ă] și o pač[e] între dinșiĭ, să-ĭ lase pre o răscumpărătoare. Derept aceaia și părințiĭ noștri d[u]m[nea]lor încă aŭ socotit și se-aŭ tocmit cu Dragoslăveaniĭ dennaintea răposat[u]luĭ Mateiŭ-Vod[ă] și a tut[u]ror boiarilor marĭ și mič, în Divan, de ș' aŭ răscumpărat capetele și feč[o]riĭ și toat[ă] moșia lor, den hotar până în hotar, de rum[ă]nie, și le-aŭ dat lor treĭ miĭ de galbenĭ gat[a], cu bun[a] voe a lor, de și i-aŭ împărțit eĭ, fieșcarel[e] cât i-aŭ făcut partea, făcân-

[1] V. ediția mea din Constantin Căpitanul, Prefața.

du-le zapis la măna lor, cu atăta boiarĭ marĭ mărturie», punînd şi blestem. Staŭ în pace «ca la 16 anĭ». Acum, supt Costandin Şerban, «dup[ă] moarte părinţilor noştri, încă neaam apucat de dinşiĭ pentru rum[ă]nia, şi am vrut să luăm leage 24 de boiarĭ ca să-ĭ călcăm, iar apoĭ noĭ, văzănd zapis de la părinţiĭ noştri..., şi, căzănd şi eĭ, împreun[ă] cu mulţĭ boiarĭ, la noĭ, cu multe rugăciunĭ, am soc[o]tit să nu maĭ purtăm nič o gălcav[ă], ce ne-am tocmit cu dinşiĭ dennaintea D[o]mnu nostru şi a tot Divanul, şi ne-aŭ dat Dragoslăveaniĭ şi noao preste ceale 3.000 de galbenĭ încă ug. [300], de se-aŭ făcut de toţ ug. 3.[3]00 — şi i-am scos din toate cărţil[e] şi den toate hrisoavel[e] den căte n'aŭ fost scoş de părinţiĭ noştri.» Blestem contra cuĭ va călca învoiala. Iscăliturĭ si peceţĭ: Pană Spăt. Filipescul, Vintil[ă] Logofăt siŋ Nagoe Post., Chirca biv Vel Ban, împreună cu jupănesa mè Dumitrana[1], Radu Post. i jupaniţa eg Gherghina, Popa Ceauşul snă Drăghič Vist., Vintil[ă] Drăghičan, Alixandra fata lu — triche *(rupt: Chirche?)* Banul, Drăgoĭ Căpt.»[2].

13. 15 Iulie 7171 (1663). Nişte sătenĭ din Nămăeştĭ daŭ zapis «acestuĭ Rumăn al nostru, anum[e] Şteful, şi cu fraţiĭ luĭ, şi fečorilor lor, şi nepoţilor, şi strănepoţilor lor..., de i-am ertat de rum[ă]nie», fiind *slobozĭ* de spre orĭ-cine «den rubedeniia nostră, pentru că aŭ fost înpresuraţ de alţĭ boiarĭ, iar noĭ am găsit cărţil[e] nostre, şi i-am scos de la aceĭ boiarĭ şi i-am ertat.» Blestem pentru cine ar *sparge* zapisul. «Alta, iar i-am ertat cu locul caseĭ şi un loc în cămpŭ de 3 car[e] de făn.» Marturĭ: «Stroe părcălabul i Bosiiuţ i Stan Bercea..., Oprea Măceş». Scrie «Ilie Log[o]făt, snă Dum[i]tru Grec ot Dlăg[o]polea, şi mi i-am pus şi inelul maĭ jos, cu iscălitura». Peceţĭ şi iscăliturĭ.

14. 5 Februar 7173 (1665). «Diicul Log[o]fătul ot Mogoşanĭ» dă zapis luĭ Vintilă Logofătul, vînzîndu-ĭ un Rumîn din Nămăieştĭ «şi cu treĭ fečoriĭ aĭ luĭ..., pentru că, fiindu în satul dumnealuĭ, altuia nu se'ŭ căzăt a luoa, şi, fiindu-mĭ

[1] Sora luĭ Pană Filipescu.

[2] V. actul domnesc dın 22, în ediţia mea a luĭ Constantin Căpitanul, pp. XII-III. Alt act pentru Dragoslave (privilegiĭ generale), aicĭ, V, B.

și mie nevoi de ban[ĭ], îem văndut dumisal[e] de a mea bună voi și fără de nicĭ o silă, și cu moșiia, a patra parte din într'o delniță.» Între marturĭ: «Radul Capt. Știrbeaĭ mărt[u]rie, Gligorie Buneavič, Ion Vel Capt., . . . Stroevič, Barbul Felieșian mărturie, Hamza Logofăt».

15. 6 Mart 7173 (1665). Radul Leon-Vodă, «oamenilor boiarilor Domnii Meal[e] Ventil[ă] Log. i Dumitrașco Log., ca s[ă] fie volnič cu ačastă carte a Domnii Meal[e], de s[ă] oprească pre toț Roșieĭ de la satul Nămăeștiĭ dup[ă] niște loc[u]re ale lor». Monogramă cu roș. Pecete mare, rotundă, cu chinovar.

16. 13 Octombre 7174 (1665). Radul Leon, «ție Ceaușoae, careĭ aĭ fostu fămeae Luniĭ Ceaușul den Nămăeștĭ . . ., pentru o moșie de aciia, ce să chiamă Drăgan», pe care zice că a cumpărat-o, fără a o putea stăpîni, Radul vtori Logofăt. «De care lucru, iat[ă] că te oprescu Domnie Mea de la acea moșie, de acum nainte să nu o maĭ țiĭ tu. Iar ție, de-ț va părea strămbu, tu să viĭ aič, naintea Domnii Meal[e], de faț[ă].» Monogramă cu roș. Pecete mare, rotundă, de chinovar.

17. 27 Ianuar 7176 (1668). Radul Leon, «lu Dumitrașco Vornicul ot Jileșt[ĭ] . . ., de s[ă] apuce pre Ghiura și pre Tudorache, veriĭ Paraschiveĭ Căm[ina*] ot —, să dea oĭ 316 și vin veadre 400 și ug. 40 și boĭ 3, vač 2, care le-aŭ fostu luatu eĭ de la casa lu Dumitrașco Vornicul, pentru o pără ce aŭ avut de faț[ă] naintea Domnii Meale în Divan, zicăndu Ghiura și Tudorache cum că aŭ dat văru-săŭ Paraschiva Căm. niște banĭ lu Dumitrașco Vornicul la nevoia luĭ, căndu aŭ fost la Moldova, însă ug. —. Iar Dumitrașco Vornicul el așa aŭ zis cum că aceĭ banĭ n'aŭ fostu aĭ ginere-săŭ Paraschiveĭ Căm., ce i i-aŭ dat Costandin-Vod[ă] [1]. Într'aceaia Domnia Mea datu-le-am la miljlocul 6 boiarĭ adevăr[ă]torĭ ca să le ià seama și să-ĭ tocmească.» Eĭ condamnă pe Dumitrașco. Cîștigătoriĭ merg la el «ca *(sic)* un aprod . . . de i-aŭ luat aceaste bucate și banĭ ce scriŭ maĭ sus». Dumitrașco se plînge iar, «și aŭ cerșut leagea țărăĭ. Deč Domnia Mea, dupe obiceaiul țărăĭ,

[1] Pentru acest Dumitrașco de Jileștĭ, fost partisan al luĭ Hrizea-Vodă și pentru aceia fugar în Moldova la 1655, v. vol. IV, p. 36, nº XLIII.

datu-i-am 12 boiarĭ jurătorĭ, să jure cum n'aŭ fostu aceĭ banĭ aĭ Paraschiveĭ Căm., ce aŭ fostu de la Costandin-Vod[ă], şi, căndu aŭ fostu la zi, aŭ strănsu leagea deplinu, şi aŭ jurat toţ. Deč, de pre jur[ă]măntu, iar aŭ venit de faţ[ă] naintea Domnii Meale în Divan, şi aŭ arătatu Dumitraşco Vor. amăndoao răvaş[e]le domneşt[i] şi cartea celor 12 boiarĭ, cum aŭ jurat; iară Ghiura şi Tudorache, eĭ încă aŭ cerşut leage preste leage, 24 de boiarĭ, ca s[ă] jure, şi le-am dat Domnia Mea, dupre obiceaiŭ, 24 de boiarĭ, pre răvaş[e] domneşt[ĭ]. Iar apoĭ eĭ nič cum nu s'aŭ apucat de leage, ce aŭ fugit acas[ă] şi aŭ lăsat amăndoao răvaş[e]le, şi aŭ rămas de leage. Dereptŭ aceaia, am dat Domnia Mea lu Dumitraşco Vornicul ačast[ă] carte a Domnii Meale, şi cu sluga Domnii Meale ce s[ă] scrie maĭ sus, să-ş ià toate bucatele şi baniĭ ce i-aŭ luat Ghiura şi Tudorache; iar, pentru zeastrele featiĭ luĭ, să aibă a ţinearea moşiile şi Ţiganiĭ ginere-sĭŭ Paraschiveĭ Căm., — însă păn în cătu-ş va plini zeastrele, atăta să ià şi s[ă] ţie. Pentru că a rămas Ghiura şi Tudorache de leage şi de judecat[ă] denaintea Domnii Meale den Divan.» Monogramă cu roş. Pecete mare cu chinovar.

18. 23 Iulie 7179 (1671). «Antula, nora Diiculuĭ Logofăt ot Mogoşan[ĭ], împreun[ă] cu fii-mea Bogdana», daŭ zapis «popeĭ Raduluĭ snă Stanciul Roşul ot Nămăeştĭ», pentru vînzare de moşie. Nume: «Dragul», «Drag[o]mir Flanda». «Cu ştirea tutulor fraţilor şi boiarilor ş'a megiiaşilor, cariĭ sănt părtaş în sat în Nămăeştĭ, pre moşiĭ.» Marturĭ: «Stroe părcălabul şi unchiiaşul Radul Şchiopul şi Neacşa Čauşoaie şi Oprea Măceş». Iscăliturĭ şi peceţĭ.

19. Bucureştĭ, 27 April 7180 (de la Hristos 1672). Gligorie-Vodă, fiul răposatuluĭ Gheorghie Ghica-Vodă, «Duculuĭ iuzbaş şi jup[ă]neasiĭ luĭ, Velica», dîndu-li ocină la Călceştĭ (Muşcel), delniţa «ce s[ă] chiam[ă] a casiĭ», delniţa Bertiĭ. Nume: Costina, Radu Bărzoan. «Mărul cel brăgescu.» Marturĭ: Gheorghie Vel Logofăt Băleanul, Stroe biv Vel Vornic, Ventil[ă] Vel Ban, Neagoe Vel Vornic, Hriza Vel Vornic, Toader Sturzea Vel Spătarul, Badea Vel Cliuč., Stoia Vel Post., Curuia Vel Păharnic, Preda Stolnicul, Mateĭ Vel Comis, Mateĭ Vel Sluger, Staico

Vel Pitar, Radul vtori Logofăt. Scrie Mihaĭ Logofătul. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie. Iscălitura Domnuluĭ.

20. 4 Decembre 7185 (1676). Duca-Vodă, «ție popo Radule și ție Dumitre Roș, și altor sluj[i]torĭ cariĭ sănteț în saat în Năm[ă]eșt[ĭ]», pentru împresurare de moșie, «la niște locurĭ ale luĭ, anum[e] Bobul și Mata, și locul dă stupină». «Dă s[ă] va tinde fr'u-unul a lua măncar *(sic)* un paiŭ», va da seamă. Monogramă cu roșu. Pecete mică octogonală, cu chinovar.

21. 29 April 7192 (1684). Șerban-Vodă, către o slugă al luĭ Vintilă Spătarul de la Nămăeștĭ, «ca s[ă] fie volnic cu ačastă carte a Domnii Meal[e] dă sá oprească pre tot omul dupre moșăia Năm[ă]eștilor, verĭ-cin[e] cu ce ar fi, nimeanea cu nimic să nu o maĭ calce d'acum înnainte, și să aibă a cosi și livezile cu fănu, care le-aŭ cosit și maĭ dănainte vreame; și dă cătră nimeanea opreaal[ă] să n'aibă». Monogramă cu roșu. Pecete octogonală cu chinovar.

22. 26 Iulie 7192 (1684). *Megiiașĭ* daŭ adeverință pentru satul Năm[ă]eștĭ, într'o afacere de hotare.

23. 26 Iulie 7192 (1684). Adeverință de la «megiiașĭ» chemațĭ pentru a hotărî locurĭ în Nămăeștĭ. Iscălesc, între alțiĭ, «eŭ Gherghina județul ot Cămpullungu», «eú Vălcul Țintiĭ ot Rucăr» (= 22?).

24. 6 Iunie 7195 (1687). Popa Radul și Dumitru Vătaful și Isar și fratele luĭ, «și cu toat[ă] ceaata noastră» de la Nămăieștĭ, daŭ zapis luĭ Vintilă biv Vel Spătar, «cum să s[ă] știe că nea-am sculat noĭ d'am răscumpărat un Rumăn al dumnealuĭ ... și cu fečoriĭ luĭ; care Rumăn aŭ fost de moșăe al dumnealuĭ». Eĭ îl cereaŭ ca al lor, iar Vintilă a adus acum un vtori Portar, cu «carte domneaască și cu cartea părinteluĭ patriiarhul chir —, cu mare afurisanie asupră la 12 megiiașĭ den împrejurul satuluĭ Năm[ă]eștiĭ». Megiașiĭ daŭ dreptate boieruluĭ. «Deč noĭ, văzăndu așa, dat-am acest zapis al nostru la măna dum[i]sal[e] Vintilă Spătarul, ca să-ș ție dumnealuĭ aceșt[ĭ] Rumănĭ și cu dealnițile, cu bun[ă] paač[e], pentru că am umblat noĭ ca nișt[e] oamen[ĭ] făr de lucru, amăgindu-ne uniĭ și alțiĭ » Iscăliturĭ. Între ele, «Ior-

dache Can[tacuzino] Stolnicul, mărturie, Şărban Vel Comis, mărturie, C. Brăncoveanul Ve[l] Spătar, mărt[u]rie»[1], şi un «... Ve[l] Dvor[nic] mărturieĭ».

25. 24 Iunie 7207 (1699). «Şărban biv V[1] Com[i]s» [Vlădescu ; v. n° precedent] dă «carte de judecat[ă] şi de mărturiseaal[ă] dumnealuĭ Costantin V[1] Pitar i Mihaĭ vt. Post. i Barbul snă Vintil[ă] Banul Corbeanul[2], pentru că aŭ avut întreb[ă]ciune de faţ[ă] cu sluj[i]torii şi cu Dumitrul Văt. şi cu fečorii popeĭ Raduluĭ ot Năm[ă]eştĭ, pentru moşiia ce aŭ dumnealor acolo în sat, zicând dumnealor că li-o împresoar[ă] şi o ară şi o cosescu şi staŭ împotriva ispravniculuĭ dumnealor.» Domnul îl trimete pe dînsul să aleagă moşia. Şi încălcătoriĭ mărturisesc drepturile Corbenilor, — care se confirmă. Marturĭ : «pop Nicola, pop Ion, az Stanciul judeţul ot Dlogopol, Manol[e] judeţul ot Dălgopol, Radul judeţul ot Dălgopol».

26. 20 Februar 7215 (1707). «Vladul Dragos de Câmpullungu», cu ginerele săŭ, daŭ zapis «jup[ă]nuluĭ Barbuluĭ Corbeanul», care şi-a aflat la Cîmpulung doĭ Rumînĭ «de baştină», din «satul dumnealor de la Nămăiaştĭ ... fugîţ de multă vreame». Eĭ se aflaŭ «la casa mea», şi unul îĭ era ginere. «Am venit la dumnealuĭ de ne-aîm rugat de ni i-aŭ dat pă chiezeşiia noastră, de acum păn la Sfeti Ilie să aibă a merge iar la satul dumnealuĭ, la Nămăiaştí, şi, căte dejdiĭ şi slujbea boiareştĭ ar fi, să aibă a le trage la satul dumnealuĭ la Nămăiaştĭ. Deč, necrezăndu-ne pă noĭ, am adus pă părcălabul dumnealor den Năm[ă]iaştĭ. de aŭ întrat chezaş pă noĭ : de nu s'ar afla Stan Rumănuli brat ego Ion, şı de nu va merge păn la zi la satu, ci vor fugi, să avem noĭ a-ĭ căutare, să ducem la sat, iar, neducăndu-ĭ şi fugănd Rumăniĭ, să aibă dumnealuĭ a-ĭ căutare la noĭ Rumănii; pentru că aşa nea-am prinsu şi nea-am legat de a noastră bun[ă] voe.» Marturĭ şi «chir Calot[ă]» şi «Manul Páh[arnicul]».

[1] Iordachi era fratele luĭ Şerban-Vodă, iar Şerban Comısul, fiul luĭ Pîrvu Vlădescu *(Doc. Cantacuzınılor*, p. 111, n° LIII).

[2] Pentru uneltirile altor Corbenĭ, Dumitraşco, fratele luĭ Vintilă, şi Mateĭ, contra luĭ Constantin-Vodă Brîncoveanu, v. Iorga, *Cronicele muntene* (din *An. Ac. Rom.*, XXI), p. 30 = 332. Mihaĭ e pomenit şi în *Doc. Cantacuzınilor*, p. 205. V. şi n[1] următor.

27. 10 Februar 7216 (1708). Constandin-Vodă, «ție, Stanciule părcălabe Amăra ot Rucăr», pentru «un munte den hotarul Năm[ă]eștilor». «Să cauți unde ați dat banii, să ți-i iai, și să laș muntel[e], ca să-l stăpâneaască boiariul Domnii Meal[e] ce scrie mai sus.» Poruncă «și ție, Radule al Livrii ot Dragoslavel[e]», pentru același lucru. Monogramă cu roș. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

28. 3 Novembre 7219 (1710). Costandin-Vodă, «lui Dumitru Vătaful i popii Oprii den Nămăeștĭ», pentru ocina lor, pe care «o aŭ fost văndut ma[i]ca Todosiia, rămăindu săracă de bărbat»[1]. Fusese judecată la «Șărban Prisičaanul biv V[l] Com., fiindu ispravnicu la Cămpullungu». Monogramă cu roș. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

29. 4 August 7260 (1752). «Iane biv Vel Pit. i Nicolachi biv Vel Čoh., ispravnicĭ Mușcelului, Dvorc. Cămpulungului», judecă pe popa Gheorghie de la Nămăeștĭ și pe Iani nepotul Vătavului Dumitru. Nume: Isar, Sava. Iscăliturile.

V. Documente cîmpulungene.

A. Din colecția d-lui Gr. N. Balotă.

1. «În scaunul cetățiĭ în Argeș (Ардниш)», 23 Maiŭ 7116 (1608). Radu-Vodă, lui «Pătru ot Argeș», pentru via lui din Măicăneștĭ, «partea lui Mrăzan», lui Neguț ș. a. Marturĭ: Radul Cliuč. Buzes[cu], Cernic[a] Vel Vor., Stoica V. Log., Nica V. Vist., Mrăz[a] V. Spat., Bărcan V. Stol., Gligorie V. Com., Stanciul Păh., Leca V. Post., Cernica V. Vistier. Scrie Pădure мал. грам. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cusută cu șnur albastru. Iscălitură domnească. Slavon. — Traducere din secolul al XVIII-lea.

2. 10 Mart 7133 (1625). «Părvul ot Habă ot sudstvo Vlăč[e]» dă zapis lui «Preda i Oancea ot Lereștĭ, cariĭ sănt de rudeniia mea», dîndu-li «partea mea ot Iacoveștĭ, însă, de în șas[e] dealnițe de păm[ă]ntu, dăruitu-le-am 3 dealnaiț[e] și cu Rum[ă]niĭ căț să vor afla, iar cealea treĭ dealniț[e], eŭ m'am

[1] Să fie Tudosca, văduva lui Dumitrașco Corbeanul? V. mai sus, n. 1.

tocmit dă a mea bună voia cu aceştĭ boiarĭ ce sănt maĭ sus scriş, de mi i aŭ dat treĭ mie de banĭ, şi le-am dat şi cealea treĭ dealniţe... Păntru că aceaste moşiĭ fost-aŭ împresurate de rudeniia lu Petru, anum[e] Sava, şi fečoriĭ eĭ, anum[e] Milă i Gherghie ot Piteştĭ; păntru că aceştĭ boiarĭ ce sănt maĭ sus scriş, mult[ă] cheltuial[ă] aŭ făcut păntru aceaste moşiĭ ale noastre, şi aŭ făcut cheltuial[ă] că aŭ purtat şas[e] boiarĭ luaţ pre răvaş[e] domneştĭ, tot cu cheltuiala lor. Drept aceaia m'am tocmit cu eĭ, dă a mea bun[ă] voia, să fie iar la măna lor. Şi mărturiĭ aŭ fost: Ivaşco Post. ot Băloteşt[ĭ] i Tudor Comis ot Izvor i Lăudat Com[i]sul ot Vlădeanĭ i Vlaicul ot Jugur[ĭ] i Neagoe ot Curşor i Drag[o]mir ot Răzvoeşt[ĭ] i Ivaşco Post. ot Răteşt[i] i Stan Logft. ot Poeniţ[a]. Ispisah Io(?) Petru Logft. ot Găureanĭ, dol Jil.» Peceţĭ cu fum.

3. 1-iŭ Ianuar 7135 (1627). Danie unuĭ diacon, pentru o anume Negrita; «pentru că aŭ murit Negrita necuminecat[ă], ce n'aŭ avut Thoma cu ce o grij[i], ce s]ă]-ĭ fac[ă] diaconul sărăcustă de cuminecătur[ă], şi să o slujască, şi să o pomenească».

4. 21 Maiŭ 7136 (1628). «Stan Gunoĭ» face o danie unuĭ diacon, pentru slujbe făcute «tătăni-nostru».

5. 7153 (1644-5). Mateĭ-Vodă, luĭ «Ivaşco Vel Armaş Cepariul, fečor Stančuluĭ Logt.», intărindu-ĭ satul Cepariĭ (J. Argeş). «Pănă îu părăul Oliĭ şi păn curmătură... Şi de acolo trece cămpul şi merge pănă în muchea văi trestii, şi pă muche pănă în calea oi şi pre calea oi în sus, pănă în părăul Săngeruluĭ... Pănă la muchea Tihăĭ... Pănă în malul Gĭurcăĭ, şi pă valea i Stana în jos trece Topologul..., şi ţine părăul Orez[u]luĭ în sus pănă în groapa Zmeuluĭ... Pă valea Corbuluĭ... Pănă în Roata Frăntă...» Nume de Rumînĭ: Leontie, Badea, Oprea, Ghiga, Florea, Albul. Boierĭ: Barbul V. Ban, Dragomir V. Vor., Radul V. Log., Stroie V. Vist., Diicul V. Spăt., Preda V. Cluc., Mihnea V. Stol., Para V. Comis, Costandin V. Post., Draguşin V. Paharnic. Scrie Tudor Logofătul. — Copie din secolul al XVIII-lea.

6. 10 Mart 7170 (1662). 12 hotarnicĭ, luaţĭ de «boiar[i] de Lereşt[i] şi de boiar[i] den Băneştĭ» (unul dintre eĭ e din «Racoviţ[ă]») hotăresc. Peceţĭ şi iscăliturĭ.

7. 28 Maiŭ 7170 (1662). «Pop Dumitru den orașul Argișul» arată că, «dăndu eŭ pe fie-mie Despa dup[ă] Vasilie, den altă zestre, den haine, den argint, i-am dat, iar, pentru boĭ i-am dat locuril[e] den hotarul Danuluĭ, care să chiam[ă] Podril[e]», ce le avea «de la jupăneasa Samfira den Argiș». Marturĭ «orοșanĭ și preoț», adecă doĭ preoțĭ și, între alțiĭ, un «Isar».

8. 8 Iulie 7170 (1662). «Eŭ Marco, denpreun[ă] co frate-meŭ Leca... ot Băneștĭ», daŭ zapis văruluĭ lor «Drag[o]mir Postelnic ot Lereștĭ», vînzîndu-ĭ partea lor din acest sat și Rumîniĭ (între cari un Lăudat, un Bale). Marturĭ: «Gherghe Logofăt snă popiĭ Mantiĭ ot Bocoreșt[ĭ]» *(Bucureștĭ,* în iscălitură). Pecețĭ și iscăliturĭ.

9. 1ᵢᵘ April 7173 (1665). Șese boierĭ (și «Șărbo Prodolescol, Mihăilă Roș[ul], Paraschiva»), «cariĭ amo fost luațĭ de domniloĭ jupan Gheorghe Vel Ban și de boiariĭ din Lereșt[ĭ], de Drag[o]mir Postelnicul și de veriĭ loĭ Oance Postelnicul, și co frațiĭ loĭ, de nainte Mării Sal[e] Domno nostro Radul Voevod, ca s[ă] le înpărțim o moșii ce s[ă] chem[ă] Iacovešt[i], cariĭ aŭ fost a jupăneseĭ Stancăĭ, hot[ă]rătă co 12 boiar[ĭ], — deč noĭ, daca am văjut carte Mării Sal[e], noĭ ne-m strănso», etc. «Amo tras co foni în cormeziș de o am făcot 3 codri la treĭ părtaș.» Iscăliturĭ și pecețĭ cu fum.

10. Bucureștĭ, 22 April 7173 (1665). Radu-Vodă Leon dă carte de scutire din rumînie la niște sătenĭ argeșenĭ, de «către Marin Roșul din Argeș» și aĭ luĭ. Fusese iertațĭ, de pomană. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie. — Și copie de pe la 1807.

11. Bucureștĭ, 6 April 7180 (1672). Gligorie-Vodă, pentru Dragomir iuzbașa din Lereștĭ, cu privire la moșia de acolo, «bătrăn[ă] ocin[ă] încă maĭ de nainte vreame, de la moșiĭ lor». În întăia Domnie a luĭ, moșia se hotărîse: «și o aŭ codrit și aŭ ales partea lu Dragomir iuz. și a nepoților luĭ, în siliștea satuluĭ, șăzutul caselor lor ceale bătrăne, stănjănĭ 60... Din mesteacăn în sus, gruiul Fearegiĭ și runcul Bouluĭ... Și iar un codru den sus și cu dosul Ursuluĭ... Pre de cindea de apă... Piscul poeniĭ... De la fierăstrăŭ în jos, den hotarul Băneștilor în jos, ce s[ă] chiamă Gruiul-Mare, și den munțĭ s'aŭ venit lu Drag[o]mir

iuz. munțĭ treĭ, anum[e] Plaiul lu Nean și Văcarea și Pecineagul, și aŭ rămas doĭ munțĭ neîmpărțițĭ, anume Comisul și Lerescul, de spre toț frațiĭ.» Calot[ă] vt. Portar fusese *is pravnic* la hotărnicia cu 12 boierĭ. Îĭ maĭ întărește «1 roată și jum[ă]tate de moar[ă] de la Cămpulungu și un Rumăn. Și un copil de țigan anume Răpa.» Se pomenesc și alțĭ Țiganĭ: Trămăndan, Băjan. Nume de Rumîn: Băil[ă]. Soția luĭ Dragomir se chema Smeada. «Costișul cu tufele, păn în muche... O părticea de vie... Dă cu căpătăiul în casel[e] lu Drag[o]mir iuz[bașa]... Obărșăia văiĭ luĭ Nean... Malul Turciĭ... În cămpul de jos, care mearge alăturea cu locul lu Drag[o]mir.» Nume: Radul Verzea, Dăianul. Cumpărare cu banĭ. «Den ulmet jum[ă]tate. Pentru că s'aŭ fostu înfrățit Oancea Log., tatăl lu Drag[o]mir iuz.[1], cu Tud[o]ran și cu frate-săŭ Radul: decĭ eĭ aŭ dăruit pe Oancea Log. cu acestu runcu ce scrie maĭ sus și cu partea luĭ de ocin[ă], iar Oancea Log., el încă aŭ dăruit pre dănșiĭ cu preț de... 000 de ban[i], cu zapis de frăție.» Nume[2]: Samfira, Vișa. «La Rum[ă]neștĭ, ce s[ă] chiamă la Topile... Locuril[e] ce vin de Curteneștĭ (?) ale Rum[ă]neștilor... Un munte ce s[ă] chiamă Peč[e]neag[a], ce iaste pre moșiia Lereștilor, care munte iaste al lor de moșie, de strămoșăe.» Marturĭ: Gheorghie V. Log., Stroe biv V. Vornic, Ventilă V. Ban, Neagoe V. Vor., Hrizea V. Vist., Toader Sturzea V. Spat., Badea V. Cliuč., Stoian V. Post., Curuia V. Păh., Preda V. Stol., Mateiŭ V. Com., Mateiŭ V. Slug., Staico V. Pitar. Ispravnic: Radul vt. Logofăt. Scrie Mihaĭ fiul luĭ Stan Logofăt. Jos: «Proč. Gherghe Vel Logofăt». Monogramă cu roș. Iscălitura domnească. Pecete peste hîrtie, cu șnur verde. Pergament.

[1] Pentru Oancea Lerescu și un frate al săŭ, v. vol I-II, tabla.

[2] Cf., în privința frățiilor legate anume pentru o vînzare de moșie, spre a împiedeca orĭ-ce revendicație din partea rudelor — de fapt era o simplă vînzare în formă de frăție —, și următorul act, din Bucureștĭ, 4 April 7076 (1568), de la Petru Șchiopul, care dă «Vlaiculuĭ Log[o]fătul... moșie la Izvoranĭ, din partea luĭ Theodor a patra parte... Pentru că aŭ venit singur Theodor înnaintea Domnieĭ Meale de aŭ însoțit și aŭ înfrățit pe nepotu-săŭ Vlaicul Log. în moșiia ce s'aŭ zis maĭ sus, de la Izvoranĭ preste a patra parte. După

12 7 Mart 7181 (1673). Vînzare de vie din partea unuĭ «Moma». «Și ia o'm văndut părăsăte de ane 2.»

13. 4 Maiŭ 7184 (1676). Șese boierĭ luațĭ cu răvaș domnesc (și «ot Pătroe Mitria, în locul lu Dumitrașco Topolovenul, Ivașco Log.») hotăresc la Iacoveștĭ. Fusese întrebațĭ: «fost aŭ 2 siliștĭ și 2 hotar[e], să s[ă] cheme Iacoveștĭ, aŭ fost-aŭ numaĭ un satu și un hotarŭ, și săntŭ 2 siliștĭ se să cheme Iacoveșt[ĭ], și merge hotarul păn în Voia, aŭ nu merge.» Între *oamenĭ bătrînĭ* ce strîng eĭ: Gheorghe Cranga, Praja. Li se cetește și «cartea părinteluĭ Vlădicăĭ, de afurisanie». Lereștiĭ scot «multe cărțĭ bătrăn[e], de la mătușă-sa Stanca, scriindŭ Agăĭ Neguluĭ pe acè moșie[1], [și aŭ sc]os și cărțil[e] răposatuluĭ Mateĭ-Vod[ă] cum s'aŭ fostŭ părăt cu fečoriĭ Agăĭ Neguluĭ pe acè moșie». Ceĭalțĭ arată un act de cumpărătură pentru «delniț 17 dentr'un codru, de să chem[ă] iar Iacobeșt[ĭ], care iaste pe dăn sus de hotarul jupănesiĭ Stancăĭ». Aceștĭ «megiiaș» fixează și «hotarăl[e] în lungŭ, peste răstocŭ, păn în fundul Voi». Pecețĭ cu fum.

14. 2 Februar 7185 (1677). Vînzarea ca Rumîn a luĭ «Radul ot Danul, fečorul luĭ Șărban», către Banul Gheorghie Băleanul, drept 35 de ughĭ. Marturĭ: Bărcan Bănescul, Costandin Petecă, Pătru Croitor, Voico părcălab, Barazig.

15. 8 Februar 7186 (1678). «Fota snă Vintil[ă] iuz. ot Băloteșt[i], cu soția luĭ, Tudora, fata luĭ Oancea Log. de Lereștĭ», dă zapis «la măna unche-nostru Drag[o]mir și a coconilor dumnilor Miriț[ă] și a lu Arsenie», — pentru împărțire de moșie. Nume de Rumînĭ: Dediul, Mandea, Andronie. «Care s'or afla neînpărțiț, fugiț maĭ nainte vreame, afar dentr'acește, orĭ în Țara Ungurească, orĭ aice în țară... Ni s'aŭ venit în siliște satuluĭ doĭ codriĭ hotărățĭ... Gruiul Ferigiĭ și Runcu Bouluĭ și Piscul luĭ Lal... Și maĭ iaste un codru neînpărțit: Fața Pojorătă... Codro Corbuluĭ...

aceaia sluga Domnieĭ Meale Vlaicul Log. încă aŭ și cumpărat ačastă maĭ sus zisă moșie de la unchi-săŭ Theodor drept 6.000 aspri gata.» Traducere de dascălul Luppu (Bibl. Ac. Rom., Hîrtiĭ Golescu).

[1] Pentru Aga Neagul, candidat de Domnie, v. vol. IV, tabla. Pentru fiĭ luĭ, *ibid.*, p. CLXXXI.

Pe dăn sus de Hrusa... Piscurile lu Purice păn den jos de ferăstrăŭ... Vale Hristoase şi Vale Largă... Lunca rîuluĭ, păn suptu Pupuş... Stevioara... Izvorul cu stălpiĭ... Pecinegul, den Păpuşa în jos... Şi aŭ rămas doĭ munţĭ neînpărţiţĭ, care să chemă Comisul şi Lęrescul, şi să otărăscŭ cu Ţara Ungurescă... Pe undea le'ŭ fostu hotarăle cel[e] bătrăne încă de la Negro Voivod.» Două peceţĭ, iscăliturĭ.

16. 14 Februar 7186 (1678). «Necula Post. i Radul sin Ivaşco Arm. ot Ceparĭ»[1] pun zălog luĭ Ivaşco biv V[1] Cliuč.», fiindu-ne păs pentru neşt[e] banĭ de bir de harač», un Rumîn şi o dealniţă. «Deč, dă va lucra Rum[ă]nul la dumnealuĭ Cliuč[e]riul, să fie baniĭ făr dobăndă păn la Pač [Paştĭ], iar, de nu va lucra Rum[ă]nul, să fie baniĭ zeace a doĭ.» Dacă nu plăteşte, zălogul îĭ va fi «stăt[ă]tor».

17. 20 Maiŭ 7191 (1683). «Căzan snă Pătraşco Postelnic ot Lereştĭ» dă zapis unchiuluĭ săŭ Dragomir, vinzîndu-ĭ partea sa din Lereştĭ. «Unche-meŭ Drag[o]mir.» «Runcul Bohuluĭ... Faţa Pojorătuluĭ.» Pecete şi iscăliturile marturilor.

18. 26 Octombre 7207 (1698). Sinet pentru un împrumut, în Argeş, «cu dobăndă pă an 10 a doĭ».

19. 25 Ianuar 7208 (1700). Vînzare de vie la Măicaneştĭ, de către «Marica, fata lu Dumitraşco Logft. din oraş din Argiş». Martur: «Zota Logft., snă Sima cup[e]ţ..., az Galatiia mărt[u]rie».

20. 21 Iulie 7219 (1701). «Grăjdan snă Părvol Leresc[ul]» vinde partea sa luĭ «neane lo Arsenie... Am întrebat pe fraţie mie şi pe toat[ă] roda», şi n'aŭ vrut să cumpere. Pecete şi iscăliturĭ de marturĭ.

21. 12 Maiŭ 7213 (1705). Vînzare către Arsenie Stălpen[ul] la Lereştĭ. «Am înbiet pre veriĭ miĭ», cari nu voiesc «să o è».

22. 27 Iulie 7213 (1705). Zapis pentru un împrumut al luĭ «Pătru Seimeanul ot Măicăneşt[ĭ]». Dacă nu va plăti, «să aibŭ a plăti zečuiala omuluĭ domnesc».

23. 1-iŭ Decembre 7217 (1708). Vînzare către Balot[ă] Căpt.,

[1] Cf. Constantin Căpitanul, ed. mea, p. 138.

de moșie. «Deč, perind Rumănii și rămăind ačast[ă] moșie a luĭ stearpă», i-o trec luĭ. Marturĭ și Gligorie Băleanul V[1] Vor. Tărgoviștiĭ, Alixandru Vălsănescul V[1] Șufaru.

24. 15 Mart 7217 (1709). Vînzare la satul Danul. Martur și «Părvul căpt. Berindescu». Pecetea Argeșuluĭ: vulturul cu două capete și legenda: «Pe[č]at. orașuluĭ ot vorieĭ» *(sic?)*.

25. «Msța Maĭ 4 dni, l[t] 7217 (1709), ѧ рож. χсв8 1677, crugul soareluĭ 1, crug. lun[i] 7, кр8цѣ лѣто» *(sic)*. Dumitru diaconul «den oraș din Argeș» vinde «o falcie loc în Lăstun».

26. 28 Iulie 7217 (1709). Vînzare de «loc de livade de la Danul», din partea luĭ Albul Juvină. Martur și Preda Căpt. Uescul.

27. 17 August 7217 (1709). «Tanasie Gădea ot Argeș» vinde un loc luĭ «Balotă Căpt. ot Ceparĭ». Marturĭ: Ghenadie ig. ot Argeș, Ianache ot Brătian[ĭ], Ispas cupeț ot Piteștĭ.

28. 20 April 7223 (1715). «Tudoran snă Tudoran Postelnicul Lerescul» vinde luĭ Arsenie partea sa din Lereștĭ. Alte rude «ș'aŭ răs de mine, văzindu nevoia, și n'aŭ vrut să o cumpere... În partea tătini-mieŭ... Între Răurile[1] și Dobreașul... am văndut Băraților».

29. 15 Mart 7230 (1722). Vînzare de vie la Cerbureanĭ, făcută de Mihnea, cu soția luĭ, Caplea, și fiiĭ, între carĭ Calčul. «Și am băut cu aldămășar[i] vin v[d] 2, căte ban[ĭ] 33.»

30. 3 Maiŭ 7230 (1722). Vînzare de vie la Măicăneștĭ. «Și pimnița ... și slomnul.»

31. 17 Septembre 7250 (1741). Vînzare de vie către Căpt. Stefan Balot[ă], și cu «îngrădiș[ul] vii».

32. 5 Novembre 7250 (1741). Vînzare de vie la Măicăneștĭ, Nume: Dobrotă. Martur: «Dumitrașco Post. Argișan».

33. 18 August 7256 (1748). «Mateĭ Bălenul biv V[1] Log. za Vistierie» vinde «luĭ Toader fečor luĭ Ion Județ din oraș[ul] Argeșuluĭ... un loc de cas[ă] cu bimniț[ă] ./., însă partea Raduluĭ Fofeldiĭ..., să hotărăște cu Rad[u] Caiafa». Martur: «pop[a] Calčul ot Argeș... Am scris eŭ Eftene Logf. Tunsul ot Argeș.»

[1] Pentru Între Rîurĭ, v. vol. I-II, tabla.

34. C. 1750. Însemnare de hotare cu Ştefan Balotă. «Muchie vizuinilor..., piiatra cu urmele..., valea Peteuluĭ..., pe lăngă razurul cel înnalt..., pănă în plopi cărunţĭ..., apucă răzuru păntre cordinĭ, şi la mesteacăn dă în vărtej, şi trece rău, şi apucă rănd[ul] dă sălciĭ..., pănă în colnic[u]l brănişti, în poteca Şuicilor cea veche..., drumul cărpinişuluĭ..., muchea Buneliĭ..., muchea zănoagelor..., părău Prezuluĭ..., vărful Viişoarelor..., calea oi.»

35. 1-iŭ Februar 1751. Hotarnică pentru moşia Căpăţinenĭ, a mănăstiriĭ Vieroşul. «Pre viruga din sus de cireş, pîn pietri, pă lîngă lăcaşul popiĭ, şi apucă vălceoa pi sus, pîn cireşiĭ de la piscul gropil[o]r... Pînă supt calea oi, şi pînă în Hareşăl; de aci să întoarce spre Haref... Pe muchea pîrlită, pe gruiul Căpăţini... Pînă în podu luĭ Ureche, şi apucă pe Vălceaoa Vîrtoapelor, în sus, pîn mărăcinĭ... În gruiul hotaruluĭ, deacĭ pe drumul gruiuluĭ..., pîn în mlaca Staniĭ... Pîn în vîrful Şorecariuluĭ, pi lăcşor... În potriva rîurilor, pe plaiul pripoarălor şi pe coastele rîuluĭ, pînă în obîrşiia rîuluĭ Budiĭ, pînă în hotarul ungurescu.» — Hotarnica Poenarilor. «Din bolovanul cel din rîŭ... Pe d'asupra glodul[u]ĭ luĭ Bogdan, pîn gruiul Zînil[o]r .. De la mlaca Rateĭ... Pe calea cea bătrînă, pe hotar, pîn cireşiĭ ceĭ marĭ pînă în Căline, pe piscul Călinel[o]r pînă în Muşate... Prin mărul cel prescurat... Pe muchea Scoreĭ pe plaiŭ, pînă în Scaune... Măguricea Dobruluĭ... Şi apucă piscul pîn mijlocul Goluluĭ... Pîn în lacul Podar[u]luĭ, la hotarul unguresc.» — Copie modernă a amîndurora.

36. 1-iŭ Iulie 1755. Judecată, înnaintea luĭ Constantin-Vodă Racoviţă, a luĭ Arsenie Stălpeanul cu Ştefan Balotă biv Vel Clucer za Arie. Nume: Mareş. Se arată o *carte* de la Mitropolitul Ştefan, «de la leat 7240 [1731-2], care carte scrie către Vasilie egumenul de l[a] mănăstirea Cămpullungu i către dumnealuĭ Ianachie biv Vel Sărdar, fiind ispravnec în sud. Muşcel i în sud. Argeş». Fusese judecată şi la Mihaĭ-Vodă, cînd era egumen Vasilie[1].

[1] Pentru Stîlpeanu, v. vol. I-II

37. 23 April 7267 (1759). «Balăsach[i] sin Balot[ă]» dă zapis nepotuluĭ său, Gheorghiță, că, «avănd eŭ păs de banĭ», iĭ vinde o vie la satu Bleicĭ, în măgură ... Însă părăsiștea căt[ă] este toat[ă], și din ča lucrat[ă] 5 rozoare.» Marturĭ: doĭ sătenĭ din Ceparĭ. «Constandin Văn[ă]tor, Șerban Belega, Dima Trufșil[ă], Radul Trăntuș.»

38. 21 Novembre 1760. Scarlat Grigorie [Ghica]-Vodă, cu privire la judecata dintre Costandin Postelnicul Balotă, Arsenie Stălpeanu și Ene Lerescul din Vlașca, pentru moșia Iacoveasca, din același Județ. Să se cerceteze nouăle acte ce zice că are Lerescul. Monogramă și pecete cu chinovar, aceasta dînd armele ambelor țerĭ cu monogramă și dată («175[8]»). Jos: «Treapăd Județuluĭ. Proč̌t. vt. Logofăt».—E închis înnuntru un «zapis de așăzămănt», scris de un Logofăt, «în Divanul cel Mare».

39. 11 Ianuar 1761. «Iord[achi] Col[fescul] biv Vel Paharnic», către «dum[nea]v[oa]stră boerĭ Logofete Ștefane/i Logofete Lepădate, i Logofete Costand[ine], ce sănteți luațĭ de spre partea Postelniculuĭ Cos[tan]din Balotă, i Logofete Albule, i preote pop Oprea, i Eftenie ot Crăngul de sus, ce sănteţĭ luațĭ de spre partea luĭ Iane Leresc[u]», — să împlinească la fața loculuĭ hotărîrea Divanuluĭ, alegînd părțile celor doĭ și puind semne. «Numaĭ să vă ferițĭ de hatăr și voe veghiată, să nu să facă nicĭ la o parte, nicĭ la alta, — ca să nu cădețĭ în pradă. Ačast[a] scriem.»

40 17 Maiŭ 1771. Trimeșĭ aĭ Divanuluĭ și ispravniculuĭ vin la satul Bleicĭ, ca să caute «orĭ ce s'ar găsi pe urma Badiĭ ce aŭ fostŭ diiacu, pentru dumnealuĭ Post. Balotă, ce l-aŭ prădat... Și, fiindŭ ș[i] Radul păr[călabul] și Ștefan Stolnicu și cu toțĭ poporan[i] față... Cásа i cu pimnița i cu jgheabul ih *(sic)*...». Fixează valoarea, «și, orĭcine să va aflah [1] să o cumpere, să aibă bun[ă] pace... Am dat ačastă adeverință lah măna dum. Post. Gheorghiț[ă] Bal[otă], ca să să știe pecum că s'aŭ dat suptŭ zaptul d[u]m[nealu]ĭ. Și s'aŭ maĭ găsit și un cazan veichĭ, spartŭ, cu țevil[e] sparte, și s'aŭ prețuit t[1]

[1] V. vol. VI, p. 468, n. 1

12, îns[ă] arama aŭ venit ocă 15; fiindŭ aram[ă] veiche, s'aŭ puso pe acestŭ preţŭ.» Marturĭ: doĭ din neamul Ohel (Ohăl), Radu Bularcă, Ştefan Stroesc[u]. «Oprea steg[ar], mumbaşiru.»

41. 1773. Petiţie românească şi, în faţă, rusească, a luĭ «Gheorghiţă Postelnicul, fečor Cluč[e]ruluĭ Balot[ă], din Jud[e]ţu Argeşuluĭ», pentru o datorie ce nu i-o plăteşte un Tigveanu. «Daca mergea bumbaş[i]rĭ, dumnealuĭ îĭ ţinea cu vorbe căt[e] treĭ săptămănĭ, ş[i] să împăca, dănd[u]-le trepădu. De car[e] dumnealuĭ şi în căt[e]va rändurĭ m'aŭ chemat la casa d[u]m-[nea]luĭ ca să-m[ĭ] plătească, dară banĭ n'are, făr[ă] vite: eŭ am priimit a lua ş[i] vite. Dumnealuĭ, daca mergeamu acolo, îmĭ aducè vit[e] şi îm cerè preţu, cu căt nu era de a să preţui şi a tocmi cineva după cum cere d[u]m[nea]luĭ.» Se roagă a se trimete «un strănzaltu» [1] pentru a aduce la Divan pe datornic. «Că mi s'aŭ supărat dă atăt[a] vrem[e] unblăndu cu cheltuială şi trepădăndu, ş[i] nu aflu folos.» Pentru alt zapis, zice «că s'ar fi plătit dă toţ bani»; dar Balotă are «băguială» *(sic)* că nu. Cere «să fie orănduitu cu [e]pitac din Divan la jurămănt şi, dă va priimi jurămănt, îl voĭ lăsa în plat[a] luĭ Dumnezăŭ, că va fi păcat să fiŭ păg[u]baş; că eŭ, unde săntu dator, nu mă lase de la închisoare păn împlinesc bani».

42. 20 April 1773. Ordin isprăvnicesc către treĭ moşnenĭ. «Li s'aŭ izbrănit judecata prin carte de judecată, cine ce să stăpăneaască... Pentru acel venit, ni să porunceşte noaoă pre cartea Divan[u]luĭ, cu mumbaşir, copil din casă, ca să cercetăm ce venit are moşiia şi ce venit are moara, ca, dup[ă] alegerea ce vom face, să înplinească mumbaşir[ul] de la numiţiĭ maĭ sus.» Să cerceteze eĭ, «faţă puindu-ĭ pe toţĭ..., că aveţĭ şi dumneavoastră morĭ de potriva aceia... Este şi carte de blestem la mijloc.»

43. 6 Maiŭ 1773. Poruncă pentru Gheorghiţă Balotă, de la «Divanul prinţipatuluĭ Ţăriĭ-Rumăneştĭ». «Aŭ cheltuit jăluitor[ul] cu trepede şi cu alte cheltuelĭ, în multe rändurĭ, pe la Buc[u]reştĭ, t[l] 64.»

44. 15 Mart 1775. Divanul citat. Gheorghiţ[ă] Balotă s'a plîns

[1] Un «sergent» rus.

de niște oameni; cari, «la venirea armii întăi, s'aŭ făcut catane, ș[i], avănd jăluitorul t[1] 740 dați la păstrare la un unchiaș Neacșul de la satul Cepariĭ, dăn sud. Argeș, maĭ sus numițiĭ hoțește noaptea aŭ mărsu și, căznind pe numitul unchiiaș, i-aŭ luat toți baniĭ.» Sînt prinșĭ și dușĭ la ispravnic. «Dar aŭ zis că nu-ĭ aŭ, să-ĭ întoarcă înnapoĭ, ș[i] i-aŭ pus ispravnici la închisoare, și, spărgănd gros[ul], aŭ fugit.» Divanul și el îĭ dă *platnicĭ*, «ș[i], dup[ă] a lor vină, s'aŭ orănduit la închisoarea pușcării». Se trimete apoĭ «mumbașăr, stegar dă armășăĭ» : se dă averea lor păgubituluĭ. Eĭ o ieaŭ îndărăt. Nouă ordine. Iscălesc: un maior rus, și, în al doilea rînd, «Vel Logofăt, Vel Spatar, Vel Vistier, Scarlat Grеč[a]n[u]».

45. 10 Iulie 1775. Alexandru Ipsilanti întărește anaforaua boierilor rînduițĭ «a cerceta cu amăruntul pentru Gheorghie Postč. Balotă, de aŭ fost volintir saŭ nu, și de iaste amestecat ceva la jaful ce s'aŭ făcut Curțiĭ domneștĭ, de avutul Măriеĭ Sale Grigore-Vodă Ghica. După poruncă, am cercetat prin boerinașiĭ de la sud Argeș, ce s'aŭ aflat aič... Radul bulucbașa, ce aŭ fost prapurgic, aŭ arătat că, viind cu stupaiul întăiŭ în Bucureștĭ, aŭ găsit pe acest Postelnicel Balotă despuindu-l volintiriĭ în Curtia domniască, de spre poarta din sus. Postelnicelul Balotă, văzăndu-l, aŭ năzuit la dănsul, și, măntuindu-l de acolo, l-aŭ dus la polcovnic Ilie i la părintele Argeșanul și Vierășanul, de l-aŭ făcut čauș de volintirĭ, în comanda maĭ sus numituluĭ Radul Prapurgic[1]. Gligori Vălsănescul..., că, fiind Postelnicelul Balotă... [că]nd aŭ venit stupaiul, scăpănd de la acia închisoare, s'aŭ făcut čauș la comanda Raduluĭ Prapurgicul, dar, mergănd pănă la casă-șĭ, aŭ fugit dintr'acia slujbă, și-l căuta. State Bucșenescul aŭ arătat că, viind Radul Prapurgicul la orașul Piteștiĭ, aŭ văzut și pe Postelnicelul Balotă, și l-aŭ întrebat într'acest chip: «tu cu dănșiĭ de unde și pănă unde», și i-aŭ răspuns că, aflăndu-se în Bucureștĭ, după ce l-aŭ despuiat volintiriĭ, s'aŭ rugat de părintele Argeșanul ca cu oameniĭ Sfinției Sale să margă pănă acasă. Maĭ

[1] V Hurmuzaki, X, p. XI; *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, p. 118; *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 171-2.

spuind că, pe drum viind, l-aŭ făcut ciauş, dar, mergănd pănă acasă, nu-ĭ trebue această slujbă. Costin Postelnicelul aŭ arătat că, viind Radul Prapurgicul împreună cu alţĭ volintirĭ la Curtia de Argeş, fiind şi el acolò călător, aŭ coprins numitul Prapurgic gazda unde era caiĭ luĭ; de care făcăndu-ĭ veste o slugă, aŭ alergat acolò, şi între ceĭlalţĭ volintirĭ aŭ văzut şi pe acest Postelnicel Balotă, stănd călare pe cal; dar, de aŭ fost volintiru saŭ nu, zice că nu ştie, — că numaĭ atuncĭ l-aŭ văzut. Ioniţă Bucşenescul aŭ arătat că, aflăndu-să cu şederea în oraşul Argeş, aŭ venit numitul Radu de la Bucureştĭ cu nume de Căpt., şi Balotă cu nume de čauş, dar, numitul Balotă fugănd, îl căuta.» Pomenită «judecata puşcărieĭ şi a Divanuluĭ», pentru pîrîşiĭ luĭ Balotă. Pecete mică, cu chinovar.

46. 30 Decembre 1775. Plîngere către Domn «Din prostimea mea mă văz foarte năpăstuit dă către dumn[e]i maica; car[e] eŭ, fiindu fost neputinčos în graiŭ, cĭ mi-aŭ dat Dumnezăŭ la facere», etc. «Cu păcat va fi să mă scoaţă dum[ne]ei maica din economiia tăt[ă]ni-mieŭ, cu nişte bieţĭ dă copilaşĭ ce am.»

47. Mart 1779. Judecată a luĭ Gheorghe Balotă cu vecinul săŭ de moşie, în Vlaşca, «Iane unchiaş». Acesta i se aşază pe moşie şi nu-ĭ dă *adetul* şi claca. Totuşĭ făgăduise în scris «că îş vor da dijma dăn toate semănăturile ce vor face pe moşiia luĭ, şi îş vor face ş[i] claca după obiceiŭ»; însă nu daŭ nimic la *isprăvnicelul* luĭ Balotă. Unchiaşul obiectează «că acest zapis, cănd l-aŭ dat el, l-aŭ dat fără dă ştirea fečorilor luĭ, ş[i], fiind-că fečori luĭ nu sănt iscăliţĭ în zapis, nu să ţine nicĭ el dă acest aşăz[ă]mănt».

48. 2 April 1779. Arătarea stăriĭ lucrurilor la moşia luĭ Gheorghe Balotă din Vlaşca Pomenit un «Micşă». «36 t[l] dijma tutunuluĭ, ce aŭ fost pe parte Postelniculuĭ Balotă, însă Marin diiac i Andronache i Micşă, într'un an, căte un ciric. 60 t[l] dijma dupe merile ce s'aŭ văndut, ale luĭ Stan Dulvăr, ce aŭ fost pe partea dumisale . . . 4 cez[vărţĭ] grăŭ, dejm[ă] pe doĭ anĭ, din ograda fečorilor luĭ Iane . . . 213 cez[vărţ] porumb, cocoloaş[e], în patru anĭ, afară din a treia parte, a luĭ unchiaş Iane . . ., după arătarea Căpt. Cost[an]din Pisc[u]pesc[u] . . . În toţĭ aniĭ s'aŭ arat toate locurile dupe moşie. 5 vase cu

vin s'aŭ văndut pe moşiia dumisale... O dedem în măna mumbaşir[u]luĭ.»

49. 17 Decembre 7289 (1780). Testament. «Cunoscăndu-m[ĭ] eŭ neputinţa vieţi miele, că n[u] maĭ săndu dă traiŭ, şi fiind[u]-mĭ fric[ă] dă păcat, a răm[ă]nea biata soţie mea ş[i] cu un copilaş al mieŭ în belelile miele, fiind-că ş[i] eŭ, ca un om în lume, am avut cu mulţ meştec[ă]turĭ.» Arată tot, «păn mi-am fost în fire».

50. Maiŭ 1785. Petiţie către Domn, de la «Zmăranda, soţiia răposatuluĭ Postelnic Gheorghe Balotă... Săteniĭ ce să află şăzătorĭ pe moşiia mea Bădaleştiĭ sud Vlaşca» nu vreaŭ să-ĭ clăcuiască. Şi soţul eĭ căpătase porunca de la «Alexandru-Vodă..., ca, orĭ să s[ă] rădice după moşie-m[ĭ], saŭ să clăcuiască şi să-m[ĭ] dea cele drepte şi običnuite ale moşii». Acum iar eĭ refusă. «Şi şi cu rămătoriĭ îm[ĭ] mănăncă ghinda ce să face în pădure.» Să fie opriţĭ şi de la aceasta, «saŭ să-m[ĭ] dea preţul ce-l poč lua dă l[a] alţiĭ». — Ordin domnesc din 17 ale luniĭ (pecete cu chinovar).

51. C. 1790. Însemnare de hotare, «după parola ce am dat». «Întăĭ, carte domnească, al Rad[uluĭ] Voivod, ce dă locurile acestea luĭ Pătru ot Argeş şi fečorilor luĭ [v. nº 1].»

52. 1798. «Ene Brătiianu biv Logofăt za Vistierie, Mateĭ Balotă Postelnicel..., Iordache Balotă, Costandin Stălpeanu», către Domn, pentru încălcările luĭ «Neculae Paţanghel, cu cetaşi lor, sud Vlaşca..., avănd noĭ o chingă dă moşie în hotar[ul] Iacoveştilor... Nu-ş daŭ obiceiul pămăntuluĭ... Maĭ sus numiţi îş fac hrană pă dănsa.»

53. 19 Iulie 1803. Schimb de Ţigance. «Dar, fiind ačast[ă] Neagă Ţigancă a mea cu o copilă şi sărcinată, trăind păn la vărsta i *(sic)*, să aibă so ş'o ià, iar, ce este în sarcină, dă va face fată şi va trăi, iar să ş'o ià.»

54. 19 April 1804. Judecată a Baloteştilor cu «Iane Brătiian biv Logf. za Visterie». Se face o împărţire între fiĭ, de un anume Vrabie. «Dintr'aceştĭ patru fečorĭ, pă Mateiŭ pizmuindu-l frate-săŭ Gheorghe, l-aŭ omorăt, şi partea luĭ, fiind necăsătorit, aŭ rămas în măna mumi-siĭ, fiind-că tată-săŭ murise maĭ nainte... Cărora fete nu le-aŭ dat numaĭ rămasu

părinţilor lor.» Brătiianul ar fi luat, la moartea eĭ, «scrisorile acareturilor» şi diata. El pretinde că stă «la casa luĭ ot Brătienĭ». La moartea eĭ asistă popa Vălsan, «i popa Stanču igumenaş de la Vălenĭ», «şi popa Ion al bisericiĭ din Ceparĭ». A *încălcat* pe Brătiianul a-ĭ face pomenirile. Împărţirea averiĭ se face «pă obrazile a treĭ fečorĭ aĭ eĭ... O chingă de moşie ce să numeşte Bocănita, i o vie de la Bleicĭ..., o chingă de moşie ot Zăpoziĭ... Acest preot di multă beţie ş'aŭ eşit din minte.»

55. 20 Iulie 1809. Contract de zidarĭ. Iscălesc treĭ «meşterĭ» şi un «Gheorghe Scorbură».

56. 24 Februar 1811. Vînzare de «Ţigancă de vatră, şi cu preţu cel hotărătŭ, t[1] 150».

57. 10 Ianuar 1815. Foaie de zestre («şi s'aŭ preţuit în urmă, după nuntă, fiinţa adevăruluĭ»). «1 rochie catrilet de mătase, cu ghierlant asemenea, 1 rochie croozea, 1 rochie stanbă cadrilet, 1 rochie dă malteh puţin purtată [preţul lor e între 50 şi 100 de leĭ], 1 scurteică dă croozea cu samur, 18 tlr., o scurteică cu cacom, 90..., 1 şal vărgat, dă cele bune, 750 tl...., 60 zarfurĭ de argint cu feligenile lor, i tavă şi ibric, 90, 1 cămaşe de chimbric, 1 cămaşe dă meletu, piepţiĭ, mănecile tafta; 4 cămăşĭ dă pănză supţire, piepţiĭ, mănecile meletu [toate = 160], 1 boşcealăc dă ginere: cămaşa, izmenile meletu, i brănişor şi batistă cusută, 140; 1 boşcealăc dă soacră: cămaşe i testemel, 70; 1 boşcealăc de nun, dă meletu: brăişor, batistă, cu fir şi cu beteală, 180; 1 gevrea dă nună, sangulie, cu fir i cu beteală, 60; 1 aşternut tulpan, cu cincĭ perne cu puf i cu malteh; 1, ipac, alte feţe de bumbac, la perne [toate = 150], 1 săltea cu treĭ perne, de carton bun, cotu po t[1] 3½, căpt[u]şala de bogasiŭ/i deosebit fultucu dă pănză dă Braş[o]v supţire cu lănă [toate = 135]; 1 cearşaf supţire, în patru foĭ, coţĭ 12, pentru aşternut, 1 plapomă de atlazu cu bumbac, cu cearşafu eĭ de bumbac supţire, coţĭ 14 [toate = 130], 1 anteriŭ dă noaptea, dă stambă, 40; 1 scoarţă dă pat, 50; 1 masă mare, dă coţĭ 14, 30; 1 masă mică, coţĭ 6, 15; 12 şărvete vărgate cu borangic, 35; 12 talere, 6 dă cositorĭ, 6 dă farfurie, 26; 12 perechĭ cuţăte

cu lingurile lor, cositorĭ, 24; 6 furiĭ *(sic)* pentru bucate, 9; 1 lighiian cu ibric de aramă, 28; 1 prosop, 12; 1 măhramă dă măinĭ, 6; 10 tlr., 2 sfeșnice cu mucările lor; ... 24, 1 ladă mare pentru haine; 200, 4 boĭ de ğug; 60, 2 vacĭ cu lapte; 50, 10 mătcĭ stupĭ, pentru care am dat un răzor de vie...; 6 răzoare..., cu o pimniță dă lemnu...; 350, 2 caĭ telegarĭ, cu ham[u]rile lor; 2.000, 1 casă, doo odăĭ pă pimniță, cu locul lor, din ulița Făntăni pănă în ulița Arecilor..., de l[a] Roboae, are ș[i] cățva prunĭ ș[i] un slon pă șase furcĭ șindrilite cu șiță... Pe aceste condice s'aŭ iscălit foaia ce am dat-o înnaintea nunțiĭ, făr de prețuire.

Condeile ce s'aŭ maĭ dat la nuntă, însă: 1 giubea dă ghelm[e]sut roșie cu nafeà și cu tup dă jder, dă purtare, drept t[1] 120. 3 testemelurĭ bune, 34; 1 fes albu, 3; 3 simezeturĭ, doaoă cu orbote, unul sadè, din care unul de zăbranic, 36; 1 păreche pantohĭ, 4; 2 pärechĭ strănhĭ, 6; 1 pereche izmene de pafta, 16; 1, ipac, dă bumbac dă casă, 12; 1 basmà dă nas, 2 1/2; 1 ghierlant de florĭ, 6; 3 1/2 coțĭ panglice pentru încinsu, 6; 2 coțĭ panglice înguste, 1 1/2; 2 basmale albe de făcliĭ, 9; 1 testemel dă cumnată, 9; 1 batistă dă cumnată, cusută; 18.»

58. 1817. Plîngere a luĭ Iordachi Balotă, contra luĭ «Rad[u] Flocan ot Fițenĭ».

59. 1822. Jalbă a luĭ «Nicolae Rucăreanu, capanlăŭ... Eŭ, aflăndu-mă moștean în niște munțĭ dintŭ'acest jud[e]ț cu alțiĭ doĭ frațĭ părtașĭ, anume Gheorghe Balotă și Iordachi Balotă, apururea și eŭ și tată-meŭ loam cu arendă și părțile numițil[o]r de maĭ sus și le lucram cașcav[a]l, aflăndu-ne vechĭ capanlîĭ, anadan babadan [1]. Iar acum, de vre-o treĭ anĭ, un Serd[a]r Scarlat de aicĭ, făcănd felurĭ și chipurĭ de mijloace zavisnice, precum din naștere este croit, aŭ cumpărat partea unuia, adică a luĭ Gheorghe, în arendă pă zece anĭ, pricum mi-aŭ mărturisit-o această chear fratele vănzătoriuluĭ, și, cu toate că nu l-am îngăduit cu stăp[ă]nirea, dar numitu, în loc să s[ă] tragă, s'aŭ pus de aŭ cumpărat și partea luĭ

[1] Turcește: «din tată în fiŭ». Cf. Șăineanu, *Infl. orientală*, II, p. 30.

Iordachi în arendă pă doĭ anĭ, acum de prim[ă]vară, precum mi-aŭ arătat prin popa Dimitrachi de aicĭ și zapisul cumpărătorĭ de arendă. Pă carele neputăndu-l îngădui a stăpăni părțile dăvălmașilor, în puterea legiuiteĭ pravilĭ a țărăĭ, de dreptatea ce-m[ĭ] dă a răscumpăra părțile dăvălmașil[o]r mieĭ, am mers la cinst. isprăvnicie și am pus bani acolo, să și-ĭ ià numitu.» Apoĭ «aŭ clocit altă viclenie», făcîndu-se vechil pentru vînzarea munților, «smintindu-m[ĭ] curdizma [1] cășerii, ce cu luminată carte de slobozenie lucrez ... Nicĭ nu poate a le stăpăni eĭ, fiind munțĭ care urmează a ĭ lucra neg[u]țătorĭ capanlăĭ, precum eŭ îĭ lucrez.» Cere a fi întrebat pîrîtul cu jurămînt saŭ cu carte de blestem.

60. 14 Iunie 1822. Ispravniciĭ de Mușcel, către «cinstita ocărmuire a Valahii». Băloteștiĭ s'aŭ plîns «Luminății Sale Pașiĭ» de «dum. Logf. Nicolaie Rucăreanu». Eĭ venise din «Țara Nemțească». «Încă din vremea Domnii.» Se decisese odată ca, pentru o pădure tăiată, «să s[ă] cerceteze prin vecinĭ rezaș i sătenĭ ... Iar, pentru cheltuiala de t[l] 500 ce aŭ provalisit», etc. Rucăreanu trimete prin Ič-Agasă porunca de cercetare a Pașiĭ. «Minisindu-l [2].» Plătire de «treapăd».

B. Documente din colecția d-luĭ G. Ionescu, fost revisor școlar [3].

1. Tîrgoviște, 10 August 6945 (1437). Vlad-Vodă, pentru boieriĭ Stoilă, Radu, Petru, Bratul, Radul, Neagul, Bucurŭ, Șărban, Stan, «preste Luciianĭ, întru moșie și întru ohabnicie, lor și fečorilor lor, nepoților și strănepoților, pînă în viiața Domnieĭ Meale, și pînă în viiața celor întîiŭ născuțĭ fiiĭ Domnicĭ Meale: Mircea și Vladul. Și să fie în pace de vama de oĭ și

[1] Rînduială (Șăineanu, *ibid*, III., p. 142; cuvîntul însușĭ lipsește însă).

[2] De la grecește: μηνύω, μηνῶ, chem.

[3] D. G. Ionescu maĭ posedă și un număr de manuscrise și cărțĭ rare, dintre care însemnăm pe următoarele:

1. Adunarea Cazaniilor. Viena, «tipografiia de bun neam născutuluĭ Stefan de Novacovič, la anul de la Facerea Lumiĭ ҂ЗТА, iar de la Nașterea luĭ Hs. 1793, a Indictionuluĭ 11».

2. «Ale luĭ Isihie preotul cătrĭ Theodul Cuvinte folositoare de sufletŭ, pentru trezvire și faptă bună, prinŭ capete, începătură a luminăriĭ sufletuluĭ, adevărate

de vama de rîmătorĭ şi de dijmărit şi de vinăriĉ şi de găleată, de dijmă, de gloabă, de cară, de podvoade, şi de cositul fînuluĭ, şi de toate slujbele şi dăjdile, micĭ şi marĭ, cîte să vor afla întru singură stăpînirea Domnieĭ Meale, şi să nu îndrăznească a-ĭ bîntui pre dînşiĭ nicĭ judeţiĭ, nicĭ globniciĭ, nicĭ birariĭ, nicĭ alţiĭ nimenea din boiariĭ saŭ din slugile Domnieĭ Meale ce să vor tri[mete] după trebile şi slujbele Domnieĭ Meale. Că, ispitindu-se a-ĭ supăra pre eĭ, măcar de un păr, va lua mare răotate şi urgie de la Domniia Mea, ca un necredniĉos şi defăimătoriŭ hrisovuluĭ Domnieĭ Me[ale].» Blestem pentru cine ar călca dania. «Şi iată mărturiĭ : jupăn Voico Dvor., jupăn Tudor, jupan Nanul, jupan Stanciul, fratele Mirciĭ, jupan Nan Pascale, jupan Stanciul Hanoĭ, Dumitru Spat., Coica Vistiiariul, Semen Stolnec, Miclea Paharnec, Badea Comis, [Ştefan] Log[o]thet. Şi Badea care am scris.» — Traducere de dascălul Lupp [1].

2. «Вь двор арґиш», 9 Iunie 7025 (1517). «Basarab Voevod, fiul mareluĭ Basarab Voevod», pentru boierul Şerbu şi moşiile luĭ de la Stoeneşt[ĭ] şi Dolgeştĭ şi Berislăveştĭ. Marturĭ : Barbul Ban, — *(şters)* V. Vor., Hărvat (?) V. Log. . .,

învăţăturĭ, sfătuirĭ care să grăescŭ înprotiva cuvîntătoare şi rugătoare.» — La sfîrşit: «Sfîrşitŭ şi luĭ Dumnezeŭ laudă, Avgustŭ 9 zile, 1795, de smeritulŭ între schimonahĭ Dorofteŭ, de la schitu Robaia.»

3. «Începerea şi istoria războiuluĭ de la cetatea Beĉuluĭ, pre care o aŭ încungiurat Turciĭ şi cu alte limbĭ.»

4. «Cartea politieĭ ruseştĭ şi vitejiile Rusilorŭ, a monarhuluĭ Petru şi altor împăraţĭ şi stăpînitorĭ. Istoriile acestea sîntŭ scoase de pe limba muscăĉască pe limba rumînească de domniia luĭ chiiio chir Rodion Popovicĭ. dascalulŭ oraşuluĭ cetăţiĭ Coroniĭ [Braşov ; e acelaşĭ cu Radu Tempea], şi după izvodul acela s'aŭ scrisŭ a doa oară de smeritul robul luĭ D[u]mnezeŭ Zafir Marco, Capitanŭ. În zilele prea-luminatuluĭ şi prea-înnălţatuluĭ împeratoruluĭ Isifŭ alŭ doilea şi arhiereuluĭ loculuĭ, prea-sf[i]nţituluĭ Ghedeonŭ, neunit, la ano 1788, Aprilie 20, Braşovŭ.»

Apoĭ vine : «Istoriia a mareluĭ cneaz Dimitrie Ioanoviĉ, samoderjiţul a toateĭ Rosieĭ. . . Tălmăcitu-s'aŭ aĉastă istorie din limba rusească pe limba rumănească de dum. chir dascalul Radu Popoviĉ. În Braşov, la anul 1785, Mart 12 Şi s'aŭ scris iar de robu luĭ Dumnezeŭ smerit Zanfir Marco, în Braşov, la anno 1788, April 29.»

[1] Un act din 13 August 1437 se află la Venelin, p. 78.

(șters), Radul Spat., . . .[1], Hamza . . . Monogramă cu roșu. Pecete mică, ruptă, pergament.

3. Bucureștĭ, 12 Iulie 7084 (1576). Alexandru-Vodă, luĭ jup. Dumitru V[1] Slug., pentru «ca să-ĭ fie luĭ un Rumăn anume Neagoe din Ștefăneștĭ, pentru că l-aŭ cumpărat, și aŭ lepădat 1.800 aspri fečorilor luĭ Băncilă, de la Drăghič din Găeștĭ, drept prețul ce i-aŭ zis maĭ sus: pentru aceaia boiariul Domnieĭ Meale jupan Dumitru V[1] Slug. el aŭ vrut ca să leapede baniĭ fečorilor luĭ Băncilă pentru acest Rumăn ; iar niște nepoțĭ aĭ jupănuluĭ Dumitru V[1] Slug., anume Albul și Dragotă și Vlaicul, eĭ nicĭ cum n'aŭ vrut să lase pe jupan Dumitru V[1] Slug. să leapede baniĭ fečorilor luĭ Băncilă pentru acel Rumăn, ci aŭ zis înnaintea Domnieĭ Meale cum că sănt eĭ maĭ volnicĭ să cumpere și să leapede baniĭ fečorilor luĭ Băncilă. Iar fečoriĭ luĭ Băncilă, Albul și Dumitru, eĭ s'aŭ pîrît de față înnaintea Domnieĭ Meale cu nepoțiĭ jupanuluĭ Dumitru V[1] Slug., cu Albul și cu Dragotă și cu Vlaicul, și așa pîrà fečoriĭ luĭ Băncilă cum că eĭ aŭ întrebat pe Albul și pe Dragotă și pe Vlaicul, cănd aŭ cumpărat pre acel Rumăn, iar eĭ aŭ fost zis cum că nu pot să cumpere. Și așa am aflat și am adeverit Domniia Mea, și aŭ rămas Albul și Dragotă și Vlaicul de leage dinnaintea Domnieĭ Meal[e]. Iar dup[ă] aceaia boiariul Domnieĭ Meale jupan Dumitru V[1] Slug. aŭ avut pîră înnaintea Domnieĭ Meale pe fečoriĭ luĭ Băncilă pentru acel Rumîn, și așa pîrà boiarul Domnieĭ Meale pe fečoriĭ luĭ Băncilă cum că n'aŭ putut să leapede lor baniĭ de nepoțiĭ luĭ, de Albul, i Dragotă, i Vlaicul, pentru că aŭ zis că vor să dea și să leapede eĭ baniĭ fečorilor luĭ Băncilă.» Domnul află că nepoțiĭ luĭ Dumitru aŭ *umblat* cu *cuvinte mincinoase*, «de nič aŭ avut să cumpere eĭ, nič aŭ lăsat pe jupan Dumitru V[1] Slug. să-l cumpere pre el». Dă vòie acestuia ca «să leapede baniĭ fečorilor luĭ Băncilă: deč îndată, întru acel čas, aŭ lepădat lor baniĭ... Să-ĭ fie luĭ acest Rumăn anume Neagoe stătătoriŭ și ohabnicu luĭ și fečorilor luĭ, nepoților . . .,

[1] Ceĭlalțĭ boerĭ se pot întregi din documentul ce am dat în vol. V, p. 170, n° 2.

etc. Marturĭ: Ivaşco V. Vornic, Neagoe V. Logofăt, Stan Spătar, Mitrea Vistier, Bratul Comis, Badea Stolnic, Gonţea Paharnic, Stoica Postelnic. Scrie Dara Log. — Traducere de dascalul Lupp.

4. 2 — 7087 (1578-9). Mihnea-Vodă, pentru un proces de moşie al feciorilor luĭ Băncilă de la Luciianĭ. Mărturie a boierilor. «Şi am scris eŭ Stan de la Geamenele.»—Traducere de dascălul Lupp.

5. Tîrgovişte, 3 August 7095 (1587). Mihnea-Vodă, pentru Rădič şi fiiĭ, dîndu-li ocină la Bădeanĭ, partea luĭ Vitan, ce o avea şi acesta de la Văsiiŭ, şi alte părţĭ. Monogramă cu roş. Pecete peste hîrtie, cu şnur roş. Pergament.

6. Bucureştĭ, 9 Ianuar [1592] *(rupt)*. Ştefan-Vodă, fiul luĭ Ioan-Vodă, dă un zapis luĭ Rădič. Cumpărătură cu aspri de la Vitan, în satul Bădeanĭ. Boierĭ: Dan —, Danciul Vel Vornic *(rupt)*. Monogramă cu roşu. Pecete ruptă [1].

7. Bucureştĭ 2.. Maiŭ 7101 (1593). Alixandru-Vodă, fiul luĭ Bogdan-Vodă, — luĭ Bălbose (бьлбосе) şi fiiĭ, întărindu-li ocină la Piscanĭ, cumpărată de la Mihnea cu 3.000 de aspri. Marturĭ: Danciul Vel Vornic, Mitrea Vel Logofăt, Belabrad Vel Vistier, Radul Spătar, Tuduri Comis, Iane Păharnic, Manta Vel Postelnic [2]. Scrie Oprea Logofătul. Monogramă cu roşu. Pecete peste hîrtie, cu şnur liliachiŭ. Pergament.

8. Tîrgovişte, 6 Novembre 7116 (1608) [rescrisă data, tărziŭ]. Radu-Vodă, pentru o ocină. Foarte şters. Marturĭ. Cernica Vel Vornic... [3]. Iscălitura Domnuluĭ. Monogramă cu roş. Pecete peste hîrtie, cu şnur brun-negriŭ. Pergament. Slavon.

9. Tîrgovişte, 29 Mart 7119 (1611). Radu-Vodă, pentru Stan şi fiiĭ, dîndu-li ocină la Bălileştĭ. Nume: Mircea lu Adăman, Dumitru Fătul fiiul Stăniţeĭ (станицѫ), Raite fiul Soreĭ. Marturĭ: Panî Vistier, Ventilă Vel Vornic, Cernica Vel Logofăt, Stoica Vel Vistier, Crăstea Spătar, Mihalachi... *(şters)*, Fote Vel Postelnic. Scrie Neagoe Logofătul. Monogramă cu roşu. Pecete peste hîrtie. Pergament. Slavon.

[1] V. vol. V, p. 290, n° 7; p. 436, nota 1.
[2] V. Hurmuzaki, XI, p. 905.
[3] V. restul Divanuluĭ în vol. V, p. 296, n° 16.

10. «† Vă imea otța i sna i s[veto]gă duhŭ, sta Troiță nerazd[čl] na, amin. Aceasta să s[ă] știe cum am scris noĭ satul Albeștiĭ, toțĭ megiiașiĭ, bătrâniĭ, tineriĭ, a noastră carte acestuĭ om den sat den Bogăteștĭ anume Barbul, pentru ca să-ĭ fie luĭ moșie ocina Vlaiculuĭ . . ., den sat den Albeștĭ . . ., și casele cu grădina și cu tot șezutul den sat, za 7.200 as. gata. [Marturĭ:] jupân Arsenie vatahul i Postel[ni]cul Iani i pop Iane Clisiar, jupan Stoica Pittar i jupan Para Post., i pop Iane. Am scris eŭ pop Negre, pop Bratul . . . Msța Fr. 13 dni. Iară dobânda cestor banĭ ci-s maĭ sus scrisa, dațĭ de Barbul, as. făcut 3.000, as. gata. [Treĭ pecețĭ.] Vleat 7129 (1621).»

11. Tîrgoviște, 21 Decembre 7129 (de la Hristos: 1621). Radul-Vodă, pentru Dragomir Dolofan și fiiĭ luĭ, dîndu-li Stoeneștiĭ (J. Argeș) «toată ocina și și cu veciniĭ», cumpărată «în zilele luĭ Șerban Voevod»; apoĭ părțĭ din Berislăveștĭ, Scăuianĭ. Cumpărarea se făcuse по врѣмена за липсꙋ, и за гладно, кьгда бил лѣтом ҂зрГі («pe vreme de lipsă și de foamete, cînd a fost anul 7113»). Fusese proces la Domn, по врѣме что сьм бил гспдми вь прихождеціе прѣз Ѡлт, Ѡт издолно варошов рибник, на кладеница добромиров банꙋл Ѡт код велика Ѡкнь («pe vremea cînd am fost la primblare Domnia Mea peste Olt, în jos de orașul Rîmnic, la fîntîna luĭ Dobromir Banul de la Ocna-Mare»). Marturĭ: Ventil[ă] V. Vor., Papa V. Log., Aslan V. Vist., Necula V. Spat., «Bertolomi» V. Stol., Goga V. Comis, Ion V. Păh., Trufanda V. Post. Monogramă cu roș. Pecete ruptă. Pergament. Slavon [1].

12. Tîrgoviște, 11 August 7159 (1651). Mateiŭ-Vodă, unor «oamenĭ»: Ratia și fratele, Iuga, fiiĭ luĭ Mircea din Băliieștĭ, сꙋд моуш., ca să fie liberĭ de веченаніе de spre Lazar Log. din Lăzăreștĭ și fiiĭ și urmașiĭ luĭ, ca uniĭ ce fusese făcuțĭ slobozĭ. Marturĭ boieriĭ. Scrie «Mareș Log. Ghiurghiuvič». Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cusută cu un șnur roș-albastru. Pergament. Slavon.

13. 1-iŭ Februar 7161 (1653). «Bolbos[e], împreună cu frate-meŭ Nan», vinde Logofătuluĭ Nan și jup[ă]nes[i] dumneluĭ . . . un

[1] Cf. cu Divanul anuluĭ următor, în vol. V, pp. 178-9, n° 20, saŭ *ibid.*, pp. 397-8, n° 20.

loc arător în fața Gruiuluĭ, ci să chemă A[n]iniș, dereptu as-gata 330... Și iar i-am maĭ văndut de în josul satuluĭ» o parte. Marturĭ: «Dragne vătah i Neagoe Păh. i Bad[ea] i Voicu i Stančul de acolea». Scrie «ereĭ Mușat».

14. Bucureștĭ, 16 Maiŭ 7184 (1676). Duca-Vodă, «tuturor săteanilor den satul Ruc[ă]rul ot sud. Mușcel, ca să fie de acum nainte în pač[e] de vama făiniĭ și a mălaiuluĭ și de alte bucate ce arŭ duce den țeară pentru hrana caselor lor, și de miel de turmă și de cărdurĭ, de către toțĭ schileariĭ, verĭ carel[e] ar fi schilearĭ acol[o] la Dragoslavel[e], și de către toț călug[ă]riĭ cariĭ săntu puș den mănăstirea ot Dălgopol, acolo la schilă». Eĭ adusese înnainte că sînt «acolo la munte, de către marginea țărăĭ Domnii Meale, la hotar, și săntu purtătorĭ de grij[ă] și paznič în toat[ă] vreamea și gata sluj[i]-torĭ la toate; deč săntu poruncil[e] Domnieĭ pentru treaba și paza țărăí, iar, pentru hrana caselor lor, eĭ n'aŭ nič o hraan[ă], pentru căč că săntu acolo la acel munte, piatră seacă, ci, măcarŭ de ar și munci eĭ cu plugul și cu alte lucrure de ar fi hrana casilor lor, nimic nu pot fač[e], ci să duc în țeară de-ș cumpără păine și mălaiŭ și de alte bucate pentru hrana, și treab[a] caselor lor. Iară schileariĭ și călug[ă]riĭ eĭ le iaŭ vam[ă] den păine și den mălaiŭ și den toate. Într'aceaia Domnia Mea pentru acestu lucru socotit-am Domnia Mea, înpreun[ă] cu toț cinstițiĭ dereg[ă]toriĭ Domnii Meal[e], de ce săntu eĭ maĭ într'altu chip decăt altă țeară, care să află lăcuitorĭ la munte, de cumpără păine și mălaiŭ și de alte bucate, de-ș duc la casele lor pentru hrana lor, și uniĭ ca aceia nič o vam[ă] nu daŭ. Iară aceștea, fiindu acol[o], la acel loc cu nevoe și fără dă nič o hraan[ă], și maĭ vărtos fiindu purtătorĭ de grij[ă] și de paaz[ă] schealiĭ și de alalte de toate de č[e] le săntu poruncil[e] Domnieĭ, iar apoĭ ce-șĭ cumpără și ce-ș agonisescu dentr'altă parte de-ș duc la casele lor, iar schileariĭ și călug[ă]riĭ de acolo eĭ iaŭ vaam[ă], mare nedireptate și mare strămbătate li s'aŭ fost făcăndu.» Chiar dacă a fost vechiu obiceiŭ de a se da vamă, nu era bun. «Dereptu aceaia Domnia Mea alte obiceaiurĭ ale țărăĭ nicĭ le scaz Domnia Mea, nič le adaog, ci toate săntu stăt[ă]toare și neclătite, cum aŭ fostu

maĭ de nainte vreame, de la alțĭ pravoslavnič și răposaț Domnĭ.» Marturĭ: Radul Nasturel Vel Ban de Craiova, Vălcul Vel Vornic, Șărban Catacozino Vel Logofăt, Hriza Vel Vistier, Lupul Buh[u]șu Vel Spătar, Coruia Vel Clucer, Iordache Vel Postelnic, Stoica Vel Păharnic, Costandin Cantacozinò Vel Stolnic, Vladul Cocorăscul Vel Comis. Ispravnic: Costandin Brăncoveanul vtori Logofăt. Scrie Dumitrașco Logofătul. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cu șnur roș. Iscălitura domnească. Pergament [1].

15. Bucureștĭ, 23 Maiŭ 7184 (1676). Duca-Vodă, «Vlaiculuĭ Roșul și cu frațiĭ luĭ», din «sud Muș[cel]», pentru «očnă în sat în Jugur, partea luĭ Iane fečoriul Vlaiculuĭ Logofăt den Jugur», cumpărată cu ughĭ. Marturĭ: Radul Năsturel Vel Ban, Vălcul Vel Vornic, Șărban Catacuzino Vel Logofăt, Hriza Vel Vistier, Lupul Buhuș Vel Pitar, Coruia Vel Clucer, Iordache Ruset Vel Postelnic, Stoica Vel Păharnic, Costandin Catacozino Vel Stolnic, Vladul Cocorăscul Vel Comis, Vaselache Vel Postelnic, Radul Știrbeaiŭ Vel Serdar, Istratie Vel Postelnic. Ispravnic: Costandin Brancoveanul vt. Logofăt. Scrie Stanciul Logofătul. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cu șnur verde. În colț, jos, la dreapta: «Șerban Can[tacuzino V. Log]».

16. 8 April 7215 (1707). «Adecă noĭ Suslăneștiĭ toț, anum[e] Jum . . . ștĭ, care săntemu din Rad[u] Mățăŭ, și noĭ Neguțești, care săntem din Neguț văt[af], care maĭ jos ne vom iscăli, stănsu-ne-am toț la un locu și am stănsu toate cărțile și hotarnicile ce am avut de moșie, din tot coprensul hotaruluĭ satuluĭ noastru Suslăneștiĭ din sud Mușcel, dup[ă] apa Argișăl[u]luĭ.» Pun «seamnil[e] hotaruluĭ . . .; am încunġuratu totŭ coprinsul satuluĭ cu acastă carte a noastră . . . Ulița Băcăĭ . . . Stăna Jumărăĭ . . . Coasta luĭ Vlad . . . Calea Bășocurilor [saŭ și: Bășicurilor] . . . Capul pusculuĭ . . . Pă lăngă salciia sălbatică . . . Cornul Ainișuluĭ, și dă'cole trage în valea mare, pă în trecătoril[e] vălcel[e]lor . . . Păn fundul braduluĭ . . . Colțul chičorăĭ . . . Pă la curu Hodoruluĭ.» Cincĭ pecețĭ. Nume: «Lachiŭ», «Mareș».

[1] Acest document se păstrează la grefa tribunaluluĭ din Cîmpulung.

17. 8 Iunie 7227 (1719). O săteancă din Ber[e]voeştĭ dă zapis văruluĭ eĭ, pentru vînzarea uneĭ *dealniţe* de zestre. «Find eŭ fugit în Ţer[a] Ungurească, în Ardeal, încă de mic dus[ă] acolo, dumnealor m'aŭ ţinut perită; iar eŭ, văzindŭ nevoia acol[o] în Ardeal de foam[e], am tras de am venit la moşiia tată-mieŭ; vindu aice, şi aič în lipsa mar[e] de bucate», — e silită a vinde pămîntul, acestuĭ văr. Marturĭ: «preoţĭ şi omenĭ, megiiaşiĭ noştri de sat de Ber[e]voeştĭ». Iscăliturĭ.

18. Pe un *Triodion* din 1649: «Ačastă sfăntă carte ce să chiiamă *Mărgărit,* aŭ scos-o pop[a] Stoica de l[a] Turcĭ cu t[l] 4, cănd aŭ venit Turciĭ la Cămpulungu; Oct. 12, l[t] 7246 [1737] [1].»

19. 21 Maiŭ 7270 (1762). Mitropolitul Grigore dă «cartea Smerenieĭ Noastre de protopopie cucearniculuĭ între preoţĭ, chir popeĭ Tudor ... în sud Muşcel, în plasa Răuluĭ Doamneĭ». Va căuta «ceale din afară necuviinţe, [care] sănt aceaste: de vor fi besearicĭ dezgrădite şi dezvălite şi va fi într'ănsele, să dea învăţătură şi poruncă preoţilor să le învălească, să le curăţească şi să le îngrădească, să nu între dobitoacele în tinde saŭ în slemnul *(sic)* besearicii; iar ceale din lăuntru necurăţiĭ sănt aceastea: de vor fi potire saŭ discose de lut saŭ de lemnu, să poruncească întru acealea să nu maĭ slujască, ci să-ş facă de cositoriŭ; Sfăntul Mirŭ să-l ţie în vas de cositoriŭ şi aŭ de sticlă, şi să fie bine astupat la gură cu čară; sfăntul agneţŭ să fie uscat bine şi fărămat bucăţĭ micĭ, iar nu prigorit; sfănta priceştanie să nu o ţie pren case, precum am înţeles că fac uniĭ din preoţŭ, ci să o ţie în oltar. De vor fi besearicĭ nesfinţite şi făr de antemise cu sfinte moaşte, să ne facă noao în ştire. De vor fi ţiind călugărĭ ieromonaşĭ besearicĭ dă mir saŭ vor şădea cu mireaniĭ, să nu-ĭ îngăduiască. De vor fi preoţĭ striinĭ, să slujască liturghie, făr de blagosloveniia noastră, — să ne facă noao în ştire. Nicĭ cărčumă să nu fie aproape de beseaěecă, nicĭ popa saŭ diaconul să nu meargă la cărčumă, nicĭ preoteasa saŭ diiconeasa saŭ slujnicile lor să nu vănză vin şi rachiŭ la casele

[1] Pentru năvălirea Turcilor în Ardeal în toamna anuluĭ 1737, v. *Acte şi Fragmente,* I, pp. 348-9.

lor. Să cerceteaze și de ceia ce zic uniĭ cum că morți să fac strigoĭ, și, de să va afla acasta und[e]vaș, să le dea învățătură ce să facă, precum scrie la pravilă, cap. 378 (iar să nu-ĭ arză). Să cerceteaze și pentru curviĭ și preacurviĭ și de amestecările de sânge, de frate cu sor, de văr cu vară, de cumetri cu cumetre, de vor face curviĭ, de feate marĭ și de văd[u]ve, de să vor afla greale, de ceia ce răpescu featele cu de-a-sila și de ceia ce țin posadnice și șăd necununaț, și de ceĭ ce țin a patra nuntă și de ceĭ ce vor cununa pre uniĭ ca aceștea, orĭ preoțiĭ orĭ nașiĭ lor, de votri saŭ voatre, de fermecătoare și de invrăjbitoare, să poruncască preoților să nu cuminece pre nimenĭ neispovedit, orĭ Român fie, orĭ Țigan, ci să-ĭ cearte, ca maĭ întâĭ să se ispoveduiască eĭ și fecoriĭ lor, și apoĭ să-ĭ cuminece.» Către «ispravnicĭ, vătașiĭ de plaĭ i vorniceiĭ i părcălabiĭ din satele domneștĭ i mănăstireștĭ i boereștĭ: să avețĭ a vă feri de jud[e]cățile besearicești și să nu îndrăznițĭ a le lua din măna protopopuluĭ pre ceĭ ce să cad[e] a să îndrepta de la noĭ dup[ă] pravilă, nicĭ a dăspărți pe cinevaș și să-ĭ dațĭ după cine vețĭ vrea, — că vă spunem că, orĭ-cine ar fi, verĭce obraz, unul ca acela să va pedepsi cu grea afurisanie și pedeapsă bisearicească.» Iscălit: Grigorie al Ug[rovlachieĭ].

20. 10 August 1784. Mihaĭ Suțu. Recunoaștere a însușiriĭ de mazil. Monogramă cu roș. Pecete.

21. 11 Mart 1797. Alexandru Ipsilanti, pentru un contribuabil trecut la boieriĭ de neam. Monogramă cu roș. Pecete octogonală, cu data de 1796.

22. 1-iŭ Mart 1798. Costandin Gheorghe Hangerì, pentru un boier de neam: privilegiu. Monogramă cu roș. Pecete ovală cu coroană cu cruce, vultur, în scut ținut de doĭ leĭ, și inițialele «Cst. Ggh. Hğ. VV., 1797».

23. 1-iŭ Octombre 1799. Alexandru Muruz, pentru așezarea unuĭ individ «la brăiasla *(sic)* boierilor dă neamu». Monogramă cu roș. Pecete cu data de 1793.

24. 1-iŭ Februar 1802. Mihail Suțu: privilegiu de boier de neam. Monogramă cu roș. Pecete cu vultur și inițialele: «Io Mh. Cd. Sț. 1797».

25. 1-iŭ August 1804. Constantin Ipsilanti: recunoaştere a calităţiĭ de boier de neam. Monogramă cu roş. Pecete octogonală, cu data de 1802.

26. 2 Februar 1806. Judecată pentru moşie la Berevoeştĭ. «Pentru de a nu maĭ avea mătuşi-sa Bălaşa parte în munte şi în moară, s'aŭ învoit.»

27. 18 Septembre 1809. Vînzare a moşieĭ diaconuluĭ Grigore «Fumărăcu»: «din valea Măţăuluĭ apucă muchiia în sus..., păn în hotarul Isăroiuluĭ... Merge drept într'un mărăcine, unde este şi un bol[o]van, şi din măr[ă]cine trage drept iarăş în alţiĭ doĭ bolovanĭ puşĭ... Păn în vîrful Măg[u]riciĭ ceĭ micĭ... Drept într'un măr domnesc.»

28. 3 Februar 1818. Foaie dă zestre: 2 telegarĭ..., 4 măntăci ştupĭ *(sic)*, 6 talere dă cositorŭ, 10 şărvete, 2 peşchire dă obrază, 4 perne albe..., 4 perne dă cartom..., 2 scoarţe..., 2 plocoade: unu albŭ şi unu roşu, 1 rochiie ghermesut..., 1 scurteică za cacomu, ipac dă purtare..., 1 buşculăc [boccealîc] dă socru, 1 ipac dă cum[nat], 1 ipac dă ginere..., 1 pereche paftale dă argint cu colanu lor..., 1 salbă de 120 rubiiele i un funduc; 1 sfeşnicŭ cu mucările luĭ.»

29. Înştiinţare tipărită pentru nouăle dărĭ ale mazililor, iscălită de: «Marele Dvornic din Lăuntru: Ghiorghie Filipescu, Alecsandru Vıl[a]r[a] Vel Vist... Secret. Stat: Barbu Ştirbeiŭ».

VI. Documente din Judeţul Rîmnicul-Sărat[1].

1. 10 Octombre 7242 (1734). «Varlaam iermonah, egumen al sfinteĭ şi dumnezeeştiĭ mănăstirĭ Aninoaseĭ», cu soborul, vînd «luĭ Stan ce să numeaşte Vătaful», «viĭ părăginite, pogoane 2 p[1], în Teiş; care viĭ li-aŭ fi fost cumpărat Sfinţiia Sa răposatul părintele Vl[ă]d[i]ca Daniil[2] de la nepoţiĭ Vărzarilor, iar părăgine. Şi eŭ, văzănd că şăd aciaste viĭ părăsite de anĭ 20, şi nicĭ un folos nu avia sfănta mănăstire de la iale, avănd

[1] Comunicate de d. V. Pîrvan.
[2] Apoĭ Mitropolit. V *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, pp. 431-5

multe viĭ într'acest dial al Uricheştilor lucrătoare, şi fiind vinăriciul al acestuĭ dial închinat sfintiĭ mănăstirĭ, ca să ià de la tot omul, de la fericiţiĭ Domnĭ», — le vinde «în preţ: pogonul t[1] 60... Şi noĭ încă i-am dat la datoriia mănăstireĭ ce s'aŭ făcut cu lucrul zidului ce s'aŭ lucrat la mănăstire, rămăind dator o sumă pria mare de banĭ, — neapucănd să plătiască Sfinţiia Sa părintele Vl[ă]d[i]ca Daniil ačastă datorie, ce era făcută cu porunca Sfinţieĭ Sale. Decĭ noĭ socotit-am pentru folosul caseĭ.» Iscălesc: «Varlaam egumen ot Aninoasa [pecete], Θεόκλητος ἡγούμενος Φωξανίου [1], Iane Iovič Căpt., Calistru monah ot Aninoas[a]», maĭ mulţĭ Căpitanĭ şi ostaşĭ (un Leul, un Dragoş), un hănsar, un «Pavel păr[călab]».

2. 2 Februar 7272 (1764). «Moşneniĭ de la Popeştiĭ» vînd «un loc sterpu ca să pun viia pogon, 1, pol». Întreabă întăiŭ pe «toţĭ frăţie răzaşĭ, unul pe altul, şi aşa ne'mu învoitu de amu văndut acestu locu: preţu ne'ŭ dat pe pogon căte talerĭ 2». Iscălesc: Iosipu, Stoen, D[u]mitru Coşčug, Tudor sin Necoră. Scrie Mane Log[o]făt.

3. 5 Maiŭ 7276 (1768). «Caloian i Drăghiian i Mihaĭ sin Mitriĭ» vînd «dumnealuĭ Ghiorghe săn Samoil» o ţelină de vie: «jumătat[e] ţelină curată, şi jumătate cu pădurĭ... Şi acestŭ loc iaste deu moşie Rosoiuluĭ eĭ Bogdănesă, di sus.» Scrie «Muce Log[o]făt». Marturĭ: şi Stan Mocan, uncheş Dumitraşco Hăbegiu, Dotin zet Cocărjan.

4. 28 Novembre 1771. Vînzare la Bordeştĭ. Intre marturĭ: Alicsandru Bordiian, Cost[an]din si[n] Filimon.

5. 8 Ianuar 1[7]84. Vasile Meca vinde luĭ «Necula Mocanul» o vie lîngă «Gherghii Văčan, şi de la vale este răzaşu Stanču Čocariŭ».

6. 20 Novembre 1785. «Stan flăcău, sin Rad[u] Păslar ot Popeştĭ», dă zapis «Badiĭ Voinăĭ Călderescu», vînzîndu-ĭ «čozvărţĭ vie». «Care să răzoreşte pe din sus cu Marin Căldărescu şi pe din jos cu Neagu sitar.» «Eŭ Neagu Dulgher faţă, ot Bahnă, ginere, la mănă luĭ Boddan», «eŭ Rad[u] Sitar, rezaş».

[1] De la Sf. Samuil din Focşanĭ.

7. 31 Ianuar 1786 (?). Zapis țerănesc. Marturi: Oprea Beboeĭ, Cărste sin Tucut, Mihaiŭ Buciucaș.

8. 9 Mart 1786. «Vlad Corcă», cu soția luĭ Dobrița, daŭ zapis «Logofătuluĭ Gheorghie Argintu», pentru vînzare de vie «în del Runculuĭ, și cu loc de cram[ă] și cu tot[ă] obrațiia eĭ», ce o avea de la «cumnat[ul] Neculaiŭ Iordăchioiŭ», în hotar și cu Văsile Vățul. Martur: Vasile Văceanul, Mihaiŭ Părcă slos. *(sic)* Čaruș[u]luĭ, Vasile Părcă Olbanman și doĭ *aldămășarĭ*. Scrie «Vornecul Nan».

Pe altă foaie: «banĭ ce am cheltuit la aldămaș i la făcutul zapisuluĭ:

t[1], banĭ.

1 —, la făcutul zapisuluĭ.

90, aldămaș.»

9. 12 Mart 1786. Drăghičan face o vînzare. Marturi: Opre a Babiĭ, Negul Čocar.

10. 30 Mart 1787. «Nepoata luĭ Dumitrașco Gogoman» dă zapis «moșuluĭ Alexandru... că, din toate cele ce aŭ rămas ale părinților i la măna lor, fiind vreme răzmirițiĭ, și ernăndu ostașĭ, și hiind hoțíĭ multe, zisără că toatea s'aŭ prăpădit, neputăndu-le chivernisi, iar č-aŭ rămas, zisără că aŭ fost pentru grija lor. Și, fiindcă, rămăind eŭ numaĭ de treĭ anĭ, și crescănd în alte măinĭ, streine, acum viind la părintescul pămănt, așa îm spuse moșul mieŭ Alixandru, și eŭ dupe cuvăntul dum[nea]luĭ m'am sălat *(sic)*. Drept aceia i-am dat ačastă adeverință la mănă, ca de acum înnainte nicĭ să-ĭ maĭ ceiŭ ceva de ale părinților, nicĭ să-ĭ maĭ zic ceva.» Martur și: «Drandahir». Scrie «preotul Mihaĭ».

11. 14 Novembre 1787. «Moșneni Tăcuț din delul Popeștilor», daŭ zapis luĭ «Nidelcu sin Miron», vînzîndu-ĭ «locu sterpu cu pădure», «pe pogon tal. 4, ban[ĭ] 30». E lîngă Drăghiču, Dumitru, Bode. Iscălește și un Nenoiță, Negul Dulgher, «eŭ Dumitru răzeș, martur». Scrie «Radu fičorul Borci Muci».

12. Februar 1793. «Florea Vănă-Roși» dă cumnatuluĭ săŭ niște viĭ. Apoĭ urmează: «Dumneta Enache să nu maĭ fie p[ă]rătoriŭ (?) di acuma; iar, cu Florea ce-ĭ avè, ți-ĭ căuta, că io sănt om curat.» Martur: «Rada, flati cu Floie». Ne-

plătind la urmă, viĭ răspundi înnainte ğudicăţi înpreună cu mine, că, fincă s'aŭ măritat soră-mea, o iaŭ de la tin[e]; dicăt aĭ măca-oo dumneata, maĭ bine să lucreză.»

13. 30 Ianuar 1796. Zapis «cumnatuluĭ Ion sin Lupul i... soră-miĭ Radiĭ»: vînzare de vie. «Să răzoraşte cu Şărban Dărdală ... şi cu Zanhir Lemnar, din crivăţ, în dealu Popeştilor», «de la Neagoe Samoilă». Martur şi «Fătul, rezaş», «Stoica femeia luĭ Pavăl Burduciĭ».

14. 2 Novembre 1799. «Moşnenĭ Păvălache» şi alţiĭ da», luĭ Nedelcu sin Trăsnea «loc ţelină». Iscălesc: «uncheaş Mironŭ Enache pop[a], Bratosim Săracilă, Ghiorghe Bubocă, Mihaiŭ Čocan, Ioan Lănă.

15. 22 Decembre 1803. «Valcea zet Miron curelar ot Focşanĭ» vinde vie «părinteluĭ Apost ot Popeştĭ». «Şi cu o căsuţă ce est[e], i o magazioră... Şi să răzoraşte pre dispre namiez cu Vasile Meca, iar pe din crivăţ să răzoraşte cu Costandin Meca... Şi cu ştirea tuturoru neamurilor mele i cu a răzaşilor meĭ... S'aŭ maĭ întămplat multe obraze de cinste, bătrănĭ şi tinerĭ... Eŭ jupăn Valcea... i cu fičori meĭ anume Dobriţ i Zoiţ... jupăno Mironu, socru jupănuluĭ Valce ..., Manta Čobote-Noĭ, Dimitraşcu Frutur, u[n]cheşu Radu Pleşu, Stančul Socol, Gheorghie Bucă.»

16. 6 April 1804. Zapis către «Ştefan sin Dumitru Arnăutul». «Un păr ce este în dreptul dănainţiĭ bisericiĭ Popeştil[or].» Pomenit: Anghel sin popa Ioniţ[ă] Ropoţel.

17. 27 Iulie 1810. Zapis între ţeranĭ. Marturĭ: Vlad sin Borce Mucea, Stoica Čubote-Noo, Cristea Groh, Ioniţă Săntion.

18. April 1813. Aşezare la *boierĭĭ de neam* a luĭ Dima Parepa, Alexandru Floru, Dumitru Caloian. Monogramă şi pecete cu roş.

VII. Documente din Odobeştĭ.

Păstrate în colecţia d-luĭ avocat Ştefan Georgescu din Focşanĭ.

1. C. 1640. «Gavril fičor lu Porcel de Odobeştĭ» dă «viele meale şi moşieĭ cătă va hi a mea şi a tă[tă]ne-miŭ ..., pentru ce sintu dator luĭ Aslan», cu «leĭ bătuţ». Între marturĭ:

«Bilacĭ, Ciudin sin Danculuĭ.» «Şi Gheorghe Nălban aŭ fostu de faţă... Şi noĭ Vornici de Poartă ne'm tămplat la Poarta Mării Sal[e] a luĭ Vod[ă], şi ne'ŭ mărturisit săngur Gavril săn Purcel, să să ştie... Corbe vătav am scris.»

2. 27 Decembre 7170 (1661). Nişte săteni din Grozeştĭ vînd «viia Măriiĭ featiĭ meale... dumisale luĭ Tănasie vătav». Şi-a întrebat toţĭ «fraţiĭ». Între marturĭ: «Dumitraşcŭ căpit[a]nul de Igeşt[ĭ]..., Grigorie Birtoş..., Ion Păliĉ». Punerea degetelor şi iscăliturĭ.

3. Iaşĭ, 14 Novembre 7174 (1665). «Gavril fiĉorul luĭ Purcel din Odobeştĭ, şi cu femeaia mea, cu Mierluşca», daŭ luĭ «Aslan neguţătoriul», pentru o datorie de «leĭ bătuţĭ», moşia lor «la Odobeştĭ, la Putna». I se zice apoĭ luĭ Aslan: «băcalul». Marturĭ: «Toader Vornicul din Odobeştĭ..., Ion Buzdugan, şi Vas[i]lie Nan din Odobeştĭ şi Gavril Găgălă..., Gavril Ţicul..., Ion fiĉorul Frumosuluĭ... şi Macoveĭ... şi Savin de Veaşteleştĭ, sluga luĭ Buhuş Vel Logofet, şi Aftenie din Horăeştĭ».

4. 6 August 7176 (1668). «Fiĉoriĭ Frănculuĭ de Grozăştĭ» vînd vie «luĭ Manoli ĉ-aŭ fost Cămănar», cu leĭ. Întreabă la vînzare «fraţiĭ» şi «răzeşi». Între marturĭ: «Tănasie Bogdan..., Stanĉul cu femeaia sa, Antimiia fata Frănculuĭ..., şi Toader Stez ot tam, Vasilie Susanul..., Ion Coţoĭ..., Dumitraşco Roşca..., Turlia..., Vasilie Argintu..., Toader Galiţă..., Ştefan Căprariul». Punere de degete.

5. 13 Novembre 7181 (1672). «Simion snă Tudur Pleşea de Grozeştĭ», Gavril Balotă «şi cu fămeaia mea Pietra» şi cu fiiĭ vînd vie în acest sat «luĭ Tăbuş şi fămei sale Iriniĭ», pe «leĭ bătuţĭ... Costantin feĉor luĭ Tudur Pleci *(sic)*.» S'aŭ întrebat la vînzare «toţĭ fraţiĭ de pe moşie». Între marturĭ: «Toader al Cetiniĭ ot Odobeştĭ şi Ion al Brii ot tam i brat eg Čudin şi Ionaşco Tatul ot tam şi Gligorie 'zeat Apostoae şi Ursul de Iaş şi Radul ot tam şi Iasco ot tam şi Dumitru băcal ot tam şi Marcul de Odobeştĭ şi Simedriu ot tam şi Costantin Cărăuşul ot tam şi Ghiorghie dascal... Ne-am pus şi deagetele în loc de peceţĭ. **Вь дни** Ion Stefan Petră Voivod.» Martur şi un Grec: Δημητρης μα[ρ]τηρο.

6. Către 1680. «Hilohie» şi fiul luĭ, din Grozăştĭ, vînd vie «giupănuluĭ Malole *(sic)* Cămănariul», pe leĭ. Intreabă la vînzare «şi seminţiile». Între marturĭ: «Bancăŭ de Focşanĭ şi Ion Surcia tij ot tam şi Ghiorghii aĭ *(sic)* Costăchioi şi Chira Grecul, Pănteleĭ Gripcă şi Petrea Rotar, Alecsandru a Diţăĭ şi Bejan a luĭ Beleĭ şi Stanciul snă Mănişor ot Grozăştĭ i Toader Striazia ot tam şi Baciul ot tam.» Scrie «Agapie».

7. 20 Maiŭ 7190 (1682). «Turlea» arată că a vîndut o vie. Martur: «Păharnicul Costandin de Tămaş, cu 10 fečor[ĭ], căndu m'aŭ scos din temniţ[ă] pentru cai vierilor Bejan Căr[ă]uşul şi văt[ă]manul Radul ot Sărbĭ... Şi aldămaş 2 berbeč şi o ğumătaat[e] de vit[ă].»

8. 9 Septembre 7191 (1682). «Bejan fičorul olaruluĭ din Grozăşt[ĭ]» vinde, cu familia luĭ, «o vie tănăr[ă]» la Odobeştĭ «luĭ On *(sic)* fičorul luĭ Toder din Roman, doĭ pogone făr un fărtaiŭ, dereptu doĭdzăč şi noĭ de leĭ bătuţĭ». Marturĭ: Tudor Cojin.

9. 16 Septembre 7196 (1687). «Merlan şi cu feameae Mărie şi cu socră-mè Ursa» daŭ zapis «ğupănesăĭ Sandeĭ», pentru vînzare de «3 čovărţĭ de vie în del la Odobeştĭ» drept o plată în leĭ. Între marturĭ, «popa Tănasie ot Eşĭ şi Strătulat Moţoc şi dumneluĭ Panaite de Eş şi Postolache ot tam şi Pană ot tam». «Ѣь Днь Ion Costantin Voivod.» Panaiot iscăleşte greceşte.

10. 20 Ianuar 7201 (1693). «Petre Epur[e] din tărgu din Focşan[ĭ]» vinde vie la Odobeştĭ, «în hliza şogiască... luĭ Gligoraşco neguţătoriul». Marturĭ: «Costantin biv Vel Vameş, Panaioti neguţătoriul, Năstas[e] snă Beliboŭ ot Focşan[ĭ] şi Pan[ă] neguţătoriul şi Mazarach[i] cup[eţ] şi Pălade Făclieriul». Iscălesc greceşte Panaioti şi Mazarakis.

11. 16 Iunie 7204 (1696). «Ursul nepotul Ursul luĭ Vlad» vinde luĭ «Aftanasieĭ de Roman» «căsoia de la cămpu» şi un pogon la Odobeştĭ. Marturĭ: Ursul Vlad, Ion Betica Căpitanul, Gligoraş Marcul, Ignat chehaia, Ion Vieria, Ionaşco a Mălaneĭ, Ioniţ[ă] Giagia, Gligoraş Eşanul.

12. Iaşĭ, 9 Februar 7205 (1697). «Irina Grecuţoae» vinde «giupănuluĭ Neculaiŭ neguţitoriul din tărgu din Iaşĭ» vie la

Grozăştĭ, «care vie iaste într'un hat cu a giupănuluĭ Neculaĭ». Marturĭ: «giupănul Ghiorghie Alevra şi dumn[ea]luĭ Toma neguţitor de Iaşĭ».

13. Iaşĭ, 29 Iulie 7205 (1697). «Vas[i]lieĭ Buruianî» vinde «giupănuluĭ Dimiĭ băcalul» vie «afarî, la cănpŭ, la Grozăştĭ..., în capul viiĭ Čudeneasî, de pe bătrănul Faur». Marturĭ: «preutul Pavăl de la sv[ă]nta besiaricî de la Văvedeniie şi dumnealuĭ Panait Răiz şi dumnealuĭ Toderaşco Bătco şi dumnealuĭ Costantin Guscî şi dumnealuĭ Dumitraşco slugî dumisali Spătariuluĭ Savin». Scrie «Toader Orheianul diiacul». «Şi cu viia i-am dat 2 cădzĭ şi o curîtoare şi un čubăr şi un sjghiab.» Gligoraş iscăleşte, adăugînd: «priimăsco».

14. Octombre 7206 (1697). «Stančul călugărul de Odobeştĭ, cu femeae mè *(sic)*», vinde vie la Odobeştĭ, «cu căsoe cu tot, 2 căzĭ, tescu, un čubăr». Martur: Ioniţă Birtoc, fičori eĭ Grăjdenesi». «Zapisul nu s'aŭ putut împărŭţi, ce s'aŭ luat la Gavril.»

15. 27 Decembre 7207 (1698). «Vasilie Buruenă» vinde vie. «Aceste treĭ čovărţĭ să i le daŭ dumisal[e] lucrate pe culesul viilor, căce me'ŭ plătit lucrul viilor peste vară, pe ceste 3 čovărţĭ.» Marturĭ: «Ion Măscul ot Vineşeştĭ şi dumneluĭ Lupaşco Ceuleţ şi Toderaşco zet Păladie».

16. 15 Octombre 7208 (1699). «Lupaşco fičorul luĭ Dumitraşco săponariuluĭ de Focşianĭ» vinde vie la Grozăştĭ. Marturĭ şi «Ursul iĭ Stănčoae, Delean Hobjil[ă]».

17. 18 Octombre 7208 (1699). «Alexandru Îndoilă ot Sasul», cu soţia şi «cuconiĭ» săĭ, vinde vie la Grozăştĭ. Între marturĭ şi «Pănteleiŭ s[n] Bălan Leahul.» «Въ дні Io Antoh Costantin Voivod.»

18. 16 Ianuar 7208 (1700). «Eŭ Gligoraş, fečorul Măricuţăĭ», vinde via de la Grozăştĭ «finiĭ miali de boteziŭ, Catrini, fiiceĭ dumilorsali giniriluĭ Neculaĭ şi nepoteĭ mele Ştefaniĭ... Aleture cu viil[e] dumilorsale. Însă din capul unuĭ pogon č-aŭ fost dăruit maĭ nainte uniĭ cucoane... Denainte a boerĭ de Curte...»

19. 14 Ianuar 7209 (1701). «Eŭ Arimie şi cu femiae mia Mărie» vinde «ğupănuluĭ Gligoraşco neguţătoriuluĭ» vie la Odobeştĭ.

20. 16 Ianuar 7209 (1701). «Ursa Echimoia ot Odobeştiĭ» vinde vie la Odobeştĭ.

21. 20 Mart 7209 (1701). Vînzare de vie la Grozăştĭ şi Odobeştĭ, luĭ «Neculaĭ neguţitoriul şi ğupăneasăĭ dumisali Ştefanii». «Moaşea Măriia Croitoriţa... Soţul mieŭ Gligoraş li-aŭ văndut luĭ Iordachie Rusăt Vistiarnicul». Marturĭ: «Sava č-aŭ fostu staroste de neguţitorĭ şi Toma neguţitoriul şi Proca neguţitoriul şi Chiriiac neguţitoriul» şi negustoriĭ Tănase, Ghiorghiţă, Sandul. Iscălesc greceşte: Sava, Chiriac, Toma, Proca, Sandul, Atanase, Gheorghiţă. Scrie «Dumitraşco abăgiar» (foarte frumos).

22. 12 Maiŭ 7209 (1701). «Ionăş Băbul» vinde vie la Grozăştĭ, «în bătrănul cărăulescu».

23. Fără dată. Mihaĭ Racoviţă, pentru Adam Luca Sulgiiariul, «ca să stăpînească nişte Ţiganĭ. Pecete mică, octogonală, cu chinovar (numaĭ armele Moldoveĭ).

24. 28 Septembre 7211 (1702). «Ion sin Drăgieni» vinde vie la [Odobeştĭ].

25. 9 Mart 7213 (1705). «Eŭ Ursul Beţivul, ce'ŭ fostu fiestru luĭ Gavril Olaruluĭ, nepotul Ursuluĭ Vlad, şi eŭ, Mărie Olăriţa», vînd «ğupănuluĭ Dumitraşco Abăgeruluĭ» vie la [Odobeştĭ]. Marturĭ: «Ion Viere şi Ion[i]ţă Scopul şi Ion Ţuguiŭ şi Vasil[e] Čovliĭ».

26. 16 Mart 7215 (1707). «Sora, femeia luĭ Ion Modriĭ, şi cu fiică-mè Iona», vinde «Apostuluĭ zet Măricăĭ Cetinoiuluĭ» «un răzor în ţarin[ă] la Odobeştĭ» pe «un galbăn». Marturĭ: Ionaşco Tatul, Vas[i]lie Grăjdian, Gavril Spătar, Ion Gode, Toader Bobolata, Ličul.

27. 7221 (1712-3). «Eŭ Cručan fičorul luĭ Draghič din Vrancia, ginerili luĭ Ion Buurel», vinde vie la Odobeştĭ unuĭ negustor şi soţieĭ luĭ, «Stefancăĭ». «S'aŭ făcut denainte Abiliĭ călugărul.» Martur şi «Toader Părle».

28. 20 Octombre 7222 (1713). «*Dumitraşco, ginerele luĭ* Ion Bonteĭ ot Dodeştĭ», vinde vie la Odobeştĭ.

29. 16 Februar 7227 (1719) «Sora Moţoĭas[a]» vinde vie la Grozăştĭ. Martorĭ: Mătcu, Zănica, Gligoriţ[ă].

30 15 Februar 7243 (1735). Nastasie, fata luĭ Ştefan Čocă-

neliĭ», şi rudele ei vînd vie la Odobeştĭ. Marturĭ: Ursul Şalăŭ, Negoe Buşul.

31. C. 1740-50. «Fică Tămaşŭ, Gherghel Gabăr, Gherghel Copţa, Gĭurğu Mate, Mărtin Ţimpul, Andreiaş Ţimpul, Mărtin Păuleţĭ, Mihaĭ Borbule, Gherghel Iuje, Gligoraş Burbule, Petre Iuje, Mihaĭ Páuleţ, Petre Păuleţ sin Mărtin», sînt chemaţĭ «să mutăm petrile cele lepădate din satul Trebeşuluĭ-de-sus şi să le punem în apa Trebeşuluĭ».

32. 22 Maiŭ 7253 (1745). Mărturie într'un proces de vie la Odobeştĭ. «Aducăndu-ne Iane Răpa o carte de blestăm, del[a] Sfinţiia Sa părintele Theofil, episcopul de Roman». Pomenit «fečorul luĭ Prohir».

33. 3 Octombre 7257 (1748). Vînzare de vie către «Nechifor arhidiiacon».

34. C. 1750. Zapis. Pomenite: «hotarul Căţăleştilor», «moara luĭ Lupoş», «mijlocul Tănosuluĭ».

35. 23 Mart 7262 (1754). Mateĭ Ghica-Vodă face carte de judecată unor oamenĭ «strănăpoţ luĭ Gurguiŭ», pentru «4 pămănturĭ» în Folteştĭ (Ţ. Putna). Pe acel loc are «viĭ şi căsoĭ şi Ioniţă Arghirie neguţtoriul din Eşĭ», care le dă ginereluĭ săŭ, «Toader Pascul cupeţu». Se arată un act de la Vasile Lupu, din 28 Septembre 7154 (1645), pentru «pămănturĭ în ţarină şi răzoare şi viĭ», precum şi «alte mărturiĭ de la oamen[ĭ], în care iaste iscălitu şi răpoosatul Costachi Razul Hatm[an]u ... S'aŭ maĭ lăţitu eĭ pe altu locu ominesc.» Pecete mare, cu chinovar. Iscăleşte şi Vel Logofătul.

36. 26 Septembre 1763. Judecată a luĭ «Theodor Com[i]s». V. la data de 30 Ianuar 1778.

37. 6 Decembre 7272 (1763). «Costantin Ploşniţ[ă]» vinde vie la Odobeştĭ.

38. 17 Ianuar 1765. Testament de preot: «ca să facŭ diiată, să dovedescu găndul mieŭ către moştenitoriĭ meĭ, ce voescu să stăpănească ale mele dup[ă] moarte mea». Dă o vie la Odobeştĭ, «în ograda popiĭ luĭ Panhilie, iar, pentru un pogon ce iaste tot acolo, l-am poprit pentru sufletul meŭ; şi am dat danie iar luĭ Ion fe[cio]ruluĭ meŭ jumătate, să fie pentru cheltuiala lucruluĭ aceluĭ pogon, iar jumătate să fie pentru

grij[a] mea, adec[ă] să m[ă] plătească zece zile, să slujască sfănta liturghie, şi, ce ar rămănè, să-m[ĭ] pue şi o mas[ă]. Şi aĉastă grij[ă] să să fac[ă] din an în an.» Îĭ maĭ dă «o căldarea de rachiŭ mare, veche», «luĭ Iane, feĉoruluĭ meŭ», şi «o căldare de rachiŭ miç[ă]». Casa «am orănduit-o iar luĭ Ion». «Aşijderea pentru doo vite de caĭ, iar luĭ Ion ... Şi pentru doo leturghiiĭ ce sănt la biserica g[o]sp[o]d : una sărbească şi una rumănească, sănt ale mele, şi pentru o cărticică ce iaste de duhovnicie, am datu 1 leŭ pe dănsa, iar a mea. Iar, pentru banĭ, am la Căpitan Lup 28 leĭ», alţiĭ la «Nastasie Cujbuleasă». «Acestea toate le-am socotitu înnaintea dăriĭ sufletuluĭ meŭ.»

39. 16 Decembre 1765. Vînzare de vie la Odobeştĭ, luĭ «Gavriil sin luĭ Enache Braşovanu»: «o firtă de vie roditoare ..., la Odobeştĭ, pe uliţa Ghiliĭ».

40. 4 Maiŭ 1766. Mihălache Priveghiŭ vinde «5 hirte de tufe, în 10 leĭ, de la vără-mieŭ Vas[i]le Vlaico ot Od[o]beştĭ».

41. 22 Novembre 7275 (1766). «Antoh Drug ot Odobeşte» face o schimbătură cu un alt locuitor.

42. 20 April 7275 (1767). «Mafteiŭ Bălotă» [1] vinde «Mării Răpoe» «triĭ hirti» la Odobeştĭ, «în razărul pentre cornĭ ş[i] pentre ĉocănèle». Între marturĭ, «Crăĉon Prăj[i]nar, Ştefan Slămnoiul».

43. 16 Ianuar 1768. Vînzare «dumnealuĭ giupănuluĭ Costantin Panaite Lipsicanul», de vie la Odobeştĭ. Între marturĭ: «Carpu Piĉ[o]rag[ă] Vornic de Poart[ă]» şi alţĭ treĭ Vornicĭ de Poartă.

44. 30 Ianuar 1778. Judecată într'o pricină a familieĭ Ghirtocu din Odobeştĭ. «Şi tot atunce chemăndu popa Costandin pe cumnată-său Ion Ghirtocu faţă, vorbind amăndoĭ gură cu gură, s'aŭ învoit», etc. S'aŭ judecat la «dum[nealu]ĭ Theodorache biv Vel Comis, ce era staroste de Putna» (1763, Septembre 26). Nume: Toader Bobolatiĭ şi soţia luĭ. Anghelița.

45. 29 Maiŭ 1778. Maria diaconiţa vinde unuĭ preot şi «coconilor Molitviĭ Sale», vie la Odobeştĭ.

[1] În iscălitură : Balotă.

46. 10 Iunie 1778. «Ionașcu Stocliiŭ» vinde luĭ Ion Răpa și «femei dumisale Saghina» vie la Odobeștĭ. «Care și dum. Ion Răpa iaste de moșie.» Marturĭ și «Ciudin Paiulŭ, Pavăl Strămbulŭ, Anghel Paiulŭ, Vornic Toader Faor, moș Anghel».

47. 10 Novembre 1778. «Preotul Neagul săn Mihaiŭ Geangea ot Șindilarĭ» și cu fiiĭ «protopopuluĭ Mărziĭ ot Vărtișcoĭ» vînd unuĭ alt preot vie «părangină *(sic)*» la Odobeștĭ,« și pe un răzor Săsască, din capulŭ viilor vătafuluĭ Andreiŭ, spre cămpŭ». «Prețul 120 leĭ... pe pogon.»

48. 1782. «U[n]chieșul Glegoare», cu soția și «fečoriul miŭ Lupul», vînd vie la Odobeștĭ. Martur și «părbalabul *(sic)* Foloare».

49. 1782. O jalbă se trimete de Domnie la «dum. Vel Spat. Theodor Balș, staroste de Putna». Pecete mică, ovală, cu chinovar.

50. 19 Februar 1783. Nicolaie Costandin Carageà Voevod, pentru «Avram, strein om ot Slam Rămnecu..., neam de mazăl, și, de micu înstreinăndu-să, dup[ă] ce ș'aŭ venit în vărstă, întorcăndu-s[ă] la pămăntu luĭ, aŭ intrat la dajde între streini Vist[ı]erii, și, cerănd de a-ș afla îndreptare la orănduiala nem[u]luĭ luĭ», aduce și «adev[e]rința a unora den mazălĭ». Se admite. Pecete octogonală cu chinovar: inițiale șterse.

51. 20 Iulie 1783. «Diiaconița Mariia, a diiaconuluĭ Ioviĭ» din Pățăștĭ vinde «Svinții Sali preutuluĭ Ștefan Čobuș ot Od[o]beștĭ» niște «čovărțĭ de loc sterpu și patru prăjănĭ ș acest loc în bătrănul Lungoč, alăture cu ulița bisăriciĭ..., din ulița luĭ Ionaș..., răscumpărăturĭ de la popa Stanciul». Marturĭ «mulțĭ oamenĭ bunĭ, bătrănĭ și tinerĭ». Între eĭ, și: «Dumitru Blănar ot Od[o]beștĭ».

52. 15 Iulie 1784. Mihaĭ Suțu dă un privilegiu pentru un mazil din Slam-Rîmnic. Monogramă cu roș. Pecete octogonală.

53. 26 Mart 1785. «Panhile sin pop Sandul, proinŭ proto-[po]pul ot Putna», vinde un pogon de vie, «o hirtă și un hiler», cu 80 de leĭ de pogon, «pe pămăntul Dăngulesca..., din ulița luĭ Ioanăș». Între marturĭ: Ilie Barbă Lat[ă], Pădure

Bărghior, Grigori Priveghiŭ, Ghilea, Ioniţ[ă] Salmaş, Simion Dolhan. Scrie preotul Ioan Păladi.

54. 17 Novembre 1785. Vînzare de vie la Odobeştĭ. Între marturĭ: B[e]jan Vraghie, Stančul Mica, Oprea Usturoiŭ.

55. 7 Iulie 1786. Nicolae Mavrogheni acordă un privilegiu de mazil. Monogramă cu roş. Pecete octogonală.

56. 15 Februar 1789. Nicolae Mavrogheni acordă un privilegiu pentru un polcovnic făcut de dînsul. Monogramă cu roş. Pecete octogonală.

57. 15 Octombre 1791. Mihaĭ Suţu acordă un privilegiu pentru un mazil din Slam-Rîmnic. Monogramă. Pecete rotundă.

58. 14 Ianuar 1792. Anaforà către Domn, pentru judecata luĭ «Ioan Ioanăş din satul Călimanul/de la Ţın[u]t[u]l Putniĭ, cu Dumitru Ghionoiŭ biv Vornic de Vrancea, tot de la acel Ţinut», pentru că, fiind, la «o moară în gărla Putniĭ..., ceartă pentru curgirea apiĭ», s'a întîmplat un omor. Ghionoiŭ duce pe vinovaţĭ «la starostiĭ de Putna, ce să afla la acea vreme [1795, Novembre] dum[nea]l[uĭ] Banul Mihălachi Cerchez şi cu dum[nea]l[uĭ] Cam[ina]r Fetala. După ce i-aŭ pus la închisoare, iĭ s'ar fi învoit cu rudile mortuluĭ şi, dăndu-le 110 leĭ, i-ar fi ertat; de la care aŭ luat şi scrisoare. Apoĭ Dumitru Ghionoiŭ prin chipuri de silă ar fi maĭ luat de la dănşiĭ gloabă 60 leĭ ban[ĭ] gata şi pentru 250 leĭ zapis, cu cuvănt că-ĭ dă starostilor.» Cerchez răspunde la plîngere «că n'aŭ luat nimică, ci să-ş caute cu Dumitru Ghionoiŭ». Ghionoiŭ spune că avea datoria, ca «zapciŭ», să urmărească; «iar pe mort l-aŭ îngropat, cheltuind 20 leĭ; apoĭ, vrănd să le facă bine, aŭ mijlocit cătră rudile mortuluĭ, şi, învoindu-să, i-aŭ ertat, dar dum[nea]l[uĭ] Cam[ina]r Fetalà n'aŭ vrut să le dè drumul pănă nu vor da gloabă 200 leĭ, şi eĭ iarăş, rugăndu-să luĭ Dumitru Ghionoiŭ, ca să le facă bine cu aceĭ banĭ, el li-aŭ făcut bine, şi i-aŭ dat zapis pe 250 leĭ, puindu-ĭ şi amanet o moară şi doaî pogoani de vie.» Din banĭ, dă o parte luĭ Fetalà, «iar treĭzăč leĭ i-aŭ dat pentru a luĭ ostineala, ca un zapciŭ ci era, şi pentru facire de bini ci li-aŭ făcut». Jăluitorul arată «că i-aŭ zis Căminariul în faţă că aŭ luat aciĭ 200 leĭ... De vrem[e] ce jăluitoriul cu aĭ săĭ aŭ

făcut faptă de moarte şi s'aŭ săvîrşit împăcăciunea de spre rudile mortuluĭ înnaintea starostii, şi starostiĭ, ca nişte dregătorĭ, aŭ luat aceĭ banĭ gloabă, ferindu-ĭ de pedeapsa temniţiĭ, care cu drept li să cădè, nu li să cuvine lor a-ĭ ceri acum înnapoĭ, ce să fie mulţămiţ cu atăta.» Se admite şi luarea de banĭ a luĭ Ghionoiŭ, «ca un zapciŭ ci era... Maĭ ales că aŭ încredinţat înnaintea ğudecăţiĭ cu frica luĭ Dumnezăŭ că dintr'aceĭ 200 leĭ ce aŭ luat starostiĭ, pe dănsu nu l-aŭ împărtăşit cu nimică.» Dar se restituie alţĭ banĭ, luaţĭ pe nedrept. — Domnul întăreşte sentinţa. Pecete a luĭ Alexandru-Vodă Callimachi.

59. 23 Mart 1792. Vînzare de vie la Odobeştĭ. Între marturĭ: Sava Čobotariul, Ghiorghi Mazilul, Gavrilŭ Odobăscul, Ghiorghi Buiacă, şi încă un «čobotariŭ».

60 21 Februar 1796. «Costantin sin preot Ştefan Čobuş ot Odobeştĭ» dă zapis luĭ «Costantin sin Ion Rupa», pentru vînzare de vie, «în pămăntul Leuluĭ». Era cumpărătură «de la preot Neghiul Gege, zet popiĭ Mărză ot Vărteşcoiŭ». Pomenite «viile dm. Căpitanuluĭ Manolachi Avram». Martur şi: «Ionŭ sin Taţul Săpunarul», Ioan «Ghemuleţ», «Neculaiŭ Berilă», «Dămiian Mica Čauş».

61. 26 Octombre 1796. Vînzare a unuĭ «răzo[r] din grindul Movililor pănă în hotarul Odobeştilor». Între marturĭ: Dămiian Dorul.

62. 1-iŭ Mart 1798. Costandin Gheorghe Hangeri: privilegiu pentru un mazil. Monogramă cu roş. Pecete ovală.

63. 1-iŭ Iulie 1799. Alexandru Moruzi: privilegiu fiscal pentru un mazil. Monogramă cu roş. Pecete din 1793.

64. 8 Decembre 1800. «Toma sin popa Costantin Cofer» dă un zapis pentru «schimbătură cu vie bune, făcători», la Odobeştĭ, «în bătrănul luĭ Horţighie, pi fişul Tatuluĭ..., al[ă]ture cu oliţa Zamfiriĭ». Nume: Tebe. «Alăturĭ cu vie dumisali cucuniĭ Catargioai». Scrie (foarte urît) Panaite dascălul.

65. 28 April 1801. «Dumitru Grecul zăt Aniţa Sărboaica» vinde luĭ Costantin Răpa o vie la Grozăştĭ, «în bătrănul luĭ Hodor, di la vale di uliţa Biliĭ..., ce este supt stăpănirea Ghemuliţăştilor i a Bouleştilor... Spre grindu, pănă undi să

vor împlini... Pi pogon 8 leĭ p[1].» Martur şi Efrem săn Dumitru a Maftiĭ.

66. 1-iŭ Decembre 1801. Vînzare de vie «dum[i]sale Micuţiĭ». «Cari răzor este în hotarul Gărlilor ... Drumul Vrănciĭ ... Pământul Bechiĭ, ce să răzăşăşte cu mine ... Me-am întrebat toţĭ fraţiĭ şi răzăşiĭ i moşnaşiĭ.»

67. 1-iŭ Februar 1802. Mihaĭ Suţu: privilegiu fiscal de mazil. Monogramă cu roş. Pecete ovală.

68. 1-iŭ Mart 1803. Costandin Ipsilanti, Domn Muntean, dă un privilegiu fiscal pentru un mazil. Monogramă cu roş. Pecete ovală, cu armele ambelor ţerĭ.

69. 21 Iulie 1803. «Ioan săn Tatul Florica ot Odobeştĭ» dă «sànetul meŭ de încredinţarea» luĭ Costandin Răpa, pentru o vie, «di la părintele Ioan Blandă, zăt Ioana Căzănoae».

70. 12 Iunie 1804. Vînzare de vie «dum[nea]luĭ jupăn Lup Ovreiŭ»: «cincĭ čozvărţĭ». Plata în talerĭ, «în măinile mele» (vînzătoruluĭ).

71. 22 Septembre 1804. «Lupul Jidovul» dă zapis luĭ «Enachi Vasiliu», pentru vînzare de «hirti de vii în dealŭ la Odobeştĭ..., lăngă viile dumisali, şi răzăşŭ eŭ fiindu, cu tocŭmeală drept 600 leĭ...; carĭ le-am avut şi eŭ cupărati de la Ionaşcu.» Lupu iscăleşte evreieşte, iar un martur, greceşte.

72. 30 Iunie 1805. Vînzare de pămînt. «Treĭ răzoare, latul şi în lun[gul] pămănturilor, adică a răzoarelor ... Bătrănul Berbece în făşiia Robeascăĭ ... Şastăĭ Gheunoai.»

73. 8 April 1806. Vînzare de loc la Odobeştĭ. Între marturĭ: Tănasăi Mecheş.

74. 27 Septembre 1806. Ordin de *publicaţie* pentru «o firtă de vie a unuĭ «podgorean» şi cumpărător de la Odobeştĭ.— Adeverinţă din 30 Iulie 1806 că s'a şi făcut, — din partea *zapcıuluĭ* şi cu mărturia preoţilor «Faur» şi «Blenda» — Pe V° şi alte mărturiĭ: un «Toderaşc[o] pop[a], zăt Furcoiŭ, Sandu zăt Drăgunoĭ».

75. 27 Iunie 1808. Vînzare de «o săcătură ce o am în Lupeiŭ..., spre măgură».

76. 2 Octombre 1810. «Vasăli Şorecar» arată că a clădit *frăţeşte,* cu cumnatu-său, hruba şi şopronul la o vie, «cumpără-

tură de la nepot[ul] Crăste... Și pără la acest let ce am vândut vin, ne'm răfuit, și de acum înnainte ne-am învoit, cât om avè zăli noi i fiičorii noștri, — cu hotărăreiĭ, să fie un an stăpânescu eĭ și să pun[ă] vin, și un an cumnat[u] Costandin... Eŭ în an[ul] dumisaliĭ să n'am amestec, nicĭ dumneluĭ în an[ul] meŭ; orĭ de a ține vin în anul dumisale, orĭ de a da-o altuia, eŭ trebuință să n'am a o [lua]; învoindu-ni, ce a da alt strein, în an[ul] unul altuia, să priimască, a fii maiĭ volnic, — saŭ dumneluĭ în an[ul] meŭ, saŭ eŭ în an[ul] dumisaliĭ.» Scrie «preot[ul] Radu zăt Burada».

77. 2 Iunie 1811. Vînzare, din partea luĭ «Costandin Gogančа», «luĭ Mihalciĭ Conduragiu»: o casă în Odobeștĭ și «grădina cu pomĭ îmbrăcată, pe loc[ul] sfintiĭ mănăstiriĭ Mera, cu otașniț[ă]». Marturĭ: Chirilă Burada, Pavel Țărcălăŭ, Niculaĭ Gavriloĭ, Tudor Rusoĭ.

78. Februar 1812. Vînzare de vie, și «în bătrănul Șoguluĭ». Între marturĭ, «Stan Muntanul», «Neculaiŭ Răchitosul».

79. 8 April 1812. Vînzare de vie. Nume: Burudoia, «Grigoraș zăt diiaconu Niculaiŭ Burada».

80. 26 Iunie 1814. Vînzare de vie, «spri Putna, pănă în drumul Vrănciĭ, adică în drumul Movililor». Nume: «Ioniță sin Sandu Beca», «Stančul Priveghiŭ».

81. 11 Ianuar 1816. «Ion Cofer» vinde vie luĭ Zamfir Dovlec: «cu cramă de bărne durată, hrubă supt cramă, gărlіču de cărămidă, casă pe pimniță, lesă de pus păp[u]șoĭ, șopron de făcut rachiŭ, osăbit ogradă împregur», la Odobeștĭ, «în bătrăn Longoču, pe un pămănt».

82. 1-iŭ Iulie 1817. Vînzare de vie la Odobeștĭ «în bătrănul luĭ Berbece».

83. 26 Ianuar 1819. Alexandru-Vodă Suțu, către un mazil pe care-l face «Căpitan la Căpităniia Vîrteșcoiul, sud Slam Rîm[ni]c». Să poată face «pă toțĭ slujători aceștiĭ Căpităniĭ zapt... Să aibă datorie a strejui în tot poporul Căpitănii sale de oamenĭ răĭ, de hoțĭ, de tălharĭ, de boĭfaș și de toț aceia ce vor pricinui pagube.» Va aduce pe vinovațĭ la ispravnicĭ, «ca să li să facă eczamen, și după orănduială să-ĭ trimiță la dum[nea]luĭ Vel Spăthar, și să-ĭ dea la deper-

tament[ul] de creminalion». Să fie cu grijă «de toț ceĭ ce trec prin poporul aceștiĭ Căpitănii..., grijănd ca să le fie călătoriia cu liniște și nebăntuită de către făcători de rele. Și pă toț ceĭ ce vor veni de la Bucureștĭ călătorĭ streinĭ, și pă carele este orănduiala din început de a trece cu răvașă de drum de la dumn[ea]luĭ Vel Spăthar, să-ĭ cerceteze după vechiul obiceiŭ, și, pă carele nu vor avea răvașă, să-ĭ popreascâ și să-ĭ trimiță la dumn[ea]luĭ Vel Spăthar cu înștiințare.» Să nu supere pe locuitorĭ. «Nicĭ să ceară căpitanu saŭ slujători conaace și să facă cheltuelĭ lăcuitorilor prin sate, precum nicĭ caĭ de călărie, că pentru aceia căpitanu îș are avaetul luĭ, iar slujători sănt scutițĭ. Așăjderea să să ferească căpitanu și slujători luĭ a nu prepune pă cineva cu pricină de hoție saŭ gazdă de hoț, făr de a fi adevărat, făcăndu-o într'adinsu pentru vre-o pizmă veche saŭ pentru vre-un interes de dobăndă nedreaptă, ca să-ĭ ridice și să-ĭ poarte de colò pănă colò ; precum și, la umbletele lor, să să poarte cu bună orănduială prentre lăcuitorĭ și cu cuvinte de omenie, fără de a ocără și a înjura, saŭ a bate și a căzni, că, verĭ când să va dovedi că aŭ urmat în potrivă, să va pedepsi cu grea pedeapsă. De apururea să înștiințeze la dumn[ea]-luĭ Vel Spăthar de verĭ ce s'ar întămpla și s'ar sămți în partea loculuĭ.» Să fie «săvărșitor făr de cusur la toate poruncile Domnii Mele ce să vor da, saŭ prin dumn[ea]luĭ Vel Spăthar, saŭ prin cărțĭ domneștĭ. Și pă slujători Căpitănii sale să-ĭ aibă nelipsiț din slujbă, după orănduială, cu caĭ, cu arme și cu portul după poruncile ce sănt date, iar să nu-ĭ mituiască saŭ să-ĭ facă locurĭ și cu acest mijloc să-ĭ lipsească din slujba Domnii Mele.» Să-șĭ ea «adetul Căpitănii de la slujătorĭ, care din vechime este obișnuit, adică căte dooăzecĭ și dooă de parale, poclonu ce să numește al baltaculuĭ, și căte treĭ zile clacă pe an, iar nu maĭ mult.» Monogramă cu roș. Pecete cu armele ambelor țerĭ. Jos, în dreapta: «Mijloc dincoace de Olt [1]».

84 16 Mart 1819. Vînzare de vie. Între marturĭ: Neculaiŭ Amogitu, Ioniță Coj[o]care, Vasăli Păstrama.

[1] E indicația destinațieĭ uneĭ categoriĭ de poruncĭ.

85. 25 Ianuar 1820. Alexandru Suţu, Domn Muntean, către un Căpitan de Margine, «prin alegerea dumn[ea]luĭ cinstituluĭ şi credinčos boeruluĭ Domnii Mele biv Vel Ban Grigoriie Brîncoveanu, epistat Spătării» (tot la Vărteşcoiŭ; şi instrucţiile ca şi în n[1] 84). «Pă ceĭ ce vor veni dă decindea du peste Dunăre, cercetându-ĭ dă unde sănt şi unde merg, să le dea tescherele, după obiceiŭ, de trecătoare, şi pă toată săptămăna să înştiinţeze la dumn[ea]luĭ epistat[ul] Spătării de căţĭ aŭ trecut prin schela Căpitănii sale, atăt mergătorĭ, căt şi viitorĭ, trimiţăndu şi răvaşele acelora ce aŭ trecut dă dă cindea la dum[nea]luĭ epistat Spătării, ca să-ş dea seama după obiceiŭ.» Monogramă cu roş. Pecete. Jos, în dreapta: «Margine dincoace de Olt»[1].

86. April 1820. Jalbă către Domnie. «Pentru dum[nea]luĭ Sărdarul Iancul Neculescu de la Răm[ni]c, sud Slam-Răm[ni]c, că, eŭ fiind vătaf la dum[nea]luĭ în anul trecut, la orĭ-ce aŭ făcut trebuinţa i-am slujit, cînd tot într'acest an mi-aŭ luat dum[nea]luĭ Căpităniia Vărtişcoiuluĭ dintr'acest Jud[e]ţ; pe carea zicănd că aŭ dat t[1] 700, i-am şi răspuns eŭ t[1] 650, rămăind să-ĭ maĭ daŭ t[1] 50; şi, căutănd eŭ Căpităniia pănă la 8 lunĭ dă zile, mi-aŭ cerut numitu Sărd[a]r să-ĭ daŭ aceĭ t[1] 50 ce arăt că rămăsese cusur.» Nu se înţeleg de la banĭ. «Dum[nea]luĭ pă dată, puind slugile dumisale, m'aŭ bătut, legat de slugĭ, chear cu mîna dum[nea]-luĭ, foarte răŭ, cum aŭ vrut, şi, închizăndu-mă în crama dum-[nea]luĭ, aŭ trimis oameni dum[nea]luĭ la casa mea şi m'aŭ prădat ca pe un rob al dum[nea]luĭ, cu cele maĭ jos arătate; din care speriindu-să şi biiata soţie, zace şi acum.» Ispravniciĭ îl trimet la Domn. Lista lucrurilor: un cal, «o junice», pistoale, puşcă, o ladă. Iscăleşte: «Asanache mazăl de la sud. Slam-Rîm[ni]c».

87. 11 Ianuar 1821. Vînzare de vie. «Moşul meŭ aŭ făcut-o din codru, pă moşăia noastră di baştină . . . Bătrănul Şoghiuluĭ, pi doau pămănturĭ şi un răzor, un răzor vrăncinescu şi un pămăntu Şoričiu, şi altu pămăntu Toadir Vornicul.»

88. 21 Februar 1823. De la stărostia Putniĭ către un zap-

[1] Cf. astfel de instrucţiĭ în vol. VI, pp 509-12, n[le] 283, 286.

ciŭ. O «vădană» din Odobeştĭ se plînge că «un Vornic Spiridon, tot de acolo, i-ar fi luat o scoarţă, şi aŭ dat-o la un Turc ci aŭ fost odobaşi, şi nicĭ de cum nu i-ar fi dat-o, ci aŭ rămas păgubaşi pără acum. Osăbit aŭ maĭ arătat că în toamna trecută tot părătul i-ar fi luoat nişte făn pentru conacul căpitanilor, şi nicĭ pără acum nu i l-aŭ maĭ plătit.» — Răspuns: «cu adivărat i-aŭ luatu scorţa, dar zici Spiridon că aŭ luat-o de aŭ dat-o de aşternut la Odobaş[a] şi, la schimbarea Odobaşi, s'aŭ perdut: Turcu aŭ luat-o, saŭ cine, nu ştii... Nu ştii anumi însă: scorţi moldovenească acasta aŭ fost, [aŭ] turcescă...» Pomenit: «Căpitan Costachi, omul luĭ Vaguride»[1].

89. 12 Novembre 1823. Vînzare de vie. Marturĭ: Ioan Ardelen, Sandu săn Cabalortă *(sic)*, Mărdari Cotărlan, Neculaĭ Cinbreiŭ, Neculaĭ Nuţu, Ion Soltănoĭ.

VIII. Documente moldoveneştĭ amestecate

1. Suceava, 16 Novembre 6941 (1432). Stefan-Vodă, господарь земли молдакскои, pentru Hodco Costičŭ, care i-a slujit cu credinţă, — dîndu-ĭ ca răsplată «în ţara noastră un sat, la Vorovorenĭ (вороворонѣ), на имѧ анноушцинь дворь («anume Curţile Anuşteĭ»), şi Hueţeanii (хоуецѣны) şi Sineştiĭ, близь керенчѣка, «şi Glodeanĭ, unde este Neanciul жюде, şi morile la Seret (серетѣ), unde este хоуець». Se dă şi soţieĭ luĭ, Vasiutca (васютцѣ) Marturĭ: Mihail şi fiiĭ luĭ, Crstea şi fiiĭ luĭ, Negrila Vornic, Dan şi fiiĭ luĭ, U[n]cliata, Petru Hudič, Banciul şi fratele luĭ, Şteful, Hămaj, Albu Časnic, Cliučnic «şi ceĭlalţĭ, marĭ şi micĭ». Ispravnic Neagoe Logofătul. Pergament. Pecete cu şnur violet-roşu, tăiată[2]. — Comunicat de d-ra Tatos, din Roman.

2. Suceava, 6 Mart 6995 (1487). Ştefan-Vodă, pentru Toader fiul luĭ Băloş, care vinde o bucată de ţară (землю) din hotarul Petreştilor (петрещилор) (pomenit поток корнилорь şi

[1] Ştefan Vogoridi, fostul Caimacam din 1821-2.

[2] Cf *Uricarul*, XVIII, pp. 456-7.

«unde a fost casa luĭ Lazor») luĭ Toader таисн (таисѣ), drept 60 de zloțĭ tătăreștĭ. Marturĭ: fiiĭ, Alexandru și Bogdan-Vlad; boieriĭ: Zbiarea, Neagu, Duma, Gangur, Dragoș-Vornic, Hărman, Dajbog, Hudič, Ion și Șteful pîrcălabĭ de Hotin, Micota, Reațeș pîrcălabĭ de Neamț, Andreico Čorto[ro]vschi, Groze pîrcălab de Orheĭ, Ion Secară pîrcălab de Roman, Clănăŭ (клънъша) Spătar, Boldor Vistier, Petru Stolnic, Andreica Čașnic, Iremiia Postelnic, Șandro Comis, Tăutul Logofăt. Scrie Ion. Pecete cu șnur roșu, tăiată. Pergament.— Bibl. din Belgrad, nº 397[1].

3. Vasluiŭ, 2 Mart 7043 (1535). Petru-Vodă arată că Ion Salce, fiul luĭ Toma Salce, a vîndut partea sa din satul Salce, «care este dincolo de Ialan» (за ıалань), cumpărată de la Budza și de la fiiĭ luĭ, — luĭ Savu Lungul, cu 2.000 de zloțĭ tătăreștĭ. Marturĭ: fiiĭ Domnuluĭ: Iliaș și Ștefan, Huru Vornic, Totrușan, Scripca, Vlad și Toader pîrcălabĭ de Hotin, Dančul și Ličul pîrcălabĭ de Neamț, Crăčun și Toader pîrcălabĭ de Roman, Mihu Portar de Suceava, Dragșan Spătar, Mătiiaș Vistier, Albotă Postelnic, Popîscul Ceașnic, Colun Stolnic, Draxin Comis, Toader Logofăt. Scrie Lazar Golăi. Pecete atîrnată cu șnur roș. Pergament[2]. — Biblioteca din Belgrad.

4. Hușĭ, 14 April 7055 (1547). Iliias-Vodă, pentru pan Cozma Ghiianghiia, pîrcălab de Cetatea-Nouă, întărindu-ĭ satul «Huețeaniĭ la gura Voroneĭ» și Sineștiĭ. Marturĭ: frațiĭ Domnuluĭ, Ștefan și Costantin, și boieriĭ: Efrim Huru, Borce Vornic, Petre Crăca, Șandru, Ion Sturdze și Moghila pîrcălabĭ de Hotin, Dančul Huru și Miron pîrcălabĭ de Neamț, Ion Iațco pîrcălab de Cetatea-Nouă, Petre Varticovič Portar de Suceava, Iurie Spătar, Dan Vistiernic, Hrăbor Postelnic, Hamza, Pătrașco Ceașnic, Neagul Stolnic, Plaxa Comis. Ispravnic Mateiaș Logofătul. Scrie Șiandrea Căzanovič. Pergament. Pecete cu șnur roșu-deschis, tăiat[3]. — Comunicat de d-ra Tatos, din Roman

5. Iașĭ, 1-iŭ April 7060 (1552) Stefan-Vodă, pentru Ghian-

[1] Cf. *Uricarul*, XVIII, p 45

[2] Cf. *Arch. ist.*, I, p. 83.

[3] Aceiașĭ boierĭ apar și în 1548. V. *Uricarul*, XVIII, pp. 136-7.

ghea părcalab, care a slujit cu credință pe Domn și pe tatăl luĭ, Petru-Vodă. Îĭ dă Huețeaniĭ, cumpărațĭ de el supt Petru, «la gura Voroneĭ, și cu morĭ în Siret, și Sineștiĭ, близкω жѹржи верницча, care aŭ fost cumpărate de la «Vasutca, sora luĭ Avram, nepoata Anușciĭ», cu urice de la strămoșul Domnuluĭ (дѣд), Stefan, și ruda luĭ (племенникъ), Stefan cel Tînăr, «și a treia parte din sat меже сѹчавою и меже сирѣтем, ωт петра рѹсѹ нова села, щω сѣ теперьименѹет рωшканіи («între Suceava și între Siret, de la Petre Rusu, sat noŭ, care se zice acum Roșcaniĭ»), partea de sus care a fost cumpărată de la Andreica fiul luĭ Terpice și de la sora luĭ, de la Dragna», cu uric pentru «străbunul lor Isaia, de la străbunul (прѣѹника) nostru, Stefan Voevod, și iar a treia parte din sat, între Suceava și între Siret, unde a fost Petrea Rusul, care se chiamă acum Roșcaniĭ, partea de mijloc (середнѣа), care este cumpărată de la Mariica nepoata luĭ Faraon..., și iar din a treia parte de sat din Bilăuțĭ, care e în Ținutul Hotinuluĭ, a treia parte, pe care aŭ cumpărat-o credinciosul nostru pan Ghianghea pîrcălab și jupăneasa luĭ Anghelina drept 300 de zloțĭ tătăreștĭ, de la Nastasca, nepoata Maleĭ [мали; Malea, nume de femeie]..., și iar a patra parte din sat din Ravacăuțĭ, pe care iar aŭ cumpărat o, drept două sute de zloțĭ tătăreștĭ, de la алеѯа ржавенскїи, fiul luĭ Coste, nepotul de frate (братанич) al luĭ Teodor Orăș, nepotul de fiŭ al Marușciĭ, fiica (дωчка) Pancoveĭ (панковѣ)». Marturĭ: fratele Domnuluĭ, Costandin, fiul Domnuluĭ, Petru, și boieriĭ: Gavril Vornic, Petre Crăcovicĭ, Danciul Huru, Veaveriță și Ion Hăriovič pîrcălabĭ de Hotin, Bodeiŭ și Spančoc pîrcălabĭ de Iașĭ (пáркалабωве ıаскихъ), Ion și Nechifor pîrcălabĭ de Neamț, Ιațco și Ioan pîrcălabĭ de Cetatea-Nouă, Ion Sturdze Portar de Suceava, Petre Spătar, Ion Vistiernic, Toader Postelnic, Pogan Čașnic, Dumitru Stolnic, Guzuca Comis, și ceilalțĭ boierĭ, marĭ și micĭ. Ispravnic: Lucociŭ (лѹкωчю) Logofăt. Scrie Dumitru Vascanovič. Pergament. Pecete cu șnur roș-deschis, tăiată [1]. Comunicat de d-ra Tatos din Roman.

[1] Cf. Melhisedec, *Cronica Romanuluĭ*, I, p. 188.

6. Iașĭ, 20 Decembre 7114 (1605). Ieremia Movilă, luĭ [Pîrva]n fost Agă, dîndu-ĭ părțĭ din satul Rusiĭ pe Iazera, după acte dela Ștefan-Vodă. Nume ale vînzătorilor : Gonția, Mecea, Focșa, Nedelea. Marturĭ fiiĭ Domnuluĭ: Constantin, Alexandru și Bogdan, apoĭ boieriĭ: Ureache Vel Vornic de Țara-de-jos, Crste Vel Vornic de Țara-de-sus, Gheorghe pîrcălab de Hotin, Gheorghe și Ionașco pîrcălabĭ de Neamț, Manulŭ și [Ionașco [1]] pîrcălabĭ de Roman, [Vascan Orăș Hatman], Cărăiman Ceașnic, Vorontar Comis, Brănovschie Postelnic, Veaveriță Spatar, Gligorie Stolnic, Simion Stroicĭ Vistier. Ispravnic Stroiciŭ Vel Logofăt. Scrie Ene Bejan. Pergament. Pecete atîrnată. — Comunicat de d. președinte Vidrașcu din Iașĭ.

7. 30 Iulie 7136 (1628). Miron-Vodă dă «mănăstiriĭ din Vasluiŭ [2] ci o aŭ închinat la monastirea Zugraful din Sfăntul Munte Aftos, o moară pe părăul Vasluiuluĭ, și cu grădinĭ la făntăna răuluĭ, și cu locurĭ de prisăcĭ, la o obărșie pustii». — Citat într'o hotărîre din 1840; proprietate a d-luĭ Mavrocordat, din Vasluiŭ.

8. 2 April 7138 (1630). Alexandru-Vodă (Coconul) dă «monastiriĭ din Vasluiŭ o vii . . ., ci aŭ fost domniască de ocolul tărguluĭ». — Citat în același act din 1840.

9. 5 August 7139 (1631). Moise-Vodă dă «monastiriĭ de Vasluiŭ o vie în dreptul tărguluĭ Vasluiuluĭ i moară pe părăul Vasluiuluĭ», etc. — Citat în același act din 1840.

10. 28 Maiŭ 7176 (1668). Iliaș Alexandru-Vodă întărește Păharniculuĭ Postolachi «o bucată de loc din hotarul tărguluĭ Vasluiuluĭ, ci i-aŭ făcut danie, din hotarul pe cari l-aŭ hotărăt Stolc. Ilie Sturza și cu alț rănduiț boerĭ». Traducere de Clucr. Pavăl Debreș. — Citat în același act din 1840.

11. 29 Maiŭ 7176 (1668). Iliaș Alexandru-Vodă dă luĭ Postolachi Vel Paharnic «o parte de lóc din hotarul tărguluĭ Vasluiŭ, ca s[ă] fie hotar satuluĭ Tătărașil[o]r de îndestul, cu vad de moară în apa Bărladuluĭ și cu vad de moară unde

[1] V. *Arch. ist*, III, p. 74.
[2] Întemeiată de Ștefan-cel-Mare.

dă apa Vasluiuluĭ în apa Bărladuluĭ... Hotarul să începi din Cetățui la vale, prin pădure... Pănă în capul Topililor, într'un grind... Tufile celi roșiĭ... Împrotiva casăĭ luĭ Trohan... Movila luĭ Čotiș... Vale Murgeștilor, în ulmĭ... Pre din ğos de Șănte.» — Citat în același act din 1840.

12. 17 Maiŭ 7199 (1691). Costandin-Vodă (Cantemir) dă luĭ «Ștefan Miclescu ci aŭ fost Postelnic [1]... hotarul satuluĭ Tătărașilor». — Citat în același act din 1840. — Întărire către același, biv Vel Șătrar, de la Costandin Duca-Vodă, la 15 Novembre 7202 (1693). — *Ibid.*

13. 28 Septembre 7205 (1696). Antioh-Vodă dă Spataruluĭ Mihalachi Racoviță [2] «o bucată de loc din hotarul tărguluĭ Vasluiuluĭ», aleasă de Vornicul de Poartă Ștefan Pilat. În hotarnică: «Rădiul luĭ Vodă... Poiana luĭ Mihaiŭ Ungurul... Prisaca Burgheleștilor.» — *Ibid.*

14. 20 April 7224 (1716). «Mariia, giupăniasa răposatuluĭ Ștefan Miclescu ci aŭ fost Sărdar», vinde, «împreună cu fiul eĭ Frangole», satul Tătărașiĭ, «după scrisorile celi vechĭ, Spataruluĭ Ioan Păladi» [3]. — *Ibid.*

15. Iașĭ, 30 Novembre 7249 (1740). Grigorie Ghica-Vodă, pentru pîra luĭ «Dumitrașco și Andronacheĭ, fečoriĭ luĭ Silion, nepoțiĭ luĭ Dumitrașco de Călimăneștĭ și a Anițiĭ, strănepoțiĭ luĭ Avraam, cu Gheorghie fičorul luĭ Vasilie Jitniceriul, nepotul Gheuculesă, pentru niște moșiĭ ce sînt la Ținutul Tutoviĭ prea Jeravățu, anume Jorăștiĭ, sat întreg, și ğumătate de sat de Româneștĭ și ğumătate de sat de Hărmăneștĭ și ğumătate de Comăneștĭ și ğumătate de sat de Vicolenĭ, parte de sus, de spre Românĭ *(sic)*; dzicăndu fečoriĭ luĭ Silion că aceste moșiĭ sintu drepte a lor, de pe strămoșul lor Toader Jora». Se judecă înnaintea luĭ Sandul Sturdzea Vel Logofăt. Silioneștiĭ arată un act «de la răpăosatul Costantin Duca

[1] Cf. vol. V, p. 591, nota la nº 236. În ziarul *Secolul* din 28 Maiŭ 1903, d. I. Tanoviceanu pomenește între 1661 și 1664 pe Grigore (Miclescu), Păharnic. V. și nº 11.

[2] Viitorul Domn.

[3] Acest boier era soțul uneĭ surorĭ a luĭ Mihaĭ-Vodă Racoviță. V. tabla *Ist lit. rom. în sec. al XVIII-lea,* la numele săŭ.

Voevodŭ», «ispisoc de pără și de rămas, ce aŭ avut de la răpăosatul Duca-Vod[ă] bătrănul». Cealaltă parte presintă «o carte de la Antonie-Vodă, dată de volnicie luĭ Costantin Jora, ce aŭ fostu Armaș-Mare și luĭ Vasilie Gheuca, Logofătul al doile, ca să popriască satul Jorăștiĭ și părțile din Romăneștĭ», etc., «carile le ține Vrabie, cu nepoțiĭ luĭ, pănă vor da un uric de Țiganĭ a luĭ Simion Jora». Pecete mare, rotundă, cu chinovar. — Comunicat de o studentă.

16. 13 Ianuar 7265 (1757). Costandin Racoviță-Vodă, Medelniceriuluĭ Neculaiŭ Racoviță și Vorniculuĭ de Poartă Neculaĭ Bucur, arătînd că a dat «locul căt este drept domnesc la tărgul Vasluiuluĭ, afară de vatra tărguluĭ, monastiriĭ Precistiĭ din Roman [1]» : să hotărească — Citat în același act din 1840.

17. 28 Ianuar 7265 (1757) Hotarnică de la Neculaĭ Racoviță [v. n° precedent] la tîrgul Vasluiŭ. Pomenit «Podul Hatmanuluĭ Miclescu». «În zare dialuluĭ, unde să numești Cetățuia», «drumul poștilor», «gura văeĭ popiĭ, ci se numește Hopul..., pără în ruptura drumuluĭ..., Valea Hășculețuluĭ... Unde esti iarăș o ruptură și stîlp de piatră a răposatuluĭ întru fericire Mihaiŭ Vvd... Dialul Bosti», moșia luĭ Vel Logofăt Radul Racoviță [2], «Poiana luĭ Feico», «drumul Nebuniĭ», «făntăna Rălilor». — *Ibid.*

18. Întărire domnească din 30 August 1776 (copie din 18 Februar 1783, de la Alexandru Costandin-Vodă; armele ambelor țerĭ), pe o anaforà. Privește jalba luĭ «Mihalache Cracaliia mazăl de la Țin[u]tul Cernăuțuluĭ asupra dml. Iordachi Cant. biv Vel Spat.». Cracaliia era «ginere uniĭ Eleniĭ fata Irimicăĭ Jora biv Vel Căpitan... Soacră-sa Eliana alțĭ copiĭ n'aŭ avut făr numaĭ pe această fată, și această nu iaste făcută din bărbat cu cununie, ci ar fi din sărăcie, făcută în văd[u]viia eĭ.» Averea o iea Iordachi. Acesta, prin vechilul săŭ, «dumĭ Ianachi Cant. Vel Ban», presintă diata Ileneĭ, din 25 Mart 7263 (1755): arată ea «că, avăndu doao căsătoriĭ, și copiĭ n'aŭ avut, și ajungăndu la vărsta bătrăneț[e]lor, și de spre alte rudeniĭ a eĭ ne-

[1] Fundația Domnuluĭ.
[2] Fiul luĭ Dumitrașco și nepotul de frate al luĭ Mihaĭ-Vodă.

avănd nić o căutare într' atăţa anĭ č-aŭ trăit în văduviia eĭ, apoĭ socotindu maĭ mult pentru sufletul eĭ şi pentru cheltuelile şi grijile cele običnuite la moarte eĭ şi dup[ă] moarte, aŭ ales pe nepotul săŭ, pe dumĭ Spat. Iordachi Cant. şi l-aŭ luat fečor de suflet, si i-aŭ dat danie satul eĭ de la părinţĭ, anume Melitiniţiĭ de la Ţint. Cernăuţuluĭ...; aşijdire şi pentru alte moşiĭ, căte aŭ maĭ avut, iar[ă]ş dum[1] să fie clironom, ca să umble să le dezbată de pe la cari sănt împresurate.» Iea de la el şi 300 de leĭ, de-şĭ dă la datoriĭ. Feteĭ i se cer acte, «saŭ măcar de aŭ lăsat cuvănt cătră cineva Eliana la moarte eĭ precum că-ĭ iaste fată»: dar nu se află. Şi pravila exclude de la moştenire pe fiiĭ nelegitimĭ. Iscălesc: Vasile Razul Vel Logft., Dumitraşcu Sturzea Vel Vornic, Costandin Sturzea Vel Vornic, Lupul Costachi Vel Vornic, Costandin Paladi Vel Spat., Ilieş Catargiu Vel Stolnic. Copia o întăresc Mitropolitul Gavriil şi boieriĭ. — Proprietatea d-luĭ dr. Goilav din Botoşanĭ.

19. 23 Mart 1777. Grigorie Alexandru-Vodă, pentru biserica Sf. Voevozĭ din Ocna, după cererea luĭ «Ianache proin protopop şi preot aceştiĭ bisericĭ». «Pentru protopopa Ianachi, de vreme că dintru a sa ostenială şi cheltuială s'aŭ făcut ačastă săntă biserică, ial se fie volnic a aşeza preoţĭ la ačastă biserică, iar altul nime se nu fie volnic a pune şi a aşeza preoţĭ la biserică, făr[ă] de voe sa[1].» Scrie «Dumitrachi Vărnav al doile Log.». Pecete mică, cu chinovar. — Documentele bisericiĭ citate.

20. Octombre 1782. Alexandru Constantin Mavrocordat. «Datoriia nepregetată iaste, după toată leage, oblăduitoriĭ să să îngrijască cu ceale spre odihna acelor ce sănt supt oblăduire, saŭ pămăntenĭ saŭ streinĭ, şi de orce stare vor fi, cu căt maĭ vărtos şi pentru fiiĭ şi fiicile de Domn, de a nu-ĭ lăsa nepuş la rănduială cu ceali căte să cuvine a le avè după dreptate sprea oareşcare ajutoriŭ, fiind ştiut că prea fiiĭ Domnilor nič înnălţime stăriĭ, nič obiceiu nu-ĭ lasă a să împărtăşi cu cinurĭ de dregătorìĭ saŭ cu alte chivernisăle, prea-

[1] Pentru altă biserică din Ocna, a luĭ Radu Racoviţă, v. *Rev. p. ist., arch. şi fil.*, V, pp. 170-3.

cum alţiĭ, de alte stărĭ, — fără numaĭ cu cuprindire prin deosăbit ajutoriŭ ce li să dă de cătră luminaţiĭ Domnĭ cu aceali orănduite şi nestrămutate mile. Căč, cănd şi de aceaste orănduite mile să vor lipsi, neavănd împărtăşire nič din cinurile dregătoriilor ce să cuvin altor stărĭ, cu strămbătate şi fără cuvănt de dreptate va fi ca să rămăia şi neîmpărtăşiţ din domneştile orănduite mile. Care ačasta, aice socotită şi de laudă, ğudecănd-o cu dreptate şi cu cuviinţă şi ceĭ maĭ denainte de noĭ ferićiţ şi luminaţ Domniĭ, aŭ pus la cale ceale spre folos pentru eĭ. Deč socotit-am Domnie Mea şi pentru luminatul prè-iubit fratile nostru Dumitraşco Voevod, că să cade şi cu dreptate iaste a fi împărtăşit cu oreşcare domnesc ajutoriŭ. Nu numaĭ că, după orănduiala cuviinčoasă a fiilor de Domnu, este cu cale a avè, dar şi pentru multe facerĭ de bine şi apărărĭ č-aŭ avut ţara ačasta în multe vremurĭ de la fericiţiĭ întru pomenire moşiĭ şi părintile DomnieĬ Meale, după cum iaste ştiut de toţ, cum şi de cătră Domnie Mea » Îĭ dă decĭ o sută de scutelnicĭ[1]. Iscălitura domnească. Pecete cu armele amînduror ţerilor, din 1782. Iniţiale, titlu şi inceput cu aur. — Proprietatea d-luĭ Mavrocordat din Vasluĭ.

21. 2 April 1783. Alexandru Constantin-Vodă, «pentru svănta bisărică din Tărgul Ocniĭ, unde să prăznueşte hramul Svinţilor, maĭ marilor Voevozĭ cereştĭ, Mihail şi Gavriil», după cererea luĭ «Ianachi proin protopop» şi a preoţilor: îĭ dă 4.200 de ocă de sare de la Ocnă şi 10 ocă de untdelemn şi 3 ocă de tămîie, «iarăş din Ocna g[o]spod». Şi scutirĭ felurite. Boieriĭ (după fiul Domnuluĭ, Costandin-Vodă): — V. Log. de Ţara-de-jos, Costandin Ros[e]t V. Log. de Ţara-de-sus, Nicolaĭ Ros[e]t Vel Vor., Iordachi Cant[acuzino], Gheorghie Sturza V. Vor., Lascarachi Ros[e]t V. Vor., Costachi Ros[e]t Hat., Alecsăi —, Mateĭ Cantacoz[i]nò V. Vist., Costandin Paladi V. Agă, Mihalachi Racoviţi *(sic)* V. Spatar, — V. Ban, Costachi Gherachi V. Comis, Grigoraş Sturza V. «Camenar», Mihaĭ Sturza —, Dimitrachi Sturza V. Sărdar. Pecete cu chinovar. Iscălitură. — Documentele bisericiĭ citate.

[1] Dumitraşco luase pe fata luĭ Dumitraşcu Sturdza Hatmanul. El nu maĭ plecă din Moldova *(Gen. Cantacuzinilor,* p. 390).

22. 23 Iunie 1783. «Mărturiia Banuluĭ Sandul Miclesc[u] în pricina dentre Clement vtorii Vistier cu monastire Dobrovăț pentru moara din apa Vasluiuluĭ... Aŭ mers întăiŭ la țănterimul bisăriciĭ ci s'aŭ numit cu greviciĭ *(sic)*, şi li-aŭ cetit carte de blestem, întrebăndu-ĭ unde aŭ fost tărgul vechiŭ maĭ înnainte, şi ni-aŭ arătat de la casăle domneştĭ în sus podişul, fiind tot locurĭ de casă şi țintirimurĭ de bisăricĭ.» Era numaĭ «o ezătură într'o gărlă vechi ci-ĭ zic Vasluețul Vechiŭ». — Citat în actul pomenit din 1840.

23. 15 Mart 1786. Zapis pentru vînzarea a «triĭ firte de vie», «pe moşie Mitropolii ot Vlădicen[ĭ]». Între marturĭ: «Sandul Dobă», «Toader Mescal». — Proprietatea d-luĭ Gr. Goilav din Botoşanĭ.

24. 23 Februar 1791. Vînzare, către Ilii Muste, a «3 firte de vii lucrătoarea şi 5 firte loc sterpu curățatu», la Vlădicenĭ. Între marturĭ: «Andon Sárbul», «Costandin Budescul». Scrie «Gheorghii dascalul». — *Idem*.

25. 15 Septembre 1792. «Iliana Doboai» dă zapis «ginerimieŭ Ilie Muste» pentru «o firtă şi giumătaati de viĭ la Vlădiceni», ce-ĭ vinde. Parte din preț i se împlineşte «înnainte judecățiĭ Hătmănii». — *Idem*.

26. 11 April 1793. «Ion Băncilă din sat Galbiniĭ» dă zapis luĭ «Gheorghie Buzdugan» că, avînd la acesta datorie Andreiŭ Băde, vărul săŭ «premare», i-a dat el, Ion, în loc nişte viĭ, «din gardu în gardu», lîngă «Căpt. Toader şi lăngă Lupul Gătin i lăngă Păladie Nechita, alăture, de spre soare apune, în bătrănul Frățimăneştilor». — Comunicat de un student.

27. 18 Maiŭ 1793. Hotărîre a luĭ Mihaĭ Suțu în procesul Cantacuzinilor (v. n° 18 şi maĭ departe). Iscăleşte: M. Donič Cluč. Pecete rotundă, cu chinovar. — În anaforà se spune că maĭ avuse călugărul o fată, după moartea fiilor luĭ. Pentru aceasta opreşte satul Delenĭ, «cu celi di pe împregiur siliştĭ: Ruşiĭ, Oneştiĭ şi Păşcaniĭ, ce sănt la Ținutul Hărlăuluĭ». Ea moare, şi «aŭ fost legatefsit» Deleniĭ «nepotuluĭ săŭ de sor, dum[i]sale Vistier Ianache Cant.». Dar, murind soțul Mariuțiĭ şi măritînd-o tatăl eĭ a doua oară, i-a dat Deleniĭ, preferind astfel fiica față de «rudenie

de laturĭ». Apoĭ, temîndu-se de «nevestitoriul sfărşit», dă nepotuluĭ satele de la Ţ. Cernăuţĭ «şi doî sate la Hotin: Novacăuţiĭ şi Nelepăuţiĭ». Luîndu-i-se, el luptă «pănă şi la ğudecăţ streine». Arată «o copie încredinţată de la Canţelariia Soceviĭ, di pe o scrisoare a Prè-Cuvioşii Sale Gherasim Cant:, din 1778, Octomvrie 25, fiind atuncea Spatar», că-ĭ dă partea Zoiţiĭ: Deleniĭ, Ruşiĭ, Oneştiĭ, Păşcaniĭ. «Şi, rămăind fiică-sa Mariuţa copilă tănără în văduvie, n'aŭ vrut ca să o lasă de baştină înstreinată», ci-ĭ dă aceste sate. Uşihlibiĭ eraŭ «di pe părintile săŭ Iordache Cant. Logofăt», Malitinţiĭ sînt de la Ileana Joroae, ca şi Nilipăuţiĭ şi Novacăuţiĭ. Izvodul de zestre al Hătmăneseĭ era iscălit şi de răposata soţia luĭ Gherasim, Casandra, de răposatul Mitropolit Gavriil, «răpousatul Logofăt Ioan Cant. i dumn[nea]luĭ Ioan Cant. Vel Logofăt[1], şi dumn[ea]luĭ Necolae Ros[e]t biv Vel Logofăt, fiind atuncea Vel Vornic, din anul 1778, Avg[u]st». Se citează în întregime capete de pravilă. A doua diată e din 4 Maiŭ 1783, fiind Gherasim Vel Vornic, şi «încredinţată de prè-fericitul întru pomeniri Avramie patriiarhul Ierusalimuluĭ, aflăndu-să aicea, şi de răpousaţiĭ Mitropolitul Leon şi Sofronie Irinopoleos, cum şi de Sfinţiia Sa Anfilohie proin episcop Hotinuluĭ[2] şi de dumnealuĭ Vel Ban Lascarache Ros[e]t, fiind atuncea Vel Vornic, i de dum[nea]luĭ Spatar Iordache Lucă, fiind atuncea Stolnic, şi de răpousatul Comis Lascarache». — Proprietatea d-luĭ dr. Goilav, din Botoşanĭ.

28. 21 Maiŭ 1793. Mihail Suţu arată că, «după deosăbite jalobe ce ni s'aŭ dat întăĭ de cătră Prè-Cuvioşie Sa Gherasăm Cantacuzinò monah, al doile de la fiica Prè-Cuvioşii Sale, dumneiĭ Hatmanesa Mariuţa Cantacuzinì, ğupăniasa cinstituluĭ şi credincos boeriuluĭ Domnii Meli dum[nea]luĭ Costache Ghica Hatmanul, asupra dumisali Ianachi Cant. biv Vel Vistier, pentru 2 moşiĭ ot Ţin[u]tu Cernăuţuluĭ, anume Oşihlibiĭ şi Malitiniţa», se dă judecata în sama Mitropolituluĭ şi a veliţilor boierĭ. «La 11 zili a trecutuluĭ April ni-aŭ adus Vat. za aproz şi anaforaoa de

[1] Acesta e cronicarul, celalt omonimul săŭ.

[2] Scriitorul, asupra căruia v. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea.*

ğudecată», din care se vede «că, la anul 1778. Octomvrie 25, Prè-Cuvioşie Sa monah Gherasăm Cant. prin a sa scrisoare aŭ fost legat danie nepotuluĭ seŭ, dum. Ianachi Cant. Vistier, doî moşiĭ la Ţin[u]tu Cernăuţuluĭ şi 2 la Ţin[u]tu Hotinuluĭ, care, după diiata Cuviioşii Sale dintru acelaş an 1778, începută din zi întăĭ a luĭ Octomvrie şi sfărşită la 4 a luĭ Noemvrie, de atuncĭ, şi după noima izvoduluĭ de zestre č-aŭ dat tot întru acelaş an, 1778, Av., dum[i]sale Hatmanesăĭ Mariuţiĭ Cant., ca, după moarte Cuviioşii Sali să aibă a trece în stăpânire dumisali Vistier; apoĭ, în urma aceĭ legate daniĭ, Prè-Cuvioşia Sa, prin al doile legiuită diiată, din aniĭ 1783, Maĭ 4, îndemnându-s[ă] din părinţasca iubire şi răvnă, li-aŭ dezlegat de la dumnialuĭ Vistier Enachi Cant. şi li-aŭ legat moştenire fiiciĭ sali, dumisali Hatmanesăĭ Mariuţiĭ Cant[acuzino]. Dupăačasta, maĭ pe urmă, văzind Prè-Cuvioşia Sa înmulţire moştenitorilor de ğos şi greutate casăĭ gineriluĭ şi a fiiciĭ sale, socotit-aŭ şi prin osăbită scrisoare de danie aŭ dat dumisali Hatmanesăĭ daru desăvărşit în viiaţe aceli doî moşiĭ de la Ţin[u]tu Cernăuţuluĭ, anumi satul Oşihlibiĭ şi satul Malitiniţa . . ., din anul 1791, Noemvrie 20 dni.» Testatorul scrie lămurit ca «după moarte sa să stăpâniască dum. Vistier aceli moşiĭ». Se decide că «nič vreodată se poate statornici darul de sălă . . . Să stinge legatul fără a maĭ fi supus întrebăriĭ de l-aŭ dăruit de sălă, aŭ de voia, cum şi obiceiul pământuluĭ, de vreme că pe toati daniile aceli maĭ din urmă statorniceşte.» Întrebat, în numele Domnieĭ, dacă are ceva de obiectat, Ienachi-ĭ răspunde că nu. I se maĭ pune totuşĭ soroc de treĭzecĭ de zile de la cetirea anaforaleĭ de către Domn: «ca să facă apelaţăia cătră Domnie Mea». Trec şi şepte zile pentru soroc. Se ordonă Vătavuluĭ de aprozĭ a-ĭ lua şi actele, dîndu-le Mariuţiĭ. Marturĭ: Domnul şi fiiĭ: «Ioan Voevoda, Grigorie Voevoda şi Alexandru Voevoda» şi boieriĭ: Ioan Cantacuzinò Vel Logofăt, Costandin Paladi Vel Vornic, Lascarachi Ros[e]t Vel Vistier, Drăcachi Depaste Vel Vornic, Neculaĭ Ros[e]t Vel Vornic, Costandin Balş Vel Vornic, Grigoraş Bălăsachi Hatman i părcălab Sucevschiĭ, Alexandru Suciul Vel Postelnic, Năstăsachi Iancul Vel Agă, Lupul Balş Vel Spătar, Mihalachi Luca Vel Ban,

Grigoraş Ventura Vel Comis, Iacovachi Arghiropulo Vel Camaraş, Iordachi Mavro Vel Caminar, Vasăle Lăcostian[u] Vel Paharnic, Ioniţă Ros[e]t Vel Sărdar, Andreiŭ Milo Vel Stolnic. Trofeŭ în colorĭ, cu semnătura : Mihail Suciu Voevoda. Iscălesc: Ioan Cant. Vel Logofăt, Iordache 3 Logofăt şi Mateĭ Costin condicar. Pergament cu iniţiale şi cuvinte cu aur şi chinovar[1]. — *Idem.*

29. 10 Iunie 1793. Mihaĭ Suţul către Medelnicerul Toader Carp : să aleagă locul de la Vasluiŭ al mănăstiriĭ Precistiĭ.— Citat în actul pomenit din 1840.

30. 1-iŭ Iulie 1794. Mihaĭ Suţu-Vodă dă Căminaruluĭ Arghiri

[1] Cîteva lămurirĭ genealogice sînt de nevoie pentru a înţelege aceste documente. Iordachi Cantacuzino Deleanul, Spătar, călugărit apoĭ ca Gherasim monahul, are un fiŭ Toma, care moare, şi o fată, Zoiţa, care nu trăieşte până la nuntă *(Gen Cantacuzinilor,* pp. 49-50 şi tabla genealogică alipită). Cealaltă fată, Măriuţa, iea pe Costachi Ghica —Genealogia acestuia e, fără îndoială, aceasta: Un şef de corporaţie din Constantinopol, originar însă din Seres (de unde fiul săŭ se numeşte Serezlì ; v. această colecţie, I-II, p. 455, nº XIII), Mihali, —decĭ Başa (= şef de breaslă)-Mihali, — are un fiu · Sulgerul Iorgu saŭ Iordachi, care joacă un mare rol în cîştigarea şi preschimbarea Domnilor. Una din fetele sale, Sultana, iea pe Constantin Racoviţă *(Gen. Cant ,* p. 44 , cf. N. G. Dossios, *Studiĭ greco-romîne,* II-III, Iaşĭ, 1902 , p. 55 : soţia luĭ Gheorghe se chema Eufrosina), cealaltă pe Mateĭ Ghica *(Doc. Callimachi,* I, p. LXX). Supt amîndoĭ ginerií, el vine în ţară (v. vol. I-II, *loc cit.* şi Găleşescu, *Eforia Spitalelor civile,* p. 239) . e pe rînd Stolnic şi Hatman, dar i se zice de obiceiŭ, după o maĭ veche dregătorie ocupată de el, *Sulgerul* Başa-Mihalopol (fiul luĭ Mihali). El are un fiŭ Constantin, căruia i se spune Hatmanul Iorgulescu (de la Iorgu), Sulgearoglu saŭ Sulgearopol (după boieria tatăluĭ săŭ) şi un al doilea, Barbu, *(Gen. Cant.,* p. 370). O fată a luĭ iea pe beizadeà Alexandru Nicolae Mavrocordat *(ibid ,* p. 393) Constantin Iorgulescu Sulgearoglu ţine pe fata cea maĭ mare a luĭ Alexandru Ghica Dragomanul. O fată a lor, Sultana (după numele suroriĭ moarte a luĭ Constantin), e Doamna luĭ Constantin Moruzi *(ibid.,* pp. 402-3) Fiĭ luĭ se numesc Alexandru (Ienachi Kogălniceanu, p. 251) (după un bunic Alexandru Ghica), Iorgu (după cellalt bunic) şi Constantin, Costachi (după tată). Eĭ, Iorguleştiĭ, figurează întâiŭ în ultimul Divan muntean al luĭ Constantin Mavrocordat, apoĭ vin în Moldova cu Grigore Alexandru Ghica, un unchiŭ, în a doua domnie. Cumnatul Constantin Moruzi îngădui întâiŭ celuĭ mic a lua numele de Ghica, după mamă şi-l înaintează în boierií *(ibid.,* pp. 13:. 403). Cf. polemicile pentru originea Ghiculeştilor moldovenĭ în *Conv. lit.* pe 1902. — O soră a luĭ Iordachi Cantacuzino, Safta, iea pe pribeagul muntean Constantin Cantacuzino, şi din căsătoria aceasta se naşte Ioan, Ienachi Vis-

Cuza[1] «un loc de casă în tărgul Vasluiuluĭ..., alăturĭ cu zaplazul bisăriciĭ... Pănă supt piscul unde aŭ umblat drumul cel mari din vechiŭ». — Citat în acelaşĭ act din 1840.

31. 9 April 1795. Mihaĭ Suţu-Vodă dă Hatmanuluĭ Costachi Ghica «tărgul Vasluiuluĭ», «cu tot locul de prin pregiur, ci să va dovedi că este nedat danii de vre-un Domn.» — Citat în acelaşĭ act din 1840[2]. — Întărire de Alexandru-Vodă Callimachi, la 10 Iulie 1795. — La 9 August 1796, Ghica face cumpărăturĭ de la mănăstirea Dobrovăţ.

32. Septembre 1796. Alexandru Ioan Calimah-Vodă, pentru «preotul Dimitrie de la biserica din Tărg[ul] Ocniĭ». Era ginerele luĭ Ienachi preotul, care murise. «Aflăndu-s[ă] şi om sărac şi cu cas[ă] grè de fete», cere a fi *iertat*, «atăt de baniĭ şcoaleĭ, cum şi de poclonu vlădicesc». Se încuviinţează. Pecete octogonală, de chinovar. — Documentele bisericiĭ citate.

33. 22 August 1797. Alexandru-Vodă Callimachi, către Ştefan Sturza biv Vel Ban şi ispravniciĭ de Tutova, pentru jalba luĭ Vasili Buşilă Căpt., de la Vicoleanĭ, în proces cu «un Grigorii Căpăţină i Sandul Bălăbanu» şi alţĭ «răzăşĭ», cari «ar fi zălozăt toată moşiia la un loc, drept 150 leĭ». — Comunicat de un student.

34. 29 April 1801. Vînzare de vie la Ţinutul Tecucĭ. «Un pogon iaste vii păragină, numaĭ rădăcina, iar o firtă locŭ sterpŭ; cari vii o am şi eŭ cumpărată di la Frăţiman..., la Chetriş, pe moşiia Galbiniĭ... Pintre viia luĭ Chiriac Huştiul...» Pomenit Jic. Iordachi Movila. — *Idem*.

35. 10 Ianuar 1802. Coste grădinar vinde o casă în Bîrlad, «în dreapt[ul] moviliĭ, la gura oco[lu]luĭ..., şi să hotărăşti pi din sus cu Sandul Răşcăniţiĭ».

36. 19 Iunie 1803. Alexandru Moruzi dă luĭ Mateĭ Costachi Banul să aleagă «hotarăle moşiilor ci sănt date din locu tăr-

tierul (*ibid.*, p. 50). V. maĭ departe în acest volum documentele ramuriĭ moldoveneştĭ a Cantacuzinilor.

[1] V. vol. VI, p. 169, nle 111-2.

[2] Originalul se află la d. Alexandru Hinna din Iaşĭ. V. Tanoviceanu. în *Prinosul Sturdza*, p. 430.

КЪТРЪ НОРОДȢЛ, ЦЪРІИ МОЛДАВІЕЙ.

Лъкȣиторій а ачестȣй лок ал Молдавіей, въ фачем щіре къ кȣ ажȣторюл ши мила Дмнезеꙋ къ тоатъ Грекіа аȣ ꙟнълцат де астъзй флъмбȣриле скъпърій де сȣпт жȣгȣл тиранієй, черѫнд слобозеніꙗ са, ши еȣ ꙟпреȣнъ кȣ тоцй симпатріѡцій міей мъ дȣк аколѡ ȣнде мъ кіамъ трѫмбициле нородȣлȣй Патріей меле. Въ даȣ дар ꙟкрединцаре ши ꙟкіезъшлȣире, атѫт де спре партѣ мѣ, кѫт ши де спре партѣ тȣтȣрѡр симпатріѡцилѡр міей челѡр че съ афлъ аичѣ, (пе кареи ам чинсте съй Окѫрмȣеск) къ вецй авѣ бȣнъ ѡдихнъ, ши сигȣранціе атѫт а ꙟсȣшй персоаней воастре, кѫт ши а авѣрилѡр воастре.

Пентрȣ ачаста фіеще кареле съ каȣте кȣ ачѣлаши слобозеніе, кȣ карѣ въ афлацй, ꙟдаторириле ши требиле воастре, ши ꙟтрȣ кѫт де пȣцин съ нȣ съ тȣрбȣре пентрȣ мишкъриле мѣле: пентрȣ къ ши Облъдȣирѣ ши Окѫрмȣирѣ Принципатȣлȣй ачестȣꙗ ръмѫне тот ачаста карѣ съ афлъ, ши кȣ ачѣлѣшй Правиле ва съвѫрши требиле ей. Кȣ адевър въ зик ѡ лъкȣиторилѡр Молдавіей: къ Проніꙗ черѣскъ ваȣ дърȣит пе Домнȣл че астъзй Домнѣще МІХАИЛ Сȣцȣ Воевод. Ȣн апъръторю кȣ ѡсѣрдіе а дрітȣрилѡр Патріей воастре. Ȣн пъринте ши де бине воиторю ал вострȣ. Кȣноащецй дар къ ꙟнълцимѣ са, есте ачест фѣлю пре кȣм ꙟл нȣмим, ши ȣничивъ кȣ ꙟнълцимѣ са спре Окротирѣ Общещій воастре норочирй. Ꙗр дѣкъ дин ꙟтѫмпларе нескайва дезнъдъждȣицй тȣрчй вор нъвъли ꙟпъмѫнтȣриле воастре, съ нȣ въ ꙟфрикошацй ꙟтрȣ нимика, къчй страшникъ пȣтѣре съ афлъ гътитъ, съ педепсѣскъ ꙟдрѫзнѣла лѡр.

Саȣ слобозит ꙟ Ѡрашȣл Іашій, астъзй ла 23: Феврȣаріе. 1821.

АЛЕѮАНДРȢ ѴѰИЛАНТ.

La pp. 85-6, nº 42.

gulul Vasluiuluĭ, care să stăpănesc de Hatm. Costachi Ghica».— Citat în actul pomenit din 1840. — Apoĭ întărire, la 21 Decembre 1805.

37. 1-iŭ Ianuar 1805. «Vărlan Moisăiu, împreună cu soţul meŭ Iona», de la Vale-Ră (Ţinutul Tecucĭ), vînd viĭ «la Chetriş», cu 30 de leĭ pogonul. — V. n[1] 30.

38. 27 Iunie 1806. Mărturie a unuĭ bătrîn de peste 80 de anĭ pentru hotarul Vasluiuluĭ. «Că, fiind un stejar însămnat în vale Băhnaril[o]r din sus, când era el copil mic, aŭ mers cu alţĭ băeţ, şi i-aŭ dat foc, iar tatăl săŭ, auzănd de ačasta, l-aŭ luoat pe dănsul şi, ducăndu-l la rădăcina stejaruluĭ, l-aŭ bătut, zăcăndu-ĭ că aciala aŭ fost cu bour, a moşiĭ Dele (?), şi el după aceia aŭ sădit doĭ nucĭ, cari şi acum să află în locul stejariuluĭ.» — Citat în actul pomenit din 1840.

39. 28 April 1811. Ioan săn Costandin Dorin mărturiseşte pentru un loc din Bîrlad. Marturĭ: Hagi Iordachi Eftimiu, Lupul Gherghiu. Adausă mărturia luĭ «Dumitru Groza ot Prisacanĭ» pentru acelaşĭ loc, al luĭ Čopată. Amenințat cu carte de blestem, «pentru ca să lipsască ğurămăntul, din bună voia mè daŭ în scris pentru aciasta mărturii». Pomenit Taşul Blăn[a]r. — V. n[1] 29.

40. 24 Maiŭ 1816. Domnul către «Alexandru Ghica Vel Vornic de aprozĭ» pentru vînzarea, după voia Casandreĭ Comisoaieĭ, «trăitoare de piste Prut», a uneĭ viĭ de la Cotnarĭ, luată de la «un Căpitan Toader Şaptilicĭ». — Proprietatea d-luĭ Gr. Goilav din Botoşanĭ.

41. 1-iŭ Octombre 1816. C. Başotă (?) Ban *siguripseşte* cu moşiile sale pe «Iordache Roset biv Vel Vistier, maĭ marele fiŭ al soţii mele Anastasiica Ros[e]t», pentru că i-a înstrăinat moşiile de la Orheĭ. — *Idem.*

42. «Cătră norodul ţăriĭ Moldavieĭ. Lăcuitorĭ a acestuĭ loc al Moldavieĭ, vă facem ştire că, cu ajutoriul şi mila d[u]mnezeiască, toată Grechia aŭ înnălţat de astăzĭ flamburile scăpăriĭ de supt jugul tiränieĭ, cerînd slobozeniia sa, şi eŭ înpreună cu toţĭ simpatrioţiĭ mieĭ mă duc acolò unde mă chiiamă trîmbiţile noroduluĭ Patrieĭ meale. Vă daŭ dar încredinţare şi închiezăşluire, atît de spre partea mea, cît şi despre par-

tea tuturor simpatrioţilor mieĭ celor ce să află aicea (pe care am cinste să-ĭ ocîrmuesc), că veţĭ avea bună odihnă şi siguranţie, atît a însuşĭ persoaneĭ voastre, cît şi a avearilor voastre. Pentru ačasta, fieştecarele să caute cu aceaiaşĭ slobozenie cu carea vă aflaţĭ îndatoririle şi trebile voastre, şi întru cît de puţin să nu să turbure pentru mişcările meale; pentru că şi oblăduirea şi ocîrmuirea prinţipatuluĭ acestuia rămîne tot ačasta carea să află, şi cu acealeaşĭ pravile va săvîrşi trebile eiĭ. Cu adevăr vă zic, o lăcuitorilor Moldavieĭ, că Proniia cerească v'aŭ dăruit pe Domnul ce astăzĭ domneaşte, Mihail Suţul Voevod, un apărătoriŭ cu oserdie a driturilor Patrieĭ voastre, un părinte şi de bine voitoriŭ al vostru. Cunoaşteţĭ dar că Înnălţimea Sa iaste acest fealiŭ precum îl numim, şi uniţi-vă cu Innălţimea Sa spre ocrotirea obşteştiĭ voastre norocirĭ. Iar, deacă, din întîmplare, niscaiva deznădăjduiţĭ Turcĭ vor năvăli în pămînturile voastre, să nu vă înfricoşaţĭ întru nimica, căcĭ straşnică puteare să află gătită să pedepsească îndrăzneala lor. S'aŭ slobozit noraşul Iaşiĭ, astăzĭ, la 23 Fevruarie 1821.

Alexandru Ipsilant »

Original tipărit. Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ (astăzĭ actul se află în Bibl. Ac. Rom.).

43. 14 Mart 1823. Privilegiu domnesc pentru «Sava Căpitanul din Eşĭ», care fusese «mulţĭ anĭ cavaf al Curţii domneştĭ. . ., şi aflăndu-să în urmă şi Căpitan de Margine la Ţin[u]t[ul] Sorociĭ». Are şi hrisov «de la procatohul nostru Domnu Scarlat Calimah Voevod». Scutit de dărĭ. «O dughiană căvăfie» şi o «crăčmă cu băutură, de[n] Iaşĭ» vor fi scutite «de baniĭ ağutorinţiĭ» şi de alte dărĭ, împreună cu treĭ calfe, «fiind holteĭ cu capul». Vinul din via sa va fi scutit «de spre slujbaşiĭ vădrarĭ». Va avea şi 5 liude. Pecete mare cu chinovar. — Actul de la Scarlat-Vodă e din 27 August 1814 (identic). — *Idem*.

44. 20 Iulie 1823. De la Vornicia de Poartă către Vornicia de Politie, pentru locul de dugheană ce are în Iaşĭ «Căpitan Sava Cavacbaşi, Arman de aice din Eşĭ», «la uliţa Cizmării, pe locul mănăstirii Bărnovschiĭ». E în hotar cu «Postč. Iftemii Stăvilă» şi soţia luĭ Ilenca. /«Dima Cizmariul, crăčmariŭ»,

«preotul Andreĭ, ginerele luĭ Iftimii», «dascălul Theodosă», marturĭ.

45. Piatra, 19 Decembre 1829. Κασσάνδρα Μαυροκορδάτα, θυγάτηρ τοῦ ἀοιδήμου λογοθ. Κοσταντίνου Πάλσι, arată că dă fiuluĭ eĭ Neculaĭ «a mè moşie Almaşiĭ, din Ţănutul Niamţuluĭ, cu toate şiliştile şi după putere scrisorilor» ce are ea de la Costandin Balş. Întăreşte şi Meletie, episcop de Roman[1]. — Proprietatea d-luĭ Mavrocordat din Vasluĭ.

46. Novembre 1830. «Vasili Alexandri Spatar[2], vechilu d' Iacov[a]chi Paladi», din Basarabia, «vinde în posesăi» «moşăia dumisali dă aice din Moldova, anume Băloşănĭ, ce-ĭ zic şi Bivolu, dă la Ţănt. Dorohoiuluĭ», luĭ Cost. Ioan Gherghel. — Colecţia Draganovicĭ din Botoşanĭ; dăruit Academieĭ Romîne.

47. 9 Februar 1836. Se dă dreptul de «a te iscăli întăiŭ în lucrările Sfatuluĭ Ocărmuitoriŭ» Vorniculuĭ Costachi Mavrocordat, «după încredire ce avem în persoana dumitale, care aĭ dat dovezĭ de iubire de dreptate şi de cuget nejăgnit în deosăbitele slujbe a patrieĭ, cu care după vreme aĭ fost însărcinat»[3]. — *Idem*.

48. 20 Maiŭ 1836. Către Costachi Mavrocordat. «După luare aminte asupra jalobiĭ cu care aĭ întrat cătră noĭ, cerănd pentru căutaria sănătăţiĭ dumitale a fi slobod din foncsioanele Mareluĭ-Logofăt a Dreptăţiĭ, noĭ am priimit cu măhniciune acest demision, dar tot odată, socotind cu dreptul a da dumitale dovadă priinţiĭ noastre pentru rîvna de care aĭ fost povăţuit în împliniria aceluĭ maĭ însămnătoriŭ ram de slujbă a Statuluĭ pe care noĭ am fost încredinţat dumitale în preţuiria moralităţiĭ şi a alesălor sentimenturĭ obşteşte cunoscute, iată, prin acest domnesc decret, arătănd a noastră mulţămire de spre stăruitoare îndeletnicire în acel postŭ, întărim dumitale rangul de Logofăt, cu dreptate de a purta uniforma după aşezămînt, rămăind întru deplină încredinţare că nu

[1] Era sora luĭ beizadeà Dumitraşco, asupra căruia v. maĭ sus. Ea ţinuse pe Spatarul Alecu (*Uricariul*, VII, p. 259, cf. *ibid.*, p. 261).

[2] Tatăl poetuluĭ.

[3] Pentru acest fruntaş al partiduluĭ anti-rusesc, v. Hurmuzaki, X, p. LXXIX.

veĭ pregeta a jărtvi și în viitorime, pre căt sănătatia dumitale va erta, slujbe priincoasă cătră patrie, așa precum aĭ dat dovadă în toate înpregiurările în care aŭ fost cerșută a dumitale împreună-lucrare.» — *Idem.*

49. 31 Decembre 1839. Numire ca «epistat nazării robilor Cărmuiriĭ» a Logofătuluĭ Costache Mavrocordat, «avănd în vedere slujbile ci din vremi în vremi aĭ săvărșit patrieĭ, în feliurĭ de însărcinărĭ cu credință și cinstire». — *Idem.*

50. Hotărîre din 5 April 1840, pentru Elena Șubin, proprietara Vasluiuluĭ, în proces cu Log. Safta Cantacuzino, proprietara Bălhnarilor, pentru împresurare. «Hotarnica Medč. Neculaiŭ Racoviță ci este din 7265 arată că Podul Hatmanuluĭ [Miclescu] aŭ fost la locul ci este însămnat pe hartă, unde varsă apa Racovvieĭ în apa Bărladuluĭ... Grindul călugărițălor.» Citat un act din 7199 de la Costandin-Vodă. Pentru actele citate, v. la data lor. — *Idem.*

51. 31 Iulie 1843. Numire ca ispravnic de Botoșanĭ a luĭ Alecu Mavrocordat Agă (fiul luĭ Constantin), în locul luĭ Theodor Ghica, Postelnic. — *Idem.*

52. 17 Decembre 1845. Însărcinare cu presidarea biurouluĭ de alegere a unuĭ deputat de Iașĭ a luĭ Costantin Mavrocordat Logofăt. — *Idem.*

53. 9 August 1847. Însărcinare pentru Logofătul Costantin Mavrocordat de a presida biuroul pentru alegerea unuĭ deputat al Iașilor: «prețuind meritele care, atăt după vărstă, căt și după osebitele calitățĭ, recomenduescu pe D-ta ca pe unul din întăiĭ boerĭ a țăreĭ». — *Idem.*

54. 10 August 1847. Alegere ca «mădular al gheneralniceĭ obicnuite Adunărĭ» a luĭ Costachi Mavrocordat Logofăt. — *Idem.*

55. 14 Mart 1856. Întărire a Căpitanuluĭ Aleco Mavrocordat ca «șef poliții Capitalieĭ» (v. nº 38). — *Idem.*

56. 1-iŭ Maiŭ 1856. Numire ca maior a șefuluĭ poliţieĭ din Iașĭ, Mavrocordat. — *Idem.*

IX. Documente păstrate în Biblioteca Urechia din Galaţĭ.

1. Hotin, 2 Septembre 7097 (1588). Ghiorghie şi Frăncescul, pîrcălabĭ de Hotin, arată pentru o vînzare a luĭ «Druţu Nemiş ot Şendren[ĭ]», în Pliuşcovţĭ, luĭ «popa Romşa din cetate din Hotin». Marturĭ: vătah Maxin, Dančul vatah, Orlinschii vătah, Iurii vatah, Dragşan vatah[2]. — Slavon.

2. Iaşĭ, 22 Mart 7114 (1606). Ieremia Movilă, pentru o vînzare. Nume: «Dumitru Beleaĭ», «Isaico Pietrar», «Căzacul», «Zahariia hănsarŭ», «Angheniia». Pomenit un zapis al şoltuzuluĭ şi a 12 părgarĭ din tîrgul Bae. Marturĭ: fiiĭ toţĭ şi boieriĭ. Pecete de ceară roşă, cu şnur roş (pembea)-albastru. Pergament.

3. Septembre 7125 (1616). Enachi Mare-Ban de Craiova, Ventil[ă] V. Log., Cristea biv V. Vornic, Leca biv V. Log. daŭ cartea lor «jupăneaseĭ Grajdaneĭ, jupăneasa a Lecăĭ Spat.», dîndu-ĭ viile «de la Cătun, ce săntu în dealul Piteştilor, cu očna şi cu Rumăniĭ şi cu tot venitul..., pentru că aceaste viĭ... iale aŭ fost de moşie ale Lecăĭ Spat., cumpărate de în zilele lu Şerban Voevod, căndu aŭ fost Domnu întăiŭ ţerăĭ[1]. Iar, căndu aŭ fost acum, în zilele Domnu nostru Radul Voevod, fečorul Mihnev Voevod, iar Domnia Luĭ aŭ pierdut pre Leca Spat. şi aŭ miluit pre jupan Bratul Vel Com. cu aceaste viĭ de la Cătun ./.; şi le-aŭ ţinut păn aŭ fost Radul Voevod aiča în ţeară, iar, deaca se-aŭ mutat Radul Voevod de aiča de în ţear[ă] şi de în Scaun, de-aŭ eşit Domnu ţerăĭ Moldoveĭ, iar jupăneasa Grajdana ia aŭ avut pără cu Bratul Comisul... Noĭ am căutat şi am judecat pre drept şi prea leage», întărind viile şi restul averiĭ Grăjdaneĭ. Marturĭ: «Badea Post. de Grec şi Mihil Post. de Văleanĭ şi Preda Cliuč. şi Stamat[e] Com[i]s şi Mateiŭ Peh. şi Nica Com. şi Drăghič Log. şi Muşat Post.». Scrie Lep[ă]dat. Pecetea luĭ Enachi, re-

[1] Actul e tipărit, într'o traducere rea, în *Uricarul*, XIV, pp. 159-60. Pentru împrejurările din Hotin, v. vol. V, p. 81, n⁰ 16.

[2] Adecă nu în lunile de Domnie reînnoită. în 1611.

presintînd un boier cu toiagul în mînă (pe ceară verde). Dedesupt: Ἰωάννης μ.ηνοῖ (?)[1].

4. Tîrgovişte, 8 Decembre 7128 (1619). Gavriil Movilă, pentru o ocină cumpărată кь дні радѹла воевод шербан. Nume: Văvulea. «În coada văcăriţev, Goicea, Buteanil[e], Furciturile boulov, grindurile Păturoasev, Frătica [nume de persoană].» Marturĭ boieriĭ. Monogramă cu roş. Pecete ruptă. Pergament.

5. Iaşĭ, 18 Decembre 7136 (1627). Dumitraşco Ştefan V. Log, Ghianghea V. Vornic, Nicoară Hatman, Lupul V. Vist., Savin V. Spăt., Aplos *(sic)* V. Armaş, Pătraşco Başot[ă] Log., Neagoe Post., Dumitru Buhuş Log., Arsenie Vor. de gloată daŭ o mărturie. Iscăliturĭ şi peceţĭ.

6. Iaşĭ, 19 Decembre 7136 (1627). Miron Bărnovschie Moghila, pentru vînzare la sat la Scobenţeanĭ (Ţ. Cărligătura) către Gheorghie Roşca Vistearnic. Pecete cu ceară roşie. «Dumitraşco Ştefan Vel Logft. uč.»

7. 21 Decembre 7215 (*sic?* = de la 1634). Vasile-Vodă, pentru «Nicoară snă Berdiloae şi cu soru-sa Pălaga», de la «Româneştĭ».

8. 10 August 7156 (1648). Supt Vasile-Vodă şi Gheorghie Muntul şoltuz, cu 12 pîrgarĭ, «Ţana, fata diaconiţăĭ Anghelineĭ», vinde un loc de casă luĭ Gheorghe «Baică». Marturĭ: Enachie Blănar vecin şi Ordachie săbierul, şi Vasilie Ğalalăŭ[2] şi Curt staroste de n[eg]uţitorĭ». «Pecete oraşuluĭ» Tecucĭ. — Fotografie.

9. 21 Mart 7157 (1649). Vasile-Vodă, pentru Ionaşcu Cujbă biv Vel Vornic, acordîndu-ĭ întăritură la satul Vladomira, «pe Prut, ci esti în Ţin[u]t[ul] Eşilor, din sus di Cornu luĭ-Sas»[3]. O avea de la strănepotul luĭ Tatomir Ţirăş, căruia ĭ răscumpărase capul de la un Turc, supt Radu-Vodă. — Copie.

[1] Decĭ Leca Spatarul fu ucis înnainte de 1616, cînd Radu Mihnea trecu în Moldova. Uciderea nu s'a făcut la 1612, cînd cu încercarea de răscoală în folosul luĭ Mihaĭ Cămăraşul (Hurmuzaki, IV¹, pp. 479-80; cf. vol. IV din această colecţie, p. CIV), ci maĭ tărziŭ, căcĭ încă la 1615 Leca-şĭ ocupa locul în Divanul domnesc (vol. V, p. 297, nº 18). Supt Alexandru Iliaş, noul Domn din 1616, el nu maĭ apare însă (*ibid*, p. 437, nº 5). Pentru văduva şi averea luĭ, v. vol. IV, p. CLXII, nota 4. — Cf. şi doc. 1/XXXIX al Academieĭ (altul, din Măgurele).

[2] V. tabla vol. V-VI, la acest cuvînt.

[3] Pentru Cornul-luĭ-Sas v. vol. V, pp. 572-3.

10. 20 Novembre 7183 (1674). «Radul Creț[u]lescul Vel Dvornic» dă carte «popeĭ Neaguluĭ den Bălțeștĭ ot sud Saac», întărindu-ĭ părțĭ din satul cu acest nume. Pecetea Vorniculuĭ-Mare.

11. «U Piatră, l[t] 7192 [1684], April 20... Adec[ă] aŭ vinit înnainte noastră, părcălabilor de Niamțu, anume luĭ Gligoraș Cărlig și a luĭ Chiriiac părcălabĭ, și a luĭ Manoli Vornicul și a luĭ Vas[i]lie Vărnav și a luĭ Patrașco Buzni, și a șoltuzuluĭ din tărgu din Piiatră, și altor omenĭ bunĭ», egumenul Dosofteiŭ de la Pîngărațĭ, «cu Micotî, și s'aŭ pîrît pentru nește pomĭ ce aŭ avut Micotă, pușĭ de un moșĭ a luĭ, călugăr, prea locul mănăstiri Păngăraților». Se dă dreptate mănăstiriĭ. Jos, treĭ pecețĭ.

12. «U Totruș, l[t] 7194 [1685], Săptemvrie 24.» «Ghiorghie Savul din Bărsăneștĭ» și cu alțiĭ din neamul săŭ vînd partea lor din Brătila-de-ĝos, «din bătrănul Oițăștilor, a patra parte, partea luĭ Coste Medenca, č-aŭ fost cumpărătur[ă] moșuluĭ nostru luĭ Simion Țiul». Vînzarea se face «dumisaal[e] luĭ Alixandru Crupenschii Postealnicul»[1], cu «leĭ bătuțĭ». Se vînd și părțĭ «din săpătur[ĭ]». Marturĭ: «Toderașco șoltuzul din Totruș, cu părgariĭ seĭ, și Iordachi Condrea» și alțiĭ, între cari «Ghiorghiț[ă] Buhoč», și «oamenĭ bunĭ din trăg și de ț[a]rî». Pecetea tîrguluĭ.

13. Bărlad, 15 Octombre 7194 (1685). Vînzare de moșie «dumisali Postelniculuĭ Ilieș din Țifeștĭ[2]». Marturĭ: «preutul Ignat cel domnescu din tărgu din Bărlad și preutul Grăjdean de acolo și preutul Gligori ot Crănojanĭ și dumnealuĭ Vas[i]l[a]chi săn pop cel domnescu din Bărlad și dumnealuĭ Iftimie Gavrița și dumnealuĭ Dumitrașco Gavrița și Gavril Antonachi și Gavril Șiva și Neculaĭ Toma și Pascal Căpitanul de Rusĭ și Enču șoltuzul de Bărlad». Pecetea orașuluĭ. Jos: «Az Vasili Vornic iscal». — Fotografie.

14. «U Bărlăștĭ», 17 April 7197 (1689). «Eŭ Costachi fiiul

[1] Pentru acest Crupenschi, v. și *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, pp 475-6.

[2] E Ilie Țifescul, care a jucat un rol în Domnia luĭ Constantin Cantemir, V, pentru el, tabla *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*.

răpăosatuluĭ părintelui mieŭ Gavril Costachi č-aŭ fost Vornic-Mare de Ţara de-ĝos» [1], arată că tatăl său, «vădzind multe casă de boiarĭ marĭ şi maĭ de răndu, rămăindu neaşedzate de părinţĭ, şi în urmă trăgăndu-să la Divanurile Domnilor şi pre la boiarĭ», li alege singur părţile fiilor, din «multî-puţină agonesita dumisali ce aŭ agonisitu . . . Decĭ, îndzăstrîndu şi pre dumn[ea]luĭ maĭ mare fratele nostru Vasilie Costachi Vel Vornic cu toată partia căt s'aŭ îndurat. . ., alesu-i-aŭ şi loc de cas[ă] la Florianĭ, lăngî Epurianĭ, maĭ la cămpu, unde i-aŭ fost casăle dumisali întăiŭ. Apoĭ, tămplăndu-să a să scorni aciaste răscoali multe în ţ[a]ra noastră, în dzileli Mării Sali Ducăĭ-Vod[ă], cănd aŭ fost la Beč [1683], sculatu-s'aŭ Savin Zmăcicăne şi cu Moţoc din Ţara Leşască, de aŭ venit în ţară, şi 'ndemnăndu pe mulţĭ cariĭ li s'aŭ potrivit lor, şi pre mulţĭ şi cu sila, i-aŭ făcut de s'aŭ rădicat să margă să batî Bunĝacul. Care, ce bătae şi izbăndî aŭ facut, să va pomeni păn va rămănia un om pre acest pămănt. Decĭ, scăpăndu eĭ dintr'acia oste a lor, aŭ lovit pe la Florianĭ, şi aŭ aprinsu casăli dumisale frateluĭ nostru, luĭ Vasilie Vornicul. Decĭ, încă fiindu viŭ răpăosatul părintele nostru, şi-vădzăndu că aĝunsăs[e] la greali vremĭ de traiŭ, socotit-aŭ dumnialuĭ că departe un frate de altu nu vom putia maĭ trăi, nicĭ dumnialuĭ fratele nostru va putia maĭ trîi acol[o] unde i-aŭ fostu casăle întăiŭ, fiindu maĭ la cămpu, ce i aŭ dzis săngur dumnialuĭ răpăosatul părintele nostru să margă să-ş facă casă la Bărbăteştĭ, cariĭ săntu lăngă Epurianĭ din ĝos, căt şi l-ar aĝunge prilejul de bune să-şi facî. Care aŭ dzis toţ fraţiĭ ; iar, de loc, atunce n'aŭ răspunsu.» Costachi primeşte ca fratele să se aşeze pre acest loc, care e al luĭ. Între hotare: «păr în podul č-aŭ făcut Vornicul. . ., pin capetele pămănturilor ce vin din ĝos şi alăturea cu ciali ce măr gu la dial. . ., di asupra Florintiĭ . . . Drumul ce întră pin marginia poeniĭ, di asupra prisăciĭ ceiĭ bătrăne.» Se face «dintru toţĭ fraţiĭ, anum[e] Costantin Vel Păharnic şi Pavăl Buj[o]ranul č-aŭ fost Sulgiariŭ şi Lupul Costachi şi Solomon». Iscălesc: «Costachi Gavril, Costantin V[l] Păharnic, Pavăl Buj.

[1] V., pentru familia Costăcheştilor, vol. VI, cap. I şi notele referitoare.

bi[v] Sulgiar, Lupul Costache biv Sulger». Scrie «Ştefan s[n] pop Gligori Pădure ot Sučav[a]».

15. 2 Septembre 7221 (1712). Raport către Domn, pentru o pîră dintre egumenul de la Sf. Ioan Zlataust, cel de la Aron-Vodă şi «nişte slujitorĭ č-aŭ grădinĭ şi odăĭ acol[o]». Merg «cu Loiz neguţitoriul, ce l-aŭ trimis staroste de neguţitorĭ în locul luĭ, şi şoltuzul cu părgariĭ. Trec pe vechia «stălpitură». Pomenite: «făntîna luĭ Čurche... Readiul Aldiaĭ... Hălăşteaul Aldeaĭ... Valia a 7 oamenĭ... Un egumăn bătrăn, anum[e] Nectarie, č-aŭ fost la Sfetiĭ Ioan şi iaste dus la Rumiali.» Scrie Axintie Uricariul. Iscălesc «Dumitraşco şoltuz de Eşĭ» şi «Λογηζώς παρών». Pecete. — Fotografie.

16. 10 Mart 7223 (1715). Danie de loc «la sarărie cia viache pe uliţa Hagioai, ce merge la tărgul Făiniĭ, lăngă Mihaĭ Pičoraga şi lăngă Tănas[e] Pičoraga», loc luat «de la Sultana mare boerias[ă]... Avănd... un alişveriş cu neşti stupĭ.» Marturĭ: starostele de negustorĭ şi alţiĭ. Aproape toate iscăliturile sînt greceştĭ. Scris «cu rugăminte de îmbe părţăli».

17. Iaşĭ, 26 Octombre 7230 (1721). Mihaĭ Racoviţ[ă], pentru procesul ce fusese între Ilie Catargiul Vel Logofăt şi «—Iezovitul leşăscu», pentru un loc cu pivniţă în «Uliţa Mare, lăngă Mitropoliia Veachia». Se judecă pentru încălcare. Pecete mare cu chinovar. Iscăleşte «Sturdzea Vel Vornic, vă Divan».

18. 12 Ianuar 7232 (1724). Ioan Tăutul dă moşie la Cîmpulungul Rusesc, gineruluĭ săŭ Simion Giurgeavan [1]: «vecinĭ şi cu dvorişte în pălişte, şi cu lazurĭ cu jerebiĭ în cămpu». — Copie de Dumitraşco Stroicĭ [2].

19. 7246 (1737-8). Scrisoare domnească către Vasile Roset biv Vel Şătrar, staroste de Cernăuţĭ. — Traducere greacă.

20. 6 Octombre 7254 (1745). «Monah Cozma Buhuş, egumen ot Bogdana», dă partea-ĭ de moşie şi Ţiganĭ, ce are dela tatăl săŭ «Neculaĭ Buhuş Vel Armaş», şi de la mamă, «Safta, fata Postelniculuĭ Costantin Čobanul [3], nepotuluĭ miŭ luĭ Neculaĭ,

[1] Pentru care, v. tabla *Doc. Callimachi*.

[2] În privinţa căruia, v. tabla citată şi aceia a vol. V-VI.

[3] De supt Constantin-Vodă Cantemir.

fiiul frăţine-meŭ, luĭ Toderaşco Buhuş Postelnic, pre carile l-am luat fečor de suflet». În schimb, nepotul îĭ va căta de suflet. «Şi cheltuelĭ ci-aŭ cheltuit dumnealuĭ Vornicul Iordachi Cantacozinò[1] la nunta suroriĭ noastre Alexandriĭ, o sut[ă] cincĭzăcĭ leĭ, capetel[e], i-am plătitŭ eŭ cu dobănda lorŭ la Ahmet, nepotul Sărdariuluĭ ot Roman, iar triĭ sutea cincĭzăcĭ leĭ, capetel[e], de la Hagi-Mahmet ot Roman, şi grijile părinteştĭ şi cheltuelil[e] nunţiĭ suro[r]i noastre, li-aŭ plătit frate-meŭ.» Scrie «Stefan Stanovič»[2].

21. 16 Mart 7269 (1761). Act domnesc pentru o vînzare de loc de casă în Iaşĭ, în Muntenimea-de-sus, fost al «Anneĭ, Doamna luĭ Mihaiŭ-Vodă, şi Doamna l-aŭ fost cumpărat de la Sanda Čoroaica, nepoata luĭ Gherman». Pecete cu chinovar.

22. «Di pi danii Preosfănţătul Anton Mitropolit ot Eş, şi înpreună cu frate-mieŭ Sălivestru, avănd eĭ un loc ot tărgu Cernăuţul, şi dăndu la mănăstire la Horece, fiinduc'aŭ fost titor mănăstiriĭ Horeciĭ, şi viindu părintile egumănul ot Horece cu scrisorĭ de la Mitropolitul Anton, şi cercetăndu acel loc cu scrisorĭ, n'aŭ apucat pi namul Mitropolituluĭ ca să îndreptăm locul acela de pe unde tai, şi, ştiind şi noĭ şi alţŭ lăcuitor[ĭ], am arătat». Iscălesc «preutu Ştefan, Ursul Şerban, Sămion îmblător, nipot Mitropolitul, Ştefan Răspopa, Costaş Buzanovschiĭ, Ion Butnar săn Ştefan, Ştefan săn Ghiorghi, nepot Răspopiĭ, Ion Falcă, stegar de barăn[ĭ]». Pecete octogonală cu: «Turgul Cernuţĭ»[3].

23. 26 Iulie 1771. «Boeriĭ Divanuluĭ Cnejii Moldoviĭ», către Gavril Miclesc[u] ispravnicul de Cîrligătură, pentru jalba asupra «unuĭ Grigori Paveţ, ţăran ot Cărsteştĭ». «În trecute zile avănd trebuinţă Iordachi la Iaş, şi purcegănd de acolò, aŭ lăsat pe oaminiĭ săĭ plugarĭ cu plugul, să-ĭ are de mălaĭ, iar acel Grigori şi fičorul luĭ, în putere luĭ, şi fără ştire luĭ Iordachi, luînd plugul, cu boĭ cu tot, ş'aŭ arat de mălaĭ lor, căt li-aŭ fost voe, păr aŭ trecut vreme pluguluĭ, şi din pricina lor aŭ rămas

[1] Deleanul?
[2] Asupra vechilor Buhuşeştĭ, v. vol. V, p 574-5.
[3] Cf. vol. V, p. 416, nº 6.

Iordachi fără mălaĭ.» Se plînge păgubașul și pentru *necinstea* ce i s'a făcut astfel. Vinovațiĭ vor primi decĭ sămînța înnapoĭ, dar secerișul îl va face cellalt. «Și, pentru îndrăzniala č-aŭ făcut cu nebăgari de sam[ă], să să certe, spre pilda lor și altor țăranĭ asemene lor, fiindu ca să nu îndrăznească alt[ă] dată a lua lucru boiresc în slujba lor. Osàbit de ačasta, aŭ maĭ arătat Iordachi precum i-aŭ văndut Gavril luĭ Iordachi opt dimirliĭ orzu de sămănță, dăndu-ĭ căte 18 parale de dimirlie, și, sămănăndu-l, fiind tot răŭ, n'aŭ eșit nimic dintr'atăta orzu, ce aŭ eșit tot mălaĭ, fiind prosăe de an; zicănd Iordachi că în prosăi aŭ maĭ sămănat tot într'acel pămănt ovăs, și s'aŭ făcut.» Adaus: «Și, de vreme că aceĭ țăranĭ aŭ luat cu obrăznicie plugul luĭ Iordache, de li va lua mălaiul Iordache, să nu să certe eĭ, ci să-ĭ dea zapis cum că de acum nainte nu s'ar maĭ ispiti a face obrăznicie ca ačasta saŭ orĭ-ce alt, iar, certăndu-să, atuncĭ eĭ să-ș săcere mălaiul, și să fie ačasta în voia luĭ Iordachi: or mălaiul să-l iai, or să să certe căte 10 toege».

24. 20 Novembre 1773. Vînzare din partea luĭ Toader Huiban a unuĭ loc al «Agăĭ luĭ Rămădan, ci are la Ulița Mari, lăngă Mitropoliia Vechi, și l-aŭ dat dum[nea]luĭ acel loc cu bezmăn la neg[u]țitorĭ . . . Era o argè de pivnițí vechi.» Va da bezmăn.— Copie.

25. Un sătean din Bărțeștĭ (Bărzeștĭ) (Ținutul Vasluiŭ) se plînge pentru că, fiind cu un boier «văr primari, fečorĭ din frațĭ», acesta nu voià să-l recunoască. Săteanul aduce «mărturie . . . 40 oamenĭ bătrănĭ dela stare loculuĭ», cu carte de blestem și «izvod de zăstre», la Domn. După mazilia Domnuluĭ, Medelnicerul Lupul Nacul, acest văr, iea cartea de judecată la el. La noul Domn nu i se îngăduie a aduce marturĭ. Aĭ luĭ Nacul sînt «de la alt Țin[u]t», între cari «Enache Ermejiul[1], ce este socru dum[isale]» (din Ținutul Neamț). Merge la Domn, și cartea de judecată i se află din condică. Cîștigă, «iară logofețiĭ cu prelungire din zi în zi m'aŭ zăbăvit pănă s'aŭ tămplat de l-aŭ luat pe Mărie Sa [Alexandru Ipsilant] Nemțiĭ»[2]. Cere a fi iar judecat.

[1] Hermeziu.

[2] E prins în 1788. V *Acte și fragmente*, II, pp. 237-8

26. 22 Decembre 1797. Cercetare la Sohodol, după cererea Vatavuluĭ Ion Pitariul şi luĭ Toader Checheriţă, răzăşĭ. — Copie.

27. 20 Maiŭ 1798. Vînzare de moşie ce fusese a «Marieĭ Roboae, ce aŭ ţinut-o Mihalce Robul, nepotul pisaruluĭ Mihail Oţăl» (Vlădeştiĭ). — Copie.

28. Fără dată (după 1832). Învoială a două isnafurĭ, «abagii şi pînzariĭ». «Orĭ-cine va lua abale, să aibă a popri de la vînzător la treĭzecĭ de bucăţĭ căte parale doaozecĭ, cum şi de la abalile de măraş să poprească la doaozecĭ de bucăţĭ iarăşĭ cîte parale doaozecĭ». Cumpărătoriĭ se vor «face treĭ mîinĭ», şi vor da şi eĭ «pentru capital[ul] cutii» odată pe an. «2. Nimenĭ din braslă, meşter saŭ calfă, sá nu fie slobodu de a artorosi chiriia prăvălii unul altuia spre pagubă.» Vinovatul va fi chemat de ceauş la stărostie şi cercetat. 3. «Nimenea din braslă să nu aibă voe a deşchide prăvălie unde nu-l va îngădui bresla.» 4. «Meşteriĭ cariĭ îĭ vor face tovaroşĭ din calfĭ în prăvăliia sa», vor da 25 de leĭ la cutia bisericiĭ, iar cel ce deschide el însuşĭ, va da 50. 5. Prăvăliile vor fi închise la Înviere şi la cele 12 praznice împărăteştĭ. «Precum şi din pînzarĭ să nu fie volnicĭ să dea la Jidovĭ cămăşĭ saŭ pînză în numitele zile.» Cine va *necinsti* pe un bătrîn meşter, va fi chemat la *adunare*, îşĭ va lua *răsplătirea* şi va trece, cu «raportul stărostii», la Vornicia Politieĭ. 7. Cumpărarea de abale să nu se facă pe ascuns, ci prin bună înțelegere. 8. Străiniĭ ce vor deschide prăvălie, vor cere voie la breaslă şi vor contribui la cutie. 9. Calfele vor primi cîte 50 de parale pe an. 10. Aceştia îşĭ vor *adeveri zapisul* la starostie şi se vor trece la condică. 11. Plata pentru *adeverirea zapiselor* de tovărăşie. 12. Starostea şi epitropiĭ vor decide toate afacerile. *Meşteriĭ* li vor da simbrie. 13. Să se scrie la condică toate calfele «de aicĭ din toată politiia Bucureştilor», precum «şi la catastihu ceauşuluĭ», pentru breaslă şi pentru *capitaţiia* Vistieriei. «De să va cuveni vre unuia din meşterĭ cincĭ lucrătorĭ, şi va maĭ avea prin mahalale iarăşĭ cincĭ lucrătorĭ, nu are voe de a maĭ priimi şi alţiĭ în odaia prăvălii... Orĭ tuzlucarĭ, orĭ lucrătorĭ, tot în rîndul călfilor de odae să se ţie.» 14. Să nu-şĭ zavistuiască calfele. 15. Să nu se iea calfele pe ascuns. 16.

Se cere Cîrmuirii a scuti pe staroste de «rînduiala dăjdiĭ». Semnat: Hagi Dinu sin Radu Chiţu, starostea corporaţii abagiilor şi pînzarĭ».

X. Acte din Casa Obştiĭ de la Bîrlad.

1. 20 Februar 1774. «Lupan Raţe şi eŭ Lupaşcu Raţe şi eŭ Gorghie Raţe şi eŭ Vasil[e] Raţe» vînd luĭ Ioniţă Todosii un loc de casă, «faţa de spre sor[e] apun[e] şi lungul înnapoit spre sore răsar[e]». Marturĭ: «Ion Ghizdan», «Gorghii Zăneca», «Ştefan Barbul», «Stancu Vraghii», «Crste Gligoraş», «M[i]haiŭ Epuri». Scrie «Crste Bode Vornicul».

2. 28 Iulie 1812. Vînzare din partea luĭ Toader Potole din Bereştĭ. Nume: «Căpitanu Costandin Bălăban», «strămoaşa sa Alecsandra, fata luĭ Ioniţi Bantăş, sor[a] Grozaviĭ» (măritată cu Potole). Iscălesc maĭ mulţĭ «răzeşĭ».

3. 5 Iunie 1812. Maĭ mulţĭ sătenĭ vînd partea lor din «Pleşănĭ pe apa Jăravăţuluĭ» (Ţ. Tutova), ci o avem di pi strămoş[u] nostru Ioniţi Bantăş, a patra parte, parte luĭ Dumitru, carile să împarte şi parte luĭ Dumitru pe patru fečorĭ ci trag din Dumitru Bantăş».

4. «Opis de hărtiile ce priimesc din casa Epitropieĭ moşieĭ tărg[u]luĭ Bărladu eŭ Toader Gheorghi Sculi, vechil în pretenzie orăndatorilor; 1837, Noemvrie 18.

1818. Publicaţie a 7 boerĭ şi 4 neguţătorĭ, prin care vestescu că moşie să vinde în orăndă.

1818, Fevruarie 20. Contract a 14 tovarăş orăndatorĭ către Epitropie, că aŭ luat orănda moşieĭ pe 20 lunĭ, cu 130.166 leĭ...

1821, Ghenar 28. În scris conpromes, iscălit de boerĭ şi neguţătorĭ, şi de însuş orăndatoriĭ, prin cari împuternicesc 5 boerĭ şi 5 neg[u]ţătorĭ ca să le răfuiască socotelile cu Epitropie, dup[ă] cari apoĭ să rămăe mulţămiţĭ...

1821, Fevruarie 2. Înscrisul pomeniţilor boerĭ şi neguţătorĭ comprimensarĭ că aŭ găsit de cuviinţă să plătiască eĭ orăndatoriĭ suma de 28.147 leĭ, 35 par. către răposatul Postelnic Mihaĭ Iamandi... Şiapte sămĭ a epitropilor, de la anul 1819

pănă la 832, arătătoare de banii ce aŭ străns și precum aŭ dat . . .

[Actul de arendare.] Fiind-că, atăt după luminată carte gospod, căt și după alegire a tot norodul ce să află lăcuind în tărg[ul] Bărladuluĭ, ni-am socotit persoanile aceste din boierĭ: Ag[a] Costandin Sturza, Spatr. Gavrilă Iamandi, Pahr. Ioan Cuza, și din neguțitorĭ Hagì Iordache Efthemiu, Iani Gheorghiu, Ștefan Stoice și Iorga Gălcă, spre cercetare tuturor socotelilor tărguluĭ trecute, împlinire rămășițurilor și alcătuire împliniriĭ sumiĭ ce nu agiungi spre istovire plățiĭ banilor ce să află tărgu[l] datoriŭ, — decĭ, adunăndu-ne toț aceștie la un loc, și luînd sama cu amăruntul la toate chipurile prin cari pot a să împlini cu lesnire suma banilor și a nu să însărcina săraciĭ, nicĭ a să zminti legătura și priveleghie legată prin hrisoavile gospod ce s'aŭ cheltuit și s'aŭ scos acestuĭ oraș,—n'am putut afla altul maĭ de cuviință și maĭ lesnĭcos decît să s[ă] văndă moșie în orăndă pe cătă vreme pot să ias[ă] aceștĭ banĭ, urmăndu-să de cătră cumpărătoriul ce să va lua după ponturile ce în jos să arată. Adecă:

1. Cumpărătoriul ari să ià de toată binaoa, atăt casă căt și dugheană, căte opt leĭ, neapărăndu-să nicĭ boeri, nicĭ Țiganiĭ boereștĭ și mănăstireștĭ, ce să află șăzătorĭ, de aĉastă plată, cari să număsc zăli de boeresc.

2. Stăpănire cămpuluĭ ari să s[ă] urmez[e] afară din emașĭ, cari să rămăi cu totul slobod, să è din toate sămănăturile dejmă din zăci una, orĭ a cuĭ a fi, și din făn, din șapti căpițĭ una, neamestecăndu-să în emaș nicĭ de cum, nestrămutăndu-să nicĭ pe un lăcuitoriŭ din pămăntul și locul săŭ, precum sănt împărțițĭ de maĭ înnainte, străngăndu-ș însuș cumpărătoriul acele dejmurĭ.

3. Toț stănjăniĭ ce nu s'aŭ plătit pănă acum de cătră uniĭ din lăcuitorĭ, vor rămănè a orăndatoriuluĭ, ca să-ĭ stăpăniască, în vadeoa cumpărăturiĭ.

4. Havaetul giugărituluĭ are să fii a orăndatoriuluĭ, străngăndu-l de pe la toț aceĭ ce să cadi, după cuprindire hrisovuluĭ gospod.

5. Băutura vinuluĭ ari să fii a orándatoriuluĭ de la acest

tărg, neslobozăndu-să nicĭ-o persoană, orĭ boieriască, saŭ neguțitoriască, a deșchide crășmă fără învoire orăndatoriuluĭ, afară de casăli boereștĭ, cari maĭ mult decăt pără la 100 vedri vin să nu fii volnicĭ a avè pentru masa d-lor, iar, pi ce să va găsă maĭ mult, să s[ă] învoiască cu orăndator[iul] saŭ să-l rădıce di pi moșie tărguluĭ. Iar cari să va afla că va îndrăzni saŭ în crășmă saŭ la casă că aŭ văndut macar o ocă de vin fără învoire orăndatoriuluĭ, să fii supus a i să lua toată marfa cotrobont, și osăbit să plătiască și căte un leŭ de toată vadra la Casa Opștiĭ.

6 Băutura rachiuluĭ și a horelciĭ iar să fii cu tot oprită a vinde cineva pără nu să va învoi cu orăndator[iul], iar cari va îndrăzni, să fii supus tot cuprindiriĭ pontuluĭ vinuluĭ, al cincile pont.

Supt aceste ponturĭ dar să fie vănzare aceștiĭ moșiĭ, începăndu-să anul vănzăriĭ după vechiurile *(sic)* obiceiurĭ, precum și a altor moșiĭ, de la Sfăntul Gheorghii, pără cănd să dă de știre tuturor ca să s[ă] pue la colĭ, pentru mărfurile supusă acestor ponturĭ, cari vor avè, și, cari vor fi muștereĭ, să treacă în dosul țiduliĭ aceștie căt îĭ va da măna să dè, și, la sfărșit[ul] luniĭ următoari, străngăndu-s[ă] toț muștereiĭ, ari să s[ă] facă hareciŭ: să aibă în știință însă muștereiĭ că baniĭ ce ari, să sui la acel de pe urmă harečĭ...: asupra cuĭ va rămănè toată suma banilor, pe șin aŭ să-ĭ răspundă, spre a să plăti și de cătră noĭ creditorilor; 1818, Fevr. 6.

[Iscăliturile: boieriĭ în rîndul întăiŭ, apoĭ negustoriĭ. — La 19, se constată că Vasăli Chirul Sluger și «tovărășie sa» aŭ dat 78.100 de leĭ.]

5. 6 April 1825. «Epitropiĭ moșieĭ tărguluĭ Bărlad[u]luĭ și toțĭ aceĭ ce aŭ plătit», către Domn, pentru o jalbă ce aŭ dat «o samă de lăcuitoriĭ acestuĭ tărgu pentru catahrisurile ci s'ar fi urmănd de cătră noĭ epitropiĭ în potriva ponturilor luminatilor hrisoave ci ari acist tărgu, și o samă din 34 di orăndatorĭ ci aŭ avut în orăndă prin ponturĭ venitul acestuĭ tărgu la anul 1818, spre dispăgubire lor, aŭ adus luminată carte gspd. din 20 Maiŭ, poruncitoare ca, luîndu-ni toati izvoadile di baniĭ ci am luoat din fiișticari iraturĭ, și undi i-am dat, și să stei toată lucrare Casăĭ epitropiceștĭ și a îm-

plinirii banilor cum şi a omului g[o]sp[o]d ci esti spre împliniri, şi să mergemu la cinstita isprăvĕ. cu izvoadile, ca să ni dămu sama.» Merg la Postelnicul Ioan Jora şi Spătarul Ioan Iamandiiŭ şi cer a li se arăta cartea domnească şi numele jăluitorilor, — ceia ce nu se face. Caută în zădar şi la Banul Iancul Miclescu. Cer a se face cercetare, «căcĭ esti împotriva cinstiĭ noastre». «Milostivi Doamne: pizma, zavestiia, intregire (*sic* = intrigile) ci urmiazi la acist tărgu, esti ştiut tuturor di opştii, di cătră unul, doĭ saŭ triĭ din boerĭ, cari să află şi datorĭ, îş maĭ alăturiazi lăngă săneş patru-cincĭ din ciĭ maĭ proştĭ, încă de la cumpărare aceştiĭ moşiĭ, precum şi la anul 816, la răposat[ul] Calimah s'aŭ arătat cu jălobi şi iscăliturĭ pisti 400, — cari acesti iscăliturĭ aŭ fost mincinoasă. La cari pominit Domnu, spre discoperire adivăruluĭ, aŭ triimăs la faţa loculuĭ pe răposaţiĭ boerĭ Vor[ni]c[ul] Theodor Balş şi Postelnicul Mihălachi Mavrogheni, carile, cunoscănd lucrările acestor persoani, şi că să cadi toati cheltuelile urmati dintr'acesti pricinĭ să s[ă] plătiască di cătră aceştĭ ci aŭ urmat întregile; însă Înnălţăme Sa, prin milostiviri, aŭ găsit di cuviinţă ca şi aceli cheltuele şi dobănzĭ să între tot în analoghiia opştiască, spre liniştiri, după cum pre largu arată luminata carte din 816, Mart 30. Însă dum^r^ tot nu să lasi, ci tot uneltesc chipurĭ spre împilare şi di istov sărăciia acestuĭ ticălos tărgu, nevrănd a-ş plăti dreptul, cu ci să află datorĭ la opştii.

Iar, pricina orăndatorilor, facim cunoscut Înnălţimiĭ Tale că, la anul 818, aflăndu-să datoare moşiia cu o sumă de banĭ la duml. Spatar Ştefanu Rusăt i la duml. Postelnic Mihaiŭ Iamandiiŭ şi la alţăĭ, şi fiind tărgu sălit cu zapciĭ domneştĭ cu luminată carte gspd., şi cu alegeri di cătră toată opştiia, aŭ ales pe răposat[ul] boeriŭ Aga Costandin Sturza, pe duml. Postelnicul Gavrilă Iamandiiŭ şi duml. Spat[a]r Ioan Cuza, şi triĭ neguţătorĭ, şi li-aŭ dat comprominsu iscălit, ca, cu schepsisul ci vor găsă di cuviinţi spre plata tuturor datoriilor ci să află datoare acĕastă moşii şi vor hotără, să fii toată opştiia priimită. La cari dumr. aŭ găsit de cuviinţă a să vindi în orăndă băutura vinuluĭ şi a rachiuluĭ şi alte eraturĭ, în vadè de 20 lunĭ.» Iea Chirul cu 130.166 leĭ. Domnul întăreşte pon-

turile. «La împlinire vadelii di 20 lunĭ, aŭ adus luminate cărţĭ g[o]sp[o]d, cerăndu-şĭ pretenţăi pentru păgubirili ci li s'aŭ întămplat din pricina molipsirii ci aŭ fost atunce [1] şi altor pricinĭ urmate într'acest tărgu, aflăndu-să încă datoriŭ pe la creditoriĭ opştieĭ şi la căpital[ul] lor de 50.500 leĭ, avănd înpotriva acestora numaĭ datorii, şi şi aceste nu le ağungia. După multe înfăţosărĭ ci aŭ avut la numiţăi boerĭ, în sfărşit aŭ dat compromensu în scris la duml. Postelnicul Gavrilă Iamandiiŭ, răposat Aga Petrachi Negre i duml. Spatar Ioan Cuza şi Cămnr. Iordachi Gĭurge, atăt din parte orăndatorilor, cum şi din parte a toată opştiia, ca, cee ci vor găsă di cuviinţi, să fii primit la toată opştiia; cari compromensu să află la duml. Spat[a]ru Ioan Cuza. Dumr. boeriĭ comprominsarĭ aŭ ohotărăt ca orăndatoriĭ, din 50.500 leĭ ci aŭ pus căpital, să păgubască ğumătati, şi aciĭ ci vor fi datorĭ pisti ğumătati, să plătiască, cum şi aciĭ ci aŭ a luoa, să li să plătiască, şi, di la aceĭ ci aŭ luoat lefi maĭ mult, să li dei înnapoĭ, căcĭ aŭ luoat pisti drept, şi să împliniască de la toţĭ rămăşălniciĭ orănziĭ, şi să s[ă] dei la aceĭ ci esti orănda datoare... Şi, după săvărşire acestora, în curăndă vremi s'aŭ întămplat şi răzvrătire. După vinire Înnălţimiĭ Tale la strămoşăsc[ul] Scaun», Iamandi aduse «edicliŭ» pentru împlinirea sumeĭ ce i se datoreşte. «În urmă, opştiia acistuĭ tărgu, cu luminată carti g[o]sp[o]d, aŭ fost sălită ca să-ş aliagă epitropĭ pi cini vor voi, spre disfacire şi căutare a tuturor pricinilor opştieĭ, şi s'aŭ ales dintre boerĭ pi duml. Paharnic Iordachi Oprişanu şi Camnr. Ioan Liga, şi dintre neguţitorĭ pi Ioan Gheorghiu şi Neculaiŭ Alecsa, hotărăndu-le în scris şi lefi, şi îndatorindu-să a li teslimarisi, atăt hărtiile di rămăşiţurile de banĭ din analoghiia cumpărăturiĭ moşieĭ, căt şi hărtiili în pricina orănziĭ... Dar, din pricina chesatuluĭ şi a împotriviriĭ a unora din casile boereştĭ, ci uneltesc feliurĭ di chipurĭ spre a nu plăti baniĭ cu cari sint drepţĭ datorĭ, puţănă ispravă aŭ făcut... După aceia, opştiia alegăndu-ne pe noĭ epitropĭ, am urmat întocmaĭ: căt am putut strănge,

[1] Ciuma. V., în privinţa eĭ, Iorga, *Documente şi cercetărĭ asupra istorieĭ financiare şi economice a principatelor romîne*, Bucureştĭ, 1900, p. 87 şi urm.

am dat... Numit[ul] Slugr. și frațăi săi, nu numai că până acum n'aŭ dat nicĭ-un banu la banii analoghii aceștii moșii, ci încă aŭ măncat din opștii, și acum iarăși uneltesc chipuri, arătându-si cu jalobi că am fi făc[u]t noi catahrisuri cu călcare di ponturĭ.» Cer «satisfacțăi, căcĭ esti împotriva cinstii noastre». — La 6-10 August 1825, se dă cercetarea Vornicului Ioniță Păladi.

XI. Documentele moșiei Rotopănești (Ț. Suceava).

Proprietate a d-luĭ Gr. Goilav din Botoșanĭ.

1. 25 Februar 7142 (1634). Moise-Vodă, pentru Costantin Cănscă, dîndu-ĭ un vad de moară pe pîrăul Molna, la vărsarea în Sasca, în hotarul Băiĭ, și «o bucată de codru căt îĭ va fi dumisali di hrana porcilor». — Suret din sec. al XVIII-lea.

2. Iași, 26 Februar 7144 (1636). Vasilie-Vodă, pentru «Mierla cneaghina luĭ Strătulat Dobrenchii și surorile eĭ, Nastasia, cneaghina Naculuĭ și Măricuța, cneaghina luĭ Istratie biv Logofăt și fratele eĭ Savin, — fiiĭ luĭ Costantin Uricariul și aĭ Tofani fata luĭ Mălaiŭ vătah»[1], cari își împart o parte din Rotompănești, cu Curți, morĭ, etc, o parte din satul Hreasca pe Șomuz, «jireabiĭ» din Oncești și o falce de vie la Cotnarĭ ѹ гор цѡмбрик («la Țombricul de sus»), precum și locurĭ la Nemirceanĭ. Pecete mare, ruptă, de ceară roșie. Pătrașco Bașot[ă] Vel Logofăt. Borleanul (în colț, jos, la dreapta). Slavon.

3. 13 Mart 7155 (1647). Vasilie-Vodă, pentru Ionașcu și Dumitrașco Cărstian «și cumnatul lor Vasile Brăescul», carĭ împart cu «cumnatul Ionașco Postealnic» : acesta iea Lămășeniĭ. Cărstieniĭ aveaŭ o datorie la Iordachi V. Vistier. Toderașco Vel Logofăt. — Suret din 1784.

4. Iașĭ, 14 Iulie 7158 (1650). Vasilie-Vodă, «la Dima prăcălabul de Ținutul Suceveĭ, și la Vasilie Vornicul de Sučava», pentru jalba luĭ «Nacul părcălabul de Ținutul Suceaveĭ, dzicăndu c'aŭ avutu o parte de ocină în Nemirceanĭ, a socrusăŭ, și o'ŭ oprit Dumitrașco Cărstian, și o aŭ schimbatu cu

[1] V. vol. V, și *Doc. Callimachi*, tablele.

Șepteliceștii, și i-aŭ dat o parte din Rătumpăneștĭ, și i-aŭ dat și niște iape». Acum mărturisesc și «Șepteliceștiĭ..., anum[e] Ilie Șepteliču». Să-ĭ hotărnicească. «Așijdirea să avețĭ a socoti de hotarul Rătumpăneștilor č-aŭ luat Horodnicianiĭ cu un uric, din partia din sus, ca s[ă] aveț a socoti tot direptu, și s[ă] trageți cu funea, să fie tot frățească... Așijdire cum s'a jiluit... că i-ĭ dator cu niște ban[ĭ] și cu nișt[e] miare și cu niște postav și cu niște vin și cu niște čară și cu alte unealte căteva, ca s[ă] avețĭ a-ĭ împlea toate ce veț socoti că iaste adevărat dator». Pecete cu chinovar, mare. «Vel Logofăt uč[il].»

5. [Sfîrșitul rupt.] «Noĭ Toader Čocărlie și Frăncul și Enachie, Vorniciĭ de la Poarta Mărie Sali Domn nostru Io Iliiaș Voevodî», pentru pîra luĭ «Iacomiĭ fečorul luĭ Andrușco neguțătoriul cu Calodin zlătariul, pentru un loc de casă», în Iașĭ, «pre Podul Vechiŭ», luat de Andrușco «de la Băboae» și împărțit cu Calodin supt Vasile-Vodă, «după č-aŭ fostu pradă în ț[a]ră de Tătar[ĭ]» [1]. Și «s'aŭ fostu vinit luĭ Andrușco neguțătoriul pivnița, cu loc cu tot, și în lungu și în lat, iar din fereasta pivnițiĭ s'aŭ vinit luĭ Calodin zlătariul, precum aŭ arătat Calodin zlătariul și zapis scris armenescu..., și aŭ fost pus și stălpu de piiatră de spre ulițî, și din din *(sic)* ğos aŭ fost stălpu fereasta pivnițiĭ, iar acum, puind gardu Iacomiĭ... pre unde aŭ fostu știindu și înțilegăndu c'aŭ fostu gardul cel bătrăn, Calodin zlătariul n'aŭ fostu vrăndu, ce aŭ rădicat gălčav[ă] și pără..., pentru căč aŭ fost înțiles precum aŭ perit zapisile ceale de cumpărătură.» Domnul trimete «pre doĭ Vornič de Poartă, pre noĭ anume Frăncul și Enachie», cari strîng «oamenĭ bunĭ și bătrănĭ și neguțătorĭ, din sus și din ğos, anume Ghiorghie a Frăncăĭ, č-aŭ fost Vornic de tărg, și Tănasie neguțătoriul și Manta schimbătoriul și Nacul Vătavul dumisale Postelniculuĭ-celuĭ-Mare, și Năstasie č-aŭ fost părcălab» [de aicĭ rupt].

6. 20 August 7176 (1668). «Vărlan biv Comis și co soțumeŭ cu Alecxandra, și cu fratele nostru Toder Cărstiian», se *tocmesc* «cu dumneluĭ fratele Ștefan Brăescul [ce'ŭ fost Vătav] pentru a patra parte din sat din Ionășenĭ, ce era să dè noî

[1] În 1650. V. vol. IV, p. CCXXXIV.

300 leĭ bit., carii banĭ aŭ dat tată-nostru Ionaşco Postelnicul, însă fără altă cheltuială ce s'aŭ cheltuit după moarte tătâne-nostru..., şi am dat a patra parte de sat din Rătupăneştĭ, e'm dat pentru parte din Ionăşenĭ, şi ne'ŭ maĭ dat... doî sute de leĭ şi cindzăcĭ banĭ..., cu vecinĭ căţĭ sintu pe acè parte. Aşijderile şi pentru Pătrăuţĭ, ca să n'aibă dumnelor treabă, pentru căce s'aŭ vinit în parte nostră.» Marturĭ: «Gavrilaş Brăescul ce'ŭ fostu Vornicŭ, şi Ionaşco Mătişescul de Popenĭ». Alexandra pune pecetea numaĭ.

7. «U Stroeştĭ», 24 Ianuar 7178 (1670). «Mirla, giupăniasa răposatuluĭ Strătulat Dobrenchiĭ», dă zapis «pentru rândul uniĭ ocene a meale de sat den Rotompăneştĭ: cincĭ jerebiĭ; care a ač̆a ocină mi-aŭ rămas de la părintele meŭ Costantin Uricariul, cându aŭ fost în dzelele luĭ Vas[i]lie-Vodă; iar dumnealuĭ Nacul Stolnicul o'ŭ neguţat de la mene, pentru optudzăcĭ de galbenĭ; dece mi-aŭ dat doîdzăcĭ de galbenĭ, şi mi-aŭ rămas cu 60 ug. Iar după aceaia s'aŭ prelejit de am cădzut la bol[ă] mare, şi m'am spăriiat de moarte. Dece iară am chemat pe dumnealuĭ Nacul Stolnicul, şi l-am întrebat pentru ač̆a ocin[ă], să mă comânde. Dece dumnealuĭ s'aŭ apucat să mă grăjască ca pre un creştin, după obicina creştenească.» Înnaintea «feč̆orilor mieĭ şi a ginerilor mieĭ», a luĭ Mierăuţĭ de Ilişeştĭ, preutuluĭ Ion de Bălăcenĭ, preutuluĭ Ionaşco de Ilişeştĭ. Scrie un fost Vornic, Grigoraşco Gherman. Iscăliturĭ şi peceţĭ

8. 5 Maiŭ 7185 (1677). «Gligoraşco Rătupan» vinde «a mè mor[ă] de sat de Rutupăneştĭ» luĭ «Toderaşco sin Nacul Stolnic, drepŭ triidzăč̆ de leĭ bătuţĭ, ban[ĭ] gata». Marturĭ: «Ştefan Brăescul cea aŭ fostŭ Comis-Mare şi Şoldan dechiiul de la Sfânta Nătropolie şi dumn[ea]luĭ Toderaşco de la Lomăşen[ĭ] ce aŭ fostŭ Comis şi Vasilie Gĭocăş şoltuzul de Bae». Pe lîngă iscăliturĭ: pecetea Voroneţuluĭ, cu un sfînt pe tron, şi, supt cuvintele «peč̆tia Băi», e întipărită cu fum pecetea veche, latină a Băiĭ, cu un animal, se pare un cerb cu crucea între coarne, într'o treflă, şi o inscripţie din al XIV-lea veac, din care se vede clar: «mold.» şi «MCC»[1].

[1] Cf. vol. V, p 69, Baia-Cotnarĭ, 1: fragment din aceiaşĭ pecete, pusă pe ceară roşie.

9. 25 Decembre 7188 (1679). «Ștefan fečorul luĭ Savin ce'ŭ fostu Visternic-Mare» vinde partea-ĭ din Rotonpăneștĭ, «și cu doĭ vecinĭ anum[e] Ștefan Tăpălag[ă] și Ncul *(sic)* fečorul Dumitrășcoi», «văruluĭ Toderașco, fečoruluĭ Naculuĭ Stolneculuĭ» [1], cu 310 leĭ. Marturĭ: «Ștefan Brăescul ce aŭ fostu Comis-Mare», «Savin ce'ŭ fostu Sulgerĭ-Mare, Gheorghiț[ă] Albot[ă] ce'ŭ fostu Armaș-Mari, Gavril Brăescul, ce aŭ fost Jicnicer, și Savin ce'ŭ fostu Căpitan».

10. [Jos rupt.] Costandin-Vodă [Cantemir], pentru Ion Botezatul, venit «cu fămeaia sa, cu Mariia fata Chelsii», aducînd «o diiàt[ă] făcută de soacră-sa Chelsiia, înma Marii, făcută denainte dohovniculuĭ săŭ și a neguțitorĭ și a egumenĭ și a nepoților săĭ de aice de tărgu de Iașĭ», dînd «casăli eĭ, cu pivniți de piiatră și cu cincĭ dugheane, ce-s pe Podul Vechiŭ, unde ședu arcariĭ, și doo viĭ, cari li sintu în vale, în Cozmoae, și o vie din Șorogarĭ, așijderile», și o prisacă, «și cu poiana ce s[ă] cheamă Hanul; care i-aŭ fostu cumpărătur[ă] de la Gligori Pușcar, — cari moșie iaste la sat la Lunganĭ, la Ținutul Cărlegăturiĭ», precum și un «loc de prisacă, cu poiană și cu rămnic, cari iaste aice la Vlădicenĭ, la ocolul tărguluĭ», parte din Dăjenĭ, «a treia parte dintr'un frate, den vatra satuluĭ», etc., «și venitul ce s'ar aleage pe a treia parte dintr'un frate». Întărire.

11. 20 Ianuar 7209 (1701). Costantin Duca Vodă, pentru «Loiz neguțitoriul de aicĭ de Iaș», ce arată un zapis și cu iscălitura. «Saviĭ starostiĭ de neguțitorĭ de aicĭ de Iașĭ și a tuturor neguțătorilor», pentru vînzare de case, «de pe Podul Vechiŭ, în Arcarĭ, cu pivniț[ă] de piiatră și cu dughene pe pivniț[ă]..., păn în fundul [ogrăziĭ], ce lovește în gardul iĭ Mardagioe, și cu o cășčoar[ă] în ogradă». Prețul e de 400 de leĭ. Pecete mare, peste hîrtie. «Ion Costin Hatman, neîntămplăndu s[ă] Vel Logf.»

12. 7214 (1705-6). Mărturie de la «Athanasie egumen ot Slatin[ă], Galerie stariț, Gligorie proegumen, Ghidion Clisi-

[1] V., pentru el, *Doc. Bistriței*, tabla. — Nle 5, 10-11 sînt poate în vre-o legătură de persoană cu Rotopăneștiĭ.

arhu», de o parte, și, apoĭ, «Serafim igumenŭ ot Homor (scris rusește), Selevestru proegumen, popŭ Ioanŭ». Se adaug pecețile mănăstirilor: † сїа печете стамѹ мнстирь слатина și † сїа печать стмѹ монастирѹ хwморѹ (una represintînd Treimea; cealaltă, Adormirea Maiciĭ Domnuluĭ). Pe a doua foaie: «Athanasie star[e]țŭ ot Vor[o]nețu, erŭmonah Epollite, carele am născut și am crescut în Rotopănește» și «pečte svnteĭ mnstirĭ Vor[o]nețuluĭ» (mîzgîliturĭ fară inscripție). Apoĭ: «† Ereĭ Gligorie ot Drîgueștĭ, Ion Baboe ot Drăgueștĭ, Ursul vornicel ot Litenĭ, Toader ot Litenĭ, Vas[i]lie Pistrug ot Horodnicenĭ, Andreian ot tam, Ion ot tam, Ursul ot Mih[ă]eștĭ, Ghiorghii star. ot Mih[ă]eștĭ». Pe coloana din față: «pečtia tărguluĭ Băeĭ», pare a fi două capre într'o treflă și: «† Piaciatia tărŭgul Baia». Apoĭ: «Nacul cel bătrăn ot Bae, Andreĭ meserciu ot Bae, Vasilie cel bătrăn ot tam, Ianăș Beșicuț[ă] ot Bae, Gorcea Ion star. ot Bae, Nacul luĭ Miron ot Bae, Anton Măteĭ ot Bae, Ansentie Oiaga ot Bae [de aceiașĭ mînă toate aceste iscăliturĭ], Nicolaĭ Perjul, Pavăl ot Răd[ă]șianĭ, Iftimie ot Răd[ă]șenĭ, Găda ot Răd[ă]șianĭ, Gudanul ot Lăm[ă]șenĭ, Tofan ot Lăm[ă]șenĭ, Andronachi și Hilip ot Lăm[ă]șianĭ». Pe a treia față: «Lariion ot Rătumpăneștĭ, čast. Gherghel; Ghiorghiț[ă] Crețul ot Īlișăneĭ, Lizor cel bătrăn ot tam, Crstia ot tam, Andonie ot Rotumpăneștĭ, Ion cel bătrăn ot tam, Nacul ot tam, Dumitru ot tam».—Eĭ fac mărturie pentru Toader Nacul, «precum aŭ ținut moșul și părintele dumisale Nacul Stolnicul în partia de susu, împreună cu Ionașcu Rotumpan[1] și cu ginerii luĭ, cu Leca și cu Bejan, totu frățiaște..., și hălășteul de la Roșiia..., și moara din ğos de morile luĭ Rotumpan și prisaca de la vie și de la Baniște... Price saŭ svadă între dumialor n'aŭ fostu. Iar acumu, Măriia Ta, de căndu aŭ încăput dumnialuĭ Jicniceriul Rugină, de la Pace încoce[2], vedem că dumnialuĭ nu và să ție locul și hotarul cum aŭ ținut Rotumpan și cu ginerii săĭ: el ià și partia dumisale luĭ Toader Nacul și-l scote din moșiia părinților, caria noĭ toțĭ, Măriia Ta, ne mirăm de mare strămbătate ce-ĭ face, că l-aŭ sărăcit

[1] V. tabla *Documentelor Bistrițeĭ*. Pentru Rotumpan, acolo, I, pp. 38-40; II, p. 3.

[2] De la Carlowitz (1699).

și casa i-aŭ pustiitu. Măria Ta veĭ ğudeca precumu a fi mila Mării Tale. Să fiĭ Măriia Ta sănătos.»

13. Iașĭ, 29 Maiŭ 7214 (1706). Antioh Costantin-Vodă, luĭ Ion Balș biv Vel Stolnic, pentru pîra luĭ «Toader Nacul și cu Gherghial Jicniciariul și cu Pavăl Rugin[ă] Vel Jicniciar», pentru că acesta răscumpărase partea din Rotompăneștĭ «a i Cornăčoae, č-aŭ fost zălojit la Todiar Nacul. Ce acmu Rugin[ă] nu và să-ș ția ača a patra parte de sat, ce i-aŭ luat și moșiia luĭ Toder Naculuĭ, iară a patra parte de sat, și-l urneștea să ția în cea ğum[ă]tate de sat de ğos, cu Gherghial». Acesta zice că e hotărît de spre Nacul și de spre Rugină, care moștenise aicĭ pe «moșu-săŭ, Cărstăian Log[o]fătul». Să cerceteze. Pecete mare cu chinovar. «Nicolaĭ Costin V[1] Vornic vă Divan, nefiind V[1] Logft.».

14. 15 Iunie 7214 (1706). «Ion Balșe biv Stolnic» face raport Domnuluĭ pentru cercetarea sa la Rotopăneștĭ. Cartea domnească i-o adusese «Lupașco Gherghel Jicniceriul». Se mărturisește de bătrînĭ că aŭ știut pe «Cărstiian Log[o]fătul, moșul socruluĭ luĭ Gherghel, frat[e] cu Costantin, moș luĭ Toder Nacul, ș'avănd eĭ, amăndoĭ frațiĭ, moșie într'acest sat». Cărstiian singur maĭ cumpără «de la Bălač și de [la] Ghiorghiț[ă] Forfotial[ă] fratele luĭ Bălač, și de la Șepteličoe», de se face jumătate de sat, pe care o *stîlpește* de spre frate și de spre Rătumpan. O țin fiiĭ luĭ, apoĭ nepotul, Ștefan Brăescul, socrul luĭ Gherghel. Marturĭ: «Toder Comisul, popa Ioan din Lăm[ă]-șenĭ și Ionichintie călugărul de Voroneț č-aŭ fost preut în Rotămpăneștĭ și Andreian din Horodnicenĭ și Vas[i]lie Pistrug ot tam și Ion Pante de acol[o] și Ignat ot tam și Ursul vornicelul de Litenĭ și Gudanul de Lăm[ă]șenĭ și Andronachi ot tam și Echim de acolo și Tofan de acolo și Gheorghiț[ă] Lemnarul din Mih[ă]eștĭ și Ursul de acolo».

15. 4 August 7214 (1706). Antioh-Vodă, pentru pîra dintre «Anghelușa Cornăčoae, fata luĭ Rotompanŭ», și Pavăl Rugină Vel Jitnicer, pentru Rotompăneștĭ. «Antohie Jora Hatman, nefiindu Vel Logft., vă Divan . . . Tănasie diiac am scris.» — Copie iscălită de «Darie D[onicĭ] V[1] Logft.» (contemporană).

16. Iaşĭ, 4 August 7214 (1706). Antioh Costantin-Vodă, pentru pîra luĭ «Toadiar Nacul» cu «Pavăl Rugin[ă] Vel Jicniciar», pentru a patra parte din Rotompăneştĭ. «Iar soru-sa [a unuĭ Gligoraş], Angheluş[a], s'aŭ sculat şi aŭ fost pus şi ià parte eĭ zălog la Ştefan Brăiascul č-aŭ fost Comis, pentru neşti banĭ domneştĭ a vecinilor săĭ, şi, fugind vecini eĭ, aŭ rămas baniĭ nedaţĭ.» Nacul îĭ dă 150 de leĭ de se plăteşte de văduva Brăiesculuĭ. Rugină, începînd procesul, aduce «nişte ispisoaci vechĭ, de la Pătru-Vod[ă] şi de la Alexandru-Vod[ă]: aŭ tras părî cu Toader Nacul la Costantin Duca-Vod[ă]». Se decide pentru Nacul. Pecete peste hîrtie. «Antiohie Jora Hatman, nefiind V¹ Logft., vă Divan, ucil. † Axintie Uricar.»

17. Iaşĭ, 4 August 7214 (1706). Antioh Costantin-Vodă, pentru pîra luĭ Nacul, Rugină şi Gherghel, cu privire la Rotompăneştĭ. Pierde Nacul, cîştigînd Gherghel. Întărire. «Şi cu ačasta s'aŭ dovedit Rugină că aŭ înblat cu nişti ispisoaci vechĭ şi rässuflate, şi s'aŭ luat de la m[ă]na luĭ.» «Necolaĭ Costin V¹ Vornic, nefiind Vel Logft. † Axintie Uricar.» Pecete mare, peste hîrtie.

18. Iaşĭ, 9 Ianuar 7215 (1707). Antioh-Vodă, pentru pîra luĭ Toader Nacul cu Pavăl Rugină, la Rotompăneştĭ. Rugină ar fi încălcat «cu nişti drias[e] vechĭ, răsuflaate, şi aŭ fost luat şi cătăva păne din moar[ă], şi altă păni şi făn aŭ aprinsu di au arsu». Se decisese «să margă Rugin[ă] Jitniciariul să giuře în sv[ă]nta besiarec[ă] precum acel giudeţ č-aŭ avut la Mihaĭ-Vod[ă] di-aŭ rămas pe Toader Nacul şi l-aŭ păgubit de ača păni şi făn, nu s'aŭ făcut cu vicleşugurili luĭ saŭ cu măzdă, nicĭ aŭ cunoscut el că sintu aciali drias[e] răsuflate, şi ià moşiia făr dreptaate.» Să-l ducă la jurămînt. Pecete mare, cu chinovar. «Veliţĭ boierĭ vă Divan.»

19. Iaşĭ, 30 Ianuar 7216 (1708). Mihaĭ Rac[o]viţ[ă]-Vodă, luĭ Ion Balşe Stolnicul şi Ştefan Stamati Spătariul, pentru plîngerea luĭ Toader Nacul cu privire la Rotumpăneştĭ. Toader Dobrinchie şi fraţiĭ săĭ nu *cheltuiesc* la «paminţăle» Mierleĭ. «Dănd răscoalile în ţ[a]ră, s'aŭ dus cine în cătro aú putut, iar, dupre ce s'aŭ făcut pace», Toader cere un zapis. «Iar Dobrinchi i-aŭ făcutu răvaş la nepotu-săŭ Carpu . . . Şi, eşind

doĭ oamenĭ aĭ luĭ Dobrinchi den ţ[a]ra unguriască, i-aŭ poprit Toader ca să-ĭ dee zapisul, şi pe urmă Carpu aŭ dat zapisul.» Să se judece odată cu Dobrinche. Pecete mare, cu chinovar.

20. Iaşĭ, 20 Februar 7217 (1709). Mihaĭ Racoviţ[ă]-Vodă, luĭ Antiohii Joria Vel Logofăt, pentru nişte banĭ ce Rugină va da luĭ Gherghel, rămîindu-ĭ moşia. Adaus autograf al Logofătuluĭ. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

21. Iaşĭ, 23 Februar 7217 (1709). Mihaĭ Racoviţ[ă] către Antiohie Jora Vel Logft, şi Ion Sturdzea Vel Păharnic, ca să hotărnicească la Rotompăneştĭ. Pecete mică, octogonală, cu chinovar. Iscălitura Domnuluĭ.

22. Iaşĭ, 3 Maiŭ 7217 (1709). Mihaĭ Racoviţ[ă], pentru Pavăl Rugină Vel Jicniciar, în pîră cu Toader Nacul pîrcălabul şi cu Lupaşco Ghiarghil biv Jicniciar, pentru Rotompăneştĭ. Rugină arată acte «de la Pîtru-Vodî, den vletu 7095 (1586-7) şi altul de la Alicsandru-Vodî, den vlet 7—» *(sic)*. Chemaţĭ ceĭlalţĭ doĭ, cu armaş. Se făcuse o nouă cercetare. Se aduce şi o mărturie «de la şoltuzul cu 12 părgarĭ den tărgul Suceviĭ, cu peciata tărguluĭ, din văletul 7099 [1590-1]»[1] «pentru vînzarea de către Soriţa soru luĭ Rotompan» a două «jirebiĭ» «luĭ Costin de Nemircianĭ», care le trece luĭ Cărstiian Logofăt. Pierde Rugină. Iscălitura Domnuluĭ. Pecete octogonală a Domnuluĭ, pe ceară verde, cu data de 1707.

23. Iaşĭ, 3 Maiŭ 7217 (1709). Mihaĭ Racoviţ[ă], tot pentru pîra luĭ Rugină contra luĭ Gherghel şi Nacul. Pecete octogonală, de inel, pe ceară roşie. Iscălitura Domnuluĭ.

24. Iaşĭ, 3 Maiŭ 7217 (1709). Raport către Domn al luĭ Antioh Joria Vel Logofăt i Ion Sturdza Vel Păharnic, cari aŭ cercetat la Rotompăneştĭ.

25. Iaşĭ, 11 Maiŭ 7217 (1709). Mihaĭ-Racoviţ[ă]-Vodă, pentru Pavăl Rugină care e în pîră cu Ghiarghel şi Nacul. «Nu s'aŭ atinsu de ačа moşie întru nemică, nicĭ aŭ luat den uimul morilor, nicĭ aŭ lucratu cu ţ[ă]raniĭ aceia, nicĭ la altu venitu aceĭ părţĭ de moşie nu s'aŭ amestecatu... Şi, fănul č-aŭ făcutu, ţ[ă]raniĭ

[1] V. acte ale municipalităţiĭ sucevene în vol. V, pp. 74-5 (XVII), pp. 609-10.

l-aŭ făcutu, ț[ă]ranii l-aŭ mâncatu.» Pecete octogonală cu chinovar. Iscălitura Domnului.

26. Iași, 31 Maiŭ 7217 (1709). Mihai-Racoviț[ă]-Vodă, «Anghelușii Cornăčoae, fiatii lui Rotompan», pentru «a patra parte de sat de Rotompăneștĭ, din partia de sus, cu mori ce sintu gata, și cu vadurĭ de morĭ, și cu locurĭ de prisăcĭ..., cum aŭ ținut moșiĭ și părinții eĭ; care acastă a patra parte de sat cu multe fialiuri de meșterșugurĭ aŭ fostu încăput în măna luĭ Pavăl Rugin[ă] Vel Jicniciiar». Ea-ĭ întoarce acum baniĭ. Adaus: «Iar, când ar eși vreo dat[ă] la vândzar[e], iarăș nim[e] să nu încap[ă] a cumpăra înnainte luĭ Rugin[ă] Jicniciar, fiindu-ĭ niam» (de mîna Domnuluĭ, care și iscălește: «Io Mihaĭ Racoviț[ă] Voevod»). Pecete octogonală, cu chinovar.

27. 4 August 7217 (1709). Mihaĭ-Vodă Racoviță, pentru Ioan Sturza Vel Păharnic, dîndu-ĭ «o bucată di loc de pământ din locul domnescu din hotarul târguluĭ nostru de la Baia», hotărît de Bejan Hudicĭ Vornic glotniĭ, «împreună cu oamenĭ bunĭ, bătrânĭ, târgovețĭ și răzășĭ di acolo, anume Andriĭ șoltuz din târg din Baia și Grigori Diliu, nămestic o[t] tam și Lupul Uiaga o[t] tam și Pintiliĭ Buda o[t] tam și Toadir Zamă o[t] tam și Ioan Gârțe o[t] tam și Gligor o[t] tam și Niculaĭ o[t] tam, și Ghiorghie egomen ot Slatină, și proegumăn Grigore o[t] tam, și Fridațchi egumen ot Rășca». «Din obârșiia Sașciĭ... Dialul luĭ Dobre..., iar la un bour vechĭ, di la Alicsandru Voevod..., păn la čunțiĭ luĭ Precop... Pisti drumul mare până în troianu..., tot dându-ș coaste cu hotarul Slatiniĭ ci să numește Stănileștiĭ... Dialul troianuluĭ... O movilă săpată... Alăture cu niște ciriteĭ... Munțăĭ Sașciĭ... Un vad di moară... ci să numește Iaonoșoae.» — Copie de pe la 1800.

28. Iași, 26 Mart 7218 (1710). «Antiohii Jora Hatmanu i părcălabu sučavschiĭ», pentru pîra luĭ Toder Nacul cu Rugină, «č-aŭ fostu Sulcer-Mare, pentru satul Rotompăneștiĭ».

29. Iași, 12 Iulie 7218 (1710). Nicolae Alexandru-Vodă, «la dumnaeĭ Logofetiasa luĭ Ioniț[ă] Catacozino»[1]. S'a plîns

[1] Văduva luĭ Ioan Deleanul, vt. Logofăt, frate cu Vasile și Ilie și fiul luĭ Toderașco Iordachi al luĭ Iordachi I-iŭ Vistierul. V. Tabla Delenilor în *Gen. Cantacuzinilor* și aicĭ, cap. II.

Toader Nacul că Lupaşco Gherghel îl scoate din moşie, «şi-l împinge să ţie în hotarul Horodnicenilor ... Iazul luĭ Bučoc ... Să cauţĭ un ispisoc de la Vasălii-Vod[ă], ce s'aŭ hotărât Horodniceniĭ şi cu Rotămpăneştiĭ» şi să trimeată oameniĭ eĭ la *hotărît*. S'a dat sarcina «la doĭ boerĭ de Ţinut». Pecete mare, cu chinovar. «Ion Buhuş Vel Logofăt učl.»

30. Iaşĭ, 15 Iulie 7218 (1710). Necolae Alexandru-Vodă întăreşte luĭ Toader Nacul partea luĭ din Rotămpăneştĭ. Pecete mare, cu chinovar. «Ion Buhuş Vel Logofăt. učl.»

31. Iaşĭ, 28 Iulie 7218 (1710). Niculae Alicsandru-Vodă, luĭ «Lupaşco Ghiarghel č-aŭ fostu Jicnicear al doilia», întărindu-ĭ partea din Rotompăneştĭ. «Ača bucatî de loc de moşie iaste datî danie de Rotompan cel bătrăn, moşul luĭ Toader Nacul, luĭ Bučoc č-aŭ fostu Vornic-Mare». Se distruge efectul uneĭ cărţĭ de stăpînire date luĭ Nacul, «pe gura luĭ, pe neştiinţî». Pecete mare, cu chinovar. «Ion Buhuş Vel Logft. učl.»

32. C. 1710. Hotarnică a luĭ Antiohie Jora Vel Logofăt şi Ion Sturdza Vel Păharnic la Rotompăneştĭ.

33. Iaşĭ, 10 Maiŭ 7220 (1712). Nicolae Alexandru Voevod, luĭ Adam Păharnicul şi Ion Şiaptelič biv Stolnic şi luĭ Toader Mălaĭ, pentru plîngerea jupăneseĭ luĭ Gherghel, cu privire la un împrumut. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

34. 31 Maiŭ 7220 (1712). Nicolae Alecsandru-Vodă, luĭ Toader Başotă biv Medelnicer şi Ion Şept[e]licĭ Stolnicul. S'a trimes «Ghiorghii Hermeziu Uricariul», pentru certele privitoare la Rotumpăneştĭ. Pecete mare, cu chinovar. «V[1] Logft.»

35. Rotompăneştĭ, 15 Iunie 7220 (1712). Toder Başot[ă], Şăpteliě biv Stolnic, Ghiorghiţ[ă] Hermeziu Uricariul fac raport Domnuluĭ pentru o hotarnică. Maĭ hotărnicise Antioh Jora şi Ion Sturdza Vornicul. «În nămaş, desupra unuĭ păducel, înprotiva uniĭ moviliţĭ ... Dealul Frăsinelul, pentre teĭ ... Iazul luĭ Bučum.»

36. Iaşĭ, 27 Iulie 7220 (1712), фтораго гспдства. Nicolae Alexandru-Vodă, pentru «Alexandra ğupîneasa luĭ Gherghial biv Jiciniciar», fata luĭ Ştefan Brăiascul, în pîră cu Toder Nacul biv pîrcălab pentru Rotompăneştĭ. «Den sus de pomiĭ luĭ

Bortîş.» Pecete mică, octogonală, cu chinovar. Iscălitura Domnuluĭ.

37. Iaşĭ, 28 Iulie 7220 (1712). Nicolae Alexandru-Vodă, pentru văduva luĭ Ghiarghial care e în pîră cu «Ion fičorul luĭ Prodan Cornač», pentru Rotompăniaştĭ. Aŭ fost împăcaţĭ de Ilii Catargiul Vel Vornic. Pecete mare, cu chinovar. «Veliţĭ bolerĭ uč.»

38. Iaşĭ, 1-iŭ August 7220 (1712). Nicolae Alexandru-Vodă, «luĭ Axentie Uricariul», ca să puie la loc un «stălpu de piiatră» la Rotompăneştĭ şi să stîlpească şi maĭ departe. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

39. Rotompăneştĭ, 15 August 7220 (1712). Raport către Domn al luĭ Axintie Uricariul, pentru cercetare la acest sat. Scoate treĭ stîlpĭ din ceĭ patru puşĭ de Todiar Nacul. «Că le miargia hotarul şuvăit... De la Horodnicianĭ n'aŭ venit nim[e], c'aŭ răspunsu că eĭ nu ştiŭ hotarul altor sate, ce ştiŭ maĭ bine ţărani aceĭ de loc, carii să hrănescu pre acial loc.» Se ieaŭ de aicĭ bătrîniĭ «Ghiorghiţ[ă] a Aniĭ şi Ştefan Heghiaş», «Larion şi Ihnatie călugărul de Voroneţ». «La dial spre amiazinoapte... Trecia peste drum[ul] ce miargia la Sučav[a] şi peste părăul vălcialiĭ, pe de la dial de nişti tufia de răchiţĭ, şi cam pe costişia... păn la un clin de hat... Păn să obărşiaşte acial rându de pămănturĭ... Pe un hat pe o dălmî, tij, un rându de pămănturĭ. Şi peste o baltî ca un lac, ce ĭaste în dialul Cruciĭ... În zaria dialuluĭ... Peste un piscu di-asupra fînaşuluĭ ce s[ă] răspunde a Cărstiĭ Găţul... Peste gura Pučosuluĭ, peste dealul ce-ĭ între Roşiĭ... Preste Roşioara... O făntănî č-aŭ fostu a luĭ Gheorghiţ[ă] Nacul... Haturile pămănturilor, pe cum le şuvăiaşte hotarul, şi peste dealul Şomuzuluĭ... Păn într'apa Şomuzuluĭ...» Martur şi «Ghiorghiţ[ă] Paiul», «şi Moglan», «şi alţiĭ din ţăraniĭ luĭ Gherghial... Căcĭ aicia, Mărie Ta, daŭ sam[a] oameni precum ţăraniĭ unuĭ stăpăn nu întră în parte altuĭ stăpăn să s[ă] hrăniască, c'apoĭ pun pe urmă pricin[ă] şi împresoar[ă] hotarăl[e]. Aşijdiare şi ţăraniĭ lucriadză pe moşiia stăpănuluĭ săŭ, şi unde le daŭ loc de arat şi de cosît, că să împart intre dănşiĭ, şi, dup[ă] ce mor şi părinţiĭ lor, ţin fičoriĭ lor şi nepoţiĭ

tot aciali pământurĭ şi locurĭ de fânaţi, macar că-ĭ moşiia stăpăniască, şi nice eĭ ţăraniĭ nu întră unul în locul altuĭa ce-ş lucriadză cin[e] pe al său, şi pentru atăta ştiŭ semnial[e] a hotaruluĭ stăpănu-săŭ. Decĭ, pe cum aŭ mărturisit, pe acol[o] au înnoit semniali. Iar fiĉorul luĭ Todiar Nacul nu ş'aŭ lăsat oameniĭ să vie, nice el n'aŭ venit, ce aŭ dat răspunsu că n'are poroncă de la tată-săŭ şi vor maĭ rădica hotarnic[ă] şi altă dată.»

40. Iaşĭ, 30 Maiŭ 7231 (1723). Mihaĭ Racoviţ[ă], luĭ Ştefan Gherghel, pentru partea luĭ din Rotompăneştĭ. Celor ce l-aŭ încălcat, «să le strice grădinile şi curătur[ĭ], cine ce or hi avănd». Pecete mare, cu chinovar. «Vel Logtf. uĉ.»

41. 1-iŭ Septembre 7238 (1729). «Andriaş fiĉorul luĭ Gligoraş Rătumpan» dă «Postelniculuĭ Şerban Catacozono» [1] — «fiin[d] dumneluĭ cătăva vreme între noĭ la Cămpulungu de ni-aŭ stăpănit, avăndu eŭ multă mil[ă] de spre dumneluĭ, şi la une şi la alte» — partea de la tată-săŭ Gligoraşco şi de de la Angheluşe, în Rotumpăneştĭ. Ţine samă şi că «nemicŭ de la aĉa moşie nu maĭ eŭ, niĉ n'aŭ socotit niamul meŭ întru nimicŭ». Dania o face, «împreună cu casa mè». Altă parte o vinde, «cădzind eŭ la multŭ greŭ şi lipsă pentru nevoile pămăntuluĭ». Şerban avea «şi part[e] luĭ Dumitraşco Naculuĭ». Pune degetul. Marturĭ: «Toader Calmăşul Vor. de Cîmpulungŭ m'am tămplat» [2], «Toader Başot[ă] m'am tămplat», «Toader Bădeliţ[ă] părc[ă]lab m'am tămplatu», «Mihaĭ Micu Vor. Mar. *(sic)*». «Şi eŭ Dumitraşco Cal. [3] am scris zapisul cu dzisa luĭ Andrieş.» Şi egumenul de Dragomirna iscăleşte în greceşte.

42. «U Ias, vălet 7238 [1730], Ghen. 25, «Д. лѣт А. господства». («al patrulea an din întăia Domnie»). Grigorie-Vodă, pentru Şerban Cantacuzino, care arată un zapis (25 Ianuar 7230 = 1722) «de la Nastasiia, giupăniasa răposatuluĭ Toderaşco Nacul ce aŭ fost Stolnic, depreun[ă] cu fiiŭ-săŭ Dumitraşco şi cu fiică-sa

[1] Fiul luĭ Ioniţă Deleanul, pentru care v. vol. V, pp. 526-7.

[2] V. *Doc. Callimachi*, I, p. XXXVI.

[3] Să fie tot un Calmăş? Pare a fi fiul cel maĭ mic al luĭ Toader. V. *Doc. Callimachi*, II, Prefaţa.

Anița», vînzîndu-ĭ, «la mare neputință și la multă datorie pe la Turcĭ», partea lor din Rotumpăneștĭ, cu casă, «cu pomețĭ ce să chiamă la Brad, cu doî hăleșteja în sat, pe apa Răbăi și a Zăpodii, unde să înpreun[ă] păreile și merge drumul pe iaz . . ., puținteĭ stejerĭ și toatî braniște din zăpodie» și *vecinĭ*, cu 300 de leĭ bătuțĭ. Întărire. Pecete ruptă, mare. «Ilie Catargiu Vel Logft.»

43. 8 Mart 7239 (1731). «Ion Păladi Vel Vornic» vinde partea sa din Rotopăneștĭ, de la Rugină, luĭ Șărban Catacozonò biv Vel Med., cu 90 de «galbenĭ ungureștĭ». «Fiindu-m mie detor Rugină cu cățĭva banĭ, și, la vreme Moscalilor fugindu Rugină cu Dumitru Cantimir-Vod[ă] la Moscalĭ, și vindu cu Domnie țărăĭ Mărie Sa Neculaĭ-Vod[ă], s'aŭ sculatu datornicii luĭ Rugină, avăndu datorie la dănsu și cer[ăn]du-ș moșiile luĭ pentru datorii, și li-aŭ datu, neavăndu altă ce lua, li-aŭ dat din moșiile luĭ. Și, fiindu și mie dator, am arătat la Mărie Sa datorie ce am avutu la Rugină, și spuind și Mării Sale că am cădzut la mari primejde din pricina lor, — că aŭ vinitu cu Înpăratul Moscululuĭ, și dintr'acele pricinĭ a lor aŭ cădzut țara la multă prad[ă] și robie, și, noĭ fugindu la munte, cu cas[ă], cu copiĭ, ni-aŭ ağunsu Tătarăĭ, și, fiindu margine codruluĭ aproape, aŭ sărit femeĭ și copiĭ din cară și aŭ dat în pădure, și aŭ scăpat numaĭ cu sufletel[e], iar altă, rădvan[e], car[e] cum aŭ fostu încărcate, așè li-aŭ luat cu totul. Și, fiindu această a patra parte de Rotopăneștĭ dăruită de Mărie Sa boeruluĭ Mării Sali luĭ Dumitrachi Ramadan Vel Post.[1], m'am rugat Mării Sali de mi-aŭ dat-o mie pentru datorie mè, că dumnealuĭ nicĭ aŭ avut triab[ă], nicĭ aŭ fostu păgubaș la nimică; și mi-aŭ dat-o mie, și pentru datorie și pentru prad[ă], precum arată și carte Mării Sali ce mi-aŭ făcut-o. Ce, ağungăndu-mă nevoe, am văndut-o dumisali Medelniceruluĭ Șărban, avăndu și dumnealuĭ într'acè săliște moșie, și hotărăndu-s[ă] și cu satul dumisali Horodniceniĭ. . ., cu vecinĭ cu totu ce se alege din partea luĭ Rugină.» Iscălesc : I. Paladi V[l] Vor.,

[1] Fiul acestuia, Constantin, iea pe Maria, fata luĭ Iordachi Cantacuzino (*Doc. Cantacuzinilor*, pp. 261-2, nº XXVII).

Darie Donicĭ V[1] Logftu, Costachi Costachi Hat., Iordachi Catargiu Vel Spat., Sandul Sturdzea V[1] Vist., ... biv Ban, Iordachi Costachi Vel Stol., Radul Racoviță biv Vel Jit., Va- Catargiu (?).

44. Iașĭ, 5 August 7239 (1731). Grigorie Ghica-Vodă, pentru pîra luĭ Șerban Catacuzino biv Vel Medelnicer cu «Ghergheleștiĭ», pentru Rotompăneștĭ. Să jure eĭ ce banĭ aŭ de luat, și li se vor da. Iscălitură. Pecete mică octogonală, cu chinovar. «Darie Donič Vel Logofăt.» «Tănasie diac am scris.»

45. Iașĭ, 9 Iulie 7250 (1742). Grigore-Ghica Vodă, pentru Șerban Catacuzino biv Vei Medelnicer, ce se pîrește cu «Ghergheleștiĭ», pentru a patra parte din Rotompăneștĭ, «cu vecinĭ», cumpărată de Șerban «de la dumn[ea]luĭ Ion Pălade Vornecul, hotărându-se cu satul dumisale Horodniceniĭ, și maĭ avănd într'acea patra parte de sat și moșul dumisale Toderașco Catacuzino Visternicul o bucată de l'o danie, și maĭ avănd dumn[ea]luĭ într'acestu satu ... și altî a patră parte ..., cumpărăturî ... de la Nacul ..., și s'aŭ făcut moșinaș cu voe răzeșilor ... Stălpitî cu bolovanĭ ...» Păladi luase moșia supt Nicolae-Vodă, pentru o datorie de 306 leĭ a luĭ Rugină. — Se judecă de maĭ multe orĭ: la urmă, «pentru ca să-ș rumpă toată pricina din gura lor» (Ghergheleștilor), judecata e de față cu Mitropolitul Antonie «și toatî boiarimia ... Și fičoriĭ luĭ Gherghel aŭ fostu tot fațe, cum de aŭ tăcut tot mulcum pănă acum?» Pecete peste hîrtie, mare. «Costantin Costachi V[1] Logofăt.»

46. 15 Ianuar 7252 (1744). Ioan Neculaĭ-Vodă, luĭ Ghedeon egumen de Slatina, pentru a stăpîni, după hotarnica luĭ Dinul Cantacuzino ispravnic de Suceava, în hotarul Băiĭ (danie de la Ștefan Tomșa). — Copie de pe la 1820.

47. C. 1750. Plîngere către Domn a luĭ «Ștefan Ghiarghil Postelnic i Gavril Ghiarghil» contra «dumnealuĭ Medelnicerul Șerban» pentru Rotumpăneștĭ. Se dă în cercetarea Vorniculuĭ Ion și Banuluĭ Costachi.

48. C. 1750. Mărturie a luĭ Simion Larion din Rotompăneștĭ, pentru hotar. Pomenit: «Ursul cruitoriul, bătrănul

Mihăeştilor». Mărturisesc şi Gligori Poelescu şi Gligorie Albaş.

49. 31 Iulie 7265 (1757). Scarlat Ghica-Vodă, luĭ Dinul Cant: biv Vel Ban, ispravnic de Suceava[1] şi Vasăle Başotă biv Vel Medelnicer şi Toader Bădăliţ[ă] Vornic, ca să hotărnicească pe Neculaĭ Gherghel biv Vel Medelnicer la Rotompăneştĭ, împresuraţĭ «di spre dichiiĭ de la Mitropolie Sucevii, fiind un Calistrat dichiŭ acolò la Mitropolie Sucevii». Pecete mare, cu chinovar. «Vel Logofăt.»

50. 28 April 7266 (1758). Costantin Cantacozino şi Vasili Balş[ŭ] Vel Medelnicer (iscăleşte şi Gavril Fratiţa) fac raport Domnuluĭ pentru cercetarea lor la Rotopăneştĭ. Întreabă şi pe Enache Puilincu şi Andriĭ Larion, Ion Tofan, Ilieşĭ sin Handogăĭ şi Lupaşco sin Handogăĭ.

51. 10 Maiŭ 1770. Lupul Gherghel îşĭ vinde parte din Rotupăneştĭ «văruluĭ Iordache Gherghel». Marturĭ : Vasile Hermeziu, Ştefan Hermeziu ot Vistierie, alţĭ doĭ Hermeziu, «A. V[l] Postelnic», «Gheorghe Carp Logofăt ot Vistierie[2]», «Ioniţa Botoşi».

52. 22 Februar 1774. «Boeriĭ Divan[u]luĭ a Cnej. Moldoviĭ» către Banul Costandin Başotă, Paharnicul Ioniţă Başut[ă] şi Şat. Petre Cheşcu, pentru jalba Medelniceruluĭ Nec[u]laiŭ Gherghelu, proprietar în Rotopăneştĭ, contra «Stolniculuĭ Ianache Cant[3].» Acesta «înniacă» moşia luĭ Gherghel. Să cerceteze.

53. 14 Novembre 1776. Raport de hotărnicie către Domn la Drăguşenĭ (Ţinutul Suceava). Între marturĭ, Medelnicerul Ion Botez, care ştie pe «Neculaĭ Sulgier moşul dm. Paharnic Iordachii Lazul», «Stolnic Costachi Lazul, părintele Paharniculuĭ Iordachi Lazul». La Maxineştĭ e Sulgerul Solomon Botez. Alt martur: Chirica Capşa. «Eŭ Ivan Rotar ot Foräştĭ, sint om ca de 80 anĭ, şi trăescŭ în Foräşt[ĭ], de când aŭ mersu Mihaiŭ-Vod[ă] cu Tătarăĭ în Ţara Unguriască[4].» Lăzeştiĭ luase de la Homuleţ şi alţiĭ, cari cumpărase de la mănăstirea Hangul, cu «70 de oĭ cu meĭ». Iscălesc şi maĭ mulţĭ protopopĭ.

[1] V. vol. VI, p. 527.
[2] V. vol. VI, p. 105 şi urm. Carp era nepotul luĭ Nicolae Gherghel.
[3] Din ramura munteană: fiul luĭ Dinu.
[4] În 1717.

54. 10 Februar 1779. Şărban şi Iordachi Gherghel se învoiesc a trăi «frăţeşte» la Rotopăneştĭ. «Însea, pentru căţ oamenĭ de pe moşiea mea din susu, vor avè trebuinţă să are şi să cosască pe moşiea dumisale şi să pască cu bucatele lor, dumnaluĭ să nu aibă a le lua dejmă dup[ă] obiceiŭ, dar nič să nu-ĭ opriască a-ş face hrana lor, nič banĭ să nu le čară, măcar căt de puţinĭ, ce să fiea în toat[ă] odihna lor, dup[ă] cum aŭ fost şi maĭ înnainte, şi eŭ să aibu a împărţi fălcile de boirescu ce le vor face seteniĭ de pe moşiea mea: dumneluĭ să è în ğum[ă]tate fănul şi eŭ iar în ğum[ă]tate. Iar la oameniĭ dumisale ce vor fi şăzătorĭ pe moşie dumisale, eŭ să n'aibu triabă a-ĭ trage la ceva; cum şi păinea ce va avè-o dumneluĭ aicea, atăt grăul, ovăsul, cum şi păp[u]şoiĭ, iarăş oameniĭ mieĭ, dinpreună cu oameniĭ dumnealuĭ ce să vor face setenĭ, să fie cu toat[ă] silinţa, prin ağutoriul mieŭ, a-ĭ străngea acè păini toat[ă]. Însă numaĭ să o care cu carăle lor la arii, iar, pentru că vor secera-o, dumnealuĭ să le dea din secere, dup[ă] cum le da şi în vreme trecută. Iar păp[u]şoiĭ să-ĭ prăşască ş[i] să-ĭ străngă cu plată, — însea cu hotărăre numaĭ o sută prăjinĭ popuşoĭ să-ĭ prăşască ş[i] să-ĭ străngă cu plat[ă], după cum şi pe a meĭ, iar nu maĭ mulţ; ce vor fi maĭ mulţ, îĭ va strănge dumnealuĭ cu oameniĭ dumisale. Şi după aceste să aibă seteniĭ a-ĭ face şi o clacă de coas[ă], să cosască cu toţiĭ într'o zi, şi să rădicea fănul acel de clacă, să-l facă stog. Deosăbit m'am aşăzat cu dumnealuĭ pentru fănaţile ce sănt pe toat[ă] moşiea Rotopăneştiĭ, să aibă dumnealuĭ a cosi costişa de spre Roşiea cea Mari păn în hotarul Horodnicenilor, căt ţine toat[ă] coasta, etc., os[ă]bit de fănaţile ce aŭ seteni noştri: de aceli fănaţ[e] a lor dum. să nu s[ă] atingă. Şi eŭ, după aşăzarea ce am făcut, să aibu a cosi toat[ă] costişa vălcelelor, etc., pe din sus de casa luĭ Vărlan Puilincu, etc., os[ă]bit de fănaţile celi vechĭ ce vor fi cosindu oameniĭ mieĭ. Iar, de să vor strănge ceva oamenĭ pe moşea dumnealuĭ, din ğos, şi acelora să avem a le da fănaţ, căt pentru vitele lor, unde s'ar socoti, cu toat[ă] învoiala.»

55. 1-iŭ Septembre 1779. Costandin Dimitrie Muruzi-Vodă, luĭ Ioniţă Başotă biv Vel Stolnic şi Grigoraş Adam biv Vel

Cluč. şi Vasile Adam Cluč., pentru jalba luĭ Ianache Cantacuzinò biv Vel Ban, cu privire la Brădăţel. Să cerceteze. Pecete octogonală, cu chinovar. — Raportul e din 16 Septembre 1780 *(sic)*.

56. 22 Februar 1782. Costantin Dimitriu Muruz-Vodă, pentru Ianache Cantacoz[i]nò Vel Vistier, pentru «Brădăţăĭul, sat întreg ce are dumnaluĭ Vel Vistier la Ţinutul Suceviĭ, unit de hotarul moşieĭ Horodnicenilor, unde iaste şi casa, aşăzarea dumisale». La 1780, fiind Ban, el se plînsese de încălcare. Se întreabă atuncĭ egumenul Ghenadie de la Slatina. «Plasa aceştiĭ moşiĭ ... merge lungul moşieĭ, şi de la începirea din sus sămnu de hotar are o matcă de părăŭ ce să numeştea Şomuzălul ... Sasca, moşiia dumisali Stefan Sturza Vornic, care iaste dată danie dumisale Ioan Sturza Vornic, moşul dumisale ... Peste cămpu, în pravăţul petrilor.» Iscălitura Domnuluĭ. Pecete ovală, cu chinovar (data de 1777). Contrasemnat de Vel Logofăt.

57. 14 Maiŭ 1783. «Ioniţă Bontăş, fiul răposatuluĭ Ilie Bontăş», arată «unchiuluĭ mieŭ Iordache Gherghel ot Vistierie» «că, în aniĭ trecuţĭ, cumpărănd dumnaluĭ o a patra parte de sat de Rotopăneştĭ ... de la unchiul mieŭ Lupul Gherghel, ce aŭ fost văr premare cu unchiul mieŭ Iordachi Gherghel», cere şi el a fi primit în moşie, dar se induplecă apoĭ la o înţelegere. Primeşte «partea sa», 100 de leĭ. Martur: «Nichifor Hermeziu monahul».

58. 15 Maiŭ 1784. Hotarnică la Rotopăneştĭ a luĭ Costandin Başută Ban, Ioniţi Başută Paharnic şi Petre Cheşcu Şatrar. «Unde ese drumul din cale mare ... Vale Pauluĭ ... Drumul ce vine de la Sučav[a].»

59. 4 Octombre 1784. Cincĭ boierĭ arată că s'aŭ judecat înnaintea lor «Tudorachi Čure ot Vistierie, vechil fiind dumn[i]sale Ianachi Cantacozinò Vel Vistier, cu Ianachi Gherghel, fratile luĭ Iordachi i a luĭ Şărban, Ghergheleştiĭ», pentru că aceştĭ doĭ aŭ vîndut luĭ Ianachi Cantacozinò partea lor din Rotopăneştĭ. El cere să poată răscumpăra. Vistierul face să se arăte zapisul luĭ Iordachi Gherghel: el avea moşie de cumpărătură de la «un văr primarĭ a luĭ, anume Lupul Gherghel, fečor luĭ Ştefan

Gherghel Postelnic, ce aŭ fost frate cu tatăl lor, cu Necolaĭ Gherghel biv vtori Medelnicer.» Șerban vinde și el, «cu ogradă de bărne..., cu bisărică», etc., «și cu oaminĭ șăzătorĭ pe numita moșie». Vistierul avea cealaltă jumătate din Rotopăneștĭ, ca «driaptă clironomie de la părințiĭ dum[i]sale». În loc, el dă Ghergheleștilor parte din Zberăștĭ (Ț. Neamț) și 4.600 de leĭ. Se întărește Vistieruluĭ, nefiind vînzare, «ci este cu adevărat schimbu de bună voe, după dreptate și după orănduiala și obiceiul pămăntuluĭ». — Se adauge că în 1785 «un Costandin Stroescu, ce ține pe Iliana, sor[a] luĭ Șărban a luĭ Iordachi, Ghergheleștiĭ», reînnoiește cererea, cu același resultat: «nu i s'aŭ dat protimisire».

60. 8 Octombre 1784. Gavriil Mitropolitul, pentru moșia Mihăeștiĭ, lîngă Brădățel, a Mitropolieĭ. Ianache Cant. are și el moșie la Poculenĭ, schimb cu mănăstirea Rășca, lîngă Poculenĭ fiind Oprișeniĭ, altă moșie a Mitropolieĭ, și Podeanĭi, tot aĭ eĭ. Ianache dă Mitropolieĭ Poculeniĭ pentru Mihăeștĭ. Marturĭ toțĭ boieriĭ Divanuluĭ. Pecetea cu Sf. Gheorghe a Mitropolieĭ; legendă: «Pecetea Mitropolieĭ M[o]ldoveĭ: Gavriil Mitropolit: 1760».

61. 12 Decembre 1784. Alexandru Costandin-Vodă, pentru Ianache Cantacozinò Vel Vistier, ce a căpătat o nouă moșie la Rotopăneștĭ. În act eraŭ iscălițĭ Mitropolitul Gavriil, Dumitrașco Sturz[a] Vel Logofăt, Gheorghie Sturz[a] Vel Logofăt, Ștefan Sturz[a] Vel Vornic, Iordachi Ghica Vel Vornic, Ioan Cantacozinò biv Vel Vornic, Iordachi Cantacozinò biv Vel Vornic, Lăscărachi Roset Vel Vornic, Ilie Catargiu Vel Vornic, Vasile Costachi Vel Spătar, Constantin Grecianu biv Vel Spatar. Pecete cu chinovar. Iscălitura domnească.

62. 25 Iunie 1785. Alexandru Ioan Mavrocordat-Vodă, pentru Ionache Cantacuzino biv Vel Vistier, care a arătat actul relativ la Rotopăneștĭ, iscălit de Mitropolitul Gavriil, de Dimitrie Sturza Vel Logofăt, de Ștefan Sturza biv Vel Logofăt, Nicolaie Ros[e]t Vel Logofăt, Lupul Costache Vel Vornic, Ioan Cant: Vel Vornic, Gheorgache Cant: Vel Vornic, Lascarache Ros[e]t Vel Vornic, Costache Ghica Hatman, Mateĭ Cant:

Vel Vistier, Costin Catargiu Vel Spatar, Nicolaĭ Balş Vel Vornic, Costandin Başotă Vel Ban. E vorba de schimbul cu Mitropolia. Pecete mare cu chinovar. Iscălitura Domnuluĭ.

63. 29 Ianuar 1786. «Răzăşiĭ dea Lămăşănĭ» vînd un vad de moară luĭ Ianachi Cantacuzinò biv Vel Vistier, «vadul luĭ Cărstiian Logofătul»[1], unde făcuse moară un «răzăş şi niam al nostru», Căpitanul Lupul Bărsănescul. Întărire de la Mitropolitul Leon şi de la Divan.

64. 20 Iulie 1786. Alexandru Ioan Mavrocordat-Vodă, luĭ Ioniț[ă] Cananò[2] biv Vel Paharnic şi Ştefan Herm[e]z[iu] biv vt. Vistier. Ianache Cantacuzino biv Vel Vistier a cumpărat un vad de moară la Rotopăneştĭ. Să «facă publicație», după «hotărăre hrisovuluĭ ce s'aŭ făcut de cătră Domnie Mè la l^t 1785, Dechemvrie 24».

65. 24 Iulie 1787. Alexandru Ipsilant-Vodă, pentru «dumnealuĭ Ianache Cant. Vel Agă[3]», ce a cumpărat vad de moară la Brădățel. Pecete rotundă, cu chinovar.

66. 20 Octombre 1789. Costandin Başotă Ban, Ioan Ciudin Pahr. şi Costandin Comis hotăresc în cearta mănăstiriĭ Slatina cu răzăşiĭ de Lămăşănĭ pentru hotarul Rădăşănilor, aĭ mănăstiriĭ Slatina. Se întreabă şi Macarie, egumen de Slatina. «Drumul Armanuluĭ ... La dial di un drumuşor ... Meriĭ Mosculuĭ.» — Copie cu litere în sistemul Eliade.

67. 24/13 Iunie 1790. «De la k. k. administrația Romanuluĭ.» «Iliana fiica luĭ Neculaĭ Gherghel, ğupiniasa luĭ Costantin Stroescu», se plînge că Vistierul Cantacozino «cu vicleşug» a luat Rotopăneştiĭ «din măna părinților eĭ, dăndu-li 4.600 leĭ şi o parte mititic[ă] de moşie, cari maĭ mult nu face decăt 5 leĭ.» El arată cum stă lucrul şi că a fost învoială «la Divanu Iaşuluĭ.» «Pentru acasta, hotărări Divanuluĭ Ad: neputănd a o strica, să întăreşte şi de la Ad: să rămăi hotă-

[1] Actele Lămăşenilor, pornind de la acest Cărstian din vremea Movileştilor le-a dăruit Academieĭ Romîne vărul mieŭ Ermil Iorga (moşia fusese a Săcăreştilor, din care era mama luĭ).

[2] Era fiul suroriĭ luĭ Ioan-Vodă Callimachi. V. *Doc. Callimachi*, tabla.

[3] Fiul Vistieruluĭ.

răre Divanuluĭ». Egghelet, administrator[1]. Pecete de ceară neagră, ovală, cu «Landes-Administration in der Moldau».

68. 1816. Costachi Lazu biv V. Ban dă zapis luĭ Mihail Sturza biv V. Vor. pentru schimbul Drăgușănilor, Zăvoenilor (Negrileștĭ), întregite cu partea de la Ion Lazul, «supusul Împîrățăi Rossăeĭ», date, «în vremea hotărăteĭ prothezmiĭ a disacireĭ», Săcuenilor, etc., pentru Rotompăneștĭ, Mihăeștĭ, etc.

69. 1816. «Iordachi Cantacozinò, fiiul răpousatuluĭ Ianachi Cantacozinò biv Vel Vist., încredințăz ... că, statornicindumă cu petrecire lăcuințiĭ mele în parte din a stănga al apeĭ Prutuluĭ, în oblastiea Basarabieĭ, supt ocîrmuire al Eĭ Împîrăteștĭ Măririĭ a Rossieĭ, și vrănd a mă disfaci cu desăvărșire din pămîntul Moldavvieĭ, rămas în ocîrmuire Prè-Înnalteĭ Othomaniceștĭ Porțĭ prin arătare în scris cătră Exelențăea Sa gheneral-consulatul din Iașĭ al Împîrîțăeĭ Rossăeĭ», a cerut să i se vîndă moșiile: Rotopîneștĭ, Mihăeștĭ. Le iea cu 140.000 de leĭ Mihail Sturza biv V. Vor. de aprozĭ. Marturĭ: Ioan Neculce, Iordachi Drăghicĭ Ban și un al treilea.

70. 12 April 1817. Domnul către Costachi Lazu biv V. Spat., pentru mărturisirea luĭ Teodor Balș V. Vor. în daraverile luĭ Lazu cu Vor. Mihalachi Sturza. — Pe Lazu-l pîrește și biv. Căp. Ilii Frunzăti (1815).

XII. Documente botoșănene, maĭ ales din colecția d-luĭ Gr. Goilav, fost senator.

1. «U Botășean[ĭ]», 26 Iulie 7231 (1723).» «Irina Tănăsoe, fata Dabijăĭ», cu fiiĭ eĭ, «făcuț cu cela bărbat», vinde o pivniță «luĭ Pavăl fečorul luĭ Hagi Bărbiiariul», în hotar cu protopopul Gavril. «Am întrebat pe tată-mieŭ ș[i] pe frațiĭ meĭ ca să o cumpere.» Marturĭ: «mulțĭ boiarĭ și oamean[ĭ] bun[ĭ], tărgovețĭ ș[i] de la țar[ă]». Iscălesc: «Vas[i]le Funar», Pănteliĭ croitor, Chira croitor, Sandul a Fŭloriĭ, David Jid., Leiba Jid., S[a]ndulu sin lu Gligori, Usulu sin Prescornițiĭ, Gligoraș sin Pisoschie [acesta e șters], Mihălaș Post. Vor. martur,

[1] Fusese *Gerichtsschreiber* în Bucovina. V. *Doc. Callimachi*, II, p. 205, no. 147.

Ghiorghi Com[i]s, Gavril Botezatul, Gavril Cărstian, Toder Stihii, Ion Stihi», ş. a.

2. 3 April 7245 (1737). «Tănas[e] Hagi Bărbieriul ot Botoşen[ĭ] ş[i] depreun[ă] cu soţul meŭ, cu Lupa», dă «Cărsti sin luĭ Goliiav şi Lucăĭ sin Mani... dughiana cè din păretile çasiĭ, şi dughiana am văndut-o cu piv[ni]ţă», «dughiană băcălie». Iea 100 de leĭ. Marturĭ: «omenĭ bunĭ, tărgoveţĭ moldovenĭ din Botăşen[ĭ] şi neguţător[ĭ] armenĭ»: Pavăl şoltuzul, Toader Stihi, Ghiorghiţ[ă] Pleşca, Sandul luĭ Gligor[i], Ursul Priscorniţiĭ, Pavăl Hagi, brat luĭ Tănas[e] Hagi, Toader Corne, Dumitru Avonis, Hagi Lebăd[ă], Gligor[e] Macsin, Vărtan Marcu, Irimie sin Sirghi, Diiacon sin popiĭ Cărsti, David Derhanes, Vărtan sin popiĭ, Toader sin luĭ Lebăd[ă]. Scrie Costaşco. Pecete cu păunul.

3. [Botoşanĭ], 20 April 7245 (1737). «Pavăl Hagi» şi Sanda daŭ case cu loc de pimniţă, etc. pe 100 de leĭ. Marturĭ: Ion Covaş, Costantin Păun, Ştefan Trincul, Derhanes Ivan, Costantin Crăveţ, Ghiorghiţ[ă] Vornicul ot Băicenĭ. Scrie Costaşco.

4. 20 Februar 7249 (1741). «Ioan sin Pavăl şoltuz» dă zapis «luĭ Axintie sin Iacob» pentru o casă din Bot[o]şan[ĭ]. «Mi-aŭ întorsu-mĭ pre căt mi s'aŭ vinit.» Iscălesc: Toader Blănar, Costantin Păun, Toader Stih[i], Ion Covaţ, Nicula Blănar, Necula Găluşcă, Gavril Ojog, Moisa Casap, ş. a. Pecete cu păunul şi: «Pecete trăg Botîş».

5. 25 Februar 7249 (1741). Zapis către Hăuleştĭ[1] pentru o casă luată în tovărăşie. Deosebiţĭ marturĭ. Între eĭ: Ghiorghi Pleşca, Mihaĭ Rus, Gligoraş Puiul, Mihaĭ Condari, Vas[i]lie Čalăc Chiligiul. Scrie: Neculaĭ diiac. Întărire de boierĭ: Vorniciĭ iscălesc neînţeles. După eĭ: Izman[ă] biv Vel Căpt., Ion Izman[ă], Ion Văt., Vel Căpt. Pecetea oraşuluĭ.

6. «U Botăşenĭ», 1-iŭ Mart 7250 (1742). Tăna[se] Hagi şi soţia luĭ, Lupa, vînd o dugheană, «în uliţa Băcăliilor, între dughena luĭ Lazor Jid. şi între a Lucă Armen, băcan, sin Mani», — «luĭ Afenduliĭ neguţitoriuluĭ» cu 130 de leĭ, «banĭ noĭ, ş[i] o vacă bună, cu viţăl. În plăcere şi pe tocmala noastră č-am

[1] Hăul: Armenĭ din Botoşanĭ.

Treĭ pecețĭ nouă, din secolul al XVIII-lea, ale orașuluĭ Botoșanĭ.

avut, mi-aŭ dat bani deplin.» Marturĭ : «boeriĭ şi mahalagii de pin pregiur ş[i] alţiĭ tărgoveţ». Martur: «Enţi săn luĭ Pavăl, şoltăzoloĭ», «Bogdan Arman, sin Chitariuluĭ», «Ştefan Trencul» «Marcu sin Savin Arman» şi două iscăliturĭ armeneştĭ.

7. 3 April 7250 (1742). Hotarnica Gărbeştilor de către Cerneştĭ. «Malul părăuluĭ Enoae... În dămbu iar iaste o piiatră, din sus de rămnec... Muche dialuluĭ ce să pohărneşte spre pomiţăĭ... Pe din dial de pomiţăĭ, în vale, într'o făntănă de piiatră... Pe muche păn în budăiŭ». Marturĭ: «Grigorie Post., Andreĭ Várnav, Costandin Verdiş, Mihalache Ţirul, Grigoraş Tomiţa, Ursache Morocăne, Stefan Stărce, Toader Vornecul ot Todirenĭ, Pavăl Stărce.» — Resumat de pe la 1760. — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, Botoşanĭ.

8. 17 Novembre 7251 (1742). «Grigor[e] Cibotar, gineril[e] luĭ Andrieş», cu soţia «ş[i] cu copii meĭ ş[i] feti», vinde luĭ «Ivan fičor luĭ Bogdan Trianculuĭ» casele sale: «şi acel[e] casi le'm făcut eŭ cu munca mè şi cu baniĭ meĭ, iar locul îm esti dat zestri... Me'm întrebat rudil[e] ş[i] mahalagii şi pe tărgoveţ, cin[e] a cumpăra acesti cas[ă].» Preţul e de 70 de leĭ. Marturĭ: Toader Stih[i], Costantin Păun, Toader Blănar, Tănas[e] Hagi, Ştefan Treancul, Cărste Golev, Chiriia[c] cibotar, Neculaĭ săn Pavăl, Ion sin luĭ Ştefan, nepot luĭ Grigor[e] Cibotar, Pănteleĭ starostil[e], Ghiorghiţ[ă] Băičan, Pavăl Hagiu, Simion sin Tălpălar, Gligoraş sin Iones a Čobotar, Neculaĭ Blănar, Ion sin Tănăsoi, Nechita Viţul, Ursul Priscorniţiĭ, Moisi Casap, Stefan diicon. Pecetea oraşuluĭ. Scrie Costaşco.

9. 9 Decembre 7266 (1757). «Catrina Armeancă din Botoşănĭ» vinde luĭ Simion Botezatul «un loc de case în tărgu în Botoşănĭ, în mahalaoa Armenilor, care loc me-aŭ fostŭ de la unchiul mieŭ Chiril, careale, de multă vreame ducăndu-să în Ţara-Ungurească, acolò aŭ şi murit». Avuse ea judecată «la dum. Păh. Răducanul Vor. de Botoşănĭ pentru căcĭ me-aŭ coprinsu locul». După cerere, ea aduce marturĭ: «pe Halaş şi pe Toader nepotul luĭ Lebadă şi pe Cărste Cojocariul». Răducan iscăleşte în greceşte. Apoĭ Toader Stih[i], un Evreŭ şi un Armean.

10. 2 Decembre 7267 (1758). «Bogdan Burţe din Botoşen[ĭ]»

vinde luĭ «Simion Botezat» «o căşčor[ă]». Marturĭ: «Zaharie croitor, Vas[i]le sin Pavăl, Toder Casap, iereĭ popa Iordachi, iereĭ Grigori». Scrie «Costaşco dascal».

11. 17 Novembre 7269 (1760). «Eŭ Marcaz, înpreună cu soţul meŭ Dolcuţă, dăm noĭ jalobă la Mărie Sa Paşe de la Hotin pentru nişte dughene a socru-meŭ Lucăĭ Merţu Arman, din cariĭ dughenĭ mi le aŭ dat socru-meŭ zestre, şi, fi[n]d dughenile cu price, au trimis Mărie Sa Paşe pe dumnaluĭ Chiurcibaşe şi pe dumn[ea]luĭ Arinton Şahăn, bubbaşir a Mărì Sale Paşiĭ, ca să stè la ğudecata dum[nea]lor înpreună cu dum[nea]luĭ Vornicul de Botăşienĭ.» Eĭ judecă, să dea ceva încă «Ivan Golev Armanul, din chirie dughenilor... Neam înpăcat şi ne am ertat unul pe altu». Iscălesc: «T. biv Vel Armaş, Vor., mart.», doĭ Armenĭ. «Eŭ Costantin Cenuş[ă] am scris.»

12. 18 Maiŭ 7272 (1764). «Gligori săn Ivan Bolfos» şi alţĭ doĭ fiĭ aĭ luĭ Ivan vînd «ğupănuluĭ Apostul, nepot luĭ Afenduli, zet Albotă», o dugheană «în faţa tărguluĭ, cu loc cu tot, în 10 boĭ de negoţ». Iscăliturĭ armeneştĭ, afară de: «şi eŭ Bogdan nepo[t]». Pecetea oraşuluĭ. Pe a doua foaie: «preutul Paiti *(sic)*, Sava Belde (?), Tudor Borbier, Vasăle şoltuz, Dum[i]traşco diiacon, Costantin Pulbire, Gorghii Stihii, Simion Stihii, Ion Băzgan, Timuş Mira, Toder sin luĭ Tănasii Scopul. Εὐθύμιος ἱερομόναχος, ἡγ. Δόμνης[1], Ιωάννης Βασιλείου, Χρήστου τῆς 'Ιωάνου, Γεώργιος Τραπεζούντιος, Μιχαλάκις 'Ρομέως, pre[o]t Ion ot Sfeti Gheorghi».

13. 14 Iunie 7272 (1764). «Apostul Beşet[ă], împreună cu soţul mieŭ Marie», vînd «părinteluĭ Panaite...o cas[ă] în tărgu în Bot[o]şenĭ», cu 40 de «leĭ banĭ», «cu grădină dup[ă] cas[ă]». «Iar, de s'ar tămpla a merge la vr'o judecat[ă], căt[ă] cheltuial[ă] sao plinial[ă] ce s'ar face, să fie toat[ă] de spre noĭ». Iscăleşte şi «Gligor[e] Căpt.» — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, Botoşanĭ.

14. 13 Octombre 7273 (1764). «Lupa fata luĭ Vasil[e] Mărziĭ, ce m'aŭ ţinut Sirbul Marco», vinde luĭ «Necula Căldărariuluĭ»

[1] Mănăstiriĭ Doamneĭ. V. *Doc. Callimachi*, II, Prefaţă.

«o căsčoră a mè în Vrăghienĭ, care acè casă esti în măhălao părinteluĭ Panait şi pe la alţĭ mahalagiĭ» *(sic)*. Să nu-ĭ facă nimenĭ «vr'u supăr căt de puţin», «Neculeĭ să-ĭ dei bun[ă] pace». Preţul e: «noî leĭ, un ort». Iscăleşte şi «Timuş Mărză, frat[e] eĭ». — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, Botoşanĭ.

15. 20 April 7273 (1765). «Nicolaĭ Căldărariŭ» dă zapis «jupînuluĭ Costandin Blebe i Sfinţii Sale părinteluĭ pop[a] Panaite ot Vrăghien[i]», vînzîndu-ĭ o casă, ce o avea «de la Lupa Mărzoae», cu 10 leĭ şi jumătate. Iscăleşte şi «Anastasiia soţ», «Gheorghe nemesnic», «Toader čob[o]tar». — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, Botoşanĭ.

16. 26 April 7273 (1765). «Necula Căldărar, înpreun[ă] cu soţul mieŭ Nastasăe», vinde «preutuluĭ Panait săn preut[u]luĭ Andreiŭ ot Bot[o]şanĭ» o casă. — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, Botoşanĭ.

17. 7 Februar 1766. «Eŭ Floria Păslarul din preună cu fimeia mia i din preună cu mumă-mia şi cu frate-meŭ Vasăle, şi cu voia mahalagiilor», vinde «ǧupănuluĭ Panaite» «o casă în 15 leĭ banĭ». Iscălesc «Niculae Mustia, Tănasie Crau, Ioniţă Păslarul, preutu Panaite». — Documente I. Draganovicĭ, Botoşanĭ.

18. 20 Septembre 7275 (1766). «Afenduli cupeţ ot Botăşenĭ», cu soţia Irina, vînd «dumnealuĭ Vor. Lupul Balşe», la care eraŭ datorĭ, «epile căti şepte galbenĭ ungureştĭ, cu mică, cu mare, şi i-am dat dumnealuĭ şi o pivniţă cu dughiane şi cu cărşma, şi cu tot locu, ce eşte în tărgu în Botăşenĭ, pi Uliţa Veche, alăture cu casăle luĭ Drăgan Jid., în potriva dughenilor dum[isale] Vor. Balş, care li-aŭ cumpărat di la Digeriatu Arman, şi i-am văndut-o dumnealuĭ drept 500 leĭ.» Martur: «şi dum[nealuĭ] Manolachi biv Vel Stol., is[pravnic], şi alţĭ neguţătoriŭ din Botăşenĭ». Iscălesc un călugăr şi doĭ Grecĭ, apoĭ, româneşte, un cumnat al vînzătoruluĭ.

19. 26 Octombre 7277 (1768). «Uncheş Nedelco» şi nepotul luĭ daŭ sinet «ǧupănuluĭ Cărsteĭ» pentru cîte 90 şi 20 de talerĭ, «de la Sfete Demitre păn la Sfete Gheorghie, şi dobănda lor şi de leŭ treĭ leţcăĭ de lună».

20. 29 Iunie [c. 1770]. «Sarafim ermonah de la Botăşanĭ»

se plînge Domnuluĭ că «un Cuciuc Eni Bacal» făcuse o casă cu bezmăn pe locul luĭ. El ar da-o acum zestre, murind fără rude Eni, dar aŭ venit «nişti Grecĭ băcalĭ» şi cer «lemnul dughenii». Să şi-l iea, dar să-ĭ lase locul slobod.

21. 1775 *(sic)*. Grigorie Alexandru-Vodă. «De vreme ce din ceaialaltă trecută Domnie a noastră, după mărturiia luĭ Theofan ce aŭ fost la aceaia vreme Vornic la Botoşanĭ, carele arătănd că aŭ măsurat loc din drept locul domnesc slobod, fără pricină, cincĭzecĭ stînjinĭ în lungu şi cincĭzecĭ stînjinĭ în lat, l-aŭ şi hotărît; pe care Domnia Mia atuncea l-am fost dat acel loc danie şi miluire boiariuluĭ nostru dumisale, Iorga biv Vel Medelnicer, şi cerşind Medelnicerul Iorga acum, în trecutele dzile, de i s'aŭ dat cartea Domnieĭ Mele către dumnealuĭ Nacul biv Vel Portariŭ, Vornicul de Botoşanĭ, ca de iznoavă să cerceteze şi să îndrepteze acest loc de va fi fost împresurat de către cineva», — se află că, din potrivă, locul pătrunde «în grădina luĭ Ion Băzgan, tărgovăţ de Botoşanĭ», «în îngrăditura luĭ Acsinti Hăul, Arman» şi în alte două grădinĭ; maĭ sînt «doao uliţe marĭ, vechĭ..., şi, de să vor închide..., vor fi de stricăciune şi de păgubire orăşenilor de acolò». Luĭ Iorga să-ĭ rămîie decĭ numaĭ «cît locu rămîne slobod din măsurătoare». Iscălitura Domnuluĭ. Pecete mică, cu chinovar. Jos: «s'aŭ trecut la condica Divanuluĭ: Gheorghie Euloghi». El e şi scriitorul frumosuluĭ act[1].

22. 20 April 1776. «Vasăl[e] săn Sămion Botezatul ot tărgul Botoşanilor» vinde «Crăstiĭ şi David, fečoriĭ Lucăĭ Goliav», un loc.

23. 18 Iulie 1776. «Ştefan Machidonean» vinde «luí Iacobŭ zetŭ/Sandu Raţ[ă]» un loc «în maha[la]oa Vrăghiianilor», lîngă «făntăna luĭ Merăuţ», «Banu Vărnav», «Dumbrăvanu». Marturĭ: Neculaĭ Muste, Gligorii Muste, Vasile Leca, Andronicu sin Mustiĭ. — Documentele I. Draganovicĭ, Botoşanĭ.

24. 9 Octombre 1777. Manolachi [Dimachi] Stolnic (Vornic de Botoşanĭ) porunceşte luĭ «Tănasie staroste de croitorĭ şi Vasilică staroste de čocli şi Nic[o]laĭ Muste şi Toaderĭ Pi-

[1] E vestitul dascăl şi traducător din slavoneşte.

soțche» să facă cercetare la Vrăbienĭ pentru locul luĭ Ștefan Dohatco. — *Ibid.*

25. 11 Octombre 1777. «Ștefan Lohatco sin Păscăloae, mazil de Ținutul Suceviĭ», vinde «luĭ Iacobu Lefticariu» un loc lîngă «fântăna luĭ Merăuță» la Botoșanĭ. În hotar «Ghiorghi Curărariu». — Întărește (ca Vornic) Iordache Manolache (?) Stolnic. — *Ibid.*

26. 2 Iulie 1778. Costandin Dimitrie Muruz-Vodă, «dum. Ianache biv Vel Paharnic/Vornic de Botoșenĭ», pentru plîngerea luĭ «Serafim Borcilă monah». — Pecete de ceară la adresă.

27. 4 Iunie 1779. «Avram Jid., sin Iosăp dascal din Botășanĭ», cu frațiĭ «și soțul mieŭ Haia», vînd Häuleștilor o casă «în Tărgul-Noŭ, în fața ulițiĭ». În hotar cu «Vigder Jid.», «Marcul Jid. sin Șămon», «Nusin zet Șimon», «ulița ce mergi spre tărgul cailor», «ulița cè mare, ce mergi în ĝos, între dughenile dumĭ Iorgăĭ cupeț[1] și pe între casa noastră». Prețul e de 1.900 de leĭ. Marturĭ: «mahalagiiĭ». «Și noĭ, pentru maĭ adevărată credința, ni-am iscălit moldovenește și jidovește, și am pus și pecete tărguluĭ» Iscălesc: Moisì sin Avram, Frimet fată luĭ Avram, Măriias fată luĭ Avram, Hania fata luĭ Avram, Malca fată luĭ Avram, Enta fata luĭ Avram, Zalman Jid. sin Iosip dascal, Estera soțu luĭ Zalman, Lișă Pereț, Grina, Măriiasa, Rifca, Iacob, Moiși, Șulăm. Apoĭ, martorĭ: «Tănas[e] staroste, Vasili, staroste čocli, Pavăl cupeț Botezat, Gheorghi Păun».

28. 27 Novembre 1779. Costandin Dimitrie Muruz Voevod, pentru «Armeniĭ din tărgu Botoșaniĭ, cariĭ, viind aicea, după jaloba č-aŭ dat Domnieĭ Mele pentru starea lor, arătându-ne cărțĭ și de la alț luminaț Domnĭ č-aŭ fost maĭ înnainte de noĭ, pentru mila č-aŭ făcut cu dănșiĭ, adeverind că, la vreame desătiniĭ, pe bucatele ce vor avea, să plătiască căte 4 parale veachĭ de stup i de rămătoriŭ, pără la treĭ miĭ de bucate.» Întărește și el. «Însă să să feriască de a nu numi niscarva bucate a cuiva, din ceĭ ce plătesc căte opt pårale de stup, pe

[1] De sigur, tatăl luĭ Manolachi Iorga din vol. V.

numile lor.» Altfel, vor plăti desetina îndoită. «Deosăbit, maĭ jăluind Domnieĭ Mele cum că să află supăraţ cu caĭ de olac şi cu rănduelĭ de cară şi cu alte havaleli, şi chivernisala lor fiind cu neguţătoriia, li să pricinueşti zăticnire şi mare stricăciune, —care şi pentru ačasta facem Domnie Mea milă şi îĭ ertăm, şi, afară de birul lor ce iaste aşezat în tablile Visterieĭ, de daŭ pe čferturĭ, cu caĭ de olac şi cu alte dărĭ ş[i] angăriĭ, întru nimică să nu fii supăraţ, numaĭ la cheltuiala tărguluĭ ce s'a face acolò, să dè ş[i] eĭ căte treĭzăcĭ de ban[ĭ] într'un an, de casă, iar maĭ multă supărare să nu aibă.» Iscălitura Domnuluĭ. Pecete cu chinovar.

29. F. d. (c. 1780). «Marcu zăt Lucăĭ Menţu, înpreună cu soţul meŭ Dolcuţa ş[i] ginere luĭ Andronic frate luĭ» *(sic)*, vinde «Lucăĭ luĭ Golev, Arman de Botăşenĭ . . ., o dughene, între dughena ğupănuluĭ Afendulo ş[i] între dughena luĭ Ivan Bolfosul, Arman», cu 85 de leĭ. «Am văndut parte mè, o dughenă şi ğumătate de hrubă acestor 3 fraţ: Lucá Golev ş[i] luĭ Ivan Golev ş[i] luĭ Gligorie Golev». Marturĭ: Ἀφενδουλῆς παρόν, Simion Stihie. — V. n° 11.

30. 20 Iulie 1780. Zapis luĭ «Gheorghii Buiuc nepot luĭ Afenduli cupeţĭ ot Bot[o]şenĭ», pentru vînzarea unuĭ «loc de cărşmă şi de dughian[ă], în tărgu în Bot[o]şenĭ, pe Uliţa Vechi, alăture cu casele luĭ Drăgan Jidv.», cu 265 de leĭ.

31. 15 Decembre 1780. «Vasilic[ă] sin Simion Botezatul» vinde «ğupănuluĭ Anton şi ğupănuluĭ Todiraşcu sin Hagi Axinte Hăul» o casă cu loc şi pivniţă, «în mahalaoa luĭ Sfete Gheorghie . . . Drumul carea vinea de spre Ştefan Stih[i] . . . Locul luĭ Alivantie.» Se plăteşte suma de 500 de leĭ. Iscăleşte şi un Caramfil şi alt cumnat al vînzătoruluĭ. Pecete a Botoşanilor, cu un păun şi: печете . . . — Contestaţiĭ în 1781, în josul cărora iscăleşte Vornicul, «Manolachi Dimache Stolnic».

32. 3 Ianuar 1781. Împărţire între fraţiĭ Ioniţă, D[imitrie] Vel Cluč., şi Miron, Vărnăveştiĭ, — la satele Cerneştĭ, la livada din Scobinţĭ, la Lăleştĭ, la Milinăuţĭ, la Horopcăuţĭ, la Criva. Pomenit «unchiul nostru Ion Vărnav, fratile tatuluĭ nostru . . . Dumisale badeluĭ Dimitrachi . . . Să întru şi eŭ la cumpărătură . . . Grigorie Stărce brat Andreĭ, tot di pe tatăl săŭ Ştefan

Stărce... Moara ce iaste cu vadu părintesc... Se avem a stăpăni trusteĭ; precum şi la iaz, şi în apă, şi în vănatul peşteluĭ asămine să stăpănim trusteĭ... Ce s'aŭ luat de la Crupenţcheştĭ... Copiiĭ frateluĭ nostru, Sandul Vărnav Jicnicer... La stăpănire suroriĭ noastre, Tofana Vartičasă... A unuĭ văr primare a nostru, Iordache Arhip, zestre mumiĭ sale, Ilinca, mătuşa noastră... Copii luĭ Ştefan Gherghel..., copii luĭ Neculaĭ Gherghel... Marie Ursăchioaia [ieaŭ părţĭ din moştenirea luĭ Arhip]... Maică noastră, Safta... Să fie a nepoatiĭ noastre, Mariia, pe care o ţine Mihalache Gĭurğuvanul, fiica răposatiĭ suroriĭ noastre Catriniĭ, pe care aŭ ţinut-o Ioniţe Potlogu, — însă de va avè nepoata noastră copiĭ... Unchiul nostru Gavril Gherghel biv Vel Căpt... Unchiul nostru Necolaĭ Gherghel Med., din liat 1774... Să avem noĭ fraţiĭ a înpărţi tocma.» Batjocură pentru fratele care ar strica învoiala. — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, Botoşanĭ.

33. 14 August 1781. Judecată a «Botezăştilor». Locul lor se vinde luĭ David Goliav. Pecetea oraşuluĭ. Martur: Vornicul (Stolnicul de maĭ sus, n° 31) şi «Tănas[e] starosti, croitor», «Neculaĭ Guleĭ».

34. 14 August 1781. Către «Tănase staroste de croitorĭ, Ioniţ[ă] făclier, staroste de čocli, ş[i] Toaderĭ Gulie», etc. pentru ca să hotărească «locul Burdiĭ ce l-aŭ văndut Botezăşti luĭ David Goliav». Raport către Vornic: «cucon[e] Manolach[i]» (Stolnicul). Iscălitura fiecăruia e în limba luĭ.

35. 19 August 1781. Vornicul de Botoşanĭ (neinteligibil) arată că a pus să se măsoare locul luĭ «David Goliav» de către «Tănase staroste de croitorĭ ş[i] Ioniţă făclieru, staroste de čocli, şi Toader Gulie ş[i] Neculaĭ Gulie şi Toader Triancu ş[i] Grigorie Antonaş ş[i] Anton Hău ş[i] Cerbul staroste de Jădovĭ ş[i] Iosif vechil haham». «Pe lăngă Uliţa Armenască... De spre Toader Soponaru... Păn în gardu luĭ Ioniţ[ă] Botezatul.»

36. Decembre 1781. Costandin Dimitrie Moruz-Vodă, pentru «Dimitrache Vărnav Vel Cluceri, şi cu fraţiĭ săĭ, Ioan şi Miron, Vărnăveşti», cari aŭ satul Cerneştiĭ. Drepturile lor aŭ fost cercetate de Ioan Cantacuzino V. Log. O parte o cum-

părase de la «Mariia Ţăroaia». Altă parte li-o dase Cantacuzino, luînd-o de la Grigori Stărce. Marturĭ: fiiĭ Domnuluĭ, Alexandru, Dimitrie, Gheorghe, şi boieriĭ: Ioan Cantacuzino V. Log., Ştefan Sturza V. Vor., Lupul Costache V. Vor., Necolaĭ Rosit V. Vor., Ioniţă Cantacuzino V. Agă, Gheorghi Sturză V. Vor., Scarlatachi Sturză Hat., Iorgachi V. Post., Ianachi Cantacuzino V. Vist., Neculache Hangeri V. Spat., Costandin Baloş V. Ban, Sandulache Sturză V. Com., Thoma V. Càmăraş, Şărban Buhuş V. Pah., Iordache Baloş V. Căminar, Costandin Cantacuzino V. Serdar, Ştefan Başotă V. Stolnic. — Copie din 1834. — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, Botoşanĭ.

37. 5 Iulie 1783. Vorniciĭ de Botoşanĭ: ... Ban şi [Ienachi] Calimah Paharnic, către «Iani Musteţ[ă], Tănasă staroste de cruitorĭ, Toad[e]rĭ Guli, Neculaiŭ Gulii, Toad[e]re Triancul, Sava Tătar», pentru a hotărnici locul luĭ «David Goliiav».

38. 25 Septembre 1783. «Iacobu Lefticariul» vinde luĭ Ştefan Vărnav Pitarul o casă/în Botoşanĭ, «şi casa cu toat[e] heiurile di afară şi din luntru: cu dulap şi cu masă, cu divanurĭ şi cu laviţ[ĭ], cu poliţ», cumpărată la 1777, prin zapis întărit de Stolnicul Manolache Dimache. Iscăleşte jos, ca «răzăş», şi Costandin Vărnav biv Vel Ban. — Documentele I. Draganovicĭ, Botoşanĭ.

39. 19 Decembre 1783. «Ion sin Simion Botezatul din Bot[o]şanĭ» vinde «ğupănuluĭ Anton sin Hagi Acsinte Hăul» «o casă a mia ..., în mahalao arminească». Martur şi un Calofir. Pecete a Botoşanilor, cu un păun, supt care data de «1780» şi inscripţia: «Pecete tărguluĭ Botoşanĭ». Şi «Pavăl cupeţ, frate luĭ Ioniţă, fiindŭ ipitropĭ la Sfănt[ul] Gheorghi». — Întăritura, din 31, a Vorniculuĭ e iscălită: Ioan Calimah biv Vel Paharnic.

40. F. d. (de la 1785). Alexandru Ioan Mavrocordat, pentru Dimitrii Vărnav biv Vel Clucer, care are moşie satul Cerneştiĭ (Ţ. Hîrlăŭ). «Ţăraniĭ» vecinĭ trimet vitele în păşunile luĭ şi i-aŭ tăiat «un rădĭ». «Păşunatul vitilor fără învoiala stăpănilor moşii nu aŭ volnicii împregiuraşi a-ĭ faci calcare cu vite saŭ altă năvălire în moşiia altora, cum şi rădiurile i dumbrăvile de pe moşiĭ dintr'un început aŭ fost apărati, şi nime fără

voia stăpânilor moșii nu aŭ volnicii a tăia macar un copacĭ, ci numaĭ din codri marĭ iaste slobod a tăia fiiștícine lemni de orĭ-ce trebuință, neopriț.» — Copie tărzie. — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, Botoșanĭ.

41. 30 Ianuar 1785. Testament al luĭ Ioniță Vărnav. Lasă tot frateluĭ maĭ mic, Miron, «atăta cele mișcătoare, căt ș[i] cele stănătoare» *(sic)*. Și «a patra parte de sat din Cerneștĭ, care o am și eŭ danii de la unchiul mieŭ Isaiia călugăr[ul]»; și parte din Zăiceștĭ. «Și l-am hotărăt ca să-m[ĭ] facă un schit în pustiiŭ la munte, cari să fii pentru pomenire sufletuluĭ mieŭ, și să fii datoriŭ a plăti toate datoriile mele, ce vor fi la frate-mieŭ Dumitrachi i alțiĭ». Marturĭ: «preutul Simin ..., Gavril Vornicul, eŭ Lupul vătavul, crucere luĭ Dumitrachi, m'am tămplat». — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, Botoșanĭ.

42. 16 Iulie 1785. Mărturia «luĭ Postolachi zăt Sandul Borcilă» pentru un loc «în tărgul Cailor». Bezmănarul, Cuciuc Iani moare. Îĭ urmează aicĭ o soră a luĭ, «care soră... aŭ fost călugăriță la o mănăstire la Trepezonda, care să numește Theoschepasto și, după moartea călugărițiĭ, ià aŭ afierosit dugheana mănăstiriĭ, iară starița aceĭ mănăstirĭ, Luchiianì, neavănd pe altŭ să facă epitrop aicĭ, s'aŭ sculat Eftimie călugărul și s'aŭ făcut el săngur epitrop, și aŭ măncat chiriia aceĭ dugheane pe cățva anĭ până la moartea luĭ». Apoĭ starița face epitrop «pe mine, Costandin Apostolu». Vede lemnul stricat și trece dugheana proprietaruluĭ loculuĭ, luînd de la el 50 deleĭ, «și la treĭ anĭ să aibă încă a maĭ da sfintiĭ mănăstirĭ un sărindar». Iscălește grecește, împreună cu alțĭ doĭ Apostolos. Apoĭ: Vasilie Stihie, Panait săn Avram, Lazor săn Panaite, Dumitrache săn Andronachi.

43. 1-iŭ Iulie 1786. Mărturie către Domn pentru locul de casă ce are un Evreŭ «aicĭ în Botoșanĭ, între Ulița Vechi și ulița ce merge în spre Sfeti Gheorghi, care loc îl ari rămas de la un unchiŭ al săŭ ..., Izrail Jidv. din tărgul Eșuluĭ». E «împresurat de cătră locurili altor răzaș și înpregŭraș». Se află în hotar cu Lebădă Armeanul, cu Stolniceasa Ancuța Hristoverghioaia, «care loc aŭ fost gospodu, ș[i] s'aŭ dat dumi-

sali miluiri de Mărie Sa Alecsandru Ioanu Mavrocordat Voevodu, şi pără în faţa uliţiĭ ce merge spre Sfeti Gheorghiia ... S'aŭ pus doaî petri chiotorĭ loculuĭ ... Fundu loculuĭ ... În sus, în spre căsăpiĭ, ş[i] păr în locul Trianculuĭ Armanu ... Hudiţa ce disparte locul dumisali Postelnic Iordachi Caraonfilu ş[i] pintre locul luĭ Izrail ... Colţul porţiĭ luĭ Izdrail ... Un Grigori Tiutiuliuc ... Aceştĭ tărgoveţĭ bătrănĭ, anume Tănase staroste de croitorĭ i Gheorghi Păunu i Costandin Colăcelu, Neculaĭ Muste ĭ Toader Gulii, i Iancul sin Iani Jidv.» Iscălesc: Iordachi [Lazul] Paharnic (?), Νικλς χ: α: μεδλ. (Nicolae H. Aslan Medelnicer; v. la data de 26 August 1794) (Vorniciĭ), orăşeniĭ citaţĭ şi cincĭ Evreĭ, maĭ în jos.

44. 8 Octombre 1786. «Istrofor Ilii a luĭ Iordachi» vinde «vătav[u]luĭ Mih[a]lachi Lefter» «un pogon vii la di[a]lul Cornilor ... în 19 leĭ ..., cu voia mè şi cu a fămei mele, şi am întrebat şi pe toţĭ răzăşiĭ meĭ şi aŭ zis că n'or cumpăra nimi». Marturĭ: «Vasile Goagă, răzeş şi ogrădaş, am pus deget[ul]. Eŭ Nag răzeş, am pus ... eŭ Vasile Tiron, răzeş, am pus deget[ul], şi ogrădaş. Acest zapis s'aŭ făcut la mănăstire, înnaintea tuturor răzăşilor ...» — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

45. «1088, Gher 1» (*sic*). «Vasile sin Savin Vasluenuluĭ» vinde «dum. Leibi Jidovuluĭ, cibotaru», «dou casi într'u pereti, cu locul lor». — Documentele I. Draganovicĭ, Botoşanĭ.

46. 11 Novembre 1792. Vînzare de loc către «Postelnicul Ştefan Vărnav», din parte «Catrineĭ soţia luĭ Gheorghi (?) Dumbrăvanuluĭ». — *Ibid.*

47. 7 Mart 1794. Mihail Costandin Sučul-Vodă, pentru jaloba dată de «negustoriĭ pămintenĭ din tărgul Botoşaniĭ ...: avănd hrisov g[os]pod de la ceĭ maĭ înnainte de noĭ luminaţĭ Domnĭ, de aşăzare rănduelii lor, în răzvrătire trecutelor vremĭ s'ar fi prăpădit. Numaĭ, spre încredinţare, aŭ scos de aŭ arătat cărţĭ date de atuncea, după cuprindere aceluĭ hrisov, la măna lor, de putè fi cunoscuţĭ că sănt negustorĭ de Botoşanĭ, şi s'aŭ păzit orănduiala aşăzăriĭ lor nesmintit», cerînd hrisov pentru «preveleghiile lor», «ca uniĭ cea nu puţăn folos aduc cu negustorie lor şi Cămăriĭ g[o]spod, şi lăcuitorilor înles-

nire la alijverişul lor.» Hotăreşte deci: «la vreme desătinii, pe drepte bucatele lor cea vor avia, să plătiască desătina pănă la trii lei bucata, căte patru părale vechi de stup şi de rămătoriŭ», — pentru rest dînd ca şi ceilalţi locuitori. «Cu cai de olac, cu alte rănduelĭ de cară, salahori, cherestè, chile la rănduiala zah[e]relii, şi cu alte angării cea vor fi pe alţi lăcuitori, aceştie întru nimică de aceste să nu să supere, cea să fie apăraţi; fără numai birul lor să aibă a-l plăti după aşăzare, iar la cheltuealile tărgului cea să vor întămpla acolò în Botoşani să dea şi ei agiutoriŭ celoralalţi tărgoveţi căte triizăci bani pe an, de casă. Fiĉorii lor, fraţii lor, cum şi calfele lor, umblănd cu marfă pe la iarmaroaci şi pe la zăle de tărgu pentru alişverişul lor, să nu să supere de cătră dregători, niĉ să le ià vrea-un ban cu pricină de bir, fiindcă ei plătesc birul lor la Ţănt. Botoşani, adeveriţi fiind prin mărturie dregătorilor ot Botoşani că sănt de briasla negustorilor birnici ot tam. Păstorii şi argaţii cea vor avè pe la bucatele şi căşlile lor, cum şi la alte negustorii a lor, fiind Mazuri, Ruşi, oamini striini, să nu fie supăraţi de cătră nimine pentru bir; asămine şi flecăi pămintenĭ neînsuraţi şi cu părinţi, fiindcă plătesc părinţăi lor bir la satul unde să află şăzători; iar, fiind însuraţi, şi nu să vor afla legaţi cu birul la vrea-un sat, pe unii ca acie să-i pue dregătorii la bir după stare şi putinţa lor. Asămine şi flecăi pămintenĭ neînsuraţi şi fără părinţi, fiind de vrăstă şi de n'or fi legaţi cu birul la vrea-un sat. Pentru boii ce să rup cărduri de pin cirezi şi fugu, cum şi cai, epi din hergheliĭ, să aibă a da colacul la cine i-ar găsi, numai căte doi lei de cărdu; iar, cănd s'ar răzleţi din ciriadă căte un boŭ saŭ doi, cum şi din herghelii căte un cal, iapă, saŭ căte doaî, atunce vor da colacul căte un leŭ de boŭ, cum şi de cal, iapă. Umblănd aceştie negustori prin ţară pentru alijverişul lor, avănd niscaiva pricini cu cineva, poruncim dumv. ispravnici i giudecători de pe la Ţăn[u]t[u]ri, să aveţi a giudeca cu dreptate prin carte de giudecată, saŭ, nemulţămindu-să cu giudecata de acolo, cu ză de soroc şi cumărturie dumv., să vie la Divanul g[os]pod. Pentru moşiile care le ţăn cu anul pentru păşunatul bucatelor, şi

pentru fănul ce fac pentru hrana vitelor lor, și fac arătare că uniĭ din lăcuitorĭ fără tocmală și cu sălnicie întră de ară și cosăsc, cum și făn gata li eŭ, poroncim Domnie Mea: întăĭ pentru ceĭ cea li s'ar cădia protimisăre la cumpărat veniturilor de moșiĭ cu anul, până la Sveti Gheorghie fieștecine să aibă a-ș căuta protimisăre după dreptate, iar după sorocul arătat nimine să nu fie volnic a ceri protimisire. Al doile, pentru ceĭ care n'or fi avănd loc îndestul de arat și de cosăt pe moșie care să află șăzătoru, nič vețĭ afla venitul aceĭ moșiĭ văndut la alțiĭ pentru nigustorie, de nu să vor putè învoi cu stăpăniĭ moșăilor ca să le dea loc cu dejmă pentru arat și cosit, atuncea dumv. să le găsățĭ loc pe moșiile ce să megieșăsc înpregiur, cu dejmă și învoială, să-ș facă arăturĭ și sămănăturĭ și fănețe pentru vitele lor, însă numaĭ pentru trebuința lor, iar nu și de nigustorie, dăndu-li-să loc de o parte, iar nu împrăștiiat, cu străcăciune moșii. Iar care va îndrăzni și va întra cu sălnicie în alte moșiĭ, să are saŭ să cosască fără învoială saŭ fără știre dumv., saŭ să năvăliască a lua fînul cuiva fără tocmală, pe uniĭ ca acie să-ĭ cercetațĭ și să-ĭ înfrănațĭ, și nič de cum să nu-ĭ îngăduițĭ, fiindcă voința Domnii Mele iaste să se păzască dreptate de cătră toțĭ, spre folosul obștiĭ. Drept aceaia poroncim Domnie Mea dum. ispravč., giudecătorĭ, cum și tuturor dregătorilor, căpitanĭ saŭ zapciĭ i slujătorĭ, pentru toate să avețĭ a urmà întocmaĭ și pe deplin după cum maĭ sus să cuprinde prin hrisovul acesta.» Pecete mare cu chinovar. Iscălitura Domnuluĭ. — Întărire la Mart 1796 și 31 August 1799.

48. 27 Mart 1794. «Isvod de zăstre č-am dat iubitiĭ fiiciĭ noastre Catincăĭ [Vîrnav] ... 1 plug de boĭ, cu toate tacămurile ..., 1 păreche șerjĭ de purtat ..., 2 farfurioare de argint și cu lingurile lor de argint ..., 2 cufire ..., 1 rănd de strae de cacom, 1 rănd de strae blănit[e] cu săngiap, 2 fuste de maltin, 1 perdea de maltin ..., 1 paplomă de atlas ..., 4 perenuță micĭ ... 2 cămășĭ de meles.» — Colecția d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșanĭ.

49. 26 August 1794. Raport către Domn, pentru procesul dintre Izdrail Jid[o]v[ul] și Triancul Arman. Se face cer-

cetare la locul disputat, din Botoşanĭ. Li se cer «îndreptările ce aŭ». Triancul arată un act de cumpărătură de la «Grigori ciubotar, ginerele luĭ Andrieş» şi o judecată, din 12 Novembre 1765, de la «răpousatul Manolache [Dimachi] Stolc., fiind Vor[ni]c într'acè vreme la Bot[o]şanĭ», şi pîră cu «Calmăn Jidv.» pentru casă. Cercetase atuncĭ (în 1765) «protopopu Ivaşco şi alţĭ tărgoveţĭ bătrănĭ . . . Şi aŭ adus şi pe Ioana Tiutiuličas[a]», fimeia vănzătoriuluĭ loculuĭ, de aŭ mersu denainte bisericiĭ şi aŭ rădicat cu sufletul eĭ că, pe unde s'aŭ pus sămne, pe acolò iaste stăpănire loculuĭ eĭ ce aŭ văndut luĭ Isaia Triancul, ş[i] cum că nu s[ă] împresoară nimic hotarul Jidovuluĭ de locul Armanuluĭ». Evreul arată o mărturie de tîrgoveţĭ, fără dată, «care mărturie ar fi dat-o după o carte de blăstăm ce li-ar fi adus Jidv., temăndu-s[ă] de blăstăm ... Aŭ maĭ arătat şi o carte de ğiudecată de la răpousatul Pah. Iordache Lazul şi dum[nea]luĭ Med. Neculaĭ Aslan, din let 1786, Iuli 1, fiind atuncea Vor[ni]č la Bot[o]şanĭ . . . Uliţa Căsăpieĭ . . .» Triancul aduce acum mărturie de la tîrgoveţĭ, pe cari Evreul îĭ declară că nu sînt de credinţă. Se numesc pentru a vedea aceasta: «protopopu Ioan şi Athanasie proin prot.»: eĭ spun că aŭ mărturisit «fără vre un interes saŭ vicleşug . . . De iznoavă am rănduit cu ţidulă neguţitorĭ cinstiţĭ, pe Lupaşcu cupeţ i Ioniţă Samdangi [1] i Hagi Enciul i Apostu Panaite i Toader Pisoschi i Caramfil Casăp i Gheorghi nemesnic i Pavăl Botezat . . . Şi să cercetezi şi pentru doî pietre ce s'aŭ găsit acum, în anul acesta, hotară vechĭ, cu cărbunĭ de desupt, să afle ce loc hotărăsc acele pietre.» Se vede că ele despărţiaŭ pe Triancul de «Lebădă Armanu». Caută apoĭ «întăĭ pentru carte de ğudecată č-aŭ dat răpousatul Pah. Iordache Lazu şi Med. Neculaĭ Aslan luĭ Izdrail Jidv., cu ce cuvănt îl bagă pe Jidv. cu o bucată de loc pe lăngă locul Trianculuĭ, să ias[ă] în uliţa Căsăpieĭ, ş[i] am aflat că Pah. Lazu, avănd interes să ei o bucată de loc din locul luĭ Lebădă Armanul, făcăndu-l loc domnesc,

[1] Luminărar. V. Hurmuzaki, X, p. 536. Cf. Şăineanu, *Infl. orientală*, III, p. 113.

aŭ dat luĭ Izdrail Jidv. loc în locul Triancului, ca s[ă] ias[ă] în ulița Căsăpieĭ, și acè bucată de loc din locul luĭ Lebădă o aŭ luat și o aŭ dat danie Stolčs. Ancuții Hrisoverghieoai; care bucată de loc maĭ pe urmă o aŭ luat Lebădă iarăș înnapoĭ cu giudecată... Lebădă Armanu, fiind om sărac, și avănd locul casăĭ sale dezgrădit, îl învoè pe Jidv. de umbla pe locul Armanuluĭ la poarta sa... Am cercetat și pentru mărturie tărgoveților ce are Jidv., de iaste adevărată, ș[i] nicĭ unul din ceĭ iscăliți nu trăește, și, potrivind scrisoare unuĭ Ioniță Aftănas[e] ce iaste iscălit într'acè mărturie, că aŭ scris mărturie, cu alte scrisorì ce s'aú maĭ găsit scrisă de acel Aftănasie, și nicĭ scrisoare, nicĭ iscălitura nu să potrivește, nicĭ velet saŭ lună nu are. Dar, măcar adevărată să fie, aceĭ tărgovețĭ prin acĕastă mărturie a lor nu mărturisăsc că ar fi avut loc dintr'o uliță păr într'alta, ci numaĭ pentru o șură și poartă arată. Cum și carte de blăstăm ce să arată într' acĕasta mărturie că aŭ fost scos Jidv. asupra celor ce vor ști locul său, s'aŭ aflat neadevărată, că iscălitura Preosfinții Sale răpousatuluĭ Mit. Gavriil nu iaste, ci iaste de mănă streină făcută. Care, potrivindu-s[ă] cu alte iscăliturĭ și maĭ vechĭ, ce s'aŭ aflat, a răpousatuluĭ Mit., și nu să potrivește (cum să va vedè).» Două iscăliturĭ.

50. 15 Decembre 1794. «Mateĭ Milo Banu», Vornic de Botoșanĭ [1], poruncește pentru un proces al familieĭ Hăul. Era o moștenire, maĭ mult de caĭ. Datoriĭ aŭ față de mort: Tudorì Mustiați, Baron Neculaĭ Caprì, Jidoviĭ ot Juravna, Bogdan Iacobovič; «aice în tărgu: la Norset și Necolaĭ Haivaz». «Ce s'aŭ adeverit cà s'aŭ cheltuit cu biserica ce să faci: 3.300 [galbinĭ].» «Odaia de afară, pentru a tuturor fraților vite.»

51. 1-iŭ Februar 1795. Mihail Costandin Suțu-Vodă întărește («Andrunachi Donicĭ Medelnicer procitelem»), o anaforà în pricina dintre egumenul de la Sf. Sava și «Dionisie igumen monastiriĭ Făstăciĭ», de o parte, iar, de alta, «vechilu dum. Scarlat Sturza, maiorul Ioniță Măcărescu», pentru că Toderenii ar încălca moșiile mănăstirilor și a «Balașiĭ» Vîrnăvoaia. Se

[1] A scris și versurĭ, despre care v. *Ist. lit. rom.*, tabla.

pomenește hotarnica făcută la 5 Iulie 7259 (1751), de un «Gavril Vîrnav biv Medelnicer, Simion Cheşcu Uricaru, Dumitrașcu Stroicĭ Postč.» «Moșiia Băicenĭ a dum. Vel Logofăt Iordachi Ghica.» Apoĭ un act din «7189 (1680), Dechemvrie 12, de la Mitropolitul țăriĭ și velițiĭ boerĭ..., pentru moșiile Berhoeștĭ, Zăpodie și Săbienĭ, lîngă Priporănĭ și Rănghileștĭ («care moșie Priporăniĭ este alăture, din sus, cu Vlăiceniĭ»)... Și de acolo la vale, pe văiugă, drumul în ğos, de la capitile pămînturilor, piste șăsu, prin vîrtoape, în costișă de-asupra vizunii, s'aŭ pus stălpu, alăture cu locu Husienilor.» S'a cercetat și «de dumnealuĭ Vel Vornic Iancu Raz[u]... Moșiia Vlăicenĭ fiind înpreună cu alte gospod moșiĭ: Priporăniĭ, Țăpoloșăniĭ, Dărmăneștiĭ, cuprinsă tot într'un hotar... Hotară a Răusănilor și a Husăenilor... De cătră noĭ așè să socotești ca prin pravățul aceștiĭ petri să să facă colțu între aceste doă moșiĭ... La capătul de spre răsărit care în curmezișul Husienilor să dei pravățĭ de piatra de la Vizuniea... Să măsoară în pravățĭ drept 1.400 stănjănĭ...» Iscălesc: Ioan Cant. Vel Logofăt, Necolaĭ Roset Logofăt, Lascarachi Rosăt Vistier, Iordachi Baluș Vistier, Costandin Grečanu Vel Vornic, Grigori Vintura Postelnic, Dimitrii Saul Vor[ni]c. «Asămuire de pe Condica Divanuluĭ.»

52. 3 Iulie 1795. «Preutul Miron proin protopop» vinde «ğupănuluĭ David Goiliav... un loc în mahalaoa luĭ Sfeti Gheorghi, care locul din ğos să megieșește cu locul preutuluĭ Ioniță, iar din sus să megieșește cu locul luĭ Dumitru Cărlan și cu Ilii Checheriți». Iea «o sută de leĭ, cu o șamalăgè». Între iscăliturĭ, nepotul vînzătoruluĭ și «ereĭ Ioan, rezeș, cu voe mè», «și eŭ Arăchel sin Lodivu m'am tămplat»; două iscăliturĭ armeneștĭ.

53. 14 August 1795. «Preutul Ion de la Sti. Nicolaĭ din Botoșanĭ» vinde luĭ «David Arman» un loc «în maha[la]oa luĭ Sti. Gheorghi», lîngă al «Munteanuluĭ Crăste» și cu «părăul». Iscălește un Grec și 'Απόστολος Κονσταντίνου.

54. 7 Ianuar 1796. Patru boierĭ către «Crăste Botezatul i Iordachi Gule, i Gavril Vițul. Prosfiție Sa părintele Vlădica de la Săntul Necolaĭ [din Păpăuțĭ] ne-aŭ făcut arătare că proin protopop

Miron și cu preotul Ioniță aŭ văndut luĭ David Arman un loc de s'aŭ făcut salhanao, și ar fi întrat Armanul și în locul mă-n[ă]st[i]reĭ.» Să cerceteze. — Pe a doua foaie, cercetarea, iscălită de Gule, de Botezatul, de «Ghiorghi Dămian», «Ioniț[ă] Părgaru» și «Ion Gros». Eĭ zic: «David Goli». Pomenesc «drumul ce mergi la Tulburenĭ».

55. 9 Ianuar 1796. «Postolachi din Corlătenĭ» vinde «lu «David Goleav» «o dugheană, cu locul eĭ, aice, în Botoșanĭ, la ulița ce pogoară spre Tărgu Cailor vechiŭ». Iscălește și Παρασκεβᾶς Βασιλίου, γίτονας.

56. 9 Ianuar 1796. «Postolache din Corlătenĭ» vinde o dugheană luĭ «David Goleav». Vecinĭ: Parascheva Vasiliu, «ulița ce pogoară spre Pisoțchiĭ», Ghiorghie Brașovan[u]l. Întărit la 10, «în Nicșănĭ», de «Moldovan, k. k. curator».

57. 18 Mart 1796. Hotărnicie de loc la Botoșanĭ, «din cinstită porunca dumilorsali boerilor Vornicĭ dă Botoșanĭ, dum[nea]luĭ Ban Mateĭ Mil[o] și dum[nea]luĭ Pahr. Iordachi Haretul», a loculuĭ luĭ Vasili Balș Cluč. la mahalaua Vrăbieniĭ. Vecinĭ: Necula Băcal, Costandin Vărnav. Iscălesc: Apostul Bezečă, Toader Guliĭ, Vasili Leca, Neculaĭ Muste, Grigorii Muste, Costandin Bașotă Ban. Pecetea din 1780 a orașuluĭ. Scrie Nedelco Logft. — Documentele I. Draganovicĭ, Botoșanĭ.

58. 15 Iulie 1796. Învoială, întărită de Mitropolitul Iacov, între «Bălașa, soții răposatuluĭ Miron Vărnav Postelnic (și, neștiindu dm[1] carte, am iscălit-o, e[ŭ] nepot[ul] dm[Y], Ioniță Vărnav Postelnic, cu zisa dm[lI])» (ea era «fiica Șat. Petre Cheșcu») și «ginerele mieŭ Gheorghie biv Căptn. za dărăbanĭ». Ea avea zestre parte din Livenĭ (Ț. Dorohoiŭ). «Treĭsprăzăce capete de vite, caĭ și epe și doozăcĭ și cincĭ vite albe, boĭ și vacĭ». Avea și Crăčuneștiĭ (Ț. Vasluiŭ), viĭ la Țifeștĭ. Martur și «Gheorghie Cogl. Post.». — La un adaus din 1799, iscălește «ὁ Ἱεραπόλεως Γρηγόριος». — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșanĭ.

59. 15 Iulie 1796. Învoiala Balașeĭ Vărnav cu ginerele eĭ «Gheorghi biv Vel Căptn. de darabanĭ», pentru satul Zăiceștiĭ. Adeverință a luĭ «Grigorie Ierapoleos». — Resumat de după 1840. — *Ibid.*

60. 4 August 1796. «Ghiorghie Elefterie din Botoşanĭ» vinde luĭ «David Goleav» parte din locul său de dugheană «de la Iordachi sin Tănasă Pahaia..., în dosul dughenilor dum[i]s[a]l[e]..., şi o bucată de magazie a dugheniĭ mele». Iea 250 de leĭ. Iscălitură grecească. Marturĭ : Γεώργιος Νικολάου, Νικόλας Σταβαρακόγλου, doĭ Armenĭ, un Evreŭ şi «Dumitrachi Andronachi băcal».

61. 19 Novembre 1796. «Diiaconul Ion Borcil[ă]» împrumută de la «ğupănul Davidŭ Goleav» 60 de leĭ, «şi dobănda lor căte treĭzecĭ şi cincĭ de părale pe lună, şi vadea treĭ lunĭ de zile. Iară, neîntămplăndu-să bani la numita zi, atunce d' să aibă a-mŭ lua livada, făr de nicĭ un cuvănt de pricină.»

62. 1-iŭ April 1799. «Malcaz, dimpreună cu soţul meŭ Rughina i cu fii noştri», vînd luĭ David «Goiliav» «o dughiană ce este şi de noĭ cumpărată de la Costandin sin Saviĭ staroste de blănarĭ din Iaşĭ... Care dughiana, cu locul eĭ, să hotărăşte di spre Răsărit cu dughiana dumisali ğupănuluĭ Gaşpar, şi di spre amiazizi să hotărăşte cu dughiana dumisali David Goiliav, cumpărător». David dă o mie de leĭ. Maĭ multe iscăliturĭ armeneşti.

63. 2 April 1800. Împărţirea părţiĭ luĭ Gaşpar Hăul. Iscălesc ca Vornicĭ de Botoşanĭ: Iancu Miclescu (?) Ban şi...

64. 1-iŭ Septembre 1801. Chiriiac Blănariul iea de la «Toderaşcu Goleav» «un loc de dugheană», pentru a face dugheană pe dînsul, stăpînind-o apoĭ timp de unsprezece anĭ. Dar «la aceia ce or da alţiĭ, să aibu eŭ protimisire, de-mĭ va trebui». Martur un Βασιλίου şi un Ion starosti. Scrie «Costandin Ioan».

65. 12 Octombre 1802. «Negul Croitoriul» se învoieşte cu «jupănul Mihaiŭ», «ca să-ĭ lucrez doo firte de vii într'un an, cu toate ali meli; dumnealuĭ să aibă a întra cu ciubărul; şi tocmela ne-aŭ fost să-m dè patru leĭ banĭ... Eŭ Istrofor Ilei sănt chizeş.» — *Ibid.*

66. 12 Decembre 1802. Testament al preoteseĭ Theodosia, a popeĭ Panaite din Botoşanĭ. Îşĭ arată «gîndul mieŭ cătră moştenitoriĭ meĭ ceĭ aleş, cu care voescŭ să schivernisească eĭ avere mè». Lasă moştenitor întăiŭ pe soţul feteĭ eĭ Soltana, Ioan Drăgomir: îĭ dă casa, pe care i-o cedase înnaintea a

«vr'o căteva obrază cinstite». «Lăsăndu-mă în spatele ginerelui mieŭ, ca să mă ţie păn la moarte mè cu cele trebuinčoas[e] şi, după petrecere mè din viiaţă, să aibă a-mĭ purta grijile cele orănduite, după cum îĭ voĭ lăsa eŭ cu limbă de moarte». Iscălesc fiiĭ şi, între eĭ, «Theodor pop vameş *(sic)*, fičor răposatuluĭ preutuluĭ Panait». — Documentele d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

67. 26 Octombre 1802. «Avram sin Marcu Jid., dinpreună cu soţul meŭ Sura», dă zapis luĭ «David Goilav» că «am nămit casile şi pivniţa», etc., pe 15 anĭ, cu 380 de leĭ daţĭ înnainte (o sută pe an). «Ni-am iscălit maĭ jos jiddoveşti.» Scrie Dumitrachi Andronachi.

68. [Botoşanĭ], 15 Decembre 1803. «Ilii Muste» iea împrumut 500 de leĭ de la «Căpitanul Sava», puindu-şĭ viile amanet.

69. 20 Iulie 1805. Zapis grecesc de vînzare τῷ κὺρ Δημητρίῳ Φακλιέρη a unuĭ loc al «mănăstiriĭ Sfîntuluĭ Nicolae, πλησίον τοῦ ὀσπητίου τοῦ Λατόϊ, cu bezmăn de 3 leĭ pe an. — Originalul la d. Al. Şmelţ, în Botoşanĭ.

70. 24 Septembre 1805. Vînzare «dumisale luĭ Căp[i]tanul Miholčol ot Chiş[i]năŭ» de casă «aice în măhălao cè de sus, pe moşiia Sŭfinţilor Arha[n]ghelĭ, în preţĭ 250 leĭ.» Iscălesc: Gherghe, Iosape. — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

71. 25 Septembre 1808. Mezat pentru un loc din Botoşanĭ. Oferă: Nicola Adam, Ioniţ[ă] Căpt., Ἰωάνις Κέζαδα *(sic)*, Costachi Pisoschi, Ban Costand[in] Miclescu, Zmaragda Cogălniceniţa, Λεώνης Παγραντῆς, Vasili Pisoschi, Petrachi Vărnav, Post. Iordache, Vasilii Gĭoanŭ, Ban Lazu. — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

72. Botoşanĭ, 12 Decembre 1808. Ion Dragomir vinde «cuconuluĭ Petrachi Vărnav biv Vel Cam.» o casă, «în mahalaoa Vrăbienilor, în poporul precuviosăĭ maică noastră Paraschevì». Se strigase la mezat de «Ispir telal». Iea 2.815 leĭ. Vecinĭ: «Cucoana Zoiţa Dimitroaia, dum. Sul. Vasili Pisoschi, dum. Iordachi Manoli». Scrie «Nicolaĭ Dan». — Iscălesc doĭ Banĭ, Vorniciĭ tîrguluĭ. — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

73. «1809, Ghenar 18, Botoşan[ĭ].» «Ion Furmagiu, dinpreună cu soţul meŭ Varvară», vînd «luĭ Vasili Huţanu», «o cas[ă] pe locul mănăstiri în mahalaoa Vrăbieni, lăngă cas[a] Lătoiuluĭ», cu 250 de leĭ, «banĭ curaţ», daţĭ «în măinile noastră». Marturĭ: un Παναγηότη, Eni Hurmuzi, Χαριτῶνος Γεωργίου. Scrie Nicola Adam. — *Ibid.*

74. 3 Iulie 1809. Vornicul de Botoşanĭ: «[Alexandru] Calimah» însărcinează pe Polcovnicul Ioniţ[ă] Praj[o]van, Căpt. Hriste şi Dumitru Măcresa să hotărnicească pe moştenitoriĭ Pitaruluĭ Ştefan Vărnav. Hristea iscăleşte greceşte. — Documente I. Draganovicĭ, Botoşanĭ.

75. Botoşanĭ, 1-iŭ Ianuar 1810. Împărţirea averiĭ Hăuleştilor. Era proces şi la Sniatyn, Maria, fata Hăuluĭ, era soţia luĭ Goilav; Ecaterina, a luĭ Grigori Bogdanovicĭ. — Traducere din 1857, întărită cu pecetea «Eforieĭ Comunităţeĭ Armene din Botoşenĭ».

76. 12 Iunie 1810. «Căpitanul Gheorghie, ginerile răpăosatuluĭ Ion Coştianul din Tărg[ul]-Frumos», vinde luĭ «David Goliaf» o dughenită «în mahalaoa Tărguluĭ Noŭ» din «Botoşanĭ», în hotar cu «Stolnicul Ianachi Codrescul». Iea în loc pămînt în «Mahalaoa Armeniască, din sus de potul cel de piiatră, lăngă casa Frănzăloae». Maĭ iea «o orochiţă pentru fiica mè şi pentru mine pol izbichir şam i plata vichiluluĭ cu chiriile». Prevede cînd ar veni cineva «cu vre o scrisoare pretindirisitoare».

77. 1-iŭ Ianuar 1812. «Todiraşcu sin Ion Goilaf» închiriază pe cincĭ anĭ «luĭ Chiriiac staroste de blănarĭ» o dugheană, «alăturată cu crăşma răpăosatuluĭ Gheorghi Buiuc şi între faţa dugheneĭ furmeĭ d[le] şi cu loc din dos, ţarcul cät să află îngrădit di spre căsăpie». Scrie Iordachi dascalul.

78. 13 Mart 1812. Vînzare de casă «în mahalao Vrăbienĭ». Iscălesc: Gheorghi Cantacu[zino], Iordachi Miclescu, Ştefan ... Sluger şi preoţiĭ Athanas[e] şi Darii. «S'aŭ [pus] pecete tărguluĭ de mine: Ilie iconom şi proto[po]p; 1819, Maĭ 13.» Pecetea din 1780. — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

79. 24 Maiŭ 1812. «Başotă (?) Caminarĭ» face raport la

plîngerea unuĭ praporcic. A *rînduit* «pe aceştĭ neguţitorĭ cinstiţ de aŭ maĭ făcut cercetare, pe d. Hagi Sămion, Dimitri Polihroni, i Enacachi săn Hagi Enciu, i Căpt. Gavril Popovič, i Gheorghii Buecliu, ş[i] Sava Marcu». — Raportul lor e din 22. Goilav era «un gìnire» al Hăuleştilor [v. n° 75]. Pomenit şi un «David săn Mane». Enciu iscăleşte greceşte, ceĭ doĭ din urmă armeneşte; Popovicĭ e «căpt. de tărgu». — Şi altă cercetare, la 10 Iunie. Pomeniţĭ: Necolaĭ Focşa, Garabet Bolfosu, Moisa Goilav. Iscălesc Armenĭ, Popovicĭ şi «Ananie Calistru», «Ioniţ[ă] Vel Căpt.». — Întărire de la Başotă şi de la cellalt Vornic de Botoşanĭ: «Costachi Can:»

80. 2 Iunie 1812. Proces la Divan între praporcicul Lazarovič şi «Luca Goliiav, Arman din Botoşenĭ». Praporcicul avea să iea 250 de galbenĭ de la «Ariton şi Iacov Hăuleşti», cari fug în Galiţia. Luca-ĭ ocupă locul din oraş. Se află că Luca li dăduse «un loc de livadă ce avè în mahalao Morăreştiĭ, alăture cu livada Hăuleştilor» şi 3.533 de leĭ, 40 de banĭ, «în canţălerie aceĭ Vorniciĭ». Hăuleştiĭ «cu voe Visterii s'aŭ dus în Galiţia». Tocmeala cu Luca se făcuse de faţă cu «Vărtan Antonaş şi alţĭ neguţitorĭ». Nu e decĭ nicĭ o «iconomii» pentru ca Hăuleştiĭ să se puie la adăpost de urmărire. Zapisul era scris de «dascalul Iordachi». «Carile schimbu, măcar că dumnealuĭ praporcicu vrè a zici cum că n'ar fi urmat după cum să urmiază alte schimburĭ şi vănzărĭ, adică să fii zapisul iscălit şi de alţĭ marturĭ şi întărit cu pecete tărguluĭ şi cu iscăliturile dumilorsali Vornicilor de Botoşanĭ, dar cu ačasta nimică nu s'aŭ putut ağuta, în vrem[e] cănd, atăt dumnealor Vorniciĭ de Botoşenĭ, precum şi ceĭ maĭ cinstiţĭ neguţitorĭ din Botoşenĭ încredinţază că schimbul este adevărat.» Baniĭ, aceia 250 de galbenĭ, fusese daţĭ Hăuleştilor de «Grigorii Crăčun, Arman tot din Botoşenĭ», care se vede apoĭ că «aŭ avut tovărăşii şi socoteli de daturĭ şi de luaturĭ cu Hăuleştiĭ».

81. 6 Iunie 1812. Vornicul de Botoşanĭ, Başotă Caminar, către «căpt. de tărgu, Gavril Popovič, d. Hagi Gheorghi Buecliu, Căpt. Ioniţ[ă] Cafegiu, Dimitri Micresa, Ananie Calistru, d. Andronic Bolfosu», pentru a hotărnici pe «Luca Goliav».

82. 23 Mart 1813. «Epitropi răposatuluĭ Vasili Huţanu» daŭ zapis cumnatuluĭ acestuia, «luĭ Nicolaĭ Crucila» că, rămîind de la Vasile «o cas[ă] în mah[alaua] Vrăbienilor, pe locul mănăstire Sfăntuluĭ Nicolaĭ, cu băzmăn, şi nerămăindŭ clironomĭ în urma răposatuluĭ, fiind stărpŭ, adec[ă] murăndu-ĭ copii şi fimea înnainte luĭ», i-o vînd cu 700 de leĭ, primiţĭ «în măinile noastră». Iscălesc «Theodor Sachilarie» şi un Grec. — Originalul la d. Al. Şmelţ, în Botoşanĭ.

83. 12 Maiŭ 1814. «De la Vornicie Botoşenĭ. Fiindcă în uliţa Tărguluĭ Vechiŭ toati dughenile, ş[i] pe de o parte de uliţă, ş[i] pe di altă parte, din învechime sănt făcute cu şandramale pe dinainte dughenilor, cari şandramale sănt făcute şi pentru folosul mărfurilor ce sănt pen dughenĭ, că nu să străcă de arşăţa soareluĭ şi a văntuluĭ, şi, la vreme de ploĭ ş[i] de gloduri, pentru înlesnire noroduluĭ, avănd loc de mersu pe ğos, pe supt acele şăndrămali, fără să pătimască atăta supărare, în cari uliţă, într'un capăt de spre Apus, în răspıntiile drumuluĭ, sănt vr'o căteva dughenĭ a neguţitoriuluĭ Luca Goiliav, Arman di aice, ş[i] la celelante dughenĭ ari făcute trebuinčoasăli şandramale, iar la dughiana din capăt, cari esti şi crăčmă, n'aŭ apucat a-ş face şandramaoa pe drept locul săŭ, ce înnadins l-aŭ fost lăsat slobod, spre a-ş face şăndramaoa trebuinčoasă; şi acum, voindu a-ş face ş[i] acè şandramà, care este de rǎndu ş[i] într'o linie cu a sali dughenĭ ş[i] a altora, Sfinţia Sa părintili Athanasie, proin iconom», se plînge că se iea lumina la o dugheană a «mănăstiriĭ». Nu se poate, «fiindu dughiana mănăst[i]riĭ piste drum ... Ş[i], precum toati dughenili aŭ şăndrămalili lor, spre alijverişu ş[i] folosul mărfurilor ce ţin prin dughenĭ, asămine ş[i] ačastă dughiană poati să aibă şăndrămaoa eĭ». E şi «împodobire rănduluĭ de dughenĭ, şi înlesnire celor ce umblă pin tărgu pe ğos». I se dă voie a o face. «Grigori Man (?).»

84. 26 Octombre 1814. Zapis «luĭ Măgărdicĭ cizmariu», prin care Egumenia Sf. Neculaĭ îĭ dă un loc cu bezmăn, «în mahalaoa Sf. Neculaĭ cel Sărac, pe locul monastireĭ ot Popouţiĭ», pentru «o părechi papucĭ negri cu mestiĭ pe tot anul, înse papucĭ negri bunĭ, după cum ni-a placè; şi se

aibe a mi-ĭ da căndŭ oĭ poftĭ eŭ: se nu fie cuvănt». — Copie modernă.

85. 4 Februar 1815. Un sătean, urmărit de Ștefan Goilav prin vătavul Luță pentru fălcĭ nefăcute, se îndatorește a le face la vară saŭ a le plăti «după cum s'or plăti în ĝos». Iscălește și «Agachi Cucoș», fiul săteanuluĭ.

86. 28 Maiŭ 1815. Nicola Adam către Vasili Balș. Aflînd «ocazion», îĭ dă de știre că «Vasili Leca ș'aŭ ridicat o casă, care maĭ o gătește, numaĭ pe lipit aŭ rămas, pe loc[ul] care o știèm că este a dumitale, în Țigăniile lîngă pod... Și poftescŭ, pe mini să nu mă facĭ știut cătră cineva de aratare acasta, fiindŭcă vram să-l cumpăr de la dum., și vor zice că-ĭ în pizmă.» — Documentele I. Draganovicĭ, Botoșanĭ.

87. 1-iŭ Iunie 1815. Vorniciĭ de Botoșanĭ (— Ban și Θεόδωρος) către «starostile de dulgherĭ, cu triĭ-patru meșterĭ», pentru Vasile Leca, ce face casă pe locul luĭ Balș, fără voie. — Raportul e iscălit de: Dragu staroste de dulgherĭ, cu oamenĭ cincĭ, anume: Gheorghi Mustață, Ion Muraru, Ion Tătaru, Gligori cel Mititel. — *Ibid.*

88. Decembre 1815. «Rughina, soție săvărșituluĭ Marcu Čomag, Arman din Iaș», se plînge Domnuluĭ contra luĭ «David Goliav». Soțul eĭ luase o dugheană la Botoșanĭ, «cu baniĭ meĭ, din salba de la găt, ce am avut zăstri de la părințiĭ meĭ ș[i] darurĭ de pe la uniĭ ș[i] alțiĭ». El împrumută 50 de galbenĭ de la David, apoĭ merge în Polonia, «spre a-ș putè scoate baniĭ ce avè acolò». Ea maĭ împrumută 50 de galbenĭ de la David. Acesta refusă de a scoate de supt amanet dugheana. Soțul se întoarce dintr'un noŭ drum, bolnav. David îĭ cere baniĭ, «îngrozindu-l cu zabețĭ». I se oferă a lua banĭ din chirie. Vinde decĭ la urmă dugheana, fără voia eĭ însă. Goilav ceruse luĭ Marcu, «cu un preotul Mihaĭ de acolo, din Botoșanĭ..., ca să mă iscăliască și pe mine, fără voia mè, cu lacrămile pe obraz fiind: aŭ pus pe preotul Mihaĭ de m'aŭ iscălit... Cap de fimei fiind, nicĭ nu am știut rănduiala ĝudecăților, nicĭ mi-aŭ dat măna ca să-m caut dreptate prin drumul ĝudecățiĭ.» Acum are înfățișare la Divan.

89. 18 Mart 1796 (1816). Vorniciĭ de Botoșenĭ: Costachi Banu

şi Θεόδωρος..., către Necula Adam (?), Dimitrii Mioresa, Ananie Calistru, ca să hotărească locul lui Vasăle Balş Caminar. — În raport: «Părău Căcaină.» — *Ibid.*

90. Iaşĭ, 14 Ianuar 1816. Învoială între Luca Goilav şi femeia ce-ĭ făcuse proces. Iscăliturĭ armeneştĭ. Iscăleşte şi Ioniţ[ă] Vel Căpt. Scrie «Tudurache Cruşuvan».

91. 16 April 1816. Impărţire cu fraţiĭ a luĭ Manuc, fiul «răposatuluĭ Ariton Draghicĭ, Arman de aice din tărgul Botoşanĭ». Tatăl îĭ lăsase o casă «în mahalaoa Morăreştiĭ, din ğos de podul cel de piiatră», iar «unchiul nostru Măgărdič Draghicĭ» o alta «din ğos de casele luĭ Ţigan». Scrie Nicolaĭ Adam.

92. 16 Maiŭ 1816. Θεόδωρος..., Vornic de Botoşanĭ, către Necola Adam, Căpt. Ioniţă, Hagi Ioniţ[ă], Herşcu Batic Sori, Nota Şifter, Simăn Croitorŭ, Leiba Faibişoĭ, «Moşcul Şifter, şi din parte luĭ Leiba Dulghieriŭ», arată că, avînd «tocmală prin contract», cu «David Golie», ca să-ĭ facă şese dughenĭ şi o pivniţă de piatră, cu 6.000 de leĭ; «din care banĭ eĭ să cumpere toată cherestiaoa trebuinčoasă, şi, orĭce materiĭ le va trebui, să li dei gata». Dar apoĭ David nu-ĭ lasă să-şĭ iea «madiaoa trebuinčoasă eĭ săngurĭ» şi creşte proporţiile dughenilor. — Raport la 20 Maiŭ (Adam iscăleşte greceşte). «Moşcu Şifter chetrar i Leiba teslar... Tahmin ce s'aŭ maĭ făcut pără la săvărşire lucruluĭ.» Îĭ *apleacă la învoială.*

93. 19 Novembre 1817. Vorniciĭ de Botoşanĭ:... şi Balş Camr. către Ioniţă Cafigiu şi Ananie Calistru. Să hotărească locul ce are Vasile Balş. — Raport. «Care lipsă să vede că să înpresoară de cătră locul răposatuluĭ Banuluĭ Costandin Vărnav cu un burduf de gardŭ, ce este făcut, că cu drumul nu să înpresoară.» — Documentele I. Draganovicĭ, Botoşanĭ.

94. 1818. Cerere către Domn ca să se vîndă o moşie de zestre. «Doî din fiicile noastre să află în legiuita vărstă a căsătorii, şi neavănd alt chip spre a li scoati din casă, am hotărăt ca aceste doî părţĭ de moşie să s[ă] văndă de vecĭ.» — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

95. Botoşanĭ, 27 April 1819. «Bogdan sin Ariton Dra-

ghicĭ» dă zapis fratelui său, Anton, pentru moștenirea tatăluĭ lor. Scrie Nicolaĭ Adam. Iscălĭturĭ armeneștĭ, printre care «eŭ Măgărdicĭ Ghigos m'am întâmplat, și sănt martur... Iscălindu-se din poftă și cinstitile persoane, ceĭ ce s'aŭ întâmplat la facire acestuĭ zapis.»

96. Botoșanĭ, 29 Maiŭ 1819. Iani Lăcătuș se îndatorește a face «giupănuluĭ Lucă sin David Goliav... patru gratie de fier cu flor[ĭ], cum i-a plăcè dumisali..., și cu fieru mieŭ». Va primi «de oc[ă] căte doĭ leĭ, zece parale». Va maĭ face «patru obloane cu fieru dumisali, adic[ă] taplele după ce să vor căndări; căt her oĭ maĭ pune eŭ adaos la pervazur[ĭ], saŭ aiure, unde va trebui, are să-m plătiască tot cu acest preț». Apoĭ alte gratiĭ «sadè, pitrecute una într'alt[a]..., căte șaptizecĭ de parale pe ocă». Iea și «aravoană».

97. 28 Ianuar 1821. Zoița luĭ Chiriiac Starostele arată că a rămas datoare «supuși franțuzăștĭ Rifca Jidoafca a luĭ Iancăl», cu 4.260 de leĭ. Îĭ iartă ceva. Pentru rest, pune amanet. Plata la 1823. Întărire de la consulatul rusesc.

98. Botoșanĭ, 7 Februar 1821. «Oaminĭ din satu Mitoculuĭ» se îndatoresc a da luĭ Ștefan [Goilav] niște «dimirliĭ di popușoĭ, bunĭ». Iscălesc «Toader Tătărășan, Miron Loghin».

99. 27 Novembre 1822. Vorniciĭ de Botoșanĭ, amîndoĭ Spatarĭ, poruncesc *telialuluĭ tărguluĭ* a striga o dughiană a Zoițiĭ văduva luĭ Chiriac Blănariul, pentru datorie la Rifca Jidoavca. Oferă de la 1.600 până la 4.000 de leĭ Gligori Hărtopanu, Gheorghe Ipeiu, Armenĭ, Spatar Petru Vărnav, Evreĭ: Rifca Jădovca, Laba Faibiș, un Armean, Rifca, Carabet Dudac, Laba, Rifca, Laba, Rifca, apoĭ Luca Goilav.

100. Vulturul austriac. «No. 12. Carte de protexie de către k. k. Aghenție în prințipatul Moldavieĭ. Arătătoriul acestia —, dela — , născut, de — anĭ, de leage — , om — , părul capuluĭ —, ochiĭ — , portu [moldovinesc și nemțescŭ], fiind cu adevărat sudit k. k. și trecut la reghistrul acestiĭ k. k. Aghențiĭ; — pentru aceia i s'aŭ dat această carte de protexie ca să nu fie supărat de biru și alte greutățĭ a țăriĭ, și să aibă toate slobozeniile cariĭ să cuvine sudiților k. k. în țările otomaniceștĭ după tractaturĭ, plătind numaĭ treĭ la sută pentru

marfa sa. Şi pentru încredinţare urmează iscălitura mea şi peceate.

A k. k. Ap. Măririĭ sfetnic şi aghent
în prinţipatul Moldavieĭ [Eşĭ].
De la Cănţălaria
a k. k. Aghenţiĭ
Iaşĭ, la 1 Ghenarie 1823.
Cantemir, secretarŭ »

— În faţă, nemţeşte (numele şi pecetea). Tipărit.

101. 7 Maiŭ 1823. Scrisoare către Luca Goilav. «Am văzut şi ce-mĭ scrise pentru ban[ĭ], că s'aŭ făcut tulburare cu scădere banilor şi că dum. nu poţ să daĭ ban[i] cu scădere, ce tot după cursu ce aŭ îmblat şi maĭ înnainte.» Se învoieşte: «cum aŭ îmblat galbinu olandejĭ 18 leĭ, precum ş[i] mahmudiele 26 leĭ, aşè voĭ priimi şi eŭ».

102. Iaşĭ, 17 Decembre 1823. Contract nemţesc pentru ridicare de sechestru între Naftali Nattensohn, Luca şi Ştefan Goilav, prin mijlocirea luĭ Hersch Marcus Ohrenstein. Iscăleşte şi «Christ. Flechtenmacher J. C.» [1]. Întărit de Agenţie.

103. 4 April 1825. Vorniciĭ de Botoşanĭ (Scarlat Miclescu Agă şi — Ban) însărcinează pe Iane Vasiliu şi Tudurachi Bacalbaş[a] să hotărească un loc al luĭ Vasile Balş la mahalaua Vrăbienilor. Vecin Iani Caragoz. — Documentele I. Draganovicĭ, Botoşanĭ.

104. 17 Februar 1828. Necula Adam şi Hriste Ioan către Vornicia de Botoşanĭ. Pentru Izrael Jidovul. Întăresc Vorniciĭ: Alecu Ghica Agă, Raletu Spatar. — Copie.

105. «Supus austriecesc Luca Golov» către Agenţie, ca să nu maĭ fie supărat de «neguţătoriul Naftule Jidv. din Botoşanĭ», care s'a plîns la «starostele de la Botoşanĭ» pentru o datorie a luĭ Ştefan Goilav.

106. 23 April —. Lucrurĭ date «în măna luĭ Mihaĭ Furmagiu»: «3 hambarĭ şi 1 covată, cîmpiŭ di triĭ măinĭ... 1 gripcă de păini, 4 săti, 1 coti de cuptoriŭ, 5 lopăţĭ, 2 poslovacĭ *(sic)*, 1 capac di gura cuptoruluĭ, fereştĭ de sticlă buni, 2

[1] Iurisconsultul Moldoveĭ.

fereştĭ micĭ tij de steclă, 1 masă de plăcinti, 6 mesă înlăuntru şi din faţă, 11 lăiţĭ, 2 culmĭ di pus panacoadi, 1 trunchĭ di tăiat caarni, 1 brască la uşa din faţă, 1 cuptorĭ gata sănătos, 1 ladă mari de pus păini şi una vechi, 1 sătă di cernut făină, 1 pat, 1 ladă tij din faţă, 1 tavă mare de fript» [1]. Apoĭ se vînd toate cu 100 de leĭ.

107. 27 April 1828. «De la Vornicie Botoşanĭ. Necula Adam, Hriste Ioan, epitropiĭ tărguluĭ, pentru o datorie. Se vorbeşte de Sard. Dumitrachi Ioan, de Căm. Hristodor Ezovit, Costachi Calierghi. Iscălesc: Crupenschi Post., V. Varlaam. Urmează adresa «cătră cinst. Vornicie, di la Epitropiĭ tărguluĭ». — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

108. 1830-40. «Însămnare de cărţile, istoriĭ i altele, ci am, precum maĭ gios să arată: Dveneventi *(sic)* într'un tom, Don Chişot, Telimah, Aneta şi Liubin, Floaria Darurilor, Jucăriia Noroculuĭ, Plutarh Noŭ, Numa Pombilii, Tragodiia luĭ Orest, Istoriia Rosăi, Anticile Romanilor, Ştiinţile Evropiĭ pi luna Fevr., Poezile Moldoromane, Dregătoriul buneĭ-creştirĭ, Robinson, Engolpion di aur, Plumper, Stihurĭ pentru fimeĭ frumoasă, Culegire de înţălepciuni, Halimali, 2; Istoriia Paramideĭ *(sic)*, Bibliotecă desfătătoare, Petru Maiorul, Abeţădar, Bordeiu Indienesc, Paraclisul Sv. Haralamb, Calindariul pi anul 1836, Biblii rusască, Mazipa, Triumful virtuţiĭ împrotiva morali, Tragodiia luĭ Eraclii, Erotohlit, Aprodul Pur[i]ci, Teiatru moldovinesc, Istoriia ereticuluĭ Luter, Istoriia căp. di corsarĭ, Economiia de casă, Praşcheia pentru Jidovĭ, Reglement, cap. 8[le], Instrucţiile pentru ispravnicĭ, Dracu Şchiop, Poeziĭ luĭ Mihalachi Cuciuran[u], Scrierĭ de Demitrie Ralet, Viiaţa fimeiască, Dovediria pe[n]tru Armenĭ, Reimont, Ghenoveva de Brabant, Icoana Lumeĭ.»

109. Botoşanĭ, 30 Octombre 1832. Sinet pentru 6.400 de «galbinĭ împărăteştĭ, traş cu piatra pasiruluĭ», luaţĭ de la «d. comandir polculuĭ străji Moldavii, Iordachi Costachi» «fără dobăndă». Iscălesc Luca Goilav şi Gaşpar Goilav.

110. 8 Mart 1833. Maĭ mulţĭ sătenĭ arată că Luca Goilav

[1] Rătăcind manuscriptul acestuĭ document, nu pot verifica unele cuvinte care mi se par îndoielnice.

li-a dat «ban[i] pe fălcĭ, ca să cosăm pe moșie Călugărenĭ..., căte opt leĭ falce... Iarba să o cosăm pe ğos, stogurile să le facim marĭ, clădite la vreme bun[ă]. Și, căndu ni-a poronci dum[r], noĭ să fim gata ca să fim în lucrar[e] fănuluĭ, fără cuvănt de răspunsŭ; iarŭ, Doamne ferește, lipsăn[d] vr'o unul dintre noĭ, atunce ne îndatorim a răspunde unul pentru [altul].» Nume: Liahu, Gașpar, Macoveĭ Čucă, Burlacu, Rusu, Olar, Ispas, Burle, Pănzaru, Andrușcă, Spătariu, Văntu, Ungurianu.

111. 26 Octombre 1833. Un Evreŭ, care iscălește evreieşte, arată «alcătuiria ci am făcut cu d[l] boeriŭ Aga Grigorii Balș pentru casăle d[l] ci le are aicĭ în Botoșănĭ, în măhălaoa Vrăbienĭ, lîngă pod, pe care li am nămite pe triĭ anĭ..., căte 70 leĭ..., la începutul fieștă-căruia an.» — Documentele I. Draganovicĭ, Botoșanĭ.

112. 12 Februar 1834. «Lăcuitoriĭ din satul Bucece», datorĭ luĭ Luca Goilav, se îndatoresc a-ĭ cosi 33 de fălcĭ, «cu doosprezăci leĭ falce»: vor cosi, aduna și clădi. Iscălesc: Sămion Croitor, Gavril Gușăilă, Dumitru Todiresăĭ ș. a.

113. 30 Iulie 1834. Un Toader Zaharii (pune degetul) dă zapis pentru plata uneĭ datoríĭ luĭ Luca Goilav, — «din canțilerii din poliții». Mărturie și de la «orășceneasca politieĭ» *(sic)*, cu pecete: «poliția orașuluĭ Botoșaniĭ, 1833», în jurul unuĭ scut, purtînd două coase supt o mare coroană.

114. 4 Iulie 1836. Chitanță de banĭ luațĭ de la Luca Goilav «pentru fărceriĭ..., căte 14 leĭ falcia».

115. Botoșanĭ, 14 Maiŭ 1837. Gheorghi Rotaru se îndatorește fată de Luca Goilav «să lucrez eŭ la odăile d[umi]sali, cu herăle mele, la lucru rotăresc..., di obști, cu sălință, anul întreg, afară de sărbătorile cele marĭ, prazniĉ[e] și Duminicĭ». Va lua 200 de leĭ, «ș[i] patru mănzaț ce voĭ aduci a mele *(sic)* la odaia dumisali, are să-m ție cu ernaticu și cu văraticu, ș[i] să-m maĭ dei 4 peĭ di oae ș[i] ĉubote, o păreche noă, și odată să le și căputez[e], iar alta nimică». Iea arvonă 117 leĭ. Anul începe cu lucrul. «Și pentru știință am pus numile pe sfănta cruce, în loc di scălitură.»

116. 14 Octombre 1837. Contract de «treirătorĭ» la Darabanĭ, cu Luca Goilav. «Să trăerăm orĭ și ce soĭ de păni, pănă

la primăvară...: din nouă una va fi a noastră. Dar apoĭ, fiindcă noĭ n'am avut caĭ şi am luat de la d. treĭ-suti nouăzecĭ leĭ banĭ ca să cumpărăm caĭ şi cu aceĭ caĭ avem a triera pănă la primăvară...», vor lăsa pînea lor în hambar pănă la sfîrşit: atuncĭ vor da pîne saŭ banĭ. «Şi d. dator esti a ni da pentru fieştecari an pe săptămănă căti una dimerlii făină şi una ocă brănză di vacĭ, şi noĭ săntem dator[ĭ] a lucra păinea curat, gospodăreşti, şi ne maĭ îndatorim a nu lipsi de acolo şi a da vre-o stingherală (?) dumnealuĭ din pricina lipsiri noastre». Iscălesc: Boştan, Ţăpoĭ, Marcăş.

117. 1839. Menţiunea luĭ Gheorghi Bontăş, privighetor de Miletin.

118. «Botoşenĭ», 27 Septembre 1839. Maĭ mulţĭ Armenĭ şi Evreĭ cumpără «tovărăşie» de la Aga Ghiorghi Grecianu 200 de fălcĭ din Ioanoşenĭ şi Rogojeştĭ, cu 15 galbenĭ falcea. Eĭ sînt anume: Ita Eşana, Sulgerul Luca Goiliau, Andronicu Zahariia, Haim Baunbergu, Moşcu Cohos, Mendel Beirĭ, Şimşi Orănştain. Luca «să fieĭ casieriul vinituluĭ». Contractul va durà «pără la istoviria specularisiri păduriĭ».

119. 26 Octombre 1840. Însemnarea cuprinsuluĭ uneĭ dughenĭ: «un blidarĭ», «un hambaraş de păine», «un burat saŭ meşină».

120. 6 Septembre 1843. Petiţie către Domn. «Şi în cel maĭ sălbatice ostroave, unde maĭ întăĭ običnuà a să răpi averĭ, unul de către altul, şi acolò astăz un vieţuitorĭ îş găseşti alinare. Iar eŭ, piste toată nădejdia, în prinţipatul acista, înzăstrat cu pravilĭ, legĭ şi ocărmuit de a voastră înţălepciune iubitoare de dreptate, mă văd de istov struncinată cu o hotărăre a Divvanuluĭ Domnesc închiietă»; care i-a luat 300 de fălcĭ. — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

121. Botoşanĭ, 2 Septembre 1844. Vînzare către «şcoala învăţăturiĭ a naţii armeneştĭ» de cincĭ dughenĭ... în Tîrgul Vechiŭ, megieşite cu Hanul mănăstiriĭ Vorona». Se daŭ 230 «galbinĭ blancĭ cu zîmţĭ, prin d-luĭ ipitropu neguţătoriŭ Gaşpar Goilav». — Concept, neiscălit.

122. 27 April [1845]. Scrisoare particulară. «Căteva zăle Divanurile aŭ încetat de a lucra, din pricină că să mută în

Curţile gospod cele din vechĭ prefăcute. Novitale nu avem alt decăt atăta, că Vlădica Athanasie, rudenie cu Albineţăştiĭ din Botoşănĭ, s'aŭ săvărşit den viiaţă erĭ, la 26 Apr., cănd s'aŭ şi înmormăntat.» Pomenit şi «chir Gheorghe Săulescu»[1]. — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

123. 6 Septembre 1845. Scrisoare particulară. S'a făcut zăbavă, «din pricină că Log[o]fátul-cel-Mare aŭ lipsit din Eşĭ, fiind dus la Cristeştĭ, la Înnălţime Sa». — *Ibid.*

124. 20 Iunie 1846. «Epitropiĭ ospitaluluĭ» (iscălesc: «Costachi Pisoschi Stolc. şi secritarĭ Iorgu Hristofor Medelnicer») «către cinstiţi dumnealor neguţitorii fraţĭ Misireştĭ din oraşul Botoşaniĭ», pentru că aŭ dat 600 de leĭ «în agiutorul zidiriĭ nouluĭ ospital di aice, din Botoşanĭ, ci acum să faci în acest oraş, ca să fii spre căutarea bolnavilor săracĭ, de orĭcare naţii». Pecete cu: «pecete spitaluluĭ ot Botoşanĭ, 1839, April 14» — *Ibid.*

125. 7 Octombre 1848. Scrisoare a unuĭ nepot către unchiul său. Se plînge că «răfuiala ci mi-aŭ făcut la Socola m'ar scoate cu vr'o 60.000 leĭ datorĭ». E ruina. «Eŭ am socotit să daŭ un protestu. Dar unde să-l daŭ? Şi la cine sămĭ cer saŭ să-mĭ asigurez dreptate? În sfărşit, găndesc să-l daŭ la Consulatu Rusăsc.» — Colecţia d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat, din Botoşanĭ.

126. Iaşĭ, 8 Decembre 1849. Scrisoare către Gheorghe Sinescu, din Botoşanĭ. Pomenită o scrisoare de la «cc. Vasile Drăghič[2], îndemnătoare de a să săli pentru împlinire banilor». — *Ibid.*

127. «Stăpănă cc. Zamfiriţi. Din nenorocire am uitat cănticul: «Rămăĭ sănătoasă, mi-aŭ zis şi s'aŭ dus», alaltasară după cerire mè aţĭ binevoit şi mi l-aţĭ dat. Apoĭ vă rog, dacă aveţĭ bunătate pentru mine, triimeteţi-mi-l ca să-l copiez, şi îndată vi l-oĭ înnapoi. Îndatorind, etc. 1851, Avgust 4 zile » — *Ibid.*

[1] Scriitorul.
[2] Traducător. V. *Ist. lit. rom.*, II, p 439

XIII. Documentele moşieĭ Dolnicenĭ (Ţ. Dorohoĭ).

1. 23 Mart 7228 (1720). Mihaĭ Răcoviţ[ă] către Costantin Zbiara biv Vel Şătrar i Albotă biv Cluciaru, pentru a cerceta plîngerea luĭ «Neculaĭ Başotă Vistiarnicul», stăpînul satuluĭ «Dolnicianiĭ să Brătianiĭ, la Ţinutul Dorohoiuluĭ». Să iea cu dînşiĭ şi pe «Donosii Cuşticariu, zici că iaste om bătrăn şi ştii pe unde aŭ îmblat hotarăli», acum încălcate. Pecete mare cu chinovar. «Vel Vornic, netămplăndu-s[ă] Vel Logofătu.»

2. Dolnicenĭ, 18 Maiŭ 7228 (1720). Raport către Domn, de la «Costantin Zbier[a] biv Vel Şet. i Sandul Albot[ă] biv Clucer», pentru hotărnicia făcută de eĭ luĭ «Başot[ă]» la Dolnicenĭ. Marturĭ: «Balş biv Spătar şi Ursul părcălabul de Ştefăneştĭ şi Pascal părcălabul şi Stefan Iorga copil din cas[ă] den Dumeştĭ şi Pavăl Năcuţa». «Drumul cel mare ce vine de la Ştefăneştĭ şi merge spre Bot[ă]şenĭ ... Făntăna luĭ Vremeş ... Păn la un glod.» Se aduce un act de la Vasile Lupu, pentru un «Şoldan».

3. 5 Mart 7230 (1722). Mihaĭ Răcoviţ[ă]-Vodă, luĭ Costantin Zbiara biv Vel Şătrar, ca să cerceteze la Dolnicianĭ şi Brătianĭ, alegînd partea «răzăşască» de ale «Visterniculuĭ Başotă». Va pune «pietrili pe unde aŭ făcut [Başotă] gropili». Pecete mare cu chinovar. «Vel Logofăt uč.»

4. 25 Septembre 7262 (1753). Raport către Domn. «Aŭ vinit dumnіai Paraschiva Sturzoai», pentru a i se hotărnici la Dolnicienĭ (Ţ. Dorohoiŭ). Întreabă pe «un Pascal Hoştin ... Lăngă un troian ... Pi buza dialuluĭ ... Răpa luĭ Grumaz ... O moviliţ[ă] unde sănt nişte locurĭ ... O făntănă cu laz ... Aŭ fost crucĭ într'un stejar ... Di acolo maĭ ğoşişor .... S'aŭ pus doĭ stălpĭ: un[ul] caută înnapoĭ ..., iar alt[ul] caută prin drumul vechiŭ piste pădur[e] ... În matca văi ... Hotarul Bіholarilor .., Făntăna luĭ Vreamiĭ ... Coada uniĭ răpĭ.»

5. Foaie de zestre din 1777. Juvaiere, moşiĭ, Ţiganĭ. «Leftic cu hamur[ĭ] bulgariŭ, 250 leĭ; cal de mire cu raft argint i şè 150 leĭ; 7 caĭ galbinĭ, s'aŭ văndut în 315 leĭ; 3 caĭ tij galbinĭ s'aŭ văndut 150 leĭ; 2 caĭ surĭ, unul din epi, unul de la mine, 95 leĭ; 3 caĭ de la Pomărla 140 leĭ; 20 epĭ cu

măndzu și un armăsar, 450 lei; 8 tretinĭ cu tretine, 150 leĭ; 150 stupĭ, înse 130 de la Vlădenĭ i 20 de aice, 300 leĭ; 12 boĭ bunĭ s'aŭ văndut uniĭ căte 30 leĭ bou, 250 leĭ; 12 vacĭ bune, căte 15 leĭ, 180 leĭ; 2 buhaĭ, 40 leĭ; 200 leĭ pentru oĭ; 250 leĭ banĭ gata, cu 50 din cășării ot Rănceștĭ; 5 șirur[ĭ] mărgăritare, 70 leĭ; o tavă de argint cu 8 zarfur[ĭ], o străchinuț[ă] cu lingurĭ dulceț, o afumătoar[e] argint și stropitoar[e], o șcatulcă cu șipurĭ, o oglindă de argint, 2 sfeșnice alam[ă], 1 giubè cu samur, 450 leĭ; 1 giubè cu rochie ghermesut, 150; 1 giubè de catefè cu jder, 100 leĭ; 2 rochiĭ belacoas[ă] grè, 160 leĭ, 1 giubè cu cacum, 100 leĭ; 1 giubè șal cu jder i rochii șam alăgè, di purtat, 60 leĭ; 2 rändurĭ așternut, 100 leĭ; 1 polog, 50 leĭ; 2 scoarțe bune, 80 leĭ; 2 covoar[e] 30 leĭ; 12 blide i 12 talgere, 40 leĭ; și bocčalăc aŭ luat el 50 leĭ di la Anton; o părech[i] cuțăte argint cu lingurĭ, 30 leĭ; 2 prostir[ĭ] aŭ luat el, 40 leĭ; 1 mesăr. di mas[ă] bun[e], 40 leĭ; 2 perinĭ catifè di pas., 30 leĭ; 2 basmale di olandă i di ibriĭ:, 30 leĭ; 1 lighen cu ibric; 110 leĭ am dat luĭ Hudulbeĭ Arman pentru marfa ci s'aŭ luat la Drăgușenĭ, care i-am poprit un Țăgan pentru aceștĭ banĭ, că n'am fostu vinovat să plătesc eŭ furtușagul čocoilor.

Aceste toate li-am dat cu știință, iar altele, căte zăce și 20 leĭ, și alte lucrurĭ, nu le țăn minte, că s'ar face mare somă; și, de s'ar ispiti să maĭ supere pe copiĭ, să fii blăstămaț de Domnul Dumn[e]zăŭ și de precurată Maica sa, — că aceste s'aŭ dat toate în frica luĭ Dumn[e]zăŭ, și copiilor nu li-aŭ rămas să è nič pe ğum[ă]tate suma ačasta, la un copil, ș[i] n'aŭ dreptate să maĭ čară nimic, și am iscălit: C. Bașotă Ban.»

6. 12 Iunie 1810. «Divanul Cnejii Moldavvii» către Șatr. Gheorghii Isupăscul, ca să hotărnicească luĭ Costachi Jora la Dolnicenĭ. Copie. — Raportul luĭ e din 30 Iunie. Resumat pe larg al vechilor acte. «Dinainte Nemților» — spun batrîniĭ — «viind dum[nea]l[u]ĭ răposat Iordachi Cananoŭ Ban, și puind pietrile acesti cu împresurare», etc. «Ačastă gură de drum.»

7. 10 Octombre 1816. Scarlat Alexandru Calimah-Vodă, pentru cererea Comisuluĭ Costachi Jora de a i se *hotărî* Dolniceniĭ de Bărsăneștĭ și Cișmăneștĭ, ale Căminaruluĭ Mihălachi Negri și Stolniculuĭ Ion Cananò. Fusese numițĭ hotarnicĭ

Tănase Gĭosanu Păharnic și Pitarul Motiș. Proprietariĭ să li arăte actele. Pecete octogonală cu chinovar. «Vel Logft.»

8. 10 August 1820. Testament al luĭ C. Jora, supt formă de scrisoare «ței Ianoule». După moartea sa «și a soții mele Nastasiicăĭ Sturzoi», iĭ lasă tot, ca unuĭ fiŭ, fără a se amesteca surorile luĭ Jora și fiiĭ lor: eĭ toțĭ vor lua numaĭ 2.000 de leĭ. «Însă la aceasta, ca un fiiŭ și clironomu ce te cunoscu, cănd iĭ fi următoriŭ a mă odihni în viiața mè, cum și în viața soții mele Nastasiicăĭ Sturza, și dacă urmările tale vor fi bune și nesupus[e] nicĭ la o patimă, și te veĭ sili întru învățăturĭ, cari este slava tuturor tinerilor, apoĭ în veciŭ nestrămutat veĭ fi fiŭiŭ și clironomu meŭ; iară, dacă din potrivă veĭ fi un răŭ și or lipți *(sic)* aceste di sus, apoĭ rămăni atăt mii saŭ soții mele ca să socotim alt clironomu, di frații tăĭ, și tu să rămăĭ neîmpărtășit cu nimică; cu toate că nădăjduescu pe mila luĭ Dumnezăŭ ca să-țĭ dăruiască darul și blagosloveniia Sfinții Sali.» Va face pentru aceasta «și în formă diiată».

Instrucție adausă, ca să se dea actul luĭ «Iancu copilu»: «să nu te vadă nimi cănd li-ĭ da în măna Ianculuĭ, nicĭ cumnatu, nicĭ soră-mè..., să e-l daĭ pe ascunsu; dar îndată să mergĭ tu la Tomeștĭ. Și vă deșchidețĭ ochĭ: cu cel maĭ mic lucru de v'oĭ găsi, vaĭ de voĭ.»

9. 23 Iunie 1823. Ioan Sandu Sturdza-Vodă către Ioan Vîrnav biv Vel Logofăt, pentru procesul dintre Aga Costachi Jora de la Dolnicenĭ, de o parte, și Ruxanda Donicĭ de la Buhăcenĭ și Iordachi Țintilă de la Dîngenĭ, de alta. Se ceruse la 1820 Ruxandeĭ «harta iscălită de răposatul Vornic Gavriil Conachi și Spatar Mihălache Costache». Se decide a se scurge iazul pentru a se vedea vechile iezăturĭ. Să cerceteze și Vîrnav, cu carte de blestem, la Trușăștĭ și aiurea. Pecete cu chinovar.

10. 19 Novembre 1823. «Herșcu Mătăr ot Dorohoiŭ» (semnat evreiește) se îndatorește a da luĭ Grigori Crupențchi «fănul din Țînt. Botoșani, rămas din fănul împărătesc, ce și dum[nea]luĭ îl are cumpărat de la Ocărmuirea».

11. 9 Maiŭ 1825. Ioan Sandul Sturdza-Vodă, luĭ «Iordachi

Balş biv Vel Comis i Vasăle Tăutul biv Vel Paharnic», pentru hotărnicia Dolnicenilor. Un pîrăŭ «s'ar fi făcut multe vărsăturĭ şi nu-ş păzăşte urmare matciĭ luĭ păr în Jijiia... Unde să înmulţăsc scursurile părăuluĭ... Cotindu-să Jăjiia.» Pecete cu chinovar.

12. 7 Iunie 1827. Scrisoare către Luca Goilav. De ce nu dă preotuluĭ şi dascăluluĭ «iarbă să-ş facă făn?... Dacă nu mi-ĭ da iarbă, apoĭ veĭ da făn gata, ş'apoĭ cu mine îţ veĭ căuta. În destul că multe punturĭ ş'ale condractuluĭ nu să păzesc, şi aceste nu-s lucrurĭ negustoreştĭ, nicĭ nu-s pentru cinste mè, nicĭ a du[mita]li.»

XIV. Acte din Museul Sinaiĭ.

1. Bucureştĭ, 20 August 7137 (1629). Alexandru-Vodă, fiul luĭ Iliiaş, dă «bisericiĭ Domnieĭ Mele, care este în cetatea Domnieĭ Mele în Bucureştĭ, cu hramul Buneĭ Vestirĭ a Născătoareĭ de Dumnezeŭ şi preuţilor (сџіенецим) şi diaconilor cari sînt slujitorĭ la sfînta biserică... locul bisericiĭ Doamneĭ Maria (местом цркв8 госпждев8 маріев)... şi cu loc de prăvăliĭ (пракалии) la uliţă (8лиць)» şi 8 рьспьнтіи; понеж тог мѣстѡ за цркѡв госпждев маріев и сьс мѣсто зь пръвьлїи било ес мѣсто госпдск8 таж ѡт когда синан-паша; а цркка госпждев маріеи ѡна исхабила сѣ с8т, и ѡстала п8ста тьчію нив8, а потом кьда ес бил сьда вь днїе гсдвми, вь на втора госпд[с]віе, а гсдкми сьмотрихом сьс вьсихми почтенними правителїе за к8пно таж видѣхі гсдвми како сїю ста цркка гсдвми из град8 др8г [до] ходок не имѣли ѡт нигде, а гсдвми сьм дал и помиловал по ста цркв8 гсдвми сьс тог мѣсто («la răspintie; fiindcă acest loc de biserică al Doamneĭ Marieĭ şi cu locul de prăvălie aŭ fost loc domnesc, încă de pe cînd cu Sinan-Paşa; însă biserica Doamneĭ Marieĭ a fost prădată şi a rămas pustie, numaĭ cîmp; iar, cînd aŭ fost în zilele Domnieĭ Mele, la a doua Domnie, iar Domnia Mea am văzut cu toţĭ cinstiţiĭ boerĭ împreună, şi văzînd Domnia Mea că această sfîntă biserică a Domnieĭ Mele n'are nicĭ-un venit de nicăirĭ, iar Domnia

Mea am dăruit-o și am miluit-o pe sfînta biserică a Domnieĭ Mele cu acest loc». Marturĭ: Hriza Vel Vornic, Papa Vel Logofăt, Dumitrașco Vel Vistier, Miho Vel Spatar, Dumitrachi Vel Stolnic, Diiamandi Vel Comis, Costandin Păharnic, Condilo Vel Postelnic. Scrie Lepădat Logofăt. Pecete peste hîrtie, cusută cu mătasă albastră (dată de 7136). Monogramă și inițiale cu roșu. Iscălitura domnească.

2. Bucureștĭ, 14 Ianuar 7138 (1630). Leon-Vodă, «preoților și diaconilor, anume popa Borcea. Eclisiarh (єклисиархъ) și popa Ivan și popa Dragul și Stanciul *diiaconul* de la sfînta biserică din clerul (клирос) Domnieĭ Mele, din Curtea cetățiĭ Bucureștilor (бȣкȣрєщскаго), unde este hramul Buneĭ-Vestirĭ a Născătoareĭ de Dumnezeŭ». Îĭ scutește за бир и за вол и за сȣха ѡвца и за кон и за мєд и за вол и за ȣг и за кони за ѡлак, и за винарич и за пєхарнічїє и за прємѣнєнїє новцїм, и за кьбла сь сѣном, и за лои, и за дижмь, и за наєм, и за заимствованїє, и за кьсїа слȣжбовє и иждєнїа єлика сȣт прєз лѣто ȣ зємлю гсдками («de bir și de boŭ și de oaia sacă și de cal și de mied și de ceară și de galben și de caĭ de olac și de vinăriciŭ și de Păhărnicie și de schimbul banilor și de cîblă cu fîn și de săŭ și de dijmă și împrumut și de toate slujbele și mîncăturile care sînt peste an în țara Domnieĭ Mele»). Vede cărțile «luĭ Radul Voevod și a fiuluĭ luĭ, Alexandru Voevod». Întărește pentru ca să fie pomenit, cu părințiĭ săĭ, la liturghie. Ordin către «tine județ cu 12 pîrgarĭ (пȣргари) din orașul Domnieĭ Mele din Bucureștĭ, și voĭ birarilor (бирари), și alte slugĭ ale Domnieĭ Mele». Marturĭ: Ivașco V. Ban, Hrizea V. Vor., Vladul V. Log., Dimitrachi V. Vist., Miho V. Spat., Conde V. Com., Mușat V. Stol., Vasilie V. Pah., Ianachi V Post. Scrie «Uriil Năsturel». Pecete peste hîrtie, cusută cu mătasă albastră. Monogramă și inițiale cu roșu. Iscălitură domnească.

3. 9 August 1759. «Iordache Ramadan biv Vel Postelnic, terzimanul de la Armada prea-putearniciĭ Porț a Înpărățiĭ Otomaneștĭ și șteofilatul al Prea-Sfinteĭ și dumnezeeștiĭ Bisearič ceĭ marĭ, Patrierșii Țarigraduluĭ . . ., aflându-mă aicea la Scaun[ul] Craioveĭ», dă «la sfântul lăcaș al prea-curateĭ Născătoareĭ

de Dumnezeŭ şi pururea-Fecoareĭ Marieĭ de l[a] sfânta mă-n[ă]stire Şăgarcea, unde să cinsteaşte şi să prăznuiaşte ramul sfintiĭ Adormirĭ, o moşie anume Lipovul, i Valea-Rea, i Băldăluiul, ce iaste de moştenire din Sălcuţa, şi moara de acolò, — care moşiĭ şi moară le-am cumpărat şi eŭ de l[a] dum. Costandin Filipescul biv Vel Medd. şi de la jup[ă]neasa dumnealuĭ Marica [1], epitropiĭ răposateĭ Păh. Stancăĭ Obedeancăĭ, în Divan, înnaintea dumnealor tuturor boiarilor, drept t[1] opt sute tocma.» Dă satele, «ca să fie pentru hrana şi buna chivernisala aceştiĭ sfinte case, şi mie, şi răpoosaţilor părinţilor mieĭ, Dumitraşco Spatariul i maică-mea Marieĭ şi a copiiilor mieĭ şi a tot neamuluĭ mieŭ [2].» Dă actele egumenuluĭ, chir Ioachim. Iscălesc: Γεώργιος Ῥαμ[α]δάνης, πρώην Μέγας Ποστέλνικος, δραγομάνος τῆς βασιλικῆς ὀθωμανικῆς ἀρμάδας καὶ Μέγας Σκευοφύλακας τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας (pecete cu coroană), C. Stránbean[u] biv Vel Vist., B. Găn: biv Vel Stol[ni]cu, C. Ştir[beĭ] biv Vel Stol[ni]c, R. Socoteanul (?) biv Vel Şat., C. Arge[toianul] biv Vel Sărd., Şt. Prăş[coveanul] biv Vel Medl., F: V: biv Vel C[o]m[is], Marica Fil[ipeasca], Bar[bu] Fălco[ianu] biv 3-ti Logt., . . . P. Obed[eanul] biv Vel Şatrar. Scrie «Toma Logft. za Divan».

4. Bucureştĭ, 1-iŭ August 1768. Alexandru Ghica-Vodă dă mănăstiriĭ Sf. Spiridon şi Visarion din Bucureştĭ «2.000 stănjănĭ de moşie, masă din moşiia domnească de la oraşulŭ Flociĭ sud. Ialm., şi cu tot venitul bălţiĭ domneştĭ de la oraş, care moşie fiind din moşiile domneştĭ şi aflăndu-să şăzătorĭ slujitorĭ de la acastă Căpitănie, făcut-am Domniia Mea socoteală ca să o închinăm la acastă mănăstire, precum şi alţĭ trecuţĭ fraţĭ Domnĭ aŭ dăruitŭ şi aŭ afierositŭ dintr'ale Domnieĭ. Decĭ, ca să ştim cătă moşie iaste, fost-am orănduitŭ Domniie Mea de s'aŭ hotărât cu boiarĭ hotarnicĭ, şi s'aŭ aflatŭ masă stănjănĭ 4.166, din care socotit-am Domniia Mea ca stănjănĭ 2.166 să rămăe pentru oraşaniĭ şi slujitoriĭ de acolò, să să hrănească, cum şi pănă acum, slobozĭ, că din destul le iaste lor a-şĭ

[1] V. *Cronica luĭ Constantin Căpitanul Filipescul*, Prefaţa.
[2] Pentru Ramadanĭ, v. maĭ sus, p. 114, nota 1.

avea toată hrana pe acastă sumă de stănjănĭ, încă cu de prisosit. Iar aceştĭ stănjănĭ 2.000, masă, şi cu toată balta din oraşul Flociĭ, să aibă a o ţinea şi a o stăpăni sf[ă]nta mănăstire. Care sumă de stănjenĭ pănă unde să fie slobodă şi pănă unde să stăpănească mănăstirea, vom orăndui Domniia Mea de să va osebi şi să va împietri, iar balta, cum zicem, să fie toată cătă va fi ţiindŭ, cu tot cuprinsul eĭ, pe seama sf[i]nteĭ mănăstirĭ. Pentru că, acastă sf[ă]ntă mănăstire fiind zidire noao şi fără de alte veniturĭ, m'am milostivit Domniia Mea de o amŭ ajutorat cu acastă afierosire de moşie din moşiile domneştĭ, ca Domnu, ce avem voe la ceale domneştĭ, şi maĭ ales a da şi a închina la lăcaşu luĭ D[u]mn[e]zeŭ, de unde cu nicĭ un fel de mijlocire nu să maĭ poate strămuta, ca lucru ce s'aŭ dat şi s'aŭ afierosit luĭ D[u]mn[e]zeŭ, ci încă întărite şi întemeiate şi de ceĭ din urma noastră oblăduitorĭ, ca să fie sf[i]nteĭ mănăstirĭ de ajutoriŭ şi de întărire, iar Domnieĭ Meale şi răposaţilor părinţilor, moşilor şi strămoşilor Domnieĭ Meale veacnică pomenire. Rugăm dar şi pe alţĭ întru Hristos fraţĭ Domnĭ cariĭ în urma noastră să vor aleage de la D[o]mnu D[u]mn[e]zeŭ oblăduitorĭ aceştiĭ creştineştĭ ţărĭ, să întărească daniia acasta şi cu hrisoavele Domniilor Sale, — ca şi ale Domniilor Sale daniĭ şi afierosirĭ de ceĭ maĭ din urmă să fie în seamă ţinute şi întărite.» Marturĭ: fiul Grigorie Voevod şi «totŭ Sfatul»: Costandin Creţulescul V. Vor. de Ţara-de-sus, Părvul Cantacozinò V. Ban, Radul Văcărescul V. Vor. de Ţara-de-jos, Dimitraşco Racov[i]ţ[a] V. Vist., Dimitrachie Ghica V. Spat., Nicolae Dudescul V. Log., Ianachie Văcărescul V. Cluc., Iordachie V. Post., Nicolae Ştirbeĭ V. Pah., Ianachi Muruz V. Com., Iordachie Carageà V. Stol., — Saul V. Sárdar, «i e — » *(sic)*. «Şi s'aŭ scris hrisovul acesta . . . de popa Florea dascalul slovenesc ot St Gheorghie vethì» *(sic* = Vechiŭ). Monogramă şi iniţiale cu roş. Titlul domnesc cu aur. Înflориturĭ polichrome. Pecete mică, cu chinovar, din 1766. Iscălitura domnească. Pergament.

5. [August 1770. Paisie, stareţ de Neamţ, către Constantin-Vodă Moruzi.]

Prea-Inălţate D[oa]mne,

Cum m'am înştinţat din cartea dumisale Vel Log[o]fet, care, din luminata porunca Măriei Tale, care s'aŭ scris către mine, cum că adecă, cu hotărîre aĭ hotărît Măriia Ta şi cu tot Sfatul Măriei Tale ca să ni să dea noaă sf[ă]nta măn[ă]stiria Neamţuluĭ drept (?) lăcuinţă, am scris către Măriia Ta prin trimisul mieŭ, d[u]h[o]vniculŭ Irinarhŭ ieromonahu, pre carele, neputînd eŭ însumĭ a mearge, pentru multa neputinţa trupuluĭ mieŭ, l-am trimis în locul mieŭ, cu multă rugăminte şi cu multe lacrămĭ către Măriia Ta, ca să te milostiveştĭ asupra ticăloşieĭ meale şi să mă uşurezĭ de sarcina ačasta grea şi nu lesne purtată, lăsindu-mă Măriia Ta a-mĭ săvîrşi rămăşiţa vieţiĭ meale la sf[á]nta măn[ă]stire Săcul, cu fraţiĭ ceĭ adunaţĭ întru numele Domnuluĭ, — arătînd şi cîteva pricinĭ pentru care nicĭ cu unŭ chip nu-mĭ da măna a mă împovara cu ačastă înfricoşată povară. Şi avèm neclătită nădeajde pe D[u]mn[e]zeŭ la prea bogată mila Măriei Tale cum că te veĭ milostivi Măriia Ta la umilite lăcrămile meale şi mă veĭ uşura de ačastă ascultare, şi aşteptam cu toată bucuriia mila Măriei Tale, rugăndu-mă luĭ D[u]mnezeŭ zioa şi noaptia ca să dobîndesc dorinţa sufletuluĭ mieŭ. Iară, după ce s'aŭ întorsŭ Trimisul mieŭ, Vinerĭ, în Avgust 9, în vremea vecernieĭ, şi l-am întrebat ce aŭ lucrat D[u]mn[e]zeŭ prin trimitirea mea ačasta, şi duhovnicul, ştiind aşăzarea ticăloşuluĭ mieŭ suflet, ca să nu mă măhnească de năprasnă, aŭ dat numaĭ în mîinile meale luminată cartia Măriei Tale şi a prea-sf[i]nţituluĭ stăpîn, zicîndu-mĭ că, cetindu-le, voiŭ înţeleage, şi aŭ eşitŭ dinŭ chiliia mea. Şi eŭ, după ce aŭ însărat, noaptea, la linişte, am deşchis cartea Măriei Tale şi a prea-sf[i]nţituluĭ stăpîn, şi, după ce le-am cetit, amŭ venit la foarte mare spaimă şi minune de lucrulŭ ce s'aŭ făcútŭ, cu totulŭ preste nădeajdea mea. Că, în loc ca să mă uşurez de sarcina ačasta, Măriia Ta şi prea-sf[i]nţitul stăpînŭ îmĭ poruncit cu hotărîtă poruncă, ca, lăsîndŭ toate prepusurile şi pricinuirea, negreşit să mă rîdic cu o parte din sobor şi să mergŭ la sf[ă]nta măn[ă]stire Neamţul şi să mă aşezŭ Şi încă şi cu maĭ multă spaimă m'am spăimîntat, văzînd condeiul Măriei Tale, că ačastă hotărîre a Măriei Tale, cu darea

sf[i]nteĭ măn[ă]stirĭ Neamţuluĭ, şi spre buna pildă şi a celoralalte mănăstirĭ sfinte: de acest lucru maĭ vîrtos pănă la suflet m'am spăimîntat; de care şi Sf[i]nţiĭ Părinţĭ ceĭ desăvîrşit fugea. Că cine sînt eŭ, prea-înnălţate Doamne, de unile ca aceastea părerĭ aĭ primit, de ticăloşiia mea? Eŭ sîntŭ slab şi neputinčosŭ, şi maĭ mortŭ, şi cu sufletul şi cu trupulŭ. Sufletul mieŭ nu pot să-l îndreptez după voia şi poruncile luĭ D[u]mn[e]zeŭ. Soborul părinţilorŭ, cariĭ preste voia mea s'aŭ adunat cătră ticăloşiia mea, întru numele Domnuluĭ, neputînd a mă dezbate de multă rugăciunea lor cea cu lacrămĭ, va fi mie spre veačnica osîndă la zioa judecăţiĭ. Pentru că nu pociŭ nicĭ sufleteşte, nicĭ trupeaşte a îndrepta la calea poruncilor luĭ D[u]mn[e]zeŭ. Şi încă, peste aceaia nesuferită sarcină cu care m'am însărcinat, şi încă maĭ cu grea sarcină Măriia Ta m'aĭ însărcinat. O amar sufletuluĭ mieŭ! Şi dintr'ačastă pricină s'aŭ rănit inima mea, şi amar am plîns toată noaptia aceaia, şi, făcîndu-să zioă, am adunat în chiliia mea pre toţ părinţiĭ duhovnicĭ, amŭ arătat porunca Mărieĭ Tale şi a prea-sfinţituluĭ stăpîn, plîngînd amar până la amiazizi, neputînd mintea mea să ağungă cum să scot la cale porunca Măriеĭ Tale. Părinţiĭ duhovnicĭ, văzînd lăcrămile meale, mă mîngîia în tot chipul ca să nu mă măhnesc, făgăduindu-să înnaintea luĭ D[u]mnezeŭ că, după putinţa lor, pănă în sfărşitul vieţiĭ lorŭ, să-mĭ dea mie mănă de ağutoriŭ. Decĭ şi eŭ, mîngîindu-mă oareşce, cu măngîiarea lor, am începutŭ a socoti că, de nu ar fi fost cea deosebită proniia luĭ D[u]mn[e]zeŭ, spre maĭ bună întemiiarea soboruluĭ Părinţilor, cariĭ pentru mîntuirea sufletelor sale multă vreame aŭ pătimit de nepovestită sărăcie şi lipse, foame şi goliciune, şi toată strîmtorarea vieţiĭ cu mulţămită cătră D[u]mn[e]zeŭ, pentru măntuirea sufletelor sale, — cum ar fi fost cu putinţă să trecĭ Măriia Ta rugămintea mea cu care m'am rugat cu atîtea lăcrămĭ ca să mă uşurezĭ de ačasta? Ci încă maĭ mult maĭ vărtos te aŭ întăritŭ D[u]hul Sf[ă]ntŭ ca să nu te plecĭ la lacrămile meale, socotind, ca şi în viaţa mea, şi după moartea mea, să fie soborul acesta chivernisit şi întemiiat cu toate ceale trebuinčoase, şi, întemeindu-să cu ağutoriul luĭ Dumnezeŭ, să să facă oareşcare pildă şi celoralalte mănăstirĭ sfinţite. Şi, socotind

că, după Dumn[e]zăiasca Scriptură, tot sufletul să se supue stăpînilor celor ce maĭ multŭ biruesc, că nu iaste stăpînie fără numaĭ de la D[u]mnezeŭ, şi, care stăpíníĭ sîntŭ, de la D[u]mnezeŭ rînduite sînt, — pentru aceaia cine să împrotiveaşte stăpîniriĭ, luĭ Dumnezeŭ să împotriveaşte, — m'am supus şi eŭ din tot sufletul mieŭ şi din toată inima porunciĭ Măriei Tale şi a prea-sfinţituluĭ stăpîn, ca porunciĭ luĭ D[u]mnezeŭ, măcarŭ că şi în toate zilele vieţiĭ meale, după D[u]mnezăiasca Scriptură, tuturor stăpîniilor celor de la D[u]mnezeŭ rînduite am fost suppus şi plecat. Cum şi de acest lucru m'am rugat Măriei Tale, iară nu m'am împrotivit să nu fie una ca aĉasta. Ci, de vreame ce aşa aŭ fostŭ voia luĭ D[u]m[ne]zeŭ şi a Măriei Tale şi a prea-sfinţituluĭ stăpîn, m'am supus juguluĭ d[u]mnezăestiĭ ascultărĭ şi am început a rîndui prin părinţiĭ duhovnicĭ, prin fraţiĭ din soborulŭ nostru, cariĭ să meargă cu mine la sf[ă]nta măn[ă]st[i]ria Neamţuluĭ, şi cariĭ să rămîe la sf[ă]nta măn[ă]stire Săculuĭ. Li s'aŭ făcut toată gătirea în 4 zile, şi a 5 zi, Miercurĭ dimineaţa, Avgust 14, după d[u]mnezeiasca leturghie, trăgîndu-să clopotulŭ cel mare, şi, ducîndu-să tot soborul în sf[ă]nta bisearică, după obiceaiŭ m'am închinat la sf[i]ntele şi cinst[i]tele icoane, şi am rînduit pe un duhovnic să rămîie în locul mieŭ, şi învăţîndu-l cum să să poarte, şi cum să povăţuiască sufletele fraţilorŭ la calea mântuiriĭ, şi să caute buna rînduială cea dinŭ lăuntru şi cea dinŭ afară, după aşăzămîntul Sf[i]nţilor Părinţĭ. Aşijderea şi pre fraţiĭ cariĭ s'aŭ rînduit acolo să rămăe, i-am învăţat ca fieştecarele să rămîe dintr'înşiĭ să să supue celuĭ rînduit de mine, ca însumĭ mie, după voia poruncilor luĭ D[u]mnezeŭ, petrecînd fieştecarele întru ceale orînduite slujbe cu frica luĭ Dumn[e]zeŭ. Şi aşa am eşit din besearică şi din măn[ă]stire, ca să viŭ la sf[ă]nta măn[ă]stire Neamţul, — petrecîndu-mă tot soborul. Şi era a vedea atuncea, prea-înnălţate Doamne, un lucru prea-slăvit: Eŭ plîngèm şi mă tînguiam cu nemîngîiate lacrămĭ, rumpîndu-mi-să inima mea, cum pot să mă despart de fieĭ mieĭ ceĭ iubiţĭ şi duhovniceştĭ; aşijderea şi tot soborul, fiĭ fiind d[u]mn[e]zăeştiĭ ascultărĭ, după dragostea lor cea după D[u]mnezeŭ, care aŭ către ticăloşiia mea, plîngea şi să tînguia cu umilite la-

crămĭ, nevrînd a să despărţi de mine. Bolnaviĭ, cum aŭ putut, aŭ eşit din bolniţe; mergînd eŭ cătră dînşiĭ să mă erte, plîngea şi să tînguia cu umilite lacrămĭ, cum să să despartă de vedearea mea. Decĭ bolnaviĭ aŭ rămas pre loc, lacrămĭ curgînd pre feaţile lor, neputînd să mă petreacă. Iară celalaltŭ sobor, maĭ cu toţiĭ, m'aŭ petrecut cale ca de un čas, şi pre oarecariĭ dintr'înşiĭ, cariĭ era rînduiţ să facă privighiere Maiciĭ luĭ Dumn[e]zeŭ, abia i-am îndemnat cu multe lacrămĭ să să întoarcă înnapoĭ, iară ceaialalţĭ, maĭ tot soborul, m'aŭ petrecut pănă la sf[ă]nta măn[ă]stiria Neamţuluĭ. La care vrînd a întra noĭ, ne-aŭ priimit cu întîmpinare frumoasă părinţiĭ mănăstiriĭ Neamţuluĭ, cu orînduiala ce mi s'aŭ părut şi maĭ presus de cît mi să cădea, cu trasul clopotilor, cu preoţiĭ, cu diaconiĭ, şi m'aŭ dus în sf[ă]nta besearică cîntînd irmosul Maiciĭ luĭ D[u]mnezeŭ, şi, după običnuita închinăciune, la sfint[e]le şi cinstitele icoane, am arătat Sfinţiilor Sale părinţilor cum că venirea mea la ačasta sf[ă]ntă mănăstire n'aŭ fost după căutarea saŭ voirea mea, ci după hotărîrea şi porunca MărieĬ Tale şi a prea-sfi[n]ţ[i]tuluĭ stăpîn. Çariĭ văzîndu-o şi Sfinţiia Lor. m'aŭ priimit cu toată bucuriia, şi mi-aŭ dat pe samă toate ale sfinteĭ beasearicĭ, şi ce să află în lăuntru în mănăstire; iară ceale dinnafară, fiind temiinică vreamea lucruluĭ, nu le-aŭ dat măna Sfinţiilor Sale a da în seamă toate, şi noao a priimi, fără numaĭ aşa s'aŭ socotit maĭ cu vreme, du[pă] ce să va aduna pîinea, şi să va face fînul. Chiliĭ, căte s'aŭ putut a să deşărta pentru o parte din soborul nostru, s'aŭ găsit, cu casele de ospeţ, cu eclisiarhiia, ca la vre-o 15, părinţĭ duhovn[i]cĭ treĭ fiind, cîte unul la o chilie, ca toată slujba duhovničască fără de împiedecare să poată a o împlini; iară ceaialalţĭ părinţĭ, căte 3 şi cîte 4 s'aŭ aşăzat, ca la vr'o 40 de fraţ, la cealealalte chiliĭ, împreună şi cu copilulŭ Scarlat Rosetŭ, pre carele de la s[făn]ta măn[ă]st[i]re Săcul l-am adus împreună cu mine. Iară ceialalţĭ fraţ cariĭ m'aŭ petrecut pre mine, toţĭ aŭ voit să rămăe împreună cu mine; însă, neavînd unde capul să-ş plece, cu multe lacrămĭ şi cu multă jale s'aŭ întors înnapoĭ la sf[ă]nta măn[ă]stire Săcul, aşteptînd mila luĭ D[u]m[ne]zeŭ şi a MărieĬ Tale, pentru bună aşăzare,

după facerea chiliilor. Adevăru vestescŭ Măriei Tale: loc ce aŭ văzut ochiĭ mieĭ cu greŭ s'ar fi aflat să fie cuviinčos pentru sobor mare ca acesta, de toate îndemînatec. Venirea la sf[ă]nta mănăstire prea cu multă lesnire şi uşurătate, morişca lîngă poarta sf[i]nteĭ măn[ă]sti[r]ĭ şi alta, prea aproape, iaste cu putinţă a să face, şi mare odihnă va fi săboruluĭ de măcinat făină; lemne prea multe şi prea cu lesnire pot a să aduce pentru tot săborul; ţăraniĭ şi robiĭ sf[i]nteĭ măn[ă]stirĭ, din prea-covîrşitoare mila Măriei Tale către sufletele părinţilor, [ca să] treacă fără vătămare şi primejdiia cea sufletească —[1] la altŭ loc cuviinčos prea mare linişte şi odihnă va — sufletuluĭ mieŭ şi părinţilor. Chiliile, după cuviinčoasa rînduială, de ar fi fostŭ cu putinţă să să facă cu doao rîndurĭ, unele preste altele, aşa socotescŭ că ar fi încăputŭ ca la 200 de părinţĭ înlăuntru la sf[ă]nta măn[ă]stire. Pentru care lucru, adecă pentru zidiria chiliilorŭ şi a bolniţiĭ, cu toată rînduiala eiĭ, de neocolită nevoe, şi pentru toată ceaialaltă întemeiare a soboruluĭ, aruncăm grija la proniia milostivuluĭ D[u]mnezeŭ şi la atotputernicile rugăciunile Născătoareĭ de D[umne]zeŭ şi la prea-bogată mila Măriei Tale. Vestesc încă Mării Tale că, maĭ înnainte de ducirea mea la Sf[ă]nta Gora, m'aŭ fost învreadnicit D[u]mn[e]zeŭ, încă fiind eŭ în tînără vîrstă, a veni aicea la închinăciunea sf[in]teĭ icoane, şi nepovestită buc[u]rie am fost simţit în sufletul mieŭ, învreadnicindu-mă de treĭ orĭ a ţinea cu păcătoasele meale mînĭ sf[ă]nta şi d[um]n[e]zăiască ačasta icoană, şi am simţit şi simţitoriŭ şi sufleteşte minunea luĭ Dum[ne]zeŭ, şi cu multe lacrămĭ am pros[lă]vit minunele luĭ. Şi de atuncea D[u]mnezeŭ ştie câtă drag[o]ste am avut către acestŭ sf[ă]ntŭ loc, şi acum, cu neurmatile judecăţile luĭ D[u]mnezeŭ, prin bogată mila Măriei Tale dîndu-să spre lăcuinţa or — sf[ă]nta ačasta măn[ă]stire, şi fiind eŭ a mă — pu mieŭ şi năcăjit vr'o 5 zile, întru care până în sfîrşit aŭ fugitŭ somnulŭ dinŭ ochiĭ mieĭ: cum am întratŭ la sf[ă]nta besearică şi am văzutŭ sf[ă]nta icoană a Maiciĭ luĭ D[u]mnezeŭ, carea iaste după D[u]mn[e]zeŭ nădeajdea măntuiriĭ meale, îndată

[1] Rupt.

mi s'aŭ prefăcutŭ toată măhniciune și întristare spre mare bucurie și veseliia cea sufletească, și, la priveghiiare, după sf[ă]nta ev[an]gh[e]lie, vrînd să mergŭ la chiliia mea, ca să mă odihnesc de multele osteneale ce am fost avut într'aceale zile, cu multe lacrămĭ m'am rugat Maicii luĭ D[umne]zeŭ ca, [din mila Sf[in]ții Sale, să-mĭ dăruiască măcar un čas să dormŭ, temîndu-mă ca să nu pătimesc vreoareșcare vătămare din multa nedormire, ci nu mi s'aŭ întîmlat mie altă dată în viața mea. Și, cum am intrat în chiliia mea și m'am culcat, din mila Maicii luĭ D[u]mnezeŭ am adormit cu foarte dulce somn, ca la 2 časurĭ, și mi s'aŭ ușurat toată acea greutate ce am avutŭ, și foarte mă bucurŭ și mă veselesc că m'aŭ învreadnicit milostivul Dum[ne]zeŭ a vedea des sf[ăn]ta icoană a Maicii luĭ D[umne]zeŭ, mîngîindu-ne ca cu oareșcare ceriŭ pămîntesc cu ačasta sf[ă]ntă și d[um]n[e]zăiască besearică, întru carea cu toată odihna este cu putință a încăpea soborul părinț[i]lor. Acestea toate am vestit Măriei Tale, și mă rog, pentru drag[o]stea luĭ D[u]m[ne]zeŭ, să nu te superĭ Măriia Ta asupra ticăloșieĭ meal[e], pentru atîtea lungirĭ de cuvinte, că, la drag[o]stea Măriei Tale cea după D[u]m[ne]zeŭ nădăjduindu-mă, am îndrăznit a vesti ce am avut în inima mea [1]». — Copie într'un caiețel in 8°.

6. C. 1780. «Foie pentru odorile bisericeștĭ [de schit] ... Cărțile biserecii: 1 ivanghelie de Țara Ungurească, 1 ivanghelie de Rămnic... Carte scrisă de mănă pentru cuvănt ..., 1 carte pentru dum[ne]ze[e]știĭ docme ..., Carte alfavita ..., 1 carte pentru proniia luĭ Dum[ne]zeŭ ..., 1 carte Mărgărit ectovr. *(sic)*; să află la Filipu pă pod Mogoșaeĭ ... Vitile ... 5 ghivolĭ de jug, 20 ghivolițe cu malaci lor.»

7. Septembre 1817. Gramată a patriarchuluĭ Chiril de Constantinopol. Indulgență pentru un «Nicolae din Ungrovlachia».

8. 26 Novembre. 1821. Diată. «On notin de cal ..., doĭ că[r]lanĭ de caĭ ... Jupăn Năstase Grecu, ginerile luĭ Socol din Agienĭ.»

[1] Cf. *Istoria lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, pp. 392-3.

XV. Documente din exposiția de antichitățĭ din Craiova (Decembre 1903-Ianuar 1904).

1. Bucureștĭ, 21 April 7072 (1564). Petru-Vodă întărește o moșie, cu acte de la покоинаг влада воевод калѹгера. Pomenită și o д[е]шѹгѹбинь. Nume: Mija, Stănislav. Divanul ca în documentul din 1563, în ediția Cronicii luĭ Constantin Căpitanul, p. 66, nota 3, dar Vel Logofăt e Ioan și e a se adăugi Ghiorma Post. Scrie Oana. Pecete peste hîrtie.

2. 71[19-20] [acoperit]. Radul-Vodă Mihnea, «nepot de fiŭ (анеѱіѹ) al luĭ Alexandru-Vodă», pentru satul Predeștĭ, cumpărat și de la «Gănsacu dor[obanțul] u Feregĭ». Se pomenesc: мамина белеи, Beleias[a], Vladul Drăgoeseĭ, дела пьтрѹв вренгев. Divanul ca în actul din 29 Mart 1611, maĭ sus, p. 49, n° 9, dar adauge, în locul luĭ Mihalache: Panait Stolnic, Coci Comis, Stanciul Păharnic[1] [cf. vol. V, p. 480, n° 8]. Scrie Nagoe. — Pergament.

3. 2 Mart [1616; pe foița de de-asupra; în original data e acoperită]. Radu-Vodă Mihnea pentru fiiĭ Coceĭ biv Vel Agă: Gavriil vt. Păharnic și Lupul Postelnic, cari aŭ parte din satul Preuteștĭ, cu vecinĭ între cari: Măican. Se pomenește jupanița Dariia. Divanul ca în documentul din 1615, tipărit în vol. V, p. 297, n° 18, dar Vistier e Necula, Miho, Spătar. Scrie Lepădat. Pergament slavon.

4. Bucureștĭ, 6 Maiŭ 7125 (1618). Alexandru-Vodă, fiul luĭ Iliaș, pentru o judecată a Buzeștilor. Ea fusese începută de Radu biv Armaș, Preda vtori Spătar, Stroe [Postelnic] [rupt], în Domnia luĭ Mihnea-Vodă[2]. O pierd la sfîrșit Sima Stolniceasa [luĭ Stroe], Catalina Băneasa [luĭ Preda; vol. V, p. 297, n° 18], și fata eĭ Mara, Maria și fratele eĭ Radul Postelnicul [fiiĭ luĭ Radu; Odobescu, în *An. Ac. Rom.*, seria veche, X, p. 324]. Locurĭ: «Locul Singurov, Măgura Cerătulov, Drumul Ascunseav». Nume: Mănițe, Mănila, Čortan, Potrăg, popa Albul, Botoe (femeie), Curicea, Răsip, Ghidoe. Divanul în-

[1] Pană Grecul și Cernica Știrbeĭ trecură decĭ de la Radu Șerban la noul Radu-Vodă, din Divanul căruia dispar îndată.

[2] V. a mea *Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul* (supt presă).

tocmaĭ ca acel din 28 Decembre precedent (vol. V, p. 437, n° 4), saŭ din 16 Iunie următor *(ibid.,* p. 683). Slavon. — Fotografie.

5. 12 Mart 7128 (1620). Gavriil Moghila-Vodă, pentru o ocină la Vrăbcin *(sic),* socotită în *uje,* cumpărată за єдин жрєб. Se pomenesc: єдна дєшѹгѹбин[ь], єдна виноград фѹндать ѹ лькѹстѣни. Divanul ca în 1619; v. vol. V, p. 297, n° 19, saŭ, încă maĭ exact, ca acela din 13 Mart 1620, pomenit în acelaşĭ volum, p. 683. Slavon. Pecete peste hîrtie. — Pergament.

6. [Data acoperită; pe o foaie: 1621]. Scrişŭ eŭ Hamŭza i Caplea acesta al nostru zapis, să s[ă] ştie că am vândut satul Vălsăneştiĭ, preste tot hotarul, den câmpu, den apă şi din silişt[e] şi den pădur[ea], fečoruluĭ nostru luĭ Calot[ă], dereptŭ 15.000 de ban[ĭ] gata, ca să-ĭ fie luĭ moşie ohabnică, luĭ şi fičorilor luĭ şi nepoţilor şi strenepoţilor . . .»

7. Tîrgovişte, 18 Februar 7131 (1623). Radu fiul luĭ Mihnea, luĭ Tudor biv Vel Sluger şi fiilor luĭ, precum şi «luĭ Dumitru fiul luĭ Dragomir Logofăt şi Opreĭ şi luĭ Dragomir, nepoţĭ (анєψгєи) luĭ Dumitru, şi luĭ Nedelco şi luĭ Lepădat şi luĭ Stan, cari aŭ fost cnezĭ din Podişor, în Ţinutul Olt» (что бил кнєзи ѡт сєло ѡт подишор), întărindu-li ocinĭ socotite în *uje* (ѹж). Ele fusese «de danie al jupăniţeĭ Caplea, jupaniţa бєрникьи Logofăt din Buj[o]ranĭ». Cumpărătura se face în aspri. Locurĭ ѡт ѹлиць, ѡт рьмник. Se maĭ dăduse un «iamurluc» drept 1000 de aspri şi un плашкѹ за гран drept 2.000 şi un *vecin,* Nistor, drept 3.000 de aspri. Vînzătoriĭ de odinioară fusese «Tudor Sluj. şi fraţiĭ luĭ, jupan Tudosie biv Vel Logofăt şi Prăvul Logofăt ot Ruda» [pentru aceştĭ fraţĭ Rudenĭ, v. vol. V, p. 680]. Într'un zapis ce se aduce înnainte, iscălesc: «ot Şărbăneşt[ĭ] Manea şi Barbul şi Bulghea şi Nichifor, şi din Buc[o]văţ Cr[ă]stea şi popa Stoica, şi din Comniţ *(sic)* p[o]pa Tudor şi Dan, şi din Brătuleşt[ĭ] Pocea, şi din Periiaţ Pădure şi Orzişor şi Agafton monah, şi din Curteşoar[ă] popa Stoica». Divanul e întocmaĭ ca acel din 20 Iunie precedent — vol. V, pp. 180-1, n° 23 —, dar Păharnic e Batiştea (adecă Vevelli; v. vol. IV, p. CXLVI, p. CXLVII,

nota 3; p. CLXIX). Scrie Lepădat Logofătul. — Pergament.

8. Tîrgoviște, 19 Ianuar [acoperit; pe o foiță, 1641]. Mateĭ-Vodă întărește o moșie, cumpărată cu aspri. Nume: Anghil. Divanul: — Vel Ban de Craiova, ... Radul Vel Vist., Dragomir Vel Clucer, Preda Vel Spatar, Socol Vel Spat., . . . Vel Comis, Vučna Vel Păharnic, Costandin Vel Postelnic. Slavon. Iscălitura Domnuluĭ. Pecete peste hîrtie, cu șnur albastru.

9. C. 1643. Mateĭ-Vodă intărește o ocină după un zapis, în care iscălesc: popa din Părăianĭ, Anghel din Șășčoara, Băcil[ă] din Obărșia. Divanul ca în actul din August 1643, vol. V, pp. 181-2, n° 28.

10. Bucureștĭ, 30 April 7197 (1689). Costandin Băsărabŭ Voevod, pentru Diicul Vel Stolnic Șerbănescul, dîndu-ĭ satul Șerbăneștiĭ (Ț. Olt), și anume «partea căt aŭ ținut tatu-săŭ răposatul Chirca biv Vel Ban [Rudeanu; vol. IV, p. 37, n° LIII; vol. V, p. 681], cu casel[e] de piatră și cu viile de acol[o] den deal», și cu Rumînĭ, între cari: Vișan Grama, Tudor Brăganul, Cănda, Dinga, Gorun, Dumitru Hoțul, fiiĭ popeĭ Oprian. Satul fusese al «jup[ă]neasiĭ Dumitraniĭ, jup[ă]neasa răposatuluĭ Chirca Banul, muma boiarinuluĭ Domnii Meal[e] Diicul V[1] Stol., dat de zeastre», apoĭ zălogit «la Costandin vt. Comis și la frate săŭ Gligorașco Post., fičoriĭ luĭ Costandin Peh. Vărzariul» [fiul luĭ Radu Armașul și pîrîșul luĭ Constantin Cantacuzino Postelnicul; v. Ludescu, în *Magazinul istoric*, V, p. 4; N. Costin, p. 4; *Documentele Cantacuzinilor*, p. 80], pentru 500 de talerĭ; dobînda se urcă, în șepte anĭ, pănă la jumătatea capetelor. Divanul: Vintil[ă] Vel Ban al Craioveĭ, Ghinea Rustea Vel Vornic, — Vel Log., Iordache Catacozeno Vel Spat., Crăstea Vist., Alecsandru Vel Clucer, Dumitrașco Caramanlăul Vel Post., Barbul Urdăreanul Vel Pah., Șerban Vel Com., Costandin Știrbeaiŭ Vel Sluger, Dumitrașco Poenariul Vel Pitar, Bunea vtori Logofăt. Scrie Mihaĭ fiul luĭ Stan Log. din Tărgoviște. Iscălitura Domnuluĭ.

11. 169... [data închisă]. «Ioanŭ arhimandritul alŭ sfinteĭ mănăstirĭ Hurezuluĭ», pentru o moșie ce dă mănăstiriĭ «Po-

lovrağul», de curînd dreasă. Se face socoteala în «funĭ marĭ». Pecete cu legenda: «Pecetea sfinteĭ mănăstirĭ Hureziĭ».

12. [Data acoperită] Grigore [Mateĭ]-Vodă Ghica întărește o moșie «Raduluĭ Reașițeĭ», în hotar cu Radul Vist. Comăneanul. Pecete octogonală cu chinovar.

13. «1797 sud — sin — porecla — din satŭ — chipul luĭ — la față — părul capuluĭ — sprîncenile — ochiĭ — mustățile — barba —, carele fiind din suma scutelnicilor ce s'aŭ orînduit pentru posluşaniia casiĭ —, precum la catastihul Vistierii i-aŭ așăzatŭ după adeverința ce aŭ adus de la dumnealor boiariĭ ispravnicĭ aĭ acestuĭ județ, ne aŭ dat acest pecetluit al Domnii Meale; val și supărare să n'aibă.» — Tipărit. Pecete octogonală cu chinovar, purtînd data de 1796.

14. 10 April 1798. Privilegiu al luĭ Costandin Gheorghie Hangerlì-Vodă pentru «Costache Rătescu Post[elni]č[el]».

XVI. Din documentele moșnenilor din Cîrlig (Ținutul Roman).

1. Suceava, 15 Mart 6990 (1482). Ștefan-Vodă întărește vînzarea satuluĭ Văleaniĭ, lîngă Iucaș, пѹдли юкашн, în Ținutul Neamț, făcută de «Ana sora panuluĭ/Dobrul Logofăt și cu непотомь, cu Stančul, fiul luĭ Fetco старостеск8л, pe «200 de zlotĭ tătăreștĭ» luĭ «Ivul diacŭ». Divanul ca la actul din 1^{iŭ} Februar al actuluĭ precedent. Dar luĭ Vlaicul (unchiul Domnuluĭ; v. vol. VI, p. 73, n° 2) i se zice numaĭ «pîrcălab», fără a se adăugi: «de Orheiŭ»; Iuga nu e numit «Vistiernic»; între Neagu și Hărman e *Gangur;* după вѣра пана хьрмана vine вѣра пана хьрмана (Gherman) (cf. Tanoviceanu, în *Conv. literare* pe 1900), fără Șandru Portarul de Suceava la mijloc; luĭ Macsin i se zice aicĭ *Macsim;* luĭ Gotcă (готко) nu i se zice și «Fete»; înnaintea luĭ Ioan Păharnicul e Irimia Postelnicul. Pecete ruptă, atîrnată de un șnur roș-deschis. Pergament.

2. Iașĭ, 23 Mart 7063 (1555). Alexandru-Vodă, pentru «Ion și sora luĭ Anna și Sofiica fetele Varvareĭ копила ѿани линбѫдоулче», întărindu-li moșia ce aŭ de la прѣдѣд нхь wана лимбѫ-

дѹлче prin uric de la Alexandru-Vodă, прѣдѣда нашего : «un sat în Ținutul Niamțuluĭ, la Valea Neagră (на чорномь потоцѣ), anume Brițcaniĭ, care sat anume Brițcaniĭ a fost dat de Oana Limbădulce копили своемѹ Varvareĭ, ѡпрочи ѡт дрѹгїи его дѣти, и било тое село брицканїи дано еи сь клѣтвое, како никто по смрьти ѡ҃ца еи іѡани лимбєждѹлче, никто ѡт племе его да не имает того село ѹзѧти его ѡт варвара копила его, и привилїе що ѡна имала на того село на брицкани нѣкако его добивал фіерїе логофет и ѹризал его («deosebĭ de alțĭ fiĭ aĭ săĭ, și a fost acest sat Brițcaniĭ dat eĭ cu blestem că nimenĭ, după moartea tatăluĭ eĭ Ioan Limbădulce, nime din seminția luĭ să nu iea acest sat de la Varvara copila luĭ, și hrisovul ce avea ea pentru acest sat Brițcaniĭ a intrat în mînile luĭ Fierie Logofătul și acesta l-a rupt »). Hotarele vor fi cele vechĭ. Divanul ca în documentul din 9 Maiŭ 1555, în *Arch. ist.*, I[1], p. 111. Lipsesc însă fiiĭ Domnuluĭ, Ioan și Bogdan [Cf. *Pretendenți domneștĭ,* p. 46]. Luĭ Hîra i se zice întreg: «Ioan *Hărrovicĭ*», luĭ Ioan pîrcălabul de Neamț: «Ioan *Dancĭul*», luĭ Veveriță, de Roman: «Iosip Veaveriță»; după Dan Portarul de Suceava vine fără întrerupere Șendrescul Spatarul; Vistiernicul Ioan e numit «Ioan *Petricina*»; după Medelean Stolnicul vine îndată Plaxa Comisul. Scrie tot «Cracalei Căpotescul». Pergament. Pecete ruptă; șnur violet-albăstriŭ[1].

---

[1] Un Limbădulce era la 1433 boier moldovean. Fiiĭ săĭ Duma și Mircea se întîlnesc îndată și eĭ ca marturĭ în documente (listele d-luĭ Gh. Ghibănescu, în *Uricariul,* XVIII, pp. 456-9).

II.

DOCUMENTELE RAMURIĬ CANTA A CANTACUZINILOR MOLDOVENĬ.

I. Caiet de împărţire a moşiilor.

[P. 1]. Văzănd slova părintelui nostru, la cari an ni-am născut, am scris şi eŭ pe fii noştri.

An 7218 [1709], Sept. 18, s'aŭ născut fiica noastră Balaşa.

An 7218 [1710], tot întru acest an s'aŭ născut fiiul nostru Ilie, Iuni 20.

An 7220 [1712], Ghenarĭ 14, s'aŭ născut fiica noastră Marie.

An 7222 [1714], Avt. 30, s'aŭ născut Pulheria.

An 7225 [1717], fiiul nostru Costandin, Mart 21.

An 7227 [1719], Maiŭ 2, Safta.

An 7229 [1721], Ghenarĭ 9, Ion.

An 7230 [1721], Dechemv. 25, iar Ion, murind celalalt.

An 7231 [1723], Maiŭ 30, fiiul nostru Iordachi.

Iscălit: Iordachi Cant. Vel Com. [Deleanul: fiul luĭ Ioniţă [1]].

[P. 2.] Let 7195 [1687], Fevruar 20, am însurat pe fiiul mie[ŭ] Ion: aŭ luat pe fata luĭ Costandin Vel Postelnic [Ciobanul]. [Toderaşco Iordachi a scris [2].]

Let 7196 [1688], luna Maiŭ 18, — Domnu: vă dăn. Ioan Costandin Voevod [Cantemir], din mila Domnuluĭ nostru Isus Hristos, s'aŭ născut fiiul nostru [al luĭ Ioniţă din alineatul 1iŭ] Iordachi [cel de la p. 1], Vinerĭ, la opt časurĭ din ză, în zioa de Sf. Mucenic Feodorŭ, în tărg în Trotuş: să să ştie.

[1] Balaşa iea pe Aristarch (Hrisoscoleŭ). Ilie n'a trăit, ca şi Maria, Pulheria, Constantin. Safta luă pe Dinu Cantacuzino Munteanul, fiiul luĭ Pîrvu II (Banul). *Alt* Ion, postum, a fvst Ioniţă Vistierul, care ţinu pe Zoiţa, sora luĭ Grigore Alexandru Ghica, iar Iordachi fu Spătarul, care luă pe o Roseteasă *(Gen. Cant.* p. 49[a]: tablă genealogică).

[2] Ion deschide ramura Delenilor.

7197 [1699], luna Iuli 10 — Domnu Ioan Costandin Voevod, — din mila luĭ Dumnezăŭ s'aŭ născut fiiul nostru Şarban, Mercurĭ, la doaă časurĭ şi ğumătate de zi, în zia de 45 Mucenicĭ din Necopolĭ, în sat în Romănĭ: să să ştie[1].

7199 [1690], luna Sept. 29 — Domn Ioan Costandin Voevod, — din mila Domnuluĭ nostru Is. Hs. s'aŭ născut fiiul nostru Toaderŭ, în faptu zili, în zioa de Sf[ăn]tul părinte Chiriiac, în sat în Pişata, să să ştie[2].

7200 [1692], Avt. 30, s'aŭ pristăvit iubitul mieŭ frate Ioan Cantacuzino Logofătul al doile, tatăl acestor săracĭ de copiĭ ce sănt scriş maĭ sus de măna luĭ. Iar mie mi-aŭ lăsat nemăngăetă jale[3]. *Vasile Paharnic*[4].

[P. 3.] În [a] patra lună după schimbare vieţăĭ iubituluĭ mieŭ frate Ioan, rămăind cumnata Marie, soţăe luĭ, îngreuiată, aŭ născut pe fiiul lor Ioan, pe care iar noĭ l-am botezat, şi în dorul luĭ i-am pus numile tătăni-săŭ Ioan, — Mercurĭ în 6 a luĭ Dechemvrie, în sat în Ploscuţănĭ; şi am mulţămit luĭ Dumnezăŭ de toati ğudecăţăle luĭ cele drepte şi ascunsă. *Vasile*.

Într'acest catastiv, scris de moşul mieŭ Todiraşco Cantacuzino Vist.-Mari, am scris şi noĭ împărţala ča mare făcută de moşiĭ între noĭ fraţăĭ, şi toate moşiile ce mi s'aŭ vinit de la părinţĭ, şi căte am maĭ cumpărat şi eŭ, arătănd pricinile lorŭ şi cu ce preţ li-am cumpărat. Iscălit: *Iordachi Cantacuzino Vel Spat[a]r*[5].

[P. 4] Velet 7186 [1678], luna Maiŭ 26, — Domn vă dni Ioan

[1] Muri fără urmaşĭ, în pribegie. V., pentru el, vol. VI, pp. 526-7.

[2] Toader e tatăl luĭ Ioniţă Cantacuzino cronicarul şi al unuĭ Toader Spătarul, care are de fiŭ pe Constantin *(Gen. Cant., l. c.)*.

[3] Ion Iordachi dă încă zapise la 7 şi 29 lunie din acest an (vol. V, p. 48; cf. p. 50, nº 230) Piatra mormîntală, la mănăstirea Bogdana, dă, în inscripţia eĭ versificată, data de 1[iŭ] Septembre (Melhisedec, *Notiţe archeologice*, p. 120).

[4] E alt fiŭ, al luĭ Toderaşco Iordachi, — al doilea. Cf. şi *Ist. lit. rom.*, I, p. 336, nota 4 şi, introducînd această îndreptare, vol. V, p. 590 (o schiţă despre el).

[5] Fiul cel maĭ mare al luĭ Ioniţă.

Antonie Rusăt Voevod — din mila luĭ Dumnezău eŭ Toader Iordachi Visternicul am căsătorit pe fiiul nostru Vasile, şi i-am dat din căt ni-aŭ fost prilejul casăĭ, după cum stătură vremile la acesti răscoali. Decĭ, de acum înnainte, la nimic să n'aibă triabă a să maĭ mesteca cu ceştĭ fraţĭ maĭ micĭ[1], numaĭ, de va da Du[mne]zăŭ să s[ă] maĭ poată tocmi acastă ţară, — şi dacă orŭ maĭ vini ocinile ce am perdut de la măna noastră, de la Hotin[2] şi de aiure, şi de vom putè grijă şi pe ceştĭ cuconĭ maĭ micĭ, precum l-am grijăt şi pe dănsul, atunce î s'ar socoti dintr'acele ocinĭ să i să maĭ facă parte pe dreptate ce i s'arŭ vini, socotindu-să şi altele toate ce i s'aŭ dat luĭ, — să ağungă şi cestorŭ maĭ micĭ. Iar într'alt chip să nu să amestice la nimic nicĭ odinioară. Şi pentru credinţa eŭ săngur am scris, să să ştie. Velet 7186, Avt. 24. *Toderaşc[o] Vel Vist.*

[P. 5.] Ce i-am dat, să să ştie.

1 salbă de 80 ug., căte de 2 şi 3 ug., căte de 10.

1 lanţuh de aur de 240 dram[u]r[ĭ].

1 părechi brăţărĭ de Dansca cu jmalţĭ, 40 dramurĭ, fără lucru.

1 părechi sarj, căte cu un pičor de balaş şi în mijloc cu diiamant, 130 leĭ.

1 inel cu diiamanturĭ micĭ şi unul mare în mijloc, 70 leĭ.

1 inel cu patru diiamanturĭ, 40 leĭ.

1 inel cu zamfir albastru, 20 leĭ.

1 tiacă de aur, 30 leĭ.

12 lingurĭ de argint poliite, pe 2 locurĭ; 295 dramurĭ.

4 piuliţ de Braşăŭ poliite pe din năuntru; 205 dramurĭ.

1 raft, o ţăntă albă şi una galbănă, 380 dramurĭ, şi 5 ughĭ polială.

1 sabie ferecată.

1 raft albu.

[P. 6.] *Toderaş Vel Vist[ier].*

Pol sat Plopeştiĭ, cu vecinĭ, cu heleşteŭ gata, vlost Niamţu [Ţănt. Niamţu].

[1] Ion şi Ilie.

[2] Ocupat de Turciĭ din cetate.

1 siliști lăngă Plopeștĭ, întriagă, Cărbuneștiĭ.

1 săleşte, tij întriagă, acolò, Vătămaniĭ.

1 sălişte tij întriagă, Brăneştiĭ, cu un heleşteŭ gata.

Pol sat Hărmăneştiĭ, la Prut, vlost Iaşiĭ, cu veciniĭ.

Toate părţăle din Lăzărenĭ ce-s supt Stăncă, vlost Iaşiĭ, ce să împreună cu Hărmăneştiĭ.

3 fălcĭ de viĭ la Cotnarĭ, la Ţumbric, undi aŭ fost cramili luĭ Başotă.

3 fălcĭ de viĭ la Eş, la Copoŭ, din sus, care viĭ li-am cumpărat eŭ într'o carare cu cele ce mi-aŭ dat nene.

16 boĭ de plug.

20 vacĭ marĭ.

2 buhaĭ.

20 epĭ.

1 armasariŭ.

Toderaş Vel Vist[ier].

[P. 7.] 312 stupĭ în 3 prisăcĭ, 2 la Plopeştĭ, una la Verişănĭ.

3 rănduri de haine i-am făcut, bune: dulămĭ de atlaz şi de tabin, şi contăş cu paccè de sobol şi de răs şi de pacè de jderŭ.

1 rănd de haine am făcut ğupănesăĭ luĭ.

1 paccè de sobol bună i-am maĭ dat pe urmă.

6 covoară hagimiş, tij.

Cheltuiala ce s'aŭ făcut la nuntă şi cănd am chemat pe Măriia Sa Vodă la cununie, şi colaciĭ č-am închinat luĭ Vodă, — aceia nu s'aŭ socotit.

Todiraş Vel Vıst[ier].

[P. 8.] 75 leĭ am plătit luĭ Enachi Ramadan [1] în Ţarigrad pentru Vasăle Log[o]f[ă]tu, fără 75 leĭ ce mi-aŭ întors Dumitraşco Clucer; iarŭ aeştĭ 75 leĭ i-aŭ lăsat asupra luĭ Vasălaşco.

140 leĭ am plătit tij o datorie a luĭ Vasile Logofătu, de i-am scos nişti brăţărĭ ce aŭ fost zălog.

Pentru sate şi viĭ, să să socotiască pe izvodul ce am fă-

[1] Pentru fiul şi nepotul de fiŭ al acestuia, v. p. 114, nota 1.

cutŭ maĭ pre urmă, iar pe acestŭ să nu să socotiască, c'am socotit într'alt chip.

Todıraş Vel Vıst[ıer].

Pe acel izvodu de al doile făcut aŭ scris unchiu-mieŭ [1] Vasilaşco Vornic părţăle, cuĭ ce aŭ venit, cu slova luĭ, înnainte, pe împărţala moşu-mieŭ [Todiraşco].

[P. 9.] Velet 7186 [1678], luna Iunii 30.

Iarăşĭ dintru voia luĭ Dumnezăŭ am căsătorit şi pe fiica noastră Catrina după fičorul luĭ Gavriliţ[ă] Hatmanu [2], şi i-am dat şi aceştiia iarăş din ce ni-aŭ fost prilejul casăĭ, — să să ştie.

Haine ce i-am dat.

1 sucnă şahmarand albu.

2 sucnă şahmarand verde.

1 sucnă tabin agraban cu fir.

1 sucnă şahmarand agraban.

1 sucnă atlaz alugè cu fir.

1 sucnă hatà cu florĭ de fir.

1 sucnă de adamască turungì.

1 tămbar telem galbăn, cu padceli de sobol.

1 tămbar şahmarand albu cu padceli sobol.

1 tămbar şahmarand galbăn cu padcè de sobol, cu izme de mărgăritari şi cu bumbĭ.

1 tămbar şahmarand roş cu răs, cu izme de mărgăritari.

1 habaciŭ şahmarand naramgiŭ, cu padcele de sobol.

Todiraş Vel Vist[ier].

[P. 10.] Odoară ce i-am dat.

12 şărurĭ mărgăritari mare, 38 matcal, 10 leĭ, — 380 leĭ fac.

1 lanţu de aurŭ, 270 dramurĭ.

1 salbă de 76 ug., căte de 2 şi 4 ug., căte de 3 şi 2 ug., căte de 10 şi una ug. de 30.

[1] Spune Iordachı fiul luĭ Ion

[2] Vasilachi (vol. V, p. 45, n° 209; Neculce, p. 235) saŭ Vasilaşco. V. testamentul luĭ Toderaşco Iordachi în *Doc. Cantacuzınılor*, pp. 20-1.

1 left mare cu izmaragdurĭ şi cu lanţujăl, 320 leĭ.
1 left maĭ mic cu zamfir mare, 120 leĭ.
1 părechi brăţărĭ cu diiamant şi rubinurĭ, 120 leĭ.
1 părechi brăţărĭ de Braşăŭ, de 40 ug., aurŭ, fără lucrul.
1 inel cu diiamant, ce s'aŭ dat la logodnă, 150 leĭ.
1 inel cu 3, treĭ, diiamanturĭ.
1 inel cu diiamant mic gropind, 50 leĭ.
1 inel cu diiamant în muchĭ, 50 leĭ.
1 inel cu zamfir albastru, 70 leĭ.
1 inel cu rubin în 4 muchĭ, 60 leĭ.
1 inel cu balaş mare, 50 leĭ.
1 inel cu balaş maĭ mic, 20 leĭ.
2 ineli bătute de 12 ug. de aur.

Todiraş Vel Vist[ier].

[P. 11.] 1 părechi sarji cu izmaragdurĭ marĭ, 300 leĭ.
1 părechi sarji, căte cu treĭ pičoare de mărgăritarĭ şi cu rubin, 20 leĭ.
1 gherdan di coral cu 7 ug. de aur.
1 gherdan, tij coral, cu 8 bulbucĭ de aur.
1 cunună de aur cu izmaragd peste tot şi cu mărgăritari, 300 leĭ.
1 čapsă cu mărgăritarĭ.
1 čapsă cuţăte de argint poliite.
24 lingurĭ de argint poliite pe 2 locurĭ, 564 dramurĭ.
2 coboace poliite, 632 dramurĭ.
1 căţui poliită, 146 dramurĭ.
1 ploscuţă de apă de trandafir, poliită şi cu torcosu *(sic)* piste tot, 25 leĭ.
1 talger supt ploscuţă, cu florĭ poliite, 146 dramurĭ.
4 piuliţĭ de Braşăŭ poliite din lăuntru, 210 dramurĭ.

Toderaş Vel Vist[ier].

[P. 12.] 12 năfrămĭ cu fir de Ţarigrad.
3 năfrămĭ de măinĭ, turceştĭ, cu una cu fir, cumpărati cu 30 leĭ.
6 năfrămĭ dinnainti cu sărmă şi cu fir.

3 năfrămĭ dinnainte cu mătasă.
15 năfrămĭ de brăŭ bărbă[t]eştĭ.
4 brăi cu firŭ.
12 cămeş cu sărmă.
20 cămeş cu mătasă.
1 peşchirĭ mătasă roşă, cu firŭ.
10 şărvite cu firŭ.
12 şărvite cu mătasă, turceştĭ.
2 mesă leşăştĭ, una maĭ bună, cumpărat 20 leĭ.
1 părechi cămeş de feredeŭ, cu fir.
2 prostirĭ cu firŭ: una grè.
6 prostirĭ cu mătasă.
2 părechĭ perinĭ de urşinic cu firŭ, de cele bune.
1 pilotă atlazu naramgiŭ florintin.
1 oghial şahmarand agravan cu marginile atlaz florentin.

Toderaş Vel Vist[ier].

[P. 13.] 3 perinĭ marĭ cu forbote de fir, cu faţă de şidă cu florĭ.
4 perinuţ micĭ, tij aşa.
1 polog atlaz cu fir, căptuşăt cu taftă.
1 bohčă de haini, de atlaz, cusută cu florĭ.
8 covoară hagimeştĭ.
1 radvan făcut drept 270 leĭ.
1 părechi telegarĭ mohorăţ, de rădvan.
1 părechi hamurĭ cumpărate la Liov, 50 leĭ.
1 cuhni cu 6 telegarĭ frumoş, cu hamurĭ făcuti aice, drept 355 leĭ.
1 cal de călărie, cumpărat în 80 leĭ, cu şă cu şărmă, cu rafturi turceştĭ grele.

Todiraş Vel Vist.

[P. 14.] 1 sat întreg, cu vecinĭ pre Jăjăia, anumi Glăvăneştiĭ, cu morĭ, l-aŭ luat Duca-Vodă bătrănu.
1 sat în branişte anumi Poiceştiĭ, vlost Lăpuşna, cu vecinĭ.
1/2 sat Căcărăzăniĭ pre Bahluĭ, cu casă, vlost Cărligătura.
1/2 sălişti Bărboşiĭ, lăngă Căcărăzănĭ, de spre păd[u]rĭ.

20 boĭ de plug.
25 epi, ğumătate cu mănz, ğumătate sterpi.
350 stupĭ, 2 prisăcĭ la Căcărăzănĭ şi una în branişti.
5 fălcĭ pol de viĭ la Cotnarĭ, în Ţombric, în faţa de spre viile Mitropolieĭ, pisti cărare de cele č-am dat luĭ Vasăle.

[P. 15.] De pe izvodul părinteluĭ mieŭ Toader Vist., ce ni-aŭ făcut împărţală la purcesul dum[i]sale la Ţarigrad, am însămnat aicĭ; 7202 [1693], Septemvrie.

Parte mè[1] de sate:

1/2 sat de Plopeştĭ, cu vecinĭ şi heleşteŭ ezăt.

Sălişte Brăneştiĭ, cu un heleşteŭ ezăt, alăture cu Plopeştiĭ.

Sălişte Cărbuneştiĭ, alăture cu Plopeştiĭ.

Sălişte Vătămaniĭ, tij alăture cu Plopeştiĭ Aceste 4 sati sănt toate într'un loc.

Satul Verişăniĭ, cu vecinĭ, în Ţănutul Sucevviĭ, pe Moldova.

Puţănĭ, cu tot satul Lăzoreniĭ, supt Stăncă, la Ţănutul Eşilor, pe dirias[e] ce s[ă] va alegi.

Aşăjdire ğumătati de sat de Hărmăneştĭ, ce easti lăngă Lăzorenĭ, č-aŭ fost a Tomşăĭ-Vodă, de pe Săpotăneştĭ.

Tot satul Trifăuţăĭ, la Ţănutul Sorociĭ, cu pod în Nistru şi cu vad de moară în Nistru.

Satul Hlinaia, la Hotin.

Sălişte Ilişăuţ, lăngă Hlinaia.

[P. 16.] Satul Mărcoreţul, tij la Hotin.

Viile de la Bučoc, în Măndru, cu cramile celi mari.

Iscălit: *Vasili Vel Spat[a]r.*

Parte surori-mè Catrineĭ.

Gĭumătati de sat Căcărăzănĭ, cu casă pe Bahluĭ, la Ţănutul Cărligăturiĭ.

Gĭumătate sălişti de Bărboş, lăngă Căcărăzănĭ.

Satul Glăvăneştiĭ întreg, pe Jĭjăe, cari l-am cumpărat într'o mii şi patruzăcĭ de leĭ, şi apoĭ Duca-Vodă mi l-aŭ luat cu săla, şi m'aŭ întors numaĭ 500 leĭ.

Satul Puiceştiĭ în Ţănutul Lăpuşniĭ, în branişte.

[1] A luĭ Vasile.

Satul Ploscureniĭ pe Prut, în Ţănutul Eşăl[o]r, cu loc de heleşteŭ în Čuhru şi cu morĭ.

Satul Tribisăuţăĭ, la Ţánutul Hotinuluĭ.

Satul Dimideniĭ, din sus de Tribisăuţ, tij la Hotin.

Satul Năvărniţăĭ, la Ţănutul Eşil[o]r, lăngă Coigenĭ *(sic?)*, cu loc[u]rĭ de 2 heleştii.

[P. 17] Toate părţăle de Huhurez şi din Bogdăneştĭ, ce sănt peste Prut.

Toate părţăle den Săsăştĭ şi din Moineştĭ şi cu vadu de moară, cu morĭ în Bărlad, la Ţănutul Tecučul.

Cincĭ fălcĭ şi ğumătate de viĭ în Ţombric, ce mi-s cumpărătură de la Prăjăscu.

Vasile Vel Spat[a]r.

Parte frateluĭ meŭ Ion.

Satul Horodniceniĭ, cu casă gata, la Ţănutul Suceveĭ.

Sălişte Tulova, lăngă Horodnicenĭ.

Săliște Brădăţălu, tij lăngă Horodnicenĭ.

Satul Deleniĭ, la Ţănutul Hărlăŭ, supt codru.

Satul Păşcaniĭ, pe Miletin, cu morĭ în Miletin.

Satul Oneştiĭ-de-ğos, aşijdire pe Miletin, cari l-aŭ dat mătuşă-mè Safta fratiluĭ mieŭ Iordachi, iar, după ci s'aŭ săvărşăt frati-meŭ Iordachi, l-aŭ dat mătuşă-mè să fii a luĭ Ion.

Aşăjdire şi la Hotin satul Răsteul şi Buzoviţa.

Părţăle din Mirčan[ĭ], supt Stăncă, şi din Chişarăĭ, ce-s la Ţănu[tu]l Eşilor.

Toate părţăle din Şărbăneştĭ pe apa Bărladuluĭ, cu morĭ în Bărlad şi cu pod în Siriiat, la Ţănutul Tecučuluĭ.

[P. 18.] Satul Mănjăştiĭ, la Ţănutul Niamţuluĭ.

Satul Stupca, la Ţănutul Sucevviĭ.

Viile din Părcop, cu ziaci fălcĭ, pentru căcĭ nu-ĭ foarte rodesc.

Vasile Vel Spat[a]r.

Parte frateluĭ mieŭ Ilie.

Satul Şărbeştiĭ cu Cotujăniĭ şi cu toate părţăle ce-s împrejur, acolò, din Unguraş şi din Ilişăştĭ şi din Vărtopiĭ, la Ţănutul Niamţuluĭ.

Satul Bălţăţeştĭ, la Ţănutul Niamţuluĭ.
Satul Ţăbucaniĭ cu saliştile Potlogianĭ tij.
Satul Carlacăul la Hotin.
Satul Romancăuţ, tij la Hotin.
Gĭumătati sat de Măndăcăuţ, tij la Hotin.
Satul Rusăĭ, supt codru, la Hărlăŭ.
Toate părţăle din Turboteştĭ şi din Nediian[ĭ] şi din Corneştĭ, ce sănt lăngă Galata, la Ţănutul Cărligăturiĭ.
Toate părţăle ce mi-s cumpărătură la Til[i]neştĭ, la Ţănutul Orheiuluĭ,/supt Măiaten *(sic)*.
Satul Băbuleştiĭ, la Ţănutul Dorohoiuluĭ, cari sănt aĭ noştri de moşăi.

[P. 19.] Şi acum ţăne Doamna Rocsanda, pănă va fi vie[1].
Viili din Ţombric, cincĭ fălcĭ, ci să chiamă viile cele micĭ.

Vasăle Vel Spat[a]r.

[P. 20.] Noĭ, după poronca răposatuluĭ părinteluĭ mieŭ, am fost odihniţĭ şi mulţămiţ cu căt ni-aŭ dat, şi la nimic nu ni-am amestecat; numaĭ tămplăndu-să schimbaria vieţăĭ dum. neniĭ[2] la Ţarigrad, rămas-aŭ destulă datorie asupra fraţălor miĭ, luĭ Ion şi Ilie, cari datoriĭ n'aŭ fost a casăĭ noastre, ce aŭ fost a Visterieĭ Muldoviĭ, pusă asupra noastră, de la o samă de Domnĭ pe cari îĭ va şti Dumnezăŭ. Decĭ, bucate ce'ŭ rămas de la nene, o samă s'aŭ dat maştihăĭ noastri, o samă s'aŭ cheltuit la grijăle neniĭ; celelalti s'aŭ dat toati la datornicĭ. Aşăjdire şi odoară č-aŭ rămas, toati s'aŭ dat datornicilor; şi, neağungănd să să plătiască datoriia, înnainte mè s'aŭ împărţăt datoriia: fraţăĭ miĭ amăndoĭ, Ion şi Ilii, şi s'aŭ făcut şi scrisoari unul altuia, să nu maĭ cei nimic unul la altul. Iar împărţala satil[o]r esti tot cum aŭ aşăzat părintele nostru, căcĭ eĭ cu nemic altŭ n'aŭ rămas de la nene, fără numaĭ cu moşăili, iar altă s'aŭ dat tot la datornicĭ, cum arată izvodul maĭ înnainte.

[1] Ruxanda Lupu, văduva luĭ Timuş Hmilniţchi, fu ucisă de Tatarĭ în 1686. V. N. Costin, p. 36 şi Neculce, p. 232; Urechiă, în *An. Ac. Rom.*, XI, p. 123 şi urm.
[2] Adecă . «tateĭ». V. şi notele la vol. VI, ştirile asupra Micleştilor, p 544.

Vasăle Vel Spat[a]r.

[P. 21.] Odoară şi argint ce s'aŭ aflat după moarte dum[i]-sali neniĭ, fără ce s'aŭ dat mamiĭ, şi cu ce preţ s'aŭ dat datornicilor, să să ştii; let 7194 [1686], Fevr. 14.

1 inel cu diiamant 120 leĭ.
1 inel cu diiamant 110 leĭ.
2 ineli căte cu 3 diiamanti 32 leĭ.
1 inel cu 5 diiamanturĭ 20 leĭ.
1 inel cu diiamant mic 10 leĭ.
1 inel cu zamfir albastru 43 leĭ, 10 p[arale].
1 inel cu izmara[n]d prost 3 leĭ.
1 inel cu 10 diiamanturĭ micĭ 24 leĭ.
1 părechi şărjá căti cu pičor mărgăritar 40 leĭ.
1 părechi şărjă cu diiamanturĭ 200 leĭ.
1 părechi şărjă cu zamfir albastru 120 leĭ.
1 părechi brăţărĭ cu mărgăritar 115 leĭ.
1 left cu rubinurĭ 80 leĭ.
12 mătcali mărgăritariŭ 60 leĭ.
1 cruci cu rubinurĭ 6 leĭ.
1 şarjă cu un pičor de zamfir albastru 10 leĭ.
1 left cu pajură cu diiamant 220 leĭ.
20 mătcali mărgăritariŭ 160 leĭ.

1.373 leĭ, 10 par. fac toate.
10 piuliţĭ.
4 tiascurĭ.
1 buhardan [=căţuie].
1 talger.
1 păharŭ.
1 solniţă.
17 lingurĭ, 2.000 dramurĭ toate, 600 leĭ.
4 părechĭ de rafturĭ, şi s'aŭ dat toatĭ drept 420 leĭ.

2.393 leĭ, 10 parali pesti tot.

Vasile Vel Spat[a]r.

[P. 22.] Aceste odoară rămăsăr[ă] atăta numaĭ, şi unchiŭ

mieŭ Ilii Vist. şi li-aŭ dat toate la datornicĭ al moşu-mieŭ, şi tot n'aú ağuns [1].

Datoriia ce s'aŭ aflat pe urma dum. părinteluĭ nostru Toad[e]r Visternicul, cı 500 leĭ ci-am luat noĭ la Ţarigrad, la îngropare dum.; să să ştie.

506 leĭ luĭ Iane Visternic.

673 leĭ Tomiĭ neguţătoriul.

663 leĭ, 4 par. Mihăĭ, cu 105 leĭ č-aŭ fost să dia Brut, şi nu i-aŭ luat.

702 leĭ, 4 par. luĭ Neculaĭ negustoriŭ.

264 leĭ luĭ Costandin neguţătoriul.

549 leĭ Săoariuluĭ.

140 leĭ tij Săoariuluĭ, pentru hatal.

221 leĭ Mihalciĭ abageriŭ.

13 leĭ tij Mihalciĭ abageriŭ.

248 leĭ luĭ Stoian, cumnatu luĭ Şărban-Vod[ă] [2].

370 leĭ dums. Brăncovanuluĭ Vel Logft.

110 leĭ dums. unchiuluĭ Iordachi, frati luĭ Şărban-Vod[ă].

146 leĭ, 10 par. luĭ Saril *(sic)* Medel[ni]čariŭ.

8 luĭ Apostol negustoriŭ.

120 leĭ luĭ egumenuluĭ ot Galata.

87 leĭ luĭ Gheorghi murtasăp.

61 leĭ, 10 par. luĭ Mihaĭ zugrav.

8 leĭ luĭ Pană negustoriŭ.

80 leĭ eguminuluĭ ot Dobrovăţ, pentru un contăş č-aŭ luat Dumitraşco-Vod[ă] [3].

[P. 23.] 776 leĭ luĭ Slănină.

50 leĭ luĭ chirŭ Manolachi.

150 leĭ luĭ chirŭ Bălaciŭ.

[1] Acest loc îl adauge la catastihul luĭ Vasile, Iordachi fiul luĭ Ion.

[2] Doamna Maria era fata luĭ Gheţa «neguţătorul de abale» din Nicopol (Greceanu, în *Mag. ist.*, II, p. 136), apoĭ Gheţea Clucerul (1669) *(Doc. Cantacuzinilor,* pp. 65, 82), Stolnicul (1666). Fiul săŭ Stoian e fără îndoială Clucerul din 1682 (vol. V, p. 451, nº 43). Şi Toderaşco-l pomeneşte în testamentul săŭ *(Doc. Cant.*, p. 122).

[3] Toderaşco Iordachı murise la Adrianopol pîrînd, pentru Constantin-Vodă Cantemir, pe acest Dumitraşco, Cantacuzino (Neculce, pp. 229-30)

20 leĭ luĭ Chirŭcu Gĭalep,
18 leĭ Log[o]f[ăt]uluĭ celuĭ Mari ot Ţarigrad [1].
80 leĭ Stolnicul[u]ĭ Brăesculuĭ.
80 leĭ Sturzoaia luĭ Chiriiac [2].
528 leĭ, 30 par. luĭ Iordachi Visternicul.
110 leĭ luĭ Aslan Cămăraşul.
50 leĭ luĭ Antohi Cămăraşul.
60 leĭ luĭ Ene fratile luĭ Gheorghi Mirtaip.
70 leĭ Sturzăĭ Cămăraşul.
38 leĭ luĭ Iane vătavul de stolniceĭ.
60 leĭ luĭ Iordachi Postelnicul.
350 leĭ luĭ Iane Popa.
90 leĭ luĭ Iamandì.
10 leĭ luĭ Caţichi.
125 leĭ luĭ Ion Botezatul.
50 leĭ luĭ Macsut Uşărŭ.
50 leĭ luĭ Tudorì.
12 leĭ luĭ Ioniţă negustoriul.
20 leĭ luĭ Vasăli Vornicul.
21 leĭ luĭ Alexandru Vel Post.
163 leĭ, 9 par. Vornicesăĭ Sturzoaiĭ.
16 leĭ uniĭ slugĭ a Dediuluĭ.
14 leĭ luĭ Vasălachi diiacul ot Iordachi Vist.
10 leĭ unuĭ spiţărĭ č-aŭ dat doftoriĭ la moartė neniĭ.
30 leĭ Savviĭ neguţătoriul.
33 leĭ Iorgăĭ zăt Bănarĭ.
24 leĭ luĭ Scul[i] Căminar, de pe un postav şi de pe un brăŭ cu sărmă.
1000 leĭ luĭ Filip, cu 62 leĭ dobănda banil[o]r.

1.163 leĭ, 9 par. fac aceştiia; aŭ rămas de i-aŭ plătit tatăl

[1] Al Patriarchieĭ saŭ Mariĭ-Bisericĭ.

[2] O chema Aniţa; v. vol. VI, p. 540. — Brăiescu pare a fi Ştefan (v. vol. III, p. 21 şi aicĭ, maĭ sus, p. 103 şi urm.) saŭ Gavril (aicĭ, p. 105, nº 9). — Pentru Aslan Cămăraşul, v vol. VI, pp. 422-3, nº 1618. — Dediul e Medelnicerul, pentru care v. *ibid.*, Excursul I, p. 611. — Vorniceasa Sturdza nu e văduva luĭ Ilie (v. vol. V, pp. 92-3, nº 76), ci tot a luĭ Chiriac (v. Neculce, p. 226). — Postelnicul Alexandru e Ramandì (Neculce, p. 212).

mieŭ [1] cu unchiu-meŭ [p. 24] Ilie Vistr., și aŭ dat odoară ce li-aŭ vinit și lorŭ parte; și eĭ n'aŭ cuprins: cum adoară [=cu odoară] aŭ plătit eĭ, cu č-aŭ avut.

Cătă datorie nu s'aŭ ağuns să s[ă] plătiască cu odoară și bucatele neniĭ, și s'aŭ împărțit pe frați meĭ, Ion și Ilie, după diata neniĭ; 7202 [1693], Sept. 1-iŭ.

Parte luĭ Ion Logofătu.

663 leĭ, 4 par. Mihăĭ negustoriŭ.
702 leĭ, 4 par. luĭ Neculaĭ.
50 leĭ luĭ Apostol.
50 leĭ luĭ Panî.
92 leĭ Slăninoae.
427 leĭ Tomiĭ.
12 leĭ luĭ Iocan (?).
10 unuĭ spital ot Țarigrad.
31, 4 par. Iorgăĭ zăt Bănar.
30 leĭ Saviĭ negustoriŭ.
24 leĭ luĭ Scul[i] Căminaru, de pe un postav și brăŭ cu sărmă.

2.092 leĭ fac.

Vasăle Vel Spat[a]r.

[P. 25.] Parte luĭ Ilie Spătariul.
506 leĭ luĭ Iane Visternicul.
549 leĭ Săoariuluĭ.
140 leĭ tij Săoariuluĭ.
264 leĭ luĭ Costandin.
234 leĭ Mihalciĭ abager.
80 leĭ Zaharieĭ egumenul ot Dobrovățĭ.
18 leĭ Log[o]fătuluĭ celuĭ Mari ot Țarigrad.
50 leĭ luĭ Tudurì.
350 leĭ luĭ Iane Popa.

2.191 leĭ fac, pentru o lastră și un cort č-aŭ luat: pentru aceia i s'aŭ venit maĭ mult.

[1] Al luĭ Iordachi Deleanul, — Ion.

Vasăle Vel Spat[a]r.

[P. 26.] Dintr'acastă datorie scrisă maĭ sus asupra nenii, 1.092 leĭ, aŭ rămas neplătit numaĭ Mihăĭ cu 313 leĭ, 11 par., asupra noastră. Şi, avănd noĭ pără de spre Miha la Mărie Sa Neculaĭ-Vod[ă], i-am plătit, însă cu ce; /satul Mirceniĭ şi Chişarăiĭ, supt Stăncă, la Eşĭ, l-am dat luĭ drept 150 leĭ. 73 leĭ, 4 par. i-am dat eŭ, după ce m'am însurat; din parte mè, 100 leĭ aŭ rămas să-ĭ dè fraţiĭ miĭ Şărban şi Todiraşco, pentru căcĭ şi noaă altă nu ni-aŭ rămas de la nene numaĭ puţăni moşíĭ şi acastă datorie, cari am plătit noĭ la Miha. — *Iordachi Cantacuzin Comis [Deleanul].*

Împărţala fiil[o]r meĭ de moşiile ce li-aŭ rămas de la tatăl lorŭ şi de a meli, c-aŭ fost să aibă a-ş ţănè pe acastă socotială, că cu dănşiĭ dinpreună s'aŭ făcut acastă împărţală, să nu să maĭ amestice uniĭ în părţăli altora de acmu înnainte; let 7226 [1718], Iulie 1[iŭ].

[P. 27.] Parte luĭ Iordachi.

Satul Deleniĭ, cu veci[nĭ], la Hărlăŭ, săliştia Ruşiĭ, cu vecini de Şărbeştĭ, cari s'aŭ dat Rusilor pentru schimbătura Măr[ă]şăştilor, 15 liud[e].

Sălişta Paşcaniĭ, pe Miletin, tij la Hărlăŭ.

Săliştia Bojoviţa, la Hotin.

Un loc de prisacă pe Săretĭ, la Onişcanĭ.

Parte Guşuluĭ din Stăneştĭ de piste Bistriţă, căt să va alegi din Cămpiĭ luĭ Dragoş.

Viile din Piscop, în Cotnarĭ, pog. viĭ la Cruce, dt pi Coban Vel Postelnic, moşu-mieŭ de pe mama[1].

Parte luĭ Şărban.

Satul Horodniceniĭ, cu vecinĭ, la Sucava.

Sălişte Tulova, tij acole.

Sălişte Brădăţălu, tij acole.

[1] Constantin. El a fost Postelnicul luĭ Duca-Vodă. V. Neculce, p. 219. Cf. N. Costin, p. 28: «Postelnicul Constantin, *ce-l poreclia* Ciobanul». El pîrîse pe Antonie-Vodă Ruset şi adusese astfel Domnia Ducăĭ *(ibid.,* p. 16).

Sălişte Brăsteil *(sic)*, la Hotin.

Săleşte Oneştiĭ-de-ğos, pe Miletin, în Ţănutul Hărlăuluĭ.

Un vad de moară la Putna, pe Săreţăl [p. 28], la Răduleştĭ.

Viile din Măndrul, ot Bučoc[1], ğumătate pog. viĭ în Cruce, la Cotnarĭ.

Parte luĭ Todiraşco.

Satul Stupca, cu vecini, la Sučavva.

Satul Romănĭ, cu vecini, la Niamţu, cu părţăle din Gočmanĭ, cu casă gata.

Sălişte Păharniceniĭ, tij acole.

Sălişte Chilimeştiĭ, la Hotin.

O parte ce-ş va alegi din Hărlăceştĭ, la Niamţu.

Viili din Măndru, în Cotnarĭ, ot Bučoc, ğumătate pog. viĭ la Cruci.

Marie (l. p.) *răposatuluĭ Ion Cantacuzin.*

[P. 29.] Prin ačastă socotială şi noĭ, fraţăĭ, ni-am învoit, şi aşă ni-am tocmit, şi ačastă socotială car[e] mar *(sic)* vrè să mă strici, să fii scos şi lepădat din moşiĭ şi neertat de Dumnezeŭ.

Iordachi Canta Comis.
Şarban Cantacuzino.
Todıraşco Cantacuzin.

Maĭ avănd 4 săliştĭ date de unchiul nostru Vasile Canta Vornic: Plopeştiĭ, Brăneştiĭ, Vătămanĭ, Cărbuneştiĭ, măcarŭ că el scrii că ni-aŭ dat danii, dar aŭ luat de la maica noastră 2 părechĭ blani, alămiĭ sobol, cari le'ŭ dat văr[ul] Iordachi Rusăt Postelnic[2], datorie luĭ, 2 părechi sărjă, şi li-aŭ văndut căte 500 leĭ, cănd eram pribagĭ în Ţara-Munteniască, 200 leĭ ne'ŭ luat mieri a noastră, şi altile multi, şi era, de toati aceste ce luasă de la noĭ, scrisorili luĭ, dar cănd s'aŭ înnecat în [p. 30] Săretĭ zapisăle moşiil[o]r noastre, atunce şi acele scrisorĭ

[1] Mîndrul era un deal la Cotnarĭ; viile de care e vorba aicĭ, fusese ale boieruluĭ Bucioc. V. şi ceva maĭ jos, unde se pomenesc şi viile de la Cruce, în Ţinutul Putna.

[2] Iordachi e *Cihbıul*, al doilea Iordachi Ruset. V. vol. VI, p. 550.

s'aŭ înnecat: fugind de cătani, să vii la Eş, s'aŭ tămplat acè primejdie[1].

De aice înnainte am scris diiata de împărţăre noastră, cu ce parte s'aŭ dat, să urmază pre acastă aşazari, cum şi noĭ am urmat părinţălor noştri; moşíĭ maĭ multi sănt, cumpărate de mine, — decăt, ce mi s'aŭ venit de la părinţí, însum cu slova mè am scris şi eŭ aice. Însă pricinile moşăilor, de la cari am cumpărat şi carili îm sănt de la părinţĭ, toate sănt arătati în condica ce am făcut de pe ispisoace domneştĭ de toati moşăile şi Ţăgani.

Iordachi Cant. Vel Logft.

[P. 31.] Moşíĭ, Ţăganĭ, viĭ şi zăstre ce am dat fiilor miĭ, arătănd carili îm sănt părinţăştĭ şi cari li-am cumpărat eŭ, însă maĭ pre amăruntul, toate pricinile, arată în condica cè mare č-am făcut după ispisoacile gos[po]d; ce fiişticareli să-ş ţăi parte sa după cum arăt anumi, precum arată şi diiata iscălită de mine. Iar carile nu s'ar ţănè de acastă împărţăre, să fii neertat de Dumnezăŭ prè-sfăntul, şi s[ă] aibă blăstămul mieŭ, căcĭ dreptate li-am făcut, şi moşăĭ maĭ multi sănt cumpărate de mine decăt părinţăştĭ, cum arăt înnainte; însumĭ cu slova mè am scris; 7261 [1752-3].

Iordachi Cant. Vel Logf.

[P. 32.] Parte fiiciĭ mele Balaşa, de moşíĭ şi altă zăstri, ce i-am dat cănd am căsătorit-o după Aristarho Hrisosculeŭ, Vel Comis[2] la aniĭ 7238 [1730].

1 salbă de 60 ug., căte de 2 ug., şi 2 ug. căte de 5 ug., şi 1 ug. de 12 ug., — 520 leĭ, 8 par.

1 left cu rubinurĭ şi cu diiamant, 240 leĭ.

1 lanţuh de 100 ug. ungureştĭ, la Ţarigrad l-am făcut şi 50 leĭ am dat de lucrul; 453 leĭ, 4 par., 110 dram. aŭ tras.

[1] Era fiul luĭ Hrisoscoleŭ şi al uneĭ fete a luĭ Duca-Vodă. Din această căsătorie se născu un fiŭ căruia, după acest Cantacuzino, bunicul săŭ, i se dădu numele de Iordachi (v. vol. VI, p. 563).

[2] Decĭ în 1716-7.

15 şăruri margăritari, 34 matcaluri, căti 15 lei matcalul, 510 lei.

1 părechi brăţări aur cu diiamant, 200 lei.

1 părechi şărji aur cu zmaragd, 150 lei.

1 părechi şărji aur cu rubinuri, căte cu trei pičoari mărgăritari mare, 120 lei.

1 părechi şărji, aur cu zmaragduri, tij cu pičoari de mărgăritar, 110 lei.

1 părechi şărji, cu zmaragduri, cu mărgăritari, 40 lei.

Aceste-s de a măni-sa.

1 inel cu diiamant, 150 lei, al măni-sa [1].

1 inel tij cu diiamant, 70 lei.

1 inel tij cu diiamant, 60 lei.

1 inel tij cu diiamant, 100 lei.

1 inel tij cu diiamant, 60 lei.

1 inel zmaragd mari, 150 lei.

[P. 33.] 1 inel zamfir, 60 lei.

1 inel mai prost, 30 lei.

1 inel cu mărgăritari, 20 lei.

2 ineli zmaragd, 50 lei,
de a măni-sa.

1 inel aur cu pecete ei, 10 lei.

1 gherdănaş mărgăritari, 30 lei,
a măne-sa.

2 coboai argint poliite, 150 lei,
a măne-sa.

1 buhur de argint poliit, 50 lei.

12 linguri argint, 228 dram[u]r[i], 57 lei.

3.304 lei, 4 par.

Haine ce i-am dat.

1 tambar şahmarand, cu patcè de sobol, cu bumbi de mărgăritari.

1 tambar sarasir cu patcè sobol, cu bumbi de mărgăritariŭ.

1 tămbarŭ tij şahmarant, cu pacè de sobol, cu bumbi mărgăritari.

[1] Sora lui Mihai-Vodă Racoviţă (*Gen. Cant.*, p. 49).

1 tămbar canavață cu florĭ de fir, cu blană de cacom, cu bumbiĭ mărgăritarĭ.
1 ghiordei bilacoas[ă], cu florĭ de fir, cu cacum blănită.
1 ghiordè hataià, cu florĭ de fir, cu elan *(sic)* cacum blănită.
1 sucnă sirasir.
1 sucnă lastru.
1 sucnă hataià cu firŭ.
1 sucnă hataià, tij cu fir.
1 sucnă belacoas[ă] catif[è] tot cu gali[p. 34]on[e] de hir petială.
1 brăŭ cumpărat cu 30 leĭ la Țarigrad.
1 brăŭ cu stelli.
1 brăŭ colan, paftali de argint.
6 cămeș cu sărmă.
10 cu hir.
22 cămeș cu mătasă.
12 șărvite, însă 6 cu fir.
12 șărvite alesă cu firŭ.
12 șărvite alesă cu ață albă.
1 masă leșască.
4 mesă făcuti în casă.
1 peșchirŭ mătasă.
2 prostirĭ, una cu fir, alta cu mătasă.
1 prostiri aliasă, cu fir.
1 prostiri aliasă, cu ață.
1 odghial *(sic)* cu fir.
1 prostiri cu fir.
1 odghial tij cu florĭ de fir.
1 polog taftă alagè, cu sańdal căptușăt.
1 pilot[ă] atlaz.
2 fețā perinĭ marĭ, cu firŭ.
4 perinĭ micĭ, tij cu fir.
4 perinĭ črșic (?) cu fir.
7 covoară.
2 scoarță turceștĭ.
2 cergĭ cu ozoară.
1 păretari, tij cu ozoară.
1 masari tij așa.

[P. 35.] 2 năfrămĭ de Țarigrad, căte 30 leĭ, de celi lungĭ.
1 năframă răţăli.
2 năfrămĭ cusut[e] cu fir în capăt.
4 năfrămĭ tij aşa, după acele.
5 năfrămĭ aclasŭ cu fir.
20 năfrămĭ cu sărmă.
30 năfrămĭ cu fir.
1 miniştergură de mănĭ, cu fir.
1 miniştergură cu mătăş.
2 minişterguri alesă, cu fir.
4 minişterguri alesă, cu fir.
2 tocurĭ blidi cositorĭ.
2 şfeşnicĭ marĭ de aramă de Țarigrad.
1 scatulcă mari, cu şăpurĭ crişțal de Gdansca.
1 săpet mari de Țarigrad.
1 săcrieş mic poliit.
1 rădvan, 6 telegarĭ.
1 cuhni bătută cu pulgariŭ, cu 6 caĭ telegarĭ.
1 cal di miri.
1 şa poliită, cusută cu sărmă.
1 raft de celi greli cu presăr cu pohĭ, 150 leĭ l-am cumpărat.
1 lighian cu ibric.

[P. 36] Bucate ce i-am dat.
230 stupĭ în treĭ prisăcĭ primăvara.
520 oĭ marĭ, cu 200 micĭ.
20 vacĭ cu viţăĭ.
20 boĭ marĭ, de plug.
20 epĭ marĭ cu 10 micĭ.
1 armăsarŭ galbăn.

Moşiĭ ce i-am datŭ.

Zadubreuca, sat întreg la Cernăuţ, cu doaă heleştei, însă unul ezăt cu morĭ, ce l-am cumpărat de la Stolničas[a] Ursăchioae[1] şi de la fii săĭ.

[1] Era Maria, văduva luĭ Dumitraşco, fiastrul mareluĭ negustor şi boier Urachi (v. vol. V, p. 583).

Vascăuțăĭ, ğumătate sat, tij la Cernăuț; iar hotarul îĭ esti mari pe Cirimuș, cu veciniĭ și cu morĭ, — ce l-am cumpărat a patra parte de la Catrina fata luĭ Flondorŭ[1] și a patra parte de la vara Safta, fata Pridiĭ Stol., ci i să tragi de pe Boul.

Voloca, a patra parte de sat, ce să hotărești cu Vascăuțăĭ, am cumpărat de la Dănilă Gĭurğuvan, ce-ĭ di pe moșu-meŭ Boul.

[P. 37.] Vlădeniĭ, sat pe Jăjiia, la Dorohoiŭ, cu vad de morĭ în Jăjăia, ce-m esti o parte moșul mieŭ Boul și de la niamul Čogoleștil[o]r, fiind rudă cu Boul.

10 pogoani vii la Odobeștĭ.

10 sălașă Țăganĭ, cu copii lorŭ, pe izvod ce i-am dat anumi.

Ce am datŭ fiică-mè Saftiĭ, când am măritat-o după Costandin Cantacuzinò Măgurianul[2]; let 7244 [1735-6].

1 salbă galbă[nĭ], 60 ug., căte de 2, și căte de 5, și una de 16 ug., 530 leĭ, 4 par.

1 left aur, cu 5 zamfir[e] marĭ și altile maĭ micĭ, 250 leĭ.

1 lanțuh aur, i-am dat banĭ, 250 leĭ.

15 șărurĭ mărgăritari marĭ, 520 leĭ.

1 părechi șărjĭ aur, cu zmaragdurĭ și sus cu diiamanturĭ, 150 leĭ.

1 părechi șărjĭ cu zamfir, sus cu diamanturĭ, 140 leĭ.

1 părechi șărjĭ cu zamfir, sus cu mărgăritari, 100 leĭ.

[P. 38.] 1 părechi brățărĭ cu diiamanturĭ, 220 leĭ.

1 inel cu diiamant mari în mijloc și pe di laturĭ maĭ micĭ, 400 leĭ.

1 inel cu un diiamant, 130 leĭ.

1 inel tij diiamant, 120 leĭ.

1 inel tij diiamant, 100 leĭ.

1 inel tij diiamant, 80 leĭ.

1 inel tij diiamant, 50 leĭ.

1 inel zamfir cu 6 diiamanturĭ micĭ, 50 leĭ.

[1] Toader Armașul (Neculce, pp. 228-9).

[2] Fiul luĭ Mateĭ Banul din ramura luĭ Drăghicĭ (v. *Gen. Can.*, pp. 118-9).

2 ineli maĭ proaste, de a măne-sa, 40 leĭ.
1 inel aur, cu pecete eĭ, 10 leĭ.
1 părechi sărjĭ cu zmaragdurĭ şi căte cu treĭ picioari mărgăritari, 40 leĭ.
2 soboale marĭ, 180 leĭ,
1 buhurdar, 60 leĭ.
12 lingurĭ argint, 57 leĭ.

3 649 leĭ fac.

Haine ce i-am dat:
1 tămbar şahmarand roş cu patcè sobol, bumbiĭ mărgăritari.
1 tămbar şahmarand ghiurghiuliŭ, cu patcè sobol, bumbiĭ mărgăritari.
1 tămbar canavaţă cu florĭ de fir.
1 tămbar lastră verdi cu cacum, bumbiĭ mărgăritari.
1 ghiordei hataè cu florĭ de fir, cu cacum blănită.
[P. 39.] 10 sobolĭ s'aŭ pus la zagaralile tămbarilorŭ, 240 leĭ.
1 rochie lastră cu naturale.
1 rochie lastră roşie.
1 rochie lastră albă.
1 rochie bilacoas[ă] cu fir, grè.
1 rochie bilacoas[ă] cu fir, grè, embirboz *(sic)*.
1 rochie bilacoas[ă] roş[ie] cu firŭ, acestor toate cu pitiială di galioan[e] de fir.
1 brăŭ cu hir pisti tot, 40 leĭ.
1 brăŭ tij cu florĭ de fir.
1 brăŭ di colan, cu paftali argint.
5 cămeş sărmi, 50 bucăţ.
13 cămeş cu hir.
10 cămeş matasă.
4 cămeş cu fir, leşăştĭ.
6 şărviti cu hir.
6 şărviti mătasă.
12 şărviti alesă, împluti cu hir.
12 şărviti alesă, împluti cu mătas[ă].
20 şărviti albi.
1 masă leşască.

4 mesă di Ţar[igrad].
1 peşchirĭ mătasă.
1 năframă de inŭ pe scrisoar[e] cu fir.
1 năframă de inŭ cu mătăş.
2 năframĭ alesă, împluti cu hir.
5 năframĭ de inŭ alesă, lungĭ.
9 năframĭ di obraz.
1 prostiri cu rândurĭ, cu fir.
1 prostiri cusută cu mătasă.
1 prostiri cu răţăle.
1 prostiri aliasă, împlută cu fir.
[P. 40.] Prostiri aliasă, împlută cu mătas[ă].
1 odghial atlazu, cusut cu fir, 40 leĭ, din Ţarigrad.
1 odghial atlaz cu florĭ mătasă.
1 prostiri de odghial cu răţăli, cusută cu firŭ.
1 prostiri odghial, umplută cu mătas[ă].
2 prostirĭ odghial fără fir.
4 prostirĭ vărstărĭ.
1 polog hataì cu florĭ alagè, căptuşăt cu sandal.
2 năfrămĭ dinnainte, din Ţarigrad, 60 leĭ.
2 năframĭ de Ţar[i]grad, de inŭ.
6 naframĭ dinnainte, a[t]lasu, împluti cu fir.
10 naframĭ implute cu fir.
20 naframĭ împlute cu sărmă.
10 basmali prăsni *(sic)* cu fir.
20 basmali împluti cu fir.
1 pilotă atlaz.
2 feţă perinĭ mar[ĭ], cu răţăli cu fir.
4 feţă perinĭ micĭ, cu răţăli cu fir.
2 feţă perinĭ marĭ, cu răţăli.
2 feţă albi, tij cu răţăli.
4 feţă perinĭ marĭ, alesă şi cu răţăli.
4 perinĭ urşinic cu fir.
3 scoarţă marĭ în ozoară.
12 scoarţă turceştĭ.
12 covoară.
2 tocurĭ blidi cos[i]torŭ.

2 tocurĭ talgiri cos[i]tor, 80 leĭ, toati.
2 şfeşnici marĭ, aramă de Ţarigrad.
1 scatuşcă mari cu şipurĭ de crişţal de Danţca.
1 sipet mari de Lipsca.
[P. 41.] 1 săpet mari turcesc.
1 săcrieş mic, poliit.
1 săcrieş mic, cu steclă.
1 sărechĭ *(sic)* mic urşinic.
1 lighian cu ibric.
1 o şà cusută cu fir, cu toati halaturili.
1 raft greŭ cu presăn *(sic)* cu pohĭ, 180 leĭ.
1 rădvan cu 6 telegarĭ, cu hamurĭ, cu alămĭ.
1 cămară cu 6 telegarĭ, bătută cu bulgariŭ de Moscu.
1 cal de miri.
1 toc cu 12 cuţăti.

Bucate ce i-am dat.

460 oĭ marĭ, cu 160 micĭ.
25 vacĭ marĭ, cu 5 gonitoari.
1 buhaĭ.
25 boĭ marĭ, cu 5 gonitorĭ.
20 viţăĭ.
35 epi marĭ, cu 10 tritinĭ.
6 caĭ tretinĭ şi epĭ.
25 mănzĭ.
2 armasarĭ: unul galbăn şi un[ul] murg.
270 stupĭ pri mara *(sic)*.

[P. 42.] *Moşiĭ ce i-am dat.*

Tişăuţăĭ, sat întreg la Sučavva; cu morĭ în Sučava; am cumpărat de la Negoiţă Čudin, — îns[ă] cu vecinii din Onicenĭ.

Ipoteştiĭ, sat întreg, la Sučava, alăture cu Teşăuţăĭ, ce i-am cumpărat de la fičoriĭ Rustiĭ, Şărban, Scarlat.

Porfortasa, întreg, pe Čuhur, în Ţăn[u]t[ul] Eşălorŭ, cu heleşteŭ; ce-ĭ de pe moşul mieŭ Costandin Čobanul Vel Postelnic, şi l-am cumpărat de la fiiŭ-săŭ Dumitrachi Vel Armaş.

Horodnicenii, la Sučavva, sat întreg, cu vecinĭ, ce aŭ fost a luĭ Şărban, frati-meŭ.

Tulova, tij.

Brădăţălu, tij.

Rotopăneştiĭ, a patra parte, tij.

Acest[e] sat[e], după ce aŭ fugit Şărban, frati-meŭ, în Ţara Unguriască, li-aŭ luat Mărie Sa Grigori Vodă domneştĭ, cu tot č-aŭ avut, şi, viind Mărie Sa Costandin Nicolae-Vodă, iar domneştĭ aŭ rămas, şi li-aŭ dat danie gineriluĭ mieŭ Dinuluĭ, şi fetiĭ meli Saftiĭ; dar, rămăind un sat anumi Şărbeştiĭ, la Niamţ, cu vecinĭ, cu casă de piiatră, cu biserică de piiatră, cu 6 săliştĭ înpreğur, a unchiuluĭ mieŭ Ilie Cantacuz[ino] Vist[ierul], să împărţăm cu frati-mieŭ Todoraşc[u] în doă, i-am dăruit parte mè, pentru satul Horodniceniĭ, cu celelalti săliştĭ, ca să nu-ĭ pai răŭ de acè danie domniască, şi ni-am dat şi scrisorĭ.

[P. 43.] Casăle din Eşĭ č-am cumpăratu locul de la ğupăniasa luĭ Hrisoverghi[1], şi am loc de casă alăture cu acesta, ci i l-aŭ [dat] danie Vlădica Calistru[2], botezănd-o el.

3 pogoni vie la Cotnarĭ, în Piscop.

10 pogoani vie la Odobeştĭ, în o ogradă cu a surori-sa Balaşa, cumpărati de mini, şi treĭ pogoani la Cotnarĭ.

10 sălaşă Ţăganĭ, cu copiiĭ lorŭ, pe izvodu ce i-am dat de numili luĭ, iscălit de mini.

[P. 44.] Parte fiiuluĭ mieŭ Costandin : hotărănd Dumnezăŭ la 20 anĭ vărsta sa, moarte fiind cu Măriia Sa Grigori-Vodă la Galaţĭ[3], s'aŭ îngropat la mănăstire Precista de acolò, şi pentru sufletul săŭ s'aŭ dat aceste arătate, iarŭ mii mi-aŭ lăsat nemăngăetă jale.

Ştefăneştiĭ, sat întreg, lăngă tărgul Galaţăĭ, de la strămoşul mieŭ Boul Vel Vor[ni]c, hotărăt cu bolovaniĭ cu ispisoc de la Mărie Sa Grigori-Vodă, s'aŭ dat măn[ă]stiriĭ Precistiĭ, undi zaci trupul luĭ.

[1] Luĭ Nicolae, probabil (v. vol. VI, p. 563).

[2] De Rădăuţĭ. V. vol. V, p. 105, nota 1 (demisia luĭ, din 1728).

[3] Cînd acesta fugise înaintea Ruşilor luĭ Munnich, în Septembre 1739 (Manstein, *Mémoires*, Paris, 1771, p. 307).

Dughenili din Galaţĭ[1], ce sănt de pe moşul mieŭ Costandin Čobanul Vel Postelnic.

5 pogoani vie la Putna, la Cruci, cumpărate.

Alte căti aŭ avut el cu dănsul, toati s'aŭ dat mănăstiriĭ, şi s'aŭ văndut doaă suti şi maĭ bini leĭ, şi s'aŭ cheltuit la mănăstiri, fiind crăpată de cutremurŭ.

Č-am dat mănăstiriĭ Suceviţăĭ, unde este zioa Paştil[o]r hram, tot pentru sufletul luĭ.

Gĭumătate sat Pleşăuţăĭ, la Cernăuţĭ, cu morĭ, — însă a patra parte îĭ este danie luĭ Costandin de la vara Safta, ce este de spre Bou moaşa-mè *(sic)*, iar a patra parte i-am [p. 45] cumpărat de la Apostol Mihuleţ Căp[i]t[an][2].

Costeştiĭ, a patra parte de sat, lăngă Pleşăuţĭ, tij i-am cumpărat de la Mihuleţ Căp[i]t[an].

1 Ţăgan faur, anumi —, fičor —, cu muere luĭ şi cu copiiĭ lorŭ.

Aceste li-am dat pentru sufletul luĭ la doaă mănăstirĭ, la Suceviţa, unde este hramul Hs., şi în Gălaţ, unde esti hramul Marie Prè-Curate, maica Domnuluĭ Hs., pentru pominire luĭ şi ertarea pacatel[o]r luĭ.

[P. 46.] *Parte fiiuluĭ meŭ Ion.*

Podoleniĭ, sat întreg, la Niamţu, cu vecinĭ, cu casă gata, cu morĭ în Bistriţă, cumpărat de la Doamna Iliana, fată Ducăĭ-Vod[ă] bătrănul[3], şi cu un heleşteŭ, Verdile, cumpărat

[1] În timpul din urmă am găsit în Arch. Statuluĭ, *S. Sava*, XXXIII, nº 20, singurul act municipal al Galaţilor pe care-l ştiŭ.

«U Gălaţĭ, lt 7152 [1644], Mart 4.» «Paraschiva fečorul popeĭ luĭ Iane de trăg de Gălaţĭ» vinde o vie «la Vadul Ungurilor, între viile cele domneştĭ», egumenuluĭ «Galation ce iaste la beaserica cè domnească», pe galbenĭ. Marturĭ: «dumnealor Costi şi Pará, părcălabiĭ de Gălaţĭ, şi Iane şoltuz cu 12 părgarĭ, şi Alexa cel bătrăn, şi Costantin fečorul luĭ Tudor, şi frate-săŭ Miera, şi Hagi Cupeţĭ, şi Panga Ghiorghi Meachi, şi Ghiune, şi alţĭ oamenĭ mulţĭ, bătrănĭ şi tinerĭ... Se-aŭ scris şi la catastihul trăguluĭ.» Peceţĭ. Iscălitura luĭ Paraschiva şi Costandin. «'Εγὼ ω Θεωδωσῆς μαρτηρο τα ανωθεν Miha aŭ scris.»

[2] Asupra căruia v. *Doc. Callimachi*, II, p. 701: era o rudă a luĭ Toader Calmăşul. El vinde luĭ Şerban Cantacuzino, fratele acestuĭ Iordachi, moşia Iepurenĭ din Ţ. Botoşanĭ *(ibid.*, p. 20, nº 43).

[3] Şi soţia luĭ Nicolae Costin cronicarul

de la mănăstire Tazlăŭ, darŭ aŭ și Podoleniĭ parte, fiind în mijlocul hotarăl[o]r mele.

Costeniĭ, sat întreg, cu veciniĭ, alăture cu Podoleniĭ, cumpărat de la Ștefan Stamati, ğumătati de sat, și ğumătati sat de la Arăpeștĭ.

Durneștiĭ, alăture cu Costeniĭ, cumpărat de la Miron Calistru.

Mănăileștiĭ, alăture cu Durneștiĭ, cumpărat de la Mane Post., și ograda, cu casa cât țân[e], nu-s cumpărati.

Bălțăteștiĭ, sat întreg, cu veciniĭ, la Niamțĭ, mi ĭ dat de la Mihaĭ-Vodă, pentru baniĭ ce i-am dat gata Mării Sale, și alți cheltuiț la Visterie; cari cuprind 7.010 leĭ, — cum arată sama Visteriiĭ și întăritură și de alțĭ Domnĭ [1].

Mănjăștiĭ, sat întreg și cu veciniĭ, alăture cu Bălțăteștiĭ, danie de la Mihaĭ-Vodă; cari sat aŭ fost a tătăni-meŭ, și după moarte luĭ cu ce chip l-aŭ luat unchiu-meŭ Ilii Cantacuzino Vist. arată ispisocul luĭ Mihaĭ-Vodă și a d[umnea]lor Domni, și condica noastră [2].

Vătămaniĭ, din sus de Negrăteștĭ, sat întreg, la Niamț, cu heleșteŭ în Negritiasca, cumpărat de la unchiul meŭ Vasălașco Cantacuzinò Spat[a]r, precum arată condica noastră.

[P. 47.] Cucuteniĭ, sat întreg, la Cărligătură, cu a trie parte de Coțeștĭ alăture, și cu doaă hălăștiĭ, de pe moșul mieŭ Todirașco Cantacuzinò Vel Vist., și, avănd parte și frati-meŭ Todirașco, mi-am dat parte mè din Cărbuneștĭ, ce este între moșăili luĭ.

Pogoneștiĭ, sat întreg, și cu alte săliștĭ împreğur, la Lăpușna, ce mi-s zăstri de pe socrul mieŭ, Racoviță [3].

Zăhăicaniĭ, pe Čuhurŭ, la Eș, cumpărat de la Vasăli Macrì Pit[ar].

Gĭumătati sat Hălințăĭ, alăture cu Zăhăicani, tij pe Čuhur, cumpărat de la Vărlan Bontăș.

[1] Despre această danie se vorbește într'un act al luĭ Grigore-Vodă, resumat în vol. VI, pp. 432-4, n° 1630.

[2] V. *ibid* (și p 419, n° 1610) Actul citat aice e tipărit în *Uricarul*, V, p. 365 și urm.

[3] Ion, tatăl luĭ Mihaĭ-Vodă (*Gen. Cant.*, p. 45).

10 pogoani vie la Cruci, cumpărat[e] de la Lazu Sulgerĭ.

3 pogoani de viĭ la Cotnarĭ, în Piscop.

Un vadu de moară, cu doaă roati, la Putna, în gărla de sus, la Potineştĭ şi la Gurbeştĭ, danie de la unchiu-mieŭ Dumitraşco [Ciobanul] Vel Armaş.

Casăli din Eşĭ, pe ğumătati de la Bozagiul[1] i de la Ursăchioaia.

10 sălaşă de Ţăganĭ, pe izvodu ce i-am dat, cu copii lorŭ.

1 inel aur cu diiamant, până a nu să logodi.

1000 leĭ, banĭ gata, după ci s'aŭ logodit.

220 leĭ, alt inel, cu 4 diiamanturĭ marĭ şi altile maĭ micĭ, făcut zăchir forma *(sic)* : l'am trimis nuroriĭ noastri la Ţarigrad după ce s'aŭ însurat.

[P. 48.] Parte fiiuluĭ mieŭ Iordachi.

Deleniĭ, sat întreg, la Hărlăŭ, cu vecinĭ, cu casă gata, cu hăleştei, cu vinitul petrilorŭ de moară, de pe strămoşul meŭ Iordachi Canta Vel Vistier.

Rusăĭ, alăture cu Deleniĭ, cu vecinĭ, cu heleştei, cu morĭ, în părău Rusălorŭ, iarŭ de pe moşul mieŭ.

Paşcaniĭ, la Hărlăŭ, pe Miletin, cu morĭ în Miletin, tij de pe moşul mieŭ.

Oneştiĭ-de-ğos, lăngă Paşcanĭ, danie tătăni-meŭ de la mama Safta Lupăşčasa.

Băbuleştiĭ, la Dorohoiŭ, pe Prut, cu heleşteŭ în Coroviia, de pe unchiul mieŭ Ilie Cantacuzinò Vist[ierul].

Răngăuţăĭ, pol sat lăngă Băbuleştĭ: pricina acestora arăt în condica noastră.

Stăngăceniĭ pe Čuhur, la Ţănt. Eşil[o]r, de pe moşul mieŭ Čobanul Vel Postelnic, şi, avănd şi frati-meŭ Todiraşco parte pe ğumătate, mi-aŭ dat mii; eŭ i-am dat ğumătati de sat de Brăneştĭ, la Niamţu, parte mè, fiind între moşăili luĭ.

Stolniceniĭ, sat întreg, tij pe Čuhru, de pe moşul mieŭ Čobanul Vel Postelnic, şi l-am cumpărat de la mătuşă-mè Safta Buhuşoae, sora maĭ mică, şi de la fičoriĭ eĭ.

Răzăna, sat întreg, la Orheĭ, pe Nistru, cumpărat de la

[1] Bragagiul (Şăineanu, *Infl. orientală,* I, p. 59).

Toader Cuza[1]; îns[ă] pol sat schimb şi pol sat cumpărat, precum arăt la condică şi ispisoc gospod.

[P. 49.] Uşăhlibiĭ, cu veciniĭ şi cu heleşteŭ, sat întreg, la Cernăuţ, danie de la mătuşă-mè Marie Vist. luĭ Ilie Cantacuzinò Vist[ier], dar şi cumpărătură, cu 500 leĭ, cum arată condica[2].

1 moară cu doaă roate, în apa Başăuluĭ, cu heleşteŭ, cât înniacă apa la Dorohoiŭ, l-am cumpărat de la Čudin, precum arată ispisocul gospod.

Casăle din Iaş, pe ğumătati cumpărati.

12 pogoani vie la Cruce, de baştină, şi cu căte am maĭ cumpărat.

10 sălaşă Ţăganĭ, cu copii lor, pe izvod ce i-am dat.

10 epi cu mănz.

1 inel cu diiamant, la însuratul luĭ, din odoarăle ce mi-aŭ dăruit lele Marie Vist[iereasa].

1 părechi brăţărĭ cu diiamanturĭ şi cu rubinurĭ.

2.000 leĭ la nunta luĭ: contăş cu sobol, şlic cu sobol, dumisale ğupănesăĭ luĭ, tamban de şahmarant greŭ, cu sobol, sucnă şi altile, şi cu cheltuiala nunţăĭ.

[P. 50.] De vremi ce toati lucrurile cele bune şi stătătoare s'aŭ întimiiat cu scrisul, pentru vedere a obştieĭ, făcut-am şi noĭ ačastă scrisoare între noĭ, pentru împărţala moşiilorŭ noastre, ce mi-aŭ rămas de la tatăl nostru şi de la maica noastră, precum ni-am înpărţăt noĭ frăţăşti între noĭ. Căcĭ, tămplăndu-să părinteluĭ nostru moarte grabnică şi fără veste, n'aŭ apucat ca să ni împartă moşăili pe fraţĭ, ce noĭ săngurĭ ni-am învoit şi ni-am împărţăt. De care, pentru maĭ bună stare, şi ca să fie lucrul întimiiat, ni-am făcut ačastă scrisoare, întru care s'aŭ iscălit mulţĭ boerĭ, pentru ca să ne ţănem de ačastă tocmală, noĭ şi fičoriĭ noştri, şi totŭ niam[ul] ce s'ar rădica dintru noĭ. Iarŭ care den noĭ s'arŭ scula vr'odinioară cu vre o gălčavă, să maĭ cei altă înpărţală, să i să ei toată parte de moşăe, ca unuĭ neiubitoriŭ de pace şi învrăjbitoriŭ întru fraţĭ.

[1] V., pentru el, vol. VI, p. 561.

[2] Pentru această moşie, v. maĭ sus, pp. 80-3, n-le 27-8. V. şi maĭ departe, II, Documente.

Și, după cum ni s'aŭ vinit părțăle anume, s'aŭ însămnat. Întăia parte frateluĭ nostru *[șters:* mieŭ] celuĭ maĭ mare, luĭ Iordachi, ce i s'aŭ vinit: satul Deleniĭ, la Hărlăŭ, cu veciniĭ, și satul Rusăĭ, cu veciniĭ, ce sănt de schimbătură cu Mănjăștiĭ, satul Pășcaniĭ pe Miletin, tijĭ la Hărlăŭ, satul Bojoviță, de la Hotin, și satu Vătămaniĭ, la Niamț, o parte din Stăneștĭ, a Gușuluĭ, ce ni-ĭ danie, din Cămpiĭ luĭ Dragoș, și un locu de prisacă pe Săretĭ, la Nișcanĭ, în Țănutul Romanuluĭ, — aceste s'aŭ venit frateluĭ nostru luĭ Iordachi. Iarŭ în parte luĭ Șarban s'aŭ venit aceste: satul Horodniceniĭ, cu vecini, la Țănutul Sucevviĭ, și satul Tuțova, tij la Sučavva, satul Brădățălul, tij la Sučava, satul Răsteul, la Hotin, satul Oneștiĭ-değos, pe Miletin, la Hărlăŭ, un vad de moară la Putna, pe Sărețăl.

Moșie Teșăuțiĭ de la Ținutul Socevviĭ, pe apa Socevviĭ, la anul 1724 cumpărănd-o, de la Negoiță Čudin Comisul, dum[nea]luĭ Iordache Cantacozinò Logft., tatăl maiciĭ mele[1], și dăndu-l în zăstri răpoosateĭ maiciĭ mele, Safteĭ Cantacozinò, de la maică-mea aŭ rămasŭ supt a mea clironomie.

Moșie Ipoteștĭ, ce esti alăturea cu moșie Teșăuțiĭ, la anul 1726, cumpărăndu să de la Șerbul Scărletŭ și de la sora luĭ Luppa, iarăș de dum[nea]luĭ Iordachi Cantacozinò Logft., tatul maiciĭ mele, și dăndu-o iarăș în zăstri maiciĭ mele, Safteĭ Cantacozinì, de la maică-mea aŭ rămasŭ supt a mè clironomie.

Moșie Corlata și parte din moșie Tolovva și locul de fănațu de la Căldărușa, care să numești Gropile (care acmu sănt cuprinsea cu hotarul cesariceștiĭ Bucovinĭ), fiindu, atăt acestea, căt și alte moșiĭ a luĭ Șerbanu Cantacozinò, frateluĭ tatuluĭ maiciĭ mele, carele neavăndu copiĭ, și din oareșcare întămplărĭ trecăndu în Țara Unguriască, unde i s'aŭ întămplat și moarte, și, după ducere sa de aicea, luîndu-i-să toate moșiile pe sama domniască, supt stăpănire prințipatuluĭ Moldavveiĭ, la anul 1742, Măriia Sa răpoosatul Costandinu Neculau Mavrocordat Voevod, fiindu atuncea Domnu aicea la Moldavie, cu

[1] De aicĭ scrie Ioan Cantacuzino, fiul Safteĭ luĭ Iordachi Deleanul și a' luĭ Constantin Cantacuzino venit din Țara-Românească.

hrisovul Mării Sale de danie aŭ dăruitu răpoosatuluĭ Costandin Cantacozinò, tatuluĭ mieŭ, din moşiile luĭ Şerban Cantacozinò, unchiuluĭ maiciĭ mele, satul Horodniceniĭ (unde-m esti aşăzarea), şi cu toate săliştile de prin preğurul acestuĭ satu Horodniceniĭ, care s'aŭ stăpănit de Şerban Cantacozinò; care, osăbit de săliştile aceste ce sănt cuprinsea supt stăpănirea ce sariceştiĭ Bucovine, maĭ sănt şi afară de Cordonu, împreğurul satuluĭ Horodnicenilor, — care rămăind supt stăpănirea răpoosatuluĭ Costandin Cantacoz[i]nò, a tătăluĭ mieŭ, de la tătăl mieŭ aŭ rămas supt a mè clironomie[1].

Şi pentru moşie Corlata s'aŭ aflat scrisoare la anul 1732; unŭ Velişco Panaghiotachea aŭ văndutŭ acest satu, ce-l numiè Corlăgelile, luĭ Vasălie Costachea Comis şi ğupănesiĭ sale Ilincăĭ Cantacozinò, veriĭ luĭ Panaghiotache[2], şi la anul 1738 Vasălie Costach[e] Comisul şi cu ğupăniasa sa Ilinca Cantacozinì l-aŭ datu în schimbu luĭ Şerbanu Cantacozinò, unchiuluĭ maiciĭ mele, pe doiĭ copiĭ de Ţiganĭ şi banĭ; carele rămăindu supt stăpănirea luĭ Costandin Cantacozinò, a tătăluĭ mieŭ, de la tatăl mieŭ aŭ rămasu supt a mea clironomie.

Şi pentru locul de fănaţu de la Căldăruşa, care să hotărăşti cu Zaharieştiĭ şi cu Liteniĭ, carele să numeşti Gropile, s'aŭ aflat scrisoarea că la anul 1738 unŭ Ilie Şăptelič Stol. aŭ văndutŭ luĭ Şerban Cantacozinò Stol., unchiuluĭ maiciĭ mele, acest loc de fănăt ce să numeşti Gropile; carele rămăindu supt stăpănirea luĭ Costandinŭ Cantacozinò, a tătăluĭ mieŭ, de la tatăl mieŭ aŭ rămas supt a mea clironomie.

Iar pentru săleşte Tolovva, ce esti oprită de hotarul Horodnicenilor, din care estĭ o parte cuprinsea şi supt stăpănirea cesariceştiĭ Bucovini, cercetăndu întru scrisorile ce să află la măna mea, nu am aflatu scrisoare pentru ca să potu

[1] Cf. vol. VI, pp. 526-7.

[2] Velişco Panaiotachi poate să fie fiul luĭ Panaiotachi Morona Marele-Postelnic. Nicolae Costin avuse legăturĭ cu acesta din urmă (*Letopisiţe*, I, p 69). El îl cruţă în cronica sa (v. *Ist. lit. rom.*, I, p. 261). Fiul săŭ poate să fi fost decĭ botezat de Velicĭco Costin. Morona era prieten cu Ilie Cantacuzino (*ibid.*, p. 262). Pentru Vasile Costachi şi soţia luĭ Iordachi Cantacuzino Păşcanul, v vol. VI, p. 547.

a ști curgerea pricinii, cumpărătură se fi fostu și ačasta lui Șerbanŭ Cantacozinò, unchiului maicii mele, saŭ clironomie de la părinții săi, saŭ de la altă rudenie a sa; și, voindu pentru ca să cautŭ și în matcele a toate scrisorile de moșiile a niamului Cantacozineștilor, carele sănt la frații maicii mele, dum[nea]lor unchii mei[1], și neputăndu, [ne]fiindu scrisorile îndămănă, nu s'aŭ putut acmu a să cerceta. Care săliște Tolovva fiindu unită de hotarul Horodnicenilorŭ, și rămăindu supt stăpănire lui Costandinŭ Cantacozinò, a tatălui mieŭ, de la tatăl mieŭ aŭ rămas supt a mea clironomie.

Veleturile la scrisori săntŭ de la Zîdire Lumii, după cum običnuia cei mai dennainte a scrie acestu velet, dar eŭ, sococotindu-l cu veletul de la Întrupare lui Hrs., am scris acestu velet după curgere de ani ce s'aŭ cuprinsu din vreme veletului a fieștecărăia scrisorì ce să arată întru ačastă catagrafì.

[Pe duplicat: «Asămenea catagrafì s'aŭ triimis și la Ioniță Berciul; 1783, Mai 9».

În altă listă se observă vechimea în familie a moșiilor. Ea se mîntuie astfel: «Cu multe alte scrisori și de alte moșíi de cei vechi fameliți Cantacuzinești, din pricina răzmiriților ce aŭ fost pe acè vremi, iarŭ la famelie aŭ rămas ačasta știință adiverită că, Toderașco Cantacozinò Vel Vist., moșul tatului maicii mele, avăndu moșiia Horodnicenii clironomie de la maică-sa, aŭ cumpărat și moșiia Tolovva ot Țănutul Sucevvii, pe Șomuz, de la Grama Camaraș, pe care aŭ unit-o cu moșie Horodnicenii; care de atuncea și păr acum săntŭ trecuți piste 150 de ani, și din vremea aceia și păr acum moșiia ačasta Tolova aŭ fost tot supt stăpănirea famelieì Cantacuzuneștilor, neclintită.»]

Iacob Mitropolit. — De vremea că pentru moșíi, vii ce ni-aŭ rămas părintăști, ni-am învoit noi frații[2] și ni-am împărțit denainte maicei noastre, după cum arată scrisoarea iscălită de maica noastră și de noi și de alți boeri, sintem odihniț și ne ținem cineș parte, dar pentru acesti pricini arătate mai

[1] Ioniță și Iordachi, Delenii.
[2] Iordachi și Toader. În numele lor amîndurora vorbește cel din urmă.

ğos, carea nu era atunce la împărțala noastră, iarăş ni-am învoit cu dumnaluĭ frati-meŭ bade Iordache, şi ni-am împărțit şi ni-am aşedzat, dînd scrisorĭ unul altue, ca să nu rămăia copii noştri la gălčavă saŭ ğudecăț streine. Pentru moşiile unchiuluĭ nostru Ilie Cantacuzinò Vistierul, vecinĭ, țiganĭ, nerămăindu-le copiĭ din trupul lor, aŭ rămas la noĭ, macar că maĭ sint nepoț de pe maica lor, dar, de or dzice cevaş, avem a le răspunde cu multe dovedzĭ că n'aŭ triabă. Decĭ noĭ într'acest chip ni-am aşedzat şi ni-am învoit: satul Băbuleştiĭ la Prut l-aŭ luat bade Iordache, însă puțin hotar, neavănd nice vecinĭ, nicĭ moarî; iar satul Şerbeştiĭ, cu Unguraşiĭ şi alte sălişt[ĭ], cu toț veciniĭ, cu biserică de piiatrî, cu casă gata, iar de piiatră, l-am luat eŭ; însă din vecinĭ cariĭ i-aŭ luat frate-meŭ bade Iordache, de copiĭ, şi carea s'or afla cu zapis ertaț şi unul răscumpărat, să n'aibu eŭ triabă. Şi ačastă învoial[ă], cum, Şerbeştiĭ fiind sat de fruntea, s'aŭ făcut pentru pricina satuluĭ Horodnicenĭ, cu siliştile din împregiurul, —căt, prebegind fratile nostru Şerban în Țara Unguriască, la Domnie Mării Sale luĭ Grigorii-Vodă, unde i s'aŭ tămplat şi moartea, Măriia Sa i-aŭ luat satele, domneştĭ, şi č-aŭ avut tot, arătînd că-ĭ hain. Şi, viind Domnu Mărie Sa Costandin-Vodă, aŭ ținut satelea tot domneştĭ, şi, vrînd ca să le dè patriiarhuluí de Ierusalim danii, aŭ cădzut cu rugăminte ginerile nostru Dinul la Enache Hatmanul [1], fiindu-ĭ rudenie, şi aŭ plecat pe Mărie Sa Costandin-Vodă, de i-aŭ dat danie satul Horodniceniĭ, cu siliştile di prin preğur, cu vecinĭ, cu ispisoc; caril[e] l-aŭ întărit şi Mărie Sa Ion-Vodă: la carea sat de n'ar fi fost dat, avèm şi eŭ parte pe ğum[ă]tatea. Dar, pentru să nu maĭ fie voroav[ă] saŭ ğudecat[ă] pentru ačasta, ni-am învoit şi am luat eŭ Şerbeştiĭ cu Unguraşiĭ, cu vecinĭ, ca să fie sat pentru sat, vecinĭ pentru vecinĭ. Şi aşè ni-am învoit frăţeşte: satul Braneştiĭ la Niamțu, iar al fratelui nostru Şerban, ğum[ă]tate al meŭ, ğum[ă]tate a badeluĭ Iordache. Dar, avănd noĭ un sat pe Čuhur, anume —, iar înpărțitoriŭ pe ğum[ă]tati, ni-am învoit şi aŭ rămas satul de pe Čuhur —

[1] Ciuchi.

a frăţine-meŭ badeluĭ Iordachi, tot satul, maĭ avănd şi alte sate acolò, iar satul Brăneştiĭ aŭ rămas tot al meŭ, fiind alăture cu alte moşiĭ a mele. Un sat Epureniĭ şi casăle din Eş, iar a frateluĭ nostru Şerban, li-aŭ luat Aristarho cu ğudecat[ă] pentru — leĭ, ce s'aŭ aflatu dator fratele nostru Şerban luĭ Aristarh. Alti sati saŭ viĭ saŭ dughene, orce s'ar maĭ afla, să fie frăţeşte: ğum[ă]tate a mele, ğum[ă]tate a badeluĭ Iordachi, păn le vom lămuri şi acele, şi iar le vom socoti cin[e] č-a lua. Moşiĭ de a unchiuluĭ nostru, a luĭ Ilie Cantacuzinò Vist[ierul], ce s'ar maĭ afla, iar în doî să fie, frăţeşte, afară de Bălţăteştĭ şi Mănjeştĭ, caril[e] li-aŭ luat Mihaĭ-Vod[ă] cu ğudecată şi i li-aŭ datu frăţini-meŭ badeluĭ Iordachi, pentru triĭdzăcĭ pungĭ de ban[ĭ] č-aŭ cheltuit la Visterie, şi înprumute č-aŭ dat. Ţiganĭ, căţ s'or afla părinţăştĭ, să s[ă] împartă în doaî, că pănă acum nu ni-am înpărţit. Însă din Ţiganiĭ ce sint în Şerbeştĭ, č aŭ dat lelea Marie danii oarecuĭ, să nu avem triabă. Căč şi ià avea a treia parte dintr'ale bărbatuluĭ, după rănduiala pravileĭ. Şi într'acest chip toatea le am aşedzat cu învoial[ă] pre ačastă aşedzarea, să fie odihniţ şi fii noştri; iar cariĭ s'ar nebuni a ceri ğudecăţ străine peste aşedzarea noastră, să nu li să ţie în sam[ă], şi să aibă de la noĭ, în loc de bl[a]goslovenii, blăstăm, de la Dumnezăŭ şi de la noĭ. Şi am iscălit. Vleat 7255 [1747], Fev. 7. Toader Ct. Stol . . . Co. Cant. ni-am tămplat. Md. martur. Ilie Zmucil[ă] mi-am tămplat faţă.

II. Documente.

1. Copie di pi suret di pi ispisoc sărbăscu cu hotarnica într'ănsul, de la Ştefan Voevod, fără velet, şi fără lună, fiind ruptă o bucată de la un loc.

Cu mila luĭ Dumnezăŭ Ioan Ştefan Voevod, Domn ţăriĭ Moldoviĭ, înştiinţari facim cu ačastă carti a noastră tuturor cuĭ vor căuta spre dănsa, saŭ vor auzi cetind, pentru aceste adivărati [slugĭ ale noastre] şoltuji şi părgari şi toţĭ tărgoveţiĭ noştriĭ din tărgu Bărladuluĭ, aşăjdere şi pentru toţĭ săraciĭ oaminĭ di prin toati satile ce sănt supt ascultare tărguluĭ şi sănt aşăzaţĭ pi hotarul luĭ, că, viind înnainte noastră, înnainte boerilor

noştri a Moldovii, şi aŭ cerut de la noĭ ca să li să cauti şi li să alegă hotarăle Cescaniĭ, ce aŭ fost şi vamă a tărguluĭ Bărladuluiĭ. Drept aceia şi noĭ le'm căutat şi le'm însămnat pără undi le'ŭ fost sămnile din vechĭ, începănd din sus, din malu Bărladuluĭ, di la o salci şi di la movila săpată, apoĭ pisti şăs, la delu cel mariĭ, la movila săpată. De acole pisti cămpu iarăş la movila săpată; de acole de la cămpu iarăş la altă movilă săpată; de acole iarăş la margine dumbrăviĭ, la doĭ stejarĭ îngemanaţĭ, s'aŭ făcut sămn. De acole tot pin dumbravă, din ştejariŭ pănă în ştejariŭ, cari sănt însămnaţĭ în margine păduriĭ, maĭ din sus di del ce eşti în dreptul Lipineştilor; de acole pi desupra deialuluĭ în ğos, tot pin păduri, pi coaste, şi a drum[u]luĭ ce treci piste cămpul cel lung, pănă la Trestiiană, şi iarăş pisti acel drum —, şi iarăş pi drum[ul] ce mergi între Brădeştĭ şi între Meştiĭ *(sic)* în ğos, pi lăngă margine păduriĭ, la dumbravă, undi este o groapă săpată. Şi iarăş piste dumbravă şi pisti drumul ce mergi la Brădeştiĭ, şi pănă la Lieştiĭ, la un ştejar, s'aŭ făcut sămne. De acole tot pin dumbravă, şi maĭ din ğos di Şuşneştĭ, în cămpu, la un ştejar săngur, şi acole drept pi un cămpu la movila săpată —, din ğos di Grăneştĭ, pără undi cadi Jăravăţulŭ în Bărlad; de acole drept piste Bărlad, la movila cè săpată, ce eşte în malu Bărladuluĭ. De acole drept la deal, la dumbrava roşii, într'un ştejar, s'aŭ pus sămnu. De acole piste dumbrava roşii, la malu Tutovviĭ, pără în gura părăuluĭ Crănguluĭ, la movila săpată. Di acole pisti cămpu, la delu, la dumbravă, la un ştejar, undi s'aŭ pus sămn. De acole la deial, pis[te] dumbràvă, la un ştejar, şi la cămpul redeleii *(sic)* şi la capul ţarinilor Periianilor, la doĭ ştejarĭ în gemenĭ, s'aŭ pus sămn. Apoĭ pi supt margine pădurii — la un ştejăr s'aŭ pus sămne; di acole pisti părăul săc, la deial, la doĭ stej[a]rĭ s'aŭ pus sămne; de acole pisti Săcusoara, la un ştejar s'aŭ pus sămnu; de acole drept la Sămila şi pisti Sămila. La făntăna ce este întri parti şi întri Drujăştĭ, şi la movila săpată; apoĭ pisti ceritiĭ la deial, la movila săpată; de acole pisti cămp, la movila săpată; de acole drept pisti cămp, şi pisti drum, şi piste şăs, şi pisti Bărlad, la salci, ce este în malu Bărladuluĭ, di undi am în-

ceput întăiŭ. Acesta este hotaru tărguluĭ Bărladuluĭ şi tuturor satilor, săleştilor ce sănt supt ascultari tărguluĭ Bărladuluĭ. Cătră ačasta aŭ maĭ vinit înnainte noastră şi înnainte boerilor noştri a Moldovieĭ Anuşca şi Muşa, fetile luĭ Mihăilă Tudor, fičorul lui Pătru Tudor, şi nepoţiĭ lor de fraţĭ, Ivaşco Isaico şi fratele săŭ Simion, şi sororile lor Muşa şi Drăsămila, fiiĭ luĭ Ivaşco, şi tij nepoţiĭ luĭ Crăste, şi soara luĭ, Podolinca, şi Stana şi Nasta, şi niam[ul] şi fii Costiĭ Dinovicĭ, tij nepoţiĭ luĭ Pătru, darŭ de a lor bună voi, de nime săliţĭ, nicĭ asupriţĭ, ş'aŭ văndut a sa parte ocină dintru al săŭ drept uric, din uricul moşuluĭ lorŭ Pătru Tudor, şi din ispisoc ce aŭ avut de la moşul nostru, di la Alecsandru Voivod, o sălişti pi Tutovva, anumi Ivasce de la Tătărca; cari acè sălişti tot înnăuntru întru acelaş hotar di maĭ sus scris, şi acè sălişti aŭ văndut-o însuş D[o]mniia Noastră drept una sută zloţĭ tătărăştiĭ tuturor ci sănt scrişĭ maĭ sus, — înnainte noastră tuturor boerilor noştri a Moldoviĭ, şi plătindu-le toţĭ baniĭ di plat[ă] D[o]mniia Mè. Şi acè sălişti am lăsat-o ca să fie iarăş supt ascultari tărguluĭ nostru a Bărladuluĭ; iară hotarul aceĭ săliştĭ să fii după hotarăle [cele vechĭ]. Şi iarăşĭ am socotit şi am miluit pe şoltujĭ şi părgarĭ şi toţĭ săraciĭ oaminĭ din tărgul nostru a Bărladuluĭ, şi le am întărit lor obiceiul cel vechiŭ ca nicĭ-unul din oamini ce trăesc în Bărlad ca să nu aibă di a plăti nicĭ-un fel de vamă acole în tărgul Bărladuluĭ, nicĭ un fel de arişveriş, fără numaĭ aceĭ ce vor mă[su]ra peşte, acia să aibă a da de un — un peşte, şi de o căruţ[ă] iarăş un peşte, şi altă nemică. Şi spre ačasta i-am încridinţat însumĭ Domnii Mele de maĭ [sus] scris, Ştefan Voevod, şi credinţa a prè-iubiţilor fiĭ aĭ Domnii Mele Alecsandru, Bogdan şi Vlad [= şi Bogdan-Vlad], credinţa a tuturor boerilor noştri a Mold[o]viĭ, marĭ şi micĭ[1]». — Copie de pe la 1790.

2. Data ruptă. Iancul-Vodă, pentru Măriiţa, fata luĭ Ion Hăra (χѣрн) Vornic[2], întărindu-ĭ parte din Zahareşt[ĭ]. Pomenite Nastasiia şi sora eĭ Măriica, fratele eĭ Gherman Hăra

[1] Pomenirea luĭ Bogdan-Vlad, fiul luĭ Ştefan, arată că actul e din 1481 saŭ aniĭ următorĭ.

[2] V maĭ sus, p. 169, şi vol. VI, p. 649.

(хьрн) Sulger (сȣлжарѣ), satul Perhăuţiĭ la Nistru şi Cupcič la Ciuhur (на чȣхрѣ), jumătate din Şcheaiĭ la Prut, jumătate din Drăguşeaniĭ, la Prut. Pecete mare de ceară roşă, ruptă.

3. Suceava, 1[iŭ] Iunie 7088 (1580). Iancul-Vodă, pentru Mărica fata luĭ Ion Hăra (хьрн) Vornic şi Nastasia sora eĭ, fetele luĭ Gherman Hăra (хьрн) Sulger, nepoţiĭ Mareniĭ, strănepoţiĭ luĭ Gavril, şi Sofronia şi Olenca (ѡленка) şi Gafa (гафа) şi Părasca şi Tudor şi Stanca, fetele Maruşceĭ, nepoatele Ilcăĭ (илки), strănepoatele luĭ Oană Vornic, care vînd, după acte de la млада стефана воевод̈ие, satele Calna, Zahareştĭ, Dulceştĭ, Răčuleştĭ, Şcheaiĭ la Prut, Draguşeaniĭ, la Prut. Stroič V. Log. Dumitru. Pecete mică, de ceară roşie, ruptă.

4. Iaşĭ, 14 Maiŭ 7094 (1586). Petru-Vodă, pentru Măgdălina şi ginerele eĭ Nicolae Aprod şi fiul eĭ Avram diiac şi Solomiia, cari aŭ ocină la Stănileştĭ pe Siretiŭ, şi jumătate de sat la Zăhăreşt[ĭ], satele Turiiatca, Stăneştiĭ, Vasileul, jumătate din Robča la Siret (dat de Alexandru-Vodă luĭ Babič diacul), Levcovţiĭ, Noscova, şi fălcĭ de vie ѡт кръжеш la Cotnarĭ şi Ţıganĭ, ѡни изгоубили их коли розбивали им двор, м҃ разбоиници ѡт лѣхскои земли[1]. Stroič Vel Logofát. Gligorie Uricar. Pecete rotundă, pe ceară roşie.

5. «O scrisoare de la Dumitru Moghila, din aniĭ 7095 [1587], Fevruarie 16, pentru moşie Nelipouţiĭ.» — Resumat din 1792.

6. «O mărturie a luĭ Gheorghie părcălabul de Hotinŭ, din aniĭ 7107 [1599], Maiŭ 15, pentru ğumătate de moşie Nelipouţiĭ, de la Ţinutul Hotinuluĭ.» — Resumat din 1792.

7. Iaşĭ, 18 Ianuar 7109 (1601). Ieremia Moghila, către «chir Gheorghie Mitropolit de Suceava». I s'a plîns «cneaghina Măriica Costineas[a] ot Zahariiaştĭ», din Ţinutul Suceveĭ, «ѡна жалова сѣ и плака сѣ прѣд гсдвми аж ѡна дал нѣкїи елменїе многь вь рȣк попа лазȣр ѡт стьнка, и а ѡн ȣхорȣнил за конска. а кьда ес сьда аж рекȣчи поставил тал елменїе вь едно молȣ... за цркво, и вьзѣл хаідȣчи михаю вода, пониж не е҃ чл҃ка мьдȣ *(sic)*. Тог рад ıако ȣзрит сїѩ книга гспдсвами стити ȣчинити сь сѫ прав, како аби заплатил тал елменїи

[1] «Eĭ le-aŭ pierdut cînd li-aŭ risipit curtea 40 de hoţĭ din Ţara Leşească.»

въ ρȣки сїѩ книгини. аши ли єлмєни попов нє изгив... ли минтника кривда ѡн да подаєт стити днь прѣд гспдвми сътворил лист до гвсдми, ѩко стити ѿврѣшит маї прав. сици да им вѣстити инакии оучинит[1].» «Roșca Dvornic uč[il]. Negriliscul.» — Pecete mică, ruptă.

8. Iașĭ, 21 April 7109 (1601). Ieremia Moghila, pentru «Costineas[a] ot Zahăreștĭ», care se pîrește cu «popa Lazar ot Stupca». «Veaveriț[ĭ] ucil. Zăpodie.» Pecete mare cu chinovar.

9. «Пис ȣ сȣч., ав. л.» Întărire pentru Zahareștĭ de la «pan Toader Movila»[2]. Slavon. Pecete mică neagră, neînțeleasă.

10. 15 Septembre 7144 (1635). Vasile-Vodă, luĭ Gheorghie Jora biv Slugeriŭ, pentru moșiile Hliniște și Novacăuțiĭ. — Resumat din 1792. — Pentru fiiĭ și rudele acestuĭ boier, v. vol. VI, p. 538.

11. 20 Iunie 7145 (1637). Văsăian și Ionașco Grecul vînd cumpărătura «tătâni-nostru luĭ Grigorie diiac... unchiuluĭ nostru luĭ Stefan Dințul, din totu satul Dumbrăveniĭ ot Ținutul Sorociĭ ğumătate», pentru «talerĭ de argintu și doĭ boiĭ bunĭ și doaî vacĭ». Marturĭ: «Gavrilaș bătrânul și Toader Vornicelul din Părcane și Ghiorghițea din Vatsăna și Răghineț din Cohreștĭ și Vasăle din Tuchiteștĭ și Aftimie fečorul Lucăĭ». — Copie de pe la 1780.

12. 20 August 7146 (1638). Vasile-Vodă întărește luĭ Vasilie Vartic «satul Malitința și alte sate». — Resumat din 1792. — La 22, *se daŭ rămașĭ* pentru această moșie călugăriĭ de la Galata. — *Idem*.

13. 31 Iulie 7150 (1642). Vasile-Vodă, pentru Platon din

[1] «Ea s'a plîns și s'a jeluit înnaintea Domnieĭ Mele că a dat niște «єлмєнїє», multe, în mînile popeĭ Lazur de la Stănca, iar el le-a îngropat de frica oștilor, iar acum zicînd că a pus acele «єлмєнїє» într'o..., în dosul bisericiĭ, și le-aŭ luat haiduciĭ luĭ Mihaĭ-Vodă, fiind-că nu este om... (?). Decĭ, îndată ce se va vedea această carte a Domnieĭ Mele, să i se facă dreptate și să i se plătească acele «єлмєнїи» în mînile aceleĭ doamne, iar, dacă «єлмєнии» popeĭ n'aŭ perit, saŭ dacă vameșul a fost nedrept, el să-ĭ dea o zi înnaintea Domnieĭ Mele, să facă scrisoare către Domnia Mea, ca... să se găsească maĭ drept; astfel să le fie..., și altfel să nu facĭ.»

[2] V. vol. V, p. 531, n[le] 3-4; vol. VI, p. 414, n° 1593.

Zaharna şi Ianachi diiacul, ce se judecă cu Focşa din Răspopenĭ şi Mateiŭ Cepraga din Ardăşenĭ, pentru jumătate din Dumbrăvenĭ. Se aduce «mărturie de la Căpt. Toderaşco de Curtenĭ». — Copie de pe la 1780.

14. «O mărturie a Petriĭ Moghila arhiepiscopŭ şi Mitropolitŭ Chievschiĭ, din aniĭ 7153 [1645], Fevruarie 6, cu care adeveriază pentru satul Oşehlibul, ca să-l stăpăniască Pătraşco Čogole Logofătŭ[1].» — Resumat din 1792.

15. 7155 (1646-7). Vasile-Vodă, pentru călugăriĭ de la Golia, ce aŭ satul Voşca la Ţinutul Soroca, «din ispisoc de danie şi de miluirea de la Alecsandru Movila Voevod şi de întăritură de la Radul Voevod; care acel satŭ Voşca aŭ fostu driaptă moşie a luĭ Alecsandru Movila Voevod, şi aŭ datu ş[i] aŭ miluit elu aceşti svinte de maĭ susu scrisea mănăstirĭ a noastre». Hotar: «făntăna boeriască». Li întăreşte şi satul Vasălcăul, «de la Mărica ğupăniasa răposatuluĭ Chiriţa Postelnic[2], iar Chiriţiĭ Postelnic i-aŭ fostu driapt[ă] cumpărătură de la Constand[in] Movila Voevod; care acest satu esti din ocol[ul] tărguluĭ Sorociĭ». Apoĭ satul Cirişnovăţul (Ţinutul Soroca), «din ispisoc de cumpărătură de la Costandin Movila Voevod» : li fusese dat de Chiriţa Post., ce-l luase de la răzăşĭ, între cari Nistorŭ, Doica, Varvara, Drăguţa, Acsinie. Pomenită hotărîtura luĭ« Nicoriţea ce aŭ fostu Vornic»[3]. «Până la Troian, şi Troianul în susu, pe lăngă noaî făntănĭ, pe de asupra dialuluĭ şi pe de asupra măbleniţilor.» Apoĭ părţĭ din Stoicanĭ, întărite de «Ştefan Tomşa Voevod» şi Radu-Vodă. Urmează: «o poiană din hotarul tărguluĭ Sorociĭ», jumătate din Stolnicenĭ, «care acmu să chiamă Pohribeniĭ» (Ţinutul Soroca) *(dres* de la Constantin Movilă). — Copie, iscălită la 28 Octombre 1764, de egumenul Ştefan; în copie nouă.

[1] Petru Movilă a murit la 24 Decembre st. v. 1647. Pentru Ciogoleştĭ, v., pe lîngă tabla vol. V-VI, Ghibănescu, in *Arch. soc. şt. şi lit. din Iaşĭ,* pe 1904 şi discursul funebru ţinut la îngroparea Sofronieĭ Ciogoloaia, tipărit de V. Pîrvan, in *Conv. literare* pe 1904. Sofronia e mama acestuia de aicĭ.

[2] Un act de la Mărica Paleologu, în vol. V, p. 82, nº 19. Altul s'a tipărită în Publicaţiile Archivelor din Chişinăŭ, II, 1902, pp. 234-5.

[3] Nicoriţă luptă cu Gratiani contra Turcilor. V. tabla vol. IV.

16. 15 Iulie 7164 (1656). Gheorghe Ștefan-Vodă, luĭ Jora Slugerul, pentru moșia Malitinițiĭ. — Resumat din 1792.

17. 18 Iulie 7172 (1664). Eustratie Dabjia-Vodă, luĭ Rugină Șătrariul, ca să hotărnicească la Malitiniță. — Resumat din 1792.

18. 20 August 7172 (1664). Eustratie Dabija-Vodă, luĭ «Grigorie Hăbășăscul părcălabul de Hotinŭ», ca să aleagă «satul Onutul și moșie Malitinița». — Resumat din 1792.

19. «O carte de la Efstratie Dabija Voevod, din aniĭ 7173 [1665], Iulie 5, către Dumitrașco ce aŭ fostŭ Vistiernic, starostile de Cernăuțĭ[1], ca să margă, din preună cu Ursul Vornicul de Poartă, să hotărască moșie Malitinițiĭ.» — Resumat din 1792.

20. 9 Maiŭ 7174 (1666). Duca-Vodă, către «Ilie Dracea Vornicul de glodne (!) și Dumitrașco ce aŭ fostŭ Visternic și Prodan Drăgușăscul», pentru a hotărnici la Malitinițĭ[2]. — Resumat din 1792.

21. 7175 (1667). Iliaș Alexandru-Vodă, pentru pîra ce a făcut «Măricuța giupăniasa luĭ Cărcu celuĭ bătrânu, fata luĭ Toader Murguleț ce aŭ fost Armaș, și cu fičoriĭ săĭ, Neculaĭ Cărcu și fata eĭ Nastasăia, giupăniasa luĭ Eni Țica Postelnic, și ginerele, cu Grigoraș Ghermanu, ce aŭ fost Vornic», contra luĭ «Tudos[e] Dubăŭ părcălab i Gavrilașcu Dobrichi», pentru parte din Zaharieștĭ și Părhăuțĭ[3]. — Resumat din 1765.

22. 10 Iunie 7175 (1667). «Hotarnica Dubrovățuluĭ», de «Ionașco Pilatŭ Căpitan și Ionașco Isariŭ și Isacu Goianu». — Resumat din 1792.

23. 7178 (1669-70). «Marica Cărcotoai și Grigoraș Gherman i nepoțiĭ eĭ, Țiculeștiĭ, Pavel și Andrieș», pentru partea din Zahareștĭ ce cere «nepotu-săŭ Tudosăi Dubăŭ»: i se dă banĭ pentru renunțare. — Resumat din 1765.

24. 13 Maiŭ 7188 (1680). Mărturie a luĭ «Istrati fečor Titieniĭ», pentru Tudos[e] Dubăŭ.

[1] Cred că e Stroicĭ. V. vol. V, p. 221, n[le] 44-6; p. 222, n[o] 47.

[2] Familia Dracea pornește de la un casnic al Ceaureștilor. V. vol. V, p. 19, n[o] 85, și aiurea. Pentru Drăgușescul, v. vol. IV, p. 275, nota 1.

[3] Dubăŭ e cronicarul, iar «Dobrichi», un Dobrenchi. V. *Doc. Callimachi*, tabla.

25. 7191 (1682-3). Zapis al Anisieĭ, «fată luĭ Ionaşcu Rosch. (Rost., saŭ Roschip?) Logofăt, giupăniasa luĭ Grigoraş Şepteliču Stolnic, şi cu fičoriĭ eĭ, Ioan Stolnic, i Ilii, i Sandul», pentru partea din Zaharieştĭ, ce aŭ de la «Iliana Voiculiţoai, fata luĭ Şeptelič Hatmanul»: o vînd luĭ Tudos[e] Dubăŭ Vel Logofăt.—Resumat din 1765.

26. «Izvod de bucate ce aŭ rămas de a tătăne-meŭ, luĭ Enache, pe măna Anisii; l[t] 7205 [1696], Noemvrie 28... 1 vac[ă] aŭ văndut-o bărbatul Anisii la Cameniţa... 1 tămbar agravanu de postav subţir[e] cu hulpi, sucnă mohorăt[ă] de taftă cu ape, 1 cămiaş[ă] noî cu mătas[ă], 1 şlic naramgiŭ cu sobol, 2 şlice cu jeder *(sic)*, 1 cergă mare cu laţi micĭ, 1 cergă cu laţi micĭ, mică, 1 velinţi albastră, turčască; 40 de coţĭ de păndză..., 1 şià cu poclădzĭ..., 1 giumătate de med, 1 păriache de hiară de plug, 1 poloboc de stride: l-aŭ dat unuĭ Turcu, dreptu 20 leĭ, celuia cu odoarăle, 1 brăŭ de argintu, 1 tămbar viarde de postav turcescu, 1 adămască vinetică[1], 1 părech[e] serje de aur, 1 lingur[ă] de argint.»

27. 21 Iulie 7206 (1698). Antioh-Vodă, pentru Lupaşco Gherghel, biv Vel Jitnicer, ginerele luĭ Ştefan Brăescul biv Vel Comis[2], care arată un act de la Neculaĭ Donič Vel Logofăt, «precum, fiind dum[nea]luĭ Neculaĭ Donič Logofăt cumnat luĭ Stefan Brăescul Comis, ţăindu dum[nea]lor doaî surorĭ, amăndoaî fetile luĭ Grigoraş Joräĭ, anume: Lupa, ce o ţine dum[nea]luĭ Donič Logofăt, şi Ilinca ce aŭ ţinut-o Stefan Brăescul Comis», s'aŭ învoit pentru împărţirea moşiilor de zestre. Brăescul iea: jumătate de Coşciugenĭ, a treia parte din Corceştĭ, jumătate din Şătrărenĭ. Maĭ arată un act «de la Măricuţa, ğupăniasa luĭ Vasăle Brăescul, maica luĭ Ştefan Brăescul Comis, cu pecete eiĭ şi cu iscăliturile a mulţĭ boerĭ mărturiiĭ», pentru învoiala eĭ «cu cumnată-sa Agafie, sora soţuluĭ eiĭ, luĭ Vasăle Brăescul, maica luĭ Gavril Brăescul biv Vel Stolnic»; împart moşiile Brăeştĭ, Criva, Horopcăuţĭ, Mlenăuţĭ. Al treilea act arătat e de la Gavril Brăescul, pentru Rătopăneştĭ, Băscăcenĭ, ce fusese «zălojit la Pelin Vister-

[1] De Veneţia.
[2] V. maĭ sus, p. 107, n[0] 14.

nicul», — care sînt ale luĭ Ştefan, de pe mamă. «Numaĭ, fiind aceste răscoale multe, aŭ perit dresele acestor săliştea, din Cetatea Niamţuluĭ». Al patrulea e «de la Sălion, egumănul de Răşca, şi de la Ghenadie stareţul de la mănăstire Răşca, şi de la Theodosie proegumenul», pentru vînzarea heleşteuluĭ Liahul, «care hăleşteŭ esti din hotarul tărguluĭ Soceviĭ, pe apa Frumoasiĭ..., drept şaptezăcĭ de matcea; care hăleşteŭ aŭ fostu şi călugărilor danii de la Alecsandra ğupăniasa luĭ Sămion Mălaiŭ Visternicul». Al cincilea act e de la «Cărstăna fata Gramiĭ[1], ğupăniasa luĭ Stati ce aŭ fostŭ Clucer-Mari», vară primare a luĭ Stefan Brăescul, căruia-ĭ dă Băşsăştiĭ pentru 20 «de galbenĭ de aurŭ venetič şi un cal, drept cincĭzăcĭ de leĭ». În acte se maĭ vorbia de satele Čabrăŭ, Dumenĭ, Harbuzova. — Copie. «Neculaĭ Donič Vel Logofăt protocălit.»

28. 22 Iunie 17 ... Raport al luĭ «Andriianŭ starostele de Cernăuţĭ», pentru hotărnicie la Malitiniţĭ. — Resumat din 1792.

29. 25 Octombre 7211 (1702). «Mihăilachi Bantăş biv Vel Şetrar» dă zapis «gineri-meŭ Ştefan Stămatii, care ţin[e] pe nepot[ă]-mè Saftă, fiica frăţine-meŭ luĭ Andrieş Bantăş, pentru moşii ce i-am dat, cari s'aŭ venit în parte dum[i]sale, din ğumătate de sat de Faurĭ a cince parte, şi din ğum[ă]tate de sat, tij a cince parte din Băhneşt[ĭ], — care dintr'aaceste doau sate li ţănem cu dumnaluĭ văru-meŭ Gligoraş Bantăş, şi din Bologeştĭ, ce s'alege parte luĭ Dum[i]traşco Bantăş, a părinteluĭ meŭ, şi din Mogoşeştĭ ce s'a alege din parte Băntăşiască, a cince parte, parte noastră ce ţinem cu Arăpeştiĭ, iar la Bologeştĭ ţinem cu Golaş şi cu Cocri, să s[ă] ştii, iar pentru Costinĭ». Iscălesc şi Lupaşco Arapul, Sandul Arapul[2].

30. 1[iŭ] Iulie 7220 (1712). Neculaiŭ Alecsandru-Vodă, luĭ «Dumitru Macriiŭ starostile de Cernăuţĭ», pentru a hotărnici Oşehlibul. — Resumat din 1792.

[1] Pentru Grama, v. vol. V, p. 18, nº 77.

[2] Din acest act se vede frăţia luĭ Andrieş şi Mihăilachi Bantăş, fiiĭ luĭ Dumitraşco, pe cînd Gligoraş era probabil fiul luĭ Constantin, fratele luĭ Dumitraşco. Constantin avea un frate Nacul şi o soră Mărica; el era fiul Catrineĭ (*Rev. p. ist., arch. şi filologie,* V[1], p. 397).

31. «U Şiarbeştĭ, l[t] 7223 [1714-5].» «Eŭ Marii Visterničasa răpousatuluĭ Ilie Cantacozono Vistiernic» dă zapis «dum[i]sale luĭ Iordachii Vornicul[1], pecum, rămăindu dumnealuĭ datorĭ dum[i]sale cu căţva banĭ ş[i] cu zapisele dumisale, ş[i] după moarte dum[i]sale m'aŭ strănsu dumnealuĭ să-ĭ daŭ bani, ş[i] eŭ, neavăndu de unde să-ĭ daŭ ban[i], i-am dat viile de la Cotnarĭ pentru o somă de ban[ĭ], 200 leĭ». Pentru rest, îĭ dă Oşihlibiĭ, «carele îm este datu dzestre de la părintele mieŭ Miron Logofătul[2]». Martur «şi nepotol Costantin Stolnicul, fičorul luĭ Gavriliţ[ă] Vornicul». Iscăleşte: «eŭ Marie Vist. răpousatuluĭ Ilii Ca[n]tacozono» (pecete pe ceară neagră: vulturul bicefal şi literele Il. Ct.»), Constantin Gavril Stolnicul... Şi eŭ, Curtu, sluga dumisale, am scris zapisul.»

32. «Înpărţala moşiilor ce aŭ rămasŭ de la Toderaşco Jora Sluger şi de la ğupăniasa dumisale Vasilca, din aniĭ 7229 [1721], Fevruarie 15, care s'aŭ înpărţitu fraţiĭ între eĭ, Ionŭ Sturza Vel Vornic şi Safta Spătăriasa Cuzi şi Aniţa ğupăniasa Ieremicăĭ Jora şi Solomon Botezŭ Şătrariul şi Sandul Silion[3].» — Resumat din 1792.

33. 26 Iunie — (lipseşte data *în act)*. Grigore Ghica-Vodă, luĭ «Şerban Catacozino biv Vel Medelnicer», pentru Iordachi Cantacozino biv Vel Spătar», ce cumpărase Costeniĭ (Ţinutul Neamţ), «încă în dzilele Domnii Sali luĭ Mihaĭ-Vod[ă]». Să vadă pretenţiile Pelinoaeĭ. Pecete mică octogonală, cu chinovar.

34. «U Horodnicenĭ, l[t] 7238 [1729], No[e]mvrie 25.» Nişte răzăşĭ daŭ zapis «gipănuluĭ Şărban Cantacozon[o] Vel Medelnicer, că, fiind eŭ dumninsale datior cu 20 leĭ, de cănd aŭ fostu dumneluĭ staroste la Cernăuţĭ», şi avînd a-ĭ plăti pentru o bute, cîte «5 p[t] vadra», îĭ dă în schimb «casăl[e] ce avem în Cernăuţĭ, în Tărgul Boilor, locu domnescu, dreptu cindzăcĭ de leĭ, ban[ĭ] vechĭ». Iscălesc şi «Toader Bădiliţă părc[a-

[1] Deleanul, fratele luĭ Şerban.

[2] Miron Costin. Cf. N. Costiu, p. 71: «Poftit-aŭ [Ilie Cantacuzino] pre Neculaĭ Costin Vornicul, fiindu-ĭ cumnat»

[3] Pentru toţĭ, v. tabla vol. V-VI. Cuza Spătarul e Dumitraşco. Acte ale Cuzeştilor s'aŭ cumpărat de curînd de Academia Romînă.

lab]», «Bogdan Drăghič, Arman». Scrie Ştefan Gherghel Postelnic.

35. Iaşĭ, 5 August 7239 (1731). Gligore Ghica-Vodă întăreşte luĭ «Şerban Cantacuzinò biv Vel Medelnicer» «o casă şi cu pivniţă, ce dzice dumn[ea]luĭ că a cumpărat-o de la Lupul crăşmar, în tărgu, în Cernăuţĭ». Pecete octogonală cu chinovar.

36. Iaşĭ, 30 Octombre 7241 (1732). Grigore Ghica-Vodă, luĭ Vasăle Stamatie, pentru Costenĭ. Pomenit Iordache Ca[n]tacozono biv Vel Spătar. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

37. «O carte de la Grigorie Ghica Voevod, din aniĭ 7241 [1733], Mart 15, dată la măna luĭ Neculaiŭ, ginerele Ieremicăĭ Joriĭ, volnicindu-l ca să poată apăra drepte hotarăle moşii sale Malitiniţiĭ de spre Ţara Leşască.» — Resumat din 1792.

38. «O carte de la Constandin Neculaĭ Voevod, din aniĭ 7241 [1733], Iunie 27, dată la măna luĭ Necolaĭ ginerile Ieremicăĭ Jora, pentru ca să-şĭ poată lua venitul moşieĭ Malitiniţa, de la Călăraşĭ *(sic)*[1].» — Resumat din 1792.

39. 5 August 7241 (1731). Costandinŭ Necolaia-Vodă, luĭ «Neculaiŭ Costăn biv v^{t} Logofăt[2]», ca să cerceteze la moşia Malitiniţa — Resumat din 1792.

40. 15 Decembre 7247 (1738). «Tărgoveţiĭ românĭ ş[i] jădov[ĭ] ş[i] armenĭ» din Botoşanĭ mărturisesc că «aŭ venitŭ Ion săn Pitices[i], din preun[ă] cu vitregu săŭ, Ion, cu poronca dumilor sali Vornicilor de Bot[ă]şănĭ, Enachi vtori Armaş ş[i] Dumitraşco Post.[3], ca s[ă] preţăluim casa cu pivniţa ce aŭ din preună... I-am întrebat cu ce preţu vor să ţii casa, să întoarcă unul altuia bani pe giumătate... Am preţuit casa diosăbĭ ş[i] pivniţa diosăbĭ, ca să ţii unul casa păn în picăta *(sic)* streşăni di spre pivniţ[ă]..., iar unul să ţii pivniţa.» Iscălesc, lîngă pecete, «Ştefan Trisacul, Luca săn Mani, D^{m} Cl^{m} Post.,

[1] Pentru schimbarea domnească petrecută între data acestuĭ act şi a celuĭ precedent, v. vol. VI, p. 257, n° 395 şi p. 568.

[2] Fiul luĭ Ioan şi nepotul luĭ Nicolae cronicarul.

[3] E Dumitraşco Calmăşul, fratele luĭ Ioan Teodor-Vodă Callimachi. V. *Doc. Callimachi*, II, pp. 7-9.

Vor[ni]c (cellalt e indescifrabil), Toadir Stihi, Pintilei Crav[ă]ţ, Neculaĭ Blănar, Ştefan Brad, Sandulu Gligori». — Copie.

41. 29 Maiŭ 7250 (1742). Carte de blestem de la Mitropolitul Nechifor pentru hotărnicia moşieĭ Malitiniţa. — Resumat din 1792.

42. «O scrisoare a luĭ Hrisosculosŭ Vlastosŭ biv Vel Stolnic, staroste, şi a luĭ Gavril Neculce Vel Căpitan otŭ Coţmanĭ şi Manoli Zamfirŭ biv Vel Căpitan, din aniĭ 7250 [1742], Avgustŭ 15[1].» — Resumat din 1792.

43. 31 Ianuar 7252 (1744). Lupaşco Arapul mărturiseşte pentru Costenĭ, «parte Băntăşeştilor, carele este de pe Catrina Băntăşoe, fata luĭ Golăeş Jitnicer, şi într'acè ğumătate de sat aŭ ţinut toţĭ fečoriĭ Catriniĭ Bă[n]tăşoe, anume: Nacul şi Costantin şi Dumitraşcu şe Precopie şe Dochiţa şi Măricuţa şe Alacsandra *(sic)*, şe toate părţĭ acestor fraţĭ aŭ rămas la Andrieş Bantăş Vel Cracer *(sic)* fečorul luĭ Dumitraşcu Bantăş; însă Ghiorghiţe Pelin, fečorul Dochiţiĭ, aŭ zălojit şi parte luĭ[2].»

44. 20 Februar 7252 (1744). Zapis pentru Costenĭ. «Şi eŭ Neculaĭ Arapul s^n poruşnec am scris, cu învăţătura dumisali uncheşuluĭ Lupaşco.»

45. 10 Iulie 7252 (1744). Raport al luĭ «Dumitraşco Cluceriŭ şi Manoli Zamfirŭ biv Vel Căpitan» pentru hotărnicia lor la Oşehlibĭ. — Resumat din 1792.

46. Septembre 7253 (1744). Ioan Nicolaĭ-Vodă, luĭ Iordachea Ros[e]t b[i]v V[e]l Vornic şi luĭ Toader Cant[a]cuz[i]no biv V[e]l Stolnic, pentru procesul luĭ Sandul Pelin şi suroriĭ luĭ, Axiniia, cu «Costantin Postelnicul Stămati, fičor luĭ Ştefan Stămat[i]», pentru parte din Costeanĭ (Ţinutul Neamţ). «Tatăl lor aŭ avut parte de moşie în Costean[ĭ], împreună cu Băntăşăştiĭ, fiind de un niam.» Ştefan vinde partea sa «dum[isale] Hatmanuluĭ Iordachi Cant[a]cuz[i]no». Pomenite «neşte mărturiĭ de la Lupaşco Arapul, scriind c'ar fi luat Gheorghi[ţă] Pelin 20 de leĭ de la Andreiŭ Bantăş, pe parte din Costeanĭ,

[1] Toţĭ sînt pomeniţĭ în *Condica luĭ Constantin Mavrocordat* (1741-2) din vol. precedent.

[2] V. maĭ sus, p. 214, nota 2.

încă din dzilel[e] luĭ Cantimir-Vod[ă]». Pecete mare cu chinovar.

47. 2 Maiŭ 7254 (1746). Ioanŭ Neculaiŭ-Vodă, luĭ «Manoli Zamfirŭ, starostile de Cernăuţĭ, şi Gheorghie Părvul Vel Căpitan de Coţmanĭ», pentru hotărnicie la Oşehlibĭ. — Resumat din 1792.

48. Listă de veciniĭ de la 8 Ianuar 1747 (de la Iordachi şi Toader Cantacuzino). Belčug, Boţul, Petriţa, Peliga, Pinpălăge, Boarul, Peliţa (familiĭ), Vasilii săn Găndaciĭ, Cărste sin Condriĭ, Vasile Sărbuşcă, Gligori a Arvasii, Nechifor săn Guşăilă, 2 fičor[ĭ] a Balicăĭ, Ion Mişe, Andri Şreaga, Tofana Gramatičoi, Andrii săn Mihăilă Cinpoeş, Ionaş Cotij, Sămion cel Roşu, Ghiorghiţă Ochişor, Drăcoĭ, Gligori a Sărghioai, Mătiĭ, Ion a Cerbuluĭ, Ilie Niriş, Ursul Hahoe, Dochiş. — În dublu exemplar. Adaus: Nechefor săn Cur-Vărtos, Pavăl sin Buldzuluĭ, Vasilii sin Măndriĭ.

49. 10 Iunie 7255 (1747). «Şărban Flondor Medelnicer» vinde luĭ Ştefan Roşca partea luĭ din moşia Beşănĭ, «parte luĭ Nicodim». Martur «Toader Năvrăpăscul, răzăş».

50. 7258 (1749-50). «Ion săn Marii Piticesc[i]» vinde «giupănuluĭ Gligorii săn Antonaş din Botăşănĭ, la uliţă, ş'acè casă este într'un păreti cu casa Itiĭ Jăd[oavci] şi într'un păreti cu dughiana luĭ Miniat cupeţ . . ., făcută pe loc domnescŭ». Plata e 120 de leĭ. Iscălesc şi: Gligoraş Puiul, Zaharii Crav[ă]ţ, Vărtan. Scrie Costaşco. — Copie.

51. 10 Maiŭ 7260 (1752). Costandin Mihail Gehan Racoviţă-Vodă, luĭ «Vasilie Crupenschii staroste de Cernăuţĭ şi Manoli Zamfirŭ biv Vel Căpitan de Coţmanĭ i cătră Gheorghie Arapul Şătrar», pentru a hotărnici Oşehilibiĭ. — Resumat din 1792.

52. 25 Mart 7263 (1755). Dania Malitiniţeĭ şi altor moşiĭ, făcută de «Elena Joroaia, fata IeremicăĭJora biv Vel Căpitan», către Iordachi Cantacozinò Paharnic, «fiindu-ĭ nepotŭ»[1]. — Resumat din 1792.

53. 7265 (1756-7). Constantin-Vodă Racoviţă întăreşte mă-

[1] V. şi maĭ sus, pp. 80-3.

năstirii Sf. Samuil din Focşanĭ[1] «a sa dreptă moşăi di la tărgul Bărladuluĭ..., cari moşăi fiind drept locu domnescŭ Domnii Meli, l-am dat şi l-am afirosăt cu hrisovul Domnii Meli aceştiĭ sfintiĭ mănăstirĭ; la cari am trimes, de s'aŭ şi hotărăt locul, pre boeriĭ noştriĭ Ştefan Popăscu Vornic di Portă şi Andreiŭ Cozma Medelnicer. Di la cariĭ aŭ vinit mărturii hotarnică, întru cari sănt iscăliţĭ şi capitili tărguluĭ Bărlad, cum şi tărgoveţĭ di Bărladu, şi Toader Boul mazăl şi Vasăli Condi (?) mazăl, vamiş di Bărladu, şi potropopul Andreiŭ Brăescu şi protopopa Manoli şi preot Timoftiĭ şi preotul Vasăli Pascu şi preot Tănasii Bučumaş şi preot Ioan Săva şi preot Cordi şi Ion şoltuz di Bărladu şi toţĭ tărgoveţiĭ». Întăreşte hotarnica lor. Boierĭ: Radu Racoviţi biv Vel Logofăt, Ioan Bogdan Vel Logofăt, Mănolachi Costachi Vel Vornic de Ţara-de-jos, Iordachi Balş Vel Vornic de Ţara-de-sus, Dumitraşco Păladi Vel Vistiernic, Aristarho Vel Spatar, Vasăli Razu Hatman, Antohi Genet Vel Postelnic, Ioniţi Cantacozonoŭ Vel Ban, Costandin Sturza Vel Paharnic, Iordachi Costachi Vel Stolnic, Iordachi Bălasachi Vel Căminar, Iordachi Hrisosculio Vel Comis, Ştefan Buhăescu treti Logofăt. — Copie de pe la 1790. — La 5 Ianuar, Domnul fixează o delimitare parţială, în care se vorbeşte de *biserica ungurească*. — *Idem*. — Urmează o măsurătoare din 20 Februar: se pomenesc «petreli lu Cantimir», moşia Pălădeştilor, a luĭ Bogdan Vel Logofăt, moşia mănăstiriĭ Grăjdenilor, locul Sărd[aruluĭ] Dediul Codrian[u].

54. F. d. Costandin Mihaĭ Cehan Racoviţă Vodă, pentru «tărgoveţiĭ den tărgul Bărlad, că, după č-am dat Domniia Mea ş'am afierosăt locul domnescu ce s'a găsit la Bărlad, sintiĭ şi d[u]mnezăiaştiĭ noastrea mănăstirĭ... Prooroculŭ Samuil», se plîng locuitoriĭ de călugărĭ, cari li ieaŭ dijma de la case. Hotăreşte că nu vor da nimic pentru case, pivniţe şi pădurĭ, ci pentru averea lor rurală, cum se făcea «şi cănd era locul domnescu», «de vreami ci sănt şi eĭ lăcuitorĭ... la drumul marea împărătescu». — Copie. Traducere grecească de pe la 1780.

[1] V. vol. V, p. 567.

55. [7265 = 1756-7] Hotarnica stăpîniriĭ la Bîrlad a mănăstiriĭ Sf. Samuil. Întrebuințează funie de 20 de stînjenĭ. «Vale Văiĭ Săcĭ . . . Matca Văiĭ Crănguluĭ . . . Lacul čocanilor, a dumisale Ioan Bogdan Vel Logofăt . . . Biserica domniască . . . Gura vălceliĭ ce vini de la olăriĭ . . ., S'aŭ întămplat Vasăli Duca isprav[ni]c tărgului Bărladuluĭ și Toader Boul căpitan de mazilĭ ot Bărladu . . . [cf. no 55], și tărgovețiĭ, anumi Gavriliță Tuiodore și Vasăli Ghizdan și Ioan Cole și Ștefan Tătarul și Ioan Căliman și Neculaiŭ Arman și Ștefan Vraghii și Vasăli Bulichii și Vasăli Chirinuș și Martin Ungur și Grigoraș Andoni și Ioniță zăt Magdiĭ și Ștefan Abraham și Stancul Bărbierul și Toader Praja și Lupan Rațe și Vasăli Părțul și Pătrașcu sin Dumitrașcu Čobotariul și Toader Chitariul și Lupul Pintiliĭ și Andreiŭ Grigoraș și Ioniță Părțul și Todosăi și Antohi Ilincel, și Ioan șoltuz ot Bărlad, și Ioan Săva și Vedri (!) Sava, și alți tărgovețĭ toțĭ cățĭ s'aŭ întămplat.» «Și am pus pecete tărguluĭ în loc di iscăliturili noastri.» —Copie de pe la 1790.

56. 15 Iulie 7266 (1758). Scărlat Grigori Ghica-Vodă. Întărire pentru călugăriĭ de la Sf. Samuil în stăpînirea lor de la Bîrlad. Marturĭ ca în vol. V, p. 390, dar Costachi Moruzi e aicĭ Vel Comis. — Copie de pe la 1790.

57. 3 Februar 7267 (1759). Ioan Teodor-Vodă întărește mănăstiriĭ Sf. Samuil drepturile ce avea la Bîrlad. «După ce aŭ săvărșit svănta monastiri de tot lucrul, făcăndu-s[ă] din timilii de Domnie Sa Costandin Voivod», i-a făcut zisa danie. Marturĭ ceĭ doĭ fiĭ și boieriĭ: Ioan Bogdan V. Log., — V. Vor. de Țara-de-jos, — V. Vor. de Țara-de-sus, Ștefan Roset Hat., Mihalachi Vel Post., Ioniță Cantacozonò V. Spat., — V. Vist., Andrunachi V. Ban, Ioniță V. Pah., — V. Cam., Costandin Cogălnician[u] V. Stol., Enacachi V. Com., Dumitrașco Logofăt[1]. — Copie de pe la 1790.

[1] Caracterul necomplect al Divanuluĭ se explică prin fuga unora dintre boierĭ. V. ale mele *Documente Callimachi*, I, pp. CIII-IV. Peste două zile locurile goale eraŭ îndeplinite — prin întoarcerea fugarilor — de Lupu Balș, Dumitrașcu Paladi, Filip Catargiu. Xenopol, *Istoria și genealogia Caseĭ Callimachi*, p. 238. Numaĭ locul de Vistiernic rămase neocupat, «căcĭ nu priimia nime, fiind țara stricată» (de Tatarĭ); Ienachi Kogălniceanu, în *Letopisițe*, III, p. 235.

58. 11 Mart 7269 (1761). Ioan Teodor-Vodă, pentru «Vasile Rață Comis, fičorul luĭ Ionit[ă] Raț[ă] gramatic, nepot luĭ Pavăl Căm[ă]raș», care s'a judecat la 4 Novembre 7268 (1759) înnaintea luĭ Ștefan Ros[e]t biv V. Log. cu «Grigoraș Ursachi și cu Andrieș săn Pătrașcu Băd[ă]răŭ ruptaș, și cu Ghiorghie săn Andronec, răzășiĭ de Gĭuleștĭ de piste Prut, de la Ținutul Iașuluĭ... De spre Prut, la Huc, cu un zapis de danie a luĭ Costandin Pogor... La Comăndăreștĭ, la Rădiurĭ... Ca să nu rămăi el în blăstăm aŭ dat, etc.... De la Galič... Făntăna Neboha, ce iaste supt drumul cel mari... Pe din ğos de jirăște casiĭ... Poiana Berziĭ... Eșind din luncă prin cornul pădurii.» Și act de la Mihaĭ-Vodă, din 28 Iulie 7231 (1723). «Un om anume Bahrin... În podiș, între țarinĭ... Cu buore și cu seamne.» Pecete octogonală cu chinovar, din 1759. Ioan Bogdan V. Log. «Ianache Cant. 3-ti Logft. pročt.»

59. 1[iŭ] Iulie 7269 (1761). Grigore Ioan-Vodă arată că Ioan Bogdan V. Log. a arătat hotarnică de la «boeriul nostru Ștefan Popăscul Vornecul de Poartă și de la Gheorghie și Vasilache, den aniĭ 7269 [1761], Maĭ 29», cari aŭ măsurat «doaî moșiĭ a dumisale Dumitrașco Pălade Vel Vornic, anume Bădiianul și Gĭuleștiĭ» în Ț. Tutova, pe care le avea «de la Gavrilaș Med., nepot Visterniculuĭ Gheuculesă *(sic)*, și moșiia Bădiianul să hotărăște den sus cu alte moșiĭ a dumisale Ioan Bogdan Vel Logft., anume cu Valea luĭ Marco și cu Valea Iliĭ; care ačastă moșie Valea luĭ Marco este dum[i]salea Vel Logft. baștină de la răpousatul moșul dum[i]sale Cantemir-Vod[ă][1]; iar pentru o bucată de loc den locul tărguluĭ Bărladuluĭ, ce să numește Valea Iliĭ, căt ține den Valea luĭ Marco în sus și păn în Valea Iliiĭ și, în lungu, din zarea dialuluĭ de spre Tutova spre Răsărit, păn în apa Bărladuluĭ, îĭ este dumisale danie de la răpousatul Dumitrașco-Vodă Cantimir.» Pomenită o «hotarnică pentru Valea Iliĭ, de la Lavrintie episcopul [de Rădăuțĭ] și dă la alțĭ boerĭ, den aniĭ 7199 [1691], Iunie 11... Hotarul Isăreaștilor... Partea luĭ Isariŭ».

60. 25 Februar 7270 (1762). «Ion Nedelcu ș[i] cu soțul meŭ

[1] El era fiul Ruxandeĭ luĭ Constantin Cantemir și al luĭ Lupu Bogdan. V. vol. V, erata.

Ioana, ot Botăşănĭ», vînd luĭ Ştefan Capşa o dugheană în oraş, luînd alta în schimb.

61. 28 April 7270 (1762). Grigore Ioan-Vodă, «cătră episcopul de Rădăuţĭ şi Enacache Milo Pah., staroste de Cernăuţĭ, şi Ionŭ Iamandĭ Jicniceriŭ şi Dumitraşco Potlog Căpitan», pentru a hotărnici moşia Oşehilibĭ. — Resumat din 1792.

62. 4 August 7271 (1763). Împărţală de familie. «Ursul Ţiganu săn Chimingeriuluĭ», «Toader Chifani holt[eiŭ], copila Istiniĭ Ţiganciĭ, sora luĭ Toader Grati, din niamu luĭ Şapte-Epi, 2 Ţiganci, surorĭ luĭ Ioniţ[ă], Armencile, Ţiganĭ din Buğac..., Şet. Vasăli Abăză..., Anastas[e] Lipscanu..., Neculaĭ Cogălničanu, Gafiţa Ţiganca Ileniĭ Băbănesăĭ. 1 pol copil partea Gafiţiĭ, pol copil a Mariuţiĭ, fetiĭ luĭ Murachi, Istina Ţiganca, sora luĭ Toader Grati..., Catrina sor[a] luĭ Toader Mogaiŭ... Stol. Toma Luca..., Ioniţ[ă] fičor Furnicăĭ... S'aŭ socotit chila de grăŭ căte 2 leĭ, şi chila de mălaiŭ căte un leŭ.» — Iscălesc: Manolachi Costachi Vel Logft., Mih[a]lachi Sturz[a] Vel Vornic, Văsăli Ros[e]t Hatman. — Copie din 1787.

63. 10 Iulie 1765. Cercetare pentru Zahareştĭ. Se întreabă «Toader Bădiliţ[ă], mazăl, ce aŭ fost Vornicu în Sučav[a], bătrăn de 89 an[ĭ]...: di la pacii, di căndŭ aŭ işit Turciĭ din Cameniţ[ă], şi Leş[i] de pe aceste locurĭ, car[e] sănt 60 şi maĭ bin[e] de an[ĭ]... Păr la Moscali ceĭ vechiĭ... Bogdan fratele luĭ Andriĭ diiacon[u]luĭ arminescu şi fratele popiĭ Maniĭ... Aŭ fost luat Petrii Chişcu un ghizdan cu nişti scrisor[ĭ]... Toader Lehaciŭ... Tot Miclescul li-aŭ luat dejmă, şi aŭ stăpănit acea moşiia... Eŭ Lupul Şandru... Grigorii Şandru i Grigorii Sturzea aŭ mărturisit... că... aŭ arat pe acea moşie şi s'aŭ hrănit... Preotul Gherasim şi preotul Mihăilă, tot de la Cămpullungu... Încă ar fi dat socru-săŭ, Pinteleĭ Şandru, şi pogonărit de păpuşoĭ, cănd ara în Zahareşt[ĭ], iar, a dijmui, tot Micleştiĭ i-aŭ dijmuit... Dumitraşco Bărdan... Fiind el copilandric, ara tată-săŭ în Zahareşt[ĭ]... Petre sin luĭ Gheorghiţă Dornean aŭ mărturisit cu sufletul luĭ, priimind şi carte de blăstăm, cum că el aŭ apucat, înnainte Moscalilor celor di de mult, pe Gavril Miclescul Vornic în Cămpullungu, şi-ş stăpănè şi moşiia Zahareştiĭ... Toader Budăĭ... Aŭ auzit

pe Pintileĭ, vitrigul său... Vrând eĭ ca să iasă din sat, aŭ prinsu de vesti Miclescul, și nu i-aŭ lăsat, trăgându-ĭ vecinĭ de Zahareșt[ĭ], și, dând eĭ jălobă la Divan cum că ar fi trăit în Zahareșt[ĭ] moșul săŭ și tatăl săŭ într'acel sat în Zahareșt[ĭ], iar drepţĭ vecinĭ n'aŭ fost, și îndreptându-să la Divan, aŭ scăpat de vecinătate... Ioan Haidăŭ ot Horodnicenĭ... Aŭ mărturisit că de 45 anĭ de când aŭ venit Stolnicul Șărban în Horodnicenĭ, el încă aŭ venit acolo în Horodnicenĭ..., și el aŭ fost tot păstorĭ la bucatele dumisale, și tot acolò pe acea moșie Zahareștiĭ păștea vitele, dându-ĭ Miclescu de-ș păștea vitele cu învoială. Însă de la Moscaliĭ vechi încoacea știe... Costandin Platonescul, Câmpulungean [și tatăl: Ionașcu Platonescu]... Sărghie Cucul ot Drăgoeșt[ĭ]... Toader Toros, Armean din Sučavă... Aŭ ţinut acea moșie Zahareștiĭ cu adet pe anĭ, de-ș păștea bucatele... Grigorii Tăbăcariul din Sučavă aŭ arătat un zapis de 25 de anĭ. cari zapis s'aŭ dat la măna dum. luĭ Gavriil Miclescul Post., — care zapis este de la Dumitrașcu Șeptelicĭ, — văndzăndu-ĭ dijma din fănul din Zahareștĭ... Aŭ venit dijmașul Miclesculuĭ și aŭ luat dijma[1].»

Iscălesc: Costan[tin] Cant[acu]zin Ban, Canano Pit[ariŭ].

64. «Izvod de zăstre ce-ĭ daŭ fiiciĭ mele Mariuţăĭ, să să știi: 1 icoană ferecată..., 1 părechi [zgardă] cu mărgăretare, cu manile lor, 1 sue cu diiamanturĭ și cu rubinurĭ, 4 șiragurĭ hurmuz mărgăritare..., 1 tăva de argint, 12 felegene, 12 zarfurĭ, 12 părechĭ cuţite cu lingurile lor, de argint, 2 sloniţĭ de argint, 1 farfurii de dulceţĭ cu linguriţa eĭ, 1 carătă cu 6 caĭ, 1 rădvan cu 6 caĭ, 1 butcă... Strae de lastră..., 3 sarice..., 20 cămeșĭ cu fir, 14 cămeșĭ burangic, 4 bucčalăcurĭ, 1 peșchir de taftă cu fir și cu petială de pus împregiurul mesăĭ, 1 perdè de canavaţĭ cu rândurĭ, 2 ogalurĭ, 1 saltè..., 2 scoarţi..., 40 de șărvete, 6 prostirĭ de săltè, 1 cerčav de ogal cu fir, 4 cerčavurĭ de purtat, 6 năfrămĭ de măn[ă], 6 năfrămĭ de obraze, 4 peșchire..., 12 blide, 12 talgire.» Iscălit: «Iliia». «765, Av. 2.»

[1] Pentru Miclești, v. vol. VI, pp. 543-5.

65. 13 Ianuar 1766. Grigore Alexandru Ghica, luĭ Nicolaĭ Ros[e]t biv Vel Paharnic, Panaite biv Vel Sulger «i is[pravniciĭ] de Ținutul Niamțuluĭ», pentru cercetare la satul Costenĭ (Ț. Neamț). Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

66. 6 Iulie 1768. Iordachi Neacșoiul din Suceava vinde luĭ Iordachi Cantacuzinò biv Vel Spatar locul său din acest tîrg, «între casili luĭ Șmil Jidv. și între casili Ursuluĭ Jidv.». Marturĭ: Ioniță Fota, Ion Brandaburul, Toadir săn Păduri, Andriĭ Apostul čoclu, Costandin Pantazi, Manoli Blănar, Neculaĭ Chițăscul, «și cu alțĭ neguțtorĭ armenĭ ș[i] jidovĭ». — Copie contemporană. — Întărirea Domnească e din 20 Iulie. — Copie.

67. Mart —. «Ioan Cant. Vist.» către Ianachi Cantacuzino. «Cinst. iubite dum: nepoati Ianache Cant., biv Vel Stol[nice]... Pricina de altă nu-ĭ, fără decît aceste scrisorĭ ce scriŭ pe numeli unchiu-meŭ, dum. răposat bade Șarban Cant. Post, pentru o cas[ă] cu pivniți ot tărgul Cernăuțuluĭ, li-am găsăt în scrisorile tătăni-meŭ. Care iată că li-am trimes la dum., și ca să cercetezĭ pe supt cumpăt, iasti ačastă cas[ă] în Cernăuțĭ, și supt a cuĭ stăpăniri. Și, de a fi și acum, să fiia a dum[i]-tale, și să o stăpăneștĭ după scrisorile aceste.» — Ion saŭ Ioniță e Deleanul, fiul luĭ Iordache. El era fratele Safteĭ, soția Dinuluĭ Cantacuzino Munteanul și mama luĭ Ienachi. V. *Gen. Cantacuzinilor*, p. 49[a].

68. 2 Maiŭ — [177 —]. «Gheorghie Moruzi (?) Paharnic, staroste», către Enachi Cantacozăno, Stolnic[1]. Pentru casa din Cernăuțĭ. «Fiind și dum[i] Paharnicul Imboŭ[2] acas[ă]... Aŭ scris Paharnicul la dum[i] că, din doĭ locur[i] ce ari aicĭ în Cernăuț, cari va plăcè dum., va da un loc. Dar și eŭ poftesc pe dum[i], de-ț va da măna, să fač schimbătură: beni esti, fiind boer strein de Moldova nostră, să n'aibă supărare.» Pecete frumoasă de ceară roșă, cu un șerpe și inițialele «Γ Γ Τ Θ. 1771». În fruntea adreseĭ: «Hs. anisti» («Hristos a înviat»).

[1] Era Canta, fiul Safteĭ, nepoateĭ de frate a luĭ Șerban.

[2] Imbault de Manthay, Medelnicer. V. *Documentele Callimachi*, II, tabla.

69. «Catastih de toati lucrurile mele[1], după cum s'aŭ socotit cu prețul lor și s'aŭ împărțit fiilor mieĭ, dându-se parte fiiște-cărue hotărâtă, precum arată anume; l[t] 1773, Octomvrie 1.» Satele Horodniceniĭ, Teșeuțiĭ cu Ipoteștiĭ, vie la Odobeștĭ, Țiganĭ, vite. — Datoriĭ: și la «dumnealuĭ Ioniți Cant. Vistier». «Un izvod de cheltuială a fiiuluĭ mieŭ Ienachi, ce aŭ cheltuit la îngropare răpousatuluĭ soțuluĭ mieŭ.» Zestrea fiiciĭ Maria: «2 coronițe cu rubinurĭ, 1 rănd de strae atlaz în șetrangi cu samur, 1 rănd de strae de șal, cusute cunaturile *(sic)* cu carsac, o leftică cu 6 telegarĭ și hamurile lor..., 12 blide, 1 toc talgire; alti mărunțușurĭ din case, pănzurĭ și altele..., 1 lighen cu ibric..., 1 perdè de atlaz.» — Zestrea fiiciĭ Zmaragda: «o străchinuță argint, cu linguriți de dulcețĭ», moșia «Părjolta, pe Čuhur..., 1 rănd strae stof cu samur, 1 rănd strae lastră cu cacum, 1 rănd strae ghermesut cu sinğap..., 2 sălaș[e] Țiganĭ, ce aŭ luat căsarĭ; însă: Gaganica cu femeia luĭ, Marie.» — Zestrea feteĭ Elena: «alte mărunțușurĭ: basmale, i cămeș, și[] altile a casăĭ». — Pomenit și «frati-meŭ Ioniți Cant. Vist[ier]». «Țiganiĭ bordienĭ ș[i] vădanele țigance.» — Iscălește: «Safta Cant. Bănias[a]». Apoĭ: «după hotărăre suroriĭ noastre am iscălit și noĭ frațiĭ: Iordachi Cant. Vist[ier], I. Cant. Spatar».

70. 24 Octombre 1773. Schimbul moșieĭ Zbereștĭ. Iscălesc și: Mihalachi Balș, Gheorghie Sturz[a] Vel Logofăt, Neculaĭ Rus[e]t Vor[ni]c, Ilie Catargi Vel Vor[ni]c. — Copie.

Un alt zapis pentru aceasta (aceiașĭ data) e iscălit de: Ianache Cantacuzino Stol[ni]c, Mariuța Balș[2], Ianacache Milu, Spat[ariul], Iordachi Cananoŭ Medelnicer, Ilii Cărste Șetrar, Theofan dascal, Ilinca Stolničasa, Vasile Balș, Ioniță Bașotă Paharnic. — Copie.

71. 27 Novembre 1773. Iordachi Cantac. biv Vel Spatar arată că a dat «nepotuluĭ Enachi Cant. Stol[nicul] un sat întreg anume Iannuf (?), cari esti la Țănutul Hotinuluĭ, care satu este între hotarul Hotinuluĭ și a Nelibăuților», «un

[1] Ale Safteĭ, văduva luĭ Dinu Cantacuzino, sora luĭ Ioniță și mama luĭ Ienachi.

[2] Fiul și nora Safteĭ din n[l] precedent.

loc de casă, ce este în tărgul Sucevii, care pe loc săntu șe cas[e] făcute cu pivnițe, șe dugheni..., cumpărătură de la Iordachi Necșoiul, mazăl din Sučava,... șe de la fămee sa Sanda, fata luĭ Ioniț[ă] Soponariul», și patru sălașe de Țiganĭ «din čata luĭ Roponic .ğude»: Todică, Baca, ș. a. Îl face vechil după moartea luĭ, «pără să va mărita fiica mè Zoița[1]». Pecete cu vulturul bicefal, coroana și «Ik. Ct.».

72. 11 Decembre 1773. «Din mila luĭ Dumnezeŭ Dositheĭ, episcop Radăuțuluĭ și Hotinuluĭ», dă «carte de blăstăm» pentru locul din Cernăuțĭ al luĭ Enachi Cant[a]cozinò. Îl încălcase «Coste č-aŭ fost Vameș în Cernăuțĭ». Acesta vinde casele luĭ «Imbò». Se întreabă: «Toader Pavliuc din Cučurul-Mare și Dămiian văt[ă]manul de acolo și pe Nicolaĭ Strugar ot Mihalcea». Iscălește: «Dositheĭ episcop Radauțuluĭ».

73. 2 Mart 1774. Testamentul luĭ Ștefan Capșa. «Am făcut eŭ, Ștefan Capșa, din preună cu soție mè Marie, adevărată și încredințată a noastră diiată maĭ înnainte de ducere noastră dintruačastă viiață..., cheltuind la hotărătul aceștiĭ moșiĭ, cu Vornicĭ de Poartă, 22 leĭ și la Iaș, în doaî rănduri ğudecăndu-mă... Mătușă-mè Broștenița... Am dat la hotărătul aceștiĭ moșiĭ, [alta], Vornicilor de Poartă, 22 leĭ, ș[i] m'aŭ sorocit dum[l] Iordache Lazu Paharnic să mă ğudec cu dum[l], [și] am cheltuit în triĭ săptămănĭ 40 leĭ. Tij ș[i] dughenĭ din Bot[o]șenĭ, ce sînt alăture cu Ita Jidauca, pe ulița din sus, în fruntea tărguluĭ, cu locul, cu pivnița ș[i] cu hruba. [Țiganĭ:] Vlada fata Nedeliĭ, Iacob fičoru Vladiĭ... Am cheltuit cu dănsa la hotărăt, la Vorniciĭ de Poartă, zăci leĭ și 22 leĭ la Eș, cănd m'am ğudecat cu Broștanul... Fiind ispisocul scos și moldovinești, la Dumitrașcu de la Socĭ... Dintru început am cunoscut casa răpoosat[u]luĭ Ban Dinul Cant[acuzino]... Am cheltuit la hotărăt, cu Vorniciĭ de Poartă ș[i] cu alț boerĭ, cănd s'aŭ pus pietrile, 20 leĭ... Botezindu-ĭ ș[i] doaî cuconiț[e] dumisali [luĭ Ianachi Cantacuzino și soțieĭ luĭ, Mariuța]». Se dă maĭ puțin unuĭ frate, «fiind om stărpu ș[i]

[1] Zoița muri nemăritată (maĭ sus, p. 83, nota 1).

ţiindu-să bini». Între slugĭ: Purdilă, Păntea. «Să s[ă] dè o iapă tănără diiaconiţiĭ Iftincăĭ... O mănzată luĭ Iani Rusul... Un străşnic luĭ Iacov Topličan vezăteŭ.» — Întărire la 17 «Iuliu» 1775, de la «Gavriil Mitropolit Moldavii, Costandin Vel Logofăt, Costandin Sturza Vornic, Inochentie episcop Huşuluĭ, Manolachi Bogdan Vel Spa[tar]»[1].

74. 15 Iunie 1774. «I. Cant. Spat.», către nepotul săŭ Ienachi. I-a lat moşia Ianutca la Ţin. Hotinuluĭ, dar el n'o caută de loc. «Căce moşie acie, după cum să întriabă moşiile acmu, păntru iarbă, trebui dm. să o vinzŭ cu preţ.» Pomenit un «pisar de Hot[in]»[2].

75. 15 Septembre 1774. Iordachi Cantac. biv Vel Spatr. dă nepotuluĭ săŭ, Enachi Cant. Stol. satul Ianuv, în Ţ. Hotinuluĭ..., car[e] moşiie îm este mie de pe Iliie Smuncilă săn Gligor[e] Spăt », şi patru sălaşe de Ţiganĭ. Pecetea ştiută (aicĭ peste hîrtie).

76. 1[iŭ] Iulie 1777. «Toader Hagati şe Sandul fičor luĭ Ştefan Roşcăĭ» vînd «Cărstiĭ Coşčug din Lunga» partea lor din Beşănĭ. Între marturĭ: «Şteafan Băltag». Scrie «eŭ Moisăĭ». — Copie din 1785.

77. 25 Octombre 1778. Iordachi Cantacuzino biv V. Spat. arată că, la moartea feteĭ sale Zoiţa, a avut să dea din moşiile eĭ «nepotuluĭ mieŭ Ianachi» Deleniĭ, Rusiĭ şi Oneştiĭ. Dar, murindu-ĭ ginerele d'intîiŭ Ilie Roset (ἀποθνήσκοντος τοῦ πρώτου μου γαμβροῦ Ἡλία Ῥωσσέτου Παχ.), lăsînd pe Mariuţa, soţia luĭ, «văduvă fără vreme» (ἀνήλικος ἔτι χηρεύουσα), n'a vrut s'o lese «fără baştină (πάστινας) părintească», ci a făcut schimb de moşiĭ cu nepotul. Uşiblibiĭ îĭ avea «παρὰ τοῦ πατρός μου Γεωργάκη Κά[ν]τα Λογοθέτου». Întăreşte Mitropolitul Gavriil. Marturĭ: Vasile Razu V. Log., Ioan Cantacuzino V. Log., Dimitrie Sturza Vor., Ştefan Sturza Vor., Ioan Cantacuzino Vor., Lupul Costachi V. Vor., Gheorghe Sturza V. Vor., Lascarachi Roset Hat., Iorgachi Balş Vist., Mateĭ Cant. V. Spat., Nicolae Balş V. Ban. — Traducere grecească.

78. Cernăuţĭ, 26 Ianuar 1779. Proces-verbal. Apar «3 Ar-

[1] Pentru Capşa şi Broştenĭ, v. vol. VI, pp. 65-6.

[2] Pe acest timp el era Andreĭ Daşchevicĭ. V. *Doc. Callimachi*, II, p. 682.

menier von Szuczawa, Nahmens Joan Kapri, Moyse Bocktan und Arriton Brunkul, nomine der dortigen ganzen Armenier Gemeinde und der Szuczawäer Moldowaner Stephan Sotta, Sohn der verstorbenen Apostologoje, als Klägere», iar ca pîrîţi dichiul şi egumenul Macarie, «und... der eben dahier eingetroffene und darzu furberufene moldowanische Stadt-Richter Philipp Archipp», ca vechil al luĭ Ienachi Cantacuzino, şi Căpitanul Antiohi Iamandi, în numele luĭ Lupu Costachi de la Zăhăreştĭ («Sacharesty»), — pentru o ceartă de hotare între Suceava, Zăhăreştĭ şi Stroieştĭ. Pomenit «das beklagte Kloster Sentilie» (Sf. Ilie), Wunkulizoja (Vînculeţoaia). Sentinţa se publică prin «den allhiesigen wallachischen Herrn Secretaire Michalacki».

79. 12 Iunie 1779. Hotarnica moşieĭ Mihăeştĭ, a Mitropolieĭ, în hotar cu Lămăşeniĭ. Se întreabă şi Sămion Chioariul. «O movilă ce este în dialu Doabriĭ... Vale Prodana... Spinare dialuluĭ.»

80. 7 Iulie 1779. Ianache Cant. Ban, către «luminatul Măriia Sa ghenăral-maioru baron Enţinbergu, Comandiriŭ Bucoviniĭ deştrictu», pentru că «sluga Mării Tale» are «un loc în tărgul Cernăuţuluĭ şi alt locu în Cămpulungul mold[o]vinescu, clironomie de la unchiul maiciĭ mele, Şerban Cantacozinò; a căruea scrisorĭ maĭ vechĭ ce aŭ avut pe toatea stăpănirile sale de aicea, din nestatornicile vremĭ a pămăntuluĭ Mold[o]vviĭ, întămplăndu-i-sea moartea în Erdial, Ţara-Unguriască, s'aŭ prăpădit..., fiind fără ficorĭ». Casa se dase mameĭ petiţionariuluĭ, de Domn, la 1775. Ianachi are şi vechil «în partea Cordonuluĭ». Nu poate veni însuşĭ, «neertăndu-mă slujba întru care mă aflu supt poruncĭ». Are «şi ograda dum[i]sale Pah. Imbò». E gata a schimba cu acesta.

81. 13 August 1779. Mateiŭ Hurmuzachi biv Vel Pahr. şi Sandul Ilie biv Vel Stol[ni]c fac hotărnicie la Zbereştĭ. Avea parte şi «Climent Movila monah». Pomenit: «lacul cu pipirigul». — Copie.

82. 19 August 1779. Vînzare de moşie de către «Mariia fata Catriniĭ, sora Acsinii Căprioroe». Scrie «Toader Muste, Vornic de Poartă».

83. Pe la 1780. Iordachi Cantacuzino, către nepotul său Ienachi. Pentru certele cu ginere-său[1], care vrea să-ĭ iea şi Deleniĭ. «Şi astăzĭ eram să es înnainte luĭ Vod[ă], şi, fiind [multe] trebĭ, nu am putut, ci la vreme de chindii o să mergu să-ĭ spuĭ pe largu toată pricina, dup[ă] cum i-am şi maĭ spus, ş[i] să ceĭ voe să mergu a sus păn după Săntă Mărie, ş[i], viîndu acas[ă], ţ'oĭ scriie di-ĭ veni saltu păn la mănăstire, să-ţ [s]puĭ toate pe largu, ci supărăr[ĭ] îm dă frat[e]-meŭ cu giupăniasa dum[i]sali[2]. Căt pentru moşiĭ ce am dat dum[i]tale, eştĭ bin[e] odihnit; în vecĭ nič-o grij[ă] să n'aibĭ.»

84. «Cu frăţească dragoste mă închin dum[i]tale. Păn acum nu ţ'am scris, că luciul îmbla îngăimat, şi în tot chipul cere, şi nicĭ el nu ştie ci cere, — car[e] la toat[e] m'am primit, şi deosăbit că ş[i] cu Măriei Sa Vod[ă] am avut vorbă, ş[i] ca la un duhovnic m'am ispoveduit, şi mi-aŭ adeverit cum capul lasu-l *(sic)*, şi giud[e]cat[u]-n' am, ş'aŭ pus pe Gălătianul şi pe Roznovanul de i-aŭ zăs ş'aŭ dat izvod ce cer, şi am primit, şi, văzăndu c'am primit, aŭ întorsu, şi numaĭ de căt cer moşiile de la Cernăuţ să i le daŭ de istov. Car[e] i-am răspunsu că nu i li voĭ da, cum şi luĭ Vod[ă], la vorba ce am avut, i-am spus că nu i li voĭ da nicĭ de cum, şi acmu, astăz, măinĭ s'a alegi. Dum. cele ce ţ'am scris în *(sic)*, dum. le mistueşti în Cordon unde-ĭ şti, cum ş[i] scrisorile pe moşiĭ ce ţ'am dat, şi nič o grij[ă] să n'aibĭ, că, or ce mi s'ar întămpla, de la măna dum[i]tal[e] nu să vor lua, că-s pusă anum[e], ş[i] la precosănvonol[3] ş[i] la diiată, ş[i], te vor ş[i] întreba, saŭ de ţ'or scrie, să dzăcĭ că scrisor[i] n'aĭ luat. Ş[i] . . . de acolo, ş[i] or ce vre[ĭ] să-mĭ scriĭ, foarte cu om ales şi cu taină, şi nu pin măna vătafuluĭ meŭ. Iul. 21.

Frat[e]le dum.
I. Cant. Spăt.

[Pe V° :] La nepottul Enachi Cant[a] iast[e] să s[ă] dè.»

[1] Costachi Ghica.

[2] Ioniţă şi soţia sa Zoiţa, sora luĭ Grigore Alexandru Ghica-Vodă *(Gen. Cant.,* p. 49).

[3] Προικοσύμβολον, foaie de zestre.

85. 8 Ianuar 178... Radul Bogdan, către Enachi Cant. Vel Vistier. A vorbit cu răzăşiĭ Năstase Iancu şi Toma Ghimpu.

86. 29 Mart 1780. Petiţie grecească a luĭ Iordachi Cant. Spat. către Domn, ca să întărească dania ce a făcut nepotuluĭ săŭ cu acelaşĭ nume. «Μὲ ὅλον ὁποῦ ἐν τῷ μέσῳ εἶναι κἄποιος πικηρισμός, ὅτι δὲν ἔδωκα καὶ ἄλλοις ἀνεψιοῖς, μόνον τὸ Ὕψος Της οἶδεν εἰς πόσον φθόνον μὲ ἔφερον καὶ μετὰ τῆς συζύγου μου καὶ μετὰ τοῦ γαμβροῦ τὰ νῦν, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἅγιος Θεὸς οἰκονόμησεν διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως· νὰ ἐκνικήσω ὅλην τὴν μάχην ὁποῦ ἦτον κατ'ἐμοῦ κινημένη πισμαζεῶς καὶ κατέπαυσεν εἰς τὸ μεταξύ μας κάθε λόγον ἀντιλογίας [1].»

87. 9 April 1780. Costandin Dimitrie Moruz-Vodă, pentru Ianachi Cant[a]coz[i]nò biv Vel Ban, care arată dania din 25 Octombre 1778 a «unchiuluĭ dumisali» Iordachi Cant. biv Vel Spat. (marturĭ: Mitropolitul, Vasăli Razul V. Log., Ioan Cant. biv V. Log., Dumitraşco Sturza biv V. Vorn., Ştefan Sturza V. Vorn., Ioniţă Cant. biv V. Vorn., Lupul Costachi V. Vorn., Gheorghii Sturza V. Vor., Lascarache Ros[e]t Hat., Iordache Balş V. Vist., Mateiŭ Cant. V. Spat., Necolaĭ Balş V. Ban), dîndu-ĭ, în locul vechiĭ daniĭ (Delenĭ, Ruşĭ, Oneştĭ, Păşcanĭ) — «socotind a nu lăsa instreinată de baştină pe fiica dum[i]sal[e] Mariuţa» —, alte două moşiĭ şi, la Ţ. Cernăuţĭ, Uşihlibiĭ şi Malitinţiĭ. Întărire. Marturĭ: fiiĭ Domnuluĭ, Alexandru, Dimitrie, Gheorghii, Panaiotache, şi boieriĭ (nenumiţĭ). Scrie Dumitrache Vărnav Vel Clucer. Iscălitura Domnuluĭ. «Vasili Razul Vel Log. procit(vit)oh.» — Copie din 1791. — Şi traducere grecească.

88. 25 Maiŭ 1780. Declaraţie a luĭ Iordachi Cantacuzino. Ce zestre a dat fiiciĭ sale Mariuţeĭ, la întăia şi a doua căsătorie. Zavistniciĭ aŭ cercat a-l învrăjbi «întăĭ cu fimeia mè, apoĭ cu fiică-mè şi cu ginerile meŭ; care este ştiut de toţĭ cele ce am pătimit în anul trecut». Pentru a căpăta un spri-

[1] Adecă: «Cu toate că e la mijloc şi oarecare înţepare, pentru că n'am dat şi altor nepoţĭ; dar Înnălţimea Ta ştie la cîtă vrajbă m'aŭ adus şi cu nevasta şi cu ginerele, acum; căcĭ Dumnezeŭ Sfîntul a potrivit aşa, cu puterea luĭ, ca eŭ să înving în toată lupta ce se ridicase din pizmă asupra mea, şi a împăciuit între noĭ orĭ-ce cuvînt de ceartă».

jin, face danie către nepotul săŭ. «Pentru aceste patru moșiĭ aŭ fost toată patima zavisnicilor, zăcănd pentru ce să nu daŭ și altor nepoţ, ce numaĭ luĭ Enachi.» Acum Dumnezeŭ a unit familia. Dă feteĭ moșiile nepotuluĭ, făgăduind acestuia o despăgubire.

89. 4 Mart 1781. Judecata luĭ «Ștefan și Necolaĭ și Dănilă, fičoriĭ luĭ Costandin Hrănaciĭ și a Lupiĭ, fetiĭ luĭ Miron Hăncul, cu mătușa lor Marie, tij fată luĭ Miron Hăncul». Nume: Sănica. — Iscălesc: Ștefan Sturza V. Vornic, Necolaĭ Roset V. Vor., Lupul Costachi V. Vor., Ghiorghii Sturza V. Vornic. — Copie din 1787. — Altă judecată, din 5 August 1779, iscălită de: Vasăli Razu V. Log., Necolaĭ Ros[e]t V. Vor., Lascarachi Ros[e]t Hatman. — Copie.

90. 1iiŭ Iunie 1781. Mărturie pentru moșia Coșerniţa (Ţ. Soroca). Vînzare către Ianachi Cant[a]cozinò Vel Vistier. Iscălesc: Mihălachi Postoroncă, iar, dintre boierĭ: Costandin Vărnav biv Vel Ban, V. C[a]rp Șet[rar], Radul Bogdan, Ștefan Vărnav (?) Șetrar.

91. 9 Iunie 1781. [Domnul Moldoveĭ], către [generalul Enzenberg], pentru moșiile bucovinene ale luĭ Ianachi Cantacozino V. Vistier. Cererea de reluare din partea Spătaruluĭ Iordachi Canta, nesprijinită pe nimic, nu s'a admis. — Traducere.

92. Cernăuţ, 9 Iulie 1781. Enzenberg către Domnul Moldoveĭ. A transmis cererea acestuia cu privire la moșiile Vist. Iordachi Cantacuzino «la ğudecătoria Auditoriatuluĭ», de unde s'a eliberat acestuĭ boier «atestat de stăpănire». — Traducere.

93. 13 Iulie 1781. Atestat dat de niște răzășĭ luĭ Enachi Cantacozănò. Iscălesc: Pahomeie Brehoe, Andronache Budulach[i].

94. 18 Mart 1782. Costandin Dimitrie Moruzi-Vodă, către Ianache Cantacuzinò Vel Vist., pentru hotărnicia moșiilor bucovinene Malitîniţa și Ușihlibul de către Episcopia Rădăuţilor. Pecete în afară, octogonală, de ceară, cu «Io Cost. Dm. VV.». — Pe adresă: «dati să zdravie».

95. «Oșehlib», 22 Maiŭ 1782. «Metzger, Obrister», arată că vechilul luĭ Enachi Cantacozino Vist. a fost de faţă la hotărîrea celor două moșiĭ ale luĭ Enachi (românește).

96. 5 Iunie 1782. Chitanță de la «Savin Răcoviți, Grigoraș Doltul, Lupul Mărdari», cu privire la primirea de la Ianachi Cantacozinò V. Vist. a banilor pentru moșia Čornița, vîndută «căti un leŭ stănjănul».

97. 10 Iunie 1782. Gavril Vartic, care vînduse luĭ Ianachi Cantacoz[i]nò Vistier moșiile Căpreștiĭ și Purcăreștiĭ, vorbește de reclamațiile făcute de «niamurile» luĭ: «Costandin Grecu, Ștefănachi nepot luĭ Costandin Vartic, Nicolaĭ Lăpușnianul, preutul Acsinte», «la dumnalor boeriĭ caimacamĭ acmù, la mazilie prè-înnălțat Domnuluĭ nostru Mărie Sa Costandin Dimitriu Muruz Voevod»[1]. Pomenit un Stroe. El maĭ avea moșia Coșmirca, tot la Ținutul Soroca.

98. 8 April 1783. «Cfitanție» pentru «taxă ğudecătoriască» plătită în Bucovina.

99. «Cernăuț», 8 April 1783. «Alixandru Pap, tălmăcitor de ğudecătorie», dă chitanță pentru plata, făcută de «dumnealuĭ boeriul Vasilie Balș[2], vechil din spre parte dum. Vel Vist[ier] Ianachi Cantacuzenò», din causa traduceriĭ de acte în procesul cu Mihalachi Cracalie.

100. 17 Maiŭ 1783. Alexandru Costandin-Vodă întărește luĭ Enachi Cant. biv Vel Vistier moșia Coșernița, care se va hotărnici. Pecete delicată, cu chinovar: ovală, cu armele amînduror țerilor și data de 1782.

101. 1784. Declarație pentru moșia Stoicanĭ (Ținutul Soroca), din partea «luĭ Apostul sin Samoilă, Ștefan brat luĭ Apostul, Lupul Bihol i Antohi Tripăduș».

102. «Celi ce dămŭ zăstri fiiciĭ noastre Ecateriniĭ; 1784, Fevruarie 10.» «Așternut cu firu și cu petială. 2 rândurĭ de așternut de purtat, 2 paplomea, 1 săltea, 1 perdea, 12 servete cu firu, 3 tacămurĭ de masea, servete, pănzurĭ de masă, prosoapea, peșchire, năfrămĭ de mănĭ, 13 bohčalăcurĭ, 6 cămeș burunğuc, 50 basmale, 1 oglindă cu năframa eiĭ, 1 lighian cu ibric, cu năframa lor, 2 sfeșnice de argintu, 12 blidi de cositoriŭ, 12 talgere tij, 1 scatulcă, 3 covoară, 1 scoarță, 1

[1] V. ale mele *Documente Moruzi*, Bucureștĭ, 1904.
[2] V. *Ist. lit. rom.*, tabla.

tavă cu 12 zarfurĭ argint ş[i] cu felegenile lor, 1 stropitoare argint, 1 afumătoare argint, 12 părechĭ cuţite argint, cu lingurile lor, 2 solniţă argint, 1000 leĭ pentru caretă cu telegarĭ ş[i] hamurile lor, 400 leĭ pentru cal de mire, cu tacămul luĭ . . ., 4 sălaşe de Ţiganĭ bordienĭ, cu unul, bucătar». Iscălesc Ianache Cant. Vistier, Mariie Balş Vist[iereasa].

103. «Izvod de cele ce s'aŭ aflat la casa răpoosatuluĭ Cluč[eriŭ] Grigoraş Costache[1]; 1784, Fevruarie 19.

35 coţĭ pănză cu marginĭ, un val . . ., tij pănză melez, tij pănză în ciubuce, tij vrăstate, tij pănză pentru şărvete i miniştergurĭ, 1 miniştergură aleasă cu puĭ, 12 coţĭ tij pănză în 4 iţĭ, de miniştergurĭ, 12 coţ tij pănză de bărneţi, 28 coţ pănză de călţĭ, 1 masă în 5 iţe, 1 brăŭ vechiŭ de dimie, galbăn, cu florĭ; 1 boccè veche, 3 basmale cusute cu fir, 1 scatulcă cu scrisorĭ de moşii i de Ţiganĭ, 1 covor de agem, bun; 1 harşà de postav cusută, cu cămaşa eĭ, de postav roş; 1 sabie bună căzălbăşască[2], 2 solniţă de argint, 12 zarfurĭ de argint, însă 6 sadè, 6 cu florĭ; 1 tava de tinichè de felegeni, 1 săcrieş cu nişti stecluţi cu doftoriĭ şi nişti cumpene, 1 beniş de enghiurşal[3] negru, blănit cu săngiap albu, 2 misăzĭ vechĭ de păntice vulpe, 1 lăvicer de lănă prost, 1 presăn de tombac. Aceste toate de maĭ sus arătate s'aŭ pus într'o ladă mare, ce s'aŭ peč[e]t[luit] de noĭ, şi s'aŭ rănduit pe cuco[nul] Mateiŭ ca să o triimată la Eş, fiind vremile turburate. — 1 časornicu la cucon[ul] Mateiŭ[4], ce zic că l-ar fi dat răpoosatul cucoaniĭ

[1] E tatăl Mitropolituluĭ Veniamin. Acesta se născuse în 1768, pe vremea războiuluĭ ruso-turc. Presenţa izvoduluĭ între hîrtiile Cantacuzinilor se explică printr'aceia că Grigoraş, fiul luĭ Vasile (după care-şĭ luă numele de mirenie Veniamin), ţinea pe Maria Canta, fată a luĭ Dinu Munteauul şi sora dreaptă a luĭ Ienachi la care se referă maĭ toate actele de aicĭ. V şi vol. VI, p. 547 (cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 47). — În acest an chiar, al morţiĭ tatăluĭ săŭ, Vasile Costachi merse la Neamţ, unde se călugări, şi la episcopul de Huşĭ, Iacov, scriitorul acestuĭ izvod, care-l făcu diacon. V. Erbiceanu, *Ist. Mitropoliеĭ Moldavieĭ*, p. LX.

[2] Persană (Cazilbaş = Persan).

[3] Şal de Angora (Enghiúr).

[4] Pare a fi Mateĭ Cantacuzino Deleanul, fiul luĭ Ioniţă şi decĭ văr cu soţia luĭ Grigore Costachi, care era fata Safteĭ, sora cu Ioniţă.

Catrinii, 1 beniş de postav sait vănăt, 1 giubè tătărască de şal niagră-verde, blănită cu săngiap : este la cucon[ul] Mateiŭ, şi zic că este să s[ă] dea babiĭ din case; 1 iamurluc de postav vănăt cu başlicu, 2 mindirurĭ pănză, umplute cu lănă, 1 saltè de pănză, umplută cu bumbac, însă în ciubuce faţa, 1 oghial de taftă albastră, 3 perinĭ cu puf, 2 mindirurĭ vechĭ, cu pai; 5 perinĭ vechĭ, cu pae, 1 măcat vechiŭ de pănză moschičască, 2 lăvicere vărstate, vechĭ; 6 prosoape vechĭ de ras, 2 miniştergurĭ de măn[ă], 2 miniştergurĭ de obraz, 1 cămeşi de melez, bez 1 de pănză in, ce s'aŭ dat unuĭ preut; 2 cămeş noao de in, a luĭ Costandin, de purtat; 2 cămeş, tij a luĭ Şărbat *(sic)*; 2 mesi de purtat în case, 10 lingurĭ de tombac, 3 lingurĭ de cositor, 2 lingurĭ de cositor mare, pentru čorbă; 6 părechĭ cuţite cu mănunchile negri, 1 păreche cuţite cu mănunchile de os, 1 tavà de tinichè pentru felegeni, 4 felegeni cu zarfurĭ, de tombac galbini, 4 părechĭ de iţe, 17 spete, 9 giumătăţ de călţĭ, 59 calepe in, bez calepurĭ ce sănt rănduite pe la Ţigance ca să le toarcă, cu izvodul răpoosatuluĭ; 1 linguriţă de argint, de dulceţĭ; 1 săculteţ cu cafè, 1 săculteţ cu sopon bun, 1 legătură cu tămăia, 2 felegeni de čaiŭ, 1 părechi solniţă de steaclă, 3 cărţĭ franţujăştĭ, 2 tomurĭ eleneştĭ, 2 tomurĭ greceştĭ a luĭ Telimah, 1 tom grecesc a războiuluĭ Moscalilor, 1 tom grecesc Vizantida, 1 povesti luĭ Halimah, moldoveniască, 1 carte ce are scrisă numile tuturor Împăraţilor turceştĭ şi a Domnilor Moldoviĭ, 5 cărţĭ tij moldoveneştĭ, 3 puşcĭ, 1 păreche pistoale englizăştĭ, 1 scatulcă cu 4 şipurĭ, 1 tingire mare de dulceţĭ, făr[ă] căpacu; 2 siniĭ marĭ, 6 sahane, 3 lighinurĭ mič i 2 ibrice, 1 păreche safertiasurĭ cu 4 case, 3 sfeşnice de alamă, 9 blide de cositoriŭ, 3 tiasurĭ, cu 1 de tumbacu; 1 misăzĭ de oai i 1 cojoc noŭ, 2 părechĭ chiuliţe, 1 cazan de schiji, 2 părechĭ chirostiĭ, 1 rădvan cu postav, 1 butcă cu bobou eĭ, pol poloboc fasole, 40 chice in, 7 chici de cănipă, 2 poloboace cu sămănţă inu, 1 putină tij cu sămănţă inu, 1 ţol de lănă, noŭ, necusut; 30 coţĭ sucmani negre, 1 tiancu cu tiutiun moldovenesc, 2 putinĭ cu poamă murată, 1 chiup cu untdelemn, 31 chite de in întru un săcriiŭ, 1 putină i 1 barelcă cu anison, 1 gemedan de

teletin, 1 bute cu vin dulce de Cruce, 1 bute cu vin dulce de Molăeştĭ, 1 poloboc cu pilin, tij de Molăeştĭ, din care să bè în case; 1 poloboc cu vin de Vătcanĭ, care s'aŭ rănduit să s[ă] dè la grij[i]le răpoosatuluĭ, 1 sacà cu mied.

Păni ce s'aŭ străns astă toamnă de dijmurĭ, şi ce s'aŭ făcut plugurile, după izvodul cu slova răposat[u]luĭ ... Un izvod cu slova răposat[u]luĭ, de suma bucatelor, care iarăş s'aŭ iscălit de noĭ şi s'aŭ dat la măna cuconuluĭ Mateiŭ, ca să cercetezi păn la primăvară, la vreme sămiĭ din vlet 1783, de la Sfeti Gheorghii ... Caĭ murgĭ patrarĭ, i-aŭ învăţat, iapă neagră-murgă, starpă; 1 iapă mohorătă, de rănd; 1 cal sur de la Şărbănache, 1 cal negru de la Vladnic ..., 8 berbeč părnăĭ coč, 5 berbeč ţurcanĭ coč, 8 carlane oiţe, 47 cărlanĭ bărbăcuţĭ, 1 părciŭ, 3 ţapĭ bătuţĭ, 5 ed i căpriţă, 2 eziţă puč., ... vač gonitoare, ce sănt căte de un ghiţăl la Sfeti Gheorghii; 2 boulenĭ, ce es gonitorĭ; 6 viţăĭ boulenĭ, ce or să iasă mănzaţì; 2 viţăle văcuţĭ, ce or să iasă mănzate.» Iscăleşte «Iacov episcop Huşuluĭ».

104. 23 April 1784. Ianachi Cant. Vistierul vinde luĭ lo[om]n Moisăi Leibu, Jid[o]v ot Bălţĭ», venitul satelor sale dela Soroca, «atăt bezmănul di pi casă, căt şi dejma a toată păne şi a tot fănul căt s'ar faci pi acesti moşiĭ, cum şi patru pietre di moară carili sănt la heleşteile ce am făcut ..., cum şi o piiatră di moară di caĭ, cum şi orănzăli acestor sate şi crăşme cu pivniţea», pentru 1.250 de leĭ pe an, «şi diosăbit să aibă a priimi ş[i] cincĭ sutea vedre vin din viilea mele, căte unul leŭ vadra, ş[i] chirie a dusuluĭ din ĝos să fie a mea, însă cărăuş să fie el datoriŭ a-ĭ găsă ş[i] a-ĭ tocmi di cu iarnă, cu preţul ci s'ar putea maĭ ĝos ... Şi drojdiilea să fie a luĭ.» În anul d'intăiŭ va plăti în două termine, apoĭ în treĭ. «Să fie volnic a văna ş[i] peştile din trostelea iazurili ... Însea pe preoţiĭ ce or fi la aceste sate să nu-ĭ supere pentru dejmă din păine, nič pentru bezmăn de casea, cum nič pe un dascal, ce va fi, atăt la bisărica din Coserniţea, căt şi la bisărica din Soloneţ, cum şi la bisărica din Čorniţa.»

105. 20 August 1784. Din porunca luĭ Todiraşcu Balş ispravnic de Soroca se cercetează la moşia Coşărniţa. Iscălesc

și: Ioniță Coroian, Toader Vlasoĭ, Costandin Arnăutul, Andriĭ Bolocan, Čorneiŭ, Antohii Zbanțĭ, Costandin Pabolce Văsăli Bejinariŭ.

106. 14 Septembre 1784. «Leftir Bontăș, Toadir Merăuțe Lupașco Goliman» vînd luĭ Ianache Cant. Vel Vistier parte din Zmeeștĭ.

107. 25 Novembre 1784 Alexandru Costandin-Vodă. «Ni-am milostivit Domnie Mea și către credinčos boiariul nostru Iordache Balș biv Vel Camenariŭ, văzindu-l Domnie Mea lipsit de tot feliul de ağutoriŭ la starea sa, și fiindu Domnie Mea mulțemit de driaptă slujbă și credința sa, l-am miluit și i-am dăruit vatra tărguluĭ Bărladuluĭ, cu toate locurile pin preğur, căte vor fi drepte domneștĭ și nu se vor afla date daniĭ nimăruĭ de alți luminațĭ Domnĭ maĭ înnainte.» Iscălitura domnească; pecete ovală, cu chinovar. — Întăritură, din 6 August 1792, de la Alexandru Moruzi. — La 30 Novembre 1784, Domnul dăduse voie luĭ Balș a lua «numaĭ bezmănul de casă i de dughiană și de orĭce zidirĭ s'ar afla acolo, pe tot locul tărguluĭ Bărladuluĭ, cum și toată vănzare băuturilor de vin, rachiŭ i medu, și orĭce fel de băutură, să nu fie volnic altul a vinde, fiind drept venit boerescu vănzare băuturilor. Ce și mortasipia de vitele ce să văndu la zili de tărgurĭ și la iarmaroace, încă să fie drept al săŭ venit și să-l ià Caminariul Iordache Balș pre deplin după obiceiŭ și după hotărăre condiciĭ ce iaste în Visterie cu pecete g[os]podu». Se poruncește deci «tuturor lăcuitorilor i tărgovețĭ de Bărlad» să urmeze astfel; ispravniciĭ să ajute și eĭ, «spre a stăpăni în toate tărgul săŭ și a strănge tot venitul di pe la toțĭ pre deplin.» Pecete ovală, cu chinovar. Sus: νὰ βουλωθῇ («să se puie pecetea»).

108. 9 Februar 1785. «Caimacami.» Către Banul Costandin Vărnav, Pah. Iordachi Lazul, «vechil isprăvnicii Ținutuluĭ Suceviĭ», pentru judecata răzășilor din Țoleștĭ cu «protopopa Vasile i diiacon Thoma» și alțĭ răzășĭ. Parte din eĭ cedase pămîntul lor luĭ Enachi Cantacozino Vistierul. Să jure pe aceștia că e adevărată danie. «Atuncea și d[umneal]uĭ Vistierul, cu daniile ce or rămănè buni, rămăne ca și unul din

răzăşi de başteană şi esti volnicu să cumperea de la ceĭ ce or vrea să vănză părţile lor, însă înpreună cu ceelalţĭ răzăş ce nu vănd.» Iscălesc D. Sturzea, I. Ros[e]t Logofăt, Lascarachi Roset Vornic. Pecete neagră, cu slove turceştĭ, la adresă.

109. 23 April 1785. Iordachi Cantacozinò Vel Vornic dă în arendă cele două moşiĭ ce are la Ţinutul Cernăuţĭ, pe douăzecĭ de anĭ, «dumnealuĭ Ştefan Aivaz, Arman ot Sneatin». Scrie «Vasăli Codrianu, diiacu ot Divan». — Copie legalisată.

110. 10 Maiŭ 1785. Hotărnicia moşieĭ Beşăniĭ. «Am pus cruce la un stejaru ... La un drumu ce mergi cruce pisti drumu, am făcutu cruce la un stejaru între drumurĭ... Şi acolo s'aŭ pus sămnu o gropă mariĭ, ci eŭ toţ ominiĭ lutu din satu; ş[i] di acole am purcesu pi răpa cè mariĭ ce mergii pi în mijlocul satuluĭ..., pănă la niştiĭ ezuniĭ, ş[i] di la vali di ezuniĭ esti iazu vech[ĭ]... Tooderu Şoimaru. Am purcesu di la un plopu mariĭ, č-aŭ avutu buoru domnescu ş[i] acmu esti tăetu... Funie esti di 16 stănjăniĭ domneştiĭ.» Marturĭ: «Cărste Čočogu, Sandul Corcodil Vornecul din satul Beşeniĭ».

111. 10 Iunie 1785. «Lovin diacon, fečor preotuluĭ Necolaĭ Cărăiman, nepot luĭ Ion Cărăiman biv Vel Comis», şi fiiĭ vînd Zmeeştiĭ (Ţ. Neamţ) luĭ Ianache Cantacozinò biv vtori Vistier.

112. 20 Iunie 1785. Alexandru Ioan Mavrocordat-Vodă, către Ştefan Catargiu biv Vel Ban şi Costandin Vărnav biv Vel Ban, «is[pravnicĭ] de Ţin[u]t[ul] Suceveĭ», pentru că Ianache Cant. biv Vel Vistier «ni-aŭ arătat că, la împărţala loculuĭ tărguluĭ Făltăceniĭ, supt numile unuĭ Berco Jid[o]v aŭ luat şi d[u]m[nealu]ĭ 6 stănjinĭ de loc, precum s'aŭ văzut şi izvodul de împărţală de d[u]m[nealu]ĭ Vel Logofăt, iscălit şi de d[u]m[nealu]ĭ Ban Ioniţ[ă] Başotă, fiind atunce Stolnic; pe care loc aŭ fost pus d[u]m[nealu]ĭ să facă şi zidire, şi aŭ fost făcut groapă de pivniţe. Iar un blănariŭ de acolo aŭ astupat groapa şi aŭ început a fač[e] dughenĭ asupra aceluĭ loc.» Să cerceteze. Pecete de ceară, în afară.

113. 30 Novembre 1785. Hotărnicie la satul Beşenĭ, «din

poronca dum. Iancul biv Vel Spătar, Vel Sărdar de Orleiŭ». Pomenită moşia Spančocanii. «Şi s'aŭ pus 2 pietri hotar, chiotorĭ... Una cautä răpa înnapoĭ... Făntăna luĭ Gligoraş Sătcuţan... Pomătul luĭ Sulă, di spre Čuluc, undi s'aŭ lovit în capite cu moşie Spančocaniĭ... Deasupra răduluĭ ce să numeşti Cruhlecul.» Marturĭ: Andreĭ Roadi-deal, Luca Roşca, Gavril Buruian[ă], Iremie Čoban, Toder Măhalul, Costantin Iovul, Ionit[ă] Marchidan.

114. Ianuar 1786. Iordachi Canta Spătar arată că s'a înţeles «cu prè-iubita soră-mea d[u]m[n]ei Spat. Catrina Cantacozen[o] că, avănd di trebuinţă pentru o moşăi maĭ aproapi di casa d[u]m[i]sali, şi găsind moşiia Bărladuluĭ..., a Prooroculuĭ Samoil, ci esti mitoc mănăstiriĭ Sfăntuluĭ Spiridon din Eşŭ..., s'aŭ rugat ca să mă sălescu cu chipul ci oĭ putè ca numaĭ să o eŭ di la mănăstire şi să o daŭ d[u]m[i]s[ale], şi d[u]m[i]s[ale] pentru acestă moşăi să-mĭ dei schimbu alti părţĭ di moşăi, ci li ari dum[nea]iaĭ zestre, şi dipărtati di casa dum[i]sali.» El dă Sf. Spiridon «o moşăi dreptă a mè părinţască». El capătă apoĭ de la soră-sa «părţili di moşăi anumi Fiteştĭ, Trăistenĭ şi Dolimăndri *(sic)* şi Nilipeştĭ, ci sănt la Ţi[nu]tul Hărlăuluĭ», banĭ, Ţiganĭ. «Aşăjdire şi pentru opt stănjănĭ di locu ci aŭ avut d[u]m[n]ei danii di la unchiul nostru Iosăf Canta, cari loc esti in Eş, lipit di locu undi sănt dughenili meli»: îl iea el cu 250 de leĭ, pentru cari ea va putea lua altul la Bîrlad. «Fiindcă, acesta îngustăndu-să din pricina poduluĭ, nu era di nicĭ-o trebuinţă.» Marturĭ: Mitropolitul Gavril, «Iacob episcop Huşuluĭ», Dimitri Sturz[a] Vel Logofăt, Dăpaste Vornic, Lupul Costachi Vel Vornic. — Copie de pe la 1830.

115. 29 Maiŭ 1786. Alexandru Ioan Mavrocordat-Vodă chiamă pe Enachi Cant. biv Vel Vistier la judecată cu răzăşiĭ de Leţcanĭ. Pecete pe ceară roşie în afară, cu iniţialele: «Al Io. Vv.».

116. Cernăuţĭ, 26 Iunie 1786. Răspuns către Vistierul Ianachi Cantacuzino, de la «Adunarea ţesaro-crăeşti Administraţie»: «Phil. Müller, General-Staabs-Auditor», în chestia intervenţieĭ Domnuluĭ Moldoveĭ. — Traducere românească, purtînd pecetea Auditoriatuluĭ.

117. Iașĭ, 10 Iulie 1786. «Bun prieten i megieș gata: P. Alexandre» către «Ilustrisime D. precinst. gheneral-maior Enținberg». E o intervenție domnească pentru împresurarea celor două moșiĭ bucovinene ale luĭ Cantacuzino. — Traducere contemporană.

118. Iașĭ, 9 August 1786. Alexandru Costandin-Vodă, pentru Ianache Cantacozino biv Vel Vistier, care are la Soroca «vr'o câteva mo ĭ tot într'un hotar», dintre care una, Čornița, în hotar «cu o moșie răzășască anume Stoicanĭ», e încălcată. O cumpără. I se dase hotarnic, în anul trecut, Constandin Buznea biv vt. Armaș, Grigoraș Pelipoțchiĭ și Andronache Ganea, mazilĭ de acolo. Iscălesc în hotărnicie și alțĭ răzășĭ, anume: Grigoraș Prodan, Samoilă, Agapie Măra, Dumitru Măra, Alecsandru sin Mihălache Ipate i Vornicu — ot Racovățu, Ion Focșa Vornic ot Sol[c]nețu i Ștefan Mărza ot tam, i Vasile Rusul ot tam, și Ion ot tam». Între vînzătorĭ: Vasile Goia, Neculaĭ Leucă, Ștefan Lazor, Vasile Spăneiŭ, Vasile Răzmiriță, Irimia luĭ Ostap, Vasile Doda, Mitre Cudre, Dănilă Țăpușăl, Mihălache Fotesc[u], nepotul luĭ Brighidin, Ghiorghe Jalbă, Ștefan Urichenu, Vasile Lozanul, Mihălaș, fečoriĭ Burdujoai, Ion săn Trofiniĭ, Toma Ghimpul, Vlasiie Bocșa, Toader Dorohan, nepotul luĭ Căliniču, Ștefan Bogza . . . Spre Cerișnovățu . . . Drumul ce vine de la Vasilcăŭ . . . Mijlocul clinuluĭ, drept lacu . . . La cornul moșii Racovățuluì . . . Drept în troian . . . O piatră caută pe curmeziș, de dăsparte, etc. În podiș, în zăpodiie . . . Spre amiazanoapte . . . Printr'o beșicuț[ă] de movilă . . . Împotriva odăi lui Prodan . . . Rediul ce să chiamă Perilipca . . . La dealu dă vizuniĭ . . . Prin gura vălceli . . . Valea Călugărească . . . La Pripicenĭ . . . Pe la o piatră tăiată . . . În prevalul costiși . . . O piatră veche chiotoare Pripicenilor și Stoicanilor.» Iscălitura Domnuluĭ. Mare pecete rotundă cu chinovar (din 1786). «Andreĭ biv izbaș[a], condicar.»

119. Cernăuț, 1-iŭ Ianuar 1786. Înștiințare dela «Craizamtul Bucoviniĭ», către «dum. Enache Dinul [Cantacuzino] Vel Vistier, la Horodnicenĭ».

120. 30 April 1787. Alexandru Ioan Ipsilant dă o carte

de apărare pentru moșiile de la Ț. Soroca: Coșărnița, Cernița, Stoicanu, Dumbrăveni, Căprești, Purcărești, ale luĭ Ianachi Cantacuzino Vel Agă. Pecete ovală, cu chinovar.

121. «În Cernăuț, Maĭ 5 (16) 787.» «Cătră cinst. dum[nea]luĭ mazil Ionița Vihtovan; de la Craizamt.» Să facă delimitare la Maletineța.

122. 27 Maiŭ 1787. «Eŭ Toader Binbaș[a], bulacbaș[ă]», *cumpără* de la Ianachi Cant[acuzino] Agă «venitul a dou moșiĭ ce ari dumnealuĭ la Țănutul Lăpușniĭ, anumi Măndioai și Călimăneștiĭ».

123. 30 Iulie 1787. Mitropolitul Leon și doĭ boierĭ adeveveresc că Ianache Cant[acuzino] Vel Agă a dat gینereluĭ săŭ Stolnicul Dumitrache Rășcanu, ce-ĭ ținea fiica Ecaterina, «pentru toate rămășițile de zestre» 6.160 de leĭ, în mîna «dum[isale]» Spatariuluĭ Costandin Rășcan, cuscrul dum[i]s[ale]».

124. Cernăuțĭ, 13 Decembre 1787. Scrisoare către Ienache Cantacozinò Vel Agă *(sic)*. Pentru procesul luĭ cu «dum. Capriĭ fon Marițăĭ, pentru satulŭ Liteniĭ». Pomenițĭ: «poddaniĭ dum. Capriĭ».

125. 27 Septembre 1788. «Boeriĭ Divanuluĭ Moldoviĭ» îngăduie luĭ Iordachi Balș biv Vel Caminar a-șĭ stăpîni Bîrladul.

Iscălesc: Ioniță Sturza Log, Ștefan (Ștefăniță) Sturdzea Log., Iordachia Cant[acuzino] Vornic., Iordachi Ghica Vornic, Lascarachi Roset Vistier, Scarlatachi Sturza, Mateĭ Cant[acuzino] Vistier, Depasta Vornic, Costin Catargiul Vornic' Costachi Ghica Hatman, Iordachi Balș Vistier[1].

126. 1789. Ianachi Cantacuzino Vistier către «al mieŭ maĭ mare, ca un părintea, dum[nea]ta bad[e] Ștefăniță Sturza Vel Logofăt». Pentru certe de hotar. «Pentru această, bad[e], mi-aŭ părutŭ răŭ' pentru că, din mila luĭ Dumn[e]zeŭ, dumn[ea]ta te afli de mulțĭ anĭ nelipsătŭ de la Divanŭ; și, când aĭ fi fost deprinsŭ a lua cu hapca, socotescu că n'ar fi contenitŭ ja-

[1] Am descifrat iscăliturile, ajutîndu-mă de o notă grecească în care se dădeaŭ numele.

lobile, ca pentru un apucător cu strămbătăţ [*şters:* şi lăcomie].»

127. 12 Iulie 1789. Înţelegere pentru arendă între Enachi Cant. biv Vel Vistier «şi Luca Botoşanlău, Arman neguţtor, din tărgul Socevvii, avănd eŭ moşie la Techii Mič, di pi Şomuzul-Mare, cumpărată în arăndă di la dum[nea]luĭ Banul Ioniţă Başotă» . Martur şi «Dumitraşco Brandabur».

128. «Cucernicia Ta prot[opop] Andreiŭ, de Ţinutul Sucevii, să fiĭ săn[ă]tos şi blagoslovit. Pe călugărul ce l-am fostu rănduit načalnic la schitul Broştenii, să-l depărtezĭ de la mănăstire, şi schitul să rămăe slobod, ca să pue dum[1] Vist[ier] Enachi Cant., ca un ctitor ce iaste la acel schit, pe cine va socoti. Ačasta.

De bine voitor: 89, Avt. 18 d.

Episcop Rom[an]schiĭ.»

129. 16 Decembre 1789. Note ale luĭ Ienachi Cantacuzino Vistier pentru procesul săŭ de moşiĭ din Bucovina, către «administraţie Romanuluĭ». «Dum[nea]luĭ vărul Mateiŭ Cant. Vistierul.» «Din locul tărgului Băii s'aŭ dăruit de către răposatul Mihaiŭ Racoviţ[ă] Voevod moşuluĭ dum[i]sale Logofăt Ştefan Sturza [Ştefan Sturza biv Vel Logofăt] ačastă moşie Sasca, din parte ča din sus a moşii Băii, în lungul moşii căt ţine moşie Băiĭ de lungă, iar în latŭ de 1.200 stănjănĭ... Am făcut ačastă însămnare de harctă... Mergănd la moşie mè Brădăţălul, şi văzănd că linie despărţitoare..., după ce trece de colţul moşii mele, lasă dreptul şi începe a face unŭ chiclos în moşie mè, cum este arătat la harctă cu împuncturĭ.»

130. «1790. Socoteala moşieĭ Zberăştiĭ.

... S'aŭ pusŭ falcea de fănŭ căte 6 leĭ, fiind de opştea cunoscut că fănul la locurile de spre munte esti şi aŭ fostŭ totŭdiauna întrebatŭ şi cu preţ, običnuit falcea de făn ağungea iarna şi la 12 şi pănă la 16 leĭ, iar în vremile de acmù multŭ maĭ sus.

... Sămănăturĭ, uşorŭ socotindu-sea căte 3 leĭ de falcea de sămănăturĭ pe anu, venitu curatu.

... Moşie ari la drumul cel mari locurĭ de crăşmă, şi o crăşmă la drumu: ştiutŭ esti că aruncă totŭdiauna venitŭ

sigurŭ . . . Puţin s'aŭ cerutŭ venitul a uniĭ crăşme căte 250 leĭ pe un anu, scoţăndu-sea cheltuial[a] eĭ de peste anu. [La moară] socotindu-sea foarte ğosŭ căte 300 mierţea de păine pe un anŭ de la amăndoaî pietrile, afară de parte murariuluĭ . . . Ačastă sumă de păine puindu-se, un soiŭ de păine cu alta, pre foarte eftin căte doĭ leĭ mierţa . . . O moară cu 2 pietri pe apa Suceviĭ, care esti asămene cu Bistriţa, dă običnuit de la 600 mierţea păine pe un anu păn la 700.»

131. «Venitul Zbereştilor pe 11 anĭ.

Leĭ	
3.690	pentru 60 fălcĭ fănu, căte 6 leĭ falce, bez chelt., căt[e] 2 leĭ.
1.320	40 fălcĭ sămănăturĭ.
165	imaşul, bez dumbrava cu rădiŭ mănunţel, şi un gospodar, şi căţ ar fi maĭ fostu, cari s'aŭ lăsat.
5.445	*(sic)*.

Paguba.

1.650	Paguba a doaî velniţe, căte cu 3 căldărĭ una, bez cheltuial[a] lor.
1.650	Paguba pentru crăşmă, bez cheltuela faceriĭ.
4.200	Paguba uniĭ morĭ cu 2 pietri, bez cheltuiala.
12.945.»	

132. 1790. Un boier declară că a iscălit pe cartea Administraţieĭ Romanuluĭ în procesul luĭ Ianachi cu Mateiŭ Cant. fără să vadă «răspunsurile», ci a făcut după cerere de la «Mărie Sa domnul Ergghelet[1]».

133. 22 Mart 1790. Ῥαλοῦ Καλλιμάχη arată că a primit de la Enachi Cant. o parte din datoria luĭ cu «zapis».

134. 23 Iulie 1790. «Oameniĭ sătenĭ din satul Podolenĭ di la Ţănut Niamţuluĭ» mărturisesc pentru schimbul făcut la Zbereştĭ de Ianachi Cantacozinò, în 1773, «în vremea ce era aicea la noĭ vătav Ion Abăzà». Numele Domnuluĭ de la 1784 e lăsat întăiŭ în alb, şi apoĭ întregit. Între marturĭ: Gorghii Buraga, Dum[i]traşcu Caradica.

[1] Ofiţerul austriac care administra la Roman, pe vremea ocupaţieĭ celor cincĭ *Ţinuturĭ de peste Siretiŭ*.

135. 1790 (după 23 Iulie). Ianachi Cantacuzino către Administrația Romanuluĭ, care cere 12.945 leĭ pentru «dum[nea]luĭ Vistier Mateiŭ Cantacozinò, vărul mieŭ», saŭ pentru «soțul dum[i]sale[1], care acmù, la boala numituluĭ Vist[ier], după cum esti cunoscutŭ și însuș de cătră k. k. Administrație, caută toate trebile și răspundea la toate pricinile». Mateiŭ era fiul «răpoosatuluĭ Logofăt Ioniță Cantacozinò . . ., unchiul mieŭ». Zbereștiĭ fusese aĭ luĭ Calistratŭ Stamatii. Ioniță, căruia îĭ eraŭ în hotar, îndeamnă pe Ianachi să schimbe cu Corotcăeștiĭ. În schimb, Ioniță va scoate de la Ghergheleștĭ parte din Rotopăneștĭ. Acest schimb se face, după «documenturĭ», la 1773. — Concept.

136. 1790 (după 23 Iulie). Ianachi Cantacuzino «protestălueşti» contra somațieĭ Administrațieĭ de Roman. «Nicĭ printr'o publicație saŭ altŭ drumŭ nu ni s'aŭ făcutŭ de știre, și nu știmŭ de vre un Divanŭ să fie acolè în Romanŭ, alcătuitŭ și de niște persoane neștiute, care să vădŭ acolè iscălite pe lăngă d. Administratorul; decĭ pentru noĭ un Divanŭ nepublicarisitŭ și cu persoane cu totul neștiute nu poate să fie leğuitor lucru. Cu atăta maĭ multŭ, cu cătŭ:

Al doile. Stare mè boeriască să ceri, și după pravilĭ, și după nestrămutate običaiurile pămăntuluĭ nostru, să fie judecata iarăș de persoane de asămene stare, fie proțesŭ orĭ de ce soiŭ va fi. Decĭ persoanele acele de o stare cu totul mică și întunecată facŭ de istovŭ neleğuită ača hotărăre de ğudecată. Lasŭ de a pomeni că săntŭ și fără ideĭ, necumŭ cu vre o știință de filosofie și pravilĭ ğudecătoreștĭ; în pămăntul nostru acesti persoane nu s'aŭ putută învrednici ca să fie orănduițĭ de cătră stăpănire să ğudece vre odată macar doĭ țăranĭ . . . Facŭ apelație la înnalta gubernie . . . Hotărăre ğudecătoriască saŭ sentenție a ğudecătorieĭ ceĭ d'intăĭ nu poate să să pue la lucrare, căndŭ o parte să čară și să facă apelație.»

137. Roman, 29 Iulie 1790. Somație, din partea «Administrației», către Ianachi Cantacozinò, ca să plătească baniĭ reclamațĭ de Vist. Mateĭ Cantacozinò.

[1] Ralù Callimachi, fata luĭ Grigore-Vodă Callimachi.

138. Roman, 18/7 Septembre 1790. Hotărîre contra lui Ianachi Cantacozinò biv Vel Vist., de la «acestu Divan adunat înnainte domnuluĭ Svetniculuĭ Crăescululĭ Gubernium din Galiţie şi Administratoriuluĭ acestor cincĭ Ţinuturĭ». Iscălesc «Ioan Fidel Ergghelet, Sfetnic al Gubernii Liovuluĭ şi Administrator», Ioan Cheşcu Pit., Antoh Cuz[a] Căp[i]t[an]».

139. 23 April 1791. Un Căpitan iea în arendă moşia Hvărul, de la Ţ. Botoşanĭ, a luĭ Enache Cant[a]coz[i]nò biv Vel Vistier. «Şi pentru cheltuiala ce voiŭ faci cu moara şi sămânţa dea peşte ce să va puni în iazu.»

140 8 Maiŭ 1791. «Dumitru Coris» (кωρнс) declară că a cumpărat venitul moşiilor de la Soroca al luĭ Ianachi Cant[a]cozinò biv Vel Vistier, cu 1.390 leĭ pe an, în două termine, pe treĭ anĭ. «Şi pentru triĭ hăleştei ce sănt pe aceste moşăĭ, o dată într'aceştĭ treĭ anĭ să aibu a li tăiia, păscuindu-le de peştĭ, iar nu maĭ mult,—însă lăsând sămânţa peştiuluĭ trebuinčos.»

141. 30 Iulie 1791. «Divanul Cnejăi Moldoviĭ» compus din: «Sturdzea, Costd. Greč. [Greceanu], Vor[ni]c, Cosd. R: s: [Roset], Vornic şi alţĭ doĭ, citează pe Ianachi Cant. biv Vel Vistier, în procesul, pentru cele două sate din Bucovina, cu Iordachi Cantacozăno biv Vel Vor[ni]c.

142. Roman, 15 August 1791. «K. K. Administraţie Romanuluĭ» arată luĭ Ienachi Cantacoz[i]nò Vistier că e chemat la judecată de Divanul din Iaşĭ[1]. Totuşĭ s'a scris Divanuluĭ «cum de soroceşte la Divan o ğudecată pentru nişti moşíĭ care sănt într'altă stăpănire ş[i] supuse altiĭ ğudecătoríĭ».

143. «Către prè-cinstitul Divanŭ al Cnejăi Mold[o]veĭ.

Porunca ce mi s'aŭ triimişu de către prè-cinstitul Divan pentru ca să viŭ la Iaşĭ, cu multă plecăčune am primitu, şi, fiindu de către prè-cinstitul Divan ştiută greutate casiĭ mele, şi casa mè aflăndu-să în drumul treceriĭ oştilor chesaro-crăeştĭ, şi într'ačastă vreme fiindŭ şi trecere oştilor în Bucovina, săngură înţelepčune prè-cinstituluĭ Divanŭ va hotără că nicĭ cu un chipŭ nu potŭ ca să-m lasu casa săngură şi să viŭ la Iaşĭ. 1791, Avgust 27.»

[1] Care era supt control rusesc.

144. «Cătră cinstitul meŭ părinte, dum[nea]luĭ bade Iordachi Cantacozinò, biv Vel Vornicu [de la Ienachi].

Cinstită părintiasca scrisoare dum[i]tal[e] cu multă fiiască plecăčune priimindu, lăudăndu numele Ziditoriuluĭ pentru a dum[nea]v[oastră] întregime prè-fericiteĭ săn[ă]tățĭ, și pentru celi ce mi să poruncescu de cătră dum[nea]ta pe largu înțălegăndu, iată, după poruncă, am triimis răspunsu, și aniĭ dumitale de la prè-milostivul Dumn[e]zeŭ îndelungațĭ și prè-fericițĭ.

Copie. 1791, Avgust 27.»

145. «Staschii Sovetnic c[a]v[ale/iŭ] și întăiŭ-șezătoriŭ la Divan, Serghie Lazarovič Lascarev. Cătră cinst. dum[nea]luĭ Ianache Cant[a]cuzinò biv Vel Vistier. Pentru pricina moșiilor de la Cernăuț, ce cere giudecată cu dumneata dum[nea]l[uĭ] Vorn[icul] Iordache Cant[a]cozinò, și păr acum în 2 rândurĭ s'aŭ scris dum. de cătră Divan ca să viĭ se răspunzĭ, și arățĭ greutate și urnèle, și nu aĭ venit, — iată acmu scriŭ dum[itale] ca, îndată ce veĭ lua scrisoare ačasta, se te scolĭ și se viĭ, fără a maĭ arăta greutate că trec oștĭ pe acolò saŭ alte; că, nevenindu nič acum, să științ că de acolo, de unde te afli, te voĭ aduce fără de voe dum[itale]. [Iscălit, în rusește: Serghi Lascarov.] 1791, Sept. 11.»

146. 28 Septembre 1791. Ianachi Cantacozino dă explicațiĭ luĭ Lascarov, pe care-l intitulează «Măriia Ta», pentru procesul săŭ. A primit dania cînd era «tari bolnav de niște vechĭ a meli patimĭ ce pătimăscu și mă cautŭ cu doftoriĭ». Unchiul săŭ are două fete: Zoița, cea maĭ mică, moare «în vărstă tănără, copilă». Îĭ dase întăiŭ și Deleniĭ, «unde este și așăzare dum[i]sale». — Concept.

147. Alt act din 20 Novembre 1791 e iscălit de Gherasim ca biv Vel Vornic. Iscălitura Mitropolituluĭ Iacov și a boierilor, cu Ioan Canta în frunte.

148. «Cinstită și a mè ca o fiică, dm. nepoată Mariuțo Vist[e]rias[ă], cu perintiască dragoste mă închin d[u]mi[tali].

Scrisoare dum[1] am luat, și de săn[ă]tate dum[nea]v[oastră] m'am bucurat. Celi ce-mĭ scriĭ, am înțăles, și pentru c'ar fi zis Ňorsis Haivaz Armanul cum că niști mazălĭ ar avè a trage părțĭ din moșiile de la Cernăuțĭ, cu scrisoar[i], căcat aŭ măncat, ca un Arman ci este, căcĭ eŭ știŭ că moșie Ușihlibiĭ este

baştină mironiască, care esti arătată întăĭ la împărţala veche din zălili luĭ Vasiliie-Vod[ă], şi într'altă împărţală ce s'aŭ făcut maĭ pe urmă, ci este iscălită de noĭ, de niamurĭ, şi de alţĭ boerĭ marĭ încredinţiată, şi nu are nicĭ-o pricină, iar la moşie Malitiniţa aŭ fost o pricină cu un Mihălachii Cracalie, pe care l-am avut şi slug[ă], carili, luîndu o fată din casă de la mătuşă-mè Iliana Joroe, aŭ jăluit întăiŭ aice la Domnie luĭ Gligoriie-Vod[ă] Calimah, arătănd cum că fata ĉ-aŭ luat-o din casa mătuşă-mè este driaptă fată mătuşe-mè, iar nu slujnică; dar eŭ n'am ştiut; apoĭ pe urmă s'aŭ dovedit c'aŭ fost făcută în sărăcie. Cu toate aceste, după ĝudecăţile ĉ-am avut cu dănsul, atăt aice, căt şi în Cordon, la Nemţĭ, prin vechil ĉ-am trimis, l-am rămas din ĝudecată, avănd scrisorĭ, ispisoaci domneştĭ pe moşie Malitiniţiĭ, şi, după hotărăre ĝudecăţiĭ ce s'aŭ dat, este trecut şi la protocol. Apoĭ Norsis mănănci căcat căt i-a fi voe, iar, di-aŭ rămas niscaiva hotarnice a moşiilor Uşihlibiĭ şi a Malitineţiĭ la Buţura şi la Mihălachi Cracalie, fiindcă eĭ aŭ fost vechilĭ la hotărăt, aceli nu prind loc nimică, că nu sănt pe numili lor făcute; dar miie mi-aŭ spus Norsis că nişte hotarnice ĉ-aŭ fost rămas la dănşiĭ li-aŭ dat la răpoosatul nepot Ianachi. Şi cu aĉasta rămăiŭ:

Al d[u]mi[tali] ca un părinte:

92 (97?), Ghen. 9.

Gherasăm Cant.

[Pe V°:] Cinstită a mè ca o fiică, d[u]m[i]sali nepoatiĭ Mariuţiĭ Visteresăĭ, cu părinţască dragoste să să dè; la Horodnicenĭ.»

149. 9 August 1792. Raport al Divanuluĭ (Neculaiŭ Rosăt Vel Logofăt, Theod[o]r Balş Vel Vornic, Ioan Canta Vel Logofăt, Mănolachi Conachi Vel Vornicu, Costandin Paladi Vel Vornic). «La Înnălţime Ta aŭ dat jalobă toţĭ lăcuitoriĭ tărgoveţĭ de la tărgul Bărladuluiŭ, arătănd că, atăt vatra tărguluĭ, căt şi moşiia din prejur, dintru început aŭ fost d[o]mnescŭ, şi că de la D[o]mnu Ştefan Voevod bătrănul aŭ fost dată pe sama tărgoveţilor, ca să să hrănescă pi dănsa, după cum a fi arătănd, după cum aŭ ispisocu di la pominiti *(sic)* D[o]mnu şi în sumă de multă curgiri di anĭ tot di cătră tăr-

goveţiĭ s'ar fi stăpănit». Constantin Racoviţă dă locul mănăstiriĭ Sf. Samuil, «hotărăndu-să osăbit şi vatra tărguluĭ, căt să fii, şi lăsăndu-o nedată nimăruĭ.» Se pomeneşte hrisovul de *apărare* al acestuia. «Iar de vr'o şăse anĭ încoace şi di cănd moşiia aciia aŭ întrat cu schimb la stăpănire d^{ei} Spătăriasa Catrina Sturzoai, niurmănd hrisovuluĭ ce aŭ, în tăriia d^{ei} în cătiva rănduri s'aŭ ispitit şi să ispiteşti asupra cu multi chipurĭ pănă în Domniia Mării Sale Alecsandru Ioan Mavrucordat Voevod.» Se judecă atuncĭ la «răposat Gheorghi Sturza, fiind Vel Logofăt: pi aceĭ ci ar fi putut să-ĭ dei răspuns, i-ar fi izgonit, şi oprind numaĭ pi cari s'aŭ socotit a fi maĭ proştĭ, şi îngrozăndu-ĭ cu închisoare, s'ar fi luoat o scrisoari din parte lor în chip de 'nvoială cătră d^{i} Spă[tă]r[ea]sa ca să-ĭ dei adetĭ.» Eĭ se roagă Domnuluĭ a fi cruţaţĭ: «fiindcă să află la un loc greŭ, în drum[ul] cel mare, unde nu puţăn[ă] greutate şi supărare întimpănu în toată vreme».

La cercetare, vechilul Spătăreseĭ arată actul de hotărnicie din 7265 (1756-7) şi cel din 8 Maiŭ 1786, iscălit de Gheorghe Sturza, prin care uniĭ Bîrlădenĭ se învoesc cu ea «într'aceştaş chip, adică că moşiia dein pregŭru tărguluĭ Bărlad, care esti a dum^{li} Spă[tă]r[ea]sa, luoată în schimb de la fratile d^{li} d. Spat^{r} Iordachi Canta, care şi d^{i} iarăş cu schimb aŭ luoat-o de la mănăstire Sfăntuluĭ Prooroc Samoil, şi fiindu-le trebuitoare pentru hrana lor şi a vitilor, din însuşĭ a lor bună voi, fără a nu maĭ avè cuvănt de răspuns, nicĭ odineoară saŭ a treci peste scrisoare ačasta, şi pentru ca să nu rămăi dum^{i} băgubaşă din dreptul venitul moşiiĭ dm^{li}, s'aŭ aşăzat ca pentru arăturile şi fănaţu ce vor faci pi moşii, să dei dijma obişnuită, după ponturĭ, pentru casăle căti vor fi pe moşiia dum[i]s[a]li, afară de vatra tărguluĭ, ce este hotărătă încă a da adetul după ponturĭ, iar imaşu vitilor pentru ca să fii ştiut locul pănă undi să să pască, şi pentru ca să nu să pricinuiască păgubiri maĭ multă cu călcare vitilor, să fie după căt locu va socoti dm^{l} Vornic Costandin Păladi, şi pi acel loc di imaş să nu plătească nimică la d[u]m[nei] Spă[tă]r[ea]sa, iar, trecănd maĭ mult, să plătescă stricăčuni ce să va faci, lăsăndu-să numaĭ vitiloru să pască, iar nu şi altele streini.»

Apoĭ un act din 13 Maiŭ 1786, de la Alexandru Mavrocordat către «d[1] Vornico Păladi», ca să fixeze întinderea loculuĭ de imaş. El face aceasta la 26 Iunie: «până la puţu Čocărlii, iar în sus până la balta Oiĭ, iară spre Apus i-aŭ rămas foarti puţănŭ locu, fiindcă în zare deialuluiĭ sănt ţarinile tărgoveţilorŭ, cum şi spre răsărit până în hotaru Sărdăreŝăiĭ Catriniĭ Codreniţiĭ». Anul trecut, Spătăreasa se plînge că uniĭ Bîrlădenĭ îĭ încalcă moşia, cu case şi păscutul vitelor. Eĭ pretind că aveaŭ, pe vremea călugărilor, case şi maĭ departe, «fără numaĭ aŭ dat dejmă la cămpu»: se arată «un suret di pi ispisoc di la Domnul Ştefan-Vodă Bătrănul». — Find «hrisoavi domneştĭ şi la o parti şi la alta», rămîne să hotărească Domnul. — Copie de pe la 1790.

150. «1792, Avgust 25, cal[en]d[ariul] vech[ĭ].» «Către Prea-Înnalta ch. ch. ĝudecătorie a forum nobilium al Stanislavuluĭ. După ştiinţa ce mi-aŭ rămasŭ de la răpoosata maică-mè», scrie Ianache Cantacozinò Vistierul, «rămăindu fraţiĭ dum[i]sal[e], unchiĭ miĭ, dumnaluĭ Logofăt Ioniţ[ă] Cantacozinò şi dum[nea]luĭ Vornicul Iordache Cantacozinò îndatoraţĭ cătră casa maiciĭ miele, dum[nea]luĭ Logofăt Ioniţ[ă], aducăndu-ş amintea di acea ştiută datorie, din săngură voinţa părintiasc[ă] a dumisali la măritatul uniĭ surorĭ a miele, anumi Ileni, pe cari aŭ ţinut-o un boeriŭ anume Manolachi Conachi [1], osăbit di ĝuvaeriurĭ, argintăriĭ şi haine ci aŭ dat la măritatu eĭ, i-aŭ maĭ dat şi o moşie şi zăci fameliĭ de Ţiganĭ, cum şi dum[nea]luĭ unchiul Iordachi Cantacozinò Vornicu, rămăind numaĭ cu o cucoană fiică a dumisali, măritată, anumi Mariuţa, iarăşĭ aducăndu-ş aminte di aĉa ştiută datorie, iarăş din săngură voinţa părintiască a dum[i]sali, mi-aŭ dăruit mie, nepotuluĭ dum[i]sali, patru moşiĭ în parte Moldoviĭ... După trecire di vremi întămplăndu-să di aŭ murit ginerile dum[i]sali, boeriul fiiciĭ dum[i]sali Mariuţiĭ, şi mărităndu-sea al doile după dum[nea]luĭ Hat. Costachi Ghica, carili fiind boeriŭ streinu, cu priimire mea luînd de la mine aceste de maĭ sus patru moşăĭ..., li-aŭ dat în zăstrea di al doile a fiiciĭ du-

[1] Fiul Ileneĭ cu Manolachi a fost poetul Costachi Conachi.

m[i]sali Mariuţiĭ, şi mie în locul acestora mi-aŭ dat alte patru moşiĭ», cele din Bucovina, cu «toate documenturile». «Mi s'aŭ dat şi ispisocŭ al prenţipuluĭ di atuncea», iar, din Bucovina, «atestat». Acum Ghica «face arătare că, aceste fiind suptŭ cuvăntŭ legate, ceri ca să i să dea voie di a i să face iştalaţie spre declărarisăre numeluĭ dum[i]sali spre stăpănire acestor moşiĭ leğuite şi drepte a miele». Deci «protestăluesc... şi cer să fie oprită eşire dumilor sale pănă să viŭ săngur eŭ ca să arăt toate dovezile... Şi mă rog să fiŭ aşteptat, avănd a împlini la condomaţie zilile hotărăte a lazaretuluĭ şi a prescrie la Cernăuţ şi scrisorile trebuitoare.» — Concept.

151. Bozance («Bossandze»), 21 Septembre 1792. «Sanitaets-Foede für Personen.» Pentru «Bojar H. von Kantakouzine mit 10 Bedienten», din Horodniceni, căsătorit, de 59 de anĭ, «grosser Statur, schwarzen Haaren, — Barts, — Augenbrauen, schwarz-braunen Augen, rundes Angesichts, moldauerisch gekleidet».

152. F. d. «Zoiţa Ghica Agoai» către Domn. «Întru răspunsul ce d[umn]ei cucoana Smărăndiţa Balş faci Înnălţimiĭ Tale în pricina jalobiĭ mele pentru moşie Cadobeştĭ, îndrăznescu a anerisi toate îndreptările d[u]m[i]sale fără cuvînt şi fără temeiŭ, şi că pravilistul scriitoriŭ a d[u]m[i]sali nu are nicĭ o ştiinţă de curgire aceştii pricinĭ, să va giudeca de către Înnălţime Ta». Că actele nu se află la cumnatul Bălşoaieĭ, «camardiner Iancu», dovedeşte faptul că, «înnainte jalniceĭ răzvrătirĭ, li-aŭ adus însuşĭ d-luĭ [soţul eĭ] în sănul d[u]m[i]sali în Postelnicii, faţă fiind Postelnicul Rizu, zăcănd: «iată scrisorile în sănul mieŭ; însă nu vroiŭ să le daŭ». Ea, Zoiţa, s'a judecat «în vreme Domnuluĭ Suţul», cu Vistierul Aleco Balş. Acum, de doĭ anĭ, e bună pace: de ce nu se întoarce adversara eĭ «în patrie?.. Cunoscut esti di către toţĭ, că soţul d[u]m[i]sali numitiĭ cucoani prin diiată aŭ făcut pe d[u]m[n]ei clironoamă pe toate averile mişcătoare şi nemişcătoare a d[u]m[i]sali, mulţămindu-să numaĭ cu o hotărătă liafă, pentru a sali cheltuele în ţărĭ străine.» Cere «secfestru».

153. 11 Novembre 1792. Alexandru Constantin Muruz-Vodă, către biv Vel Vistier Ianachi Cantacuzino. Cıtație *greacă* pentru procesul cu Hat. Constantin Ghica. «Διότι αὐτὰ ἐλάμβανε, πῶς ἤθελε τολμήσῃ ἡ εὐγενεία της νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ ἀπαρασαλεύτως τὰ προστατόμενα καὶ νὰ ἔλθῃ ἐν ταὐτῷ μὲ ὅλα τὰ ἔγγραφα ὁποῦ ἔχει[1]? I se maĭ dă termin de șepte zile. Altfel, va fi judecat în lipsă. Domnul scrie la urmă: μὲ τὴν ἀναβολὴν αὐτὴν ὁποῦ κάμνει, καὶ μὲ τὸν τρόπον ὁποῦ μεταχειρίζεται, μᾶς δίδῃ νὰ λάβωμεν ὑπόνοιαν ὅτι ἀποφεύγει τὶ νὰ θεωρησθῇ ἡ διαφορά σας, ὡσὰν μὴν ἔχῃ κανένα δίκαιον: ἔπρεπεν εὐθὺς μετὰ τὸ πρῶτον γράμμα μας νὰ συκωθῇ καὶ νὰ ἔλθῃ. Ἂν καὶ ὕστερον ἀπὸ τοῦτο δὲν ἔλθε: ‚μὲ τὴν ἀποφυγήν της τοῦ νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα, θέλει γίνῃ ἀξία νὰ ἀναγκασθῇ ἡ δικαιοσύνη μας νὰ δώσῃ τῷ ἀντιδίκῳ της χατμάνῳ τὸ ἔγγραφον ὁποῦ ζητεῖ παρὰ τῆς αὐθεντείας μας περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης[2]. Pecetea pe ceară, în afară: Αλ. Κωτ. Μζ. Ββ., 1792. Lîngă ea, o pecete austriacă. — O somație anterioară, tot grecească —, e din 16 Octombre, alta din 8, 18 Septembre.

154. «Scrisorĭ săntŭ în plicul acestŭ cu numerul 6; 1792, Nov. 27 (16). O scrisoare de la părintele mieŭ unchiŭ, dumnaluĭ Iordache Cantacozinò Spatar . . . Cătră Măriia Sa prințipul Moldavii . . . Plata de fasie de la ceĭ ce aŭ moșiĭ în Bucovina.»

155. 23 Novembre 1792. Iordachi Cantacuzino Vist. către Domn, pentru procesul cu «dum. Hat. Costache Ghica», adecă cu vechilul «pe care are dum[nea]luĭ lăsatŭ aice în Cernăuțĭ». «Prè Milostivul mieŭ stăpănŭ, de către prè-înnaltă înțălepčune Înnălțimiĭ Tali esti știutŭ că prè-plecata sluga Înnălțimiĭ Tale nicĭ pin cugetul mieŭ n'aŭ trecutŭ că să va întămpla să îmblu eŭ trudindu-mă și supărăndu-mă (de săntŭ

[1] «De vreme ce aĭ primit acestea, cum aĭ îndrăznıt d-ta să nu te supuĭ în clipă poruncilor si să viĭ îndată, cu toate actele ce aĭ?»

[2] «Cu zăbava aceia pe care o facĭ și cu chipul cum te porțĭ, ni daĭ să bănuim că fugĭ oarecum să nu se cerceteze procesul d-tale, ca și cum n'aĭ avea nicĭ-o dreptate. se cădea ca îndată după cea d'ıntăiŭ scrisoare a noastră să te ridicĭ și să viĭ. Dacă și maĭ departe nu veĭ veni, cu codirea d-tale de a veni aicĭ veĭ fi vrednic să fie silită Domnia Mea a da protivniculuĭ d-tale Hatmanuluĭ actul pe care-l cere de la Domnia Mea în această afacere.»

acmu triĭ lunĭ de zăle) pe la Stanislavŭ şi pin Cernăuţĭ, — Dum[ne]zăŭ ştie cu cătă ostenială, unde bolnăvindu-mă, puţinŭ rămăsesea să-m pierdu şi viaţa. Dumnaluĭ Hat. aŭ aşăzatŭ din parte dum[i]sale advucatŭ la Stanislavŭ, şi aŭ cerşutŭ ğudecată pre plecată sluga Înnălţimiĭ Tale... După pravilile împărăteştĭ ş[i] ğudecătoreştĭ care urmiază aice hotărăndu pricina, după ce aŭ triimis poruncă aice la Cernăuţĭ după orănduelele ce aŭ de a plublicarisă Craizamptul şi ğudecătorie de aice... Vechilul dum[i]sale Hat., pe care are aice la Cernăuţĭ, anume Bendela[1], care esti ğudecătoriŭ la Criminal, n'aŭ contenit a nu triimite protestaţiĭ pentru oprire publicaţii... După întoarcere mè aice la Cernăuţĭ, de la 6 Nov., cu mergire unuĭ neguţitor eşanŭ, anume Constandin Pană, carele atunce să porniia de [la] Cernăuţĭ la Eşĭ, ca prin măna dum[i]sale Vel Logofăt Necolaĭ Ros[e]t să să aducă cătră milostivire stăpăniască.» Cere mila domnească «asupra îngreuetiĭ şi cu mulţime de datoriĭ însărcinată casa prè-plecatiĭ slugiĭ Înnălţimiĭ Tale». — Concept.

156. 3 Decembre 1792. Alexandru Constandin Muruz-Vodă, către biv Vel Vistierul Ianache Cant., ca să vie la judecată cu Vornicul Costandin Răşcanu, Vornicul Manolache Conache, Vornicul Iordache Cant. şi «d[u]m[n]ei Hătmăneasa Mariia, fiica dumisale». — Pecete pe ceară, în afară.

157. 3 Decembre 1792. «K. K. ğudecătorie a Ţănutuluĭ Cernăuţiĭ» întăreşte luĭ «Enachi Cantacozinò» moşiile cele două din Bucovina. — Traducere romănească.

158. 16 Mart 1793. Mihail Costandin Suţu-Vodă, către Enachi Cantacuzinò biv Vel Vistier, pentru pretenţia de moşiĭ a «dum. Hat. Mariuţa Cantacuzinì». — Pecete pe ceară, în afară.

159. Suceava, 5 Maiŭ 1793. «Duţillovič Crais-Comisar», către Vistierul Ianachi Cantacuzino, pentru tocmirea unuĭ dascăl. «Acel dascal s'aŭ năimit aiure.» Acum se gîndeşte la altul: «căt am priceput din recomendaţie luĭ, şi din scrisoare ce mi-aŭ scris el însuş, învăţătură are destulă, că aŭ săvărşit

[1] Poate tatăl viitoruluĭ Mitropolit al Bucovineĭ.

atăt filosofie căt și învățătura pravililor : a firiĭ, a Statuluĭ, a niamurilor pravilĭ, Rămlenilor, cum și învățătura politii în Hala; numaĭ că iaste etherodox, dın secta lui Lutăr. Dar așa socot cum că datorie luĭ nu va fi a învăța catehisin, ce sintacsin, ritoricam, poezin, alghebran, ariftmeticam, matezin, învățătura loghichis, procĭ. Decĭ, de va fi cinstit dumilor voastre după plăcere, saŭ pe tot acel Hart saŭ pe altul poftescŭ să binevoeștĭ cinstit dm. numaĭ 2 saŭ 3 cuvinte a-m scrie, și eŭ îndată oĭ triimite carte pe poștă la Bistriț[a], și va veni.»

160. 28 Iulie 1793. Mihail Costandin Suțul-Vodă, către Mitropolit și boieriĭ: Ștefan Sturza Vel Logofăt, Neculaiŭ Rusăt Vel Logofăt, Ioan Canta Vel Logofăt, Iordachi Ghica biv Vel Vornic, Costandin Păladi Vel Vornic, Costandin Catargiu biv Vel Vornic, Dăpaste Vel Vornic, Iordachi Balș biv Vel Vistier, Costachi Ghica Hatman, Neculaiŭ Roset Vel Vornic, Costandin Balș Vel Vornic, Costandin Grecenu biv Vel Vornic, Sandul Sturz[a] biv Vel Agă, Lupul Balș Vel Paharnic (?), Dimitrachi Sturza biv Vel Vornic de aprozĭ, Gavril Conachi biv Vel Ban. Să judece procesul luĭ Iordachi Balș Vel Căminar cu Bîrlădeniĭ. Andronachi Donič, Medelnicer. — Copie de pe la 1800.

161. 11 August 1793. Raport către Domn, al Divanuluĭ (Ștefan Sturza Logofăt, Ioan Canta Vel Logofăt, Neculaiŭ Roset Logofăt, Iordachi Vel Logofăt, Lăscărachi Vel Vistier, Costandin Paladi Vel Vornic, Drăcachi V. Vornic, Costachi Ghica Hatman, Theodor Balș biv Vornic, Costandin Greceanu Vornic, Mihaiŭ Sturza Vornic), în procesul luĭ Iordachi Balș cu Bîrlădeniĭ.

Iordachi arată actele știute și acel din 6 August 1792: va lua «di toată benaoa ci va fi pi vatra tărguluĭ să dei bezman loculuĭ, după analoghii, cariĭ ci va ağungi, din 10 banĭ unul, cum și di la toțĭ aceĭ ci vor avè pivnițĭ și vor vinde vin, să dei căti 6 leĭ di buti și 4 leĭ di polobocu; iar di la ceĭ ci vor vindi rachiŭ, să iai căti una păra di om, precum și mortăsipie pi vitile ce să vor vindi în tărg încă asemine să iai, după obiceiŭ.»

Eĭ obiectează: «cum că acesti daniĭ di afirosiri ci aŭ luat dmĭ. Căminariul Balş pi locu acestuĭ tărgu Bărladu, nu puţină tănguiri s'aŭ pricinuit întri toţĭ întri dănşiĭ, căci iaĭ ţin moşiia şi strămoşăĭ lor să află eĭ răzăciţĭ (?) şi aşăzaţĭ cu lăcuinţa în tărgul acela di sumă di anĭ, după pute[re]a hrisovilor domneştĭ vechĭ şi alte dovezĭ ci aŭ avut la măna lor; din cari, macar că celi maĭ multe, din împotrivitoarili tulburărĭ şi robiĭ ci aŭ fost pi locurili acele, s'aŭ prăpădit cu totul, dar şi din căti aŭ mai rămas şi li aŭ la măna lor, după putere aceloraş, iaĭ iarăş pi loc[ul] acestuĭ tărg Bărlad s'aŭ ştiut lăcuitorĭ, ca pi o dreptă moşăi a lor, vănzănd şi cumpărănd şi clironomisănd locurĭ di casă şi pi dughenĭ unul di la altul, ca pi niştì drepti ocinĭ a lor, şi di căti orĭ s'aŭ robit şi s'aŭ pustiit cu totul tărgul acesta, iaĭ iarăş, ca la o strămoşască moşăi năzuind, cu toati supărăril[e] ci aŭ tras şi trag, aflăndu-să la un loc greŭ ca acela, s'aŭ aşăzat di aŭ lăcuit şi lăcuesc pănă astăzĭ, şi, după aceste, cănd acmu vor rămănè ca să fie daniili dumisale Căminariuluĭ Balş păzăti şi întărite, apoĭ, osăbit că toati aceli maĭ vechĭ strămoşăştĭ a lor miluirĭ domneştĭ şi clironomiĭ părinţăştĭ ci aŭ avut, sănt rădicati şi lipsăti cu totul, dar şi lor nu puţănă dureri şi rană li să aduci, şi stricăčuni tărguluĭ di istovu, şi pentru acesta şi cad toţĭ cu plăngerĭ, cercetindu-să să aibă dreptati... Aŭ scos di ne aŭ arătat maĭ întăĭ un hrisov vechiŭ domnescŭ, di la Ştefan Voivodu, cari, fiind sărbăscu, s'aŭ dat di s'aŭ tălmăcit di Pavăl Postelnicul Debriţ di la Mitropolii; cari tălmăcitoari prin suritul ispisoculuĭ iscălit di dănsul arată că, ispisocu fiind forti vechiŭ, şi fiind şi ruptă o bucată dintr'ănsul, aŭ tălmăcit numaĭ pi căt aŭ putut alegi, şi nicĭ vălet nu s'aŭ găsăt, însă, după căt aŭ putut tălmăci, aşa s'aŭ văzut... Însă, pentru cartea acesta [a luĭ Constantin Racoviţă] răspundu tărgoveţiĭ că s'aŭ dat la măna lor în vreme cănd eĭ ispisocu luĭ Ştefan Voivod nu l-aŭ avut la măna lor, nicĭ nu l-aŭ ştiut, maĭ ales fiind răsărit di la dănşi, — căcĭ, di l-ar fi avut, putè în toată vreme să să apiri.» Arată şi acte de întărire pentru particularĭ, pentru vînzare la mezat. «Noĭ aşăzămăntul şi obiceiul vechiŭ cari s'aŭ urmat şi s'aŭ păzăt dintru început şi păr

astăzŭ în ţara acesta, dintru a Divanuluĭ condicĭ ni adiverim că aşa aŭ fost; ca, adică, din locurile celi din partea tărgurilor pi cari să nu fi avut cinevaş casa sa maĭ dinainti, pi acel loc nu poati cinevaş să-l dè saŭ să-l vănză altuia, niavănd triaba sa, fiind locul domnescu, iar cari va fi avut maĭ dinainti casa sa pi acel loc, saŭ şi acum di va avè, poate să-l vändă, saŭ să-l ţii, cum va vrè, măcar di nu va avè nicĭ carti domnescă pi acel loc, fiindcă, din întămplărili tulburăril[o]r, de multi orĭ pustiindu-să tărgurili, şi luminaţiĭ Domnĭ vrănd ca să să lăcuiască tărgurili iarăş la loc, aŭ dat cărţĭ dişchisă di opştii, cu hotărăre ca orĭcinĭ va vini să lăcuescă la tărgurĭ, să fii volnicĭ a-ş faci casă şi dughenĭ, şi locul să rămăi a luĭ di istovu, şi, după putere acel[o]r luminaţi cărţĭ ci s'aŭ dat di opştii, aŭ rămas locul a lor, şi rămăn şi vănzărili di la un[ul] la alt[ul] iarăş temeinici şi stăpănitoari, şi atăt vănzătoriul, căt şi cumpărătoriul nu rămăn îndatoriţĭ cu vre o dari stăpănuluĭ ţăriĭ pentru locurili aceli ci sănt după dreptati a lor. Aşa ni adivărază că aŭ fost dintru început aşăzămăntul şi obiceiul pămăntuluĭ, şi aşa s'aŭ păzăt păn acum nestrămutat. Însă, acum la pricina acesta fiind di amăndoaî părţile hrisoavi domneştĭ, precum să arată, noĭ nu putem să anirisim nicĭ pi unili, nicĭ pi altili, ci înştiinţăm, iar hotărăre cè disăvărşăt[ă] rămăni la prè-înnaltă înţălepčune Mării Tali.» — Copie de pe la 1790.

162. 1[iŭ] Novembre 1793. Un Evreŭ (care iscăleşte evreieşte) arată că a luat pe un an «orănda băuturiĭ satuluĭ Căbujăĭ, cu moara de acolò, şi a părţilor din moşiia Ţoleştiĭ de la acest Ţăn[u]t al Sucevviĭ, ale dum[i]sale Ianache Cantacozino biv Vel Vistier... Şi, di va fi poroncă gpd. ca să să scoată Jădoviĭ de prin satea, eŭ după tocmală voiŭ fi îndatorit a-m tocmi crăşmar la orănzĭ şi a-m ţinea orănzili pănă la împlinire anuluĭ cumpărat, plătind dum[i]sal[e] baniĭ deplin. Crăşma, moara sănt îndatorit a li avea meremetisite, tocmite bine.»

163. 22 Decembre 1793. Ianachi Cantacuzino către Domn, în pîra luĭ cu «Luminarea Sa Domniţa Ralù Callimahis saŭ Cantacuzinò[1], pentru o moşie şi zăci sălaşe Ţiganĭ, ce răpo-

[1] Era o fată a luĭ Grigore Callimachi, măritată cu Mateĭ Cantacuzino.

satul Logofăt Ioan Cantacozinò, socrul numiteĭ Domniţi, s'au îndatorit prin a sa scrisoare a da zestri ceĭ maĭ micĭ surorĭ aĭ meli, întăe soţie dumneluĭ Vel Vor[ni]c za aprozĭ Manolachi Conachi». Ea observă «cum că toţĭ Moldoveniĭ aŭ ştiut că dum[nealu]ĭ Vistieriul Mateĭ aŭ fost hotărît ca să-ş lase patrie, şi că maĭ înnainte de purcedere Divanul din vreme acie aŭ făcut publicaţie pretutindine în ţară; pentru ce eŭ n'am făcut acĭastă cerire ce o fac acmu»? Răspunde că şi-a arătat pretenţiile atuncĭ «la dumr boeriĭ aĭ Pricinilor Streine ğudecătorĭ, din vreme acie, dumĭ Vel Logofăt Iordachi Ghica şi dumĭ Vistier Iordachi Balş». «Răposatu Logofăt Ioan Cant. fiindu-mĭ întocma ca un părinte», n'a cerut prin judecată de la el; ar fi şi dat, «dacă moarte nu l-ar fi luat aşa în grabă». — Concept.

164. 13 Mart 1794. Ianachi Cant. Vistierul se îndatoreşte a da actele «moşii Ĭorniţiĭ, de la Ţinutul Sorocăĭ».

165. 22 Mart 1794. Mihail Costandin Suţ[u]-Vodă, pentru procesul luĭ Ianachi Cantacozonò biv Vel Vistier cu Căpşeştiĭ. Iscălitura Domnuluĭ. Pecete ovală cu chinovar: «Io Mh. C. St. *(sic)*.» «A. Donič Med. proĭt.»

166. 23 April 1794. Un Armean, Iacob Trianco (iscălit armeneşte), iea în arendă «venitul moşii Căpreaştiĭ şi Purcăreştiĭ de la Ţinut[ul] Sorocăĭ, a dum. boeriuluĭ Ianachi Cantacozino biv Vel Vistier».

167. 23 April 1794. Arendare a moşiilor Vistieruluĭ Cant. la Ţinutul Lăpuşna: Săngera, Calfa, Semogeniĭ, Berhoiul, Puhoiul. «Şi, fiindcă aceste moşiĭ sănt în parte loculuĭ de ğos, feriască Dumnezeŭ, din întămplările vremilor spre stricari păciĭ, cănd nu vom putè căuta de venitul acelor moşiĭ», etc.

168. 8 Iulie 1794. «Vasili Botianul vat[a]v» arată că, avînd moşie la Coşerniţa (Ţinutul Soroca), «ĭ-aŭ umblat în triĭ bătrănĭ», făcuse schimb cu Ianachi Cantacozinò. Acum are pricină cu cumnatul săŭ, Cluceriul Ioniţă Ganea. Pomenită moşia Roşuoriĭ, la Neamţ. Pecete cu o pasere, coroană şi «Vs. Bt., 1790».

169. 16 Iulie 1795. Un Broştean vinde «poamile» dintr'o

livadă «luĭ Ștefan a Diiaconiții din satul Rădășenii, fiindcă, de mare nevoe a lipsiĭ de păine ce avem, și vănzare în vite nu era, am văndut acele poamă», cu 15 leĭ, «pentru hrana copiilor mieĭ».

170. 1[iu] Octombre 1795. Diata luĭ Ianachi Cant. Vistierul. Dă moșiĭ fiilor Nicolachi, Iordachi, Costandin și Mariuța. Între Țiganĭ: Andriĭ Čușul, Șteafan al Bolocaniĭ, Ion Jompa. Lucrurĭ: «o harșà de argint și cu rahtul eĭ cel maĭ greŭ..., un raht maĭ prost... Din straie, un contăș negru cu postav blănit cu nafea, o ghiordei galbănă cu sănğap noŭ, o dulamă cu antereŭ stambolșalisă albu, o ghiordei postav sadea, un biniș șal căptușit cu maltin, alt contăș blănit cu nafè după cel bun..., o saià și cu antereu eĭ de citarie, de vară, un ğar turungiŭ, și alt ğar după ačala, fiștichiŭ, o ghiordei cu norcă..., doaî părechĭ čacșărĭ noĭ... Un ğar vănăt, cari esti al mieŭ, osăbit de unul albu al Mariuțiĭ, ačala l-am dăruit Mariuțiĭ... Triizăcĭ de bucăț de farfurie pentru masă... Boi fiind numaĭ pentru plugurile hraniĭ casăĭ ș[i] a dărvarilor.» Urmează partea fiuluĭ Ioniță. — Iscălitură; pecete cu vulturul bicefal într'un scut ținut de doĭ leĭ și terminat cu o coroană cu cruce. Ca martur se află și «Chiril arhimandrit Rîșcăĭ». — O traducere germană (după moarte) se face la Cernăuțĭ în 1807.

171. Τιμιώτατε καὶ εὐγενέστατε ἄρχ. πρώην βιστιάρη Ἰωαννάκι Κανταχουζηνέ, ἡμέτερε προσφιλέστατε, τὴν εὐγενείαν της προσφιλῶς ἀσπαζόμενοι, ἡδέως προσαγορεύομεν διαφυλάττοι αὐτὴν ὁ ἅγιος Θεὸς ἐν ὑγιείᾳ καὶ εὐημερίᾳ μετὰ μακροβιότητος ὡς ἐφίεται. Τὸ ἀπὸ ε'-της τοῦ τρέχοντος προσφιλὲς ἡμῖν γράμμα της ἀσμένως ἐλάβομεν, καὶ ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ ἐφετῇ ἡμῖν ἀγαθῇ ὑγιείᾳ της· εἴδομεν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ: ὅθεν καὶ δὲν ἐλείψαμεν ἀποκρινόμενοι διὰ τοῦ παρόντος νὰ τὴν πληροφορήσωμεν περὶ τῆς ἐπιστροφῆς της εἰς τὸ ὀσπῆτι της εἰς Σουτζάβαν, ὅτι ἠμπορεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ νὰ καθήσῃ ἐκεῖ μὲ κάθε λογῆς ἄνεσιν καὶ ἡσυχίαν της, μὴν ἠμπορῶντας νὰ τὴν ἐνοχλήσῃ τινὰς ἄνευ εἰδήσεως μας· ἄνευ πάσης ὑποψίας λοιπὸν ἐπιστρέφουσα, ἐμπορεῖ νὰ ἐφησυχάσῃ εἰς τὸ ὀσπῆτι της: τὰ δὲ ἔτη της εἶεν πλεῖστα καὶ εὐτυχῆ.

Τῆς εὐγενείας της ᾳψμε, Ὀκτ. 1 β'-τῃ
δοῦλος ἀγαπητός: Ἀλέξανδρος Μορούζης.

Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι πρώην Μεγάλῳ Βιστιάρῃ Ἰωανάκι Καντακουζηνῷ, ἡμετέρῳ προσφιλεστάτῳ, εὐτυχῶς.

Pecete octogonală, cu coroana și: Αλξδ. Μρζη, 1777[1].

172. 26 Octombre 1795. Ianachi Cant[a] Vistier către «al mieŭ iubit ca un frate și cumnat», Lupul Balș biv vel Spatar. «Boala întru cari mă aflu de 30 zili pătimind la pat supt obial, m'aŭ adus tocma la starea cea maĭ de pi urmă, unde nu sănt vrednic din patu a mă mișca. Cordonul fiind închis, a veni doftor aice nu să poate. La Iaș, la Șmilțu am trimis și l am rugat distul, și n'aŭ priimit să vie. Eŭ ca să mă urnesc din patu, nu pot, la starea č-am ajunsu, pentru ca să viŭ la Eș, să mă caute doftoriĭ. Iată că aŭ rămas aicea să pieiŭ necăutat. Pentru numile luĭ Dumnezăŭ mă rog, frate, fă orĭce chip veĭ ști, și doar veĭ putè să-m triimiț pe unul din doftorĭ: Volfi saŭ Șmilțu, iar altul nu, și să-ĭ plătescu cu toată mulțămita pentru osteniala ce va faci. Iar, dacă veĭ vidè că nu và nič unul dintr'amăndoĭ să vie, atuncea mă rog fă rugăminte cătră prè-înnălțatul stăpăn ca să aibă poroncă unul dintr'aceștiia să vie să mă caute, și să-ĭ plătescu orĭcăt mi-a ceri. Și, pentru plata menziluluĭ cu cari ari a veni doftorul, căt va fi, se va da de la triimis[ul] acesta. Numaĭ mă rog, cu un čas maĭ înnainte să poată proftaxi doftorul aice. Căč acmu văd că s'aŭ sfărșit toate.—Dumitale ca un frate și slug[ă]: Ianachi Cant[a] Vistier. [Autograf:] Boala esti tuse cu vătămare plămănilor, și, cum m'ar putè aduci la stare ca să potŭ mergi la drum, m'aș rădica împreună și aș mergi acolò să mă cautŭ, că aice esti piste mănă.»

[1] «Prea-cinstite și de bun neam d-ta biv Vistier Ianachi Cantacuzino, al nostru prea-iubit: îmbrățișîndu-te cu dragoste, ne rugăm din toată inima să te păstreze Dumnezeŭ sfîntul în sănătate și voie bună anĭ îndelungațĭ, cum doreștĭ. Scumpa d-tale scrisoare de la 5 ale luniĭ trecute am primit-o cu plăcere și ne-am bucurat pentru plăcuta nouă sănătate a d-tale; am văzut și cele cuprinse în ea; pentru care nicĭ n'am lipsit a-țĭ răspunde prin cea de față, ca să te înștiințăm, în privința întoarceriĭ d-tale acasă la d-ta în Suceava, că poțĭ să te întorcĭ și să staĭ acolo în toată voia și liniștea, căcĭ nimenĭ nu te poate supăra fără știința mea. Decĭ, fără nicĭ-o bănuială întorcîndu-te, poțĭ să te odihneștĭ în casa d-tale: iar aniĭ d-tale să fie foarte mulțĭ și ferícițĭ.

Al d-tale rob cu iubire: Alexandru Moruzi. 1795, 12 Octombre. (Adresa.)

173. 27 Novembre 1795. Iordachi Cant. însemnă hîrtiile de moșie ale răp. tatăluĭ săŭ, pe care le-a primit el.

174, 18 Ianuar 1796. Ἄνθιμος ἀρχμδ. Π[οπράτων] către Tudurache Čure. «Pentru șapte sute cincĭzăcĭ de leĭ banĭ, ce sănt să s[ă] dea la fericitul patriarhul, că nu pot ca să eŭ pe banĭ, fiindcă este altul maĭ mare decăt mine, decĭ dum. veĭ lua osteneală, împreun[ă] cu baniĭ, și veĭ merge la Iaș, la ipi-[t]rop a fericituluĭ patriiarhu, carel[e] șade la Galata, și de acolò va lua sfărșit trebuința.»

175. 2 Iulie 1797. Eleni Cant. arată că a luat 500 de leĭ «de la dumneiĭ mama cucoana Vistiereasa, din baniĭ zăstriĭ mele č-aŭ fost rănduită prin diiată de cătră tatăl mieŭ Vistierul Enachi Cant.».

176. 29 Decembre 1797. Dumitrașco Stol. și Catinca Cant. arată că aŭ luat de la Spătarul Lupul Balșĭ restul de 1000 de leĭ, ce li se datorià din zestre și moștenire.

177. 1iŭ Maiŭ 1798 (?). Διονύσιος ἀρχιμανδρίτης Γαλατᾶς arată că a primit niște banĭ pentru moșia Săveștĭ de la moștenitoriĭ luĭ Dinu Cantacuzinò Vistierul, după făgăduiala ce dase acesta patriarchuluĭ Avramie de Ierusalim.

178. 2 Maiŭ 1798. Ἄνθιμος ἀρχιμανδ: Ποπράτων dă sinet «dumnaeĭ cucoana Mărioara Vistiereasa», pentru moșia Săveștĭ.

179. «Un Cernăuțĭ, 799 (1794?), Maĭ 21/10.» Către Ienachi Cantacuzino Vistier. «Pentru copiile ci mi-aĭ trimăs, ci sănt scrisă lătinești, căutăndu după poroncă și matcile lor, și posluduindu-să di dumnaluĭ Beriș canțălistu și di dumnaluĭ Reini, iar[ă]șĭ canțălistu, s'aŭ aflat asămine cu matcile și s'aŭ plătit și tacsie la Vistirie împărătească ... Sineturile a matcilor celor lătineștĭ, care sănt prifăcute pi moldovinii ... Răvașul și altile ci aĭ scris cătră domnu baron Balșĭ, să vor urma.» Pomenit: «Ionițĭ Volcinschiĭ».

180. «Sučava, la 21/10 Fevruar 1800.» «Mărturie» de la «k.k. maghistrat Suceviĭ» pentru o proprietate a luĭ Coste Voinovicĭ.

181. 22 Februar 1801. Iordachi Cant. Ban arată că a primit 3.617 leĭ de la «dumneiĭ mama cucoana Mariuța Vistiereasa Cant., din cincĭ miĭ leĭ ce am să iaŭ prin diiată».

182. 28 Februar 1801. Costandin Alixandru Ipsilant Voevod, către «arhimandrit Dorotheo, starițul sfintelor măn[ăs]tirĭ Niamțul i Secul». Grigore Cluceresc[u] arată că are baștină «în moșiia Puhoiul de la Țin[u]tu Orheiuluĭ»: i se vinde partea, «în vreme ce jeluitor[iul] nu era de vărstă, și încă să afla la Țarigrad», luĭ Ienachi Cant. Vistierul. Ceruse de la «Spatarul Lupul Balș, epitrop casăĭ Vist. Ianachi Cant.» să răscumpere partea sa și a celorlalțĭ. Moșia fiind dăruită la mănăstire, să arăte actele. Saŭ să trimată «la măn[ă]st[i]re Văraticu, undi iaste fiica răposatuluĭ, călugăriță» Pecete pe ceară în afară, din 1799: «Io Cst. Vv.».

183. 15 Mart 1801. Iordachi Cant. Ban dă sinet pentru 1.383 de leĭ «dumneiĭ mama cucoana».

184. 24 Ianuar 1802. Judecata luĭ Ianachi Cant. Vistierul cu «Căpșăștiĭ, la pricina moșiilor schituluĭ Broștenii i Căbujăĭ». Se presintă la Divan contra Vistieruluĭ «Gavril Capșa fečor luĭ Chiric Capșa i Toader Galeri, gineri luĭ Chiric Capșa și cumnat[ul] luĭ Gavril Capșa, răzăș de moșie Bărgăeniĭ de la Țint. Suceviĭ, i Gheorghi Broștanul, fičor luĭ Costache Broștanul». Ștefan Capșa, «unchiŭ al lor», dăduse schituluĭ, «de dănsul urzit, o moșie Stroeștiĭ i niște părțĭ din Lețcanĭ» și Țiganĭ din Broștenĭ, «și cincĭ dughenĭ în tărgul Botoșaniĭ». El lasă epitrop pe Vistier, dîndu-ĭ satul Căbujiĭ și 500 de leĭ. Acesta usurpă. Se aduce un răvaș de la Vistier, din 1775, 11 Iulie, cînd era Stolnic. Ștefan avuse frațĭ pe Chiric și Arhip, cărora li lasă satul Bărgăeniĭ. — Vistierul înlătură pe Broștanul, pentru că moșia fusese vîndută de «moașa luĭ, mama tătăni-săŭ». «Acolò unde este schitul fiind și sat, nefiind cu cuviință la rănduiala petreceriĭ călugăreștĭ de a fi schitul în sat.» Se dă dreptate Vistieruluĭ. Iscălesc Ioan Cant. Vel Logofăt, Dăpaste vel Vornic, Costandin Balș Vel Vornic. Mateĭ Costin, condicar.— Copie contimporană.

185. 3 Septembre 1802. Inventariŭ al averiĭ luĭ Costantin Rosăt biv vel Logofăt, ce se desparte de soția luĭ. «1 ușă cu oblăncile îmbrăcate cu argint, însă și poliite..., 1 harșă cu cabarile de argint, iarăș poliite, 1 harșă cusută cu sirmă... 2 capoturĭ, 1 chemeși *(sic)* cu fir... 1 perdè de ghermesăt

cu puĭ de fir». Între Țıganĭ: «Toade[r] Petre condurar, Savina, Coste Pemin *(sic)*, ce-ĭ zăc şi Buduhoiŭ, pe care d[u]m-[n]ei Medlč. îl arată că ar fi Catargiesc, adică a fratiluĭ dum[i]sali Spatr. Iordachi, şi n'aŭ dovedit..., Gheorghe Paparic, chitar, Grigoraş Čumule». Vite: «3 epi a fiiuluĭ dum[i]-sali Vasăli, ci i-aŭ fost dăruite de unchiul săŭ Banul Ioniţă Rosăt». «Alte lucrurĭ: 14 talgire cos[i]tor, 94 cărţĭ: 36 franţuzăştĭ, 37 nemţăştĭ, 21 greceştĭ.» — Se primeşte foaia de zestre a soţieĭ, Maria, din 1779, iscălită de «maica dum[i]-sale răposata Spătr. Iliana Catargioae». Fiiĭ sînt Vasăle şi Costandin; altul, Mihaĭ, călugărit ca Mina, murise. — Copie.

186. August 1803. Alexandru Moruzi hotăreşte în procesul luĭ Ienachi Cantacuzino cu familia Capşa. Pecete rotundă, cu chinovar. Miniatură, foarte urît făcută.

187. 20 Septembre 1803. Hotărîre domnească în procesul dintre Teodor Balş biv Vel Păharnic şi «cumnată-sa Ecaterina Cananò», pentru averea rămasă de la Toma fratele luĭ Toader şi soţ al Ecaterineĭ. — Copie.

188. 23 Iunie 1804 Alecsandru Costandin Moruz hotăreşte în judecata moştenitorilor luĭ Ion Gherghel cu a doua soţie a acestuia. El lăsase moşia Doroşăuţiĭ, în Bucovina. — Copie nouă.

189. «Cernăuţĭ, Noemvrie c. noŭ 1807.» «Contractŭ» pentru veniturile moşiilor Malitiniţa şi Uşuhlıbul, «între dumnalorŭ večniciĭ stăpânĭ acestorŭ moşiĭ, dumnaluĭ Iordachi Cantacozinò Sărdar şi dumnaluĭ Neculaĭ Cantacozinò, fii răposatuluĭ Vist. Ianachi Cantacozinò, şi anumi între dumnaluĭ Vornicul Dimitrie Sturza, ca un rănduit epitrop şi deplin vichil a numiţilor maĭ sus, de spre o parte, şi între dumnaluĭ ğupănul Cantal Zericovicĭ, cumpărătoru venituluĭ acestor de maĭ sus arătate moşiĭ, de spre altă parte». El arendase încă de la răposata Maria Cantacuzino, mama celor doĭ fraţĭ, în 1801. Arendaşul iscăleşte armeneşte. Marturĭ: Mihalachi Cernianschi, «Veniamin Mitropolit Moldavieĭ, epitrop» (pecete lungăreaţă, cu un scut purtînd iniţialele V. M. M. supt o coroană, între cîrjă, cruce, soarele şi luna; jos, data de

1799). «... Balş Vornic epitrop» (pecete cu coroană şi stea). — Întărit de autorităţile din Iaşĭ şi de Agenţia de aicea.

190. 26 Octombre 1808. «Răzăşiĭ din moşiia Moineştĭ de la Ţănutul Bacăuluĭ» vînd luĭ «Dimitrachi Avram, răzăş, cu tovarăşiĭ dumisale Iordachi Alecsandri şi Filip Dimitriu, orănda di pi tot hotaru Moineştiĭ, din cincĭ madeli, adecă de vinu, ce vor putè dumnealor vinde, i rachiŭ, păscăriia, căsàpiia şi dijma păcuriĭ, di pi tot hotaru Moineşti, din zăci săptămănĭ una, adecă noaî săptămănĭ lăcuitoril[o]r şi una dum[1] orăndătorilor, cu tocmală plăcută de cătră toţĭ răzăşăĭ, să ne dè dm[1] triĭ miĭ leĭ într'un an de zile... Nicĭ-unul dintre noĭ saŭ dintre alţĭ lăcuitorĭ ce şăd în Moineştĭ şi înpregiur pe acest hotar, să nu îndrăzniască a vinde măcar de un ban rachiŭ saŭ vinu, să să taie carne şi să văndă peşte, cum şi la dijma păcuriĭ să facă vre-o păgubire... Cum şi pentru ceĭ străinĭ ce vor veni de pi afară cu băuturĭ ca să văndă acolo, să fim datorĭ cu toţăĭ numaĭ de căt a-ĭ propi pe uniĭ ca aceia.» Şese iscăliturĭ, şi apoĭ a luĭ «Toader Chetriar[u], răzăş».

191. 1812. Arătare a Mitropolituluĭ [Veniamin], pentru «acest Ioan Cant.», care, la vrîsta de 17 anĭ, a venit «aicea la S. M. Neamţul», şi *s'a tuns în mantie,* cu voia tătăluĭ săŭ şi după însăşĭ călduroasa sa cerere, de stareţul Sofronie. «Apoĭ, nu după multă vreame, viind eŭ la sf[ă]nta mănăstire, şi arătîndu-să numitulŭ la mine, me-aŭ făcut rugăminte să-l iaŭ pre lîngă mine, şi, văr premare fiindu-mĭ cu rudeniia[1], n'am trecut cererea luĭ, ci cu voia stareţuluĭ l-am luat» la Huşĭ, unde era episcop. Dar fuge de acolo în Bucovina. Adus la el cînd era acum Mitropolit — «după ce (cu nevrednicie) am trecut la Scaunul S. Mit.» —, fuge din noŭ. — Copie.

192. «Iaşĭ, 1814.» Scarlat Callimachi-Vodă, pentru Spatarul Neculaĭ Cantacuzinò, în proces cu fratele luĭ, Sărdarul Iordachi, supus rusesc. «Pretenţiile... plenipotent.» «Înfăţoşare ce aŭ avut înnainte Domnieĭ Mele, faţă fiind şi gheneral-consulat Rossieĭ.» Fratele lor maĭ mare e Banul Costandin.

[1] Veniamin era fiul Marieĭ Canta, sora luĭ Iordachi, tatăl acestuĭ Ioan.

193. 24 Maiŭ 1814. Învoială între Neculaĭ Canta şi sora luĭ: «Evghenie monahie Canta».

194. 7 August 1816. «Jos. v. Praun», «Braon inginer» se învoieşte a face o «hartă» luĭ Neculaĭ Canta, cu preţul de 50 de galbenĭ.

195. 1818. Învoielĭ de lichidaţie între ceĭ treĭ fraţĭ Cantacuzinĭ.

196. 26 Maiŭ 1819. Zapis al răzăşilor de la Bučumĭ, între cari: Vasăli Mititialu, Neculaĭ Costachi, Ion Sărăcuţă, Ştefan Isaicu, Ioniţă Moisa.

197. «Însămnare di căti lucrurĭ libsăscu din izvodu cu Ghiorghii Bontăş, din sama luĭ Ghiorghii Eftimi; 1821, Mart 7... Şăsă păhăruţă di rachiŭ... Doaî furculiţă proasti di os, o steclă di apă..., un băhar di vin, di cristal.» — Altă listă: «şăsă cărţĭ..., triĭ salteluţă..., triĭzăcĭ ş[i] cincĭ farfuriĭ, cu o chesă di čorbă..., patru farfurioare di steclă, una zăharniţă di marmură, cincĭ garafi di vin pentru masă, doaî chesăli di dulceţĭ..., unu sfeşnicu..., o părechi mucăr[ĭ] cu tăblăluţăli lor, patru ibrici di cafè, un săpit cu cheli îmbrăcat..., doaî mesă di cărţĭ cu postavu îmbrăcate, patru perdeli di cit cu fărpăralili lor la fereştĭ, unu măcat cu fărbăraua luĭ di cit..., triĭsprăzăci scauni, însă unu îmbrăcat cu adămască vechi, patru perin[ĭ] di păreti..., una căţue..., unu scaunu di sfeşnice..., doaî tăblali di cafè ş[i] cu dulceţĭ, şăsă lingurĭ, şăsă furculiţă di tumbacu şi triĭ cuţăti di os, triĭ feţă di masă.»

198. 23 Februar 1827. Listă de lucrurĭ: «2 canapele marĭ, îmbrăcate cu cit, 25 scaune îmbrăcate cu cit, 6 jilţurĭ tij cu cit, 1 masă pentru cărţĭ, cu postav; 1 dulap pentru strai (garderob), 1 paravan, 4 ţăviĭ de alamă cu olincă (?) pentru maşăna cè..., 27 dogĭ. de casă, 15 dogĭ de ciubăr..., 1 grătăraş..., 18 butelcĭ negri, 14 şăpurĭ de burcut..., 1 chisă di čorbă..., 1 frigare di cafè, 2 fănari de droşcă, 1 răşniţă de cafè..., 2 oglinzĭ cu lădiţă..., 10 păhară di crişțal, poleite cu aur, 5 ceşte de cafè cu şăs[e] farfuriori, 1 tigăiţă..., 1 zaharniţ[ă]..., 1 şăpăşur cu vacsŭ, 6 cutiĭ di doftoriĭ, 1 felbară di cit..., 1 părechi călămărĭ de crişțal cu scăueş roş, cu clopoţel, 1 călămărĭ de crişțal cu scaunaş verde..., 1

časornic di masă..., 9 scripţĭ di perdè..., 1 forfecĭ pentru hărtii..., 1 maşănă de cafè cu toati ali eĭ..., 3 ibricèle pentru cafè, de lut..., 3 cheptari di pică stricate..., 2 părechĭ izmeni olandă, bune..., 2 cămăş pănză..., 2 trăgătorĭ di čoboti, 2 cutiuţă cu chibriturĭ..., 5 stecluţă cu *eau de la Chine*», etc.

199. 27 Mart 1827. Plîngere a luĭ «Şmil Focşenian, supus aus[triecesc] din Fălticenĭ», care cumpărase pe şepte anĭ venitul moşieĭ Săveştĭ de la Aga Costandin Canta. După moartea acestuia, în Basarabia, fratele luĭ, Neculaĭ, vrea să-l scoată pe Şmil din arendă.

200. Lemberg, 3 Octombre 1827. Librarul Wild către [Nicolae Cantacuzino]. I-a trimes Walter Scott şi un «Bibliomappe». «Je l'ai adressé à l'apothicaire de Bottuchan... Il se trouve au paquet expédié le 2e de ce mois une incluse à Monsieur de Bouxanesko[1], contenant la même continuation de la Bibliomappe.» Îĭ recomandă cîteva cărţĭ cu privire la Napoleon, un roman şi *La femme ou les six amours*.

201. 1827. Chitanţă de legător din Cernăuţĭ, pentru cărţĭ primite de la baronul de Balş [Vasile, din Bucovina][2]. Se numeşte *Voyage autour du monde*.

202. C. 1830. «Catagrafie de numili lăcuitorilor şi a hrisovoliţălor, a vierilor i a breslaşălor din satul Joldeştiĭ şi Potropopenĭ» : Dumitru Moroşanu, Pricopii Crap, Petre Bărlianu, Costantin Traian, Ion Ungurianu, Mihaĭ Murariŭ,

[1] Spatarul *Iordachi* Bucşănescu, deosebit de Costachi, care ţinea pe Catrina sora luĭ Iordachi Drăghicĭ (*Arhondologia Moldoveĭ* de C. Sion, Iaşĭ, 1892; p. 46). O astfel de căsătorie, în 1810, cînd Iordachi Drăghicĭ n'avea nicĭ-o trecere politică, pe cînd Costachi Bucşănescu era dintr'un mare neam muntean, dezminte şi maĭ mult aserţiunile luĭ Sion asupra originiĭ luĭ Drăghicĭ (de altminterea, Sion nu ştie nicĭ numele tatăluĭ luĭ Iordachi, care se chema— v. Manolachi Drăghicĭ, *Ist. Moldoveĭ*, II, p. 258 — Dimitrie, şi nu Nicolae). Un Sandul Bucşănescu a fost la 1759 epitrop al mănăstiriĭ Pantelimon, în Ţara-Romănească (vol. V, p. 500, nº 81), era Stolnic. El ţinea pe Ilinca, fata luĭ Radu Creţulescu (*Gen. Cantacuzinilor*, p. 375). Sandu a fost şi capuchehaie la Constantinopol (p. 126). A fost şi Păharnic, înnainte de 1774 (vol. I-II, p. 236). Iordachi îĭ era poate fiŭ, venit în Moldova cu vre-un Domn.

[2] Boierul bucovinean învăţat care studiase la Viena şi era «liber cugetător» (*Ist. lit. rom.*, II, pp. 21, 26).

Gligoraş Vătămanu, Dumitru Burluţă, Gligoraş Sămionel, Pintileĭ Ştirbu, Toader săn Cătana, Gheorghe Boghian, Ştefan Floce, Gheorghe Băşcă, Neculaĭ a Contoai, Vasile Părle, Ion Boŭ-Bătrăn, Dumitru Botez, Gheorghe Căptuşanu, Mariia Puricuţa, Toader Gămăliaţă, Neculaĭ Suvac, Hăncianu Ştefan, Vasăli Bufencu, Ştefan Roşcănianu, Andriĭ Hobzeĭ, Luchiian Hobzeĭ, Marcu Lăsăciuc, Ion Petciuc (aceştia din urmă între «hrisovoliţĭ»).

203. «Cernăuţĭ $\frac{3 \text{ Iulii}}{20 \text{ Iunii}}$ 1830» Vasile baron Balş către Nicolae Cantacuzino. *P. S.* «Dumnezeescululĭ părintelui Mitropolitului adu-ĭ, mă rog, închinăciunile mele cele maĭ adăncĭ şi maĭ fierbinţĭ şi că şi ţărina mè îĭ va fi afierosită, îl va evlavisi şă-l va iubi. Jălescu pe pămănteni, şi maĭ anume pe boerĭ, fără învăţăturĭ, fără ştiinţă, plinĭ de fumurĭ şi de amestecăturĭ: în locu să ştie ce trebue să facă, facu numaĭ aceia ce ştiu eĭ. Jălescu pe biata ţara, rămăind săracă de tot agiutoriul înţălegătoriŭ, orfană, şi maĭ vîrtos prădată de însuş boeriĭ ce să daŭ de protectoriĭ învăţăturilor, înţălepciun[i]: ispitimiile *(sic)*, luminele a Împărăţie Rusăştĭ, care stăpăneşte şi povăţueşte maĭ toată lume, va şti să apere pe biata ţară şi să o pue la stare cuviincoasă, cum şi pe aceştĭ neîndeletniciţĭ, leneşĭ şi ienicerĭ de boerĭ, — o parte a-ĭ trimite la ţară, să lucreze pămăntul, o parte la şcolĭ.»

204. C. 1832. «Atrebuturile cîte atîrnă la fieşticari secţie şi celelalte mesă a Visterieĭ. Sămeşiia Visterieĭ, samiş d. Spatar Vasile Alixandrì[1]. [Funcţionarĭ:] Iancu Drăghicĭ agiutoriŭ Sămeşieĭ Visterii[2], Iancu Alexandru ... Secţiia al 2-lea: 1. Iordachi Cheşcu.»

205. Bucureştĭ, 16 Octombre 1832. Chiselev către Postelnicul Nicolae Cantacuzino, pentru numirea acestuia ca membru al Divanuluĭ Suprem. «Si, pendant le cours de mon administration, j'ai pu vous être utile, je n'ai fait que vous rendre la justice qui vous était due, et le meilleur moyen de prouver combien vous l'avez méritée, ce serait certainement celui de vous consacrer au service de votre pays, dont l'avenir

[1] Tatăl poetuluĭ.

[2] Din Drăghiciĭ ceĭlalţĭ, dorohoienĭ (Sion, *l. c.*, p. 81).

ne saurait vous être indiférent Au nombre des améliorations administratives dont la Moldavie a été l'objet, la nouvelle organisation judiciaire réclame des hommes qui, par leurs lumières et la confiance de leurs concitoyens, puissent imprimer à cette partie du service public la marche satisfaisante et l'activité dont elle a si éminemment besoin.»

206. 8 Novembre 1834. «Epitropiĭ Învățăturilor Publice în Prințipatul Moldoviĭ», Mitropolitul Veniamin și un al doilea, arată luĭ N. Canta că l-aŭ numit de coleg. Iscălește și Gh. Asachi. Eĭ îl *doriseră de co-epitrop,* și îl numise Domnul.

207. «Iubite veri Nicolachi. Priimești, mă rog, un suveniri închisu în plicul alăturat: hrisoavele tîrguluĭ Bîrladul, unde veĭ găsi și daniia a doĭsprezăci boierĭ din cari cel maĭ de pe urmă iesti Vist. Iordachi Balș; cum și copie tuturor documentilor Bîrlădenilor, și, ceia ce voĭ putea faci, orĭ prin judecată, orĭ prin învoială, va fi a dum[i]tale . . . 1840, Dechemvrie 27. Plecată slugă: Balș Vor[ni]c.»

III.

A DOUA SERIE DE DOCUMENTE DIVERSE.

A. Documente muntene amestecate.

1. Gherghița[1], 25 Iulie 6980 (1472). Іѡ радꙋль воивода и гснь вьсеи землм оугрѡвлахїискои, снь старога влада воиводѣ, pentru Voislav и сь снови мꙋ и кꙋмнатꙋ си станꙋ . . ., ꙗко да им ест коркова ска понеж кꙋпи воислак ѡт дїакона гсвами ѡт петра, х аспри, и гсвоми простих кон. Тог радї им даде и гско ми да им ест вь ѡчинѫ и вь ѡхабѫ и ни ѡт когоже непотѫкновени по реч гсвами. свед[е]телїе («și cu fiiĭ și cı cumnatu-săŭ Stan . . ., ca să aibă toată Corcova, pe care a cumpărat-o Voislav de la diaconul Domnieĭ Mele, de la Petru, cu 600 de aspri, și i-a iertat Domnia Mea calul. Drept aceia i-am dat Domnia Mea ca să-ĭ fie de ocină și ohabă, și nime să nu ĭ supere, după porunca Domnieĭ Mele»). Boierĭ: Neagu Vornic (la p. 21, IV, nº 1, trebuie de suprimat decĭ Tudor, care e numaĭ sfîrșitul cuvîntuluĭ), Dragomir al luĭ Udriște, Cazan al luĭ Sahac, Neagoe al luĭ Borce, Nan мали дворник (așa trebuie a se ceti decĭ și *loc. cit),* Stan [al luĭ Tepe] Spătar, Piper Stolnic, Vlaicul Vistier, Vintilă Păharnic, Vladul Comis, Drăghicĭ și Jıtiian Stratornicĭ. — Monogramă cu roșu. Pecete peste hîrtie. Pergament. Proprietatea doamneĭ Ana Odobescu.

2. Bucureștĭ, 20 Ianuar 7089 (1581). Mihnea-Vodă. Nume: Jejeleică, Stăițeștiĭ, Hranul, Răduțul, Măneaza. Marturĭ: Mitrea Vel Vornic, Ivan Vel Logofăt, Dumitru Vel Spatar, Radul Vel Comis, Costandin Vistier. — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

3. Bucureștĭ, 19 Maiŭ 7091 (1583). Mihnea Vodă, pentru un Mihaĭ. Nume: Pătru Nășcăĭ, Lupșa, Bălgunea, Arsul, Micläuș, Baros. Marturĭ, boieriĭ din Novembre 1582 (Hurmuzaki, XI, p. 898). Scrie Nicălachiia. Monogramă. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

[1] Asupra acesteĭ cetățĭ, v. a mea *Istoria luĭ Ștefan cel Mare.*

4. Bucureştĭ, 11 April 7094 (1586). Mihnea-Vodă, pentru Miho şi Stoian, întărindu-li moşie la Corcova. Marturĭ: Iane Vel Ban (care lipseşte obişnuit din documente), Mitrea Vornic, Chisar Vel Logofăt (ca în 1585; vol. V, p. 173, n° 10), Pătru Vel Spatar *(idem)*, Paraschiva Vistier (fost Postelnic), Mih[a]lache Stolnic (fost Comis, înnaintat în locul luĭ Ioan din 1585), Radul Vel Comis, Iane Păharnic (iea locul luĭ Radul), Gheorghe Vel Postelnic. Scrie Lupul grămăticul. Monogramă. Pecete peste hîrtie. — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

5. Bucureştĭ, 1-iŭ Iulie 7102 (1594). Pentru Necula, întărindu-ĭ ocină la Corcova. Marturĭ: Mitrea Vel Vornic, Andreiŭ Vel Logofăt (rămîn şi în Septembre; v. vol. V, p. 290, n° 8), Pangrati Vistierul, — Spătar, Pan[ă] Comis, Sărbul Stolnic, Manta Păharnic (rămîn ceĭ treĭ şi în Septembre; *ibid.)*, Coci Vel Postelnic. Monogramă. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

6. Bucureştĭ, 4 Octobre 7103 (1594). Mihaĭ-Vodă, pentru popa Stanciul, întărindu-ĭ ocină la Corcova. Nume: Rainul, Corcodel. Localităţĭ: калѣ тѹркѹлов, прѹнїи нанѹлов. Marturĭ: Ioan Vel Vornic, Andriiŭ Vel Logofăt, Dumitru Spatar (Vornicul din 1597; v. vol. V, p. 291, n° 10), Costachi (Statachi? v. *ibid.*, p. 290, n° 9) Vistier, Radul Comis, Şărbul Stolnic, Manta Păharnic, Preda Vel Postelnic. — Monogramă cu roş. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

7. Bucureştĭ, 12 Iunie 7104 (1596). Mihaĭ-Vodă, pentru Nica al doilea Vistier, întărindu-ĭ Corcova. Nume: Creţul, Bărŭbulea, Bucur, Stănişor, Stănciucul, Bălaur, Oprea кнїлиганов, Puiul, Ionea, Samfira, Bunea Deareate, Bădole, Barbul luĭ Dumitru Sasul, Şterban, Radul Bouroşu, Petrecoe (femeie). Scutire за бирове им и за горщина за wвци и за волови («de birurile luĭ şi de goştina de oĭ, şi de ceară»). Marturĭ: Ioan Vel Vornic, Miroslav Vel Logofăt (în locul luĭ Chesar, din Mart; vol. V, p. 290, n° 9), Tudosie Vel Vistier, Calot[ă] Vel Spatar (în locul luĭ Negre), Stroe Vel Stolnic, Radul Vel Comis, Şerban Vel Păharnic, Preda Vel Postelnic. Scrie Crăciun. Monogramă cu roş. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

9. Fără loc, 13 August 7104 (1596). Mihaĭ-Vodă, pentru Nica al doilea Vistier, întărindu-ĭ moşia la Corcova. Nume: Negučoae. Marturĭ: Mitrea biv Vel Vornic, Chisar Vel Logofăt, Dumitru biv Vel Logofăt, Miroslav biv Vel Logofăt şi boieriĭ de la 11 Iunie precedent. Scrie tot Crăciun. — Monogramă cu roş şi verde. Pecete peste hîrtie. Pergament. Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

10. Fără loc, 28 Iunie 7106 (1598). Mihaĭ-Vodă, pentru Nica Vistierul, întărindu-ĭ moşie la Corcova. Marturĭ: boieriĭ din April precedent (v. vol. V, p. 174, n° 13). — Monogramă cu roşu. Pergament. Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

11. Tîrgovişte, 30 Decembre 7117 (1608). Radu-Vodă, luĭ Radul şi Stan, fiiĭ luĭ Ursu, pentru două pogoane de vie, în «dealul Urlaţilor», din ocina «broşteneascā», danie de la Papa Vistierul şi altă parte, cumpărătură pentru aspri gata. Pomenit popa Dobrot[ă]. Şi parte din ocina «stăncească», din дрꙋм крѣменек şi лакꙋл змїекꙋ, de la Momčan şi Grozav, fiiĭ luĭ Chiriiac, de la Voicil[ă], Dragole, fata luĭ Momčan. Şi ѡчна бльцек, de la Giurman. Cumpărare de la Neagovan pentru un cal. Şi în дѣлꙋл бобꙋлов, apoĭ de la Caraiman în dealul Miculuĭ. Se daŭ numele adălmăşarilor (алдьм[ь]шари). Vînzarea se face înnaintea «meghiaşilor din sus şi din jos». Divanul ca acela din vol. V, pp. 296-7, n° 17 (anul 1607), dar Lupul e Logofăt-Mare. Scrie Gherghi. Monogramă. Iscălitură domnească. Pecete peste hîrtie (pe care e scris, pe V°: «judeţ»). Pergament. — Comunicat de o studentă.

12. Tîrgovişte, 2 April 7128 (1620). Gavriil Moghila, pentru fiiĭ luĭ Ursul din Urlaţĭ, dîndu-li ocina din Fundeanĭ, partea luĭ Văsiiŭ. Nume: Şuma, Ananiia, pop[a] Vuia, Dobra fata мирликьк, nepoata лѡгьк, Dumitru Grănotă, Ranghela din Cheojdeanĭ, partea Albuluĭ Bălţiĭ, Banciul. Divanul ca în vol. VII, p. 166, n° 5 (dar şi numele Vistieruluĭ e lăsat în alb). Scrie Lepădat Logofătul. Monogramă cu roş. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Traducere «la şcoala măn[ăs]tiriĭ Colţiĭ», de «Chiriţă dasc[al] slov[e]nesc», pe la 1770-80. — *Idem*.

13. Tîrgovişte, 7 Maiŭ 7133 (1625). Alixandru-Vodă fiul luĭ Radu-Vodă, pentru Preda Văt[avul] şi Marga, întărindu-li

ocină la Bălceştĭ. Nume: Crăliţa, Bucul, Radul Văcăriţ[ă], Foşca, Coţbăţ, Belcea, Ion Fleul, Hamza Postelnicul din Tîrgu-Jiŭ (тръгги), Drămoxa (sat), Andronie din Prigorie, Brăilă din Drăgoian[ĭ], Radul Groşeĭ din Bibeştĭ, Noica din Colibaş, Călea din Negoeşt[ĭ], Păcul din Pojogeanĭ, Bălin din Miroslăveanĭ, Radul din Sătcel. Marturĭ, ca în 1626 (v. vol. V, p. 438, nº 6), dar Fiera e Logofăt (nu «fost»), Vistier e Vladul, Gheorghe e Vel Păharnic Scrie Idoxii gramaticul. — Monogramă cu roş. Pecete peste hîrtie. Pergament. Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

14. Bucureştĭ, 15 Iulie 1628. Alexandru Iliaş, pentru satul Bărăştiĭ. Marturĭ: Hriza Vel Vornic, Fiera Vel Logofăt, Trufandà Vistier, Miho Vel Spatar, Dumitrachi Vel Stolnic, Ramandi Vel Comis, Diiamandi Vel Păharnic, Condelo Vel Postelnic. — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

15. Bucureştĭ, 17 April 7137 (1631). Leon-Vodă, luĭ Nedelco, pentru o vie şi pămînturĭ în кръхул бобулвк, «pănă în apa Cricovuluĭ», cumpărate de la călugărul Mihail (калугерул) din Grindeanĭ, pe 2.00 de aspri gata, fiind marturĭ Sava Călugărul, «şi din Vrăbila Vasilie egumen, şi din Gherghiţă Liica şi Pascul şi Stoian şi Dragomiru Baştea». Alte pogoane sînt în Dealul Boboului, de la fiiĭ luĭ Dumitru Turcul din Bucureştĭ, cu zapis întărit de un cupeţ şi maĭ mulţĭ oamenĭ din oraş. Altă parte tot acolo, se iea de la Cocoč din Cepturĭ, cu aldămăşar un popă. Alt pogon, de la Stanŭciul Doroteaiŭ. Între vînzătorĭ, şi Pătru şi Vlad Durducă, Tudor Hrom, Andronie Vat[ah], Şutaianul Logofătul. Din ocinele: Dobromireasca, Mihăeleasca, Mălăiasca. Marturĭ: Stanciul Murguluĭ, Span *(sic)* Călugăruluĭ, Iano, Vladul luĭ Stae (стаек), Machidon, Durduč. Divanul: Miho Mare-Ban al Craioveĭ, Hriza Vel Vornic, Papa Vel Logofăt, Dumitraşco Vel Vistier, Pavlachi Vel Spătar, Gherghe Vel Stolnic, Costandin Vel Comis, Vasilie Vel Păharnic, Iuovce (ювбчьи) Vel Postelnic. Scrie Stoica gramaticul. Monogramă. Pecete peste hîrtie, cu şnur roş. Pergament. — Comunicat de o studentă.

16. Bucureştĭ, Februar 7147 (1639). Zapis al luĭ «Frăţilă fečorul luĭ Iosip». — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

17. Bucureştĭ, 12 Maiŭ 7147 (1639). Mateiŭ-Vodă, pentru pîrcălabul Necula din Glogova. Pomenite localităţile: Cordunul, Cărligul, hotarul Grăbovăţuluĭ, hotarul Jirovuluĭ; persoanele: Vasilie Spatarul, fiul luĭ Preda Spatarul, кнѕк за снь Nicăĭ Vel Logofăt, Safera, Manolia. Marturĭ: boieriĭ din 1638 (v. vol. V, pp. 442-3, n° 17), însă Hriza fostul Ban e acum Vornic şi Socol Stolnic (în locul luĭ Vasilie). Monogramă. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu.

18. Tîrgovişte, 3 Maiŭ 7150 (1642). Mateiŭ-Vodă, nepotul luĭ Basarab, pentru Necula pîrcălabul din Glogova. Pomenit Ţiganul Daviţa. Marturĭ, boieriĭ din 1643 (vol. V, pp. 181-2, n° 28), dar Clucer e Socol şi luĭ Dumitru Vornicul i se zice cu numele de familie: Dudescul. Scrie Lepădat Logofătul. Monogramă cu roş. Iscălitură. Pecete peste hîrtie. — Proprietatea d-neĭ Ana Odobescu

19 Tîrgovişte (вь на стол града Тргвищком8), 29 April 7160 (1652). Matheiŭ Basarab, pentru [Dobrin] Logofăt, fiŭ al luĭ Ghiorghie, nepot de fiŭ al luĭ Dobrin din Ungureĭ, întărindu-ĭ moşia Bărbăteştiĭ, din Olt. Pomeniţĭ «Baştea Ghiorghie Postelnic, bunul (дѣдю) luĭ Dobrin Logofăt», «Mitria fiul luĭ Ionaşco părcălab din Şterbeţ». Cumpărătura moşieĭ se face pe vremea luĭ Mihaĭ-Vodă, cu «aspri turceştĭ» (аспри т8рскы) şi cu «un cal bun». Se văd «cartea luĭ Mihail Voevod şi a luĭ Necula (некѕлек) Voevod, 7108 [1600], şi cartea răposatuluĭ Radul Voevod Şerban, 7111 [1603], şi cartea luĭ Gavriil Voevod, feciorul luĭ Simion Moghila Voevod, 7127 [1619]». До днїи радѕла воевод снь михнек воивода, кьда ест пришел гсдвѕем8 втораго кратї вь гспдства («în zilele Raduluĭ Voevod, fiul Mihneĭ Voevod, cînd a fost Domnia Luĭ a doua oară în Domnie»), se face întăiŭ pîră. Divanul: Ghiorma biv Vel Ban de Craiova, Radul Vel Logofăt, Ghinea Vel Vistier, Diicul Vel Spatar, Barbul Vel Stolnic, Costandin Vel Postelnic, Radul Vel Comis, Hrizea Vel Paharnic. Scrie «Mareş Logofăt Ghiorgiuvič». Pecete peste hîrtie. Monogramă cu roş. Iscălitura domnească. Pergament. — Comunicat de o studentă.

20. Bucureştĭ, Maiŭ (fără zi) 7174 (1666). Radul Leon-Vodă

către «Dobrin Cap. de Roșiĭ, feč[o]rul luĭ Gherghe Postelnic, nepotul luĭ Dobrin Log[o]fătul din Ungureĭ», dîndu-ĭ satul Ungureĭ. Hotare: «calea moriĭ», «calea Ungurilor», «un codru de loc din piscul Strămbeĭ», «vălceaoa Adăncație», «calea Boianuluĭ». I se daŭ din Divan cercetătorĭ: «Badea Capit. ot Nucet, i Tudor Peh. den Greč, i Neagoe Peh. ot Fălcoiŭ, i Staico Căp. ot Put[u]roas[a], i Șerbu iuz. ot Bălțaț, i Bărcan Ceaușul ot Mihileștĭ». Cîștigă Dobrin, rămîind pe adversariĭ săĭ, «Gherghe cu toat[ă] ceata lor [de «frațĭ de oč[i]nă»] den Crămpoia». Dar aceștia «nu s'aŭ lăsat, ci iar aŭ rădicat pără, al doil[e] rândŭ, și aŭ venit naintea Domnii Meal[e] la Divan, de s'aŭ luat leagea țărăĭ, 12 megiiaș jurătorĭ, pre răvașe domneștĭ, anum[e] ot Mih[ă]eștĭ Manea i Stănemir i Radu i Onciu Percean i Dančul, i ot Momiceanĭ Armean, i ot Ghimpaț Bușcan, i ot Șărbăneștĭ Manea steg[ar], i ot Corbul Vodan, i ot Tut[u]neștĭ Șerbu, i ot Bălțaț Bunea iuz., i ot Alămăneștĭ [scris: Alămăcheștĭ] Cr[ă]stea, i ot Stănislăveștĭ Dumitru, ca să jure Dan și Gherghe și ceata lor cu aceștĭ 12 megeiaș de cătră Dobrin Cap. pentru hotarul Ungureilor, cum nu iaste Strămba hotarul den ceput păn în sfărșit, pen *(sic)* în piscu, ce iaste hotarul pre vălčaoa Adăncaat[ă], și pentru codrul de loc, cum nu l-aŭ ținut nič moș[u]-săŭ, nič tată-săŭ, nič el, den zilele luĭ Mihaĭ-Vod[ă] până acum, nič să fie luat Dobrin Cap. dijma dă pre dănsul. Deč, căndu aŭ fostu la zi și la soroc, iară aceștĭ 12 megiiaș, eĭ s'aŭ strănsu toț deplin, fiindu ispravnic Stan vt. Postelnic, și aŭ socotit în tot chipul, și nič cum n'aŭ putut jura, ce aŭ dat ca să ție hotarul Ungureilor pre Strămba și codrul de loc să le ție Dobrin Cap. cu bun[ă] pač[e], precum am văzut Domnia Mea și cartea acestor 12 megiiaș și amăndooa răvașel[e] domneștĭ la măn[a] luĭ Dobrin Capit[anul]. Deč aŭ rămas Dan și Gherghe cu toat[ă] ceata lor den Crămpoia dă leage și de judecat[ă]. Drept aceaia am dat Domnia Mea lu Dobrin Cap[itanul] ca să-ș ție satul Ungureĭ pre seamne și pre hotară cum scrie maĭ sus.» Divanul și scriitorul ca la documentul din 6 Maiŭ, vol. V, p. 303, nº 49. — *Idem.*

21. 17 Iulie 1768. Adeverire «la măn[a] Sfinții Sale părin-

teluĭ egumen chir Gavriil de la sfănta măn[ă]stire ce să chiiamă Arhimandrit, dă aice dăn Bucureştĭ, unde să prăznuescu Sfinţiĭ Apostolĭ, precum să să ştie că, avăndu noĭ o moşie ce să chiiamă Căpreştĭ, ot sud Buz., care moşie o avem dă moştenire de la stremoaşă nostră, răposata Doamna Ilinca, la care moşie fiind şase părtaşĭ, fečoriĭ răposatiĭ Doamniĭ Ilincăĭ, decĭ trăgăndu-mă eŭ din Trăghič Spătar, ce este unul dăntr'aceştĭ 6 fraţĭ, stăpănesc eŭ partea moşă-meŭ, luĭ Drăghič, din Căpreştĭ, peste tot hotar[ul] Cantacuzineştilor, pă căt să va veni a şasea parte». O dă mănăstiriĭ. Iscălesc: «Mihaĭ Cantacuzino biv Vel Vistier adeverez», şi «Μανόλις Βατάτζης Ἄγας μάρτυς».— V. *Genealogia Cantacuzinilor* şi *Doc. Cantacuzinilor,* tabla. — Proprietatea d-luĭ Dobrescu, consilier la Curtea de Apel din Bucureştĭ.

B. Documente moldoveneştĭ amestecate.

1. 18 Februar 6991 (1483). «Ispisoc de la Dom[nul] Ştefan Voevod, care întăreşte luĭ Lazar Globnic a patra parte de Petiia cia Mare, cotunul cel din sus.» — Listă din 1805. — Comunicat de d. avocat Artur Goroveĭ, din Fălticenĭ.

2. Suceava, 20 Decembre 7027 (1518). Ştefan-Vodă, pentru Rodna şi sora luĭ, Anuşca, şi alţiĭ, între cari «Anuşca Bocănčoaie», coborîtorĭ din Oană Rodnicĭ, care trăia supt fiiĭ luĭ Alexandru-cel-Bun, — cari aŭ moşie la Petia. O vînd luĭ «Draguş de la Poartă», cu zloţĭ tătăreştĭ. Hotare: «heleşteul Baţculuĭ, părăul Muşiroiuluĭ . . ., o moviliţă, să numiaşte a Rujiĭlor». Martur: fratele Petru şi boieriĭ, nenumiţĭ. — Copie a uneĭ traducerĭ din 1803. — *Idem.*

3. 23 Iulie 7178 (1670). Raport către Marele-Logofăt, al luĭ Constantin Arapul şi Ieremia Ciocîrlie, pîrcălabiĭ Neamţuluĭ, pentru hotărnicie. Scrie un preot. Traducere grecească. — Comunicat de d. N. Apostol, profesor în Roman.

4. «U Vărtop, vă[lea]t 7179 [1671], Maĭ 9 dn.» «Nacul Stolnic» arată «că aŭ vinitu cu cinstitî carte Mării Sali Ducăĭ-Vodî Ion Pisoschie şi cu Levăţul şi Turcuman, să le socotim la satu la Vărtop, la vatra satuluĭ, şi la pomet şi

la livedzĭ. Decĭ am strănsu megiiaş fečorĭ de boerĭ şi omenĭ bătrănĭ... O parte ce să chiiamĭ parte ĭĭ Grecoia; decĭ acè parte aĭ Grecoia n'aŭ avrutu *(sic)* livedzĭ şi pomătu ca părţile celora fraţĭ, ce, pentru căce n'aŭ avutu livedzĭ şi pomete, i-am socotitu... O bucat[ă] de loc din gios de vatra satuluĭ, din del[a] crestături şi prea cumle (= culme) poddurilor, şĭ din crestăturĭ la o răchitĭ, şi din răchitĭ în făntăna Oştanuluĭ, şi din fă[n]tănĭ în sus, vale satuluĭ.» Iscălesc: «Pătraşco Botedzu, popa Nicolae de Vrătopu». — Comunicat de d. avocat Artur Goroveĭ, din Fălticenĭ.

5. Iaşĭ, 23 Ianuar 7185 (1677). «Dumitraşco Catacozin»-Vodă, către «Gligoraşco Rusul č-aŭ fostu Spătar», pentru plîngerea luĭ Ion Pisoschi contra cumnatuluĭ Gligoraşco Botedzu, la satul Băneştĭ. Acesta-şĭ dă partea luĭ «Ghiorghi Şeptelič Logofătul», cu vînzare ascunsă, ca «schimbătură». «Iaste maĭ volnic Pisoschi să o cumpere, căč sintu fraţ, decăt Ghiorghiţ[ă] Şeptelič.» «Necula Răcoviţ[ă] Vel Logft. uč.—Leca.» — *Idem.*

6. 8 April 7193 (1685). Vînzare de moşie către Vornicul Pisoschi. «Am întrebat şi de cumnatul mieŭ, pe Veličco, fratele soţuluĭ mieŭ, luĭ Ionaşco Levănţuluĭ; decĭ, neavăndu el putere, m'aŭ slobodzit să o văndu cuĭ oĭ putè; ce, fiindu dum[n]ialuĭ Ion Pisoschiĭ moşnean, o am văndut dumisal[e], înnainte dumisale Stolniculuĭ Abăza şi denainte Vorniculuĭ Ion Străceĭ..., luĭ Toderaşco snă Mălaĭ.» — *Idem.*

7. Iaşĭ, 2 Septembre 7237 (1728). Grigore Ghica-Vodă, către Radul Răcoviţ[ă] Vel Jit[niceriŭ], «că la Domniia Mea jălui boiariul nostru Toad[e]r Călmăşul, Vornicul de Cămpul Lungu, pe dum[nea]ta, zicăndu că, fiindu an cu hărtiili la Ţinutul Suceviĭ cu dumn[ea]ta, aĭ fostu dat dumn[ea]ta nişt[e] hărtiĭ unor oamenĭ streinĭ în ocolul dumitali 2 peč căte 1 ug, ş[i] 2 peč căte 1 leŭ, şi aĭ maĭ dat o hărtie de un galbîn unuĭ om, şi aĭ luat 17 p[o]t[ronicĭ], şi apoĭ li-aĭ scos aceste pecetluiturĭ la fičori Calmăşuluĭ Vornicul, ca să l[i] ià baniĭ, şi fičori Calmăşuluĭ i-aŭ căutat pe aceĭ oaminĭ, şi nu i-aŭ găsăt, şi, negăsănd pe aceĭ oaminĭ, aŭ rămas aceĭ banĭ rămăşiţă la Vist[e]rie, şi s'aŭ scos Toader Calmăşul

Vornicul cu aceĭ banĭ la lefil[e] chetrarilor, şi trage supărari. De cari lucru iat[ă] că-ţ scriem Domniia Mea să cauţĭ dumn[ea]ta să triimiţ aceĭ banĭ aicĭ cum maĭ curăndu; că, netrimiţind banii, ţ'a vini om g[o]sp[o]du de a plini bani. Iar dum[nea]ta cuĭ aĭ dat acel peč, saŭ fičori dumital[e], de le or fi dat, să trimiţ fičori dumital[e] să caute pe aceĭ oaminĭ, să-şĭ ià bani.» Adaus la urmă: «Însă fiind aşè cum jălui Toader Calmăşul». Fără iscălitură; pecete de ceară roşie, la adresă, cu bourul, iniţialele I Γ Γ W C *(sic)* şi data de 1726 (în cifre arabice). — Proprietatea d-luĭ Al. Callimachi.

8. 16 August 7240 (1732). «Toader Pisoţschiĭ, dinpreună cu soţul mieŭ Sanda, fata luĭ Volcenschiĭ», vînd parte din Hărtop «Molitviĭ Sal[e] preotuluĭ Mihălachie». «Şi noĭ, surorilea luĭ Toader Pisovschiĭ, ne-am scris numeale, şi am pus peceaţilea. Eŭ Safta Brăeeasca, eŭ Aniţa Şăptelıčoaia, eŭ Irina Topliţoia». De fapt, sînt numaĭ punerĭ de deget. — Comunicat de d. avocat Artur Goroveĭ, din Fălticenĭ.

9. 26 Septembre 7241 (1732) Vînzare de moşie cu «leĭ, banĭ noĭ». «Însă, pentru ţinterimul bisericiĭ, cătu-ĭ locul de biseric[ă], dac[ă] ar milui D[u]mn[e]dzăŭ să fac[ă] cineva biseric[a], să rămăe a pări[n]ţilor n[o]ştri poman[ă].» Nu vînd şi «omenĭ de Vărtop ce aŭ fostŭ de parte noastră». «Iar dintr'alţĭ omenĭ care s'ar găsi, să aibă dumneluĭ a-ĭ lua, să-ĭ fii dumisale drepţĭ vecinĭ... Cariĭ şi fraţiĭ noştri la moarte lor aŭ lăsat cu limbă de moarte, de nu om putè stăpăni noĭ, să vindem dumisale luĭ Vasili Brăescul, căcĭ şi dumneluĭ este tot nemul nostru.» — *Idem.*

10. 4 Novembre 7244 (1735). Înscris pentru o moară. «Şi cătă vamă aŭ fostu în moră, aŭ luat-o, şi, mora încă fiindu în sama luĭ, s'aŭ pustiit.» — *Idem.*

11. Iaşĭ, 5 Septembre 7263 (1754). Mateĭ Ghica-Vodă arată că Aristarho Hrisosculeŭ Vel Vistiernic a cerut să se aleagă «driapte ocinĭ şi moşiĭ ce are di pre moşul dumisali răpousatul Duca-Vod[ă] bătrănul [1], anume satul Trifeştiĭ, cu toate alte ho-

[1] Tatăl luĭ Aristarho era fiul uneĭ fete a luĭ Duca.

tară cătră Trifeştĭ ce sint la Ţinutul Niamţuluĭ, unde iaste aşăzaria dumisali». Se daŭ ca hotarnicĭ Ioanichie episcopul de Roman şi Vasilie Buhăescul Vel Medelnicer. Se află că «pe lăngă satul Trifeştiĭ sîntu lipite şi alte sate întregĭ, anume Movilianiĭ, ce sint alăturia cu Trifeştiĭ, pe din sus, şi Pădurianiĭ, ce sint între matca ča viache a Moldoviĭ săcĭ şi între Moldova ča cu apă; care să bate în capete cu Movilianiĭ şi cu Trifeştiĭ. Aşijdiria şi satul Čortăneştiĭ, alăturia cu Trifeştiĭ, pi din ğos, şi satul Popşăştiĭ, ce iaste alăturia cu Čortăneştiĭ, pi din ğos.» «Pără în matca Văiĭ Negre.» Pomenite satele Buhuceştiĭ, Brănişţiariĭ, Romăneştiĭ. «Li-aŭ ales şi li-aŭ hotărăt împreğur, şi s'aŭ încheiatu întru o stălpitură ... În malul uneĭ gărle săcĭ ... Drumul ce vine de la Roşiorĭ ... Dreptu gura săpăturiĭ ce tae drumul, dialul ... În budza văiĭ ... Pin hiriteĭ de stejar ... Şi în sfărşitul hiriteilor, unde est[e] în poiană ... Pe dălmă, alăturia cu rîdiul dumbrăviţiĭ ... Podul luĭ Dragomirŭ ... Pănă la mijlocul aceĭ racle de pămănturĭ s'aŭ pus piatră ... Pănă iasă în drumul ce vine de la Brănişţiarĭ ... În gura drumuluĭ, unde intră în dumbravă ... Drumul vechiŭ, carile din dzilile bătrăne acel drum aŭ îmblatu de la Brănişţiarĭ la Giuleştĭ ... Şi s'aŭ făcut şi doao buorĭ ... În zăpodiia Giuleştilor ... Drumul cel mare ce vini pe la Ğuleştĭ şi merge la Roman ... Încep a să bate în capite Romăneştiĭ cu Onceştiĭ ... Încep a să bate capul Onceştilor în coastili Romăneştilor ... Sfărşitul capuluĭ Onceştilor, unde să tălnescu cu Săcuianiĭ ... Prin buorĭ ... În dreptul puţuluĭ luĭ Vărnav ... Păn în sfărşitul capătuluĭ Buhuceştilor, unde să tălniaşte de-ş daŭ coaste cu Şofrăceştiĭ ... Tot spre răsărit, pin spărturĭ, la un buor ce s'aŭ făcut într'un ulmu ... Fîntăna ce să numiaşte Făntăna ča Riace ... Pe şăsul Văiĭ Negre ... Pe unde aŭ fost podul luĭ Marjă ... Unde să chiamă cornul alunişuluĭ ... Spre răsăritŭ, pe din sus de sfărşitul lozilor ... Piste bahnă ... Drumul ce merge la Tulbucă ... Drept în sus, bătănd capătul Popăştilor, ce bate în coastile Dragomireştilor ... O făntănă viache văruită ... Pin movila lungă, în vărvul moviliĭ ... În gura gîrliĭ morilor de la Tulbuc, care să chiamă Şanţu ... Între gărle,

într'un grind ... Spre pomeț» Divanul, scriitorul, înfățișarea și proveniența ca și la n[1] următor.

12. 10 Septembre 7263 (1754). Mateĭ Ghica-Vodă. Aristarho Hrisosculeŭ Vel Vistier arată că Ioanichie episcopul de Roman și Vasili Buhăescu biv Vel Medelnicer aŭ mers la Onceștĭ (Ținutul Neamț) și aŭ hotărît cumpărătura luĭ de acolo. Fusese șepte bătrînĭ în sat, «anume Vameșul și Niamișul și Dupniță și Stanca și Drăghiciŭ și Păun și Čortan». Răzeșiĭ au și mărturie, din 7209 (1700—1), de la «Toader Bogzia cel bătrăn și de la Ștefan Urichianul, căpitan de Curtianĭ», carĭ «li-aŭ făcut socotială pentru aleagiria niamurilor, arătînd pe fieștecare bătrîn în căte părțĭ s'aŭ împărțitu, pe fiĉori și nepoți lor, și cine să treĉ[e] de acel niam și carili unde iaste văndut și schimbăturĭ». Măsură, «făcăndu-l pămănturĭ căte de 12 paș, și pasul de 6 palme, din care s'aŭ venit pe un bătrăn căte 8 ogoară, 10 pașĭ». Întăiŭ se împarte *satul*, apoĭ «săliște s'aŭ măsurat deosăbit», aflîndu-se în ea «61 ogoară, 10 pașĭ, și ogorul iar de 12 paș, și pasul 6 palm[e], din care s'aŭ venit un bătrăn căte 8 ogoară, 10 pașĭ». Între răzășĭ: Toader Cenușă, Dumitrașco Bîlțul, Simina, Ștefana Pribiĉoaia. «Cincĭ pămănturĭ baștină din stălpul Stancăĭ; dară nu s'aŭ aflatŭ să aibă eĭ baștină în Stanca ... Stălpul luĭ Čortan; care stălpu, la măsura ce s'aŭ ales cănd l-aŭ cumpărat Duca-Vod[ă], l-aŭ socotit numaĭ 82 pămănturĭ, iară la măsura hotărătuluĭ de acmu, s'aŭ făcut de 88 de pămănturĭ bătrănul luĭ Čortan, cum și alțĭ bătrănĭ, fiindcă s'aŭ maĭ lărgitŭ acmu cămpul cu spărturĭ, cu curăturĭ, de cum au fost atuncĭ ... Sămința Maricăĭ, anume Năcuță diaconul și Toader Armanul ... Partia luĭ Ilie Prodan Drăgușăscul Comis, ce aŭ avut el di pe moșiĭ săĭ Bășoteștiĭ ... Li-am dat bini în vănzarea lui Prodan ĉ-aŭ văndut el Vorniculuĭ Iordachii Rusăt, și Vornicul Iordachii li-aŭ dat danie slugiĭ sali, luĭ Miron Gania». Duca-Vodă luase pămînturĭ la Onceștĭ, dînd în loc altele la Prăjăștĭ. «Să cade niamu luĭ Ducăĭ-Vod[ă] să cumperi.» Hotare: «între Săcuianĭ si între hliza dumisale Vistieriuluĭ ... Toader Scorțan ... Hliza Scorțanuluĭ ... Asupra unghiuluĭ luĭ Buruiană ... Supt dumbrăviță ... Și casa lor n'aŭ făcut-o

pe vatra sălıştiĭ, ce s'aŭ aflat făcute în delniță, afară din săliște . . . Nepriimind răziașiĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ satuluĭ pe Coceştĭ ca să între eĭ, Coceştiĭ, alăturia cu dânșiĭ în parte de ğos . . . Eĭ sănt cumpărătorĭ de la o vreme; nu sint baştină într'acel sat: pentru une pricinĭ ca ciaste i-aŭ deosebit pe Coceştĭ şi i-aŭ dat în parte de sus, fiind acolò locul maĭ largu, şi de o parte . . . Făntăna luĭ Chişcăbabă . . . Păn' în Zăpodie . . . Pe malul Zăpodieĭ . . . Şi s'aŭ făcut şi buoru într'un stejar, drept Durăitoare . . . În marginia sihletuluĭ, lăngă drum. În capul barculuĭ, din ğos . . . La o groapă de bordeiŭ ce să numeşte a luĭ Dănăilă . . . Pin cornul rădiuluĭ » Pomenit: «Niculaĭ Vărnav, ginerile luĭ Purice». Marturĭ: fiiĭ Domnuluĭ, Grigorie, Gheorghie, Nicolaĭ, şi boieriĭ: Iordachie Cantacozino biv Vel Logofăt, Manolachii Costachi Vel Vornic de Ţara-de-jos, Ion Bogdan Vel Vornic de Ţara-de-sus, Dumitraşco Păladı Hatman, Nicolachi Sucu Vel Postelnic, Vasili Rusăt Vel Spatar, Păladie Vel Ban, Nicolaĭ Caragia Vel Căminar, Iordachii Cant[a]coz[ı]no Vel Păharnic, Costachii Duca Vel Stolnic, Manolachii Ipsilandi Vel Comis. Ispravnic: Radul Racoviţă Vel Logofăt. «Scrisu-s'aŭ hrisovul acesta cu măna luĭ Ioan Gramaticul, sînŭ Pavăl Cămăraş.» Monogramă cu roşu. Pecete octogonală cu chinovar, avînd armele amînduror ţerilor. Splendid caligrafiat pe pergament.— Proprietatea d-luĭ avocat I. Ghica din Iaşĭ.

13. 26 Iulie 7266 (1758). Scarlat Ghica-Vodă, către ispravnicul de Roman, pentru plîngerea satuluĭ Văscaniĭ, «că sănt foarte încărcaţ cu biriu[l], piste neputința lor, arătăndu că aŭ căţva oaminĭ fugiţ, cariĭ nu-ĭ ştiŭ unde se află, şi biriul acelora aŭ rămas în spatele lor, şi staŭ să să ră[să]pască şi aceştia č-aŭ maĭ rămas . . . Să cauţĭ şi să-ĭ odihneştĭ dum., să nu fie supăraţ mai mult decăţ *(sic)* alţĭ lăcuitorĭ, să nu s[ă] maĭ jăluiască . . . Dımpreună cu vătămanul lor, să trimiţ dum. omul dum. pe la toţ aceĭ oaminĭ ca să-ĭ rădici cu tot ce vor avè eĭ, şi să-ĭ ducă iarăş la urma lor, să-ş poarte biriul.» — Pecete de ceară la adresă. — Comunicat de d. avocat Artur Goroveĭ din Fălticenĭ.

14. 28 Iunie 7267 (1759). Hotarnică la Hărtop. «Hotar[ul]

Petiiţiĭ . . . Din Onişor în capul unuĭ piscu . . . Să'ncepe din sus, de spre Hrasca, un părăŭ ce s[ă] slobode din pădur[e] prin mijlocul pomătuluĭ celuĭ mar[e]». — *Idem*.

15. 24 Novembre 7270 (1761). Hotarnică la moşia Hărtopul. «Hotarul Cruceresculuĭ... 2 părăuţă . . . Dănd-o în doî acè măsură, aŭ rămas parte din ğos a luĭ Ioniţă Pisoschii . . . Părăul satuluĭ . . . Fundul părăuluĭ Čorsacilor, din gura uniĭ roginĭ . . . Hotaru ci disparte Hărtopul de Huşĭ . . . Capul pămănturilor Huşuluĭ, di asupra stăncilor, în malul părăuluĭ Hărtopiĭ . . . În hotarul Huşilor . . . Hotaru di disparti Hărtopiia de Huşĭ.» — *Idem*.

16. 25 Septembre 7271 (1762). Grigorie Ioan-Vodă, pentru moşia «Licuşeştiĭ ot Sučavă» (în alt act: «Leucuşeştiĭ»). — *Idem*.

17. April 1776. Mitropolitul Gavriil, V[a]s[ile] Razul Vel Logofăt, Dimitri Sturdzea Vel Vornic, Ion . . . Vel Vornic, Ion Cant. Vistier, . . . Vel Vornic, Γεώργιος Χάτμανος, Νικόλαος Βεντ[ούρας] Ποστ., Ion Cant. (?) Vel Spatar, Ianachi Cant. Vel Ban adeveresc că Domnul lor, Grigore Alexandru Ghica, «încă din ceialaltă trecută Domnie a Mării Sale, avănd a Mării Sale banĭ daţĭ în datorie răpousatuluĭ Iordache Hrisosculeos, fiiul răpousatuluĭ Aristarh Hrisosculeos biv Vel Vistier, doaozăcĭ şi cincĭ miĭ leĭ, din capete nu s'aŭ dat Mării Sale nicĭ pănă acumu». Se cer baniĭ de la «clironom», «dumnealuĭ Nicolae Roset Vel Vistier, împreună cu ğupăneasa dumisale Zmaragda, sora luĭ Iordache Hrisoculeos biv Vel Vistier». Se face şi o dobîndă de 10.000 de leĭ; «şi dobănda de 15.000 leĭ ce aŭ rămas din capete, de cănd i-aŭ luat şi pănă acum, cariĭ nu s'aŭ plătit, s'aŭ făcut dobănda lor cap la cap, adecă, peste tot, treĭzăcĭ miĭ de leĭ». Îĭ oferă decĭ moştenitoriĭ moşiile luĭ Iordache, de la Ţinutul Neamţ, preţăluite numaĭ 15.000 de leĭ însă. Se daŭ actele şi, între ele, hotarnica, din 26 Mart 1785, a luĭ Leon episcop de Roman, Lascarache Roset biv Vel Spatar şi Grigorie Pitariul. «Aŭ maĭ lipit [aceştia] cătră acesti moşíĭ de sus numite şi o bucată de loc ce era drept domnesc. . . Aŭ făcut moviliţe semne, după hotarăle pe unde aŭ îmblat din vechiŭ.» Daŭ decĭ mărturie pentru ca aceste moşiĭ

«să-ĭ fie Înnălţimeĭ Sale şi fiilor Înnălţimiĭ Sale de acum înnainte drepti ocinĭ şi moşíí, cu tot venitul lor în vecĭ, după toati semnile şi hotarăle, să le stăpăniască Înnălţime Sa cu pace.» De-asupra, cîteva rîndurĭ turceştĭ, puse la data confiscăriĭ din 1777. — Originalul, proprietatea d luĭ avocat I. Ghica, din Iaşĭ.

18. 20 April 1776. Vasile Razu Vel Logofăt, Dimitri Sturdza Vel Vornic, Ion . . . Vel Vornic, . . . Vel Vornic şi . . . Vel Vornic arată Domnuluĭ că aŭ cercetat mărturia hotarnică a episcopuluĭ Leon de Roman, a luĭ Lascarache Roset biv Vel Spatar şi a Pitariuluĭ Grigori, pentru Trifeştĭ. «Fiindcă moşiile din parte munteluĭ ot Ţinutul Niamţuluĭ de apurure aŭ maĭ mult preţu decăt moşiile din parte cămpuluĭ, iar maĭ ales că, după cum iaste moşie Trifeştiĭ lăţită cu atăte sileştĭ împregur, alte moşíĭ cu anevoia pot să să adune şi să să facă una după cum sintu Trifeştiĭ, socotinţa noastră aşa aŭ dat», că face 15.000 de leĭ, «însă socotindu-se 7.207 stànjenĭ în curmezăş, ce cuprind toateĭ acesti sileşte: 9.410 leĭ, căte 1 p[1] leŭ stănjănul, şi 2.000 leĭ 2 heleşteia, şi 3.690 leĭ casăle.» — Însemnare turcească, ca la n-l precedent. — *Idem.*

19. 22 April 1776. Nicolaĭ Roset şi soţia, Zmăranda (pecetea luĭ are coroană şi iniţialele N. R.), cedează Trifeştiĭ, pentru datorie, luĭ Grigore Alexandru-Vodă Ghica. Întăresc toţĭ boieriĭ, cu iscăliturile lor. Însemnare turcească, ca la n-l precedent. — *Idem.*

20. 26 Ianuar 1789. «De la a Eĭ k. k. Împărăteştiĭ Măririĭ Divanul Romanuluĭ, cătră dumnealuĭ ispravnicul de Ţinutu Fălciiuluĭ.» Pentru o ceartă de moşie. Iscălesc: P. Cobugea şi alţĭ doĭ. — Comunicat de d. avocat Artur Goroveĭ din Fălticenĭ.

21. 28 Ianuar 1789. Zapis al luĭ Ianachi Cantacozinò biv Vel Ban către «cumnatu-meŭ Şteafănachi Başotă biv Vel Ban», căruia-ĭ dă partea sa «din Hărtop şi Hărtopie» pentru o parte din Litenĭ. — *Idem.*

22. 23 Iulie 1789. «De la k. k. Administraţie Romanuluĭ cătră cinstita Isprăvnicie Suceviĭ.» Pentru o ceartă de moşie. Iscăleşte: B. M. Metzburg. — *Idem.*

23. 8 August 1798. Pomenită o hotarnică din Maiŭ 7211

(1703), la Hărtop. «Movila Cetățuiĭ... În prejma înnalsurilor Hărtopuluĭ... În vale Anghirilor... La vataștină din Huș... În capul vătaștineĭ Bilăvoai din ğos... Podul făntănelilor... Stăncile Vărtoapiĭ... Obrățile pămănturilor Hușilor.» — *Idem.*

24. 26 August 1800. Cedare de moșie din partea cuiva care a fost bolnav douăzecĭ de anĭ și a cheltuit averea sa «pe la doftorĭ». — *Idem.*

25. 17 Octombre 1801. «Din poronca Înnălțat Domnu Mărie Sa Alisandru Neculaiŭ Suț[u]-Vod[ă].» Hotărnicie la Ținutul Tecuč, «în cornul de ğos, în bătrăn[ul] Budziĭ... Am strănsu oamin[ĭ] răzeș, anum[e] Costantin Crudul și Istrofor Ilie și Neculaiŭ Tiron și Pavăl Clapie ș[i] Vasilie Gogă ș[i] alțiĭ a lor, și Ghiorghie Frunze ș[i] Ionit[ă] Păndzescul și Costantin Olar și alțiĭ a lor, din bătrăn[ul] Hărle... Din parte mănăstiriĭ Cornilor în sus păn în hotar[ul] Munce[lu]luĭ.» — Proprietatea d-neĭ Ecaterina Chr. Pilat.

26. 14 Maiŭ 1814. Hotărnicie la Ungurașĭ. «Gropile Gonțiĭ ...Dă coste cu moșie mănăstiriĭ Cărlig. Care moșie o avem noĭ bașștină de părințiĭ și moșiĭ noștri, Chirachizăleștiĭ[1]... Triĭzecĭ și triĭ leĭ pămăntul.» Pomenit: «Postelnicul Gheorghie Boița». «Acest zapis s'aŭ făcut în satul Bălăneștiĭ, în casa luĭ Gheorghie Melinte și a soțuluĭ săŭ Aniții, ce sămt și vănzătorĭ, și înnainte tuturor fiilor dumisale.» — Comunicat de d. N. Apostol, profesor în Roman.

27. 20 Februar 1817. Se vinde luĭ «Vasăle Popa, săn popa Andriiŭ» «pămănturĭ de moșii din sat din Cičoeștĭ, ce li avem și noĭ de pe moșul nostru Miron Căpitan, din ğumătate de bătrănu a Căpitanuluĭ Miron, ce-l înpărțăm în doao cu Bogheniia, iar ğumătate de bătrănu ce-l înpărțăm în patru: adică o parte ci o trag Rugineștiĭ, și o parte vătav[ul] Vasăle, și o parte Dobreanca». «Căte o sută leĭ pămăntul... Căt să va veni analog din Săneștĭ... Mergu din bagna cea mari.» — *Idem.*

[1] De la Carachizăl, Caraghıuzèl. V. Hurmuzaki, XI, tabla.

C. Documente din colecţia d-luĭ avocat C. Em. Krupenski.

1. «Suret uriculuĭ de la Alecsandru-Vodă cel Bătrăn, din let 6960 [1451], Sepv. 10.» Pentru «ğupănul Ignat Postelnicul», dîndu-ĭ: «Joldeştiĭ la Dumitru şi Čorăştiĭ şi Bărlăleştiĭ i Soltăneştiĭ şi Sociĭ, cu mănăstiri şi cu Stanul, şi pe Prut Dănişoara ş[i] Čocăneştiĭ ş[i] Borzăştiĭ, şi tot acolo vadul Ruşilor, unde este Niag, şi de acolo cămpul, pănă ağunge la altă săleşti, unde aŭ fost Mane, [şi] Ştelunova, şi pe din sus la gura Sărăţiĭ silişte Buvinĭ . . ., şi pe din sus de Hu . . .ova şi Dobromireştiĭ peste Mile şi Balosineşti pest[e] Milişoara ş[i] pe Tutova, unde est[e] fratel[e] luĭ Loi . . ., unde este casa luĭ la Moina, şi sileşte Negrileştiĭ ş[i] săliştia pe Lucoveţ, unde aŭ fost Frumuşălul ş[i] Zorilă, pe Tigheč şi la Prut pe gărla Suholeţŭ, unde aŭ avut ş[i] moară şi iaz . . . Să-ĭ fii şi di la noĭ uric.» Boieriĭ lipsesc. — Traducere din sec. al XVIII-lea.

2. «Suret di pe uric sirbăscu din vleat 6969 [1461], Avgust 17.» Ştefan-Vodă, pentru «Petrişor fičorul luĭ Galin», care «s'aŭ părăt cu Luca Părcălăbăscul, pentru satul Fărloeştiĭ di pe Tazlăŭ». Petrişor «s'aŭ sculat . . . cu a sa bună voe înnainte noastră şi înnainte alor noştri boerĭ şi s'aŭ lăsat de acest sat ce-ĭ numit maĭ sus, şi aŭ dat-o Lucăĭ, şi dumnaluĭ Luca i-aŭ dat 20 galbenĭ luĭ Petrişor». Întăreşte. «Iară hotarul acestuĭ sat s'aŭ dat după semnele hotarălor vechĭ carel[e] din več s'aŭ pojovăit *(sic)*.» Marturĭ, Domnul şi boieriĭ: Duma, Manoil, Vlaico părcălab, Stanciul, «Goianŭ Vornic şi alţĭ boerĭ mar[ĭ] şi mič. — S'aŭ scos pe moldovenie la vleat 7251 [1743], Mart 20 »

3. «Copie de la ispisocu de la Stefan-Vod[ă], de la 6999 [1490], Oct. 15. Care aŭ dat ş'aŭ întărit svinteĭ măn[ă]stirĭ a Tazlăuluĭ şi branişte împregiurul mănăstiriĭ, care începe din vărful Nechiduluĭ, dintr'o poiană ce să chiamă Poiana Pintenuluĭ, şi în ğos Nechidul păn la Glodurĭ, iar de la Glodurĭ drept la dial la vărful dialuluĭ de la Răcila, şi de acole dialul în ğos păr la buore, unde aŭ fost lozniţil[e], şi de acole îndărăpt pintre dialurĭ în ğos, păr la runcul Bozuluĭ,

iar de acolo drept piste apa Tazlăuluĭ şi la gura Frumoaseĭ ceĭ marĭ, şi Frumoasa cea mare în sus, păr la runcu ci este în vărful Frumoaseĭ ceĭ marĭ, iar de acolò drept la vărful dialuluĭ ce să chiamă Sihla luĭ Ğamăn, şi de acolo în sus dialul, păr la Răchitiş, iar de la Răchitiş în sus pintre dialurĭ păr în vărful Nechiduluĭ, păr la poiana ce să chiamă Poiana Pintenuluĭ, de unde s'aŭ început întăĭ. Atăta este hotarul aceştiĭ branişte de maĭ sus scrisă. Ş[i] aĉasta este credinţa Domnieĭ Meale şi a prè-iubiţ fiilor Domnii Meale Alexandru ş[i] Bogdan şi *(sic)* Vlad ş[i] în credinţa boerilor noştri dum. (   ) *(sic)*. — Aĉast[ă] copie am scris-o de pe alt[ă] copie ci este iscălită de Toader Muste Vor[nic] de Poartă, în care arată că şi el aŭ scris-o de pe o copie tălmăcită şi iscălită de Evloghie dascal, de la let 7272 [1763-4].»

4 16 April 7067 (1559). Alexandru-Vodă întăreşte luĭ Toader Pitărelul, fratele, Gavril, şi surorile, Drăghina şi Marinca, «fiĉoriĭ Odochii, nepoţiĭ luĭ Gavril Dingăĭ», parte din Fărlăieştĭ, «cu morĭ, şi a triia parte de un loc, unde cade prihodişte Săcuţuluĭ în poiana Tazlăuluĭ, şi a triia parte de măgura Tazlăul pre Tazlăŭ, din poiana Prilucilor, şi a triia parte din poiana Săcăturilor, şi a triia parte de poiana Chilii, şi a triia parte din vărvul Tazlăuluĭ, pre de la dial la Ğamăna, şi a triia parte de Frumoasa, unde iaste poiana Costeĭ: aceale li-aŭ văndut sămintiile Dingăĭ Vorniculuĭ drept 220 de zloţĭ tătărăştĭ.

Şi aşijdurle aŭ văndut Sălomiia şi soru-sa Lupa, featele luĭ Baloş Voiupĭ, din ğum[ă]tate de sat din parte de sus pre Putna, unde aŭ fostu tărgul Putniĭ, ğum[ă]tate, şi ğum[ă]tate de un vad de moară, şi ğum[ă]tate de un loc de grădină ce iaste între gărlile, însă cia să va aleagi parte Salomii, — aceali aŭ văndut, iar Dingăĭ Vorniculuĭ, drept 400 de zloţĭ tătăraştĭ, şi iară Lupa aŭ văndut casăle sale dentr'acial sat . . . Şi aŭ luat aceĭ banĭ gata, şi ş'aŭ plătit capul căcĭ s'aŭ măritat după altu bărbat şi cu bărbatul săŭ nu ş'aŭ fost dat măna.» Apoì vînzare de Ţiganĭ: «Radul cu fămeaia luĭ Dolca, Lepădat, Stoica Alăutarul cu fămeaia luĭ Neacşa, Tunsul, Radul Sechiraşul, Corne Zlătarul, Hasan cu fămeaia luĭ Nas-

tasia, Necula, Voica, Calin și fămeaia luĭ Stana, Stoilă și fămeaia luĭ, Vișa, Caran și fămeaia luĭ, Țeale, Vlad Socacel cu fămeaia luĭ, Rada, Mușia fámeaia luĭ Drăguș, Rusul Alăutarul cu fămeaia luĭ, Ana... Aceștĭ Țiganĭ i-aŭ dat Mihnia-Vod[ă] cănd aŭ fostu într'o solie. Și Buhte și fămeaia luĭ, Vasca, și soru-sa Rada, ce ș'aŭ cumpărat de la Mogăldea č-aŭ fost Visternic, în 2.300 aspri. Și Radul Flocosul și fămeaia luĭ, Voica, și Radul Cizmarul, ce ș'aŭ cumpărat de la Anton Vamășul dript—aspri. Și Voica, č-aŭ cumpărat de la Hartan dragoman ot Roman, drept 3.000 aspri. Și Tatul cu fămeaia și cu copiĭ luĭ, č-aŭ cumpărat de la Mărie fata Rănjiĭ drept 2.400 aspri. Și Stana și fečorul eĭ Simion, și îma Staniĭ, č-aŭ cumpărat de la Spančoc călugărul dript 1000 aspri. Și Zaharia Zlătarul cu fămeaia și cu fičoriĭ luĭ, č-aŭ cumpărat de la Huiul vătavul dript 240 zloțĭ. Și Radul și fămeaia luĭ, Mărina, și fičoriĭ lor, č-aŭ cumpărat de la Aniva [1] Vameșul, drept 2.000 aspri. Și Crăčun, č aŭ cumpărat de la Mătiișoae dript 1000 aspri. Și, Sofiica și îmă-sa, č-aŭ cumpărat de la Grozava Ličoae, dript 800 de aspri. Și Gavril, č-aŭ cumpărat de la Leuștian dript 1000 aspri. Și Bojar, č-aŭ cumpărat de la Piatronie egumănul de Tazlăŭ, drept 20 ughĭ. Și —, č-aŭ cumpărat de la Barcamco (= Bărcan Com.) Vamășul (!) din Țara Munteniască, dript 2.000 de aspri. Și Zagan și fămeaia luĭ, Dochiia, și Stan și fămeaia luĭ, Dobra, č-aŭ cumpărat de la Țintea Armașul drept 4.000 de aspri. Și Nan, č-aŭ dat uricul părcălabul că i-aŭ ucis pre altu Țigan. Și Manciia, ce l-aŭ cumpărat de la Hartan dragoman, ce maĭ sus scrie, drept 1000 de aspri. Și Cercial și [fă]meaia luĭ, Mărica. Și Ricia. Acești sintu driptĭ șărbĭ țiganĭ Dingăĭ Vorniculuĭ. — Eŭ Vasilie Uricarul am scris acest suret după cel izvod viachiŭ, căt s'aŭ cunoscut bine.» — Cf. *Uricariul*, XVIII, p. 177 și urm. (confirmare de la Bogdan Lăpușneanu).

5. [7079 [2]] (1570-1). Bogdan-Vodă, pentru Toader Pitariul și familia luĭ, cari vînd partea luĭ «Dinga Pit[a]r și Gavril

[1] Hanibal, un Italian.
[2] Adaus de Cam. Costandin Vărnav.

Dinga (cum şi din dresă de cumpărătură ce aŭ avut însuş Gavril Dinga de la strămoşul Domnii Sali, Ştefan-Vodă cel bătrăn)», din Fărloeştĭ, «şi a trie parte de unde cade scursura Solon[e]ţuluĭ la poiana Tazlăuluĭ, şi a trie parte dintru aceeş poiană cu păcură şi din satul Putna, unde aŭ fost tărgul Putniĭ, şi a trie parte diasupra Tazlăuluĭ, la dial la Camca, şi a trie parte din Fiumoasa, unde este Poiana Costeĭ..., rudeniilor Dingăĭ Vornicul, drept 220 talerĭ». — Resumat din 1804.

6. Iaşĭ, 9 Maiŭ 7079 (1571). Bogdan-Vodă, pentru Čupearcă şi surorile luĭ, Stanca, Dochiia şi Magda, fiiĭ Tudoreĭ, nepoţiĭ luĭ Gavril, şi — şi Urăta, fiiĭ жȣржи şi altă seminţie a luĭ Jurja Beleaiŭ şi Simion şi Toader şi surorile lor, Grozava şi Anna, fiiĭ luĭ Trifu, «cari vînd satele Beţeştiĭ şi Bárbăşaniĭ şi Do—». Pecete de ceară, ruptă.

7. 30 Mart 7095 (1587). Petru-Vodă, «cătră un Miron ce aŭ fost părcălabu», pentru «ğupîniasa Dingăĭ ce aŭ fost Hat., şi aŭ mărturisit precum ş'aŭ lăsat casa pre măna fiiuluĭ săŭ Grigorii Aprodu, iar ia pitreci în mănăstire şi cum că toate celi ce aŭ fost a Dingăĭ Hat. s'aŭ prăpădit, şi numaĭ din celi ce aŭ fost în casă ale eĭ, aŭ rămas». Ţiganiĭ să se împartă între ea şi rude. Dumitru Huscovič. Pecete mică de ceară roşie. — Şi resumat din 1804.

8. Іѡ арон воєкод бжїє мастїє гспрь земли мѡлдавскои дали єсми сєс лист наш кнѣгинѣи покойник глигорїє динга на тоѡ на да єст моина и силна и съ сим листом гсдвми дрьжати ...єбѣ млини ѡт пȣтна и пакиждере да имаєт ѡна възѣти... крави ѡт брошток, и а крак ѡт симиѡн и в воли на крак ѡт тома и єлици... ѡбрѣщєт лицем почто сȣт тиχ комати єи и сȣт роздакани ѡт ...ѫпоюл, а комȣ сѣ мнит кривда ѡн станет лицем, про тож никто [нє]смѣєт єи задьржати или ѡпирати прѣд сим листом гсдвми. Пис ȣ іас, лт. ҂зрв, фк. к. Гсднь рече. Глигорчѣ вєл логфт. оуч. Юсип. Pecete mică roşie. («Io Aron Voevod, din mila luĭ Dumnezeŭ Domn al ţeriĭ Moldoveĭ, dat-am această carte a noastră jupăneseĭ răposatuluĭ Gligorie Dinga spre aceia, ca să aibă putere cu această carte a Domnieĭ Mele să-şĭ stăpînească

morile de pe Putna, și tot așa să aĭbă ea a lua . . . vacĭ de la Broștec (?) și o vacă de la Simion și doĭ boĭ pentru vacĭ (!) de la Toma și cîțĭ . . . se vor descoperi, fiindcă acele bucățĭ sînt ale eĭ și sînt dăruite (împărțite) de către . . . , și cine se va simți nedreptățit, acela să vie înaintea mea; decĭ nimenea să nu îndrăznească să o supere saŭ să o oprească, înnaintea acesteĭ cărțĭ a Domnieĭ Mele. Scris în Iașĭ, anul 7102, Fevruar 20. Domnul a zis, Gligorcea Marele-Logofăt a cetit-o. Iosip»).

9. Iașĭ, 4 August 7116 (1608). Costantin Moghila, pentru Salom[on] și surorile luĭ, Mărica, Salomiia, Annesiia și Odochiia, fiiĭ Anghelineĭ, nepoțiĭ luĭ Dinga, ради една кръници за пакѹрь и за едних полѣни что ест там сь тои пакѹри, что ест тоя кърница на реко . . тазлъѹ, что ест ѹ волωст бакъѹ («drept o fîntînă de păcură și niște poienĭ, care este acesta și cu aceste păcurĭ, care este acea fîntînă la rîul Tazlăŭ, care e în Ținutul Bacăŭ»). Stroič Log. Grigorii Pilipowsky (ultimul cuvînt e cu litere latine). Pecete mică peste hîrtie.

10. Iașĭ, 7117 (1608-9). Costantin Moghila, pentru Safta și fratele eĭ Vasilie Grumadz și Irina fata luĭ Ionașco și neamul eĭ Dingana, fata luĭ Gligorie, fiĭ și nepoțĭ динги гетманѹ, cari vînd partea acestuia în Olteanĭ pe Prut și în Fărloeștĭ și în Trăgoveț «și cu morĭ în Putna», și satul Feriianĭ și Carapușceanĭ și cu morĭ și o pivniță de piatră în Iașĭ, și satul Dingeaniĭ și Vlășiniĭ și parte din Mirceanĭ și din Cr[ă]steștĭ și din Gočmanĭ și Dinganĭ, și fîntînĭ de păcură. Stroič Vel Log. Băseanul. Pecete mică, peste hîrtie.

11. Iașĭ, 7118 (1609-10). Costantin Moghila, pentru Safta fata «Dingoae» și nepoata eĭ de fiŭ, Dingana, fata luĭ Gligorie, cari aŭ moșie la satul Trăgovețĭ, «care e la Putna, și cu loc de două morĭ la Putna», însă o moară care e gata «și la Fărloeștĭ, и сь исстоуци за пъкѹрь, și parte din Dinganĭ. Pătrașco Vel Vornic. Pecete mare de ceară roșie, ruptă.

12. 22 Octombre 7126 (1617). «Andreiŭ i să Condrea ot Mădzănăeștĭ» vînd «o bucată de loc din piiatră în sis *(sic)*, ala-

[1] O altă formă poartă și data de: 20 Maiŭ.

turea cu Cernul, căt aŭ fost curățit, dereptu doĭ taler[ĭ], luĭ Ion Hămeianul», Marturĭ: «Ghervasie ot Cernu și Ionașco Craiŭ ot tam».

13. ...-Vodă «Postelniculuĭ Soco...» «Pre Botna cea Mare..., maĭ ğos de bătog, în gura văeĭ... De la strămoșul Domnii Meal[e] Ștefan-Vodă cel bătrăn... Unchiu nostru Iliiaș-Vodă ... Gura văeĭ Urăteĭ... Iar pre acel Ciuluc, în gura Cohaneĭ... Siliștea ce s[ă] chiamă Curcubata, pre de îmble *(sic)* părțile, cu hălășteŭ și cu moar[ă] în Ciuluc.» — Ciornă de traducere de pe la 1680.

14. Iașĭ, 7128 (1619-20). «Simion Curea» arată că «am luat 11 zloțĭ bătuțĭ la Tudosie de Fărlăeștĭ, și am pus zălog parte mea de ocin[ă], ce am în Fărlăeștĭ, cu tot vinitul ce va fi. Și, într'ačasta tocmal[ă], s'aŭ tămplat Vornicul Lupul Dragotă și Ghiorghii Motoca de Fărlăeștĭ și Albul bărbieriul den Iașĭ». Punere de degete.

15. 5 Mart 7136 (1628) Miron Barnoțchi Movilă-Vodă, luĭ Ionașco și fratele, Dumitrașco, «dîndu-li dreptŭ vecinĭ Țăganĭ, anumi Vasile sin Luca, fimeia și copiiĭ lor; după ispisoc i-aŭ dat, ce aŭ avut di la unchiul luĭ *(sic)*, nostru credinčos și, cinst. ce aŭ fost Necolaĭ Hatman, părcălab —, acel Țăgan, după hrisovul domnesc, și l-aŭ adus pre el din țara turčască». — Traducere de pe la 1780.

16. 7138 (1629-30). «Popa Toader din Româneștĭ... și Mihalcăŭ din Vălenĭ» arată că «Răzmiriță fečorul luĭ Petrișor» a vîndut partea sa din Stăneștĭ «priiatenuluĭ nostru luĭ Vasile Grozav din Costeștĭ, pre doĭ caĭ bunĭ... Noĭ încă l-am făcut răzeș pe acè parte de ocină ca să-ĭ hii luĭ dreaptă ocină și cumpărătură.» — Copiat de «iereĭ Costandin ot sfănt[a] Mitropolie».

17. Iașĭ, 21 Mart 7138 (1630). Alexandru-Vodă снь покоинѣго радꙋла воєвода, luĭ «sluga noastră Zahariia de Sărbĭ», cu privire la plîngerea luĭ Tofan Seachil asupra călugărilor de la Tazlăŭ pentru «niște făntăn[ĭ] de păcură pre Tazlăul Sărat în munte: cănd iaste acmu, eĭ le țin, călugăriĭ de Tazlăŭ... Să opreșt[ĭ] călugăriĭ, să nu maĭ aibă treabă la păcură; diript acea nice alțĭ oamenĭ să nu aibă a să amesteca, pentru ce săntu di-

reaptă moşie a fămeiĭ luĭ Tofan Seachil, de la moşu-săŭ, de la Dinga Hatmanul. Diript acea, cuĭ să va părea cu strămbul, iar tu să le daĭ dzi să stea de faţ[ă] cu sluga noastră, cu Tofan Seachil, să ş aducă direasele, şi să le facĭ hărtie de dzi, să li să ştie lor dzua. Так да знаиш инак неꙋчиниш. Costantin». Pecete mică, roşie.

18. Iaşĭ, 26 April 7138 (1630). Alexandru Vodă, сн҃ь покоинаг радꙋла воевода, pentru «Tofan Seachil», care «aŭ arătat hărtie de dzi cum ş'aŭ luat dzi cu călugăriĭ de la mănăstirea Tazlăuluĭ pentru nişte făntănĭ de păcură ce săntu în munte pre Tazlăul Sărat», arătînd acte «de la Alexandru-Vodî, din uric de la Ştefan-Vodî cel bătrăn[1], cum aŭ cumpărat Dinga Hatmanul aceale făntănĭ cu poenile». Călugăriĭ nu vin, şi pierd procesul. Dumitraşco Ştefan Vel Logft. uč. Borleanul. Pecete mare peste hîrtie.

19. 10 Iunie 71[3]9 (1631). Moisi Moghila, pentru Tofan Seachil, în pîră cu mănăstirea Tazlăul pentru fîntînĭ de păcură. Ionaşco. Pecete mare ruptă.

20. 7 Novembre 7143 (1634). Vasile-Vodă, pentru pîra luĭ «Tofan Sechel ce aŭ fost Căminariŭ, cu un Ionaşco Vălişte, fečorul Miculuĭ», pentru o parte din Fărlăeştĭ şi «de Oghenĭ, unde cade Părăul Sărat în poiana Tazlăuluĭ, şi a trie parte din poiana cu păcura, şi a trie parte din păcură», ş. a., între care «poiana Costoviĭ». Se aduc acte «de la Alexandru-Vodă, şi de la bătrănul Ştefan-Vodă, şi de la Radul-Vodă, şi de la Moisăi Moghila-Vodă». — Resumat din 1804, după o traducere.

21. 29 Iunie 7146 (1638). Vasile-Vodă, pentru «Verdeş, şi Ştefan, şi Pătraşco biv Agă, şi Gabăr, şi Moţeĭ, şi Fătul, toţĭ nepoţiĭ Dingăĭ Hatmanuluĭ», cari se pîresc cu «Vasilie Vălişte şi cu Toader ruda luĭ Vălişte» pentru Fărloeştĭ «şi pentru făntănĭ de păcură, ce sint pe hotarul Fărloeştilor». Aceştia nu vin *la zi*, cu acte, cum făgăduiseră. «Aŭ eĭ avut

[1] O altă versiune, începută pe cealaltă pagină a jumătăţiĭ de coală, spune maĭ bine: «direase de cumpărătură de la Alexandru Voevodî, cum aŭ cumpărat Dinga Hatmanul acolo aceale făntănĭ cu neşte părţĭ de ocină din Fărloeştĭ».

şi cu Vălişte şi cu oamenii luĭ şi alt satŭ de moşie împreună, anume Fărţiganiĭ, ş'aŭ adus şi mărturie oamenĭ bunĭ, de aŭ mărturisit cum aŭ văndut Vălişte şi cu oameniĭ luĭ satul Fărţiganiĭ şi părţile luĭ Verdeş şi a oamenilor luĭ de acolea dintr'acel sat, ş'aŭ eĭ aşteptat o săptămănă după zi č-aŭ eĭ avut împreună, şi Vălişte şi cu oameniĭ luĭ tot n'aŭ venit. Decĭ Verdeş şi cu oameniĭ luĭ s'aŭ îndreptat şi ş'aŭ pus fierăe 24 florinţĭ în Visteriul Domnii Mele.» Întăreşte. Gavrilaş Vel Logofăt. — Traducere de pe la 1720-30.

22. 29 Iulie 7147 (1639). Vasile-Vodă, pentru «Verdeş, şi Gabăr, şi Moţăĭ, şi Pătraşcŭ biv Agă, ş[i] Ştefan, ş[i] Fătu, toţ nepoţ Dingăĭ Hatmanuluĭ», pentru Fărloeştĭ. «S'aŭ pus ferie 24 de florinţŭ în Vesteriul Domnii Mele.» — Copie de pe la 1780.

23. 7151 (1642-3). Hotarnică la Tazlăul Sărat, de către «sluga Logofătuluĭ Dumitraşcŭ, a Logofătuluĭ-celuĭ-Mare». Nume: Glega. Pomenit «schitul Drăguşanu ... Ğumătati din Gemĭnă, di la Radul şi di la Neculaĭ Abăză, fičor[i] Dingăĭ Hatmanuluĭ ... Piatra Sălăstruguluĭ ... Runcul Iugăĭ ... Apa colaculuĭ ... Pe săhlet ... În sus opcina ... Opcina Murgočuluĭ ... Opcina Bălintuluĭ ... Cracurile Asăuluĭ ... Gura izvoruluĭ negru ... Părăul care să scură din Cosna ... Opcina Steregoiuluĭ ... Runcul Stănilor ... Cursura Zemeşuluĭ ... Pi arşiţa Bădeluĭ, în făntăna neagră, în brădet, drept în deal, în stăncĭ.»

24. 3 April 7153 (1645). Vasile-Vodă, «la slugile Hatmanuluĭ şi la ğodzĭ şi la ... aşĭ, cari înblaţĭ pentru Ţăganĭ la Ţinuturĭ», ca să urmărească nişte Ţiganĭ. — Pecete mare cu chinovar. — Serveşte ca lipitură la un document maĭ vechiŭ

25. Iaşĭ, 7 April 7154 (1646). Vasile-Vodă, «la Vasilie Grozav şi la Pătraşco Solomon şi la Vasilie Şolomon ... Să aveţĭ a opri aceale făntănĭ de păcură ce săntu pre Tazlăul Săratu, să nu aibă treaabă călugări de Bistriţă a loa păcură, nicĭ ğopăneaasa Tofăneaas[a] Secheloe, păn nu-ş vor aleage pre a cuĭ samă vor vini aceale făntănĭ; şi pre al cuĭ loc vor fi, acela le va ţinea. Iasta *(sic)* vă scriem Domniia Mea, şi într'alt chip să nu faceţ.» Pecete mare cu chinovar.

26. Împărţală «foarte veche». «O parte a Druliĭ ... O parte

băndičască... O parte șoșască... Triv și Șolomon... Gălbănariul... Parte bostăniasc[ă]... Doleșoae și Mărzan... Paicul... Bălae... Buhul... Bășcă... David Dinga..., Calom Dinga..., Furnica..., Gabăr.»

27. Hotărîrea de «locurĭ ot Tazlăŭ, ot păcurĭ». Între marturĭ: «Țigan, Tămașu cel star, ot Solonțeanĭ...: aiaș[t]ĭ oamenĭ bunĭ... Și am dat eŭ Tofănas[a] 1 cal omuluĭ Logofătuluĭ, și cheltuiala ce am maĭ dat, 13 ug., eu frați meĭ, și pre făntăna de sus 9 ug., pre grop[a] de ğos, și pentru ostenala acestor megiiaș am dat de băut 4 leĭ, și 2 berbecĭ și doĭ boĭ a luĭ Moțeaiŭ aŭ perit pentru ačastă cheltuial[ă] și pentru acesta loc, și am maĭ dat 2 talerĭ și 4 sacĭ de fănin[ă], tij 2 talerĭ, și am maĭ dat 4 polobocea.»

28. Fărloeștĭ, Iun. 3 [1646]. Raport către Domn, pentru pîra «ce aŭ avutu ğupănesa Tufăneasă Săcheloai cu călugăriĭ de la mănăstire de la Bistriță pentru niști făntănĭ de păcură ce sintu într'u poenă pe Tazlăul Săratu». Chiamă pe «Isac Derman și Ion Derman din Rumăneștĭ și Rusul de Pruvozeștĭ... și Miclăuș den Lucăceștĭ... Aceștea sintu toț oamenĭ bătrăn[i] ce s'aŭ totu hrănito într'aceale făntăn[i] de păcură... Într'un uric ce aŭ eĭ maĭ de de mult, den dzilele luĭ Ilieș-Vod[ă], ne lea scrii seamne, iar într'altul, maĭ dencoce, le scrii în seamne: în sus pre Tazlăŭ pănă într'u peatră ce să chemă Sătătrucul; den Sălătruc lasă apa Tazlăuluĭ și scrii direptu în făntăna neagră cu păcurĭ; de'culu în dreptul luculoĭ, în gura Dzemeșuluĭ, și rămăne puena cu păcurile: aflatu's'au, milustive Dumne, dou făntăn[ĭ], una în margine poeniĭ, suptu pădur[e], ș'altă făntănă neagră cu păcură să aŭ'flatu maĭ suptu costișă, în păduri... Vasilii Șulomol *(sic)* și Pătrașco Șulomon.»

29. Iașĭ, 2 Iunie 7166 (1658). Ghiorghi Ghica-Vodă, pentru «fičoriĭ luĭ Ionașco Vătiște fičorul Miculuĭ» în pîră cu Ghiorghiț[ă] Pătrăŭ și Vasilie Varnav, «gineriĭ luĭ Tofan Seachili č-aŭ fostu Cămănar», pe moșia Fărloeștĭ, «unde cade prihodiștea Soluntçeanilor în poiana Tazlăuluĭ și a treia parte de la poiana cu păcurile... și a treia parte de la poiana Prilucilor... și a treia parte din poiana Săcăturilor și a treia parte de la po-

iana Chiliilor și a treia parte de la vărvul Tazlăului, pre deaal la Geamăna, și a treia parte de la Frumoas[a], unde iaste poiana luĭ Coste». Se arată «o carte de pără și de fierăe de la Vasilie-Vodă ... Racoviț[ă] Cehan Vel Logft.» Pecete mare de ceară, ruptă.

30. Iașĭ, 2 Iunie 7166 (1658). Ghiorghi Ghica-Vodă, pentru procesul dintre «Ghiorghiț[ă] Pătrăŭ și Vasilie Varnav, gineriĭ ĭĭ Tofăneaase, nepoț Dingăĭ Hatmanul, cu fiĉoriĭ Bugăĭ și cu fiĉoriĭ luĭ Viardeș, nepoț Safteĭ, fiiastra Dingăĭ Hatmanul, pentru ocine și moșiĭ și sălașe de Țiganĭ ce aŭ eĭ de la moșu lor, de la Dinga Hatmanul». Se arată «că Safta aŭ fost o fiiastră Dingăĭ Hatmanul, și el șie ș'aŭ făcut ocine și Țiganĭ ca să-ĭ rămăe poman[ă] fiĉorilor luĭ ce-ĭ vor rămănea pre urmă, făcuț din păcatele luĭ». Domnul hotărește pentru ceĭ ce «sintu eĭ dintru cuconiĭ Dingăĭ», iar nu pentru aceia a căror «moașe, Safta, aŭ fostu fiiastră Dingăĭ ... Racoviț[ă] Cehan Vel Logft.» Pecete mare, peste hîrtie.

31. Iașĭ, 20 Iunie 7168 (1660). Ștefan-Vodă, «luĭ Meron Mareaș», pentru înnoirea pîriĭ de supt «Ghica-Vod[ă]». «Iar Verdeșu aŭ mărsu peste păr[ă] și aŭ luat nește păne ĉ-aŭ fostu luat Varnav de a dzece: Varnav aŭ făcut carte Domnii Mele să-ĭ dea păne, iar Veardeșu ș'aŭ maĭ luat dzi să vii să-ș maĭ întrebe. Pentr' acè Varnav aŭ vinit la dzi și aŭ steptat *(sic)* peste dzi o săptămăn[ă], iar Veardeșu n'aŭ vinit la dzi, ĉ-aŭ rămas de dzi și din tot[ă] lege ță[ră]ĭ.» Să împlinească, la nevoie. Pecete mare, cu chinovar.

32. 10 Iulie 7168 (1660). Ștefan Moțeiŭ ș. a. cumpără de la Vasilie Varnav și de la Patrăŭ, cu 13 «leĭ banĭ și dooa poloboce de păcur[ă]» «ğumătate de păcurĭ». Martur: «Prăjăn de Săcuianĭ».

33. Iașĭ, 12 Octombre 7169 (1660). Ștefan-Vodă, pentru pîra luĭ Vasilie Vărnav și Ghiorghie Pătrăŭ cu «Abaza Sulgeariul» pentru satul Goșman, cumpărat de «moșul lor Seachel ... de la Lupul Vărziș hotnogul». — Copie contemporană.

34. 8 Septembre 7172 (1663). «Iosip de Văleanĭ, și popa Ionașco, și Ștefan Moțeĭ, și Motoca, și Ĉaslăŭ, și tote soțiele

nostre» arată «cum am cumpărat ğumătate de păcur[ă] ce-ĭ partea boerască, de la Vas[i]lie Varnav şi de la Gheorghei Pătrăŭ, dreptu şeasesprădzeci leĭ bătuţĭ şi dooa poloboace de păcur[ă]; bani l'am dat, er păcura să o trimitem acas[ă], şi de a dzecea să le străngem de ğumătate de hotar».

35. Iaşĭ, 13 Ianuar 7172 (1664). «Evstratie Dabije»-Vodă, către Ştefan Mărașu, pentru pîra luĭ «Vasilii Vărnavu şi Pătrăŭ prea popa Ionaşco din Măgereştĭ, dzicăndu Vasilii şi Pătrăŭ c'aŭ avut ğumătatea de sat de Dinganĭ, şi aŭ fost prea sama aceluĭ popă căţĭva aĭ, pus de slugilea noastre, cariĭ maĭ sus scriem, de aŭ luat de a dzecea prea ğumătatea de sat. Decĭ, căndu foametea, aŭ trimis slugile noastre oameniĭ săĭ de aŭ înblătit păinea care aŭ fost de a dzecea, iar popa le aŭ luat păinea, 50 şi cincĭ de mirţe de păine, şi aŭ dzis popa că n'aŭ ğumătatea de sat şi este a trie partea de sat, şi nu ş'aŭ întreabat popa cu slugilea noastre, şi aŭ luat popa acè păine în tărie luĭ. Decĭ slugile noastre ş'aŭ luat dzi cu popa, să vie înnainte Domnii Meali să-şĭ întreabe. Decĭ dzioa le a fost la Sveti Vasilii. Decĭ Vasilii Vărnavu şi Pătrăŭ aŭ venit la dzi şi aŭ aşteptat o săptămăn[ă] pestea dzi, iar popa la dzi n'aŭ maĭ venitu, şi aŭ rămas din dzi şi den toată legia ţărăĭ.» Să împlinească decĭ pe popă. «Dvorniciĭ glotniĭ uč. Mirouţă.» Pecete mare, cu chinovar.

36. 1-iŭ Maiŭ 7172 (1664). Ştefan Moţeiŭ şi Murava in *(sic)* Ştefan Huian şi Vas[i]lie Samoil» ş. a. cumpără «ğumătate de făntăn[ă] de păcurĭ».

37. Fără dată. «Popa Gligorie Mălaiŭ şi cu casa mea, cu toată, şi cu fii mieĭ şi cu nepotu-mieŭ Gheorghie», dă «un loc de prisac[ă] dumisal[e] Cămăraşuluĭ Neculeĭ şi ğupăneaseĭ dumisal[e] Paraschiveĭ, în hotarul Mădzănăeştilor, la casa din deal». Marturĭ: «stareţul Galerie de la mănăstire de la Pin şi popa Costantin şi popa Irimiia şi vătămanul Marco din sat din Ilieştĭ». Pecete pe fum, cu maĭ mulţĭ sfinţĭ şi inscripţia: «† печать введеніе мнасти. пин ҂зрог».

38. 18 Mart 7177 (1669). Doĭ fraţĭ daŭ «Visterniculuĭ Năstasi» moştenirea lor, «parte tatini-nostru». «Şi eŭ Drăse am scris.»

39. Iașĭ, 11 Septembre 7168 (1670 *(sic)*). Duca-Vodă «la —», pentru plîngerea luĭ Varnav, care are ocină la Ţigăneştĭ (Ţ. Putna), «unde lăcuești niști rude a luĭ, văr primare cu ğupănasa luĭ Varnav, anume popa Ştefan şi frate-său Slăvil[ă] și Pătrășcan, și aŭ eĭ toţĭ ocin[ă] de pe mosul *(sic)* lor, şi la Gligoraş, şi la Curtişor[a] şi la Tărgoveţĭ, ot volost Putna . . . Să alegĭ partea socrăı luĭ Vărnav, mătușă popeĭ luĭ Ştefan, şi frăţine-său, luĭ Slăvil[ă], şi luĭ Pătrăşcan . . . Vel Logf. uč.» — Pecete mare, cu chinovar.

40. «U Fărloeştĭ, l^t 7183 [1675], Ap. 18.» «Ştefan Moţeaiŭ din Măgereştĭ şi Ştefan Băşcî, nepoţiĭ luĭ Dubăŭ», daŭ «ğupănuluĭ Anastasie č-aŭ fostu Vistiiarnic» parte din acest sat, «doaî prăjinĭ», «toată partea unchilor noştriĭ, luĭ Dubăŭ şi a Negreĭ». Marturĭ «oamenĭ bunĭ, megiiaşĭ şi răziaşĭ, anum[e] dumn[ea]luĭ Văscan din Liontineştĭ şi Ştefan Buftea din Čorcuşeanĭ şi Apostul din Măgereştĭ . . . şi Mihul din Comăneştĭ şi Arhip Dărman». Maĭ iscălesc: «Dumitraşco Ţapul, Ştefan Furnicîş». Scrie «Leca Uricar».

41. «U Costeştĭ, l^t 7183 [1675], Ap. 18.» «Piţurlea fičorul luĭ Ion Răspop» vinde partea sa din Fărloeştĭ «ğupănuluĭ Anastasie č-aŭ fost Vistiiarnic, pentru căč aŭ plătit dum n[ea]luĭ de o datorie pre soacră-mea Todosca Aritoneas[a] Căpităniţa şi o aŭ scos de la închisoare din gros, iară eŭ m'am tocmit cu soacră-mea Todosca să ţiiŭ altă parte de oč[i]nă ce are ia la Alboteştĭ». Scrie «Leca Uricar».

42. «U Moeneşt[ĭ], l^t 7183 [1675], Ap. 20.» «Eŭ Bănţul şi cu frate-meŭ Mihul din Com[ă]neştĭ» vînd «dumisal[e] luĭ Năstasie ce aŭ fostu Vistiarnic» parte din Fărloeştĭ, «partea tătâne-nostru, luĭ Gligori Gălbănar».

43. «U Totruş, l^t 7183 [1675], Ap. 29.» «Dumitraşco Gealepul, fečorul Măricăĭ, nepotul Văncăşoae din Viermeştĭ», vinde luĭ «Anastasie č-aŭ fostu Vistiarnic» partea ce are în Fărloeştĭ. Marturĭ : Adam negustoriul din Iaşĭ şi Toader Cočorveaiŭ č-aŭ fostu şoltuz din Totruş şi popa Mihăilachie de acolo şi Neculaĭ nameasnicul şi Avram s[i]n Corobană din Costeşt[ĭ] şi Chirila Boţul din Dinganĭ. 'Αδὰμ ἀδελφὸς τοῦ Δᾱδ (Δαβίδ).» Şi şoltuzul pune numaĭ pecetea (numele e adaus dedesupt, de scriitor).

44. «U Trotuș», 2 Maiŭ 7183 (1675). «Marcu Orăș călugărul, fečorul Sanhireĭ, fata luĭ Solomon, nepoata Stancăĭ din Sărbĭ», dă «luĭ Anăstasie č-aŭ fostu Vistearnic» partea sa din Fărloeștĭ. Marturĭ «mulțĭ oamenĭ bunĭ, bătrănĭ, și megiiaș[ĭ], și răziaș[ĭ], anum[e] Dumitrașcu Gealipul și preutul Apostu, nepotul Stancăĭ, și preutul Mihăilachi ot Totruș și dumn[ea]luĭ Ștefan brat Pătrașcu Postelnicul și Gligori Comșea ot Borzeștĭ și Dumitrașcu Gabăr de Fărloeștĭ și Ștefan Bîșcă ot Petrimăneșt[ĭ]». Semnează: «eŭ preutul popa Apostol ot Totruș; az popa Mihăilachi prot[o]pop Totruș să [= cu] Bacăŭ». Scrie «eŭ Ghiorghie Bășcă, diiacul dumisal[e] Log[o]fătuluĭ Vasilie».

45. 23 Maiŭ 7183 (1675). «Gavril Țițiriga și cu femiaia mea Gapina, fata Ghinieĭ, nepoată Nasteĭ, strenepoat[ă] Dingăĭ lu Gavril», face o vînzare la Fărloeștĭ luĭ Anăstasie Vistearnicul, pe «leĭ bătuțĭ». Între marturĭ: «Gligore s[i]n preutias[a] ot Sirbĭ». «Și eŭ [pecete neînțeleasă] am scris.»

46. Iașĭ, 11 Iunie 7183 (1675). Dumitrașco Cantacoz[i]no-Vodă, pentru o plîngere a luĭ Varnav împotriva acelor cărora li vînduse «parte luĭ den păcur[a] de la Tazlăul Sărat, dreptu 13 leĭ și treĭ poloboce de păcur[ă], să-ĭ dè într'un an, precum ne-aŭ arătat și zapis de la măna lor, și, dintr'aciia ban[ĭ] ce scrii maĭ sus, i-aŭ dat 5 leĭ, iar optu leĭ și treĭ poloboce de păcur[ă] nu i-aŭ maĭ dat, și dzua le-aŭ trecut». Să împlinească. «Așijde să aibă a-ĭ plini luĭ Vasilie Varnav și de pre Apostol de Măgereștĭ preț de 4 leĭ și de 2 pološoč[e] de păcur[ă], pentru văndzar[e] dintr'altu an, precum scrie zapisul de la măna Apostoluĭ.» Pecete mare, cu chinovar.

47. 25 April 7184 (1676). «Tofana, fămeia luĭ Ion Gheorghe, nepoata luĭ Stănil[ă], și cu fičoriĭ meĭ, anume Margasie, fămeia Mihăĭ, și cu Mărie, fămeie luĭ Tănasie . . ., ne'm tocmit cu alțĭ frațĭ aĭ noștri să ție eĭ pre aiur[e] într'alte hotar[e], pre unde avem, și pre noĭ ne'ŭ slobodzit și am văndut a nostră direptă moșie și ocin[ă] ce avem la sat la Fărloeștĭ . . ., ce să va aleğ[e] parte stănilescă a treiae parte . . ., dumisal[e] luĭ Năstasie Visternicul dreptru *(sic)* 8 leĭ». Între marturĭ: «Vasil[e] fičor luĭ Ion cel mititel».

48. 4 Iulie 7184 (1676). «Costantin Bronai» îşĭ vinde partea la Fărlueştĭ «dumisale Vestearniculoĭ Anăstasăeĭ». Martur şi «Dunăsăe», «Vasălei fečurul Şaniĭ».

49. 9 Maiŭ 7188 (1680). «Ursul Murguleţ, starostiale de Trotuş», dă parte din Stăneştĭ, «cum să chiamă : partea căpeţiniască, din partia luĭ Soviian şi din parte luĭ Vereş *(sic)*, ... cumătruluĭ Toader de Măgereştiĭ, cu marea tăriia ... Decĭ iară, din rezeşiĭ, nimea să nu s[ă] puia înpotrivire, iară cine s'ar pune înpotrivire, să hiia neiartat nici de minea, nič de Dumnezăŭ, să fiia de hăltam 4 boĭ, şi parte nostra îm iscălim, să s[ă] ştiie.» De mîna luĭ Murguleţ. «Az Ursul Murguleţ car. *(sic)*.»

50. Iaşĭ, 7196 (1687-8). Costandin-Vodă, luĭ Vărnav, pentru a lua «de a dzecia» la Dinganĭ, Fărlăeştĭ şi Cărsteştĭ: «orĭ din pănia, orĭ din fănaţi». «Vel Logft. uč.» Pecete mare, cu chinovar.

51. «U Fărloeşt[ĭ], 9 August 7200 [1692].» Raport către Domn. Răzăşiĭ de acolo arată că aŭ primit cartea domnească prin «Pan[ă] cumnatul luĭ Anîstasie Vistiiarnicul», ca să-şĭ răscumpere moşiile de la Anîstasie. «Deč uniĭ dintru răzaş s'aŭ aflat şi ş'aŭ răscumpărat moşiia, şi ş'aŭ luat zapisul, iar o saamă de răziaşĭ ce aŭ văndut ş'aŭ dat danie, să erţĭ Mărie Ta, s[ă]n[ă]taate Măriei Tale, aŭ murit, şi uniĭ aŭ fugit pentr'aalte ţ[ă]ră » Socoteală în *pămînturĭ*. Între răzăşĭ: Moţiaiŭ, Băşcă, Mihul, Bănţul, Gelipul, Marcu Orăş, Gigiriga, Broina, Piţurlia. Uniĭ vînduse şi părţĭ de *răzor*. «Şi am făcut o şuşeniţ[ă] din hotar păn într'aapă.» Nu ştiŭ de zapisul de la «Merăuţoae». «Şi pentru să avem credinţă, ni-am pus toţĭ numerele *(sic)*.» Iscălesc şi: «Avram Coroban, Ursu Gabăr, Apostol Moţeĭ, Bejan Moţeĭ, Agapie», «robiĭ şi şerbiĭ Măriei Tal[e]».

52. Iaşĭ, 25 Mart 7212 (1704). «Eŭ Panaite Ţiganul şi cu fămeaia mea Safta scriem, etc., cum noĭ ... am socotit şi ne-am văndut dumisali Hatmanuluĭ Lupuluĭ dirept doaîdzăcĭ leĭ bătuţĭ..., ca să fim dumisali direpţĭ robĭ Ţiganĭ, şi cu copii ce s[ă] vor naşte dintru noĭ ... Căcĭ noĭ stăpănĭ n'am avut, că eŭ Panaite Ţiganul am fostu Turcu şi m'am botedzat, iară fămeaia mia iaste Ruscă din Ţara Leşască; pentru

aceaia ne am văndut dumisale Hatmanuluĭ... Şi pentru noĭ am pus chiziaş doĭ Ţiganĭ de aicia din Iaşĭ, anume pre Ion Viardeş potcovariul ş[i] Niculaĭ Huşanul, precum să stăm noĭ de faţ[ă] să fim robĭ şi s[ă] lucrăm la meşterşugul nostru de toate ce va hi poronca stăpăniască... Eŭ Gligore diac de Cămar[ă] am scris zapisul.» Pun degetul («Safta Ţiganca luĭ Panaite»).

53. Iaşĭ, 20 Iulie 7213 (1705). Pană, cumnatul luĭ Anăstasăe, vinde partea-ĭ din Fărloeştĭ luĭ Ştefan Rusăt Sulgeariŭ: «ačastă şuşăniţă». Între marturĭ: «Dum[i]tru Chineajea ot Totruş şi Ostahie ot Potropeştĭ *(sic)* şi Ghiţăŭ Iştoc din Bahnă». Pană iscăleşte greceşte.

54. Iaşĭ, 17 Octombre 7215 (1706). Antioh Costantin-Vodă, pentru Vărnav, ca să iea dijma de pe moşiile sale. «Vel Vornic uč., nefiindu Vel Logft.» Pecete mare, cu chinovar.

55. Iaşĭ, 24 Mart 7215 (1707). Antioh Costantin-Vodă, «la Ghiorghii egumănul de la sv[ă]nta mănăstire de la Bistriţ[a]», pentru plîngerea luĭ Ştefan Vărnav, cu privire la «poian[a] cu păcur[ă]». «Aŭ pus oaminĭ de lucriadză, şi i-aŭ luat vinitul de un an.» «Şi-ĭ legat în cartia de rămas, care va maĭ scorni pără, să dia 24 boĭ la cuhne domniască.» Un om domnesc va socoti cîştigul şi cheltuiala în acel an. «Veliţĭ bolerĭ uč[i]l.» Pecete mare, cu chinovar.

56. Iaşĭ, 7 Iunie 7216 (1708). Mihaĭ Răcoviţ[ă], luĭ «Ştefan Rusătu, č-aŭ fostu Sulger», pentru plîngerea luĭ Vărnav, care arată că răzăşiĭ luĭ nu-ĭ daŭ nimic pentru că a scos de la călugăriĭ de la Bistriţa «neşte făntănĭ de păcur[ă]». Să împlinească. «Veliţĭ bolarĭ uč.» Pecete mare, cu chinovar.

57. Iaşĭ, 14 Ianuar 7217 (1709). Mihaĭ Racoviţ[ă], luĭ Ştefan Ruset biv vtori Sulgiar, pentru pîra luĭ Ştefan Varnav asupra egumenuluĭ de Bistriţa, cu privire la «neşte făntănĭ de păcur[ă] la sat la Dinganĭ şi la Fărlăeştĭ». Să vadă ale cuĭ sînt «aceli păcurĭ». «Veliţ bolearĭ vă Divan.» Pecete mare, cu chinovar.

58. 16 Novembre 7221 (1712). «Petre Borzea ş[i] cu femea mè Iona, fata luĭ Săviian», daŭ Stolniculuĭ Ştefan Rusăt partea lor din Stăneştĭ. «Mi s'aŭ tănlat miea şi cu altor

omen[ĭ] tovară[ş] aĭ meĭ de am spartu o gropă de pănea de grăŭ, 140 merţŭ, a dum[i]sal[e], şi, căndu aŭ fostu la plata pănii, [pentru] parte mè, căttă pănnea măncasem eŭ, neavăndu cu č[e] ce *(sic)* plăti cu alta», dă moşia.

59. Iaşĭ, 21 Iulie 7227 (1719) Mihaĭ Răcoviţ[ă], luĭ «Dumitrachi biv Armaş», pentru plîngerea făcută de «Maria Jicniceroae, a răpăosatuluĭ Alixandri č aŭ fostŭ vtori Jicnicear», împotriva luĭ «Toader Vărnav şi alţĭ fraţĭ a luĭ, fečoriĭ luĭ Ştefan Vărnav, č-aŭ fostŭ Ştefan Vărnav frate Marii Jicniceroai, dzicăndŭ Mariia Jicniceroaia că i-aŭ mîncat frate-săŭ, Ştefan, păn aŭ fostŭ cu viaţă, multe de a surori-sa, ce i s'aŭ venit eĭ de la bărbatul eĭ Alexandri Jăcnicer». Arată ea şi «izvod cu peceatea gsd., din al doilea Domnie, scriindŭ din condeiŭ în condeiŭ de ce i-aŭ luat frate-săŭ Ştefan fár isprav[ă]». Îĭ trimesese acum Domnul la Gheorghe episcopul de Roman. «Şi, mărgîndŭ Alexăndrăchioaia cu cartea Domnii Meal[e] la Sfinţia Sa, tămplatu-s'aŭ acolò la Roman şi Sfinţia Sa chir Ghedeon Mitropolitul, şi le-aŭ luat sama împreun[[ă], cariĭ ne-aŭ arătat şi isvod de la amîndoĭ arhieriĭ iscălit, scriindŭ din condeiŭ în condeiŭ ce aŭ ales să ĭ dea nepoţiĭ eĭ.» Să împlinească decĭ, «cu bucate, cu moşie, cu ce aţĭ găsi, pe ğudecata ce i-aŭ ğudecat arhiereiĭ, precum scrie izvodul din pontu în pontu.» «Veliţĭ bolerĭ uč.» Pecete mare, cu chinovar.

60. Iaşĭ, 9 Iunie 7229 (1721). Mihaĭ Racoviţî, pentru «Cărstiian Confetariul *(sic)* şi Sandul Văscan, gineriĭ Alexandreĭ, feateĭ luĭ Vasilie Vîrnav», cari se plîng de «Toader şi Ioniţă, fičorii luĭ Ştefan Vărnav», pentru moştenire. Îĭ trimesese la Ilie Catargiul Vel Log. şi la Dariia Donič Vel Vornic. Se arată «un ispisoc din părţare *(sic)* de la Vasilie-Vod[ă], den văletul 7144 [1635-6]». Întăreşte împărţirea făcută de ceĭ doĭ boierĭ. «Ilie Catargiul Vel Logft.» «Gligoraş snă Vasilie Popiĭ Uricaruluĭ.» Pecete de ceară ruptă. Scrisoare foarte frumoasă.

61. 26 Maiŭ 7236 (1728). Grigori Ghica-Vodă, luĭ «Andreĭ Ruset Vel Cliuciarĭ şi Timuş Crupenschi biv 3 Logft.», pentru plîngerea «fičorilor luĭ Ştefan Vărnav», privitoare la moşiĭ. «[Partea] ce s[ă] răspundea parte boeriască . . ., dzicăndu

că aŭ numaĭ la câmpu Vărnăveştiĭ, iar în silişte n'aŭ.» Pecete mică, octogonală, de chinovar, cu data de 1726, în cifre arabe.

62. 14 Iulie 7243 (1735). «Ursachi egumenul de Tazlăŭ» dă zapis «Vorniculuĭ Ştefan Rus[e]t» pentru o Ţigancă. «Avănd fiĉorĭ împreun[ă] cu dănsa triĭ feţĭ ... şi doă fete», etc. «Aniţa Tiuculeas[a] [a luĭ Tiucul] ... Dumnealuĭ Păşcanul Iordachi Vel Ban.» Pecetea are: «Ioan egumen», în jurul uneĭ paserĭ. E pusă de două orĭ, cu lămurirea: «S'aŭ maĭ pus una, necunoscăndu-să pecete ĉa din sus prè bine.»

63. 12 Octombre 7253 (1744). «Iordachi Rus[et] biv Vel Med, ispravnicul Ţinutuluĭ Bacăuluĭ», hotărniceşte «frateluĭ nostru Ion Ros[et] Post.» la Stăneştĭ. «Am orinduit pe Ion Mareş Căpitanul, vornicul de sat de Şesurĭ, şi pe Vas[i]le Rotilă, vornicul de sat de Măgireştĭ, şi pe Costantin Dospinescul ot Şes, şi pe popa Zota proin potropop, ot Măgireştĭ, şi pe popa Costantin ot Şesurĭ, înpreună cu toţ răzeşiĭ satuluĭ Sŭtăneştilor, şi aŭ mersu de aŭ măsurat ... Parte ţărănască ... Parte boerască ... Parte mănzatuluĭ.»

64. 23 Novembre 7253 (1744). «Marie Sioniĉas[a]» dă zapis «ginerilui Ioniţ[ă] Ruset» că «l-am dat şi l-am dăruit pe Ştefan Mertic ş[i] cu 3 fraţ a luĭ, anume Lupul ş[i] Ion ş[i] Vasile Benim: aceştĭ 4 fraţ fiind drepţ vecin[ĭ] de pe soţul meŭ, i-am dat gineruluĭ Ioniţ[ă] Rus[e]t şi fiiciĭ meli Zmarandiĭ; ce dum. ginerile Ioniţ[ă] să aibă a-ĭ lua de undi s'ar găsi, să fie dum. drepţ vecinĭ în vecĭ, ş[i] coconilor dum., ş[i] nepoţilor». Iscălesc: Lupul Gheuca şi alţiĭ.

65. 20 Ianuar 7260 (1752). «Ilie Cofetariul, feĉorul luĭ Cărstiian Cofetar», vinde luĭ Ioniţă Ruset, «ğupănuluĭ Ioniţi Rus[e]t biv Vel Med.», parte din Fărloeştĭ «şi a trie parte din sat[ul] Dinganĭ şi groap[a] de păcur[ă]». Între marturĭ: Ion Bineţ, «diiaconol Ghiorghii Clipa».

66. 12 Maiŭ 7260 (1752). Costandin Mihail Cehan Racoviţă, «la cinstit al nostru dumneluĭ Ioan Cantimir beizadè»[1],

[1] Era fiul luĭ Antioh-Vodă. Învăţase la călugărul grec Azarie Ţigala (*Ist. lit. rom.*, I, p. 37). El s'a aşezat în Moldova în urma căsătorieĭ sale aicĭ. Sora sa, Aniţa, ţinea aicĭ pe Hatmanul Paladi; altă soră era la Muntenĭ, soţia luĭ Constantin Dudescu (v. *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 418-9 şi vol. V, p. 108, n° 137; vol. VI, p. 160, n° 67; p. 566, nota la n° 78).

pentru plîngerea făcută de «boiarii noştri Ion Vărnav biv Vel Căpt. şi Neculai Vărnav, frate-seŭ, biv Vel Jit.», zicînd că aŭ scrisori, «care le veĭ vidè dumn[e]ta, din care să vor îndrepta că eĭ să trag singe din Dinga Hatmanul, şi Dinga Hat. avănd căteva moşiĭ, pre cari şi scrisorĭ aŭ avut, dară din oarecare tămplare aŭ căzut scrisorile de moşiile Dingăĭ la măinile unora şi altora, şi, trecănd anĭ la mijloc, acum să arată la uniĭ dintr'acele scrisorĭ, şi aceĭ la careĭ să află nefiind eĭ nicĭ o saminţiia Dingăĭ, să fac cu gurile lor că sint şi eĭ singe Dingăĭ Hat. şi vor să stăpăniască moşiile. Pentru care cerşind Vărnăveaştiĭ ačast[ă] dreptate, ca să s[ă] cerce pre aceĭ oamenĭ de sint niam Dingăĭ orĭ de nu sint, şi arătănd că aceĭ oamenĭ să află în Ţinutul acela de spre dumn[e]ta, şi acolo sănt şi moşiile, am socotit că o triabă ca ačasta să poată lămuri limpede de un obraz de cinste ca dumn[e]ta, şi pentru ačasta am scris dumitale, trimeţindu-ĭ acolo cu carte ačasta. Ce veĭ chiema dumn[e]ta de faţă pre aceĭ ce ţi i-or arăta că să răspund niam Dingăĭ, şi să cercetezĭ cu amăruntul, şi, de nu să vor îndrepta cu dovedire că sint niam Dingăĭ şi acele scrisorĭ de moşiĭ ce să află la dănşiĭ nu sint a lor, şi să vor îndrepta Vărnăveştiĭ, cu dresele ce aŭ, că eĭ sint cel adevărat sănge a Dingăĭ Hat., le veĭ face dum. dreptate, dăndu-le mărturie cu care să-ş ceia dreptate şi dresele niamuluĭ lor de moşiĭ. Ačasta-ţ scriem.

[P. S.] Însă scrisorile de la măna lor să nu li să ià păn la Divan, numaĭ mărturie să daĭ dum. după dovedire.

Vel Med.» — Pecete mărişoară, octogonală, cu chinovar.

67. 18 Septembre 7261 (1752). Hotărnicie la Fărloeştĭ, «ce aŭ avut cumpărătură dum. Ioniţ[ă] Roset Med. de la Ilie fečorul Cofetariuluĭ, cu zapis de la Sandul Văsscan». «Să aibă dum. a stăpăni pri căt cuprinde hliza.»

68. 18 Septembre 7262 (1753). Mateĭ Ghica, luĭ «cinstit al nostru dumnealuĭ Ion Cantimir beizadè, sănătate poftim dumitale de la Dumnădzăŭ», pentru pîra pomenită în actul de la 12 Maiŭ 7260 (1752). «Şi aceĭ acolisătorĭ fiind în parte aceluĭ Ţinut a Bacăuluĭ, şi moşiile Dingăĭ Hat. încă fiind în Ţinutul Bacăuluĭ, iată că i-am rănduit cu carte ačasta să vie înnainte

dumitale... Să le facĭ dumn[e]ta dreptate, dându-le mărturie încredințată, cu care să-ș ceia dreptate lor, și dresele de moșiile Dingăĭ Hat. Ačasta, și fiĭ dumn[e]ta sănătos.» Logofătul adauge: «Prè cu amăruntul să cercetedzĭ, de vreme că ș[i] Vărnăveștiĭ sănt de parte niam Dingăĭ Hat., să eĭ sama și celor niamur[i] la careĭ să află scrisorĭ Dingăĭ Hat., dar de sănt ș'aceia niam, ș[i] așè veĭ socoti cu bun[ă] dreptat[e] ca s[ă] nu s[ă] fac[ă] strămbătat[e] la vre o parte.» «Cant. Logf. proč.» Pecete octogonală ca acea notată la n[1] 66.

69. «Mărturisala oamenilor ce să răspundu că să trag din Dinga Hat., dup[ă] cum arată; Maĭ 6, l[t] 7262 [1754]» Iscălește «I. C. Beizade» (litere greco slave).

70. 5 Iunie 7262 (1754). Mateĭ Ghica-Vodă, luĭ Grigorie Crupensche biv Vel Med., pentru pîra fraților Ioniță Vel Vameș și Neculaĭ biv Vel Jăt. Vărnav pe «moșeneĭ de Fărloeștĭ». Radu Răcoviță Vel Log. hotărește pentru «Vărnăveștiĭ de sus scrișĭ» «5 părțĭ, ce să despică aceli 2 părțĭ din pol sat pe cincĭ nume de oamenĭ cea sînt într'un ispisoc de la Vasilie-Vod[ă]». «Să vie să s[ă] dovediască cu giurămănt cine să trag dintr'aceĭ 4 oamenĭ.» Să jure «6 oamenĭ de credință». «Vel Logft.» Pecete mare, rotundă, cu chinovar roș, avind armele amînduror țerilor.

71. 20 Novembre 7263 (1754). Mateĭ Ghica-Vodă, luĭ «Nicolachi Ventura, ispravnicul de Ținutul Bacăuluĭ», pentru plîngerea luĭ «Ioniț[ă] Vărnav Vel Vamăș» cu privire la Fărloeștĭ, «carea părțĭ de moșie li-aŭ răscumpărat de la Ioniț[ă] Ruset biv Vel Med., fiind și maĭ de nainte a niamuluĭ Vărnăveștilor... Și trimițind ca să-ș ià dijma după obiceiŭ de la ceĭ ce or fi lucrat pe aceli părțĭ de moșiĭ, iar împregurașiĭ ce aŭ arat și aŭ cosăt și cu alte chipur[ĭ] de hrană ce aŭ avut pe acest[e] părțĭ a luĭ Vărnav, n'aŭ vrut să-ĭ dè dijma după obiceiŭ.» Să fie împliniți. «Pročt. Vel Logft.» Pecete octogonală cu marca ambelor țerĭ și **Іω М. Г. В.** și data în cifre arabice (17 . .).

72. Iașĭ, 29 Maiŭ 7267 (1759). Ioan Theodor-Vodă, «luĭ Vasilie Broștianul și niamuluĭ seŭ», pe parte din Stăneaștĭ,

«parte grozăvască, č-aŭ dat samă că li să trage lor moşiia ačasta de pe niamul lor, de pe Trifu Sogne, ce-l scrie în ispisocul luĭ Ilie-Vod[ă] şi luĭ Stefan-Vodă, din aniĭ 6946 [1437-8]», şi pe parte din Donceştĭ. «Şi dum. ispravnice să le iaĭ sama şi să le descurcĭ toate pricinele, hotărîndu-le prin carte de ğudecată.» Pecete octogonală cu chinovar (data de 1759, cu cifre arabe).

73. 5 Iulie 7270 (1762). Inventariŭ după moartea luĭ biv Vel Med. Ioniţă Roset. «Bucati: boĭ marĭ, vacĭ cu viţăĭ, mănzaţi, 2 caĭ: unul şargu ş[i] unul lupoĭ, 123 stupĭ, însă roi den iast[ă] var[ă] nu s'aŭ pus la socotial[ă], avănd a plăti desetina. Banĭ... Cari s'aŭ dat la Foti neguţtoriul. [La copiĭ: Maria, Irina, Ştefan, Gheorghii.] Iscălesc Ion P[ă]l[a]di, Vel Vor., Ştefan Roset, V[a]s[ilie] Ros[e]t Hat. şi un Grec. — În altă listă: «Gligoraş Ţăgan Arbănaş... Ion săn Arbănaş, Ţigan».

74. 15 Septembre 1765. Cercetare a moşiilor de familie ale luĭ Ştefan Vărnav în Ţinuturile Neamţ şi Bacăŭ. Pomenit «Sfinţiia Sa părintele Iacov Vărnav, frati maĭ mare dumilorsali [Ştefan şi Neculaĭ]». — Copie.

75. 1780. Raport al luĭ Lascarachi Ros[e]t Hat. în procesul, pentru Ţiganĭ, dintre «Ioniţi Gane, fratile şi vechilul Ilincăĭ pe cari aŭ ţin[u]t-[o] Panaite ot Vist., fičorul luĭ Ştefanu sin Sandul vătav, şi între Costachi Brăescul, ginerile Ileniĭ Timuşoaĭ». Se arată o mărturie «de la un preot Acsinte, ce este acum egumenu la mănăstire Homoruluĭ».

76. Copie de zapis făcută «de Şărban dasc[alul] ot Moeneştĭ, la l[t] 1781, Iunie 17»: foarte corect şi bine.

77. 30 Iunie 1782. Gavril Părăscanul *cumpără venitul* «moşii Tazlăuluĭ Sărat de la cucon[ul] Costandin Vărnav», cu 18 leĭ. Martur Sandul Veisa. «Ion Popa diiac za Divan.»

78. 25 August 1786. «Vasile Carp biv Vel Sluğ.» schimbă o Ţigancă cu Stol. Ştefan Ros[e]t.

79. 8 Ianuar 1796. Zapis către Ştefan Roset, care vinde «runcul Stăneştilor, să-l paşştem cu oile în astă vară după cum s'aŭ păscut ş[i] într'alţĭ anĭ, şi tocmală am avut să dăm dum[i]sale una sută şesăzăcĭ ocă brănză de oĭ sărată gata».

80. 21 Ianuar 1801. «Constantin Bejan ot Măgirăştĭ» dă zapis luĭ «Toader Meran». Nume: Zahariuţa, Ion Ghineţ (Bineţ). Vînzare cu «talerĭ şi doao bezmeni de čară şi doao merţe de grăŭ». Iscăleşte şi Năstasii Chirinăş.

81. 25 August 1801. Judecata răzeşilor «preotul Costandin Jigăŭ [şi] preot[ul] Toad[e]r Coşciug».

82. 15 Novembre 1803. Cercetare pentru satul Crăsteştĭ (Ţ. Bacăŭ), unde sînt «patru bătrănĭ, anume: Dinga, Mihoc, Boldiş, Cucută». În 7247 (1738-9) trăia Ianăş Boldiş. La Dinganĭ sînt «triĭ bătrănĭ, anume Păntece, Stan Tătar, Dinga». Pomenit «schitul Drăguşanu». «Maĭ adăogănd pe un [bătrăn] Dragotă, pentru ca să înşeli pe schit a nu-ş lua dreaptă parte sa.»

83. Februar 1804. Petiţie a luĭ Gheorghi Vărnav Pah., pentru moşia ce are de la «unchiul mieŭ».

84. 21 Maiŭ 1811. Mărturie. «În vreme de sănt vr'o 60 anĭ după Tătar[ĭ][1], ce mă aflam copilandru, trăind tatăl mieŭ, Ioniţă Fărfaneş, într'aceia vremi, avănd multe vite, şi fiindcă pre aceste locurĭ nu putèm ca să stăm cu viteli spre iernatec, neavănd fiind (*sic*=fîn) întru ajunsu spre trebuinţa vitilor, într'o vreme tatăl meŭ mergè şi cumpăra năemaşul de la Ilii Bărsan.»

85. 9 Octombre 1811. «Toader Bărbăŭ şi Ioniţ[ă] Dălban zet Bărbăŭ» şi alţiĭ vînd «dumnisale Postelniculuĭ Ioan Tătaruluĭ» parte din Stăneştĭ, «tot [partea luĭ] Čurbă» (*sic*) «şi o livadă a moşuluĭ Vasili a Nazarii..., fiind d[u]m[nea]luĭ răzeşul nostru din Vremeş». Scrie «ereĭ Theodor ot Bucşeştĭ, răzeş».

86. 3 April 1812. Hotărnicie a luĭ Alicsandru Çovrig, la Vălenĭ, de către răzăşiĭ Măgireştĭ.

87. 22 Februar 1825. Mărturie. «Acest Necolaiŭ, fičorul luĭ Toadir Pricochi şi a Marii, fată Blănariul[u]ĭ, ci trag răzăşíĭ în hotarul Vălenilor, vinind la mine, mi-aŭ arătat că, făcînd cuvînt ca iĭ, trii inş, să-ş vîndă parte lor di moşii din hot[a]-

[1] E vorba de marea năvălire a Tatarilor — care a fost şi cea din urmă — la începutul Domnieĭ luĭ Ioan Callimachi. V. ale mele *Doc. Callimachi*, I, pp. XCV-VI.

r[ul] Vălenilor dl[u]ĭ c[uconu]l[u]ĭ Gheorghi Vîrnav, aŭ triimis pe Ioniți Vandra şi pe un frati al săŭ anumi Ion Precochi ca, făcînd tocmelă, să dei zapis, iscălindu-l şi pe dîns[ul], şi să-ĭ aducă şi parte luĭ de banĭ ce i să va faci, ş[i], el nifiind de fați la facire zapisuluĭ, ca să-ş pui degitul, n'aŭ fost priimiț triimeşiĭ a puni degitul în locul luĭ, şi s'aŭ oprit şi parte di banĭ, patruzăcĭ şi doĭ de leĭ, şi arătînd că aşa este cerut că, de va duce înscris de la mini că este însuş el Necolaiŭ fičor Marii Blăn[ă]riț[i], îş va întări zapisul şi-ş va priimi baniĭ, şi, pentru ca să fii crezut că aducătoriul cărțiĭ este el însuş, i-am dat ačastă scrisoari, pi cari m'am şi iscălit.»

88. «În Oraşa», 5 Octombre 1829. Diata luĭ Ianachi Cru-p[enschi] Aga. El spune fiilor săĭ că averea luĭ s'o administreze soția, care va plăti «pe la dascalĭ, la cari din voĭ vor fi încă în vărsta aceia pentru de a învăța prin şcolĭ».

D. Cîteva documente păstrate la mănăstirea Căldăruşanĭ.

1. 7123 (1614-5). «Radu Voevod fečoru Mihneĭ Voevod», pentru «jupăneasa Ioana». «Moșia mănăstiri Căldoroşeaniĭ săntu aceşte: satu Dulban, la gura laculuĭ, de la bolbocă pănă la moara biraruluĭ, pănă la gorganul Şumeĭ»; la «piersecŭ», Gorganele, ocina Crețuluĭ, Lăcurele. — Resumat noŭ.

2. 4 Iunie 7203 (1695). «Moşa, cu fie-meŭ Mirea», către «diaconul Dobre sin căl[u]găruluĭ Calivit», pentru că-ĭ vinde «un pogon de țelin[ă] în pădure, în fundul zăpotii, pe lăngă celeallalte viĭ». Între marturĭ, din Tohanĭ, «Coman sin Drăgulin i brat ego Sfăişu» *(sic)*, «Crăčun Țigănoiul . . ., Vasilei ot Ghelughereanĭ».

3. 28 Mart 7221 (1713) Hotarnică la satul «Dulbanuluĭ». «De spre Iltăŭ, din moara biraruluĭ, de unde să înjugă cu moşiia Căldoroşeanĭ, în curmeziş latu pănă în Boldesca, la vadu Iltăuluĭ . . . Cărcima lu Moisi . . ., la Nemĕtețĭ. . . Unde să loveşte în capete cu moşiia Crețu, din moşiia luĭ Vrabie slujitorul, de unde este movila Crețuluĭ». «Înpotriva movilelor celor marĭ . . . Theofil proin egumen Căldoş. *(sic)*, martor,

Dragomir Drăgulenescu, ispravnic la viile domneştĭ, martor, Stančul Sutaşul mart[ur], Coman Portărelu, mart[ur], popa Pascu ot Boldeştĭ, mart[ur], Muşeatŭ ispravnicelu, Moisi, mart[or]». Copie de «Chiriţă Logofătul Div[anuluĭ]».

4. 4 Novembre 7237 (1728). «Barbul Logofătul snă Tanasie Portar» dă zapis «dumn[ea]luĭ vătaful Alexă za copiĭ din casă», pentru «moşiĭ la Greciĭ de sus ot sud. —, ce aŭ cumpărate cu zapis de la dumn[ea]luĭ Drăghicĭ Pit[a]r Grecean[u] . . . De spre balta Căldăruşanilor.» E pus a trage moşia de către Iordachi Creţ[u]lescu Vel Vornic, Dimitrachi Racoviţă Vel Spătar, Bîrcă Cojăscu Vel Logofăt, Barbu Merişanul Vel Clucer. Pitarul Drăghicĭ Greceanul era în ceartă cu egumenul Theofil de la Căldăruşanĭ, «de către apa Căldăruşanilor». «Aŭ adus pre egumenulŭ dinpreună şi cu toţĭ călugăraşi . . . Un stejar mare, care l-am şi înherit, şi am pus şi chiar lîngă dînsulŭ un bolovan de lemn; care stejarŭ iaste în coastă în crîng . . . Dintr'acelŭ copač am tras în josŭ», după «păčuiala» ce aŭ făcut. «Pînă în siliştea cea mare. . . A dooa trăsură s'aŭ trasŭ din piatra măn[ă]stiriĭ Căldăruşanilor în jos . . . L-am pus din dosul stupiniĭ . . . Marginea moşieĭ Borduful . . . Moşiia dum[ne]eĭ jupănesiĭ Cămărăşoaeĭ, a dum[nea]luĭ răp[osa]t[u]luĭ Hasan Cămăraşu . . . La capul moşieĭ, la Colčagŭ. . . Matca Colčaguluĭ.» E de faţă şi Radu fiul Pitaruluĭ, «Costandin copilul din casă . . . La datulŭ moşieĭ.» — Copie.

5. 7262 (1753-4) «Filaret mil. bj. arh[iepiscop] i Mit[ropolit] Ug[rovlahieĭ][1]. Cuvioas[e] egumene chir Nifon de la măn[ă]stirea Sinaia i cuvioas[e] egumene chir Parteni de la măn[ă]stirea Lespezil[e]»: carte de blestem pentru o pricină a Căldăruşanilor cu privire la nişte munţĭ.

6. Ὁ Μιρέων Φιλάρετος [2] către «chir Savva, năstavnic sfănteĭ mănăstirĭ Căldăroşanĭ».

«Noĭ maĭ zăticnindu-ne aicĭ din poruncă, trimite Prea Sfinţiia Sa părintele Mitropolitul, după rugăciunea ce am

[1] E cel d'intâiŭ Mitropolit muntean cu acest nume. V. *Ist. literatuniĭ romîne*, I, p. 515.

[2] Pentru acest archiereŭ Filaret al Mirelor, v. *Ist. lit. rom.*, la tablă.

făcut, pă prea-cuviosul arhimandrit a sfinteĭ mănăstirĭ Dealuluĭ chir Grigorie, pentru pricina zăgasuluĭ dumi[sale] Șăt. Ștefan Grecean[u]; decĭ să cuvine Cuvioșiilor Voastre să stațĭ părășĭ pentru toată paguba ce s'aŭ făcut d'intăiașĭ dată mănăstiriĭ dintr'ačastă pricină: . . . la malul mănăstiriĭ la podurĭ, la poalele vii, pomiĭ ce s'aŭ uscat din venirea apeĭ, la Moaıa Săracă înecătura roateĭ din jos și zăticnirea vănatuluĭ peșteluĭ să o jăluiască și părințiĭ și însușĭ păscariĭ. Iar după multa rugăciune a numituluĭ boeriŭ, și după regealile obrazelor celor marĭ ce ne-aŭ pus mijlocitorĭ ca să nu să tae zăgasul, am socotit ca, de va pune dum[nealuĭ] cu cheltuiala dum[isale] tarașĭ, atăt la mal, căt și împrejuriul vii, pănă unde iaste poalele întinse (ca să putem să maĭ înnălțăm cu adăugire de pămăntu), și de va face amăndoă podurile cu cheltuiala dum[isale], și de va da înscris așăzămăntul ca să aibă voe păscariĭ mănăstiriĭ să pue cotețe pă moșiia dum[isale] în baltă și peste toate hotariul căt să să înnalțe zăgasul dum[isale] cu semne marĭ, păunde să va socoti, va da zapis la sfănta măn[ă]st[i]re cu prinsoare, și așa va rămănea zăgasul netăiat, și iar ačasta o las la socoteala și sfatul de obște al Cuvioșiilor Voastre, cum vețĭ găsi cu cale maĭ spre folosul măn[ă]stiriĭ să să urmeze, pentru că nu voim din zilele noastre să rămăe pricină de stricăciune mănăstiriĭ, nicĭ pohtim să rămînem suptu hulă și suptu blestemul celor după urmă. Pă lăngă cealelalte ce am zis maĭ sus, în legătura ce va da prin zapis boeriul, să să pomenească și de Moara Săracă, ca nu cumva să înnece umflătura apiĭ . . . Și să chemațĭ și pă Ivan Morariul, ca să fie și el, că poate va povățui și el ceva spre maĭ bună întărire. Însă arhimandritul chir Grigorie iaste a zăbovi aciĭ în măn[ă]stire; ci să căutațĭ întru toate să-ĭ dațĭ cuviinčoasa cinste, și la biserică, și la masă, și la cercetarea hraniĭ și odihniĭ, atăt Cuvioșii Sale, căt și oamenilor Cuvioșii Sale. Să vă ferițĭ să nu să facă turburare în mănăstire, ca să nu vă să ponosluiască viiața, ci toate cu înțelepciune să să urmeaze, ca să să proslăvească numele D[o]mnuluĭ prin buna orînduială a viețiĭ ceĭ sfinte a fraților. La noĭ, în chiliia cea mare saŭ în cea mică, unde va pohti, să-ĭ fie șăderea și odihna, aș-

ternutul, și, orîce va fi trebuință de odihnă, să să dea dintr'ale noastre, că, ca înșine pă noî, îl trimitem măngăitoriŭ Cuvioșiilor Voastre, și dorim ca să auzimu căzuta mulțămită de la Cuvioșiia Sa.»

7. Bucureștî, 11 April 1797. Dan, fiul luî Dan, și Ioan «Gamulia» arată că aŭ o prăvălie la poarta bisericiî Sf. Gheorghe (din Bucureștî), de la Mitropolitul de Betleem, Policarp Eî vor răspunde cotăritul, fumăritul și o sumă la Sf. Mormînt pe an. — Grecesc. Copie.

8. «Catagrafì de toate lucrurile mișcătoare și nemișcătoare ale sfinteî mănăstirî Căldărușanî, ce s'aŭ dat în seama cuviosuluî arhimandrit igumenul chir Dositheî, dup[ă] moartea cuviosuluî arhimandrit Dosoth[e]î; 1807, Septemvrie 20 . . .

Cărțî greceștî... 4 tomurî ale Vizandidi, 2 canonul sf.... (?), tălmăcit de Ioan Miron, 1 hronograf veachiŭ . . . . 3 tot ale luî Meletiie, Istoriia Bisearicească. . , Adunare din istoriia cea veache și nooa . . ., Grammatică a luî Theodor Gazì, Gheografie a luî Daniil și Grigorie . . ., Istoria Ierusalimuluî . . ., Filad[ă] himichì filosofia, 2 filad[e] cu rugăcunî greceaștî și turceaștî . . ., Metanoon didascomenos, 2 tom[urî] marî Ioan Damaschin, grecesc și latinescu . . . , 2 hronografurî veachî, 1 cazaniile Duminicilor, turceaști cu slov[ă] grecească . . ., lexicon latinescu, greco-latino; o carte mare lătinească, 2 to[murî] marî Tîlcu Biblii, a luî Grigorie Ghic[a] Voevod; 1 filad[ă] tipăritu în Țarigrad de Postelnicul Vas[i]lachi, 1 tom al luî Ipocrat, 1 grammaticu ce să numeaște Etimologhicon, 1 grammaticu mare a luî Neofit, 1 tom al luî Socrat . . ., 1 carte mică latinească, 1 Plutarh, Luchianos și alțî filosofî, 1 filad[ă] atingerî pentru credința Latinilor . . ., 1 Istoriia Eladiî, 1 lexicon triglosu . . ., 1 filad[ă] cu stih[u]rî gheograficeștî, 6 tom[urî] ale luî Thuchidid, 1 carte a dascaluluî Lambru[1], 1 lexicon latinescu . . ., 1 Filocaliia grecolatino, 1 Mreaja apostolicească, 1 Învățătură pentru gheometrie . . ., 1 latinească cu multe figurî de țărî . . ., 1 halimà. . . , 1 hro-

[1] Photiadi. V. *Ist. lit. rom.*, la acest nume.

nograf vechiŭ . . ., 1 loghică greco-latino . . ., 1 filad[ă] a luĭ Mavrogheni de starea Țări-Rumâneștĭ[1] . . ., 1 grammatichì gheograflchì, 1 Istoria luĭ Pilpaidos[2]. . ., Orthodoxos omologhia, tipărită la Beč . . ., Gramatică a luĭ Cost[a]ndin Lascareos[3], . . . 1 filad[ă] cu stihurĭ asupra luĭ Ipsilant, făcut[ă] de pop[a] Zoia[4] . . ., 1 grammatică greco-latino, Pentru pashaliĭ, 1 gramatică mică talinească, 1 lexicon greco-latino, ipac. . . . Cărțĭ româneștĭ . . . 2 mărgărite veachĭ, Divanul Lumea cu Înțeleptu, Sf. Vasilie Exaimeron, 2 tom[urì] scrise cu mîna: Evergheticos . . ., 1 Sf. Grighentie cu Ervan Evreul . . ., 15 alfavite tip[ă]rite, 1 Pentru Damaschin, cartea a dooa, 1 Viiața Sf. Nifon, 1 ale Sf. Vasilie hotărîrĭ pe scurt, a luĭ Theotochi pentru tundere . . ., Marco Pusnicul, Viiața Sf. Antonie, Singlitichi, Calist Catafighiun, Cîntarea Cîntărilor tîlcuită, 1 fila[d]ă Învățăturĭ părinteștĭ . . ., Învățăturĭ pentru botezul ereticilor, Časoslov moldoven[e]scu . . ., Urmarea luĭ Hristos[5]; 3 prăvilioare vechĭ . . ., Stavrofilia . . ., 1 pravilă mare . . ., Viiața luĭ Matheĭ-Vod[ă], ctit[o]rul măn[ă]stiriĭ[6]. . ., Liturghie rusească cu tipicul rum[ă]nesc . . ., Stihurĭ tipărite la Brașov . . ., Cuvinte la morțĭ, tip[ă]rite în Ardeal[7] . . ., 2 lexicoane neisprăvite . . ., Carte cu învățăturĭ pentru obște . . ., Tipicul cel mare, tălmăcit și scris de Macarie Arhimandritul[8].

[1] E vorba de traducerea grecească a opereĭ luĭ Baur. V. *Ist. lit. rom.*, II, p. 101.

[2] Bilpai, fabulist.

[3] Lascaris.

[4] Probabil *Polizoi* Lampanitziotul (v. *Ist. lit. rom*, II, p. 28). Broșura nu era cunoscută.

[5] Manuscript. Traducerea luĭ Klein nu apăru decît în 1812 (*Ist. lit. rom*, II, p. 412).

[6] Părintele stareț mi-a vorbit despre un manuscript ca acesta care s'ar păstra la Sfinția Sa, dar nu l-am putut vedea.

[7] De Samuil Klein (1784). V. *Ist. lit. rom.*, II, p. 411. *Propovedaniile la morțĭ* ale luĭ Petru Maior nu ieșiră decît în 1809. V. *ibid.*, p. 246.

[8] Pentru Macarie, v. *Ist. lit. rom.*, II, pp. 275-6, 391, 394. Fost archimandrit la Bistrița și dascăl, el a maĭ tradus și canoanele vechiĭ picturĭ bizantine (v. Tzigara-Samurcaș, în *Omagiu luĭ C. Dimitrescu-Iașĭ*, Bucureștĭ, 1904). Pentru alte manuscripte ale luĭ, v. *Manuscriptele mănăstiriĭ Cernica*, extras din «Biserica ortodoxă» pe 1902, p. 17 (nº 125), p. 23 (nº 156), p. 24

Cărțĭ tălmăcite și scrise de Arhimandritul Macarie: 1 carte b[o]goslovească, Oglindă tainică a vieții călug[ă]reștĭ, 1 a Sf. Calist, 2 Viețile din luna luĭ Iunie, jum[ă]tățĭ, Cuvănt la Sf. Marele Muc[e]nic Dimitrie, 1 a Theodorituluĭ, 1 luna luĭ Maĭ, Ioan Damaschin, Dimitrie al Rostov[u]luĭ, Ioan Scararul, luna luĭ Octomvrie, luna luĭ Fevruarie, jum[ă]tate Martie, Theotochi, Slujba Sfântuluĭ Anghelì, Piima sa cu învățătură, Enghiclopediia, Sf. Chiril Alexandr[ias], Ceale patru Cărțĭ ale B[o]goslov[ieĭ], Apocalipsis tîlcuit, a luĭ Thedorit, pentru proniie.

Cărțĭ slăv[o]neaștĭ . . . Noŭ și veachiŭ testament latinesc . . . Theologhiia luĭ Procopovič latinească, 1 lexicon, 1 țercovniĭ slovarŭ, 1 Istorie veache . . ., 1 Rozischi.»

Apoĭ moșíĭ: Căldărușaniĭ, Vălcăneștiĭ, Lipia, Bărboșiĭ (de sus și jos), Moara Săracă, Bereleștiĭ, Răsămnicile, Cănčuleștiĭ, Cervenia, Frăsinetul, Cătuzeștiĭ (Ilfov), Licăreștiĭ, Crețeanca, Crunțiĭ (Ialomița), Metemul, ce-ĭ zic Brăg[ă]reasa, Amarul, Căbuneștiĭ, Muntele Urlatul (sud Saac), loc și mitoc în Bucureștĭ «în mah[a]l[aua] armenească». Metoașele eraŭ: Cîrcul (moșíĭ: Jugurenĭ, Tiga Mică, parte din Pătărlage), și Surachiĭ (moșíĭ: Cărbuneștĭ, Ariceștĭ, Păcurarĭ). Viĭ la Ceptura, Bradu, Sadurile, Doarotenĭ (sud Saac).

9. 19 Maiŭ 1816. «Adecă eŭ Stoian Polcovnicul» dă zapis egumenuluĭ Dositheĭ de la Căldărușanĭ și soboruluĭ că a făcut pe moșia mănăstiriĭ, la Pășcanĭ, «acareturile ce să vădŭ i alte cîrcume». Promite a da «pă fieștecare an chirie cîte talerĭ una mie . . . Și eŭ să stăpînesc toate acareturile ce sînt la Pășcan[ĭ], cum am stăpînit și pănă acum, i cîrčuma din marginea păduriĭ de spre răsărit de la dumbravă, să mă negutătoresc într'însele, precum m'am negutătorit pănă acum nesupărat, și nicĭ mănăstirea să nu înnalțe chiriia, nicĭ eŭ să nu cerŭ scăzămănt, nicĭ să mă scoață în toată viiața mea. Iar după moartea mea, atît acestea ce să află, cît și ce vor maĭ face, să rămîe ale moșieĭ, adecă la mănăstire.» — Întărit de Divan.

(n 162, 186-9), p. 25 (n[le] 197-201, 203-205), p. 26 (n° 209), precum și Iorga, *Două bibliotecĭ de mănăstirĭ: Ghighiu și Argeș*, Bucureștĭ, 1904, p. 58 (n° 19).

10. 1[iü] Mart 1822. «De la otcărmuirea Valahieĭ.» A hotărît a se opri «catahrisele», «să zăticnim jafurile, să oprim năpăstuirile, şi dreptatea să o îmbrăţişăm... Însuşĭ dumnealuĭ epistatul Spătarŭ, ca un iubitor dă dreptate, cu paguba dumisale priimeşte şi voeşte a să pune la cea maĭ bună rînduială» : a) Spătăria trimetea «volniciĭ pă afară pentru ceĭ amestecaţĭ în fapte de hoţiĭ şi în alte răotăţĭ, căcĭ nizamul înţercăriĭ hoţilor şi a prinderiĭ lor iaste îndatorat Spătariul, de aceia şi are căpitanĭ şi slujitorĭ i polcovnicĭ prin toate judeţile; însă şi aŏastă trimitere pe afară cu volnicie de aducè pă orĭcine, să făcea prin ştirea şi marifetu ispravnicilor, iar de la o vreme încoace aŭ venit acele volniciĭ la catahrisis: întîĭ că rădica oamenĭ de afară făr de marifet saŭ ştire dă ispravnicĭ [cari, şi din «enteres», tăceaŭ], apoĭ cu volniciile s'aŭ întinsu a trimite pe afară şi pentru alte pricinĭ, cum datoriĭ i alte pricinĭ ce să urmează între lăcuitorĭ şi să cuvin a să cerceta la judecată politicească, ĭĭ rădica şi pă aceia iarăşĭ făr de marifet dă ispravnicĭ şi pricinuia cheltuelĭ şi pagube oamenilor. [De acum va fi cu adeverinţă de la ispravnicĭ, iar pentru aducerea la Bucureştĭ, «să facă alegere în scris ca cu aceia să-ĭ aducă mumb[a]şirul». Alte pricinĭ să se caute «de isprăvnicat şi de judecătorul judeţ[u]luĭ», cu drept de apel la Divan.]; b) «Căpităniile şi polcovniciile după la judeţe să să facă de acum înnainte prin alegere ispravnicilor judeţuluĭ», cari vor da şi chezăşie la Spătărie; c) «Polcovniciile ceale marĭ care umblă prin judeţe după hoţĭ să nu fie volnicĭ de acum înnainte a merge prin judeţe ca să se preumble prin sate, făr de numaĭ cînd să va auzi undevaşĭ hoţĭ, acolo numaĭ să meargă prin porunca Spătăriĭ, [căcĭ aşa se fac «zmăcinărĭ lăcuitorilor şi cheltuelĭ zadarnice»]. Nicĭ să fie slobozĭ polcovniciĭ saŭ căpitaniĭ a întra în pricinĭ dă cercetărĭ vechĭ, nicĭ în pricinĭ care vor fi cercetate de alţĭ polcovnicĭ saŭ căpitanĭ de maĭ nainte»; d) «Polcovniciia Vlăsii, care este întocmită şi aşăzată cu pronomion de privileghiurĭ domneştĭ a fi nestrămutat în cît va sluji bine, şi avaet să nu i să ià cu nicĭ un fel de numire, care iaste îndatorat a păzi şi mănăstirea Căldăruşaniĭ şi pă drumaşiĭ ce

trec pe acolò a fi făr de grijă; la care polcovnicie fiindcă părintele dumn[ea]luĭ Banuluĭ Grigorie Ghica aŭ fost îndemnător faceriĭ aceştiĭ polcovniciĭ şi prin alegerea dumnealuĭ s'aŭ fost aşăzat şi polcovniciĭ după vremĭ, de aceia s'aŭ găsit cu cuviinţă ca şi de acum înnainte să să păzească nizamul şi orînduiala ce iaste întocmită prin sineturĭ domneştĭ, şi să fie dum[nea]luĭ Banul Grigorie Ghica cum aŭ fost şi părintele dumn[ea]luĭ, ca să [să] orînduiască polcovnic dă cinstita Spătărie acela ce să va alege de către dumn[ea]luĭ Banul, prin ştirea şi a părinţilor Căldăruşanĭ, făr de dare dă avaet, care are să fie nestrămutat în cît să va purta bine»; e) «La căpităniia ot podul cel mare al Colintiniĭ, care s'aŭ făcut după cererea dumn[ea]luĭ Banuluĭ Grigorie Ghica, să să orînduiască căpitan dă cinstita Spătărie acela ce va fi ales de dumn[ea]luĭ Banul, şi avaet să nu i să ia, carele în cîtă vreame va sluji bine, să nu să schimbe în toată viiaţa luĭ. Decĭ această orînduială fiind pentru bine şi folos obştesc, şi spre zăticnire a nu să face nedreptăţĭ şi jafurĭ lăcuitorilor, am lăudat bună cugetarea dumn[ea]luĭ Banuluĭ şi am întărit cu iscăliturile noastre ca să să păzească de acum înnainte nestrămutare, pohtind şi pă alţĭ iubitorĭ şi răvnitorĭ de fapte bune ca să binevoiască şi să ajute a să păzi această totdeauna.» Iscălesc: Grig[o]ri Ghica Ban, Barbu Văc[ă]r[es]c[u] Vel Ban.

11. 10 Maiŭ 1823. «Grigorie al Ungrovlahieĭ adeverez, iaste întocmaĭ după cea adevărată.» «David zugrav» arată ce a lăsat în Braşov «la chir Niţă Creţoiŭ, la Crăciunoaia, într'un sipetaş»: «galbenĭ înpărăteştĭ, galbenĭ olandezĭ, galbenĭ franţozeştĭ, galbenĭ veneticĭ, mahmudiele, funducĭ, ruble muscăleştĭ, 1 pereche Troiţe de argint cu moaşte sfânt. Panteleimon, 8 măreaşĭ vechĭ, 5 petace tot vechĭ, 1 cutie cu verne lacu, 1 tumfea de aur, 2 colţurĭ dă piatră i altele mărunţişurĭ din văpsele..., 2 spatle dă osŭ, 1 flispenzel, 1 pereche ochelarĭ cu 2 rîndurĭ de sticle, 1 pereche călimîrĭ dă marmură..., 1 cutie dă zaharicale, 1 felegeanu dă marmură cu florĭ albastre..., 1 pereche cumpene pentru galbenĭ..., 3 sticle dă borves rătundi, 1 caramfilă..., 1 măestrie pentru scosul iz-

voade, 1 pilă dă fierŭ, 1 ghergheburnie, 1 lespede cu coroatul eĭ [1]».

12. 1-iŭ Iunie 1829. Împrumut către Mitropolie «cu talerĭ zece miie, cu dobăndă la pungă pă an talerĭ cincĭzecĭ, cu acest așăzămănt, ca aceștĭ banĭ să rămăie nestrămutațĭ din sfănta Mitropolie în vecĭ, și dobănda la t[1] una miie ce să adună dă an, să o răspunză sfănta Mitropolie la 10 mănăstirĭ, căte t[1] o sută... Orănduită afieromă în tot veacul.» Notă: «aŭ rămas desființat, fiindcă Logofețiia bisericască aŭ trimis aceștĭ banĭ, una mie aslanĭ (*sic?*=leĭ), la moștenitorĭ, nemaĭ vrînd Mitropolia ca să-ĭ ție cu dobăndă».

E. Documente putnene nouă, din colecția d-luĭ avocat Ștefan Georgescu din Focșanĭ.

1. Iașĭ, 7 Maiŭ 7143 (1635) Vasilie-Vodă, pentru «Dabijea staroste» [2], care aduce zapis «de la Petrea șoltuz și de la 12 părgarĭ din tîrgul Ağuduluĭ» pentru vînzarea ce i-a făcut «Tudora fata luĭ Dragotă, nepoata luĭ Oțel, și Avrămiia fata luĭ Pușcă, și ea nepoata luĭ Oțel, și fiiĭ eĭ» a unuĭ «vad de moară, vadul luĭ Pușcă, din внии Stoeștĭ», fiind el pîrcălab, pentru 200 de talerĭ, — marturĭ aflîndu-se preoțĭ și Eremiia din Pă[u]neștĭ, Iura din Bărlădeștĭ. Întărire. «Pătrașco să[n] Bașot[ă], Vel Logf. Ionașco.» Pecete mare de ceară. — Slavon; și traducere din 1815.

2. Iașĭ, 7 Iulie 7157 (1649). Vasilie-Vodă, «la starostiĭ de Putna», pentru pîra luĭ «Dumitrașco Vătămanul de Focșeanĭ și Dumitrașco Toderin de acolo, cu Drăgșan ot Floreștĭ și cu alțĭ oamenĭ aĭ luĭ, pentru hotarul satuluĭ Stoeștilor de lăngă Focșeanĭ, dzicăndu cum acel hotaru l-aŭ ținut eĭ pre ğumătate; iară Drăgșan aŭ arătat și un zapis de pără de la Radul-Vodî, cum să ție acel hotar ğumătate Dumitrașco Vătămanul și cu oameniĭ luĭ, iară ğumătate de

[1] În testament, el lasă sume la multe mănăstirĭ și la «părintele Pogonianis, la părintele Cerveno», «la velnița dă la Căldărușanĭ, la velniță dă la Țigăneștĭ», «la pușcărie i la grosurĭ» și «la Stoian zugraf».

[2] De Putna. E Dabija-Vodă de maĭ tărziŭ.

hotar să ţie Drăgşan şi cu oamenii săĭ». Să cerceteze şi să puie în vigoare hotărîrea luĭ Radu-Vodă. «Leca [Uricariŭ].» Pecete mare, rotundă, cu chinovar.

3. Iaşĭ, 15 Februar 7163 (1655). Ghiorghie Stefan-Vodă, «luĭ Ramandi ce aŭ fost Vistiarnic, nepotul Chiriţeĭ Postelnicul»[1], ca să ţie «toate ocinele şi satele cu hîlîşteae şi cu morĭ şi cu vecinĭ şi cu tot venitul, şi viĭ şi alte ocine, toate căte să vor afla de a Chiriţeĭ aicia în ţara Domnieĭ Mele, pentru căcĭ să cade luĭ a le ţinia, căci-ĭ nepot de sor[ă] Chiriţeĭ.» «Ionaşco Rusul Vel Log[o]f[ă]tu. Eftimie.» Pecete cu chinovar, mare, rotundă.

4. 25 April —. «Irimiia Dabijea» vinde «un vadu de moar[ă] întreg la sat la Căpoteşte şi un pământu», ce-l avea «de la Drăguţa şi de [la] fičoriĭ eĭ, de la Ion şi de la Neculaiŭ fičorul Saveĭ Ghitfaleĭ, şi de la Ion Trufaşul, şi de la Grosul, şi de la Cozma Răspop de Guţeştĭ, şi de la Petria . . ., şi acel pământu l-am văndut Sfinţieĭ Sale părinteluĭ Mitropolituluĭ Varlaam de Sučav[ă]». Între marturĭ: Radul părcălabul, Lupul Sbărcea, Condrea snă Čolan, Orga ot Focşeanĭ, Ţuţuian ot Păuneştĭ şi David de Boul şi Vas[i]lie Văntul ot Purduşeşt[ĭ]». Scrie «Slăvil[ă]».

5. 20 Decembre 7168 (1659). «Antimiia i Niculae hie-mieŭ» vînd o vie «de la Deochiaţĭ» «luĭ Costantin feceruluĭ Oaneĭ, dereptŭ 25 de leĭ bătuţĭ, pentru o robie ce am fostu noĭ cădzuţĭ ş'aŭ îmblat... scos di robie, şi aŭ dat şi aceĭ banĭ pentru noĭ, 25 de leĭ bătuţĭ». Între marturĭ: Afutudur (=Aftodor). «Vă dnii Bica [Ghica] Voevoda[2].»

[1] Paleologul. V. vol. V, p. 82, n° 18; cf. *ibid.*, p. 614 şi aicĭ, maĭ sus, p. 211, nota 2. — La ştirile de până acum asupra familieĭ Movileştilor, din care el făcea parte, să se adauge aceasta: la 24 April 7114 (1606), din Iaşĭ, mama şi soţia luĭ Ieremia-Vodă: кнѣгинѣ марїа и елисафта гпдж еремиа могила воевод, scriŭ *ureadniculuĭ* lor de la Hîrlăŭ, vierilor şi vătaguluĭ de vierĭ pentru o jalobă a călugărilor de la Neamţ (Bibl. Ac. Rom., doc. 17/LXXII).

[2] Gheorghe Ghica-Vodă era la 5 Septembre 1659 în lagărul de la Ţuţora (Bibl. Ac. Rom., doc. 25/IX), iar la 10 Septembre în satul Cîrnicenĭ («Cărniceanĭ») (Bibl. Ac. Rom., doc. 270/XIII). Aceasta, din causa lupteĭ cu pribeagul Constantin Şerban. — Din documentul de faţă ar resulta una din două: saŭ că noul Domn, Ştefan Lupu, nu-şĭ luă în primire Scaunul aşa de răpede cum

6. 10 August 7169 (1661). «Toader Čohodariul»[1] vinde «doao pămănturĭ în frunte de sat la Stoeştĭ... Dabijeĭ Marele Vornic şi ğupăneaseĭ dumisalĭ Dafineĭ, dreptu şes[e] dzecĭ ug.». Marturĭ: «Alexandru Costin Pitariul şi Costantin Păharnicul şi Ghinia neguţîtoriul şi Irimiia fičorul luĭ Pătrîşcan de Bătineştĭ şi Cerbul de Domneştĭ şi Toader fičorul luĭ Istratie de Bătineştĭ şi Sladie de la Cruce, şi alţĭ mulţĭ cine s'aŭ prilejit». Iscăleşte: «Costantin biv Čaşnic».

7. Iaşĭ, 28 Ianuar 7170 (1662). «Toader Čohodariul, fičorul Samfireĭ, nepotul luĭ Vartic č-aŭ fostu Vornic-Mare», vinde parte din Stoeştĭ «Mărieĭ Saal[e] Ion Evstratie Dabijia Voevod, din mila luĭ Dumn[e]dzăŭ Domn ţ[ă]rîĭ Moldoveĭ..., şi

afirmă rapoartele veneţiene (în ele suirea luĭ Ştefan-Vodă e anunţată încă de la 8 Decembre st. n.) (v. vol. IV, p. CCIV, nota 2), saŭ — ceia ce e maĭ probabil — că în satul Deochiaţi, din T. Putneĭ, se credea că «Bica» domneşte încă la o dată cînd urmaşul săŭ stătea acuma în Scaun.

[1] Era din Bîrlad. V. vol VI, pp. 23-4, n^{le} 41-2; pp. 27-8, n° 56. — Pentru Vornicul Vartic, v. vol. V, p. 611.

În documentul păstrat la Archivele Statuluĭ, *Sf. Sava*, XXXII, 8, şi datat «Sovejiia, Iul. 30, vl^{t} 7152 [1644]», «Toader fečorul Sanfireĭ, nepotul luĭ Ursu Vartic Vornicul», dă un zapıs «Măriiĭ Sale creştin Mateĭ Băs[ă]rab Voevoda, Domnul Ţărăĭ-Rumăneşt[ĭ]», pentru că-ĭ vinde Ţiganĭ «de moşie», pe ughĭ: ug., 100 galbinĭ», ca s[ă] fie Măriei Sal[e] şi svinteĭ mănăstirĭ Dobromirĭ din Sovejiia, ce-ĭ iaste hramul *rojdıstvo Hvo*». Marturĭ: «boiarĭ din Divanul Măriei Sale luĭ Vasilie-Vod[ă] şi de Ţınutul Putnıĭ, anume Răcoviţ[ă] Cehan Logofătul şi Dumitraşco Sulgeariul şi Ursu Vartic Vornicul şi Dabijea părcălabul [viitorul Domn] şi Saia Pitariul şi Ionıţ[ă] şi Pătrăşcan Cămăraşul şi Sava Cămăraşul şi Ştefan Căpitanul şi Irimiia şi Bărlădian şı Pop[a] Murgu». Asupra mănăstiriĭ din Soveja a luĭ Matei-Vodă, v. vol. IV, p. CXC, nota 3. Tot acolo, n° 6 dın pachetul XXXIII cuprinde un act de vînzare asămănător, de la rıda luĭ Toader Ciohodarul, «Ursu Varticovič b[ıv Vornic al Măriei Sale] Io Vasilie Voevod Domnul... [Moldoveı] iubit creştin Mateıŭ B[asarab]... şi slava Mărıriĭ Domnuluĭ... în Ţinutul nostru al Putn[eĭ]... chiemămu-ne şi noĭ ade[văraţĭ răzeşĭ]... [am vîndut la] ačastă mănăstire... saŭ de vre o nevoe ce s'[ar întîmpla]... ne-am sculat de am venit la Măria [Sa şi i-am vîndut] satul Urseştiĭ, de [pe apa] Bărladuluĭ, care mi-a... [cliro]nomie, încă i-aŭ fost d... freja şi de la Pet[ru]... şi de la toţĭ nepoţiĭ..., şi de la toţĭ strenepoţiĭ..., de strămoş de în zil[e]l[e]...; şi am luat toţĭ bani în... č[in]stıt Sveatul Mă[rieĭ Sale... ca să fie neclătit] în veacu, însă toţ măn... 250, ıar apoĭ văzind .. miluit încă cu 10.000» (rupt).

a tot rodul Mării Saal[e], cine va aleage Dumn[e]dzăŭ . . . Aŭ şi maĭ cumpărat Măriia Sa Vodă şi din nainte vreame, în boerie, casăle noastre şi viile şi moara şi doao pămănturĭ... Pentru căč şi Măria Sa Vodî s'aŭ milostivit şi ne-aŭ ras dajdia č-am avut de de multă vreame la Visteriia domnească, şi ne-aŭ făcut odihnî la casa noastrî.» Iscălitură şi pecete.

8. Iaşĭ, Ianuar 7170 (1662). «Racoviţ[ă] Cehan Vel Logof[ă]tu» şi ceĭalţĭ boierĭ[1] mărturisesc pentru vînzarea moşieĭ luĭ Čohodariul către Domn. Iscăliturĭ.

9. 9 Iunie 7170 (1662). Evstratie Dabija-Vodă întăreşte luĭ Vasăian «un vad de moară pe gărla ce vine din Milcovu cel mare, ce să zici vadul Muntiancăĭ, ci este maĭ sus de tărgul Focşanĭ . . ., în fiinţa răzăşilor luĭ din tărgul Focşaniĭ». — Resumat din 1842.

10. 24 Iunie 7173 (1665). «Sturdze den Igeştĭ» vinde «luĭ Enachi Căm[ă]raşul[2] o moar[ă] făcut[ă] în sat în Igeştĭ, cu şes[e] pămănturĭ în frunte, dentr' apa Putniĭ păn hotarul Săreţeanilor . . ., de ne-am scos capeteli de la robie . . . M'am întrebat toţĭ fraţiĭ mieĭ şi toate rudele meale şi toţĭ rădzeşiĭ meĭ.» Marturĭ: «Ionaşco biv Vel Putar *(sic)* i Vas[i]lachi biv Stolnic i Vas[i]lie biv Putar *(sic)*, staroste de Putna, i Irimiia vătav hănsarĭ i Toader căpitan Cartenĭ i Ghiorghii Vornec ot Stredzăştĭ i Cerbul Vornic i Condrat den Igeştĭ i Sail *(sic)* hănsar [ot] tam, Dumitraş slug[a] luĭ Vod[ă], ot tam, Toader Dolhan ot tam i Fetion o[t] tam, Gavril Tolea ot tam, Gheorghie s^{n} Costantin ot tam, Movila ot tam . . ., Măriian s^{n} Condrat». Maĭ iscăleşte: «Mirce Vătăman». Sluga luĭ Vodă iscăleşte cu măna luĭ. — «Să s[ă] ştie că zapisul de la Iane Clucerul este la un talhar, la Dumitru Paicul ć-aŭ fostu slug[ă] la Costantin Căm[ă]raş, fečorul Vornicul[uĭ] luĭ Iordach[i]; făr de nič o trab[ă] în ceri neşte banĭ, 3 leĭ . . . Şi

[1] Nu li-am dat numele, pentru că ele se pot găsi în actul resumat în vol. IV, p. CCLVIII, nota 1.

[2] Iani saŭ Ienachi Cămăraşul de Ocnă, de la care s'aŭ păstrat scrisorĭ către Braşovenĭ. V. Iorga, *Socotelile Braşovuluĭ*, p. 155. El a fost ucis («Enachi gramaticul, fiind Camaraş la Ocnă») în 1686, de Cazaciĭ luĭ Sobieski (Neculce, p. 232).

el, fiindu în voi stăpânilor la Mărie Sa Mihaĭ-Vod[ă], aŭ triimis pi Brag Armaş, iar un tălhar, pentru aceĭ 3 leĭ, şi m'eŭ luat şi o iap[ă], ş[i] baniĭ i-am datu eŭ.»

11. Iaşĭ, 14 Mait 7175 (1667). «Melintie fečorul luĭ Bărcan şi a Ioaneĭ fata Giurcăĭ» vinde vie «în hotarul Ciurbeştilor», «luĭ Nicolaiŭ Racoviţ[ă] Hatmanul». Marturĭ: «Solomon Bărlădianul Logofătul cel Mare, şi Miron Costin Vel Dvornic nijneai zemli, i Vasilie Vel Dvornic vişneai zemlie, i Stamatie Vel Postelnic, i Toderaşco Iordachi Vel Spătar, i Apostolachi Vel Čaşnic, i Ursachi Vel Vistiiarnic, i Gligoraşco Hăbăşescul Vel Stolnic, i Statie Vel Cluciariŭ, i Lupaşco Buhuş Vel Şătrar, i Toader Veatreş, i Toader Čocărlie, i Dumitraşco Roşca, i in [şi alt] Dumitraşco i Roman, dvorniţi glotnii». Iscăliturĭ.

12. 19 Februar 7177 (1669). «Gheorghie fičorul Toderachi» vinde vie, «de la Necula Cămănariul», şi pomĭ, «de la Berilă», la Clipiceştĭ (Ţinutul Putna), luĭ «Vas[i]lie Capezan ce aŭ fostu staroste în tărgu în Iaş», pe «galbenĭ banĭ gata». Marturĭ: «preutul Necul[aĭ] de la Sti. Neculae şi preutul Gheorghie iară de la Sti. Neculae şi preutul Nicul[ae] de la Besiarica Doamniĭ şi preutul Niculae de la besiarică din Broştianĭ şi Ion Moschicĭ starostia şi Niagul Şelariul . . . şi Albulbul *(sic)* Soponariul de Focşianĭ şi Ionaşco Părciul şi Burnaz şi alţiĭ oamenĭ bunĭ sănte *(sic)* vecinĭ pe lăngă acia vie». «Scrie Dumitraşco diiacul de la Măriia Sa Doamna Dabijiĭ-Vodă [1].»

13. 17 Octombre 7180 (1671). «Bejan Gheuca biv Pitar[2] i Pătraşco biv Log[o]făt» mărturisesc pentru «Măriia Sa Doamna Dafina şi cu alte săminţiĭ a răposat Dabijeĭ-Vod[ă]», ce aŭ pricină «cu un om anume Necula, fičorul popeĭ Ursuluĭ de Stoeştĭ» şi aĭ luĭ, pentru nişte viĭ. Eĭ aŭ pus vie fără drept pe locul luĭ Dabija-Vodă. «Cănd aŭ fost acmu pre după viiaţa răpăosată Dabijeĭ-Vod[ă], eĭ, necum den viĭ să iasă, ce încă şi rudă

[1] O scrisoare a Doamneĭ Ecaterina-Dafina, în vol. VI, p. 543. Cf. *Ist lit. rom.*, I, p. 124, nota 3. V. şi vol. V, p. 40, nº 185; p. 582.

[2] V. vol. VI, pp. 22-3, nº 38; p. 25, nº 48; p. 26, nº 50. El era din Bîrlad, unde fusese dregător al tîrguluĭ.

Dabijeştilor s'aŭ făcut, ca să nu-l poat[ă] scoate dentr'aceale viĭ. Deci noĭ am strănsu mulţi oamenĭ şi boiar[ı] den Dabijeştĭ, şi încă şi den surorile răpăosat Dabijeĭ-Vod[ă], ş'am întrebat de le iaste rudă, să nu se leapede. Decĭ sămințăia Dabijeĭ-Vod[ă] toat[ă] l-aŭ întrebat naintea noastră, den ce moşu iaste, să-ş spue anume bătrăniĭ şi saminţăia, să spue dreptu, şi, de le va fi săminție, să-ş ţie viile fără nice o oprealeşte; iară Necula nice într'un chip samă n'aŭ putut da, nice moşiĭ luĭ nu ştie cum-ĭ chiamă, şi den cariĭ iaste. Dece noĭ, vădzănd că îmblă uom făıă de cale, i-am dat leagea țărăĭ şi i-am pus dză în doaî săptămăn[ĭ]: într'acesta chip, den vreame ce nu să află rudă Dabijeştilor, să îmble şi să [să] îndriapte cu nescarĭ oamenĭ bătrănĭ şi de credinţă cum iaste rudă oamenilor şi sămenţieĭ răpăosatuluĭ Dabijeĭ-Vod[ă] şi tot să-ş ţie viile, iară, măcar şi fără mărturiĭ, să-ş aducă într'aceaste doaî săptămănĭ nescare dreasă să-l mărturisască cum iaste dintr'ačastă săminție, tot să hie cu viĭ; iară, de nu-ş vor aduce mărturiĭ saŭ driasă pănă la dză, să iasă şi de viĭ şi den sat afară, ca nişte oamenĭ streinĭ şi fără moşie... Încă şi maĭ nainte într'u an i s'aŭ fost pus dză, ca şi acmu, să să îndrepteadză, şi nu s'aŭ maĭ îndreptat.» Iscălesc ambiĭ ca staroştĭ de Putna. Fără peceţĭ[1].

[1] Pentru moştenirea luĭ Dabija-Vodă lămureşte următoarea listă, cumpărată de Academia Romînă între hîrtiile Micleştılor:

«*Izvod de moşiilea şi sate ce aŭ cumpărat răpăosatul Dabij[a]-Vodă şi împreun[ă] cu răpăosata Doamna Dafina;* l^{t} 7203 [1695], Maĭ 29.» Sascutul, de la Ghıauca şi fraţiĭ, fiiĭ luĭ Fărmachı Vor.; parte dın Şchiopianĭ, de la Alexandru Costin Postelnıc; Sucmeziul de la «Bărlădeniţa şi de la frate-săŭ Cozmıţa, snve Irmii Nădăbaico, vnuc Nădăbaico biv Vial Vornic», Măicanıĭ de la Gheorghe Ştefan-Vodă, Crainıciĭ (schimbătură) si Tămăşianiĭ de la Neculaĭ Buhus, Răcăciunul, «de la Ştefan-Vodî s[i]n Vasili-Vodî», cu Mărhila şi Lu[n]ca-Mare, Drăgusianiĭ, Conţăştiĭ de la mănăstirea Caşin, Bordia, «danı de la Ghiorghıe Ştefan-Vodî», Stoıaştiĭ de la Alexandru Costin Postelnicul, *parte de moară tot acolo, de la Bîjan Gheuca bıv Pitar şi Toader Cĭohodarul,* Bărlădianiĭ, de la Andonii Blănariul, Răduleştiĭ, «unde aŭ fost prısaca Dabij[ı]-Vodă din boiarie», Ţıgănıaştiĭ (Ţ. Tecucĭ), de la Alexandru Costin Postelnic, Blăniaştiĭ, de la Ghinıa Vist., viĭ la Spărnaţĭ, de la Costin, «carili aŭ fostu dă ziastri Mării Sali Doamneĭ Anastasıi, de la răpăosatul Dabij[a]-Vodî şi de [la] răpăosata Doamna Dafina».

«*Moşiĭ ce aŭ cumpărat răpăosata Doamna Dafina după cia aŭ murit Da-*

14. 14 Septembre 7185 (1676). «Ghiorghe Huz[e], cu nepoții mieĭ, cu Bucia și cu Dumitrașcu», arată că «aŭ fostu frate-mieŭ Movilița datoriŭ cu șias[ă]zăcĭ de viad[re] mar[e] *(sic)* luĭ Dumitrașcu s[i]n Vas[i]lie, și aŭ maĭ fostu cu șiapte leĭ i pol bitii [bătuțĭ], i-aŭ fostu pe miiare, banĭ turceștĭ. Decĭ pintru acesta lucru aŭ venit datornicii, și ni-aaŭ apucat pre noĭ, căcĭ ni-aaŭ fostu noo frate, și ni-aaŭ luat noo bucatel[e], pintru căč am fostu noi chiziaș; deč noĭ altă n'am găsit pe urma Moviliĭ, ce am găsit o vie pe lăn *(sic)* Gheorghie, pe din sus, și o am văndut.» Marturĭ: Fetion ot Igeștĭ și Toader Dulhan ot tam și Toder Stordzia tam i Toader Negrul și Necula Butnariŭ tam și Cručan [de la satul Cruce], Ion brat Cručan, Mărian ot Stoeștĭ, Dumitrașcu ot tam, Stafie tam și Vas[i]lie Șotăngă, Simion dascalul. «Cu aciastia cu toate s'aŭ grijit, [să să] știe, la moartea luĭ; az popa Solomon. Simion dascal.»

15. «U Oleșeștĭ», 17 Februar 7185 (1677). «Ghiorghie Huzia, fičorul Stoicăĭ de săliște dea Lăleștĭ», vinde partea sa din sat, «ce sint pre gărla Putniĭ», «pe gărla din sus», «treĭ pămănturĭ din frunte» ș. a. «și cu căsoaia [1] pe pivnițe», «luĭ Alexandru Ramandi Marel[e]-Postelnic» [v. n° 3]. «Așijdire pentru vițe de vie ce să vor maĭ afla puse de alții pre aceli treĭ pămănturĭ de loc, ce li-am văndut dumisali, ca se aibă a li plăti dumialuĭ vița vieĭ, iar păm[ă]ntul iaste a mè moșie.» Marturĭ: «Iacomachie Șetrariul, Tănasie Sulgeriul, Ionașco Cărăiman ce aŭ fost Comis [2], Gligorașco Căpitanul de Curteni,

bija-Vodĭ»: Orbianiĭ, viĭ din Stoiaștĭ, Țigăniaștii, Ochiașăștiĭ (și de la Poian Uricariul, lîngă Țigăneștĭ), Borsiaștiĭ, Volovas, Făuriaștiĭ, Mihăiliaștiĭ, Găideașăștiĭ, Spărniațiĭ, Cruč, vie «ce aŭ cumpărat Lupașco Spătariul [Buhuș] de la Drîgușenĭ», Fichitiaștiĭ, «ce aŭ fostu cumpărăturĭ de Dabij[a]-Vod[ă], Doamna, și l-aŭ dat danii luĭ Lupașco Spătarului la nuntî». Iuganiĭ, «iarăș l-aŭ dat luĭ Lupașco Spătaruluĭ», Piscaniĭ, «iar l-aŭ dat luĭ Lupașco Spătaruluĭ, tij atuncia», Bălăneștiĭ, «iară l-aŭ dat luĭ Lupașco», Piscaniĭ, «ce săntu dați luĭ Eni Hadănbuluĭ, ce i-aŭ dat Măria Sa Duca-Vodî», Popianiĭ, Poșurcaniĭ, dațĭ mănăstiriĭ Bîrnoveĭ, Sărbiĭ, Herbintia, tot danie la Bîrnova, ca și Puțurianiĭ, Ustie la Orheiŭ, dată tot mănăstiriĭ Bîrnoveĭ, Zalucianiĭ, dațĭ aceiașĭ, Vitolțiĭ, tot așa.

[1] Crama.

[2] El întovărășise pe Gheorghe Ștefan la fuga luĭ în Ungaria. V. vol. V, pp. 37-8, n° 175.

de Floreştĭ, Dumitraşco Căpitanul de pe gărle[1], Badea Lamboviču [= Lămbovicĭ][2] ce aŭ fostu Vornic de Vrancia, şi Căpatan [=Căpătan] de Odobeştĭ, Vasilie Hagì ot tam . . ., Nistor Argint ot Odobeştĭ». Maĭ iscălesc: 'Ιακομάκοι, Alicsandră biv Jitničoroe[3]. «Şi eŭ Ştefan Andreişan m'am prilăjit într'ačastă tocmală»[4], «Gavril chihae za Curtenĭ», «Ion Botedzu», etc.

16. 9 Iulie 7185 (1677). «Monah Ioan, egumen ot sfeta monastire Săcul», pentru alegerea loculuĭ mănăstiriĭ de către «răzăşiĭ din sat din Cofeştĭ... Den casa Săraculuĭ păn în viia popiĭ Ursuluĭ... Hotar[ul] Fiţingheştilor.» — Copie din secolul al XVIII-lea

17. C. 1680. «Malahiia, fămeaia luĭ Vidraşco, şi cu feteli mele, cu Dochiţa şi Munteanca», vìnd «un pămăntu în frunte, la satu la Lăleştĭ, în Ţinutul Putneĭ, prea gărla din Ost (ѿ), cu tot vinitul», «luĭ Alicsandru Ramandi ce aŭ fost Postealnic»[5]. Apoĭ şi alte viĭ, «pe lăngă viile carele aŭ văndut Huze dumisali Postelniculuĭ [nº 15], şi cu pomeatea şi cu pivniţi în vieĭ». «Pentru căcĭ cu aceştea banĭ mi am scos cucoanele [fetele] din fome şi din nevoe, şi din oameniĭ mieĭ şi din sămenţiia mè nime să nu să maĭ ispitească a întorce.» Marturĭ: «Iacomachi ce aŭ fost Şetrar şi dumn[ea]luĭ Mitre Căpitan şi Tănasie ce aŭ fost Sulger şi Gavrilaş Buce ce aŭ fostu Crucear şi dumn[ea]luĭ Donič vătav, staroste de Putna, şi Neacşul vătav şi Dumitraşco Bălboe Căpitan de Igeştĭ şi Grăjdean ot tam şi Ghiorghie Huze ot tam». Scrie «Mierăuţ cumnatul luĭ Lupaşcu Jicnicearul[uĭ]»[6].

[1] Putna şi Milcovul.

[2] E pomenit şi în vol. V un Limbovicĭ (p. 234, nº 87).

[3] Era Maria, văduva luĭ Alexandri fost al doilea Jitnicer. V. despărţirea precedentă, nº 59.

[4] El era unul din credincioşiĭ luĭ Gheorghe Ştefan în pribegie. V. vol. IV, pp. 111-2, nº 13.

[5] Ramandì era puternic pe timpul luí Antonie-Vodă Ruset şi luĭ Duca-Vodă. V. *Ist. lit. rom.*, I, p. 254, p. 474, nota 3. Neculce-l zugrăveşte aşa: «Grec de neamul luĭ, semeţ, mîndru, nebun, lacom: trecea preste toţĭ, nu cunoştea pre nime» (p. 212).

[6] Buhuş, fiul Doamneĭ Dafina Dabijoaia. V. p. 318, nota 1, şi *Ist. lit. rom.*, locurile arătate în tablă, la numele săŭ.

18. C. 1680. «Lupul se Drăgan» vinde partea-ĭ din Faureştĭ luĭ Vasilie Corbul, «dereptu 70 pot[ronicĭ]», ereditar: «rod de rod[ul] lor». «Oamenĭ bunĭ adălmăşarĭ di în sat de Răcăcin[i], anume vătămanul Băndac şi Crăčun şi Păscan şi Vasilie Aprodul şi Stavăr ot Ağud şi Ion Volovat... şi Oniţ[ă]... A da 4 vedre de vin, şi vadra... 3 pot[ronicĭ].»

19. 15 Decembre 7189 (1680). «Ştefan s[i]n Acsintie de Vineşeştĭ» vinde «luĭ Mihălachi ot Focşian[ĭ] zet Grozăviţăĭ» «loc stărpu de un pogon de vie ţealen[ă]..., din capul vieĭ Cărsteĭ zet Frăţiian... Căndu o am văndut, me'm întrebat toţĭ fraţiĭ meĭ, şi n'aŭ vrut nime din fraţiĭ mieĭ să o cumpere.» Marturĭ: «Tudor Cojan ot Grozăştĭ, şi Ion s[i]n Moscul ot Vineşѫştĭ, şi eŭ Ştefan vnoc Grăzăviţăĭ şi eŭ Obreajie Cočorvă ot Vineşeştĭ, şi Pantia ot tam, Ion Croitoriul ot Focşianĭ». Scrie «Toader dascal Focşian[ĭ]». «Vă dni Io Duca Voivod.»

20. 2 Mart 7192 (1684). «Ştefan Ţiganul» dă zapis «Ieremii vătavuluĭ de vierĭ» pentru o datorie. «Lăngă Dumitraşcu Folos »

21. Ţig[ă]neştĭ (Ţ. Putna), 20 Novembre 7194 (1685). Dumitraşcu Furcil[ă], cu fiiĭ, între cari Partenie, vinde luĭ «Andronic nepotul luĭ Izvoran ş[i] a fămei luĭ, Sohieĭ», «treĭ pogoani de vie la Sirbĭ, dreptu 60 leĭ bătuţ». «Şi 2 boĭ încă mi aŭ dat în preţul acelor 60 leĭ.» Între marturĭ: «Ion bărariul, vătăma[n] de Ţigăneştĭ, şi Păladie sin Arimiia, şi Postolachi sin Bugadicĭ». Scrie «Cărstia Vatreş, Vornicul de Ţigăneştĭ»[1].

22. 18 Februar 7194 (1686). «Ursul fičorul Şutuluĭ de P[ă]scanĭ» vinde «Postialniculuĭ Iordachie»[2] «loc stărpu, č-aŭ fost viia tătăne-mieŭ, Şutuluĭ». Între marturĭ: «Costantin Ţica..., Ţica cel bătrăn..., Dumitraşco Viaveriţ[ă]». Scrie «preotul Ioan de Domneştĭ». Peceţĭ.

23. 30 Iunie 7194 (1686). Andreĭ Pupăză şi Gaftoana vînd, cu alţiĭ, «arhiepiscopuluĭ Theodosăi ci aŭ fost Mitro-

[1] Vătămanul era al satuluĭ, Vornicul al boieruluĭ.
[2] Ruset. V. nº 31.

polit țariĭ Moldavvieĭ[1] și arhiepiscopuluĭ Daniil[2]» moșie «la capul tărguluĭ Focșaniĭ din sus», cu 8 ughĭ, «din gărla Milcovuluĭ din sus spre tărg». Ceĭ doĭ archiereĭ maĭ aveaŭ pămînt, dar acela, «după pofta lor și a tărgoveților, i-aŭ lăsat, pentru drum». Vînzătorilor li era «schimbăturĭ pe niște dughenĭ din tîrg, ce eĭ Susăniĭ aŭ dat Giosănilor», fiind marturĭ Vasăle Hobjălă și alțiĭ. — Resumat din 1842, într'o hotărîre de judecată.

24. 30 Iunie 7194 (1686). Duca-Vodă, luĭ «Dima părcălabu de Focșanĭ», pentru moara luĭ Văsian. — Resumat din 1842.

25. 31 Decembre 7195 (1686). «Cristiian fičoru Badi luĭ Limbovicĭ» [v. n° 15] dă mănăstiriĭ «ce să zădești la capul tîrguluĭ din sus întru numile — *(sic)*» moștenirea luĭ «la capătul tărguluĭ Focșaniĭ din sus». — Resumat din 1842.

26. 7 April 7195 (1687). Constantin-Vodă, «preuteaseĭ popeĭ Ursuluĭ č-aŭ fost preut domnescu» [v. și n° 13], pentru niște oamenĭ cari «ș'aŭ pus vie pre un pămănt a eĭ, care pămănt l-aŭ cumpărat Mitropolitul Varlaam[3] di la Irimiia Dabijia la sat la Căpoteștĭ, și acel pămănt și un vad de moară și alte moșiĭ ce maĭ sănt acolo, i le-aŭ dat eĭ, cacĭ i-aŭ fost nepoată de frate». Să iea «de a dzeacia» preuteasa. «Să aibă preuteasa a da o știre la Scaun la starostie de Putna.» «Tudos[e] Dubăŭ Vel Logofăt uč.» Pecete rotundă, cu chinovar.

27. 15 April 7195 (1687). Costandin-Vodă [Duca], pentru moara luĭ Poiană: Să nu fie supărat acesta de «Dima părcălabul» (v. n° 24). — Resumat din 1842. — Și alt act din aceiașĭ zi pentru același. — *Idem*.

28. 30 Iulie 7195 (1687). Costandin-Vodă, către Miron Costin biv Vel Logofăt, să cerceteze vînzările făcute față de Poiană. — Resumat din 1842.

[1] Teodosie, fost episcop de Roman, ajunse Mitropolit după întăia fugă a luĭ Dosofteĭ în Polonia (Melchisedek, *Cronica Romanuluĭ*, I, pp. 302-3), în 1674. El stătu numaĭ cîtva lunĭ

[2] Un archiepiscop străin, stînd și el la vre-o mănăstire din Moldova.

[3] Din vremea luĭ Vasile Lupu. Se admite că el era din familia *boierească* Moțoc. Dar, așa fiind, s'ar putea admite cu greŭ că fratele luĭ Varlaam a putut să-șĭ mărite fata cu un popă, fie el chiar un «preut domnesc». Cf. *Arch. ist.*, I p. 80 și aicĭ, Prefața.

29. 20 Februar 7197 (1689). Poiană vinde morile sale luĭ Mihaĭ Zugravul pe leĭ şi «merţĭ pîine».— Resumat din 1842.

30. 19 April 7197 (1689). Ştefan Cazan, Costandin Boghian şi Costandin Lungu vînd Mitropolituluĭ Theodosie şi egumenuluĭ Zaharia de la Cruce[1] «a lor driaptă ocină şi moşăi în tîrg-în Focşanĭ, ce să chiiamă la uric Stăeştiĭ[2], din susu tîrguluĭ, unde să chiamă la cot», «lîngă locul egumenuluĭ», «pe din gios din bătrînuluĭ Grozav, şi pămînturile sănt din ţărmurile Milcovuluĭ pănă în ţărmurĭ, precum scriŭ uricile».—Resumat din 1842 [3].

31. 18 Maiŭ 7199 (1691). «Ion Irizul ot Gărleştĭ şi Toder Cucul, cumnatu mieŭ», vînd «viile den coda rumtureĭ ce este prea locul Gărleştilor, dumisal[e] luĭ Iordache Rusăt Marel[e]-Vistiernic» (v. nº 22). Marturĭ: «Gligorie Coğan ... şi Radone de colo şi Vasilie Buică ... si Ion Căneiŭ ... şi Cerchez de colo şi [I]on Jidovul ot tam».

32. Iaşĭ, 4 Iunie 7199 (1691). «Cručan fičorul luĭ Petrică de la Stoeştĭ de la Putna» vinde luĭ «Iordachie Rusăt Marili-Vistiarnic» o *păragină de vie* «la Cruce... Să nu hie lucru cu înpresurăturĭ, şi mi-aŭ făcut dumnealuĭ banĭ, de mi-aŭ ras optu potronicĭ ţărăneaştĭ din Visterie pentru acel pogon şi ğum[ă]ta ti de părağină.» Marturĭ: «Dobrică Muntianul de la braniştea Bădioae [Lămbovicĭ] şi Gligoraş vătămanul de Sirbĭ şi Măriian de Stoeştĭ».

33. 3 Maiŭ 7206 (1698). Vel Logofăt NeculaĭDone [= Donicĭ] şi Vel Vistier Iordache Rosăt, «cătră Zahariia Cluceriŭ şi Luca Cluceriŭ staroste de Putna»[4]: să cerceteze pentru pîra dintre Mihaĭ Zugravul[5], ce are pămînturĭ de la Mitropolitul Teodosie, şi Dima pîrcălabul. — Resumat din 1842.

[1] La acest schit pare să fi fost retras Teodosie.

[2] Cf. «satul Stoeştiĭ, unde iaste acum tîrgul Focşaniĭ» într'un act din 1738; vol. V, p. 234, nº 87.

[3] Altă vînzare Mitropolituluĭ, la 20 Mart 7200 (1692). Cercetare, pomenind încă pe Mitropolit, la 9 Iunie 7201 (1693). La aceiaşi dată, vînzare a luĭ Hobjilă şi altora către acelaşĭ Mitropolit. La 18 Maiŭ 7205 (1697), se maĭ pomeneşte în calitate de cumpărător, alăturĭ cu Mitropolitul, episcopul Lavrentie de Rădăuţĭ.

[4] La numele staroştilor de Putna trebuie să se adauge acela al luĭ «Ştefan Moimăscul, biv Armaş, starostea Putniĭ», pomenit într'un act fără dată (c. 1660) din Arch. Statuluĭ, *Sf Sava*, XXXIII, 88.

[5] Zugravul are pîră pe acest timp cu răzăşiĭ Nemţănĭ (v. *Studiĭ şi doc.*, V,

34. 25 Maiŭ 7206 (1698). Raportul luĭ Ștefan Scărlat Armașul[1], Luca Cluceriŭ, Zahariia Cluceriŭ (v. n° 33) și Gheorghii Străjăscu, cari aŭ cercetat «părţile de moșii a tuturor răzășilor din tîrgul Focșaniĭ ce să cheamă Stăeștiĭ»[1]. — Resumat din 1842.

35. 6 April 7209 (1701). Văsiian din «Grăzăștĭ» și frațiĭ vînd luĭ Lupașco «ot Eșiĭ» viĭ, casă, «cu căt loc este stărpu pe'ngă cas[ă] . . ., în bătrănul prodeșcească . . ., triaptă [= driaptă] ocin[ă] și moșie . . . Ni-aŭ maĭ datu dumneluĭ ğupănul Lupașcu adaos cinzăcĭ de leĭ . . . Așè am făcutu scrimbu *(sic)*.» «Eŭ Ion diiacon am scris zapisul, să s[ă] știe, u Dobeștiĭ» *(sic* = Odobeștĭ).

36. 3 Octombre 7210 (1701). «Necula snă Voroav[ă]» vinde «ğupănuluĭ Lupașco snă Tudorie neguțitoriŭ ot Iașĭ» vie «la cămpu, la Groz[e]știĭ, alăturĭ cu uliță», «de la Prohir». Întreabă «frațiĭ noștri și răzeșiĭ». Între marturĭ: Bačul, Vas[i]lie Buruian[ă], Bilea, Vas[i]lie căldărarĭ ot Iașĭ, Ioniță Bonte, «Gavril vătav de vierĭ» și un Grec. «Ion diacon ot Odobeștiĭ.»

37. 26 «Pril» 7210 (1702). Agahii, Iftimii și Sanda, «nepotele luĭ Gherghișor», vînd luĭ Lupașco moșie la Grodzăștĭ, «3 pg. făr giumătate de čozvrătă». Între marturĭ: Grigorii Cetinoiul, «Ursul zet Băčoai», Ambrohil, Gavril Birtic, Irimii Hagi. Scrie «Panhil snă pop Pricopii».

38. Maiŭ 7210 (1702). «Ana Călugărăța [= călugărița] ot Căpoteștiĭ» vinde vie în acest sat.

39. 17 Mart 7214 (1706). Simion, ginerele luĭ Alicsandru Azimă-Galbăn[ă], vinde o vie la Țifeștĭ «părinților de la mănăstir[e] de la Cor[nĭ]». Martur și Simion Bostan.

40. 21 Mart 7217 (1709). Mihaĭ-Vodă, pentru «Vorničasa luĭ Ramandiiŭ», care a vîndut «Vorniculuĭ Iordachi Ros[e]t»

l. c.). Cam pe același timp, tîrgovețiĭ se judecă pentru bezmen cu fiul luĭ Limbovicĭ. Din alte acte se vede că Stăeștiĭ aŭ devenit mahalaua Tăbăcarilor: «Stăeștiĭ, și să numești acum mahalaoa Tăbăcarilor», zice Ecaterina, văduva luĭ Ioniță Zugravul, la 15 Iulie 7267 (1759), făcînd o danie mănăstiriĭ Sf. Samuil din Focșanĭ.

[1] Ștefan Scărlet e pomenit în vol. VI, p. 38, n° 86 și urm.

«casăli din Pogoneştĭ şi cu ograda şi cu viile de lăngă cas[ă] ş[i] ĝumătate de sat de Pogoneştiĭ şi cu moară gata cu doaî roate şi maĭ avăndu eĭ un vad maĭ sus, de 2 roate, ce să chiamă vadul luĭ Scroaf[ă], care aŭ fost făcut Ramandiiŭ Vornic, în vadul cel din ĝos 2 roate, iar în vadul luĭ Scroaf[ă] aŭ făcut numaĭ o roat[ă], ş[i] aŭ fost dat-o mănăstiriĭ sale Corniĭ, — care ş[i] ačastă moară aŭ văndut-o călugăriĭ cu tot săbor[ul], iar dum[nealuĭ] Vornicul Iordachi, drept 40, ş[i] cu locul moriĭ la cămpu, ce s'ar alegi». Pomenit «Nicoară nepotul Petriĭ Scroafă». «Vel Log[o]f[ă]tu.» — Copie contimporană.

41. Grozăştĭ, 11 Octombre 7221 (1712). Vînzare la Grozăştĭ. Între marturĭ: «Gavril Spatarul, Ion Spatarul», «Grozava muma Mării», «Toader a Spătaruluĭ, văr primar Bačuluĭ». «Vasilii [Popa] Ur[i]car mart[ur].»

42. 3 Maiŭ 7221 (1713). «Priotesa popiĭ Ursuluĭ, nepota părinteluĭ Vărlam», vinde un vad de moară «Irimii ce'ŭ fost vătav de vier[ĭ]». Martur: «Dumitru Vătămanol..., Costantin Beche ot tam, Vasilie Barzul ot tam, Athanasie ot Săcul».

43. 12 Mart 7231 (1723). «Preotul Vasile ot Grozeştĭ» dă zapis luĭ «Vasile, Ilie sinavi Mihălache», pentru schimb: «le-am dat locul bisearecii, care loc iaste din capul vii lui Grigoraş spre sat, pănă în uliţa Alivreştilor..., aŭ fost dat Ion Coşciug unuĭ fečor a Năirculuĭ; care vie este în bătrînul Măceali, din capul viiĭ luĭ Obrij... Şi ačastă schimbătură să rămăe iar sfinteĭ besearec.» Marturĭ: «preoţĭ, miren[i]». Între marturĭ: «Costantin sin Zinica», «uncheaşul Andronare *(sic)*», «Lazar Văsiian».

44. Iaşĭ, 24 August 7239 (1731). Grigorie Ghica-Vodă, pentru pîra făcută de «dumneaeĭ Irina ĝupănasa Idirniuluĭ [1] č-aŭ fostu Căpitan de dărăbanĭ în Ţara-Rom[ă]niască, şi fratesăŭ Iordachi cu Lupaşco Tudori neguţitorul», pentru vie la Odobeştĭ. «Cari de ar fi fostu eĭ aicia în ţară, s'ar fi maĭ cádzut lor să lea ià decăt Lupaşco neguţitorul... Păn n'aŭ iscălit tot niamul lor, n'aŭ vrut să le ià... Aŭ aflat 4 pogoani de păragine pustiĭ şi făr[ă] garduri... Decĭ Domnie

[1] Indirniliul, Adrianopolitanul.

Mea aŭ întrebat-o, area vr'o diiată ca aceaia de la maică-sa, să scrii precum i li-aŭ dat zestre, iară ia aŭ dat sam[ă] că n'are nicĭ o diiată, făr căt aŭ mărturisit şi unchiu-săŭ Piatre Alevra că aŭ audzit pre maică-sa precum să fie dzis că li aŭ dat aceştiĭ copile Iriniĭ aceale viĭ. Decĭ Domnie Mea am dzis şi Petriĭ luĭ Alevra, din vreame că aŭ ştiut el şi aŭ audzit aşia, căcĭ n'aŭ dzis el atunce luĭ Lupaşco[1] cănd aŭ cumpărat aceale păraginĭ, să nu le cumperi, că sintu date zestre, cia aŭ tăcut mulcum şi s'aŭ iscălit şi el în zapis. De care lucru am ğudecat Domnie Mea şi într'alt chip, după ğudecata pământuluĭ, să caute Lupaşco 4 pogoani de viĭ păraginĭ cum aŭ fostu aceale, şi dumneaeĭ să dia banĭ să le cumperi şi să le lucreadzi păn li-ar faci viĭ întregĭ cum sintu aceste, ş[i] atuncia să ia Lupaşco aceale vii şi dumneaeĭ să-ş ià viile, fiind moşiia dum[i]sale.» Ea refusă. «Am dat-o rămasă din toată leage ţărăĭ.» Pecete mare, rotundă, cu chinovar. «Vas[i]lii Ur[icariul] [v. nº 40].»

45. 10 Octombre 7242 (1733). Vînzare de vie. «Din căsoia spre cănpŭ.» Scrie popa din Grozeştĭ.

46. 22 Iunie 7247 (1739). Împărţire de «Ţigan[iĭ] Corneştilor». «Ionaşcu Ţiganul este dat de împărţeală de la Dum[i]traşcu Gheuca fetiĭ luĭ, Alecxandrii, č-aŭ ţinut-o Coruiŭ Comisul . . . Ţiganca luĭ Ionaşco: Neştiuta. Şi aŭ rămas Ionaşco sălaş întreg . . . Abăza Vornicul aŭ luat pe Schiva, fată luĭ Ionaşco . . . Gheorghie snă luĭ Ionaşcu aŭ ţinut Moldovancă, Ruscă . . . Dobreţa . . . Ion Ţiganul luĭ Macreiŭ Banul . . . Chirila şi Măriia Matacina şi Tofana . . . Chirila aŭ făcut pe Ioana Păruţa cu Moldovancă, [şi] aŭ murit Moldovanca, şi aŭ luat pe o Ţigancă . . . Urîta şi Brînduşe . . . Codaţ, Ţiganu Čauruluĭ . . . Nazarie . . . Ačastă sămînţă de Ţiganĭ.»

47. 17 April 7252 (1744). «Mania fičorul luĭ Vartan Arman» face o vînzare de vie la Căpoteştĭ. «Eŭ Sărindaru şcolearu[2] am scris cu zisa dum[i]sal[e].»

[1] Cf., pentru această formă, Cronica luĭ Constantin Căpitanul, ed. Iorga, p. 170: «Mateĭ, căcĭ facĭ copilăreşte de nu şăzĭ!». Ea se întîlneşte şi în cărţile sfinte din veacul al XVI-lea.

[2] Adecă dascălul. A fost şi un scriitor Toader *Şcoleriul*. V. *Ist. lit. rom.*, II,

48. 30 Maiŭ 7253 (1745). «Toader sin Istratie Ţucă» îşĭ vinde via, lîngă a «Tudosieĭ Eşanciĭ».

49. 1[iŭ] Septembre 7256 (1748). «Alicsandra fămeia luĭ Crăčun Rotariul ot Căpoteştĭ, împreun[ă] cu toţ săteniĭ de acolo», îşĭ vinde via. «Am mersu la d[u]m[nealuĭ] Costantin Pălade Stolnicul, fiind d[u]m[nealuĭ] staroste la Putna.»

50. 18 Octombre 7257 (1748). «Costantin Răzmirit[ă] ot Luncă şi eŭ Vasile Păragin[ă] ot Spăreţĭ, din preun[ă] cu fămiia mè Mariia nepoa[t]a Oanţăĭ, şi eŭ Iordache Cărnariul zăt Cătaliniĭ» vînd parte din Căpoteştĭ pe «leĭ noĭ». Iscăleşte şi «Ion Ţig[tul], biv Vornic de Vrance».

51. 20 Mart 7264 (1756). «Sîleiman Cel[e]bii» dă zapis luĭ Sandul Pičorlungu pentru datoria unuĭ Strătilă, fugar.

52. 4 Mart 7265 (1757). Raport al Divanuluĭ către Costandin Mihaĭ Cehan Racoviţ[ă], pentru pîra între «dum. Ioniţă Cantacozino Vel Ban şi între Vasălachi Cozma Vel Căpitan» pentru Ţigăneştĭ (Ţ. Putna), pentru care se «arată şi împărţală ce s'aŭ făcut pe moşiile Dabijăştĭ între dum. Vornicu Costandin Balş cu d[u]m. Hatmanul Vasăle Razul şi cu dum. Ioniţă Banu». Cozma arată un act din 7251 (1742-3) «cu iscălitura răpăosatuluĭ Vornicului Costachi, în care scrie c'aŭ schimbat cu Ştefan Volcenschii: i-aŭ dat a trie parte din Ţigăneştĭ ş'aŭ luat satul Curluceniĭ di pe Prut, în Ţinut Eşilor, şi zici în zapisul dum[i]sale, fiind pricină di spre cumnaţŭ, să răspundă d[u]m.; în care zapis esti iscălit şi răposatul Stolnicu Todiraş Cant[a]cozinò, părintele d[u]m. Banuluĭ, şi esti iscălit şi d[u]m. Hatmanul, fiind atunce Vel Sulger, şi di la Ştefan Volcenschii, rămăind Ţigăneştiĭ în parte luĭ Neculaĭ Holbanu, aŭ schimbat-o şi cu vănzare au dat-o luĭ Vasilach[i] Cozma, pe care aŭ arătat şi zapis din vălet 7251, şi cu ačastă pricină aŭ răspunsu Vas[i]lachi Cozma că stăpăneşti. Ce, de vremi că pe gărle, la Ţinut[ul] Putniĭ, sintu treĭ moşiĭ a Dabijeştilor, anumi Ţigăneştiĭ, Olişeştiĭ şi Stoeştiĭ,

pp. 274-5; *Documente şi cercetărĭ asupra istorieĭ financiare şi economice a principatelor romîne*, Bucureştĭ, 1901, p. 55; *Două bibliotecĭ de mănăstirĭ, Ghighiu si Argeş*, Bucureştĭ, 1904, p 13.

şi li s'aŭ căzut, precum s'aŭ şi învoit, ca să ià fiiştecare ginere căte un sat dintr'aceste, fiind tot bune, cu vadur[ĭ] di morĭ, şi, de vreme că răpoosat[ul] Vornicul Costach[i] satul Ţigăneştiĭ l-aŭ schinbat cu satul Curluceniĭ, cari îl stăpăneşti şi păr acum, ş'aŭ maĭ luat şi satul Stoeştiĭ, iar satul Ţigăneştiĭ l-aŭ fost pusu bunu la înpărţială, socotim că este cu dreptate să ià dum. Banu Ioniţi satul Stoeştiĭ în locul Ţigăneştilor, să nu rămăe pagubaş, iar dum. Hatmanul Vasăle Razu va stăpăni Curluceniĭ, care i-aŭ luat pentru Ţigăneştĭ, iar, di va scoate dum. Hatmanul satul Ţıgăneştiĭ di la Vasălachi Cozma, atunce sa-l dè dumisale Banuluĭ şi să-ş ià satu Stoeştiĭ [1].»

53. 1[iŭ] Iulie 7265 (1767). Vasile Razul biv Hatman dă zapis «văruluĭ Ioniţă Cantacuzin biv Vel Ban» că se învoieşte a lua el Ţigăneştiĭ. Marturĭ: «Inochentie episcop Huş[ilor]» şi maĭ mulţĭ boierĭ.

54. Iaşĭ, 3 Iulie 7265 (1757). Hotărîre a Divanuluĭ în judecata luĭ Ioniţă «Cantacuzun» biv Vel Ban cu «vărul dum[ı]sale Vasilie Razul biv Hatman» pentru moşiile dabijeştĭ. Se arată învoiala din 15 Decembre 7264 (1755) cu Costandin Balşe Vel Vornic şi cu Razu, «care moşiĭ le sintu dum[i]lorsale date de dzestre de la răpoosatul Ilie Catargiul č-aŭ fost Logofăt-Mare, ginerilor săĭ, răpoosatuluĭ Costachi Razul Hat[man] i Costandin Balşe Vel Vornic i răpoosatuluĭ Toadiru Cantacuzon biv Vel Stolnic». Costandin Racoviţă-ĭ trimesese la Mitropolitul Iacov, la Ion Bogdan, Iordachi Balş şi Vasilie Rusăt. Se daŭ acum Stoeştiĭ Banuluĭ Ioniţă,

55. 6 Iulie 7265 (1757). Scarlatu Ghica-Vodă, pentru procesul satelor Dabijăĭ-Vodă. Întărire a hotărîriĭ Divanuluĭ. Iscălitura Domnuluĭ. «Pročt. Radul Racoviţă Vel Logofăt. Simion Cheşco Ur[i]car am scris.» Pecete octogonală cu chinovar.

[1] Dabija-Vodă n'a avut nicĭ-un copıl, dar o fiastră a luĭ, Maria, a fost soţia vestituluĭ Iordachi Ruset (v. vol. V, p. 588 9). Pe lîngă maĭ mulţĭ băieţĭ, Iordachi a avut cu Maria pe Safta, care se mărită cu Ilie Catargiu. Fetele Safteĭ aŭ luat pe Costachi Razu (v. vol. VI, p. 557 şi aicĭ, nº 54), tată luĭ Vasile, pe un Balş, Constantin, şi pe Toader Cantacuzino, tatăl luĭ Ioniţă cronicarul

56. 3 Septembre 7266 (1757). Scarlat Ghica-Vodă, luĭ Mateĭ Bantăş[1], pentru «o hliză de loc din hotarul Trotoşinescul». «Vel Logofăt.» Pecete rotundă, mare, cu chinovar.

57. 20 Ianuar 7271 (1763). Costandin săn Tănasie Zinica face vînzare «dum[i]sale hinulu[i] Apostul Deorpelič» pentru că-ĭ vinde un pogon «şi ğumătate de čovărtă, doao prăjinĭ vie făcătoare, şi vie iast[e] în bătrăn[ul] Prudişcăĭ, dăn capul viilor mitropoleşt[i] înnainte». Între marturĭ: Dămen Berbeč, Iane săn Berbeč. *Întoarce* apoĭ un răzăş.

58. 5 Octombre 7273 (1764). Vînzare de viĭ la Grozăştĭ. Nume: Rogodan, «dăscăliţa a dascaluluĭ Grigoraş». «Ni-am întrebat toate rudile noastre.» Scrie «Cost[an]din Arap ot Vist[ierie]».

59. 8 August 7274 (1766) «Safta soţie luĭ Costantin slu-j[i]toriuluĭ ot Alivra[2], fata a preotuluĭ Filip», vinde luĭ Ioniţă Abăza Armaş «treĭ hirte de vie lucrătoare» la Grozeştĭ. «Dumneeĭ Măriuţa Adămoi.» Martur: «pop Agapie».

60. 30 Decembre 1766. Grigorie Alicsandru-Vodă, către «starostele de Putna», pentru «Ioniţă Abăza Armaş», ce a făcut «o moară în gărle, împreună cu un socru a luĭ, anumi Enachi Alivra, făcănd eĭ tocmală să pue baniĭ amăndoĭ, căt cela, căt cela, şi să fie de tovărăşie». Abăza dă mai mult, iar moara i-o ţine soacra, «şi de patru anĭ totu ia mănăncă huiumul moriĭ, şi el este păgubaşu». Să cerceteze. Pecetea la adresă, către staroste, Manolachi biv Vel Stolnic.

61. 30 Decembre 1766. Grigorii Alixandru Ghica-Vodă, «luĭ Ioniţă Abăza», pentru a putea «chema şi soroci la Divan pe Grigorii Bostan bulubaşa ot Focşanĭ», cu care e în pîră pentru vie: «carile fiind a niam[u]luĭ luĭ, pin neştiinţa sa li aŭ cumpărat

[1] Asupra acestuĭ negustor, v. *Manifestărĭ nouă ale uneĭ şcolĭ vechĭ*, III, în *Convorbirĭ literare* pe 1902. Şi fiul luĭ Mateĭ e pomenit în aceste acte. Cu privire la familiile ce purtaŭ acest nume de Bantăş, maĭ semnalez actul din 10 Iulie 7142 (1634), prin care se dă o mărturie înaintea unuĭ vătav şi «denaintea luĭ Bantăş den Costeanĭ [Ţ. Neamţ] şi a luĭ Costantin Bantăş» (Bibl. Ac. Rom., doc. 136/XLXXIX). În cel d'întăiŭ cas, Bantăş e nume de botez, nu de familie. Cf. şi Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, III, 24 şi 26 (tot Costantin, fost pîrcălab).

[2] Alevra, stăpînul moşiei. V. nº 60.

de la Cozmulias[ă] Şet[răreasa; v. n° 52] în 260 leĭ, şi numitu Abăza, una că viile sănt ale niam[u]luĭ săŭ, al doile şi răzeş iaste, — dreptu acie iată li s'aŭ pus şi zi de soroc la 1 zile a luĭ Fev. negreşit să dè viile luĭ Abăza şi să-ş ià baniĭ aice, 260 leĭ, aŭ, di are ceva maĭ mult a răspundi piste arătare luĭ, să vie la Divan». Altfel, *om gospod* îl va aduce «cu čobote», plătind el cheltuiala. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

62. 8 Iunie 7275 (1767). «Grigoraş Stroescul biv vt[ori] Comis, fičorul luĭ Dumitraşco Stroescul biv Vel Jic[nicer]», nepot de frate «luĭ Iordache Stroescul č-aŭ fost Vornic de Câmpul lun[g]»[1], dă luĭ Mateiŭ Bantăş [v. n° 56] moşie la Căpoteştĭ şi Cofeştĭ[2].

63. 11 Octombre 1767. «Aniţa, soţul dum[i]sale giupănuluĭ Enache Emandii Alivra», dă gineretuĭ eĭ, Abăza, vie la Odobeştĭ, «în hliza Slănineştilor», «pă din dial de crama luĭ Vasile Bărladu, ce ni este şi nooaî cumpărătură de la Măriuţa Adămoae, vara noastră, fiindu acestu pogon amaneat». Marturĭ doĭ Grecĭ. Scrie «Vas[ı]le Pot. *(sic)*».

64. 27 Iulie 7276 (1768). «Dumitraşcu săn Sandul Pičorlungu ot Căpoteştĭ» dă zapis «ğupănuluĭ Grigore Ţiplica biv Vornic de Vrance» pentru vînzare de moşie. Nume: «Strătilă». «Καὶ ἐγὼ Γιαννάκις δάσκαλος μαρτυρεῖ.» «Şi adălmaş s'aŭ dat 2 ved[re] vin drepte, şi vadra căte 20 p[a]rale.»

65 18 Septembre 1768. Grigorie Ioan Calimah-Vodă, către «Dimitrachi biv Vel Pah., staroste de Ţănut Putniĭ», pentru «Ioniţă Abăza biv vt[ori] Armaş»[3], în pîră cu soacra, pentru datoria socruluĭ faţă de dînsul. «S'aŭ suit dobănda cap la cap.» I se daŭ viile. Pecete mică, ovală, cu chinovar.

66. 18 Iunie 1772. «Mafteiŭ Halič ot Cucueţiĭ de sus, fičor Nastasii, fata Lehoe, şi eŭ Ion Băndar, ginire babiĭ Nastasii, fetiĭ Lehoe», fac vînzare în Căpoteştĭ. «Pămăntul luĭ Gĭanos... Pămăntul Becheĭ.» Scrie «ereŭ Neculae Vidraşc[u]».

67. 17 Februar 1774. Ἰωάννης Διαμαντὶ [Alevra] cedează viile sale gineretuĭ Ioniţă Abăza. Martur «Ionu Rogozu».

[1] Vornic de Cîmpulung fusese şi Lupu Stroiescu (v. *Documentele Bistriţeĭ*, II, pp. 7-8, n[le] CLXIX-XXI). Alţĭ Stroieştĭ, *ibid.*, pp. XXI-II.

[2] În această privinţă este şi un act domnesc din 20 Octombre 7272 (1763)

[3] Cf. *Documentele Callimachi*, I, p. 424, n° 15.

68. 22 Octombre 1775. «Toaderu Căp[itan], bratu luĭ Gligorii Bulubaş[a], sănu popiĭ luĭ Ioniţă, protupopu otu Bărladu», vinde luĭ «Ionu Avram» «unu pogonu de vii baştină», «întrebăndu-mĭ eŭ toati niamurile». Treĭ Grecĭ, marturĭ.

69. 23 Octombre 1775. «Toader Căp[i]tan, brat Grigorie Vornic de Vrance», vinde «Sulger[u]luĭ Ioniţă Abăza» «un pogon şi o hirt[ă] şi un hiler de vie lucrătoare în ograda Grozăştilor», în hotar cu «Tofan *(sic)* Pičorgros». «Şi m'eŭ dat pegon *(sic)* 160 leĭ ... Banĭ curaţĭ.» Iscăleşte: Toader Căpt. săn poptropop Ioniţă ot Bărlad»; martur: Ion Avram Căp[i]t[an]. Scrie «eŭ Apost. Căp., săn Ioniţă diiac ot Focşan[ĭ]».

70. 10 Octombre 1777. «Manda soţul luĭ Costantin Adamu» vinde luĭ Toma Cozma biv Vel Şet[rar] «un pogon de vii hătuit şi stălpit» la Grozăştĭ, «fiindu dum. maĭ aproape răzaş». Marturĭ «mulţĭ oaminĭ şi mecieşĭ». «῾Ο πρώην ἡγούμενος τῆς ῎Οκνης, Παΐσιος, μάρτυς, Chiriac Cărstiian Pit[ar], Meletie egumen ot Precista.»

71. 22 Maiŭ 1778. Costantin Dimitrie Muruz-Vodă, către «Iancul Razul biv Vel Banu, Manolachi Cuzi Pah., staroste de Ţint. Putniĭ»[1], pentru jalba făcută de «Catrina Rusătoaia Vorničasa» cu privire la moşiile eĭ Läleştiĭ şi Igeştiĭ, «la gărle; care moşiĭ fiindcă să răzăşăsc alăture cu alte moşiĭ a fiilor răposatuluĭ Toader Cant. Vornic[2] şi a Tomiĭ Cozma Şăt[rar]», se împresură. Să hotărească, mergănd «la stările numitelor moşiĭ», dînd ştire «răzeş[i]lor înpregiuraş». Pecete octogonală, cu chinovar. «Proćt. Vel Logft.»

C. 1780. «Ban[i] ce sintu dator Neculaĭ Abăza ... La Hăsan ot Ağudu ..., la Mahmet ot Ağudu ..., la Met *(sic)* ot Bărladu ..., la Nebunele ot tam ..., la Man[e] Blănar ..., la Coroğas[a] ..., la Bolocan ..., la Dedul Tăl[ă]băscul.»

73. C. 1780. «Ioniţi Abăza» Sulger se plînge Domnuluĭ, cerînd ca «dum[nea]luĭ starostele de Focşanĭ» să puie a i se măsura via la Odobeştĭ, «în bătrănul Grozeştilor», cumpărată «de la o vătăşoae, şi li-aŭ dat zestre uniĭ fete a luĭ,

[1] Pentru Cuzeştĭ, v. vol. precedent şi V. Pîrvan, în *Convorbirile literare* pe 1904.

[2] Ioniţă Cronicarul şi Toader Spătarul. V. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 50.

Mariia, ce o ţini Iordachi Papa biv Căp[i]t[an]... Li-aŭ vîndut unuĭ Toma Cozma Şet[rar] .. Şi loc de cramă ca o firtă de loc... Şi i-am şi zis astă toamnă să nu facă cramă, şi i-am pus şi cruce, şi el n'aŭ înţăles, ş[i] aŭ făcut cramă... Una, că mi-aŭ strămtat de n'am unde să-m trag un car, doaî, să-m culeg viile, al doilea, Măriia Ta, sintu păgubaş de loc; cari eŭ l-am cumpărat cu banĭ de la socrul mieŭ: mă rog Mării Tale se aibu dreptate păn trăescu bătrăniĭ înpreĝuraş, care ştiŭ cum umblă pogoanele la locul acela. Aşijdere aŭ maĭ cumpărat soacră-mea un pogon de la muma luĭ Pavăl Adam... Aŭ zis că sintu 5 firte, dar nu un pogon, şi m'aŭ apucat de i-am maĭ dat 30 leĭ pe o firtă, zicănd că maĭ în de sară a veni şi me-a da şi zapis pe firtă, şi a măsura şi locul. El, dacă aŭ apucat baniĭ, înpreună cu femeaia luĭ, Ilinca, s'aŭ ascuns, şi doaî săptămănĭ i-am căutat şi nu i-am găsit, şi de atuncĭ şi păn acum aŭ trecut 6 anĭ, nicĭ îm dă baniĭ, nicĭ îm dă firta cea de loc.» — Resoluţie: «Merge la dum[nealuĭ] Vel Logft.; Iulie 26... Log.»

74. C. 1780. Jalbă către Domn a luĭ «Ioniţ[ă] Abăza Armaş», «pentru sărăcie ş[i] strămbătati ce mi s[ă] tragi di spre socrul mieŭ Ianachi Iamandi [Alevra] Cazacliu [1], ce est[e] dus la Nejna [2] şi di spre soacră-mè, Aniţa ot Putna, pentru că, milostive Doamne, în tot chip[ul] m'aŭ sălit şi m'aŭ rugat ca să ĭ facu bini cu o sumă de banĭ, să-ş fac[ă] alişveriş[ul] luĭ, şi eŭ, Doamne, din copilăria mè, prin ostenial[ă] avînd 1.520 leĭ, vrèm ca să-ĭ daŭ cu dobănd[ă] la alţiĭ din neg[u]ţătorĭ... M'aŭ amăgit şi m'aŭ înşălat... Şi mi-aŭ dat zapis la mănă ca să-m[ĭ] dei dobănd[ă] din zeci doĭspreci pănă într'on an dă zăli. [Nu-ĭ dă.] Mi aŭ scris un răvaş ca să eŭ 1000 leĭ de la un Dum[i]trii Melinca, tovarăş luĭ, ce venis[e] cu blanĭ de la Nijna, şi soacră-mè, fămie luĭ, aŭ pus măna întăĭ pe răvaş şi aŭ luat baniĭ, aşè mii de leĭ... Acum sint 5 anĭ,

[1] Cazachiĭ sînt negustoriĭ cari merg la «Cazacĭ», la Muscali, pentru blănurĭ. În schimb, eĭ duceaŭ vinurĭ. De aceia, Iamandi îşĭ avea via la Odobeştĭ. Cf. Şăineanu, *Infl. orientală,* II, p. 98. V. pentru vechiul «cazachiŭ» Andreĭ Misir, Hurmuzaki, XI, p. XXV.

[2] Nijni-Novgorod. V. *Archiva romănească,* I, p. 253.

el de la Nejna nu maĭ vini, și eŭ sint om nevoeșu, cu bir.» Cere să i se dea via de la Odobeștĭ a socruluĭ. «Și cu ce meșterșugurĭ scrii acest socru al mieŭ la fămie luĭ, nu știŭ, că acum soacră-mè va ca s[ă] maĭ căsătoriasc[ă] pea o fată a eĭ, cariĭ nicĭ este de vărstă, și din vie aceia va să-ĭ maĭ dei 6 pogoane și sĭ n'aibu eŭ cu ce-mĭ împlini baniĭ. Deosăbit, Mărie Ta, că, ginerile soacră-mè fiind datoriŭ la un neg[u]țitoriŭ din Treĭsfetitele cu 700 leĭ, n'aŭ dat datorie luĭ din celi ce ari el, ce soacra-mè aŭ întrat chizeșĭ și platnic, socotind că a plăti și a răspundi pentru aceĭ banĭ tot cu viile socruluĭ mieŭ, și eŭ să rămăiŭ de tot păgubaș de toțĭ baniĭ ce i-am dat... Altă datorie, 200 leĭ, ce maĭ esti ginerisăŭ la un Eni Hagi făclier.»

75. 9 Iunie 1780. Raport către Domn, care trimesese poruncă de cercetare «dumnaluĭ Iancul Raz[u] biv Vel Spat., staroste de Putna [v. n° 71], pentru o moșie a luĭ Costandin săn Mateiŭ Bantăș [v. n° 62], negutător de Iașĭ». Moșia venia de la Grigoraș Stroescul Comis, «Iordachi Stroescul i Dum[i]trașco Stroescul, tatăl luĭ Grigoraș Stroescul... Dar, în vreamile trecute, Iordachi Stroescul, unchiul luĭ Grigoraș, tămplăndu-să de aŭ dat preste o nevoe de sărăcie, aŭ fost văndut moșiia această luĭ Ranite, tatăl luĭ Gheorghe Ranite, făr de știrea frateluĭ săŭ». «Iordachi Stroescul č-aŭ fost Vornic la Cămpul Lungu.» «Aŭ arătat un ispisocu vechiŭ de la Gheorghie Stefan Voevod, din l^t 7164 [1656], Ap. 11, întru carele arată și întărește cumpărăturile luĭ Varlaam Mitropolitul [1].»

76. 30 Iulie 1783. Ion Alexandru Costandin-Vodă, către «Grigoraș Leon biv Vel Paharnic, staroste de Putna», pentru jalba luĭ Ionit[ă] Abăza Sulger. Pecetea de ceară roșie la adresă.

77. 12 April 1785. «Din porunca dumisale Paharniculuĭ Grigoraș Leon, staroste de Putna», cercetare între fiiĭ «luĭ Stan măcelar de aicĭ din Focșanĭ». «Și la înmăritișiul Zincăĭ, sora Crăsteĭ, fiind sor maĭ mare acestuĭ Crăste... Înmă-

[1] Varlaam era atuncĭ mazil, căcĭ încă de la Septembre 1655 ca Mitropolit se întîmpină Ghedeon (vol. IV, pp. 44-5).

ritându-se ačastă Ilincă ... După ponturile sfinteĭ pravilĭ.» Iscăleşte: «... prot[o]pop Putniĭ».

78. 9 Maiŭ 1785. Cercetare din porunca «cucon[u]luĭ Gligoraş Lion Paharnic, star[os]te de Putna».

79. 5 Februar 7295 (1787). «Vornicul Ifemie din satu Itgeştĭ [Igeştĭ], Irimie Blid i Vasile Blid i Ion a Dumitroe şi toț săteni fruntaş car maĭ ĝos ne vom iscăli», daŭ zapis «cucone Catrini Rusătoe [v. n° 71], precum să se ştie că, vi[in]d un fečor al dumisale, Gheorghie Găluscă, cu cistitŭ răvaş al dumisale, ne aŭ văndut vînitul moşì de la gărlă, din hotar în hotar, într'u anŭ, şi tocmala ne aŭ fost 36 leĭ, şi bani să ĭ dămŭ la Sfete Gheorghie cu mă[l]ț[ă]mită; er, întaplătu-să vre o cheltuelă, să fie toată de spre noĭ.» Iscălesc ceĭ numițĭ «şi noĭ toțĭ sătenni platnicĭ».

80. 20 Novembre 1792. «Nastasie sin popa Apostul ot Odobeştĭ, dinpreună cu soțul mieŭ, Costandin sin preot Ion Carciga ot Şarba», vinde Sluğ. Ioniță Abăză «treĭ firtea de vie lucrătoare din Odobeştĭ, din bătrănul Grozăştilor ... Să întălneştea cu hliza ačasta ... Pe dinainte crămiĭ Vorniculuĭ Costin Catargiu ... Crama luĭ Ioniță Arapul ... Hliza deplin din cap în cap.» Marturĭ, «obrază de cinste». «Costantin Horbor, sin popa Hion Carțiga». Scrie «Manolache diiac».

81. 11 April 1795. Ştefan Rusăt Cluceri dă frateluĭ săŭ Iordachi Rusăt[1] unul «din treĭ vadurĭ de moară cari am la moşăe mè Făureiĭ ot Țănutul Putneĭ ..., ca să aibe a-ş face moară, şi, fiind amădoaî malurili a meli, să nu fii oprițĭ, orĭcănd va voi dum[nea]luĭ a-ş face moară, cum şi cănd va fi trebuință de ezăt şi de tăet pădurĭ pentru ezăt, cum şi brazdi, să nu fie oprit, şi oameniĭ ce vor veni la moară, să nu fie opriț. Şi acest vad de moară i l-am dăruit în vecĭ, cu toată descălecătura luĭ, să aibă a stăpăni dumnaluĭ şi fiiĭ dum[na]luĭ, şi spre maĭ bună siguranțăi m'am şi iscălit.»

82. 26 Iulie 1796. Zapis al luĭ Gavril săn Grigorie Țăplica. «Tatăl meŭ cel vitrăg, Neculaiŭ Şărămbeiŭ.» — Copie.

83. 13 Iunie 1799. Cercetare «din cinstita poronca dumi-

[1] Amîndoĭ trebuie să fie fiiĭ Catrıneĭ de la n° 79.

sale cuconuluĭ Scarlat Manu Vel Logofăt, staroste de Țănt. Putneĭ». «Un pămînt la Crăčuna[1] ... În capu vii Barțuluĭ».

84. 13 Septembre 1799. Ștefan Rusăt vinde vadurĭ de moară la Făureștĭ frateluĭ săŭ Iordachi [v. nº 81], «fiindcă tot este rezeș pe ačastă moșia cu acest vad de moară».

85. 17 Octombre 1800. «Neculachi Crucerescu face o vînzare de vie luĭ Med. Neculaĭ Abăza, în Odobeștĭ.

86. 30 Maiŭ 1802. «Mariia, soțiia răposatuluĭ Iordachi Papà Căpt.», vinde vie la Odobeștĭ către «Nastasăica, fiica răposatuluĭ Theodor Petrovicĭ, neguțătoriul de aice din Eșĭ». «14 căzĭ, 4 čuberă, un tiascu, doaî jghiaburĭ și o curătoare.».

87. 4 Iulie 1802. «Petrache și Căsiian monah, frațĭ, fiiĭ mortuluĭ Ion Slănină», daŭ zapis «mumiĭ noastre, Maria Pápoia», pentru un proces de moștenire.

88. 10 Februar 1804. «Paraschiva, soțiia răposatuluĭ Iordachi Iancul ce aŭ fost Vătav de Visterii», dă zapis «dum[i]sali Enachi Hurmuzachi», pentru vînzarea de viĭ la Odobeștĭ, «la ulița Ghiliĭ».

89. 5 August 1811. «Maria Canta Slugeriasă, fiica răpousatuluĭ Vornic Toader Canta[2]», vinde luĭ Costandin Balș biv Vel Logofăt moșia Stoeștiĭ, cu vadurĭ de moară, pentru 6.000 de leĭ.

90. 6 Iulie 1814. Costandin Lăduncă face o vînzare de «loc stărpu» în Căpoteștĭ, «alăturea cu scutariul». Pomenit «Toader Istrofor».

91. 24 Mart 1815. «De la Vornicie de aprozĭ.» Pentru plîngerea Safteĭ, «ce aŭ fost însoțită cu Lupu Țăganul a Med[elni]č[eres]i Zmarandeĭ Abazoai, că, fiind ià Moldovancă, s'aŭ măritat după Ion Țigan[ul], și aŭ făcut cerire ca, atăt ià, căt și copiiĭ și bărbatul iaĭ să rămăia slobozĭ; decĭ, fiind rănduiț la dumnealuĭ Aga Costache Conache și, după cercetare ce s'a făcut, le s'aŭ pus și vadè ca să vie la Divan să să înfățoșăzi, și, fiindcă dum[ne]i Medelniciariasa, la vadeaoa ce i s'aŭ pus, aŭ venit și șădi de atăta

[1] Locul vechiĭ cetățĭ din veacul al XV-lea.

[2] Trebuie să fie fata luĭ Toader al II-lea, decĭ nepoata de frate a luĭ Ioniță Canta cronicarul.

vreme, şi jăl[uito]r[iĭ] n'aŭ urmat a veni după sorocu ce le s'aŭ pus», se dă *vadea* nouă.

92. 17 Maiŭ 1817. Ioan Tatu şi Ioniţ[ă] Şuşă fac vînzare. Nume: Nec[u]laiŭ Măr-Roş, Vasile Faur.

F. Documente nouă comunicate de d. Artur Goroveĭ.

1. 5 Ianuar 7089 (1581). Alexandru-Vodă *(sic)*, pentru «Tudora şi fraţiĭ eĭ, Drăghič şi sluga noastră credinčoas[ă] Iuraşco Vornic de Poartă a Domnii Mele, fiiĭ Mariciĭ, şi ruda lor Andruşco, nepoţiĭ Nastasiiĭ, şi rudile lor Gavril şi fraţiĭ luĭ, Petre şi Iurii ş[i] Frăţiian, şi surorile lor, Mălina ş[i] Iliana ş[i] Gafiia şi Armanca, fiiĭ Cărstiĭ, nepoţiĭ Anniĭ, ş[i] iarăş niamul lor, Petrin (?) ş[i] fratele luĭ, Avram, ş[i] surorile lor, Măriica ş[i] Olina şi Anuşca şi Gafa, fiiĭ luĭ Fodor, nepoţiĭ luĭ Costiovič, toţ strănepoţ luĭ Vasco Dumitrahovič», — cari «aŭ înpărţăt întri săni a lor dreaptă ocină ş[i] moşie», pe care Vasco o avuse din întărire de la Petru-Vodă; «satele anum[e] Budilcĭ, Sămoscov *(sic)* piste Prut, în Ţănutul Cernăuţuluĭ, şi Boiančucul ş[i] Doroşăuţiĭ ş[i] Ţoltri». Traducere de «Andreĭ Daşcovič pisar ot Cernăuţi», întrebuinţînd şi o alta maĭ veche, de «pop Ignat ot Iurcăuţ», — originalul fiind la «Ion Bejan ot Staţova din Ţara Leşasc[ă]», în 1760, 8 Mart. Se dă «la măna Tăutuluĭ i Costrăjăştilor». Iscălesc Ianachi Paharnic şi Ion Beld[ima]n Căpitan. Întărit la autoritatea bucovineană, în 1793.

2. «U Dulceştĭ» 1-iŭ (?) Iunie 7163 (1655). «Vasile Şoldan Visternic şi Ghiorghiţă Şaptelicĭ şi Toader Başotă ce aŭ fost Stolnic», împart satele lor: Şoldăneştiĭ (Ţ. Suceava), Hulpăşăştiĭ (Ţ. Neamţ), Dolniceaniĭ (Ţ. Dorohoĭ)[1], Dalcăuţiĭ (Ţ. Hotin), Broştenii «silişte» (Ţ. Suceava), [Br]ăteaniĭ (Ţ. Dorohoĭ)[2], Joldeştiĭ (tot aşa), un vad de moară «ce iaste pe Bistriţa, în hotarul tîrguluĭ Bacăuluĭ», parte din Tihuleştĭ, din Cĭutureştĭ, «o poiană pe Tutova», «o jireabie vie din

[1] V. actele acesteĭ moşiĭ maĭ sus, p. 152 şi urm.
[2] V. p. 152, nle 1 şi 2.

Giurgeştĭ», «viile de la Cotunariŭ» (între care: «o falce de vie în dealul Mîndru, pre uliţa Rîşcanilor..., o falce de vie şi treĭ fîrtae în Piscop»). — Copie de D. Goroveĭ.

3. 6 Mart 7164 (1656). Gheorghie Ştefan-Vodă, pentru «Dumitraşcu Groze», care a cumpărat moşie în Dăneştĭ şi Şovărcan[ĭ], «ce săntu în Ţănutul Cuvurluiuluĭ,... şi cu ezer de peşte, la Prut»; tot aicĭ are Groze părţĭ de danie de la «unchiu-săŭ Grigorie». — Decalcă de acelaşĭ.

4. 2 April 1667 (numaĭ data de la Hristos). «Pătraşco neguţitoriul de Iaş» vinde «doî viĭ ce sintu într'o cărarea, una č-am cumpărat-o eŭ dă la nepoţiĭ Čogoleĭ[1] şi una de la Toder săn Ionaşco zugrav de Iaş . . ., luĭ Toderaşco Iordachii, Marele-Spătarĭ»[2], pentru 100 de «leĭ bătuţĭ». Marturĭ: «Gligoraşco Vel Stolnic, Ghine Medelniceriul, Toder Vetriaş Vornicul de Portî şi Dumitraşco Roşca Vornic şi David neguţitoriul şi Adam neguţitoriul». Petraşco iscăleşte greceşte: Πετράσκος. Se maĭ ceteşte apoĭ iscălitura luĭ «Gligori Hăb[ă]ş[e]sc[u] Vel Stoln[i]c, Ghinea biv Vel Medl., a celor doĭ negustorĭ din urmă, în greceşte, etc.

5. 21 Mart 7177 (1669). «Dumitraşco fičorul luĭ Tudor, nepotul Saeĭ Pitariul» [v. şi paragraful precedent], vinde «un vad de moar[ă] şi cu grădinî denaintea moriĭ, ce iaste la sat la Gărbeştĭ, pe gărla Putniĭ din sus..., dumisaali luĭ Neculaĭ Raacoviţî Hatmanul, drept patrudzecĭ şi cincĭ de leĭ bătuţĭ». Marturĭ: «Solomon Bărlădianul, Log[o]fătul-cel-Mari, i Miron Costîn Vel Dvornic nij i Gligoraş Hăbăşescul Vel Dvornic viş, Stamatie Vel Postelnic, Gavril Costachie Vel Spătar, Lupaşco Buhuş Vel Čaşnic, Ursachie Vel Visternic, Ilie Sturdzea Vel Stolnic, Ion Răcoviţ[ă] Vel Comis, Contîş tretii Log[o]făt, Roman, Ghiorghiţî, Pătrăşcan, Irimiicea Dvornicĭ glotniĭ». Scrie «Mihul». Iscălesc aceştĭ boerĭ. Pecete pune numaĭ Roman.

6. 18 April 7194 (1686). «Pricopie fičorul luĭ Ghiorghii Lolič» vinde luĭ «Postolachi fičoriu luĭ Tănasii de Iaş» un

[1] Cf. *Doc. Bistriţeĭ*, II, pp. XIV-V.
[2] V. maĭ sus, p 173 şi urm.

pogon de vie la Odobeştĭ, «în bătrânul luĭ Trifan» : el îl avea de la Ghiorghie Răpî.

7. 29 April 7194 (1686). «Danil ot Čorăştĭ de, spre Muntenĭ, de preun[ă] cu soţul mieŭ Săniia», vinde «luĭ Apostol sin Tănasii, cupeţ ot Iaş», un pogon de vie la Odobeştĭ, cu 20 de leĭ bit.[= bătuţĭ]». Marturĭ: «Pricopii ot Focşianĭ ş[i] Antonachi ot tam ş[i] Martin ş[i] Trif ş[i] Mihalča», etc.

8. 20 Octombre 7215 (1706). «Dumitru ficorul Moimăsculuĭ [1] ş[i] cu fămie mea Sava[s]tii ş[i] cuconiĭ meĭ», îşĭ vinde moşia, «anum[e] ce moşii: doaî pogoan[e] de vii la Vinişeşt[ĭ], într'o ograd[ă]..., cu loc stăr[p] ce s'ar afla înpreağur, cu cram[ă], cu căşciar [= coşar], cu totu ce este înpreağur[ul] vii», parte de la părinţĭ, parte de la frate, Solomon, «giupănuluĭ Mihalciĭ ş[i] a ğupănes[i] dumisal[e] Cer *(sic)* ş'a cuconilor dumisale».

9. April 7216 (1708). «Uncheşul Mărze de Odobeşt[ĭ]» dă «luĭ Gligorie a Zaharieĭ» un pogon de vie, «din vie luĭ Mihaiŭ în sus, alătur[e] cu vie luĭ Dumbrav[ă], în bătrânul Budiĭ, care ne est[e] şi noî de cumpărătur[ă] de la Ciudin a Brieeĭ». Martur şi Gode.

10. 7 April 7218 (1710). «Ion Măzcă» vinde «dumisali ğupănuluĭ Mihalceĭ» vie. Pomenit «ğupănul Sandul, zet Stătioae». «Iar, de s'ar tămpla maĭ pe urmă altă socoteal[ă], să-ĭ întoarcă dumneeĭ ğupăniasa Saftă, să aibă dumnialuĭ ğupănul Mihalce a-m lua o ğumătate de pogon unde i-ar plăcè dumisalea de la men[e], pentru gălčava ğupănesiĭ Saftiĭ şi a cuconilor dumisale, pentru că eŭ pe poronca dumisali am văndut vie.» Între marturĭ: «Toader Vrănčanul, Ion Slănină».

11. Iaşĭ, 23 Iunie 7221 (1713). Adeverinţă că pentru «Măriia, fămeaia luĭ Mafteĭ ot Soleştĭ, cu fraţiĭ eĭ, anum[e] Vas[i]lie Grosul şi Vărlan şi Irina», «s'aŭ ales la hotărât opt pămănturĭ şi ğum[ă]tate la Soleştĭ, parte tatăluĭ lor, luĭ Gligoraş Grosul, şi aŭ venit aicia Stoenias[a] îm[a] Stratuluĭ, şi aŭ mărturisit precum dintr'aceştĭ fraţĭ ce scriŭ anum[e] maĭ sus,

[1] V. vol. VI, p. 78, nº 23 Acest Moimăscul nu poate fi însă Ştefan. E de bună seamă un sătean din Moimeştĭ (Ţ. Iaşĭ). Se ştie că *moimă* înseamnă maimuţă (acest cuvînt însuşĭ vine de la *moimă, maimă).*

a murit treĭ, ş[i] Vas[i]lie Grosul, ş[i] Vărlan, şi Irina, şi n'aŭ rămas nim[e] dintr'ănşiĭ, făr căt Măriia feam eae luĭ Matheĭ, care s'aŭ numit maĭ sus. Decĭ, vrîndu ia să vănză aceste 8 păm[ănturĭ] p[1], cu tot venitul, dumisali luĭ Costantin Rusăt Păharnicul, dumnealuĭ aŭ răspunsu să cumpeare vărul dumisale Spătariul, că dumnealuĭ zăčuiaşti acol[o] la Soleştĭ, şi ačasta parte iaste din bătrănul popeĭ Gonţeĭ; decĭ am făcut ačastî scrisoar[e] la măna luĭ Matheĭ ca să aibă credinţă precum s'aŭ scris maĭ sus... Axinte Uricar am fost hotarnic.» Actul e scris întreg de mîna meşteră a luĭ Axinte.

12. 29 Iunie 7221 (1713). «Matheĭ ot Soleştiĭ [Ţ. Vasluiŭ], cu femeei mè Mării, fata Grus[u]luĭ», vinde «lu Ion Răcoviţă biv Spătar» partea sa din sat, opt pămînturĭ. Pomenită mărturia luĭ «Acsintii Uricarul, carele aŭ hotărăt cu Postolachii Coşescul [n° 11]». Scrie «Ion Negre». Marturĭ, pe lîngă «Matheĭ Bulămaş», vînzătorul, şi «Andreĭ biv gramatic».

13. 14 Octombre 7224 (1715). «Andreiŭ sin Mihalciĭ» dă «frateluĭ mieŭ Iorgăĭ» vie la Vinişeştĭ, «care mi-aŭ fost partia de dzeastre de la părintel[e] nostru... Am întrebat şi pre surotil[e] noastre cănd am văndut, şi n'aŭ vrut să cumpere». Andreĭ iscăleşte greceşte. Martur un Grec. «Şi acest zapis l-am scris eŭ Tofan dascalul de copiĭ de Focşianĭ [1], i mart[ur] îs, cu dzisa luĭ Andreiaş.»

14. 10 Maiŭ 7227 (1719). «Maria, fata luĭ Vas[i]le Bărbieriluĭ», dăruieşte «un loc de o ţigană, ce este în tărgul Făiniĭ, lăngă locul Gheucăĭ». Marturĭ: «dumnaluĭ Cluceriul Meleghe şi dumnaluĭ Enachi Băcal şi dumnaluĭ Enachi Căsiian Vătavul de foroşeri *(sic)*». Iscălesc: «Vas[i]le Čora, călăraş hătmănescu, Enachi vătav de vi[erĭ]». Scrie «Vas[i]le Bicul».

15. 13 Octombre 7228 (1719). «Noĭ fečoriĭ Dărmiĭ: Neculaiŭ şi Costantin şi Trifan» vînd «giupănuluĭ Seaverin Cliuceriul» pogoane şi «hirte» de vie, de la tatăl lor, Ion Dărma. «Noĭ pre toţĭ omeniĭ simeanţii nostrea i-am întrebat, şi nimea nu s'aŭ aflat să li cumperea.» Marturĭ: Vas[i]lie Bordzun,

[1] Interesantă pomenire a unuĭ astfel de dascăl înnainte de măsurile pentru învăţătură ale Domnilor de la jumătatea veacului al XVIII-lea

Tănasie Vornic, Lupaşco Cogălničanul Vornicu ot Nicoreştĭ, Bălăuţ, Ioful, Borcan, Gavril Bičul.

16. 20 Iulie 7240 (1732). «Adecă eŭ Safta Stolničasa, fata răpăosatuluĭ Miron Costăn ce aŭ fost Log[o]f[ă]t-Mare, facem ştire cu ačasta scrisoare mè la măna fiiuluĭ mieŭ luĭ Ioan şi altor fiĭ al mieĭ, pentru că, văzindu-mă eŭ trecută piste vărsta bătrăneţelor, făcut-am ačastă aşăzare ş[i] împărţală din ocenele mele, ca să să ştie cuĭ ce am dat precum am socotit că este drept, şi ce am socotit ş[i] de comăndul mieŭ mi i-am lăsat. Şi am ales parte fiiuluĭ mieŭ Ioan, tot satul Băloşeniĭ ş[i] cu alte părţĭ ce vor fi prin pregiur[ul] lor, pentru că acest sat aŭ rămas de la tatăl săŭ, soţul mieŭ Pătraşco, care am socotit că, şă comăndul şi datorie plătindu tot fiiul mieŭ Ioan, i-am dat luĭ acest sat, zicănd ş[i] el la moarte sa, cum la acest sat nimene să nu să amestece, fără de fiiul mieŭ Ioan; şi i-am dat satul Măleştiĭ, ce sănt în Ţănutul Eşuluĭ, pe Prut, tot într'un hotar cu săleşte Tărleştilor, ce aŭ fost a suroriĭ mele Aniţiĭ, şi i-am dat satul Gărboviĭ, la Soroca. Şi am ales parte fiiuluĭ meŭ luĭ Necolaĭ satul Cărăimăneştĭ, în Vadul luĭ Vodă, la Ţănutul Orheiuluĭ, şi satul Zmulţeniĭ, la Ţănutul Sorociĭ. Parte fiiciĭ mele Aniţiĭ, satul Coşerniţa, în Ţănutul Sorociĭ, şi satul Volceneţul, la Ţănutul Eşuluĭ. Parte fiiciĭ mele Marii, Sociĭ şi Cărpiţiĭ, la Ţănutul Eşuluĭ, ş[i] satul Buzeniĭ, la Ţănutul Sorociĭ. Iar pentru comăndul mieŭ am socotit de am luat satul Căcăceniĭ, tij la Ţănutul Sorociĭ; care aşa am socotit că, fiind rămasă săracă [1], toată sprejeneala şi măngăere mea la fiiul mieŭ Ioan aŭ fost, cum ş[i] pănă în zioa de astăzĭ, ş[i] în măna luĭ m'am lăsat, să mă comănde. Deč eŭ cum am socotit cu dreptate, aşa am aşăzat, ce nimene să n'aibă a să maĭ scula cu altă pricină priste aşăzare mea. Ş[i] la ačastă aşăzare intămplatu-s'aŭ mulţĭ din boerĭ, care maĭ gos sănt iscăliţ. Ş[i], pentru odoară şi haine, toate li-aŭ luat Anita, şi li-aŭ prăpădit; să-ş caute cu giudecată. Antonie Mitropolit Sučavschii. Safta Stolničasa [pecete cu Sf. St.][2].

[1] Adecă văduvă, «săracă de bărbat», cum se zicea.

[2] Nu ştiŭ cine poate fi Pătraşco Stolnicul, soţul Safteĭ. Actul e însemnat

Let 7240 [1732], Iuli 20 dni.

Eŭ popa Andreĭ duh[o]v[nic] Tălpă ot Băloşenĭ.

Şi, din vecinĭ ce am avut, încă am făcut parte cum am socotit, şi am dat fiiuluĭ mieŭ luĭ Ioan pe Gheorghii Băicanu cu fičoriĭ luĭ, anume Andreĭ, Ioan ş[i] Grigorii, care aceşt[ĭ] vecinĭ sănt cumpăraţ de soţul mieŭ Pătraşco. Dar si fiiul mieŭ Ioanu aŭ dat nişte stupĭ pentru dănşiĭ; i-am maĭ dat pe Ioan fičorul luĭ Vasăle Rusul ş[i] pe Mihalachi ş[i] Vasălii ş[i] toţ fečoriĭ luĭ Gorie Pănzariul.

Iar Marii i-am dat pe Toader Căţăruĭ cu fičoriĭ luĭ, Necolaĭ ş[i] Gheorghiţă, ş[i] pe Ostahie cu fičoriĭ luĭ, Mafteĭ, şi pe fičoriĭ luĭ Tudosi Pojar, anume Toader ş[i] Acsăntii, ş[i] pentru aceştĭ vecinĭ Neculaĭ ş[i] Aniţa n'aŭ triabă, că sănt cumpăraţ de soţul meŭ Pătraşco. Iar pentru alte moşíĭ ce mi s'ar maĭ veni din parte celor fraţ stărpĭ, ş[i] alte ce s'ar maĭ scoate din moşíí care sănt împresurate, să să împarţă iar cu fraţiĭ; iar aceste numite maĭ sus aşa vor rămăne.

Safta [aceiaşĭ pecete].

Posleduindu-se de către noĭ cu cea adevărată, ş[i] aflându-o întocma şi făr de nicĭ-o greşală, o am încredinţatŭ şi cu a noastră iscălitură; 1803, Iunie 9. Veniamin Mitropolit Moldavieĭ.»

17. 8 Iunie 7245 (1737). «Mariia femiae luĭ Ştefan Corbul č-aŭ fostu bulucbaş şi cu fiica-mia Tofana şi cu fiestriĭ mieĭ», vînd o casă «din ğos di tărgul Făinii, lăngă casa luí Mih[a]lachi căl[ă]raş de Ţaligrad şi lăngă casa luĭ Toadir diiacul de la Aga şi între casa luĭ Ion Nagaragiul», luĭ «Iacomachii cupeţ», pe 60 de leĭ. Tocmeala se face «dinainte a oaminĭ bunĭ mahalagiĭ şi alţĭ slujitorĭ cariĭ maĭ ğos ş'aŭ pus degitul şi iscăliturili». Scrie «Cerchiaz diiacul de Divan». Iscăleşte: «Moisia Săponar».

18. «Nichifor, cu mila luĭ D[u]mn[e]zăŭ Mitropolit Sucevi prè-cinstit şi exarhŭ plaiuluĭ *(sic)*. Deca vremi ce vrè şi trebuia şi la sfănta Episcopie a Huş[u]luĭ să s[ă] hirotoniască către cuvăntătoarele oĭ de acolò grije şi privigherea de păs-

pentru că dă numele amînduror fetelor luĭ Miron Costin şi ale descendenţiĭ uneia din ele.

torie spseniĭ *(sic)*, cum poroncescŭ d[u]mnădzăeștilea și sfintele pravile, Smerenie Noastră, în grije multe fiind ca s[ă] aflu eŭ să priimască folosința sufletiască, căutănd, aflat-am pre cinstitul între ermonașĭ anume chir Ierofteŭ, înpodobit cu înțelepčune sufletiască și vrednic și destoinic foarte și plecat întru viiața călugăriască spre ränduiala arhierei, — pre acesta chemat-am și pe pravil[ă] cu sorțu s'aŭ ales de ceĭ ce s'aŭ aflatu la noĭ arhiereĭ și d[e] D[u]mnăzăŭ iubitorĭ episcopĭ, anumi chir Theofil episcopul Romanuluĭ și chir Varlaam episcopul Răd[ă]uțuluĭ, frațĭ și întocma sluj[i]torĭ noì, și pre acesta hirotonisitu-l-am episcop la acè sfăntă episcopiia a Huș[u]luĭ, cu chemare și cu darul a prè-sfăntuluĭ și închinătoriuluĭ D[u]hŭ. Dreptŭ acie datoriŭ estea acestŭ de D[u]mnăzăŭ iubitoriŭ episcop să margă la acè episcopiia care ì s'aŭ orănduitŭ de l[a] D[u]mnădzăŭ, să pască sufletele pravoslavnicilor dintru dănsa și s[ă] fac[ă] toa[t]ă căte sintu ale arhierii neapăratu, ceteță să însămnedză, căntărețĭ și purtătorĭ de crîșnicĭ, ipodiiaconĭ și diiaconĭ să facă și să-ĭ aduc[ă] și [să] orănduia[scă] preuțiĭ, și duhovnič să puia, și călugărĭ să fac[ă], piste (?) mic și mare, și [dum]nădz[ăeștile] beser[icĭ să sf]ințască, și, cum am dzis, căte să cuvin arhiereuluĭ pe legea noastră să le facă, și să s[ă] p[le]ce și Smerenii Noastrea. Dreptu acia datorĭ sintu și creștiniĭ de acolo, adică preuțiĭ și oamenii toțĭ, să s[ă] cuceriască luĭ și să i s[ă] plece luĭ întru toatea, și maĭ vărtos spre acie ce va avè cuvăntu de sp[ă]senie sufletuluĭ, să-l cinstiască, să-l iubască și să-ĭ dea luĭ toată cheltuiala bisericiĭ, și, orĭ pe cari cu cale îĭ va afurisi, să fie afurisițĭ, și să aibă voia a lega și a dezlega. Pentru care dar și ačastă praxie a noastră de întărirea să dă la acestŭ iubitoriŭ de D[u]mnădzăŭ episcop chir Ierofteiŭ, frateluĭ și întocma-slujitoriŭ Smerenii Noastrea.

La văletul 7250 [1742]. Nichifor Mitropolit Moldavieĭ [urîtă scrisoare cu caracter grecesc]. Pecete, întipărită cu fum, represintînd pe Sf. Gheorghe; legenda e: «Pecete Mitropolie Suceveĭ, Nichifor Mitropolit; 1740»[1].

[1] Asupra călugăruluĭ putnean Ieroteiŭ, ales episcop de Hușĭ, v. Melchisedek,

19. 11 Novembre 7250 (1741). «Postolachi snă Tănasie Simanul din Iașĭ» vinde «ğupănuluĭ Mihalciĭ» vie «în del la Odobeştĭ», «de la Pricopie ş[i] de la Sandruai» (?). «Şi, când am văndut aceste viĭ, m'em întrebat toţĭ răzeşiĭ: eĭ aŭ dzis să văndzu cuĭ voĭ găsi, cător nu li trebui, că n'aŭ nicĭ un prelej». Vinde cu «banĭ de argi[nt], 60 de leĭ», «c'o hirt[ă] ce este cu cumpăr[ă]tur[ă] de la Anbrohie, făr cele de în pogon». Marturĭ, popiĭ (din Odobeştĭ: Ionaşco, Precopie) «şi Neculaĭ Vornicul şi călugărul Ţebănachi şi Ionaşco a Măliniĭ».

20. Iaşĭ, Februar 7271 (1763). «Ion Brătilă, călăraşul de Ţarigradu, înpreună cu soţu meŭ Dumitra», dă «giupănuluĭ Hatmanuluĭ Vasilie Rusătu» o casă cu locul eĭ, «cătu este îngrăditu şi hotărătu cu Vornicĭ de Poartă..., din vale de Tărgul Făiniĭ, pe uliţa Făiniĭ, şi am fă't-o noĭ pe locul nostru, lăngă casa luĭ Toader diiacul de la dumn[ea]luĭ Aga..., la dialu de casa Brătiloae ča bătrăn[ă], şi de la dial de casa luĭ Mihălachi Ţelinco Cupeţu; care casă iaste făcutî de noĭ şi pe locul nostru, şi casa iaste şindilită, şi cu grajdiŭ şi cu şură, totu şindilite»: are zapisul luĭ «Proca Hortolomeiŭ». Plata e 500 de leĭ. Scrie «Simion Cheşco Uricarul». Pecetea cunoscută a Vornicilor de Poartă.

21. 1iŭ April 1766. Grigorie Alexandru Ghica-Vodă, pentru plîngerea făcută de «preutul Poliz de la biserica Sfântuluĭ Constandin, ce iaste aicea în tărgul Eşiĭ, în mahalaoa Broştenilor, supt Curtea gospod». «Fiind el preut strein, Grec, de la Thesalonic, şi, viind aicea, în oraşul acesta, prin sălinţa şi osteniala sa s'aŭ apucat şi cu drepţĭ baniĭ săĭ aŭ zidit din temelie şi aŭ făcut această sfăntă biserică, hramul sfântuluĭ şi întocma cu apostoliĭ marele Constandin şi Elena, înpodobindu-o pe din lăuntru cu toate ceali trebuincioasă; dar, fiindcă locul unde aŭ făcut acea sfăntă biserică aŭ fost drept loc domnescu şi pe urmă l-ar fi dat Domnie Sa Mateĭ-Vod[ă]

Chronica Huşilor. I, p. 214 şi urm. Actul e un *unicum*, căcĭ nu se maĭ află altul prin care Mitropolitul să mărturisească pentru alegerea unuĭ episcop. — În Archivele Statuluĭ. *Sf. Sava* (XXXIII, 50), se află un act, din 2.. August 7238 (1730) de la Grigore-Vodă Ghica pentru «chir [Nichifor] Mitropolitul Sidis», care e tocmaĭ acest Mitropolit moldovean.

danie şi afierosire sfintiĭ bisericĭ, pe care danie aŭ arătat preutul Poliz că are întăritură şi de la Domnie Sa Scarlat-Vod[ă], şi ari şi hotarnică a Vornicilor de Poartă, întru care arată căt loc esti dat bisericiĭ», cere a putea îngrădi locul; e trimes «la dumnalor veliţiĭ boerĭ», cari îngăduie. «Uniĭ din mahalagiĭ» protestă însă, arătînd că sînt împresuraţĭ, «nevrănd să urmeze ca să îngrădiască numaĭ căt loc s'aú dat bisericiĭ din început de Domnie Sa Costandin-Vod[ă] Racoviţă, care locu aŭ fost hotărăt, din poronca Domniiĭ Sale, de răposatul Iordachi Cantacozinò Vel Logofăt». Decĭ se trimet în cercetare nouă «Pandelachi vătav de aprozĭ şi Carpu Vornicul de Poarta»: mahalagiiĭ îĭ arată că hotarnica făcută maĭ tărziŭ de Nicolaĭ Tiron şi Ştefan Popăscul, Vornicĭ de Poartă, e încălcătoare pentru eĭ. Cercetîndu-se hotarnica acestora cu hrisovul luĭ Scarlat Ghica, se vede că ele nu se potrivesc între ele, fiind maĭ mult dat în hotarnică decît în hrisov. «S'aŭ cerut preutuluĭ Poliz ca să arate dania Domnieĭ Sale Mateĭ-Vod[ă]: el aŭ dat samă că nu este la dînsul.» Decĭ se cere mahalagiilor să arăte «cu sufletile lor» locul pe unde a hotărît Cantacuzino. Hotare: «gardul luĭ Andreĭ Cazacliul[1]. . ., locul luĭ Costandin Casapul . . ., locul casiĭ luĭ Săveliolu protopsalte . . ., locul casiĭ luĭ Şahăn Trandafir . . ., spre pod, asupra Bahluiuluĭ.» Domnul întăreşte resultatul. — Copie de d. Goroveĭ.

22. 20 Maiŭ 1784. «Ioniţă Răul, fičor luĭ Gheorghie Răul din Huş», vinde episcopuluĭ de Huşĭ «chir Iacov» «doao pogoane şi una hirtă şi un hiler viţă de vie roditoare pe moşie sfinteĭ Episcopiì, la faţa Driculuĭ, unde este locul cel maĭ de frunte, — din care vie sfănta Episcopie ni-aŭ luat dijmă», pentru 143 de leĭ şi 15 parale, «cu toata roada ce ari într'ănsa, cum şi pomătul ce-l avem în capătul vii, iarăş cu toată roada. Şi vie, măcar că este numaĭ legată păn acmu, dar tot lucrul, p ..e om îngropa-o, noĭ să purtăm de grijă.» Marturĭ: Gavril Bogdaproste, Nicolaiŭ Olariul, Ioniţă Luca.

23. 26 Iunie 1785. «Tudos[e] Blănar ot Botăşan[ĭ], gine-

[1] V. p. 332, nota 1

rile luĭ Iordachi Gigătul», se învoieşte cu «dum[nea]luĭ Logofătul Panaite Cazimir», pentru parte «de moşie ce am de zestre în Cătămăreştĭ» [1].

24. 13 Februar 1796. Vînzare de vie, «cu pămănt cu tot, în dialu Orbeaniĭ, Ţinutul Putniĭ», «Logofătuluĭ Iordache Momitcă». Marturĭ: Pavel Mătui, «popa Nicolae Bontă, răzeş ot Orben[ĭ], Dumitru Tăbanu, Mih[ă]lachi Băşialăŭ, Costantinu sănu Mătăsaru, Vasile Codiţ[ă], răzeş din Orbenĭ».

25. 28 Decembre 1797. Alexandru Ioan Calimahi-Vodă, pentru «d[umnea]luĭ Vasile Machedon biv Vel Sulger, ispravnic de Curte, carele din copilăreasca sa vîrstă s'aŭ aflat şi se află slujind în domneştile Curţĭ, atît în vremea altor luminaţĭ Domnĭ, cît şi acum, aflîndu-se slujind Domnieĭ Mele cu credinţă şi cu dreptate». Îĭ dă «un loc domnesc ce s'aŭ aflat slobod, lîngă poarta Curţiĭ gospod ceĭ vechĭ, subt ceasornic, adecă la faţa uliţeĭ marĭ, de cătră temniţă, ce iaste în zidiul Curţiĭ Vechĭ, şi în dughiana unuĭ ceasornicar neamţ; ce aŭ avut şi el locul danie de maĭ înainte». Se alege hotarnic Şerban Botezat biv Vel Sulger. «Împregiuraşiĭ» arată că «pe acest loc aŭ fost drum de mergè la Poarta Căzacilor, carĭ apoĭ, de la o vreme încoace, de cînd s'aŭ deşchis pe acolo lagum[2] pentru curgerea apeĭ, s'aŭ îndreptat mergerea orăşenilor pe uliţa ce merge pe lîngă temniţă la Poarta Căzacilor». Se începe măsurătoarea «din colţul picioruluĭ porţiĭ gospod, alăture cu uliţa, păr lîngă dugheana ceasornicaruluĭ neamţ, ce easte acum bărbierie...: aŭ pus 2 pietre hotare, chiutoarea loculuĭ; din care una caută înapoĭ la piciorul porţeĭ şi alta caută spre uliţa temniţeĭ... Marginea uliţiĭ din dos, care se numeşte uliţa temniţeĭ.» — Copie de d. Goroveĭ.

26. 8 Februar 1803. «Veniamin episcop[u]l Romanuluĭ»[3]

[1] Pentru Cătămăreştĭ, v. tabla Documentelor Callimachi.

[2] Canal.

[3] Relativ la Roman pe acest timp, se pot afla alte lămurirĭ în aceste două documente pe care mi le comunică d. avocat Muste din Roman.

1. 7 Maiŭ 1777. Grigorie Alexandru Ghica-Vodă, luĭ Lăscărache biv Vel Comis, ispravnic de Roman, pentru plîngerea luĭ «Vasile Misira Arman

dă zapis «dum[i]sale chir Eustathiĭ Altinĭ zograf, precum că, avînd trebuinți de o bucată de loc afară din tîrgul Roman[u]luĭ pentru ca să-șĭ facă grădină și livadă, s'aŭ măsurat de la morile episcopieĭ celi noĭ în sus spre morile vechĭ, pe lîngă malul gîrliĭ, triĭzăcĭ de stînjinĭ domneștĭ, care să rămîia», etc. «Cu tocmală, să dea pe tot anul Episcopieĭ cîte triĭ ocă ciără; pe care loc îngrădindu-l înpregiur, să aibă a-l stăpîni în vecĭ, atît dum[nea]luĭ și giupîniasa dum[i]sale cum și moștenitoriĭ dum[i]sale în pace și nesträmutat de către nimi, dănd după tocmală (însă după ce-l va îngrădi) acesti triĭ ocă de čară, iar maĭ mult să nu fie supărat cu nicĭ-o cerirea.» Pecetea Episcopieĭ, pusă cu fum, are chipul uneĭ sfinte cu crucea în mînă, între un arbore și o biserică; legenda e: «Pecete sfinteĭ Episcopiĭ; Veniamin episcop: 1796»; de-a dreapta și de-a stînga chipuluĭ: «[Sfînta] Paras[chiva]».

27. Τὴν εὐγενείαν της πατρικῶς εὐχόμενος, εἰλικρινῶς ἐκ ψυχῆς κατασπάζομεν.

Τὸ ἀπὸ τριακοστῆς τοῦ παρελθόντος ἀγαπητὸν γράμμα της μετὰ χαρᾶς ἔλαβον μετὰ τῶν ἀποσταλλέντων μοι παρ' αὐτῆς, δηλαδὴ 30 φούντια καφὲν καὶ μίαν ὄκαν σαλέπι, καὶ ὑπερευχαριστῶ διὰ τὸν φιλικὸν κόπον της· κατὰ δὲ τὴν νόταν της, θέλω πληρώση τὴν σουμαν τῶν ἐξωδευθέντων δι' αὐτὰ πρὸς ὁποῖον με σημειώση μὲ πρῶ-

de acolo din tărgul Roman[u]luĭ, că locul casiĭ sale ce are acolò, la vreme oștiriĭ rămăind dezgrădit, și el nefiind acolo, aflăndu-să atunce în Țara Ungurească, s'aŭ sculat un protopopa Ștefan de acolò, și făcăndu-șĭ casă acolò, aŭ cuprinsŭ cu îngrăditura sa cătva loc din locul jăluitoriuluĭ». Locul luĭ Misira fusese hotărît de «răposatul episcopul Ioanichie», apoĭ de Toader Canta Stol. și de Vasăle Buhăescul Med.: «păn într'un drum vechiŭ săpat și cu mal de săpătură, și protopopul, făcăndu-șĭ casă pe țintirimul Bisericiĭ Albe, s'aŭ întinsu ograda și grădina pe locul Arman[u]luĭ, închizind și drumul acel săpat, care aŭ fostu hotarĭ între locul Arman[u]luĭ și între țintirimul bisericiĭ». Să cerceteze. Pecete mică octogonală, cu chinovar.

2. 15 Iunie 1792 Alexandru Constandin Moruzi-Vodă, pentru procesul dintre «Armeniĭ Misăreștĭ» și Biserica Albă din Roman. «Ačastă fiind biserică gospod și cu zădire atăta de mare, să nu fi avut den început îndestul loc pentru țănterim nicĭ într'un chip almintrile nu să poate socoti.» «Ca să aibă pe unde merge mahalagii, atăt la biserică, căt și la apă.» Iscălește Domnul. «Man[olachi?] Razu Vel Logofăt.»

τον, ἤ ὁμιλῶ μετὰ τοῦ Ψαλίδα ἂν ἔχη λογαριασμὸν ἤ κομισιώνει τῆς εὐγενείας της καὶ τοῦ τὰ δίδω· μετὰ τὸν μισευμόν της ἡ ἀπουσία της μᾶς ἐλύπισεν ἀρκετὴν ἡμέραν καὶ ὅλον εἴχαμεν τὴν ὁμιλίαν της, ὡς καὶ ἡ κατούνα μου ὅλον μας ἐρωτοῦσεν πότε θε νὰ ἔλθη ὁ Πάλσας. Τῇ ἀληθείᾳ Χριστοῦ, ἄρχων πολκόδνιτζε, σᾶς ἀγαποῦμεν ἐν ειλικρινίᾳ, καὶ ἐγὼ καὶ ἡ δόμνα μου, καὶ ποσῶς δὲν ἀμφιβάλλομεν εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς καθαρὸν ἀγάπην της. Ὑπερευχαριστῶ διὰ τὴν προσφορὰν ὁποῦ με κάμει τοῦ ὀσπιτίου της εἰς τὸ Τομπασάρη: ἀναμφιβόλως θέλω ὑπάγει ἂν ὁ ἅγιος Θεὸς εὐδοκίση, ἐπειδὴ ἡ ἀπόφασις μου εἶναι ἀμετάβλητος. Ἐλπίζω ἐν ὀλίγοις, θείᾳ χάριτι, νὰ πωλλίσω τὸ χωρίον μου τὸ ὁποῖον τὸ παζαρεύουν: καθῶς τελειώση ἡ πώλλησις, εὐθὺς ἐτοιμάζομεν καὶ κατεβαίνω ἀναμφιβόλως, καὶ εὐθὺς ἀπὸ ἐκεῖ θέλω τὴν γράψει. Τὸν Ψαλίδα τὸν εἶπα ὅσα μὲ γράφει αὐτός: τὴν ἔγραψε μὲ εἶπεν περὶ πάντων.

Ἡ δόμνα μου προσφέρει τὰς φιλικάς της προορίσεις, καὶ τὴν παρακαλῶ λέγει νὰ φυλάττη ἀπαράλλακτον τὴν ἀγάπην της πρὸς αὐτήν.

Τὴν φιλτάτην της σύζυγον, ἀγαπητήν μου κοκόνα Σμαραγδίτζα, πατρικῶς εὔχομεν καὶ ἀσπάζομεν, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ποτὲ εἰς τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην της: ὄμποτε νά με ἀξιώση ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ ἠμπορέσω τὸ ὀγληγωρότερον νὰ κατέβω εἰς Μαλορωσίαν, καὶ τότε ἐλπίζω νὰ ἔχω συνεχέστερον τὰ ποθινά μας γράμματα της. Κατὰ τὸ παρὸν δὲ καὶ εἰς ἀεὶ εἰμὴ καὶ ἔσομεν.

Μόσχα, 1804, Μαΐου 19τη.

Πρόθυμος καὶ εἰληκρινὴς
Ἀλεξ. Μαυροκορδάτος.

Ἄρχων πολκόδνιτζε. Τὸ γελιῶδες, ἀνόιτον καὶ ἀσυνείδητον κίνημα τοῦ Φιλοδόρου μὲ ἐθαύμασεν... Πῶς ἐτόλμησεν ἀπορῶ νὰ ἐκφράση ἕνα τοιοῦτον ἀσυμβίβαστον ψεῦμα, ὅτι ἐγὼ ἐχάρησα τοῦ Κοποῦ τὸ κιόσκι τὸν Φιλόδωρον. Ἐν πρότοις, ποῖαν ἀπόδειξιν ἔχει εἰς τοῦτο, ἔπειτα, ἂν ἐγὼ εἶχα κάμει μίαν δάνιαν πρὸς αὐτὸν τὸν ἀχάριστον καὶ ἀγνώμονα Φιλόδωρον, πῶς ἠμποροῦσα νὰ τὸ κάμω δάνιαν καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν της, ἄρχων Βιστιάρη Γεωργάκην, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀναντιρίτου ὑπογραφῆς μου εἰς χεῖρα του, καὶ ἐν κατὶ καιρῷ καὶ κριτηρίῳ τὴν ἐπιβεβαιῶ καὶ τὴν ἐπικυρώνω, ἂν ἔχη χρεῖαν τῆς ἐπικυρώσεώς μου εἰς ὅτι τρόπον ἤθελεν χρία γινέση τὴν εὐγενείαν του· τοῦτο τὸ ἀχρεῖον κίνημα τοῦ Φιλοδώρου εἶναι σχεδὸν ἀπίστευτον: πάσχω νὰ συμπεράνω εἰς τὶ σιρετ-

λήκι ἐκακούμβησεν ὕστερον σχεδὸν ἀπὸ δέκα ἑπτὰ χρόνους, καὶ ἔκαμεν ἕνα τοιοῦτον ἀχρεῖον κίνημα, καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸ διακρίνω. Παρακαλῶ ὅμως διὰ κουριοζιτὰ νά με φανερώσῃ τὴν ἀκολουθίαν αὐτῆς τῆς ἀνεροχάντου ὑποθέσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλω μείνει κατισχημένος ὁ Φιλόδωρος παρὰ πᾶσιν.

[Notă.] 1804, Maĭ 19. Carte de la Alecsandru Mavrocordat Voevod pentru viĭ de la Copoŭ; nº 6.»

Rugîndu-mă părinteşte pentru dumneata, te îmbrăţişez din inimă curată.

Am primit cu bucurie scrisoarea iubită a dumitale de la 30 ale luniĭ trecute împreună cu cele ce mi-aĭ trimes, adecă 30 de funţĭ de cafea şi o ocă de salep, şi îţĭ mulţămesc mult pentru prieteneasca osteneală ce ţi-aĭ dat. Cît despre nota dumitale, voiŭ plăti suma celor cheltuite pentru aceste lucrurĭ cuĭ îmĭ veĭ spune maĭ curînd, saŭ voiŭ vorbi cu Psalida, dacă nu cumva are vre-un cont saŭ vre-un comision al dumitale, şi-ĭ voiŭ da aceĭ banĭ. După plecarea dumitale, lipsa dumitale m'a întristat destulă vreme, şi noĭ n'avem decît societatea dumitale, precum şi nevasta mea atîta mă întreba: cînd va veni oare Bal. Zăŭ, cu adevărat, polcovnice, te iubim din inimă, şi eŭ şi Doamna mea, şi nu ne îndoim cîtuşĭ de puţin despre iubirea curată ce aĭ faţă de noĭ. Îţĭ mulţămesc pentru oferta caseĭ d-tale din Dubasarĭ, pe care mi-o facĭ: neapărat mă voiŭ duce acolo, dacă Dumnezeŭ sfîntul va îngădui, căcĭ gîndul meŭ nu s'a schimbat. Nădăjduiesc ca peste puţin, cu mila luĭ Dumnezeŭ, să vînd moşia ce am cumpărat: cum voiŭ săvîrşi vînzarea, îndată mă gătesc şi vin fără îndoială, şi îndată îţĭ voiŭ scrie de acolo. Lui Psalida i-am spus cîte-mĭ scriĭ d-ta: ţi-a scris el că mi-a vorbit despre toate.

Doamna mea îţĭ presintă urările eĭ prieteneştĭ, şi zice ca să te rog să păzeştĭ nestrămutată iubirea ce aĭ faţă de dînsa.

Ne rugăm părinteşte pentru prea-iubita dumitale soţie, iubita mea cucoană Smărăndiţa, şi o îmbrăţişăm, şi nu mă îndoiesc nicĭ-odată de prietenia ce are faţă de mine; de mi-ar ajuta odată Dumnezeŭ sfîntul să pot veni cît maĭ răpede în Rusia-Mică, şi atuncĭ nădăjduiesc să am maĭ des scrisorile d-tale, pe care le doresc. Acum şi pururea însă sîntem şi vom fi

Moscova, gata de slujbă şi adevărat prieten:
1804, Maiŭ 19. Alexandru Mavrocordat.

Polcovnice. M'a pus în mirare caraghioasa, smintita şi neruşinata pornire a luĭ Filodor... Nu pricep cum a îndrăznit să spuie o aşa minciună fără nicĭ-o socoteală, cum că eŭ i-aş fi dăruit chioşcul de la Copoŭ luĭ Filodor. Maĭ întîiŭ, ce dovadă are pentru aceasta; pe urmă, dacă aş avea să-ĭ fac o danie către el, nemulţămitorul şi nerecunoscătorul Filodor, cum aş fi putut să-ĭ fac danie acelaşĭ lucru şi frateluĭ d-tale, d-luĭ Vistierul Iordachi, care are în mînă dovada iscăituriĭ mele, ce nu se poate tăgădui, şi la orĭ-ce împrejurare şi înaintea oricăreĭ judecăţĭ sînt gata a asigura şi întări acea iscălitură, dacă ar avea nevoie de întărirea mea, la orĭce prilej, şi ar fi de nevoie d-tale. Această

pornire netrebnică a luĭ Filodor e cu totul de necrezut caut să pricep la ce șireclic a putut să alerge el după maĭ mult de șeptesprezece anĭ și a făcut o astfel de netrebnică pornire, și nu pot să înțeleg așa ceva. Totușĭ, te rog de curiositate să-mĭ deslușeștĭ urmarea acesteĭ gînd nechibzuit (?), în care nu má îndoiesc că Filodor va rămînea osîndit (?) de către toțĭ.»

Scriitorul răvașuluĭ e Alexandru Ioan-Vodă Mavrocordat, zis Firariul, saŭ Fugarul, pentru că a părăsit Scaunul Moldoveĭ fugind la Rușĭ. din mijlocul cărora nu s'a maĭ întors apoĭ nicĭ-odată. Balș, către care scrie «fugarul», era colonelul saŭ polcovnicul Manolachi, pentru care v. *Documentele Callimachi*, II, p. 664. Șambelanul Balș (v. *Ist. lit. rom.*, II, p. 81) era altul, Iancu (v. maĭ sus, p. 249, n⁰ 152). Soția luĭ Mavrocordat era poate a treia, pe care s'o fi luat în Rusia (cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 393).

Pot da încă două scrisorĭ de asemenea pribegĭ din Moldova în Rusia. Una e a exarchuluĭ Gavril Bănulescu, fost Mitropolit în Moldova:

«Prea cuvioase arhimandrite stariț mănăstirilor Neamțuluĭ și Seculuĭ, Selevestre, cerească blagoslovenie rog pre milostivul[ŭ] D[u]mnezeŭ să ți se trimată.

Maĭ în trecutele zile am priimit o scrisoare a Preacuvioșieĭ Tale, alăturată cu o psaltire ce, acumŭ din noŭ, s'aŭ tipărit în mănăstirea Neamțuluĭ, din celei maĭ alese cărțĭ eșite în limba romînească ; pentru care îțĭ mulțemescŭ. Trimit și eŭ Preacuvioșieĭ Tale cu monahulŭ Mamant un Ceasaslov ce acumŭ de noŭ s'aŭ tipărit în tipografiia Mitropolieĭ Chișinăuluĭ.

Pentru moșiile ce are mănăstirea Neamțuluĭ în Băserabiia, de carele mă poftițĭ a vă fi mână de ajutorĭ, de va fi bună voința împărătească a se da după docomenturĭ, apoĭ negreșit le vețĭ căștiga. Și sîntŭ al Preacuvioșieĭ Tale de tot binele voitorŭ

și cătră D[u]mnezeŭ rugătorŭ : Gavrilŭ, exarh, Mitropolit Chișinăuluĭ și Hotinuluĭ.

1817, Noemvri 6 zile,
în Chișinăŭ »

Arch. Statuluĭ, *Neamț*, n⁰ 4294.

Cealaltă e scrisă de un Grec pentru Ioan Sandu Sturdza-Vodă, scos de Rușĭ din Domnie și dus în Basarabia.

«Cu plecheciunea sărut blagoslovătoare mina, părinte arhimandritŭ.

Scrisoare Svănții Tale din Maĭ 25 am priimit astăzŭ, Avgust în 8, răspunzetoare scrisoriĭ meli, scrisă Svănții Tale și sfintuluĭ sobor ; cu toată bucuriia, am mulțemit înduratuluĭ Dumnezeŭ că vă aflațĭ sănătos în plănătoară cereriĭ meli și făgăduințiĭ, însoțătă cu al doile scrisoari din Aprilie 18, cu cuprindire că niște selașe de Țigană, că frateli mieŭ Mihail Sturza i-ar fi afierosit, dindu-ĭ minăstirii Niamțuluĭ, cari Țiganĭ n'aŭ întrat în stepinire minestiriĭ nițĭ pină acum, din întămplerile vremilor, și, fiitcă ațĭ luat făgăduința mè și a soții noastri, că spre dispăgubire minăstiriĭ și vor da alțiĭ în locu acelora, — di și nu-mĭ aducŭ aminte, de vremi ți Svinție Voastră scriețŭ că am făgăduit, să vedi dară că Țiganiĭ minăstiriĭ sănt în Țiganiĭ meĭ, ți rămănă darŭ îngăduiri ca, cu blogoslovenii[a] Svinții Tale, și căștigănd îndimnare luĭ Dumnezeŭ

slobozătoari, ca şi ne întoarţem în patria noastră, când, fără mai multe uitari, de vor fi în Ţiganii mei, or şe vor da însus... a frăţini-miŭ. ori alţiĭ. Cu aceste dară eŭ sănt a Svinţi Tale plecat fiŭ sufletescŭ Ioan Sturza VVod. 832, Avgust 8.

[Cătic stareţul Dometian.] De peste Prut de la Ioan Sturdze VVd, pentru Ţigani. [Pecete cu roş, mică, foarte elegantă.] *Ib.d.*, moşia Nănești.

28. 22 Decembre 1809. «De la Divanul Cnejii Moldavii.» Judecată pentru mori la satul Mătieni (Ţ. Dorohoiŭ), între Pitarul Gheorghie Soročanu şi Zmaranda Cogălniceniţa[1], de o parte, iar, de alta, Stolnicul Costandin Manole[2]. Se pomeneşte judecata din 1794 între Manole, atunci Şătrar, şi «Neculaĭ Izmană v[tori] Armaş, cumnatul luĭ Gheorghie Soročanu».

29. 3 Iunie 1811. Vînzare de vie la «dealul Orbeni», «cu banĭ albĭ», 30 de leĭ. Marturĭ: Toader Panţir, Ion Budăĭ, Pintilii Sărăcuţ, Vasile Nenul. — Copie de d. Goroveĭ.

30. 5 Februar 1816. «Alexandri. Fiindcă Boboce Ţiganul împreună cu Ţiganca ş[i] cu copii luĭ sănt a fiiceĭ răposatuluĭ Sulger Gheorghi, pentru ačasta dar, îndată ce-ĭ lua răvaşul acesta, să-l facĭ teslim la triimesul dum[i]s[a]le, atăt pe dănsul, căt şi pe Ţigancă, cu copii lor. Vel Hat[man] »

31. 16 Iunie 1818. Scarlat Alexandru Calimah-Vodă, «pentru Dumitrache Tăutul fečorul luĭ Iordache Tăutul, ce se află cu lăcuinţa la Ţinutul —». El arată un act «de la răpaosatul întru fericire Domn Alexandru Constandin Morusi VV., dat luĭ Vasile Tăutul, feciorul Lupuluĭ Tăutul, pe care îl arată că se trage dîn spiţa neamuluĭ luĭ Ioan Tăutul, ce aŭ fost Logofăt-Mare». Se trece la mazilĭ şi Dumitrache, «încredinţîndu ne Domniea Mè că acel Vasile Tăutul este unchiŭ jăluitoruluĭ». Deci e «scos la neamurĭ». «La vremea slujbelor rusumatuluĭ, să aibă a scoate toate bucatele ce va avè drepte a sale, adică oile de plata goştineĭ, stupiĭ, sfinii [=porcii] de plata desătineĭ, şi vinul ce va face din drepte viile sale», şi-ĭ dă şi patru liuzĭ, «oamenĭ străinĭ..., cari să nu fie din lăcuitoriĭ birnicĭ saŭ din bejănariĭ ce sînt veniţĭ de maĭ înainte aice în ţară»[3]. — Copie de d. Goroveĭ.

[1] V. vol. III, p. 67.

[2] V. *Doc. Callimachi*, tabla şi Prefaţa vol. II. Tot aşa pentru Izmană.

[3] Pentru Tăutuleştĭ, v. tabla la *Doc. Callimachi*.

32. 10 Iunie 1820. Hotărîre în privința reclamației de Țigani făcută de «Comisul Iordachi Bașotă» față de moștenitorii luĭ «Neculaĭ Stratilat[1] ce aŭ fost Vel Log[o]f[ă]t». Pomenit Țiganul Scorțariul.

33. Iașĭ, 22 Iunie 1825. Alexandru Scorț[e]sc[u] Spat[a]r, către alt boier, vechil al săŭ, pentru hotarele moșieĭ Măgureli de către moșia Brădenĭ. Pomenit «moșul Petrachi Cazimir», acum mort, Căminarul Zamfirachi și podpolcovnicul Văsali Șafirov, proprietar în Moldova. «Acum ce maĭ iaste ačastă povescă, nu pot înțălegi!»

34. 17 August 1826. «Mo[na]h[ia] Glafira Scorțasca» către un fiŭ al eĭ, Filip, la Chișinăŭ. «Cursurile galbinilor să sui, dobănda să sporești.»

G. Documente argeșene comunicate de D. profesor C. Miculescu.

1. 2 Iulie 7249 (1741). Maĭ mulțĭ se îndatoresc a plăti o datorie saŭ *să li se iea boiĭ*. Iscălesc Iane Culcescul, Tudor Ureș, Stan Čoran. Marcu.

2. 29 August 1806. «Sud. Argeș.» Cercetare pentru plîngerea luĭ Dumitrachi Tigv[ean]n[u] «pentru Rizea i Panait Post[elni]č[ii] Băloteștiĭ», cu privire la Bărseștĭ, în hotar cu moșia Ceparĭ. Se aduce înnainte hotărnicia luĭ «Ene Brătiianul biv Vel Șătr[ar] și biv 3ti Vist. Ioniță Ungurelul, la leat—». Înnainte, hotărnicise Costandin Breazianul biv Vel Armaș, la 5 Mart 7251 (1741), «cu 24 oamenĭ jurațĭ ce s'aŭ dat luĭ Ștef[a]n Căp[i]t[an] Balotă»[2]. Acesta întrebase și pe un Neacșul Răglă. Atuncĭ Băloteștiĭ se pîrîseră cu «Panait Matracà, socrul și epistat casiĭ răp[o]satuluĭ Șărban Uescul, ce este socru dumnealuĭ Dimitrachi Tigv[ea]n[u]». «Îĭ dă voe să-ș ià boeriŭ hotarnic maĭ mare decăt ceĭ d'intiiŭ, ca, înpreună cu aceia, să meargă în fața loc[u]luĭ și prin carte de blestem să

[1] V. *ibid.*

[2] V. maĭ sus, p. 31 și urm

facă alegere». «Muchea văi trestii... Într' alt deal... Semne maĭ înnauntru hotaruluĭ... Aducănd numitul Tigv[ea]n[u] zece mărturiĭ oamenĭ bătrănĭ...: popa Preda..., Sandul Buză..., Preda cel Mare..., Sandul Cuciul şi Iadul..., Sandul Filipoiŭ..., Badea Năvărcul†..., Mihaĭ Băngă..., Preda Trăntuş... Zice că, când aŭ venit uncheaş[ul] Neacşul Răglă de aŭ arătat hotarul în capul pisculuĭ văi trestii, l-aŭ dat de păr, să ţie minte, un Hristea Căp[i]t[an]... Li s'aŭ citit cartea de blestem, atăt cea mare, aŭ adus-o Tigv[ea]n[u], căt şi cea care aŭ adus-o părăţiĭ Băloteştĭ, şi, sărutăndu-o căte unul unul, li s'aŭ trecut şi numele într'ănsa. Dup[ă] aceia ş'aŭ arătat fieş[te]care ştiinţa sa... Din apa Topologuluĭ... Aŭ zis de s'aŭ făcut şi o moviliţă... Pă apa Topliţiĭ... Care movilă făcăndu-ĭ perierghie, o văzum a fi săngură una... De a curmejăşul... O tulpină mare de fag... Şi eŭ, văzănd că acel fagu este prăp[ă]dit, în potriva luĭ am jăruit un gorun.»

3. «Din zile prea-înnălţatuluĭ nostru Domnŭ Io Alexandru Costandin Mor[u]z Voevod, dintr' al doilea Domnie a Mării Sale, am găsit această foae dă neamurile vechĭ ale boerilor Răteştĭ i Cărpenişanĭ i Furdueştilor i Călineştilor, fiindŭ-că aceştĭ neamu de oamenĭ tot dintr'unŭ om să trage, după cum va arăta în jos anume, ş[i] acastă însămnare am scos-o după o foe făcută dă răposatu Ştepanŭ Căpitanu Furduescu; care ş[i] acea foe iarăş după o însămnare a dumn[ealuĭ] răposatu Barbu Văcărescu Vel Vistier, cu leat 7256 [1747-8], zice, ş[i] trecută în condic[ă], ş[i] întărită de dumn[ea]luĭ, dă neamurile vechĭ, pănă într' acea cercetare, iar în foaia luĭ Ştepanŭ Căpitanu maĭ prisosăsc cele ce s'aŭ maĭ născut din vechĭ, păcum arată, ş[i] aceste foĭ s'aŭ găsit la Toma sin Raducanu Furduescu, nepotu luĭ Ştepanŭ Căpitanul; 1800, Iuli 20.

Stanŭ Vel Vornic, ginerele luĭ Radul-Vodă cel Frumos [=cel Mare], fečoru luĭ Vladŭ-Vodă, după un hrisov al Mării Sale cu leat 7011 [1502-3], să adeverează aŭ născut pă Bunul Vel Spătarĭ i pă Conda Vel Postelnic i pă Vintilă Vel Paharnic i pă Danŭciulŭ.

Din Bunul Spătarŭ să trag Ştirbeştiĭ.

Din Conda Postelnic Cărpenişaniĭ.

Din Vintilă Paharnic Răteştiĭ.

Iar Danciul aŭ născut pă Ivaşco Vel Vornic i pă Albul frate-săŭ.

Iar Ivaşco Vel Vornic aŭ născut pă Stepanŭ Vel Pit[ar] i pă Luca Vel Vistier i pă Dumitraşco Vel Sluğer i pă Tudor din care sănt Călineşt[i].

Iar Ştepanu Vel Pitarĭ aŭ eşit din Răteştĭ ş[i] s'aŭ mutat în Furdueştĭ, fiind fraţĭ mulţĭ ş[i] moşie dă cumpărătoare, ş[i] ş'aŭ făcut case ş[i] bisărică [şi] sălişte, ş[i] aŭ născut pă Mogoş Vel Pitar.

Iar Mogoş Pitar aŭ născut pă Stepanŭ Căpitan i pă Luca Comis i pă Costandinŭ Postelnic i pă Pătraşco Paharnic.

Iar Luca Vel Vistier aŭ luat pă Tudoru frate-săŭ, ş[i] aŭ eşit din Răteştĭ, fiind eĭ fraţĭ mulţĭ, ş[i] s'aŭ mutat în Călineştĭ, moşie dă moştenire, ş[i] aŭ născut pă Pătraşco Vel Clucer.

Iar Pătraşco Vel Clu[ce]r aŭ născut pă Mincul 3 Vistier.

Iar Tudor fratele Lucăĭ v. Vistier aŭ născut pă Mateĭ Vel Clu[ce]r.

Iar Mateĭ Clu[ce]r aŭ născut o fată anume Stanca, care aŭ ţinut-o un Ianachi Vel Sărdar, fiind Grec.

Iar Dumitraşco Vel Sluger aŭ rămas el în Răteştĭ, fiind frate maĭ mic, ş[i] aŭ născut pă Şărbanŭ Vel Pit[a]r i pă Mateĭ i pă Barbu.

Iar Şărbanŭ Pit[a]r aŭ născut pă Costandin Vel Pit[a]r i pă Mihaĭ Vel Comis i pă Mateĭ Postelnic.

Iar Costandin Vel Pit[a]r aŭ născut pe Ioanŭ, ş[i], luundŭ pă fata luĭ Nicolae Postelnicul Furduescu, sin Stepanŭ Căpitan, şi, luundŭ moşia de zestre în Furdueştĭ, s'aŭ mutat acolo, ne maĭ avăndŭ Necolae socră-săŭ alţĭ copiĭ i fete.

Iar Mihaĭ Comisu, ce-ĭ zic Şătr[ar], aŭ născut pă Bănic[ă] polc[o]v[nicul] za lefeciĭ i pă Mateĭ Postelnicul, Crivăşti, ş[i] şăd în Mărunţiş.

Iar Mateĭ Postelnicul aŭ născut pă un Gligore, ş[i] dă flăcăŭ s'aŭ călugărit, şi-ĭ zic Gherasie.

Iar Mateĭ sin Dumitraşco Sluğ[e]r aŭ născut o fată anume Ilinca, care aŭ ţinut-o Ioniţă Comisu Tigveanu.

Comisu Ioniță Tigv[eanu] aŭ născut pă Costandinŭ Postelnic i pă Costin Postelnic i Gligore i Mateĭ.

Iar Costandin Postelnic Tigv[eanu] aŭ făcut pă Dumitrache i Mateĭ, ce s'au călugărit, i pă Gligore. Iar Costin Postelnic aŭ făcut pă Pătrache.

Iar Barbu sin Dum[i]trașco Slug[e]r aŭ născut pă Mihaĭ Comisu i pă Pahomie monah.

Iar Mihaĭ Comisu aŭ născut pă Ilie Logft. za Vist[ie]r[ie] i pă Costantinŭ

Iar Ilie Logft. za Vist[ierie] aŭ născut pă Dinu Postelnic i pă Costache.

Iar Albu, fratele luĭ Ivașco Vel Vornic, aŭ născut pă Neagoe Vel Pit[a]r.

Iar Neagoe Pit[a]r aŭ născut pă Negoiță i pă Mateĭ Cocoșoĭ, i pă Tudor Paharnicul i pă Ianache.

Iar Negoiță aŭ născut pă Mateĭ i pă Ionŭ Fărcă.

Iar Mateĭ Cocoșoĭ aŭ născut pă Barbu Căpitanul.

Iar Tudor Paharnicul aú născut pă Radu Paharnicul.

Iar Ianachi aŭ născut pă Ghierghe Vel Clucer za Arie i pă Toma Vel Sărdarĭ.

Iar Ghierghe Clu[ce]r aŭ născut pă Toma i pă Radu.

Iar Toma Sărdariŭ aŭ născut pă Nicolae ș[i] pă Alecu».

4. 22 Februar 1809. Incredințare către «Dumitraiche Tigvean[u]», că, «dupe multele judecăți ce am avut cu moșneni Balomireștĭ pentru o parte de moșie a noastră, a tutulor, dă frațĭ, de stănjănĭ 375, ce să numește Balomireasca, dupe apa Drămbovniculuĭ, care judecăndu mă în 23 *(sic)*, cu vechilăcu dum[nea]luĭ răp[osatuluĭ] neni Dinuluĭ, taica dumisale ce să numește maĭ sus, și cu al dum[nea]luĭ vechilăc, care într' aĉast[ă] diiaștimă de vreme am chieltuit t[l] 925½ ... până am scos moșiia cu hornic *(sic)*, ce aŭ ales-o și aŭ deosăbit-o cu semne dupe cum hotărniciia arată, ș[i], fiindcă eŭ am luoat bani cu dobăndă de am chieltuit pentru aĉastă moșie pe unde me-aŭ fost dă trebuință..., am jăluit cinstituluĭ Divan pentru toțĭ tovarășiĭ mieĭ din sud Vlașc[a] i din sud Argeș, pe unde să află cu șăderea... De la părinciĭ de moștenire... Ne-am bine învoit ș[i] ne-am așă-

zat noĭ între noĭ făr de nicĭ o judecată, din drag[os]te noastră, ... pentru a noastră buna învoire ş[i] păčuire ... S'aŭ pus soroc pănă dupe Paşte acum ce vine în sărbătorĭ, să viŭ la dum[nea]luĭ». Marturĭ «obrazi cinstite».

5. 30 August 1809. Vînzare «în arende» de moară la Bărsăştĭ, «pă apa Vedislava, în t[1] 20». «Ş[i] să o mute, să o prefacă în vadu ce s'aŭ arătat, între vadu mori ceĭ vechĭ ş[i] între povarnă ... Iar pă altŭ anŭ iar să daŭ tot luĭ în arendă, după cum ne vom putea învoi.» — În P. S. se arată că a fost «scos din moară».

6. «1812. Avg. 30. Cat[asti]h dă rămasurile răp[o]sa[t]ul[uĭ] Dumitrachi Ticvean[u]..., tocitorĭ ..., părechĭ hamurĭ rotaş, noĭ, nepuse, cu căpeţelele lor, nepurtate ... piele tăbăcită ... ipac bătută la vărtej ..., 2 chişăre dă her, 3 plapăme, 4 păturĭ Braşov, noĭ ..., 13 ocă sute şăndrilă stejarĭ, cu darao oaliĭ, 2 feşnice cu mucările lor, 2 părechĭ hiară de plug, 2 tărnăcoape ..., 32 ocă her lucrat în mărunţiş[u]rĭ, 3 tăvĭ dă cafea ..., 2 jurebiĭ dă lănă răsucită pentru scoarţă, 4 japiurĭ *(sic)* dă caĭ, 2 ploşcĭ cu una dă vin, 1 sac dă peşte noŭ, 10 ocă tot jurebiĭ dă călţĭ dă groasă ..., pănză dă Braşov ..., 1 părechе laşturĭ *(sic)* ponosite, 2 sucălĭ dă her, 2 darace, 3 părechĭ pieptinĭ dă călţĭ ..., arămurĭ ... un sufertaş ..., 12 ocă în sfărmăturĭ dă cositorĭ, 6 spete dă pănză noĭ ..., ocă in meliţat pănă acum, bez cellalt nemeliţat..., ... ogurĭ pănză fuior, dă cănipă, pentru coş ... ş[i] dă copiĭ ..., 4 coţ masă ş[i] pănză mumbac supţire ..., ipac supţire dă in, coturĭ 38 în 2 bucăţĭ cusute, 1 fote dă scoarţă noao, 1 scoarţă în doaă foĭ, iar noĭ ..., 1 giubea lungă voiniceascǎ dă ghermesut cu hir, ipac stacujăi cu cacom, ipac dă ghermesut cu samur într'enşi (?), ipac dă ghermesut cu guş, 1 scurteică dă atlaz ghiveziŭ cu cacom, fămeiască, 1 biniş dă atlaz cu florĭ, fămeiască, făr dă blană ..., 1 păreiche profilurĭ de nurcă întreagă, dă tătarcă, plănită pă piale, 1 chingă atlaz voinicească, 1 şal bun în vărgĭ ..., 2 bohcele dă ţara nemţească 1 antereŭ dă stambă, 2 roichĭ, însă una dă crofzeà neagră ş[i] alta dă atlaz leiniŭ (?) cu horbote pă poale ..., farfuriile marĭ ..., 6 şăre mărgăritar ..., 45 gălbinaş micĭ în colţ[u]rĭ ..., nesfiele tur-

cești . . ., 1 zăbranic negru cu fluturĭ . . ., 1 basmà nemțească 1 taneà cacom noŭ, 1 șăruleț mărgăritari al casiĭ, 1 oglindă dă nuc, cu lumina spart[ă] puțin, 1 testemel negru cu florĭ, 5 zarfurĭ dă argint . . ., 1 toc felegene, 1 undrea dă argint, 1 peșchir, 1 masă lungă dă pănză . . ., 2 brinișoare, 1 fes albu, 1 biniș negru dă zuf *(sic)*, fămeesc. 1 cămaș[ă] dă borangic cu mărgeli, 1 brinișor, 1 bohcealač . . ., ipac dă borangicu cu gevreaoa dă sangulile (?), 2 gevrele al doilea micĭ, cu florĭ în colț[u]rĭ, 1 cearșaf cusut cu florĭ, 1 ipac cu alesăturĭ, 1 acathisis cu toc, 1 carte scrisă cu măna răp[osa]t[u]l[uĭ] dă minunile Sft[luĭ] Nec[o]laĭ, 1 carte Esop, 1 solniț[ă] dă cositor noao, 1 părechi cuțite dă argint, 3 lingurĭ ipac dă argint, 1 cearșaf după plapomă, 2 ipac dă așternut, 3 fețe dă perne micĭ dă pănz[ă] cu 1 mare, un tacăm lăsat pentru copiĭ, 1 păreche șalvarĭ dă postav, 1 tătarcă dă postav, blănită cu spinare de răs, 8 jurăbiĭ dă tort supțire dă in, 29 jurăbiĭ dă fuior ș[i] dă paceșt *(sic)*, 8 talere cositor . . ., 3 părechĭ cuțite dă Lipțca , . . . 1 butcă . . ., 2 cară, însă unu legat cu her . . ., 2 căruțe, însă una dă caĭ, legată, 2 roate ș[i] 3 ochiurĭ dă lamocŭ (?) ș[i] crucile ș[i] țoft[u]rile dă her, 3 șale, însă 2 turceștĭ ș[i] una rum[ă]nească cu tacăm[ul] lor pă dăplin . . ., 1 cantar mic, 2 cazane cu țăvile, i putinile ș[i] capacile lor, 1 căldare mare, bună, pentru rufe . . ., 4 părechĭ heară dă caĭ.»

7. Sud Argeș, plas[a] Topolog, ot Rudenĭ.

Acest om anume Gheorghie, călare, merge la Piteștĭ, cu o trebuință, și iar să întoarce : să aibă pace, că este om bun. Și pentru credința ne-am iscălit ; 834, Maĭ 25.

Aleș[i] sat[u]luĭ :

Ion Bărăgă, State Negoescu, Vasilie sin Trîntuș, popa Ionașco Duh.»

NOTE EXPLICATIVE LA DOCUMENTE

Lămurirĭ asupra documentelor cuprinse în acest volum s'aŭ dat în notele de supt fiecare pagină. În aceasta nu trebuie să se vadă o înnoire: în explicațiile la volumul V și VI s'aŭ dat atîtea știrĭ relative la oamenĭ, familiĭ și împrejurărĭ, încît o singură trimetere ajunge acum în cele maĭ multe casurĭ.

În acest capitol din urmă se daŭ decĭ numaĭ știrĭ aflate maĭ tărziŭ, întîmplător, în cercetărĭ făcute cu alt scop. Ele folosesc pentru înțelegerea maĭ deplină a unor împrejurărĭ amintite și în documentele noastre saŭ luminează maĭ bine figurĭ însemnate despre care s'a vorbit și în ele.

I. **Toderașco Cantacuzino și Doamna Ruxanda fiica luĭ Vasile Lupu** (adaos la «Documentele Cantacuzinilor din Moldova»).

Din Documentele tipărite saŭ resumate de V. A. Urechiă în *Analele Academieĭ Romîne*, XI, p. 123 și urm., se știa că Toderașco Cantacuzino, văr prin mamă-sa, fata luĭ Bucioc, cu Doamna Ruxanda, a căpătat prin diata acesteia moșia Preuteștĭ, dar că pentru această moșie aŭ fost destule încurcăturĭ, în urma ucideriĭ Ruxandeĭ de o ceată de Cazacĭ în mănăstirea din Cetatea Neamțuluĭ, unde ea căutase un adăpost,

Preuteștiĭ făceaŭ parte din multele cumpărăturĭ de moșiĭ ale luĭ Vasile Lupu, tatăl Ruxandeĭ.

1. 16 Octombre 7183 (1674). Mărturie «că aŭ cumpărat Vasilie-Vodî o moșie ce să chiiamî Unghianiĭ la Ținutul Niamțuluĭ, lăngă Preuteștĭ, încă din boerie.., acel sat cu oamenĭ cu tot, anum[e] Dămian cu șiase ficorĭ, cariĭ simtu Fuereștiĭ».— Arch. Statuluĭ, *Neamț*, nº 1386.

2. Din Iași, la 20 Februar 7187 (1679), Duca-Vodă scutește satul Preuteștĭ, «cari săntu a dumisali Rocsandeĭ Doamneĭ». — *Ibid.*, nº 1487.

3. Scutirea o întărește Constantin-Vodă Cantemir, la 7193 (1685), cu adausul: «Că apoĭ, cine s'ar ispiti a învăloi peste carte Domnii Meali, bini să știi că acela va hi de mari cercetari de la Domniia Mè și portat pe uliţĭ co carte în frunte, bătot, dela Domnia Mea», — *Ibid.*, n° 1388.

Uciderea Ruxandeĭ, care, spre bătrîneţă — atuncĭ va fi avut 50 de anĭ, — se întorsese în Moldova, se întîmplâ în cursul expediţieĭ polone din 1686 (Neculce, p. 232). Împlinitorul diateĭ răposateĭ a fost Vasilașco, fiul luĭ Toderașco Cantacuzino, care, acesta, murise încă înnaintea de venirea în Domnie a luĭ Cantemir *(ibid.*, p. 229).

4. Acum, la judecata luĭ Constantin Cantemir, datată Iașĭ, 1-iŭ Maiŭ 7197 (1689), «dumneluĭ [Vasilașco] aŭ scos o deiată de la răpăosata mătuși-sa Doamna Ruxanda, făcută maĭ denainte de periria eĭ cu doĭ anĭ, și acolo scriendu cum or griji-o și ci cuĭ aŭ lăsat, și dup[ă] aceĭ doĭ anĭ tămplatu-s'aŭ mari primejdii Doamniĭ Ruxandiĭ, de aŭ cădzut în măna unor Cazacĭ făcătorĭ de răŭ, și, luîndu-ĭ toată avuţiia de lăngă dănsa, maĭ pe urmă i-aŭ tăiat și capul... Și acestor doî m[ă]n[ă]stirĭ s'aŭ tămplat marĭ străcăciunĭ de oștili leșăștĭ... Cheltuial[a] č-aŭ făcut cu aciali bucate, păn li-aŭ scos din măna luĭ Crupenschii Postelnicul ce aŭ fost mărsu să le ia pe sama Craiuluĭ Leșăscu, fiindu atuncia mare amestecare în ţ[a]ră, și aŭ cheltuit de li-aŭ ernat și le aŭ dat călug[ă]rilor la Sv[e]tii Ghiorghii, și pe alte trebĭ, carile i s'aŭ luat sama.» Domnul trimesese pentru cercetare pe Hatmanul Veličco Costin și pe Vel Vornicul Iordachii Rusătu. Dăduse Vasile satul Lăzorianiĭ (Ţ. Iașĭ). — *Ibid*, n° 1391.

5. «Gligorii proin Mitropolit Laodichea» arată «precum mi-aŭ datu dumnealuĭ Vasili Păharnicul patrudzăcĭ de leĭ bătuţĭ, care banĭ mi-aŭ fostu mie datoare răpousata Doamna Roxanda». — *Ibid.*, n° 1389.

6. Însușĭ zapisul de datorie al Ruxandeĭ ni s'a păstrat. V. A. Urechiă l-a tipărit cu multe și marĭ greșelĭ.

Διὰ τῆς παροῦσας μου ὁμολογίας μου καὶ κατοχηκῆς ἀποδίξιος ὁμολογὸ ἐγὸ ἡ δόμνα Ῥοξάνδρα τὸ πὸς χρεοστὸ τοῦ ἁγίου καθηγουμένου τοῦ νῆν Γαλατὰ 100 ἤγοῦν ἑκατὸν ασλλ., καὶ νὰ ἔχο νὰ

τοῦ τὰ εὐχαρηστὸ τοῦς ὅση τοῦ μηνὸς τοῦ Σεπτεβρήου, δίχος λόγος καὶ κρήσεος καὶ ἀντηλογίας, καί, ἁ δὲ καὶ σταθὸ ἐγὸ ἐναντήα καὶ ἐλθὸ ἐγὸ ἧς κρήσις, καὶ ἁ τῇ ἔξοδο γένουντε, ἁς γένουντε ἀπὸ λόγου μου· ἁ δὲ καί με λάχῃ θάνατος, νὰ ἔχουν ἡ ἐπήτροπή μου νὰ τὰ πλερόσουν. Καὶ διὰ ἐνμπηστοσίνη ἡπόγραψα μὲ τὸ ἥδίο μου χέρη, κατενόπηον τῶν ἀξηοπήστον μαρτήρον, καὶ ἔβαλα καὶ τὴν βοῦλαν μοῦ εἰς ἔνδειξιν.

Ἠς Γιάσι, 1686, Μαΐου 23.

Γρηγόριος Λαοδικείας μαρτυρῶ τὰ ἄνοθεν. Κωνσταντήνος μέγας βάμεσης μαρτηρό.

Δόμνα Ῥοξάνδρα στέργο ἄνοθεν γεγραμένα μὲ τὸ ἥδιον μου χέρι. Φραγγούλης μέγας βάμεσης.

Pecete cu bourul Moldoveĭ și T. P. T. X. (Τώμνα Ῥοξάνδρα τοῦ Χμιλνίτζκη = Doamna Ruxanda a luĭ Hmilnițchi). — *Ibid.*, n° 1289.

Adecă:

«Cu adeverința mea de față și mărturie de fapt recunosc eŭ, Doamna Ruxanda, cum că datoresc Sfinției Sale egumenuluĭ ce este acum la Galata 100, adecă o sută, de leĭ, și să am a-ĭ da înnapoĭ cu mulțămită, toțĭ cîțĭ sînt, în luna luĭ Septembre, fără vorbă și judecată și împotrivire, și, dacă cumva voiŭ sta eŭ împotrivă și voiŭ veni eŭ la judecată, și dacă se vor face ceva cheltuielĭ, să se facă din banii meĭ; iar, dacă m'ar găsi moartea, epitropiĭ meĭ să aibă a plăti. Și pentru asigurare am iscălit cu chiar mîna mea, înnaintea a marturĭ vrednicĭ de credință, și am pus și pecetea mea spre dovadă.

Iașĭ, 1686, 23 Maiŭ.

Grigore de Laodicea mărturisesc cele de maĭ sus.

Constantin Mare-Vameș daŭ mărturie.

Doamna Ruxanda recunosc cele de maĭ sus scrise cu însășĭ mîna mea.

Franguli Mare-Vameș.»

Uciderea se întîmplâ decĭ numaĭ după cîteva săptămînĭ de la facerea, în Iașĭ, a împrumutuluĭ.

În dezbaterile ce urmează, se cere și părerea patriarchuluĭ-mazil de Constantinopol, Iacob, refugiat în Moldova.

7. 30 April 7197 (1689). «Iacov, cu mila luĭ Dumnădzăŭ č-am fost arhiepiscop Ț[a]r[i]gradului și a toată lumia patriiarhu», arată că, «tămplăndu-s[e] marĭ primejdĭ răpăoasatiĭ Doamniĭ Ruxandiĭ, fata răpăosatuluĭ Vas[i]lie Voevoda, că, viindu Craiul Leșescu pen ț[a]ra Muldoviĭ, lovit-aŭ o sam[ă] de Căzacĭ la Cetatia Neamțuluĭ, și, fiendu acolo închis[ă] Doamna Ruxanda, dobăndit-aŭ Căzaciĭ cetaatia și aŭ luat toată avuțiia Doamniĭ Ruxandiĭ, și i-aŭ tăiat și capul; maĭ pe urmă înțălegăndu nepotu-săŭ Vas[i]lie Catacozino Păharnicul, fičorul răpăosatuluĭ Toadir Iordachii Vistiarnicul, de peiria eĭ», îĭ duce averea de la Preuteștĭ. Călugăriĭ de la Golea și Treĭsfetitele fac proces luĭ Vasile. Pomenită diata eĭ. Preuteștiĭ îĭ dase ea în diată luĭ Toader Iordachi, care va da Golieĭ alt sat. Vasile, fiul luĭ Toader, dă decĭ luĭ Grigore și Antim, egumenilor, «11 boĭ și vacĭ marĭ, 5 gonitorĭ și 9 bivolĭ marĭ și 9 bivolĭ gonitorĭ, și aŭ maĭ dat 77 oĭ marĭ și 12 cărlanĭ; maĭ dat-aŭ 15 iepe marĭ și 6 străjnicĭ». Va maĭ da: «400 mierțĭ grăŭ și mazeri și 250 mierțĭ săcar[ă] și mălaiŭ». El îĭ face sărindarele Ruxandeĭ. Dar «tămplatu-s'aŭ dumisali de aŭ lipsit din ț[a]ră și s'aŭ dus în Ț[a]ra-Romăniască, și aŭ făcut acolo un an și maĭ bini». Ruxanda era datoare «egumenuluĭ de Gălata č-aŭ fostu, luĭ *Balas* hartofilaxi». — *Ibid.*, n° 1390.

8. Din aceiașĭ zi e și mărturia boierilor în acel proces. Se spune că în diată Ruxanda făcea epitropĭ pe răposatul Neculaĭ Racoviță Vel Logofăt și pe Toader Iordachi Cantacuzino. — *Ibid.*, n° 1392.

9. Tot din Iașĭ, la 2 Maiŭ 7198 (1690), «Vasilie Catacozino biv Păharnic», fiul luĭ Toderașcu, dă Preuteștiĭ «frateluĭ și cumnatuluĭ mieŭ Vasilie Costachii (v. vol. VI, p. 547), Vel Vornic și suroriĭ meale Catrineĭ și fiiciĭ dumilorsale Saftiĭ, caria-ĭ de noĭ botedzată... Vrînd Doamna să dia satul m[ă]n[ă]stiriĭ Golăeĭ, iarășĭ dentr'a eĭ bună voe, s'aŭ socotitu să nu-ĭ stia casăle și beseareca pustie, precum să viade pre multe locurĭ așea, fiind pre măna călugărilor». Satul fusese cumpărat de Vasile-Vodă, «înpreun[ă] cu maică-sa [a Ruxan-

deĭ] şi mătuşe-mia Doamna Tudosca ... Dup[ă] moartia Doamniĭ Ruxandiĭ tîmplatu-s'aŭ di-aŭ arsu şi casăle, rămăind locul pustiiŭ». Iscălesc «şi fraţiĭ mieĭ Ion şi Ilie». — *Ibid.*, nº 1393.

10. V. A. Urechiă nu pomenia soarta de maĭ tărziŭ, şi ea destul de interesantă, a moşieĭ. Ajunsă în mînile unuĭ Constantin Neniul (asupra căruia v. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, tabla, p. 49, şi vol. V, Documentele Callimachi), ea fu moştenită de văduva acestuia, Maria-Antonia Mamucca' della Torre, măritată înnainte cu contele Kálnoky, de la care avea şi un fiŭ, Iosif.

11. La 29 Decembre 7252 (1743), «Κοντέσα Μαρία» scrie către egumenul de la Neamţ că «răposat boeriul mieŭ o aŭ dat această moşie [Preuteştĭ] la acea sfănt[ă] măn[ă]stire de iaste acum un an, şi aşa aŭ lăsat şi în diiata dumnealuĭ, la sfărşit[ul] vieţ[i]». Dar nu dăduse şi «Rumăniĭ». Pe dos: «de la Mariia conteasa». — *Ibid.*, nº 1394.

12. Se dă şi o parte din testamentul, datat 5 August 7254 (1746), al luĭ «Costin Paharnicul». Jumătate din Preuteştĭ, spune el, e cumpărată de tatăl săŭ, jumătate, «dăruită de un unchiŭ al mieŭ, Vasilaşco Vornicul Cantacozino». Le dă mănăstiriĭ Neamţuluĭ. Dar mănăstirea să răspundă o sumă de banĭ «la Patriarşiia Ierusalimuluĭ». — *Ibid.*, nº 1395.

13. Şi la 5 August 7254 (1746), «Μαρήα Κοντέσσα» scrie către egumenul de Neamţ, pentru Preuteştĭ. — *Ibid.*, nº 1396.

14. Altă scrisoare a eĭ e iscălită Κοντέσα Μαρία Κοστὴν Νένουλ. Ea vorbeşte de fiul eĭ Iosif, de vînzarea către Sandul Sturdza a moşieĭ. — *Ibid.*, nº 1397.

Dania luĭ Neniul, din Bucureştĭ, 1-iŭ Octombre 7252 (1743) urmează.

15. La 22 Februar, scrisoare de la Iosif, care-şĭ zice biv Vel Armaş (nº 1399).

În 1749 el era Iosif Comisul (*ibid.*, n-le 1402-3).

Cu privire la Toderaşco Iordachi Cantacuzino, pot adăugi acest regest, după un document necatalogat, în Bibl. Ac. Rom.

16. Iaşĭ, 5 Novembre 7115 (1706). «Costantin Pilat Vel Şătrar» mărturiseşte despre «zapisul de schimbari ... pentru

Horodniceni, ce aŭ schimbat dumnelui Iordach[i] Toderaşco č-aŭ fostŭ Visternic-Mar[e] cu socru-mieŭ Căpoticĭ». Voià să-l dea «în măna dumisaali ğupànesiĭ luì Iuraşco Mustaţ[ă] Stolnicul şi a fiilor dumisali».

II. Despre cîrmuirea Ţinutuluĭ Putna (adaus la cap. Documente diverse E, p. 313 şi urm.).

1. Iaşĭ, 6 Maiŭ 7127 (1619). Gaşpar-Vodă. Pomeniţĭ Grigorie Bučum şi Iacomì, staroştĭ de Putna. — Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, nº 2479.

2. «U Gligoreştĭ», 15 Novembre 7129 (1620). Mărturie de la «Solomon i Arvat starostĭ de Putna şi de Ajud [1]». Martur şi «Petria Trufaş Căpitan ot Orheiŭ i Costachi văt[av] hăn[sarĭ] i Vascan văt[av] hăn[sarĭ] i Dumbrav[ă] văt[av] han[sarĭ] i Băloş snă Lucoč ot Feţingheştĭ». — *Ibid.*, nº 2481.

3. «Pis u Focşean[ĭ]», 5 April 7129 (1621). «Dumitraşco Ştefan i Ursul Vartic starosti Putno i Ağudscoi», daŭ mărturie pentru «Pavel biv părcălab, vnuc Ureache Dvornic» cu privire la moşia ce a cumpărat la Cofeştĭ. Martur şi «Lucoč biv şoltuz ot Ağud i snă eg. Bălaş».

Pecetea luĭ Dumitraşco are un coif ş. a. Se adauge: Dum[itra]şco иcкaaχ cнь єг. — *Ibid.*, nº 2480.

4. 11 Octombre 7148 (1639). «Noĭ vătaşiĭ de gărla Putneĭ şi cu alţĭ Gărleanĭ, din sus şi din ğos, şi cu oamenĭ de la ceaia gărlă şi cu meşteri Putneĭ, anume popa Murgu de Ţifeştĭ şi vătavul Lupul şi vătavul Petrea şi vătavul Cilimon de la ceaia gărlă şi meşterul Anghel şi meşterul Necoră şi meşterul Gavril şi alţĭ oamenĭ bunĭ ... şi Pepelea Hireş iuzbaşea» daŭ o mărturie. — *Ibid.*, nº 2495 [2].

5. 26 April 7163 (1655). Gheorghe Ştefan către «părcălabiĭ de Putna şi vătajiĭ de gărlì», pentru pîra luĭ Ghedeon

[1] Agiud pare a fi un nume de om. Un act al luĭ Bogdan-Vodă Lăpuşneanu, din 3 Novembre 7077 (1568), e scris de Ilea Ajud (Bibl. Ac. Rom., doc. 3/LXI).

[2] Se zice luĭ Hireş şi Cireş (nº 2497). — În actul slavon, al luĭ Vasile-Vodă, maiştiiĭ sînt numiţĭ «маіcтwр» (31 Ianuar 7149=1641; *ibid.*, nº 2499).

Mitropolitul pe Dumitrașco Cărnul, privitoare la mănăstirea Săcul. — *Ibid.*, n° 2506[1].

6. 23 Iulie 7167 (1659). «U Focșeanĭ». Mărturie hotarnică a pîrcălabilor gîrleĭ Putneĭ, Vasilie și Gheorghiță. — *Ibid.*, n° 2512.

7. 7195 (1686-7). Procesul luĭ Andronicu și Buzdugan, «nepotu Marculuĭ», cu «preutul Duma ot Focșenĭ, de la biserica g[o]sp[o]d». Popa cumpără moșiĭ și viĭ «de la niște nepoțĭ a unchiu-său Blagăĭ». «De la foameţil[e] celi reale.» — *Ibid.*, XX, 5.

8. 12 Iulie 7250 (1742). Judecată de la «Dum[i]trașco biv Vel Ag[ă], ispravnicul Putneĭ», pentru un morar ce fusese, supt Mihaĭ Racoviță (1716-7), «gazdă de catane, avănd un frate și un văr a luĭ catane». Se făcuse cercetare supt Mihaĭ-Vodă de «Costandin biv Vel Com[i]s, fiind ispravnic pe acea vream[e] aice la Putna». — *Ibid*, n° 3747.

III. Acte privitoare la Mitropolitul Varlaam și la urmașul său Dosofteĭ (adaus la același capitol).

1. Iașĭ, 11 Octombre 7143 (1634). Vasile-Vodă, pentru plîngerea Mitropolituluĭ Varlaam asupra luĭ Dumitrașco Stolnicul cu privire la morile lor de la Cofeștĭ. Pomenițĭ: Panait Dămiian pîrcălabul Putneĭ (пъркълаб пѹтнші) și un vătaf. — Arch. Statuluĭ, *Neamț*, n° 2494.

2. Iașĭ, 22 Ianuar 7145 (1637). Lupașco Bučum arată că vinde luĭ Varlaam viĭ «în dealul Porculuĭ», ce avea danie de la «părintele Vlădica Mitrofan». — *Ibid.*, n° 3605.

3. 15 April 7145 (1637). «Calistru biv ep[i]sc[o]pŭ Hușschii» dă vie la Hărlău, «în rândul viilor celor domneștĭ», mănăstiriĭ Neamțuluĭ. Pomeniți și fiiĭ luĭ. Marturĭ «Hiroteĭ Șoldan

[1] S'a văzut maĭ sus (n° 3) că și tatăl acestuĭ Domn fusese dregător în părțile Putneĭ Din «Bočuleștĭ», la 22 Decembre —, fiiĭ luĭ Dumitrașco Ștefan, «Gheorghie i Gligorașco i Vasilie, snnă pocoinag Dumitrașco Ștefan biv Log[o]fet», daŭ o mărturie pentru mănăstirea Secul. Pecete cu literile ƃєтѧ și un animal ciudat, dedesupt e scris «Ghiorghie Ștefan iscal.» (*ibid.*, n° 2574). Cf. *Studiĭ și doc.*, V, p. 24, n° 110.

egumenul de Voroneţ şi Visărion egumenul de Agapie şi Ifrim egumenul de Săcul şi Vărlan egumenul de Schit şi Sărafim de la Besiarica Albî». Scrie «eŭ protopopa Ursul di pe Poartă, snă Calistru biv ep[i]sc[o]pŭ huşschiĭ». Peceţĭ. — *Ibid.*, nº 3606.

4. Iaşĭ, 15 Octombre 7160 (1651). Vasile-Vodă pentru o vînzare a luĭ Bucium către Varlaam. — *Ibid.*, nº 3608.

5. 5 Maiŭ 7163 (1655). «Adec[ă] eŭ robul luĭ Dumnedzăŭ Varlaam Mitropolit biv Sučavschii» se înţelege cu călugăriĭ «din sfănta mănăstire» pentru un vad de moară stricat şi înlocuit cu două morĭ. «Să mă ţiŭ cu dinsele pănă voiŭ custa, iar după moartea mea să hie amăndoaî a mănăstireĭ ... Vă dni Io Gheorghie Stefan Vo[i]vod».

«Varlaam Mitropolit biv Sučavschi.»

Pecete cu cruce şi «Varlaam Mitropolit». — *Ibid.*, nº 2507; cf. Urechiă, în *Analele Academieĭ Romîne*, IX, p. 244.

6. 11 Maiŭ 7165 (1657). Un sătean din «Cofeştĭ» vinde Săculuĭ moşie. Marturĭ: «Varlaam Mitropolit biv Sučaschi» (pune pecete cu: «Sava ep[i]sc[o]pŭ radovschi»). Nestor Baptista (litere latine). — *Ibid.*, nº 2508.

7. 18 August 7165 (1657). «Varlaam Mitropolit biv Sučaschii» dă Săculuĭ «prisaca din dealul luĭ Vod[ă], cu 4 falcĭ de vie», etc., satul Borceştiĭ, Brătuleţiĭ *(sic)*, morĭ la Putna, în «gărla dincolo, la sat la Cofeştĭ». «Nu le-am făcut cu baniĭ m[ă]n[ă]stireĭ, nice cu a Mitropolii, ce le-am făcut cu slujba mea.» Pecete. — *Ibid.*, nº 3610; cf. Urechiă, *l. c.*, pp. 345-6.

8. 19 Decembre 7166 (1657). Gheorghe Ştefan, pentru Săcul, căreia-ĭ întăreşte «morile de la Putna, den gărla dincolo, carele-s făcute dé Varlaam ce aŭ fost Mitropolit». — *Ibid.*, nº 2514.

9. «Smerenie ermonah Dosofteiŭ, igumen ot staa monastir[e] nemeţcomu, carele am fost duhovnic părinteluĭ luĭ Varlaam Mitropolituluĭ», arată că acesta exclusese pe nepoţĭ de la moştenire; «că nepoţiĭ i-aŭ socotit, pănă aŭ fost Sv[i]nţia Sa viŭ şi la Scaun, de le-aŭ dat şi i-aŭ îndzestrat cum s'aŭ Sv[i]nţia [Sa] îndurat». Dublu exemplar. — *Ibid.*, nº 2577.

10. «† Smeritul popa Dosofteiŭ igumenul şi tot săborul de la sv[ă]nta mănăstire de la Nea[m]ţu mărturisim noĭ cu časta scrisoare a noastră pentru rǎndul a nişte viĭ a sv[i]nteĭ mă-

năstirĭ a Pobrateĭ, ce sint la Cotnariŭ, în dealul Porculuĭ, cu cramă şi pivniță de piatră, noĭ am bătrânit şi ne-am pomenit din dzilele Raduluĭ-Vodă, din Domniia d'întăĭ, şi tot le-am pomenit că sint a sv[i]nteĭ mănăstirĭ a Pobrateĭ, şi nime nu s'a maĭ acolisit de M[o]l[i]tvele Sale nič cu o pără pentru aceale viĭ, că simt direapte moşiĭ a sv[i]nteĭ manăstirĭ. De ačasta mărturisim, ca să s[ă] ştie [1].» Pecetea. Adaus: «l[t] 7215» şi o întărire maĭ nouă. — *Ibid., Pobrata,* XIV, 27.

11. Hotin, 20 Iunie 7181 (1673). Mărturie pentru Săcul de la Dosofteĭ Mitropolit (iscălitură slavonă lungăreață), Teodosie (ca a luĭ Luca Stroicĭ), Sîrafim de Rădăuțĭ, Ioan de Huşĭ (imită pe Dosofteĭ), Vasile Čaurul Vel Logofăt, Gligorie Ghianghia Vel Vornic de Țara-de-jos, Ionaşco Balşî Vel Vornic de Țara-de-sus, Gligorie Hăbăşăscul Hatman, Costantin Vel Postelnic, Apostolachie Vel Spătar, Iliia Sturdza Vel Ceaşnic, Tudosie Dubăŭ Vel Vistier, Solomon Bărlădeanul biv Vel Logofăt, Neculaiŭ Racovițî biv Vel Logofăt, Miron Costin biv Vel Vornic, Gavrilițî Costachie biv Vel Vornic, Alexandru Buhuş biv Hatman, Ursachie biv Vel Vistier, Toader Păladie biv Vel Vistier, Toader Iordachie biv Vel Vistier, Hristoscul Vel Stolnic, Ion Rìcovițî biv Vel Comis, Donicĭ Vel Jitnicer, Aldia Vel Medelnicer, Gligorie Şăptelicĭ Vel Pitar, Ştefan Brăescul Vel Comis, Ifrim Contăş biv Vel Sulger, Alexandru Dracia Vel Sulger, Dumitraşco biv Vel Pitar, Vasilie Gheuca treti Logofăt, Irimiia, Zbiare, Pilat, Părăşcan, Vornicĭ de Poartă. — *Ibid.,* n° 1277 [2]. — A doua zi întăreşte Domnul (n° 1278).

12. Cofeştĭ, 4 Iulie 7195 (1677). «Preutul Ursul şi e[ŭ] Todăraşco fečoriĭ luĭ Ştefan, č-aŭ fostu frate Mitropolituluĭ Var-

[1] Cf. *Neamț,* n° 3628.

[2] Cu privire la acest războiŭ, merită a se pomeni aceste două acte

6 Maiŭ 7177 (1669). Vînzare de vie luĭ «Toader vătavul de dărăban[ĭ] de la stiagul Agăĭ». Martur unul de la steagul Doamneĭ,: «Ion dărăban de la Doamna» *(ibid., Pobrata,* XIV, 12).

15 Maiŭ 7182 (1674). «Toader vătavul de dărăbanĭ de la stiagul Doamniĭ şi cu fămeia mea Vasilca» vinde vie la Miroslava; între ale luĭ «Macri Păndzariuluĭ», ce o are şi el «de la Malăş fustaşul». Între marturĭ, «Necula fičorul luĭ Enačhie de Vasluiŭ», «Ion dărăbanul de la stiagul Doamniĭ» *(ibid.,* n° 16.)

laam», arată că aŭ avut proces pentru vie cu Săcul; «care pogoane aŭ fostu puse de părintele Varlaam». — *Ibid., Neamț*, n° 2521.

13. 8 Iunie 7186 (1678). Antonie Ruset-Vodă arată pentru călugăriĭ de la Bistrița, ce aduc mărturie de la «Păcurar Căpitanu și de la Chiriiacu, fratele Svinții Sale Vlădicăĭ de Roman [1]», și de la alțiĭ, pentru hotărnicia unuĭ «locu Peneuluĭ» de satele Moțeștĭ și Șahăineștĭ și Lupanĭ. — Copie. — *Ibid.*, n° 2842.

14. 2 Septembre 7189 (1680). Scutire domnească pentru un sat al Pobrateĭ. Jos se adauge blestemul luĭ Dositeĭ de Ierusalim. — *Ibid., Pobrata*, II, 3 [2].

15. 26 Mart 7196 (1688). Mărturie a satelor Căpoteștĭ și Trăgovețĭ și Scorțarĭ, fiind față și biv episcopul Serafim de Roman. Nume: Săracul, Trohin Căpitanul, Gănățue, Dumitru Vătămanul, Neagoe, Boghirlan meserciul, Čoban sluga luĭ Iliiaș. Sînt întrebațĭ de «d[u]mnealor părcălabiĭ de Focșianĭ, anume Potlog și Iordachie», pentru viile «Mărițăĭ preuteasa popeĭ Ursuluĭ Cergar, nepota Mitropolituluĭ Varlaam», vîndute «luĭ Panaiote Grecul, la sat la Scorțarĭ»: 2 pogoane și o paragină. Eĭ nu știŭ de vînzare. Dar știŭ «precum aceaste moșiĭ sănt date de Mitropolitul Varlaam, unele m[ă]n[ă]stireĭ [Săcul], altele nepoată-sa preuteasăĭ ... Am socotit pogonul de tăiat și de îngropat căte un leŭ și, de scos, de legat, iar căte un leŭ, ș'am aflat cincĭ miĭ de hărağ noĭ scoș, miia căte 3 pot[ronicĭ], 15 car[e] de nuiale necurățite, carul căte doĭ pot., o bucată de gardŭ prostŭ am socotit 2 leĭ, 150 parĭ noĭ obli, suta 4 pot.» «U gărle.» — *Ibid*, n° 2523.

IV. Știrĭ despre familia Ureche.

1. 22 April 7114 (1606). Mărturie și de la «Stan vătah ot Dvornica Ureche». — Arch. Statuluĭ, *Neamț*, XXIX, 5.

2. «Pis u monastir[ea] Săcul», 28 Iunie 7118 (1610). Dabijia biv Vornic de gloată, Toader Cehan biv părcălab, Drača

[1] Episcop la Roman era atuncĭ Ioan.

[2] Și scrisoare a luĭ către țară pentru acest scop (*ibid.*, n° 2).

Medelnicer, Ionașco biv Postelnic, Lazor Chișănău, Costantin Čambal[ă], Ionașco Vrabie, Ionașco Avram, Frățian diiac, Dumitru biv Pitar arată că «Avăru den Guleșt[ĭ], fečorul Albastruluĭ», vinde partea sa de acolo «dumisal[e] Vorniculuĭ Ureche» pe 20 de «talerĭ bătuțĭ de argint». Așa face și fratele luĭ, Drăgăilă. — *Ibid.*, IV, 4.

3. 5 Maiŭ 7130 (1622). Ștefan-Vodă, pentru o plîngere făcută contra Mitrofaneĭ luĭ Nestor Ureche și fiilor eĭ Vasilie și Grigorașco, pentru satul Jurgeștĭ (Ținutul Neamț). — *Ibid.*, n° 1263.

4. Čofreștĭ, 12 Octombre 7139 (1630). «Az Gligorie Ureache ij biv Log[o]fet i Pavel vtorii Log[o]fet și Porumbu diac, și cu alțĭ răzeșĭ cariĭ sănt pre sat pre Hul[u]beaște», arată că s'aŭ pîrît cu călugăriĭ de Neamț și ceĭ de Berzumțĭ, «cu Răfleștiĭ și cu țereaniĭ», pentru un loc. «Pănă unde să împreuneadză hotariul munteneascu.» Martur și «Cehan diiacul... Petre Čocoiŭ din Piscu, Cărste vătămanul de acolò..., Mușat din Čofreaștĭ și Fuște de acole.... Condre vătămanul de acole».—Copie.—*Ibid.* XXVIII, 6. — Resumat romănesc din sec. al XVIII[lea]. — *Ibid.*, n° 2902.

5. Iașĭ, 10 Ianuar 7162 (1654). «Neculaĭ Ureachi biv Spătar» dă mănăstiriĭ Cetățiĭ Neamțuluĭ Țiganiĭ «ce aŭ fost a moșumieŭ, a luĭ Andreĭ Hatmanul» (de supt Petru Șchiopul).—*Ibid.*, *Neamț*, Țiganĭ.

V. Acte privitoare la orașe (v. vol. V. cap. II).

1. Bacăŭ.

1. Iașĭ, 6 Octombre 7227 (1718). «Nicolaĭ fičorul Raduluĭ Ungurul dascălul č-aŭ fost părcălab la Bacăŭ» face vînzare către Ilie Catargiu. — Arch. Statuluĭ, *Neamț*, n° 3910.

2. Cernăuțĭ.

1. Iașĭ, 20 Februar 7094 (1586). Petru-Vodă, pentru Gavriil staroste de Cernăuțĭ, cu privire la satul Davidenĭ, ce-l are de la Iancu-Vodă. Cumpărase de la Grigorie biv Mitropolit și soborul Neamțuluĭ cu 1.340 de galbenĭ tătăreștĭ. Satul fusese al

cneghineĭ Nastasia, cneaghina luĭ Dragotă Mare-Vătav din Poşearpenĭ, biv Postelnic. — *Ibid.*, XXXVII, 2.

2. Iaşĭ, 27 Mart 7164 (1656). Gheorghe Ştefan, «la starostiĭ de Cernăuţĭ», pentru jalba luĭ «Ion din Pobrăteştĭ şi cu Gheorghi, dzicăndu c'aŭ fost eĭ cu bejenii la o margine, căndu aŭ trecut Hanul în ĝos, şi, dacă aŭ trecut Tătarăĭ, aŭ găsit pre urma lor doao vacĭ cu vineli tăiate, şi le-aŭ măncat; apoĭ aŭ vinit nişte oamenĭ din Sărbăuţĭ şi aŭ dzis căsintu vitele a lor, şi le-aŭ arătat piele; eĭ nu s'aŭ prinsu de pieĭ; apoĭ, după aceaia, aŭ vinit la voĭ şi i-aŭ părît; voĭ aţĭ împlut acelor oamenĭ de pre dănşiĭ, de le-aţĭ dat pre măna lor treĭ boĭ, şi voĭ aţĭ luat gloabă 2 boĭ». — Bibl. Ac. Rom., doc. 26/XLIV.

3. Ciubărciŭ.

1. 13 August 7097 (1589). Petru-Vodă, către pîrcălabul de la Čobrăciŭ: să facă o cercetare. — Traducere. — Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, n° 4291.

2. 3 Ianuar 7100 (1592). Aron-Vodă, către «părcălabi şi hotnoghi de la Čobrăciŭ». — *Ibid.*, n° 4292.

4. Cotnarĭ.

1. 7077 (1568-9). Cotnarĭ. Zapis pentru Goia pîrcălab de Cotnarĭ. Marturĭ: Ieremia Vel Vătag de Ţinutul Suceveĭ, Ion чашник г[оспо]жди (Păharnicul Doamneĭ), fiul luĭ Zbiiarea Vel Vornic, Blaj biv pîrcălab de Cotnar, Eremia şoltuz şi 12 pîrgarĭ щовѣ шȣ стол *(sic)*. — Bibl. Ac. Rom., doc. 1/LXI.

2. Fără dată. «Pană Vel Stolnic i Lupul Hatman, Ianachi Postelnic ot satul g[o]spd[i]nŭ eg. m[i]l[o]s[ti] Moiseiŭ Moghila. Vod[ă]», către «şoltuz şi părgariĭ Iocuş şi Iucman de trăg de Cotnaru», pentru nişte viĭ luate ca zălog de «Ghiorghi Slugerul». — *Ibid.*, n° 3629.

3. 3 Maiŭ 7139 (1631). «Iosip şoltuz, cu 12 părgarĭ de trăg de Cotnarĭ, şi alţĭ oamenĭ bunĭ», arată «cum aŭ venit înnaintea noastră şi a Scaunuluĭ toţĭ poporeaniĭ de la beseareca domnească ce iaste hram preapod[o]bna Paraschivi», şi cu călugăriĭ de la Săcul, pentru «o casă cu pihniţe». Mar-

turĭ popĭ, între cari Luchiian, «şi Iomcăş şi Iacob şi alţĭ mulţĭ oamenĭ bunĭ». Pecĕtea oraşuluĭ. — *Ibid.*, nº 3604.

4. 20 April 7160 (1652). Daniil egumen de Răčca şi călugăriĭ vînd viĭ la Cotnarĭ, «în dealul Măndru», luĭ Vasile-Vodă. Acesta le dă mănăstirii din Cetatea Neamţuluĭ. Pecete. — *Ibid.*, nº 3607.

5. 11 Octombre 7173 (1664). «Eŭ Isar nepotul Vlădicăĭ Saveĭ şi cu Tofan[a], fămeaia mea», vinde vie luĭ «Gheorghiţî a Blîgleĭ» la Cotnarĭ. Martur şi «Mihăil[ă] vătavul de la părinteli Ghedeon». — *Ibid.*, *Sf. Sava*, XXXIII, 25.

6. Iaşĭ, — 7171 (1662-3). Vînzare de vie la Cotnarĭ de către «Todosăe č-aŭ fost după Şeidir Logofătul». Marturĭ: Prodan Drăgăşăscul biv pîrcălab de Hotin, Costandin Macrii biv pîrcălab, Nicor[ă] Dupniţă biv pîrcălab, Ghiorghiţă Rodna, Sansăn snă Căzacul, Mătieş pivnicer ot Cotnarĭ». — *Ibid.*, *Sf. Sava*, XXXIII, 24.

7. 16 Novembre 7228 (1719). «Hanos ginerile luĭ Marco, împreun[ă] cu femee mè Catrina», vinde vie la Cotnarĭ luĭ Ilie Catargiu. Iscălesc cu litere latine: «Katrina, Hanos Benkner». — *Ibid.*, *Neamţ*, nº 3914.

5. Dorohoiŭ.

1. «Lazar nameasnic ot Dorogoiu i Costantin şoltuz să 12 prăgarĭ» şi mulţĭ oamenĭ bunĭ, «Čoban biv şoltuz i Tiron tij, i Micul, i Sava Crivopis, i Ionaşco Popeĭ, Petria, Mihăilaş, Tomşea» mărturisesc pentru Dumitru Roşca biv Portar, care are o parte din Popeanĭ. «7112 [1604], Dech. 22, Dorogoiŭ.» Pecete ştearsă, cu negru. Pomenit «Ştefan Hăčmondi ot trăg Dorogoiŭ». Slavon. — Bibl. Ac. Rom, doc. 205/VIII.

2. Iaşĭ, 18 Iunie 7166 (1658) Gheorghe-Vodă Ghica, pentru «Ionaşco Balşu părcălabul de Dor[o]hoiŭ». Era ginere «Sirbuluĭ č-aŭ fost Comis». — *Ibid.*, doc. 4/XXXIII.

6. Galaţĭ.

1. «Ap. 12. De la Bade de Brăila ş[i] pîrcalabiĭ de Galaţĭ, pentru partea luĭ Zanhir Armaşu, ce aŭ cumpărat la Ţeranĭ, ğumătate de parte luĭ Bogdan Ağud.» — Resumat din secolul al XVIII[lea]. — Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, nº 2902.

2. 5 Decembre 1799. «Mariuţa Neculeasca Pităreasa din Ţara Muntenească, din tărgul Rămnicul», face danie mănăstirii Neamţuluĭ, locurĭ «în tărgul Galaţiĭ». — *Ibid*, XXVI, 12.

7. Hotin

1. Bălăsineşt[ĭ]. Gheorghie, pîrcălab de Hotin, dă o carte de judecată. Pomenit Gligorie Mlinovschii Vel Stolnic, Simion Pilipovschii Vel Vătav de Iaşĭ, Pătraşco Stărcea, Cotela diiacul. Jos: «Vasilie pisar». — Bibl. Ac. Rom, doc. 12/LXXII.

2. Suceava, 23 Ianuar 7166 (1658). Gheorghe Ştefan, «la părcălabiĭ de Hotin», pentru o pîră asupra a «neşte oamenĭ, anum[e] Grebenco cu soţiile luĭ, cariĭ sintu suptu polcul luĭ Homeneţchi din Cameniţî şi supt polcul luĭ Neculaiŭ rohmistrul, dzicăndu că aŭ vinit aceĭ oamenĭ noaptea la casa luĭ, de i-aŭ jefuit casa şi i-aŭ luat tot č-aŭ avut, pren de vre o dooî miĭ şi mai bine de talerĭ, şi aŭ aflat şi un cal de faţî, la Humeneţchi polcovnicul, şi s'aŭ prinsu că-ĭ va scoate toatî paguba... Să scrieţĭ acolo la aceĭ polcovnicĭ cu prieteşug de la noĭ, să-ĭ facî plată de pre aceĭ oamenĭ, iar, de nu-ĭ vor faci platî, să ziberiţĭ şi voĭ ce veţ putea afla din ceaia parte aicea la noĭ, pentru paguba luĭ.» — *Ibid.*, 31/VIII.

8. Iaşĭ.

1. «Adec[ă] eŭ Ion Neculcea biv Hatman făcut-am zapisu meŭ la măna dumisali Ştefan Gane părcălab, precum să s[ă] ştiia că, cunpărăndu eŭ niştea casă, cu loc, cu pivniţă de chiatră, aicea în tărgu în Iaşiĭ, pe uliţa Hagioia, lăngă casăli Strezeascululĭ, de la Lupul fičorul luĭ Pilat, ginerilea luĭ Vas[i]lii Sălčanul, car[e] casă şi luĭ i-aŭ fost zestrea de la Vas[i]lii Sălčanul, pe urmă socotindu-mă eŭ că nu-s de triaba mea, nedăndu-mĭ măna ca s[ă] şedzu într'acela loc, m'am tocmit cu Ştefan Gane părcălab şi i li-am văndut drept patrudzăč de leĭ banĭ bunĭ. Măcarŭ că eŭ le luasăm în treĭzăcĭ de leĭ, dară luîndu bani cu camătă, şi neputănd da bani la zi, s'aŭ suit baş pistea baş, şi pe urmă s'aŭ tănplat şi mi-aŭ trimis neguţtoriul şi om gospod, de am dat şi čobotea, şi s'aŭ suit la patruzăcĭ de leĭ. Decĭ, luîndu-mĭ eŭ baniĭ toţĭ

deplin, patruzăcĭ de leĭ, i-am dat acestea cas[e] ca să-ĭ hie dumisali dreptea ocinĭ şi moşiĭ în vecĭ, şi i-am dat şi zapisăli celi vechĭ, să ţie şi s[ă] stăpănească[ă] cum scriŭ şi zapisăli celi vechĭ. Şi la tocmala noastră s'aŭ tănplat şi alţĭ boerĭ cari maĭ ĝos s'aŭ iscălit, şi eŭ pentru creadinţă am iscălit.

Iaşĭ, l[t] 7234 [1726], Iunie 7.

Ion Neculce biv Hatman iscal, Sandul Crupenschi biv Medelnicer, Nicolaĭ biv Vel Sulger m'am tămplat. Ştefan Tăbărţa, Toader Vătav, Toader Stredzăscul.» — Bibl. Ac. Rom., doc. necatalcgate.

9. Lăpuşna.

1. 16 August 7089 (1581). Iancul-Vcdă, pentru Bodeiu Vel Vătav de Ţinutul Lăpuşna. — Copie. — Arch. Statuluĭ *Neamţ*, n° 4290.

2. Iaşĭ, 15 Februar 7114 (1606). Gheanghea Vornicul şi Năvrăpăscul biv Jicnicer şi Gligorie diiac ot trăg Şcheaĭ şi Dumitru diiac, chihaia ot trăg Lăpuşna, şi Drăgan Paharnic din Pizdeanĭ mărturisesc pentru Seachel Pitar. Slavon. — Bibl. Acad. Rom., doc. 8/LVI.

3. 5 August 7163 (1655). Gheorghe Ştefan, pentru «Luca părcălab Lăpuşniĭ». — *Ibid.*, doc. 41/LVIII.

10. Neamţ.

1. Iaşĭ, 20 Septembre 7125 (1616). Radu-Vodă arată că aŭ venit la el «şoltuzul cu toţĭ tîrgoveţiĭ din Neamţ», ce sînt în pîră cu Secul, pentru poienĭ foaste ale tîrguluĭ. Fusese date de Ieremia-Vodă din hotarul (χотарѣ) tîrguluĭ. Cercetează şi «episcopul Pavel» (млбник наш еп'кwп Павел). — Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, n° 894[1].

2. Iaşĭ, 29 Novembre 7168 (1659). Ştefan-Vodă. Scutire pentru un sat: «la părcălabiĭ de Neamţu şi la aprodzĭ şi la alte slugĭ a Domnieĭ Meale, la toate cariĭ veţĭ bate la lucrurĭ

[1] Şı o decisie din 1623 pomeneşte pe «tărgoveţi nemţeanĭ» (n° 895). La 7139 (1630-1) se zice, în loc de «hotar», *ocol* (n° 896).

acolo la Ținutul Neamțuluĭ, să aducî dranițe și poloboace, și la alte lucrurĭ ce vețĭ sărgui». — *Ibid.*, doc. 54/LXXVII[1].

3. April 7169 (1661). «Iftimie Bordia» arată că a vîndut «egumenuluĭ Ioan de la svănta mănîstire de la Cetate o casî în trăg în Niamțu, din ğos de besiarica cia domniascî unde iaste hramul luĭ Sti. Dimitrie», cu 12 leĭ bătuțĭ. «Căndu o am vîndut, aŭ fost părcîlabul Iftimie Boți, și Tofil egumenul de Niamțu, și Paisie egumenul de Săcul, și Dosofteiŭ egumenul de Agapiia, și popa Ion și popa Gheorghie, Mihail vîtavul de pușcarĭ, și Dumitru șoltuzul de tărgu și Hrizia, o tam, și alțĭ oamenĭ bunĭ și bătrănĭ din trăgu și di prin megiiaș». O frumoasă și fină pecete a Săculuĭ. — *Ibid.,* n° 899.

4. «U grad nemțschi», 7169 (1661), 13 Iunie. «Dumitru șoltuzul de trăg de Neamțu și Arpentie prăgariul cel mare și alțĭ prăgarĭ toț, și, din trăgoveț, Pănteleiŭ Căldîrușe și Andreian fičoriul Avrîmîsculuĭ și Fialtin a Giurgeĭ și Ion Curîlariul și Hrizea» arată «cum s'aŭ tîmplat de-aŭ fugit toțĭ alțĭ oamenĭ din trăgu din Neamțu, numaĭ č-am rămas noĭ căț maĭ sus sintem scriș, și dîrile căte sint de la Domnie, toate le-am dat deplin, și pentru ceĭ fugiț, pănă am dat tot č-am avut, numaĭ č-am rămas cu sufletel[e]. De altî n'am maĭ avut de ce ne apuca, ce, vădzind bucatel[e] noastre perind pentru ceĭ fugiț, și cisla nu ne putem lepăda, tîmplîndu-se a veni părintel[e] Mitropolitul Sava arhiepis[co]pul țărăĭ Moldoveĭ la Cetatea Neamțuluĭ, cădzut-am la Svinția Sa de ni-am rugat să cumpere o casî a unuĭ birnic, anume Gligorie a luĭ Marco, căč acest om, cînd aŭ fugit, încî aŭ dzis să vindem casa, că altî n'are ce maĭ da.» Dă episcopul 20 leĭ bătuțĭ, «ca să plătim rămășițele aceluĭ om, c'aŭ avut rîmășițe, dzeace galbenĭ, și, ce va maĭ rîmănea, noĭ vom plăti alte nevoĭ». Martur și «Toderașco Iordache Postelnic și Iftimie Boțul Portar și părcălab de Neamțu, și aŭ fost egumeni, Ioan egumenul de Cetate, Paisie egumenul de Săcul, și Tofil egumenul de Neamțu, și Ghidion egumenul de Hangu, și popa Gheorghie cel dumnescu de trăgul nostru din Neamțu, și popa Ion tij, și Hanos

[1] La 7170=1661-2 (doc. 5(/LXXVII). «dranițĭ și șindile și leațuĭ și poloboaci, și alte lucrurĭ».

vătavul de puşcarĭ, şi mulţĭ oamenĭ bunĭ şi bîtrănĭ şi alţiĭ». Peceţĭ: a tîrguluĭ are crucea, florĭ, săgeţĭ. Peceţile Seculuĭ, Neamţuluĭ nu se înţeleg. Pecetea mănăstiriĭ din Cetate e cu Sf. Nicolae. — *Ibid.*, n° 900.

5. Iaşĭ, 10 Maiŭ 7171 (1663). Eustratie Dabija arată că a venit Sava Mitropolitul şi a arătat «un zapis al luĭ Eftimie Boţul biv pîrcălab şi mărturia luĭ Nacul Stolnic, Toader Ungureaanul, părcălabul de Bacăŭ, şi Misail dichiiul de la Sv[ăntaa Mitropolie, şi Ghiorghiiaş egumănul de la sv[ă]ntaa m[ă]n[ă]stire Săcul, şi Ioan egumănul de la Cetatia Neamţuluĭ, şi Tudosie Dubăŭ č-aŭ fostu părcălab», pentru o vînzare. — *Ibid.*, n° 902.

6. Iaşĭ, 19 Iunie 7177 (1669). Duca-Vodă, către «Irimiia Čocărliia, părcălabul de Ţinutul Neamţuluĭ», pentru Ionaşcu Popiţa, în proces cu «Mărica Cocrioia». — Bibl. Ac. Rom., doc. 83/LXI.

7. 6 August 7180 (1672). «Ion Bordişor» vinde luĭ Gligorii Rusul o casă, «pentre casa luĭ Hanoş şi pentre beseărica ča săsască», pe 8 leĭ şi 1 ortu. La negoţ asistă «şoltuzul Dumitru şi părgar Simion şi Fealtin şi Mărtin Brăndză şi Gheorghiţă cumnatu-meŭ şi Dumitraşcu Cotruţă, ş'aŭ dat adălmaş o vadră de vin». Iscăleşte Boţul. Pecetea tîrguluĭ şi a luĭ Hanos. Jos vine adausă întărirea şoltuzuluĭ, «şi cu toţĭ orăşeaniĭ Nia[m]ţuluĭ»: «scriem şi mărturisim č-aŭ cheltuit Gligorii Rusul cu acestu zapis, anume č-aŭ cheltuit: aŭ dat părcălabuluĭ 1 leŭ bătut pentru ğudeţ ce i-aŭ făcut, şi la fičorĭ 1 pot. şi 1 oc[ă] vin, şi tărguluĭ 13 costande de băut, şi diiaculuĭ 2 potronič.» — Arch. Statuluĭ, *Neamţ*, n° 905.

8. 14 Februar 7184 (1676). «Chireana şi cu fičoriĭ miĭ şi gineri-meŭ anume Dumitraşcu» arată că a vîndut «un loc de cas[ă] luĭ Ion Bordeiŭ, pentre casa popeĭ luĭ Ioan şi pe lăngă locul luĭ Sandor..., pentru căč am căzut la sărăcie şi nu l-am putut ţinea..., dereptu treĭ galben[ĭ]». Marturĭ: «şoltuzul Dumitru şi părgar Ion şi popa Ion şi diiacon Toader şi Bordea Dumitraşcu, Simion Ilie Sasul, Vasilii sin Mafteiŭ, Vasilie sin Sima Macoveiŭ, Ion sin Călugăr». Pecetea tîrguluĭ. «Ş'am dat adălmaş 10 vedre med.» Scrie «Nichifor diiac sin Condrea». — *Ibid.*, n° 906.

9. «U Nemțu», 21 Novembre 7187 (1678). «Paraschiva preutiasa» face o vînzare: «o poiană suptu boiștea Niamțuluĭ». Marturĭ: «orăşeanĭ de tărgu de Niamțu, anume preutul Toader de la beseareca luĭ Ștefan-Vodă și șoltuzul Dumitrașcu și Dumitru și Fealtin și Toader sin pop[a] și Bordeiŭ Dumitrașcu și Nechifor diiac și Ursul zeat Flocea». Pecetea orașuluĭ. — *Ibid.*, n° 1835.

10. Iașĭ, 29 April 7188 (1679). Duca-Vodă, către «părcălabiĭde Niamțu». Egumenul de la Cetatea Neamțuluĭ s'a plîns de «Ion Bordeiŭ din tărgu din Niamț». «Decì Ion aŭ avut un gunoiŭ la casa luĭ, și aŭ aprinsu gunoiul, și din gunoiul acela s'aŭ aprinsŭ o poiatî, iarăș a luĭ Ion, și din poiata aceia s'aŭ prinsu casa svăntiĭ mănăstirĭ, de aŭ arsu de tot.» Să cerceteze: «iar voĭ să dați strănsoare luĭ Ion, orĭ să-ĭ facă casa la loc precum aŭ fostu, orĭ să-ĭ plătiască casa cu banĭ, precum vor socoti oamenĭ bunĭ». — *Ibid.*, n° 908.

11. Neamț, 23 Februar 7188 (1680). Vînzare de casă. Marturĭ: «popa Toader de la Sveti Dimitrie și Gavril Floreč șoltuzul și Dumitru biv șoltuz star. și Hanos vătavul de pușcarì și Toader Bordișor și Dumitrașcu Cotruțĭ și Dumitrașco zet curălariul și Giurgia părgariul» Pecetea orașuluĭ. — *Ibid.*, n° 1837.

12. Neamț, 16 Novembre 7190 (1681). Vînzare de casă. Marturĭ, pîrcălabiĭ de Neamț: «Dumitrasco Nechițăl părcălabul și dumnealuĭ Iftimie Boțul. și popa Toader Leancă și in [alt] popa Toader ginerele popeĭ Saveĭ și Dumitru șoltuzul», etc. Pecetea tărguluĭ. — *Ibid.*, n° 1838.

13. 22 Mart 7272 (1764). «Iosif Jid. din Tărgul Neamțuluĭ» iea de la Varlaam egumenul de Neamț «un loc de cas[ă] cu uliță..., și m'am... tocmit ca s[ă] daŭ la sfănta măn[ăs]tire pe anu căte doao ocă čară, iar, nefiind čara, să aibă a împlini de la mine căte cincĭ orțĭ pe ocă, ș[i] șesi anĭ să mi s[ă] ție în samă la chirie dugheniĭ pentru doĭsprezăce leĭ ce am fostu dat luĭ Gavril sin Pătrașcu pe acel loc de dughiană... Iar eŭ să nu văndzu casa nimăruĭ, numaĭ eŭ să trăescŭ într'ănsa, ș[i] după mine copii meĭ... M'am iscălit jidovești »

Marturĭ: «Ereĭ Ursul ot tărgul Neamţul la biserica g[ospo]d, ereaĭ Ion ot tam, Grigori Fălticǎn, Luca ot Tărgu Niamţuluĭ». — *Ibid.*, n° 922.

14. 16 Mart 7273 (1765). «Iancu Jid.» arată că egumenul de Neamţ «me'ŭ năimit... doa locur[ĭ] di cas[ă] în tărgul Neamţuluĭ, lăngă Iosif Jid., din ǧosu». Va da 4 ocă de ceară pe an. — *Ibid.*, n° 924.

15. 21 Maiŭ 7274 (1766). «Gheorghie fečor Ursuluĭ Pătraşco, nepot luĭ Pătraşco Botezatul, tărgovăţ din Tărgul Niamţuluĭ», vinde luĭ Varlaam egumenul de Neamţ locul săŭ în tîrg, «din uliţa ča mare, spre biserica luĭ Sti. Dimitrie», socotit în «paşĭ domneştĭ» de 6 palme, cu 25 leĭ pol. În hotar cu «Dum[i]traşco Cotruţă, socrul luĭ Leontie», şi cu «Iosăpŭ Jidovul». Marturĭ: popa Stefan, popa Lupul, popa de la biserica gospod, Postolachie, Ion Brană, Iftimie Maga, Vas[i]lie Maga, Grigor[e] Fălčan, Gavril biv şoltuz, Gavril brat Gheorghie părcălab». — *Ibid.*, n° 926.

16. 6 Novembre 7274 (1766). Vînzare de loc către mănăstirea Neamţ, a luĭ Leontie Bonpa. Martur şi Ioniţ[ă] Căp[i]t[anul], namesnic. — *Ibid.*, n° 927.

17. 31 Decembre 7281 (1772). Eftimii Cananò iea loc de casă la Tîrgul Neamţ. — *Ibid.*, 932.

18. 9 Iunie 7284 (1773). «Gavril Ungurian ş[i] eŭ Andreĭ sin Neculaĭ ş[i] Ioan a luĭ Pavel» ieaŭ de la Neamţ loc de dughenĭ, 3 dughenĭ, pentru două ocă de ceară pe an de fiecare, «din ǧos de dughiana Săcanilor». — *Ibid.*, n° 930.

11. Orheiŭ.

1. Iaşĭ, 15 April 7115 (1607). «Necoar[ă] Donič prăcălab Orheischi» face o danie către Săcul: «nişte casă şi cu tot locul lor şi cu dugheane care sănt în mijlocul tărguluĭ Orheiuluĭ, care sănt de noĭ făcute pe aĭ noştri dreptĭ banĭ, şi cumpărăturĭ». — *Ibid.*, n° 4195.

2. 12 Mart 7164 (1656). Pomenire a luĭ Apostolachie pîrcălab de Orheiŭ. — Bibl. Ac. Rom., doc. 130/XXII.

12. Roman.

1. 8 Octombre 7106 (1597). Ieremia-Vodă, pentru Gheorghie pîrcălab de Roman. — Traducere. — *Ibid.*, doc. 212/XIII.

2. 30 April 7111 (1603). Act de la Nicoară și Drăgan Ciulpan, pîrcălabĭ de Roman, și Gĭurğuman șoltuz și 12 pîrgarĭ și toțĭ прѣзвитери și «mulțĭ oamenĭ bunĭ din tîrg». Pecetea orașuluĭ Roman. — *Ibid.*, doc. 14/LXI.

3. Roman, 7 Februar 7221 (1713). Cedare de loc de casă la Neamț luĭ Pahomie episcop de Roman, pentru mănăstirea Neamț. Între marturĭ, Solomon Brăescul biv Vel Medelnicer, Ștefan Căpoticĭ biv Postealnic, părcălabiĭ de Roman. — Arch. Statuluĭ, *Neamț*, n° 909.

4. Act tradus de «iermonah Ștefan dasc[ăl] ot episcop[ia] Roman, l[t] 7261 [1752], Septemvrie 6 dni». — *Ibid.*, *Pobrata*, XIII, 61.

13 Șcheia

1. Iașĭ, 10 Mart 7116 (1608). Costantin-Vodă Moghilă, pentru un loc lîngă tîrgul Șcheiĭ. — *Ibid.*, *Neamț*, n° 4398.

2. 22 April 7154 (1646). «Gheorghie șoltuzul și doĭsprădzeace părgarĭ de trăg de Șchiae, și toțĭ preuțiĭ, anume Toder și popa Bilăĭ și popa Acsintie și diiaconul Bălan și diiaconul Pătrașco, și trăgovețiĭ, anume Tofan Cozma snă Panul, și Tecuč, Toder snă Polediță, Stratul, Ionașco snă Spiridon, și Gavril snă Neanciĭ, și Todăr snă Tănasie, și Matheĭ, și Čoban, Toder Burduga i brat Costin, și Dămiian, Costantin Gruia și alțĭ trăgovețĭ mulțĭ, bătrănĭ și tinerĭ», arată «cum am știut, noĭ cu toțĭ trăgovețiĭ, că are mănăstirea Săculŭ danie de la Simion-Vod[ă] cu un vad de moră maĭ ğos de Șchiae, și un răndu de pămănturĭ, să fie de păscut boiĭ, cine va veni la morĭ, anume răndul cureachilor ce lovăscu cu capetele în țărmurile Sireatiuluĭ, în costele morilor, și țărmurile de spre Sireatiŭ în sus, pănă în drumul Solonețuluĭ, deč drumul Solonețuluĭ în ğos pănă în Soloneț, din dănbul Soloneațelor la vale, pănă în țărmurile Sireatiuluĭ, cu o livadea ce-am cumpărat de la Dămăiian. Pentr'aceaia, știind noĭ cu toți trăgo-

veţiĭ de-acel lucru, noĭ am mărsu; deč le-am ales acel loc, căt maĭ sus scrie, şi le-am dat. [Şterse un rînd şi jumătate].» Pun «peceatia trăguluĭ». Ea are un peşte şi numele luĭ «Ştefan Prîjescu Dvor[nic]». — *Ibid.*, n° 4400.

14. Suceava.

1. 2 Iunie 7054 (1546). Petru-Vodă, pentru vînzarea făcută de «Toader biv Vameş ot Sučavă» episcopuluĭ Teodosie de Rădăuţĭ. — Traducere. — *Ibid.*, XXII, 2.

2. Iaşĭ, Decembre 7178 (1670). «Chirica şoltuzul armenescu de tărgu de Sučav[a] şi cu fečorul mieŭ, cu Drîghič», vînd vie la Cotnariŭ, «între viia luĭ Ivan potropopul armenescu şi între viia luĭ Marco Armanul», luĭ Macarie egumen de Golăe. Marturĭ maĭ mulţĭ negustorĭ. Iscăliturĭ numaĭ armeneştĭ. — *Ibid.*, *Sf. Sava,* XXXIII, 31.

3. Iaşĭ, 10 Maiŭ 7183 (1675). Zapis armenesc, jos cu traducere romănească, de la «diiaconul Iacob şi cu fămeaia mea Rujea», pentru o vînzare Hadîmbuluĭ. — *Ibid.*, *Pobrata,* XIV, 18.

15. Tecucĭ.

1. Tecuč, 24 Septembre 7170 (1661). «Anton Boacăş şoltuzul de Tecuč şi cu doĭsprăce părgarĭ şi cu toţĭ tărgoveţiĭ ceĭ bătrănĭ şi ceĭ tinerĭ», pentru «Simion fičorul Rusăĭ, nepotul luĭ Hurac, şi cu soru-sa, cu Nunaa», cari vînd partea lor de la Durăştĭ, a mameĭ lor, «Rusa, fata luĭ Linguş», cu «uric č-aŭ avut eĭ înpreună cu tot satul de la bătrănul Ştefan-Vodă», luĭ «Pravăţu diiacul din Durăştĭ, dereptu un cal bičuluit dirept doaîdzecĭ şi patru de leĭ şi cincĭ talerĭ bătute» *(sic)*. Pun şi «peciatea oraşuluĭ». Pecete cu fum. — *Ibid.*, *Neamţ,* XXV, 8.

2. 8 Septembre 7185 (1676). «Andronic din Durăştĭ, sin Merăuţe ş[i] a Mărie», face o vînzare. Marturĭ: «şoltuzul Ion Vărluga cu 12 părgar[ĭ] şi mulţĭ tărgăveţu, bătrănĭ şi tiner[i], anume Vas[i]lie Giocăş şi Gligorie Sugeiŭ şi Necula Păpăneţ şi Vas[i]lie Buga şi Ignat Muşnu şi Pavăl şi Vas[i]lie Orbul

și Vas[i]lie Buc[ă] și Ghiorghiiaș și Caraian și Ștefan sin Gronza». Pecete cu fum. — *Ibid.*, n° 17.

16. Trotuș.

1. Totruș, 20 Octombre 7158 (1649). Verdeș și soția luĭ fac o vînzare pe ughĭ la Țifeștĭ. Martur: «Boacă de acolo și Gĭurgea de acol[o]. . ., Iftodie de acol[o] . . . și Statie ce aŭ fostu vamăș la Totruș». «Denaintea Neculaĭ șoltuzuluĭ de Totruș și cu părgariĭ și denaintea mulțĭ oamen[ĭ] bun[ĭ].» Pecetea știută. — *Ibid.*, n° 3797.

2. Totruș, 6 Novembre 7165 (1656). Vînzare către «Constantin Buhoč de Totruș». Marturĭ: «Boacă de Țifeșt[ĭ] . . . și Nistor fičorul Grădineĭ și vătămanul Gavriliț[ă] . . . Denaintea luĭ Miclăuș șoltuzul și Alixandru deiacul Hatmanuluĭ și Dumitraș, iar de la Hatmanul . . ., Manta diiacul». Pecetea cu ciocanul. Iscălește foarte frumos «Constantin călugăr». — *Ibid.*, n° 3829.

3. Totruș, 9 Iunie 7166 (1658). Vînzare înnaintea popeĭ de acolo și a luĭ «Ghiorghie șoltuzul de Totruș». Pecetea știută. — *Ibid.*, n° 3802.

TABLA CUPRINSULUĬ